R

rá l. reá

rab I. *fn* **1.** fogoly, fegyenc; deţinut, rob; Gefangener. *1542:* ew k. felne azon, hog az keth wayda ream zalanak Fogarast az raboknak zabadolasokert, kyth az wr Isten mwtholonk el thawozthasson [Fog.; LevT I, 17 Petrus Orozy Zalay Janoshoz, Poson m. ispánjához és Fog. vára urához]. *1574:* Beogler peter vallia hogy Mond az Maior hogi ket cepleo hitt volt egj rabot oda estwe Aztis Monta hogi eo tellek egy cepetis kertek volt hogi az Rabis velek ceplene [Kv; TJk III/3. 378]. *1595:* Az egez úton Jöttek ö kmekhez Küldüsok, Rabok, Mendjcansok, és egyeb efféle könyergök Attam d 25 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 145 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1610:* egj rab haitia wala az eökret [UszT 4. 9e]. *1749:* Az melj rabakat Szebenböl vittek Besztercere attam Biro Uram Parancsolattyara Gyertyat N 4 [Mv; MvLev. Erog. 5]. *1760:* Ditsőségessen országlo Felséges Aszszonyunk maga kedves első szülöttye Felséges Josephus Benedictus Ertz Hertzeg közelitő Lakadalmi Solemnitásának vigasztalását, nem tsak minden örökös országaira, hanem ezeknek Tömlötzeire, es deliquenseire is önként valo Királlyi Kegjességből terjeszteni kivánván, az actu detentioban lévő Rabok el botsáttása iránt melly kegjelmessen méltoztatott parantsolni Királlyi Levelének ide zárt mássa meg mutattya [DLt 321 gub.]. *1763:* a Rabakat már tsak az orájat Se tudam hogj el viszik Sz Miklosra [Kórod KK; Ks CII. 19 Szarka József tt lev.]. *1775:* Csizmás Szánduly nevü jobbágy Pásztora Péntek Lukátsöt bé hozta ide Marus Járába ottan mint Rabat detentioban tartótta [Marosjára MT; DobLev. III/515. 4a]. *1781:* A' Fog Ház Vagyon az írt kapu között az hova régentén a' foglyokat vagy Rabokat szokták vólt bé dugni [Pálos NK; Hr]. *1792:* Az rabnak kezességen való el botsátását nem másként lehet ki munkálodni, hanem ugy ha Csoklya a' maga Szovatjosát Topánfalvára viszi, és ottan az a' N Petri szovatyos recognoscallya, hogy ö adta Csoklyának, már e' szerint Szabadulni kelletik mingyárt [Kv; Somb. I]. *1797:* A Tömleczbe benn egy Nagy hoszszu vastag erős láncz, melyben a Rabokat szokták füzzeni, három vas karikákkal edgyüt [Szu; UszLt XII. 87]. *1801:* a Tömletzbe küldette a rabat [Torda; KW]. *1844:* A' rabok szobaiba tsak prits van [Dés; DLt 1285].

Szk: *~bá esik. 1710:* amíg élt Bertlen Gergely, sem az atyámot, sem engemet nem nézhete jó szemmel, és noha mikor az atyám rabbá esett, sokat supplicáltuk az anyámmal egjütt az atyám szabadulásáért, soha még választ sem adott supplicátiónkra [CsH 151]. *1764:* az Bagai lakosak kózönségesen ki jövén bennünket impedialtak a mikor mi erőskedven az edgjikünk ugy mint Simon György rabbais eset volt [Szászújfalu AF; JHb XXVIII/64] ✱ *~ kezére való bilincs. 1694:* most(an) itt jelen va(gyo)n 16. bokor Rab vas. Vagyon ismet Rab kezire valo Bilincs nro 5 [Kővár Szt; JHb Inv.] ✱ *~ lábára való vas. 1694:* Vadnak itt Rabok labara valo Vasak nr 20. mely(ne)k negy bokrat Teleki Ur(am) Rabjaival el vittek [uo.; i. h.] ✱ *~okat ítélő törvényszék. 1803:* (Egy lólopással vádolt cigány) se Kolosvárrol, se másunnan mind ez ideig-is semmi Szavatyost elő nem állitván, s magát a' Lo eránt nem legitimáltatván, Rabokat Itélő Törvény Székünk elött actionáltattuk [K; KLev.] ✱ *alperes ~. 1804:* Az Allperes Rabok tsak azért is büntetésre méltok, hogy nyilvánságos gonosz tselekedeteiket vakmeröképpen tagadni bátorkodnak [Déva; Ks 115 Vegyes ir.] ✱ *halálos ~* halálra ítélt fogoly. *1801:* En a Tömlötznek más hibáját (:mely miatt a halálos rab, ben a Tömlötzben nem tartatott:) nem tudom [Vh; ÁLt Erdélyi bányakincstári lt 3268. — Kiss András kijegyzése] ✱ *magisztratualis ~. 1831:* Dregán Vonutz Magistratualis Rab tagadgya a Toth Péter szembe mondását, és mostis azt erőssiti, hogy estvétől fogva reggelig mind a Guja mellett hált [Dés; DLt 332. 3] ✱ *toronybeli ~. 1710:* Lakatos Laszlone Aszszonyom az tób Aprolek jovaibol hagja hogj ... adgjak az toronybeli Raboknak [Kv; KvRLt VII. 12] ✱ *vasas ~* vasra vert fegyenc. *1717:* Vasas Raboknak, az Csürben csipelvén, és Jég Pincze földit ásván erogalodat Szallöna libra 1/2 [Küküllővár KK; UtI].

2. hadifogoly; prizonier; Kriegsgefangener. *1562:* Akkor onnat a Bán András elszalada, ki főhadnagy vala; de azon kivül rabokat sokat fogdosának és némelyeket csak elhajtának [ETA I, 19 BS]. *1610:* Teórek orzagba Rab voltam [UszT 4. 9e]. *1621:* Egy rabnak meljet Varad szallasakor Vittek volt Tatar orszagban, onnet meg zabadlua(n) adata biro Vra(m) nekj segitsegul huz penzt [Kv; Szám. 15b/IX. 217]. *1653:* Megfordulván Székely Moses a szerencsés csatáról, a táborra menyen; és látván Sigmond a sok szép rabot a töröknél, könyves szemmel nézé, de semmit nem mere szollani, hanem abban hagyá a dolgot [ETA I, 65 NSz. — 1601-beli eseményre von.]. *1657:* az egyik szintén Tatárországból szabadult el; azt beszéllé, hogy bizony valóban adják az rabokat az tatárok az törököknek, minden nap sereggel jár a török köztök, úgy veszi a szegény legényeket [TML I, 72 Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz]. *1663:* En édes bátyám uram itt Lippán vagyok rab, Achmet aga úgy reméllem kevésért kiadna ma is, csak volna ki mellettem törekednék [SzO VI, 286]. *1671:* holmi Rabok kiváltására némely Eörményektől maga kezességére kért volt fel bizonyos summa pénzt [Radnót KK; DLev. 3. XXXIA. 14]. *1707:* Ezalatt a Dunántúl Andrássy István és Bezerédi a Heister generális ármádájával megütköznek, a németet megverik, mindenét elnyerik, magát is Heister generálist elfogják és Murány várába viszik, holott most is rab [Kv; KvE 249 VBGy]. *1710:* A tatár hám azalatt esziben vevé, hogy jő a keresztény ármáda, egész táborát felülteti s a számtalan praedával, rabbal elmegyen békivel dolgára [CsH 172].

Szk: *~bá esett. 1662:* szemeinkkel is látjuk a sok sebest, láttuk a sok elveszett pogányságot úgy, hogy annak száma meghaladta sokkal a mieinket, a rabbá esetteken kívül [SKr 382] ✱ *~bá esik. 1710:* A francia generál a bavariai electorral együtt rámennek Eugéniusra, meg is veretik a franciától, s maga is rabbá esik [CsH 373]. *1710 k.:* a fejedelem Szamosújvárott csinála országgyűlést, oda az én atyám is, de csak a véle Krakkóban lévő haddal tisztességesen elérkezék, mert a többi erdélyi had vagy rabbá esett, vagy elveszett mind [BÖn. 549–50]. ✱ *~bá tesz. 1660:* az város ellen feldühödvén[a], beküldvén táborától törököket, nyolcat az tanácsbeli uraimék közül kihívata, kiknek nyolc nyársokat megfaragván és eleikbe tétetvén, úgy jelentette kívánságát, hogy szacholnának meg(!), alioquin az várost elveszti és rabbá teszi az benne valót [Kv; KvE 183 LJ. — [a]Szejdi pasa]. *1662:* ottan berohanának, és a benne való sok szép népet mindenestől rabbá tévén azután tüzet vetvén, a szép lakóhelynek ... s a benne találtatott ... népet mind rabságra vivék [SKr 443]. *1705:* csak hirtelen reájok rohantanak[a], és az ott lévő lajtmántot darabokra vagdalván és a németekben is egynéhányat megölvén, a többit rabbá tötték [WIN I, 477. — [a]A kurucok] ✱ *~ot kivált. 1662/1681:* Magyarosdon lako Buda Andr(as) jelentvén, hogy Peripas Mojse nevő Rabot 25 Magyari forintokon Tőrőkök kezébül ki váltván akarva(n) őtet maga helyet őrökös Jobagyul adni, magat penigh Feleségét mind ket agon levő maradékit (:edigh őrökös Jobbágyok lévén:) tülünk 40 Magyary forintokon eximaltatni és szabadosi hivatalban szamláltatni Buda Andret, Feleségét, mind ket agon levő maradékit az őrökös Jobbágysagbol eximallyuk és fel szabadittyuk [Vh; VhU 320 Zólyomi Miklós ad. lev.] ✱ *~ot sarcon kihoz* váltságdíj fejében hadifoglyot kiszabadít. *1669:* Kónya Bálint hozott egy levelet az tatár hámtúl, de semmi egyéb nincs benne, hanem az urunk kérésére megengedte, hogy rabokat sanczon hozhassanak ki onnan belül [TML IV, 438–9 Székely László Teleki Mihályhoz] ✱ *hadi ~. 1711:* Erdélyből, Magyarországból kibujdosott embereknek grátia adatik, és hazájokban való visszajövetel engedtetik ... a hadi raboknak hasonló amnestia és grátia ígírtetik [CsH 456] ✱ *kozák ~. 1618:* Immár vagyon két hete, hogy két rossz kozák sajkát hozának mondják, hogy 30 kozák rabot fogtak el az két sajkával [BTN[2] 117] ✱ *kuruc ~. 1704:* Toroczkai István uram satisfactiot kívánt volna az generáltól az megöletett kurucok iránt és addig nem ád assecuratiót, hogy az német elmehessen Bécsbe. A generál ... öt kuruc rabot ígírt érettek [WIN I, 110]. *1710:* Teleki Mihály ... maga is kuruccá lett a várban[a] lévő kuruc rabokat is Szebenben elvivé [CsH 348. — [a]Görgény várában] ✱ *lengyel ~. 1619:* Megirtóznék kegyelmed, ha látná Kegyelmed az lengyel raboknak bőségét csak Konstantinápolyban [BTN[2] 223] ✱ *magyar ~. 1659:* a Gyulai béknek volt régtül fogva egy magyar rabja, az melyet mostan kibocsátott [TML I, 330 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz] ✱ *tatár ~. 1670:* egy ... Tatár rab Saczcza két száz egész Tallér [Bodola Hsz; BLt] ✱ *török ~. 1597:* 2 Die Janúari Jeoúenek 18 Zabad haidúk Mako feleol meliek hozanak egj sebes Teoreok rabat [Kv; Szám. 7/XII. 7 Filstich Lőrinc sp kezével]. *1662:* Az török rabokat pedig a táboron, Váradon s imitt-amott hajduvárosokon, nemesség, vitézlő nép között mindenütt árulták, imide-amoda várakba, kastélyokba hurcolták és egynéhány esztendők alatt nagy nyerekedés volt vélek [SKr 179]. *1700:* ha hol és valakinél Török Rabok talaltat(ná)nak, meg visgallja, és ha Talaltatik, micsada rendű Rab legjen, a Guberniumat tudositsa felölle [UszLt IX. 77/14 gub.].

3. *~ul* rabként, fogolyként; ca deţinut/rob; als Gefangener | hadifogolyként; ca prizonier; als Kriegsgefangener. *1662:* őneki mindenekről idején írtak volna, de a bolond levélhozók útjokban, azt értvén, hogy én is a hatalmas császár táborában rabul volnék, az levelekkel hozzám jőni nem merészlettek, hanem Váraddá visszatérvén, újobban ide előmbe küldődtek [SKr 562].

Szk: *~ul behoz. 1798:* társunk ... eppen a fáknak vágásan nyesegetesin kapvan ... Kis Palit ... a Bivalast Bival Szekerével edgjütt rabul hozta bé [Ádámos KK; JHb XIX/58] ✱ *~ul (be)visz. 1696:* rabulis sok német Generalisokat vittek volna Tömösvárra [Marosillye H; BK. Fogarassj Pap Miklós lev.]. *1737:* Tudjaé a Tanu hogj Groff Széki Teleki Adam Ur ő Nsga Gliga Simon nevű Jobágját Pap Gábor védelmezte és oltalmazta, s mi csoda modon és szokkal oltalmazta, és ott el hadtaé vagj ugjan rabul Györgjfalvára bé vitte, s vitette, és ott kalodáb(a) verette [Dob.; TKl vk] ✱ *~ul elfogat. 1710:* Bádensis herceg penig a török ármádával megütközvén ... noha a törökhöz képest igen kevesedmagával vala ... sok ezer törököt levágata, sokat rabul elfogata [CsH 215] ✱ *~ul (el)hoz. 1653:* sokan a Tiszába halának sokakat rabul elhozának és a rabokban egynéhányat császárnak küldének Konstánczinápolyba [ETA I, 143 NSz]. *1669:* egyik váradi török az Szentpáliné asszonyom csatlósának az öcscsét ... megfogta s rabul eddig hozta [TML IV, 526 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] ✱ *~ul elvisz. 1663:* Aranios Medgyesröl sok keresztjeneket uittenek el rabol [KJ] ✱ *~ul esik. 1783:* Kinde Andonia ... Vádoltatott eő Nsga előtt hogy sok interessatiokat Cselekedett volna mind D(omina)lis biro az eő Nsga, Joszágában ezért Robul esèk eő Nsga keze allá [Radnót KK; BfR Váradi Simon ns vall.] ✱ *~ul kísértetik. 1805:* ha ... még mind eddig a Constitutiot a Tavai Birák ele nem adtak holnapi napon rabul kisertessenek Udvaramba [Torockósztgyörgy TA; TLev. 7/12 br. Thoroczkaj József kezével] ✱ *~ul küld. 1565:* Svender Lázárnak az öcsce Svender Kristóf ott esék foglyá a bassának, kit császárnak rabul küldének [ETA I, 23 BS] ✱ *~ul tart. 1657:* hívata Catherina. Belépvén házában, hát nékidühödött és utálatos méreggel és szitokkal kezdé mondani: Miért hogy te engemet itt is rabul akarsz tartani, mint Fogarasban? ... mondék: Nem tartottam soha rabul felségedet, sőt mindenekben javára, bőcsületire igyekeztem [KemÖn. 144] ✱ *~ul tartott. 1710 k.:* Kővárban az ott rabul tartott Ugron István, Bala Péter, Száva Mihály és az én anyám magokévá tették a praesidiumot és a várat, és a kapitányt, Mikes Jánost vasban tették az anyám szállására [BÖn. 565].

4. érzelmileg rabja vkinek; robul cuiva (din punct de vedere afectiv); js Gefangener (sentimental). *1828 k.:* Fekete száru cseresnye Erted vagyak rab menyecske[a] [EMKt Egyes versek gyűjt. — [a]Táncszó].

5. *átv* foglya vminek; prizonierul a ceva; Gefangener von etw. *1670:* Akár Bogát s akár Oláh-Nádas, az is radnóti jószág, contentus lennék akármelyikkel. Egyébaránt, ha kiszakadok, bizony alább hagyok benne; hat emberért bizony rabja Erdélynek nem leszek [TML V, 405–6 Rosnay Dávid Teleki Mihályhoz Drinápolyból]. *1710 k.:* Kiváltképpen az a mély tanáccsal, bölcsességgel híres bécsi udvar hogy tuda így megegyezni ide alá ezekkel az erőtlenségnek és üdőknek rabjaival az én veszedelmemen? Micsoda fene-

ketlen mély tömlöcbe vetének s poroszlók kezébe adának [BIm. 999–1000].

II. jelzői haszn-ban; cu valoare de atribut; in attributivem Gebrauch. **1.** rabságban levő; care trăiește în robie; in Gefangenschaft lebend. *1671:* rabságban lévő atyánkfiainak-is feleségek némellyek Urokat életben lenni tudván, hitekröl meg nem emlekezvén férhez mentek, s-mennek; Rab Uroknak-is javokat el-hordván s' -tikozolván, ha az Papok székin viszsza itiltetnek-is, hitek mellé nem redealnak [CC 3]. *1704:* Következik ezen rab úrnak[a] az országhoz nyújtott memorialisa, akkor, amikor még a perfolyás in fieri volna [WIN I, 174. — [a]Bethlen Miklósnak].

2. rendsz. levélzáró formulában; de obicei în formulă de încheiere a scrisorii; als Briefschlußformel: lekötelezett; îndatorat, obligat; verpflichtet. *1668:* Kegyelmednek rab szolgája [TML IV, 383 Paskó Kristóf Teleki Mihályhoz]. *1678:* Kegyelmednek méltatlan köteles rab szolgája míg él [TML VIII, 377 Lázár István ua-hoz].

◇ **Szn.** *1582:* Rab fabiannę [Kv; TJk IV/1. 83].

rabattíroz (pénzt) elenged; a scuti (de achitarea unei sume); (von Geldzahlung) befreien. *1824:* minthogy Mlgos Urnál tudam hogy kész pénz vagyon felesen, szeretném vagy egy Contractust bé cserélni, inkább az Interesböl egy néhány Esztendöre valott rábátiroznék tsak hogy kész pénzt kaphassak [Mv; Újf. 6 Petrásko Márton lev.].

rabbiner rabbi; rabin; Rabbi. *1842:* Zsido Rabiner Srul Friedman [DLt 606 nyomt. kl].

rabbinus rabbi; rabin; Rabbi. *1854:* Az izráélitakat illetöleg csak azon bizonyitványok érvényesek, melyek azon kerület Rabbinusától adattak, hová a' született tartozott [M.bikal K; RAk 54].

rab-bolt börtöncella; celulă; Gefängniszelle. *1710 k.:* anyámat fogva vitték Balásfalvára, Szamosújvárra és Kővárba ott a Zólyomi Dávid rabboltja mellett egy rossz kis setét boltba bétették [BÖn. 563–4].

rabelszalasztás rab elszökésének megengedése; permiterea evadării unui deținut; Erlaubnis der Flucht eines Gefangenen. *1725:* A my illeti az Diodiak ellen valo processust, az Rab el szalasztás iránt ... igen nagy tolvajt szalasztattanak [M.csesztve AF; Ks 95 Borsaj N. Pál lev.]. *1756:* ezen erdőt adta az Falu az Exponens Urfi Attjanak rab el szalaztásért, hogy az Falut meg ne dullják [Vaja MT; Berz. 15. XXX/12].

rabhajtó ostor fogolyhajtó korbács; bici de mînat robi; Gefangenenpeitsche. *1658/1741:* Monostor Által méne benned Török Tatár tábor ő kezekben sok vólt a rab hajtó ostor [EM XXXVI, 146 Köröspataki B. János hist.].

rabház börtön, tömlöc; închisoare, puşcărie, temniță; Gefängnis. *1705:* Az Bethlen Miklós uram megbetegedett és az rabházból ki hozott inasa beszéli, hogy amikor megsententiázták volt az urát és visszavitték a rabházba, miképpen panaszolkodott az inasának [WIN I, 542]. *1710 k.:* Szabadulásomról való gráciáját a fejedelemnek Teleki és Naláczi István hozák meg a rabházba [BÖn. 688] | 1705. die 23. Januarii, reggel hét s nyolc óra között, mikor a derék strázsa-váltáskor az én rabházam ablaka alatt sereg dobos dobolt, énreám az Isten mély álmot bocsátott [BIm. 1027]. *1841:* Nem esméri el hibáját a' panaszló asszony — mivel már elátolkadott 's mindent akár mi történik a' rab házba tagadja [Dés; DLt 36].

rabi 1. rabságbeli; din captivitate/prizonierat; Gefangenschafts-. **Szk:** ~ *állapot. 1657:* Rabi állapotom szerint való méltatlan szolgálatom ajánlása után Istentől még is bőséges áldásokat kívánok kegyelmedre terjedni hozzá tartozandó szerelmessivel együtt[a] [SzO VI, 208 Székely Mózes anyjához a tatár rabságból. — [a]Levélkezdő sor] ✱ ~ *inas. 1710 k.:* Lajos, rabi inasom, már asztali szolgám, egy szakács, egy lovász, két legjobb paripámmal megindulék, menék Vadverembe hálni [BÖn. 700] ✱ ~ *instancia. 1704:* Az méltóságos úr gubernátor uramhoz és az méltóságos tanácsi rendhez ... alázatos rabi instranciája gróf Bethlen Miklósnak [WIN I, 174] ✱ ~ *sanyarúság. 1658:* tizenöt esztendős koromtól fogva nem a' tudományoknak tanulásában, hanem katonai, udvari és egyéb világi külső dolgokban töltöttem időmet s gyakorlottam magamat efféle munka[a] csendes elmét, szívet, jó eszközöket és alkalmatosságokat kívánván, mindazokat Isten elrekeszteté mostan éntőlem a' rabi sanyarúság és az nevelt sokféle gyötrődések által [Kemlr. 330. — [a]Irodalmi tevékenység]. *1660:* az Úristen énrajtam különvaló mértékkel is megtetézte atyai látogatásait, mert ... idős koromban rabi sanyarúság által is megerőtelenített [i.h. 336].

2. ~ *szolgálat* alantas szolgálat; serviciu umilitor/dezonorant; erniedrigender Dienst. *1710 k.:* Merő rabi, jobbágyi szolgálatnak, adónak tartják sokan azt a becsületet, amelyet más jó akaratjából ád nékiek, és nem hogy megkölcsönöznék ők is, még jó néven sem veszik, meg sem köszönik, csak felfuvalkodnak a becsülettel, nem mondják azt, amit Jób 31: 13–15 [BÖn. 417].

rabka fonókerék; roată de tors; Spinnrad. *1820 u.:* Egy len fono kerék vagy rabka kéz orsojával [Mv; MvLev.].

rablás fosztogatás; jaf, jefuire, prădare; Plünderung. *1613:* Ez sok rablas keozben az szegenisegh szellel budosvan az ellenség eleot az Moldovai es Havaseli kurtansagh el hitegeti es marhastol vagi egyik vagy masik szomszed Olah orszagba be viszi [Hurm. XV/II, 859 a fej. Beszt. városához]. *1630:* az tábor ... az vargák malmát és puskapormalmokot mind elpusztíták, azonképpen itt az város körül való falukon nagy kóborlást, dúlást mívelének, hogy semmi ellenség nagyobbat nem cselekedhetett volna rabláson kívül [Kv; KvE 159 SB]. *1653:* Azon az napon ez mind eltelék a nagy rettenetes vérontás és rablás [ETA I, 65 NSz]. *1658:* kellet igírni Eöt száz Ezer Erszeny Penzt ugy szüntenek megh minden hellyeken a rettenetes égetestől es rablástol a Tatarok [Mv; MvLt]. *1662:* Én Közép Szólnak Vármegjében Monoba(n) Lakozó Janós Deák az keresztyénségnek termeszett szerént való ellenségével az Poganyokkal eggyet értettem minden romlásaba(n) ennek az földnek, rablásokba(n), égetésekben és pusztitásába(n) társok volta(m) az Pogányok(na)k [Monó Sz; BK. János deák kezével] | a kegyetlen pusztításban, rablásban telhetetlen tatárság a Szamoson is általmenvén, az Érmellyékének s Nyírségnek is egy darabját felnyargalta, rablotta, kóborlotta vala [SKr 659]. *1710:* Erdély ... akkor kezdett vala épülni a sok romlás, pusztulás, rablás után [CsH 92]. *1717:* a Maros ujvarb(an) eset rablás elött ezen

faluban lakván Nagy Miklos epité ezen hazat [M.csesztve AF; JHb XXVIII/21]. *1850:* Marothlaka fel égetés, és rablás, szintugy egyéb ki szolgáltatás, és ki tsikorgások általi történt kárainak öszve irása [KLev.].

Szk: ~ *esik. 1571:* Myert penig az haromzek az ket olah orzag zelien vagion es gyakron teoreokek miat rablas esset, vadnak keozeottek magok oltalmara epitett ereos Casteliok es Cynteremek [SzO II, 331 a székelység panasza az ogy-hez] ✱ *~t tesz. 1614:* Ez tatárság rettenetes rablást kezde tenni Erdélyben [BTN[2] 54]. *1634:* mikor Betlen gabor Fejedelmvnk Jöue özzel Tatarokal Bathori Gabor Fejedelmvnk ellen ez orzagban Akkor itt az ket homorod mellett Nagy Rablast tönek az Tatarok [TSb 21]. *1653:* (Székely Mózes) Kolosvárnál dolgát elvégezvén, kerüli szélyel az országot, és a tatár tészen szörnyü rablást, égetést és öldöklést [ETA I, 79 Nsz]. *1659:* valakik az fenies Portahoz es hozzank engedelmesseget mutatnak, megh ne károsetsak, egetest rablast az Orzagba ne tegyenek [UszLt 23 fej.] ✱ *pogányi ~. 1662:* Szegény elromlott, s ha Isten nem könyörül, annál is inkább elromlandó Erdély, megnevelted vala hiszem sok szép ifjú népedet kebeledben e negyven esztendők alatt, megpihenvén a pogányi fegyvertől és rablástul mind ez ideig [SKr 714] ✱ *tatár ~. 1683:* Ehez a Faluhoz volt az elöt edgj Leanj nevü havas, olahul Fata Muntyi hane(m) az utolso Tatár rablása uta(n) el szelljedve(n) szegenyedve(n) hogy marhat nem kezdettenek ott Tartani el idegenedet ettöl a Falutol [Preszáka AF; Incz. V. 25b] ✱ *török ~. 1592:* Az Erdely Harom Nemzetnek bekeseg lewele Meliben megh iratik, michoda Conditiowal zaladhasson be à warosokban theoreök Rablaskor az Nemessegh és zekelseg [Kv; Diósylnd. 43].

rablási fosztogatásra vonatkozó; cu privire la jaf/jefuire; sich auf Plünderung beziehend. **Szk:** ~ *adat. 1851:* Holnap megyek fel Görgénybe, hogy Dersivel értekezodjem nintsen é meg nálla valami rablási adat [Folyfva MT; Born. G. XXIVd Csiki Sámuel lev.].

rabló, raboló I. *mn* fosztogató; jefuitor, prădalnic; plündernd. *1662:* (A vezér) az égető, rabló hadát mindjárt jó reggel kibocsátá, kik azonnal kezdték gyújtogatni a sok szep rakott épületü hajdúvárosokat | Az rabló, égető török, tatár, kurtány sok helyeken megelőzvén az házaktul mindenekkel felrakodott s háznépestül szaladó szegény hajdú- s egyéb akármi rendbéli keresztyénséget, az erős férfiait levágja, feleségeit, gyermekeit rabokká teszi vala [SKr 540–1]. *1850:* az Contraktust az sok Rabalo nép, minden drága vagyanainkol együt el vittek el Rabolták [DobLev. V/1289].

II. *fn* tolvaj; hoț; Dieb | fosztogató személy; jefuitor; plündernde Person. *1662:* magoknak tulajdonítanák vármegyéjek romlását, hogy elébb hozzája nem siettenek, de már a rabló s égető általbocsáttatott volna | A szerdár táborát indítván a Tiszáig elment vala, sőt az égetője, rablója a Tiszán is általmenvén, Ugocsa vármegyét is, épen Beregnek is egy részét mind elrablotta, égette, pusztította, prédálta [SKr 544, 658–9]. *1670:* Az más rendbeli rablókkal is az oláhok elvették az két menyecskét, azok az erdőre szaladtak. Isten mentene meg tülök [TML V, 343 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1849:* Szolga Biro Somogyi Joseff Ur egy maga mellé felveendő Biztos társával a benni fel adások kinyomozására Ki Rendeltetnek: hogy a bé bizonyitando, gyilkosokot és Rablokot ide küldje fel. Sz: Udvar(hely) ápr. 3. 849 Kormány Biztos Horvát János [Héjasfva NK; CsZ].

Szk: *útonálló ~. 1843:* Utonálló rabló Szalatsi, de Sz: Udvarhelyen tartózkodott, s jelenleg innen elillantott Kováts György [DLt 262 nyomt. kl].

rabné rab asszony; deținută; gefangene Frau. *1847:* noha rabné vagyok, de nem szerencsétlen, inkább boldog vagyok s az igazság mellett örömmel harcolok [VKp 159 Varga Katalin sk].

rabol 1. fosztogat; a jefui/prăda; plündern. *1562:* a törökök elmenének haza nagy békével Szakmár aloll, senki nem bántá őket, hanem rabolva és égetve menének [ETA I, 18 BS]. *1566:* A császár[a] ő maga méne Sziget vára alá, onnét elválogata negyven ezer jó tatárt, hogy felföldre rabolni mennének [i.h. 24–5 BS. — [a]Szulimán]. *1619:* Mikor Szkender pasával az békességnek igazítása volt, így volt, hogy az tatárok leüljenek és rablani ne menjenek Lengyelországba; az szerdár is, cancellarius, azon haddal elmenjen és az kozákokat leültesse, elrontsa pusztítsa [BTN[2] 262].*1653:* a magyarországi hadak a minapi romlásból a mint lehete magokat felépitték; és megindulván, Nagy-Győr felé indították a hadat, hogy Komáromot megsegítsék. Ezenközben a tatárságnak egy része hátra ment volt rablani Csalóközbe, hogy az odafutott népet elrabolja [ETA I, 42 NSz]. *1661:* Már, édes feleségem, az ellenség Fejérvárig eljött volt tegnapelőtt; éget, rabol; most hol legyen az derék tábora, nem tudhatni [TML II, 125 Teleki Mihály Veér Judithoz]. *1662:* Az tatárság pedig itt kinn is mindenütt éget, rabol, prédál vala [SKr 445]. *1664:* Mikoron az Tattarok Czaszaryb(a) jeővennek Rablany akoron Tombay György maga foga megh Engemet s ugy ada, az Tatarnak [Császári SzD; WassLt Kifor Miklosne Filep Margit (35) jb vall.]. *1694:* Ekkor az Tatár Czikra rablani ki üte [Kilyén Hsz; BLt]. *1773:* (A török) mihelyt megharagudott reájok valamiért, mindjárt felprédálta, rablotta őket [RettE 300]. *1849:* Nyomoztato mar n(éhai) Cseh Joseff özvegye Szöts Julianna és Sándornak Lak telkere ki vagy kik mimodon rohantak ? mi eszközökkel ? és kik Raboltak ? [Héjasfva NK; CsZ vk].

Szk: *~ni küld. 1663:* Az tatárokat mihelt quartirba osztották, mindjárást közüllök három ezeret és hat százat Horvátországra küldtek rablani [TML II, 651 Kászoni Márton Teleki Mihályhoz].

2. *ts* kifoszt; a prăda/devasta; bestehlen. *1657:* Bethlen Gábor, azután többször nem hadakozék római császár ellen de mivel ezen hadakozásokban az török is benne forgott vala, azalatt pedig néhány száz falukat rablottak, égettek mindenik békélés után az törökkel is tractájoknak kell vala lenni [KemÖn. 81–2]. *1665:* bizonynyal tudja maga is, az mit az török elkaphat, nehezen vagy nem is engedi vissza, az mint hogy itt Szabolcs, Szathmárvármegyében is az mit elkövethet, elköveti, most is falut rabolván, levágtanak bennek s fogva is hoztanak ide bé [TML III, 349 Teleki Mihály a fej-hez].

3. rabságba hurcol; a duce (pe cineva) ca rob (într-o altă țară); in Gefangenschaft verschleppen. *1653:* elmene a bassa haza a törökkel, és Bethlen Gábor székibe üle a puszta országban. Mert többet rabla 25 ezer embernél ezúttal Erdélyben a tatár és a török [ETA I, 115–6 NSz]. *1661:* az a török ti reátok nem megyen Husztot megszállani; ha megyen is rablani ha megyen, az benneteket el nem rabol [TML II, 143 Teleki Mihály Veér Judithoz].

4. (állatot) tilalmasból behajt; a lua de pripas; (Tier) aus der Hegeweide eintreiben. *1798:* Dragata Luka közenseges Erdö Pasztor Petrotzi Györgj urnak egj Bivalassát ket Bival ökrevel hoza ezt mondván ezeket rablattam a Baone Aszszony ö nga Erdejeböl mint tolvajt ebböl ott mingjart nagj Zugas lön [Ádámos KK; JHb XIX/58].

raboló l. rabló

raboltat fosztogattat; a dispune să fie prădat/devastat; plündern lassen. *1662:* a bánnak addig reménkedének az vezérhez elmenvén, könyörgene az vezér elött: önagysága meggondolván a szegény országnak a fejedelem miatt fegyver és nagy kényszeríttetés alatt való létét, a szegény országot ne rontaná, pusztíttatná, raboltatná [SKr 436].

raboltatik fosztogattatik; a fi devastat; geplündert werden. *1661:* az tatár chám bejövetelekor majd hasonfele az országnak felprédáltatott, raboltatott és égettetett [KemIr. 342].

rabos **Hn.** *1838:* Rabosba (sz). A Rabos Tetön (sz) [Cikmántor KK; EHA].

rabosgat fogságban tartogat; a robi, a ţine în captivitate; in Gefangenschaft halten. *1745:* Lung alias Major Sztan, Felesegevel sok ideig valo, rabsagon, es szenvedeseken, ment altal az Görgenyi Tömlecben, hol otis öte<t> Sanyorgatta, es rabosgatta [Székes MT; Berz. 12. 92/178].

raboskodás rabságban való szenvedés; robie (în străini); Leiden in Gefangenschaft. *1670:* nétalán Lengyelországnak lehetvén még Erdély ellen való valami oly concipiált praetensioja, tartunk attól, hogy Gyerőfi György hivünknek sok esztendőkig való raboskodása után ismét újabb akadálya ne következzék [TML V, 358 a fej. Teleki Mihályhoz]. *1738:* a melly portékáiban penig az Incta raboskodása alatt kárt vallott, amik azokb(an) de praesenti meg vadnak, vagy az Actor altal dipráháltattak, juramento deposito tartozik restitualni, az mik penig el vesztek, az Inctais szenvedgye ítéltetett [Torda; TJkT I. 173]. *1759:* a Fogságban levő Alexa meg unván az hoszas raboskodást, recuralt Memorialissa által a nemes Vármegyéhez [BSz; GyL]. *1761:* az I mint ház felverő érdemes volna az Akasztófára mindazonáltal Consideraltatván majd gyermeki állapottya s tömlőtzb(en) sokáig lett raboskodása élete meghagyatik ugyan ... mindazon által hogy rabok által 25 kemény páltza ütéssel büntettessék itéltetett [Torda; TJkT V 30–1]. *1763:* az I. consideraltotván mindaz ál(ta)l az, hogj az károsokkal complanált, az el vett portékákot restitualta, ugj minekutánna gratiat magának instalna az eddig tömleczben valo raboskodása elégségesnek itiltetett és pro nunc szabadtság nekie engedtetik [uo.; i.h. 171]. *1767:* öt embert elis fogtanak volt azon kárért, de azok nem tudom mi okon megszabadultanak hosszas rabaskadások után [Abosfva KK; Ks 4 Mart. Antal (43) jb vall.]. *1794:* Mikle Pávelnek raboskodása alatt, az eö Felesége, tudom hogy Törökbuza kalákát tartott, és hogy azon Kalákásainak maga Pálinkáját adta [Vályebrád H; Ks 81. 57/57 Opra Ignát (55) vall.].

raboskodik rabságot szenved; a fi rob (în străini); gefangen sein. *1657:* Az megnevezett szegény öcsémnek testét kísíretém vissza Lengyelországból öregjebb fiammal, Kemény Simonnal, Erdélyben, egyébiránt az is mostan talán vélem együtt raboskodnék [KemÖn. 17]. *1737:* Major Lázár meg vallja hogy mással edgyüt eö Vett kalács pénzt fel, s öis Vádolta az Actorokat hogy a Mlgos Ur B. Mikola László Úr házára mentek volna gonoszul éczakának idején, s azok vertek volna meg az emlitet M. Urat és szolgáját az Actorok ártatlanságokat comprobálván jol lehet meg Szabadultak ugyan, de igen sokat szenvedtek, raboskodtak, es költöttek [Kv; TJk XV/13. 44]. *1747:* Moldován Todor rabaskodván, az vasat lábárol le vonta, és el szőkőt [Küküllővár KK; Ks 112 Vegyes ir.]. *1755:* Midőn László Pétert el akartam fogattatni hozzám jött à Felesége azon kérvén, hogy minek előtte Déván raboskodgyék à Férje, inkáb oda adgya két ökrét, tsak ne raboskodgyon à Férje Déván [Bulzest H; i.h.]. *1775:* Pentek Lukáts Maga beszéllette hogy az Utrizált időben és napon raboskadott Rosnyai Abel Uram Nemes Lako Házánál [Marosjára MT; DobLev. III/515. 4b]. *1809:* consideratioba vétetvén mind két Detentusok(na)k Iffjusági allapottyok az Detentusok Harom Esztendeig az szomos Uj fari[a] Temletzbe raboskodgyanak [UszLt ComGub. 1668–9. — [a]Értsd: szamosújvári]. *1831:* három Esztendeig rabaskadtam a Szamosujvári Várba, Esztendőnkěnt 100 :/: pálcza ütéseket szenvedtem [Dés; DLt 332.21] | Kováts György sokáig raboskodott a Tömlötzbe, a Gál György agyon veréséért [Szenterzsébet U; Borb. II Nagy Mária néhai Mátéffi János özvegye (73) vall.].

Ha. *1806:* raboskodatt. rabaskodol [KLev.]. *1810:* rabaskadatt. rabaskodatt [i.h.]. *1831:* rabaskadtál. rabaskadtam [Dés; DLt]. *1842:* rabaskadott [KLev.].

raboskodó rabságot töltő; care se află în robie/închis în temniţă; sich im Gefängnis befindend. *1670:* Ugyan kiváltképpen az Erdélyt illető dolgokrúl, hogy ő felségének írjon ő nagysága én hasznosnak nem látom; de ezek felől az nyomorult s számkivetett s raboskodó atyafiak felöl ha nem ír ő nagysága, talán vétek Isten előtt [TML V, 388 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1723:* az raboskodó Aszszonyok urok s másokis kik már a Taploczai utra indultak volt viszsza fordultak az töretlen ut(na)k fel nem vehetése miatt [Hodák MT; VGy. Prekup Gligore (34) jb vall.]. *1761:* A Dévai Tömlőtzben raboskodo Muntján Krétsun, ugy hallatik hogj egy kantza Lo el lopásáért raboskodik, és más Lopásokbanis elegyedet hallatott [Zalatna AF; Ks 113 Vegyes ir.]. *1776:* a Tanu ismerié ... az I. Dévai Dominium(na)k Tömlőczében rabaskado Popa Gyjőrgyet ? [H; Ks 111 Vegyes ir. vk]. *1780:* mostan ezen Nemes szék Tömletzeben rabaskado Gergelly aliás Madarasz Jánas 1 R forinttammal ados [Buzaháza MT; Pf]. *1809:* azon Criminalis keresetek, mellyek Tolvajság vétkéért raboskadó gonosz tévők ellen meg indittattak, és már a' keresetnek derekára nézve is Itélet alá botsáttattak az azt illető Referensnél vagynak [UszLt ComGub. 1672 gub.]. *1828:* M Köblősön Résideálo Tekintetes Rettegi Sándor Ur requirála bennűnket hogy ... Dengelegről ide Származott Désen rabaskado kováts Czigánnyáéert egy Kezes Levelet kesztenénk [M.köblös SzD; RLt].

raboskodtat 1. fogságban tartat; a dispune să fie ţinut în captivitate; gefangen halten lassen. *1696:* miért fogtatta volt megh szolgáját, –s– miért Raboskottatta [Mv; BálLt 85]. *1707:* olah rödön lako Czigany Andrast ki fogta el s ki vitete az Kolosvári Toronyb(a), es most is ki raboskod-

tattya ott maga ezen hatalmaskodo szemelj jelen volté ... [K; Ks 33. II. l vk]. *1754:* az Urok rutul bánik véllek, fogdostattya s raboskodtattya őkőt [Fejér m. Told. 3a]. *1756:* az Báts midőn maga p(re)mondajat kérte meg verte, Balog Uram azután Az Lábát butukban tétette három hétig raboskottatta [Butyásza Szt; TKl]. *1765:* Fő Biro Kornis Gábor Uram az fiamot az enyedi tömleczre vitetvén három hétig raboskodtatta [Sárd AF; Eszt–Mk Vall. 36]. *1767:* azon karaert harom embert elis fogatta(na)k volt, es Sokáig rabaskadtatták is, akiknekis az akaszto fát meg es keszitettek vólt [Abosfva KK; Ks 4. Georgius Kis (42) jb vall.]. *1786:* kik az Szegenység mián a Taxát meg nem fizethettek s egész heten Szent Györgyen raboskodtattak az Mlgos Groff Thoroczkai Sigmond Ur eő Naga részéről [Torockó; TLev. 4/13. 28]. *1801:* azon katonánit Groff Rhedei Laszlo Urfi hoszszas ideig raboskodtatta [Erdősztgyörgy MT; WH. Nagy Dániel (37) szabad székely vall.].

2. (állatot) fogva tartat; a face să fie ţinut în captivitate; (Tier) gefangen halten. *1823:* Rátzkővi István Uram nem gondolván a Tks Király Biro Ur Itéletivel marháimot raboskodtattya [Mezőbánd MT; DobLev. V/1063 Blos Pintye fogadós panasza].

raboskodtatás foglyul tartatás; ţinere în captivitate; Gefangenhalten. *1751:* Mundra alias Berar Janos Jobbágj Szemely nagjobb és sullyossab Raboskodtatását Tekintvén Nyárádtön Commoralo Jobbágj és Sellér személlyek kérek hogj az ők kezességeken botsataná ki [Msz; SLt 17. C. 28].

raboskodtatási foglyul tartatási; de ţinere în captivitate; Gefangenschafts-. *1793:* Serbán Péter bizonyos ideig valo Raboskottatási, és meg Páltzáztatási büntetés után meg szabadult [Somlyócsehi Sz; TKhf 13/34 Mokán Silimon (43) zs vall.].

raboskodtatott foglyul tartatott; care a fost ţinut în temniţă/întemniţat; gefangen gehalten. *1765:* De kiszabadulvánis a Tömletzből azon rabaskodtatott személjek veszet el Négy Gazdák(na)k Lova [Fintoág H; Ks 113 Vegyes ir.].

rabota, robota úrdolga, robot; robotă; Frondienst. *1736:* szégyenlem az nevit leírni, az kinek az apja vagy nagyapja az eke szarvát fogta és robotára az földesurának bejárt, mert olyan bárónk is vagyon [MetTr 318]. *1769/1778:* sokszor meg esett az, hogy Szántani magunk erőnkön, magunk Szánto Ostorosunkal edgyütt mentűnk Méltóságos Földes Vrunknak rabotájára, melly ostorosunknak Szólgálattyát a' következendő Napokra valo Rabotára nem imputálták soha is [Kárásztelek Sz; BfN DDD/4] | Fejér Cselédeinket is hajtották, vagy Rostálni, vagy Etselni, vagy Kender tsinálni ... a' melly soha következendő napi rabotába nem imputaltatott [Nagyfalu Sz; i.h.]. *1774:* Ezen Faluban vagyan egy vas mivelő Jobbágy Czigány, mellette levő Segitő attyafiaival, kikis mikor kévántatik vasmivekkel, s egyeb robottávalis szokták Szolgálni az Udvart [Mocs K; KS Conscr. 73]. *1782:* egesz Életünkben Földes Urainknak Jobbágyi Szolgálatunkat, kik Rabotával, kik Taxafizetésekkel engedelmesen praestaltuk, s praestaljuk | ez elott Cir(citer) 30. Esztendőkkel terjedett el a Taxa fizetés minden Verős Kováts Mester emberre 's masokra is kik tehetősebbek voltak; a' szegényebbek addig meg maradtak a' Rabottáb(an) [Torockó; Thor. XX/4, XX/5]. *1782/1799:* Sok özvegyek, 's más egjéb szegények minden rabotátol ennek előtte mentek lévén most már Praefectus Dési Uram azokat Számban vévén, tsak ugyan szolgálat alá tette, ugy hogy ki ki tehetsége szerént szolgálattal tartozik az Udvarhoz ki Taxaval, ki pedig kézi munkával [uo.; TLev. 5/16 Transm. 371]. *1785:* Az Robottájak kik Taxát nem adunk Nyárban minden héten két három napi szolgálatot tészünk [uo.; i.h. 6/1 Transm. 6b]. *1786:* Az Manuariusak Robbatájakat miként tészik bizonyosan nem tudam [uo. i.h. 4/13. 8]. *1791:* In Decembri. Ez holnapba az őkrős Emberek robottába Csinyáltak 30 (napot) [Lunka H; Ks 108 Vegyes ir.]. *1793:* az Attyámat el fogatta a Néhai Báro, és kevés ideig Tömlötzöztetteis és onnan ollyan moddal kezességen kieresztette, hogy eő Ngát nem tenyérrel sem ökörrel, egy szóval nem Rabotával, hanem Udvari Vajdasággal Jobbágy modon szolgálja [Kémer Sz; TKhf 13/34 Anutza Sorbán cons. providi Joannis Tyivorán (37) vall.]. *1818:* minden ember annyi öl fát vágjon a Dominiumnak a mennyit ő a maga számára fogg a Tisztségtól nyerni, azt pedig tartozzék Rabotán Kivül vágni [Kv; KmULev. 3]. *1820:* A Robotta Jármas és gyalog szerbe 2964. napszám [Jegenye K; i.h. 2]. *1829:* A' robottán fejűl valo Fejér népi munka olly sok és terhes hogy nem győzhetik [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.]. *1833:* Az Robota vagj Uri Szolgálat ellen egjébb panaszunk nem lehet [KLev.]. *1851:* Markis Maftyéj ... két őkőrrel minden Héten Robottába két, két napokat, betsűlletesen akkor, a mikor és az hová hajtatni fog, praestalni fog; — Hogy ha penig őkőrrel nem tenné, vagy tehetné fel vállalt Robottáját 3:3 napokat tenyérrel praestallyon [Semesnye SzD; BetLt 2].

Vö. a *robot* címszóval.

Szn. *1566 k.:* Blasius Robota. Adamus Robota [Sárosmagyarberkesz Szt; Makkai, SzDPuszt. 55].

Szk: *~t megtesz. 1785:* Az mikor pedig az Robottát meg tészszük Földös Urainknak még tsak kenyeret sem adnak [Torockó; TLev. 6/1 Transm. 9b] ✱ *~t prestál. 1790:* A Dominiumban Lévő Colonusak már régtől fogva Urbarialiter praestályák az Robotát [Déva; Ks 74. VII. 66]. *1794:* Dsursz Urszª ... Alattomban tittkon Mosiákat usual, mellyek a' Ttts Uradalomnak hirével nintsenek és másoknak által adgya, a' kik rolla semmi robottát és Taxát nem praestálnak [Bulzest H; Ks 75. VIIIb. 150. — ªAz ub] ✱ *~ját redimálja* robotját pénzen megváltja. *1797:* Lunkai Óprisa János Esztendő által hetenként egy egy napi Robottáját redimálta kettőt meg tévén 6 Rf [Lunka H; Ks 102 Vegyes ir.] ✱ *uraság ~ja. 1801:* Tudom hogy az Exponens Asszony Ő Excellentiája allodialis földjére, Nemes Roppán Lup házat épitett ... a Melly hellyen Uraság Rabottajában még Éger fákat is irtottam [F.szőcs SzD; TKl Páska Miháj (34) col. vall.].

rabotabeli robotbeli; de robotă; Fron-. **Szk:** ~ *szolgálat. 1811:* Serbenátz Pétre Vóve és alkuvá ki Mlgos Báro Bornemisza Leopold Ur eő Nsgátol Lisztelő Négy kerekű Malmát, hogy az hetenként tartozo Rabota béli Szolgálattyais el engetődgyék [Oroszfalu MT; Born. G. IX. 5].

rabotai roboti; de robotă; Fron-. **Szk:** ~ *szolgálat. 1820:* az addig folyt hét szám(mal) vagy is rabotai szolgálattal nem volt megelégedve az addig két ökörrel délig volt szántás beli rabott helyett [Barátos Hsz; BLt II. 11].

rabotál robotol; a presta robotă; fronen. *1758:* nekik Aranyos Megygyesre rabotálni is szokót vólt gyakortább [MNy XXXVIII, 133].

rabotális 1. robotbeli; de robotă; Fron-. **Szk:** ~ *szolgálat. 1835:* A Szolgalo embereknek, a nevezett rész Joszágokb(an) mi a rendes rabotalis szolgálattyak ökörrel ? [K; BetLt 1]. *1839:* az égésen azon Földemet mellyet à Vég lab vegíben birok ki adtam robotalis Szolgalatra [Dés; EHA] | az Huhuba lévö Törokbuza nyil Földet adtam ki a' következendö Sz György naptol fogva Esztendőig Robottalis 52 ötvenket napi Tenyerrel valo Szolgalatra napjára mikor szolgalatba részen elelmire adván 3 Czipot [Törzs. Dési taxalisták 15]. *1842:* A' Semesnyei Telkemet adtam által Robottalis Szolgálatra Ungur vagy Koptyil Lupnak a' közzelébb következendö Sz György naptol fogva Esztendönként 102 ~ Száz két napi 's a' maga élelmén tellyesitendó kézi Napszámi robottalis Szolgálatra [i.h. 75].

2. a robotmunkára vonatkozó; cu privire la robotă; sich auf Fronarbeit beziehend. **Szk:** ~ *jegyzőkönyv. 1844:* Mely fénnebbieket az robotális jegyző kőnyvből, és Számtartai számadásbol ki irva tisztelettel be adjuk [Görgény MT; Born. F. VIb].

rabotás I. *mn* robotos, robotot teljesítő; care prestează robotă; in Fron arbeitend. **Szk:** ~ *élet. 1765:* a rabotás élet modgyátis jobb moddal igazithatná [Hsz; Köpeczi lev.] ✱ ~ *munka. 1636:* tartozik az d(omi)nus At mind maga az J mind az mostani felesegeteol Valo giermeke, mind addigh Zolgalni rabotas munkan kiuüll, miglen arrol az debitumrol ne(m) satisfacialnak, az mint obligatoria continealia [Mv; KCsl 133 Fr. Sarosi not. kezével]. *1677:* Karácsoni, Husvéti, Pünkösdi ... Vasárnapi innep napok-is hogy innepi szenteléssel töltessenek-el, mélto dolog; annakokáért azokon a' napokon senki, se maga, se szolgai, sem el-kerülhetö és rabotás munkára ne kénszerittessenek [AC 237]. *1697:* se szekerrel, se lovon se gyalog szer senki Szombatth napo(n) ... jarni es valami oly rabotas munkat mivelni ne mereszellyen [Dés; Jk]. *1728:* mint mas Jobbagy emberek-(ne)k gyermeki ő is ugy kiván s igyekszik Ura szolgálattyara az rabotas munkanak Tanulásával magat készitenì [Türe K; Told. 22]. *1772:* A' Fogyatkozást a' szegénység szokta kipotolni kézi minden napi robotás munkájábol [Algyógy H; JF 36 Ferentzi Ádám szb kezével] ✱ *(paraszti)* ~ *szolgálat. 1667/1681:* Haczok Varosaban lako Nemes Szemely Vitezlő Sztojka Stephan Feleségével Mocris Annaval ... Jövevény mas Orszagbeli emberek lévén igazan pénzeken vőt és szerzet örökségen telepedvén megh, ezen Haczog Varosa regi Privilegioma es szokot rend tartasa szerint alkolom szerint penigh bizonyos penzbeli Taxa fizetésre, nem egyeb paraszti rabotas szolgalat ala hagyattak volna magokat [Hátszeg; VhU 365]. *1769/1778:* egy eke mellé két Személynek kellett állani, s egy egy ostoros Fitzkót fogadván magunk mellé, az melly ostoros fitzkó Napi Szólgálattya, más napi rabotás Szolgálatban nem imputáltatott [Bagos Sz; BfN DDD/4].

II. *fn* robotot végző személy; persoană care prestează robotă; Fronarbeiter. *1797:* à Robottásoknak kenyérűl ment 6 Köb(öl) 2 véka[a] [Lunka H; Ks 108 Vegyes ir. — [a]Ti. búza].

rabotaság 1. robotmunka/szolgálat; robotă; Fron. *1602:* minden nap io reggel eot orakor harangoztassanak, es igy az Jsteny tiztelet kapw nytas eleot veghez mehet, annak vthanna minden az rabatosagahoz es keze munkajahozis hozza erkezyk [Kv; TanJk I/1. 425]. *1850:* a királyi adó a Ns Város robotaság alatt lévő szolgaira — 18 xrokra határoztatott [Dés; DLt 550].

2. robotolás, örömtelen munka; muncă/activitate grea şi fără satisfacţie; Arbeit ohne Freude. *1823–1830:* az itt való professzoroknak egész rabottaság az ők életek; mert vagy tanulnak, vagy tanítanak [FogE 225].

rabotáskodik robotol; a presta robotă; Herrendienst leisten. *1801:* Argya Evát el fogták Sokszor láttam, hogy a vas a lában volt, s ugy Dolgozot, aztis hallottam, hogy miglen ottan rabotáskodot öt hetek alatt kétszer Korbátsoltatta meg az vajdával [Erdősztgyörgy MT; WH].

rabpásztor rabőr; gardian la o închisoare, paznic; Gefängniswächter. *1687:* a Rabokat Udvarbiro Ur(am) ki viteti Az előtt egy Drabant járt vellek, az sürü szőlőb(en) most Rab Pásztor van, az kiséri az Rabokat, mind szőlőb(en) mind kertb(en) egj bottal [Szilágycseh; GramTr VIII Kukré János Strása Mester (50) vall.] | Porkoláb Vr(am) az rab Pásztort az Oláh néjért erőssen meg verte és vasban verette, most is raboskodik [uo. i.h. VIII. 50 Nagy Márton (44) ispán vall.].

rabság 1. fogság; captivitate; Gefangenschaft. *1667:* Édes Sógor uram, az Isten nagy szomorusággal és gyalázattal boríta be engemet, ki soha meg sem gondoltam, az szegény édes uram rabságát, kit tud az Isten s legyen mellette urunk előtt, hogy szabadulhasson ki ebbül az nagy gyalázatos rabságbúl az én lelkem is, hogy vétke nincs [TML IV, 72 Boldvai Kata Teleki Mihályhoz]. *1705:* Nyavalyás Bethlen Miklósné asszonyom sollicitálván, hogy az urához hadd mehetne pap bé az innepre de a generál semmiképpen meg nem engedi, amely igen ritka példa, szörnyű és hallatlan rabság, ily testi és lelki éhségben tartani ilyen embert [WIN I, 434]. *1732:* Aszt el hiszem, hogy Radics Borbara Aszszony(na)k tetvei szaparadhatta(na)k rabságában, de az nem volt hogj teste a Sanyaru rabság, és a' feletté valo tetvek miat ki sebesedet volna [Kv; MvRKLev.]. *1761:* Hallottam Csirkov Györgynek Szájábol mondani, hogy gyanuja volt ugyan el lopott Pénze iránt ezen Legényekre, de meg bánta hogy el fogadta őket, mert tart attól, hogy ártatlanok mint hogy miulta rabságban vadnak ezen Legények egy jó lova meg-döglött [Bukuresd H; Ks 113 Vegyes ir. Balata Nutz (26) vall.]. *1764:* Az irt potentiariusok el vivek Erszintye Nyikitátt a rabságbol Bándi Pistát penig hejjében ott hagyák [Kövesd MT; BK. Rothat Thodor (46) zs vall.]. *1800:* Varga Jánosné, nagy fáradtan, és lelkindezve hozzám bé térvén, Sirva panaszolta tiz napi rabságát [Décse SzD; Ks 2 Vegyes 92]. *1809:* Hogy négy Lovakot ... el loptunk, azért az Nemes Fiu Bardotz Széki Tekintetes Törvényes Szék minket a Szamos Ujvári Várban ... Szorosabb fogházban kenyéren és Vizen tiz esztendökig lejendö rabságra, esztendönként mind a Négy Angárián 25–25 kemény Páltza ütéseknek el Szenvedésekre condemnált [UszLt ComGub. 1668–9]. *1831:* hogy Sz Ujvári Rabságadbol ki szabadultál, henyéléssel töltetted Napjaidat [Dés; DLt 332. 22].

Szk: ~*ba vet. 1704:* tegnap vetették Pekriné asszonyomat is keményebb rabságba [WIN I, 62] ✱ ~*ban tart. 1668:* rabsaghban tartot Viragh hétfötöl foghua [Nagykászon Hsz; LLt]. *1704:* Szegény Mikes uramnak is most

viszik el az orvosságot oda, ahol rabságban tartják [WIN I, 76] ✱ *~ban tartatik. 1679:* Kérem Kegyelmedet, segítse úgy dolgainkat Kegyelmed, hogy a méltóságos fejedelem ő kegyelme nehézségét vegye el róllunk menyem asszony mehessen maga kicsiny alkalmatosságában, szomorú példájul ne tartassék tovább rabságban [TML VIII, 411 Lónyai Anna Teleki Mihályhoz]. *1717:* Varadi Márton az el mult Revolutiob(an) kurucságra vetemedvén, égy akkori Zászlo Tarto kétt jó lovátt más egy complices Társával egjüt el vitte, kiért már keserves rabságb(an) tartatik [Kv; 89] ✱ *~ból elereszettetik. 1765:* ã Novizansok vagy fogságban legyének ad revisionem usque C(aus)ae, vagy elegedendeo kezességén eresztettessenek el, rabságokból [Torda; TJkT V 262–3] ✱ *~ból ki/megszabadít. 1730:* Balha alias Bagasi János nevü Rabb jobbagja mi elöttünk remenkedven, hogj rabságábol szabadittsa ki [M.régen MT; Ks 4]. *1798:* elejekbe kerülvén Lohatan rabsagokbol megszabaditotta [Ádámos KK; JHb XIX/58] ✱ *~ból ki/megszabadul. 1703:* Ebben a gyűlésben hosszas és keserves rabságból megszabadul az méltóságos úr Sárosi János, akkori ítélőmester, és Bécsbe hivattatik a német császárhoz [Kv; KvE 241 VBGy]. *1710:* Ebben az esztendőben szabadula ki az atyám a rabságból, én is ebben az esztendőben hagyám el a tanulást [CsH 185]. *1831:* Tanult Kotsis létedre, azután hogy a Sz Ujvári Rabságbol ki szabadultál hol es Kiknél tartozkattál, és mitsoda szolgalatakban voltal? [Dés; DLt 332. 21 vk] ✱ *~ból kivált. 1670:* Boncza Janos Mostani Felesége lopasa Mia, fogsagban eset volt, meljből külömben ki nem szabadulhata, hanem kenszeritetek fojamadni Diosi Janos Ur(am)hoz hogy Eő kegyelme Mostani rabsagabol valtana ki es az karossal is bekelnek meg, Es Eőis Magat Jobbagjul kötne Diosi Janos Ur(am)nak es Maradekinak [M. köblös SzD; RLt 1] ✱ *~gal büntetődik. 1679:* Kérem Uram Kegyelmedet, hadd ne büntetődjék rabsággal, mert Isten is látja, rabsághoz gyenge és érdemetlen [TML VIII, 486 Wesselényi Pál Teleki Mihályhoz] ✱ *~ot szenved. 1635:* eő az rabsagot meltatlan szenvedj, mert ninczjen bwne rea [Mv; MvLt 291. 61a]. *1710:* midőn volnánk Csik szereda varosáb(an) azon Városnak Birája Ferencz Mihály Uram házánál jelenték mű nékünk hogi az feljeb emlitett nagi Győri N: Horváth Györgi uram micsodas Sulyos rabságot szenvedvén Fogaras várában [Csíkszereda; Borb. I]. *1764:* Pál Ferkő Esztendeig valo szoros rabságot szenvedgjen [Torda; TJkT V 239]. *1831:* Kováts György, a' Gál György történetes halála miatt tudom hogy rabságot szenvedett [Szenterzsébet U; Borb. II Agilis Idősb Tordai János (53) vall.] ✱ *~ra esik. 1831:* Mig Rabságra nem estem, sok Urasagaknál kotsiskadtam több esztendőkig [Dés; DLt 332. 21] ✱ *~ra ítél. 1809:* Kis Ferentz és György ellen hamis Levelek készítéséért inditott büntetö pere Ő Felsége eleibe hatván Kis Ferentzet két Esztendei, Kis Györgyött pedig égy Esztendei Kövár Vidéki Tömlötzb(e) vason töltendö rabságra itélte [UszLt ComGub. 1560] ✱ *~ra jut. 1661/1681:* ez változo Vilagi alapotok közöt enis I(ste)nnek bölcz iteletibül, nem gyalazatos, de reméntelen sanyaru rabságra jutottam Volna [Vh; VhU 973] ✱ *~ra szentenciáz. 1823–1830:* Elég az, hogy a marosszéki fiskus perelvén az anyámat, esztendei szelídebb rabságra szentenciázta, melyet a porkoláb házában ki is töltött [FogE 83] ✱ *~ra vethet. 1705:* azon a regulán akárkit és akármelyiket is rabságra vethet [WIN I, 550] ✱ *~ra vitet. 1662:* Ez idö tájban a fejedelem Sebessi Ferencet megfogatta, vasba verette és súlyos rabságra, Keresztes András kapitány keze alá Székelyhídra vitetni parancsolta vala [SKr 517] ✱ *~ra vitetik. 1678:* Oct 3: Állott bé a gyűlés, mely gyűlésben a rebellionak szerzői az országtúl megsententiáztatván rabságra vitettenek [AMN 218]. *1710:* éjszaka a maga szolgáival együtt megindula és Havasalföldiben mene által, feleségit[a], fiait idehagyván nagy nyomorúságra, akiket megfogának és mindenit praedára hányván felesége, fiai Szamosújvárban vitetének rabságra [CsH 137. — [a]Béldi Pálnak] ✱ *udvari ~ra tesz. 1782:* látván az Tiszt nyilván valo mérész meg-átolkodását és Udvari Rabságra tette [M.fodorháza K; Eszt-Mk] ✱ *vármegye ~ára esik. 1753:* A' M. Szent Királlyi Csizmadia nevezetü Jobbágyok(na)k az elejek valami Ember megöléséért Vármegye Rabságára esett vólna [Told. 25].

2. hadifogság; prizonierat; Kriegsgefangenschaft. *1571:* Keonyergunk ty kegielmeteknek hogy ty kegielmetek Illien nagy Insigekbeol rabsagbol eoket zabadicha meg mert chak ohaytasokkal fohazkodhatnak az eleo Istenhez [SzO II, 330]. *1658:* Elmenvén találtuk az tatár chámot Tordán innet az túri oldalban táborban. Onnan rettenetes félelemmel eljövén, félvén az rabságtól, mindenfelől valahova nézhettünk, tűzben, lángban lévén az faluk [Kv; KvE 176 LJ]. *1662:* Hol volna a Tatárországban sanyarú rabságban nyomorgó számos atyjokfiainak oda való keserves szenvedéseinek, attól fogva is sok vérhullásokkal lett hűséges szolgálatjoknak megjutalmaztatása ? [SKr 539]. *1671:* az ollyan fraudulentusok minden hellyekben a' tisztek által meg-fogathassanak az Nagyságod parancsolattjára, vagy azon kivűl-is, mellyre requiraltatván az panaszló féltől, kötelesek-is legyenek a' Tisztek, rabságban lévőknek urok, feleségek, gyermekek, Apjok, Annyok tartozzanak rabjokat ki-váltani azokat illető jovokbol [CC 64]. *1710:* Így veszének el a nagy dicsőséges vitéz magyar fejedelmi urak, akiknek mind elei, mind magok sok esztendőktől fogva a pogányság ellen dícsíretesen hadakoztanak, harcoltanak és hazájokat a török, tatár rabságától, pusztításától gyakorta vérek hullásával megoltalmazták [CsH 91]. *1755:* Fülöp György hoszas rabsága miat a magyar szoban akadozott [Ilyefva Hsz; HSzjP Törös Istvánné Intze Judith (85) vall.].

Szk: *~ban tart. 1705:* jött olyan hír, hogy Vay László uramat a kurucok megfogták volna és kemény rabságba tartanák [WIN I, 394] ✱ *~ban tartatik. 1659:* Kornis Ferencz Ur eő Nagais Tatar kezben, rabsaghba esuén, és ott hossas ideighlen való sanyarü rabsaghba tartatua(n), most adatott modgya penzbely nagi summa letetele altal megh szabadulasában [Dés; Ks G. 32] ✱ *~ból ki/megvált. 1666:* Pokai Matyas Vr(am)is Poganok rabsagaban esven, az Felesege Nemes Orban Judit Aszony Urát rabsagbul sancz altal ki valtotta [BálLt 55]. *1703:* Váltottam volt meg a' Csiki romlás alkalmatosságával el rablot három Csik széki Ifju Legényeket rabságbol a' Tatár kezéből adván értek in Summa nyoltz száz Izlotokot [Marosszentgyörgy MT; Ks 14/XLIIIb özv. Torma Jánosné Petki Anna végr.] ✱ *~ból szabadul. 1595:* 4. Aprilis Tot Gaspar 4 loúal vit Deesre 6. Györi és Papaj Azzonynepeket és 1 gyermeket: Wrúnk ö fge leúele volt nalok f 2 Mellyeket az Tatarok foktak volt el, az el múlt esztendőben, és most az Rabsagbol szabadultak [Kv; Szám. 6/XVIIa. 51 ifj. Heltai Gáspár sp kezével] ✱ *~ra ejt. 1665:* Az híd itt nem arra való, hogy ezeket az ágyúkat rajta kivigyék; üdő telik, míg hidat csinálnak ... Világos várát így ejték törököknek

kezéhez az fizetetlen praesidiom, mely ha úgy lenne, nekünk akkor fogy el életünk, vagy rabságra ejtenek [TML III, 346 Boldvai Márton Teleki Mihályhoz] ✱ *~ra jut. 1710:* Carolus megbiztatván szép orátióval a német hadakot, egyenesen rámegyen, és egynehány óráig való conflictus után keményen megverik a franciát, nyolcezeren elesnek, hatezeren letevén fegyvereket, rabságra jutnak [CsH 452] ✱ *~ra juttat. 1657:* Ezek miatt Uram, a' Te rettenetes búsulásodban megvonszod kegyelmedet mitőlünk ez utálatos pogány nemzeteknek kezekben szörnyű rabságra juttatál és adál [Kemlr. 332] ✱ *~ra visz. 1566:* Pertali bassa is Gyulát nagy erőss ostrommal és viadallal megvevé, és a benne való vitézeket levágák és némelyeket rabságra vínek benne [ETA I, 25 BS]. *1668:* az Váradi vitézek már lopvais ki csapnak az szegenysegre, rabsagrais vittek mostansag bennek Kalotaszegből két ferfi ola inast, és két leanyt [KJ. Székely Moyses a fej-hez Drinápolyból] ✱ *~ra vitetik. 1663:* aza(n) Falu teljessigessen el eget ugy hogy egj puszta haznal teőb rajta ninczen az emberib(en) sokan le vagattak es rabsaghra vitettek az mostani valtozo allapotokb(an) a Poganyok es az nagy dragosagh miat el szegenyettek [BSz; RLt 0. 5] ✱ *~ra vitt. 1668:* (A csausz pasa) megh irja az rabsagra vit ficsorokat es leanyokatis bocsassak el [KJ. Székely Moyses a fej-hez Drinápolyból] ✱ *holtig való ~. 1657:* Bethlen István is alig várá, Erdélyt kaphassa, mert igen fél vala portára vitetéstől és holtig való rabságtól [KemÖn. 184] ✱ *örök ~ra vitetik. 1662:* Siralmas szemmel tekinthetted volna a keresztyéneknek gyermekeivel megterheltetett lovakat, kik örök rabságra vitetnek vala [SKr 103] ✱ *tatár ~ába esik. 1658:* Haranglabj Sigmond Ur(am) Lengyel Orszagban Tatarok rabsagaban esue(n), kelletet volna meg santzolni Eőt Szaz Tallerokigh eő kigl(mene)kis [Harangláb KK; Ks 7. XX. 27]. *1665:* en az lengel orszagi siralmas hadi expeditioban Tatar rabsagaban esúen, es onnet Isten jo uoltabol meg sabaduluan, kenseritetem uolt kernj Nemzetes Hauadtój Maxaj Ferencz Vramtol nolcz szas flo 800 zalagùl [Dicsősztmárton KK; SLt 26. R]. *1667:* Tusa Jakab Anno 1657 Az Lengjel orszaghj Hadi expeditioban tatarok keserves rabsagaban esvén abbol valo szabadulasanak sanczat hogy meg fizesse magatol arra Eleghtelen [Martonfva Hsz; HSzjP] ✱ *tatár ~ába jut. 1659 k.:* job volna megh halni, vagi soha ez Uilagra sem szulettetni, mint sem Tatar rabsagaba(n) jutni kereszteni embernek [BesztLt 1659 Torma Miklós lev. Bahcsiszerájból] ✱ *tatár ~(á)ból kiszabadít. 1699/1724:* ha kigjelmednek holta történnek, Morē Márton vramot onnét tsak ki hánnák arra mondá nem hánnyák, mivel Tamasi Mihálynét Tatár rabsághbol szabaditá ki [Backamadaras MT; Told. 76]. *1710:* „Annál inkább — úgymond — nagyságod, kinek Isten sok szép fegyvert adott keziben, és mint Dávidot a juhok mellől, úgy nagyságodot a tatár rabságából kiszabadítván, erdélyi fejedelemségre emelte, tartozik Isten dicsősége mellett a vérit is kiontani [CsH 106] ✱ *tatár ~ából ki/megszabadul. 1633:* Tudom azt hogy Zabo Andrasnak az elseô felesseghe Eörzebet kitul e vilaghra let ez Zabo Janos hogy â Tatarok rabsaghabul meg zabadult [Göc SzD; WassLt Ratony Anna Borbely Istuan felesege (40) ns vall.]. *1725:* Nagy Tamás ki Szabadulván a' Tatár rabságából eszre võtte hogj azon hellyett Marton Déák maga Számára irtattatta ki [Hévíz NK; JHbT] ✱ *tatár ~ából megvált. 1710 k.:* az anyámat fogva vitték Balásfalvára, Szamosújvárra és Kővárba ... csak egy hitvány szolgálóleánnyal és egy ... nemes ember öreg szolgájával, akit az atyám száz aranyon váltott volt meg a tatár rabságából [BÖn. 563–4].

3. gályarabság; galere; Galeerensklaverei. *1640:* Horuatt Mihaly Most rabsaghba(n) leuen a' Gállyán [Fog.; UC 14/48. 11].

4. *(országot) ~ba ejt,* (országot) leigáz; a subjuga (o țară); (ein Land) unterwerfen. *1619:* De, Kegyelmes uram, micsoda differentia vagyon az keresztyén fejedelmek között, minden jó ítíletű ember meggondolhatja; hiszen azért kerestyén fejedelem, hogy vagyon conscientiája, és studio nem igyekszik egy szegény erőtlen országot is rabságba ejteni, hanem inkább subleválja [BTN[2] 214]. *1710:* A tatár hámot is eleget jártatá[a], hogy küldjön tatárokat Erdélyre, s pusztítassa el az országot, hogy a német inkább kimenjen onnan (jeles fejedelem az ilyen, aki az országot pogány rabságban akarja ejteni) [CsH 397. — [a]II. Rákóczi Ferenc].

5. kb. magányosság, helyhez kötöttség; singurătate; Einsamkeit. *1660:* Az mi az magam egészsége felől való tudakozódását illeti Kegyelmednek, azt adja Isten meg szolgálhatnom Kegyelmednek, szenvedhető egészségben vagyok az magam magamnak pénzen vett rabságában [TML I, 495 Bónis Ferenc Teleki Mihályhoz]. *1823–1830:* még a professzornék is panaszolkodnak életekre, azt mondván, hogy az életben semmi gyönyörűségek nincsen, mint valami rabságban, magánosságban élnek, férjeiket csak ebéden s vacsorán látják, egy két fertályóráig [FogE 225].

6. házassági kötelék; legătură conjugală; Ehebindung. *1692:* Mivel Daraban Istok feleségét minden ok nélkül már negyed fél esztendeje hitetlenül el hadta rabságában tovább nem maradhat[a] ... Azert ad ulteriora vota transmittallyuk [SzJk 261. — [a]Az asszony].

◇ **Szk:** *~ban tartatott igazság* érvényre nem jutó igazság; dreptate nevalabilă; nicht gültige Wahrheit. *1677:* idősbik Rákoczi Sigmond, ackori Méltoságos Erdélyi Fejedelem idejében, az eddig rabságban avagy kötélben tartatot igazságnak szabados uttyát nyitották volt[a] [AC 210. — [a]A Jus ligatum-ra von. megjegyzés].

rabságbeli fogságbeli; din captivitate; in der Gefangenschaft. *1590:* Tothazy Istwan lelte meg eő kgmeket varosul keönyeörgesewel hogy tekintwe(n) rabsagabely Niomorusagat, megh segitenek [Kv; TanJk I/1. 147].

rabságos rabságot viselő; din/de robie; gefangen. *1658:* Kelleték Kegjelmedhez, édes Öcsém uram, az szegény uramnak keserves, rabságos sorsa s állapatja felől folyamodnom, minek okáért kérem Kegyelmedet mostani nyòmoruságát meg tekéntvén, törekedjék szabadulásában [TML I, 161 Bornemisza Judit Teleki Mihályhoz].

rabtárs fogolytárs; camarad de robie; mitgefangener. *1657:* Az ruszkai Kornis família is ezen ágazatból, kiből Zsigmond, híres vitéz úr, nemrégen hala meg; exstál még azonból Ferenc, ez mostani sanyarúságban vitéz úr-rabtársom és gyermeki [KemÖn. 14]. *1710 k.:* Nagyszegit és rabtársait azon az 1702-béli, Sárosit perlő gyűlésen senki még csak egy szóval sem hozá elő [BÖn. 881].

rabtartás fogolytartás; ținerea sub stare de arest; Gefangenhalten. *1681:* Vajda Hunyad vára keöböl rakot tömlöcz Vagyon itt, hoszszu kaloda (:melyb(e) negi ember tér:) Nro 1 ehez vas horgos pereczes temerdek Láncz Nro 1 Rab tartáshoz [Vh; VhU 502, 508]. *1710 k.:* Béldi

Pálban volt sok jó ... de az Isten a sok rabtartást, kínzást fizeté meg neki [BÖn. 711].

rabtartó ház fogház; închisoare, temniță; Gefängnis. *1720:* Vagjon edgj mas hátán két rendbeli kö ház az felsö ház Vendégh Háznak, az allya pedig rab tarto Háznak rendeltetett [Szurduk SzD; JHbK XXVI. 12].

rabvas bilincs; cătușă; Fessel. *1694:* Vadnak itt Rabok labara valo Vasak nro 20. mely(ne)k negy bokrat Teleki Ur(am) Rabjaival el vittek; es most(an) itt jelen va(gyo)n 16. bokor Rab vas. Vagyon ismet Rab kezire valo Bilincs nro 5. Nyak vas nro 1 [Kővár Szt; JHb Inv.]. *1720:* Rab vás pár nrö 3 [Szurduk SzD; JHbK XXVI. 12]. *1749:* Rab vas pár 3 [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 13.]

rác I. *mn* **1.** szerb; sîrb; serbisch. *1672:* Midön Szófia felé érkeztek volna az havashoz közel, vette eszében az rácz legény, hogy Zólyomihoz megyen s mondta neki: Uram, Kegyelmed Zólyomihoz megyen és én oda nem megyek, hanem én vissza térek [TML VI, 7–8 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1705:* Minthogy pedig az kapu bé leszen vala zárva, azért éjszaka csak menénk a Bánfi Farkas uram házához, holott vala az úr gondviselője, Sebesi, és holmi furierok és rác béresek is valának, mert a faluban nem mernek vala commorálni a kurucok mia [WIN I, 653].

Szn. *1554:* Anthonius Raacz [Kv; Szám. 1/IV. 19]. *1568:* Racy Peter [Kv; TJk III/1. 189]. *1570:* Racz Agotha [Kv; TJk III/2. 146]. *1578:* Michael Racz Capitaneus Arcis Varhegy [SzO IV, 61]. *1585:* Racz Jacabne [Kv; TJk IV/1. 385]. *1590:* Catalin Racz Janosne [Kv; TJk V/1. 18]. *1591:* Biro Racz Gaspar [Déva; JHb 53/f.]. *1593:* Rach tiüadar [Perecsen Sz; WLt]. *1600:* Racz Antal [UszT 15/135]. *1603:* Joan. Rácz [Szentgerice MT; SzO V, 251]. *1609:* Gialay Racz Janos [Sennyei 47/11]. *1614:* Racz Janos lib. [Menaság Cs; BethU 430]. *1655:* Rácz Boldisár [Gyf; CartTr II. 868]. *1657:* Ratz Gabriel nevü Görögh [Nagydenk H; BK Misc. 1143]. *1665:* Galgai Racz Peter [JHb I/8]. *1717:* Rátz Christina Aszszonj [H; JHb XXXI/6. 38]. *1735:* Rácz Varga István [Kv; Dica XX. 35b]. *1757:* Rátz Abrahán [Szentdemeter U; Ks 8. XCII. 25]. *1762:* Iffiab Rácz János [Bereck Hsz; HSzjP]. *1765:* Rácz nevü Czigány [Zágor KK; Ks 18. LXXXVIII. 8]. *1768:* Rátz Josziv zs [Mezőmadaras MT; BK]. *1772:* Andreas Rátz ns [Dés; DLt 321. 58b]. *1785:* Simeon Fazakas Rátz jb [Torockó; TLev. 6/1 Transm. 36b]. *1793:* Rátz Simon zs [Kerestelke Sz; TKhf 13/34]. *1808:* Rácz Farkas [Dés; DLt 940]. *1810:* Rátz Ferentz [Barót Hsz; Bogáts 4]. *1823:* Rátz Márisko [Dés; DLt]. *1825:* Rátz Joseff [Fog.; IB]. *1845:* Rátz Justina [Szamosújlak Sz; Végr.]. *1848:* Szabo Rácz Pál [Maroskoppánd AF; DobLev. V/1274].

2. szerb gyalogos (katona); (soldat) sîrb infanterist; serbischer (Fußsoldat) | szerb gyalogos (katonaság); (infanterie sîrb(ă); serbischer (Infanterist). **Szk:** ~ *had. 1653:* Mihály vajda rendelt volt ilyen dolgot magában: mivel hogy néki szép lengyel és rácz hadai voltak, hogy azok semmit egyebet ne miveljenek, hanem valahun a Cardinalis[a] zászlóját és magát lenni esmérik, egyenesen arra menjenek és azt a csoport hadat vágják le, és magát is fogják el [ETA I, 52 NSz. — [a]Az 1599-ben lemondott Báthory Zsigmond helyett fejedelemmé választott Báthory András]. *1705:* Ma esék valami lármájok a kurucoktól a németeknek, mert azt hozták volt bé, hogy itt Kisdisznód körül löttenek volna, aminthogy ugyan ki is mentenek vala mind német és rác hadak, de messze nem mentenek, csak kiállottanak vala ide a mezőre és onnan bejöttenek azután [WIN I, 492–3]. *1710:* Valának Kolosváratt mintegy ötszáz német és kétszáz rác hadak, azok szintén aznap, mikor Toroczkait felverék, Apahidához kimentenek vala, nem tudván semmit a kurucok bejöveteliben [CsH 335] ✱ ~ *hadnagy. 1705:* Ma hallatott, hogy valamely Horváth János nevü rác hadnagyot küldöttenek el, hogy tudakozzanak a Fogarasba elküldött lovas németek dolga felöl, hová löttenek el [WIN I, 397–8] ✱ ~ *hajdú. 1705:* Boncidán a kastélyban lévén valami compania németek az Thyrheim gyalogregimentjéből valók, és az faluban kinn valának valami markotányok és az béres ökrök mellett lévő rác hajdú [WIN I, 650] ✱ ~ *kapitány. 1704:* Ugyanazt is hallám, hogy valamely Tukulya nevü rác kapitánnyal feles rácok jöttenek volna Arad felöl Hunyad vármegyére [WIN I, 213–4]. *1736:* egy Péro nevü Rácz kapitány ... három paraszt magyar emberrel Péroval együtt kerékkel rontattak meg, és az után négyé vágatván a Tagjok az Akasztófára akasztatnak [ApLt 2 Kálnoki Mihály Apor Péternéhez Nsz-ből] ✱ ~ *katona. 1704:* Ugyan ma este jöve ember Pekri uramtól, aki hozá, hogy a jobbik karját érte volna a rác katona lövése | Ugyan ma küldött az úr valami rác katonákat ki Keresdre, hogy élést hajtsanak bé Szebenbe [WIN I, 194, 270]. *1710:* Efellett mint hogj az Rátz Kattonak ellen igen sok az panasz, Mltgs Gralis Com(m)endans Uram tettzése is accedalvan, Kglt(e)k publicallya mindenüt, hogy akár Németh, akár Rátz Kattonák Passus nélkül jámi s valamely helyre be menni s ott bé szállani, s alkalmatlankodni, praedálni, vagy fosztogatni deprehendáltatik, mindgyárt arrestáltassék [KvLt I/198 gub.] ✱ ~ *milicia. 1717:* Ez üdön zab, Arpa nem terémvén buzánkot kezdetti (!) abrakolni, az masirozo Militia, ahol zabot talál is két lóra, egj vékát el huz, és az éget borért kergetik, kénszergetik az szégénjséget, melj ezén Rácz Militia ha ném réfrénáltatik éppen mindeniböl az szégénjséget ki pusztittja | Affelett az ott njárlo Rácz militia a derék passuson, az Gymesben dulatta el két ezer szekér szénára valo füvonköt [INyR Cssz, Gysz és Ksz panasza].

3. szerb földön gyártott/készült; sîrbesc, fabricat în Serbia; in Serbien gefertigt. **Szk:** ~ *kamuka. 1687 k.:* Egy Végh Rácz Kamukától f—//60 [MvRKLev. Vect. 2] ✱ ~ *tabit. 1687 k.:* Egy vegh Rácz Tabitol f—//52 1/2 [i.h. Vect. 3]. *1688:* Egy végh Köz Csemeletöl f—//75 Egy vegh Rácz Tabitol f—//52 1/2 Egy végh Velenczej Tafotátol f 1//50 Egy végh Tabitol f 3//00 [BfR Vect.] ✱ ~ *tafota. 1595:* Egy paplan kinek az keornjeke velenchei Tafota az keozepj tarka Rach tafota [Zsombor K; Somb. Sombori László reg.]. *1620:* Egy sing Velenczei Tafotatul f—/5 ... Egy Vegh Racz Tafotatul f—/35. Egy Vegh Teőreők Tafotatul f—/35 [KvLt II/69 VectTr 8].

4. a rácokra jellemző/rác módra készült; sîrbesc, specific sîrbilor; für Serben charakteristisch. **Szk:** ~ *hím* rác hímzés. *1576:* Wagion egy pattyolath eleo Rwha harom Rendel Aranyas teozes Az Alyan A feye Racz hymel warroth Aranyos s gyeongyes [Szamosfva K; JHbK XVIII/7] ✱ ~ *varrás. 1576:* En Melytth Anna hattam Baranyay Annok Zeoksegere Egy hymnek Az eleyth Racz warassal warroth gyöngyes hogy teob gyöngyel ezwe kozorwth chynaltassa(na)k neky Benne [uo.; i.h.].

5. görögkeleti vallású; de religie ortodoxă; von griechisch-orthodoxer Religion. **Szk:** ~ *pap. 1653:* Bába Novákot és a rácz papot megsütik [ETA I, 59 NSz] ✱ ~ *püspök.*

1621: Egy Ladika (!) Racz puspeoknek negied mag(aual) adat a B. V. Czipot d. 4 fel sos halat d. 8 .../12 [Kv; Szám. 15b/IX. 195]. *1736:* a Rácz Püspök Esaiás Antonovicznak, vagyis Vladikanak egy Ignátius nevü botránkozással tellyes életü diakonussa a falukra ki jövén ... tractáltak, és tanácskoztak ettzakának idején [Hurm. XV/II. 166–7 Popovics Pap Mihály esp. és társai Bihar megyéhez] ✱ *oláh ~ pap. 1660:* Nekem úgy tetszenék, az ráczokhoz egy oláh rácz papot kellene küldeni, attúl izenne urunk, szöknének vissza [TML I, 504 Balogh Máté Teleki Mihályhoz].

6. cirill betűs; cu litere chirilice; mit Kyrillischer Schrift. **Szk:** *~ írás. 1640:* Pap. Popa Borbat Paraszt Boersagat es Eorekseget bir az Racz Irast nem mindenút interpraetalhattia [Posorita F; UC 14/48. 98] | Papok Ztoika Liabulal az a Racz jrast nem interpretalhattia az olah nielven valo Evangeliumatis titulva olvasvan [Szeszesor F; UF I, 759]. *1647:* Thodoriczan. Popa Mitre 40 esztendeje hogy papsagot visel az olah es racz irast jol olvassa es az eö allapottyok szerent magyarazzais | Leszan Popa Burszan 6 esztendeje papsaganak az olah irast nem igen tudja olvasni szokatlan hozza, az racz irast jobban tudja olvasni [UF I, 837–8] ✱ *~ olvasás. 1640:* Ztoika Popa Az olah nielven irt Testamentumat csak mediocriter tudgia olvasni, de az racz jrast semmiben sem exponalhottia, sem edgieb tanitast az edgy racz olvassason kivül nem tud benne tobbet [Beszimbák F; UF I, 795].

II. *fn* **1.** szerb ember; sîrb; Serbe. *1570:* Zeoch Myklos ... vallya hogi panazolkodot eo neky Myhal deak hogi Zylagine Neky atta volt az haznak elseo pythwaratis hogi eo Byria De az vtan valamy Raczoknak attha volt Berbe [Kv; TJk III/2. 95]. *1583:* az Jdegen Nemzet Arossok feleollis vgmint Georeogeokreól, olazokrol, Nemetekreol Raczokrol es minden egieb ez varos kiweol lako Aros Rendekreol vegezzenek[a] [Kv; TanJk V/3. 273b. — [a]Köv. a végzés]. *1605:* Galamfaluj petir Nemes Ember malo(m) falua(n) lako Igj felel monda az Raczy Ennekem esmerede azt az Embert monda(m) Jól esmerem [UszT 20/137]. *1653:* Básta Mihály vajdát Miriszlónál megverte, és az országot a Tyrannus kezéből kiszabaditotta, holott a vajda elrendelte volt azt még a harcz előtt, hogy a magyar nemzetséget, s főképpen a nemességet és a városokat elfogyassa, és ráczot s oláhot telepitsen helyette [ETA I, 85 NSz]. *1671:* az Alföldi Oláhok és Ráczok tövisre felesen telepedvén házat csináltatnak [CC 48]. *1677:* Görögöknek, Örményeknek, Ráczoknak ez Országban szabados járásoknak, kereskedéseknek meg-engedése, vagy némely időkben meg-tiltása, ál a' Fejedelmeknek dispositiojokban | Ráczoknak ez Országban valo bé származások, artis modis admittaltatik [AC 135–6, 267]. *1686/1776:* (A) ház és fundusnak ... szomszédgya ... mostonság Török földiröl fel jöt Ratz [Ne; DobLev. I/33]. *1698:* fizettem az két hidon dolgozó Ráczoknak és Czigányoknak [Váradgya AF; Berz. 18]. *1726:* Tudatja, hogy a gabona szűk termése miatt a pálinkafőzéstől a zsidókat, örményeket, ráczokat, bolgárokat, muntyánokat eltiltották [Kv; SzO VII, 321].

Hn. *1670:* Ratz uttza [Sárd AF; EHA]. *1758:* a' vizen túl a' Rátzok szőllője alatt [Dés; EHA]. *1779:* Joság volt az Ratzok Dombján [Mezőbánd MT; MbK X. 54]. *1782:* Rátzok Malmánál (sz) [Kozárvár SzD; EHA]. *1809–1815:* a Kozárvári Fordulóban az ugy nevezett Ráczok szöllőjének ajjában lévő kert hoszszában valo hosszuko köz Terrenum [Dés; EHA]. *1839/1840:* a' Felső Béla hegyen a' Rátzok szöllője mellett [Dés; EHA].

Szk: *kereskedő ~. 1672:* Mikor Betlen Domokos uram Kőrösbányára ment, talált ott egy Rákoson lakó kereskedő ráczot, kit is Szőcs Legény Jánosnak hiják [TML VI, 7 Naláczi István Teleki Mihályhoz] ✱ *orvosló ~* gyógyító, kuruzsló rác. *1638:* Az orvosló Raczokat vagy Geöreögeökeöt regen megh irtuk, hogj el bochyattassa kgd [KCs 142 a fej. Kemény Jánoshoz].

2. szerb gyalogkatona; oştean/soldat infanterist sîrb; serbischer Fußsoldat | szerb gyalogkatonaság; oastea/oştirea infanteristă sîrbă; serbische Infanterist. *1568:* Marta famula St(ep)h(a)ni lakathos fassa e(st), hogy eo ezt hallotta, hogy monta Andras Katho gelgel deaknenak, Te bestie hires kurva, te Rachiok kuruaia, leankorodbanis Racok kúruaia voltal [Kv; TJk III/1 235]. *1604:* Mj az cziebj Erdön walank onat menek ki az berczre wigiaznj weczke följ, hat mind el leptek az raczok az falut, az nepet Jgön ölik wagiak En az lora wllek meg vgazkodam az czioby Erdö felę hatra tekintek hat mingiart ot wadnak az raczok [UszT 18/139 Jromos Lukacz weczkey lofw Ember vall.] | volt Ennekem ezen tarchiafaluy hatarban ... ket vermem mely vermemben volt enneke(m) kwleomb kwleomb marham Elesnemy es ruhazat nemy, mely vermemre az J. az Idegen nepeket Rachokat hajdukot rea vitte es onna(n) mynden benne leweo marhaymot az mellyeket zerettek el vittek [i.h. 18/17]. *1653:* Ezenközben kis Merza is ezer válogatott ráczczal érkezék a székelyekhez és Rácz Györgyhöz [ETA I, 81 NSz]. *1702:* elindulnak Szent Márton előtt való nap, mintegy délután egy órakor menének ki Közép-kapun; igen szép had: rácok, lovasok és kolozsvári emberek is felesen [Kv; KvE 274 SzF]. *1704:* Eljövén valami kurucok Fenes felől, a monostori templomon felül — kimenvén innen is a rácok és lovas németek —, ott ellenkeznek setétig [Kv; KvE 289 SzF] | Ugyan ma hallottuk, micsoda kegyetlenséget követtek el a németek és rácok Enyeden, holott még a terhes asszonyi állatoknak sem kedveztenek [WIN I, 71]. *1710:* Engemet a brassai commendáns akaratom ellen expediála Mil nevű kapitánnyal ... és háromszáz rácokkal s németekkel a Csikban tekergő kurucokra [CsH 378]. *1710 k.:* Ráczokat a Birák ránk hosznak a Németekkel fenyegettetnek [Vacsárcsi Cs; BCs].

Szk: *~ok járása. 1605:* Az ezüst marhat en veóm ki, az Raczok Jarasa vtan [UszT 19/11 Franciscus Bodo de S. Kiraly pp vall.] | az Raczok Jarasakor Giergyo Mihalynak mind eökreit es marhaiat az Raczok el veuek [i.h. 19/71 Giergio Istúan Beözeödj vall.]. *1626:* Tudom hogj Az Raczok Jarasa eleot az mirizlo vezedelme uta(n) veue meg Firtos Gergelj Lörincz Paltol negj ökeörrel ezt az szanto feöldet [Bencéd U; i.h. 28b] ✱ *portyázó ~. 1704:* ma hallottuk azt is, hogy amiképpen Bethlen Istvánné asszonyom jött kifelé Medgyesről, hogy idejöjjön, a portyázó rácok előtalálván őt magát, úgy mondják, hogy elszaladott volna az erdőre, de mindenét felprédálták, egynéhány ezer forint érő javait, akit magával hozott volna [WIN I, 92].

3. egysz-ban; la singular; in Ez: szerb had; armata/oastea sîrbă; serbisches Heer. *1653:* Egyszer egyik meghozá, hogy megindultanak és Pocstelkénél jönek mind gyalog német és mind rácz, és azokkal számtalan puskás szászok[a] [ETA I, 97–8 NSz. — [a]1605-re von. feljegyzés] | Elfuta azért ki hova láta. A török is — Bektes bassa — menyen a mint lehet, de a rácz és magyar utánna vagynak, akit elérhetnek igen vágják [ETA I, 82 NSz]. *1704:* első lövésre az székelység megszalad, az kiket is az rácz, némettel együtt, meg üzvén, igen felesen levágnak benne [SzZs 315–6].

4. szerb nyelv; limba sîrbă; serbische Sprache. *1640:* Ztan Popa Ezis it valo falusi pap Az Credot nem tudgia sem a Decalogust mostan keszte repetalni az raczot mind az altal olahra fordita alkolmasint interpretala [Szevesztrény F; UF I, 753].

ráca faj, fajta; rasă; Rasse. *1811:* Égy oly' Ménes, melynek a' nemesedése tsudállatos, 's szintén hitel felett való, Melyből származik oly' sok szép, és sok jó Ló, Méltó, hogy elsőbben az ő származását Emlitsem, s' Rátzáján kezdjem le-irását | De minthogy nem elég, a' fenn tartására, Egy virágzó Ménest bizni égy Rátzára, Mert következhetik abból romlotsága, Elegyitésből lesz a' Csitkók' jósága [ÁrÉ 132–3, 137]. — L. még ÁrÉ 141–2.

rácbúza búzafajta; un soi de grîu; Art Weizen. *1746:* kurta buza Veres buza Rátz buza [Borsa K; Told. 49]. *1747:* A Gyulai ut mellől Rátz buza [uo.; i.h. 24]. *1751:* Csiplet Rácz Buza [Marossztkirály AF; i.h. 35].

Szk: *ősz/őszi ~. 1751:* El tsépeltetvén az őszi Ratz Buzat Gel. 69 [Esztény SzD; i.h. 25] | Az Akaszto fánál levő lább(an) ősz Rácz buza G 69. [uo., i.h. 215]. *1752:* El tsépelvén az őszi Rátz Buzát Gel 69. proveniált Vetett a vár alá rácz buzát 20 Vetet a rétb(en) racz buzat 28 vetet a közep lább(an) elegjes buzat [uo., i.h. 25]. *1755:* Igen szép ősz Rátz Buza Metr 286 Aláb való ősz Rátz Buza Metr 133 [Záh TA; i.h. 25].

rácforma rác módra készült; sîrbesc; serbische Weise gefertigt. *1696:* Egy hitvan Rácz forma arany gyűrű fl 1//50 [Mv; MbK 80.6].

ráció 1. ész, értelem; raţiune, judecată, minte; Sinn. *1662:* a fejedelem Patakba betérvén, és ott az helynek gondviselésére váradi Stépán Ferencet hagyván Gaudi Andrással és másfélezer jó magyar és német gyalogsággal, melly hely különben is igen jól meg lévén erősítve sok esztendőktül fogva úgy, hogy rátióval, okossággal azt ítélhetné akárki is, ha ugyan sokáig vítatnék is, de hozzá nem juthatnának [SKr 222]. *1677:* A' mi pedig ex responsionibus partium lőt Novumot illeti, mind a' Decretumnak, s' mind az igaz rationak ellene láttatik lenni, hogy in prima instantia fárattig contendállyon a' citatio és adversa parsnak allegatioja ellen valaki, abbol ki-fáradván, ad meritum szóllyon, deliberatiot végyen [AC 181].

Szk: *~ nélkül való. 1662:* Az féle rátió nélkül való híreknek Kegyelmed, édes Teleki uram, ne higgyen, hogy Kolozsvár alá jöne az török, mert abban bizony semmi sincsen [TML I, 344 Ébeni István Teleki Mihályhoz] ✱ *emberi ~. 1657:* Az Isten titkában senki nem mehet, de az emberi ratiók szerént az dolog végben nem mégyen [KemÖn. 120].

2. ésszerűség; raţionalitate; Vernünftigkeit. *1669:* Édes Komám uram, mindenkor sententiám a volt, ha végsőképpen elveszteni nem akarnak bennünket, Z(ólyomi) kihozásától nem félek, mert semmi ratiója nincsen; hanem ha hozzák, azért hozzák, hogy utolsó veszedelmünk legyen [TML IV, 608 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1670:* úgy hiszszük magunk is, hogy az előtt az bolond előtt nem sokat fog használni az ratio [TML V, 310 a fej. ua-hoz]. *1681:* Első megh inditáskor[a] szoktak fel Susztot observalni; ez minden Ratio s Fundamentum kivül valo dologh, mert valamint az hétnek felébe(n) megh indithattyak; ugj meg lehet az hetnek kezdetén, azert à modo ezis ugi observaltassek [VhU 61. — [a]Ti. a bányászásnak]. *1710 k.:* De ez nem a harag, sem az indulatból származott, hanem ex rei perceptione et judicio, melyben a ratiónak, mihelyt megmutatatott, örömest engedtem s hajlottam [BÖn. 495]. *1718:* nem kéne Angjam Aszszony(na)k is ollj mod nélkül haszontalan Sirni, mert nem illik keresztény emberhez az ã Poganysmus de ott az ratio el hisze(m) keveset ponderal [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. *1756:* A Ratiois nem admittálhattyaé, hogj ab antiquo azon nagy darab erdő 6. Ecclesia öss érdeje lett volna ? [Kük., Ks 15/LXXVII. 17 vk].

3. ok, indok, érv; cauză, motiv, pricină; Grund, Beweggrund, Argument. *1579:* mywel ... kowachioczy Janosnenak, Ersebet azzonnak ez Ideig Jozagabol semmy rezt ki ne(m) attak. Ez feleol, es egieb ratiokbolis indulatatott wolt per ez ket fel keozott [Burjánosóbuda K; JHbK XXIII/40]. *1590:* Megh ertettek eó kgmek varosul a' be gywtesnek elseö ratioiat melj illet Byro Valaztast [Kv; TanJk I/1. 149]. *1637:* azt soha bizoni semmi ratio nem mutattia hogj az eruagas miat eset volna szanto Martonnak vaksaga hanem inkab tulaidonicza az io akaro Uram Isten latogatasanak [Mv; MvLt 291. 106b]. *1650:* Ratioja ez Egik hogi az nil földeket senkinek el adni vagi penzen megi uenni nem Engedwnk mert falu futosó nilaj masik ratioja az hogi az az ben ualo Eöröksegi puztan uagion azokot az nilakot ahoz az Eöröksegihöz birni nem Engedgiwk hanem falu kezebe keuanniuk ad Judicaltatni [UszT 8/64. 72a]. *1653:* Az többi közze inserald s ö kegyelmenek megmond, mind az ketten öreg emberek vagyunk, gondolkodgyek, tegye le az oknelkűl valo haragot vagy inkab csak p(rae)textusat az haragnak, mivel annak ratioja nincs [Sófva BN; Ks 41. E. 31]. *1671:* Nemzetes Borsai Nagy Thamás Atyánkfia Suplicatiojában jelenti, hogy két faluját Fejérvármegyébe(n) Fiscalisoknak connumeralták volna maga is pogány Rabságában esvén, oda sok esztendöt töltött egyéb javaival levelei-is el-vesztenek, mélto tekéntetünk lévén azért ez iránt valo meg-találására, az Nagod kegyelmes consensusa-is accedalván azon specificalt két falut, à Fiscalitate in perpetuum fel-szabadittyuk, az fellyeb meg-irt ratiokra nizve [CC 73–4]. *1681:* Bor dézma az 1634 esztendö beli Urbariumot megh tekentvén, ot az iratik, hogi az mogyorosdiak borokbolis Tizedet tartoznak adni; mely miczoda okra annihilaltatott nem tudatik; ha azert eleghseges ratioval, vagi földes Ur relatiojaval ezen dologh nem Complanaltatik; ez utan is usualtatik [VhU 83]. *1728:* Nem akarván mind a Retett mind a Buza Tarlott egjczersmind semmive tenni hanem hogj Conservaltassek Az Buza hatar sok ratiokra nézve Concludaltuk[a] [Dés; Jk 377–8. — [a]Köv. a végzés]. *1736:* ezekre a ratiokra nezve nintsen az mostani I ö kgl(ne)k azon meg irt szölökhöz semmi kereseti [Torda; TJkT I. 107]. *1771:* Mely praemittált ratiókra nézve méltán megkívánhatom és meg is kívánom, hogy az apám kereseti alól simpliciter absolváltassam [M.hermány U; RSzF 269].

Szk: *~ját adhatja* okát adhatja. *1680:* Causa Somkerekiensis Molnar Borka el valast kiva(n) Imhre Balastol Mivel hogy az e(n) ferjem engemet hütetlenül maga mellöl el taszitot azt kivano(m) hogy ha ratiojat nem adhattyia meg hallyo(n) erette [SzJk 148] ✱ *~ját adja* okát adja, megokol. *1632:* Kerdem tűlled Sombori Ersebet aszszony atyaddal eöszve: Mi okon fogott el tegedet az te atyad en tűllem negy holnap alat, adgyad ratioiat, mert en igen sok kárral vagyok hazamnal valo nem léted miat [SzJk 39]. *1638:* en

semmijet ok nelkül el nem vöttem hogi ha el vöttem volnais, en annak ratioiat adom [Dés; DLt 400] ✱ *~val erősget. 1746:* az Istallyosok comparealvan Causajokat meg beszellék, ratiokkal erősgeték, és azután leveleket is bé adák [Torockó; Bosla] ✱ *bizonyos ~. 1761:* Semmi bizonyos ratiojat nem asignalván az I. nem comparitioja(na)k az poenalitas nem condonaltatik [Torda; TJkT V 53] ✱ *dokumentizált ~. 1809:* Documentizált fontos Ratiokkal megmutattam hogy az efféle rendelésekre nem-is volt szüksége Udvarhellynek a' Szalonnákra nézve, söt inkább káros volna annak practizálása [Szu; UszLt ComGub. 1753u] ✱ *elegendő ~. 1801:* Tőrvényesen állittsa meg elegedendő rátioval, hogj minden féle lotsadékbol s állott Seprőből, bizonyoson jöni kell annyi palinkának [Ádámos KK; JHb Jósika Miklós lev.] ✱ *erős ~. 1618:* En erősb ratiót nem tudtam mondani, azmelyet cancellarius uramtól hallottam vala [BTN[2] 134]. *1677:* Radics nagy hittel mondja hogy őket nagy erős ratiókkal azzal biztatták, minden bizonnyal, hogy az idén még meg leszen az segítség [TML VII, 484 Teleki Mihály Absolon Dánielhez] ✱ *helyes ~. 1660:* Az mint Kegyelmed helyes ratiókkal discurál az mostan fenn forgó dolgokról, adja Isten, bár ugyan boldogabban succedáljanak mind [TML I, 553 Korda Sigmond Teleki Mihályhoz]. *1677:* Arany, Tallér, dutka, s' egyéb jo moneták váltása, helyes ratiokbol fel-szabadittatik. A' harminczadosoknak a' mellett bizonyos vigyázás imponaltatik [AC 251] ✱ *jó ~. 1677:* a' kiket Ország Gyülésére az Ispánok, vagy a' Székek Tisztei az eddig valo Usus szerint a' Vármegyéknek, és Székeknek edgyező értelmekből választanak, és el nem akarván menni, jo ratiokkal nem menthetnék magokat, azon poenaban incurrallyanak [AC 91] ✱ *keresztényi ~. 1673:* Az adosságoknak meg fizetése utan az Testamentumrol értekezven es producaltatvan, műdőn meg olvastuk volna, az bene meg írt jo es keresztenyi ratiokra nezve hellyesnek itilven lenni abban specificalt legatumokat az Relictanak eppen meg hagyank es kiszolgaltatank [Kv: RDL I. 154] ✱ *méltó ~. 1677:* Azt akár én mondjam Kegyelmednek, az haza menetelre méltó ratiói vannak; de ha Kegyelmed is haza mégyen, úgy hiszem, hogy annál későbbre folynak az dolgok [TML VII, 514 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz] ✱ *meritális ~. 1756 k:* a Permester hivatallyara az Assessorok ha nem compareálnak egy forintal büntettessenek, ha meritalis ratioját absentalások(na)k nem adhattyák [Born. XXXVIII. 8 az abrudbányai bányászok törv.] ✱ *rendes ~. 1677:* Kegyelmed érdemetlen voltomra nekem böcsülettel tött resolutióját s egyszersmind rendes ratiókkal írott oktató levelét némelj napokban igen affectiose vöttem [TML VII, 344 Lázár István Teleki Mihályhoz] ✱ *szép ~. 1605:* Vadlasok ha es(ne)nek, tehat minden Vadlasok ellen zep ratiokkal menthetik magokat [Kv: TanJk I/1. 513] ✱ *terhes ~* meggyőző/alapos indok/érv. *1711:* Sokan valának mind az electorok, mind az imperiális fejedelmek közül mások is corruptusok a franciától, kik Carolus választását nem akarják vala, de midőn az angliai és hollandiai követek terhes rátiókkal peroráltak volna Carolus mellett Carolust választák római császárnak [CsH 461] ✱ *titkos ~. 1705:* Azonban azt is mondá az úr, hogy az a levél is értésére van a generálnak, melyet Bethlen János uram Havasalföldéből írt volt némely jóakarójának ide, hogy mind a segítség s mind a békesség csak hazugság etc. Ennekfelette még azt is mondá az úr, hogy még azt a titkos ratiokat is tudja a generális, akiket titkon egymás közt beszélgettenek [WIN I, 488–9] ✱ *vana ~* haszontalan/hamis indok/érv. *1667:* az Innep közel van, es illienkor az Executiora valo dolgok mindenüt Cessalnak. De mikoron mi mind ez megh irt vana ratiojokat megh ertettűk volna, egienesen executio tételre el indulank [Asz; Borb. I] ✱ *világos ~. 1710:* Mert a császár megértvén a dolgokot, mindenüvé az egész Európában pátenseket bocsáta, és világos rátiókkal demonstrálá mind a franciai királynak álnok practicáját s istentelen factióját, mind penig az austriai háznak igazságos succesióját a spanyol birodalomban [CsH 314].

4. számadás, elszámolás; socoteală; Rechenschaft, Abrechnung. *1585:* Az Eoreg faknak ratioia 17 luny vettem Tamaznak valo fat Keodmen Janostul az arra f. 1. 18 Juny, vettem a ket kapúnak valo fat ayto mellieknek es talpfanak p(ro) f. l. d 50[a] [Kv; Szám. 3/XVII. 6. — [a]Folyt. a fels.]. *1589:* Következik az el cheplet Buzanak Ratioia. Az itt valo Mayorsagbol percipialt buzaba cheplettem el gel. 300 kiból lott chepló rez nelkul cub 54 [Kv; i.h. 4/XI. 2]. *1669:* Nehai Vitezlő Kocsis Mihaly Desi Udvar biro leven Ratioi igazitasakor liquid(um) Debitummal harmincz harom forintal maradot volt adossa [Borb. I]. *1672:* az Radnothi kulcsarsagnak Tisztiben minden kezem alat forgo jokrol mennel hamareb lehet Ratiomat Szamtartom Ratiojaval edgyüt meg csinalva(n) exhibealtatván Praefectus vramnak eő kg(ne)k examenre be adom [UtI]. *1748:* Tasnádi Ur(am) kezesen el botsáttatott azért, hogy készüljön a' számadáshoz, el is készült későre hára, rátióját bé adta a Censurale Forumra, ott meg adosíttatott [Marossztkirály MT; Told. 56]. *1763:* szandikazam ides Natsás Uram az Hétnek fatta felé fel menni az Havas allá ha annét megjüvek az után mindgjárt a Rátiomat keszittetem [Kóród KK; Ks CII. 18 Szarka József tt lev.]. *1765:* halam egy vakaritás irásomis arrol való az en kezemnel nem maradot, mind ratiom, mind Diáriumom be maradot a számvevőknél [Csobotfva Cs; Ks Csíkcsobotfvi Bartalis János (81) vall.]. *1789:* A Faluk ratioi nem éppen a helyes normán vitettek Melyrőlis, hogy miként vitessenek rendelés tétetett [Kénos U; UszLt XIII. 97]. *1816:* az 60 Rsből 2 Rlis Galya Juonnál vagjon nem tudom fel tudtaé a Tks Ur Ratiojában [Bágyon TA; Pk 7].

Szk: *~ba inszeráltatik* elszámolásba belefoglaltatik. *1681:* Ha mikor az Ur marhai pascuatiojara annyi havas nem kévantatik, azt bérb(e) el adhatni, mellyek(ne)k is proventusa Ratiob(a) inseraltassek [VhU 59] ✱ *~t tart. 1634:* mit erogal, quietantyat extrahallyon attol; viszont ha mit valakitöl percipial, maga keze irása cedulát adgion neky, magais igaz ratiot tarczon es jnstructioyat producalvan ugy adgion számot rólla[a] [UF I, 336 I. Rákóczi György gazd. ut. — [a]Ti. az ub]. *1694:* Esküszőm az ęlő Istenre ... hogy ezen hivatalomban kezem alá bizatat eő Nsga Joszágát nem pusztitam, bonümokat nem dissipalok, söt minden proventusokat az Joszagon eő nsga számára fel szedem és azokrol Ratiot tartok [Fog.; Szád. Boér Peter ub kezével] ✱ *fiskális ~. 1638:* Vitezleo Benediki Balas deak Ur(am), Urunk eo Naga Fiscalis ratiojnak eggik Exactora, Benedikib(en)[a] lako ... adot volna neki egi karasia nadragot, egi uiselt granat dolmant, egi uegh aba posztot [Incz. II. 5. — [a]AF] ✱ *partikuliáris ~. 1634:* Minden vetéseknek köböl számokra privatim számot tarczon, meny köblöt vetet es azon meny kalongia takarodik, igen diligenter fel irya Paterfamiliasnak neuét, lako helyét, es mindenfele gabonayanak kalongya számát consignaluan egy particularis ratiot tarczon rólla [UF I, 335 I. Rákóczi György gazd. ut.] ✱ *pekuliáris ~* külön/elkülönített számadás. *1634:* Vámos he-

lyekre, mind vizen, mind szárazon valokra bizonyos zalagos emberek rendeltessenek, kikkel egyiütt az Uduarbirákis az vám hasznaról peculiaris ratiot tarczanak [UF I, 334 ua.,] ✱ *perceptori ~. 1789:* az o Lapàdi Joszágot ă p(rae)tendens kezihez vette és disponál benne; azért a' Perceptori Ratiotis tessék tractalni mint Successornak, ha ă Perceptorsagi Liquidumba foglalt Joszágra reá tette a kezét [Ne; DobLev. III/658. 5b] ✱ *vki ~jában jár* vki számadásához tartozik. *1676:* az malom vamjabul percipialt buza, mely mivel a tiszteknek ratiojakban nem jar, ez okon köböl szamot itt nem specificaltuk [Fog.; UF II, 703].

5. *~jának idején* vki számadása idején/számadásakor; în timpul socotelilor cuiva; zur Zeit der Rechnungslegung. *1682:* p(ro)ducalta colna ratioianak ideien az eö Nga Commissioit s töb ratioi közöt azis el igazodot volna, az mi acceptabilis löt volna acceptaltatot volna [Kv; RDL I. 161].

raciocináció elszámolás; socotală; Rechnungslegung. *1722:* ne terheltessék Ur(am) kgd az mostani Számtartom Sinkai extractussát ad rectificandum kezembe küldeni, had elaboralhassa exactiusbban, ne légjen néke(m)is bestelenségemre az Ratiocinatio [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

raciocinál 1. elszámol, számot ad; a da socotală; mit etw. verrechnen. *1681:* Ha mi az kohon üszögiben avagy valami munkától maradnak, azokat is jó lelki ismerettel hasznunkra fordicsa, azokot percipialja és rollok raciocinaljon [Szúv; CsVh 108]. *1688:* Az Olt vizén vagyon egy eöregh hajo melybeöl eö Nga(na)k vámott szoktak adni. Annak jeövedelmét az Tiszt percipialvan, Ratiotinalljon rolla, annak idejeb(en) [A.porumbák F; Ált Urb. 10]. *1694:* Tiszt uramek előtt raciocinaltam usque ad Summa(m) flor. 129//den. 53 melly extal az Deliberatumokbol megh valami keues va(gyo)n kiröl ratiocinalno(m) kell [Kilyén Hsz; BLt 4]. *1699:* Ö kglme mind azokat percipiallya abbol a' jószágbol, valamivel tartoznak, és mindazokrol ratiocinallyonn [Kv; SRE 60]. *1722:* â Keresztesi Familia Lineáján Runk vagy Remete nevű Falu, és egjszersmind Kglmd inspectioja alá is bizattatott vólt olj véggel, hogy â mikor â praetendens fel(ne)k readjudicaltatik, Kglmd raciocinalni köteles légjen [JHb XIII/33 a gub. Nsz-ből]. *1728:* Vagjon interesre elocalt penz fl. 82//15 melyröl ratiocinalni tartozik Megje biro vr(am) [Gidófva Hsz; SVJk]. *1731:* Mit importállyon az describált malom annuatim azt mi nem determinalhattuk tartozik ratiotinealni a Provisor eö Kgjelme mind azokrol mennyit fructificállyon a Malom mivel percipiallja a jövedelmet [Kászonjakabfva Cs; BCs]. *1774:* A Papíros officinához kivantato eszközök az mostani papiros Mester(ne)k Maurer Andr(a)snak transponálva lévén azokrol annak idejeben azon Papiros Mester tartozik raciocinálni [Roskány H; Ks 76. IX. 18].

2. érvel; a argumenta; argumentieren. *1618:* ratiocinála Kamuti uram, de bezzeg odamondta az mufti, hogy: Hazugok vadtok mind te s mind az uratok s mind országtok | Mikor ez ellen is sokat ratiocinála Kamuti uram nagy kedvetlenül két úttal is mondá a pasa, hogy: Ezféle heábavaló csavargó szovat hadj békét, szólj ezzel, ha szólasz, adod-é meg Jenőt vagy nem ? [BTN[2] 93, 95]. *1619:* Én attól félek, hogy bátor ez világon annál igazb ratio nem volna is, ha mégis Nagyságod ratiocinálni kezd ezek előtt, annál inkább haragra, contemptusra mégyen az dolog [i.h. 213].

raciocinálás elszámolás; socotală; Verrechnung. *1704:* Mely hat forint s hetven kilencz pénz, Marad az Tavalyi Ratiocináláskor valo költségemre [Kv; Szám. 40/IV 3]. *1731:* Hadnagj Atyánkfia eö kglme a Ratiocinálást magára vállalta [Dés; Jk 416b].

raciocinálhat elszámolhat, számot adhat; a putea da socotală; Rechenschaft geben können. *1676/1681:* Az majorokban levő minden féle majorsagokra, Tudni illik: szarvas marhákra, es minden féle szárnyas állatokra, ugi egyéb fele marhakrais Számtarto Uraimnak szorgalmatos gondviselese légye(n): valamiket most kezéhez Inventaltak, es ez után masunnatis szaporodnak mind azokat igazan fel irja ... hogi ighen igazan Ratiotinalhasson rollok [Vh; VhU 656–7]. *1679/1681:* Udvarbiro vram kitül mit es mennyit vött, s miert, Seriesb(en) adgia à Számtarto kezéhez hogi öis à szerint Ratiotinalhasson rolla [Vh; VhU 676]. *1722:* az Evangelicusok ususa szerint légyen egy bizonyos, értelmes, és a' Megyében elsöbb residentiaju ember, a' ki a megye pénzét procurálya és számot adjon róla, (:hogy ha nem is ratiocinálhatna, lenne fundusa az Ecclesiának honnan vehessen contentumot magának:) [HbEk Konz. hat.].

raciocinálkodás számvetés; chibzuială, socotință; Nachdenken. *1663:* Én már, édes Apám uram, sok ratiocinálkodásim után meggyőzettem, magam kicsiny szerencsémet az ő nagyságukéhoz kötöttem [TML II, 475–6 Teleki Mihály Gillány Gergelyhez].

raciocináló számtartó, számvevő; socotitor, calculator; rechnungslegende.

Szk: *~ kvártásság. 1697:* Marko Istvan Uram ez esztendöbeli Raciocinalo Quartasságot fel vállalá, ö klme mostan nagy jot töt Ecclesiánkal, azért I(ste)n ö klmet erette algya meg [Kv; SRE 53].

raciocinálódik következtet; a conchide/concluziona; auf etw. schließen. *1775/1802:* igy lehet raciocinalodni ezen Salamoni Fatensek iránt, hogy amint tudták a Contraversiában lévő harom irotvanjaknak dolgát és állapattyát in rei veritate a szerint fateáltanak azon Irotványakrol [BSz; JHb LXVII/3. 130].

raciocináltat elszámoltat; a cere cuiva să dea socotală de ceva; abrechnen lassen. *1774:* Az abosfalvi Tisztartot pediglen Fülöp Demetert Sz. Demeteri Három Esztendö béli és Abosfalván tett két Esztendöbéli Functiojárol nem Ratiotináltatta volna Praefectus Uram [Mocs K; KS Conscr. 193 Mich. Antal (55) tt, ns vall.]. *1784:* Minekutanna az Torotzkai Biráknok Abusussai az Tktes Nemes Torda V(á)r(me)gyei szüntelen follyo Törvényes Táblának tudtára estenek volna minket oly véggel, és olly parantsolattal ki botsáttani méltoztatatt volna: hogy Az defungált Város Biráit Ratiocinaltattnok [Torockó; TLev. 2/6].

raciocináns I. *mn* számadó; care este specializat în ținerea socotelilor financiare; rechnungslegend. *1738:* 1737dik Esztendei, Nemes Városunk minden Proventusirol való Ratiocináns Atyánkfiai ö kglmek Ratioinak Exactorialis Ventilatiojokra denomináltatnak és autoráltatnak Assessor Nms Varadi György és Dobolyi Márton[a] ... kedves

Atyánkfiai ő kglmek [Dés; Jk 589a. — [a]Köv. még négy név].

Szk: ~ *tiszt.* *1733:* Nemes Varosúnk Ratiotinans Tisztei admonealtassa(na)k hogj ugy igjekezzenek ratiojokat el készíteni beadni, hogj akkor ventillaltathassa(na)k, különb(en) Convincaltatnak [Dés; Jk 133a].

II. *fn* számvevő, számtartó tiszt; funcţionar specializat în ţinerea socotelilor financiare; Rechnungsleger. *1728:* az 1727 esztendőbeli el maradott Ratiotinansok(na)k Ratiojokatis meg irt Exactor Atyánkfiai eö kgl(me)k Ventillallyák [Dés; Jk 382b]. *1793:* a' Raciocinans A' ki tett Restantiakot fel szedni, és a' Cassába hová hamarébb be fizetni tartozik | Hitelessen doceállyon arról a' Ratiocinans, hogy, vagy az élő Malmoknak Taxáját mind fell nem vette, vagy pedig a' Malmokban esett pusztulás ebben az Esztendöben [Déva; Ks 78. XVII. 8. 35, 37].

raciocinátus számtartó, számvevő tiszt; funcţionar specializat în ţinerea socotelilor financiare; Rechnungsleger. *1699:* vegeztük azt is hogy az Hadnagyoktul fogva leg utolso Ratiocinatusig minden nevel nevezendő Tiszt viselők ki Szamadasra kötelessek adgyanak szamott [Dés; Jk 281a].

raciocinium számadás; socoteală; Abrechnung. *1784:* Ami az biro és számado Polgarok Ratiociniumat illeti pro futuro, az Torotzkai Communitásnál az továbbráis meg meghagyattatik [Torockó, TLev. 2/6. 3b].

rációcsinálás számadáskészítés; făcutul socotelilor; Abrechnung. *1725:* Ratio Csinalason költöttünk el f 3 Ratio Iráson el költött Collatiónk és Irasáért valo Salarium f 9 [Kv; Szám. 54/II. 19].

rációcska kis/rövid számadás; socoteală sumară; Rechnungslegung. *1664:* alázatos könyörgésünk mellett való rátiocskánkat ez levelünk nemzetes Ugrai Gergely uram ő kegyelme által Kegyelmednek igen nagy bizodalommal in scriptis el küldöttük [TML III, 296–7 Boldai Márton Teleki Mihályhoz]. *1681:* Eszt percipiálván Páter János uram gondviselője Jenei István uram kezébül, adtuk inventáriumban mostani tiszt Endes Miklós uramnak, eő nagysága részire való lüvén ez. Ezeken kívül ... Endes uramnak maga pecséttye alatt költ hiteles diariumbul álló ratiocskát adott mi előttünk [CsVh 94].

rációfrás számadáskészítés; făcutul/scrierea socotelilor; Abrechnung. *1725:* Ratio Iráson el költött Collatiónk és Irasáért valo Salarium f 9 [Kv; Szám. 54/II. 19].

rációkészítés számadáskészítés; făcutul socotelilor; Abrechnung. *1681:* Másut mikor az szalonnat fel kotik akkor is meg mérik, s az font szamrol ravast is tésznek mindenikb(en), Ugi irjak Regestrumban; Mikor erogalni kezdik akkoris meg mérik s az után erogallyák à Sáfárok; az Partialejokban penig az Ratio készétes idején mindenik mensuratiot inferallyák es specificállyák; Az hájjal-is igi szoktak bánni [Vh; VhU 560].

racionabilis ésszerű; raţional; sinnvoll, vernünftig. *1737:* minden betsülletes atyánkfiai magok vecturáztassák boraikat a kotsmákra, ha ki pedig maga nem vecturáztathatná, valamelly rationabilis ok miatt akkor az allyan magok borokat nem vecturázott betsülletes atyánkfiai a vecturáért remittyállyanak 12:/:12 hogj ezenn reditusotskával is augeáltathassék Nms Városunk Proventussa [Dés; Jk 476]. *1764:* illetlen dolog Concludalni, s nem is lehet oly okot keresni, mely rationabilis volna arra, hogy Néhai Viski Uram(na)k miert kelletett volna azon pénzeket más kezében adni [Torda; TJkT V. 195].

racionabilitás ésszerűség; raţionalitate; Vernünftigkeit. *1766:* nintsen ebben az Ég alatt ennél egjéb Rationabilitas [Torda; TJkT V 325].

racionál elszámol, számot ad; a da socoteală; abrechnen. *1621:* az deszka is penig csak az hámor szükségére és nem egybüvé legyen hitelesen és melyről is racionaljon [Szúv; CsVh 107].

racionálhat elszámolhat, számot adhat; a putea da socoteală (de ceva); abrechnen können. *1746:* Megyebiro Dénes Samuel Ur(am) az Ekkl(esi)a pénzéről nem rationalhata, azért a' N. Borosnyai visitatiora készitse el ra(ti)oját, s ottan revidealtatik [Egerpatak Hsz; SVJk].

racionált számadásra kötelezett; care este obligat să dea socoteală de ceva; zum Abrechnen verpflichtet sein. *1700:* A' közönseges Jonak promotiojara Exactorok(na)k rendeltettenek[a] hogy eddig defungalt Hadnagysagot es egyeb racionált tiszteket viselt Atyank fiaitul minden nevel nevezendő Varos proventusirol szamot vegyenek [Dés; Jk 301. — [a]Köv. a nevek fels.].

racionáns számadó; funcţionar specializat în ţinerea socotelilor financiare; Rechnungsleger. *1728:* Pro Anno 1728. A kik Rationansok voltanak azon kedves Atyánk fiai eö kgl(ne)k Ratiojok(na)k Ventillatiojokra Exactorok(na)k delegaltattanak[a] [Dés; Jk 382b. — [a]Köv. a nevek fels.].

racionista 1. számtartó, számvevő; funcţionar specializat în ţinerea socotelilor financiare; Rechnungsleger. *1623:* Az Jo Zamtartora nem keueseb Zwkseg vagion mint az kenyerre, mertt ha a Introitust nem kímilli hane(m) vgy tekozollíak mint az mostany Rationista, annyt be ne(m) takarhat hogy ell nem tudgíák tekozlany Annakokaęrt mingiart Egy igen Jo Rationistatt keresse(n) az ky ige(n) teókelletes es igaz okos tudos legyen az Eó Tisztib(en) [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.]. *1656:* Én Lengyen országba valo menetel előt is, Lengyen orszagba valo menetelkoris Bereczki racionista voltam [Kvh; HSzjP Michaël Könczei (60) ns vall.]. *1678:* Eskuszem ... hogy ezen hivatalomban ... az mas filialis harminczadokön (!) levő Rationistakal, harminczadon löevő legényekkel és plajasokkal nem colludalok [Gyf: KaLt Apor István ir. Palogiai Mihály esküje]. *1680:* vagyon azon Tornaczoknak végéhez ragasztva köteses oszlopokra az Rationisták lakására ollyankor deputált egy deszkás rekesz mikor eö Ngok it szoktanak lenni [A.porumbák F; ÁLt Inv. 16]. *1710:* Maradok az Ur kötelles szolgaja es Rationistaja az o fisége Hamoran Fél Csik szeki Danfalvi Lukácz Péter [Dánfva Cs; BCs]. *1722:* minden Rationista nemine excepto ugy mint Quartas, Ispány Harangoztato Gazda Vraimek minden Cantornak a végén minden halasztás nélkül demonstratiot tégyenek a Perceptumok iránt [Kv; SRE 146]. *1735:* Mivel a Méltosagos Gubernium Commissioja is erkezet, hogy minden Rationista adgyon szamot, es haladoztatni magam sem kivanom, mivel nekem mind ká-

ros, mind bestelen a halogatása [Sszgy; ApLt 2 Daczo Ferenc Apor Péternéhez]. *1798/1799:* a' 4dik Vallónak Fassiója meg erőssittetik a' Deliberatumban-is ki-tett 9dik Vallónak tulajdon a' B. Al-Peres Úr Rationistájának Fassiójával [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 421].

Szk: *hamincados* ~ harmincadhivatal számtartója. *1700:* En eö Felsegenek Deesi Harminczados Rationistája levén minden Proventust melly azon Harminczadon p(ro)venialt ad(mini)stralván azon kiúúl semmi nemü accidentiakat Honorariumokat n(e)m adtam senkinek [BfR].

2. jelzői haszn-ban; cu funcție de atribut; in attributivem Gebrauch: 'ua.; idem' *1688:* Igazították és censeálták ratiómat Exactorok: ítilö-mester Sárosi János uram rationista Synkai István [SzZs 518]. *1700:* Rationista Uraimék ő kglk minden haladék nélkül Ratiojokat adgják bé [Kv; SRE 65].

racionistaság számadói tisztség; demnitate de funcționar specializat în ținerea socotelilor; Function als Rechnungsleger. *1667:* Tudom ab anno 1645. Comanai Rationistasagom jdeitűl fogvan, az miolta ott hajo szokot jarni, ennek az Uy hajonak czinaltatásaigh, fele proventussa mind Petki Uram szamara jart, az hajokat is edgjütt czinaltak[a] [Ks 67. 46. 24a Petrus Literati, alias Rethe de Fogaras vall. — [a]Ti. a fej. jbaival]. *1671:* En Rosnyai Lőrincz ... vallaltam fel az Tőrcsvári Rationistaságot ... az Gabonán, és egy forintnál aláb harminczadlot marhakon kivűl pecsetes czedulát adok [Törcsvár F; BfR.]. *1678:* En Palogiaj Mihalj Fejer Varmegieben Fejer Varat Lako valalta(m) fel az Dessj harminczadnak Rationistasagat [KaLt Apor István ir.].

rácjárás szerbjárás; incursiunea sîrbilor; Überfall der Serben. *1606:* Thudo(m) hogy az Racz jaraskor az Kechetieknek majorhazok vala ott s el vivek juhokot ona(n) [UszT 20/73–4 Antoni(us) Nagy de Farkaslaka lib. vall.] | A Racz iaras előtt ualo eztendóben jeóúe Bolgar Mihalj osuat Janoshoz, mert en akkor osuat Janos zolgaja ualek [i.h. 20/195 Joannes Dersi de Gogi pp vall.].

rácjáráskori szerbjáráskori; în timpul incursiunii sîrbilor; beim Überfall der Serben. *1606:* Farchady Veres Balasne ugímínt felperes kereste teóruin zerint Hoggiaban lako Bedeö Mihalj uramot ugímínt Alperest, az el múlt wdeókben az Racz íaraskori marhaja el uitelert [UszT 20/11].

rácos rác származású; de origine sîrbească; von serbischer Herkunft. **Szn.** *1717:* Ráczos Jákob katonává lőtt volt [Dés; DLt 504].

rácság 1. szerb gyalogos katonaság; oastea/armata infanteristă sîrbă; serbische Infanterie. *1602:* Szaszwarossy Miklos és Niztor Thiwadar Dezmeriek Mikola Janos Jobbagy vgy vallanak Az eo el haytot marhaiokert mentek volt az hayduk vthan az Taborban Apahidahoz ott marhaiokat fel talaltak de az haiduk és Rattczsag vizza zydalmazta eoket [Kv; TJk VI/1. 594]. *1705:* azt is megmondám, hogy kértem <Schlicket> azon, hogy bárcsak azok a hadak ne jűjenek vissza, akik elkísírik, hogy azt mondotta, hogy csak magánosan azoknak nem lehet Magyarországban quártélyozni oly kevesen, hanem ezek ugyan bejünek, az három lovas regiment, de a rácság kimegyen és hazamennek, azok vissza nem jűnek [WIN I, 624–5].

2. szerb népesség/lakosság; populația sîrbă; serbische Bevölkerung. *1686:* most is kalugerek által jártatja az ráczságot, hogy a némethez tartsák a hűséget [EOE XVIII, 575–6].

3. szerbektől lakott terület; teritoriu locuit de sîrbi; von Serben bewohntes Gebiet. *1745:* Nagy Váradon túl az Rácságon laknak [O.csaholy Sz; BfN].

rácul szerb nyelven; sîrbește, în limba sîrbă; in serbischer Sprache. *1658:* Papjok felől a' mennyiben vékony értelmek szerént iteletet tehetnek jol testálnak, csak hogy a' templumbeli szolgalatot raczul peragáljak [Dridiff F; UF II, 199] | Papjoknak erkölcsireol, s tanittásárol jo commendatiot tésznek, csak hogy ezis raczul viszi gyakorta a' szolgalatot végben [Nagyberivoj F; i.h. 197] | Az pap tudomannyárol penigh aszt mondjak hogy raczul teobbet beszel templumjokban mint sem olahul [Sarkanyica F; i.h. 193].

rácürmös ürmösféle; un fel de vermut; Art Wermut. *XIX. sz. eleje:* Megterítik asztalunk ... Iddogálják örömest A keserü rácz ürmest [EM XX, 507 Márkos-kódexbeli énekszöveg]. *1820:* Keserü vagyis Rátz Ürmösnek mustul ... 26. vederrel szaporitatott [Déva; Ks 105]. *1834:* A' Rátz Ürmős félbe van, nem tudom, ó vagy új borral kellé megtölteni [Kv; Pk 7]. *1847:* Az atalog rácz űrmőst, és kosarat a' holmikkel elhozták, ezek kőzül az első volt legvártabban várt vendég [Kv; Pk 7]. *1850:* 36 veder rátz ürmös [Algyógy H; Born. F. Ii] | a' borsot, lentset, rátz ürmőst, kitsi burgondert, fuszujkát a lovak bé hordhatnák egy jo szekérel [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

rács 1. sajt/túrótartani való rács; suport pentru caș/brînză în formă de grătar; Gitter für Käse/Quark. *1594:* Az Maior vduaran vagjon vduar haz No. 1 A pituarban wagjon általogh No. 1. Kass buza tartani ualo wagjon No. 1. Thwro tartani walo Raach vagjon No. 1 [Kraszna Sz; UC 78/7. 20] | Az Somlioy maior hazban Sajt tartani walo Rach wagjon No. 1 Sait Niomo desa vagjon No. 1 Thwro tartani valo Raach vagjon No. 2 [Somlyó Sz; i.h. 16–8].

2. jászolrács, etetőrács; grătar de deasupra ieslei; Raufe. *1839:* két Pajta ... Lovak szállásolására is, — Zablóval Ráttsal vagynak [Tasnád Sz; MkG]. *1849:* Szopo Csikkok Istáloja Ráts, és Zablo válluval [Bányabükk TA; MkG].

radikális levél ősi/eredeti levél/irat; scrisoare strămoșească/originală, hrisov; Originalbrief, Urkunde. *1763:* mint Mlgs Uram Bátyám bőlcsen tudgya, minden Joszágaim iránt valo Radicalis Levelek Kolosvári Házomnál le pecsételve lévén, azokhoz Mlgs Attyafiak meg edgyezett akarattyak vagy is jelen létek nélkült nem nyulhatok [Kapjon SzD; Ks 96 Haller János lev.]. *1819:* az elő mutatott radicalis Levelekből nagyobb részben meg győzettettem arrol; hogy a' felyebb érdeklett Joszágok a' Fiu ágot illetnék [Déva; Ks 92].

radina 1. gyermekágyas asszony meglátogatása; vizită făcută femeii care a născut; Besuch bei einer Wöchnerin. *1697:* Az kerdesben azt tudom egykor Deak Ferencz, és Janoseknal valank Radjnab(an), Gergelj Janos felesegestől, énis felesegestől, és Peter Deakne Aszszonyom [Szentgyörgy Cs; CsJk 6 Szentt Györgyi, al(ia)s Bánkfalui Szebeni György (53) pp vall.]. *1776:* oda jöve Szőcs Péterné hogy forázzam az égetbort mert neki radinába kell menni

látamis az szotyor készületet [Kovászna Hsz; HSzjP Fr. Keresztes de Kovászna (31) ns vall.].

2. gyermekágyas asszonynak vitt étel, ital; rodină; einer Wöchnerin zum Geschenk gebrachte Speise, Getränk. *1789–1790:* El-veve egy vén ember feleségül-is egy ifju leányt magának ennek minden esztendőben lett legalább egy gyermeke; kettő-is, mikor ikreket ... szült. Melyen a' férje egy elsőbben szivéből örvendett; mig azt hitte, hogy a' radina a' szegény fa háztól telik-ki [Andrád,An. II, 261].

radinakas radinakosár; coş în care se pun darurile aduse femeii care a născut; Korb für die Geschenke, die der Wöchnerin gebracht wurden. *1887:* Egy radina kas 10 xr [Nagybacon Hsz; HSzjP].

radnótfáji a Radnótfája (MT) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Radnótfája/Iernuţeni; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Radnótfája. **1.** Radnótfáján levő/található; care se află în Radnótfája; sich in Radnótfája befindend. *1821:* (Építtette) A' Radnotfáji Malmot ... magam is eleget vertem a' czövekeket, eleget emeltem a' Berbétset mikor azt a' néhai Groff Ur tsináltatta [Radnótfája MT; Ks 79. 161].

2. Radnótfájáról származó; originar din Radnótfája; aus Radnótfája stammend. **Szn.** *1620:* Rannotfaj Sophia [Berekeresztúr MT; Berz. 15. XXXIX/6]. *1648:* Rannotfaj Istvan Uram [i.h. 4. 12. G. 1]. *1856:* Radnotfai Zsigo [Kv; Végr.].

radnóti a Radnót (KK) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Radnót/Iernut; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Radnót. **1.** Radnóton lakó/működő; din Radnót; in Radnót wohnend. *1711:* Radnoti Pap Diosi András vr(am) [Búzásbesenyő KK; BfR IV 30/26 Szabó Imre (52) jb vall.].

2. Radnótról származó; originar din Radnót; aus Radnót stammend. *1609:* Radnothy Zanthay Mihaly ns [Dés; DLt 312].

Szn. *1592:* Radnoti Istwan deak [Kv; Szám. 5/XIV. 188 Eppel Péter sp kezével]. *1603:* Radnoti Istuan deak vra(m) [Kv; RDL I. 74].

ráf kerékabroncs; raf, bandaj, cerc de fier care se aplică pe o roată de lemn; Radreifen. *1781:* A két hátolso kerékre két ráfot hosztam Rhen. for. 1 xr. 12 az első kerékre ugyan két ráfot Rhen. for. 1 | az egyik kerékre egy Ráfot fel-vontam xr. 36 [Szászváros; BK]. *1829:* Egy ujj Rafót tsinaltam Dúfla srófra fel is húsztam [Mv; LLt]. *1843:* Az Első Szekér ujj minden requisitumaival t.i. Kerekei jo modgyával ráffal vasozva | A Második Szekér ... ujjannon van megvasozva jo Nyoltzos ráfokkal [Dés; DLt 622]. *1848 k.:* A Kis szekérnek a kerekére egy ocska ráfot felhusztam 1 fl. [Kv; Újf. 1]. *1849:* Egy Malomköre valo ráf [Somkerék SzD; Ks 73/55]. *1850:* 4 kerékre valo rafok egy tartalék srof kúlts [Algyógy H; Born. F. I].

ráfvas kerékabroncsnak való vaspánt; şină de fier care se aplică pe o roată de lemn; Eisenband für Radreifen. *1848:* Ráf vas a Szekerekhez [Dés; DLt]. *1862:* 1000 drb. nagy Padiment szeg 3 ft Ráf vas 2 ft 31 kr [Kv; SLt Vegyes perir. Budai Imre számlája].

rág 1. *átv is* el/megrág; a roade; kauen. *1564:* a Kristus testét lelki szájjal eszi az igaz hitü ember, nem testi foggal rágja [ETA I, 21 BS]. *1617:* volt Thot Ferencznek valami vezekedesse chiani Jstuannal, s megh bekeltetek eoket tudom hogy 50 frt keótelet veti vala Mihalffy Thamas, monda chiani Jstwan el raghom ugia(n) ha lehet azt az keótelet, monda Mihalffy Thamas, ha ragni kezded tudo(m) hogy az ket elsò fogad ki teórik bele [Msz; BfN Thomas Janossy de Mogioros vall.]. *1823–1830:* Egykor a kamrában egyedül maradok, s minthogy nem volt aki nevessen, veszek a sajtból, minden unalom nélkül rágom, de semmi kedvességet vagy ízt benne nem érezvén, semmiképpen le nem nyelhettem | sokszor láttam, hogy a juhgyüjteményt mások milyen jóízüen eszik, amikor én csak a száraz kenyeret rágtam | a leány kínált egy darab kaláccsal. Rágtam, de alig tudtam vagy egy falatot lenyelni [FogE 204, 302]. *1835:* ezzel[a] a' kenyeret is sokszer megmarasztjuk — kivált a gyermekektöl kik azt, mihelyt érni kezd, nap estig örökké rágják s estig eszekbe sem jut a Kenyér [Zsibó Sz; WLt — [a]A gyümölccsel].

2. marcangol, (meg)harap; a muşca/sfîşia; zerfleischen. *1573:* Margit Byro Myhalne azt vallia hegedwsne, Az faran fely Emely zokniayat Es Mond Ihon Ragiatok kwrwak az alfelemet megis elegh Marad benne kyn wlliek [Kv; TJk III/3. 74]. *1781:* (A legények) az Exp(one)ns Aszszony Kereszturi Jobbagj Legénjeib(e) belé vesztek halálos képpen Fogakkal Rágták rajtak vért tettek [Márkod MT; BetLt 7].

3. (idegességből) harapdál vmit; a muşca în repetate rînduri (de nervi); beißen (aus Nervosität). **Szk:** *~ja az ajkát. 1618:* az vezér ugyan rágta az ajakát, mondá: Micsoda ember lehet hát az ? [BTN[2] 115].

4. (egér) meg/szétrág vmit; (despre şoareci) a roade de tot; (Maus) zerbeißen. *1823–1830:* herbáriumot hoztam magamnak Eleintén nézegettem Azután egyéb időtöltéseim adták elő magukat. Ezek a híjuban felfüggesztve maradtak, az egerek rágták, magukban is elenyésztek már ma nincsenek [FogE 222].

5. vmilyen testi fájdalom gyötör vkit; a roade pe cineva ceva; von körperlichen Schmerzen gequält werden. *1582:* Jgiartho giorgi ... felesege az adgion fekszik walla es nagy eresen Jaygat wala Jo komam aszony monda Jay mintt ha az ebeg (!) ragnag (!) oda be a testemed (!) ... nem tudom michoda wagion az szemerem testembe oly mind ha az tizbe egne [Kv; TJk IV/1. 59d]. *1662:* Az én kimenetelem, édes Teleki uram, most nem lehet, noha örömest mennék, de az márczius ebei igen kezdék az lábamat rágni, harmad napja, hogy nem járhatok rajta [TML II, 269 Ebenni István Teleki Mihályhoz].

6. becsmérel; a defăima; schmähen. *1644:* Czizar Andrasne zolita Geóreógh Thamasnet hogy Jezte te czifra egj keuest, hogj oda mene Monda neki hogj Mint hirēs kuruak hogj Mindenkor igj ragtok engemet, Amaz Monda hogy En nem raglak [Mv; MvLt 291. 430b]. *1702:* el unta(m) a sok becstelenséget, mivel mindenek előt csak rág es rágalmaz hogj semmit sem adtam [Marossolymos H; Told. 22]. *1736:* kevés papíroson is írtanak cordialiter, most az aranyos szélyü czifra papíroson egymást rágják, ezer hazugságokkal egymást lemocskolják [MetTr 360]. *1785 k.:* Rébéka is tudja a falut jól róni. Nyelvétöl magadat alig tudod óvni Szája mást rág, mikor másutt leül fonni Az Apja házánál honn hagyom nyugonni [EM XX, 504 Balás kódex].

7. szurkapiszkál; a necăji/sîcîi; sticheln. *1630 k.:* meny be te orczatlan ven aszony ugj mond, mind eltigh az en seg-

ge(m) ragod ... eois arra azt mondotta hogj ragja menyi eördeögh pokolba vagyon [Mv; MvLt 290. 43b].

◇ **Szk:** *~ja a belét* vkit nyugtalanít vmi; a îngrijora pe cineva ceva; etw. jn unruhig machen. *1677:* Az francziák, kiváltképpen Forval, dúl fúl, panaszolkodik de úgy hiszem, most a rágja inkább a bélit, hogy én találtam tegnap mondani némelyeknek a magyarok közzül: Bizony nem járok sokat ő kegyelme után a pénzért, mert itt vagyon már, s azt mondták meg neki [TML VII, 424 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz] ✱ *szájába* ~ alaposan megmagyaráz; a explica cuiva ceva temeinic; gründlich erklären. *1751:* Tsak egy kevéssé sajditom Mit beszéltek alig hallom Bár nagyobban kiáltnátok Es az jol számba rágnátok [Hétfalu Br; EM LI, 123 betl. játék].

ragad 1. (hirtelen) megfog/felkap vmit; a apuca (repede) ceva; (plötzlich) fangen. *1572:* Zekel Margit vallia az azzony Monda hamar Meny ky Zwem gaspar deakom az Mas hazban Mert It kely veznwnk mynd ketten Ragadom az az paplant hatamra vgy fwtek oda oth egy Mezitelen derekalra fekwem [Kv; TJk III/3. 7–8]. *1573:* Iancky Tot Andras fia vallia hogi azkor eo semy Twzet sem villa fat ott nem Latot, hogi eo ely ment volna azomba hat Igen fwt oda fele az tamas Zwrit hatara ragatta, Mond hogy az Istenert am Mind zena Mind az chwr egh [Kv; i.h. 190]. *1574:* szepregj Pal ezt vallom hogi Lattia az miclos hogi be akar volt bwny az baranne hazahoz az ember ez szo keozbe ragada Az giertiat es mentest mene [Kv; i.h. 386c]. *1588:* mellette wala Az Kaza, es azt ragada, es hatra wete Az Kazatt, Azonban vgy tazyta haromzoris Az kopiawal: Rathony Boldisar Azonnal oda mene hozzaia es kiri wala Az kopiat teölle, de nem ada [Perecsen Sz; WLt]. *1631:* Mihaly kóvaczy egy keves vartatva be jove(n) ragada tariznyajat, el mene [Mv; MvLt 290. 241b]. *1635:* Fazakas Istvan egy Diznot melylyeztet uala megh, ez azo(n) kozbe(n) ragada az oregh nagy mellyeztet diznot az uallara [Mv; i.h. 291. 45a]. *1654:* az Ezüst pohart ragada Mihalj deak s az feöldhöz akara vtnj [BLt 7 Damokos Andras Somliay Kaszonban ualo Tanito mester (26) vall.]. *1740:* ott örlöttem a kerdöb(en) forgo Malomb(an) haricskát, a Molnárné a mérczét ragadván a Malomházb(an) ki fut, és az én lisztem(ne)k a lángjából meg meriti és bé viszi a kamarába [Papolc Hsz; SzentkGy Temerdek Andrásné Kata (24) jb vall.].

Szk: *ölbe* ~ ölbe kap. *1855:* az öreg cigány peczér dorombolva fogdossa fel a kiszabadult kopot és agarat és ölbe ragadva hurczolja ketreczökbe [ÚjfE 266].

2. kikap/vesz vki kezéből; a lua ceva din mîna cuiva; aus js Hand etw. nehmen. *1823–1830:* mondja az öcsém: Most mindjárt emberhalál lesz; ragadja a villát a szolga kezéből, messze elhajítja, maga pedig megyen a tépelődökhöz [FogE 264].

3. támadó szándékkal fegyvert/fegyverként használható eszközt felkap/megmarkol; cu intenţie agresivă pune mîna pe o armă/pe o unealtă care/ce poate fi folosită ca armă; mit Angriffsabsicht Waffe/waffenartiges Gerät in die Hand nehmen. *1574:* Keomies Balas vallia hogi ugi ragad Imre egi kepet es hozza wtth [Kv; TJk III/3. 393]. *1585:* Torday Was Georgy vallia ... Ezenkeozbe be luta Biro Mihalis es egy wzeogeot ragadwa(n) vgy wteogete Istuant [Kv; TJk IV/1. 537]. *1601:* Kowach Ferencz vallya leowe az darabant az chapzekhez az chiuprot penigh az chaplarnak zinthen az orchaiahoz orrahoz tartia vala az chaplar tazyta el es ragada egy mogyoro palchat [Kv; TJk VI/1. 547]. *1631:* Erszinies Giörgj megh hazudtata az eöczemet, s az eöczemis visza monda s ugi ragada ozta(n) az eöczem egi szekerczett, de nem üteötte egiszeris [Mv; MvLt 290. 53a]. *1725:* eois ragada egy borona fát s ketten futának Gergicza es Andreka utan [Velkér K; Ks 7. XV 12b Moldován Vaszilie (19) vall.]. *1744:* Törok vram egy korbácsal meg üté Flora Lupot, Flora Lup is ragadá a battyát hoza üte Török Uramhoz [Gyeke K; Ks]. *1785:* ragada egy rudat s utánna indult, hogy megrudazza, azon közben megis szidá meg bütüzött kurvának, tolvajnak [Ilyefva Hsz; HSzjP]. *1801:* el kezdődött a tepelődés, és hurtzolták egymást, az üszkőt és széket is ragadtak, hogy azzal verekedjenek [Szucság K; RKA].

Szk: *baltát ~. 1638:* egy Baltat ragada, hogy Vayda Mihaly Vramot adgio(n) üsse [Dés; DLt 402] ✱ *botot ~. 1585:* Choka Georgy Nireo Mihaly Zolgaia vallia Nyreo Matiasne Pery Mihalt Igy zidogata megh, Te vgmond, Matkaya hagyot vagy the Pery Mihaly, Azomba Ragada Az pad Alol Egy chont vago feyzet Az Azzony, Es Pery Mihalnak a' feyeheóz Akara vtny de Pery Míhaly meg foga kezebe az Azzony esmeg egy botot ragada, es azt a' Pery Mihaly feyeheoz wte [Kv; TJk IV/1. 406]. *1630:* egj botot ragada Halom Gieörgj aualis ugj megh uteötte hogj azt tutta(m) hogj mindgjart ele essik [Mv; MvLt 290. 223b]. *1703:* ragada ... Kovacs Janos egj botot mingjárt hallam az huppogast jajgatast [Szemerja Hsz: BLt] ✱ *csákányt ~. 1663:* czakannyal hagytta hozza Asztalnok vr(am) Retys ragadvan czakant hozza hagytta Asztalnak vramhoz de nem talala [Berz. 1] ✱ *dárdát ~. 1600:* Molnar Janosne Kis Sophi azzony vallya az Zeoreos fogoly ember el vete az chiuprot be futamek az kapw keozze es vgy ragada dardanth (!) [Kv; TJk VI/1. 455] ✱ *fát ~. 1764:* a Házb(a) bé akarván taszigálni egy fát ragada azzal hozzá üte [Nagycserged KK; Ks 65. 44. 12] ✱ *fegyvert ~. 1765:* a lármára a több Limitaneusok is mind fegyvert ragadtak [Aranykút K; Ks] ✱ *fejszét ~. 1589:* Egi feyzet ragadot Janos kouacz hozza es az felesige melleoll vgi vgratta kj, Es vgy huritottak az Saron altal [Dés; DLt 226]. *1823–1830:* a gazda ragad egy fejszét, az ajtót berontja, feleségét úgy megverte, hogy azután is látszott a bélyeg [FogE 267] ✱ *hasábfát ~. 1819:* az aszszony egy hasáb fát ragadván hozzám igyekezett szőkni, hogy meg üssen [Déva; Ks 116 Vegyes ir.] ✱ *karódarabot ~. 1660:* imádkozni akarván térden állva az több rabokkal egy nagj karódarabot ragadván az törökök, kezdenek verni bennünket az imádságért [Kv; KvE 180 LJ] ✱ *kést ~. 1644:* ragada Czizar Andrasne az kést Monda hogy Meny el hires kurva Mert beled vereo(m) az kest [Mv; MvLt 291. 430a]. *1761:* Ferentz Lörintz Az el múlt esztendöb(en) az Öcsivel Andrással tántz kőzben egyben veszvén, kést ragada reá, 's a hasába üte [Szászsztiván KK; BK. Michael Demeter (37) jb vall.] ✱ *követ ~. 1573:* Erzebet Nereges (!) Matene vallia ... egybe kapnak ott az feoldre vonzak egimast Mydeore fely kelnek egi keowet ragad gergel, De Nem haytotta [Kv; TJk III/3. 230] *1600:* Lazlo el ruga az lowat chakant ranta Gergelyhez, Gergely be futa az erezbe, en egy keöwet ragadék [UszT 15/142 Chiki Gyeörgy Wdwarhely vall.] ✱ *pálcát ~. 1763:* holmi aranyok felett volt controversia, s' azért palczát ragadván a Csürb(en) a szállásán, ugj riasztotta volna meg az embereket [Torda; TJkT V. 173] ✱ *pallost ~. 1590:* Nemet Mihaly az chakannial valo hozza vaghas utan pallost raghadott es az mi atiankffiat altal ew-

teotte, melly halalos seb miatth azon eyel meg holt Kiert fejehez zolunk az Nemet Mihalnak [UszT] ✱ *pisztolyt ~. 1818:* Ifjabb Hegyesi Elek az ajtókat bézárta, pénzt kért, és hogy adni nem akart, Puskát, pistollyt ragadott réája [Vajdasztián MT; TLt Praes. ir. 32 Budai István viceispán kezével] ✱ *puskát ~. 1656:* puskat ragádot es mwnkeőt ki wzeőt az hazabol [Kv; CartTr. II. 904 Steph. Razmany sen. alias Ada(m) (41) vall.] ✱ *szablyát ~. 1570:* Keleme(n) Janos ... vallia, hogh Orban Ezt is monta, megh Lathiatok hogh twzuęl Egetem fel hazatokat, Annak Vtanna szabliat Ragadott, es sęnkit Nem bocsattot hazaban [Oroszfalu SzD; BesztLt 114]. *1591:* Diosi Marton vallia az Biro verten vert zabliaual hozza. Az legeni azomba zabliat ragada, es vgi czapa az biro kezet, hogi azonnal el zakada [Kv; TJk V/1. 88] *1599:* Ott wolta(m) az Wargha Pal hazanal, haza ieowe az fia wires agyal, zabiat ragada, s mo(n)da hogy Kis Thamas hazanal eset raita az a węr [UszT 15/186 St. Jakab vall.]. *1600:* Kwn Istwan vallia Zablyat ragada az eochyem, en megh fogam es nem bochyatom ky az zablyat ky tekerem kezebeol [Kv; TJk VI/1 429] ✱ *vasvillát ~. 1771:* Szentpáli Lászlo Ur(am) erőssen meg haragudván égybe Szitta rutul Gyenjeszkit, és Nád páltzájaval útni verni kezdet feléje, de emez Vass villát ragadván altalmazta magát [Girbó AF; JHb György Czitzu (50) zs vall.]. *1823–1830:* utoljára a gazdának egy nagy legény szolgája a szekérről egy vasvillát ragad, fut a tépelődők felé [FogE 264].

4. (támadólag) megragad vkit; a prinde/apuca pe cineva (cu intenţie agresivă); jn (angreifenderweise) fangen. *1660:* Ragadván az jancsárok, mint az ebet, vi<vé>nek az cigányok házok megi, fejemet akarván venni [Kv; KvE 181 LJ].

Szk: *derékon ~. 1598:* Kwn Iacab varos zolgaia wallia az horwatis ereossen kezde mezitelen zabliawal hozzam chiapdosny en derekon ragadam mind zabliastol s az feoldheoz ewte(m) [Kv; TJk V/1. 149]. *1635:* en ragada(m) derekon, az en kezemben vagdalak el ugjan ott megh hala [Esztény SzD; RLt 0.5 Kovacz Benedek (58) ns vall.] ✱ *hajába/hajba ~. 1759:* Tkts Palatkai Lászlo Uram mint két Kezeivel az hajába is ragada [Árpástó SzD; BK]. *1761:* egy Veszszö szallal hozza Üte keczer Pap Janko Tybucz Markujhoz azonban egy mas hajaban ragadanak ot osztan huztak vontak egy más hajokat [Illyésfva Sz; BfR 45/12 Satra Togjer (34) zs vall.]. *1793:* mindnyájon hajában ragadván téptek, és Czibárolták [Dés; DLt az 1799. évi iratok közt]. *1804:* Tamás Luka Popa Vont hajba ragadá és rutul rántzikálni kezdette [KLev.] ✱ *mellbe/mellen ~. 1776:* mikor Vojvod Juon Dán Juonnal együt Verekedtenek ottan Voltam, és Láttom Szemeimmel mikor egyik az másikat mején ragadák s tépelödni kezdettek [Katona K; Born. VI. 14 Felezujke Györgye (50) zs vall.]. *1797:* Szilágyi Mihály minden igaz ok nélkűlt belém kötölözvén mejbe ragada [Harcó MT; Berz. 3. 3. N. 21]. *1811:* mejbe ragadott, én es a mészárost s a sárba iszapba mint a Disznok, holl én alol, hol a meszáros fetrengettunk [Szúv; DLt]. *1827:* Kováts Páll ellenem anyira fel sűrűlt hogy a' mái napon nagy Dőhősségel Kokbol ide réám jőtt, s négy őtt Ember szeme láttára mejbe ragadott és meg rántzikált [T; TLt Közig. ir. 1519 Fonyi Sándor kezével] ✱ *nyakánál fogva ~. 1660:* Azok ragadván bennünket nyakunknál fogva, nyakunkról letűrvén az dolmány gallérát, hogy fejünket vegyék [Kv; KvE 180 LJ] ✱ *nyakon ~. 1573:* Teglas Antal es Balint ... valliak ... My az házban estwe hwl az santa hal az aztal mege vonwk Magunkat, Ely Ieowe ketzer kerestury es Nem Engede Neky az santa, Azvtan harmadsor hogi ely Ieowe Melle fekwek az Santa Engede Neky, Myhal Nyakon ragada Mellette Es hogj fely vgrek sokat twsakodanak [Kv; TJk III/3 62a]. *1600:* En azt latam hogy Dekan Gergely niakon ragada Lazlot [UszT 15/138 Leörincz Andrasne Wdwarhely Sophia vall.]. *1795:* Nagy Josit Nyakan ragadtam de eö erőssebb lévén nállamnál az karom közzül ki vitzkandozott [Kv; KLev.] ✱ *nyakszirt(en) ~. 1799:* engemet is elé kapatt, Nyak szirtan ragadatt [Náznánfva MT; Berz. 4. 31. N. 27]. *1808:* a pitvarba nyakszirt ragadta [Dés; DLt 162] ✱ *torkon ~. 1568:* Ezt lattam hogy Roman gabor az azont torkon Ragatta vala [Kv; TJk III/1. 193]. *1586:* Zekeres Mihaly Vallia enge(m) Torkon ragada, kialtek es el futa [Kv; TJk IV/1. 564]. *1638:* Istua(n) Deak ... akkoris torkon ragada s ugj megh fogta hogj czak aligh tikogot [Mv; MvLt 291. 131a]. *1762:* Rácz János torkon ragadá Istok Ferenczet [Bereck Hsz; HSzjP Biró Péter Csomortáni (24) pp vall.]. *1794:* az Exp(onen)s Feleségét Veres György Torkon ragadta és ... már keze között egészen el kéküllt volt [Déva; Ks 79. XXVI. 10] ✱ *üstökbe/üstökön ~. 1762:* Páskuly Györgj emgemet is üsteken ragadván egyszer jol meg üte [Hagymásbodon MT; Told. 48]. *1764:* az meg holt leg utol menvén ki az házbol, Imbre Györgj a' több tarsai közzül ki valván hátul üstekben ragadta, és viszsza rántván, ott verte rongalta [Torda; TJkT V. 236].

5. karommal belekap; a apuca cu ghearele; mit den Krallen kratzen. *1710 k.:* az én ölyvem egyenesen arcul, az orcám, orrom s ajkamba ragada olyan erősen, hogy némelyik körme az orromon által az orrom lyukába, némelyik az ajkamon, pofámon által a szájamba ment [BÖn. 549].

6. beleszorul; a pătrunde în ceva; sich einklemmen. *1584:* Jlona Kaskeotheo Andras leania Gialaj vallia Az zolgaia ky ranta a' kardot, Es az Nierges legenyheóz vaga a' zablia a' faba ragadot vala [Kv; TJk IV/1. 295].

7. elragad/visz; a încărca; liefern. *1693:* holmi sakb(an) szoritot portekaimat lovakra ragadvan és el akarvan vinni [Dés; Jk].

8. torkollik; a da în ...; münden. *1754:* a' Girolti ut, mely a' kuton felyűl ragad a' nagy utba [Dengeleg SzD; EHA].

9. illeszkedik/hozzáépül vmihez; a fi lipit de o altă construcţie; an etw. angebaut werden. *1732:* 'A Curiának patak felöll valo szélyiből, edgj Jobbágj-háznak valo hely szakasztatott, mellyb(en) ragad 'a Marhák Telelö-ókla [Szentjakab SzD; Told. 11/67]. *1825:* a Szin ... más épűlet fedeléhez ragadván igy két Csatorna hajtás jön a fedelre [Dés; DLt 3].

10. (hozzá)tapad/csatlakozik vmihez, határos vmivel; a fi alipit de ceva; an etw. grenzen. *1592:* Arrol vram Nylwan ktek, Meg emlekezhetyk, Az orzag vegezeserol es az feyedelem engedelmessegeról, hogy az mely faluk Az hawashoz ragattak, kinek hataraban diznaya még hyznek maknak ydeyen az lófeyeke es drabantoke, de ez nylwan vagio(n) ktek: elótt [UszT]. *1600:* Walameddigh az Farkaslaki gyepwnek az weghe wagyo(n), es az Orozhegy gyepwhez ragad, azon alol mindeltigh Farkaslakinak es Zentlelekinek[a] hallotta(m), s annak tudom [i.h. 15/108 Mich. Chazar, Zenth Mihaly (70) vall. — [a]Ti. határnak]. *1606:* Az Zallas helyek feleól pedig akkor az mely leuelet Janos kiralitul Akaranak Valtani Valtanakis az szel falúkon, mi(n)t egy het vagy niolcz falún, egy egy penzt zettek vala. ezek pedig ezek az faluk[a] ... hogy ezek ragattak az haúas labba, azer

zettek ezek penzt, mert ezeknek zallas helyeken fellel az teób falúknakis zallas helyek vala [i.h. 20/71. — ªKöv. a fels.]. *1762:* a felsö Gát egeszszen a Melgos Petki jusson fekszik a kozepsö Gatnak is felsö vége ahoz vagjon ragadva [Udvarfva MT; Ks 67. 48. 31]. *1767:* ezen Villongo gjepüt Néhai Balasi János csinálta az Dombon lévö Magjaro bokorig és ott ragadott az Lázár Gergéllj Gyepüjib(e) [Siménfva U; Sf Andreas Pap sen. (60) vall.]. *1783:* az Exponens lako Ház öröksége minden közben vetés nélkül lévén a' mi örökségünkhez ragadva, nyilván a' mienkből kellett annakis ki szakadni [Várfva TA; EMLt Barla lev.]. *1812:* (A) Nyirfás Berek nem darabjával ragadott az régi Eklésia Berkíhez, hanem öblegetés által szaparadott légyen [Vajdaszeg TA; DobLev. IV/943. 8b Csizmás Gyorgye (64) col. vall.]. *1813:* Igaz hogy 1787ben minden hellyek el járattattak 's foglaltattak, mellyek a' Toldalagiana sessiokhoz ragadtak volt [Koronka MT; Told. 22].

11. név vkin/vmin rajta marad; a rămîne cu o anumită nume/poreclă; mit einem Namen/Spitznamen. *1657:* Nicolanak egyik fia volt Gyerö, ennek gyermeki Gyerö fiainak mondatván, ragadt reájok az mostani név, úgymint Gyeröfi, mely vezetéknévre változván azután az keresztnevek adattak hozzá; kikből való mostan Gyeröfi György | Negyedik fia Nikolának volt Kemény igen kemény ember is volt, mely virtusáért az Kemény névhez ragadott az Vitéz név is; ez hívatott Kemény Vitéznek [KemÖn. 11–2]. *1748:* Hallottam az édes atyámtól hogj A Lakatos nevezet arról ragadott volt reánk is, hogj edgj Bátyánk, kit Gáll Jánosnak hittak, Lakatos Mester ember vólt, és az mesterségére nézve neveztetett Lakatos Jánosnak, és az után ugy maradott rajtunk az Lakatos név, de egjéb aránt az igaz Vezeték nevünk Gáll vólna [Hadad Sz; TKI Mart. Lakatos (31) jb vall.]. *1777:* Hallottam az Edes Atyámtul hogj régen valamelly nyomorék emberek meg szálván az Büdös patak forrása mellett, magoknak Kalljibakat tsináltanak az honnet az után az Kolib nevezet ragadott ezen hellyhez [Ilondapatak SzD; TL. Slem Mafftye (77) vall.]. *1779:* Nemes Pap Alexa és ennek Testvér Attyafiai nehai nemes Kűvár vidéki Frínkfalvi Nemes Pap Lupuj(na)k édes Fiai az Hóróga név csak csufságból ragadat reájok nem egjébbül [Orbó SzD; GyL].

12. magához vonz; a atrage la sine; anziehen. *1811:* (A nő) a' Mágnes követ meg-haladja, 'S A' Férjfi' vas szivit magához ragadja [ÁrÉ 201].

13. vkihez hozzátapad vmi; a se lipi de cineva; an jm kleben. *1783:* jelentem az Vr(na)k Praefect(us) Vr(amna)k hogy szorossabb határok között igazodjék, ne mennyen világ eleibe, mert ugy többis ragad hozzá [M.péterlaka MT; TL. Jos. Palatkai lev.].

Szk: *mocsok ~ a nevére. 1811:* Nem ragadott semmi mutsok a' nevire: Az Udvarhoz-is mind végig Hivséges vólt öreg Szász Koltserás Gérig [ÁrÉ 99].

14. *vmi ~ reá* vki elsajátít vmit; a învăţa/a-şi însuşi ceva; etw. erlernen. *1710 k.:* Keresztúri Pálnak az a boldogsága nem abban állott, hogy ö, amikor élt s tanított, mindennél tudósabb lett volna Nem is abban állott, hogy ritka elmékre akadott, mert azok sem voltak egyarányúak de mégis ugyancsak ragadott valami reájok, mint Rhadák Imrére, ki is tanítványa volt, és ha nem egyéb, legalább jó író [BÖn. 533].

15. szokásává válik vmi; a deveni cuiva un obicei să ...; zum Brauch werden. *1657:* Ragadott volt énreám is azon természet, mert az emberséges emberekkel borital közt való mulatságot én is igen szerettem elein, igen is gyakorlottam [KemÖn. 19].

16. ragaszkodik vmihez; a stărui în ...; auf etw. bestehen. *1771:* Wesselényi Ferencné édesanyja is Rhédei Pálné addig búsult s törte magát, hogy kell néki, oly nagyúrnak adván a leányát, illendö elkészítésével annyi költséget tenni, hogy minekelötte a lakadalom meg lett volna, a gutta megütötte Csak úgy ragadjon az ember oly felettéb ehhez az világi múlandó boldogsághoz [RettE 259].

17. kiegészítésként hozzáadódik; a se adăuga drept completare; als Zusatz dazugegeben werden. *1677:* ha ki uj itilettel akar élni, minekelötte a' Transmissio ki-adatnék, annak elötte élhet vele mert a' Táblárol reformatiora viszsza nem bocsáttatik, mivel a' Transmissiohoz semmi nem ragad [AC 181].

◇ **Szk:** *földhöz ~* leszegényedik, tönkremegy; a sărăci/scăpăta; zugrunde gehen, arm werden. *1675:* Úgy látom, az szerencséhez addig biztatták, hogy ragaszkodjék, majd az földhöz ragad [TML VII, 23 Béldi Pál Teleki Mihályhoz] ✱ *lelke a földhöz ~* lelke porig sújtatik; a fi complet deprimat sufleteşte; js Seele zu Boden gedrückt werden. *1704:* Az én Istenem elégelje meg az én számkivettetésemnek hosszas és terhes napjait, és minekutána az én lelkem a földhöz ragadott sok gyötrelmi miatt, mutasson csudálatos szabadulást ott, ahol az emberi reménység ellankad [WIN I, 169].

ragadás 1. megmarkolás; apucare/strîngere cu mîna; Fangen. *1699:* a' magam tulajdon földeme(n) szolgaival Jobbagyaval levertek, taglottak huztak vontak fojtogattak; söt az ujjatis a' szajamba dugta, nyelvemet akarta kihuzni vagy penig torko(m) ragadasaba(n) hirtelensegebe(n) talalta oda tenni [Dés; Jk 294–5].

2. hozzácsatlakozás/kapcsolódás; alipire de ceva; Anknüpfen. *1851:* Ezen kaputol kezdve az udvari kertbe ragadásig fedeletlen sövény kert [Erdösztgyörgy MT; TSb 34].

ragadásos ragadós; lipicios; kleberig. *1844:* Kerekes Mihály remekét bémutattván a' Csatlos ragadásos büntetise 3 x [ZFaz.].

ragadat szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *tavaszra ~* tavasz felé; la primăvară; gegen Frühling. *1804:* ezen helly az eö Nga birodalma alat volt de az után fel hagyták parlagba állot a tovai esztendeig, tovaj pedig az Exponens Grof Ur eö Nga is mint magáét ujra fel szántatá tovaszra ragadat el is vetteté lennel [Hidvég Hsz; Mk I. IV/121].

ragadhat 1. *átv* vmihez tapadhat/kapcsolódhat; a se putea lipi/adera de ceva; an etw. angeknüpft werden können. *1665:* Én, Uram, csak ezeket sem tudtam volna, melyeket ma Kegyelmed írásibúl láttam, és így Kegyelmed adhat nekem bizony több lument ebben, mint más mert azután ahoz nem ragadhat semmi [TML III, 420–1 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

2. vmit elsajátíthat; a putea învăţa/însuşi ceva; etw. erlernen können. *1657:* tizenöt esztendőben járó koromban hadtam el az scholát Egykor fejérvári pestis miatt hazavivén, circiter fertály esztendeig vacáltam, másszor betegségem miatt; s azonban az atyám székelységre commissariuskodván, akkor is mulattam el fertály esztendőt nem csuda, ha jó deákká nem lehettem, hanem inkább, hogy csak ez kevés is ragadhatott reám [KemÖn. 37].

ragadó 1. ragályos; molipsitor, contagios; ansteckend. **Szk:** ~ *mirigy. 1801:* a' természetes himlőnek veszedelmes ragadó mirigye a' meg nőtt Emberekben-is, de kiváltképpen a' Gyermekekben nagy pusztitást, és félszegséget okozott [DLt nyomt. kl] ✱ ~ *nyavalya. 1765:* azon betegek közüll Istennek hála egyet sem observáltunk ragado nyavaljában lenni ugy, mint: pleuritis, petecs vagy pokolvar annális inkább kitóll Isten őrizzen Pestisben: forro Nyavaljában Lenni tanáltattanak ugy egy kis gyermek [K; KLev.]. *1809:* Ns Felső Fejér Vármegyében Felső Rákoson keresztűl hajtott marhák kőzűl egygy ragado nyavaljában meg doglött é vagy nem ? és azon által hajtott marhák nem hagytanak é magok után valami ragado nyavalját: az ezen tárgy ki nyomozásárol bé adott jelentést ide zárva külldjük hivataloson [Bardóc U; UszLt ComGub. 1633]. *1854:* Ragadó nyavalyát — Számosabb betegeket feljelenteni [M.bikal K; RAk 54].

2. *átv* ragályként/járványként terjedő; care se răspîndește ca o molimă; sich als Epidemie ausbreiten. **Szk:** ~ *vallás. 1710:* a pap azt mondja: „Ez-e a mi tefelőled való reménségünknek vége? mi mind gyönyörködtünk, a te szép tudományodban relígiónkhoz való zélusodban, s ihol mégis elárultad igaz vallásodat, s arra a ragadó vallásra[a] állottál [CsH 140. — [a]A rk vallásra].

ragadóbeli a Ragadó nevű helybeli; din porțiunea de hotar Ragadó; aus dem Ort Ragadó. *1851:* a' Ragadobali[a] szomszédos az enyémmel [Héjasfva NK; Pf. — [a]Ti. föld].

ragadomány 1. zsákmány; pradă; Beute. *1710:* ménest, ökröt, bialt juhot egynehány százat elhajtának, a falukot is, kit száz, kit két-háromszáz forintokig megsaccoltatván, rettenetes ragadománnyal együtt Csíkban visszamenének [CsH 340].

2. csalás, zsarolás; înșelăciune, șantaj; Betrügerei. *1819 k.:* Szoboszlai Ferentz Investigator Comissarius ragadományból és Lopásbol meg gazdagodott [Császári SzD; WassLt].

3. megszerezhető eleség; mîncare găsită undeva; zu erwerbende Speise. *1842:* a ragadományon kapkodo egér a pallora kötött etel el nyelésével az ütöt mindég maga ejti magara[a] [Dés; DLt az 1844. évi iratok közt. — [a]Az egérfogóban].

4. kb. ragályos kapzsiság; rapacitate contagioasă; ansteckende Habsucht. *1710 k.:* a mü magunk feneketlen zsákunk, ládánk töltése miatt olyanok valánk amint az ordíto oroszlán és a futkosó medve és az estvéli farkasok A mü házaink a gubernátor palotájától fogva egy falusi bíró, polgár, poroszló kunyhójáig, kaliba vagy hurubájáig tele vala a ragadománnyal [Blm. 1050].

ragadománypénz rabolt pénz; bani jefuiți; gestohlenes Geld. *1749:* Csorogar Lászk, puskás Todor, Mihucz Iuon fosztottak meg a Banatusi embereket azon ragadomány pénz kőzőtt vólt 2 Arany melly felett disceptalodtak egymás kőzőtt a ragadozók [Kismuncsel H; Ks 112 Vegyes ir.].

ragadós ragályos; molipsitor, contagios; ansteckend. *1778:* ha ragadósnak tapasztaltatnék a' nyavallya, azt mitsoda jelekből és okokra nézve gondollyák, leirvan név szerint a' Gazdát, a' kinek Házánál történtenek ezek, és a meg holt személytis nevére s idejére nézve is ... A marhák aránt pedig az eddig is observált Normát kövessék [MvÁLt Mátyus,ConsSan. gub.].

Szk: ~ *nyavalya. 1787:* Ha avagy a Lakosok, vagy a' Marhák kőzőtt valami ragados nyavalya kezdődnék magát jelenteni, ugy hogy ezen egy némü nyavalyában egymás után, és rövid idő alatt 3. vagy 4. inficialtatnék, az elkerülhetetlen büntetés alatt leg kisebb haladék nélkűl a' Notarius a Processualis Szolgabirónak meg jelenteni köteles légyen [Torockó; TLev. 5/2 3b].

ragadott 1. kiragadott/vett; care a fost scos din ...; herausgenommen. *1729:* Az Inqvartirizans Kapitanj Vra(m) Jagere ok nélkül Márton Györgyit az tüzröl ragadot egj faval ugj meg verte hogj az száján is ver jött, de kivált ā fuliböl sok vér jütt ki [Sövényfva KK; TSb 51].

2. hozzáragasztott/épített; alipit de o altă construcție; dazugebaut. *1743:* Tsűr, oldalába ragadot őtt ágosokra hosszszan lévő polyva tartojával vagj csűr fiacskájával edgyütt [Boroskrakkó AF; BfR dobozolt anyag VI]. *1762:* azon Malomhoz ragadott also gátnak felsö vége Sz. Györgyi határhoz ragasztatott [Marossztgyörgy MT; Ks 67. 48. 31].

3. vmivel határos, vmihez hozzátapadt; care se află lipit de ceva; an etw. grenzend. *1693:* Az szálában levő Falu helyt, to helyt, es egjeb kaszálo helyeket megh járván s, visgálván, es megh mersekelven kinek kinek valo birodalma helybe hagyatot s, a' mellé ragadot Eszakos oldal marada Sarosi Susanna Aszszonynak [Gyula K; SLt AH. 17].

4. földi javakhoz ragaszkodó; care ține morțiș de ceva, acaparator; auf weltlichen Gütern bestehend. *1764:* Oh világhoz ragadott emberi boldogtalan természet! miért nem tudá megérni azzal, akit hajadon-leánya s maga viduitására adtak volna, mely a magáéval együtt szép jószág lett volna [RettE 163].

5. *földhöz* ~ nagyon szegény, nyomorban élő; sărac lipit pămîntului; sehr arm. *1757:* a mit el huzott vont tartott Egri ur(am) refundáltassék, Istentől vészi Mltgs Gr ur(am) jutalmát ha az szegény földhőz ragadott nép mellett fel szollal [Fráta K; Ks 101 Cserei György lev.]. *1823–1830:* itt már ostromolni kezdett az Ötsém a' köntősnek valonak vételéért, pedig földhez ragadott szegény voltam [FogEK 464].

ragadoz 1. támadó szándékkal fegyvert/fegyverként használható eszközt felkapdos/ragad; cu intențe agresivă pune mîna pe o armă/pe o unealtă care/ce poate fi folosită ca armă; mit Angriffsabsicht Waffe/waffenartiges Gerät in die Hand nehmen. **Szk:** *dárdát* ~. *1588:* Rathony Boldissar es Rathony Istwa(n) igy wallanak ... Erdeötelekj Marton es chyan Janos ... az vtan dardat zabliat ragadozanak, hogy Immar az Seb meg eset wala chyan Janosson [Perecsen Sz; WLt] ✱ *fejszét* ~. *1758:* a Béresek magokat meg nem adák fejszéket, és fesztittö fát ragadozván, valami szitkozodás is volt, de mit tsináltak edgymás kőzőtt egybe tsomolyodván, nem láthattam [Gálfva KK; Ks 66. 44. 17f] ✱ *feszítőfát* ~ → *fejszét* ~ ✱ *karót* ~. *1687:* Üzni kezdek a' harom Attyafiak a pakuralt (!), es többeket az kik ot voltak, s' mondanak, hiszen gyalazat hogy egy falut meg verjenek, karokat kezdének ragadozni, visza hajtak [Huréz F; Szád. Raduly Mark (20) jb vall.]. *1768:* ā Medve István Uram Béressei Medve Mihály Ur(am) Isztinájától Karokat ragadozva a' Réten keresztűl egyenesen eleibe szaladtanak a Kűpűs Kutnál [Mezőmadaras MT;

BK. St. Szabó (38) vall.] ✱ *követ ~. 1673:* reà tamadva(n) hatalmasul keöveket ragadoztak hozza [Kv; TJk XI/1. 297] ✱ *reszelőt ~. 1586:* Anna Lakatos Gergelne vallia Lorinczet penig kj vitetek, es ot az Mihelbennis Rezeleót mit Ragadoz a' legheniekheoz [Kv; TJk IV/1. 54] ✱ *szablyát ~ → dárdát ~.*

2. fosztogat, rabol; a prăda/jefui; plündern. *1662:* a lengyelek békességre keveset hajtván, a fejedelem s az urak társzekerei mindegyre ragadozzák, kapdossák s felverik vala | Az híd csináltatásához s kapu nyittatásához fogatván, azalatt a várat a prédára áhítozó jancsárok a töréseken úgy meglepték vala, a mieink közöttök szemeit is alig pillanthatnák, azhol mit kaphatnának mind ételt s bort, fegyvereket húznak, vonsznak, ragadoznak vala [SKr 373, 617].

3. kapaszkodik vmibe; a se apuca/prinde de ceva; sich an etw. halten. *1664:* Bátorságosabb, jobb és idvösségesebb volna azért ez mi szegény hazánknak az Isten igéjébe letött és nyilván kijelentett útat módot követni, mint sem az izraeliták és Juda nemzete példájok szerént az Aegyptombéli nádszálhoz ragadozni [TML III, 172 Szalárdi János Teleki Mihályhoz].

4. *rajta ~* (erőszakosan) rajta lóg/csimpaszkodik; a se agăţa de cineva, a se ţine scai de cineva; (gewaltsam) an jm hängen. *1630:* De hogj az Aszony valami gonoszt szolt volna az legennek en nem hallotta(m), sem hogj rajta ragadozott volna, en azt sem latta(m) [Mv; MvLt 290. 223b].

5. *lóra ~* lóra kap; a se sui pe cal, a încăleca; aufs Pferd steigen. *1653:* Mert a tatár, kurtán és a szászok itt a város körül a falukat mind, egy vagy két napon felperselték vala; a városnak is egy úttal néki indulának a hídon erre által, de az uraim lóra ragadozának és eleibe menének és által hajták a tulsó hídon őket [ETA I, 116 NSz].

6. ragad a kosztól; a se lipi de jeg/murdărie; vor Schmutz kleben. *1705:* Ca(us)a Vir(ág) Berkiensis Eles Marto(n) Prokatora Martonos György altal feleségetől Filep Katatol válást keres illyen oko(n) hogy mikor feleségül el vőtte ne(m) tudta hogy koszos volt és hogy kezd ragadozni [SzJk 349].

ragadozás lopás, rablás; jaf, furt (săvîrşit prin violenţă); Plünderung, Diebstahl. *1574:* Romp Benedekne Azt vallia hogi vagion 11 Eztendeie Mytwl fogwa Esmerte az Borbarat hogi partas katalinal lakot leot hozza es panazolkodot hogi Eyhezk, Eo teolle kert hwl ket penzt hwl egi garast ... Eo Nem latot sem hallot semy Ragadozast hozza [Kv; TJk III/3. 362]. *1597:* Kalmar András wallja ez fogoly legenys ... egienesen rea valla hogy eois tars wolna az orsagban én soha semmi effele ragadozasat az legennek nem lattam, sem egieb feslet erkeolchet ezembe nem vehette(m) [Kv; TJk VI/1. 5]. *1717:* Az sűtők mellett szűntelen négj embért tartunk, kik oljan nagy igának tartják az ot valo Continuuskodást hogj sokan mán el is bujdostak miatta, noha minden hétén ökőt változtattjuk, az ot valo vérést dőffőlést ragodozást, és sok nyughatatlanságokot ne(m) szénvedhetvén [INyR Cssz, Gysz és Ksz panasza]. *1718:* ragadozás, Tolvajlás, házak fel verése, s lopás vétek(ne)k nem is tartatik a meg szűkültektől [Somlyó Cs; Ks].

ragadozó I. *mn* **1.** lopogató, tolvajkodó; hoţ, care fură; stehlend. *1773:* Wass Ferentz Ur(am) kit fogadatt meg szoptato Dajkának, kis Fiatskája melle ? Az jozan életire Nezve mitsoda szemely volt ? volté részeges, iszákos, ragadozó, és a mi nem ötet illette hozzá Nyulo ? [Msz; BetLt 7 vk].

Szk: *~ természetű. 1773:* miolta ismerem a kerdesben forgo Dajkát Katso Sárát itkányos részeges lopogato ragadozo természetű(ne)k lenni (így!) [Selye/Magyaros MT; i.h. Barbara Balog (16) vall.] ✱ *keze ~. 1644:* szigyarto Gergelyne felöl ezt hallotta(m) ... hogi lopogatot s a fele keze ragadozó [Mv; MvLt 291. 399b]. *1771:* Ugy hallottam Sziki Sarirol hogy keze ragadozo volna a Malomba is lopot ègy vagy tob vékányi Gabonát [Dés; DLt 321. 16b].

2. húsevő; de pradă, răpitor; fleischfressend. **Szk:** *~ állat. 1815/1840:* A mi az erdő tisztitást illeti, leg szűkségesebbnek az Erős oldalt a Bako lapassával edjűt, nagyon meg sűrűdvén az erdő, s a rogodozo állatoknak is igen alkalmassa vált [Dés; EHA] ✱ *~ madár. 1766:* A szegény fogolymadarak is majd mind elveszének az ölyvek miá Kár ennek a jó kis madárnak elveszni amiá a gaz ölyv ragadozó madár miá [RettE 195] ✱ *~ sas. 1811:* Mi hajtya prédára Erdőkből a' Farkast ? Vagy a' kősziklákból a' ragadozó Sast? [ÁrÉ 21] ✱ *~ vadállat. 1826:* az egész communitás minden esztendőben kimenvén, azon ragadozó vadállatok közül egyet is elpusztítani nem tudott [Árkos Hsz; RSzF 222].

II. *fn* lopó, tolvaj; hoţ; Dieb. *1749:* (A lopott pénz) felett disceptalodtak egjmás kőzőtt a ragadozók [Kismuncsel H; Ks 112 Vegyes ir.]. *1771:* Hát Lopokat ragadozokat kiket tud a Tanu a Lakosok közzül ? a kik más jámboroktol, házoktol, Udvaraktol, Mezőről szőlő Hegyről, vagy akár honnat is valamit loptanak volna ? [Dés; DLt 321. 1b vk] | En Sánta Jánosnét Széki Sárát tudom ragadozónak mert egyczer rajta kaptam hogy à fámbol lopot és a Tüzén meg esmertem hogy az én fámbol való fa [Dés; i.h. 8b Maria Szölösi rel. vidua Stephani Mate (46) vall.].

ragadtat megfogat; a pune pe cineva să prindă ceva; fangen lassen. **Szk:** *nyakon ~. 1708:* Az mi illeti ur(am) annak a hitván Bethleni Molnarnak dolgat a' miolta ebb(en) a hivatalb(an) vagjok mind ugj bánék a' Tökelletlen velünk de én a' feleseget N. Sinkről nyakan ragadtatom, ide a' várb(a) Tala(n) osztan haza jő [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.].

ragadtatik 1. megmarkoltatik; a fi apucat/prins; angefaßt werden. **Szk:** *mellbe ~. 1809:* az Alperes által minden igaz ok nélkül maga szállásán percutiose mejbe ragadtatott, az ottan lévő Tornátzon Nyakra Főre le veretett és Földhöz veretett [Dés; DLt]

2. felvettetik/dobatik; a fi aruncat în sus; aufgeworfen werden. *1662:* a port mindkét bástyák alatt ... felgyújtatván, rettenetes dördüléssel az bástyák felhányattatának a földnek nagyobb része ... a pornak rettenetes erejébül a legmagasabb épületek felett az éltető égbe ragadtatván s széllyel mintegy eső módjára szórattatott vala [SKr 606].

rágalmaz alaptalanul vádol; a calomnia/defăima; verleumden. *1585:* Zeoch Georgy Vallia hogy Ragalmazza vala palastos Jstwa(n)t Nagy Caspar, de Nem hallotta(m) zitkot teolle [Kv; TJk IV/1. 418]. *1688:* Dés városának soha semmi némű Tiszteit törvény uttya kivűl meg nem mocskollya, nyelvével nem rágalmazza, nem szidgya, nem atkozza [Dés; Jk]. *1702:* el unta(m) a sok becstelenseget, mivel mindenek előtt csak rág és rágalmaz hogj semmit sem adtam [Marossolymos H; Told. 22]. *1710 k.:* Mennyi

hamisat szólottam az én felebarátom ellen, vádoltam, hazudtam, rágalmaztam [BIm. 1010]. *1772:* Tudgyae a Tanu hogy az Exponenst ki mivel fenyegette hirében Nevében ki bestelenitette ki ragalmazta ? [Káptalan AF; DobLev. II/429. 2b vk].

rágalmazás gyanúsítás, alaptalan vád; calomniere, defăimare; Verleumdung, Verdacht. *1655:* ha Jste(n) eletemet megh tartya lésznek nekemis velle igazitasim, nem ragalmazàssal, hanem tőrvennjel [Kv; CartTr II. 898 Thom. Ozdi Acatius Barcsaihoz]. *1710 k.:* már akkor kezd szenvedni, megillettetni az, akiről a szó vagyon, amint a szólók őróla jól avagy rosszul szólanak És így innét jöttek már a világba bé ezek a szók és az embereknek morális vagy civilis qualitasi: jó vagy rossz hírnév, gyalázat, rágalmazás, szidás, vádlás vagy dícséret ... és éltekben is, holtok után is jó vagy rossz emlékezet [BÖn. 410–1]. *1790:* Ez valósagos mesterséges szerentse vadász. Fizessen meg az Isten néki rágalmazásának érdeme szerént [Kóród KK; Ks 94 Vegyes lev.].

rágalmazhat alaptalanul vádolhat; a putea calomnia/defăima; grundlos verdächtigen können. *1671:* Magyarországban már szintén oda leszen az Isten dücsőssége. Fegyverrel hajtják az embereket az misére; papjainkat dobszóval kisérik ki helyekbűl De úgy látom, mi azt csak nevetjük, csak mi Erdélyben szépen sétálhassunk, egymást rágalmazhassuk másét elve(hes)sük, pénzt gyűjthessünk: az Isten dücsőssége eltapodását semmibe hajtjuk [TML V, 655 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz].

rágalmazó I. *mn* **1.** alaptalanul vádaskodó, gyalázkodó; calomnios, defăimător; grundlos verdächtigend. **Szk:** ~ *nyelv. 1655:* nem oly ember atta az èn bőcsülletemet mint eö el nem veheti soha sok ragalmazo nyelve is Kgldet követem, akármint ugasson ès Kakogion, ha J(ste)n eletemet megh tartja lésznek nekemis vele igazitasim, nem ragalmazassal, hanem tőrvennjel [Kv; CartTr II. 898 Thom. Ozdi Acatius Barcsaihoz]. *1659:* nem azért írom én teneked azokat hogy uradtúl való hűségedet eziránt megvonnám hanem látom s hallom az reád tátott sok rágalmazó nyelveket s én anya lévén, nem állhatom, meg nem írnám [TML I, 324 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz]. *1710 k.:* Jaj, mely gyilkos vagyok sokszori mérges hirtelen indulatommal átkozódó, fenyegetőző, rágalmazó nyelvemmel [BIm. 1009] ✱ ~ *szó. 1813:* Vagyon a' Nemes Czéhnak Articulussa hogy a' ki a' Czéh béli Felebaráttyát ha tsak rágolmazo szoval illetné, tehát azon személy a Czéhnak terhes büntetése alá rekesztessék [Dés; DLt 56. 37].

2. vkit gyalázó; care calomniază pe cineva; schimpfend. *1772:* Széplaki Lajosné Aszszom (!) mást rágalmazö bestelenitö Szabad Száju Nyelves, Aszszony volt eleitől fogva [K; CsV].

II. *fn* alaptalanul vádaskosó/gyalázkodó személy; calomniator; grundlos schimpfende Person. *1662:* a jó magistrátusnak szép példája Dávidban, így szóllott a 3., 4., 5. s következendő zsoltárokban s versekben Az gonosz szívű ember távoly lészen éntőlem, és a gonoszokat hozzám nem bocsátom, az ő felebarátjainak rágalmazóit elvesztem [SKr 692–3]. *1880:* Tőrös Vig Jánosné Vig Ilona panaszolja, Tőrös Vig Istvánné Kudor Ersok őt illetlen szókkal illette miért megbüntetését kéri, mint rágalmazóét, vagy a rákent vádat bizonyitsa be [M.bikal K; RAk 347].

rágalmaztatás alaptalan vádoltatás; calomniere, defăimare; grundloser Verdacht. *1678:* Úgy is látom kiért is sok embereknek istentelen vélekedések, nyelveskedések, hamisan valo rágalmaztatásim, azok miatt való suspicióim és szenyvedésim majd ugyan kényszergetnek magam igyének megvilágositására az dolgoknak [TML VIII, 69–70 Kapi György Teleki Mihályhoz].

rágalom alaptalan vád; calomnie; Verleumdung, Verdacht. *1849:* Kelemen Béninek felhozott felelete valótalan és reám nézve rágalom, melly által saját büntetteivel ártatlanságomat kivánná bémocskolni s béburkolni [Kv; Végr. Vall. 35]. *1884:* A Domokos fiam ellenében hírlap útján felhozott vádak, rágalmak, nemtelen hazudozások képzelhetni, mennyi keserűséget s gyötrelmet okoztak nékem [PLev. 115 özv. Szász Károlyné Petelei Istvánhoz].

rágás 1. rágcsálás; mestecare; Kauen. *1710:* a mostani pestis ellen fenyőmag rágását, a citromos ételt, mézet, diót, foghagymát, mondolát, a dohányszívást igen jovallják [CsH 434].

2. tetűcsípés; pişcătură de păduchi; Läusestich. *1732:* Mig Radics Borbára Aszszony a' fogsagban volt tisztája-(na)k kezéhez nem vehetése, és az Sanjarub heljben valo tartása miat meg számasodat tetük(ne)k szüntelen czipési, és rágási Sebeket csinalta(na)k a testén [Mv; MvRKLev.].

3. '?' **Hn.** *1673 e..* Az Also határban Rágás alatt 2. hold föld [Ikland MT; MMatr. 272].

ragaszkodás 1. kitartás vki mellett; ataşament; Anhänglichkeit. *1853:* fogadott Leányom Gyárfás Katha mekkora engedelmességgel, őszinte ragaszkodással és szeretettel viseltetett erántam [Lécfva Hsz; Kp V. 387]. *1863:* Szentes Márton kedves öcsémnek hivséges ragaszkodásáért hagyom a kolozsvári külsőszén-utczai házat és telket [Kv; Végr.].

Szk: *hozzá/vkihez való ~. 1662:* Az szegény hajduk ... már az vezérhez való ragaszkodást is elmúlatták [SKr 539]. *1755:* a' széki Rfta Ecclésiá(na)k hozzám valo ragaszkodásábol esmét viszsza hivattattam széki Papságra [ArJk 48–9].

2. hűség; statornicie, fidelitate; Treue. *1662:* a fejedelem igaz hitben való ragaszkodásárul a Jézus Krisztusban szép vallásokat tévén az élők társaságábul kiköltözött vala [SKr 291–2].

ragaszkodhatik kitarthat vmi mellett; a putea stărui/persista în ceva; auf etw. bestehen können. *1790:* a communitás úgy végezett, hogy jól-lehet a maga Bakó Jánostól magára tett törvényhez ugyan legitime ragaszkodhatnék, de mégis, hogy éppen olyan sértődése ne lenne az akkor poenája duplicáltassék [Árkos Hsz; RSzF 154].

ragaszkodik 1. kitart vki/vmi mellett; a ţine mult la cineva/ceva; jm/etw. Anhänglichkeit beweisen. *1614:* Báthori Gábor inkább ragaszkodott az őhatalmassága fényes Portájához, hogysem az keresztyén fejedelmekhez [BTN[2] 73]. *1643:* az mint sziluasine asz(ony) eö kegie(lme)ket azo(n) ioszagert penzel kenaltatta uolt, eö kegie(elm)e mint igaz vernek az ioszagot ki boczatotta per manus es az niölcz szaz forint sum(m)at eppen leuálta, ne(m) akarua(n) eö kegi(elm)e az pernek bizonjtalan ki menetelihez ragazkodni [Kv; Törzs]. *1671:* egyéb iránt az Nemes Tanácz ...

Deliberatumához ragaszkodot; mely azt contineallya hogy szorgalmatoskodgiek az A. pro suâ industriâ abban, ha hol Boytos Istvannak javait, az emanaltatot finalis sententiaja szerént találhattya [Kv; TJk XI/1. 69]. *1766:* Az A ö kegyelme ragaszkodik az usushoz [Torda; TJkT V 313]. *1772:* A masodik Ocularis Revisiohoz is haszon nélkűlt ragaszkodik a' Novizáns A eö Excellentiaja, mert abbol sem jö ki, hogj a' Silip nem volt le süljedve [Kük.; JHb LXVII/236]. *1795:* mint valami Bizanyito Levélhez ragazkadatt a Felperes [Aranyosrákos TA; Borb.]. *1805:* Csato Mihály tartásához a Törvényes kéréséhez ragaszkodik, hogy ezen méltatlan hurtzoltatás alól absolváltassék Törvényesen meg kivánnya [Mv; DobLev. IV/893. 3b tábl.]. *1840:* a' bépanaszlott pásztorok merőben ragaszkodtak előbbeni felelettyekhez, melyre nézt hiteketis offerálták [Dés; DLt 370]. *1865:* kérem gyermekeimet legyenek mindig nemzeties és vallásos érzelmüek, ragaszkodjanak buzgón azon valláshaz, melyben születtek [Kv; Végr. 4–5].

Sz: ~ *a győzhetetlen/hatalmas császár (fényes) köntöséhez* hűséggel viseltetik a legyőzhetetlen/hatalmas török császár iránt. *1620:* az én uram Bethlen Gábor és Magyarország így ragaszkodott az hatalmas császár köntöséhez és mégis nincs semmi tisztességünk-hitelünk? [BTN[2] 400]. *1710:* A díván-ülő vezérek hallván az urak proposítióját megparancsolván keményen, hogy mivel hatalmas császár köntösihez ragaszkodtanak egyszer, továbbra is constanter amellett maradjanak[a] [CsH 142. — [a]1679. évre von.]. — L. még BTN[2] 429; SKr 166.

2. ~ *hozzá/vkihez/vmihez* nem akar el/megválni vkitől/vmitől; a ţine la cineva/ceva; sich von jm/etw. nicht trennen wollen. *1761:* Nincs azért miért ragaszkodni oly felette igen ehhez a rossz világhoz, mert nincs benne állandó boldogság [RettE 123]. *1777:* A feleségem hétfőn Újfaluból odamenvén, már beteg volt és szörnyűképpen ragaszkodott hozzá, úgyhogy addig el nem válhatott tőle, míg azt nem mondotta és ígérte, hogy péntekre visszamegyen (i.h. 376). *1792:* Azután penig kihajtván a csordában, a sertés nem haza, hanem Tegző Zsigmondni ment. Melyet látván Tegző Zsigmond, magáénak ismerte és hozzá ragaszkodott [Árkos Hsz; RSzF 217]. *1823–1830:* De zokogva sírtam, hogy olyan hirtelen és mérgesen kapott a nyavalya, nyilván meghalok ragaszkodván mint ifjú az élethez [FogE 130]. *1851:* Lelkem Anyám az egész mult héten fekűt nagyon gyenge, én dajkálom, erősen ragaszkodik hozzám de tsak el kel válnom mégis tölle [Kv; Pk 6].

3. csatlakozik; a se alătura; sich anschließen. *1605:* Imreffy Vram ielente az Varos eleot hogy semmith egyebet Nem vezen ezeben deliberationkbol hanem chyak az haladekot ... oka lehet Zebenteol es az szassagtol valo chywgeswnk, holot attol az varos el vagion zakadúa es ragazkodot az Nemesseghez, Az Nemessegh penigh es Zekelsegh megh eggyeswlt [Kv; TanJk I/1. 516]. *1805:* Komáromi Istvánné a' Csato Mihály kéréséhez mindenekben ragaszkodik [Mv; DobLev. IV/893. 1 tábl.]. *1877:* Ilka és anyosam ki nállam van — mindenekben ragaszkodnak az én kivánságaimhoz[a] [Marosdécse TA; Tolvaly lev. — [a]Újévi, fiúi üdvözlőlev. utóirata].

4. fogódzik, kapaszkodik; a încerca totul pentru a obţine ceva; sich an etw. klammern. *1604:* Elköltetök az menyhart marhaiat s Jmar az mienken ragazkottatok [Csekefva U; UszT 77d].

5. *vmilyen mintához* ~*va* vmilyen mintához igazodva; respectînd (cu stricteţe) un anumit model; sich an das Muster haltend. *1866:* ezentul a' katonaság körül tett papi szolgálatokrol, a' Bizonyitványok a' kiküldött mintákhoz szorossan ragaszkodva állittassanak ki [Gyalu K; RAk 113].

Ha. *1794:* ragaszkadik [Aranyosrákos TA; Borb.]. *1816:* ragaszkadik [Kövend TA; i.h.].

ragaszkodott csatlakozott; care s-a alăturat; angeschlossen. *1620:* Korlát István uram jött Magyarország képében csak azért, hogy köszönjön bé Magyarországgal és az több ahhoz ragaszkodott országokkal, hogy ha az hatalmas császárnak kellenek-é azoknak az országoknak igaz hűvségek és örökké való békességek? [BTN[2] 407].

ragaszt 1. fel/odaragaszt; a lipi (pe ...); ankleben. *1698:* Az pápista atyafiak egy nyomtatott kártácskát is ragasztának ... az unitáriusoktól elvött schola ajtajára [Kv; KvE 271 SzF]. *1736:* a temetésen kinek kinek az ajtajára czédulát ragasztottanak hogy ki ki az maga szállását megtudja [MetTr 405]. *1750:* a Tabellákot mind ujjolag kellett compingáltatnom Angelícába igen szépen, a' Tizenöt Classis szerint tizenöt Libellusba, és mindennek az hátára egj darab tiszta papirossat ragasztottak [ApLt 3 Rétyi Antos István lev.]. *1759:* bémenék ... hát Faluvégi Mihályné[a] az tüz előtt ül, sóval, kenyérrel, egy holt szénnel ott babonáskodott: valami czérnára egy kis kenyeret ragasztott s az feje felett kerengeti [Bözöd U; Ethn. XXIV, 87 Gergely Boldizsárné Osvát Anna (32) pix vall. — [a]Leánynevén: Berei Sára, boszorkánysággal gyanúsított asszony]. *1846:* Virág Lászlo pofaján egy darab flastram volt ragasztva [Dés; DLt 530/1847. 9].

2. (hozzá)épít; a lipi (de o altă construcţie); anbauen. *1570:* Az varos falahoz Ragaztwa Neh legien semmy payta, szeot megh egieb epitesis ez vtan [Kv; TanJk V/3. 26b]. *1629:* Ez pitvaron belől egy kis ház Az falhoz ragasztva való zöld-mázos kemencze [Szu; SzO VI, 96 Székelytámadt vár lelt.]. *1680:* Ezen kert(ne)k also részen vagjon az kerthez ragasztva Suppos feddel alat het tölgy fa oszlopocskákon egy szin [A.porumbák F; ÁLt Inv. 27]. *1694:* van egy Toronyhoz ragasztva csinaltatott keőtes fakbol allo Ütö oranak az Labja es Tartoja [Kővár Szt; JHb Inv.]. *1726:* Ezen egész épületen vagjon édgj kémény, a' nagj ház, és a' kis ház s óldal bót fala szegeletib(en) ragasztva [Ne; DobLev. I/124]. *1732:* edgj fenjö deszka öreg kapu ... meljhez is van ragasztva egj fenjö dezkabol való gjalog kapu [Kv; Ks 40 Varia XXVIIIc néhai gr. Komis Zsigmond conscr.]. *1770:* A mostoni épületnek észak felől valo bűtüiben ujj épületeket tégyen vagy is ragaszon [Déva; Ks 78. 20/11]. *1847:* Az épület keleti oldala mellé van ragasztva a' Konyhából ki járónál egy fedelezet, mely alatt van egy kenyér sűtő nagy és egy kissebb kementze [F.árpásüveghuta F; TSb 46].

Szk: *együvé* ~. *1681:* Vajda Hunyad vára ... Hinto szin együvé ragasztva az Istalloval [Vh; VhU 505].

3. *egymáshoz* ~*va* egymáshoz illesztve; se afla alături; sich nebeneinander befindend. *1679:* Pohár szék Erkéllye Az Erkély szegeletiben egimáshoz vagyo(n) ragasztva nro 2 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 50].

4. (hozzá)csatol; a alipi/alătura; anschließen. *1593:* Az falú keuana hogy ha Az ffalú kertehez Akarja kertet ragasztani kertellyen ott es vgy vegie(n) haznot [UszT]. *1679:* Fás kert, avagi őregh Uy konyha Udvara. Ez a nagi udvar kerétésehez vagyo(n) ragasztva [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 91–2]. *1692:* Majorsagh Szölö ... ennek Gyö-

puje Tövis; a' réghi gyöpühöz vagyon ragasztva [Mezőbodon TA; BK Inv. 15]. *1749:* ugy jártanak azok ă földek, hogy à két fél szomszéd magaéhoz ragasztotta, és ekképen obliteralodtak [Ó-Torda; DobLev. I/236]. *1762:* A Krajnikok Számára excindált földhőz nagyob darabot irtot és ragosztot, mint az előtt volt és birototott [Roskány H; Ks 113 Vegyes ir.]. *1767:* Hatfaludi Ferentz Ur be jűn hatarunkban mint égy 2 szekér szénára valo hellyűnket el akarván faglalni, s az Hidalmási határhoz ragasztani [Bányika K; JHbK LVI/26. 9]. *1768:* Nagj Pestényi Also Péter ur(am) ell foglalt egy darabat, mellyet udvarházához ragasztván az oltától fogva birja [Mezőpagocsa TA; Ks 8. XXI. 36]. *1806:* a ket darab Szőlőket Hertzeg Péter Ur szűntelenn dolgozta de az Urak belé ugrattak és a magukéhoz kezdették ragaztani [Csekelaka AF; KCsl].

5. hozzáfüggeszt; a anexa; anfügen. *1636:* némelly szükséges ŭdnepi caeremoniakot, mellyek még az irothoz kévántattak az nyomtatothoz ragasztottam [ÖGr Aj.].

6. hozzátesz; a adăuga; hinzufügen. *1678:* azokat az istentelen árulókat ő felsége megbüntette; az egy Apor Lázár maradott meg annak is dolga csak úgy történt, hogy az vezérnek hatot találtak emléteni, mikor osztán az tracta véghez ment, nem lehetett többet hozzájok ragasztani [TML VIII, 194 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1772:* Ugyan ő ragasztott vala az ordinarium quantum mellé 2000 forintot sub titulo fundus pro benemeritis personis [RettE 288].

7. kb. rögzít; a fixa; befestigen. *1756:* Három Ablakai 4. 4. Táblákbol álvan szegletes Uvegböl ön kozé foglalva, minden Tabláit két két vás Rudatskák üveg karikáihoz Onnal ragasztva erösitik [Branyicska H; JHb LXX/2. 20].

8. megerősít; a consolida; verstärken. *1625:* Biro Georgj egj vy falui ennek eleötte el poztult es mostan megh epitet Molnanak Gattiat akarta kötetni es ragasztani [UszT 176].

9. (le)rak; a depune; lagern. *1764:* a' Marosnak ezen porondos hellyen túl Vajda Sz. Ivány felé nyomúló ága hordotta s hordja és ragasztya a' porondot apródonkint azon porondos hellyhez [Vajdasztiván MT; JHb IX/46].

10. ülepít; a alipi (prin aluvionare); ablagern. *1789:* ragasztott a viz ezen földéhez egy darab követses helyet, de a koránt sem a Balás István Vizen tull lévő földéböl mosodott ide [Árpástó SzD; CsV].

11. (bele)vezet; a introduce; einführen. *1756 k.:* Porond bányájának és ortyának a' ki Jerugát vivén másnak Jerugájában akarja ragasztani, conveniállyan [Born. XXXVIII. 8 az abrudbányai bányászok törv.].

12. hozzáfűz; a adăuga (drept completare); hinzufügen. *1619:* én ezekben sem végezni, sem ígírni nem tudok ... hanem csak adtam elő nagyságodnak az én uram dolgát és talám ugyan ártalmas dolgokat is hozzája ragasztottam [BTN[2] 211]. *1810:* elébbeni Fassiomhoz e' következendőket ragasztam [Adorján MT; Born. G. XIV 1 Latzko András (63) ns vall.]. *1826:* (A) bé adott Testamentumra nézve ragaszkodván a fennebbiekben tett ellenvetésekhez iratásokhoz, és törvényekhez, tsak ezeket kivánnyák még azokhoz ragasztani a Felperesek[a] [Ne; DobLev. V/1114. 11a. — [a]Köv. a kívánságok előadása].

13. *konszenzusát ~ja* beleegyezését adja; a-şi da consimţămîntul; einverstanden sein. *1783:* az egész falu edgyet értett, és végezett benne, hogy Jánk Pétru Csürét rontsák, vágják és onnan el pusztitsak kikhez a magam consensusat is ragaztattam [Grohot H; Ks 113 Vegyes ir.].

◇ **Szk:** *pondust ~ testéhez* elnehezíti testét; a face să devină greoi în mişcări; seinen Körper beschweren. *1825:* Be jo szivvel elderregtetnék Nagyságoddal Bécsig, ha a' 75 esztendők nagy pondust nem ragasztottak volna vén testemhez [MNy XLVI, 250 Gyarmathi Sámuel Aranka Györgyhöz] ✱ *reá~* ráruház; a încredinţa cuiva ceva; jm etw. übertragen. *1703:* mentegettem magamat ennek előtte negyednappal assecurálának, hogy nem ragasztják rám a kapitányságot [Kv; KvE 276–7 SzF].

◇ **Sz:** *1663:* Bizony, édes Apám uram Kegyelmednek személyében is oly igaz jóakaró szolgája voltam és vagyok, hogy az napot is Kegyelmedre ragasztanám [TML II, 657 Teleki Mihály Kászoni Mártonhoz].

ragasztás (hozzá)csatolás; alipire; Annektieren. *1764:* Ennek a' Malom gáttyának az utrizált porondos és berkes hellyhez való ragasztását tudom hogy Néhai Mlgos Báro Balintit György Vr ellenzette [Vajdasztiván MT; JHb IX/46].

ragasztathat (hozzá)csatlakoztathat; a putea alipi de ceva; an etw. annektieren können. *XVII. sz. eleje:* In anno 1699 Februariusban ítélte megh az ország Gátott köttethessek a nagy Maroson ragasztathassam ă Maros-Vásárhelyi határhoz [Berz. 13. I/16].

ragasztathatik (hozzá)csatoltathatik; a putea fi alipit de ceva; angeschlossen werden können. *1662:* a városnak csak e részéhez is lövőszerszám nélkül az ellenség nem juthatna, kiváltképpen ha ... az városnak az a darab része a várnak dél felől Bethlen-bástyájához, éjszak felől a hídtól fogva a Csonka-bástya szegletihez ragasztathatik [SKr 483–4].

ragasztatik 1. ragasztódik; a fi lipit (pe ceva); geklebt werden. *1662:* (Hamisított levél) mellyben a fejedelem keze írása annyira követtetett vala, hogy majd semmi különbség benne nem látszanék, hanem hogy a pecsét viaszostul más levélről vonatott volna le, s viasza gyertyánál melegíttetvén meg, csak úgy ragasztatott volna a levélre az okos ember abból vette vala eszében az álnokságot [SKr 168–9].

2. hozzáépíttetik; a fi (a)lipit (de o altă construcţie); angebaut werden. *1662:* ez bástyától fogva is az külső derék kőfal az Csonka-, épen kész toronybástyához ragasztatott és épen fel is rakatott vala [SKr 597]. *1732:* a kertnek közepiben vagyon a Csür ... Ennek oldalához ragasztatott a Csür fia, melyben el fér buza Gel. 400 [Szászsztjakab SzD; TSb 51].

3. hozzácsatlakoztatik; a fi alipit de ceva; angeschlossen werden. *1745:* vagyon még egy darab Szánto melyhez ragasztatik még a Bresul nevű irtás [Szurdok SzD; JHbK XXVI/5]. *1763:* (A malom) gáttya a' Maros vizén keresztül egy kevéssé felyűl köttetvén azon Szindi Berkén, ragasztatott vólt Körtvélyfája felől azon berkes és porondos hellyhez [Körtvélyfája MT; JHb IX/44]. *1764:* a' Marosnak két ágai közt lévő porondos és berkes hellyhez nem igen régen ragasztatott az utrizált gátatska [Vajdasztiván MT; JHb IX/46].

4. (hozzá)kapcsoltatik; a fi adăugat (de ceva); beigeschlossen werden. *1768:* midőn Kis és Nagy Karátson Között a' Hét Csonka lészen tehát a' Bánya Mű után esendő napok, ragasztassanak az el mult két Karátson közt esett Csonka Héthez, hogy igy a' Csonka Hétis egészre ki potolodjék [Torockó; TLev. 9/12].

5. hozzáfűzetik/illesztetik; a fi adăugat (pentru a completa ceva); hinzugefügt werden. *1710:* Hogy a nekem tett ígí-

retek, a nekem adott bocsánat és hit mellett nincsenek ragasztatva olyan formalitások, vagy olyan jusnak helyei, amelyekben sem én soha nem forgottam, sem penig az olyanokkal a királyok és császárok nekem, aki igazán folytattam a dolgot, nem praejudicálhatnak [CsH 86].

ragasztatott 1. hozzáépíttetett; care a fost/este lipit (de o altă construcţie); angebaut. *1676:* Az secessusnak uj felszer, falhoz ragasztatott függő labokon állo tornáczos uy sendelyes héazattya [Fog.; UF II, 725]. *1681:* Ezen házbul nyílik egy kis, azon nyári ház végébe ragasztatott kamorára egy ... csak fél szeres fennyő deszkákbul csinált ajtó | Ezen tornáczon belől bőr törö korlát vagyon, aszt az heljt az kis tornácz két oldalában ragasztatott darab tornácznak mondhatni [CsVh 90]. *1694:* vagjon Ennek vegib(en) egj rendib(en) ragasztatott, hasonlo Barona fákbol fel rotatott apro majorsagok(na)k valo Olatskak is [Kisenyed AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János urb.].

2. csatoltatott; (care a fost) anexat la ...; annektiert. *1697:* Contractusunkhoz ragasztatot szaz forintert gyakarta veszszűk az Aszszony eő naga leveleit hogy be fizessük [Zilah; BK]. *1809:* Ö Felsége 1977 szám alatt kőlt Udvari Decretuma mellé ragasztatott tulajdon Levele által méltoztatott azt parantsolni, hogy ennek utánna a szabadság ideje irás által kéretessék ki [UszLt ComGub. gub. 1694].

ragasztgattat tapasztgattat; a pune (pe cineva) să aplice cuiva o compresă; verkleben lassen. *1600:* Volphgangus Balogy recognouit ita terenk az borbelyhoz es kereok az legent hogy latna hozza valoban az emberhez mert nehezen volna kyre vgy monda az legeny az eo maga gondwiseletlensege miatt veztette magat mert Ide nem Jeott, hanem fiawal vagy kywel ragazgattatot valamy iras[a] ruhat feyere [Kv; TJk VI/1. 497. — [a]Értsd: írós].

ragaszthat 1. (hozzá)fonhat/sövényelhet; a putea (a)lipi (de ceva); beischließen können. *1701:* az Maros Vasarhellyi Vámos Hidon alolt, az Maros Vizén által gátat akarnak vala kőtni az Marosnak a Maros Vasarhelly felőll valo partjára Pincze gátat ásni az hová az Gátnak orrátt ragaszthassák [Mv; Berz. 13. II/25].

2. (hozzá)csatolhat; a putea (a)lipi (de o altă construcţie); anschließen können. *1605:* Tetczik azert eo kgmeknek hogy a' kik az keoz seowenth nem akartak fel fonattny, az eo seowenieket az fel eppitetet seowenyhez ne ragazhassak [Kv; TanJk I/1. 517]. *1791:* most egy más végtében esvén a' Sikátor mellett lévő két Telke az Eklának, azokat vagy egyben foglalhatja, vagy egyiknek valamely részét a másikhoz ragaszthatja [Kv; SRE 272].

3. *magára* ~ szerezhet; a putea procura; erwerben können. *1820:* Feleségemmel együtt rongyoskodunk, magunkra nem ragaszthatunk egj köntöst [Kv; Pk].

ragasztódik csatlakoztatik; a fi (a)lipit de ...; annektiert werden. *1765/1770:* Azon Ujj Malom Gáttya ki földéhez ragasztodik még nem tudgyuk, mindazon által azt tartyuk hogy ezen földhez mellyen állunk fog ragasztodni [Széplak KK; SLt évr. Transm. 179].

ragasztott 1. care a fost lipit de ...; geklebt. *1738:* Fekete Párkánjos, gjántáros fenyő deszka rámákra ragasztott Papiros effigiesek nro 8 [Szászvessződ NK; Born. XX. 12].

2. (hozzá)épített; care este (a)lipit (de o altă construcţie); angebaut. *1680:* Ezen eléb meg irt kő hazok(na)k es az mellé ragasztat oldaloslag valo epületeket ez szerint inventálván fordultunk nap nyugot felöl ahoz ragasztot ket borona hazok(na)k, es azok(na)k Pitvara(na)k inventatiojara [A.porumbák F; ÁLt Inv. 17]. *1736:* négy agosotskára epitett, perellyere fedett az két oldalába ragasztott kis Szekér szin vagy Arnyék [Noszoly SzD; CU]. *1761:* Ajto vas sorkakon nyilik az Ház oldalához borona fákbol ragasztott ... kamaraszékre [Pagocsa MT: JHbK LXVIII/1. 14]. *1764:* Ezen ... nobilitaris curianak béjáro nagy udvarkapuja galambbúgos ... melléje ragasztott gyalogosok s lovasok béjáro kis kapujával együtt felállítva [Bonchida K; ETF 108. 11]. *1798:* Egy tágos ... ház, és abból bé járó ugyan ahoz ragasztott Keskeny óldal Kamarátskájával edgyütt találtatik [Brád H; Ks 76. IX. 27]. *1810:* Vagyon egy hoszszu Sajto Szin a Sajto Szinhez ragasztott nyomo Szin [Pacal Sz; Ks 76 Conscr. 385–6]. *1824:* A' Szamoson keresztül lévő Nagy Gát ... ugyan ehez ragasztott jobb parton lévő Kis ostor gát [Kisjenő SzD; TGsz 51].

3. beépített; care este inclus într-o altă construcţie; eingebaut. *1774:* az ház fedeliben ragasztatt fenyőfa deszkábol, rész szerént fenyő rész szerént Cserefa Ágasakra épitett Filegoria [T; CU].

4. (hozzá)csatolt; care este (a)lipit (de ceva); angeschlossen. *1669:* Odahátra az kis kőházhoz ragasztott sövényközt, az zsendely héazat[a] levőt, én csináltattam [Kv; KvE 212 LJ. — [a]Utána tollban maradt: alatt]. *1705:* a házak végihez ragasztott sövénybül font tapaszos rövid Kert [Mezőzáh TA; Told. 18]. *1763:* Ngod kezdette azon gátnak az emlitett porondos és berkes hellyhez ragasztott végit ottan ottan elvágatni és bontatni [Körtvélyfája MT; JHb IX/44]. *1801:* egy szeglét részetskéjét a Falu közönséges Helljéből fogta bé az Mls Béldi Részhez és máig is a régi Dugás Gáttal (!) szélljétől fogva egyenesen elé egészen a verőfényen végibe ragasztott és épitett Malmotskájával [Nagynyulas K; DLev. 5].

5. (hozzá)kapcsolt, mellékelt; care a fost anexat/alăturat (de ceva); beigelegt. *1769:* (Az inasszegődséget) méltán kontrovertálni láttatott az actor avagy csak azért is, hogy iteratis vicibus a nemes céh több nemes céhok effélékről sonalo usus praxissokhoz observalni szoríttattak, magok articulussaikhoz ragasztott régi arbitrativa sessionak deliberatuma által [Dés; DFaz. 25]. *1794:* Minek utánna a Divisionale Forum trutinium alá vette volna a' Feleknek minden proba nélkűl pro, et Contra tett Allegatiojakat, s azakhaz ragasztatt praetensiojakat[a] [Asz; Borb. I. — [a]Folyt. köv.]. *1798:* Ezen ... ki-botsáto Levelet és az a' mellé ezennel ragasztott Szelid-vallomás-tételt, a' végre kivántam ezennel ide rekesztve Tiszteletes Professor Uraimékkal közleni; hogy azakbol ki látván Tiszteletes Professor Uraimek minémű személjeket szoktanak a' fenn irt végre passualni és ki botsáttani [DLev. 1. II].

6. (hozzá)adott; care a fost adăugat (de ceva); dazugegeben. *1782:* az meg-neveztem kalátsossak ... Dévai Péter Vrammal nagy nehezen 26. forintokban, az kért buzában és ahoz ragasztott két veder Bornak ki-adásával meg-alkuván Dévai Vram ki-fizette [Sólyomkő K; Eszt-Mk].

7. rögzített; care a fost fixat (de ceva); befestigt. *1652:* A kű falhoz ragasztot 11. fogasokon, őreg s apro szakállos agyaival, gemjeivel, vesszeivel együtt, vagyon N. 116 [Görgény MT; Törzs]. *1814:* Tiz darab Tükör kövekből állo tsontra ragasztott rozsa tök darabja 9 xr [Kv; Born. IV. 41].

rágcsikál rágogat, rágicskál; a ronțăi; knabbern. *1680 k./1715 k.:* a' Roka, egy sereg Tyukot lát 's a' bőrt el veti. Borz baráttyát consulállya 's mond: Talám jobb vólna im ez kövér Gajinakat rágogatnunk, mint sem ez hitván bőrt ráktsikálnunk [Rosnyai, HorTurc. 154].

raggat 1. ragasztgat; a lipi rînd pe rînd; ankleben. *1671:* Magyarországban is már csak az kapukra raggatják ő felsége parancsolatját [TML V, 514 Teleki Mihály a fejhez].

2. borogat; a pune comprese; Kompressen machen. *1600:* Borbely Illyes vallya az megh holt ember ... En hozzam nem leott negy awagy eott nap, hanem az fia raggatott valamy iros rwhat rea[a] [Kv; TJk VI/1. 482. — [a]A sebre]. *1644:* aztis lattam hogy elegh niües volt az szegeni Aszony ugian kifolt alola ... Sos kapozta leuelel raggatuk [Mv; MvLt 291. 421b]. *1794:* pálinkás és szappanyos ruhával raggadtam, a megsebhezett és dagadozott vékonyát és testit [Eresztevény Hsz; HSzjP István Demeterné (60) Maksán lakó vall.].

raggatás borogatás; compresă; Kompresse. *1794:* magamis hordottam a káposzta lapit meg romlott Ágyékának, melyinek és más romlott Tagjainak raggatására és orvoslására [Eresztevény Hsz; HSzjP Intze Ferentz szabad személy felesége Győne Klára (22) vall.].

raggatott (meg)ragasztgatott; care este lipit (cu ceva); geklebt. *1637:* (A ház) menyezeti tablason kopiason csinalt, festekes, rayta harom wuegh ablak, nehult papyrossal raggatott [Fog.; UF I, 409].

rágódik 1. rág(csál); a roade; auf etw. herumkauen. *1710:* tizenegy esztendős koromig soha asztalnál a tálban nem volt szabad nyúlnom, hanem egy darabocska húst vetettek a tángyéromra, s azon rágódtam [CsH 128]. *1794:* A Lovak az Istallob(an) hálnak kevés Szalmát vettetvén elejekb(en) hogy rágodgyanak [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.].

2. töpreng; a se frămînta; grübeln. *1710 k.:* Míg ezen rágódunk mű a Nemes János házánál, hozák le a sereg tanácsur, Bethlen Elek, Barcsai Mihály, Armpruszter szebeni királybíró béesketésének hírét [BÖn. 719].

rágogat rágcsikál, rágicskál; a mînca încet/fără grabă/pe îndelete; knabbern. *1680 k./1715 k.:* a' Roka, egy sereg Tyukot lát 's a' bőrt el veti. Borz baráttyát consulállya 's mond: Talám jobb vólna im ez kövér Gajinakat rágogatnunk, mint sem ez hitván bőrt ráktsikálnunk [Rosnyai, HorTurc. 154].

ragukanál ragumerő kanál; polonic pentru ciorbă de potroace; Löffel für Ragout. *1814:* Egy rágu kalán 7 Lott 1/2 Neh(ezék) | Egy ragu kalány 7 1/4 Lothok [Kv; Born. IV. 41].

ragya eső napsütésben, ragyaeső; ploaie de vară (pe vreme însorită), mană; Regen bei Sonnenschein. *1801:* A 'Szöllő Lassan készül a' rogya sok kárt tesz benne [Koronka MT; IB. Fagarasi János lev.]. *1806:* ha a' gabonának szűk termése lenne, vagy rogya, Jégessö, 's Isten más itélete által megrontatnék tartoznak a' Pásztorokis télere elvenni a' tavasz gabonátis, a' Zabon kivűl [F.rákos U; Falujk 15 Sebe János pap-not. kezével]. *1828:* felette artalmas, s erössen pusztito Dér-Hoharmat, Aszály, Rogya, és az idő follyásának más mostoha kartékony, de közönségesen mindenféle Uralkodo viszontagságai [Kv; SLt Vegyes perir.].

Szk: ~ *ér/megüt/talál. 1757:* 756. esztendőbéli 247 Kal: elegyes Buza (:mivel az Rogyais erőssen meg ütötte ...:) eresztett mint edgyütt 29 köböl | Borso Az idén el vetett 2 Kőböl mag után jollehet szalmájába jo volt a jég erőssen elverte és az után abbol a midőn épűlni kezdett volna, és viragzajába volt volna, az rogya találván éppen telyességgel semmivé lett [Kiskend KK; Ks 71/52 Szám.]. *1788:* Buza, a rogya érvén, mediocris termés remélhetvén [HSzj *őszgabona* al.].*1790:* Éggyik Szöllöt ki kapáltatta volt, most a' 2 dikat kapálták égy kis ragya is érte a Szöllöt a' felsöket lla a' jég essö ismét meg rontotta [Strezakercsesora F; TL. Wessényi Dániel jószágig. gr. Teleki Józsefhez].

ragyás ragyaeső verte; mănat, atins de mană; schorfig. *1757:* Len Mag Az idei Majorság béli jég verte, rogyás, és igen apro 6. kalon: Lennek lett szeme el tsépleles után [Kiskend KK; Ks 71/52 Szám.]. *1764:* némely helyeken a tőkére mívelt szőlők jobban megértek, de ragyások voltak [RettE 179].

ragyog 1. csillog; a străluci/luci; glänzen. *1811:* Nagyok[a] a' szemei, tiszták, 's ha forognak, Két nagy Kárbunkulus' modjára rogyognak [ÁrÉ 156. — [a]Gr. Bethlen János véleménye szerint a ménesbe való szép ló tulajdonságai].

2. sugárzik; a străluci; strahlen. *1811:* 'S valljuk-meg a' Szászok' Fejér tselédjekröl, Hogy kevés kedvesség rogyog Személyekröl [ÁrÉ 71]. *1879:* Ragyogott a képe, mikor mutatta nekem az ívét [PLev. 64 Petelei István Jakab Ödönhöz].

3. pompázik; a străluci; prunken. *1780:* Hallottam aztis hogy midőn a Lakadalmak volt oly fényesen fel volt a Cserei felesége öltözve győngyökkel, és tzifra köntősökkel mint a Páva annyira hogy ugyan ragyogott a ház fényes öltözetitől [Kv; IB. Sig. Kun (20) lib. vall.].

ragyogó fényes; strălucitor; strahlend. *1662:* Lement s elenyészett régi ragyogó dicsőségünknek fényes napja [SKr 719]. *XVIII. sz.:* igy romlik fejem rogyogo világra (így!) [Barabás, SzO 390 rabének]. *1879:* Vannak az ember életében percenetek, Ödön, mikor a fiatal élet ragyogó édes napjának elejébe fátylat von a fekete bú, a keserűség istencsapása s más ilyesmi [PLev. 65 Petelei István Jakab Ödönhöz]. *1887:* A megtartott felolvasó estélyek gazdag programja, annyi jelesünknek közreműködése oly határtalan erkölcsi sikert eredményezett, ami egyletünk fényét, zászlóját még szebbé, ragyogóbbá tette [i.h. 133 az EMKE kv-i választmánya Petelei Istvánhoz].

raj méhraj; roi (de albine); Bienenschwarm. *1597:* En neke(m) az A felesege mútata egy Kosar rait, tahagh altal hagitottak az eó maga kertibe [UszT 12/36 Mich. Nagy de Orozhegy lib. vall.]. *1640:* Minden fele vetesbeol, s- borbol, pasit Malaczbol, Raibol Tizedet adnak [Szászlóna K; GyU 64]. *1664:* Decimae ... dezmát adnak ... mihekbülis tizbül adnak edgyet, de csak az rajbul, azon felyül ... az mi marad ket ket pinzel valtnak fel [A.porumbák F; UF II, 290]. *1680:* Vagyon eő Ngok(na)k ... egy mehes kertek

melyben vadnak földb(e) ásott kilencz tölgy fa oszlopocskákon ket rendbéli kosárok allat valo állássok, mellyeken vadnak anya méhek in alvear(um) no. 18. Rajok in alvear(um) no. 17 [uo.; ÁLt Inv. 36]. *1792:* Kosár Méh mind őszve talaltatott 67 Felveretett belöllek 9 Meg maradatt 58 NB. Ebböl Anya Méh 26 Raj 32 [Kályán K; JF 36 LevK 37]. *1797:* A Mehek pedig ugyan keveset eresztének mert hogy többet 3 Rajnál nem foghatánk mivel nem eresztenek [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.]. *1827:* Hogy Fülpesen egy Roj sem tonáltotik arol bizonysagot teszünk Gál Sigmond [M.fülpös MT; RLt 0. 2]. *1829:* A Mehek ki botsáttásakar el dögölve találltatott 3 Anya(méh) ... A Bogati Méhésznél el döglett négy gyenge Raj 4 Raj [Pókafva AF; Born. F. Ia Bod László tt szám.].

Hn. *1849:* Raj kut (sz) [Bözödújfalu U; EHA]. *1862:* Rajkutban zabföld [uo., EHA].

Szk: *~t ereszt. 1825:* Grof Szeki Mlgos Teleki Lászlo Ur Mlgos Successorai Méhészsze Moysza Sztupár vallá hogy a' mult 182lik esztendőben az Udvari méhek 16. az az tizenhat rajt eresztettek [Strézakercisora F; IB. Rátz Joseff Fogaras vidék hütösse vall.].

rajaz szül; a naște; gebären. *1758:* Ennek oly szerencsétlensége történt, hogy midőn az szegény édesanyja rajazott volna, a szülésben felkölt a székre, amidőn is ellévén a gyermek az szék alatt való cseberbe beesett s az ajakát jobbfelől megütötte a cseber szélében [RettE 70].

rajkó (cigány)gyerek; puradel, copil (de ţigan); Zigeunerkind. **Szn:** *1609:* Rayko Imrene jb [Szászlóna K; Sennyei 47/11].

rajméh méhraj; roi (de albine): Bienenschwarm. *1590:* Az raj mehis vgya(n) vgj Jár [Kajántó K; GyU 17]. *1648:* Tiz kosar mehböl edgyet idest nr. 1 Notandum: czak az raj mehböl adnak dezmat [Porumbák F; UF I, 863]. *1652:* Mind(en) Tiz kosar Raj mehebeol 1 kosar, ha tizre nem telik valto penz den. 2 [Kajántó K; GyU 126]. *1672:* Ray Méhekből Tizedett atta(na)k az magyarok, Buzából Borbúl, ugy egyéb vetéssekbül ötödött [Horvát Sz; Born. VId. 24]. *1680:* Vagyon meh tartasra valo hosszu szin, melly szin allat talaltattak annya mehek in alvear. no. 7. Rai mehek in alvear. no. 12 [A.porumbák F; ÁLt Inv. 28]. *1694:* Anya Meh Kosarral nro. 5. Ray mehis nro. 6 [Kővár Szt; JHb Inv.]. *1697:* az hites Biro Radul Drágus gondviselése alát vagjon Annya — Méh — no. 3. Raj — Méh — no 4 [Preszáka AF; Mk Alvinczi Péter inv. 14]. *1727:* mivel ki nem ére a doss egj egj raj méhet is ada helyibe [HSzj *méhraj* al.]. *1755:* Az Annya és raj méhekböl ... negyven két kosárral verettete fel eo Nsga [Pagocsa MT; TGsz 35].

rajong lelkesedik; a se entuziasma; sich begeistern. *1882:* Én ugyan tisztelem Aradot is, meg a Kölcsey Egyesületet is, és mikor egyéb dolgom nincs, rajongok is a közművelődésnek felolvasások által való terjesztéséért [PLev. 97 Petelei István Márki Sándorhoz].

rajongás lelkesedés; entuziasm; Begeisterung. *1882:* mikor egyéb dolgom nincs, rajongok is a közművelődésnek felolvasások által való terjesztéséért s ha egyszer leküldök egy kis rajzot felolvasni, az nem a fentebbi tiszteletre és rajongásra méltó dolgokért történik meg, hanem teéretted [PLev. 97 Petelei István Márki Sándorhoz].

rajta I. *hsz* **1.** vmely helyen; pe un anumit loc; an einem bestimmten Ort. *1586:* ez keoz feold volt, soha senkinek semmy Ippúletytt Rayta nem thuttam [Csapó KK; JHb XX/48]. *1592/1593:* az a' porond ne(m) vala olljan magassan, mert mikor az Áár viz volt fellieolis ment az viz rajta Eleyn meegh few sem volt reyta mikor megh fwueswlt Az zentbenedekj barmott sokzor lattam hogy rejta iart [Szásznyíres SzD; Ks]. *1604:* birodalmo(m)ra mikor jeóttek volna jamborokkal megh kerettem hogy ott ne hatalmaskodgianak ghatot keótenek rajta[a] [UszT 18/175. — [a]A folyóvizen]. *1640:* Boyerok birnak ket havastis harom Iztina raitak [Kopácsel F; UC 14/48. 58]. *1641:* az mint Tostaba ky mennek annak az lob kesz feleol ualo felit Chyutak Peterek birtak Eztenaiokis wala ritta [Kászonfelsőfalu Cs; BCs]. *1736:* Az 1687. esztendő előtt olyan emberséges ország vala Erdély, hogy egy pénz nélkül keresztül mehettél volna rajta [MetTr 355]. *1762:* ott egy kis utatska lévén le Szészarma felé eleget jártunk le Bethlenbe rajta [Kőfarka SzD; SLt XXIV 6]. *1799:* A Szent Iványi határ Széllyen döllö föld a Szent Ivanyi határon lévö földek térnek meg rajta [Kilyén Hsz; LLt]. *1842:* a' Kakasdi[a] Falusi Közönség mérő lantzával az Expns Tkts Urak és Asszony Kakasdi Határon lévő minden Erdeiknek hoszszuságát — szélességét mi eléttünk meg mérték, a' rajtak lévő Fákat, Bokrokat számban vették [DE 2. — [a]MT]. *1844:* Egész veszedelemben forogván Megyesfalva, a rajta keresztül folyni nagy igyekezettel kévánkozo Maros veszedelmes vize mián [Megyesfva MT; LLt].

Szk: *felyül* ~ feljebb vki földjétől. *1777:* Ködmönösröl[a] egyszersmind Öt Szarvas Marhát egj ejtzaka el lopván a' Tolvajok akkoron éppen ide Nyomoztuk felyül rajtunk egj kis kerek Irtoványotskába [Resztolcs SzD; JHbK LVIII/28. — [a]SzD].

2. *átv is* afölött; peste, deasupra (a ceva); über etw. *1573:* vallia aztis Rach ferench az tehenes Myklos zeoles kertenek Aitaiat giakorta talalta Nythwa zeowenies (!) penig chiak alachon volt hogi akarmy barom kěnnyen altal zeokhetet rayta [Kv; TJk III/3. 148]. *1586:* Bachy Janos borozdolta vala el ez peres feoldet de neky sem thudom egyeb Byrodalmatt az Borozdalasnal Raytha [Ugra KK; JHb XX/48]. *1610 k.:* Deesen az zamosnak giakrabba(n) aradasba(n) vagio(n) (így!) hidat rayta nem tarthatu(n)k [Dés; DLt 325]. *1620 k.:* Mert ha Egiptusban is mindenkor sok eső lenne, és az másunnat reajőne, az víz is úgy uralkodnék rajta, nem volna semminek jó az az föld [BTN[2] 413–4].

3. vminek a felületén (bevágva, rátéve/erősítve/mintázva/varrva); (aplicat/cusut/incrustat) pe ceva; (geschnitten/daraufgelegt/gefestigt/gemustert/genäht) auf etw. *1573:* Bonchiday Gergel, Baniay Eotthwes Ianos, Eotthwes Antal valliak hogi, Az Mynemw ados levelet adot az Zemlyesiteo[a] pechy Matiasnenak az zeolěbely Adossag feleol Twgiak hogi Igazan vagion Irwa Noha pecet Ninch rayta [Kv; TJk III/3. 125. — [a]St. Zemlyesiteo]. *1595:* Egy Aranjas zablja rajta keowesek [Zsombor K; SL. Sombori László reg.]. *1637/1639:* Egy Eöregh arany tizenket arany nyomo Bathorj Sigmond kepe raita [Kv: RDL I. 111]. *1647:* Vagion Egy parazt Aztal; raita egy fekete szeonyeg [Drassó AF; BK 48/16] | Az Vár le eresztő kapuja uy, ket Vas sarok, negy vas abroncs rajta, egy retez feő [Marosillye H; VLt 55/5415]. *1683:* Egy veg Krakkai Abrosz Lengyel orszaghi abrosz madarak vadnak raita s vadak [Utl]. *1713:* Egy Tetszin Angliai poszto Mente Becsi szeles arany s ezüst szkofium varras rajta [WassLt id. Vass

Györgyné Nemes Mária hagy.]. *1733:* azon emlitet Nemes Fejer vármegye Tisztei ... az olt marton egj Fűz fára keresztet vágtak ... mostis meg vadnak azon Füzfák, a kereszt vágásis tetzik rajtak [Hévíz NK; JHbT].

4. vmin (részként); fixat pe ceva (ca parte componentă); (als Teil) auf etw. befestigt. *1647:* Majorhaz allapattya Vagjon egi vegteben harom szakaszban pajta deszka ajtok rajtok [Marosillye H; VLt 55/5415]. *1688:* Vagyon az vizi Malmon fellyül egy Dűrűczkölö, rajta egy alul csapo kerék [Csicsógyörgyfva SzD; BK]. *1692:* premendás haz ... egy ablak rajta, bevono deszka tablaja [Görgénysztimre MT; JHb Inv.]. *1744:* Borsovában vagjon Egy kövü feljül Csapo Patak malom. Uj kövek rajta [Cssz; Ks 65. 44. 13]. *1768:* Az Malomhaz minden oldalai Épek két jo Lantorna ablak rajta [Kv; AggmLt C. 36]. *1837:* Egy kö filegoria vagy Bástya grádits és ablak hijjával — van rajta egy külsö ablak Tábla [Marosgombás AF; TSb 20].

5. *átv is* abban, benne; în el/ea; drin. *1637:* Vagyon Egy haaz most cyak Egj szoba vagyon raita [Kv; RDL I. 24]. *1657:* October 24 Hálni Kanakra[a] Ott van a tengerben két hegyen, egyiken erös kalastrom, 80 görög kalugyer lakik rajta [RákDiplÖ 519 Sebesi Ferenc naplója. — *Törökországban]. *1757/1758:* ezen Stompnak az Valuja a mĩnt läczik a Jerugäb(a) szolgál, és mikor mosnak rajta meg tojitya a vizet [Abrudbánya; Szer.]. *1776:* ertésére lött eö Exlljának az is, hogy ö Exlljának az Ur által Zálogban adott Joszágnak nagyobb része sokkal fellyebb impignorálta, mint maga pénze feküdött rajta [Kv; JHb VI/33]. *1843:* A Királyi Fiscus hány darab Nádas tokat bir a kötelendi határon ? külön külön hány Kalongya Nád terem rajtak ? [K; SLt Vegyes perir. vk].

Szk: *meghisz ~. 1573:* Orsolia veg Bartosne[a] latta hogi Negy Eot aranyas Kupat parta Eowet aran gwreoket rakot ky puskar Ladaiabol panazolkodot az azzony ezt Mondwan Im Mind az en attyamtwl Marattak ezek Megis Nem hyzen meg rayta [Kv; TJk III/3. 170. — [a]Vallja].

6. azon át/keresztül; prin ceva(el/ea); durch etw. *1572:* Zemlye Syteo Istwan, Es dorotya felesege, Azt valliak hogy talalta egynehanzor az keozt ky bontwa Nem twgia kyk Jartak Beh Rayta [Kv; TJk III/3. 5]. *1584:* Barbara Zabo Palne vallia igen beteg valek, hiüatam hozza(m) Zabo Catot, Azt monda hogy keotes volna raita(m) azert hogy a' karomnak Az ereyet veottek ell, hozot Iyat hozza(m), es ... haromzor butatot Altal rajta [Kv; TJk IV/1. 219]. *1597:* Mattes Raw vallia esett volt az tehen, az oldalan nagy lyk volt hogy megh az zelis ki ment rayta [Kv; TJk VI/1. 6]. *1606:* (Az alperes) <rea> ment nemes uduarhaza(m)ra be kerteltetet kapum kertit ugi mint hat karo kertet le uagatot, Es be ment rajta [UszT 20/19]. *1629:* Varga Mihaly megh nyta azt az kaput s fat uitete be rajta [Mv; MvLt 290.176a]. *1681:* Vagyo(n) itt egi Udvar ház Kapuja egi fele nyiló Ezen kapu felet lévö ház, pogonyra hajtot hat kö Labo(n) áll; mely mint hogi ighen alaczo(n), annyira hogi az hinto bé nem mehett rajta, azert el kell bontani [Brettye H; VhU 588]. *1716:* akkara juk volt az csöjin, hogj egj küsded magjaro be tért volna rajta [Nagyida K; Told. 22].

7. járművön, lovon (közlekedve, szállítva); (circulînd, transportînd ceva) pe vehiculul/calul respectiv; auf Verkehrsmittel/Pferd (reisend, transportierend). *1573:* Baly gërgy Mongia volt az zolgaianak hogi az kochy hayol volt ho ho, De azomba Be deol az Thoba felesege germeky Rayta voltak [Kv; TJk III/3. 270]. *1590:* 1 decembris Zabo Andrasnak vittek el egy Loúat Cancellarius deakya ment el Rayta Tordara fyzettem f.—d. 25 [Kv; Szám. 4/XXI. 97 Kis István sp kezével]. *1604:* ketzer jeott Lukacz Deakne az louakert zekerert s mi(n)giart hordanj mentek raita [UszT 20/266]. *1638:* az mikor Szabo Dauittal fel menenk eperjesre, az az szeöcz Dauid szekere jo vala s akkoris marhaja volt Szabo Dauitnak rajta s jóueöben eö hozot marhat rajta [Mv; MvLt 291. 137b]. *1727:* az it valo Posta még egy hete nincsen, hogy haza iöve s a Loa is mind el romlot, ugy hogy tsak it is egyik Faluból másikba elíg mehetne raita [Impérfva Cs; ApLt 2 Balási József Apor Péterméhez]. *1731:* ezt tudom hogy az Keresztesi ház tartott Csonakott csak azért hogy az Keresztes házbeli Udvari nép vagy Cseléd és az oda Szolgálo Jobbágyok járhassanak rajta [Marossztkirály AF; Told. 2]. *1823–1830:* Második hajóra ültem az öcsémmel együtt Pozsonynál, jöttünk rajta Vácig, a Duna folyását véve fel [FogE 263].

8. vkinek/vminek a testén/testrészén; pe cineva/ceva, pe corpul unei persoane/unui animal; auf dem Körper/Körperteil von jm/etw. *1584:* Erdely Caspar vallia Monda(m) Myerth viteted be Sogor Na(m) Ninch semmy seb raitad, Akor ez Maten semmy wtes Nem vala [Kv; TJk IV/1. 283]. *1592:* Merai Tamasne, Anna azzoni vallia En annak vtanna soha ne(m) lattam raita[a], sem egiebwtt az mentet [Kv; TJk V/1. 244–5. — [a]Az inason]. *1626:* Elseoben ez gazdam Aszonnak raita leueo ruhazattia es parta eoue, eppen neki meg adattassek, es azokbol uelle senki ne osztozzek [Kv; RDL I. 129]. *1652:* Buxa Istvan Se fejet Se Derekat ne(m) ütötte[a] se vert nem töt rayta kek sem volt rayta sohult se dereka(n) se egiebüt hane(m) czak alfelen ket felöl volt kék rayta [Bőd SzD; BK. — [a]A feleségének]. *1719:* (A kancákon) a' beljeg S.K. édes Anyam belyege van rajtok [Beszt; Ks 83]. *1739:* az fiacskám roszul kezdett lenni, harmad nap mulva ki ütött rajta az veres himlö [M.csesztve AF; Ks 99]. *1778:* Szokmányamán és rajtam levö hitvan szoknyatskaman kivül mindeneket az Udvarb(an) bë vittek [Agárd MT; Told. 8]. *1806:* (A sertéseket) a Kutyák meg martzongatták, de ... ütésnek verésnek hellyeit rajtok nem láttam [Dés; DLt 82/1810].

Szk: *sebet tesz ~. 1702:* Az apádat ugy megverted, hogy sebet is töttél rajta [Szentimre Cs; SzO VII, 96] ✱ *vágás esik ~. 1618:* Azt is monda az szegeny Andras hogy az mia kel megh halnj az mint az Vaga (!) eset reyta Boga Peter miatt [Kozmás Cs; BLt Orban Gergelne Annos Azzonj Nemes szemelj vall.].

9. vki hátán; în/pe spinarea cuiva; auf js Rücken. **Sz.** *1800:* megnyergellek illyen teremtette vén Boszorkányos kurvája és Bukurestbe borsért megyek rajtad [Bereck Hsz; HSzjP].

10. vkinek/vminek a külsején; pe exteriorul unei persoane/unui lucru; auf dem Äußeren von jm/etw. *1597:* Mattes Raw vallia. Lattam az húst az Mezarzekben megh laczot rayta hogy deogeos volt, mert az veris mind el fogta vala [Kv; TJk VI/1. 6]. *1670:* Az én fiam, Uram, igen elnyomorodék elhervadt, sőt az sárgaság is látszik rajta [TML V, 407–8 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1683:* Simon Mihally Frantzusis leven, mellyet mindgyart az aszony meg ismert rajta [SzJk 189]. *1753:* Vlád Lupulj Véres nem volt, mint hogj rajta semmi nem láttzatatt [Erdőalja KK; Ks 38. X. 3]. *1835:* a sokaság két harmad része, mind maszkara volt ... minthogy pedig tsak egy kis Furtsa hidegelés is nagy valtozást okoz az Ember természetes ábrázat

vonásaiban, hát mikor még Lárvát is teszen fejül reá, mennyit nem változtat rajtok ? [Kv; JHb Kisdobai Bán Mihály Kállay Leohoz].

11. vmely állapot, helyzet hordozóján/viselőjén; pe cineva (care se află într-o anumită stare/situație); auf jm in einem bestimmten Zustand, einer Lage. *1568:* Georgius Besztercey ac georgius Takachy, Jur(ati) fassi súnt pariformiter mikor beztercey gǫrg es Takachy gǫrg az adon Jarnak volt, akor ez Nagy Andras adoth az kǫszegǫ Andras hazatol az adoba adot ki Regy Restantia volt Rayta f. 6 d. 24 [Kv; TJk III/1. 213]. *1571:* Effele keozteok valo sok Ispanoknak zabadosoknak valo zolgalatiok is zantassok vetessek aratassok kaszalasok, ezeknek be takaritassj zamtalan sok nekijek valo kert es haz epitessek voltak rajtok, kaloda es teomlech valczagok penig raitok megmaradhatatlan sokak [SzO II, 329 a székely nemzet foly.]. *1633:* De mi akkor w kegme kjűansagara el nem mehetenk mert vrűnknak w Naghanak el mülhatatlan nagj para(n)czolatj valanak rajtonk [Dés; Ks 41. D. 24]. *1668:* En addig vélém tréfának az én nyavalyámat; már annyira elhatalmazott rajtam, hogy az ágybúl sem kelhetek fel [TML IV, 394 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1721:* actu rajtok[a] vagyon a Nemet executio, a Falu(na)k adojaértt, s nints honan meg adni [Káptalan AF; DobLev. I/98. — [a]A falu lakosain]. *1848:* Az Vásárlot Joszágok miján sok adoság van még rajtam [Kv; Végr.].

Szk: ~ *ül* vkinek a nyakán ül. *1765:* miglen az parancsolt summát az után ki tölthettük, addig rajtunk űltek az Executorok [Ompoica AF; Eszt-Mk Vall. 19] ✱ *kötés van* ~ meg van babonázva/rontva. *1584:* Barbara Zabo Palne vallia igen beteg valek, hiűatam hozza(m) Zabo Catot, Azt monda hogy keotes volna raita(m) [Kv; TJk IV/1. 215].

12. azért, amiatt; de/pentru aceea; deswegen. **Szk:** *fáj a lelke* ~. *1678:* Szegény világtalan Cubini uramat bizony fáj az lelkem rajta, hogy ki nem hozhattam [TML VIII, 72 Kapi György Teleki Mihályhoz] ✱ *(meg)haragszik* ~. *1605:* Lakatos Gergelne Ersok azt mo(n)dotta volna hogy Zeocz Georgynenek kj tekeri az orra chikiath ... s megh haraghuek raita Zakaczne [UszT 20/133 Rexonia (!) Relicta quond(am) Agilis St(eph)ani Zabo In Vdúarhely vall.]. *1653:* Cardinalis fejét oda vitték volna a vajdának, haraguvék rajta a vajda, hogy elevenen nem vitték oda néki [ETA I, 53 NSz] ✱ *siránkozik* ~. *XVII. sz. köz.:* Hallottam magatol az Teouissi Istuan Taualy zolgalo leaniatol hogy eő neki az Ura czinalt giermeket latta(m) hogj sirankozot rayta [Kük.; Kp III. 79 Teouissi Barbara Nemes Ianosne vall.].

13. vmilyen betegség van rajta; suferă de o anumită boală; an irgendeiner Krankheit leidend. **Szk:** *bénaság van* ~. *1599:* Toma Jakab huniadj valla tudo(m) hogy vr, s gondviselő ember[a] Az Bennasagotis tudo(m) hogy raita vagio(n) [BLt 1. — [a]Bánffy György] ✱ *franc nyavalya van* ~ bujakóros, vérbajos. *1807:* talám az ugy nevezett Frantz nyavalja vagyon rajta [KLev.] ✱ *hagymáz* ~ tífuszos, hagymázas. *1649:* az szegény Kriskát igen betegen hoztam haza Beszterczerűl igen nagy forosagba vagion nem tudom hagymaze raita uagy mi nyavaliaya uagon [Szentbenedek SzD; Ks 101 Wesselényi Kata aláírásával] ✱ *hurut van* ~ köhög. *1653:* Azelőtt való napokban igen nagy torokfájás, hurut volt rajtam [ETA I, 153 NSz] ✱ *kólika van* ~ hascsikarása/gyomorgörcse van. *1597:* adtam Borbely Adamnak hogy zakacz istuanhoz latot kolyka wolt rayta Pűrgatiotis Adot es ket krestelt ... f 1 [Kv; Szám. 7/XIV. 45 Th. Masass sp kezével] ✱ *süly van* ~ kb. vérbajos. *1584:* Zathmary Miklos ezzel teobbity hogy, egkor Swl volt raita es Amiwel Lakatosne giogitotta, Azt monta hogy makay Ianos birotol tanűlta [Kv; TJk IV/1. 268] ✱ *torokfájás van* ~ → *hurut van* ~ ✱ *vérfolyás van* ~. *1683:* az menyetskének Pal Ersoknak ferfiual valo lakasra constal inhabilitassaga, continuő ver folyias vagyo(n) rayta [SzJk 199] ✱ *vízi kórság van* ~ vízkóros. *1748:* Volt gyanuja, ha Vizi korság is volna rajta, mert ez ellen is orosolta magát, Feredezett Sos vizb(en) [Marossztkirály AF; Told. 56].

14. vmely cselekvés, történés vkire/vmire irányul, ill. vkin/vmin végbemegy, elszenvedi; o acțiune se îndreaptă pe persoana respectivă, pe obiectul respectiv, pe el/ea; Tat, Geschehnis gerichtet auf jn/etw. *1568:* Stephanus zekel, Kayantay iur(atus) fass(us) est az mas kayantay emberth wg wtǫtthe archul, hogy az fa el tǫrek Rayta [Kv; TJk III/1. 196]. *1584:* delkor ez Zeold Ambrusne hozza ment, es labanak terdet megh fogta es thikmony swltigh raita tartotta ky miat az laba meg veszet es megh horgadot [Kv; TJk IV/1. 259]. *1607:* Az azalot Damokos Peter Azalayanak hyttuk es teolle kertte az ki Azalnj akart rayta [Dánfva Cs; Eszt-Mk]. *1620:* Boer Peter monda a malom el dölöleg uagion s hituan azert ha mit raita en epitek az utan meg kel sommalnunk az epvletetis [Récse F; Szád. Reczey Kriztian Paul (70) fej-i jb vall.]. *XVIII. sz. eleje:* Az Lovat minden uj hold penteken ha csak nem nyavalyás ä Lo, nem kell ereket vágatni rajta [JHb 17/10 lótartási ut.]. *1795:* (Az épületek) Pestjilával fedettek, a Prestjilát pediglen Bánátusi Pojénj nevezetű falubéliek által készitettem az Mlgs Urasag Embereis dolgoztak rajtak Kíss Lukáts mp. Volt Krájnik [Dobra H; Ks Dévai ur. Mixtae relatoriae et documenta XXVI/1–12]. *1823–1830:* Delet elpauzáltam, estve megint valamit ettűnk; nem szerettem én ezt az életmódját, de hirtelen nem változtathattam rajta [FogE 282].

Szk: *cselekedik/cselekszik/mível/munkál* ~ vmit elkövet/véghezvisz vkin/vmin. *1565:* ktek Az Negy hordo Bort elweotte teolem oknęlkyl kyt raytam myweltetek El nem zenwedem [Kv; BesztLt 5 Konth János a lekenceiekhez]. *1570:* Cristina Kadar Jmrehne ... vallya, hogy Egy Nap Mentenek volt ... Zeoch Gërgh hazahoz valamy hythwan gereznayert melliet varga ferenchne adot volt foldoz(n)y oda, Es keryk volt Theole hogy ky adna nekyk, ha myt Rayta Mywelt arrol megh elegitenek [Kv; TJk III/2. 158]. *1583/1584:* Mykoro(n) Zolgaim az en megh hagiasom zerint halaznanak ez fellieol megh Newezet zemelyek Manib(us) Armat(is) potential(ite)r Zolgaimra Irrualtak Inuadaltak eoket, vertek haygaltak keowekkel Taglottak vereket ontottak Mint hatalmasok ezt chyelekettek Reythok [Újfalu K; Ks 42. B. 9]. *1597:* Hogy az harangot fel swtoltatúk, Ach Lukach hogy eoted magawal raita münkallot, ismeg le bochatotta, attu(n)k f—/.50 [Kv; Szám. 7/III. 26]. *1723:* Miolta vagyok azt s küssebbetis rajtam nem Cselekettek mit Némasági ur(am) [Marosoroszfalu MT; VGy. Batza Nónucz (43) jb vall.] ✱ *dzsugyáskodik* ~. *1768/1771:* Dsugyánk ha Sokáig Dsugyáskodik rajtunk, az egész Falusiak el pusztulni készek vagyunk [Bukuresd H; Ks 112 Vegyes ir.] ✱ *erőszakot tesz* ~ **a.** megerőszakol. *1749:* az Actor a Feleségemet megragadván erőszakat akart tenni rajta [Kersec H; Ks LXII/13 Motorga Istok vall.]. — **b.** hatalmaskodik vkin. *1773:* Mondják, hogy szép része Lengyelországnak az, melyet a mieink bírnak, a föld népével is jól megegyeznek, sőt a muszka pártról sokan jőnek által a királyné részére, mivel a muszka sokféle erőszakot teszen rajtok [RettE 316] ✱ *fel/megvesz/felszed/vesz* ~ **a.**

behajt vkin vmit. *1571:* Az polgar vraim az Ado Zedesben Illen Rendet Tarchianak hogy mykor az adot harom vasarnap ely Jariak es az ky Megh nem akarya Adny Negedyk vasarnap megh fogiak es vgy megh vegiek Rayta | Az felekyekre eo kegek vetettek fl 50 Keryk azon eo k. Byro vramat hogí zedye fely Raytok [Kv; TanJk V/3. 29b, 43b]. *1768/1771:* Dsugyank 3 vftot vett ismét rajtam, azt pedig minden igaz ok nélkűl vette [Bukuresd H; Ks 114. 61]. *1822:* ki mi formálag mit vett fel rajtak és azt hova forditotta ? [Dés; DLt az 1823. évi iratok közt]. *1826:* Ha megvészi rajtok Ngod[a] elpusztulnak [Mv; Told. 7. — [a]A pénzt]. — **b.** visszavesz vkitől vmit. *1571:* Az ferdeos feleol azt Mongiak hogy Aggianak eo K. az varos Erdeyebeol ket forintara fat, penzt ha myt eo k. keolcen adnak neky azvtan Megh vegiek rayta [Kv; TanJk V/3. 33b]. *1791:* aratás után pedig a kiknek cipot adunk buzául meg vészszük rajtak [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.] ✱ *hatalmaskodik ~. 1591 k.:* az mely feöldet myert igy per potentia(m) foglalta ki kezemből menedekre ne(m) foghat sem(m)ikeppe(n) merth eő hatalmaskodott rajtam [UszT]. *1595:* Kegelmes Vrúnk Paranczyolta Nagod my nekvnk az keóztewnk lako Veres Drabantoknak panaszolkodasara, hogy raytok mi hatalmaskodnank, elseobe az Vêr byrsagh dolgabol, masodszor gyepewkerth walo Zalaglasbol [Mv; MvLt APol. I. 79B Mv felterjesztése a fej-hez a városbeli veres darabontok panaszolkodására való válaszként] ✱ *húz/vesz/von ~* **a.** elvesz/kierőszakol tőle. *1688:* egj alkalmatossaggal mulatvan véllek játékbol meg fogam hogj igjék, s magat meg ranta, az dolmannya meg hasadot, es csak azért ót Tallért oroszlányosokat vont rajtam [Kv; UtI]. *1763:* Vaszi gondviselése alatt lévő Gazdaja hat ökreit Mányika Iuon bé hajtván, addig el nem botsátatta, mig kilentz fertály éget bort nem huzott rajta [Gálfva KK; Mk V VII/1. 37 Berkar Vonya (70) jb és Berkar Nyikodem (20) jb vall.]. — **b.** behajt tőle. *1570:* hyrem nelkwl uöt uolt egy foryntot az en tiztarto(m) ryata (!) de ha em magamnak meg kel az egy forintot adonom (!) az .k. baratsagaert meg myuelem aztys [Buza SzD; BesztLt Bornemyza Benedek Buzaj lev.]. *1768:* az szokott abrantsamat megadtam Abrants Taxát harom poltrát vont rajtom[a] [Bukuresd H; Ks 113 Vegyes ir.] ✱ *kapdász ~* vmit foglalgatni igyekszik, vmin kapdos. *1815:* szárhegyi Czimbalmos Albert gyalog katonának ... adó(n)k egy kicsin particula jószágot, vagyis belső lakhelyet tali conditione, hogy soha senki rajta nem kapdász [Szárhegy Cs; RSzF 110] ✱ *kér ~* kér tőle. *1697:* az Nemes vármegye az katonakra drabontokra magok fejekre s egy egy lovokra portiot nem vetet de marhajokra vetetek meljett erősen kirnek rajtok [Szilágycseh; BK]. *1816:* ez az Kotro Gabornéis panaszolja hogy a mostani Biro nyaggatya a' Portziojert negy V for ker rajta [Kv; IB. gr. Korda Anna lev.] ✱ *megvehet ~* behajthat vkin vmit. *1557:* en az kewes Jozagot thy Knek mynden Terhewel attam amykor megh rottak kyralnak soha megh nem vehettem raytok ha nem erzenyembwl kelleth ertek megh adnom [Apanagyfalu SzD; BesztLt 70]. *1646:* azt az szaz hatua(n) Johokot ritta megh uehessek [Gyergyóalfalu Cs; LLt 29. A] ✱ *pusztítást tesz ~. 1657:* Ezen közben a hadak főképpen a kozákok nagy pusztittást tőnek rajtok; várakot, városokat megvőnek, felgyújtának s népét nagy kegyetlenséggel levágják vala [ETA I, 161 NSz] ✱ *uralkodik ~* **a.** hatalmaskodik. *1794:* Jánk Petrut mint tsalárd huzo vono embert tellyességgel nem kivánjuk, hogy töbé rajtunk Uralkodjék [H; Ks 75. VIII]. — **b.** (országon, népen) uralkodik. *1780:* Meghala a mi felséges és valóban kegyelmes asszonyunk és királyunk Mária Terézia minekutána 40 esztendeig rajtunk nagy békességgel uralkodott volna [RettE 411] ✱ *vámot vehet ~* vámot szedhet tőle. *1592:* Layos lewele egy kysded papirosson, hogy Baczban es Keoreosseon senki vamot Ne vehessen raitunk [Kv; Diósylnd. 32] ✱ *zálogot vesz ~. 1580:* eo kegmek az zekerezesrol wegeznenek mintshogy (!) legien az keoweknek be hordassa A ky el nem Menne Az pallerok vegienek egy forint arra zalagot rayta es hozassak meg abbol az egy egy zeker keowet [Kv; TanJk V/3. 209b].

15. rá; pe cineva/ceva; auf jm/etw. **Szk:** *~ esik. 1596:* le uagia az medeseri legent ... hozza yte s raitais esek az feólden [UszT 11/53 Lucas Damokos de Kaidichfalúa jb vall.] ✱ *csapat ~. 1762:* Feleségit kik által veretette meg s hanyat tsapatott rajta, és páltzávalé, vagy Lopátal, vagy mivel ? [H; JHb XXXV/51. 4 vk] ✱ *csináltat ~. 1585:* az arniek zeket hogy be dezkaztatuk es ket aitot chinaltatu(n)k rayta ... attúnk attol Somogy Janosnak tarssawal f. O d. 75 [Kv; Szám. 3/XIX. 41] ✱ *üt ~. 1757:* egy Pál Ersók nevü bestelen személy már sok versben találtatván kurvaságb(an) ... a' Hohér publice őtvent ütvén rajta vezesse ki a' városból [Kv; TJk XVI/8. 350].

16. tőle; de la el/ea; von jm. **Szk:** *~ keresi* tőle követeli. *1542:* kegelmedeth kernem hog k: adathna neg zantho ewkrewth az en pwztamba, kynek jowendore ne keresne walaky az arath raytham [Fog.; LevT I, 18 Petrus Orozy Zalay Janoshoz, Poson m. ispánjához, Fog. vára urához] ✱ *kíván ~. 1571:* 25 forintot kewan Ked: rayta mikor czák szaz penzel tartoznek Kegnek [Kővár Szt; BesztLt 3541 Clemens Jspan Praefectus arcis Keo et Lucas Horwatt Szwcz Gaspar beszt-i főbíróhoz] ✱ *lop ~. 1584:* Eotweos Orban vallia Baki pal monda eszt hogy lennek procatora Mert sokat lopot volna rayta Balasy Gergelj [Kv; TJk IV/1. 197] ✱ *megkér ~. 1610:* te Janos meny el utan (!) an(n)ak az Embernek oda fel Czo faluara[a] kerd megh ott raita az szeker bert [UszT 4. 9a. — [a]Cófva Hsz] ✱ *pretendál ~* követel tőle. *1747:* ezen A pedig mit praetendallyon rajtom nem tudom [H; Ks 16/10]. *1749:* hallottam panaszolni Tot Jánost, hogy Ispän Vr(am) öt forint Taxát p(rae)tendal rajta [Szind TA; DobLev. I/236. 10b Andr. Dipsei de Szind (46) ns vall.] ✱ *ránt ~.* behajt tőle. *1761:* (A fogadós) Feleségihez hat poltra Lopás fért, ők keszek voltak meg eskűnni hogy nem igaz meg is szolga Biro vr(am) egy német forintot rántot rajtok [Harangláb KK; Ks CII. 20 Jos. Szarka de Kővesd (44) ns vall.].

17. nála; la el/ea; bei jm. **Szk:** *~ kereskedik* nála követelőzik. *1730:* tulajdon Radics Borbára által veszett el ä keresztye, máson nemis kereskedik hanem rajta [Torda; MvRKLev.] ✱ *~ marad. 1579:* Az 10 Aprily chükat peter zalot wala Nalam ... kewettsegben Iwt wolt büday basa hoz Nem vala mydt tennem raytam maradanak [Kv; Szám. 1/XVIII. 11] ✱ *~ mulat* nála tartózkodik. *1765:* az mü hellységünkre dirigaltatott Executorokis meg fordultak nállunk mulattak három, négy ött napokigis rajtunk [Borbánd AF; Eszt-Mk Vall. 189].

18. neki; lui, ei; jemandem. **Szk:** *~ marad. 1586:* Anni (!) 1586, Az zam weweo Vraim Jóüenek az Jspotali hazhoz Szám venni, Marada raitam az Ispûtali mesterségh, az Jeoûendeo 1587 Ezttendeore [Kv; Szám. 3/XXVI. 1 Sűweges Gergelj isp.m. kezével]. *1663:* Kérem azért ... méltoztassék ez iránt való kegyelmes igéretiről egy kis írásocskát ad-

ni, az mint ezután is, ha rajtam marad, donationak kellett rúla lenni [TML II, 476 Teleki Mihály Gillány Gergelyhez].

19. vele; cu cineva/ceva, cu el/ea; mit jm. **Szk:** *szánt ~. 1604:* az Inctus (!) kezdem kerni hogj kvldene ala az eokreit had zantanek uethetnek ualamy kicsint rajta [UszT 18/43]. *1711:* Hozánk is adtak vala ... 2 Tulkot ollyan forman, hogj Tavaszszal Száncsunk rajtok [Killyénfva Cs; WLt] ✱ *(meg)esik ~* (meg)történik vele. *1570:* Seres Lĕrinczne Sofia azzon, ezt valya az vrah Mond eoneky egy chyoda dolog eszek Ma Raytunk [Kv; TJk III/2. 89]. *1722:* gyakron meg esik rajtunk hogy ha valami rosz dolgokb(a) elegityűk magunkot, Moricz Peter Ur bennünkőt meg fogat, es tomloczbenis bele vettet [Hévíz NK; JHbT] ✱ *törődik ~. 1663:* Ennek igazgatása nem illet engemet, nem is kellene rajta törődnöm, de hazámhoz való kötelességem nem engedi, elmulassam [TML II, 567 Teleki Mihály Bánfi Dieneshez] ✱ *vmi történik ~. 1710 k.:* mi dolgok történtenek legyen rajtunk, az Ur eő kglnek volta képpén még irtám volt [Vacsárcsi Cs; BCs]. *1868:* a' magyar Létai T. Pap mindenét el vesztette Ezen szerencsétlenség[a] akkor történt rajta, mikor kepéje, termései mind bé voltak takaritva [Gyalu K; RAk 151. — [a]Tűzvész].

20. (Isten áldása, próbatétele, ítélete, büntetése) vkin; (binecuvîntarea/pedeapsa lui Dumnezeu) asupra cuiva; (Gottes Segen, Urteil) auf jm. **Szk:** *Isten áldása van ~. 1771:* Nagy Isten áldása volt rajta, nagy gazdagsággal is bírt A fia, Wesselényi Farkas úr, hihető a dispositiókat kezére vette [RettE 259] ✱ *az Isten haragja ~. 1662:* Ha ezeket szívből megcselekesszük, ihol nagy valóban rajtunk az Isten haragja [SKr 719] ✱ *az Isten látogatása uralkodik ~. 1642:* En Janczo Pal Kerczesoran lakozo latom gyakorta az I(ste)nnek sulyos Atyai latogatasat raytam uralkodni [Fog.; Told. 1] ✱ *Isten ostora lévén ~. 1629:* mostan Istennek kiualkeppen ualo ostora raita leuen az eleobbi fassioiat az mellyet uallot uolt Ep elmeuel leuen eleotte eloluasok es megh examinalok [Ks TU. 8 Lucas Szabo de szent Jmreh (40) vall.] ✱ *Isten ~ való ítélete. 1676:* Istennek rajtam való itíletiből az én unalmas tömlöczöm ajtaja most is bezárva vagyon hatodik hete lévén már ártatlan szenvedésemnek [TML VII, 249 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz].

21. rátámadva; repezind/năpustind asupra cuiva (cu intenţii agresive): jn angreifend. *1573:* Virag leorinch, Zemliesyteo Marton Zebeny valliak ky fwtamnak az vduarrol az vchara Raytok Paisos Ianos es Nyreo Lazlo Mezitelen zablyawal kergetik ely eoket onnat [Kv; TJk III/3. 137]. *1592:* Zekeli ferencz vallia mikor esmet vizza tert volna Georgi, esmet raita Danjel Deak es esmeg meg hagita, megis sebesswle Georginek az kezi [Kv; TJk V/1. 202].

22. vkivel/vmivel kapcsolatban vmilyen érzés, gondolat, akarás, támogatás kif-ére; în legătură cu cineva/ceva pentru a exprima anumite sentimente/gînduri/voinţe; im Zusammenhang mit jm/etw, um ein Gefühl, einen Gedanken, einen Willen, eine Unterstützung auszudrücken. **Szk:** *~ lesz akar vmit. 1667:* Az mi pedig Bánfi uramnak ide való jövetelit nézi, asszonyunkkal együtt eléggé lőnk rajta, de semmiképpen nem akarja [TML IV, 232 Naláczi István Teleki Mihályhoz] ✱ *elijed ~. 1653:* A vezér csak elijed rajta s mond: „Ma mindketten meghaltok, elmenyen a fejetek" [ETA I, 132 NSz] ✱ *(el)/(meg)csodálkozik ~. 1573:* Fekete Thamas ... vallia ... Eo meg Monta az azzonnak azt halwan az azzon vgian meg chodalkozot Rayta [Kv; TJk III/3. 127]. *1574:* Mondotta az vra Byzon chodalkozom Rayta hogi Illen modon ely feletkezet rolla az Aranyrol Kappa Antal [Kv; i.h. 315]. *1677:* magamnak is minemű nagy obtestatióval írtak Keczer uramék hogy az ügyet, se magamat ne periclitáltassam, elcsudálóznék Kegyelmed rajta [TML VII, 430 Teleki Mihály Absolon Dánielhez] ✱ *elrémül ~. 1785:* meg jövén el réműltem rajta hogy Udvaramat pusztán lelem [Nagylak AF; DobLev. III/600. 2 Dobolyi Josef kezével] ✱ *igyekezik ~. 1642:* igiekezem rajta hogy en miattam kgmetek semmi nemű igaz igieben megh ne fogiatkozzek [Sófva BN; BesztLt 115 Petrus Gauay a beszt-i főbíróhoz] ✱ *kap ~. 1620:* Azmely szókon az mufti igen rajta kapa és monda, hogy: Szinte kedvem szerént szólasz, mert én is úgy gondolkodtam felőle [BTN[2] 394] ✱ *kitölti bosszúját ~. 1630:* feniegete ... Szalaj Giörgj az Eötueös Legjnieket, hogj bizony ki tölti boszujàt rajtuk [Mv; MvLt 290. 203b] ✱ *(meg)búsul ~. 1599:* Reisz Andras, Lucas Rodner es Radnothy Jstwan valljak f 25ra fel mene hogy azt Adgjak megh az Attyafianak ... eo magajs zegeny niawalias igen megh busult vala rajta hogy annyerais vrgealuk [Kv; TJk VI/1. 347]. *1749:* midőn a' Portusra sót vecturaztak volna edgj szám (!) soja ketté törvén, midőn busult volna rajta, az I. Keresztes Peter consolalta [Torda; TJkT III. 262] ✱ *megháborszik ~. 1571:* Wrwnk eo Naga Jobagya akara panazlany Kedre ... eo Naga megh haborozyk rayta [Kővár Szt; BesztLt 3541 Clemens Jspan Praefectus arcis Keo et Lucas Horwatt Szwcz Gaspar beszt-i főbíróhoz] ✱ *megijed ~. 1574:* Anna Kiral Balintne vallia lattya hat az eo hazanal Twz wolna Meg Ied rayta [Kv; TJk III/3. 386] ✱ *(meg)könyörül ~. 1562:* 1529 esztendőben Szulimán török császár mikor meghallotta volna, hogy János király országából kifutott volna, rajta könyörüle és minden kegyelmességét ajánlotta néki [ETA I, 13 BS]. *1600:* Az Vristen megh keonieoreole rajtunk es az Nemessegh keoziben eggyesseget adwan ez varostis sok keremesekkel, es igeretekkel mellejek Allicealuan azt az Jstentelen Tyrranus feyedelmet megh zegenyte [Kv; TanJk I/1. 346] ✱ *(meg)örül/örvend/örömmel van ~* meg örül vkinek/vminek. *1586:* Lakatos Tamas vallia ... Igyarto Georgy Monda, Tamas vra(m) choda kepen chelekedek raita(m) Coloswary Balint, Im megh eskete, de Nem zolgalom erette En vgia(n) megh Eorwlek raita [Kv; TJk IV/1. 583]. *1619:* Azt bizony látom, hogy valakik Felséged jóakarói, oly nagy örömmel vadnak rajta, mintha Felséged tulajdon magoknak küldené[a] [BTN[2] 361. — [a]A pénzt]. *1710:* buzgósággal viseltetém ahhoz a relígióhoz Az anyám is megértvén, felette örült rajta, mivel pápista[a] [CsH 139. — [a]1679. évre von.]. *1820:* az Ifi Aszszany monda Ferentz hogy meg hallatta hogy Fia Született még örvendett rajta [Aranyosrákos TA; JHb 48 Macodi Ana, Serbán Vaszi felesége (38) vall.]. *1895:* Szilágyi Sándor bácsi A levelében megírta, mennyire örvendett rajtad [PLev. 173 Petelei István Jakab Ödönhöz] ✱ *nem kap ~* **a.** nem törődik vele, ügyet sem vet rá. *1643:* En tudom hogi eő keglke nekem semmi közöm nincz hozzá, czak Lattam hogi eő kgl(me)k semmi hasznat ne(m) veszik, en azert nem kapok rayta [JHb III/47]. *1678:* adgya meg hát az hitetlen fi az én penzemet az kivel ados, menyen ördögbe pokolba, én továb rajta nem kapok, czak pénzemet tegye le [Kisgörgény MT; Ks]. — **b.** nem kap az alkalmon. *1766:* Régtől fogva várja szegény Beta, hogy valaki elvegye, de ... nem kapott senki rajta [RettE 199] ✱

segél ~. *1842:* nagy csuda ha nints az ifiu Urnak az a' baja is, hogy könnyű szerrel jutván ahoz a mije vagyon, azt a' maga ideiben meg nem kímélli-s magát azért idő nap előtt szükségbe hozza — az idén már jobbrol balrol a' mit lehet segíllyűnk rajta [Veresegyháza AF; DobLev. V/1241. 2a Dobolyi Sigmond Dobolyi Bálinthoz] ✱ *segíthet ~.* *1806:* Gunsch Mihály Gyergyoban meg fogadott, hogy Sz Régenig a' Tutaját le hozzátok egy porondon fel akasztottátok a' víz nagy lévén az Exponens nem segithetett rajtotak s Tutajján [T; Born. G. XVI/2] ✱ *a szíve megesik ~.* *1811:* A' körül állok, bár Testvéred, barátod, Mind tsak arra valók, hogy halálod lessék, Nem leszsz kinek rajtad a' szive meg-essék [ÁrÉ 110] ✱ *a szuszpiciót ~ tartja* gyanakszik rá. *1637:* Mosa Gergeli protestal azon hogi eö az teörueni talalasa szerent el varta Demòkeot hogj Juramentumat de ponallia (!), de miuel nem compareal s nemis jural ez uta(n) ... az suspiciotis rajta tartia [Mv; MvLt 291. 106b] ✱ *törődik ~* igyekszik azon. *1595:* Az loas legenyek 0[c] km(e)k töredenek raita: hogy ha 9. aúagy 11. sing posztot karasiat adgyak [Kv; Szám. 6/XVIIa. 229 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

23. attól, tőle; de la ceva; von etw. **Szk:** *elhűl ~.* *1766:* meg halván hogy Székelly Jánost keményen meg verték el menek és meg nézem a hejjét, holott annyi alutt vert láttam, hogy el hültem rajta [Szilágycseh; BfR 104/2] ✱ *fél ~.* *1570:* felek reyta hogy k. megh Ne haborodnek Az Vral [Sajó BN; BesztLt 50 Lucas Theowy Caspar Zwch beszt-i bíróhoz]. *1639:* az mikor az Moldovaj Marto(n) lova el veze ... monttak hogy bizoni felek rajta hogy Andras uramek vitték el az lovat [Mv; MvLt 291. 201b] ✱ *megnyugodik ~.* *1618:* Noha ez az particula nem volt az Nagyságod levelébe (hogy: „őnagyságának az vezérnek is írtam felőle"), de az török versióba ugyan odaírattam, hogy inkább megnyugodjék az pasa rajta [BTN[2] 114].

24. *vesz ~* pénzen vásárol; a cumpăra (ceva) pe el; kaufen (mit Geld). *1720:* őrőmeb(en) Őrőgh Szeredai Peter Ur(am) minket kezesekűl edgj horgos pénzel ajandékoza meg hogj magunk(na)k dohanyt vegyunk rajta [Somostelke KK; MbK 133 Oána Vaszily (30) jb vall.].

25. annyiért; pe/pentru atîta; für eine Summe. *1570:* Nagy Mihal vallya hitta volt Zabo Jmreh Zeoleyebe es Mwtogatia volt neky ezt Mondwan, Jm ez en zeolemet Zaz forinton keryk Mint Theccyk neked ha ely aggyam Rayta [Kv; TJk III/2. 91].

26. nem egysz 3. sz-ű alakban ik-szerüen; cînd nu este la pers. a 3-a sg., are funcţie de prefix verbal; nicht in 3. Person Sg, mit der Funktion von Verbalpräfix. **Szk:** *~ áll* tőle függ; depinde de el/ea; von jm abhängen. *1630:* az menyben raitam áll minden melto dologban eó kegelmenek elómenetelere wgiekezem, es minden eddigh valo dissensiot leteszek [OL Gr. Csáky közp. lt CCC 28/53 gr. I. Bethlen István gr. Csáky Istvánhoz]. *1675:* A portán is ajándékkal sokat vihetni végben ... Summa: mindenek rajtatok állanak [TML VII, 20 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz]. *1763:* az sohais jo föld nem leszen valamedig mind egj tőjig el nem Rakantyak mivel ha Rajtam alana őszel ha tehetseg volna mind el Rokontsonam (!) [Kóród KK; Ks CII. 18 Szarka József tt lev.] ✱ *~ megy* reátámad; a ataca pe cineva; jn angreifen. *1710:* Rabutin is kijöve a városból, noha tízannyi is vala a kurucság, mint a német, mégis rajtok mene, és a német puskázást nem állhatván, futni kezdenek[a] [CsH 341. — [a]1704. évi eseményre von.] ✱ *~ marad* eladatlan marad, megmarad neki; a rămîne nevîndut; unverkauft bleiben. *1806:* a szalonnának Némellykor olly böségit láttam itten Udvarhelljen, hogy amian a szalonnának Nagy része majd tsak hogy rajtunk külsökön nem Maradot [Szu; UszLt ComGub. 1753u].

◇ **Szk:** *~ esik* vele történik; a se întîmpla cu cineva; mit jm geschehen. *1583/1584:* Myert hogy az Thora keowetzetlen kwldeoth Zabo Adam Myltan el vehette Az halat Mert Vra parancholta, es az my Reythok esset, Mindeneket el kel zenwednyek [Újfalu K; Ks 42. B. 9] ✱ *~ jár* azon igyekezik/iparkodik; a se străduí să ...; versuchen. *1600:* Jo akarattia zerenth attae Galffi Isthwan wagy azzonio(m) az felesighe Chiki Mihalnak az Menes lowat, azt e(n) nem tudo(m), chak lattam hogy raita iarth [UszT 15/267] ✱ *~ megkaphat* tetten érhet; a putea surprinde pe cineva; bei der Tat ergreifen können. *1593:* Maria, Nemet molnar Georgine vallia hul az zuzekbol, hol egiebwnnet vezet el buza egj Boldisar neuw Molnar legeni vala, kire volt gianosagunk, hogi eo aggia es ejti az buzat vizhordonak, de eggiket sem kaphattuk meg raita [Kv; TJk V/1. 326] ✱ *~ van* **a.** iparkodik, törekszik; a se străduí/sili; versuchen. *1614:* Ekkor én is láttam, hogy olyan rosszul áll az dolog; valóba valék rajta hogy az fejedelemnek való levéllel engem bocsásson az Általon Havaselföldé felől Erdélybe [BTN[2] 78]. *1638:* az Toroczkaj Urak az szegeniséget valoban űzik kergetik az banianak mivelesére, valoban vadnak raita hogi miveltessék [Torockó; Thor. XVI/1 Val. Szócz jb jud. prim. vall.]. — **b.** követ, nyomában van; a urmări pe cineva; jm folgen. *1678:* Cirkó is nagy kozák haddal Moldova tájékán jár, az hol törököt kaphat, igen rajtok vagyon az lézengőjén [TML VIII, 242 Haller János Teleki Mihályhoz]. — **c.** neheztel, orrol; a fi supărat; beleidigt sein. *1704:* Azmikor pedig Bethlen Miklós dolgáról való parancsolatja elérkezett volna azt mondotta, hogy ezek az urak engem csak orromnál fogva hordoztanak. Azt pedig ... még az urak sem tudják, azért van úgy rajtok, most azért is erőskedik ennyire a dologban [WIN I, 207] ✱ *~ kívül* în afară de el/ea; außer jm. *1643:* En arrol eö kgiet assecuralo(m) hogy ha mas ver raitunk kiuul talalkoznek, az ki Dobokai Farkas prosapiaiabol ualonak p(rae)tendalua(n) magat az ioszagert eö kgiet uagy posteritassit haborgatnak, mīnd azok ellen megh oltalmaszuk [Kv; Törzs]. *1795:* Bizonyossak lehettnek az irott Mészárosok, hogy Senkinek rajtokon kivül nem lészen szabad Mészárszékekben árultatni [Déva; Ks 79. 25/17 1/4] ✱ *~ marad* kitart mellette, nem áll el tőle; a persista în ceva, a rămîne neclintit într-o părere; bei einer Meinung bleiben. *1574:* Byzonichon es az vtan meg latya az Teorweny ha Illike orbannak az vicey Ianos feleletyt ely venny Az wagy Orban Rayta Maradot az vicey Ianos tereh keowetessen Appelal vicey Ianos Tanachra [Kv; TJk III/3. 413]. *1590:* Myert hogy Elejtól fogwa Aszal elt a szek hogy mikor valamelj perest az teórweny menedekre fogtatott es megh nem tartotta az menedek, minddgiart teórwenye lett, mostis Azert vgj teczik eo kegmek hogy az A az mit keresett az Jnctusokon, Raita maradttak [UszT] ✱ *~ múlik (el)* vki hibájából meghiúsul/elmarad vmi; a eşua ceva din cauza cuiva; wegen js Fehler scheitern. *1711:* parancsolyon U(ra)m Kgm(e)d eö Kgm(ene)k, hogy most forgodgyék Serényen mig az dolog üdö bé jő, mivel eddig is nem raitunk, hanem eö kgm(e)n mult el [Impérfva Cs; Born. XXXIX. 50 Balási Ioseph Deák Kászoni János főkirálybíróhoz]. *1738:* akármint légjen mostanis a Dolog, hogj jövendöb(en) ne okoztassunk ob neglectum aedificandi pontis, Concludáltuk fermiter, hogj

Hadnagj Atyánkfia ö kglme A melly ... Hidhoz kivántató fa restantia ... még Várasunkon vagjon, azokat is mentül hamarébb hozassa meg, hogy rajtunk ne mullyon, és ... Nms Várasunk Executiót ne szenvedjen [Dés; Jk 502a] ✱ ~ *sül* **a.** rajta marad; a rămîne cu bătaia primită; bestraft bleiben. *1736:* Hanem ha megindúltál volna abban az időben posta lovat eleget adtanak, sőt ha az szegény folnagyok, birák úgy nem viselték magokat, az mint az uton járó kivánta, jól megverték az hátát s rajta sült [MetTr 355]. — **b.** kénytelen-kelletlen nála marad; vrînd-nevrînd rămîne la cineva; bei jm bleiben, egal ob er will oder nicht. *1741:* Csiszér Ádám Ur(am) azt mondá, mit tsinállyunk ezzel az orával e bîzony rajtunk sűll [Ks 15. LIII. 2 Julia Szarka (38) vall.] ✱ *eláll* ~ belefárad; a se obosi de ceva; ermüden. *1763:* az ökrit meg fogák s meg köték, és hárman a' mig rajta el állottak örökké verték, bögették [Udvarfva MT; Told. 44/15] ✱ *el tud menni* ~ képes tájékozódni vmi szerint; a se putea orienta după ceva; sich orientieren können. *1813:* az Exp(one)ns Groffné Asz(sz)ony eö Nsga[a] emberei meg mutották a régi Fogás jeleket, 's mindenüt meg is esmerszettek, hogy Keresztek, 's ... már ennek utánna akár mikor is tudok rajtok elmenni [F.berekszó Sz; BfR III. 12/9 Szüts Vonutz (40) col. vall. — [a]Özv. gr. Toldalagi Lászlóné gr. Korda Anna] ✱ *ért* ~ ért abból/belőle; a fi conştient de ceva, a-şi da seama de ceva; von etw. verstehen. *1673:* Bizony én magamra és azokra az becsületes emberekre (kiket én gondolok, hogy némelyek értnek rajta) semmit effélét nem vehetek, nem is veszek [TML VI, 429 Teleki Mihály Bethlen Miklóshoz] ✱ *felhagy* ~ elhagy vkit; a părăsi/abandona pe cineva; jn verlassen. *1679:* Székely Orsolya Kallyanba(n) lako, Procuratore(m) constituit Visaba(n) lako János Lőrintzet. Székely Istva(n) ellen. illyen okon. hogy teölle el válhassék, mivel el jegyzette ötet, azonba(n) szellyel koborol majd esztendeje, fel hagyot rayta [SzJk 137] ✱ *hittel megmond* ~ eskü alatt/esküvel tanúsít vmit; a dovedi/afirma ceva sub jurămînt; etw. unter Eid bezeugen. *1618:* Ha Kortomaz Georgi Egiedwl hitel megh mond raita, hogi az Elseo es Also szeoleo Giepw uolna az Baluani Ferencz Giepwie tahat Varga Miklos tartozik megh adni az ket penzt [Vajdasztiván MT; RDL I. 12] ✱ *kap* ~ kap az alkalmon; a profita de ocazie; die Gelegenheit ausnützen. *1582:* Petrus Gruz fassus est Kerde Nyreo Kalma(n) en teolle(m) ki tudnal oly ferfiat ki meg hazasulna, Mondek, Am Boros Benedek a' Bachi ker vala hog eg leant zerezzek Nekie, Nireo Kalman rayta kapa [Kv; TJk IV/1. 34, 36]. *1654:* ugian akkor az Terminalt napon azok elöt az Emberek elot ighazodgiek el dolgais eo kglme ne(m) kap raita [Szamosfva K; Ks 90] ✱ *kapdál/kapdos* ~ **a.** hozzá-hozzá/oda-odakap vkihez/vmihez; a tot încerca să apuce pe cineva/ceva; zu fangen versuchen. *1600:* Vekas Jakab ... vallia latam hogy az kyk az felekreol Ala leouenek vala ketten az lowon valoth latom hogy megh zolitak es ottan hamar rajta kezdenek kapdosnj [Kv; TJk VI/1. 525]. *1637:* kapdos vala rajta az Aszonis az erszenieken hogj el ne vigjek el akarja vala az Erszinnek az szijatt meczeni [Mv; MvLt 291. 82a]. — **b.** birtokát foglalgatni igyekezik; a se strădui să intre în posesiunea unei proprietăţi; in Besitz von etw. kommen wollen. *1629:* kerdem twle miert kerte megh azt az Joszagot mert ahoz Verek volnanak nemis hallotta(m) az utan hogi kapdosot volna rayta azt sem tudom Keme(n) Boldisar Uram Valahol foglalta vagi birta volna ... az Frataj[a] Joszagot [Zsuk K; SLt A. 44 Paulus Suki de Suk (80) vall. — [a]K]. *1689/1782:* harmad ideje adosságért Makfalvi Dosa Thamas Uram kezde kapdálni rajta[a] [Szentgerice MT; CsS. — [a]Ti. a földön]. — **c.** magának akar megszerezni; a încerca să pună stăpînire pe ceva; etw. für sich zu erwerben versuchen. *1679:* Kis Görgenyben[a] lako Sükösd Mihály nemes ember gyermektelenül halvan megh, voltak holmi szerzett Jobbagyi ... Sükösd Mihaly(na)k lévén holmi Attyafiai kapdostak rajtok [Ks 14. XXV 1 Kornis Gáspár a fej-hez. — [a]MT]. — **d.** rajta-rajtaüt; a ataca prin surprindere în repetate rînduri; überraschenderweise mehrmals angreifen. *1657:* Ezen napon is hálóhelyekig azért mind rajtok kapdosva késérők Harmadnap esmét Lőcse irányában való táborhelyekig megint hasonló rajtok kapdosással késérők őket [KemÖn. 227–8] ✱ *a kaszálás is rajtunk vagyon* a kaszálás is a nyakunkon van; a venit şi vremea cositului/coasei; die Zeit für die Mahd ist gekommen. *1571:* Aggyak eleyben eo Nagak [a]Menye fogiatkozassunk vagion az Buzanak kessen valo Behordasaban hogy azonnal vgian egy Ideoben az kasalasis Raytunk vagion Neh Maradywnk hatra dolgai(n)kban [Kv; TanJk V/3. 45a. — [a]A fej-nek] ✱ *kezét tartja* ~ tulajdonában tart, birtokol; a avea în posesiune/stăpînire; besitzen. *1730:* Leven ket leanyocskája is az Aszszony ember(ne)k kiket edgjütt meg vett volt Bartos Marton Ur(am) azokot nem manumittálá ö klme, hanem kezit tartya rajtok [Albis Hsz; BLev.]. *1831:* az Aszszony a mindjárt elébb szomszédolt darabotska puszta helyett maga Hatalmából viszsza foglalván, rajta tartya kezét [Szentbenedek AF; DobLev. V/1180] ✱ *megesküdik* ~ megesküszik rá; a se jura că ...; schwören. *1590:* Az teorweny vgy talala hogy megh eskeggiek Pribek rajta hogy hitet nem adott az leannak [UszT]. *1647:* Az Captiva leany ... mindeneket tagad eskudgyek megh raita, hogi sem hire sem tanaczia az el ueszet gywrwknek (így!) [Kv; TJk VIII/4. 232] ✱ *tűz legyen* ~ égettessék meg; să fie ars pe rug; der Teufel soll ihn/sie holen. *1584:* (Az asszonynak) on eottesbeól valo bew Baiossagha Egieb feniegetessyes voltanak ez illie(n) dolgaiert, vesztesiert es Bew Baios voltayert twz legien raita [Kv; TJk IV/1. 259].

◇ **Sz:** *egy pénz ára becsületet nem hagy* ~ teljesen megbecstelenít/meggyaláz vkit. *1722:* Kis Enyedi Nováczki Pál Vram rám jőtt, ugj bánt velem a magom házomnál, hogj egj pénz ára becsületett nem hagjott rajtom [Pókafva AF; Ks 95 Borsay K. Pál lev.] ✱ *kiad* ~, *mint a patai szűrön* kiteszi a szűrét vkinek. *1760:* Bogáti Pál is mindenből jubiláltatott Azt gondolta, mikor Magyarországról bejött, hogy éppen a nyakára ül Erdélynek. Most én is elmondhatnám neki, hogy kiadtak rajta, mint a patai szűrön [RettE 103] ✱ *megméri a hordót* ~ nagyon megver. *1750:* ha az Udvarban mégyek, megméri rajtam az hordót az az, erősen meg vér [Szság; Told. 3] ✱ *az ő lelke* ~ ő viseli a felelősséget érte. *1670:* A Moguntinusnak csak az egy pápistákat offendálható szóknak kihagyásával az dolog meritumát éppen megírnám Az Saxoniai Electornak is éppen; az ő lelke rajta, mit mivel [TML V, 371–2 Bethlen Miklós Bethlen Jánoshoz, Bánfi Dieneshez, Teleki Mihályhoz]. *1745:* nem tudván semmi világos boszorkányságát[a], sem olyanokkal való társalkodását, még eddig elé jámbor asszonynak tartottam, ha olyan is, ő tudja, s az ő lelke rajta [Kőrispatak U; Ethn. XXIV, 166 Oklándi Mihály (80) nyug. un. pap vall. — [a]A boszorkánysággal gyanúsított Szabó Ferencnének] ✱ *vagyon orcád, de* ~ *ülsz* arcátlan/pimasz vagy. *1629:* Hallottam ezt ... eótueós Istuannetol hogj az Piaczon

az Ura melle üle, hogj monda neki orczatlan uagyone orczad ugjmond, es ugjan megh peöke az Uratt monduan, uagjon orczad de rajta ülsz ugj mond, mondgjak hogj eötueös Mihalyneval[a] beszellet volt az eleöt s azert pirongatta [Mv; MvLt 290. 147b. — [a]A szeretőjével].

II. *isz* **1.** *csak ~!* gyerünk!; haide!; komm! *1716:* enis mint jo barátomat nem untattom az házasságtol, hanem inkáb adanimáltam, csak rajta bizony, ha talál ollyat, az ki hozzá mennyen [Nagyida K; Told. 22].

2. fogjunk hozzá!; să începem!; beginnen wir es! *1811:* Rajta! vágni kezdtük öszve a' talpokat, 'S úgy intéztük-el a' Házak állásokat, Hogy mindegyik szemmel légyen a' Nap-felé [ÁrÉ 26].

Ha. *1577:* rejta [Légen K; JHbK XIII. 36]. *1711:* rajtak. rajtok [Vasasztiván SzD; WassLt Farkas Gabor (38) jud. nobilium vall.]. *1754:* rajtak [Erdőalja KK; Ks 39. XI. 11]. *1768:* rajtak [Nyárádkarácsonfva MT; Told. 3a]. *1772:* rajtak [Algyógy H; JF 36 Ferentzi Ádám szb kezével]. *1786:* rajtak [Torockó; TLev. 4/13. 39]. *1793:* rajtunkan kivül [Kv; Pk 2]. *1819:* rajtak [Szentbenedek AF; DobLev. V/1027]. *1821:* rajtom [Kövend TA; Borb.]. *1837:* rajtak [A.szőcs SzD; BetLt 5].

rajtaér 1. rajtakap; a surprinde; ergreifen. *1672:* Édes Bátyám uram, az mi az Jezabel[a] dolgát illeti kitetszik minden dolga hamissága de immár Isten után Kegyelmetek vigyázása által rajta éri [TML VI, 290 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz. — [a]Báthori Zsófia]. *1687:* Eökreöt, lowat loptak, és el adták, az kit rajta értek meg is bűntetődtek [Szilágycseh; GramTr VIII Kis Mihály (45) miles praesidiarius vall.]. *1701:* fel szabadulván az Inas elsőben ã Legények Attyához mennyen, és ott két hétig dolgozzék, mig az alatt egy Betsűletes Mester tanálkozik az ki néki dolgot adgyon ... ha peniglen rajta érik hogy Legények Attya hire nélkül dolgozik a gazdán bűntetés légyen f: 6 [Kv; PosztCArt. 7]. *1722:* Az Szász Pap (:ã kiröl Tavalyis panaszlék:) csak áruldogal titkon, korcsomarosom rajta érte a' ki onnat bort vit [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. *1726:* akiket Gazda emberek a dohányozáson rajta ér(ne)k Hadnagy uram(na)k tartoznak bé mondani [Dés; Jk]. *1773:* a Dajka egj korso éget bort a' pitvarba az osztováta alá dugott vala s én rajta érven meg találám a' korsot [Selye/Magyaros MT; BetLt 7 Joh. Kardos (29) auriga vall.]. *1831:* (A) Rab ellen a bizonyittatván be: hogy ő szolgaja lévén Nehai Czako Sigmond Urnak, midön le kutzoragva a Pénzes Ladaba bé markalt, és onnan Penzt lopott — ezen factuman Czako Janos Ur rajta érvén, a Pénzt tölle el vette [Dés; DLt 332. 10]. — L. még KvE 272.

2. tetten ér; a prinde pe cineva asupra faptului; jn bei der Tat ergreifen. *1701:* ha valamelly más országban szökö ember akár Tiszt, akár más az kinek incumbálna, rajta érne vagj érhetne, és fel akasztással példát nem csinálna, az ollyan kedvező Tiszt vagj akar ki-is maga bűntetődgjék azon emberért [UszLt IX. 77/30 gub.].

3. elkap, megfog; a prinde; fangen. *1710 k.:* A szégyen, noha a bűnnel jött bé, de már az ellen való orvosság és pásztor, mint a skorpióról mondják, akit megmar, ha rajtaéri az ember és odamorzsolja, s békötí véle, maga meggyógyítja marását [BÖn. 428].

rajtaesik nekiesik; a sări la cineva; über jn herfallen. *1572:* Ilona Jakab galne vallia az farsang vegebe volt egi Nap hogi korchomaia volt eoneky Be leot oda aztalos Ilona, Es otth azonnal rayta Estek az haydw legenyek kezdy (!) Eolelny teorelgetny vele Mwlatny [Kv; TJk III/3. 12]. *1584:* Marta Ersek Balint felesege vallia Giermek Aagyban mikor volnek ez Zabo Catot hittam vala Babanak Es ereossen meg Dagadek egkor Az vra(m) raita essek es keonyergeny kezde eze(n) Zabo Catonak hogy megh giogichon [Kv; TJk IV/1. 222].

rajtaindul vkire ráindul, nekimegy; a se năpusti/repezi asupra cuiva; jn angreifen. *1568:* St(ep)hanus filius Ambroosi zabo fass(us) e(st) Kadar markosne arcül wthe az Nemetnet, es az nemet ezt latuan Rajta Jndul Kadar Markosnera [Kv; TJk III/1. 214].

rajtakap rajtaér/fog; a surprinde; ergreifen, überraschen. *1583:* Biro Mihal felesege monda hogy Az vra az eo Zolgalo leankayat Eolebe Zoritotta volt, es gonossagra fogta volt, kyn Rajta kapta [Kv; TJk IV/1. 141]. *1588:* (Ami) az Bűza keözt valo kazalast Nezy, megh engedik eö kgmek illien <o>kkal, hogy senki addegh el ne horgya Amegh az Aratas megh leszen mert az Barnasibok Rea vigyazwan valakiket rajta kapnak megh bewntetik ereössen [Kv; TanJk 1/1. 83]. *1600:* Mi zolgalonk wolo Farkas Antal felesigenek az annia, kett eöreögh Zolgank wala, eö azokhoz zimboralt, eggiket Zaz Janost en wgyan raita kapta(m) bwn zerenth, es akkor chenaltak ezt az Farkas Antalnet [UszT 15/37 Janos Gergely Zetelakj (50) pp vall.]. *1633:* Falabu Kata azt mondgia uala aual az leginiel Bene Janossal akkor paraznalkodo(m) uala, az mikor az battia(m) rajta kapa [Mv; MvLt 290. 137b]. *1701:* Az idegen Posztóval kereskedö embereknek itt ne légyen szabad Posztot el adni itt valo négy Sokadalmon kűvül, még ã Városon kivül Posztótsinálóknak sem, akár Cehosok légyenek, akár ne(m) Cehosok azoknak se légyen szabad, hanem az it valo rendelt Sokadalmon, hâc conditione, mikor ã Sokadalmat meg harangozzák reggeltöl fogva estig, más nap penig árulni nem szabad, ha rajta kapják minden Posztója oda veszszen, annak két része ã Nemes Tanatsot, harmad része penig ã Betsűletes Céhet illeti [Kv; PosztCArt. 17]. *1781:* a' Strásák vigyázása mind ben a' városban mind kőrül bizonyos legyen, mert ha a tolvajt rajta nem kapják, s a' kár tétel iránt etzaka valami lárma esik, a' Strásák ollyan vigyazással legyenek, hogy mindjárt fel költsék a' várost [Torockó; TLev. 2/5]. *1798:* tsak hamar hat szál Szép fákot le is vagtak tsak a lévén meg hatra hogj a Szekerire fel rakják ekkor rajta kapta az Erdö Pasztor [Ádámos KK; JHb XIX/58]. *1804:* Dél előtt az hagyott Letzkét nem tanultam meg egészen, hogy ezen hibámat ki potoljam tsalárdkodtam de rajta kaptak [Dés; KMN 38].

rajtakaphat rajtaérhet/foghat; a putea surprinde; überraschen können. *1578:* Aztis ertettek eo Kegmek egez varasul az olahok minemó kart teznek az waras Erdeie(n), Meg hattak azert az Erdeo biraknak hogy zorgalmatoson gondot wysselyenek ha kit penig rayta kaphatnak ... azok meg bwntessenek, az Ispanoktul [Kv; TanJk V/3. 163b]. *1597:* az Alpretyak eleytol fogwa eöweknek tartottak azt az darab erdót, Seoth meegh az Alpretyak Keozwlis walaky ha oda ment faerth es Rayta kaphat hogy ú magok megh bwntettík merth tilalmossnak tartottak [Alparét SzD; Ks]. *1598:* azt kedigh nekik megh hattam ... hogy az erdeth meg oltalmazzak ne vagiak, az halas vizetis ne halazzak mert ha rajta kaphattiak wket vallamelljken hogy kart tenne megh

bwntetem wket [Kiskájon SzD; BálLt 81]. *1623:* senky se Bortt se sert se titkon se Nilua(n) ne Arultasson valakit Rayta kaphatt keduezes nelkűll Borat seret az Varban vítesse es 12 forintall bwntesse affelet [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.].

rajtalévő rajtavaló ruha; rochia de pe ea; das Kleid an ihr. *1657:* az fejedelemasszonnak az rajtalévőn kívül még csak fejérruhaneműe is nem lévén, reámszorulának, és sok szókkal kérének, hogy Munkácsra mennék el, és tractálnám udvaranépének s köntösének kiadatását [KemÖn. 149].

rajtamegy rátámad; a ataca pe cineva; angreifen. *1710:* A kurucok ... elsőben úgy rajtamenének a németen, hogy már az egyik szárnya szaladni kezdett vala, s Gravennek vezetékjeit sok száz aranyakkal együtt el is nyerték, és sok németeket levágtanak vala [CsH 343]. *1772:* az az rész, mely a mi királynénknak jutott[a], feltámadott Wilhelmus ellen. Melyet a muszka észrevevén rajtament, hogy kardra hányja őket [RettE 276. — [a]A felosztott Lengyelországból].

rajta-rajtakap rajta-rajtaér/fog; a surprinde în repetate rînduri; mehrmals überraschen. *1721:* Csokolodason rajta raita kapa az ura Nagy György [Kál MT; Berz. 12. 90].

rajtárregiment lovasezred; regiment de cavalerie; Kavallerieregiment. *1704:* Ma érkezett egy levele a generálnak[a] akiben megírta hogy a kurucokat megverte, a lovasa elszaladott, német kuruc pedig ötszáz volt, akiket levágatott A mi részünkről pedig estenek el mind a gyalog-, rajtár- és dragonregimentek közül, mind gregarius, mind pedig alsóbb tisztek [WIN I, 250. — [a]Graven Ludwig Ferdinand császári tábornok].

Vö. a *rájter* és *rejtár* címszóval.

rajtatalálkozik rajtafogatik; a fi surprins; ergriffen werden. *XVIII. sz. eleje:* Semmi nemű Kalamárnak (!) sokodolmon kűl szabat légyen (így!) erdéli Posztót el adni, ha pedig valaki raita találkoznék annakis az két része az Nemes Tanácsat, az harmad része pedig az becsűletes Czéhet illet (!) [Kv; PosztCArt.].

rajtataláltatik rajtaéretik/kapatik; a fi surprins; überrascht werden. *1818:* az Exponens Ur(na)k Monostorszegi Tilalmas erdejére réá Menél, abbol ép fent állo Nyers fát vágtál melly htalmas Cselekedetén rajta tanáltatván el fogattattál [BSz; BetLt 6]. *1819:* az Alperes a Devai Ns Uradalomnak tilalmas Szálas erdejébe midőn az áltála le vagdalt, és pusztított fiatalokbol egy nehány szálat szekerére fel rakott volna tilalmas tselekedetén rajta tanáltatván, mindenestől együt az Udvarba bé hozatott [Déva; Ks 116 Vegyes ir.]. *1842:* aki rajta tanáltatnék a megnevezett helyen kívül a fennálló nyersfa vágáson, aszaláson valahány nyers fát valaki elpusztít, minden fáért különkülön 12–12 ezüst Rforintokot tösként a nemes falu exeqválja [Taploca Cs; RSzF 120].

rajtaterem 1. rajtaüt; a ataca prin surprindere; überraschend angreifen. *1662:* De a fejedelem is nagy hamar országa népével s kész hadaival rajta teremvén, Forgách kényszeríttetett minden hadaival a havasba esni [SKr 88].

2. rátámad; a năpusti asupra cuiva; jn angreifen. *1763:* Todor vitézebb levén rajta terme és le veré Juont, akitis osztán Familiástol ... csipelni kezdének a Földőn Victor Juonis oda jövén minnjájon réá támadának, a Földre le verék [Nagyida K;Told. 9].

rajtavaló rajta levő ruha; haina de pe cineva; Kleid an jm. *1584:* Marta Ersek Balint felesege vallia Az vra(m) raita essek es keonyergeny kezde eze(n) Zabo Catonak hogy megh giogichon es az raita valotis Neki aggya, es vgy giogita meg [Kv; TJk IV/1. 222]. *1705:* Beszélé sok nyomorúságit, mennyiszer prédálták már fel úgy, hogy semmije egyebe nem maradott a mostani rajtavalónál [WIN I, 376].

rajtaveszt pórul jár vmi miatt; a ieşi prost/rău; etw. schiefgehen. *1596:* harom forintos nierget attam aiandokba Az ayandekot rajta veztem [Kv; Szám. 6/XXIX. 86 Bachi Tamás sp kezével]. *1653:* A város népében volt ugyan a ki szerencsét próbált, itthon lézengett, valami rosz szokmánt vött reája, és az hajdukkal együtt is volt némelyik néha. De az is némely igen rajta vesztette a dolgot. Mert vermet és eltett egyetmást kellett hogy mondjon, s ha nem mondott, megölték vagy megverték [ETA I, 72 NSz]. *1657:* Ekképpen azért Manszfeldnek kellett volna megegyezni vélünk Palánk táján, az töröknek is hasonlóképpen, és mindkettőben igen megcsalatánk, csaknem rajta is vesztők az dolgot [KemÖn. 66]. *1710:* Mi is éppen rajtavesztjük vala, mert amint megyünk a Csiga hágójánál Erdély felé, hát akkor jőnek szemben a kurucok velünk[a] [CsH 239. — [a]1691. évi eseményre von.]. *1784:* feltünk az eö Nsgáéba menni, mikor vittűnkis egyszer, mászszor a szekér lajtorjában Sátét, lopva vittűnk mikor rajta nem vesztettűk [Arany H; JHb XXXI/51. 24]. — L. még CsH 224.

rájter 1. lovaskatona; cavalerist, călăraş, răitar; Kavallerist. *1657:* Páris Pál is, ki mintegy comissariusok vala az oláh hadaknak egykorban az sáncból ellenkezni kijött német rajtereket többekkel együtt megnyomván ... annyéra ment, hogy kezebéli tollas botját béhajtotta egy német után az sáncba [KemÖn. 47–8].

Szn. *1790:* rajter janos [Kv; KCJk 89a].

2. csatlós, kísérő; însoţitor; Trabant. **Szk:** *lovas ~. 1657:* Böcsülettel láta az kapitán jó lovat is adata alám, és kísírésnek színe alatt négy lovas német rajterrel vezettete szinte Thessen nevű városig Slésiában [KemÖn. 61].

Vö. a *rejtár* és *ritter* címszóval.

rájthózen lovaglónadrág; pantaloni de călărie; Reiterhose. *1824:* Egy rajthosen [Dés; DLt az 1826. évi iratok közt].

Szk: *posztó ~. 1804:* (Jár) fejér szürke posztó viseltes Nadrágba ezen fejűl fél-viseltes szürke posztó Rájthozenbe fehér réz gombokkal [DLt nyomt. kl].

Vö. a *rejthozen* címszóval.

rajthuszni lovaglónadrág; pantaloni de călărie; Reithose. *1824:* Kotsisnak nagy Galiru kőpenyek és egy rajthuszni [Dés; DLt 321].

rajtorja l. lajtorja

rájtsul lovarda; şcoală de călărie; Reitschule. *1840:* Görgény Gyalagassai a rájsulbol ganét hordtak [Born. G. XXIVb].

Vö. a *rejtsule* címszóval.

rajz 1. tervrajz; desen, proiect; Projekt. *1801:* több Rajzot avagy Delineatiot ö nem készittene, és még is meg mutattya hogy kéntelen lesz a Czéh bé venni [Kv; ACLev.]. *1825:* bé-mutata Rajzba egy ezüstböl készülendö Füstölöt v: Tuli boriumot [Kv: ÖCJk]. *1832:* az Nms Czéh kebeléböl két Mester emberek-is rendeltessenek-ki, kiknek-is Rajz meg készittéséiglen tsak égyszeri fáradságáért tartozzék a' Remekezö Ifju égynek-égynek elöre 30 ~ Harmintz krajtzárokat ezüst-pénzben fizetni [Kv; ÖCLev.]. *1846:* Mutatta fel Szigeti János a raiz tábláját és fizetet Sallariumat 2 Rf 30 xr a raiz megnézéséért (!) 1 Rf [Kv; ACLev. Kül. Perc. 47]. *1847:* a' kérelmesnek rajza bé mutatasakor, a' remeke le darabolásához 14 napokig egy legényt tartani meg engedte [Kv: ACProt. 23].

Szk: *a ~ban kvalifikája magát. 1839:* a Legénysége alatt tett rajzolatjait is bé kelletik mutatni annak bé bizonyitására hogy a rajzban-is magat quálificalta [Kv; ACSzám. 128].

2. leírás; descriere; Beschreibung. *1672:* Végezetre, Uram, hogy Kegyelmed panaszának rajza, korábbi írásának olvasása előttem unadalmas lett volna, távul legyen, sőt barátságason veszem [TML VI, 399 Béldi Pál Teleki Mihályhoz].

3. rajzolat; schiță; Kurzgeschichte. *1880:* Különben egy rajzomat, amelyiket lehúzott[a] egész a sárga földig, a Bud. Szemle jövő füzete hozza [PLev. 81 Petelei István Jakab Ödönhöz. — [a]Gyulai Pál, a Budapesti Szemle akkori szerkesztője]. *1889:* Azt még jobban szeretném, ha az uram olvashatná fel e neki való rajzot: a kalotaszegi kiejtést, a szenvedélyt, mindent, mindent ő tudná visszaadni a maga teljességében [i.h. 146 Gyarmathi Zsigáné Petelei Istvánhoz Bh-ról]. *1896:* A program egy évre ez: szeptember 2-ik vasárnapon székely felolvasás lesz; balladák (szóban, nótában), rajzok, mesék [i.h. 184 Petelei István Jakab Ödönhöz]. — L. még i.h. 74, 79, 97.

rajzás méh-kirajzás; roire, roit; Bienenschwärmen. *1634:* Méheinknek szaporitásában es mentöl töbnek tartásabanis túdós bizonyos emberek méheseket rendellyenek hozzáya, kiket nyárban fökeppen rayzásoknak idein egieb szolgalattal neis banczon [UF I, 336 I. Rákóczi György gazd. ut.]. *1843:* töke méh eddig elé rajzot 32. kasot, — az idéní rajzások a' ki késettség miatt kétes reményüek [F.zsuk K; SLt évr. Szigethi Csiky Sigmond P Horváth Ferenchez].

rajzik (méh) kirajzik; a roi; schwärmen. *1770:* a Méhek nem rajzottak csak edgyet is. négy kosár méh holt meg köztök [Balázsfva AF; UtI]. *1774:* Balint Uram itten Lévén Tisztarto ... parantsolt ... hogy keressenek Méhet az Erdöben, Kaptakis három Méhkosárra valot, egyiket én vertem fel a másadikat mikor rajzot fogták el [Mocs K; KS Conscr. 57 Varro János (26) vall.]. *1834:* Méh és gyüjteményéröl valo Perteptum Fel nem veretett egy is mivel egyet se rajzattak [Hosszúaszó KK; Born. F. la Bod Péter tt szám.]. *1843:* A' Méhek jol, de késötskén rajzottak, külön kosárba vagyon 11 [Széplak KK; SLt évr. Menyhárd Péter P. Horváth Ferenchez].

rajzlátó remekrajzot ellenörzö látómester; meşterul care verifică desenul făcut la trecerea probei de maistru (pe vremea breslelor); die Zeichnung für die Meisterprüfung prüfender Meister. *1845:* a' Remek esztendöre botsátott ifjunak Kováts Ferencznek remek-esztendeje el-telvén ... a' szokott mod-szerént remekrajz-készitésre bocsáttatott, rajz látoknak rendeltettek Lukáts János és Koncz Jó'sef atyánkfiai [Kv; ÖCJk].

rajzmester népiskolai rajztanár; profesor de desen; Zeichenlehrer in der Volksschule. **Szk:** *normális ~. 1845:* Brassoban Normalis rajz mester Szakáts Josef, metséges Nemessi származásárol köz hitelü bizonyítványt kérvén adattatni adassék ki a' kért bizonyitvány [Usz; UszLt XI. 85/6. 31].

rajzocska rajzolatocska; schiță (scurtă); Kurzgeschichte. *1881:* Kétségbe vagyok esve, Ödön ! Nem tudok bár egyetlen vidám rajzocskát írni. Nem fog a pennám [PLev. 89 Petelei István Jakab Ödönhöz]. — L. még i.h. 167.

rajzol 1. a desena; zeichnen. *1665/1754:* Az mely jámbor Iffiu Társ legénnyé akar lenni légyen fejér krétája kezében, és rajszollyon egymáson által bútatva két féle Asztalos mű szért, tudni illik fa és vas némüt [Kv; ACArt. 21–2]. *1832:* az lèsz az első aki jobbat Raizol [Kv; ACProt. 1].

2. ábrázol; a descrie/schița; beschreiben. *1860–1861:* országosan el van ismerve a hires Marosszéki piros párizs[a], s azért van a czimerében is félig piroslólag rajzolva [Benkő, Mszlsm. 13. — [a]Ti. párizs alma]. *1879:* Ilyen lázban nem voltam soha. Egy asszonyt rajzolok, aki a mindenünnen rá háromló gyanúsítások s vádak terhe alatt elbukik [PLev. 42 Petelei István Jakab Ödönhöz]. *1880:* Soha szebb dolgot nem olvastam, mint a Te Sebestyén Esztid. Gyönyörü! Az utolsó fele tán szebb az elsőnél, pedig roppant kényes helyzeteket rajzoltál benne [i.h. 76–7 Jakab Ödön Petelei Istvánhoz].

rajzolás 1. desenare, desenat; Zeichnen. *1710:* Rajzoláshoz valo edgj csumo kepeket ... edj rajzolo vasat [HSzj *rajzoló-vas* al.]. *1834:* ezen rajzolás ideje harmadnaprá határozodot [Kv; ÖCJk].

2. ábra, rajz; desen; Zeichnung. *1818:* a nevezett Mechanicus az általa feltalált Machinának Modeeljét, vagy tökéletes leírását és rajzolását annak Geometriai Scálájával edgyütt adgya bé [Kv; DLt 456].

3. kb. díszítés, mintázás; ornamentație; Schmuck. *1765:* A' kis Ajtonak pedig frontispiciumába több rajzolások között hasonlo kerek Táblán illyetén irás[a] [HSzj *galambbúgos-kapu* al. — [a]Köv. a felirat].

4. ábrázolás; descriere; Beschreibung. *1894:* Hanem, íme, te abbahagytad a világi dulakodások rajzolását, s megírtad Argirust [PLev. 170 Petelei István Jakab Ödönhöz].

rajzolásos mintás, díszítéses; cu ornamentații; gemustert, geschmückt. **Szk:** *~ óntányér. 1734 k./1770 k.:* egy nagyobb s egy kis rajzolásos ón tányérok [Vajdakamarás K; SzConscr. 146].

rajzolat 1. rajz; desen; Zeichnung. *1814:* Az elömbe mutatott Insinéri planumot, s rajzolatot látom [Dés; Ks 79. 29. 791]. *1826:* A' rajzolatbol az is kitetszik, hogy a' mostani árok telyességgel nem distingválja a' két falu határát [Msz; GyL]. *1839:* a Legénysége alatt tett rajzolatjait is bé kelletik mutatni annak bé bizonyitására hogy a rajzban-is magat quálificalta [Kv; ACSzám. 128].

2. (művészi) rajz; desen (artistic); Künstlerzeichnung. *1823–1830:* Ezen univerzitáshoz[a] tartoznak még ...

140 000 darab (Band) könyvekkel tele bibliotéka, múzeum ... rézmetszések, rajzolatok, gyűjteménye[b] [FogE 236. — [a]A göttingaihoz. [b]Folyt. a fels.].

rajzoló I. *mn ~ fa* asztalosszerszám; unealtă de tîmplar; Tischlerwerkzeug. *1656:* Ezen saffar hazban vagyon egy negy szegre csinalt asztalos miszerszam tarto lada, kiben vagyon miveleö ezköz ez szerint: Eoregh gyalu nro. 8 Meczö kés nr. 2. Rajzalo fa nro. 3[a] [Fog.; UF II, 114. — [a]Fels-ból kiemelve].

II. *fn* ábrázoló; desenator; Zeichner. *1883:* Ezenkívül gratulálok neked a rajzolóhoz. Az első darab utolsó képecskéje, a Huszár utolsó és az utolsóelőtti darab végén lévő vignetták gyönyörűek [PLev. 108 Petelei István Jakab Ödönhöz].

rajzolt díszített, mintázott; ornat, decorat, împodobit (cu ornamente); geschmückt. *1732:* ezen háznak faragott kőből valo tüzheljre rakott, Sárga, zöld és kék virágokkal szépen rajzolt fejér bokaly unikornis czimeres csipkés, és gombos káljhákbol rakott füttös kemenczéje [Kv; Ks 40 Varia XXVIIIc].

rajztábla planşetă de desen; Zeichenbrett. *1846:* Mutatta fel Szigeti János a raiz tábláját és fizetet Sallariumat 2 Rf 30 xr a raiz megnézéséért (!) 1 Rf | rajz tablajo meg nesésért (!) Czéhot gyűjtetett [Kv; ACLev. Kül. Perc. 47, 54].

Szk: ~ *kiadás. 1846:* jelentette magát Fabián Mihály remek esztendeje Kitelvén raiz tábláját Ki Kérte mely Ki is adatott fizetett 2 Rf 30 xr a raiz tábla Ki adásért fizetett 1 Rf [Kv; i.h. 47].

rak 1. tesz, helyez; a pune/aşeza; legen. *1573:* Martinus Weres vallya Adam Istwan Mond az Battyanak, My dolog hogy fel fele Raktad Az en famat talam ky akarsz <az> hazbol tenny [Kv; TJk III/3. 198b]. *1591:* 5 die Jüly valamy faragot kewet wiznek Deesre hozattam zalmat hogy kezykbe Rokyak [Kv; Szám. 5/I. 29]. *1619:* Én megragadám az szekeret és az szekérnek az vasai kezembe maradának ... Én mind az hátamra rakám az szekérnek az vasát [BTN[2] 221]. *1676:* Ez az orvosság, hogy tiszta rozs lisztbűl süssenek kenyereket s az embert vetkeztessék mezítelen s egy asztalon hanyatta fektetvén, az kenyereket rakják körülötte [TML VII, 164 Székely László Teleki Mihályhoz]. *1761:* mikor a fa eszközeket Mester Uram praesentiajab(an) ket fele roknák, en tavol valék [Branyicska H; JHb XXXV/45. 9]. *1763:* a' tőbbin[a] is az irt Sákokon kivül, egyéb partikák is voltanak rakva [Gálfva KK; Mk V VII/1. 39–40 Muntyán Iuon (50) zs és Vonya Todor opilio (18) vall. — [a]Ti. szekéren]. *1822:* Baratzkot elegen küldenek Levél közé rakják s olyan mind ha akor raknák [Mv; IB gr. Korda Anna lev.]. *1854:* az Törögbuzát szedéskor rakja 2. egyenlő részre a' szénát és Sarjutis [Egerszeg MT/Mv; DobLev. V/1373 Dobolyi Bálint kezével].

Szk: *egymásra ~. 1594:* Az Varbeli hazakban ualo Inuentarium ... Az Azzon' Thar hazaban Egi desaban vadnak valami Aallorczak egi masra rakua jskatula No. 3[a] [Somlyó Sz; UC 78/7. 22, 33–4. — [a]Fels-ból kiemelve].

2. (magasra) halmoz; a aşeza (unele peste altele), a face o grămadă (înaltă); (auf)türmen. **Szk:** *asztagba/asztagot ~. 1605:* Tetczet ezys hogy senky se Rawo, se deak, se Aztagh rako, az dezma kwveol maganak aztagot ne rakyon [Kv; TanJk I/1. 628]. *1622:* Tot Mathe azt vallia hogi ă bekessegben illjen rend tartas volt, hogi az falu vegre hortak az Dezmatth es negy Aztagban raktak [M.décse SzD; SzJk 8] ✱ *asztag ~ni. 1801:* Olynyan (!) Juon ... asztag rakni bé indulván ... igyekezett Feleségit a hajóba bé venni [Ne; DobLev. IV/841. 1b] ✱ *boglyába/boglyát ~. 1774:* Sarjut különősőn 'a Csűr kertben raktak hol két hol 3. buglyát, egy egy bugjában csak raknak őt hat szekérrel [Szentdemeter U; LLt Vall. 114]. *1848:* Kolos monostori lakosok tartozok lesznek ... az uradalom részét a raktárba buglyákba, vagy kaszalyba rakni [Km; KmULev. 3] ✱ *csomóba ~. 1776:* Midőn az őszszel kevés Gabanácskámot Csamoba ractam volna [A.kápolna KK; BK]. *1818:* a' vásarokra jövendö Szekerek és szánok mindenkor tartozzanak égy égy kosárnyi kovats követ bé hozni, azt a' piatz sorba tsomokba rakni [Dés; DLt 174] ✱ *dombot ~. 1771:* az Ucza közepire ... Stikler Antal Uram Dombotis rakot a Marha Ganéjbol [Dés; DLt 321. 14a Fr. Imbrefi alias Szöts (52) ns vall.] ✱ *hantot ~. 1773:* ez az Kis Cserefa fiatal, mellynek tövire most keresztett vágunk, és hontotis rakunk [Vaja MT; Told. 3a] ✱ *kalangyába/kalangyát ~. 1724:* a ... zöld buzát, kalongyába rakván, oszszák négj felé egyenlö képpen [Asz; Borb. I]. *1797:* itt a Kalongyát rakják 28 kévéből [Cege SzD; WassLt Conscr. 682] ✱ *karóba ~. 1668:* talán jó volna az kalangyáknak az felső, inkább megázott kévéket raknák talán inkább karókban, az szárazabb részét asztagban [TML IV, 335 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz] ✱ *kazalba ~* **a.** kazalba halmoz. *1704:* azmely búzát a körül való falukról hoztanak volt, azt mind rakták kazalba az királybíró uram majorjában [WIN I, 199]. *1774:* két esztendőbeli termést meg nem vették, a harmad ideji is meg vann egy kaszalyba rakva [Backamadaras MT; LLt Vall. 216]. — **b.** rakásba rak. *1716/1793:* A Tűzre valo fátis hordják ki rakják kaszajba közönséges helyre [A.csernáton Hsz; SzékFt 29] ✱ *keresztbe ~. 1784:* 'A potentiose elvitt Búza mostis 'a Falu mellett keresztbe van rakva [Tihó Sz; JHbK LIV/8. 16] ✱ *kőhalmot ~. 1758:* a' Sorok tetejin kő halmat rakának [Várhegy Cs; EHA] ✱ *ölbe ~. 1843:* Mind a három helység lakosai hajtatnak Offenbányára a vízből ölfákat kivenni és ölbe rakni évenként két vagy három versen [VKp 128] ✱ *szakaszba/szakaszt ~. 1577:* Vagion nag panazolkodas, hogy az zenat haz heiara rakyak, es zakazt raknak vdwarokra az varosba [Kv; TanJk V/3. 152a]. *1620:* az szenat szakaszban raktak az kertben [Disznajó MT; TSb 21] ✱ *szakasz ~ni. 1596:* fogattam Bajuz Gaspart zakaz rakni 6 nap fizettem f—d 72 [Kv; Szám. 6/XXIX. 171 Bachi Tamás sp kezével] ✱ *széna ~ni. 1588:* mikor ecczer zena rakni hadadba[a] be menteonk volna, az Sombori vram Jobagiai ... mynd zenankat keoleseonket hatalmaswl ell hoztak [Zsákfva Sz; WLt Mich. Talas jb vall. — [a]Sz]. *1742:* széna rakni ment az egész Falu [K; LLt Fasc. 93].

3. rárak; a pune pe/peste ceva; darauflegen. *1771:* Mak Lászlo a mely Tövis kertet csináltak volt ő iránta a kertye mellet, ki bontotta és a maga kertyire rakta [Dés; DLt 321. 9b Elizabeta Szakfalvi cons. Georgii Tot (46) vall.]. *1777:* Barburás Szimjuon maga szekerit holmi portékakkal ... meg rakta, és feljül szalmát rakott réája [Kócs SzD; KS. Blaga Makové (36) jb vall.]. *1790:* ha valaki a Csermejét, más ember Szőllőjéből el lopja vagy hordja 's maga Gyepűíre rakja egy Mforíntig büntettessék [Karácsonfva MT; Told. 76]. *1810:* A Lokötő Szin ... Fedele avatag Szalmábol vagyon cserefa létzekre, és középszerű szarufákra rakva [Újfalu K; Ks 76 Conscr. 523].

4. vmit vmire (rá)tesz; a pune ceva pe ceva; etw. auf etw. setzen. *1573:* Feierdy Kato Azt vallia ... Latta hogi puskar

gaspar harom parta Eowet es ket Ezwsteos hywel kest rakot volt az aztalra [Kv: TJk III/3. 169]. *1656:* Ezen hazban vagjon egi darab fejer padszek, melire hol mi egyet mást szoktak rakni, 's tartani [Fog.; UF II, 150]. *1657:* az várbéli palotákban, az holott az fejedelemasszonynak is jelen kell vala lenni ... házában feltekert puskáit asztalára rakván ki sem akart jüni [KemÖn. 131]. *1741:* az felsö háznak pádimentomát téglával bé ragták s agyaggal sikárlották bé, és azon helybe vasat ragtak, hogy ne lássék az téglának fel bontása és Sikárlása [Meggyesfva MT; Ks 184. LXXXVIII]. *1762:* a Levelek elö hozzattattanak, és Ládákra rakván a Pársok meg edgyezések szerint mind bé petseteltük [Msz; Told. 23].

5. vmit vmibe (be)rak/tesz; a pune ceva în ceva; etw. in etw. stecken. *1572:* anne sum(m)a aranyat 34 fazekba rakny chodalatos es halhatatlan dolog [Nsz; MKsz 1896. 358]. *1591:* Az zekrent zegezny kyben az kûpakat Roktak attam f—d l [Kv; Szám. 5/I. 14–5]. *1592:* az pechietles vtan az penzt egy kws ladaba rakok [UszT]. *1621:* Veottem ... 36. font Czukat melljet az barkaba(n) rakta(m) .../44 [Kv; Szám. 15b/IX. 25]. *1633:* Koncz Istuan(n)e az hust az serpenieóbe eò maga raka [Mv; MvLt 290. 130a/2]. *1721:* az mely kementze meszet az öszszel raktak volt meg egetik [Pálos NK; Ks 95 Hévízi István deák lev.]. *1785:* Meg érvén a Muskotaly körtvély mind öszve szedettem, s ezen ferslagb(an) szároz széna közi rakvan fel küldettem [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

Sz: *1619:* viselje magát portai prudentiában, annyit rakjon az zsebbe, kit elhordozhasson [BTN[2] 186].

6. meg/telerak; a umple cu ceva; füllen. *1573:* Kalmar Istwan azt vallia orgonas Janos haza rakwa volt hazkeozbely Marhawal ky mynd pwskar kezebe Iwtot [Kv; TJk III/3. 171]. *1597:* Chizar Peterne Borbara wallia az kertbennis egi paita rakwa wala zénnel, kibe(n) Istwa(n) kowach azúta(n) chiak keze(n) Zallot | Varga Jmreh ... wallia latam hogi ... az kebele rakwa wala gyewmeolchel [Kv; TJk VI/1. 43, 106]. *XVII. sz. eleje:* Eggi leveles taska leuellel rakûa [Kp III. 37 Ismeretlen személytől „Memoriale azokrol mellyeket Szasz Medgiesre attam"]. *1658:* elkészültünk vala, hogy ma meginduljunk. Harmad naptúl fogva rakva áll az szekerünk [TML I, 259 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz]. *1763:* Fogasok, Pohár-Szék rakva vóltak ón Tál, Tángyérokkal, és ... On kannákkal, Felsö országi Bokállyokkal on Fedelüekkel [Kv; TJk XVII/2. 234 néhai Gráff János halálával az özvegyre, Veres Katára maradt javak 1723-i inventáriumával kapcsolatos ügyvédi észrevételek]. *1767:* az Élés-ház, Szalonnákkal, Bog-Hájokkal, oldalokkal, órjákkal, Désa-Vajokkal olly rakva volt, hogj alig fordulhatott meg az Ember [Kóród KK; Ks 19/I. 6]. *1782:* Háza, Kamarája, és pintzéje rakva voltanak Házi portékákkal, és kereskedésre valo egjetmásakkal [Mv; DLev. 4. XXXVI].

7. (járműre, teherhordó állatra) felrak/tesz; a încărca; (auf Verkehrsmittel, Tier) legen. *1653:* Egykorban ... jönek a bassák emberei és szolgái Toldalagi uramnál, és csak hamar mind felosztták:[a] lovak, tevék s öszvérek hátára rakák s elvivék [ETA I, 129 NSz. — [a]A lisztet].

Szk: *gözkocsira ~* vonatra ültet. *1870:* Addig viddegéli sétálni a mezőre, mig egyszer szépen gözkocsira rakja öket [Kv; Borb. I Szeremley Lajos nyomt. felterjesztése] ✱ *hajóra ~. 1710:* Rabutin ... a Maros partjára ágyúkat vonatván, onnan lötetni kezdi a kurucokat, azalatt hajókra rakván a hadait, egymás után minden kár nélkül általköltözteté [CsH 342] ✱ *szánra ~. 1742:* Tudgyaé hogj Kifor Ilianak marháit, javait praedalták, hordották szánakra avagj Szekerekre rakván, hová és ki keze alá vitték ? [KSz; TL 42 vk] ✱ *szekeret/szekérre ~. 1590:* (A kalangyákat) mikor zekerre rakia volt Vajda Georgj Mateh Balassal ez J. Raiok tamadvan p(ro)pria potentia el vette [UszT]. *1705:* egyet sem hagytanak el, hanem akik bennek[a] nem mehettenek, azokat szekerekre rakták, úgy hozták [WIN I, 621. — [a]A muskotélyosok közül]. *1763:* töb gabonát raktaké azon szekérre nem tudom bizonyoson, mivel én azonb(an) a' magam szekeremhez fordultam el onnan s az alatt hordozoskodtanak s rakták azon szekeret [Szökefva KK; Mk V. VII/1. 43] ✱ *taligára ~. 1731 k.:* Moldován Opra ... kurváját egy ejtszaka egy két ökrü taligára rakván el szökőt [Sövényfva KK; Born. XXXIX. 16].

8. vhova/vkihez (be)rak/tesz vmit; a depune/depozita la ...; irgendwo/bei jm einlagern. *1562:* Onnat Balassi indult Szakmárra, és a nyereséget Szakmárban mind egy házba rakák de ... a benne lévö sok préda mind elége [ETA I, 18 BS]. *1582:* ez Borbely Tamas zoktata a hidelvieket oda hogy Bort raknak a pinczeben [Kv; TJk IV/1. 65]. *1617:* Beczj Palne buzayat ide Mihalj Andrasnj Raktuk itt raktuk be eö szamara [BLt 2 Thomas Czjobott de Vyfalua[a] (60) pix vall. — [a]Kászonújfalu Cs]. *1632:* eg' kamorat fogattunk uala az meliben marhaiokat raktuk uala [Mv; MvLt 290. 108a]. *1737:* vagyon egy küs boltos rejték, melly hihetö avégre készittetett, hogy félelmes idöben féltö portékát rakjanak belé [CU Petrichevich — Horváth Boldizsár conscr.]. *1808:* Azon Esztendöben, a midön Kiszo Iuon el Szökött Gabanáját, Árpáját, Szénájat Sarjuját, Árpáját Rusz Pávelhez raktae ? [Szászerked K; LLt vk].

9. tölt; a turna; gießen. *1702:* Hogy a' kemencze földe le süllyedet volt, hozattam egy Szeker kovacs követ mellyet a' kemencze földében raktak //24 [Kv; KvRLt I. C. 8. 35].

10. alapoz; a pune bazele la ceva, a funda; begründen. *1607:* azt valliak hogy eök[a] Vgia(n) azo(n) el vont sinor helie(n) epiteottek s raktak az fundamentomot az J. fundamento(m) epitese Jo es helie(n) vagio(n) [Mv; MvLt 290. 12. — [a]A kőmívesek].

11. épít, felrak; a construi/ridica; bauen. *1570:* Az Hagmasy vra(m) hazat ky Rakta egyk mongia volt hog elj Jwne egj kw labot kelene Raknywk mert adeg az basztjat Nem szynalthatyhatywk [Bethlen SzD; BesztLt 69 Fr. Kaszony provisor archis (!) Bethl(en) a beszt-i bíróhoz]. *1588:* Az Nemet Komyes Andras 4 napon Az feredeo haznal Rakot attam f.—d. 80 [Kv; Szám. 4/III. 33]. *1589/XVII. sz. eleje:* ez tarsasagh, kęt fęle kömiues mesterekbeol all ennek utanna: Faragokbol, az az: Az kik az keouet minden fęle epitmennek nemere ki tudgiak, tanultak szepen faragni, es faltis tudnak rakni es boltozni [Kv; KőmCArt. 3]. *1623:* mikor az Bastiatt Rakny fogiak ... kezen legyen mind keoue teglaya meze [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.]. *1651:* Anno 1651 Ultima Aprilis Kezdettek az Kalastrommal valo Collegiumot[a] az fundamentumon felyul rakni [Kv; EM XLVIII, 350. — [a]A leégett ref. kollégium épületét]. *1761:* az Malom árka mellett Sütö ház, benne levö földböl rakva szekelyes Sütö Kementzével [Siménfva U; JHbK LXVIII/1. 48]. *1767:* A Gabonas ... tizen öt cserefa oszlopokon, vagyis sztompőkön ... oldala fenyö deszkákból fel az eszterháig rakva [Csapó KK; Berz. 3. 7. C. 5]. *1820 k.:* Vagyon még ezen Házban egy romladozott Füttös kályha kementze is Téglával készült Tüz helyre rakva [Dés;

RLt]. *1823–1830:* A régi fakémény helyett is kőkéményt raktanak [FogE 296].

Szk: *~ni való kő. 1648:* az templom feleöl valo felen három eolni szelessegre nehol, s' egy ember magassanira hozzan 16 eölnire rakni valo keönek [Kerc F; UF I, 847] ✱ *~ni való tégla. 1679:* az mint observaltak az le hordaskor Circit(er) lehete Az Padimentom(na)k valo vekony Tegla No. 3570. Az vastagab vagi rakni valo tégla no 2856 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv.].

12. beépít/helyez; a construi in ...; einbauen. *1633:* Cziszmaszia Istuanis megh engede hogi eo feleolleys keobeol az keoz falra epithessen seot megh hogi az Cziszmaszia Istua(n) gerendaitis az keofalba rakiak [Mv; MvLt 290. 129b]. *1637:* fen az keolabak keözt az falban rakua uagyon negy eöregh vas rud [Fog.; UF I, 406]. *1653:* ott a hol a menkő a falba bément, hát szinte ott raktak volt fát a falba a mesterek hogy már erősségnek okáért, s hát az ég a falban [ETA I, 147 NSz].

13. állít; a ridica/face; stellen. *1574:* Byro vra(m) Ne feletkezek ely rola Mikor az vyz meg Apad, latassa (így!) es az hwl zwkseg Igaztassa (!) Meg az kyk kerteket kylleb raktak cheowekletek [Kv; TanJk V/3. 102b].

14. helyez; a așeza/pune; legen. **Szk:** *csóvát ~* tilalomjelet helyez vhova. *1740:* vagy két Esztendőtől fogva kezdettek az Csovát rakni a fejér kőhőz az Kis Mihály földire bé az Aranyos felé [Várfva TA; Borb.] ✱ *határkövet ~. 1583:* my Az Igaz hatarra Raktuk a' hatar keoweket Amenyere Alol raita a' theob feoldek ky zolgalnak [Kv; TJk IV/1. 177].

15. (ékkővel, gyönggyel) díszít/ékít; a împodobi (cu piatră prețioasă/perlă); (mit Perle, Edelstein) schmücken. *1596:* Egy zederyes kamuka zoknya, kin wagion két bokor eoregh kapoch kik rakwak tewrkessel, gieongieokkel [Kv; RDL I. 65]. *1686:* Egy tiszta gjöngjel fűzött gallér öreg apro kőzep gjöngjokkel rakva [BK. Bánfi Farkasné Bethlen Krisztina kel.]. *1687:* adott volt ajandekban egj hadi szerszamos Függött, melj gyemántokkal, rubintokkal rakva [Körtvélyfája MT; BálLt 1]. *1692:* Egy arany reszkető tő, tizen három gyémántokkal rakva zamánczos [Bilak BN; JHbK L/36]. *1749:* Adának Egy homlok Pártát tizen ött Remekből áll (!) Dupléttal rakva [Koronka MT; Told. 12/2]. *1761:* Kerecsen Toll melle valo Ezüst Tok kővekkel rakva [Nsz; gr. Eszterházi Kata hagy.]. *1766:* Ezüst Aranyas pézma tarto mélyb(en) vagyon rakva igen apro rubint hat darabb, jo féle győny (!) apro, es nagyob hét Szem [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 96].

16. tűz; a pune în ...; aufstecken. *1736:* mindenek felett gyönyörűséges volt, mikor három szál darutollat köves medályban rakva tettek az ifjak süvegekben [MetTr 347].

17. (rá)erősít; a fixa pe ..., daraufbefestigen. *1733/1813:* Kílentz, vagy Tiz apro Konty hátu boglárok fényes pántlikára rakva [Kv; SLt XLII. 6. 26 P Horváth Krisztina hagy.].

18. (díszül) rátesz; a pune/prinde pe ceva (ca podoabă); (als Schmuck) darauflegen. *1736:* (A) nadrágon ezüst vagy selyem sinór lévén rakva két renddel az sinorok végiben fél ujjnyi ezüst vastag tők, azokat sinóron által vonták a salavári lyukain s ugy kötötték az nadrághoz [MetTr 353].

19. vmibe foglal; a monta în ceva; einfassen. *1744:* üveg ablakok onba rakva ... kivül Kemény vass Sortély (!) [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67].

20. kb. ellát, felszerel; a prevedea cu ceva; ausstatten. *1840:* Az egész malmon[a] keresztül megyen egy csatorna ... a földben viz szivárványok vannak helyeztetve Ezen szivárványok hány darabokbol állanak, minök és mitsoda vasakkal vagy rezekkel rakvák? fel bontás nélkűl tudni nem lehet [Km; KmULev. 2. — [a]Papirosmalmon].

21. lerak; a se depune; anschwemmen. *1765/1770:* Melly földet ell mosot a' Kűkűllő, és follyása árka változtatásával a' Kűkűllőn tull rakott Simén András Uram birja [Széplak KK; SLt évr. Transm. 196].

22. tapaszt; a lipi/murui; mit Lehm bewerfen. *1823–1830:* egy földből való melegítő s kívül hevítő kemencét így csinálnak: kereken nádat állítanak fel jó sűrűn úgy hogy olyan forma, mint egy tyúkborító vesszőketrec. Ezt a felállított nádat kereken sárral rakni kezdik olyan vastagon, mint a katlan fala [FogE 166].

23. (palántát, szőlőtövet) ültet; a planta (răsaduri, viță de vie); pflanzen (Pflänzling, Weinstock). *1667:* monda Csiepregi Ur(am) (küllyeb lévén égy néhány szeoleo teo) ezt bizony küllyeb rakták [Kv; RDL I. 148e Nob. foemina Catharina Relicta Vidua quondam Nob. Michaelis Egeresi Colosvariensis (67) vall.]. *1793:* A Kertekb(en) lévő vetemenyek meg lehetosök, Kaposzta palantat raktam 400 szálat és ha essö lenne rakatnék eleget mert mindenféle palántam vagyon [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.].

Szk: *tele ~. 1688:* Ezen kertnek egy darab resze el vagyon rekesztve kaposztas kert(ne)k, mely tele van rakva palantal [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 7].

24. *tüzet ~* összerakott tüzelőt meggyújt; a aprinde focul; Feuer anzünden. *1591:* En twzet rakek az zallasson [UszT]. *1600:* ot twzet rakank valamy Almasiak eokis twzet rakanak [i.h. 15/15 Fozto Jmre Fwlej vall.]. *1619:* vince Georgj az keo haznal az gradicz felett tüzett rakott vala [Dob.; Ks]. *1634:* el vötte az kulcziokat az szolgalomtol, es be ment az hazba(n), és nagy tuzet rakot [Mv; MvLt 291. 12b]. *1697:* mondám az feleségem(ne)k miért engedik hogj olyan nagj tűzet rakjanak, mert ha nagjob szél talál indulni, az Udvarházzal edgjűtt bizony az egész falu meg ég [Szamosfva K; Ks 90]. *1710:* az elhagyott táborhelyünkön penig nagy tüzeket rakván, hogy inkább az ellenség éjszaka fel ne verhetne bennünköt [CsH 223].

25. készít; a face; machen. *1841:* Görgény[a] Gyalagassai Meleg ágyat raktak Kosztánnál [Born. G. XXIVb. — [a]MT].

26. benépesít, megtölt; a umple; bevölkern. *1662:* a sok tolvajok miatt, mintha minduntalan külső ellenséggel az ország rakva volna, csak ollyan vala [SKr 89]. *1663:* több egy hetének éjjel-nappal rakva törökkel itt való puszta falucskám [Szentdemeter U; SzO VI, 282 özv. Gyulaffi Lászlóné Balássi Erzsébet Bornemisza Anna fejedelemasszonyhoz]. *1705:* Tovább pedig nem is mehettenek[a], mert mindenütt rakva volt a kurucokkal a föld egész Fogarasig [WIN I, 398. — [a]A rácok].

27. telepít; a popula un ținut; ansiedeln. *1792:* az ő Ngjsága Joszagib(an) a Paraszt ülés hellyel szólgáló emberekkel rakva vadnak [Szászerked K; LLt 67/1843].

28. ellep; a năpădi; bedecken. *1582:* az beteszegebe (!) akor az monda enekem edes marttazon azttis lattom hogy meg az agyekka is mindt roküa úolt silyel [Kv; TJk IV/1. 59b]. *1744:* Széna két szekérnél annuatim tòb nem kaszáltathatik; s tővissel rakva lévén (:de kivált edgyike egészlen, tövisben feküvén:) hogj ki irtattatta mennyi szénát teremhetne accurate nem limitaltathatik [Alvinc AF; Ks 23/XXIIb]. *1795:* a' jó ötsém valahányszor haza érkeztünk; mind annyiszor fekéllyekkel, bogarakkal, ujra meg

ujra rakva találtuk [Mv; Told. 47]. *1812:* itt teméntelen hernyo vagyon a mezőn is minden fü Szál rakva van velle [M.egregy Sz; JF V Baczó László lev.[a] — [a]A lev. kelte: május 19].

29. tarkít; a împestriţa; bunt machen. *1716:* azon sententianak dátumja nincsen, söt sok féle Correctaval egész Lineaknak ki huzásával rakva [Torda; JHb LIV].

30. *fészket ~ átv* **a.** tűzhelyet alapít; a-şi face cuib; ein Nest bauen. *1884:* Tavaszi Józsinak meghalt a felesége ... (... a tavaly a fecském elvesztette a feleségét, amelyikkel együtt rakták a fészket, egy hét múlva más nőcskét hozott a házacskába) [PLev. 111 Petelei István Jakab Ödönhöz]. — **b.** '?' *1656:* tudósíts, az ott szép termő leveles fán ki akar fészket rakni, mert lehetetlen már, hogy valaki ne igyekeznék rajta, hadd tehessek itéletet róla [TML I, 21 Bonis Ferenc Teleki Mihályhoz].

31. *~va van* **a.** tele van; a fi plin de/cu ...; voll sein. *1570:* (A hely) Mindennap rakwa vydeky baromal ky (!) az varosra fat es egyebet hoznak otth kely Barmokat ky Bochatny [Kv; TanJk V/3. 17a]. *1573:* Semy Jakab vallya Rakwa volt az Zoba Boron Iwockal [Kv; TJk III/3. 144]. *1823–1830:* Rendszerént a feleségével a hintóban ült a társzekere pedig rakva volt mindenféle cselédekkel [FogE 152]. *1834:* Festet kendőszeget Rakva edénvely [HSzj *festett-kendőszeg* al.]. — **b.** érzelmekkel tele van; a fi plin (cu sentimente); voll (von Gefühlen) sein. *1618:* bizony rakva az szívek malevolentiavalaª [BTN[2] 109. — ªA törököknek]. *1764:* (A levelet) fel nem szakasztottam ... tudván, hogy rakva embertelenséggel [RettE 171]. *1785:* A Maroson innen lakok tsak fogadnak szot tél tul, noha a szivek nékiek is alnokságal rakva [Szászváros; BK. Bara Ferenc lev.]. — **c.** (meg)telve van; a fi plin/umplut cu ...; voll sein. *1595:* Tauaszkor Az Wermek is vizel rakwak valanak [Kv; Szám. 6/XVIIa. 275 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. — **d.** benőve; a fi năpădit de ...; bewachsen. *1781:* Ki irtatta ki tette jo kaszálo Réte s az elöt haszon vehető hely völté vagy pedig Sürü bokrokkal, Cseplesekkel, Füzfákkal rakva, egy szoval mitsoda álapotba volt akkor ? [Kük.; Ks 19/IV 8 vk]. — **e.** (el)terjed; a se răspîndi; sich verbreiten. *1585:* Medwes pal vallia, Mind az varosson rakwa volt a' hir hog Nag Matetol giermeke leót volt a' Palastos Istwan Annianak [Kv; TJk IV/1. 420]. — **f.** (hírrel) tele; circulă (zvonul că ...); voll (von Nachricht). *1593:* Ach Miklos zilahi tanachbeli ember vallia el budosek Kresteli Marton rakua az mi varosünk hogi eo elte volt megh azt az legent [Kv; TJk V/1. 401].

32. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *~va a keze vérrel* vér tapad kezéhez; a avea mîna pătată cu sînge; blutbefleckte Hand haben. *1662:* Rakvák, úgymondª, a ti kezeitek vérrel az ítilettel teljes város gyilkosokkal rakodott meg [SKr 707. — ªÉsaiás próféta] ✱ *adósságot ~ (magára)* adósságot gyűjt (magára); a acumula datorii; Schuld (auf sich) sammeln. *1757:* Keszeg Pál feles adossagot rakatt magára ... mind azokat pedig őt esztendők alatt rakta mind magára [Gálfva KK; Ks 66. 45. 17c]. *1765:* adosságot ā modo in posterum se egy se más uton ne rakjan, az henye és haszontalan életről le mongyan [Torda; Pk 2]. *1815:* a feslett Erkölts follytatása mián feles adosságokot rakott a Léányom [Mv; Berz 21] ✱ *bosszúsággal ~va való* bosszúsággal tele; plin de supărare/necaz; voll von Ärger. *1596:* chak eo felsege engem zabadichon megh ez nagj faratsagos es bozzusaggal rakwa valo tizteol, Mert az mint hallottam, kegtek eleött igen kj nilatkozot volt [Kv; Szám. 6/XXIX. 172–3 Bachi Tamás sp kezével] ✱ *eleibe ~* előad, közöl; a relata/expune; vortragen, mitteilen. *1619:* Igen sok bő szóval rakám ezt eleibe | Kezébe adván az Felséged levelének translatióját maga elolvasá és újobban igen sok szóval, declaratióval a fundamento eleibe rakók Szölfikárral minden dolgot | Ezeket, Kegyelmes uram, mind igen bő beszéddel előmbe rakván az vezér, azmit mint ilyen rettenetes új dologra tudtam szólni, valóban ugyan bő szóval is választ töttem [BTN[2] 300, 344, 349] ✱ *fejéhez/fejére ~* rábizonyít; a dovedi vinovăţia cuiva (în ceva); (Schuld) beweisen. *1593:* ez az Anna ennekem felesegem wala ... az elseö Zek teörwenbenis fejehez zoltam mynth yllen hythi zegethhez akoris kez lettem wolna feyehez rakny, hogy eo Jllen parazna es fertelmes Jlleteö | Illona, Pathkos Janos felesege, enis zolok a' mith lehet bizonitok, a' mellet kez wagiok Orzagh torwene szerint fejere rakny, minth yllen hythi zegethez [UszT] ✱ *lábat keresztül ~ egymáson* lábat keresztbe tesz; a pune picioarele încrucişat; Beine in Kreuz setzen. *1811:* Hátulja[a] nem lőtsös, nem-is áll hámfáson, Első lábat nem rak keresztül égymáson [ÁrÉ 158. — ªGr. Bethlen János véleménye szerint a ménesbe való szép lónak] ✱ *lelkére ~* lelkére vesz; a pune (ceva) la inimă; aufs Herz nehmen. *1675:* Tállyait küldtem vala be az mesteremberekhez, de tudtomra annak ha más nem mondta, alig hinném felölle; mindazáltal megeskettetem őket, talám lelkekre nem rakják [TML VII, 55 Béldi Pál Teleki Mihályhoz] ✱ *lépcsőt ~ átv* lépcsőt épít; a construi o scară; Treppen bauen. *1879:* Hidd el nekem, hogy Tolnai az összegyűjtött téglából, malterból és fövényből lépcsőt rak — lépcsőt egyetemi tanárságra [PLev. 49 Petelei István Jakab Ödönhöz] ✱ *magára ~* (ruhát) magára ölt/vesz; a-şi pune hainele pe corp; anziehen. *1704:* Ezek után az asszony is csak maga felment vala egy kevéssé a mindennapi viseltes köntösében, amazok pedig úgy voltanak, hogy akiknek valami cifrasága volt, igen magára rakta [WIN I, 287] ✱ *napját ~ja* napi rakodását végzi; a efectua încărcarea zilnică; tägliche Lagerung leisten. *1591:* Kewöttkezyk Rendt zerendt Az Soo Zallyttas Collosrol, gyalwik Myertt hogy Minden kor, ott Nem volttam Nopyat ky Mikor Roktta, Nem Jrhattom Megh [Kv; Szám. 5/I. 91] ✱ *reá~* rábizonyít; a dovedi vinovăţia cuiva (în ceva); (Schuld) beweisen. *1568:* azt monda hogy Jweges Anna Enyztoye vagyok, es arra azt monda(m) hogy hazud ... benne mynd adig meg ne(m) Ream Rakya [Kv; TJk III/1. 209]. *1574:* Ezeket halwan vicey Ianos Monda Ellene hogy En ellene(m) az zek zynen ezt Nem Mondhatnad Mert en Iambor vagiok, Azert hogi Mondod rak ream ha penig Ream Ne(m) rakod Nem chiak Magam dyat, hane(m) heted Iziglen valo Nemzetsege(m) dyat keowete(m) Raytad [Kv; TJk III/3. 413]. *1603:* lassa meg az ktek törwinię ha ram nem rakia köuete(m) rajta, Az törwinys dyan hagia [UszT 17/65]. *1628:* engem Latroknak kurvajanak mondot, melljet nem mondhat<ott> volna, mer en iámbor vagiok azt mondo(m) mind addigh migh ream nem rakia [SzJk 19].

◇ **Sz.** *1574:* Zeoch demeter ... Mond neky Io Sogorom Illyen vndok dolgot hallok feleoled hogy az Barommal vetkezel Mond Zeoch Demeter gondot viszelek rea hogy vagy az ky ream keoltötte az en feyemre rakya a Tuzet vagi en annak feyere rakom, Mert en Bwntelen vagiok benne [Kv; TJk III/3. 319].

rák 1. rac; Krebs. *1579:* Az 24 July Rakot vötek vala neky az vasar byro (!) mert azt kyvanta bathor (!) Istwan

[Kv; Szám. 1/XVIII. 26]. *1584:* Egieb fele Apro gewleüesz halnak merteket aggiak ... d 1 Az Raknak fontiat penigh aggiak d III [Kv; PolgK 7]. *1632:* Folio vizek io uagion, meliben Semling, keőuw (!) hal, feier hal, Marna, Podocz es Rák beöueön terem [Vád F; UC 14/38. 13]. *1650:* Főzettem Rakott d 30. Borsatt attam es Bort parlanj d 10 [Kv; Szám. 26/VI. 424]. *1680:* Ezen halas tonak vagyon deszkakkal egy mastol külön csinalt rekesze no 6. mellyek(ne)k ötib(en) öllt halat 6dik szakaszáb(an) penigh rakot szoktanak tartani [A.porumbák F; ÁLt Inv. 33–4]. *1735:* Gyeres Varossa mellet foly az Aranyas, tanáltattnak ezen ... folyo vizben Halak; Harcsák, neha neha Csuka, Menyhal, Fejer hal, Czompo, és egjeb apro halakis, s Rák is [Gyéres TA; JHb XI/9. 53]. *1760:* Abrud Bánya felől jö le ezen falu határán egy Valle Jeri nevü Viz, melly is szakad az Aranyasba, ebben Lepén, Ménn halak, Rákok, és Pisztrangok felesén tanaltatnak [Hesdát TA; BLt].

Sz: *a ~ természetet leteszi. 1676:* Az mi illeti az német hírt, patvar tudja, mit tettenek azok fel, mert az rák természetet majd le teszik és tatárrá lesznek [TML VII, 154–5 Béldi Pál Teleki Mihályhoz] ✱ *úgy, mint mikor a ~ot a tóba ölik. 1836:* a' Fiscus mind kettőjekbe bele kötve, a' Felsöbbség rendeléseinél fogva Raboskodtatta, de ugy mind mikor a' Rákot a' Tóba ölik, mind ketten Szerelmesek edgy helyt voltak, és réájok valo nézt nem volt büntetés [KLev.].

2. rákétel; (mîncare de) rac; Krebsspeise. *1568:* Monostoron ǫk egy Aztalnal wlnek volt, es szǫch Antal elǫttǫk az Rakba kapot, es mond zabo Janos neky, Nemet part vagy te zǫch Antal [Kv; TJk III/1. 214]. *1625:* Egj Tal Rak fa olajal es borsal eggjwtt d 12 [Kv; Szám. 16/XXXIV 244].

Szk: *~ párolni. 1621:* Eo kemek az gialogokat (!) el keziteseben faradoztanak kellett eo kemeknek Ebedet kezitene(m) feozettem Rakot d. 6 fel ejtel bort az rak parolnj f—/–5 [Kv; Szám. 15b/IX. 202–3].

3. lassú mozgású v. vörös arcú; cu mişcări încete sau cu faţă roşie; mit langsamen Bewegungen o. rotem Gesicht. **Szn.** *1701:* Kadas rák Annok [Kv; KvRLt I. C. 8. 26].

rakás 1. (magasra) halmozás; aşezare (în grămezi); Türmen. *1793:* a' mikor az asztagok rakásához fog ... meg számlálva rakassa a' kalangyákat az Asztagban [JF 36 LevK 297 Vég Mihály pref. ut. a drági tt-hoz]. *1800:* vettünk ... Cséplö Társaimmal az udvari asztagok rakasakor esett hulladek buzáért egy fertáj egetbort [Somkerék SzD; JF. Csimpojás Nyikuj (48) zs vall.]. *1807:* ezen utat is Sűrű hompok rakásával mind végig meg határozák [Nyárádsztbenedek MT; Told. 37].

2. csomó, halom; grămadă, morman; Haufen. *1573:* Keomyes Leorinchne es Nerges Ianosne valliak Kalmar Imre haza tayan Mwheoz valo fa volt zokfele Es twzre valo Biwkfa vgian hoszw rakassal [Kv; TJk III/3. 195]. *1585:* Kezdettük az le dólt falnak keowet egy rakasban hordatny [Kv; Szám. 3/XIX. 34]. *1620:* Az Also Varban a' Czayth hazba Mas rakasba Taraczk golyobis No. 41 [Kővár Szt; Borb. II]. *1632:* Ezen czwres kertben uagion harom rakasban auagy szakasban uagott fa, eöl szamra meruen ul 122 [Fog.; UF I, 187]. *1662:* sok szép könyveket s leveleket is, és protocollumokat, avagy fejedelmi könyveket azon könyvtartóháznak közepire rakásra hordván, úgy gyújták és égeték meg [SKr 439]. *1758:* mi hellyen arattak rakásakra hanyvan Szekerekre raktak [Harasztkerék MT; Ks 18. XC. 11]. *1780:* a' Bányászok tavaszra két ló követ hordhatnak ... de ezt Sütt felett, különös rakásba önteni tartozzanak [Torockó; TLev. 7b]. *1788:* Ki készített Len égy rokásba 145. csomo [Mv; TSb 47]. *1813:* Három rakásba három féle krumpli [Veresegyháza AF; Told. 18 Toldalagi Kata lelt.].

Szk: *~ba rakott. 1776:* Tanáltam eő Nagyságak egyben falyo Erdeji kőzött orozva Le vágott és egy rakásban rakatt 100 Gömbölyű szőlő karoknak valo fát [A.kápolna KK; BK. Dikuj Szávu (30) jb, sitár vall.] ✱ *rakásra/rakást rak. 1584:* Keomiwes Orban vallia megh vonta volt egy vassal a' padimentumot A talp fa Zelinel, es ez vallo Sinort vont az zerent es vgy rak volt a' feoldbeol valamy rakast hogy a' talp Azon Allion [Kv; TJk IV/1. 374]. *1719:* Feltakarván az eféle buza és egyéb gabonát és egy rakásra rakván specificatioját küldjék be a guberniumnak a tisztek [SzO VII, 272 a gub. Cssz-hez].

3. jelzői haszn-ban; cu funcţie de atribut; in attributivem Gebrauch: vhány rakásnyi/csomónyi/halomnyi; de un anumit număr de grămadă; von einigen Haufen. *1573:* Keomies Gërgy Azt vallia ... latta hogi az Aztalon egy Rakas arany forint volt [Kv; TJk III/3. 133]. *1594:* Az Varbeli hazakban ualo Inuentarium Az Eeles hazban Foghagima uagjon koszoruual No 22 Egi rakaas hasogatot fejes kapozta No. 1 [Somlyó Sz; UC 78/7. 22, 27]. *1614:* az Asztalon egi io rakas Arany vagion az feyedele(m) w maga oluasgattya monda, menjert, uenned el ezt az rakas Aranyat [JHb XX/2 Vittkay Kakony Istwan Gergenben[a] lako vall. — [a]Görgény MT]. *1620:* Az Felseő Varba minden szerszamostol Leőveő szerszamok Kett rakas eöregh Algiuhoz valo golyobis. Hetedfel rakas Aprob golyobisok [Kővár Szt; Borb. II]. *1676:* (Az istállóban) Egy egy rokas dirib darab tégla [Fog.; UF II, 470]. *1711:* Az erdélyi generális a háromszéki és csíki passusokra az egész nyáron feles lovas és gyalog millítiát collocála, kik magos hegyekre nagy rakas szalmákot hordottanak, hogy avval jelt tennének, meggyújtván, ha a tatár becsapna [CsH 472]. *1729:* a' Béres okolban találtunk a' kapun belöl három rakás kalongja karot [Marossztgyörgy MT; Ks 23. XXIIb]. *1761:* Egy egesz Kalangya vagy rakas szena [Branyicska H; JHb XXXV/39. 13].

4. *egy ~on* együtt; împreună; zusammen. *1681:* Keczke, őz, Juh bőr Nro – – – ez egi rakason veszett, már az moly ighen el vesztegette [Vh; VhU 533].

5. kb. (föld)halom; movilă; Bodenerhebung. **Hn.** *1627:* kit Rakas zeghnek hinak [Kiskend KK; EHA]. *1773:* az Rakas fele forduloban az Kolabban (sz) [Kövend TA; EHA]. *1776:* a' rakás szeg n. h.-ben [Kiskend KK; EHA]. *1850:* A' Rakás szegben lévő [uo.; EHA].

6. tömeg; masă, îngrămădire de elemente; Maß. *1710 k.:* amint látjuk, a víz, a tenger hogy az megszámlálhatatlan vízcseppeknek öszvegyűléséből álló nagy test, nagy rakás, a föld megszámlálhatatlan morzsa fövenyecskéknek egybefoglaltatott halma vagy golyóbisa [BÖn. 448].

7. (atom)csomó; masa (atomului); Atommaß. *1710 k.:* Az aër másként láthatatlan, de mikor a nap valamely kisded lyukon vagy nyíláson bésüt, ha oldalfélt állasz, szemeddel is meglátható apró fényecskemorzsáknak, pillangócskáknak, melyek atomusoknak neveztetnek a physica scholában, azoknak számtalan sokaságából álló nagy test, halom vagy rakás [i.h.].

8. alapozás; punerea bazei (a ceva); Gründung. *1580:* Miert hogy penig mosta(n) az keo rakassat Az hidnak epwletyert ne(m) chinalhattyak ha meg lehet vegiek heazat ala [Kv; TanJk V/3. 211a].

9. (fal)építés/rakás; ridicare (a unui zid); Bauen. *1582:* Az kayantho patakara eó keglmek chinaltasson eg keó hidat Zegeoggiek eg' vag ket keomiwessel, kik mind keowenek Mezenek viselliek gongiat es Rakasanak, Az fundalasa mikor lezen, Akor eó kegelmek lassanak hozza [Kv; i.h. 253a]. *1589/XVII. sz. eleje:* Miert hogi ez tarsasagh, kęt fęle kömives mesterekbeol áll Faragokbol ... Es áll Rakokbol Minden Jnas, tanulo Iffiu, legh elseob(en) az Cehben megh kęrdettessék, mellyk mesterseget akaria meg tanulni, az faragasté, vagi penigh az puszta rakast [Kv; KőmCArt. 3]. *1590:* 14 die May. Mikoron a rakkast elkeztük fogattunk apro miwesseket 13 ... f. 1 d. 56 [Kv; Szám. 4/XIV 10–4]. *1681:* Vajda Hunyad vára. Ennek külsö kerétese ... kőböl rakatott, nap kelett felöl valo oldala, es ă vár felölís olasz fokoson vagyon, mely olasz fokoknak sok helyen mind vakolasa s mind rakasa ighen megh kezdet romladozni [Vh; VhU 502]. *1726:* Ezen a' bóton belöl való kis bótocskának kö falai, omló s dülö félb(en) lévén, ezen bótnak két fala, egészlen ujj rakást kiván [Ne; DobLev. I/124]. *1753:* A kőmiesnek adtunk Füttők rakásáért 13 fr. 73 den. [HSzj *fűtő* al.]. *1810:* a prédikállo szék Téglából valo rakása [Héderfája KK; IB. gr I. Bethlen Sámuel lev.].

10. kibélelés/rakás; căptuşire; Ausfütterung. *1591:* 6 die february Az Jeeg wermett Az Tanachy haznal Rakata(m): megh fyzettem az korchyalyasnak wagasattol es Rokasattol f 2 d 50 [Kv; Szám. 5/I. 13]. *1674:* (Az istállónak) nap kelet felöl valo vegjben vagjon egj mostan kutnak asatot gödör, rakasa es egjéb keszületi nélkült [A.porumbák F; UF II, 608]. *1677:* egy kut be kezdet omlodozni; az rokása [Dés; Borb. II mezőmadarasi összeírók jegyzéke]. *1824:* A Kut Kihányására és Rakására, ha a' Czigányok által tétetik 30 Rf hogy ha pedig az Aknai[a] Kut Csinaloval ki Rakatva, a Rakasért kell 6 öl méségert 25 Rf [Dés; DLt 424. — [a]Désaknai].

11. beépítés/rakás; zidire în ...; Einbauen. *1587:* az keo mieseknek hogj az hid labat meg foldoztak keoweket faragtanak az faragasatol rakasatol fiszettem nekiek f 2/50 [Kv; Szám. 3/XXX. 31 Seres István sp kezével].

12. kikövezetés; pietruire; Bepflasterung. *1621:* Az Temeteo kert vtat bontattuk fel Azon vtnak Vionnan rakasatol attunk hetes Balintnak f—/25 Vizontag attunk Hetes Balintnak azon vt rakasatol [Kv; i.h. 15b/VIII. 13].

13. behelyezés/tevés; montare în ...; Montierung. *1587:* Maj. 4. Az varos hazanal Kiraly vchia feleol az Nagj Eorég ablakot be rakattatam kwssebet czinaltatam czinalasa rakasa teolt —/32 [Kv; i.h. 3/XXX. 15 Seres István sp kezével].

14. *~ából* helyéből; din locul lui; von Ort. *1763:* A Belsö Házban ... A Palotan Ezen két Hazon vas sorkakon forgho rakasabol le hullott Ajtok Nro 2 [Pókafva AF; JHb XXV/77. 2].

15. (díszítő) berakás; incrustaţie; Inkrustation. *1793:* a' Grofné Teleki Laszloné hazába egy cseresznye fa triktrákos asztal gravirozott juharfa bándirozással s rakással [TL Conscr.].

16. *átv* összegyűlés; acumulare, adunare; Sammlung. *1710 k.:* Mü ugyan, erőtelen emberi elmék, úgy csináljuk magunknak az örökkévalóságnak valami ideáját mintha a véghetetlen üdönek, duratiónak sok ezernyi ezer millió szempillantásinak, vagy óra-percentéseinek masszája, rakása, sokasága, mintegy tengere volna [BÖn. 447–8].

17. *tűz ~a* jeltűz gyújtása; aprinderea focurilor la locurile stabilite (ca semnal de alarmă); Signalfeueranzündung. *1657:* Az expertus fejedelem considerálván az időt, helyet, az seregek állását, tüzek rakását, kitanulá ottan, hogy azon nap nem volna szándékja, sem módja az ellenségnek az megütközésre [KemÖn. 71].

18. csoport; grup; Gruppe. *1754:* láttamis az embereket ott rokásban láttam őket de mindeniket nem ismerhettem meg [Tóhát AF; JHb Dumitru Csuka (60) zs vall.].

◇ **Szk:** *egy ~* jó sok; o mulţime, foarte mult; sehr viel. *1816:* bezzeg ugyan. itélénk egy rakás fizetni valott [Nsz; Told. 7]. *1823–1830:* a nagykapu helyére építettek egy faházat, s ezt kvártélynak nevezték. Ezekbe a faházakba egy rakás novitius embert behánytak | Itt ha az ember a tractirba megyen s leül egy asztal mellé a Kellner németül elhabar egy rakás ételek neveit, hogy azok közül melyiket parancsolja az ember [FogE 97, 169]. *1850:* fel jött a Kortsomáros is égy rakás Katanával, mellyekböl négyet vehettünk észre [Dés; DLt 1320-hoz Patzkár Tyirille (18) és Olánán Todor (16) béresek vall.].

rakásbeli rakásban levő; din stivă; in Haufen liegend. *1774:* jol meg nézegetvén a le vágott Rakás béli Fák(na)k vágott végeit valami Tsorba Fejszének hornyolása látztzatott rajtok [Vaja MT; Told. 46/14].

rakásocska 1. kis rakás, halmocska; stivă/grămadă mică; kleiner Haufen. *1763:* Lattam Bereczki Gábornális Farkas Dombi fát jo rakásotskát egy vagy két teréböl állót [Zágon Hsz; Szentk. Sam. Domokos (58) pp vall.].

2. jelzői haszn-ban; cu funcţie de atribut; in attributivem Gebrauch: vhány rakásocskányi/halmocskányi; de un anumit număr de grămăjoară; von einigen Haufen. *1633:* az en felesegemnek hagyok az Mayorban egy Rakasotska fatt [Kv; RDL I. 101]. *1772:* A Csűrös kertben egj rakasocska buzaszalma [Tarcsafva U; Pf].

rakású vmennyi rakást kitevő; grămadă de ...; Haufen von etw. *1596:* nemis hiszem hogj illien 163 eöl rakasü zenat, iobbat mi idenkben egi wdeon ide az varos kerteben be raktak volna [Kv; Szám. 6/XXIX. 6 Bachi Tamás sp kezével].

rákász 1. pescuitor/pescar de raci; Krebsfänger. *1639:* Felseo Zombaton vagion persona No. 54 Ezek közot Halasz No. 4 Rakasz ... No. 1 [UF I, 671–2].

Szn. *1738:* Désen két 's három Szűcs János nevű emberekis vagjnak; de azoknak nevei ki Miszti Szűcs Jánosnak, ki Rakász Szűcs Jánosnak hivatik [Dés; Jk 273b].

Án. *1739:* Rákász kopo [Abosfva KK; Ks 99].

2. '?' **Hn.** *1685/1792:* Az rákász uton belöll (sz) [Dálnok Hsz; EHA].

rákászás rákfogás; pescuit de raci; Krebsfangen. *1710 k.:* Mikor osztán nagyobbat nővén, lóra, puskára, kutyára kaptam ... vadászat, fürjészés, magam kezemmel való rákászás, halászás, etc. voltak igen a mulatságim [BÖn. 501].

rákászháló plasă de prins raci; Krebsnetz. *1813:* Egy rákász Hálo roszatska [Veresegyháza AF; Told. 18].

rákászik a prinde raci; Krebse fangen. *1757:* Mihálynál egy Anyiszia nevü Özvegy Aszszony lakván rakászni hová jártak ketten és impregnálta s el is szökött innen [Galgó Sz; JHbK LIV/4. 8. 1]. *1765:* Rákászni öt embert küldöt-

tünk [Felenyed AF; Eszt-Mk Vall. 130]. *1774:* Terminálódik pedig ezen hely a régi alveussával holott ezelőtt folyt a viz és mi gyakor ízben rákásztunk benne s halásztunk is [Méra K; BfN Vistai cs.].

rákászó rákfogó; de prins raci; zum Krebsfangen. **Szk:** ~ *háló. 1813:* Rákászó Hálo jo 1 [Veresegyháza AF; Told. 18 Toldalagi Kata lelt.].

rakat 1. tétet, helyeztet; a ordona să fie pus/așezat; legen lassen. *1642:* Az Czwr biro vallia hogy az buzanak az Tiztaiat rakatta kwleon, s azt vettette el [Gyalu K; GyU 80]. *1673:* Az Fa szerszamok felől penigh igy concludalank hogy ő kegyelmek hijanak Kadar Mester embert, azzal harom fele rakatvan kinek kinek az ő resze szolgaltatodgyek ki [Kv; RDL I. 154]. *1771:* A Város sokszori Conclusumi ellen a Ganéjt is nem tsak az Uczara hordgyák hanem más tilalmas helyekre is kik rakattyák tsak az Istállojak eleiben [Dés; DLt 321. 2b vk]. *1844:* az ilyen ültetésekre le nyesendő fáknak el nem ültethető nyesedékjeit a gyepűre rakatni köteleztetik [Mv; TSb 37].

Szk: *halmot/halomba ~. 1662:* ők Jenő végvára megmaradása mellett magokat minnyájan levágattatni s egy halomba rakatni mindenkor készek volnának [SKr 400]. *1710:* A muszka cár a harchelyen a svécusok testiből négy nagy halmokot rakatván, felyül bádoggal beborítatá [CsH 420].

2. (magasra) halmoztat; a dispune să fie ridicat/clădit; (auf)türmen lassen. *1674:* hanyattatuk az első határ Dombot egy kis rétecskén annak veghiben rakattuk az harmadikat [F.szovát K; SLt Q. 13]. *1774:* Én Udvari Biro lévén Csináltattam hat kazally Szénát rakottam azon kivül 12 kalangya Szenát [Mocs K; KS Conscr. 68].

Szk: *asztagocskát ~. 1786:* Tavaly két Asztogotskát rakattunk vólt a' Csűrhez [Gernyeszeg MT; TL. Málnási László ref. főkonz. pap gr. Teleki Józsefhez] ✱ *asztagot ~. 1673:* Ebből az percipialt kölesből rakattam az Fogarasi, sarkanyi, es Also szombatfalvi csűres kertekb(en) Asztagot ötet [Fog.; UtI] ✱ *boglyába/kalangyába ~. 1737:* Az Arpábanis sokat le kaszáltattam s kalongyaba, vagyis buglyába is rakattam [Altorja Hsz; ApLt 4 Márton Mihály Apor Péterhez]. *1767:* az kaszálo hellyeket meg kaszáltotta, de Buglyában rakotván az Eső erőssen meg vesztegette [Kóród KK; Ks 19/I. 8] ✱ *karóba ~. 1793:* Drági Gondviselő Instructioja A Zabb olly kényes harmatossan sem lehet őszve kötni; azért jol meg szárassza, karoba rakassa [JF 36 LevK 189–90].

3. rárakat; a face/dispune să fie pus pe ceva; darauflegen lassen. *1633:* (A dézmabúzát) Nagy Thamas Vram nem akarta maganak occupalni cziak hogy Asztagat megh ne hassa az essö azert Rakata az Tetejere [F.venice F; Szád. Sztan Paszerey (45) vall.]. *1774:* Akkori Tisztarto Balint Uramis egy köbölnyi Tavasz Buzát vettetett mellyet az Udvari Biro bé hordaskor az Uraság asztagja tetejére rakatta [Mocs K; KS Conscr. 76].

4. vmit vmibe (be)rakat/tetet; a dispune să fie pus în ..., etw. in etw. legen lassen. *1599:* Brassay Amburus vallja ... Thamas Posonban egy hordotol fizete egy forintott kyben az seoweget rakatta vala [Kv; TJk VI/1. 294]. *1639/1648 k.:* rakattam ez ladaba(n) Leanyom szamara Poltura Penztt 1 Sakb(a) fl 200 [Born. XXXVIII. 14 St. Bethlen felj.]. *1812:* a Groffne mindenféle drágaságot felpakolván még tsak az itten főzött rud szappanokotis edj Általvetőbe rakatta [Héderfája KK; IB. nemes Jánosi Ersebeth Takáts Ioseffné (28) gr. I. Bethlen Sámuel tisztnéje vall.].

5. megrakat; a dispune să fie încărcat; (auf)türmen lassen. **Szk:** *társzekeret ~. 1704:* Ugyan ma is még mind a nagy készülésben voltanak az németek, a tiszteknek társzekereket rakattak, a generálnak magának is [WIN I, 238].

6. felrakat; a dispune să fie pus pe/în ...; darauflegen lassen. *1787:* Moston egy szekeret fel inditván rakattam reá: 7 véka körtvélyt, két fris özöt[a] [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev. — [a]Folyt. a fels.].

Szk: *ernyős szekérre ~. 1613:* (Az élést) minden kesedelem, és hallogatas nelkül meg szerezze, es Jo ernyös szekerekre rakassa, és ... taborúnkba szolgaltassa [Kv; PLPr 63 fej.] ✱ *taligára ~. XVII. sz. v.:* az mely Gyartot bőrök ithon az haznal volt (!) azt is egy Tallyigara rakattak velem s Bethlenb(en) vittem [WH. Joannes Fűzesi alias Laposi junior (25) prov. vall.].

7. vhova/vkihez berakat vmit; a face/dispune să fie descărcat/depozitat undeva/la cineva; irgendwo/bei jm einlagern lassen. *1574:* Katalin Grwmez Ianosne vallya Latta hogi az otthwalo hazban 18 Maza kendert Rakatot volt[a] [Kv; TJk III/3. 340. — [a]Keotelwereo Ianos]. *1623:* Az Idey harom aztagott hagiassa Cziak megh, de az teobit mind ell veresse es az Zemytt mind(en) Aztagnak es Rakasd az gabanas hazb(a) [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.]. *1760:* (A tiszttartó) Vinter Juvonnak egy Szeker szénáját el vette és az Oroszfalvi Udvari Biróhoz Gabrilához rakotta [Bethlen SzD; BK. Joan. Ersek (32) jb vall.]. *1796:* A Bányitzára bort vivö Szekerek a 60 szál fenyö Deszkat betsülettel el hozván az Hinto szinbe rakattam [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.]. *1805:* Az Utrizált kaszállo bé kaszálodatt a' mennyi az Ergéhez tartozatt, azt a' város bé vitette és a Város Istálojára rakatta [Dés; DLt az 1825. évi iratok közt].

8. gyönggyel kirakat/díszíttet; a dispune să fie împodobit (cu perle); (mit Perlen) schmücken lassen. *1780:* az Öreg Asszony azt felelte: de bizony talám gyöngy lehet, s a Mátkájának főkőtőt rakot velem belölle, de nem rakatott [Bethlen SzD; BK. Juliana Ersekujvári conj. St. Butzi (24) vall.].

9. alapoztat; a dispune construirea fundației; gründen lassen. *1662:* mostani udvarbíró, Nyötécsi György magának való házat is újonnan minden alkalmatossággival Gyulai Ferenc fundálásából rakatott s építtetett vala [SKr 452–3].

10. építtet, felrakat; a dispune să fie construit/ridicat; bauen lassen. *1574:* Kwtasso Mate vallia Ketelwereo Berechk Eo velek egi Arnyek zeket keowel Rakatot volt [Kv; TJk III/3. 340]. *1590:* hogy twz myat Nagy wezedelem ne keowetkezzek egez varassul reank wegeztek azert hogy Jstallot iot rakassanak epittessenek keobeol [Kv; TanJk I/1. 133]. *1647:* harom Drabant hazaczkak, fabol eppittetek ketteiben sövinj kemencze Egjikben Szekelj Janos az Drabant rakatott volt kemenczet [Marosillye H; VLt 55/5415]. *1721:* az időnek alkalmatlansága és rövidtsége miatt hogy a Melt. Asszony boltozatos Sirt rakassonn ugy láttyuk hogy nem lehet [Kv; SRE 141]. *1748:* a régi kémént leütték, s, borona kémént rakatának [Torda; Borb.]. *1782:* a' mellette le follyo Patak szörnyű Arkot mosot ugy hogy értemre kö gátot, rakatott [Nagyrápolt H; JHb XXXI/21. 15]. *1847:* a' szomszédban takarék kemenczét rakat [Kv; Pk 7].

11. beépíttet/helyeztet; a dispune să fie zidit/montat în ..., einbauen lassen. *1585:* Lakatos Istvannak Zyn vczainak húz horogtul, meliet az beiaro helien ki rúdot a bolt alat a

falba rakatúnk (így!) be verettuk, attunk f O d 35 [Kv; Szám. 3/XIV 34]. *1594:* Ezen fyrez dezkat Rokattom az Monostor kapuba, az heiazott alla [Kv; i.h. 6/VIII. 123 Caspar Semel sp kezével].

12. tetet; a face să fie pus/aşezat; legen lassen. *1786:* (A malomban) az Exponens Vr a' Kő padotis meg tamagatatta mellyet is ha nem tselekedet volna rég már fel dölt volna (:Sürü papokat rakatván alája:) [Apahida K; RLt 0. 2].

13. (fel)tűzet; a dispune/ordona să fie înfipt în ...; aufstecken lassen. *1653:* Még kozákfejeket is hozának egynéhányat kardokban, és a bíró háza előtt először „Jézust" kiáltának, és ott lerakák a kozákfejeket, melyeket az utcza végén a sorompók tetejébe rakata a bíró[a] [ETA I, 57 NSz. — [a]1600-ra von. feljegyzés].

14. ültettet; a pune pe cineva să planteze ceva; pflanzen lassen. *1793:* A Kertekb(en) lévő vetemenyek meg lehetosök ha essö lenne rakatnék eleget mert mindenféle plántam vagyon [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.]. *1795:* Az Kertekb(en) imit amott Csemeteket is rakattam és oltottunk is felesen Erdei Jánossal [uo.; IB. ua.].

15. *magára* ~ magára vetet; a face/dispune să fie pus pe el/ea; auf sich legen lassen. *1823–1830:* a fájdalom hirtelen annyira növekedett, hogy kamarámba kellett mennem s ami gúnyácskám volt, mindent magamra rakattam, de a kínos nyavalya ott sem szűnt [FogE 130].

16. (fel)ültet; a dispune să fie urcat în ..., daraufsitzen lassen. *1796:* Dosa Farkas ur ... Bernád Ersébethet szekérre rakatván Makfalvára küldette [Lukafva MT; DLev. 4. XLA]. *1847:* Varga Katalin engem megfenyegetett, mondván: „Kusti, mert mindjárt szekérre rakatom, s hozzája küldöm[a], hogy tartsa !" [VKp 286. — [a]A tanítót az ispánhoz].

17. vettet; a dispune să fie aruncat în ...; werfen lassen. *1571:* Az felekyekre eo kegek vetettek fl 50 Keryk azon eo k. Byro vramat hogí zedye fely Raytok hwl Nem akaryak megh Adny, Mind kenezestwl eoket rakassa eo K. az Toromba [Kv; TanJk V/3. 43b].

◇ **Sz:** *fejére tüzet* ~ rábizonyít. *1573:* Anna Molnar Istwanne vallia agoston Mond katonak Nylwan valo bozorkany vagi en leszek az Ember hogi feyedre rakatom ez Twzett [Kv; TJk III/3. 87] ✱ *hátára ~ja a tüzet/tüzet ~ a hátára* 'ua.' *1570:* Kadar Marton, Telman Benedek vallyak ... Kowach Mathias azt Monta hogi az myth En Montha(m) vrah akarok lenny bezedemnek, Mert ha en Akarom Thwzet Rakatok az Nadasnal annak az felesegenek hatara [Kv; TJk III/2. 170]. *1572:* Mond ez vallo[a] My dolgod volt neked az en hazamnal, hogy Jde Jeottel kerny Latode Mint vagio(n) gazda(m) Azzo(n) ha Meg Nyomorodyk Jstennek eskesze(m) hogy Emmaga(m) hatodra rakato(m) az twzet, Es Annak vtanna Meg vygazott volt felesegenek Jsmet az Laba [Kv; TJk III/3. 86c. — [a]Markos Antal].

rakatás felrakatás; clădire (a stogului); Bauen. *1686:* Asztagok Rakatasakor esset hulladék rosot percipialtunk Köb 6//2 [Utl].

rakatik 1. berakatik/tetetik; a fi pus/aşezat în ...; eingelegt werden. *1676:* Egy kecze, s egy Paplan az inventalt jók közül egy kalmár ládába(n) rakattak [Kv; RDL I. 155a].

2. felrakatik; a fi clădit; aufgebaut werden. **Szk:** *asztagba ~. 1798:* Rakatat Asztagakba tiszta buza 340 Kalon(gya) [Marosbogát TA; MkG] ✱ *asztagocska ~. 1792:* Az also Tsűrhez rakatott egy asztagatska melly ál 95 K. Az 6 Kalangya Pròba asztag eltsépeltetett [Kályán K; JF 36 LevK 23 Brits Gabrilla lev.].

3. gyűjtetik; a fi adunat; gesammelt werden. **Szk:** *csomóba ~. 1768:* A többb Portiokb(an), az hól mi Dézma Buza ingrediált tsomokb(an) rakatott, facientes in Summa 40 kal. 09 kéve [K; DobLev. II/390. 2b].

4. raktároztatik; a fi depozitat; gelagert werden. *1806:* A hatulso katárkába Majorság és Dézma rakatott 1244 véka Törökbuza Csőül [Dédács H; Ks 109 Vegyes ir.].

5. építtetik, felrakatik; a fi construit/ridicat; gebaut werden. *1662:* Négy bástyái azután mind földhantokkal regulariter rakattak és felépíttettek vala [SKr 201]. *1681:* Vajda Hunyad vára. Ennek külsö kerítése ... mind à negi oldalrol köböl rakatott [Vh; VhU 502]. *1740:* vagyon egy jó Csür negy szakaszb(an), melyis Cserefa Talpra fenyö faból rakatott [Pálos NK; Ks 11. XLI. 32]. *1756:* a Tüzhely Teglabol raköt oszlopokra, vagjis Lábakra rakatott [Branyicska H; JHb LXX/2. 19]. *1767:* A Kementzéje Zöld Kajhakbol rakatott, mellynek felsö végihez adjungál, egy paraszt kájhákbol csinált füttöis [Nagyernye MT; LLt 129]. *1827:* A Láng fogo Kementze Téglábol ujolag rakatott vas rudra [Koronka MT; Told. 34].

rakatlan nem berakásos/intarziás; fără incrustaţie; ohne Intarsien. *1782:* Négy egy aránysu rakat kecske labu asztal Más két egy aránsu rakatlan asztal kecske lábakra [Nalác H; CsS].

rakató ' ' Hn. *1715:* Rakato nevű hovas [K; EMLt].

rakatott 1. vhova rakott; care a fost pus/descărcat/depozitat (la ...); gelegt. *1774:* sok fáradtság után meg kaptam a Tolvajt es a tseber mezet a Mate Balint Csürében rakatott széna tetejiben [Sáros KK; SLt XL Körmötzi Joseff Suki Jánoshoz]. *1776:* Az Csür odrában magnak Rakatott ösz Buza in Gel 128 [Nagyida K; Told. 56]. *1799:* A' Felső Csür szaja eleibe rakatott és az esőtől meg romlott Majorság Rosos Buza [Zsuk K; SLt Vegyes perir.]. *1844:* a' szép nagy Egerfak a' nagy szelek ellen a Csür körül rakatott takarmánt oltalmazták [Abafája MT; TSb 22].

2. felrakatott; care a fost adunat în ...; aufgebaut. **Szk:** *asztagocskába ~. 1682:* Buza Perceptioja Kalongyáb(an) ... Asztagocskakban rakatott Kal(angya) 443 [Szüv; Utl] ✱ *ölbe ~. 1827:* a levágott és ölekbe rakatott Fát gyalagszeresen hordottak [Szind TA; Mészköi lev.].

3. berakatott/tetetett; care a fost pus în ..., eingesteckt. *1756:* Regestraltattanaké azonn Ládákban rakatatt Egyetmásak [Kv; TGsz 51].

4. rárakatott; care a fost pus pe ...; daraufgelegt. *1795:* ezen Háznak padlása vagyon hat darab Gerendákra rakatott, és helyheztettett Bükfa Deszkátskákbol [Algyógy H; Ks 74/56 Conscr. 9–10].

5. alapoztatott, kirakatott; care a fost făcut/zidit din ...; gegründet. *1694:* (A házban) Vagjon egj kemencze, Zöld mázos káljhákból kerekdiden rakott ... allja ennek is köböl rakatott, pogonos [Borberek AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János kúrialeír.].

6. kibéleltetett; căptuşit; ausgekleidet. *1781:* vagyon egy köböl rakatott, Cserefa Gárgyájú alkalmos jóságú Gémes kút [Pálos NK; Hr].

7. (fel)építtetett/rakatott; care a fost construit/ridicat din ...; aufgebaut. *1640:* Az vár előtt a' Csürös kertt elleneben uagyon mas egy nem rege(n) köböl rakatott io Malom haz

[Fog.; UC 14/48. 12]. *1702:* Vagyon egy zöld mázu kályhákból kerek déden rakatott kemencze ... tüzhellye, köböl s téglabol elegyesleg vagyon ki rakva [Brettye H; Born. XXIX. 4]. *1756:* Béres ház Sövényből font tapaszos kementzének volt Paraszt kállyhabol rakatott Füttöje [Branyicska H; JHb LXX/2. 12]. *1797:* talaltunk egy hitván boronafábol rakatot Sertes pajtat [Bordos U; Pf]. *1820 k.:* Vagyon egy kőből rakatott 8. Lora valo Istállo [Dés; RLt].

8. állíttatott; care a fost ridicat/montat ...; gestellt. *1761:* vagyon cserefa sasok közzé elegyesleg mettzetett es rakatott Cserefa, es fenyőfadeszka oldalu Gabonás [Mezőcsán TA; Ks 15. LXXIX. 3]. *1774:* tőlgy fa sasok kőzzé rakatott Borona fa kert [T; CU]. *1780:* (Udvarház) csere kapulábakon álló záros kapuval, a kapun alól pediglen igen kemény csere-sasokban faragott, fenyőfákból rakatott, zsendelyes palánk kerttel környülvétetve [Görgénysztimre MT; ETF 108. 15]. *1824:* 7. sas fák közt állo fenyö fábol rakatott kollát kert jo nyoltz Cserefa sas fák közé rakatott palánk kert meg lehetős [Erdőszengyel MT; TSb 43]. *1836:* A' Méh Kelentze mely gyenge sas fák kozé rakatott Deszkábul van tsinálva s fele bé van Szendelyezve 'a hol 'a Mehek allnak Deszkákon [MNy XXXVIII, 207].

rakattat 1. rakat, tetet; a face/dispune să fie pus; legen lassen. *1785:* A Nsgod vri parantsolatjat alázatos tisztelettel vettem hogy ha a Majorság buzának dézmáját külen rakattatnám de már én azt mind együvé rakattam a jövő télen egyik asztagból a dézmát ki hányatjuk [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. *1801:* szenät ègy szekérel rakatattam külenís az Istállo Hijära [F.zsuk K; SLt 17 Margitai János P. Horváth Ferenchez]. *1817:* szénájat odorban s hijakban rakattatva talált Széna Füvek ezek[a] [Szentimre Cs; Hr. — [a]Köv. a fels.].

2. felrakat; a face/dispune să se încarce; darauflegen lassen. **Szk:** *szekérre ~. 1598:* Hogi egi ember az tegla chwrnel az teglakat oluasta es az zekerekre rakattatta attunk f—/5 [Kv; Szám. 7/XVI. 36].

3. (fel)építtet/rakat; a dispune să fie clădit; bauen lassen. *1597:* eo kegielmek Tanachül az fokhaznak az falat Jowalis felieb rakatattak [Kv; i.h. 7/XIII. 9]. *1757:* Kementzéje Zöld mázas kályhákbol rakatatva agyagbol [Budatelke K; LLt Fasc. 129].

rakattatik 1. felrakatik; a fi încărcat pe ...; daraufgelegt werden. **Szk:** *sóshajóra ~. 1848:* Mikeháza felől az hol a Kis Szamos a Nagy Szamossal eggyesül, és az hajdoni időben Usz révnek neveztetett azon okból hogy a Sos Hajokra azon helyen rakattatott a terüh [Dés; EHA].

2. berakatik/tetetik; a fi pus în ...; eingesteckt werden. *1831:* az Optsina tetőn ... havasi ösvénybe föld halombol határ jel készittetett — Mely halomba égyszersmind temérdek hót szén rakattatván; ugyan abba ... tiz darab nagy kövek is temettettek [Remete Cs/Toplica MT; Born. XVb].

3. (fel)építtetik/rakatik; a fi construit/ridicat; aufgebaut werden. *1662:* Benn a várban is pedig itt is eleget épitett[a] Az kapu bástyái oldalában egy szép tornyot pléhes szép mesterséges héjazattal építtetett vala az alatt levő erős bolt pedig és az előtt más egy bolt is rakattatván [SKr 297–8. — [a]I. Rákóczi György a váradi várban]. *1756:* (A) Ház a több házaknal kullyeb rakatatván also része léven Bolt hajtásos Teglával Padimentomoztatott meg [Branyicska H; JHb LXX/2. 20]. *1757:* Rakattatott az Istálo Rakofábol, Szegletes Gerezdekben rotatván, Közepette Sasok között [Nagyernye MT; LLt 129]. *1807:* Az házban levő Kémecze (!) Lapos kövekből rákatatott [Dés; BetLt 6 GyUj Falvi Nagy Ferencz kezével].

4. hányatik, emeltetik; a fi ridicat/înălțat; gehoben werden. *1831:* ötven öllel távulabb amattol a ki vágott egyenes ductusba határ halom rakattatott [Remete Cs/Toplica MT; Born. XVb] | a' Maros vize könyöke felett föld halom rakattatott határjelül fel felé haladva föld öszve hányásbol határ jel emeltetett a' más határ jeltől előre mérve, itten is édgy határ homp erigáltotatt [Toplica MT; i.h.].

5. ültettetik; a fi plantat; gepflanzt werden. *1807:* A Gyümöltsöst ... szaporitotta ... és conserválta sok füz fák, gyümölts fák, mind tsemeték, mind Oltványok rakatattak, szaparitattak [Apahida K; RLt 0. 2 Jos. Farkas (47) ns prov. vall.].

rakattatott 1. le/rátétetett; care a fost pus pe ...; darauf-gelegt. *1842:* az elsö padimentum el viselt, és az miatt egyenetlen, és az arra rakattatott uj parquet az alsó padimentummal együtt mozog és lóg [Kv; ACLev.].

2. építtetett, felrakatott; care a fost construit/ridicat; aufgebaut. *1793:* (Az) ujjanon rakattatott Köfal, a' régi Közös köfalba soholt leg kissebbnyire sints belé vágva [Kv; Pk 2].

rakéta röppentyű; armă de lansare a petardelor; Rakete. *1736:* estve penig tüzes szerszámokot csináltanak az akkori fejedelem németjei; még apró réz álgyuk is voltanak, az pátereké, azokot rakéták által ugy sütögették ki [MetTr 433]. *1784:* Rakétákért a magamébol [MNy XXXVIII, 305]. *1805:* egy Rákétát el sütöttünk [Dés; KMN 151].

rákfekély cancer, (boală de) rac; Krebs. *1859:* Betegség neme: rák fekély [Kv; RHAk 136].

rákfene rák; cancer, (boală de) rac; Krebs. **Szk:** *meghal ~ben. 1853:* halt meg Györösi Mária özvegy Vásárhelyi Gáborné 90 éves korában; rákfenében [Dés; RHAk 48]. *1860:* halt meg Bogdán János 65 éves korában rákfenében [Dés; i.h. 117].

rakhat 1. (szekérre) felrakhat; a putea pune/încărca în/pe ...; darauflegen können. *1596:* Az kik Temeswar ala vinek elest, attam zekerekre ket feleol az oldalara hogi teob kinieret rakhassanak. 8. fwrez dezkatt [Kv; Szám. 6/XXIX. 74 Bachi Tamás sp kezével]. *1757:* mig vágtunk világos volt, de osztán mig rakhattunk valami kevés fát ott elestveledtünk [Spring AF; BK sub nro 834].

2. eltehet, tartósíthat; a putea pune spre păstrare; konservieren können. *1707:* Ezen esztendőben ... semmi tél nem volt, jeget nem rakhattunk [Kv; KvE 252 GM]. *1792:* Most ittis két naptól kemény hideg kezdett lenni, ha még igy tart két vagy három éjjel, ugy remélhetni, hogy jegetis rakhatunk nyárára [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

3. (rá)bizonyíthat; a putea dovedi vinovăția cuiva (în ceva); (Schuld) beweisen können. *1679:* az mit Borzasi Peterne felesegem ellen mondottal hogy kurvasagatt lattad volna ha meg ne(m) bizonyithatnal, és felesegemre nem rakhattnal az mi büntetese lehetne ország törvénye szerint azon convincaltassal [SzJk 142].

Szk: *reá~. 1599:* vereseget hazra menth hatalmot kerez rajtam ... azt mondom ha ram ne(m) rakhad (!) megh holt diomo(n) vagy [UszT 14/45].

SZÉCHENYI KÖNYVTÁR

rákláb ?rákolló; picior de crab; Krebsbein. *1688:* Szerecsen Diobol csinyalt kupa fedelivel együt 1 oroszlány 1 Rak labol csinyalt pohar [Beszt.; Ks S. Misc. 27].
Szk: *aranyos ~. 1673:* Egy aranyas Rák lább [Fog.; Utl] ✱ *aranyos tengeri ~. 1628:* Egy eoreógh tarka Ladaban Egy arannias tengeri Rak Lab [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 10–1] ✱ *tengeri ~. 1823:* Egy üveges nagy almariom hat stellasos minerologica collectiokkal, melynek tetein találtatik egy nagy Szarvas Szarv, egy Strutz madár tojás haj — Négy darab Tengeri csigahaj — Két Tengeri rák láb [Nsz; DobLev. V/1080 Demény György hagy. 2a].

rákleves ciorbă de crab; Krebssuppe. *1811:* ma Szombot Levén jo rák Levest készitetem és jo orosz rátotát, hortsök halász lére [Konkolyfva SzD; Ks gr. Kornis Anna Kornis Gáspárhoz].

rakó I. *mn* **1.** építést végző; constructor, care lucrează la o construcţie; bauend. **Szk:** *~ kőmívesmester. 1589/XVII. sz. eleje:* Ez mi Priuilegiumi leuelwnket az megh mondot Farago es Rako Keőmiues mestereknek attuk es ajandekosztuk [Kv; KőmCArt. 28–9] ✱ *~ legény* falrakó mesterlegény. *1589/XVII. sz. eleje:* Az masunnat Jeőtt Legény, az ki faragast ne(m) tudna, hanem cziak rakast; Seőt minden Rako Legenyek cziak az Bolt czinalast tartoznak, az felsö mod szerent Mester Remekwl megh köuetni [Kv; i.h. 11] ✱ *~ mester. 1589/XVII. sz. eleje:* Ha ... ualamely Farago, uagi Rako Mester ez tiztesseges Cehet el hadná ez illien mesteris, seőt mindenek az Cehen kwwl leendeők, semmikeppen Inast es Legent nem tarthatnak [Kv; i.h. 22].
2. fal/kőrakó; de zidar; Maurer-. **Szk:** *~ mesterség. 1589/XVII. sz. eleje:* ha ez Jnas keomiues mester fia leend: negi esztendeot teolczion az farago mesternel aprod Esztendeowl. Ha penigh cziak Rako mesterseghez akar állani harom esztendeot szolgalion [Kv; i.h. 4].
II. *fn* **1.** széna rakást végző személy; persoană care lucrează la descărcatul fînului; Heumacher. *1591:* Attam az Zena hordoknak egy egy Napra d 12 f—d 84 Az Rakoknak Minden Nopro kett kenyeret Tez 14 kenyer 1 p(er) 8 d tt f 1 d 12 Az Zenna Rakok(n)ak 7 eitel Bortt f—d 21 [Kv; Szám. 5/I. 60].
2. építést/falrakást végző személy; zidar; Maurer. *1589/XVII. sz. eleje:* ez keőmiuességh kęt fęle Mesterekből áll: Faragobol, es Rakobol az ki cziak Rako akar lenni, cziak az Háznak es kereszt boltozatnak dicziretes megh epittesere kenszerittetik | Edgy Mester se tarthasson nalla teőbbet harom Jnasnal, edgi farago Legennęl, es kęt Rakonal [Kv; KőmCArt. 20].

rakóborona építésre/épületnek való gerenda; grindă, bîrnă; Balken. *1656:* sasfak köziben sendeli hejazatt alat rako boronakbol allo palankfa kerites [Fog.; UF II, 143]. *1806:* egy szál rako Bornáért 4 pénz fizetödgyék [Oltszem Hsz; Mk II. 4/115]. *1822:* Ebbe az erdőbe is tanaltattnak szaru fanak és rako boronának valo Tőlgy fák [Gyerővásárhely K; KHn 155].

rakó-boronafa épületgerenda; bîrnă; Balken. *1821:* ez a ház is vagyon rako barana fábol tsinálva Üveg ablakakkal | (Építtetett) Szekér Szint rako Boronafábol Dányitzával meg fedve | (Építtette) A' Csürt rako Boronafábol, tserefa talpakra ... Tserefa dányitzával [Görgény MT; Ks 79. 121, 152].

rakó-bükkfa épületnek való bükkfa; bîrnă de fag; Buchenbalken. *1756:* mostan epitetik Tserefa Talpakon rako Bik fábol Cserefa koszoru fakkal meg koszoruzva, és Gerendázva A Majornak valo Ház [Branyicska H; JHb LXX/2. 35]. *1778/1813:* (A) Fogado bé vagyon keritve sövényböl font Szalma Fedelü kertel, melly kerittésbe vagyon épittve égy Szalma fedelü jo rako Csere, és Bükk Fákbol épült kortsoma Ház [Balázsháza Sz; JHb LXX/6. 25–6]. *1821:* (Épittetett) egy Csürt rako Bíkfábol cserefa Dranyitzaval fedve [F.oroszi MT; Ks 79/188].

rakócsákány kőművescsákány; tîrnăcop/ciocan de zidar; Maurerspitzhacke. *1574:* Keomíes Balas Azt vallia latot vgian Az kor egi rako chiakant Georgy kezeben ky az myweleskor az Eochenel volt [Kv; TJk III/3. 393]. *1616:* Orsolya Azzonj[a] ad Martonak egy rako chyakant haro(m) kalant es egyeb nielles vesseőkettis [Kv; RDL I. 101 Andr. Junck kezével. — [a]A kőműveesmester özvegye].

rakócseber falrakáskor használt cseber; ciubăr folosit la zidărit; Maurerzuber. *1590:* 13 May rako es mesz chiebreket vettünk 9 Kadar Gergelytol p(ro) f.—d. 57 Vgion akor vettunk Kadar Leorincztol 4 rako chiebret tezen az arra f—d. 48 [Kv; Szám. 4/XIV. 9]. *1596:* Harom Apro chebret, es egi rako chebernek az fenekiteol, es egi kadat Bernard Jacab hogi megh keoteot, fizettem f—d 40 [Kv; i.h. 6/XXIX. 71 Bachi Tamás sp kezével]. *1621:* kellet ket louú Zekeressel fóuent hordatnú(n)k Egj Zeles rako Czebretis keottettwnk megh vyola(n) d. 3 [Kv; i.h. 15b/IV 20].

rakó-cserefa épületnek való tölgyfa; bîrnă de stejar; Eichenbalken. *1778/1813:* (A) Fogado bé vagyon kerítve sövényböl font Szalma Fedelü kertel, melly kerittésbe vagyon épittve égy Szalma fedelü jo rako Csere, és Bükk Fákbol épült kortsoma Ház [Balázsháza Sz; JHb LXX/6. 25–6].

Rákóczíana Rákóczi-féle; (a) lui Rákóczi; Rákóczi-. **Szk:** *~ revolúció* Rákóczi-féle szabadságharc. *1753:* a Rakotziana Revolutioban Brassoban szorultam azért Szaporodot volt meg az Interes annyi Summára [Eszt-Mk Cserei lev. Cserei Mihály lev.].

rákóczianum Rákóczi-féle: (a) lui Rákóczi; Rákóczi-. **Szk:** *~ revolúció. 1742:* (Veres Sámuel) Törvényt nem állott, hanem bújdoklott, s ugjan azon bujdosásába láttam énis a' Rákotziánum Revolutio előtt [Kisenyed AF; JHb Paulus Novátzki (57) ns vall.].

rákóczianus Rákóczi híve; adept al lui Rákóczi; Anhänger von Rákóczi. *1705:* most közel érvén a kurucokat, akik olyan intentióval voltanak, most declarálják magukat, hogy vagy caesarianusok, vagy rákócziánusok lesznek [WIN I, 485–6].

rákóczista Rákóczi híve; adept al lui Rákóczi; Anhänger von Rákóczi. *1704:* az generál a követek által csakugyan inhereált a projectum decernatióján, hogy csak mondjuk ki, ha a török császár éljen-e vagy a német császár, mert vagy imperialisták, vagy törökök, vagy rákócisták vagyunk [WIN I, 143].

rakodik 1. (kocsira, szekérre) felrak; a încărca; (auf Wagen) legen. *1662:* Az vezér ez szóval való biztatásának nagyon hitelt adván, az kiknek benn szekerek volna, azokra és kocsiokra erősen rakodnak vala [SKr 617]. *1764:* egy szász rakodik az Ur eö Naga szénájából [Kóród KK; Ks 19/I. 6]. *1769:* Láttam a Nagy Rétben Viz-elve felöl negyen fel jüvenek s rakodni kezdének kert ágal [Bögöz U; IB. Lado János (45) jb vall.]. *1796:* Apor Pál Uramot láttam Tseléd-gyeivel hogy ezen az hellyen Erdőlt s rakodott [Albis Hsz; BLev. Vall. 2]. *1842:* midőn árpát hordott volna és épen rakodott, a veszet bogarak meg lepték marhájit [Zabola Hsz; HSzjP]. *1849:* az után meg érkezet A Molnár veje is Lo szekerrel s osztan azok rakodtak amit tettzet [Héjasfva NK; CsZ. Voldorfi v. Lombos Nyikuláj vall.].

2. *~va* meg/telerakva; încărcat; gelegt. *1570:* Veres Imreh, Ezt vallya hogy Mikor Jaray Janos Ferench deak zeoleh pastora volt talalta Estwe seotetben rakodwa Jeot zeolewel Barazkal haza fele [Kv; TJk III/2. 200]. *1706:* Brassoban inditván edgy tár szekeret rakodva hat lóval [Hsz; Törzs. Rákóczi inv.]. *1780:* sok izben láttam hogy üres kotsival jöttenek eö kegyelmek ide Bethlenbe midőn pedig viszsza mentek a kotsi rakodva volt, nevezetesen az első ülés fel volt málházva [Bethlen SzD; BK].

3. megrakodik; a se încărca cu ceva; darauflegen. *1808/1809:* Ugy hallottam hogy a Tordaiak itten iminnen amonnan meg rakodtak de miféle szalonnából rakodtak, nem tudom [Szu; UszLt ComGub. 1753u].

4. csomagol; a-şi face bagajele; einpacken. *1619:* Másnap mindjárt Molardus uram audientiát kérvén az pasától, búcsúzott, hogy hallja ő eddig Magyarország követe volt, azért ő immár csak rakodik s elmegyen [BTN[2] 364].

rakódik 1. megrakódik; a încărca (pe vehicul); darauflegen. *1757:* azt láttam az Erdö Szélből hogy edgy Szán, és egy talyiga akkor rakodott [Gergelyfája AF; BK sub nro 834]. *1761:* mig rakadtanak[a] mulattanak egy nap [Mv; Told. 15/53. — [a]A szekerek].

2. felrakódik; a se face/clădi; gebaut werden. *1797:* A Szena Fübe a Szénát egybe rakattam igen Jo Szena gyült tiz ölös Szakasz jo rakodatt [Banyica K; IB. Gombos István lev.]. *1818:* ha pénz fizetödett ā Superaedificiumokért azt ā pénzt meg fizette eddig dupláson az ā nagy lábföld, melyböl sok asztag rakodott [Szentbenedek AF; DobLev. V/1014].

3. épül, felrakódik; a se construi/clădi; gebaut werden. *1743:* föd tüz helyre rakot rakonni (!) kezdet zöd de regen épitet kályha kemenczécske [Boroskrakkó AF; BfN dobozolt anyag VI].

4. felgyülemlik; a se aduna; sich sammeln. *1619:* ha az ottomán nemzetnek szinte most egy-két esztendeig oly expeditiói lennének is, azkiért Jenöért vindictára nem érkeznék, ugyanannál inkább rakódik ő nála az injuria, et quo tardius eo gravius [BTN[2] 221]. *1668:* az melj haz rot Haz leuin es sok wdötöl Fogua(n) valo ado rakodot reaja meljnek megh Fizetesere magatul elegtelen liuin kinszerittetet Foljamodnj Naduduarj Janos es Eo kglme Felesigihez [A.szovát K; Born. V/28].

Szk: *egymásra ~. 1575:* Nagy Resze fely Zedétlen az Adonak, Azert eo K. Nem Akaryak — hogi az ado egimasra rakodiek [Kv; TanJk V/3. 117b] ✱ *reá~. 1671:* az melly ado az meg Nemessedésekig reájok rakodott, és házokon maradott, azon adosságot adgyák-meg az Collegiumhoz[a] [CC 3. — [a]Ne-en].

rakódott lerakódott; care s-a depus; niedergelegt. *1735:* tartoznak gatot Csinálni a Csataniak az gát eleiben rakodott porondot el hánni [Dés; Jk].

rakófa I. *fn* építő/épületfa; lemn de construcţie; Bauholz. *1638:* az kapu sarkanal ki hantak vala az rako fakat, de en azt nem tudom ki hanta ki [Mv; MvLt 291. 158a]. *1726:* edgy Cseléd Ház, jo Csür, rakofákbol rakott volt két kövü malom szalmás, rako faval rakott [Sajókeresztúr SzD; BLt 7]. *1732:* ezen csüres kertben vagjon edgj az földbe ásott, rako fával ki rakott s szarvazatt, Szalmával fedett jég verem [Kóród KK; Ks 12. I]. *1761:* csere Sasok közé elegyes rakó fákbol rakott oldalú Majorház [Szászvessződ NK; JHbK LXVIII/1. 208]. *1781:* Csüres Kert rakofából való kertel vagyon körül véve [Mákó K; Hr]. *1801:* Edgy Sertes hizlalo kotyetz rako fábol, Szalma fedél alatt [O.telek MT; TL]. *1822:* Egy rako fábol ki rakott kut [M.köblös SzD; RLt]. *1849:* ezen Major ház mellett majorság égy ketretz (így!) rako fákbol, szalma fedéllel [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

II. *mn* épületfából való; din bîrnă/lemn de construcţie; aus Bauholz. *1851:* Van egy — hat tölgyfa lábakon, 's hasonló talpakon fekvő jó sertés ól, — oldala rakó fa [Erdősztgyörgy MT; TSb 34].

rakófa-imaház épületfából való imaház; casă de rugăciuni din bîrnă/lemn; Gebethaus aus Holz. *1868:* (Nádfedelű) rakófa-imaház, lévitai lak és iskola (egyben) [Tuson K; ETF 107. 18]. *1869:* Épület csak a rakófa-imaház vájogolva és meszelve, s ezzel egybe ragasztott hasonló torony [Görgényüvegcsűr MT; i.h. 20].

rakófa-oldalú gerenda-oldalú; cu pereţi de bîrnă; mit Balkenwänden. *1801:* A Csűr rako fa oldalu, belollrol Cserfa talpakan állo [TL].

rakó-fenyőfa fenyőfa-gerenda; bîrnă/grindă de brad; Kiefernbalken. *1826:* A Gabonas rako fenyö fábol — kö fundamentumra épitve [M.bölkény MT; Born. G. XIII. 40].

rákog hahotázva mond; a spune ceva rîzînd cu hohote; lachend sagen. *1662:* csak mind a törökösséget, áruló nevet teli torokkal rákogván, olly becsületes, hazájok szerető és istenfélő jámborokra akarják kenni a hazán történt nagy romlásoknak s a szép végházaknak török nemzet kezébe való esésének okát [SKr 74].

rakogat 1. rakosgat; a aşeza pe rînd/încet; nach und nach darauflegen. *1590:* Volth egi emberem az ki hordokat forrazoth, rakogatot, es müstoth teölteöth [Kv; Szám. 4/XIX. 11]. *1600:* Horwat Janos varos lowas legenye vallya Az Iffjabik azzony chybakne rakogat vala az zekeren [Kv; TJk VI/1. 397]. *1638:* azon ejel mikor az penzt oda ada neki az ember mind rakogata az szekeren [Mv; MvLt 291. 159a].

2. berakosgat; a pune pe rînd în ...; langsam einstecken. *1589:* oth rakokgatok (!) vala az zatyorba eggietmast az Aztalnal | En pedigh az Aztalon Rakogatok vala eggietmast az malhaba [Dés; DLt 226].

3. megrakogat; a tot încărca; dauernd darauflegen. *1592:* (A szekeres ember) ez napsagtol fogua, se buza, se zena, se erdeo hordasara, se semmire, vasarnapon ne mennien se ze-

keret ithon ne haniogassa rakogassa tiz forint bwntetes alat [Kv; TanJk I/1. 199].

4. helyezget; a aşeza (ceva) pe rînd (sub ...); mehrmals legen. *1594:* Attam Korcsollyas Istúannak, hogy szekerröl szekerre vontta ez 28 borth, és rakogattat alaia 1. bortol p(ro) d 6 f 1 d 68 [Kv; Szám. 6/III. 2]. *1839:* pajtámnak talpfája alá köveket rakagattam [Dés; DLt 20].

5. elteszeget/rakosgat; a pune (cu grijă) în hin und her legen. *1645:* dolomant is rakogattunk, hogj az molj megh ne egje [Tekerőpatak Cs; LLt Fasc. 120].

6. építget, felrakosgat; a construi/ridica; bauen. *1592:* Keówetkezik az Torda vcza kis Aytonal walo keò falon valo epites Az keómiweseknek fizettem ... a' Mellek à megh newezet keò falt megh vakoltak es rakogattak [Kv; Szám. 5/XIV 177 Eppel Péter sp kezével].

rakogató **Hn.** *XIX. sz. eleje:* Hatulso Rakogatonál (sz, k) [Korond U; EHA].

rakókő építő/épületkő; piatră de construcţie; Baustein. *1589:* Vagatott esmet Biro vram negi zeker rako keouet kiteol attam d. 20 [Kv; Szám. 4/X. 20–1]. *1589/XVII. sz. eleje:* De az mi nezi az darab Rako köueket, vegeztetet, hogi effęle Rako keőuet az Gazda az eőnneőn keőlczegen cziak az állásra hordattassa, es ott az tablara le tetesse [Kv; KőmCArt. 19]. *1595:* Egy keo gradychot chynaltatam az felseo hazhoz Annak az gradychnak zwksegere vettem rako keowet 6 zekerel p(ro) f 2 d 40 Az gradychnak lepseo keowet vettem 17 Negi horog kewet, tezen Vníúersal(iter) f 4/13 [Kv; Szám. 6/XV 51]. *1598:* Az melj hidat az Zina vcha Kis Aito eleott chinaltattunk Christelnek az kw zegeonek attam padimentom es rako kwre f 5 d 50 [Kv; i.h. 8/III. 1, 9].

rakómester falrakó kőművesmester; zidar; Maurermeister. *1589/XVII. sz. eleje:* ez keőmiuességh kęt fęle Mesterekbol áll: Faragobol es Rakobol Ha mely Rako Mestert penigh ebben megh tapasztalnanak hogy eők aitot, kęmént, twz helt, ablakot es akar mi czoda helyre valo keoueket megh faragnanak, az faragasba mártanák kezeket, minden okvetetlen tiz forintot vegienek az Ceh Mesterek raita [Kv; KőmCArt. 20].

rakonca **1.** szekér/taliga/hintó/szán oldalát tartó v. rakományát támasztó rúd; ţepuşă (la car/cotigă/caleaşcă/sanie); Wagenrunge. *1587:* Az Taligara keolteottem 2 fergetiűt rakonczastol d. 12 1 Tengelt p(ro) d. 16 2 fal fat d. 10 [Kv; Szám. 3/XXVI. 52 Suweges Gergely isp.m. kezével] | Egy tengelt Rakonczayawal egyetembe kerekes mihalyal meg Chenaltatta(m) p(ro) f. — d. 18 [Kv; i.h. 3/XXXIII. 19]. *1649:* Kerekes Istua(n) mwelt az Talygahoz. Czinalt 3 Rokonczat d 12 Egj hatulso Agast d 15 [Kv; i.h. 26/VI. 464]. *1698:* egy rokonczát ki vona a szekérből, azzal hozzá üte Lupuli Istvánhoz [Hidvég Hsz; HSzjP Szakal Martonné Keresztes Anna (24) jb vall.]. *1754:* a' szánból a rakantzát ki ragadván, megűté erőssen vélle a' Jobb kezemen lévő nagyobbik ujjamot [Koronka MT; Told. 27]. *1779:* a szánokrol le hánt ött száll rakanczák bizonyittyák [Szék SzD; WassLt J. Tasnádi sen. (53) civis vall.]. *1802:* a Rokontzajátis a szányának el ejtvén ugy láttuk, hogy a szányába tsak három Rokantza van, és a talált Rokantzát az elveszett Rokantza hellyébe tettük [Udvarfva MT; Told. 42].

Szk: *~nak való. 1747:* én magam is vágtam azon Erdőböl vagy két rakantzának valot [Mocs K; Ks 5. X. 7 Magyar István (30) jb vall.] ✱ *hátulsó ~. 1625:* Az kouáchyok Czinaltanak Egy hintohoz az hatulso rakontzajanak az tartojat f—/10 [Kv; Szám. 16/XXVII. 10].

2. gát; dig; Damm. *1811:* a viznek, mondják, nintsen rokontzája, Azt meg nem állittya a tüznek szikrája [ÁrÉ 39–40].

rákos **1.** rákban gazdag; bogat în raci; reich an Krebsen. **Hn.** *1499:* in possessione Rakas vocata in comitatu Albensi [SzO III, 136]. *1590:* Egj hold feold Az rakos oldalan [Vargyas U; EHA]. *1650:* Az Rakos pataka mellet (sz) [M.fenes K; EHA]. *1652:* Az mely feold Kis Kend fele zakadot mellyet Rakos zegnek hinak [Kelementelke MT; EHA]. *1693:* az Orbay szeki Gelenczey hataron Rákos nevű helyben [Hilib Hsz; HszjP]. *1722:* A' Rákasb(an) [Papolc Hsz; EHA]. *1726:* az Nagyrákos fejében (k) [Szentmihály Cs; EHA]. *1735:* Rákasan Eger nevü ucza elein [Aranyosrákos TA; EHA]. *1757:* A Szén egétöben ă nagy Rákos patáka mellett (k) [Szentmihály Cs; EHA]. *1834:* Az ugy nevezett Rákos nevü Berek [Marosgombás AF; TSb 51]. *1839:* a' Rakos pataka Ökörtilalmasnak határoztatott [M.gyerőmonostor K; EHA].

Szk: *~ folyóviz. 1648:* Egy szep rakas, piszrangas, semlyenges folyo vizis vagyon [Porumbák F; UF I, 874] ✱ *~ patak. 1680:* Vagyon ő nagok(na)k ezen határon Pisztragos (!), Semlyinges, Kövi és Kop halos Rakos, Hauassok küzzöl le folljo patakja, mellj tilalmasb(an) tartatik sub pena fl 12 [A.porumbák F; ÁLt Urb. 51] ✱ *~ patakocska. 1680:* Ez határon folly egy Lajta névő Rákos patakocska [Szkorei F; i.h. 71] ✱ *~ víz. 1640:* Ez falunak pisztrangos apro halas rakos vize io vagion meli sub poena f. 12 tilalmas [A.árpás F; UF I, 813]. *1712:* Bőrmeny nevű kaszállo, mely mellett foly az Bőrmeny pataka, mely is igen rákos víz [Csucsa K; EHA].

2. rákételnek való; pentru rac fiert; für Krebsspeise. **Szk:** *~ tányér. 1801:* Rákos Tángyér 1 Portzellán Ibrik 1 [Pestes SzD; Told. 19].

rakosgat **1.** teszeget, rakogat; a aşeza/aranja pe rînd; mehrmals legen. *1763:* az Ezüsteket Mikó Miklos Ur(am) ă mértékből ki szedvén más heljre rakasgotta három részre [Kóród KK; Ks 22/XXIa]. *1765:* az Aszszony meg indula az Hazban és valami fazakakot zörgetni rakosgatni kezde, keresvén valamit a fazakakban [Kisenyed AF, Eszt-Mk Vall. 288]. *1806:* haza mentűnk Désre, víttűnk Pityokat, Baratzkot, körtvet, kürtőskalátsot délig rakosgattunk [Dés; KMN 201].

2. becsinálgat; a astupa mereu; mehrmals verkleiden. *1799:* bél kerteink nem lévén minden féle marha a mint szerette ugy ment által noha én sokszor Deszkával ágakkal rakosgattam a rést [Albis Hsz; BLev.].

rakosgatás rakogatás; aşezare/aranjare pe rînd; hin und her Legen. *1765:* hallám hogy Zergés, rakasgatás, vagyon a házb(an) [Kóród KK; Ks 18/LXXXVIII. 11].

rákosi a Rákos (TA) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Rákos/Rachiş; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Rákos. **I.** *mn* **1.** Rákoson lakó; din Rákos, care locuieşte în Rákos; in Rákos wohnend. *1585:* Koüetkezik az my az püska por Malomra

koltt 10 Zal kotel faert Attam egy Rakosy olahnak d. 90 [Kv; Szám. 3/XVIII. 36 Gellien Imre sp kezével].

2. Rákos területén levő; care se află în hotarul satului Rákos; sich auf dem Gebiet von Rákos befindend. *1768:* Vané szükség azon ... utra, mely a Leány völgyéröl jövö utat ki jövén a Rákosi szálas Erdöböl készántulag keresztül vágja [O.rákos TA; JHb XXXVI/17]. *1798:* a Rákasi Jukan fellyül [Várfva TA; EHA].

3. Rákoshoz tartozó; care aparţine de Rákos; zu Rákos gehörend. *1783/1834:* Rákasi határán [Komjátszegi lev.]. *1851:* a Rákasi[a] határon [Várfva TA; Borb. — [a]Alább: Rákosi is !].

4. származási helyre utaló (nemesi) előnévként; nume indicînd locul de naştere plasat înaintea numelui persoanei respective; sich auf den Herkunftsort beziehend als Vorname. *1750:* üdüsb Rákasi Fülep András [Kövend TA; Borb.]. *1781:* Aranyas széki Rakosi Filip Istvanne [i.h.]. *1812:* Aranyas Széki Rákasi Fülep Mihály [Kövend TA; i.h.]. *1816:* Rákasi Szakmári Gergelly [i.h.]. *1828:* Rákasi Fodor Sámuel Vram Malambirosága alatt [i.h.].

II. *fn* Rákos lakosa; locuitor din Rákos; Bewohner von Rákos. *1783/1834:* Rákasiak [Kövend TA; Komjátszegi lev.].

rakoskodás kicsomagolgatás; despachetare; Auspacken. *1823–1830:* Drezdába megérkezvén, a napot csinoskodással, rakoskodással töltöttük [FogE 182].

rakószán teherhordó szán; sanie (pentru transport de poveri); Schlitten (für Lastentransport.) *1744:* Rako Szán no. 3. Vontato Szán nro 4 [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 12]. *1818:* Ami a felkelöt illeti, Gegö György a fiának, Istvánnak adott két ökröt osztozás szerént egy rakószán, és az épületekböl juta egy gabonatartó csür [Jenöfva Cs; RSzF 245].

rakótégla épülettégla; cărămidă de construcţie; Bauziegel. *1625:* adot Rako teglat az Czinterembeol. 2000. Varoset [Kv; Szám. 16/XXXV 207]. *1648:* vagyon egy tegla szen Vagyon benne temerdek rako tegla nro. 45. 550 egett [Porumbák F; UF I, 850].

Szk: *~hoz való forma. 1636:* padimentum, es rako teglakhoz ualo formák ki nagiub, ki kisseb Nro: 13 [Kv; RDL I. 109.

rakott 1. vhová tett/helyezett; care este pus/aşezat întrun anumit loc; irgendwohin gelegt. *1788:* az ház hijjára rakot két Szekér Török buzámban meg betsülhetetlen károkat vallottam [Déva; Ks 75. VIIIb. 111]. *1824:* Az Özvegynek meg engedem, hogy továbrá az Tsürös kertben rakott minden Gabona, és Marha kost takarmányát használhassa [Maroskoppánd AF; DobLev. V/1082. 1a].

2. (boglyába/kalangyába) felrakott; adunat/clădit (în stoguri, în clăi); aufgesetzt (in Schober). *1761:* Vagyon labra rakott elegy buza egy asztagba [Branyicska H; JHb XXXV/34. 11] | vagyon ket közönseges nagysagu lábakra rakott ösz elegy Buza Asztag [Siménfva U; JHb XXIII/31. 14]. *1776:* Valami Sitvei szászok Nád Zsupot Csinálván azoknak nyomaban fel vakargatván az hulladékjakat, azzal jöttem haza, és ugy ráztam meg Gabanácskamnak Csamoba rakatt tetejét [A.kápolna KK; BK]. *1794:* Kalangyákba Rakatt Széna [Nagyfalu Sz; CU]. *1821:* Panaszt jelentvén Boér Györgyi Járka az aránt, hogy 10 buglyába rakott szénáit ... 1000 tallérokért eladnák [Bereck Hsz; HSzjP]. *1843:* a' szabadon járt marhái ... kalongyába rakott szénámat nagyon megturkálták [Dés; DLt 316].

3. (halomba) rakott; adunat/strîns (într-o grămadă); (in Haufen) getürmt. *1652:* vagyon egy uj három ölnire rakot kürakás [Görgény MT; Törzs].

Szk: *máglyába ~. 1632:* vadnak egy nehany rend maglakban rakot egetetlen teglak in summa ... N. 100 000 [Fog.; UF I, 194] ✱ *rakásba ~. 1656.* (A) padlasra fel menven vagjon castrum dolorishoz csinalt rakasban rakott dirib darab deszka es fa ezközi [Fog.; UF II, 140].

4. (fel)halmozott; făcut/ridicat din ...; gehoben. *1816:* a' kertnek csak nem közepibe vagynak kereken ültetett gyertyán fa Fiatalok, melyek kerületében Födböl rakott pasintal ékesittetett kanapéjokon lehet nyugodni [Jobbágyfva MT; BálLt 67].

5. meg/telerakott; umplut/încărcat cu ...; gefüllt. *1580:* 1 Eoreg aranios serleg pogan pénzel rakott [MNy XXXV, 56]. *1662:* Homonnai Bálint ... a szegény fejedelemnek minden rakott társzekereit maga házához térítette volt [SKr 87]. *1763:* Mányika Iuon ugy hallottam hogy még két rakott szekeren szállitott volna holmiket ide Gálfalvára [Gálfva KK; Mk V VII/1. 30 Bándi Mihály (38) jb vall.]. *1784:* egy náddal rakott szekeret a Falu uttzájarol erőszakoson el vették [Arany H; JHb XXXI/51. 52]. *1857:* miként a' Kalotaszegi mokány, a' tseberrel rakott lora oly erőltetéssel kereskedhessem is [Kisdebrecen SzD; Újf. 2].

6. berakott; (care este) pus în ...; eingesteckt. *1801:* A Cseberbe rakat. Bor Vizes Üvegek [F.zsuk K; SLt 17].

7. eltett; pus (pentru iarnă); konserviert. *1632:* (A pincében) Ket rakasban petreseliem feöueniben rakot N. 2 Egy tablaban foueniben rakot retek. Mas tablaban feöveniben rakot cekla [Fog.; UF I, 191]. *1656:* Ezen pinczeben vagyon fövenyben rakot petreselyem gyeöker qr. 3[a] [Fog.; UF II, 172. — [a]Folyt. a fels.]. *1681:* Konyhara valo, fövenyben rakot répa [Vh; VhU 518].

8. behelyezett; care este aşezat în ..., eingelegt. *1656:* Ezen pitvarban vagjon egi kis katlanban rakott fogontjus rez üszt [Fog., UF II, 167]. *1757:* Kertbeli kutra Canalisson ala fojo Csengö Patak vize a földbe rakot Csatornákott ne hogy meg iszopollya 'a viz [Déva; Ks 92. I. 23]. *1787:* vagyon az hátulso hazban égy rosz kementze, s katlanba rakott Cserző nagy réz üst [Mv; MvLev. Tolvaj alias Varga Mihály hagy. 1]. *1840:* a katlanhoz rakott ércz szappan főző üst [HSzj *katlan* al.].

9. (bele)foglalt; montat în ...; eingefaßt. *1632:* Bathori palotabol be nilo hozzu audientia ház boltasos Harom eöregh ablaka, negj negj tablabol allo, altal lato iuegekkel rakott [Fog., UF I, 166]. *1674:* Ennek ablaka harom, két két tablakra csinalt faban rakot, üvegh, vas sarkaival, fa forditoival [A.porumbák F; UF II, 596]. *1676:* (A háznak) vagion fabon rokott 3 üvegh tolio fiokos ablaka [Fog.; i.h. 743]. *1736:* Az onba rakott üveg ablakok fiokjai vas Sorkotskákon forognak [Várhegy MT; CU]. *1758:* Ezen szobának vadnak üveg Onba rakott táblákból fejér onas Sorkos pántos fordíttós ... ablakai 4 [Déva; Ks 76. IX. 8]. *1797:* ezen háznak vannak kétt ablakai, fa keresztekkel a világai vannak fenyö fába rakot kerek üvegekböl [Körispatak U; Pf]. *1849:* A Szobának két — onba és fába rakott ablakai — mellyekböl három üveg táblák hibáznak [Somkerék SzD; Ks 73/55].

10. alapozott, lerakott; care este făcut/clădit din ...; gebaut. *1676:* Vagion az hazban teglabol rokatt poganyos tűzhelyen egy belől tüzelője zöld mázos kemencze [Sárkány

F; UF II, 754]. *1694:* parkanjos Ajtó alsó es felső küszöbi, faragott kövekből valók: ennek is pavimentuma égetett Teglakbol rakott | Zöld mazos kemencze, kőből rakott alljával egygyütt [Borberek AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János kúrialeír.] | Deszkazatos Gabonas haz kinekis az Fundamentuma Teglabol rakot kemeny erős Tolgy fa Talpokra construalodot [Kővár Szt; JHb Inv.]. *1794:* Teglabol rakott romlodozott Tüz hely rajta lévő hitván öszve romlott kementzével edgyütt [Szentmargita SzD; Ks 68. 49. 41]. *1798:* köböl ki rakott pincze, mellynek felsö padlazása tölgyfa gerendákra rakott ugyan tölgyfa deszkábol vagyon ki tsinálva [Vályebrád H; Ks 76. IX. 27]. *1817:* Ezen Gabanàsnak ... A padlässa fenyő gerendákra rakatt fenyő deszkákbol valo [Ördöngösfüzes SzD; ÖrmMúz. 3]. *1824:* a' közepsö Ház ... Téglábol rakott Tüz hellye, és paraszt kájhábol készült kementzéje meg lehetös [Erdőszengyel MT; TSb 43].

11. (fel)épített/rakott; care este construit/făcut din ...; gefertigt. *1636:* Ennek ellenebe(n) uagyon az Uduarhaz eppen keöbül rakattak mind also es felseö hazaj [Siménfva U; JHb Inv.]. *1676:* Vagion az hazban fenyes kalyhakbol rokott egy paraszt kemencze [Fog.; UF II, 743]. *1699:* A Malom házzal által ellenben cserefa sasokban rakot, döröszkölö [Szentdemeter U; LLt Inv. 35]. *1736:* van egy kőből kereken rakatt, Cserefábol Gárgyázott Kerekes Kut [Mikefva KK; CU XIII/1. 167]. *1738:* vagyon Tölgj fa deszkákbol egj másban rott s negj szeglettre rakott gem fás kut [Szászvessződ NK; Born. XX. 12]. *1746:* vagyan Cserefa lábakra fenyőfa Deszkábol rakatt Sendely alá épült Gabonás [Ádámos KK; Ks 23. XXIIb]. *1794:* az uttza hoszszába vagyon égy romladozott, és 47 Sasfákban rakott Borona palánk kert [Szentmargita SzD; Ks 68. 49. 41]. *1822:* A Déésről Szent Benedek felé menő uton, a Kis Szamosnak régen el hagyott, most posványos árkán a Toköston vagyon égy Fábol tzövekekre tsak könnyű szerűleg rakott Hid [Dés; EHA]. *1860:* A' szekér szin mellett van egy — deszka fedél alatt — tutaj gerenda talpakon állo — sasfák közi rakott tutaj fábol készült uj kas [Mezőbánd MT; TSb 39].

Szk: ~ *épületű. 1662:* a csúnya kegyetlen pusztító nép fejedelmi drága épületű házakat s az egész nagy rakott épületű külső-belső várost porrá és hamuvá tevék [SKr 438].

12. ~ *sír* sírbolt; cavou; Grab, Gruft. *1625:* Fwresz dezkat adtunk nro niolczat, az rakot sirnak megboltasara [Kv; Szám. 16/XXX. 15]. *1686:* 26 Ap(ri)l(i)s reggel 9. orakor lött temetesse[a] solemniter a kolosvári Temető kertb(e) az Varadi Miklos rakott sirja melle [PatN 47. — [a]A házastársának]. *1704:* Ma temettük el Véber uramat, a polgármester uram fiát a nagytemplomban, szokott rakott sírokban [WIN I, 70]. *1705:* a Haller familia szász familia, kiknek az elejek királybíró is volt itt Szebenben és most is a templomban zászlója, széki és rakott sírja [i.h. 546]. *1758:* Aminthogy egy toronynak fundamentumához fogatván, szép rakott sírt, vagyis boltot csináltattam [RettE 70]. *1770:* Temettetett rakott sírba a falun alól lévő hegy végének tetejére, az hová szép kápolnát is építtetett a bátyja Szilvási János [i.h. 235].

13. készített; făcut/construit din ...; gefertigt. *1648:* Az kertnek keozepin vagyon egy negy szegeletw keöbeöl rakot haltarto az melyben az filegorianak fa oszlopi allanak [Porumbák F; UF I, 892]. *1694:* vagjon egj Ló-Jstállo ... vagjon benne nég darab gerendakbol rakott jászól [Kisenyed AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János urb.]. *1745:* vagyon egy tölgy fa gerendákból és deszkákbol rakott Haltartó melly a' közepin deszkákkal benn a' vizbe két felé vagyon rekesztve [Marossztkirály AF; Told. 18].

14. kirakott; căptuşit/acoperit cu ...; ausgekleidet. *1681:* Nebojsza Bástya 5dik Contigna(ti)oja: gerendas padlasos Ezen felső Contigna(ti)onak, mind körül kőből rakott folyosoja vagyon [Vh; VhU 557, 559]. *1694:* Arx Keővár va(gyo)n, egy kőből rakot Arkocska, mely Arkon va(gyo)n egy Vastag Tölgy fa Deszkabol csinaltatot Fel- s le vono Kapu [Kővár Szt; JHb Inv.].

15. kövezett; pietruit; gepflastert. *1662:* Az délfelől való kapun[a] kijövén és egy rakott töltött úton jól előmenvén egy forrásra érni vala [SKr 264. — [a]A csehországi Lichtensteini herceg kastélyának kapuján]. *1820:* Thorda harmadfél postányi Kolosváron tul rakott uttal járhato [Bács K; KmULev. 2] | Pénz-keresés kedviért a kolozsi és tordai So kamararol Miriszlora, és Károlyfejérvárra szoktuk a sót leszállitani jó rakott úton [Báld K; BLt 6]. *1822:* a Szajka patakán keresztül a rakott utat egybe foglalya a Kazárma hidja [Dés; DLt].

Szk: ~ *országút. 1844:* a' Szamos Ujvár felé Nyulo rakott ország uttya [Dés; Ref. egyh. lt C. 57/10].

16. berakásos, intarziás; cu incrustaţie; mit Intarsien. *1637/1639:* Az elseo nagj hazban ... vagjon egj njoszolja az agy feoteol rakot gombos, az labaj geombeoljegek gjontaros, f. 3 [Kv; RDL I. 111]. *1681:* Ezen Ur házabol, (:vagi buzganybol:) az Also folyosora nyilo ajto szép czifrason festet, rakott partazatos [Vh; VhU 551].

Szk: ~ *ajtó. 1632:* Az ebedleö hazan vagjon egj bellett rakott Beczy zomanczos zaru aito, onas sarkos pantos forditos, kolczios, be vonoiaual [Fog.; UF I, 165] ✱ ~ *alméríum. 1841:* Egy három fioku régi modi rakott almariom [Egeres K; Ks 89] ✱ ~ *asztal. 1594:* Vagion egi hituan kerekded aztal No. 1 ... Vagjon Rakot aztal labastul No. 1 [Somlyó Sz; UC 78/34]. *1837:* Benedeken a vendég házban rakott asztal az obeliscussal ... vendég házbéli Secreter [Szentbenedek SzD; Ks 88. 13] ✱ ~ *asztalocska. 1819:* egy régi kisdeg rakatt asztalatska [Baca SzD; TSb 6] ✱ ~ *diófadíván. 1821:* Van egy rakott Diofa Diván szép tarka czitzel bé huzva [Veresegyháza AF; Told. 19] ✱ ~ *diófa-íróteka* diófából készült könyvállványos intarziás íróasztalka. *1805:* Egy rakot Diofa iro Téka [A.jára TA; BLt 9] ✱ ~ *ebédlőasztal. 1679:* Ebedlö Palota Vagyo(n) azon házban: Egiben járo rakot, festett, három darabba(n) lévő, Ebedlő hoszzu asztal lábastol nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 16] ✱ ~ *íróasztal. 1789:* Vagyon még ezen Házban az Ablaknál egy Láda forma Cserefábol készült rakott irö Asztal [Mv; ConscrAp. 87] ✱ ~ *kalamáris* berakásos tintatartó-doboz. *1594:* Egi g'eongi hazzal rakot hitvan ladas kolomaris No. 1 [Somlyó Sz; UC 78/7. 22, 34] ✱ ~ *kassza* berakásos pénzesdoboz. *1819:* tanáltatik ezen házban egy Zöld festékes Pulpitus egy vas sorkokon le járó iro asztalával és egy bé huzo also Fiokjával, ebben a Pulpitusban vagyon egy kitsi rakatt Cassa [Baca SzD; TSb 6] ✱ ~ *kaszten* berakásos szekrény. *1820:* Egy rakott Kaszten, hozzá tsinált fejül lévő Szekretírrel 1 [Felőr SzD; BetLt 5] ✱ ~ *kép* ? mozaik. *1841:* Egy rakott Kép Üvek allat [Kv; SL] ✱ ~ *komód* berakásos fiókos szekrény. *1794:* Egy rakott Commod [Koronka MT; Told. 12/104] ✱ ~ *láda. 1588:* Egy Eöregh rakot lada zaros lutot Az ket Arwaknak Melybe Marhaiokat kyleon kíleon kel rakni [Kv; KvLt Vegyes I/2. 26]. *1594:* Az Azzoń Thar hazaban. Egi rakot ladaban uagion valami approlek fodor[a] [Somlyó Sz; UC 78/7. 22. — [a]Folyt. a fels.] ✱ ~ *nyoszolya. 1637/1639:* Vagjon az elsö nagy szobaban egy Nemet orszagy nagy Eöregh rakott menyezetes nyoszolya [Kv; RDL I. 111]. *1679:*

Gyantoroso(n) festet, eggyik rakot superlátos nyoszolya nro 2 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 46] ✱ ~ *satul. 1824:* Egy regibb, rakatt Záros Satul Más ujj Tiszafábol simán készült ugyan Záros Satul [Fugad AF; HG Mara lev.] ✱ ~ *szekrényláda. 1615:* Egj zep rakot eöreögh zekren lada fodor faual boritot f. 10 [Kv; RDL I. 97] ✱ ~ *tükör. 1849:* égy nagy régi féle rakatt metzett tükör [Szentbenedek SzD; Ks 73/55] ✱ *cifrán ~ ajtó. 1656:* Ezen eoregh palotabol nilik az drabant hazra, egy csiffran rakott bellett partas vas sarkon forgo ajto [Fog.; UF II, 137] ✱ *cifrán ~ láda. 1681:* Czifran rakot, fedeletlen, regi romladozot Láda Nro 1 [Vh; VhU 547].

17. (vmivel) díszített/ékített; împodobit; geschmückt. *1596:* Egy pegywet mal gereznan wagion egy eoregh bertews bokor kapoch tewrkessel gieongiel rakot [Kv; RDL I. 65]. *1618:* Az bot ilyen az tollai rubinokkal rakott, az nyele arannyal borított, zománcos [BTN[2] 168]. *1628:* Egy Lora valo Ezwsteös arannias zerza(m), Mayczon duplettel, twrkessel rakot az boglara [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 9]. *1696:* láttam edgy pár arany pereczetis, orvosságos kövekkel rakottat [Mv; BálLt 85]. *1730:* edgj kis arany Láncz, jó felé Gyöngyökkel rakot kerésztell, és Nummismavall, edgyűtt [Kv; Ks 15. LVIII. 6]. *1761* Egy Mejre valo Médály, Rubintal Gyemantal rakott [Nsz; Ks 73/55].

Szk: ~ *álhaj* díszített paróka. *1716:* vagjon jo fele gjöngjel rakatt all haj [Beszt.; Told. 8] ✱ ~ *főkötő. 1574:* az rakot feketeöt es az ket homlok eleöt Baniay Annoknak hagiom [Gyf; JHbK XXI/12. 6] ✱ ~ *függő. 1603:* Edgy bokor smaragdus kövel rákot Függöjet ki hazasitasakor velle adttak volt [M.fráta K; BálLt 93] ✱ ~ *fülbevaló. 1755:* Leányam Kovács Ágnes Házamtol a Budai[a] Házhoz vit egy Pár Gemantokkal rakat fülbevalot [Mezőbánd MT; MbK VIII. 13. — [a]Burjánosóbuda K] ✱ ~ *gyűrű. 1780:* Briliánsal rakat Gyürűk [Szentháromság MT; MvLev. Szeredai lev. 9] ✱ ~ *kapocs. 1573:* Katalin Kalmar Istwanne azt vallia, hogi lakot eggywt puskarnewal Twgia aztis hogi Negi vagi Eot bokor Rakot gönges kapcotis veot volt orgonas Ianostul [Kv; TJk III/3. 172] ✱ ~ *kazula* díszített miseruha. *XVIII. sz. v.:* az Exmissus Commissariusok kérdezzék meg ha az Ecclesiánal vagy pedig külön es szemellyeknelis tudnaké lattanaké lenni régi Szt edényeket jo féle gyöngyökkel rakatt Casulakat 's egyéb köntöseket [Borb. I] ✱ ~ *koszorú. 1752:* Egy jo fele gyöngyel rakot koszoru tizen hat arany boglárral, ki rubintas, ki gyémántos benne [Ks Kornis Ferenc lelt.] ✱ ~ *láda. 1681:* Fenjes hal hejjal rakott, arany münek valo tarka Lada, kolcz nelkül Nro 1 [Vh; VhU 540] ✱ ~ *magyar kard. 1687:* Egy Zöld bársonjos Kövel rakott igen szep magjar kard [Utl] ✱ ~ *medál. 1749:* házához hivatván Hogj egj meg bontakozott rubintal rakott medályt meg becsüllyek [Kv; Told. 12] ✱ ~ *nyakravaló. 1711/1755:* Jo féle gjöngyekkel rakott njakravalo [Kál MT; Berz. 1] ✱ ~ *nyakszorító. 1768:* Balha gyöngyel rakot nyak szorito 1 [Mezősztgyörgy K; Ks 23. XXIIb] ✱ ~ *nyelű kés. 1599:* Gulay (!) Jstwan Hozot. Rakot nieleo es Aranios keseket —//84 [Kv; Szám. 8/XIV 42 Hj] ✱ ~ *pántlika. 1761:* Egy öreg Gyöngyökkel rakott Gyöngyös függő Pándlika, Rosa formára [Nsz; Ks 73/55] ✱ ~ *párta. 1648:* Egy giöngiös giemant boglarokkal rakott parta, melyb(en) vagio(n) tizenniolcz giemant eőrögh giöngiökkel [Mk Kapi Krisztina kel. 16. 1–2]. *1790:* Egy Falusi modra, közönséges fejér és Zöld gyöngyökkel rakott Párta [Mv; MvLev. Boka Kata hagy. 1] ✱ ~ *pászli* díszített kézelő. *1762/1763:* Egy Gránát kövel rakott Pászli [Hsz; Ks 23. XXIIb] ✱ ~ *portai kantár. 1740:* Egy ezüst aranyos Pléhekkel rakott fityegös homlok elöjü és Torka allyu, ugj lántzos orrodzoju Portai Kantár [Ne; Told. 19] ✱ ~ *török pisztoly. 1823:* Csontal rakot Török Pistaly egy pár [BK Inv.] ✱ *gazdagon ~ klenódium* dúsan ékített arany- és ezüsteszközök. *1662:* Melly ajándékok valának olly drága gazdagon rakott clenódiumok is, mellyek sok ezer aranyra becsültethetnének, a fejedelemasszonynak hozattak vala[a] [SKr 333. — [a]1653-ban].

18. kiformált/képzett; care este făcut în formă de ...; ausgebildet. *1656:* Ezen eoregh Batori Palotanak menjezettje külömb külömb forma viragokkal es vadakkal madarakkal es egjeb historiakkal festett ekesittett, 10 rosas tablakbol es teöb negi szegü fiok tablakbol rakot [Fog., UF II, 137].

19. töltött; încărcat/umplut; gefüllt. *1632:* Fabol czinalt ostromra ki hanio twzes czeöueök porral goliobissal rakattak N. 76 [Fog.; UF I, 136].

20. benőtt/lepett; năpădit de ...; bewuchert. *1797:* Az Udvar körül gazzal rakott Sántz [Mezőbodon MT; MkG Conscr.].

21. borított; acoperit; bedeckt. *1811:* Egy vőlgy bal óldala formál Egy kopasz, kerek szép ki-nézésü dombot Követsekkel rakott száraz a' földe [ÁrÉ 44–5].

22. ráncolt; încreţit, cusut cu încreţituri/cute; gerunzelt. **Szk:** ~ *gyolcs. 1736:* (A leányoknak) ugyan az felé varrott vagy rakott gyolcs volt mint az kis ing sipján, az kivel gallér helyett az mellyit befedte egész az torkáig [MetTr 342] ✱ ~ *váll. 1788:* Hamu szín Német váll spárgával töltve. Hosonlo hamu szín rakott váll [Mv; TSb 47].

23. ~ *sarkú csizma* magas sarkú csizma; cizmă cu toc înalt; Stiefel mit hohem Absatz. *1812:* Egy par rakot sorku tsidma patkolásért 6 xr Magas sorku tsidmára a' tsálásért, és felütésért 9 xr [F.rákos U; Falujk 74 Sebe János pap-not. kezével].

24. kb. mindennel ellátott; care are de toate, îmbelşugat; mit alles versehen. *1662:* Szatmár vármegye, Nagybánya vidéke és a Szamosköz gyönyörűséges, igen népes rakott föld [SKr 655].

Ha. *1690 u.:* rakat [Radnót KK; FiscLt 136]. *1731:* rokott [Gálfva MT; Sár.]. *1755:* rakat [Mezőbodon MT; MbK VIII. 19]. *1774:* rakatt [T; CU]. *1816:* rakatt [Kv; Born. IV 41]. *1819:* rakatt [Baca SzD; TSb 6].

rakottan megrakodva; încărcat; beladen. *1705:* A hadak elég rakottan jövének meg, sebesek csak kevesen láttattanak [WIN I, 588].

rakottas rakott ruha; fustă plisată; Faltenrock. *1627:* Egi iratos Tarka ladaba(n) rakotas, viab masiknal. Harom vegh kamoka abrosz [BLt I Béldi Kelemen inv.].

rakottya l. rekettye

rákpástétom-sütő hallal/rákkal töltött tésztasütő; tavă de copt prăjituri/pateuri umplute cu rac/peşte; Backbloch für Fisch/Krebspasteten. *1788:* Rák pástétom sütő pléh forma kissebb No 24 Rák pástétom sütő pléh forma nagyobb No 12 [Mv; TSb 47].

raktár depozit, magazie; Lager. *1840:* A Raktár ezen részének pavimentuma teglából van A többi része a raktárnak fenyö detzkával van pavimentomozva [Km; KmU-

Lev.]. *1843:* Hajtják pedig Csak a bucsumiakat a fürészmalomhoz fát vágni, vecturázni és a deszkákat a raktárba helyheztetni [VKp 132].

ráma 1. keret; ramă, cadru; Rahm. *1598:* Az ket vitornatol kit az kamarakra chinaltattúnk, Attunk Teolcheres Leorincznek es Adamnak f 5 Az Ramaynak es rūdgianak vettūnk negy apro vasot d 40 [Kv; Szám. 7/XVI. 39]. *1621:* Estue nagy Zel indulua(n) az Toronj oldala(n) az Manust be dwyteotte uolt mind tablastol Melinek ramaiat vyolag kellet Czinalnu(n)k ... veottwnk ... 4 darab vy hars fat ramanak melibe(n) az tabla all [Kv; i.h. 15b/IV 16]. *1679:* Az Padláso(n) keresztül, vagyo(n) egi átal járo folyoso Ezen folyosonak rámai fenyő gerendabol czináltattak [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 53]. *1681:* Nebojsza Bástya szükseges mestersegh volna, ha oly forman épétenenek, hogi ā le eresztö hidaczka ramaja(na)k Sarka ne rothadna [Vh; VhU 557]. *1840:* A' Kolos Monostori Pappiros Malomnak Inventariuma Papiros vetö forma rámával együtt[a] [Km; KmULev. 2. — [a]Fels-ból kiemelve]. *1845:* egy rámás fürész — a' vászna jo, de a' rámája rosz [Magyaró MT; HG. gr. Kemény Sámuel hagy.].

Szk: *aranyos ~. 1789:* Egy Nagyatska sima Tükör, fekete arannyas rámába foglalva Rft 6 [Mv; ConscrAp. 5] ✱ *fekete ~ → aranyos ~* ✱ *szitáló ~. 1699:* Szitállo ráma [O.csesztve AF; LLt C]. *1827:* egy dagaszto, és egy Szapullo Szék Láb, egy Szitálo Ráma [Koronka MT; Told. 34] ✱ *szúnyoghálós ~. 1835:* 5 szünyöghálos Ráma [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.] ✱ *társzekérre való ~. 1679:* Tár szekerre valo ráma nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 96].

2. (ablak)keret; cercevea; Fensterrahmen. *1579:* (Asztalos Benedek) Az ablakokra ramot chenalt fizetem f. 1 [Kv; Szám. 1/XVIII. 38]. *1589:* Az Sacrastiaban boritatunk megh lantornawal 14 ramat f. 1 d. 45 [Kv; i.h. 4/IX. 17–8]. *1666:* Veottünk az ablakok rámáira 22 sarkot, 22 pántot, nyolcz forditot, 11 vono karikákat, teszen az ára f—d 63 czynáltattunk 16 szál vas veszszeoczket az rámákra [Kv; SzCLev.]. *1692:* (A háznak) ket ablaka, negy negy ramaiban keves iveg karikaval [Görgénysztimre MT; JHb Inv.]. *1741:* Az két házb(an) lantornábol rámára tsinyált ablak [Mezősályi TA; Ks 7. XVII. 10]. *1773:* mindenik(ne)k[a] rámáin vas Sarkotskák és horgolok vannak [Tekeröpatak Cs; LLt. — [a]Ti. ablaknak]. *1817:* Kortsoma A Hátulso, vagyis īvo Häznak Ablakai Lantornábol valok közönséges Ràmàkkal [Ördöngösfüzes SzD; ÖrmMúz. 7]. *1824:* A' N. Nyugotti részen lévö ablaknak rámája gyenge vas veszszei meg vagynak [Erdőszengyel MT; TSb 43].

Szk: *~ba foglal. 1597:* Teolchieres Jstuan chinalta meg az Feredeo hazban valo Júeg ablakokat teot 40 vj Júeg talnert Az vyakat foglalta vy ramaban [Kv; Szám. 7/XII. 17 Filstich Lőrinc sp kezével] ✱ *belső ~. 1597:* Aztalos Lúkachinak, hogy az feredeohaz ablakara mind kwlseo es belseo ramat chinalt fizettem f—d 70 [Kv; i.h. ua.]. *1756:* Ezen Ház két Ablakjai lévén belsö Rámáján két két Vas sarkokon fordulo, kisded Vas karikákkal ki Nyito, és Vas Horgokkal be záro, kisded Üveg karikákkal On közé foglalva rakot Ablak Táblátskái vadnak [Branyicska H; JHb LXX/2. 18–9] ✱ *tokos ~. 1656:* Ezen haznak 2 eoregh ablaka, tokos ramaival vas forditoival együtth [Fog., UF II, 111] ✱ *üveges ~. 1676:* Ezen haznak vagyon 4. 4. nyilasu 3 ablakai uveges ramai vas pantosok, sarkossok, vas vesszősek, tokjai pedigh vas kapczokkal vadnak, az keö mellyekekhez foglalva [Fog.; i.h. 728].

3. (kép-, címer-, térkép-, rendelet)keret; ramă (de tablou); (Bilder-, Landkarten-, Urkunden-)Rahmen. *1627:* Kepek Jutottak Wiczej Mathenak, mind Attiaj es Aniaj reszbeol Szent Mathe Euangelista kepe. Szent Mattias Apostol kepe[a] ... Ezek mind Rámába uadnak czinálua [Kv; RDL I. 132. — [a]Folyt. a képek fels.]. *1646:* Az Varostol kj adatot Edictumra chjnaltattunk egy Ramat, attunk teölle d. 5 [Kv; SzCLev.].*1650:* uyttottam s foldoztam egy kepet ramastol az Aszonyom hazaban [Kv; ACJk 57b]. *1685 e.:* az nagy ház Ramara csinált atlacz Czimer Nro 4 [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 13]. *1733:* két rámában valo kisseb képecske [Hacacsel H; JHb Jósika Zsigmond udvarházában]. *1737:* Az Oltár felet Padvai Sz: Antal képe vagjon ramában foglalva, a' ráma kőrül lévő festet és mettzet cziradaival edgjütt [Csákigorbó SzD; JHbK XXVI/13. 9]. *1789:* 4. Geographica Mappa egybe türö Rámákkal Rf — xr 30 [Mv; ConscrAp. 23]. *1823:* Egy függö rámába a' Raphael képe [Nsz; DobLev. V/1080 Demény György hagy. 2a]. *1849:* égy kis fekete képezet (:árnyék kép:) portré rámába [Szentbenedek SzD/Dés; Ks 73/55].

Szk: *~ba foglalt. 1637/1639:* 12 vy szep Ramaban foglalt velenczej, Sibilla kepek [Kv: RDL I. 111] ✱ *aranyos ~. 1850 k.:* A lelkem Anyám képe aranyos rámában [Pk 2] ✱ *aranyos gombos ~* aranyozott gömböcskékkel díszített keret. *1789:* Az Néhai Vladár Adám Familiája Czimere Sellyem Materiára ki rajzolva, aranyos gombos egybetürö Rámájával Rf 1 [Mv; ConscrAp. 5] ✱ *képnek való festett ~. 1679:* Képek(ne)k valo festet Ráma, ki kisseb s ki nagyub nro 23 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 43].

4. (ajtó-, kapu)keret; cadru (de uşă, de poartă); (Tür-, Tor-) Rahmen. *1679:* Csűrös kert Öregh ket felé nyilo, ramás, ostoros kapuja, fenyö deszkaval buritott nro 1 Fellyül az ráma ket vegin, foglalo vas pánt nro 2 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 130]. *1681:* Vajda Hunyad vára Kapuja, ket felé nyilo ... deszkás Nro 1. Ramajanak oldalan, felsö s- also véghin vas csap Nro 4 | Major mellet levö Csűrös kert deszkás kapuja; mind ramaja, s mind deszkaja bomladozot [Vh; VhU 502, 569]. *1824:* maga az egészsz kapu, valamint az ott lévö ajto deszkázattyával és rámájával roszsz [Erdőszengyel MT; TSb 43].

5. (fonásra, varrásra, posztókészítésre szolgáló) keret; ramă (pentru cusut); (Näh-) Rahmen. *1701:* Minden féle Posztót Erdélyi modgyára csinálhatnak, és Zöldön festik meg, addig penig mig ā Láto Mester az Rámán meg nem látta, és az Város, és Céh pecsétit rea nem tészi, és jedczi, csak egy singetis benne el ne adgyon | Valamellyik Mester Posztoját ā szövésbe, avagy Dürüczkölöbe, avagy az Rámán el vesztegetné és az Láto Mester à Posztorol le akarná vágni à petsétet, ā ki váltásának ā Posztoért adgyon edgy forintot az Czéhnek [Kv; PosztCArt. 5, 12]. *1823–1830:* Itt[a] láttam előbb fonómasinákat, hol egy fejérnép 120 orsóval is fonja a gyapottat úgy be vagynak deszkával a masinák oldalai csinálva, hogy csak a felül járó orsókat láthatja az ember, melynek fele áll egy felsö, de lejárható rámában, s ezekre vastagon reábonyolítva a gyapot | A masina alsó részén megint vagyon egy rámában 60 orsó, ezekre fonódik vékonyan a felsö orsókon lévö gyapot a felsö rend orsó rámástól együtt leereszkedik az alsóhoz, akkor a fonó ... singgel megbillenti a felülröl lejött rámát, s az osz-

tán magától visszamegyen felfelé [FogE 246. — [a]Erfurtban].

Szk: *~n kivon. 1701:* Az köz Poszto ha penig meg lesz ványolva vonnyák ki a Rámán hogy inkáb vizsgálhassák ă Láto Mesterek az hibáját az szövésben [Kv; PosztCArt. 10] ✱ *varráshoz való ~. 1679:* Varrashoz valo ráma nro 4 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 14].

6. vmi tartására való állvány, keret; ramă, suport, stativ; Gestell. *1823–1830:* Ezeket a biblia betűit soha is el nem szedik, hanem mindenkor a rámában vagynak, s mikor veszik észre, hogy a bibliák fogytanak, anélkül, hogy a betűkkel bajlódnának csak nyomtatják [FogE 192].

Szk: *hústartó ~. 1632:* Also Porumbaki Uduarhaz Egj hus vagho Tabla N 1 Egj hus tarto rama N 1 [A.porumbák F; UC 14/38]. *1676:* Vagion ezen házban fa lábokon allo hus tarto rámá [Sárkány F; UF II, 753] ✱ *kárpithoz való aranyos ~. 1685 e.:* (A kis házban) Karpithoz valo aranyos rama Nro 1 [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 14] ✱ *kárpittartó ~. 1632:* (A palotában) Az falon keörnieös keörniwl karpit tarto ramak [Fog.; UF I, 168] ✱ *sajttartó ~. 1679:* Sajt tarto hoszzu ráma nro 2 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 104] ✱ *szakállas-puskatartó ~. 1681:* Vajda Hunyad vára Vagyo(n) ezen Kapu között Szakallas puska tarto ráma Nro 1 Ezen jo es kész Szakallas Nro 12 Muskotér (:mindenik jó:) Nro 5 Gyalogh dob, palczastol Nro 1 [Vh; VhU 502, 508] ✱ *szőnyegtartó ~. 1676:* Ezen palotában vadnak az falon szőnyőgh tarto rámák 14 [Fog.; UF II, 732].

◇ **Sz:** *(a) ~ra (rá)von* kérdőre von. *1657:* azt azért recognitióban vévén, csak rávonták az rámára; és noha az haza ellen való dologban magát egyvelítése felől semmi reábizonyosodhatott volna, mindazáltal igen kemény sententiával convincáltatott [KemÖn. 166]. *1679:* az mint tudom Uram, nem tíz, sem húszféleképpen itéltek, mocskoltak engem az emberek, minden dolgaimat rámára vonván és csuda, micsoda gyanuságokkal lévén hozzám [TML VIII, 382 Thököly Imre Teleki Mihályhoz] ✱ *szoros ~ra húzatik* nagyon kérdőre vonatik, megszoríttatik. *1838:* igy egyezvén meg titkon égyűtt, hogy midőn szoros rámára huzatnak ugy feleljenek, hogy ne tetessek ki az hogy tölle vette volna a' Lovakat [K; KLev.].

rámacsináló ablakkeret-készítő; persoană care face cercevele; Fensterrahmenfertiger. *1570:* Vram eo N:ga megh hagia ennekem hogy be kylgiek az Ablakokert, Azert kerem kedett hogy .k. vgian rea felelyen, mind az Rama chinalonak, mindt az Lakatasnak, smindt penigh az segeswarj jwegh ablak chinalonak, hogy megh eleghityuk eokett [Nagysajó BN; BesztLt 58 Lwkas Chewj (!) prouisoor curie Zewch Gaspar beszt-i bíróhoz].

rámácska (ablak)keretecske; cercevea mică; Fensterrähmchen. *1656:* Az fal mellett egi darab deszka polcz jvegh ablakhoz valo ramaczkák nro 6 [Fog.; UF II, 162]. *1789:* A' Laboratoriumbol ezen Házban bé járo Ajtonak felső része közepén egy Rámátskába tsinalt onos Üveg ablak Rft — xr 15 [Mv; ConscrAp. 42].

rámafa 1. (ablak)keretfa; lemnul cercevelei; Rahmenholz. *1694:* Jnnet az elebb meg irt bóltb(a) vissza menvé(n) ... Vannak ... Ablaki nro 2: Ráma tokok(na)k, és ráma fainak készségivel, rámai-is üvegessek [Borberek AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János kúrialeír.] | ennek az haznak negy Ablakjai vadnak; az mellyek(ne)k Rama faia Sarkai Pantyai forditto vasai Vono Karikai vas rudacskai mind meg vad(na)k [Kővár Szt; JHb Inv.].

2. kapukeretnek való fa; lemn pentru cadrul porții; Holz für Torrahmen. *1872:* Felső Kapuhoz rámafa 5 darab 2. öllös 3/4 col fok öle 6 x [TSb 38].

3. (gáthoz) keretfa; lemn pentru rama/schelet (la un dig); Dammrahmenholz. *1872:* Gátthoz rámafa 3 darab 4. öllös, ölle per 20 [i.h.].

rámagerenda (fahídhoz) keretgerenda; grindă de cadru (la un pod); Rahmenbalken (für Holzbrücke). *1846:* fa hidhoz 6 darab ráma gerenda, a' két hidfö, és két közbülsö lábhoz [Dés; DLt 858/1847].

rámájú vmilyen keretű; cu un anumit fel de ramă/cercevea; mit irgendeinem Rahmen. *1764:* Egy ablak rámáért, mely tokos és nagy rámáju leszen tollójával és ablak kereteivel edgyütt 1 Rf 8 xr [HSzj *tokos-ráma* al.]. *1839:* vagyon égy avaték rámáju öreg ablak [Dés; DLt 87/1840].

Szk: *aranyos ~ helvéciai landsaft* aranyozott keretű svájci tájkép. *1837:* Nagy aranyos rámaju Helvetziai Landsaftok [Szentbenedek SzD; Ks 88. 12] ✱ *aranyos ~ tükör. 1801:* Egy aranyos Rámáju régi modi ép nagy Tüker [Gyalakuta MT; LLt 106/1] ✱ *aranyozott ~ gyümölcsöskép. 1837:* Égy vékony aranyozott rámáju gyűmoltsös kép keskeny aranyozott rámája [Szentbenedek SzD; Ks 88. 26] ✱ *csontos ~ (olvasó-üveg). 1782:* Két ólvosó üveg, egyik Csóntós rámáju, másik fa nyelű [Nalác H; CsS] ✱ *gócaljas ~ cserépkemence* kuckós keretű csempekályha. *1851:* A' Lóczi fogadó Van egy góczalyas (!) cserép kemencze [Erdősztgyörgy MT; TSb 34] ✱ *vasas ~ (üveges ablak). 1681:* Ebedlö Palota Onban foglalt, negi negi felé nyilo paraszt üveges ablaka jo vasas ramajaval Nro 3 [Hátszeg; VhU 595].

ráma-megcsinálás (ablak)keret-elkészítés; făcutul cercevelei; Rahmenfertigung. *1585:* Aztalos Tothazy Istwannak az hatosso zoba Ablaknak rama megh chinalassatul attunk f 3 d 75 [Kv; Szám. 3/XIV 34].

rámás 1. keretes; cu ramă; Rahmen-. *1656:* Ezen haznak 3 ablakaj 4, 4 tablakbol allo, ramasok [Fog.; UF II, 164]. *1679:* Nád tolyo eles vas, egyik nyeles rámas nro 2 | Az Kertnek dél felől valo rámás oldala, az Tó mellet alá olasz fokra metelt végű fenyeő deszkaval buritott | Az Tócskának negi oldala, tölgi fa gerendabul csinalt rámas, kivül deszkával buritott [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 72, 99, 143]. *1681:* Vagyo(n) itt Groff vr(am) eo Nga[a] számára egi Udvar ház ... Kapuja egi fele nyiló; ramas, deszkas, oldal ramaja alul fellyül vas Csapos [Brettye H; VhU 588. — [a]Gr. Thököly Imre]. *1848:* Kereszt vágo nagy fűrész egy ... 5 rft. Kézi fűrész rámás kettő 5 rft [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVd].

Szk: *~ ablak. 1585:* 29. Janua: Az Also Tanachaz Tarhaza Ablakara Chinaltatta(m) egy Ramas Lantornas Ablakot [Kv; Szám. 3/XVIII. 19a Gellien Imre sp kezével]. *1681:* Régi Sütő Ház ... Fa keresztes pappirossal buritot ramas ablaka Nro 2 [Vh; VhU 555] ✱ *~ fogas. 1656:* egi parazt ramas parkanios fogas ... mas hoszu parazt fogas [Fog.; UF II, 125] ✱ *~ fűrész* kézi fűrész. *1777:* Rámás kisdég Fűrész Nro 1 Fa cirkalom Nro 1 [Mezőméhes TA; WassLt]. *1845:* egy rámás fürész — a' vászna jo, de a' rámája rosz

[Magyaró MT; HG. gr. Kemény Sámuel hagy.] ✱ ~ *írott kép. 1748:* Egy quantitatu, s formaju rámás irott képek az Házokb(an) Nro 12 [Ks 8. XXVIII. 5] ✱ ~ *kapu. 1679:* Csűrős kert Őregh ket felé nyilo, ramás, ostoros kapuja, fenyő deszkaval buritott nro 1 Fellyűl az ráma ket vegin, foglalo vas pánt nro 2 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 130] ✱ ~ *metélő. 1849:* Egy rámás metőllő [Mv; MvLev.] ✱ ~ *olasz kép. 1788:* 65. darab nagyobb és aprobb rámás olosz képek [Mv; TSb 47] ✱ ~ *papiroskép. 1768:* Rámás Pappiros képek 5 [Mezősztgyörgy K; Ks 23. XXIIb] ✱ ~ *tükör. 1787:* Egy kis rámás Tűkör Dr. 18 [Mv; MvLev. Csiszár György hagy. 6] ✱ ~ *ülőszék. 1679:* Poszto szelbűl kotött, esztergárban meczet ramas kis ülő szék nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 20] ✱ ~ *üvegablak. 1656:* Vagjon az belseö var piaczara faragot keö ablak melljek az melljen 6 tablakbol allo vas veszös vas sarkon panton forgo vas karikas forditos tokos ramas uvegh ablaka jo [Fog.; UF II, 120] ✱ *aranyos ~ festvény. 1846:* Egy aranyos rámás festvény [Dés; Berz. 20] ✱ *aranyos ~ kép. 1732:* Ezen kápolnában találunk egj kicsinj arannjos oltárocskát, és erre függesztett aprolék párgament (!) üvegbe foglalt, aranjos rámás képeket tizennégyet [Kv; Ks 40 Varia XXVIIIc] ✱ *fekete ~ selyemkép. 1735:* Az Agy feje felett egy fekete rámas Selyem kép mely a Boldogsághos szüzet repraesentalya [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb].

2. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *asszonyembernek való csizma* kemény szárú, bokában ráncolt női csizma; cizmă cu carîmb tare şi largă la gleznă (pentru femei); Faltenstiefel (für Frauen). *XVIII. sz. v.:* Egy veres Subika Egy ramas Aszony Embernek valo Czima (!) [Borb.] ✱ ~ *fejérnép-csizma* 'ua.; idem.' *1819:* Egy Fejérnépnek valo magoss sorku Csizmának meg készíttésivel el telik 1 és 2/4 nap meg készíttése 3 Rf. NB. Ha csoszogo rámás Fejérnép csízma lenne ís éppen anyi a' munka ís vele, annál fogva árra is annyi [Torda; TLt Bírósági ir.].

rámásan keretben; înrămat, pus în ramă; im Rahmen. *1736:* Meg kötözött Iésus képe rámáson 1 [Várhegy MT; CU XIII/1. 105].

rámaszeg keretszeg; cui pentru rame; Rahmennagel. *1862:* 300 db Ráma szeg 36 kr [Kv; SLt Vegyes perir.].

rámátlan keret nélküli; fără ramă; rahmenlos. **Szk:** ~ *chárta. 1753:* Falra valo rámátlan Chártak három nro 3, Czimer Chárták három nro 3 [Mezőzáh AF; Told. 18] ✱ ~ *ostorfűrész. 1692:* Rámás furesz egy. Egy rámátlan ostor fűresz[a] [Szárhegy Cs; LLt. — [a]Ezt más kéz írta hozzá].

rámatok ablakkerettok; toc de fereastră; Rahmen. *1656:* Ezen rekeszre nilo ajto felett vagjon egy üvegh ablak rama tokjaival együtt, vas veszejevel vas sarkon panton forgoival együth [Fog.; UF II, 125]. *1694:* Jnnet az elebb meg irt bóltb(a) vissza menvé(n) Vannak ... Ablaki nro 2: Ráma tokok(na)k, és ráma fainak készségivel, rámai-is üvegessek | njilik az élés-házra ciffrazatos, parkanjos Ajto ... Ablaki ennek is nro 2: kő melljesek és mindenikb(en) egj egj darab faragott kővek keresztűl tétetve vannak: Ráma tokjok is meg lévén [Borberek AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János kúrialeír.].

rámatokos ablakkerettokos; cu toc de fereastră; mit Fensterrahmen. *1694:* az elébb meg irt házb(a) vissza térvén Ablaki ennek is nro 2: mindenik faragott kő melljekesek és szemöldőkősök, küszőbosok: ráma tokosok; de rámajok nélkűl valók [Borberek AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János kúrialeír.].

rámázás szegélyezés; tivire; Einfassung. *1829:* Kádár, Kováts, és Szabo munkákra, Pokrotzok rámázására, fa vágásra 's tőbb egyéb költségekre, a' melyek az Háznál tétettek ment 81 Rf 46 xr [BLt 12 a kv-i dolgozóház nyomt. szám.].

ramfog ?cérnaféle; un fel de aţă; Art Schnur. *1688:* Egy Matring Török Czérnától f—//18 Egy Bál festet, Czérnától f—//30 Egy Tonna Ramfogtol f—//75 [BfR Vect.].

rámfoly italfajta; un fel de băutură; Art Getränk. *1662:* Az eledelek sok szép húsokbul, madarakbul, halakbul az italok pedig fő olaszországi borokbul, rámfolyokbul, malosákbul állanak vala [SKr 269].

rámlás a meddőközet tárolására szolgáló hely; teren pentru depozitarea rocii; Platz für Lagerung des Gesteins. *1757:* Meg jedzem az eszközőketis, melyekkel a' Bányászok szoktanak élni az Arany keresésében ... Azt a' helyet hová a' Stomphaz hordando jo követ szóktuk lerakni nevezzük Rámlásnak [Zalatna AF; JHb Borsai István nyil.].

L. Zsemlyei, NyIrK XXXI, 157–8.

rámló kisebb bányászkalapács; ciocan de miner; Hammer der Bergleute. *1825:* Lövéshez valo ugy nevezett Rámlo [Dés; DLt 595].

ránc 1. (varrás)ránc; cută (la cusătură); Nähfalte. *1794:* Barátosi Josef uram meg ragadá az Exponenst, a' nadrágának elein és utolján lévö rántzánál; fotsorgatta rázta a házba idestova [Dés; DLt az 1799. évi iratok közt].

2. redő; cută, îndoitură; Falte. *1739:* Király szin hoszszu mente ponispántból (!) való arany kőtés az melyin, odalpecsenye modra, az uitézkötes is az ránczán poncispánt [Szászerked K; LLt Fasc. 96]. *1766:* Hammuszin Virágos bársony mente 'A kerűletin Sebjein ranczain Szarka Láb hellyin tsipkés Arany paszamánt | Egy Király Szin hozzu Simma bársony mente a' mellyin pedig, és ránczain tizen egy pár Arany pontispan rojtos gombok s pikellyek ahoz valo pontispán, és szarka lábakkal edgyűt [Szárhegy Cs; i.h.].

Szk: *~ba szed. 1761:* Kovács Agnes aszszonj égy megy szin bársonj szoknját vitt volt el azt magam szedtem volt ránczban [Mezőbánd MT; MbK IX. 28] ✱ *~ba szedett egész mellű ing. 1736:* Nem volt akkor ránczban szedett egész mellyű ingek az asszonyoknak, hanem az ingek elöl meg volt hasítva, annak kötője volt, s úgy kötötték meg az nyakoknál [MetTr 342].

Szn. *1681:* Rácz Illyés [Rákos Cs; CsVh 102].

Sz. *1763:* Halász Borbárát vette el Teleki Sándor ... ez ráncbaszedte volt gróf uramot, igen éles, nagy nyelvű, nagy haragú, magát férfi módon viselő, kemény asszony lévén [RettE 155–6].

ráncigál, ráncikál 1. rángat; a trage cu putere; ziehen. *1599:* Szigyarto Daniel ... vallya ... meg foghta az Kozak ez fogoly deakot és ranczjkalya vala [Kv; TJk VI/1. 387]. *1629:* Erre is ieöue Horj Ist(van) egj fejzewel s az azonj

nepek ki tekerek az kezebeöl Varga Geörgis ualtegh ranczikala az fiat hogj azt ne cselekedne [Kv; TJk VII/1. 96]. *1710 k.:* mikor az én tiszttartóm a vállán egy pokrócba takarva hoz egy kosár méhet; a tatár ráncigálni kezdi a pokrócot, nem annyira vágyván a mézre, mint a pokrócra [BÖn. 735]. *1749:* a' Varga Istvan fiá(na)k a' melyén meg fogá az ingét fazakas Vaszij s, rantzikálta hogj ott kapta, féltette tölle Anutzát [Szásznyíres SzD; Ks]. *1761:* a Szena gyüjteskor Jonás Lászlo nevü Udvari Birajat kik támodtak volt meg, és ranczikáltak ezen kaszálo Rétben ? [Kük.; SLt 19. E. 17 vk]. *1791:* a' Pakulár melylyen megragadván a' Fogadost öszsze kapának Szinja Vonutz is fel-kelvén segitségire méne a' Pakulárnak, és ketten keményen hurtzolni rántzikálni kezdék [Galgó Sz; JHb I/23].

2. cibál; a smuci, a trage brusc (şi cu putere); zupfen. *1599:* Szigyarto Daniel vallya az Deak haiaba(n) essek az folde(n) az Kozaknak és keménye(n) bal kezeuel az haiat foga ranczjkala húza [Kv; TJk VI/1. 387–8]. *1779:* ezek a férfiak nagy dorongjaikkal ütötték verték Urszuj és Vaszily halászait, kiket hajaknál fogva huszták s rantzikáltak [Záh TA; Mk V VII/12 Trityán Nyékulája (40) zs vall.]. *1796:* Tusa Laszlot láttam hogy a Béres Vasvillával is verte hajátis rántzikálta azt is mondotta hogy meg öllek [Fodorháza K; RLt Franc. Jakab de Középlak (42) ns vall.]. *1804:* Tamás Luka Popa Vont hajba ragadá és rutul rántzikálni kezdette [K; KLev.].

Szk: *~ja magát. 1763:* üstökénél fogva magát rántzikálván [Nagyida K; Told. 9].

ráncigálás rángatás; smucire; Zerren. *1814:* Markovits Ersebet meg taszigálta Házának pitvaránal karján fogta meg rántzikálta annyira hogy karja is a Kemény rantzikálás és Fogásai miatt el került [Dés; DLt 221].

ráncigálódik vki vkit rángat; a se încăiera trăgînd(u-se) de haine; jn zerren. *1852:* látom Subát Sintyeregán Demjánnal öszve fogodzva rántzikálodni ott öszve fogozva rántzikálodtak [Dés; DLt 440].

ráncolódás ráncosodás; (faptul de a se face) cute; Faltig werden. *XVIII. sz. köz.:* az varrásb(an) ranczolodás ne essek [BLt].

ráncolva ráncosan; formînd cute; faltig. *1736:* Az uraknak, első főrendeknek az pompára való mentéjek hosszú volt Mikor ritkán felöltötték (!)[a], az újján való posztó összeránczolódott, ránczolva állott az karjokon [MetTr 350–1. — [a]Sajtóhiba felöltötték h.].

ráncos 1. redős; încreţit, cutat, cu cute; faltig. *1576:* Wagion maas Inghwal Ranczos feyr keotes a galera czendelen gyongyes a fodra mynd az wyan mynd a galleran [Szamosfva K; JHbK XVIII/7 7]. *1823–1830:* Itt[a] a fejérnépek tiszta fekete s hitvány posztóköntösben járnak derekakon fekete kurta rékli vagy ujjas, ennek ujja mint a fodorháj, ráncos és felkonkorodott [FogE 247. — [a]A németországi Kasselben].

Szk: *~ harisnya. 1822:* Felsö Rippai vagy Répai Bore Gábor visel olóhos szürke zekét rántzos harisnyát [DLt 795 nyomt. kl] ✱ *~ ingujj. 1736:* az asszonyoknak és leányoknak a könyökökig feljebb ugyan bővebb ingek volt, az könyököktől fogva az keziig sípos ránczos szoros újja volt [MetTr 341] ✱ *~ ingváll. 1574:* az En viseleö zokniam es Gereznam es Egy ranczos Jngual ezt mihelt meg halok mingiart aggiak kezibe Pernananenak (!) [Gyf; JHbK XXI/12. 5] ✱ *magyar ~ lábravaló. 1816:* magyar rántzas labra valo [DLt 96 nyomt. kl].

2. ráncba szedett; încreţit; gerafft. **Szk:** *~ veres saru. 1736:* Azonban még az fő aszszonyokban is sokan nem csizmát viseltenek, hanem amaz ránczos veres sarut szász módon [MetTr 342].

3. ráncolt (homlok); (frunte) încreţit(ă); (Stirn) gefurcht. *1823–1830:* még a professzornék is panaszolkodnak életekre, azt mondván, hogy férjeiket csak ebéden s vacsorán látják akkor is ráncos, komor homlokkal, gondolattal tele fővel [FogE 225].

rándít 1. egyet ránt vkin; a trage brusc pe cineva; jn plötzlich ziehen. *1600:* St(ep)hanus Lakathos fassus est lata(m) hogy eozze zendewltek vala es hogy Chako Balint randita Zekel Janost ewthe es oth rangatta [Kv; TJk VI/1. 443].

2. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *magára ~* magára ránt; a îmbrăca (haina) în grabă; sich schnell anziehen. *1614:* Itt addig cigánkodék Olasz Bernáld hogy azmely kaftánt énreám adnak vala, ő maga Bernáld addig igazgatá reám, hogy látá, hogy sokkal jobb az, hogynem az harmadik, azki őtet illeti vala az seriesbe s tehát ő magára rándítá [BTN[2] 70] ✱ *perbe ~* perbe ránt; a chema/da în judecată; jn vor Gericht ziehen. *1792:* Szánto Elek Ur adott volt Zálogban ... egy holdnál valamivel nagyobb Quártás kukuriza földet mellyet Szánto Sándor Ur vérség jussán ki akarván váltani, meg is kináltatta volt Zálogosito Csekelaki János Uramat, és a pénzt fel nem vévén perbe is ránditotta vol<na> érette [Ne: DobLev. IV/691] ✱ *próbára ~* hirtelen próbára tesz; a pune (pe cineva) la încercare; auf die Probe stellen. *1710:* Teleki nagyot sohajta, s azt mondja: „... Pataki uram ha kegyelmedet is olyan próbára ránditanák, mint engemet tegnap, megválnék, ha olyan resolúte beszéllene" [CsH 209].

3. *~ja magát* egyet rándul; a se smuci; sich losreißen. *1598:* Kwn Iacab varos zolgaia wallia Iata az Gellien vram lowazza hogi vizzewk az horwatot mikor az Darabos haza eleibe Iútank randita magat de en ackor megh tartam [Kv; TJk V/1. 149].

rándító fogantyú; mîner de tras; Griff. *1772:* vagyon jo erős Ajto, az melly vas boritatlan zárral, és ahoz tartozo forditojával, Reteszszel, és Ránditoval el készitve [Szászfenes K; BethKt Mikes conscr.].

rándul vhova megy; a se duce undeva; irgendwohin gehen. *1614:* az fejedelem[a] és az főemberek Udvarhelyt megrakodván arannyal, az Hargita havas ősvényére mennek, hogy ott csak hirtelen Csíkon által ránduljanak az Tarkőre, és azon menjenek Moldovára [BTN[2] 48. — [a]Báthory András 1599-ben]. *1661:* Hadd el, édes szívem, mentest rándulok Kegyelmed után [TML II, 180 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz].

rándulhat mehet; a putea merge; gehen können. *1661:* Ha isten engedi, melléd rándulhatok én is várj, én igen jó szívvel megyek [TML II, 27 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz].

rang 1. kiváltságos társadalmi helyzet, méltóság; rang, demnitate, poziţie; Rang, privilegierte gesellschaftliche Position. *1798:* Egy kevéssé rangot akart Konya Antal tartani s aszt várta volna, hogy mikor a szántobol haza megyen a felesége fogja ki marhákot [Egerpatak Hsz; HSzjP Kiss Dávid (57) lovas kat. vall.]. *1801:* minden Joszagoknak jövedelme bizony Annyira nem ment, hogy abbol tisztelt Mgos Báro Principális Uram es volt Aszszonyom eo Ngok rangjokhaz kepest magok Hazokat illendőképpen ki érhették volna [Noszoly SzD; JHb LXVI/48]. *1811:* mindég szivem szánnya Azt, kinek hatalma 's Rangja meg-kivánnya, Hogy sok strá'sa vegye körül háza falát, 'S más kóstolja minden ételit, italát | Gondoljuk továbbá a' Pátriárkákat Mint égy égy kis Király olyan rangba vóltak, Kís Tartományokat 's Népeket hódoltak [ÁrÉ 58, 77].

Szk: *grófi ~. 1812:* Tudom nyilván és bizonyoson, hogy a Groff ur eő nsga a' Groffnéjának minden ujj modi köntősőkőt megszerzett, mellyek minthogy Grofi ranghoz valok voltak drágák voltak [Héderfája KK; IB. Bali Jánosné Kis Ersébeth (44) grófi mosóné vall.] ✱ *papi tiszteletes 1814:* meg mondotta a' Boszorkány Péternek melj gyáva és a' Papi tiszteletes rangal s a józon okossagon épült tiszta Tudományokkal ellenkező Boszorkányokhoz valo foljamodás következése a lett, hogy a' Pap meg kötöztetvén a' Menyemet Kolosvár felé Tömletzbe indittatott [Banyica K; BfR 117/1] ✱ *úri ~. 1822:* Szarvadi Farkas Ur ... elei érdemek után Uri Rangba él [KLev. Gergelyfi Béniámin (28) kibédi ns vall.].

2. katonai rendfokozat; grad; Offiziersrang. *1779:* egy Knöbel (foghagyma) nevű Trautmansdorf regimentjebéli obrister ... aki generálisságra is ment volt, de a tavalyi prussussal való háború alkalmatosságával úgy elvádoltatott, hogy rangját is elvesztette [RettE 403].

Szk: *generálisi ~. 1823–1830:* Csakugyan az öreg gróf sok <rend>beli adakozása annyira vitte volt az ifjabb grófnak állapotját, hogy midőn kvietált, generálisi ranggal bocsáttatott el [FogE 152].

Ha. *1835:* rangjakhaz [Vaja MT; Told. 9].

rángat 1. (meg)rázogat vkit; a scutura pe cineva; ziehen, schütteln. *1568:* Michael Landor fass(us) e(st) kerdem zabo balintnet my dolog volna, es ǫ az (!) monda ... egy Nemes ember vgyan azt monda hogy ... az Zabo balint zolgaloya Rangattya volt[a] [Kv; TJk III/1. 200. — [a]A leányt]. *1585:* Marta Hegedws Istwannę Vallia ... lata(m) hogy ot meg fogtak vala[a] az Alperesek, elegghe huzak, vonak es rangatak egy mast [Kv; TJk IV/1. 484. — [a]A felperes asszonyt]. *1602:* mikor legh elózer Arúba wetette wolt az szegeni Cato az hazat, ieót akkor oda Peter Deak, kerte, Az vtan hogy meg wette wolt Cybere Balint, oda Jeowe s az aiton kj tewe, de en ne(m) lattam hogy rangatta volna [UszT 16/73 Catherina Consors agilis Georgy Nemet zs vall.]. *1644:* Czizmadia Marton ... az Varas Jobagiat hurczolni rangatni kezde, hogi az megh Santula [Mv; MvLt 291. 407a]. *1749:* Dumitruval eszve veszvén, elöbször egymás mellyit fogták meg, és rángották [Korolya H; Ks 101]. *1765:* Kosztándin Foka hogy nagyab bestelenséget tegyen Vénségemen rangotat, hurczolt, hogy az Uczára vigyen ki Tánczolni [Marosbogát TA; Mk V. V/97]. *1813:* Dobalyi Mihály a' mint a' talpol ütett Barátosinéhoz, akkor a' Dobai (!) Uram Felesége rangotván, ugy eshetett Dobolyi Uramon az Abrazottyán a' kartzolás [Dés; DLt 56. 5].

2. *~ja magát* rángatódzik; a se smuci; sich zerren. *1761:* Ferentz Lörintz két ragada reá Ifiabb Kőházi János is választani akarván Ferentz Lőrintzet az Őcsitől Andrástol a' mint Ferentz Lörintz rángotta magát, a' Kőházi János keziben nékiis a' két ujját rútúl meg Sérté [Szászsztiván KK; BK]. *1765:* énis fogtam Pétert mivel igen rutul rángotta magát az emberek kezéb(en) [Záh TA; Mk V VII/19 Ros Gavrilla (28) jb vall.].

3. ráncigál; a smuci, a trage cu putere; zerren. *1600:* Zynthay (!) Palne Margith monostory azzony vallya az az feketebely az megh holt embernek az hajat rangattya [Kv; TJk VI/1. 507]. *1653:* hallam azonba(n) az szomszed feleől az pituan (!) ajtajanak szijat ra(n)gatni kezdek [SzJk 70].

4. többször megránt; a trage brusc de mai multe ori; mehrmals ziehen. *1572:* Thamas dyak Rangattya wala Theglas kezebe(n) az szablyatth [Dés; DLt 182].

5. kirángat; a smulge din ...; hinauszerren. *1601:* Brassaj Peter vallja az megh ott rangata az chakant fejebeol azonban egy veresbely vgy vaga egy zekerchewel az darabantot[a] ky miat el essek [Kv; TJk VI/1. 546. — [a]A vágás elkövetőjét]. *1726:* Hát azt tudod-e, láttad-e azon alkalmatossággal, hogy az huzakodás közben, addig rángatták a megirt prédikátor keziből az harang kötelit, <míg> az haranglábról az harang leesvén, eltörött; elromlott ? [Várhegy MT; ETF 107. 24].

6. rándítgat; a smuci uşor în mod sistematic; wiederholt zucken. *1842:* A' mult évbe a' fürész malom viz felöli fala le omolván, a fürész kerék gerendelyet oda nyomta — é miatt ez gôrbeségetis kapván ma már alig sem[a] használhato — mivel rángattya à gépejt [Kv; KmULev. 2 László János mérnök kezével. — [a]E szó utólag betoldva].

rángatás ráncigálás, húzgálás; smucire; Zerren. *1574:* Barany Pal, Zas Andras, tĕmeswary Andras azt valliak Lattak hogi Adam Eoweh Megwl Zekerceyet ky Rantotta es fely hwzta Balas Eleb erte Es meg Ragatta kezebe a Zekercet es az Rangatasba ely eszet az zekerche [Kv; TJk III/3. 345b]. *1585:* Anna Taligas Andrasne vallia Somogy Sara derekon foga az Azzont es a' feoldre le tewe, vgy tere a' ket Azzony ahoz a buzahoz ... A' vasarba semmy wtest tazigalast rangatast olliat egiebet Nem lattam hogy chelekettek volna raita [Kv; TJk IV/1. 484]. *1602:* Az en marham ot volt a hazba, vgy hanta ki hatalmasul kiról ith sem(m)i okot ne(m) ad Eó[a] az púskat palastot ozto(n) az eó tazigalasanak rangatasanak mlatta oda hatta [UszT 16/71. — [a]Az alperes]. *1617:* foga az zatyrot Seres Jstua(n) ki raza az hust az zekre, de Ismet vgia(n) az zatiorba raka En semmi rangatast, es czufolast ne(m) hallotta(m) [Mv; MvLt 290. 25a]. *1638:* Lattam azt hogi Nierges Ianos, az Cikor giorgi Vnokaiat az Cziliannal fogua rangata, az rangatasban az foldreis esek az leani [Mv; i.h. 291. 161a].

rángatásformálag lüktetésszerűen; în formă de zvîcnire; stoßweise. *1759:* az Gyermeknek az Bal kezecskéje keze fején alol tsudálatos mozgásban van, minden inai erecskéiben ollyan rángotás formalag mozog [M.csesztve AF; Ks Mikes Antal lev.].

rángató szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *vitusi ~ nyavalya* kóros rángógörcs; spasm convulsiv; Schüttelkrampf. *1834:* (Meghalt) Nyilas István 4 hetüs fia

Sandor vitusi rángato nyavallyában [M.gyerőmonostor K; RHAk 2].

rángatólag lüktetve; zvîcnindu-se; zuckend. *1759:* (A gyereknek) tsak az kezefejecskéib(en) láttzottak az inak, és erek nem annyira reszketés, mind rángatolog mozgani [M.csesztve AF; Ks Mikes Antal lev.].

ránggörcs rángógörcs; spasm convulsiv; Schüttelkrampf. *1859:* Betegség neme Ránggörcs [Kv; RHAk 135].

rangos előkelő; marcant, însemnat; (Leute) von höherem Rang. *1823–1830:* amint mondotta az apám, szállása volt[a] a kapu mellett kijövet a jobb kéz felől való házba, mely ma úgy tudom, Ns. Marosszéknek porkolábháza, holott a rangosabb rabokat is tartják [FogE 62. — [a]Mv-t].

rangú vmilyen rendű; de un anumit rang; von irgendeinem Rang. *1796:* Felindittatvan azért Communitasunktol, Biraki kötelesegünkből mélly alazatossaggal Instalunk Ngod előtt azon, hogy melto meg fontolasra vévén azt, hogy minemű romlás és kár következzék ebből az erdők és gyümölcs fák pusztitásabol ezen helysegre 's ennek minden sorsu s rangu lakossaira [Torockó; TLev. 10/6].

Szk: *elsőbb ~. 1823–1830:* Magának s elsőbb rangú vendégeinek külön és jobb bort tartott, és egy fertályosnál kisebb, széles talpú, ormos karafinban tették fel [FogE 135].

ránkor 1. neheztelés, harag; ranchiună; Zorn. *1650:* az J ... Jurallion hogy eo ne(m) rankorbol in contamatiam Actricis mondot az mit mondot [UszT 14]. *1661:* de megh az elebbi meltosagos Feiedelmektölis melly meltatlan Rankorokat szenuedet szegeny [Sófva BN; Ks 41. K]. *1663:* tiszta jó lelkiismerettel és nem senkire való ránkoromból hanem Nagyságodhoz való jó indulatomból írom mert nagy dolgokban forgó dolog ezek két császár s egy ország között forgók [TML II, 488 Teleki Mihály Lónyai Annához]. *1702:* az köztünk valo Controversiat deplánálják sőt radicitűs extirpállyák és az békességre tágas utat mutatnak hogy ennek utánna mind földes vraink mind pedig a mű posteritasunk egymás ellen valo Rancor nélkül lehessenek [Torockó; TLev. 4/3. 2]. *1720:* És mikor már jó alkolmatos Szállást tanált volna az Lejtmány maga(na)k Daniel Peter ur(am) az Ipam házahoz szálittatta, mélljet Cselekedet reám valo rankorábol [Szőkefva KK; TKl Zólyomi János Teleki Pálhoz]. *1746:* valaki Csak injuriabol, és ránchorbol (!) informálta az emlitet szolgalot hogj gjanakodgyek Todorán Iánosra [Páros H; KvAkKt Mss 419]. *1803:* Enis masokkal együt ittam a békesség pohárbol s az olta leg kissebb ránkort is felőllők nem hallottam [Almásnyires K; KLev. Csortye Flora (70) vall.]. *1840:* Voltam lopásért[a], megis büntettem Szamos Ujvárott De ártatlan mert Gelentzei Mél. Csoma loseph Ur ránkorbol a peremben interessált [Kvh; HSzjP Borsai Lászlo sepsiszentkirályi (58) ns vall. — [a]Elzárva]. — L. még BÖn. 938; BTN[2] 162; KemÖn. 90; TML III, 128; WIN I, 192, 311, 466.

Szk: *~a lehet vkire. 1850:* (A béreslegényekre) a korcsomárosnak ránkora lehetett [Dés; DLt 1320] ✱ *~át kitölti vkin. 1662:* önagysága ellen való rancorokat énrajtam akarják kitölteni [SKr 386] ✱ *~a van vki ellen/~ral van vki ellen/iránt. 1667:* Úgy látom, Bánfi uramnak Bethlen János uram ellen vagyon ránkora, de ebben az dologban ... nincs vétke ő kegyelmének, noha jóllehet ő nagyságának nem mondotta meg az országnak confirmatióját [TML IV, 232 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1678:* Nekem némely jóakaró uraim felől csudálatos híreket írnak ellenem nagy rancorral vannak (noha szemben jó szót adtak, mikor velek szemben voltam) [TML VIII, 10 Teleki Mihály Haller Jánoshoz]. *1841:* Ebböl mítsoda utan magyarázhassa ki Nagyságad azt hogy En a pap aránt ráncorral vagyok [Görgény MT; Born. G. XXIVb] ✱ *~ral viseltetik vkihez. 1772:* Nem tudom 's nem hallottam, hogy Almási Mihály, és Vermes János azon legényhez valami ránkorral viseltette(ne)k volna [Torockó; Bosla. Vidallyi Manda Záv (40) zs vall.] ✱ *~ról/~t letesz. 1652:* mi elottunk adgjak be keszeket hogy minde(n) egy mass ellen valo rankort gyülölseget le tesznek [Kv; KvRLt X.A. 1]. *1881:* Bár a te gyermekes hiúságod vélt megsértéséből eredett ránkorodról is tennél le s írnál valamit Gyulainak Szóval igazán szeretném, ha letennél gyermekes haragodról [PLev. 87–8 Petelei István Jakab Ödönhöz] ✱ *~t tart vkire. 1845:* léányommal öszve zördülvén Madarasi Rosi, emlegetett a Léányom nekie valami Zsebböl kivett huszasakat — és ezért ránkort tartva Madarasiné a Leányomra ekkor öszve szollalkozás [Dés; DLt 502. 2] ✱ *nagy ~a van vkire. 1765:* mind maga tudta Károllyi mind pedig másoktol is aztat hallotta hogy az Aszszony Bánffi Marianak felettébb nagy ráncora vagyon réája [F.gerend TA; KS. Ioan. Somlyai de Fogaras (40) vall.]. *1838–1845:* „Ránkor harag és haragtartás"; románul „'cine mintye' " Nagy ránkora van reád = haragszik, megbosszul [MNyTK 107] ✱ *privátus ~a van vkire* személyesen haragszik vkire. *1704:* Mindezekből meglátszott, hogy Actonnak valami privatus rankora volt és vagyon a Toroczkaiakra, és nem hogy segítené dolgokat a generál előtt, de sőt inkább vágja bé az utat eléttök [WIN I, 302] ✱ *személyes ~t vesz vkire. 1826:* a' Szegény Colonusok attól tartanak, hogy személyes ráncort vévén reájok, boszszut áll [H; Ks Vegyes ir.].

Némelyik adalék a 'bosszú' v. 'gyűlölet' jel-hez is tartozhat.

2. bosszú; răzbunare; Rache. *1708:* Szúnyogh István az ellopott lovaimért való rancorából két szolgabirákkal Dombrádra iratott [SzZs 502]. *1782:* az Ispány sokad magával a' Mlgs Bornemissza udvart invadalta ollyan rancorból mivelhogy Magyari Dániel uram a' Mlgs Püspökség Zsellereinek egy, vagy két vecturázo Szekereit bé hajtotta volna [LLt 2/24]. *1816:* (A szolgaemberek) udvarbiro Ttes Illyés Adám ur által meg szolitatattak, mi előttűnk, hogy minden haragtartás és ránkor nélkűl ha olyan praeváricatorokot erőszakoskodokot tudnak[a] adnák ki azokot név szerint [Déva; Ks Misc. 86/4. — [a]A hajdúk között]. *1823:* Zoltán Jóseff azt panaszolván, hogy a' Doboi uttzai kortsomáros kész pénzért se akarna nékie italt adni, azon ráncorbol, hogy őtett hamis mértékkel élö Személlynek bé jelentette légyen [uo.; Ks 91. C. 12].

3. gyűlölet; ură; Haß. *1829:* minden kedvezés félelem, harag, vagy ránkor félre tételével vallana meg mindent ugy, a' mint valosággal van a dolog [K; KLev.]. *1835:* ezen ránkorjábol és haragjábol ... önként és világoson következhetik az [Kv; i.h.] | Semmi ránkorokat haragjokot egy máshoz nem tudom, nem tapasztaltam [i.h.].

ránkorista haragos; persoană supărată; zornige Person, Feind. *1810:* olly nagy haragossi és ránkoristái lennének az Alperesnek [Dés; DLt 82].

rankorizál neheztel, haragszik; a fi supărat; jm böse sein. *1670:* Édes Komám uram, Veselényi Pál uramat valóban nagy contemptusban hozták, kiváltképpen asszonyunk ű nagysága előtt; úgy látom rankorizálni is kezdett már ű nagysága reá [TML V, 62 Naláczi István Teleki Mihályhoz].

ránkoros I. *mn* **1.** haragos; ranchiunos; zornig. *1813:* Semmi rankoras indulatyát Romontzai Urnak Nem toposztaltuk [Kozmatelke K; KLev.]. *1827:* a' tisztelt k(erületi) P(erce)ptor a(tyánkfi)a(na)k Hadnagy Az ellen valo ránkoros célzása forogna a' feltett levélben [Dés; DLt 579].

2. bosszúálló/forraló; răzbunător; rachsüchtig. *1802:* Budoki Ttes Nmztes Rettegi István Ur régi eltőkellett ok nelkűl valo ránkoros haragját az exponens Ur ellen az ejtzaka nem atollatta végbe vinni [Dob.; RLt].

II. *fn* **1.** haragos személy; persoană supărată; zornige Person. *1840:* a' méltatlan gyanút Rosália Léányomra kiáltatták, melyért égyben jövés lévén ránkorossa házam népének [Dés; DLt 277 Balogh László foly.]. *1846:* az Investigatioba fel idezett Tanuk kőzt lehetnek ránkorosaim [Dés; DLt 530/1847. 28–9].

2. bosszúálló/forraló személy; persoană răzbunătoare; rachsüchtige Person. *1823:* ezen tselekedetiert[a] meg eshető hogy valamelly rankorossa által történnek ezen gyujtogatások [K; KLev. — [a]Ti. munkásai veréséért]. *1845:* ránkorossának Kotsis máriskot gyanítom, mivel a' fenyegette meg Madarasi Ádámnét hogy ő meg mutattya, hogy Madarasi Ádámné nem kortsomárol [Dés; DLt 478].

ránt[1] **1.** (fegyvert v. fegyverként használt eszközt) ragad/előránt; a pune mîna (pe o armă/o unealtă ce poate fi folosită ca armă); in die Hand nehmen (eine Waffe/ein Gerät, das als Waffe verwendet wird). **Szk:** *csákányt ~ vkihez. 1585:* Filep Georgy vallia Az chaplarhoz ez zoyert Az lengiel Inas Zabliat ranta, Petky es chakant vagy Zekerczet ranta hozza [Kv; TJk IV/1. 532–4]. *1600:* Lazlo ... chakant ranta Gergelyhez en megh ragadam az chakant kezébe [UszT 15/142] ✱ *hegyestőrt ~. 1631:* Böruej ki mene az ajto(n), egi hegies törtt ranta, s be gjaka az aito(n) [Mv; MvLt 290. 49a] ✱ *kést ~. 1761:* Papuk Petru két rántván belém űté [Tyéj H; Ks 113 Vegyes ir.] ✱ *koszperdet ~* vmilyen szablyát von. *1704:* egy Cleri nevű kapitány a rab kapitánnyal tréfában öszvekapván ... amaz koszperdet rántván hozzaszúrt valójában és a hasát megszúrta [WIN I, 112] ✱ *mezítelen fegyvert ~. 1755:* eo klme mezitelen fegyvert rántott, és ... a mi Legényeink kőzzűl kettőt, nálla lévő bottyával jol meg suhaztott hátba [Balsa H; GyK] ✱ *(mezítelen) kardot ~ vkihez/vkire. 1584:* Balassy Ambrus ... Mikandat latta hogy Mezitelen kardot Rantot volt [Kv; TJk IV/1. 311]. *1723:* Luka biro is be jöve s Nemasági ur(am) kardott ránta hozzá [Hodák MT; VGy. Nándra Urszuly (40) jb vall.]. *1753:* Damokos Péter ur(am) utánna nyargala azon ember(ne)k kardot is rántván réája, tsapdasat hozzája [Balavásár KK; Ks 15. LXXVIII. 17] ✱ *pallost ~. 1710:* Már látjuk vala a Thököly táborát egy református pap lévén a táboron, az pallost ránta, s úgy mene velünk az ellenségre [CsH 225] ✱ *pisztolyt ~. 1757:* Boér Samuel ur(am) ... pistojt rántván enjettem Szabó Istvánt meg lővi vala [Abosfva KK; Ks]. *1782:* a' Tisztarto pistalyt rántat és azzal ă Felsö Suki Falus Birot föben akarta löni [F.zsuk K; SLt XLII. 5. 30 Vakár Andrij (28) zs vall.] ✱ *puskát ~ vkihez/vkire. 1645:* Puskat ranta hozza, de nem süle el [Szászsztjakab SzD; Told. 27]. *1757:* Boér Samuel ur(am) előmb(e) álla, puskát ránta réám [Abosfva KK; Ks 8. XXIX. 32] ✱ *szablyát ~ vkihez/vkire. 1582:* Jstúan, Polpesser (!) Keleme(n) fya valia hogy vtaban talliak (!) ketten eleol es az egik Zabliat rantt hozzaia [Kv; TJk IV/1. 98]. *1606:* lata(m) egyszer hogy Dienes Georgy az aztalnal szabliat ranta Albertra [UszT 20/112 Petrus Balas Dalliai pp vall.] ✱ *szekercét ~ vkihez → csákányt ~ vkihez.*

2. hirtelen elhúz/ránt; a trage brusc de la ...; plötzlich wegziehen. *1593:* Bachi Janos vallia latam hogi rea fekwt az pinzre az also hazba az kit az pesselibeol ki veot volt, es rantam ő magat onnat [Kv; TJk V/1. 345].

Szk: *félen ~* félrehúz. *1638:* az Jnas az szabliara vete kezet s ki akara vonni, s en megh ragadam felen rantam onnet az Inast [Mv; MvLt 291. 155b].

3. hirtelen lehúz/ránt; a trage jos; plötzlich niederziehen. *1734:* az I. eo kglme hajamnál, és üstőkőmnél fogva a földre rántván, ott vert rongált [Dés; Jk II. 137b]. *1846:* Ő kigyelmét a Földre rántotta [Dés; DLt 315].

Szk: *hanyatt(á) ~. 1644:* Szima Gyo<rgy>ne haniatta ranta Nagi Janost [Mv; MvLt 291. 410a]. *1793:* a' szegény néhai battya hajátis meg ragadta orozba s hanyatt rántotta [Dés; DLt az 1799. évi iratok közt].

4. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *csizmát ~ a lábába* csizmát húz a lábára; a-şi trage cizmele; Stiefel anziehen. *1697:* akkor reggel ki jövén házambol laték ... nagy Tűzett bé futván Czizmát ranték az lábomb(a) s oda futamodám [Szamosfva K; Ks 90] ✱ *mellé ~* mellé állít/von; a pune alături de cineva; neben jn stellen. *1710 k.:* midőn osztán a nyavalyás, erőtlen fejedelmet Béldire felindították, engem is mellé rántának a vádban, és azt állíták, hogy ... minden gonoszban ... én vagyok Béldinek esze, pennája, kardja, mindene [BÖn. 674–5] ✱ *perbe ~* perbe fog vkit/vmit; a da în judecată; jn vor Gericht ziehen. *1812:* most közelebről hallom, hogy a' Kotsárdíak perbe rántották a N.Laki Eklésíát [Koppánd AF; DobLev. IV/943. 18b] ✱ *tortúrára ~* kínvallatásra von; a tortura pe cineva; foltern. *1710:* tudván az austriai törvényt, hogy egy bizonyság mellett is akármely fejedelmi s grófi személyt tortúrára szoktanak rántani, alattomban, amely német kapitány őrzötte, azzal tractálni kezd [CsH 330].

5. vkin pénzt von; a scoate bani de la cineva; jm Geld abnehmen. *1653:* Meszaros Peter czak az Olahokon, s kuruakon menny hamis bírsagot vont; Amaz szegeny Dyomali Olah Miklos Paponis nagy hamisan mennyt ranta [Ne; KemLev. 1394 Martinus Kolosi (35) ns vall. Mich. Szent Geőrgy Völgy de Nagy Enyed keze írása]. *1726:* Hallottam Hadnagy Uram maga szájából hogy egy mészaros legényt meg fogván ő kglme, egjszer, s mászor rántott rajta 11 Magyar forintokat [Ne; Ks 90]. *1756:* Horgas Davidon is rántot Balog Uram hogy Kortsomarosa volt hét marjást [Kötelesmező SzD; TKl]. *1761:* A fogadós Feleségihez hat poltra Lopás fért, ők ugy mind ketten keszek voltak meg eskünni hogy nem igaz meg is szolga Biro vr(am) egy német forintot rántot rajtok egyéb huzását vonását is hallottam Tit. szolga Biro Gyujto Elek Vr(amna)k [Harangláb KK; Ks CII. 20 Jos. Szarka de Kővesd (44) ns vall.]. *1765:* eő Nga Pásk Dávid nevű Arankuti Jobbágyát Rusz Andréka Limitaneus őt márjásig meg vonta Szuts Mihailát öt veka buzáig, és 50//pénzig meg huzta eo Nga lepár Lup nevű Arankuti Jobbágyán kilentz poltrát rántott [Aranykút K, Ks]. *1834:* Kalotsán ... a' mely földet el

vettem az embertöl vissza adtam ujra azon embernek, mégis a' Tiszt 5 frot rántott azon szegény emberen [K; Somb. II]. *1847:* szokmányunk-szijjaink, és szűreink elis vétet(ene)k Zálogba — 's a' kiváltáskor 12 forintot váltoba rántottak rajtunk [Dés; DLt 892]. — L. még BÖn. 731; CsH 149.

6. hasznot húz; a profita/beneficia de ceva; profitieren. *1666:* Az protectionalisokat megküldtem; nem tudom, veszed-e csak annyi hasznát is, mennyit egy kurta deákocska akar érette rántani [TML III, 594 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz].

ránt[2], **rát** (zsiradékban) kiránt/süt; a prăji (în grăsime încinsă); (im Fett) braten. *1582:* 6 April Ebedre weotte(m) Olay ratany az karazt es kaboztat lb. 3 d. 12 [Kv; Szám. 3/V 13 Lederer Mihály sp kezével]. *1595:* Baczi Peternetöl pottykat vöttem p(er) d 27. l. Eyttel vaiat hozza rattanj d. 20 [Kv; i.h. 6/XVIIa. 295 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1609:* Főzettem Cedula igazito Vrajmnak l. Tal Etek. Paret, kaprot, hagima leuelet, ueottem f—d 4 Tejet es Vajat, kiben meg reosteoltek f—d. 8. Ratottak rea kilencz tiukmanyat tt. f—d. 3 | Egi 6 fontos Retket Rantatta(m) megh olaiba(n) d 24 Ket font olaj Rantani es Kapoztahoz f—d 15 [Kv; i.h. 12b/IV. 155, 292]. *1621:* feozettem semlinget es keouj halat soban föue es ratua f—/28 | Borjubelt es borju labot ratnj veotte(m) f—/16 Egi ejtel Vajat hozza ratnj. a Varoset [Kv; i.h. 15b/IX. 201, 15b/X. 33].

Szk: *~ani való. 1585:* 3. July B. Vram es Wicey Gaspar vramek Menenek feierwarra vrúnkhoz az Vtra witte(m) ... Ratany walo halat ... d. 15. Pecz olait hozza ... d. 7 [Kv; i.h. 3/XVIII. 25a Gellien Imre sp kezével]. *1621:* Vasarlotta(m) ... Ratnj valo borju labokat f—/16 | ueotte(m) ... Ratni valo Eóreógh almat d 1 [Kv; i.h. 15b/IX. 189–90, 15b/XI. 136] ✱ *borjúláb ~ani. 1586:* Tiukmoniat az boriú Lab Ratany f.—d. 3 [Kv; i.h. 3/XXVII. 8b] ✱ *hal ~ani. 1597:* Hoszadtam az haal Rantany es az Borsoban 3 font peczze olayat ... f—/48 [Kv; i.h. 7/XIV 56 Masass Thamás sp kezével]. *1621:* olajos kapoztahoz kapoztat .../–10. Masfel font olajat hozza es hal ratnj [Kv; i.h. 15b/X. 21] ✱ *kárász ~ani. 1585:* Olait Karaz Ratany es Tiúkmoniat Swtnj wotte(m) f.—d. 12 [Kv; i.h. 3/XVIII. 18b Gellien Imre sp kezével] ✱ *lába ~ani. 1625:* l. Tal Etek borju fő, es belj, Ehez tiükmony, vaj az laba rattnj, mind eggjwtt ... d. 24 [Kv; i.h. 16/XXXIV 233] ✱ *potyka ~ani. 1595:* Olaiat az pottyka rattanj hozottam Csiszar Iakabnetol p(er) d 24 [Kv; i.h. 6/XVIIa. 196 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

ranta ékkőfajta; un fel de piatră preţioasă; Art Edelstein. *1768:* Groff Haller Maria kis Aszszony eö Nsgának jutott ... Egy Brilliántos Rosátska Rh. flor 50 Egy Rantával kirakot Rosátska Rh flor 37 [Nsz; Ks 74/56]. *1786:* Egy Rantával kirakot Pátzli Harom rosatska rantával és briliantal [Nsz; i.h.]. *1801:* Egy rantákbol állo reszketö tö 108 Mfr [Kv; Ks]. *1818:* Egy Rosa Gyürü, 10 darab Rantákból állo, és égy állianz Gyűrű, mellyben öt Ranták vagynak [Kv; Pk 5].

rantás vmilyen ékkővel díszített; împodobit cu o anumită piatră preţioasă; mit einer Art Edelstein geschmückt. *1801:* Egy kis rubintos, és rantás gyürü 3 Mfr. 60 pénz ... Más három rantás Gyürü 6 Mfr [Kv; Ks].

rántás[1] megrántás; smucire; Zerren. *1593:* Anna, Nilas Mathene vallia: Latam hogi Aitoni Balas be akara mennj az kamaraba es minthogy Borbeli Balintne az aito mellet all vala, foga es hatra ranta Borbeli Balintnet, az gerezna le essek az rantasba rolla [Kv; TJk V/1. 366].

rántás[2] kirántás/sütés; prăjire; Braten. *1595:* Eoteödik tàl etek tolio fank: 2 Eytel vayat Tolio fanknak veöttem az Boriu lab rantasaual eggiwt f—d 50 [Kv; Szám. 6/XVI. 3].

rántat, rátat kirántat/süttet; a pune pe cineva să prăjească ceva; braten lassen. *1595:* Biro Wram ada 3 Retkeet hozza, hagya ö kme hogy az halat olaiban ratassam [Kv; Szám. 6/XVIIa. 140–1 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

rántó[1] ravasz; trăgaci; Abzug. *1736:* Akkor leghíresebb puska vala az stucz azután volt a kőszegi pulyhák Ezek mind kerekesek voltak, de kivált az stucznak az rántója mellett sneije volt, az kit felnyomván, mihelyt alig nyultak hozzá, mindjárt szaladott [MetTr 371].

rántó[2], **rató 1.** kirántáshoz való; de/pentru prăjit; zum Braten. **Szk:** *~ katlan. 1745:* ezen Sajtolo házban ... ránto katlan 1//ebben ránto üst 1 [Alfalu Cs; LLt Fasc. 149] ✱ *~ serpenyő. 1787:* Egy kis ránto Serpenyő Dr. 14 [Mv; MvLev. Nagy György hagy. 5] ✱ *~ üst. 1726:* Len mag vagy kasa törő kulü négy Rato üst nro 1 [Szárhegy Cs; LLt].

2. ' ' **Hn.** *1761:* Dátos felöl ... a' Garat alatt a Ránto odalba, a' ránto Pataka mellett tul lévö vápa hupás hely [Marosbogát TA; EHA].

rántódik (hús) kirántódik; a fi prăjit; gebraten werden. *1843:* Mik pedig a' rántodni tett hus meghülésétis nem várhatva Szekállo Legény Pap Gábor már megsült husához állottunk s abbol falatoztunk [Dés; DLt 586. 23].

rántogat ráncigál; a trage (de ceva) de mai multe ori; zerren. *1582:* Helena puella Seruitrix Relictae Fran(cis)ci Igiarto fassa est leo Danchak lanos fel Kalmar lanos zolgaia megh foga Menteyet, Rantogatny kezde, es le zakazta az vyat [Kv; TJk IV/1. 11–2].

rántójú vmilyen fogantyús; cu un anumit fel de mîner; mit irgendeinem Griff. **Szk:** *szkábaforma ~. 1761:* (A) haznak Nap kelet felöll valo falán metzett tserefa szemöldök és ajto lábak között fenyö fürész deszkából párkányozott, vas kilintsü, fordittója és Záru szkába forma rántoju ép Ajto vas pántos Sarkokon nyilik bé, a most describált házhoz [Siménfva U; JHbK LXVIII/1. 43].

rántott, rátott I. *mn* **1.** kirántott/sütött; pane, prăjit în grăsime; ausgebacken. *1823–1830:* a Kellner hoz nekem is valami spinodlit, azon valami rántott portékát, melyet megettem jóizüen [FogE 170].

Szk: *~ csirke. 1805:* a Levesemet nem akartam meg enni azután rántott Tsirkét ettem [Dés; KMN 116] ✱ *~ hal. 1593:* weottem 1/2 eitel waiat Rantot halhoz f—d 10 [Kv; Szám. 5/XXI. 129]. *1597:* Bachy peternetwl hoszadtam 4. Retket Ratot halynak 11 fontot f—/32 [Kv; i.h. 7/XIV. 56 Masass Thamás sp kezével]. *1621:* feyer halat ranttúa varoset. Olayat az kapoztahoz es az rantot halhoz ket fontot ... d 14 [Kv; i.h. 15b/XI. 311] ✱ *~ hús. 1831:* a

meg-maradt rántatt hust, együt együt meg ettűk [Dés; DLt 332. 8].

2. sütött; fript; gebacken. *1652:* Főzettem az Also, es Felső Tanacz hazhoz Vaiba(n) rantott pankokat Es kalacz pankokatis Süttettem tt. f 1 d 15 [Kv; Szám. 26/VI. 413]. *1838–1845:* Tokán nemcsak piritott ürühus, hanem általán akárminemű, apró falatkákban rántott s borssal (borsos tokán) ... vegyített hús [MNyTK 107].

3. rántott ételszagú; miros de mîncare prăjită; mit Geruch von gebratener Speise. *1640:* az szolgáló ... nem főzi meg az étket s hogy bemenék az házban, afféle rátot büzt érzek. Kérdem az leánt, hogy micsoda szag [Mv; MvLt 291. 236b átírásban].

II. *fn* rántott étel; mîncare prăjită; ausgebratene Speise. *1670:* mikor megh adta enni[a] ratotban mas napra megh holt [Kv; TanJk II/1. 704. — [a]A mérget].

rántotta, rátotta 1. tojásrántotta; jumări, papară; Omlette. *1765:* (Az) Executorok egy egész hétig valának rajtunk mind tsak mézet, vajat, rantottát kivántak enni [Karkó AF; Eszt-Mk Vall. 245]. *1840:* a' Felesegem Testvére Molnár Tamás hozzám jöve jol ett puliszkát, Rátottát és öntött salátát [Homoródsztmárton U; KLev. Szász István (30) szabad székely vall.].

Szk: *~nak való lábas. 1761:* Rátottának valo Lábas Nro 1 [Vessződ NK; JHb XXIII/31. 27] ✱ *~t csinál. 1823–1830:* Csakugyan nem sokat kérték a szállást. Egy nagy rántottát csinált, s kinek mit lehetett, ett belőle [FogE 251] ✱ *orosz ~. 1811:* ma Szonbat Levén jo rák Levest készitetem és jo orosz rátotát [Konkolyfva SzD; Ks gr. Kornis Anna Kornis Gáspárhoz].

2. vmilyen sütemény; un fel de prăjitură; Art Kuchen. *1702:* izent vala hogj hus hagjo kedden estvere küldgjek egj nehanj Rátottat neki [Tordátfva U; Pf].

rapiál ?(pénzt) összegyűjt/szed; a strînge/aduna (bani); (Geld) sammeln. *1823–1830:* Ennek az akkor Göttingában volt úrfiak fizettek 36 Luidort, hogy minden héten négy órát tanított. Ezt az úrfiak fizették, a szegény legények rapiálták [FogE 228].

rapiálhat ?(meg)szerezhet; a putea obține; erwerben können. *1684 k.:* Ez mostani kesebbi oztozas Giulatelki foldek retek szena fűek Erdők osztasa az mint az mezőben rapialhattam [Gyulatelke K; SLt AM. 22].

rápolti a Rápolt (Szt v. H) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Rápolt/Rapoltul Mare; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Rápolt. **Szn.** *1614:* Rapoti Peter jb. Rapoti Janos jb [Oltszem Hsz; BethU 268] | Rapoty Janosne pp [Szu; i.h. 186]. *1683:* Nehai Batori Balasne Rapoti Kata Aszony [Dés; Jk]. *1783:* V Notarius Rápolti István Uram [A.csernáton Hsz; HSzjP Eva Imets (35) ns vall.].

raport 1. jelentés, tudósítás; raport, dare de seamă; Meldung. *1715:* De én expediált társammal visszamenvén a város közé ezen reporttal, teljességgel a város semmit sem ígér, mivel az mostani városra vetett quantumot is alig tudják felszedni [Kv; KvE 295 SzF].

2. jelentéstétel; prezentarea raportului; Vorstellung des Berichts. *1842:* october holdnapjában 1-én Reggeli Rapporton tanáltatott 15 Arrestans [Kvh; HSzjP].

raportál l. reportál

rapszodikus csapongó; plin de divagații; unwichtig. *1879:* (Czakó Józseffel) Együtt voltunk a deákok báljában. Egy-két rapszodikus mondatot eresztett el a fülem mellett (valamelyik asszonynak gömbölyű karáról vagy ingerlő válláról), aztán ... eltűnt, mint a füst [PLev. 39 Petelei István Jakab Ödönhöz].

raptúra előadás után leírt szöveg; text notat/scris pe baza unei prelegeri; niedergeschriebener Vorlesungstext. *1823–1830:* Gróf Bethlen Imrével is ottan összetanálkozván, adott 10 Rhf-ot, mert a Göttingában Spittler professzor által tanított magyar históriabeli rapturámat elkérte volt, hogy leírassa, s máig is magánál tartja [FogE 267].

raritás 1. ritkaság, különlegesség; raritate, curiozitate; Seltsamkeit. *1710 k.:* Őrzött-é meg valaha csak egy testet is a kenés[a] a rothadástól? soha sem. Ha újítják a kenését, eláll ugyan sokáig elszáradva, de olyan éktelen rút fekete, elirtózik az ember tőle. Lejdában a raritások között láthatni olyant [BÖn. 423. — [a]Balzsamozás]. *1736:* A kristály penig igy jöve be Erdélyben elsőbben Lengyelországból hozták, de csak raritásnak tartották, hanem in anno 1686 hoztanak legelsőbben Németországból kristályokat Erdélybe [MetTr 326–7]. *1749:* Juczi(na)k is egy kis rosmarintos bort is egy kis atalagb(an) csinaltam jo gongyat viseltett(em) mert az raritas [Buzd AF; Ks 98 Mikó Ferenc feleségéhez].

2. ritka esemény; eveniment rar; seltsames Geschehnis. *1736:* Én időmben történék egy hires fejedelmi lakadalom Gyalu várában[a] melyet az ilyen raritásokban gyönyörködő maradváinknak rövideden igy irok le[b] [MetTr 393. — [a]1702-ben Székely Ádám és Bánffi Anna lakodalma. [b]Köv. a részletes leírás].

ráró 1. sólyomféle madár; un fel de șoim; Art Falke. *1667:* Az rárókat mind a hármat ide hozassa Kegyelmed, azt kivánja asszonyunk; itt válogattatja meg [TML IV, 144 Naláczi István Teleki Mihályhoz].

Szn. *1650:* Erkezek Raro Sandor Fogarasbol, Rakoczi Sigmond eő Naga Madaraiual [Kv; Szám. 26/VI. 356].

Án. *1676:* Raró (agár) [EM XLIX, 536]. *1788:* Ráro (ménló) [Bányabükk TA; MkG Alvintzi Gábor conscr.].

2. héjaféle madár; un fel de uliu; Art Habicht. *1710 k.:* Ez a test élete csak; ami a sas, ráró, sólyom fészke a kősziklában s a fákon, az a cinege vagy ökörszem fészke a mustár vagy egyéb kórón, csak fészek mindenik, csak lakik s tojik benne [BÖn. 509].

rárótoll sólyomféle madár tolla; pană de șoim; Falkenfeder. *1692:* Kerecsen Thol kettő. Rāro Thol egy Kocsok (!) Thol Eőt szāl Daru Thol eőtven szāl [Szentdemeter U; Ks 31. XXXa]. *1736:* A közönséges fő emberek egyes nyusztos süveget viseltenek; az urfiak két, három, némelykor négyszerű nuszt farkas süveget, abban forgó vagy kerecsen vagy ráró toll volt némelyek sas tollas forgot, de az urfiak is többire mind egy pár ráró vagy kerecsen tollat, aranyból csinált és drága kövekkel megrakott forgóban [MetTr 346–7].

ráró-tollforgósan ráró-tollforgóval díszítve; împodobit cu panaș de șoim; mit Falkenfederbusch. *1736:* A fe-

jedelem mikor ebédelt vagy vacsorált Az étekfogók előtt konyhamester gyalog, az konyhamester előtt az asztalnok szerszámos paripán ülvén, hol ráró-tollforgóson, hol darutoll, három szál levén medályban foglalva az süvegiben, úgy vitette az étket [MetTr 333–4].

rása, rázsa 1. szövet/posztófajta; un fel de stofă/postav; Art Tuch namens Rasch. *1599:* Enedy Mattias Deak Hozot. Bechj Marhatt 2 Veg. karmasin Saiatt 4//. 2 Veg. Rassat 4//— 5 Veg. Maxner pozthot 1//— [Kv; Szám. 8/XIV 39 Hj]. *1678:* vöttem az Christoph öcsitöl Tiz sing Rásat f. 13 [Utl]. *1758:* a' bőrős kótsímhoz bőrőkre, posztora, rására, szegekre prémekre, vászonra Rf. 52 xr 42 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 173a]. *1799:* Kivono karikas agy a Legenyeke szurkos Fekete vászonnal, és rásával boritot [Szu; UszLt XII. 87]. *1840:* szönyegek, sita-szövetek, rásák, juh gyapju portékák [DLt 938 nyomt. kl].

Szk: *~csináló 1720:* Szebeni rását sem(m)i felét nem tanaltom most jüven be az Rasa Csinalo 3. hetig keszit kék rasatis [Nsz; Ks 96 Bornemisza Imre lev.] ✱ *jóféle ~. 1736:* ha penig egy rühös alávaló asszonyt vagy leányt akarsz fogadni szolgálónak, ne is említs neki brassai vagy szebeni egyszer ványolt posztó szoknyát vagy mentét, hanem jó féle rásából valót [MetTr 345] ✱ *kék ~ → rásacsináló* ✱ *koporsóra való fekete ~. 1796:* Koporsóra valo fekete rása rojtokkal 1[a] [Tresztia H; Ks 115 Vegyes ir. — [a]Templomi tárgyak közt] ✱ *szebeni ~. 1720:* Szebeni rását sem(m)i felét nem tanaltom [Nsz; Ks 96 Bornemisza Imre lev.]. *1745:* egy sing Szebeni rása [Torda; TJkT II. 101] ✱ *szoknyának/szoknyára való (zöld) ~. 1650/1667:* Nagy Mihály és János Hugok számára egy szoknyanak valo Zöld Rását két singet adtak [Backamadaras MT; Ks 15. XLVI. 20]. *1742:* kértem volt annak az Persinek egy szoknyára valo Rását [ApLt 4 Apor Anna Apor Péternéhez Brassóból] ✱ *tengerszín ~. 1683:* Vettem Kis Kozmátul nyolczad fél sing Tenger szin Rását singit f 1//25 Teszen f 9//40 [Utl] ✱ *veres ~. 1711:* 15 1/2 Sing Veres Rása 21//70 6 1/2 Sing Poszto Rása elegy Perpetával 10//40 [ApLt 5 Apor Péter inv.] ✱ *zöld ~. 1766:* Zöld rásával bé vont kanapé nro 1 [Déva; Ks 76. IX. 12]. *1779:* köntös és egyebb portékat tarto Asztal Zöld rásaval elöl borítot [Szu; UszLt XII. 87].

2. rásából készült/való; confecţionat din raşă/haras/stofă de lînă; gefertigt aus Art Tuch namens *Rasch.* **Szk:** *brassai ~. 1770:* kétt szoknya egyik jo féle Rása fekete, a massik Barassai Rássa kék [Köpec Hsz; EMLt Köpeczi lev.] ✱ *feketített ~. 1718:* az szoknja fekettitet Rása [Siménfva U; Pf] ✱ *jóféle ~ → brassai ~* ✱ *zöld ~. 1708:* eggy viseltes szoknya zöld Rasa [Kv; KvRLt VII. 11].

rása-ágytakaró rása-ágyterítő; cuvertură de pat confecţionată din raşă/haras/stofă de lînă; Bettdecke aus *Rasch. 1806:* 1 zöld rása ágy takaro [Ne; DobLev. IV/897. 2a Árva Szánto Sándor lelt.].

rása-asszonyembermente női rásamente; mantelă confecţionată din raşă/haras/stofă de lînă; Frauenweste aus Rasch. *1683:* Attam ket uttal Budan lako Pal Istvannak f 4 melyre vagyon egy beletlen Rassa aszonyember mente veres sînü ket praemel [Kv; ACJk 50b].

Szk: *fekete ~. XVIII. sz. eleje:* egy fekete rása Aszony ember mente elegyes roka es nyul béléssel [Kv; LLt Fasc. 71].

rásadolmány dolman confecţionat din raşă/haras/stofă de lînă; Mantel aus *Rasch. 1722:* Bartsai Jankó Urfinak Egy fekete rása dolmányra flr. 2//48 [TKl Barcsai János tutorsága, Huszti János keze írása].

rása-előruha rásakötény; şorţ confecţionat din raşă/haras/stofă de lînă; Schürze aus *Rasch. 1781:* az Tavai szolgalonak vagyon egy Rása elő ruhája [Bethlenfva U; Ks 65/43].

Szk: *szebeni ~. 1768:* Kolosvári égy szolgáló Égy szebeni rása előruhára Dr. 84 [K; DobLev. II/390. 20a] ✱ *zöld ~. 1682/1687:* Attam minden napi uiselö Zöld Rasa szokniat uallaual es Zöld Rasa elö ruhaual eggiütt [Fog.; Borb. II Rákosi Anna kel.]. *1742:* Egj Zöd rása elö ruha ... Egj zöld veres prémü rása előruha [Kisborszó SzD; TL 42].

rása-firhang rásafüggöny; perdea confecţionată din raşă/haras/stofă de lînă; Vorhang aus *Rasch.* **Szk:** *zöld ~. 1772:* Az Ajton belöl Poltz vagyon, mellyen egy vas veszszötskén, és karikákan függö Zöld Rása firhang, avagyis Supellátt láttatik [Kv; BethKt Mikes conscr.]. *1779:* Egyik ablakon Zöld rása firhang [Szu; UszLt XII. 87].

rása-hintótakaró cuvertură pentru caleaşcă confecţionată din raşă/haras/stofă de lînă; Kutschendecke aus *Rasch. 1733:* négj darab zöld rása hinto takaro egj pantaler szin (így!) egj rongjos hinto Bak elö takaro [Hacecsel H; JHb Jósika Zsigmond udvarház-leír.].

rása-kortina rásafüggöny; perdea confecţionată din raşă/haras/stofă de lînă; Vorhang aus *Rasch. 1733:* két Ablakra valo zöld rása Cortina [Hacecsel H; JHb Jósika Zsigmond udvarház-leír.].

rásaköntös rásaruha; rochie confecţionată din raşă/haras/stofă de lînă; Kleid aus *rása. 1731:* Brassoban menö utamban láttam ö kgylket de nem cziffran, hanem csak rása köntösben [Mv; Berz. 13. III/15].

rásakötö rásából való kötö/zsinór; şnur din raşă/haras/stofă de lînă; Gürtel/Schnur aus *Rasch. 1728:* Mas fel sing Rasa kötö Dnr 90 Egj ködmön toldása Dnr 68 Hat sing szála vászon Dnr 54 [Dés; Jk 375a].

rása-matéria rásakelme; raşă, haras, stofă de lînă; Stoff namens *rása. 1772:* Mindenik Ablak elött külön külön Zöld Ujj Rása Matériából való Firhang, vagyis Supellát vagyon karikaival, és vass veszszejével edgyüt [Kv; BethKt Mikes conscr.].

rásamente mintean confecţionat din raşă/haras/stofă de lînă; Weste aus *Rasch. 1715:* Szegöttem meg kissebb szolgálo(na)k Tordai Balog Kis Annát igirtem néki egy rása mentét belletlen [Kv; EMLt Kmita Jánosné jk]. *1736:* Nézzd meg most ha penig egy rühös alávaló asszonyt vagy leányt akarsz fogadni szolgálónak, ne is említs neki brassai vagy szebeni egyszer ványolt posztó szoknyát vagy mentét, hanem jó féle rásából valót, annak is az aljára három renddel arany massa csipkét, galandot, rókával prémezett selyem gombbal rakott rása mentét [MetTr 344–5]. *1748:* akkor tsak muszuly felsö ingben, s, rása mente-

b(en) járt, most Anglia róka torkos mentéje, s, két szép szoknyája [Torda; Borb.].
Szk: *veres ~. XVIII. sz. eleje:* Egy Kűs veres rása mente fejer bárány bőrrel béllett [Kv; LLt Fasc. 71] ✱ *zöld ~. 1693:* Egy Zöld Rasa mente belletlen tizen öt Ezüst gomb rajta [Ne; DobLev. I/38. 8b]. *1705:* Boricza leányomnak adtam[a] egy zőld rása arany galandos, roka mállal bérlet, es égy veress ször kanavacz bérlet, selyem csipkes minden napi mentet [PatN 56. — [a]Kelengyéül].

rásanadrág pantalon confecţionat din raşă/haras/stofă de lînă; Hose aus *Rasch. 1655:* Egy szederjes Rassa uy nadrágh [Kv; RDL I. 29].

rásaposztó raşă, haras, stofă de lînă; Art Tuch namens *Rasch. 1845:* Két daraboczka Rása posztó [Dés; DLt 1388].

rásaposztó-előruha rásaposztó-kötény; şorţ confecţionat din raşă/haras/stofă de lînă; Schürze aus *Rasch. 1682/1687:* Attam egi kek Rasa poszto Uy elő ruhat [Fog.; Borb. II Rákosi Anna kel.].

rásaposztó-palást mantie confecţionată din raşă/haras/stofă de lînă; Mantel aus *Rasch. 1682/1687:* Attam Egi fekete Rasa Poszto Uy Palastott, harom rend Zőld barsoni Prem az elein, es Ueres Bagaziaual berlett az Eleie [Fog.; Borb. II Rákosi Anna kel.].

rásaposztó-szoknya fustă confecţionată din raşă/haras/stofă de lînă; Rock aus *Rasch. 1637/1639:* Egy viselt Rasa veres pozto szoknya [Kv; RDL I. 111].

rásaruha rochie confecţionată din raşă/haras/stofă de lînă; Kleid aus *Rasch. 1736:* 2 Jan fogadtam meg öregbik szolgálom(na)k Szöts Ersokat, kinek is fizetése lészen e' szerént Kender vászon fersing. Rása váll, Rása ruha mindenik lótos prémmel [ArJk 33] | Nézzd meg most, igyekezzél fogadni egy lotyó szolgálót, vagy nézd meg még az paraszt jobbágyleányokot is, már ezek között is közönséges az rása ruha [MetTr 344–5].
Szk: *zöld ~. 1735:* Zöld Rása Ruhám, hét vagj nyolcz Sing vásznam a' Ládából el veszet [Nagygyeke K; Ks Katona Demeterne Triff Todora (40) vall.].

rásaszoknya fustă confecţionată din raşă/haras/stofă de lînă; Rock aus *Rasch. 1736:* Abban az időben nagy fő nemes asszonyoknak rása szoknyája volt, öve öreg rend fekete klárisból fűzve rendszerént. Ám lakodalomban s nagy solennitásokban öltőztek magok rendek szerént czifrán, minden nap megérték az rása szoknyával [MetTr 344]. *1748:* egy Rása Mentéb(en) szoknyában ment oda, az után tsináltatott egy Materia szoknyát [Torda; Borb.].
Szk: *hamuszín ~. 1726:* egj hammuszin viseltes rasa szoknja [Kv; Pk 6] ✱ *jóféle ~. 1769:* Egy ujj jofele rasa szoknya [Nagyercse MT; Told. 19] ✱ *mindennapi ~. 1682/1687:* Attam mindennapi uiselő Zőld Rasa szokniat uallaual és Zőld Rasa elő ruhaual eggiütt, az szoknia ualla uolt Uiolla szin szőr Atlacz [Fog.; Borb. II Rákosi Anna kel.] ✱ *rózsaszín ~. 1705:* Boricza leányomnak adtam[a] Egy tisztesseges rosa szin rása szoknyát viola szin barsony vállal, vállán allyan arany mássa csipkés [PatN 56. — [a]Kelengyéül] ✱ *szebeni kék ~. 1764:* A' Leany közep rend Staturaju ... Szebeni kék rása szoknyája [Torda; SzúvLt] ✱ *szederjes ~. 1648:* Az leaniok Szokniaja ... Szederjes rassa Szokniak kek selie(m) premes Nr 3 [Mk 5 Kapi Krisztina kel.] ✱ *tengerszín ~. 1687:* Egy tengerszin viseltes Rása szoknyát, elő ruhajával együtt [Déva; Szer.] ✱ *viselő ~ → mindennapi ~* ✱ *zöld ~. 1703:* Egy zőld Rása szoknya elő rúhástul viseltes Arany csipke rajta [WassLt Barcsai András és Gáspár anyjának hagy.]. *1705:* Boricza leányomnak adtam[a] Egy tisztesseges zőld rása szoknyát, ezüst galandos karmasin szin barsony vállal, az allyan penig ket rendel Arany galand [PatN 56. — [a]Kelengyéül].

rása-szuperlát rásafüggöny/kárpit; perdea confecţionată din raşă/haras/stofă de lînă; Vorhang aus *Rasch. 1732:* Két Poszto Zőld Supellát Két viseltes Sárga supellát. Zőld rása viseltes Supellát [Kv; Ks 3 Kornis Zsigmond lelt.].

rásaváll rásamellény/mellrevaló; vestă confecţionată din raşă/haras/stofă de lînă; Weste aus *Rasch. 1736:* 2 Jan fogadtam meg öregbik szolgálom(na)k Szöts Ersokat, kinek is fizetése lészen e' szerént Kender vászon fersing. Rása váll, Rása ruha mindenik lótos prémmel [ArJk 33]. *1742:* Két rása vál, edgyik veres, a masid (!) zőld Egj zőld veres prémü rása előruha [Kisborszó SzD; TL 42].

rásavászon-ing cămaşă confecţionată din raşă/haras; Hemd aus *Rasch. 1718:* A dajka maga fizetisiben kivan ketser vanyolt szoknyat egy rasa egyszer kőtőt egy rendbeli vaszon ingeket [Szentpál K; TKl Mihály Deák Teleki Ádámhoz].

ráspoló reszelő; raşpel; Raspel. *1756:* Az Kováts Méhelyben Ráspoló 1 [Nagyrápolt H; JHb XXXV/35. 14–5].

ráspoly reszelő; raşpel; Raspel. *1622:* Egy raspolj es egj eöreg reszeleö tt f.—d. 12 [Kv; RDL I. 119 néhai Tóházi Eötues Mihály ötvös műszereinek lelt.]. *1676:* Vadnak az asztalos mesterseghez Asztalas Thamás keze alatt holmi miszerek illyen rendel Parkanyazo gyalu nro. 6. Fél kéz fűrész nro. 2. Egy raspoly [Fog.; UF II, 708]. *1741:* Két Räspoly Tizenkét éles reszelő 12. Egy kés élü reszelö 1 [Kv; TL 90 lak.]. *1787:* Egy avatag Ráspoj vagy Reszelő Dr. 9 [Mv; MvLev. Csiszár György hagy. 5]. *1788:* Egy patkolo bőr táska, bene lévő égy harapo fogo, kalapáts, égy ráspoly, két köröm farago nyel nélkül [Mv; TSb 47]. *1845:* A Fuserek szerszám Specifikátzioja egy tzítling, egy Grundgyalu, egy Nutgyalu, egy ráspoly [Kv; ACLev.]. *1850/1851:* Két vono Egy Schnitzer Három ráspoly [Kv; EMLt Szatmári lev.].
Szk: *középső ~. 1656:* Vagyon az hazban ... az lakatosnak egy mivelö asztala, melljen vagyon várhoz valo miszerszám kett eöregh vas sutu 4 eoregh reszelő közepsö raspoli nro. 8 [Fog.; UF II, 96] ✱ *lókörömhöz való nyeles ~. 1812:* Egy Lo körömhöz valo vásot nyeles ráspolly xr 6[a] [Mv; MvLev. Szabadi József hagy. 11. — [a]Kov. eszközök közt] ✱ *nyél nélkül való ~. 1673:* Njell nelkül valo ujj ráspolj ... nr. 33 [Fog.; UF II, 539]. *1680:* Vagjon ez fűresz malomhoz egy örögh raspoly, mely nyelestöl ket araszni, az nyelin vagyon egy lapos vas karika [A.porumbák F; ÁLt Inv. 38] ✱ *üvegcifrázó ~. 1648:* Vagjon az wuegh kemenczehez ... Egj hoszsu wuegh vono horogh Eovegh cifrazo raspoly N. 2. Wvegh metelö ollo N. 5 [Porumbák F; UF I, 903].

ráspolyoz reszel; a răspălui, a rade/răzui cu raşpelul; raspeln. *1665/1754:* Az mely jámbor Iffiu Társ legénnyé akar lenni válaszszon magának egy Papot, két Kereszt Apát, és egy Harangozót. Ezek meg lévén meg szokták czirkalmazni, lineálni, gyalulni, bárdolni, furni, a fogátis ráspolyozni[a] [Kv; ACArt. 21–2. — [a]A mesterlegénnyé avatás tréfás szokásaira von. szöveg].

ráspolyozott reszelt; răzuit cu raşpelul; geraspelt. *1719:* Terjéket el olvasztván es meg iván borban, Eperj Vizben raspolyozott Szarvas Szarvarol főtt vizben be vehetni[a] [Ks 54. 84 Medicina instructio. — [a]A pestises időben beveendő gyógyszerek fels-ban].

rást gyepes földdarab/szelet; glie (cîtă se poate lua dintr-o dată cu hîrleţul); Landstück mit Gras. *1807:* vagyon ollyan darab vizenyős berkes helly, melly a felső nagy gátnak segitségére rástot vágni vagyon ki szakasztva [Apahida K; RLt O. 2 Jos. Farkas (47) prov. vall.]. *1821:* Vallyon a' földnek illyen fagyos állapotjáb(an) lehet é rástat szántatni ? [Kolozs; SLt évr.].

rásthordó gyepes földdarab hordó; pentru/de cărat glie; für Tragen von Landstück mit Gras. **Szk:** ~ *szekér. 1820:* az emlitett anya Gatra valo nézt fel szamlált 25 Rást hordo Szekeret [Kolozs; SLt évr.].

rástos gyepes földdarabokból való; făcut din (bucăţi de) glie; von Landstück mit Gras. **Szk:** ~ *töltés. 1817:* A Malmon tul Lévö gátlásokat erös Jászoj gáttal, és rástos töltésekkel kel meg erösittettem [Héderfája KK; IB. Veress István tt lev.].

rát l. ránt[2]

ráta 1. osztályrész, örökrész; parte de moştenire; Erbteil. *1761:* a ... meg osztozás után a Szebenben peragalt Divisiorol kólt Nyil Czedolat mindenik Mlgos fél maga tisztinek ki adta ... és kiki maga ratájával akkor immediatè contentus vala [Branyicska H; JHb XXXV/46. 9]. *1765:* midön mi negy testvér Atyafiak meg osztoztunk, akkor nékem és Bogdány Gergely Batyám Uramnak jutott rátánkban utrizált Lengyen András, és mais minket szolgál fiaival edgyütt [Egerbegy TA; DobLev. II/383. 11b Bogdány Miklós (66) ns vall.]. *1769:* Néhai Dobolyi István Uram(na)k itten Enyeden el maradott tellyes Portioját s' Ioszágit, az három Superstes Atyafiak Joseph Mária, és Pál egyenlő képpen fel osztották Dobolyi Maria Aszszony maga rátáját, és tellyes nyilját adá által Dobolyi Joseph Uram(na)k [Ne; i.h. II/412]. *1775:* en is a Hugomnak Szaniszlo Istvanné Török Annának maga ratajat azon Nagj Anyai Baratosi Szatmári jusbol minden Torvény nelkül ki adtam [F.csernáton Hsz; Borb. II Adamus Tőrők (50) ns vall.]. *1778:* Mi ... Testvér Atyafiak mind Nehai Edes Atyánk Urunkrol mind pedig Edes Asszony Anyankrol jutott két rész Joszágot öszve botsátanok és Négy egyenlő Nyilakra kinek kinek közűllűnk Maga Commoditássa szerint rátajat ki szakasztanok [Alvinc AF; Incz. XI. 17a]. *1782:* ha valamelyik Condividens Fél, maga rátájában, az akkori Divisioban jútott Jószága iránt Törvénnyel impetáltatnék, és azt elvesztené a' maga rész Joszágát el-vesztett Atyafinak, a más kettö ā proportione bonificalni tartozzék [Kv; JHb V/8]. *1792:* a meg nevezett osztozo Felek ... emlitett nehai édes Annyok után ö kglmekre szállatt belsö és külsö, Ingo és Ingatlan jokat ugj amiképpen alább osztozásoknak Seriessiben Specificalva vadnak mindeneket magok között Atyafiságoson meg osztottuk és ki ki a maga rátáját kezehez vette [Aranyosrákos TA; Borb.]. *1800:* midön Édes aszszony anyánk halálazásával meg osztoznánk, előre ratájaban kissebb Testvérűnk Weress Samuelnek Curiaul, annyiban mint egy Nyilas ház hejjet ... által engedtűnk vala [Szászzsombor SzD; RLt O. 4].

Szk: *divizionális ~. 1767:* Josika Imre Vr Divisionalis rátajaban jutott Atyai Vdvar házhoz menvén, és azt, Udvari Gondviselője altal ki állitott feles Jobbágyokkal muníálva találván ... a Temeraria Resistentiat declaralta az emlitett Gondviselö [JHb XXXV/55] ✱ *osztálybeli ~. 1798:* a' mostani Földes Uramnak birtoka alá némellyek, az utrizált földek közzül maga osztálybeli rátájába jutotta(na)k [Dés; Ks 79. 29. 287].

2. birtokrész; parte de proprietate; Besitzteil. *1767:* mindenik Falunak és Possessor Vraknak a maga rátáját ki nem szakaszthattak[a] addig mig Nyomásban szabadúlván a határ genuine fel osztanák [Nyíres Sz; TKhf 21/19 Szilágynyíresi vall. — [a]A peres határból]. *1789:* a Vadasdi és Havadtői Határon lévő Erdők ha mikor fel osztatnának, akkor a Condividens Urakis hogy magok Ratájokot a Proportione Possessori igazságoson meg oszszák azon meg edgyezének [Kük., Kp II. 25]. *1796:* A' Forgolag biratando rétek meg osztattak és többé forgolag a' Pap által nem biratnak, h(ane)m a' maga rátája ki adattatott, a' Pottyanba [Torboszló MT; MMatr. 457]. *1803:* az Osztályos Biztosság a' tiszteltt Mlgs Báro Al-peres Urat a' Nova Sessiokbanis, valamint szintén egyéb Extra villanumokban, fele rèszesnek iteli, s mindazokból, ezen fele részes voltához képest fogja ratáját ki szakasztani [Torda; JHb XIII/68] | Ezen pásztoroknak a communitás szénahelyet is ada, az Havas láb sorkát; hogy az helyet megtartván szakasz szám szerint, annak idejében minden hiba nélkül rátájok kiadatnak [M.hermány U; RSzF 193]. *1816:* A' Nagy laki Joszágnak mivoltárol tehát kérem Édes Sogor Vr méltoztassék engemet Voltaképpen informálni kik birják ? egész competens Rátájakat birják é vagy tsak amivel szemeket kiszurhatták? [Kv; DobLev. V/1000 N.Sz. Szigethi György lev.]. *1825:* Köteles lészen Geometra Andrási Antal Ur a M Dersei határon lévö Erdöket fel mérni, és igasságoson fel osztani és azon Birtokosok(na)k akik az antiqua Sessiok Száma iránt költ praeliminaris égyezésbe ki vannak nevezve a magok Rátájokat az Erdökböl külön, külön ki szakasztani, és kiis métáztatni [M.derzse SzD; BetLt 3].

3. vkinek járó rész; parte care-i revine cuiva; jm zugesprochener Teil. *1763:* A vad erelt börök ugymint: Medve, Szarvas, Hivuz, Roka, Öz, és Vad Matska Börök három részekre osztatván, kiki maga ratáját el vevé Nyil vonás által [Hsz; Ks 23. XXIIb].

4. fizetési részlet; rată de plată; Teilzahlung. *1782:* méltoztassék a maga Rátáját a melly megyen tizen öt Rh: forintokra én nékem vagy el-küldeni vagy pedig a Sz. Margitai Tisztyire Assignálni [Dés; Ks 21. XV. 33 gr. Kornis Zsigmond gr. Kornis Istvánhoz]. *1814:* De mivelhogy az templom jószágában lakik[a] az mely birodalmairól az templomnak erős dézmát kelletik adnia, és mégis mind falu közi, s mind az Őfelsége szolgálatjára az maga rátája szerint mindenekben szorgalmatoskodni ügyekezik eléállani [Szárhegy Cs; RSzF 139. — [a]Czimbalmos Albert

gy.kat.]. *1830:* Az önként meg ígért Árenda Summát tartozik a tisztelt Árendátor Ur két rátákba felét az esztendő kezdetével a más felét pedig a fél esztendő végével mindenkor elöre bé fizetni [Km; KmULev. 3]. *1849:* három évek alatt a' vásár öszszeget 300 ezüst forintba angárianként le fizetem, meg pedig onnan hogy én Krizsán Mária altal a' Vendler háznál bort arultatva a' Krizsán Mária azutáni illetőségéből rátánként levonandom [Kv; Végr. Vall. 104].

Szk: ~ *medietás* fizetési részlet fele. *1775/1802:* azon költségeknek rata mediètássát legitima etiam Executione mediante a Meltoságos Actor Urak dessummaltathattyák a Mlgs Inctus Urakon [BSz; JHb LXVII/3. 148] ✱ *előlegezési* ~. *1856:* az hatadik előlegezési ratara valókért íntézkedjen falu előljárosági bízonyítványokat őszeszerezni [Nsz; SLt Vegyes perir. Szabo Lajos lev.] ✱ *fizetési* ~. *1858:* Ha a fizetesi ratakat pontoson meg nem tartanám az esetben a tulajdonos Grof Ur vagy örökössei jogositva légyenek a terminus eltelte után fizetetlen lévö haszonbéri részletet hatos kamatjával legrövidebb szoper utján felhajtani [Kendilóna SzD; TKhf. — A kővárvidéki urad-ra von.] ✱ *kontribúcióbéli* ~ adófizetési részlet. *1789:* A Contributiobéli Ratat ezen esztendöben még tsak egyszer fizették [Szu; UszLt XIII. 97].

ráta-előleg rész-előleg; avans la/de rată; Vorschuß. *1857:* VIII Ráta Előleg [BetLt 4 Hodor Károly rájegyzése].

ráta-porció 1. osztályrész, örökrész; parte de moştenire; Erbteil. *1641:* az Joszagh allapottia felöl ha az igazsagh ugi fogia keuanni az Exponensek(ne)k aequaliter negi reszre adassek ki rata portioiok [JHb XXXVIII/40 fej.]. *1671:* Az mi ielen litunkben lon eő kgymek kőzot nylvonas szerint illyen Diuisiojok es kinek kinek eö kgymek kozul rata portioja illyen keppen excindaltatek [Kv; RLt 1]. *1696:* az fel oszlo örőksegek annjira terjednek, hogy kinek kinek az eő rata portiojat őrőksegűlis assignálhattyuk [Mv; MbK 80]. *1699:* D(e)l(i)b(eratu)m. Constal hogy az mely jószágot[a] az Peter papne Asz(onyo)m joszága vicinu(m)jab(an) birnak, azon joszágh eo kglmitöl indivise biratot mind ez mái napigh, azért intra quindenam azon Fundusbol celebrallyanak eo kglmek realis divisiot, ollyat hogy kinek kinek rata portiojat mutassak ki [Zalán Hsz; Borb. II Mich. Benkeo jur. not. kezével. — [a]Köv. az osztozó atyafiak nevének fels.]. *1724:* Hivának minket Csegezben Nehai edes Attyokrol eo klgmekre devenialt bonumokat osztanok fel, és kinek kinek illendo rata Portiojat Sequestralvan assignalnok [Asz; Borb. I]. *1755:* Constál azis, hogy az Attya halála előtt magához hivatván fiait, kéz béadással magokot obligálták hogy eők magok ráta Portiojokkal contentusok lésznek, Etseket nem háborgattyák [Ribicsóra H; Ks LXII/7]. *1760:* Mi ugy tudjuk hogy régenten vérröl vére szállottak az e' féle deserta Sessiok, az Urak Sem vették annyéra számban, hogy kinek kinek maga rata portiojat ki adták volna [Nagyoklos TA; SzentkGy]. *1828:* Testvér Nénémnek két árváis vagynak tehát ezeket sem lehet mint véreinket ki tagadni a' köz Anyai Joszágbol, consequenter nékiek-is a' Nagy Annyok léniáján ketten adjon a' T. Ur 200 ~ kétszáz Rh forintokat rata portiojokért [Szereda MT; DobLev. V/1144. 1a].

2. birtokrész; parte de proprietate; Besitzteil. *1580:* (A lábföldet) Eo fęlsege condonalta wolt ... Somlay Bathory Christofnak melljet Eo Nagisaga adot hiwseges zolgalattyaert ezon vitezleo Zalanczy Gyorgynek mely gyogy rezt won Zalanczy gyorgy az Eo rata portioiaba(n) Eo neky maganak es az Eo maradekinak [Pókafva AF; JHb XXVI/8]. *1677:* A' Mely Faluk részekre szakadozva, és oszolva vadnak néhány Possessorok között juxta quantitatem Et numerum sessionum antiquarum osztassanak és birattassanak a' határok; és ki ki maga rata portiojával légyen contentus [AC 103–4]. *1712:* A joszágos Nemes embereknek az terehviseleshez képest proportionate Az egj Hazi Nemes szemellyek penig az kik(ne)k puszta örökségek vagyon az Varosban, de azon örökségen Semmi Varos terhe viselő emberek nincsen, magok sem laknak itt, azok is egeszszen nem praecludaltathatnak, hanem az osztoztato Birák eö kglmek proportionate, azoknak is adgjanak táli tamen Conditione, hogj ha azon földeket kaszallyak, szantyák, az mennyt birnak az Varos hatarabol, tartozzanak ráta portiojok szerint Contribuálni rolla [Torda; JHb XV/6]. *1735:* Mező Csánbanis az antiqua Sessioknak dolga egész Confusiob(an) találtatván és kinek kinek valóságos rata portioja pro hic et nunc nem erualtathatván az falunak antiqua sessiok útán léjendő felosztása és rectificaltatásais mostanrol el marad [Mezőcsán TA; Born. X. 7]. *1776:* a' Magyar Bogátai határon lévö Commune Terrenumok Sohais az Possessorok között ... fel nem osztattattanak, és égyik-is a maga ráta portioját fixe nem tudván, vagy többet vagy kevesebbet bir hogy azért kiki, a' maga rátáját, Competentiáját meg tudhassa, birhassa, Colálhassa Tessék az emlitett Magyar Bogátai határnak periferiájában lévö Commune Terrenumokat kinek, kinek Possessoriuma Szerint fel osztani [BSz; BetLt]. *1801:* Arra szorgalmatoson vigyazzon a Geometra ... hogy az Commune Terrenumok quantitássát és qualitássát jol meg visgálván a leg kissebb Birtokos is az maga rata portiojában Notabilis jacturát ne szenvedjen [M.zsombor K; Somb. II].

3. vkinek járó rész; parte care i se cuvine cuiva; jm zugesprochener Teil. *1724:* (A búzából) Tar Tamás Ur(am) az ... Attya Dispositioja szerent, semmit nem participalodot, hanem tsak Tar János, Sigmond, és Mihály, azért most kévánnya eo kglme, hogy rata Portioja eo kglme(ne)k meg fizetődgyék ugy mint negyvenött kalongja buza [Asz; Borb. I].

ráta-porciócska birtokrészecske; părticică dintr-o proprietate; kleiner Besitzteil. *1734:* A. 1734, Conrád Andrásně Dési Christina Aszszony Contractusa az Zutorj[a] rata portiócskájárúl [SL. — [a]K].

ráta-rész 1. osztályrész, örökrész; parte de moştenire; Erbteil. *1810:* Az mely fűrészt fely is állították minden hozzátartozandójával s kés<z>ségivel ezen megnevezett emberek négyen ... mind együtt felyállítván az említett fűrész-társaság az fűrészt; és azután providus Sipos András, minden társai és veje híre nélkült az maga rátarészinek felit eladta örökre, fiúról fiúra, leányról leánra az alperes Puskás József ökegyelminek [Szárhegy Cs; RSzF 124].

2. birtokrész; parte de proprietate; Besitzteil. *1761:* Ezek szerént tehát a' fenn meg irt Nyilak meg alván, ha Atyafiságosson meg nem egyezhettnèk akar Kotzka vetés, akár Nyil Vonás által elottünk kiki maga ráta reszit obtineálhassa [H; JHb XXXV/40. 9].

rátat l. rántat

raticináltat elszámoltat; a dispune să se facă socoteala/ calculul a ceva; Rechnung machen lassen. *1765:* A Falusi Birákot raticináltattuk ... de ab anno 1761 nem volt parancsolatunk a Birák raticináltatása iránt [Konca AF; Eszt-Mk Vall. 270].

raticináltatás elszámoltatás; faptul de a dispune efectuarea unei socoteli/unui calcul; Rechnungslegung. *1765:* A Falusi Birákot raticináltattuk de ab anno 1761 nem volt parancsolatunk a Birák raticináltatása iránt [Konca AF; Eszt-Mk Vall. 270].

ratifikál **1.** helyben/jóváhagy; a aproba; bestätigen. *1595:* Eghez Varosul Birak vraimmal es eskwt polghariwal egietembe az Mezarosokrol illien p(er)petumot vegheztenek, mely veghezesben mind az ket fęle Mezarosok feienkent az eghez varos zine eleot fen lewen consencialtanak per voces singilati(m) (!) ratificaltak [Kv; TanJk I/1. 258]. *1602:* Biro vram eo kglme, eskwtt thanachywal egyetemben az I(nctus)nakis szawabol cognoscalwan az eo chielekedetith; az felljewl megh yrtt deliberatiot minden czikkeleben ratificalthaak [Kv; TJk VI/1. 576]. *1666:* en elottem ... az polyani Joszagot nem testalta az mely albat subscribaltam pediglen ha aban Jrtakis nem ratificalom mivel elottem nem testalta [Cssz; BálLt 1].

2. megerősít; a întări; bestätigen. *1584:* Zeoch Balint hiteos polgar vallia Azt Amit az teob vraim, Azzal teobbithi A Kendi Ianos Jktatasat, Amint Greger Veber vallia ezzelis ratificallia hogy ozta(n) Kendy Ianos bele Jktatodot az Ianos deak hazaba, Mert eo volt statutor ciuis [Kv; TJk IV/1. 355]. *1592:* Caroly kirali ket original lewele, melliet eo maga confirmalt, Coloswarnak zabadsagirol, az eo Eossinek Zent Istwannak priuilegiumitis ratificalwan ky ez varost fundalwan, amely priuilegiumokal ekesitette volna [Kv; DiósyInd. 41]. *1656/1667:* Mely fassiot Csákány György keze bé adásával ratificálván, mi is irtuk ez dolgot fide nrâ mediante [Gyf; Ks NN. 25]. *1717:* Considerálván az Major Cancellárián Lévő Cancellistáknak Szebenben Szüntelen valo Continuuskodásokot, mely is micsoda drága és költséges helly légyen, ki ki magán experiálhattya ... eddig valo Pénzbéli fizetéseket ... cum fl. Rhb(u)s 250//augealtuk; mellyet ultro most ujjobban ratificalunkis [Nsz; Ks 83 gub.]. *1736/1783:* Mely mi elöttünk tött spontanea Fassiojának, és relatiojának, a' praementionalt Fatens Aszszony ő kgylme, jövendőbéli bizonysága és erösségére, keze bé adásával, a' praemittált levatumokot, és oppignoratumokot ratihabeala és ratificála [Kisáros KK; DobLev. III/574].

3. érvényesnek tart; a valida; als gültig anerkennen. *1629:* ennek előtte való időkben három rendbéli testamentumot tettem ennek előtte való dispositióimat, azok között az elsőt és másodikot mindenekben cassálom, annihilálom, az harmadikat penig most is confirmálom, ratificálom [BTN[2] 419–20 Borsos Tamás végr.]. *1674:* az prenominált Nemes Vraink annuala(na)k, in omnibus punctis et clausulis rátificálák, és Approbalák, irrevocabiliter [O.zsuk K/Kv; SLt D.18]. *1681/XVIII. sz. m. f.:* (A) két rendbéli Contractusokb(an) specificalt conditiojok felet mind két felek nem hogy változtatnak akarattyakot, söt pediglen in omnib(us) articulis punctis et Clausulis firmalják ujobbanis ... irrevocabiliter, et inviolabiliter roboraljak és ratificaljak [Szentbenedek AF; DobLev. I/28]. *1720:* Barbát István és Nánási Kata a ... Mező Madarasi Ecclesia(na)k ajándékozot szőlő, szánto föld es erdő örökségeket most is Confirmallya, ratificallya az emlitet megje(ne)k örökösön adgja irrevocabiliter [MMatr. 376].

4. hitelesít; a autentifica/legaliza; beglaubigen. *1647:* offeraltuk hogi leveledet ratificalliad, es bizonsagodotis az uta(n) be adgyad, eggiket sem czieleketted [Kv; TJk VIII/4. 254].

ratifikált helyben/jóváhagyott; aprobat; bestätigt. *1722:* A' kik a Lazaretumok(na)k valo Intimatiot a kozelebb valo Szebeni Gyűléskor nem vették, hogy magát ahoz conformálni, kivált képpen pedig azon hellységek(ne)k a hová determináltat(na)k a közönséges Lázárétumok fel állitássa Tisztyei tempestive, és provisorie aszerént cselekedni tudhassa(na)k el Se mulassák azon ratificált opiniot, a Gubernium ezuttalis com(m)unicallya [Ks 83 gub.].

ratifikáltat elfogadtat; a face să fie acceptat/aprobat; anerkennen lassen. *1682:* Teleken lakozo Thoma Miklos azon mas Sessiotulis maga io akarattyabul igért fizetni annuatim hat hat forintot taxat, de ugy hogy io expositio melet ő Ngavalis ratificaltassa, alioquin szolgal rola [VhU 479 Thökölyi Imre ad.lev.].

ratifikáltatik helyben/jóváhagyatik; a fi aprobat; bestätigt werden. *1641/1687 k.:* Mivel hogy illyen végezést töttenek volt hogy ā Templom ujjitása után ā Szék hellyeketis meg ujjitsák mind(en) ember fizetésiért fizesse bé ā Széket (így!) ugy mind d 25. melly fizetés templom épitésére conferáltassék, lőn azért illyen végezés előttünk hogy az a közöttök valo deliberatu(m) ratificaltassék [Sóvárad MT; MMatr. 209].

ratihabeál **1.** helyben/jóváhagy; a aproba; bestätigen. *1734:* Pro A. Procurator Joannes Csipkés Nob. de Rákos dicit Az Inek sine Retractione soha nem lehetett volna engemet el tiltani a' Jószágtol, mert eo Kgleis jelen volt az el adasb(an) és ratihabealta, de a Decre(t)omis meg engedi az hellyes el adást [Aranyosrákos TA; Borb. II]. *1736/1783:* Mely mi elöttünk tött spontanea Fassiojának, és relatiojának, a' praementionalt Fatens Aszszony ő kgylme, jövendőbéli bizonysága és erösségére, keze bé adásával, a' praemittált levatumokot, és oppignoratumokot ratihabeala és ratificála [Kisáros KK; DobLev. III/574]. *1744:* Melly dolog és vásár, vagy is arról valo recognitio mű előttünk ekképpen menvén végben midőn azon vásárt mind két részek ratihabealtak volna mű elöttünk irtuk meg [Torockó; Bosla]. *1749 u./1770 k.:* Néhai Tekts Solymosi Ferentz Uram legitimus Successora, Tkts Solymosi Ferentz Ur(am) agnoscalvan édes Atyja pium Legatumat a' Sz. Sacramentumhoz kegyesen conferalt Pohárt és Tányért a fen emlitett Eklához ratihabealja confirmalja [SzConscr. 211]. *1757:* Melly állando, meg másolhatatlan ős örökös tserét mind két fél maga, Successori, posteritassi, és Legatarussi ... ratihabealják és örökösön meg tartyák [Kisesküllő K; Somb. I] | Mű ezen Conditiojokot rátihábéálván még ezt is assuálok ha valamiképpen ... egyik a Másik(na)k romlására ügyekeznék tartozzanak mind fejenként külön külön meg állo Félnek Flt 12 ~ azaz Tizenkét Forintokot denumerálni [Torockó; Bosla].

2. megerősít; a întări; bestätigen. *1745:* Melly fraternalis és compositionalis Divisiot ā Parsok kézbé adással ratihabealanak magok és Successorok képekben [Torda; TJkT

II. 5]. *1759:* Mind Ezekre altrò sub Evictione Superius Scripta mindnyájan kezet adának a' megh irt summát Leválák, Iterato Contractusokot ratihábéálván [Torockó/ Gyertyános TA; Bosla]. *1763:* én Szolga Mihálly irtam az ő Kglme Fassioját, és a' mit Fateált mind egy szóig fel olvastam ő kglme előtt, és approbálta s ratihabealta [Mv; Told. 33/29].

ratihabeáltat megerősíttet; a dispune/cere (ca ceva) să fie întărit; verstärken lassen. *1784:* minek utánna az Biro válosztás meg esik, az kit válosztattak azt mind addig bé ne eskessék miglen electiojokat valamint az Mlgs Földös Urral, ugy nemkűlőmben az Fő Biro Urral nem ratihabealtattyák [Torockó; TLev. 2/5. 246].

ratihabeáltatik helyben/jóváhagyatik; a fi aprobat; bestätigt werden. *1736:* az Testamentaria Divisio in omnibus punctis ex clausulis ratihabealtatik [Torda; TJkT I. 111].

ratihabíció jóváhagyás, megerősítés; aprobare, întărire; Bestätigung. *1677:* Azon órában mindgyárt írtam én az sztryi commendansnak, hogy az hadak be ne jöjjenek kirűl mit írjon Frater István uram s az stryi commendans is, Kegyelmednek oda küldöttem Az ratihabitiónak beküldését az magyarok valóban sollicitálják az francziák részérűl [TML VII, 439 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz] | Éntűlem azt sollicitálják vala, hogy követjeket küldenék bé az hadak előljárójához Sztryben ... ha attúl félünk, titkoson tractálnak, affélét levelek által is véghez vihetnek Ha azt gondolná valaki, hogy a ratihabitiót viszik bé, az is miért nem lehet meg levél által [i.h. 475 ua. ua-hoz]. — L. még TML VIII, 167.

rátó l. rántó[2]

rátott l. rántott

rátotta l. rántotta

ravahát **Hn.** *1860:* Ravahát, puszta hely semmi fa rajta, legelőnek használható [Rava U; EHA].

ravai a Rava (U) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Rava/Roua; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Rava: **I.** *mn* **1.** Raván lakó; din/care locuieşte în Rava; in Rava wohnend. *1614:* Zekely Peter Rouaj [Szentanna MT; BethU 47]. *1625:* az Balassy Vram Diznait az Rauay Vraim keczer be haytottak vala [UszT 143a].

2. Raván levő; care se află în/din Rava; sich in Rava befindend. *1758/1798:* A' Kis Sollymosi, Bőződi, Szent Ábrahámi és Rovai Portiotskák [CU].

II. *fn* ravai lakos; locuitor în Rava; Einwohner von Rava. *1625:* az kj wzeskor tilalmas Erdeyek vala az Rauajak(na)k ... oly tilalmas hogy affele sem mertwnk mennj [Rava U; UszT 143a].

ravasz **I.** *fn* **1.** róka; vulpe; Fuchs. **Hn.** *1608:* az rauasz patakan innen (sz) [Tusnád Cs; EHA]. *1648:* az Ravasz vólgyiben a Varsa tűzesben [Dálnok Hsz; EHA]. *1654/1789:* A Rovasz Völgy felett [uo.; EHA]. *1709:* az Ravasz mál nevű szőlő helyben (sző) [Zilah; EHA]. *1720:* Ravasz patakáb(an) (k) [Tusnád Cs; EHA]. *1772:* Rovasz Fenyire menőbe (sz) [uo.; EHA]. *1773/1778:* a' Ravasz oldalon (sz, k) [Lukailencfva MT; EHA]. *1804:* Rovasz pataka (k) [Etéd U; EHA].

2. (puskán) az elsütő szerkezetet működésbe hozó billentyű; trăgaci; Abzug. *1808:* Uj Ágy Kaputziner Fá piklivel Rfr. 8. Uj ravasz tartostol Rfr. 1. Kereszt Sroff xr. 12 [Kv; TKhf puskaműv.].

II. *mn* **1.** şiret, viclean; schlau. *1585:* Hegedws Mathe vallia, Zolgalt Az leany engemet, de semmi Lopast hozza Nem esmertem, mind Azon Altal elegh Rawaz czigan volt [Kv; TJk IV/1. 517]. *1662:* ez álnok és ravasz emberek más embereknek kárából maguknak hasznot, számkivetésből bizonyos lakóhelyet, a rabságból szabadságot keresnek! [SKr 113]. *1670:* de mivel kegyelmes Uram, Isten bűneinkért az két nagy és ravasz nemzetség közé vetett bennünket, az mit practicájokban eszünkben veszünk is, úgy kell tettetnünk, mintha együgyűek volnánk [TML V, 132 Teleki Mihály a fej-hez]. *1753/1781:* Jósika Imre kemény és ravasz ember, mert eö Nagyságától nem mérte volna senkiis meg kérdeni a nagy kegyetlenség mián, hogy mi formán birja és apprehendalta[a] [Nagyrápolt H; JHb LXXI/3. 335. — [a]A szóban forgó jószágot]. *1757:* néhai Lelki ravasz Baráttya Némai ur(am) által küldőtte: vagy maga vitte bé az ratiokot [Fráta K; Ks 101 Cserei György lev.]. *1758:* Ugy is osztoztak volt meg a kétféle gyermekek, hogy kivált mi soholt sem bírunk több Ébeni jószágot két házhelynél. Diószegi igen politikus, ravasz ember lévén, valamint másokat, úgy minket is kifúrt-faragott belőle [RettE 59]. *1817:* Nagyságod ... ha még nem absolválta Veres Jánost Itélett nélkül ne is Absolvalya Hiszem az az ámito ravasz ember amennyível ki akarná Nagyságodat elégíteni, azzal az ellene tett Esketés, és Authenticatió is alig fizetödik meg [Szászzsombor SzD; IB. Szentmiklósi István ref. pap lev.].

Szn. *1392:* Lucasio dicto Rauaz de Zuchak [Szucság K; Makkai, KvOkl. 1–3]. *1554:* Rawaz pether [Kv; Szám. 1/IV. 25]. *1564:* Petrus rawaz [Kv; TanJk V/1. 70]. *1600:* Rawaz Isthwan Korondi [UszT 15/271]. *1602:* Ravasz István szab. Ravasz András darabon [Tusnád Cs; SzO V, 235]. *1614:* Rawaz Jstwa(n) ppix [Lécfva Hsz; BethU 324] | Rawaz Janos jb [Nyújtód Hsz; i.h. 342] | Rawasz Janos pp. Rawasz Janosne arúa pp. Rawasz Tamas zs [Korond U; i.h. 143–4]. *1844:* Ravasz Márton [Kelementelke MT; KelM].

Sz. *1710 k.:* Kún István ... kinek valami rossz puszta fundust, kinek paripát, sógoraimnak és a feleségemnek százötven forintot ada[a]; az ezerötszáz forintos jószág nem tölt háromszáz forintjában. Igy szokta a ravasz borbély a bolondot beretválni [BÖn. 674. — [a]A vagyoni osztozkodáskor].

2. alattomos; perfid, necruţător; heimtückisch. *1699:* A fele ravasz betegsegek(ne)k bekét hagy [SzJk 315].

ravaszi rókás/rókában gazdag terület; teren cu (multe) vulpi; fuchsreiches Gebiet. **Hn.** *1786:* A Ravasziba (sz) [Burjánosóbuda K; BHn 44].

ravaszkodik ravaszul színlel/viselkedik; a umbla cu şiretlicuri; sich schlau benehmen. *1584:* Bokor Caspar vallia egg gonoz zot sem Zolt Dauid Ianos mikor le wthek, es vgy verek mint egy Barmot ... Az tizedesis wthe a' talpat, itilwe(n) hog rauazkodnek hogy Nem zolana [Kv; TJk IV/1. 348]. *1630:* monda Szanto Martonne, hogi ravasz eö Czigany eö (igy!) mert eö nem aluszik, czak ravaszkodik [Mv; MvLt 290. 205b].

ravaszlyuk rókalyuk; vizuină de vulpe; Fuchsloch. **Hn.** *1465/1539:* montem Rawazlyk bercze vocatum [Bh; KHn 5]. *1591:* az minemeo szeoleye ... az chyk mal keozeott, es Raũaz liũk keozeot, az Mezęben az fel iaroban wolna [Déva; JHb 53f]. *1606:* Az Rauasz liknal [Oroszhegy U]. *1639:* Az kö szirt alat az ravasz lik alat (sz) [Deréte K; KHn 33]. *1649/1689 k.:* also határb(an) Ravasz lyuk előtt sz [Jedd MT; MMatr. 306]. *XVII. sz. köz.:* az Rovasz liuk alat (sz) [Désakna]. *1687:* A Ravasz lyuk alatt a Ló kosárnal (k) [Désfva KK]. *1713:* az ravasz lik alat (sz, k) [M.sáros KK]. *1740:* a Ravasz lyukon (sz) [Komjátszeg TA]. *1755:* in loco vulgó Verofeny â ravasz lyuk alatt vocato (sz) [Désakna]. *1757:* Az Ravasz juk tetőn (k) [Burjánosóbuda K; BHn 49]. *1767:* a Ravasz lyuk nevezetü oldalas közenséges hellyen (sz) [Csejd MT]. *1773:* A Ravasz Juk (sz) [Alfalu Cs]. *1791:* a Ravasz Lyuk uttyára jövőb(en) (sz) [Uzon Hsz]. *1794:* a Falu köz földje, a Ravasz Jukban (sz) [M.bece AF]. *1797:* Kotormányban (e) vicinusa egy felől Ravasz Lik teteje [Kobátfva U]. *1815/1817:* A ravasz Juk nevezetű Hellyen [Székelydobó U]. *1818:* A' Ravasz likban (sz) [Köpec Hsz]. *1823:* a' Barda Som tetőn (k) az alsó ravasz juk oldalában (k) [M.bece AF]. *1833:* Ravaszjukba (sz) [Csejd MT]. *1864:* Ravaszlik [F.csernáton Hsz; Pesty, MgHnt 18. 70b]. *1868:* Ravasz lik (sz) [Körösfő K; KHn 68]. *1890:* ravasz juk (k, sző) [Nagyteremi KK]. — A forrásjelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

ravaszos rókás, rókában gazdag terület; teren cu (multe) vulpi; fuchsreiches Gebiet. **Hn.** *1643 u./1770 k.:* Est Pratum in Kisravaszos far [Légen K; EHA]. *1750:* Ravaszas (sz) [Bölön Hsz; EHA]. *1819:* A' Ravaszas nevezetü helyb(en) lévő Tobeli Nádas hely. A' Kis Ravaszosba (k). a Ravaszasban (k) [Légen K; EHA]. *1844:* Ravaszas árkára jövőben (sz) [Bölön Hsz; EHA].

ravaszság álnokság, csalárdság, hamisság; şiretenie, viclenie; Schlauheit. *1591:* az olahsag rawazsaga most Immar ez, hogy Az hozzw karot teob reowiddel elegyty megh. Azert ez elegy karotis vgia(n) Ne vegye felljeb az 25 penznel semmikeppe(n) [Kv; TanJk I/1. 159]. *1637:* ige(n) io szo fogadok legyetek, es azt igen szorgalmatosson, hiuen igazan miuellyetek, alnokságh, es rauaszság dolgotokba(n) ne talaltassek [Thor. 18/5 fej. rend. a torockói lázongó bányászokhoz]. *1659:* minden czigansagtokat rauaszsagtokat kitanoltak [Kv; MészCLev.]. *1667:* Sapienti satis, elég ravasz vagy te is, én is tölled tanultam, az mi kicsidet tudok ravaszságot [TML IV, 204 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz]. *1761:* Ferentz Lörintz illyen tsalárdságot is tselekedett ... azt hirdette a Faluba, hogy az o kantzáját el lopták a' Tolvajok, hogy a kantza árrát, a' Faluval ezen ravaszsága által meg fizettesse [Szászsztiván KK; BK. Andr. Gubás (40) jb, Joan-Galambasi (35) jb vall.]. *1801:* Az Isten botsássa meg emberi gyarlóságomot de én elöttem, mint hogy tölle perfectẽ ki telik, az egesz dolog ravaszságnak tettczik [Koronka MT; IB. Fogarasi János lev.]. *1841:* a magok vallamásokbol, részint habazások, részint tekervényes tagadások, ravaszságok és valotalansággal ki buvo tzélzások jövén tiszta világosságra [Dés; DLt 1541]. *1849:* Kelemen Béni ragaszkodni kivánt az általa tett vallomáshoz, mit is Krizsán Maria, Kelemen Béni által elölegesen kigondolt ravaszságnak nyilvanyitott [Kv; Végr. Vall. 73].

ravaszul 1. álnokul; (în mod) şiret, viclean; schlauerweise. *1580:* vala ky talaltatyk hogy Rawazul, karosson es chyalardul zant Annak az zantasnak bery el wezze(n) minde(n) ok wetetle(n) [Kv; TanJk V/3. 215a].

2. furfanggal; cu viclenie; mit Schlauheit. *1653:* az ide megh irt modok s rendek szerint valo szolgalatot ugy vigyék végben, s ugys jöyenek be, Cigányul, ravaszul el ne maradozzanak, hanem az kinek magának vagy háza népének betegsége törtennék ollyankor, jo s be Vehető Soldost állasson [Cege SzD; WassLt].

ráz 1. a scutura; schütteln. *1584:* Ersebet Lakatos B(ene)dekne vallia Eyel siny kezde egy harom esztendeos giermeke(m) eolembe veóm, es Eolembeis Rettenetesen Sirt, vgian erzettem hogy raztak az ẽlembe de Ne(m) lathattam senkit [Kv; TJk IV/1. 277]. *1786:* látám a midőn az Utrizált Remeteszegi Fogados Pap Todor ki szalada az Hazbol és az kutsmáját rázta [Hidvég MT; GyL. Frunza Demeter (49) vall.]. *1794:* Barátosi Josef uram meg ragadá az Exponenst, a' nadrágának elein és utolján lévö rántzánál; fotsorgatta rázta a házba idestova [Dés; DLt az 1799. évi iratok közt].

Szk: *fejét ~za. 1811:* Szólljon most akár ki! bár a' fejit rázza, Talál-é valamit, a' mi igy példázza, Az embert és annak minden erköltseit [ÁrÉ 33–4].

2. cibál, rráncigál; a trage (de ceva) scuturînd; zerren. *1599:* Kirsner Balint az Iffiú ... vallya Legelöszer az Deak ket kezel az kozak sebes feyenek essek és úgy kezde trasolny húznj raznj az haiat feyet [Kv; TJk VI/1. 387].

3. (gyümölcsöt) leráz; a scutura (fructe din pom); (Obst) abschütteln. *XVII. sz. eleje:* Az Eöreg keörtevelj fat tudom, hogy az galok Birtak raztak [HSzj *körtefa* al.]. *1690:* hallam az Borbely Istvan Ur(am) kertib(en) almat ráznak vala azonb(an) elot talalam Mihaly Kovaczot Gombasi Janos mondá hogy no az Borbely Istva(n) szent Thamas Almajat ö raza le [Aranyosrákos TA; Borb. I Thotközi Thamas feleseghe Biro Kisanna Aszonj (28) vall.]. *1756:* Zegrán Lupuj azt mondván hogy rázzak néki kőrtőveljt tsak erőskedett, hogy raznék, mert kellenék egy tarisnyával [Galac BN; WH. Kelemen alias Székely István (35) jb vall.].

4. hevesen mozgat; a scutura; schütteln. *1811:* Immár akár hogy 's mint, készen a' Virág-ház, Az Ösz el-jött, a' szél sárga levelet ráz [ÁrÉ 125].

5. zötyköl, összeráz; a zgîlţîi/hurduca; rütteln. *1710 k.:* Hamburgumból az ordinaria posta-kolyeszán éjjel-nappal mentem A kolyesza, paraszt, fakó, keskeny, bak nélkül való, úgy rázott, hogy azt tudtam, agyam, fogam is kihull [BÖn. 595].

6. *nyakába* ~ nyakába sóz; a pune în spinarea cuiva, a face pe cineva să suporte consecinţele a ceva; jm etw. anhängen. *1826 k.:* a Patakjokbol hasznot nem látván, a leg csekéllyebb patakjok áradásbéli károkat sem akarják[a] el szenvedni, ha nem mint egy haszontalan Patakot a kárral nyakunkba akarják rázni [Gyalakuta MT; GyL. — [a]A kelementelkiek].

◇ **Sz.** *1765:* Én Poszoroj Anucza mint hogy korcsomáros voltam gyakron hegedüsekkel jöttek hozzám, annyira el kénosztak, már mikor hallattam hogy jönek már rázott az hideg belé [Marosbogát TA; Mk V V/97].

rázattatik lengettetik; a fi fluturat; geschwungen werden. *1662:* Az Veresbástyán ... egy vigyázó csak azért s arra állattatott vala, aki mihelyt látná rájok való indulásokat,

azonnal egy lobogós kopját keményen megráz vala, melly jegyre az Aranyas-bástyán levők is nagyon vigyáztatván, mihelyt azon kopját rázattatni látnák, hogy most rajtok volnának, azonnal tudják vala [SKr 609].

rázkódás 1. hidegrázás; frisoane; Erschütterung. *1672 k.:* Rászkódás: Horror, cutis totius corporis Concussio; Rigor totius corporis vibratio [PPGl].
2. megrázkódtatás; zguduitură, zguduială; Zerren. *1844:* szegény Intzédiné meghala az első hir mindenikűnkre, de kivált Anyámra nézve nagy benyomást tőn, 's a' szokott rázkodáson keresztül kelle esnie [Kv; Pk 7 Pákei Krisztina lev.].

rázkódó rázódó; care se scutură (zgîlţîindu-se); schüttelnd. *1823–1830:* 13-ik febr. elindultunk és keresztülmentünk Peterswaldon, mely Csehországnak utolsó faluja amint a gazdag ember veri élre a pénzt, oly szoros csinos elrakást kivánnak azon velünk utazott bakon rázkódó szőrős fazsákok (Kopferek) [FogE 181].

rázódás 1. rázkódás; hurducare, scuturare, scuturătură; Schütteln. *1650:* Szandeko(m) az vala nekemis kgmetek keőzibe(n) magamis fel mehessek, de hoszszas nyavaljam uta(n) valo epwlesemet annyera nem aranzottam, hogy az uto(n) valo razodassal merjem magamot szerenczeltetni [Fiátfva U; UszT 8/64. 75a]. *1669:* Hogy Szent Páliné asszonyomhoz mentél, én nem bánom, csak az a hintó rázódása meg ne ártson [TML IV, 530 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz]. *1847:* A' gőz e csuda-erejének köszönhetém én is, hogy egy nap alatt jó társaságban, minden rázódás, roncsolódás nélkül Bécsből Prágába juthaték[a] [Méhes 2–3. — [a]Vasúton].
2. rengés; cutremurare; Beben. *1662:* Ezen esztendőben áprilisnak 19. és 26. napjain nagy földindulás lőn, de az utolsó reggel 6 és 7 óra között levő olly volt, hogy a kinyitott üveg ablakok imide-amoda forganának, és a fogasokon levő fegyverek egymáshoz verődnének az nagy rázódásnak miatta [SKr 672].

rázódik rángatózik; a tremura; zittern. *1584:* Sophia varga Andras felesege vallia hogy feleolle kezdek ez Azzon feleól bezelleny, Mingiarast fel vgrek az benna kezem es zemekel Neztek mint razodot, hogy az ep kezemel meg Ne(m) birhatta(m) [Kv; TJk IV/1. 244].

rázogat 1. meg-megráz; a scutura de mai multe ori; mehrmals schütteln. *1602:* Czementes Kadar Mihaly vallya Zeoch Andrasne az Zakach Jstwan Zobachkajabol Ieo ky, es vgy kezde mondany Jstennek legyen hala Immar megh talalam az en el vezet marhamat, vgy razogattya vala az eleo rwhajaban [Kv; TJk VI/1. 566].
2. rázva igazgat; a aranja scuturînd; schüttelnd richten. *1632:* mondá uram, hogy Szabó Miklós Berkeszinével az tornácból jőnek volt alá; Szabó Miklós a nadrágát akkor köti volt fel s az asszony rázogatja volt az szoknyáját [Mv; MvLt 290. 79–82 átírásban].

rázószíj ? (malom)dobrész mozgató szíja; curea de tambur; Mühlenriemen. *1852:* A' felso kő uj a' korong es fazaka egészen vas, a korong fazakon csak egy vas karika van ... a rázo sziju hiányzik; a garad viseltes és régi [Km; KmULev. 2].

rázott szalmával elegyes széna; (furaj din) fîn amestecat cu paie; Hei mit Stroh gemischt. *1855:* most tsak szalmát esznek a Marhák és Kotsánt szénát még nem kezdett és amig a cséplés tartani fog adig nem is szükséges a rázott is — azon kivül is most sár van razottat csinalni, de mi helyt az idő arra valo lesz azonnal meg tsinallyuk a Rázottat is [Nagylak AF; DobLev. V/1386].

rázsa l. rása

reá, rá I. *hsz* 1. vkinek a testére/testrészére; pe corpul/partea corpului cuiva; auf js Körper/Körperteil. *1540:* az labom ky menywlt wgy anyera, hogy nem alhathok reya [Kv; LevT I, 9 Petrus Literatus Nic. Thelegdyhez]. *1573:* Garadicz Matias Azt vallia latta hogi az Korchoma haznal az peter Bort Eontet zellel az hazban, es hogi reyaiok hwllot volna az Bor zydny kezdyk egimast [Kv; TJk III/3. 202]. *1574:* Georgi Zeoch gergy zolgaia Azt vallia hogi mykor laczanak az leowe hellien vgi keztek haigalny egy kertbeol Reajok az zaz legeniek [Kv; TJk III/3. 355]. *1610:* jeött hazamra Zatalokan az kapumhoz, ott hagigalt be ram [UszT 30]. *1618:* 25 die Novembris juta bé Tóth Mihály uram és másnap mindjárt szembe lőn vele[a] és szép kaftánt adának reája [BTN[2] 155. — [a]A kajmekám]. *1662:* a mieink mind álgyúkkal tarackokkal, kézi puskákkal oda által reájok sűrű lövöldözésekkel igyekezvén a hídon által való jövetelre és a viadalra felingerleni őket [SKr 188]. *1775:* ottan járván ... szalma Suvadott reája [Tarcsafva U; Pf]. *1799:* Györfi Mária nem átallotta azt mondani kinek volna annyi kurásia a' réá valo feküvésre [Dés; DLt]. *1831:* Házom Fái el ázván réám rogyik és benne lévő Vagyonkáimmal együtt oda öll [Dés; DLt 951].
2. személyére, hozzá; pe/peste el/ea; auf ihn/sie, zu ihm/ihr. *1594:* Mierthogi penig az vristennek kemeni feniegeteset es ostorat feiwnkeon erezzwk nem egiebel hanem zwbeol valo ohaitassal, keonieorgessel vehettiwk elejt ennek az reank keouetkezendeo vezedelemnek [Kv; TanJk I/1. 240]. *1597:* Zaz Balint farkas vczay Capitan vallia, Thúdom azt hogy bozzús wolt zabo Mihaly Kadas Janosnera de en nem tudom hogy arra valo bozzúsagbol fútot wolna reank es minket fel inditott wolna [Kv; TJk VI/1. 33]. *1664:* hogi alli passa Besztercze allat valla az sok poganysagal mi fellakyak falustul az olla budaki havasra futtottunk vala. Egy het mulva fel üttenek reank az havasra az Tőrőkők [Szászfellak SzD; Born. XXXIX. 4]. *1677:* nem mulathattam el, hogy az Kegyelmed hozzám meg mutatott jó akaratját meg ne köszönjem, kivánván Istentűl sok jókat Kegyelmednek az mostan fen forgó dolgokban reám terjesztett synceritásáért [TML VII, 346 Bethlen János Teleki Mihályhoz]. *1702:* tudom edes batyam Vr(am) en azt hogy bizony Ngd az elso Indulatnak embere, de ha meg gondolkozik ... azert lelkem batyam Ur(am) dugiuk be sok reank ki Tatot szajal leuo gonosz akarojnk szajat [ApLt 2 Apor István Apor Lázárhoz]. *1758:* lehetetlen meg felelnem azok(na)k belölle akiket Ngd reám dirigalt ugjmint kő faragot, Kőmies(t) [Kendilóna SzD; TKl Perlaki András Teleki Ádámhoz]. *1806:* a' Czigányok is laktanak azon Küküllő két follyamjai között lévő követses hellyen, de a' Küküllő vize rájok lett gyakor ki öntései mián azon helyen lakások nem lehetett [Erdősztgyörgy MT; WH]. *1809:* Ezen visszahajtásomra másnap mindjárt az actor kezihez nem vette a szolgámtól[a] Rám visszahajtotta [Szárhegy Cs; RSzF 284–5. — [a]Az ökröt].

3. vmire, vminek a felszínére/felületére; pe suprafața a ceva; auf die Oberfläche von etw. *1570:* Ekhart Janos vallya, hogy My koron Seges wary Damokos Testamentumot Theot semmy Iras Nem lewt, hane(m) az vtan Hetay (!) Caspar Jrtta volt hazanal megh, Es Segesvary Damokos halala vtan Eo hozzayais vittek volt az Testamentu(m) lewelet hogi eois pechetet vessen Rea, De eo Nem akarta [Kv; TJk III/2. 130]. *1594:* Az heuedere zyat adot Chyatot warot reya d. 4 [Kv; Szám. 6/VII. 7]. *1630 k.:* egj louat megh niergele s fel ŭle rea [Mv; MvLt 290. 45b]. *1687:* Egy ezüst kalant Horvat Adam, es Tisza Barbara nevek vagyon reá mecczve [Déva; Szer.]. *1744:* duplás fenyő Ajtaja ... kűlyel vas retesz raja [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]. *1759:* mostan magam házához akarnék menni s mivel igen meg rongjollot, idegen embert fogattam hogj meg foldozza, de Bod András Ur(am) azt sem engedi fenyegetvén azon embert hogj le veri hazamrol ha fel hág rá [Albis Hsz; DobLev. I/292. 4b Bartók Mihályné panasza]. *1780:* Gyuritza a kalapját el vágotta frantiássan és nem maradhattam tölle mig pántlikábul valo bokrétát nem vett a Boltbol és körűl valo pantlikát széllest, és czifra kötést és gombot réája [Kv; SLt XXXIX Fr. Ferentzi Suki Jánoshoz]. *1817:* Az Also, vagyis a Faluhaz közelebb lévő Malmaknak nagy Gáttya jobbitást vàr, nem sokára égy inget (!) kell réaja vonni [Ördöngösfüzes SzD; ÖrmMúz.].

4. vmihez, valahová; de/pe ceva, undeva; zu etw., irgendwohin. *1546:* mykoron az thooth meg chenaltatyak esz mykoron az zegeny neppeth kyldyk reya mywelny, myerth Bogathy anna azzonnak esz Janosnak theeb zegeny nepe vagyon, hod nem Bogathy Chasparnak vagyon azeerth chak anya zegeny nepeth thartozzanak menden napon kyldeny menyeeth Bogathy Chaspar kyldeth [Panot[a]; Daniel O 6. — [a]Panád KK]. *1587:* egj zanhoz Chinaltattam egj Rűdat es egj keresztet reaia p(ro) d. 16 [Kv; Szám. 3/XXVI. 51 Suweges Gergely isp. m. kezével]. *1600:* Galffi Mihaly mikor diznot fogadot rea, bekesigesen birta, az Orozhegyek soha megh nem haboritottak benne [UszT 15/104 Kowach Janos, So Waradgiay Maros zeki, Zabad Zekely (35) vall.]. *1681:* Buda Janos kertje mellett levő darab földön Markuczan Miklos harom hazaczkat epétetven jobbagiot szallitot rea [Vh; VhU 34]. *1740:* az emberek az kik a malomba jártanak, az Lovokot Czüvekelték reája [Vármező SzD; LLt Fasc. 164]. *1810:* egy iratvany szánto föld ... Vicinussa Nap Nyugutrol az földők bűtűji reája jámak [Jedd MT; LLt]. *1816:* Mikor a kutadhoz a' Gémet csináltattad, akkor jobb lett volna Akasztó fát csináltatnod, hogy akasztottak volna fel reá [Dés; DLt 99].

5. (parázna szándékkal irányul) vkire; la cineva (cu intenția de a pîngări/dezonora); zu jm (mit unkeuscher Absicht). *1568:* Anna Relicta gregory zabo fassa (e)st feyer vary Jmre Egy Jngeth es gatyat hoza hozam, az gathya Merő veres vala meg mossam mondek, hogy, myre hogy Jgy Czelekezel bizon meg ver az isten, Es erre Monda feyerwary Jm(re) My bestyeth tehetek, ha Ram futnak, Mays ket leannak myuelte(m) meg [Kv; TJk III/1. 173]. *1570:* Makay Benedekne Erzebet valya, Mikor az Monosthor kapwban lakyk volt az eo vrawal, Zeoch Demeter, gyakorta mykor az vra hon nem volt, Rea Be ment chipte harapta es Intete hogy Engedne Neky [Kv; TJk III/2. 81]. *1572:* Orsolia Karaznay Janos leania, Durko Varga Georgy leanya valliak hogy Ez ely mwlt Napokban Jeo oda az Istwan vayda fya, otth leh wl es kezdy Mondany ... No Im megh Mondo(m) ha feyem ely essikes Aztalos Ilko Newe, Anyera yara ream hogi fogwa valek az toromba addegh horda Jo borokat etthkeket azzal zoktata hozza [Kv; TJk III/3. 13]. *1592:* Martha, Dabo Demeter zolgaloia vallia eccer oda ment volt[a] az vra haza Ablaka ala, es be kereccik volt teolle, es azt mongia volt, hogi ha be ne(m) bochatana az ablakonnis be hagna reia [Kv; TJk V/1. 200–1. — [a]Lukach az inas]. *1634:* Szabo Jakabne mondotta, hogy eo arra az eletre ne(m) atta volna magat, de addigh jart raja Szabo Peterne, hogy mindenekben eo haytotta es eo keritette [Mv; MvLt 291. 14b]. *1823:* Csernátoni Samuel Uram ... réám is töb versekbe el jött ... kinált egy Csomo pénzel, és kért hogy engedgyek néki [Radnótfája MT; TLt Praes. ir. 65/827 Csorvási Györgyné Benedek Klára (26) ns vall.].

6. vki ellen támadólag/ártólag; asupra cuiva cu intenții agresive; angreifend gegen jn. *1570:* Salamon Adam Janos zolgaya, Janos Borbely Marthon zolgaia vallyak Azonba megien oda az Taligas es az Aytot Beh Theoryh Reayok Es az Sram Istwan fyat zydia volt [Kv; TJk III/2. 174a]. *1572:* Mykoron Az olahok Reank Jndulan(a)k Es hagitany kezdenek, Lattam hogj Az monostory Kabos Ferench Erossen kezde Az olahokath zjdnya hogj haborusagoth Ne Jndetananak [Jákótelke K; KP. Mihaly tamas jb vall.]. *1627:* Egjczer azert az harangotis felen vertek uala reank, de vgian ne(m) merenek bantani [Nagyernye MT; BálLt 82]. *1644:* ugi dórgeólódik vala magaba(n) Nagi Janos, hogi aha ebek nam ugian ream vattok [Mv; MvLt 291. 410a]. *1659:* Bartsai egynéhány úrral, főemberekkel, mintegy tizenkétszáz törökkel Szebenben szorult Urunk is oda felé megyen, reok is szálya az várost [TML I, 464 Teleki Mihály feleségéhez, Pekri Sofiához]. *1662:* a mieinket felingerelvén ... rájok kezdvén nyargalni megnyomattatnak és nyakaztatnak [SKr 327]. *1753:* a pásztorok azt mondották nincsen mit egyenek, s a medve is reok tanult [Kvh; HSzjP]. *1757:* őtet megszollitottam hogj valami képpen a mi Falunk Erdejében ne mennyen, mert két Legény vagyon az Erdőben, és ha eszre vészik, a Falut reájok gyűjtik, és roszszul lészen dolgok [Gergelyfája AF; BK sub nro 834]. *1783:* rája is kést huzat volt fia s beléje akarta útni [Udvarfva MT; Told. 44/54]. *1813:* Te Koma fogjuk meg a' Czéh Mestert, és huzzuk ki a' hazbol és szaggassuk öszve, mellyre a' Czéh Mester azt mondván: hát réá lészel é te Koma, melyre viszont felele, réá bizén (!) [Dés; DLt 56. 17].

7. ellentétben vkivel/valakire; împotriva cuiva, la cineva; jm gegenüber. **Szk:** *átkozódik ~. 1591:* Bornemizza Gergelne atkozodot reaiok az tanaczbeli vraimra [Kv; TJk V/1. 61 Pokos Péterne Anna azzoni vall.] ✱ *fedd ~. 1570:* Sophia nehay ceob Janosne vallya feddyk volt rea Nozne Myert hogi megh tagattad teolem az penzt lam az te ladaban (!) talaltam megh [Kv; TJk III/2. 206]. *1573:* Kalmar Marton Azt vallia hogy ... eo Nem latta semmy haborgasat Istwannak, ha az Annja feddetis Rea Nem hallota semy tyzteletlent zolt volna ellene [Kv; TJk III/3. 199]. *1633:* hogi fel fele valo dolgara ment volt az Malom ala, en feddem rea hogy ott ne jarjo(n) mert nincz nekj ott semmi jaroia [Mv; MvLt 290. 115b] ✱ *zúgolódik ~. 1798:* zugalodni kezdettem reaja [Ádámos KK; JHb XIX/58] ✱ *zsimbel ~. 1819:* égy fél kupás Üveg lévén, azt napjáb(an) gyakron a kaputya zsebibe bé tette, a pintzébe le vitte, s ottan meg tőltette, és idő kozbe meg iddogalta, melly tselekedetéért az Aszszony sokszor 'simbelt réája [Kv; Pk 2]. *1823–1830:* Eleget is zsémbeltem réája[a], de nem volt foganatja [FogE 269. — [a]Az öccsére iszákossága miatt].

8. őt illetően, rá nézve, vele kapcsolatban; în privința lui, în legătură cu el; ihn bezüglich. *1550:* wk meg eligeznek vala az w marhaiokal az vag adossagokal ha meg hozzak vala Az marhahoz ne(m) Nwlnak vala hog az törvint Minden eros hwttel reia telliessitek Nekwnk ne(m) lón mit Tennwnk az meg tartot Marhat kezibe kelle bocatnv(n)k [Nagymon Sz; BesztLt 2 Nicolaus Kwny officialis de nag mo(n) a beszt-i bíróhoz]. *1555 k.:* az ketelensegh, es az reank kewetkezendew wezedelem Mynket Erre wyzen es ketelenyth [LLt]. *1570:* Paysos Janos es Kadar Estwan vallyak hogy Talaltak otth Trombitas Demetert, Es otth leh wltek Paysos Janos kerdette hogy Megh Mondana ha volt valamy keozy Zabo Janosnewal Mert sok zo vagon Rea [Kv; TJk III/2. 30]. *1600:* ferench Janos is kj mene az aztaltúl, megh en monda(m) neki hogy ne mennjen kj, merth valamenjere ezembe vettem wala az rah walo zandekot [UszT 15/66 Radichy Janosne Annos Aszonj Betlenfalwj Zabad zekely felesége vall.]. *1751:* Jo akaratodot most egyszer mutasd meg Hogy mondjunk jot reád házadot áldjuk meg [Hétfalu Br; EM LI, 127 betl. játék]. *1786:* hozzám a Házomhoz szalada az Fogados Pap Todor, és ottan el butt ... akkor meg nem találhatván meg nem verhették, de ekkoris ha meg kaphatták volna az mint láttam indulattyakat rája megverték volna [Hidvég MT; GyL. Frunza Demeter vall.]. *1845:* (Székelly Anikó) Balog Istvánnak Gazdaszszonya nem volt minél fogva az Appr. Const. V. R. 83k Edictumát reá nemis alkalmazhatja [Dés; DLt 591]. *1869:* a major kimondotta rám a karom gyengesége miatt az untauglichot [Pf Pálffi Károly lev. Kv-ról].

Szk: ~ *nézve/való nézt. 1659:* Engemet pedig csak rád nézve is tudom, hogy meg eskütnek [TML I, 342 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz]. *1773:* Eltelék ezen 1773-dik esztendő reám nézve elég kedvetlenséggel [RettE 316]. *1803:* Az idő rővid reám valo nézt — vajha meg nyerhetném hogy Oráim addig nyulnának mig kedves Sogor Uramot a' Kedves Hugammal meg edgyszer Házomnál meg láthatnám [M.dellő TA; DobLev. IV/868]. *1836:* mind ketten Szerelmesek edgy helyt voltak, és réájok valo nézt nem volt büntetés [KLev.].

9. vkire/vmire vonatkozólag; referitor/cu privire la cineva/ceva; in bezug auf jn/etw. *1585:* Keoteles Istwa(n) vallia ... Keotelwereo Tamas monda hogy az Jdes Mesterek Akarattiok Az, hogy leorincz Mesterteol el vigiek a' ladat de keozzwlwnk ky Akarta es ky Nem, voxot ne(m) kerdettek Rea [Kv; TJk IV/1. 439]. *1588:* Die 2. Nouembris Eo Kemek vegeztek Egez czehwl, voxot aduan mind feienke(n)t Reia[a] [Kv; ÖCArt. — [a]Köv. a végzés]. *1676:* az pater Jósa követségére dispositiója volna az tanács Fogarasban való menetelirűl noha minap censurát kivána ő nagysága reá [TML VII, 199 Béldi Pál Teleki Mihályhoz]. *1786:* Tot Mihálynak mond az Biro Szakáts Péter, hogy adgj nékem marhát, mert én el kőtőm az Marhádot, mert nékem erős Parantsalatam vagjan rája [Hidvég MT; GyL. Király János (40) taksás vall.]. *1802:* mind az ők értekre, mind az őreg emberekröl reok lett mondás, és által adás szerint [Kőrispatak U; Pf] *1804:* mi ne mennénk a Rétbe Kaszálni, mivel éppen meg nem engedi, és semmi igazsága Sintsen reá [Marossztimre AF; DobLev. IV/875. 5a].

10. számára, neki; pentru el/ea, lui, ei; für ihn/sie. *1583:* az Istennek aldasat keuanuan reank az egymas zereteó uoltunkert: vegeztuk[a] [Kv; MészCLev. — [a]Köv. a végzés]. *1591:* Azirt uallato paranchiolatot hozot riad uaida gergeli | tigedet fél peres uaida gergeli tiged Jgien ruton zidot hamissan oztottal ria kertét [UszT]. *1637:* Vyob commissioiat hozua(n) ismet reank Ngd(na)k Kglmes Uru(n)k az Thorozkaj iobbagjnk [TLev. 8/1]. *1659:* a micsoda jót teneked a Tisza nemzetség kíván, bár réád ne adja Isten [TML I, 324 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz]. *1694:* edes leányom ... szánom az read valo haszontalan szép intesimet, sok kölcségemet [Torockó; Pk 7]. *1704:* Sok but és banatot hoz reank az üdö [EM XXXV, 276 gyászének]. *1731:* a Maros Szent Királyi Keresztesi Jószág haszonvehető nem lévén adtuk a réánk háromolhato reszt Tkts Inczédi Joseffnek [Marossztkirály AF; JHb XXIX. 12]. *XVIII. sz. v.:* mínekutánna le kaszáltuk volna az réánk ki rudalt kaszálot eső superveniálván 14. szekér szénát desumalt mi rajtunk Krányik Uram [F.lapugy H; Ks 75.VIII. 91–100]. *1808:* Mind ezekre nézve hibáztonak tehát a' midőn azzal vadoltak hogy külön külön 12 forintokig akartuk büntetni vagy büntetetni mivel mi egy egy Társasságot hat forintra hattunk rája [Torockó; TLev. 7/13].

11. vmi célra, érte; cu un anumit scop, pentru ceva; zu einem Zweck. *1572:* valaztyak Zalay Janost rea hogy az ortalt ky Mongia, Mikor Beh Jeot volna lakatos leorinch Ezt Mongia Zalay Janos neky[a] [Kv; TJk III/3. 27. — [a]Köv. a nyil.]. *1595:* Az Benkő Mihály fűvit kaszáltasd meg. Szólj az asszonynak, nám azt is tudja, hogy két forintot adtunk rá [SzO V, 159 Alsócsernátoni ember leveléből Havaselvéről]. *1652:* Desert<ae> Fund<i> Elegseges volna czak volna ember reá [Türe K; GyU 97]. *1691:* az Romai Császár eő Felsége mostan Quartelyra fel menő Német vitézei az mely Falukban meg szállottanak, háltanak, naplottanak az Falu béli szegénységnek reájok micsoda Expensai és Karai lehettenek [M.bece AF; Told. 25]. *1722:* Kgd nékem aszt mondá Szebenben hogy a kgd Gabonájából adgjak ki ä Falukra, hogy klákazzanak réá [KJ. Rétyi Péter lev. Fogból]. *1730:* hét fönn reggel jövének elsőbben Donát János Uram, Szabó Thamás[a] s hozának őt pólturát ... s tőllem égett bort kérének rája [Altorja Hsz; Borb. I Danka Lászlóné Ilona (40) ns vall. — [a]Folyt. a fels.]. *1789:* Mais fen áll azon Malom ? ha fen áll azt ki, mi modon, mi conditiok alatt, munkát tévén reá, inditotta meg ? [Kük. ; GyL hiv.]. *1825:* Rosz gazda — minden jószágait el idegenitette és azokat a honnan csak kap reájok valamit szüntelenül onerálya [Bala MT; Told. 21].

12. utána, azt követőleg; după, pe urmă; danach. *1563:* Megh Erthwen felseged leweleth kyben paranchyol wala felseged hogy My galthywre Mennénk Az gywmewlch kerben az Ew Rezeketh az felseged parancholathya tartasa zerynth meg kęrywk ... es ... Egy darab fewldhbewl ozlast kerenk Nem ada Eghyketh es tyzen Ewthewd napra Reyaya hywok az felseged parancholatya Tarthasa zerynth [JHb XXIX/27]. *1807:* dél elöt majd semmit sem tanultam délután is tsak ollyan voltam mikor az estvéli Letzkét tanultam esmét nagyot ütöttem a magam egességemért hogy jobb(an) tanuljak osonáltam réá jol [Dés; KMN 369].

Szk: *ihatik* ~ étel után ihatik. *1614:* Ez üdő alatt még Szebenbe mulatánk, menénk egykor Kamuti Farkas szállására ... monda nekem Kamuti Farkas Eleget egyél, hogy ihassál rea. Mondám én: Ha lészen mit, eleget eszem. Monda: Annyit egyél, hogy megihassad az tengert rea [BTN[2] 65] ✱ *iszik* ~ **a.** vmi után iszik. *1715:* Az Asszu szilvát meg főzvén és a levét jol meg Nád mézelvén ebéd előt egy orával hörpölgessen az ember és egy jo ital vizes bort igyék reá [Szuszia H; Kf]. — **b.** beiszik vmit. *1569:* az kert me-

gheolis az kerezt fan kyweol, az fekete feleól, boryokat, teheneket el haytottwk, Jttunk Rayok [Mezőbánd MT; VLt 7/692 Paulus Zekeres de band vall.]. *1600:* az warosnak[a] az Kikelọn thwl semmi birodalmath ne(m) ertette(m), ha chak egy boriuis altal me(n)th az Kikelọn, es Zombatfalwanak hyrek leött benne, be haitottak, es ittak rea [UszT 15/263 Ambrosius Mihaly de Bethlenfalva (60) vall. — [a]Szu-nek]. *1847:* külömbennis látták hogy[a] tsak innya akar rájok az 12 Darab ökreketis béhajtották az Josa Ferentz Uram Oklába mivel ott kortsoma lévén ott szoktak az marhákra innya [KLev. — [a]A falusbíró].

A jel-re l. a *beiszik 2.* alatti jegyzetet.

Sz. *1595:* lassatok ha megh fogiatok ha sost ett igyek rea [UszT 10/41].

13. ráadásul; pe deasupra, în plus; noch dazu. *1704:* Ma vallatták a Keresztesi uram Kocsi nevű szolgájafélét is, aki annyira ordított a kínban, hogy kihallott az utcára Reája a füst is kilátszott, amint sütögették őket [WIN I, 100].

14. visszaható nm helyén; în locul unui pronume reflexiv; anstelle von Reflexivpronomen: magára; asupra sa, pe el/ea; auf sich. *1584:* Az Scipio adossagath az Bathory Istwan sokzor walo therekedesere reank kellet(t) wenneonk [BáthoryErdLev. 144]. *1603:* Relicta Andreae Eordeogh Anna fassa est oztan en be menek, hogy egy Gereznát vegiek ram [Kv; TJk VI/1. 674]. *1630:* Az mely subát őfelsége küldött tőlem, az mostani tractatusunkban az vala rajta, s mondá: Megmondjad őfelségének, hogy azmely ajándékot nékem küldött, ím magad látod, hogy azt vöttem reám [BTN[2] 433]. *1705:* A húgom, Bethlen Lászlóné is kéredzeni akart volna ki maga jószágába, de itt nem is mér az ember, mert én magam vennék suspiciót rám [WIN I, 526].

15. vonzatszerűen; ca o recțiune; als Rektion. **Szk:** *~ való esekedés. 1820:* A' Vartzagás Úttzai szegelet ház Ös örökös Apai Udvar lévén a tisztelt Ur magának, és gyermekeinek ell felejthetetlen praejudiciumara, látván A' Tekéntetes Urnak, és a' Tekéntetes Iffju Asz(sz)onynak nagy reá valo esekedését által engedé a' Tekéntetes Urnak és Tekéntetes Asz(sz)onyának [Ne; DobLev. V/1034] ✱ *~ való gondviselés. 1600:* lattiuk kegmeteknek sok gongyait, reank walo sok gondwiselesith [UszT 15/252]. *1661:* valamit, jobb és tisztességesebb dolgot, réád való gondviselésemben feltalálok, el nem mulatom [TML II, 124 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz]. *1672:* Az mi az Husztra való gondviselést illeti ... elhisszük megvétele is fenforog s rá való gondviselése is [TML VI, 329–30 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz] ✱ *~ való harag. 1717:* az kitöl ertette(m) hogy költ az az hir, eppen csak ram valo haragjából hallom hogy besteleniteni akarna, de Annak hamiskodása semmit ér [Kv; Ks 96 Bíró Mojses lev.] ✱ *~ való költség* ráfordított költség. *1570:* az Trombitas Zabo Janosnak egyszer Mynden rea valo keolchegereol megh fizetet [Kv; TJk III/2. 20]. *1614:* az rejaja valo keölségett, az Adossagh megh fizetését penig biztünk Sopia Azzonra [Kv; RDL I. 96a]. *1823–1830:* a reám való költséget is inkább hiszem megsokallhatták volt [FogE 199] ✱ *~ való nehézség/neheztelés. 1658:* Elvettem az leveledet, az melyből értem, hogy írod, hogy értetted másoktúl reád való nehézségemet [TML I, 129 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz]. *1666:* Az nagyságod 1. Januarii irt kegyelmes parancsolatját az havasalföldi kalarások meg adták, melyből értem nagyságodnak rám való nehézségét [TMÁO IV, 30 Cserményi Mihály a fej-hez Konstantinápolyból]. *1771:* mostanis ezen én rajtam esett, Ecclésiátol esztendeig valo meg fosztatasom, tsak három Papoknak reám valo neheztelésétől esett meg, nem valami meg érdemlet bizonyos oktol [Monó Sz; BfR] ✱ *~ való panasz. 1614:* megmondta az pasa Balassi uramnak hogy Báthori Gábort nem hadja az fejedelemségben, mert elunta a rea való panaszt hallani [BTN[2] 76] ✱ *elég ~* alkalmas/képes vmire. *1597:* Az Actrix kez volna feiet teórueny ala haitani. Azt mo(n)dgia hogy rakia rah, bizonicha rah: Az I azt mo(n)dgia hogy nem rakhattia merth ne(m) eleg rah [UszT 12/129–30]. *1602:* En egikor meg mo(n)da(m) Balas matęnenak s monda(m) hogy nem elegh rah hogy most fel tarchia az eórekseget, de ez vtan meg valtya ha elegh leze(n) rah [i.h. 16/72 Joannes Jakab de Bikafalwa jb vall.] ✱ *érdemes ~* alkalmas vmire. *1663/1728:* Ha valaki Falus Birosagot, esküttseget es kert birosagot fel nem akarna venni az ki erde(m)es reaja falu boszujan maradgjon masnak advan azt az egj forintot az ki el viseli erette [Szentmihály U; Törzs. Jakab János kezével] ✱ *értéke van/nincsen ~* kb. tehetsége van/nincsen vmire. *1578:* ky ky mind az eo maga haza eleyt meg tiztichia, es a ganet ky hordassa, A kinek penig erteke rea ninchie(n) hogy ky witethesse az ollyannak eó keg Biro vram legien Itelety zerent segitseggel [Kv; TanJk V/3. 164b]. *1583:* Valamellykunk Niaradczaka meszarlot, tartozzek teledczakays meszarlani mert ha erteke leuen rea nem meszarlana, buntessek egy forintal [Kv; MészCLev.] ✱ *gondja/gondviselése van ~. 1560:* kiert keg:nek iëuendóben io zomzedssagual lehessenk töb gondúnk se legien ez vtannys rea [Apanagyfalu SzD; BesztLt 41 Myko Balas lev.]. *1593:* latuan orzagunknak niomorult allapottiat, vltro io akarattiokbol kellene offeralni magokat az tereh viselesre[a] az varosnak gongia viselese lezen reaia az mai napon [Kv; TanJk I/1. 222. — [a]A rendkívüli adó megfizetésére]. *1644:* nem is engedi Uram ezt az feoldet bizonj gongia lezen ria [Diós K; JHbK XVIII/29]. *1649:* ha fel vetnék a Gáttyát gondviselés lenne reaja [Kv; BLt]. *1723:* Egregyi János ház hellyéböl égy jo darab holta után az Pásztai Ferencz Vram háza hellyéhez foglalodott de mint hogy gondom nem volt reá nem tudom hogy foglalodott el [M.köblös SzD; RLt Balog Mihály (75) ns vall.] ✱ *gondot visel ~. 1570:* Byro vra(m) es Tanachbely vraim vgy visellienek gondot Rea[a] Mint varas dolgara [Kv; TanJk V/3. 13a. — [a]Az ispotályra]. *1731:* eö viselt gondot többet reájak [Mezőpagocsa MT; Ks]. *1831:* Jol emlékezem Dregán Vonutzra mert kárakat, és nyughatatlanságokat okozot a' Guja mellett nem igen hált és rájak gondot nem viselt [Dés; DLt 332. 6] ✱ *haragos ~/haragot tart ~. 1559:* De domo Ethweos gaspar d(omi)n(us) Ladislaus relaxauit d 50 Eskwt hogy megh atta. de az Notarius haragos volt reya [Kv; Szám. 1/IV. 187]. *1756:* Ha Molduán Vonya keze alatt valo valamely emberre meg haragszik, esztendeig is tartya az haragot reá [Galac BN; WLt Marikutza Mátéh (40) jb vall.] ✱ *hatalmat ad ~. 1571:* Keryk azon eo kegek az adon laro vraimat mykeppen Ennek eleote valo gywlesben hatalmat attak eo kegnek Rea hogy az adot fely zediek, Minden Emberen zemely valogatas nelkwl, Theob senky Ez adobol Zabados Neh legen [Kv; TanJk V/3. 43] ✱ *hatalma van ~. 1575:* Azert keryk eo keget Byro vramat hogi adyon zolgat Mellyek (!) es legien hatalmok Rea Mindennek pinceyet meg latny [Kv; i.h. 112a]. *1584:* ha az birot ne(m) tisztelnek vagy meg Rwtolnak: Tahat hatalma

vagion rea az bironak vgh mynt eg varosi embert meg bwntethetni [Torda; DLt 212]. *1762:* Kapitány Thodor ökegylme azt mondá: én cselekedhetném azt mivel hogy vagyon hatalmam is reá te közülletek kettőt el lőhetnék, de nem cselekszem [Szentgothárd SzD; WassLt Sigován Gligor (30) zs vall.] ✱ *kedve van* ~ hajlandósága van vmire. *1760:* Bethlen István úr Bágyoni Zsigmond által Lónáról ellopatta a kisasszonyt, lévén neki is kedve reá [RettE 104] ✱ *kénytelen* ~. *1630:* azzal mentette magat hogi eő ketelen rea [Fületelke KK; BálLt 42] ✱ *kész* ~ hajlandó vmire. *1568:* azt monda kakas Andras kez vagyok Rea[a], hogy ha meg ne(m) bozonkodtatnak [Kv; TJk III/1. 218. — [a]A megegyezésre]. *1624:* Ele Alua(n) Desy Georgj Vra(m) Jelente azt mi Elottunk hogi az eô kegme vnokaianak Andorkonak az eö Edes Anniarol szallot Tertiumat Kalaczsuteö Ferencz adna ky es lenne Inue(n)tariumba(n) be Irua melj Ellen Kalaczsuteö Ferencz nem Reluctaluan hanem kesz leön rea [Kv; RDL I. 123] ✱ *költsége van* ~. *1558 k.:* az aranywalto ... nem gondolia megh azth, hogy az feiedelemnek sók keolchege vagion reaia az cementhre es mind fizetese [Nsz; MKsz 1896. 295] ✱ *méltó* ~. *1670:* azután jobban megvizsgálhatja dolgát ő nagysága azon embernek, s ha méltó leszen reá, megtalálja ő nagysága [TML V, 88 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] ✱ *nehézség van* ~. *1659:* De most leginkább csak rám vagyon az nehézség, mivel a többi mind volt udvarnál, csak én nem voltam [TML I, 362 Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz] ✱ *panasz jön/van* ~. *1570:* Az varga vraim dolga feleol Ig zoltak hogi vgi Árwllyak Myweket es oly arron aggyak hogi panaz Reiaiok Neh leoien feletteb valo draga volta feleol [Kv; TanJk V/3. 11b]. *1676/1681:* Igaz Vedret, Ejtelyt, vékat es fontot tarczon[a] mindenütt; panasz rea ne légye(n), hogy nagyubbal vészen bé es kisebbel ád ki hol mit [Vh; VhU 659. — [a]A számtartó]. *1746:* Az Grohoti Dominális Gornyik Pavel János ... vraság szolgalattja irántis kevés panasz vagjon réája [H; Ks 62/6 Pirva Petru vall.] ✱ *pénzt ad/kér/vesz* ~. *1568:* Borbolya chyzar Peterne, Martha Bakos Janosne ... fassa súnt hogy eǫk Kǫmyes Paltol es az felesegetǫl hallottak hogy harom ezwst kalant es egy pohart Jgyartho gǫrgnek hogy penzt keryen Rea [Kv; TJk III/1. 242]. *1570:* Mezaros Balint vallya Egy pohart vith volt hozza hogi penzt aggio(n) Rea [Kv; TJk III/2. 162f]. *1573:* Biro Kato, Azt vallia hogi trombitasne hozot volt eo hozza Egi Kis parta Eowet es harom arany gywreot hogy penzt kerne Rea valakytwl | Sara Leorinch deak Leanya ezt vallia hogy eoneky az attya meg hatta az Eowet Senkynek ky ne aggya mert eomaga meg valtya es senkyteol ne(m) veot pinzt ra [Kv; TJk III/3. 253]. *1579:* Az 18 May eg kónwet kötettem be az Cancellariüsnak eg penczt sem adot rea [Kv; Szám. I/XVIII. 14]. *1615:* ha ... kinszeritetnekis tob pinzt ez lozagra fel uennj Zigethy Jstua(n)t talallia meg felolle, es twlle veszen tob pinzt rea [Dés; SLt 29. 7.12 Emericus Arkj nyil.]. *1629:* Cziszar Ferenczenekis sarut uit az Ura, de eö ketelkedik benne hogj nem adot penzt az aszony rea [Mv; MvLt 290. 146] ✱ *sor kerül* ~. *1783:* Compulsoriummal engemet is idéztek volt de hogy a' Sor nem került reám, én esketetlen és kérdetlen maradtam [Kr; IB. Georgius Sombori (45) ns vall.] ✱ *számot tart* ~. *1761:* hogy a vadgyűmőltset esztendőnkint ki szokta rollok leszedni, számot nem tartottam réá [Koronka MT; Told. 26]. *1770:* Számot nem tartottam réá sem Jobbagy sem a zellér hany Napot szolgal egy héten [Babuca Sz; IB] ✱ *szükség van* ~. *1618:* az cancellarius tudja, hogy az erdélyi szekeres lovakon ide szép hámokot hoznak, és őneki nagy szüksége volna rea [BTN[2] 174]. *1705:* A fejedelemasszony azt mondja, hogy Szeptemberben várja a generális, minthogy most nem is igen van szüksége reája a generálnak [WIN I, 503]. *1806:* Királji szolgálatban azaz háboruban valo menetelre ki vettetvén, ottan szükség nem lévén rája visza botsáttatott [A.csernáton; HSzjP] ✱ *törvényt lát* ~. *1581:* Ez mostani esset penigh 'a my lót Az Monostor vcza kapuba semmy keppe(n) el ne twrje eo kegmek, hanem tórwent lassanak Rea [Kv; TanJk V/3. 224a] ✱ *törvényt láttat* ~. *1671:* az mely boér Kegyelmed itt létében ide jött vala, annak az apja is most ki szökött; ő nagysága itt az maga birodalmában láttasson törvényt reájuk [TML V, 510–1 Székely László Teleki Mihályhoz] ✱ *törvényt tehet* ~. *1671:* azon helynek Birái által büntettessenek törvény szerént a' szitkoknak mivoltához képest, ha nem Nemes személy lészen, ha penig Nemes a' Városi és Paraszt Birák ne tehessenek törvént reá [CC 53] ✱ *törvényt tesz* ~. *1703:* kötve vitték ismét eököt Rogozra, és ott Törvényt Töttenek reájok [O.magura SzD/Kővár Szt; Told. 24] ✱ *vigyázása van* ~. *1619:* Ó azért ugyancsak titkolatlan promulgálta az Felséged megindulását de igen titkon és serio kértem, hogy legyen igen nagy vigyázása rea és ne hadja beszélleni [BTN[2] 328] ✱ *vigyázást tesz* ~. *1782:* Fattyu Todor mindenkor ... ugy tartatott mint Jobbágy hanem az uraság réája oly különös és szoros vigyázást nem tett [Sólyomkő K; Eszt-Mk].

Sz: *feni a fogát* ~. *1582:* Cathalin Somogy Palne vallia, Monda Igiarto Georgy, leoszte Neste kwrwa sok wdeoteol fentem fogat reád [Kv; TJk IV/1. 53] ✱ *vásik a foga* ~. *1750:* Apám Vramnak az uj Esztendőben egj Hattzeg videki Dámát kivánok tudom is hogy vásik a Foga réa [Folt H; BK. Bethlen Gergely lev.].

II. ik-szerű haszn-ban (ha a cselekvés nem az egysz 3. személyre irányul); folosit ca prefix verbal (dacă acţiunea exprimată de verb nu se răsfrînge asupra pers. a 3-a sg.); präfixartig gebraucht (wenn das Verbgeschehen sich nicht auf die dritte Person Sg bezieht). **Szk:** ~ *akad* meg/rátalál; a da de/peste cineva; jn auffinden. *1752:* Nemes Gabor busult fiaival edgjütt hogy azon Attyafiai reájok akadta(na)k [Menyő Sz; Ks 101]. *1764:* Egjik fatens ... Egjenesen réájok akadott az disznot teringetőkre [Torda; TJkT V 202] ✱ ~ *áll* vádat emel/eljár vki ellen; a acuza pe cineva, a porni o acţiune împotriva cuiva; jn beklagen. *1657:* Itthis az en tyztembe igaz elegh lopast teznek mert abba byzakottak hogy ha valamelytt megh fogom hatt chak ith fogwa tartom senkj nem al reayok [Nagysajó BN; BesztLt 74 Horúath Lukach Sayoj tyzt tarto a beszt-i bíróhoz] ✱ ~ *állít* vki ellen tanút állít; a prezenta un martor împotriva cuiva; gegen jn Zeugen aufführen. *XVII. sz. v.:* (A kárt) En ram fogta hamis tanokot is allittot riam [Bikfva Hsz; UtI] ✱ ~ *becsültet* vkire kirovat/szabat; a face să fie impus pe cineva; festlegen lassen. *1728:* hogy ha penig a Szőlőt jól annak idejében meg nem mivelnék ő Nsága e' miá következhető szölejebeli kárát rajok becsültetvén meg vehesse rajtok [Torda; JHb Jósika Mózes ir.] ✱ ~ *becsültetett* felbecsültetett és vkire kirótt; impus; festgelegt. *1751:* (Vándorék) ha valami kárt marhájokra becsültetnek azt számban sem vészik a' reájok becsültetett kárt megh nem fizetik az Becsüseknek itéletek Szerent, hanem csak a' mit akarnak [Balázstelke KK; IB. Michael Rempler (60) jb vall.] ✱ ~ *bérel* vkire/vki ellen felbujtat; a instiga pe cineva împotriva cui-

va; jn gegen jn dingen. *1593:* Anna Azzoni, Jstuan deak Lukachne vallia Bakai ferencz Kuti Martont ebnek zigia vala, es eztis mongia nekj mit vettem en neked eb, hogi Tot Jstuant ream berled [Kv; TJk V/1. 250]. *1594:* Szechy Marton vallia, Az megh holt Eotweos leghenj Beleniessj Andras monda, Medgiek megh bekelle(m), meg keowete(m) Baisz Martont mert ream berlette Balassj Gergel, eo miattok kel el veszne(m) [Kv; i.h. 467] ✱ ~ *bíz* **a.** vkire bízza vmi elvégzését; a însărcina pe cineva cu ceva; jm das Erledigen von etw. anvertrauen. *1618:* az én uram nékem sokat írt az Jenő állapotja felől, s nékem is írta Őnagysága, hogy reám bízta arról való tractáját nagyságodnak [BTN[2] 159]. *1637:* az my kegl(me)s Urunk azon ezüsteös On keőves Banyanak mivelhetęsęt reank bizta es hadta keglsen [Thor. I/26]. *1710 k.:* Egyszer a szemem sokáig fájván, purgatiót vevék egy híres és bizony tudós doktortól, valami liktárium-forma vala, rámbízá a véle való élésnek módját és regimenjét [BÖn. 528]. — **b.** vkinek a gondjára bíz vmit; a lăsa ceva în grija cuiva; etw. js Sorge überlassen. *1663:* bizony nem mi tartjuk ezt a várat, úgy látom, nem is bízzák réánk [TML II, 577 Teleki Mihály Lónyai Annához]. — **c.** tisztséget, funkciót bíz vkire; a încredința cuiva îndeplinirea unei sarcini; jm eine Funktion anvertrauen. *1592:* die 3 Marty biztak vala az Zamüeuő Vraim ram az porchinaltatasnak gondgiatt [Kv; Szám. 5/XIV 2 Eppel Péter sp kezével]. *1662:* Reám nem bízta volna, ha maga is elégtelenségét nem ítílte volna [SKr 472] ✱ ~ *bizatandó* vkire bízandó; care urmează să fie în grija cuiva; js Sorge zu überlassend. *1669:* En Boer Sigmond Esküszöm hogy azon Portan lévo minden ream bizatando dolgomban az Nemes Orszagnakis igazan szolgalok [Gyf; Törzs. Boer Zsigmond kapikiha esküley.]. *1727:* En T. T. esküszöm az egy elő Istenre hogj a ream bizatando vasárlasban igazan eljárok [Kv; SRE 154–5] ✱ ~ *bizatott* vkire bízott; care a fost lăsat în grija cuiva; jm anvertraut. *1663:* Én az kegyelmed reám bízatot dolgait kezébe adám, szóval is megmondám [TML II, 486 Szentpáli János Teleki Mihályhoz]. *1806:* ezen pásztorok magok pásztori kötelességeket nem vivén; hogy az reájok bízatott helységet megőrőznék, hanem inkább magok marhájokkal nagy tetemes kárt tétettek [Szárhegy Cs; RSzF 174] ✱ ~ *bízattatott* 'ua.; idem' *1676:* ma jövén be az várban, reánk bizattatott dolgainkban naponként procedálni igyekezünk [TML VII, 221 Sárosi János és Inczédi Sigmond Teleki Mihályhoz]. *1748:* az puskások réájok bizototot vásári Strásálást posthabéálták az kereskedő vásári Gőrőgökre rohontonak [Déva; Ks 112 Vegyes ir.] ✱ ~ *bizonyít* vki bűnösségét/felelősségét bebizonyítja; a dovedi vinovăția/responsabilitatea cuiva; Schuld/Verantwortlichkeit von jm beweisen. *1568:* Johannes barbely pro Michaele Berzete est fassus ... hazuch bestiewl benne, hogy en nallamnal Job ember volnal mind addeg myg ream ne(m) byzonytod [Kv; TJk III/1. 219]. *1598:* Veres Balint wallia Imre deak monda palastosnak. vgi walliatok hogi bizony hiteos emberrelis reatok bizonytom az dolgot [Kv; TJk V/1. 199]. *1647:* azt keuano(m) hogi auagi ualia avagi penigh tagadia, hogi nem diffamalt, ha vallia jelen vagiok, bizoniczia rea(m), megh bizoniosodva(n) az dologh bwnteteodgiem erdeme(m) szerent [Kv; TJk VIII/4. 168] ✱ ~ *bizonyíthat* vki bűnösségét/felelősségét bebizonyíthatja; a putea dovedi vinovăția/responsabilitatea cuiva; Schuld/Verantwortlichkeit von jm beweisen können. *1567:* Vrsula Rlta Emerici thakach fassa est ... Valaki azt mongia hogi en es az en Anyam lopok vagyunk w enmaga legyen mig ne(m) ream bizonithattya [Kv; TJk III/1. 118]. *1593:* ez az Anna ennekem felesegem wala en hozzam gianakogyk merth eö bizonsagrais fogoth wala abbanis megh fogiatkozik ne(m) bizonithata ream sokalam a torwenth hogj meghis heted maghammal menche(m) magamoth [UszT] ✱ ~ *bizonyosodik* vki vétke/hibája bebizonyosodik; a se dovedi vinovăția cuiva; js Schuld/Fehler bewiesen werden. *1749:* mikor a Banatusi embereket pénzektől meg fosztottuk volna hogy reánk bizonyosodott meg békellettűnk a meg bántodott féllel [Kismuncsel H; Ks 112 Vegyes ir.]. *1771:* Ha az a pénz az actoré atyámé lett volna, s reám bizonyosodott volna, volt vessző vagy ostor, hogy azok által nekem mint gyermekinek illendő satisfactiot tehetett volna [M.hermány U; RSzF 269] ✱ ~ *bízott* **a.** vkitől vkire bízott; care a fost încredințat cuiva; jm anvertraut. *1582:* <En N> Eskeoze(m) az elo Istenre hogy az varasnak valaztassa es az vnio tartasa zerent e mostany varostul, Ram byzot vonas igazetasba, híven el Iarok [Kv; TanJk V/3. 256b]. *1770:* Énis hivatalban vagyok, 's a réám bizott dolgoknak meg felelni betsületem kiványnya [Mezőbánd MT; DobLev. II/421 Szántó Sándor anyjához]. *1841:* Veresnek vettem a levelét, de meg is Szidom holnap jol érette a Procurátorral edgjütt anyi bokkot csináltak minden réájok bizott dolgaimban [JHb Jósika János feleségéhez Bécsből]. — **b.** vkinek a gondjára bízott; care a fost dat/lăsat în grija cuiva; js Sorge überlassen. *1679:* Az Kegyelmed reám bizott vásárlását is Uram elküldtem, az mit megvehettem [TML VIII, 531 Sárosi János Teleki Mihályhoz]. *1869:* Mindenik körlelkésznek egyszersmint kötelességévé tétetik, hogy a rájok bízott iskolákba e köröztetés után azonnal ki szálljanak [M.bikal K; RAk 177] ✱ *bocsát* **a.** vkire/vmire ereszt/enged; a lăsa pe cineva/ceva să meargă într-un loc; irgendwohin gehen lassen. *1572:* Megh Zaydula(n)ok Az Monostorhoz tartozok, Es hallam, hogi Monda az Jteleo Mester Ne Bochassatok Reank Ewketh [Kalota K; KP Flora Janos jb vall.]. *1575:* Tawaly Eztendeoben Ment volt eo hozza partas Katalin es Zolgat kert Meg fogtatny Eoket egiket Mint lopot Masikat Mint Eneztět, Eo zolgat adot Neky es Reaiok bochatta [Kv; TJk III/3. 362f]. *1635:* mostanis megh purugatanak az kathonak, hogy minden roz embert ram bocziatok [Mv; MvLt 291. 39a] — **b.** az Isten vmilyen csapást mér vkire; (despre Dumnezeu) a pedepsi cu ceva; (Gott) jn mit etw. schlagen. *1584:* Immar Mint Neg hete vala, hogy A masik labatis megh vesztek, Mondam Azt, No az Vristen ream bochatta ostoral ez eordeogeót [Kv; TJk IV/1. 258]. *1590 k.:* Ez ide ala megh irt limitatiorol wgy teczet ew kegmeknek hogy mikor Isten draga es zewk ydeot bochiat reank chiak ackor obserualtassek [Kv; KvLt Vegyes III/13]. *1594 k.:* egy nehany esztendeőteól fogua az Vristen kwlemb, kwlemb fele latogato ostorit reank bochyatuan ki miat telliessegel el fogiatkoztunk [Dés; DLt 247]. *1661:* ha Isten ránk bocsátja az pogányságot, jöhessetek ki, azzal penig minden órában oly készen legyetek, hogy minden szempillantásban indulhassatok [TML II, 72 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] ✱ ~ *csap* (az ellenség) lecsap vkire; a ataca, a se năpusti asupra cuiva; jn angreifen/fallen. *1710:* A svécusok közül mintegy ezeren Moldavába jövének A muszka rájok csapa Lengyelországból, levága benne, a többit elrablá [CsH 421] ✱ ~ *deveniál* vkire öröklődik; a-i rămîne cuiva ca moștenire; erben. *1731:* minthogy az Atyám decessusán a mi keves Joszágocska rám deveniált itten, kételenittetem kezemre

venni [Szentmárton Cs; Ks 83 Szabó József lev.] ✱ ~ *devolválódott* vkire öröklődött; moştenit; geerbt. *1640:* Annyoktol réájok devolválodott ingo bingó marhak [Berekeresztúr MT; DLev. 2. XIIB. 1]. *1765:* Edes Atyanknak Doboly István Vramnak reánk Maradékaira devolválodat külsö belsö ingo és ingatlan javaibol dirigálván e következés szerínt[a] [Ne; DobLev. II/364. 1a. — [a]Köv. a fels.] ✱ ~ *dől* vkire dől; a se răsturna pe cineva; auf jn fallen. *1744:* Fülöp rám dőle azt mondgya hogy bizony meg basz: én mondam meny dolgodra azután el mene [Gyeke K; Ks Rusz Pavel (30) vall.] ✱ ~ *ereszkedik* vkire rászáll, zaklat; a pisa/sîcîi; belästigen. *1653:* az öcsém akaratjából eladák a jószágot bolondul Gáspár Jánosnak, de kételenség alatt lőn, mert egyébaránt is reám ereszkedett vala érette, és a fejedelmet is késztette reám [ETA I, 140 NSz] ✱ ~ *ereszt* vkihez odaereszt; a lăsa să meargă într-un loc; irgendwohin gehen lassen. *1573:* Marta Pais Iarto Istwanne hallotta Azt Mongia volt Marta Zeoch gĕrginek Ne Erezd Ream dyznodod (!) Mert Zok kart tezen [Kv; TJk III/3. 201] ✱ ~ *érkezik* **a.** el/odaérkezik; a ajunge în acel loc; irgendwo ankommen. *1657:* az ellenség is pedig szoros gátas helyeken Gyula felől menvén, kevéssel nap haladat előtt érkezett reájok [KemÖn. 175]. *1662:* Az drabantok rájok ollykor érkeztek vala, egynéhányat már egymás között szembemenvén, rútul megsebesítettek volna [SKr 629–30]. — **b.** (betegség) elér vkit; a cuprinde, a–l apuca (boala); (Krankheit) jn ergreifen. *1609:* Alkottunk volt megh Diozegj Jstwannal negy forintban de az hidegseg reank erkezue(n) vegben ne(m) viheteok [Kv; Szám. 12b/IV 119] ✱ ~ *erősödik* **a.** erősen fenekedik vkire; a se îndîrji împotriva cuiva; jn anfeinden. *1597:* Nenem vitte el ladambol[a] de ne(m) thúdom howa teotte neki attae vagy howa teotte, immar vgia(n) ream ereosseodeott azt mongia hogi fel hiwat [Kv; TJk VI/1. 63. — [a]A gyűrűt]. *1658:* Ezen is kérem Kegyelmedet, édes Öcsém uram, felette igen, hogy tudósítson, ha ugyan reám erősedik Bethlen János uram, mit cselekedjem ? [TML I, 134 Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz]. — **b.** rábír vmire; a determina pe cineva să facă ceva; überreden, jn zu etw. bewegen. *1664:* És in positive reám erősödvín urunk, az tanácsurak ű nagyságok ide küldének székelyhidi kapitánságra [TML III, 160 Boldvai Márton Teleki Mihályhoz] ✱ ~ *esendő* vmiből vkire jutó; care îi revine cuiva; zufallend. *1815:* a' részes atyafiak kötelesek költségeimet a' réám esendö részt azokbol le vonva meg fizetni [Béld AF; DobLev. V/979. 2a] ✱ ~ *esett* vkire jutott; care a revenit cuiva; zugefallen. *1786:* tudam hogy az Thoroczkai Lakosak ... ez mai napig ki ki az reajak eset s esendö Vasakat bé fizettek és fizetik [Torockó; TLev. 4/13. 24 Joannes Pál (42) vall.] ✱ ~ *esik* **a.** (erőszakosan) rábeszél/bír; a convinge; überreden. *1748:* réám esvén, kért töllem a kert tsinálásra 5 Vonás Forintot [Kv; Bogdányi Jk 104]. *1772:* Akkor mindenfelől reám esének, hogy nem lesz, ne féljek s a többi [RettE 291]. *1823–1830:* A gróf mindjárt reám esett, hogy ne tágítsam a dolgot, hanem menjek mindjárt a leányhoz [FogE 298]. — **b.** betegség támad vkire; a–l apuca (boala); (Krankheit) jn angreifen. *1705:* Ugyan én magam is a hasmenésben igen rosszul voltam, és valóban félek is, ha a vér énreám is rám esik, mert az most igen járovány nyavalya Szebenben [WIN I, 532]. — **c.** vkire jut vmiből; a reveni; zufallen. *1672:* Édes Bátyám uram, bizony ezek, ha valami kedvetlenség lett volna az portáról, készek lettek volna magunkat is kézben adni ... penig az adót, még az ki reájok esett volna is, mi töltök ki [TML VI, 362 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz]. *1703:* marhajokat ne adgyák, ne vesztegessék, attol valo féltekben, hogy ennek az Investigationak alkalmatosságával, nagyob tereh esik réájok [UszLt IX. 77/61 gub.]. *1729:* (A) menes pasztorok a Portiot aki reájok esett tartoznak meg fizetni [Dés; Jk 383a] ✱ ~ *esket* vki ellen tanúvallomást vétet be; a dispune să fie luat o depoziţie împotriva cuiva; Zeugenaussage gegen jn abnehmen lassen. *1634:* mondgia uala Cziki Georgy Mihalyko Janosnenak Hamissan eskuttel megh jo Azzonyo(m), mert ne(m) mondottad megh, hogy lattad Bakos Andrasne hasan Passai Miklost, de bizony rad esketem Bakos Danielt es Varga Janos Deakát [Mv; MvLt 291. 11a] ✱ ~ *esküszik* (eskü alatt) vki ellen vall; a depune mărturie (sub jurămînt) împotriva cuiva; (unter Eid) gegen jn aussagen. *1570:* Ilona Kis Demeternę, Azt valya hogy azt felelte fodor Esthwan hogy hazwd az Bestie kurwafy ageb benne Mert eo fogatot Megh es eo eskwt Read, eo veretet kyes Nem en sem az Thanach [Kv; TJk III/2. 14]. *1572:* Byro Myhal es az felesege Margit, Azt vallyak hogy Krompina Mate azt Mongia hogi holnap megh fogtat es Ream Eskessik heted magawal hogi az azonial halta(m) [Kv; TJk III/3. 4]. *1644:* Ezt mondotta Varga Birtala(n) teoruin keözben Nekeo(m) hogj Jm hamissa(n) rea(m) eskwuek Phileóp Palne [Mv; MvLt 291. 425a]. *1759:* az lovak után Dévára mentek, és ottan el veszet marhájokra réá ismeruén, és Solito modo heted magokkal réájak esküvén akkori Udvarbiro Uram ki adta [Bulzest H; Ks 101] ✱ ~ *esteledik* utoléri az este, elesteledik; a fi surprins de noapte; von der Nacht überfallen werden. *1672:* Tegnap estve jövék vissza az uraktúl Várda alúl; akkor immár tractában valánk, de reánk estveledvén kiki quártélyára mene [TML VI, 372 Veér Mihály Teleki Mihályhoz] ✱ ~ *feledkezik* rábámul/néz vkire; a se holba la cineva; anstaunen. *1751:* Ne ... piszmogj hát édes Gazdám Mit feletkeztél ugy réám Nyisd meg immár az ajtodot Botsásd bé a Királyokot [Hétfalu Br; EM LI, 123 betl. játék] ✱ ~ *fér* vkire/vmire elfér; a încăpea pe cineva; Platz haben. *1843:* Varga Katalin azt hirdeté a közönség előtt, hogy marhaikat aláhajthatják, és ha én bé akarnám hajtani, ütnének a hátomra, amennyi rám fer [VKp 72–3] ✱ ~ *fog* **a.** vkire irányít (lőfegyvert); a îndrepta cuiva (o armă); (Waffe) auf jn richten. *1752:* a' Felső Határunkon lévén a Falusi Gyermekek ökrökkel ... Tisztarto Boër Samuel Vram reájok menvén Pisztolyt foga reájok [Abosfva KK; Ks 8. XXIX. 29]. *1806:* még réjám Fogja a' Fija Ag Urnak a Flintát hogy meg lőjjen [M.sáros KK; DLev. XXXVIII]. — **b.** megvádol vmivel; a acuza pe cineva de ceva; anklagen, verdächtigen. *1664:* A mint értem, Bécsben akar az ország küldeni azelőtt is az ország elküldé s annak utánna azt fogák rátok, hogy tü hoztátok bé a németeket [TML III, 20 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz]. *1718:* fenyegetni kezdé ... Josika Sigmond Ura(m) s aszt mongja az Devai tömlöczb(e) küldelek miert mersz réjja(m) allyakat fogni [Branyicska H; JHb Fülei Csak Ferenc gondv. vall.] ✱ ~ *fúj* vkire fúj (füstöt); a sufla fumul pe cineva; (Rauch) auf jn blasen. *1811:* a' Dohány füstet szüntelen futta réám [Szúv; DLt] ✱ ~ *fut* támadólag fut vki felé; a se năpusti asupra cuiva; jn überfallen. *1586:* Anna Zasz Georgne vallia ... Ez az fogholy futa Ream, es torkon ragada [Kv; TJk IV/1. 562] ✱ ~ *futamodik* 'ua.; idem' *1586:* Anna Zasz Georgne vallia az egik olah Az Ayto meget Al, Az masik az haz meghwl Arczal futamodek Ream [Kv; i.h.]. *1633:* egyk legeni kardott ranta es ream futamodua(n)

agion ûte az szabljaual [Mv; MvLt 290. 116b] ✱ ~ *gyújt* vkinek a fejére gyújtja a házat; a aprinde casa cuiva; js Haus anzünden. *1657:* azon kérvén, hogy ezután is másuvá ne szálljak, esküvén ha más házhoz szállok, reám gyújtja [KemÖn. 91] ✱ ~ *hajigál* rádobál; a tot arunca; daraufwerfen. *1593:* Jadas Jstuan, es Orsolia Azzoni, Kadas Jstuanne valliak ... mi nekwnk futamodek eggik, es egy nagi keouel haita hozzank azt monda hogi ne(m) eo volt az akki rank hagigalt [Kv; TJk V/1. 408] ✱ ~ *hajít* rádob; a arunca în cineva; auf jn werfen. *1625:* ream tamaduan Egj kys kad leuen az hatan ream hagitta [Almás U; UszT 40a] ✱ ~ *hajt* hallgat vkire; a asculta de cineva; auf jn hören. *1786:* Hallottam Fűleimmel hogj az Udvari Bíronak Szakáts Péter(ne)k mondotta Tot István hogj mit hajtok én rád számba Sem vészlek én tégedet [Hidvég MT; GyL. Burszán Sándor (74) taxás vall.] ✱ ~ *hallgat* engedelmeskedik; a asculta de cineva; jm gehorchen. *1806:* Az Anjám ő Nagjtsága ... ez előtt egj 2 napol érkezet meg Konkoljfalváról elég betegesen, de jába (!) mert ő Nagjtsága réánk nem halgat [Vingárd AF; Ks 101 Lázár József Kornis Gáspárhoz] ✱ ~ *hány* **a.** vmire dob, halmoz; a arunca; daraufwerfen. *1777:* ott kőzel valami Czigány Hurubák lévén az őszsze vagdalt fákat mind réájak hánták ugy anyira hogy majd oda ölték a Szegény Cziganyakat [Hosszúaszó KK; BLt 9]. — **b.** vkire ráerőszakol; a impune cuiva ceva; nötigen, zwingen. *1586:* Nemethy Istuan vallia, Mikor meg vertek volna Imrehet hagiak hogy minekeonk kezwnket fogia, mikor a teobinknek kezeket fogta volna, Nem Akaria vala kezemet Neke(m) foghni, En mondek, lassad ha Akarod kezemet fogny mert Marokal Read Nem haniom [Kv; TJk IV/1. 544] ✱ ~ *haragít* vkire haragít; a stîrni mînia împotriva cuiva; jn zornig/böse machen. *1663:* nekem sok gonosz akaróim vannak, kik ezután is Nagyságtokat ellenem való vádlásokkal reám haragítani igyekeznek [TML II, 468 Teleki Mihály Bornemisza Annához]. *1711:* Az úrfi mindjárt ment a generális commendánsra a sógorával, Wesselényi Istvánnal együtt, kit elsőben requirálván, hamis informátiókkal reám haragított [CsH 476] ✱ ~ *háramlik* reáhárul; a-i reveni cuiva; jm zufallen. *1872:* Ha per költség háromlik reánk azt az ekkla cassájából fizetik [Burjánosóbuda K; RAk 119] ✱ ~ *hárinthat* vkire háríthat; a putea arunca vina asupra altuia; jm etw. zuschieben können. *1782:* Mlgs Groff Uram eő Ngátol nints parantsolatom, azért nem bátorkadom mert méltán réám harinthatni Comissio nélkült ha tselekednem [Baca SzD; GyL. Molnár György lev.] ✱ ~ *hárul* vmi származik vmiből vkire; a-i reveni cuiva; jm zufallen. *1819:* meg betsülhetetlen haszan hárul réánk ha magunk használjuk, ugy is haszan [Omboz K; KCsl 16] ✱ ~ *hoz* **a.** vkire kedvezőtlen dolgot hoz; a aduce un necaz cuiva; jm Schaden/Unglück bringen. *1572:* Zekel Margit azt vallia Istwan vayda fya ... panazolkodyk volt Eoneky az azzony Monda Nekem hamar Meny ky Zwem Gaspar deakom az Mas hazban Mert Ihol giertiat hoznak reank It kely veznwnk mynd ketten [Kv; TJk III/3. 7–8]. — **b.** vmi származik vkire; a-i reveni cuiva; jm zufallen. *1716:* Az idege(n) marhák bé hajtásáb(an) ugj vigjazza(n) hogj rea(m) Girás pert ne hozzon [Szászerked K; LLt Lázár Ferenc ut.] ✱ ~ *igazít* vkihez irányít; a îndruma pe cineva la cineva; jn zu jm führen. *1585:* Mathias Az porozlo vallia ha a' gonossagnak keriteoie es parttartoia leot volna ez kochisne, hat engem Ne(m) igazitot volna Reaiok [Kv; TJk IV/1. 502]. *1676:* én írhatnám Kegyelmednek, hogy reám igazítja Bánffiné asszonyomat [TML VII, 261 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz]. *XVIII. sz. m. f.:* az káros embert rám igazitotta hogy én fizessem meg a zabot [Gysz; LLt Fasc. 69] ✱ ~ *ijeszt* vkit megijeszt; a speria pe cineva; jn erschrecken. *1857:* az asszony nagyon reájok jesztett [Komolló Hsz; BetLt 4 Sylvester Dávid lev.] ✱ ~ *ingerel* vki ellen ingerel; a aţîţa pe cineva împotriva cuiva; gegen jn aufreizen. *1794:* ha a Tekintetes Tiszt Urak azon haszontalan aszszonyt meg nem regulázzák, Nekünk Hazainknál szomszédokul nem képes meg maradnunk, mivel Katonák után jár kiket is reánk ingerel [Déva; Ks] ✱ ~ *ír* vkinek felelősségre vonóan/megrovóan ír; a avertiza pe cineva în scris; jm tadelnd schreiben. *1666:* Medgyesre elég késön mentél, édesem. Én reám ide is reám írt az fejedelemasszony érette [TML III, 551 Teleki Mihály Veér Judithoz] ✱ ~ *ismer* felismer; a recunoaşte pe cineva; jn erkennen. *1779:* edgykor Vétsen hozzá menvén kérdezte hogy ki Fia vagyok 's meg mondván réám ismért [Nagysajó BN; KS. Farkas János (58) jb vall.] ✱ ~ *izen* vkinek utasítást/feddést/fenyegetést izen; a trimite vorbă cuiva ameninţînd; Drohung übermitteln lassen. *1599:* Monda(m) azt neky hogy mynek izenz ollyanth ra(m) ugymond hogy megh teóred az orromoth [UszT 14/41]. *1612/1613:* Czereny Ferencz Vram nem akarvan zenvedni annak az gonoz szemelynek ott valo lakasat raiok izene az birora es az polgarokra, hogy meg bűntessek es ki űzzek [F.balázsfva BN; KJ]. *1745:* Tetzet rám izenni hogy bé mennyek a Castélyba a' nyilak(na)k el vonására egy napra [LLt] ✱ ~ *izenget* vkinek utasítást/feddést izenget; a trimite vorbă cuiva în repetate rînduri ameninţînd; öfters drohend aufrufen. *1584:* Bek Balintne vallia Jeót házamhoz Zabo Casparne ezen keppe(n) panazolkodwa(n) sirwa Im az Kowach Janosne hazamra Rea(m) Izenget [Kv; TJk IV/1. 367]. *1668:* Ő kegyelme reám kezde izengetni, soha azt fel nem vállalja [TML IV, 292 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] ✱ ~ *jár* **a.** győzköd, rábeszélni igyekszik vmire; a îndemna la ceva; jn zu einer Sache bewegen. *1782:* elég bajom is volt Veress Mártonnal, mert mindunta járt réám, hogy azon Kákovai Jobbágyokot adnok altal mig producalhat [Torda; KW Vall. 16]. — **b.** *bab* (álmában) gyötör; (despre vrăjitoare) a chinui/tortura pe cineva (în somn); (Hexe) jn (im Traum) foltern. *1771:* Betegségembe Ats Jánosné álmomba rám járt és holmi Burjánokat hozot ennem mely mián majd egy hétig voltam Beteg [Dés; DLt 321. 40b] ✱ ~ *jő* **a.** támadólag közelít/megy vkire; a se năpusti/repezi asupra cuiva; jn angreifen. *1582:* Michael Nag' fassus est Ketten Ieówenek ket kardal ream [Kv; TJk IV/1. 100]. *1591:* Jffiu zigiarto Balint vallia Hallottam Borbeli Balintol hogi mondotta kezennis voltam, ha ki ream ieott volna, altal leottem volna [Kv; TJk V/1. 82]. *1597:* Zent balint nap tayatt Jeowe ream fegweres kezzel zekercheyewel [UszT 12/39]. *1745:* ne jöj réam Péter mert meg lőlök [Kersec H; Ks 112 Vegyes ir.]. — **b.** *bab* (álmában) gyötör; a chinui pe cineva (în somn); jn (im Traum) foltern. *1584:* Chizar Mihalj vallia eyel kialtanj kezd ... Im Az essez Az vargane Annia Ream Ieowe es a' hiwelket A' Zememnek veté es ky tolia a zememet [Kv; TJk IV/1. 281]. — **c.** haddal támad vkire; a ataca cu forţe armate; mit Heer angreifen. *1653:* reánk jőnek és elhányják a kastélyocskánkat [ETA I, 88 NSz]. — **d.** betegség támad vkire; a-l apuca boala; (Krankheit) ergreifen. *1781:* tegnap az fulladás réám jött, de nem tartott sokáig [Sáromberke MT; TSb 13 gr. Teleki Sámuelné Bethlen Zsuzsanna lev.]. *1855:* September elejétől fogva a forro hideggel bajlodam

hol el hagyot hol ujbol rám jőt [Uzon Hsz; Kp V. 405 Kispál György Kispál Lajoshoz]. — **e.** neheztelés/harag támad/keletkezik vkire; a se ivi supărare împotriva cuiva; Ärger entstehen. *1621:* hogy Kyrali Vrunk eo felsegeteol valami nehezseg reank ne Jeone ezen meg tert gialogokat esmet el kulduen, es fizeteseket meg Jobbitua(n) attunk[a] [Kv; Szám. 15b/IX. 276. — [a]Köv. a fels.]. — **f.** vkire rákerül a sor; a-i veni cuiva rîndul; die Reihe an jn kommen. *1633:* Egy fiam volt az Jart az eo Naga dolgara mikor az szer reank Jött [F.venice F; Szád. Sztan Puttiul (42) vall.] ✱ ~ *ken* ráfog vkire vmit; a pune ceva pe seama cuiva; jm etw. unterstellen. *1655:* mit íratott ő kegyelme, nem tudom, azt is reám kenik immár, noha valakitől való féltemben meg nem tagadnám [TML III, 531 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz] ✱ ~ *kerül (a sor)* rájön a sor; a-i veni cuiva rîndul; die Reihe an jn kommen. *1770:* a' Telen is mikor a' Sor reánk került, rendre à Maros Mellett heteltünk egy egy hetett [Babuca Sz; IB] ✱ ~ *kiált* **a.** rákiabál; a striga la cineva; jn anschreien. *1570:* hallotta hogy Zabo Janosne Zydny kezdy, Eregy ky Jnnet Agh Bestie kwrwa Ne kyalch ream hazamba [Kv; TJk III/2. 94]. — **b.** megvádol vmivel; a acuza pe cineva de ceva; jn verdächtigen. *1610:* az Santa zabo kealtot Mihaly deaknera melliet kalman Mihaly deakne, maga mo(n)ta az Vranak vram ezt ne zenuedgieok el im mit kealt ream az Sa(n)ta Zabo [Dés; DLt 321a] ✱ ~ *költ* **a.** (vmennyi pénzt) vkire elköltöt; a cheltui pe cineva; Geld jn ausgeben. *1570:* Kathalin varga Janosne vallya ... Montha ... ahoz kely Nywlnom az my vagion Approk az germekek Reayok kely keoltene(m) [Kv; TJk III/2. 203]. *1585:* a kik az themeteo kertnel segitetek dolgozny ... keoltete(m) reaiok kostra d. 78 [Kv; Szám. 3/XVII. 14]. — **b.** vkire vmi rosszat állít/mond; a învinui (pe nedrept) pe cineva cu ceva; jm etw. unterstellen. *1600:* Pap Jstwanne Martha azzony vallya Jm vgmond Amaz hwgyos hazwgh Borlopo chigan Peter azt keolteotte ream hogy az kathonakkal ittam [Kv; TJk VI/1. 480]. *1620:* az az dologh az ky miat mosta(n) it my raytúnk az gialazat vagyon mint w miatta uagyon, ó kólteotte reank [Páncélcseh SzD; RLt O. 5 Zabo Ambr(us) (70) jb vall.] ✱ ~ *küld* **a.** vkihez küld/üzen; a trimite pe cineva la cineva; zu jm schicken. *1550:* mykoron walkay wrak eszt megh ertöttek volna, hog' az barmot otth tartanayak, reayok kwltek es az baromba ala haytottak walkora, es megh waltsagoztattak [Szentkirály/Damos K; MNy XXIV, 291]. *1596:* megh eifelikoris ream küldeottek, izentek es vgj tekozlottak az Varoset [Kv; Szám. 6/XXIX. 150 Bachi Tamas sp kezével]. — **b.** hivatalos szervet kirendel/küld; a delega (oficial); (offiziell) schicken. *1793:* három hütöst reám küldött a' Földes Uram kezesség alá tétetett s ugy menekeztem meg a veréstől [Peselnek Hsz; HszjP Michael Márton (36) jb vall.]. *1823–1830:* reánk ... egzekúciót küldvén, az 60–60 pénzt kifizettük [FogE 127] ✱ ~ *lázaszt* vki ellen fellázaszt; a îndemna la împotrivire; gegen jn aufreizen. *1748:* égy szeget érő kárt sem találtanak, még is a Falut reám lázzasztotta [Szentegyed SzD; WassLt Pap Pétre (33) zs vall.] ✱ ~ *lő* vkire rálő; a trage asupra cuiva; auf jn schießen. *1796:* az Nemesek reánk löttek ugy, hogy az Serét mellettünk nagy Suhogással a' kertbe ment [Roskány H; Ks 115 Vegyes ir.] ✱ ~ *marad* **a.** vkire öröklődik; a-i rămîne cuiva ca moştenire; erben. *1594:* az mely ioszagh attyokrol reaiok maradot uolna igire Bozzasi Janos magat hogi Bozassi Georgiel ket fele diuidallya [Szászerked K; LLt]. *1625:* öreöksege annak az Benczeö Peternek reád maradot [UszT 131a]. *1747:* (A szántóföld) magok keresmenyek volté vagj p(rae)decessoroktol maradotté réájjok nem tudom [Kövend TA; Borb. II Kövendi Szabó András (36) ns vall.]. *1781/1785:* hadgyatak békét mert én ma holnap meg halak, s mind reátok marad minden Joszágom [Szentbenedek AF; DobLev. III/596. 170 Andreas Vincze (74) jb vall.]. — **b.** (tisztség) vkire marad; (funcţie) a rămîne cuiva; (Amt) jm zufallen. *1588:* Marada ream az Ispotali mesterségh az Jeouendeo 1588 eztendeore [Kv; Szám. 4/V. 3 Gr. Veber kezével] ✱ ~ *maradott* **a.** öröklődött; rămas cuiva ca moştenire; geerbt. *1610:* mindeneket megh kewanunk rezwnk zeri(n)t harmadat az mi Atianktol reank marattat [Pálfva U; UszT 39]. *1635:* adtam szegeni megh holt Felesegemtul ream maradott hazamot [Told. 1a. II]. *1710:* had küssebbédnék az az Attyamtol riam maradot 22 forint [Somoljo Cs; ApLt 2 Farkas István Apor Péterhez]. — **b.** örökül maradt; moştenit; geerbt. *1603:* minden rendbely varosy feleynk réghy attyaynktol reank maratt rendy zerent valo forma eolteozetett víselyen [Kv; TanJk I/1. 460]. *1736:* (A) nagy familiák megtartották az szent István első királyunkról rájok maradott szent hütöt [MetTr 422]. *1782:* Boldog Emlekezetu Eleinknek reank maradat Hatalmabol most kemennyen paroncsolyuk hogy senki a Tilalmasbol csak edgy szál fát le vagni ne merészelyen [Torockósztgyörgy TA; Thor. 21/24] ✱ ~ *megy* **a.** vkire rátámad; a se năpusti asupra cuiva; jn angreifen. *1567:* e nyarba is reayok mentem vola oda sofalwara az kyral Nemetj erdöre zalaztattam vala wketh [Nagysajó BN; BesztLt 74 Horwath Lwkach Sayoj tyzt tarto lev.]. *1630:* ha read megjek ugj megh tapodlak mint az bekat [Mv; MvLt 290. 207b]. *1736:* Eltetö Ferencz Uram maga hatalmával Complex Társaival reájok ment [Szentegyed SzD; WassLt]. — **b.** haddal támad vkire/vmire; a ataca cu oaste; mit Armee angreifen. *1658/1741:* Két felöl ment réád az ellenség Várad [EM XXXVI, 147 Köröspataki B. János hist.]. *1705:* generál Herbeville a nagy armadával reájok menvén egész nyolc óráig jól tartották magukat a kurucok [WIN I, 536]. — **c.** víz vkire ömlik; a se revărsa; über die Ufern treten. *1757:* ügyekezték megtsinálni a viz utát hogy töbször a Cziculjásiak kárára a viz ne ményen rejájok [Torockó; Bosla] ✱ ~ *mér* (Isten) vmivel sújt; (despre Dumnezeu) a pedepsi cu ceva; (Gott) jn mit Strafe belegen. *1679:* Keserves az pohár, de csak el kell venni, mikor és az mint az Ur reánk méri [TML VIII, 508 Bethlen Farkas Teleki Mihályhoz] ✱ ~ *mért* vkire mért; cu ce a fost pedepsit; mit etw. bestraft. *1667:* engednünk kell az mindenképen büneinkért reánk mért kételenségnek és nagy félelemnek [TML IV, 220 Teleki Mihály Bánfi Dieneshez]. *1818:* majd elteldegelnek a reám mért Szenvedéseknek napjai [Berz. 7. 71] ✱ ~ *néz* **a.** rátekint vkire; a se uita la cineva; jn anschauen. *1570:* Martha nehay feyer Jmrehne vallya Jart hozza es Tyttkon zoltak, Es hogy ew Reyaiok nezet, megh Ryaztotta Kalmar Andrasne hogi myert nezne Reyaiok [Kv; TJk III/2. 68]. *1592:* Anna Fodor Janos leania vallia zemetbjro Miklos egikor Moldouas Mateneual laccik vala de en zegienlettemis raiok neznj [Kv; TJk V/1. 270]. — **b.** vkire (örökségként) száll; a fi moştenit de cineva; (Erbe) zufallen. *1573:* Kalmar Istwan azt vallia eley (!) Zaggatad egeted az Testamentu(m) lewelet Mert az my azban valah Irwa Nem chak en Rea(m) hanem harman Bernalddal es Layossal Nezet reank, harman hatta volt azt az my atthiank

[Kv; TJk III/3. 170–1]. — **c.** vkire vonatkozik; a cădea în sarcina cuiva; jn betreffen. *1669:* panaszszal írt Kegyelmed levelét ma vettem böcsülettel méltatlan panaszát bizony bánom, s az mi reám néz benne, semmiképpen magamra nem szabhatom, sem ujját, sem gallérát [TML IV, 515 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz] ✱ ~ *parancsol* megparancsol vkinek; a ordona; befehlen. *1774:* Csutak Uramnak kortsomároltam 3. veder Pálinkáját, mivel ream parantsolta hogy ki árullyam [Keszü K; KS Conscr.]. *1778:* reánk parancsolt a király, hogy lovat, tyrot adjunk [RettE 391]. *1814:* rám parantsolt hogy töstént ki fizessem [Buza SzD; LLt Csáky-per 131. L. 38] ✱ ~ *rak* rábizonyít; a dovedi acuzaţiile aduse cuiva; Anklage beweisen. *1570:* Erzebet Dabo Thamasne[a] Zeoch Adam az ew hazatwl Mond neky hogy hazwch Bestie kwrwaywl benne Myglen ream rakod [Kv; TJk III/2. 70. — [a]Vallja]. *1628:* ez okonnis diuortiomot kiuanok hogi engem Latroknak kurvajanak mondot, melljet nem mondhat<ott> volna, mer en iambor vagiok azt mondo(m) mind addigh migh ream nem rakia [SzJk 19] ✱ ~ *ró* vkire kiró/szab; a impune; bemessen, anrechnen. *1603:* Miert hogy ö kk Varossûl lattyak az felekieknek nyomorúságjt, ne(m) akartak bizonyos sum(m)at ö kk reájok ronj, hane(m) hogy az ky jobban birya magat roúatla(n) ne legyen [Kv; TanJk I/1. 451] ✱ ~ *rohan* rátámad vkire; a se năpusti asupra cuiva; jn angreifen. *1588:* Monda Pascha vayda Bestye kwrwa fia ream rohananak Mezitelen fegyverrel [Zsákfva Sz; WLt Lucas Barlas jb vall.]. *1630:* Ismet amaz harom legenj reajok rohananak, emezek penig be rekezkednek az pitvarban [Mv; MvLt 290. 215b]. *1662:* csak alig múlék, hogy rájok nem rohannának, és magok között rút veszedelem nem esnék [SKr 174] ✱ ~ *ront* 'ua.; idem' *1817 k.:* Dombot meg jártam Minek elötte megèrkeztem volna már pernonvenít (!) Itéletetís hoztanak, am én eztet meg tudva töstént rèájok rontottam és supervenientiát jelentettem [Héderfája KK; IB. Veress István tt lev.] ✱ ~ *rovat* vkire kirovat/szabat; a face să fie impus; bemessen lassen. *1818:* az ígért Büntetést vásár naponn réájok rovattam, és hibájokat ki kiáltattattam [Vajdasztván MT; TLt Praes. ir. 321 Budai István víceispán kezével] ✱ ~ *süt* **a.** vkire a puskát elsüti; a descărca arma asupra cuiva; Gewehr auf jn abschießen. *1590:* hogy reaiok swte az puskat feiek felibe(n) az mi hazunko(n) egy sindelybe esett vala [Szu; UszT]. — **b.** vki kárára elsüt vmit, rátukmál; a impune cuiva ceva; anschwatzen. *1806:* Getse Klára aszszony azonn Telekket mely az nehai Öregeke volt, jol réám tudta Sütni adván érette Négyszaz tiz ... vforintokat mely ennekem ... eleg drágábann áll [Dés; DLt 17/1809 Kováts Kosa Joseff (48) vall.] ✱ ~ *szab* vkire vonatkoztat; a face referire la cineva; auf jn beziehen. *1671:* Az Béldi istentelen írását is látom hamisan árulóúl hazud benne de bezzeg ha reám szabja, Isten úgy áldjon meg, soha oly helyen nem találom, az hol által nem megyünk egymáson [TML V, 542 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] ✱ ~ *szakad* **a.** ráesik/zuhan; a cădea pe cineva; auf jn fallen. *1584:* Mihelt a' Tarsom az twzet kezde fwny Az haz hean Nagy Ropogas león Azt tudok hogy Reank Zakod [Kv; TJk IV/1. 262]. *1638:* teörtek az aitot reajok, hogj azt tutta(m) hogj ream szakad az hazis [Mv; MvLt 291. 132a]. — **b.** vmi a nyakába szakad; a se sparge în capul cuiva; auf den Hals bekommen. *1661:* Az Tot Ösi Joszagnak Vra(m) minden Perei reank szakadtak [Sófva BN; Ks 41. K] ✱ ~ *száll* **a.** vkire rátelepedik; a se stabili în casa cuiva; in js Haus einziehen. *1600:* Az Alperes abba az hazba ram zalla, engem vgian igy mo(n)dhato(m) hogi az hazbúl ki raka [UszT 15/127]. *1701/1720:* Rácz János panaszolkodék mondván ihol az Sogorom az hamis lelku réám Szállott, s ki nem Tudhatom az Házbol [WassLt St. Nemai de Légen (47) ns vall.]. — **b.** megostromol; a asedia; erstürmen. *1542:* ew k. felne azon, hog az keth wayda ream zalanak Fogarast az raboknak zabadolasokerth [Fog.; LevT I, 17 Petrus Orozy Zalay Janoshoz Poson m. ispánjához és Fog. vára urához]. — **c.** örökségként vkinek jut; a trece în posesia cuiva prin moştenire; geerbt werden. *1569:* Tovabba hol halala tertynnek Kerestelj Balasnak es Magtalan Maradna az Jozag Egyenlewképpen Reayok zallyon, es Meg oztassek [Diós K; JHbK XLV/13]. *1658:* akarom hogy minden Nevel Nevezendeö Bonumim igaz Oszlasz szerent reajok szallyanak [Mv; Nagy Szabó Ferenc végr.]. *1802:* hogy szállat réájak nem tudom [Aranyosrákos TA; Borb.]. — **d.** vkire irányul, vkit elér; a avea parte de ceva (neplăcut); (etw. Schlechtes) jm zufallen. *1579:* az Mwes nepnek Mwet limitallia vgy, hogy se a zegeny Mywes nep megh ne niomoroggyek, se az feyedele(m) haraggia az nemes nepnek panazolkodassa myat reank ne zallion [Kv; TanJk V/3. 192b]. *1631:* Ha kwlemben czelekednenek, tehat Istennek rettenetes sulios atka szallion reaiok [Nagyteremi KK; JHb XXI/1. 8 Sükösd György végr.]. *1679:* nehézség érette reám ne szálljon [TML VIII, 391 Vesselényi Pál Teleki Mihályhoz] ✱ ~ *szállít* **a.** beszállásol; a instala temporar; einquartieren. *1593:* el keolt wendegekre kiket biro wra(m) Ream zallitot f 5 [Kv; Szám. 5/XXI. 134]. — **b.** rátelepít; a aşeza/stabili într-un loc; jn irgendwo ansiedeln. *1774:* Most 3. esztendeje Kelementelkéről Thot Mihály nevezetű Uraság Jobbágyát (:kiis velem Unoka:) Praefectus Bocskor Elek Ur(am), és Számtartó Jánosi Marton Ur(am) az Atyámtol Maradott Házamban s Jószágomban rám szálitották [Vécke U; LLt Vall. 153] ✱ ~ *szorul* vkire rászorul; a fi constrîns să recurgă la ajutorul cuiva; js Hilfe brauchen. *1657:* Kassa István énnékem nem vala jóakaróm, mindazáltal az említett occasióban reám szorulván, sokat reménkedett, kérjem haza az fejedelemtől [KemÖn. 257] ✱ ~ *talál* ráakad/bukkan; a da de cineva; jn finden. *1585:* Taniztra keoteo Gergely vallia Tokay Alat valank Az tatarok Reank talalanak es Aligh Zaladank, Andras oda marada Mert meg leówek [Kv; TJk IV/1. 429]. *1599:* Haza megyek wala, Ferencz rea(m) talala, s mo(n)da ier mennieo(n)k Kis Thamasnit [UszT 15/197]. *1604:* Az vtan tahagh rajok talalt Kedej Mihalj [i.h. 20/130] ✱ ~ *támad* ráront; a se năpusti asupra cuiva; jn angreifen. *1561:* Egy kor fel kwldenenek hogy az ladat el hoznok es Reyak tamadanak lorinch gergel torok thamas es meg weuek tolok [Ráton Sz; BálLt 78]. *1599:* my es hozzayok ki terenk, hogi el ereok az orzag vtan, tahat reok tamattak az olahok keppel es hagito keowel [UszT 14/19]. *1688:* az Varos szolgajara hatalmasul reajak tamadtanak Kardal, Lancsaval hozzajok vagdaltanak [Dés; Jk] ✱ ~ *támaszt* ráuszít; a aţîţa împotriva cuiva; jn gegen jn anstiften. *1649:* Mohay Andras Nemes ember az szabad sokadalomba(n) minden igaz ok nelkwl szolgajat ram tamasztva(n) magais fejszet vont hozzaja [Kv; TJk VIII/4. 381] ✱ ~ *tér* ráhárul/háramlik; a reveni cuiva; jm zufallen. *1599:* azt mondo(m) hogi mind eszeket en raita(m) megh chielekötek minden rajta(m) valo keresettik riok ter, az teórueni kószó(n) megh vadnak az orszagh kötelen is megh vadnak [UszT 14/33] ✱ ~ *térít* vkire áthárít; a arunca asupra cuiva;

jm etw. zuschieben. *1592:* az terheket ram akarod teritteny [UszT]. *1592 k.:* aszt mondgyuk myerth keresetünkreöl valaszt nem tesz, seót te akarsz terhet rank teritteni Az mely terhet rank akarsz tèriteni Aszis rad ter [i.h.] ✱ ~ *terjed* reá irányul; a se îndrepta spre cineva; sich auf jn richten. *1657:* Petki urammal szemben voltam, ő kegyelmével beszélgetvén, igérnem kelle magamot, várván az ő nagysága kegyelmességét rám terjedni [TML I, 100 Bethlen Farkas Teleki Mihályhoz] ✱ ~ *teszi kezét* megszerez; a obține; erwerben. *1797:* a' Bodosi Megye Biro Budai Imreh tette rám a kezit [Barót Hsz; HSzjP]. *1810:* tessék kegyelmednek az Exponens Urat 'a fenn irt Summáktol és adott legalis Interessekröl elsöbben egészszen Contentalni és 'a maga kezit azután tenni reájok [Egerbegy TA; Tolvaly lev.] ✱ ~ *tol* ráerőltet/kényszerít; a forța pe cineva la ceva; zwingen. *1852:* addig míg alatson uton és modon ringy rongy Joszágát réjám nem Tojta Férje ... még 3000 ... frja se lett volna [Nagylak AF; DobLev. V/1351 Dobolyi Bálint nyil.] ✱ ~ *tör* rátámad; a ataca pe cineva; jn angreifen. *1592:* Kis Georgi vallia ... Tudom eztis hogi Ceklas Mihallial Igienetlenkedet, es feniegette, megh lad te vgimond esse lelek hogi ram teorz, de ne(m) ezel megh hid sokat [Kv; TJk V/1. 209] ✱ ~ *tud* rátukmál; a impune cuiva ceva; anschwatzen. *1800:* Nemes Finta András Uram engemet gyarlo Aszszonyt az eszemböl ki beszéllett ... és 29 V. Forintokba azon régi Vásott Kopott Mentét reám tudta [Torda; TVLt Közig. ir. 362] ✱ ~ *út* **a.** rátámad vkire; a se năpusti asupra cuiva; jn angreifen. *1660:* Tolvaiok reajok ütven sok edgjet masokat teolleok el fosztottak [Kv; TJk X/3. 271]. *1803:* a Tolvajok réám ütetenek fel praedáltanak, és meg Sütegetenek [Tyéj H; Ks 113 Vegyes ir.]. — **b.** haddal megtámad; a ataca; (mit Armee) angreifen. *1705:* ma Sellemberkre menvén ki a lovas németeknek felek, olyan hír jött, hogy a kurucok rájok ütöttenek [WIN I, 395] ✱ ~ *vág* ráüt/csap; a lovi; daraufschlagen. *1796:* a Kotsis reájok Vágot az ostorral [Gyula K; RLt Jeltsán Aleksza (50) vall.] ✱ ~ *vall* vki ellen/terhére tanúskodik; a depune mărturie împotriva cuiva; gegen jn bezeugen. *1591:* Az feiedelem hitesi riad uallattak [UszT] ✱ ~ *ver* ráüt/csap; a lovi; daraufschlagen. *1825:* attol feltem, hogy majd réám is réám vér ha igen közel várom öket [Havad MT; CsS] ✱ ~ *vet* **a.** rácsap/zár vkire; a închide cu zăvorul; jn einschließen. *1633:* Zabo Jacabne es Giarmati Marto(n) oda mentek volt az eő hazahoz, es ott eggiöt sokat mulattak, megh az Aszonia reajok vetette az retezt, es azok oda be voltak [Mv; MvLt 290. 126b]. — **b.** vkire vmit kivet/ró; a impune; anrechnen, bemessen. *1564:* mastan kedig negiuen pinzt vettek reiank azban kit fel zedet kit nem [Cssz; SzO II, 179]. *1599:* Mind ez el mult eztendeobely, s mind penig ez ielen valo eztendeoben valo praesidiumra kjt reank vettetek volt orzagul, fizettenek az mustra mesternek Gereoffj Janosnak fl 600 [Kv; Szám. 8/XV 9]. *1719:* mind lovokra az egy forintot, mind magokra a személyes adót rájok vetik és extorqueálják is [Cssz; SzO VII, 263]. — **c.** (Isten) csapást mér vkire; (despre Dumnezeu) a pedepsi cu ceva; (Gott) jn mit etw. schlagen. *1573 k.:* Emlokozhetyk ty Ktok hyw zolgalatomrol medeg az wr isten Eppen Emborsegembe megh tartoth, de Jmar mostan az hatalmas Jsten az w Jo voltabol megh ostorozot, es Nagy Chapast vetot reyam az ghutta wtesnek Myatta [Kv; TJk III/3. 226b] ✱ ~ *vetett* vkire kirótt; care a fost impus cuiva; jm angelastet. *1671:* Ha ki az Nemesség közzül, ez kételenségböl reánk vetett summát meg nem adhatná ... adgya meg más érette, s' azt a' jószágot, a' melyröl meg nem adta foglallya-el s' birja zálogul [CC 90] ✱ ~ *vettetik* vkire kirovatik; a fi impus; angerechnet werden. *1727:* Az el mult nyári Deesi ménespásztorok(na)k pénz Portiojok melly réájok vettetett volt egeszszen relaxaltatott [Dés; Jk 370b] ✱ ~ *zár* vkire rácsuk; a încuia uşa, reținînd pe cineva închis; jn irgendwo einschließen. *1843:* Bakó Uram az ajtot ránk zárván a fogadobol ki botsátoni nem akart [Dés; DLt 586. 20] ✱ ~ *záratik* az ajtó vki után bezáratik; a fi închis uşa după cineva; die Tür hinter jm zugesperrt werden. *1735:* az Akat az J. eő kglme Marian Lejtmany Vrammal be hivatta, s be menetelek után az Ajto réajok Záratott [Dés; Jk 164a].

reáad 1. (ruhaneműt) vkire felad; a îmbrăca pe cineva cu ceva; jn ankleiden. *1573:* Beso Anna fundatorne ... vallia, hogy Mykor Kapa Mihalnet keresnek, Egy Eyel Adnak egj dolmant Rea Es egy Syweget feyebe [Kv; TJk III/3. 62]. *1600:* Martha consors Jacobi Boldis fassa est Miklos Deak is oth lewen Sardinewal feddeodik vala à fonth vegeth Nylas nem hagya hane(m) chitita az menteietis el eyte reia ada [Kv; TJk VI/1. 439]. *1619:* Kalill pasa Mikor béméne az Császár keze csókolni, két kaftánt adának rea [BTN[2] 227]. *1731:* ollyan bű ember volt, hogy ha este tisztát adtak rá reggelig mind öszegazolta [Kézdisztlélek Hsz; HSzjP Joannes Fejér de Futásfalva (55) ns vall.].

2. megbíz, kiküld; a împuternici/autoriza/delega; jn betrauen. *1592:* Az orzágh vta sok helyeken saros Az lofeiek ne(m) Akarnak segettenj A vice kiraly birakot Az Zek rah Adgia megh latasra [UszT].

reáadás szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktion: ~ *pénz* borravaló; bacșiș; Trinkgeld. *1671:* En Rosnyai Lőrincz az mi az harminczad pénz jő, gyűl czedula pénz Radas (!) pénz: Borra valo pénz tőkeletese(n), igazán szolgáltatom [Törcsvár F; BfR Rosnyai Lőrinc harmincados reverzálisából].

reáadott szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktion: *pénz* borravaló; bacșiș; Trinkgeld. *1790:* a' réá adatt penz [Aranyosrákos TA; Borb.].

reáagyargó vkire fenekedő; care manifestă o atitudine agresivă față de cineva; sich gegenüber jm aggressiv verhaltend. *1802:* láttván a' kotsissátis a földen heverni, kit az ott lévő, és akkoris réá agyargó kotsissa B. Bánfi Pal Ur eő Nagyságának agyalt le [Mv; Born. XXXIX. 53 Susána Venus (19) cons. Jacobi Schreiber cauponis vall.].

reáajánlja magát ígéri magát vmire; a se oferi; sich anbieten. *1610:* aztis meg lattam ha el oztozotte fiatal menyeteöl awagy nem[a] az Azzony ra aianla magat, hogy ha el oztozik[b] Chibi Simo (!) nints mit tenni haza megyen [UszT 20/224 Gregorius Saxopolitanus, Minister de Agiag falua vall. — [a]A válófélben levő férj. [b]A férje].

reáakad 1. meg/rátalál; a da de/peste cineva/ceva; jn/etw. finden. *1584:* Nyreó Istwan ezent vallia hogy Mikonda meg bwt vala a chatornaba, Es mikor rea Akota(m) volna ker vala hogy Ne mongia(m) megh hogy oth vagyon [Kv; TJk IV/1. 313]. *1586:* Somogy Janos es Ersek Balint valliak ... mikor az kertekre Ala ereszkednenk, hát Az olahok az[a] futtanak, es valahogy ferencz Deak vgia(n) az eo kertiben rea Akada Az egikre [Kv; i.h. 563. — [a]Elírás lehet

el h.]. *1606:* (Az ökörre) ra akadot az zolgam, be haitotta az falura hazamhoz [Kovászna Hsz; Bogáts 9]. *1632:* soha semmit nem uetettem ennek az Hamar Istoknak ugi mo(n)d s megh is oli ektelenül megh szidogata De megh lattia azt hogi ha valahun rea akadok, bizony megh uagom eczer [Mv; MvLt 290. 70b]. *1751:* Hamar, hamar Bartos Apos, Iere ide Göndőr Bátyos ... Szép Jézusra rá akadtam [Hétfalu Br; EM LI, 124 betl. játék]. *1796:* Most a' Napokban, hányván holmi leveleket, rá akadánk Contractusára [Darlac KK; Ks 109 Vegyes ir.]. *1810:* réá akatt a' ház meget lévő kis keritesbenis egy fenék széna mellett Lovai nyomára [KLev.].

2. belebotlik, váratlanul találkozik; a da întîmplător de cineva; jn zufällig treffen. *1703:* estvefelé Bonchidánál ráakadnak a kurucokra, és megütköznek [Kv; KvE 241–2 VBGy]. *1710:* Henis minden éjszaka alatt a vár körül egy lovasregimenttel strásáltat vala. Azt nem tudták a hajdúk, s mikor a várból kijöttenek, ráakadának a németekre [CsH 401]. *1823–1830:* Egy éjszaka emlékezem, az utcákon járván reáakadunk egy szegény Wachterre (a magyar Bachternek mondja) [FogE 158–9].

reáakadhat meg/rátalálhat; a putea da de/peste cineva/ceva; jn/etw. finden können. *1735:* Nem tudom, ha ráakadhat-e kegyelmed bölöni Radulj czigány obligatoriájára [Nagyajta Hsz; SzO VII, 378]. *1767:* Tisztartó Uram azt felelte hogy azt hallatták hogy ha egy körtevelj fa törsökre réá akadhatnának annak a' tovin Sok kintset kaphattná(na)k [Abosfva KK; Ks 4 Mich. Jacab (36) cantor eccl. cat. vall.]. *1826:* ha szemesebben ügyelte volna a Felperes Tehenét reáakadhatott volna a nyavalljára; mert a Torok gyék, lassan és nem egyszeribe elé rohano nyavallya [F.rákos U; Falujk 144 Barrabás Áron pap-not. kezével]. *1831:* a' lopást meg előzött estve a' Kádbükkire ki menvén, a' Guját a' Kádbükkin tsak magára találtam, eleget kiábáltam a' Gujást ... ott nem lévén réá nem akadhattam | táplált a reménység hogy ki tudgya, hát ha a köd fel takaradásával Lovaimra rá akadhatak [Dés; DLt 332. 8, 13].

reáakaszt ráfüggeszt; a agăța pe ceva; auf etw. hängen. *1855:* ha szinte csak a szomszéd helységig utazott is Az úr oldalán széles, rezes kard zöld szijjon csüngött ráakasztva hatalmas nádbot rezes kókkal [ÚjfE 183].

reááll 1. vkire/vmire áll; a se urca și a sta pe cineva/ceva; auf jm/etw. stehen. *1797:* Szilágyi Mihály reá szaladván és lenyomván, a terdivel réá álván igen rutul meg dűbűtskelte [Náznánfva MT; Berz. 3.3 N. 21]. *1849:* rá állot a Mejire és ugy döbötskölte [Szentkatolna Hsz; HSzjP].

2. eljár (vmilyen ügyben); a acționa (într-o anumită problemă); (in einer Sache) verfahren. *1553:* ha penigh wala mely fel Ezt Az napoth <c>hak valamy fogassal mulatna El reya nem Alanna dolgat vezesse [Kv; BfR VI. 295/1]. *1570:* eo K.ek theorwen zerent Mongiak hogi ha meg eskesik vicey Janos vra(m) az Meltatlan keresetnek terhen marad Es az Derek dologra tartozyk vychey Janos vra(m) Rea allany [Kv; TJk III/2. 172a].

3. vádat emel/eljár vki ellen; a acuza pe cineva, a porni o acțiune împotriva cuiva; jn anklagen. *1582:* Cathalin Zeold Ambrusnę vallia, hallotta vgian azont a Cassay azzony zaiabol, seót még Nag Jlonat Ingerlette rea, hogy rea Allianak Igiarto Georgre tiztessegenek el veziteseben [Kv; TJk IV/1. 106]. *1584:* ez Lakatosne maga feleol vallotta, es bizoniossa teotte maga hogy tudomanios volna Accedal ezis hogy ... ky izent oly meg vezet Zemelieknek hogy lennenek irgalmassagal hozza Ne vallananak se Allananak Rea [Kv; i.h. 266]. *1656:* Szeken lako Nagy Istvan felesege levén, mindazaltal paraznasagban leledzven, gratia adattatot neki, mivel az felesege rea nem allot [SzJk 80]. *1674:* Asztalos Andrásnak az elseo felèsége után kelletvén edgyikűnknek menni ã végre hogy ide hyiuk hogy az vrára réá állyon ès rèà esküdgyék [Kv; Szám. 34/L. 18–9]. *1705:* Bakos Mártonné Csere Judith nös paráznasága világoso(n) constál Ura lévén azért ország Törvénye szerint halállal büntetödik ha az Ura réá áll, és maga mellé nem veszi; ha penig réá nem áll és maga mellé vészi, mind ketten egymást in loco publico a piaczon veszszőzzék meg, az utan Eccl(esi)at conciliállyanak [Dés; Jk 348b].

4. nógat, ösztökél; a îndemna la ceva; antreiben. *1775:* Még a tavasztól fogva ösztönözte Csorogár Togyer s Duma Nicula hogy a korcsmarosra mennének és meg ölnék, Most utobbszor, a mikor kukuritza ért lett volna Togyer ujra reá állott és hivta azon gyilkosságra [H; Ks 114 Vegyes ir.].

5. beleegyezik vmibe; a fi de acord cu ceva; einverstanden sein. *1676:* Baranyai ... azt mondja, hogy reá állott kegyelmed is az oda fel való elől küldésre [TML VII, 278 Vesselényi Pál Teleki Mihályhoz]. *1740:* Az Vice Tiszteket örömöst meg marasztották az Maros melyéki feö Birot némelyek nem akarták meg hadni, de jòb rēsze annak meg maradàsàra is rea állat [Déva; Ks 99 Kornis Antal lev.]. *1777:* a Ködmönösiek a Nevezett kutnál praetendálták a Határ szélt ... de a Konkojfalviak nem állottak réá hanem le Nyomták a ködmönösieket a köig mely a Szamosra Nyulik bé [Konkolyfva SzD; JHbK LVIII/28]. *1782:* addig beszélt az öttsinek hogj azis rá állott [Torda; KW]. *1796:* hogy egyezés szerint a Possessoratus maga közöt ujra fel állitsák a Limita(ti)ot Tisztek nélkül, arra réá nem áll ö Nga [Ádámos KK; JHb XIX/55]. *1801:* a mit az egyben gyűlt Eclesia Tagjai végeztek az meg nem jelent felek vagy rea nem allattak vagy soha effectumba nem vétetödhetett [M.köblös SzD; RLt]. *1810:* a' Perlekedő Felek elő álitatván, békeséget nékik per omnia ajánlék a' F.Peres Káros ráis állot az ajánlásra [F.rákos U; Falujk 45 Szepesi Sándor szb kezével]. *1844:* addig kénszergettek mig réá állottam [Bágyon TA; KLev. Nemes Iuon (22) vall.].

reáállat eljárat (vmilyen ügyben); a dispune pornirea/declanșarea acțiunii (într-o anumită problemă); (in einer Sache) verfahren lassen. *1580:* Az my az Theomeswary Mihaly felól valo panazt illety vegeztek hogy Az waras procatoryt Allassak Rea es teorweny zerent bizonyichyak Rea hogy az tanachy titkayt Innet ky wytte [Kv; TanJk V/3. 211b].

reáállhat 1. lábára állhat; a se putea ridica în picioare; sich auf die Beine stellen können. *1572:* Markos Antal valya Jeo fel az piaczra gazdaia azzon fayni kezd az Laba vgy annyra hogy le kell wlny Mond, Ne(m) tudom my lele az Labomat, Jm ne(m) Alhatok rea [Kv; TJk III/3. 86a]. *1771:* Tudgyae a Tanu hogj a p(rae)titt Exponens B Kereszturi Varga Feretz nevű Jobbágya két Esztendös Paripa Csikaját hol, kik, miképpen mitsoda patakba szöktették belé ? hogj edjík első lába hellyiböl ki menvén

máig is réá nem álhat [Msz; BetLt 7 vk] | Kisseb Katso Ferentz Uram inassátol hallottam ő valami Lovakot hajtván s kergetvén az edjik a másik(na)k határa szökött s az a' mellyik a' másra réá szökött meg is bénult mert hogy ki ment az árokbol az edjik Lába fèlen állott s nem álhatott reá az ebatta [Berekeresztúr MT; i.h. Nic. Sűkösd (14) vall.].

2. *hitével* ~ esküvel vállalhatja a bizonyítást; a putea dovedi sub jurămînt; unter Eid beweisen können. *1557:* My Somlyay Bathory Jstwan es perecheny Bathory Jmreh adywk ezt myndeneknek thwttara, hog az napthol fogwan, ezthen meg az napyg ha Jmreh wramal meg egenesethethnek Jo, ha hol nem, Jsmegh ezthen meg az massyk napon Jmreh wram mynd zolgaywal az mynt az elwt az therweny hoztha wolt hythekel Reya allhassanak es therwenyek helyen maragyon [Somlyó Sz; WLt].

reáállít vmire felállít; a așeza pe ceva; auf etw. stellen. *1823–1830:* setét lévén a ház, minden gyermek, legalább kettő, egy gyertyát vitt, azt, az asztalra faggyút csepegtetvén, reáállította, s nyolc óráig gyertyánál folyt a tanulás[a] [FogE 124. — [a]Mv-t 1794 körül].

reáárul megalkuszik vmire; a se tocmi/tîrgui; übereinkommen. *1573:* Zabo Pal hity vtan azt vallia hogi Az azzony ... kerte volt hogi zegitsegul lenne az Zena vetelben, Eleozer Mennek Gergel Antalhoz es ott veottenek egy Zakast onnat Mentenek leorinch kowachnehoz ottis Rea Arwltak egi Zakasra [Kv; TJk III/3. 307].

reábánik elbánik vkivel; a bate (foarte rău) pe cineva; jn verprügeln. *1822:* Farkas Jánosnénak a Fejéről a kendőt levonta s megtépték annak utánna annyira rá bántak az éfiak az öregekel hogy még a maga házától is el üzetet [Bereck Hsz; HSzjP].

reábérel felbérel vki ellen; a instiga pe cineva împotriva cuiva; jn gegen jn dingen. *1630 k.:* az Ura mas katonatt rea berlet hogj altal leöje az felesegett [Mv; MvLt 290. 45b]. *1710:* vala Vajda Lászlónak egy sütője s egy kedves inasa Mikes Kelemen rábérli, kezdjék azt hirdetni: ők azért hadták el Vajda Lászlót, mert török módon élte őket, s nem állhatták el [CsH 180].

reábeszél rávesz vkit vmire; a îndupleca/convinge pe cineva să facă ceva; jn zu etw. bewegen. *1823–1830:* Ez a Nagy András beszélette, hogy egy debreceni deák Erdélyben járván kéregetni, az őtet reábeszélette, s elment vele Debrecenbe, ott tanult [FogE 149].

reábeszélés vmire való rábírás; înduplecare, determinarea cuiva să consimtă la ceva; Überredung zu etw. *1844:* Birtsa Simon, Vásárhellyi János és Koptyil Juon egy éjjel az Apám házához jöttek, s engemet sok csalagató rá Beszéléssel rá vettek hogy men(n)yek velek edgyütt Kövendre [Bágyon TA; KLev.]. *1849:* a' Tanuk által fel hozott vallomások csak is a' Kelemen Beni koholmányai és rá beszéllései [Kv; Végr. Vall. 99]. *1856:* a' házasulandó egyének a' nem erőltetés, rábeszéllés, vagy kénszerités iránt kikérdeztetvén őszveeskettem [Bádok K; RAk 69].

reábír rávesz vmire; a determina pe cineva să facă ceva; jn zu etw. bewegen. *1570:* Orsola Bor Janosne vallya, hogy Eleoszer mykor az Erzen Jarto Balint fya ely Jeot volt Gywlay Myhaltwl Es vthana kezd kwldeozny hogy vyzza Menneh, azkor az legennek Annya betegh volt Ew addegh zolt az legennek Rea Byrta hogy vyzza Mennyen [Kv; TJk III/2. 164–5]. *1574:* Brozer Anna Zekesfe(ie)rvary Borbel Ianosne azt valla hogy Mond Zeoch Thamasne, Byzon szokat Zoltam Érte vgi hogy soha Ream Meg Nem haragwt Mind azert, De megis Rea Byram az Bekesegre [Kv; TJk III/3. 326]. *1578:* Az Attyafiay kezdek kerny hogy Ne Mennyen Sohova Immar, hanem hazaswllion meg wegre Annira zollanak az Attiaffyak neky hogy rea Byrak [Boldocz TA; Thor. V/14 Joh. Zekely (55) jb vall.]. *1594:* Crestel Jstuan vallia Ezt bizonnial tudom hogi ejel ereozak zerent eskettek megh ez fwzesi petert egi gonoz zemeliel ne(m) tudom mint birtak rea [Túr TA; TJk V/1. 419a]. *1657:* Nagy bajjal azért az országot reábírá az fejedelem, hogy megindulna [KemÖn. 174]. *1845:* reá bírt a' fennebb elé beszéltem tekervényes hazugságra [K; KLev.].

reábírhat rávehet vmire; a putea determina pe cineva să facă ceva; jn zu etw. bewegen können. *1570:* Anna Azzon Borbely Janosne, Es Lakatos Esthwanne Jlona vallyak kezdenek kĕnergeny hogy eois Engedelmes lenne, Soha semmykeppen Rea Nem byrhatyak hogy althalan fogwa ky verethy [Kv; TJk III/2. 100]. *1593:* Zakarich Miklos vallia: Zeres Jstuan ennek eleotteis kwlte volt oda olaz Mihalt bekesegh zerzeni de semmi keppen Jstuan pr(ae)dikatort akkor ra ne(m) birhatank [Kv; TJk V/1. 378]. *1677:* meggondolván az felséges francziai király méltóságát ígíreti szerint is adjon egy hó pénzt az hadaknak, de soha eddig reá nem bírhattuk [TML VII, 431 Teleki Mihály Absolon Dánielhez].

reábíz 1. vkire bízza vmi elvégzését; a însărcina pe cineva cu ceva; jm das Erledigen von etw. anvertrauen. *1568:* sennyey pal kereth 10 forynthoth ky az eŭ pynzebe k. byzza reya ez en emberemre byzwasth ym lewele<th is> yratha .k. thartzja meg menedekǫl [Komlód K; BesztLt 7 Horvath Kozma Felker (?) ysthwanhoz Beszt-re]. *1704:* Ugyan ma vöttem én attól a boértól három disznókat, 12 fl. 60 annyi áron itt jobbakat vehetne az ember, csak én reábíztam volt, hogy hajtson <és> átalottam megmásolni szómat [WIN I, 315]. *1792:* mingyárt méltoztassék az Praefectussat ide küldeni és nekie ket albat altal adni az nacságod Praefectussa jo lelkű Ember réá lehet bizni [Szőkefva KK; BálLt 1]. *1823–1830:* levelét vettem Bécsből Sándorfi József barátomnak, melyben írja, hogy Rhédey úr reábízta, hogy egy nagy reménységű fia mellé szerezzen egy különösen jó ifjat [FogE 270].

2. vkinek a gondjára bíz vmit; a da/lăsa ceva în grija cuiva; etw. js Sorge überlassen. *1577:* Az Dewa vara prefecturayat es annak yewedelme administralasat Wrunk ew Nagsaga meg tapaztalt hywsegebe gondwiselesebe rea bizta[a] [Ks Báthory Kristóf aláírásával. — [a]Apafi Istvánra]. *1597:* Lakatos Mihali wallia Lattam aztis hogi Chizar Peterne Veres Pal hon ne(m) leteben iaros wolt hazahoz az hazatis rea biztak [Kv; TJk VI/1. 71]. *1639:* en bizonj minden Marhamatis rea mernem biznia, mert en gyermeksegemtol foghua Ismerem [Mv; MvLt 291. 176a]. *1837:* Minthogy mostoha fiam ezen Árendás Joszághoz közel lakik az abba valo gazdaság fajtatását egésszen réá bizom [Búzásbesenyő KK; DobLev. V/1220].

Szk: *fejét ~za. 1619:* Az Jenő dolga felől és az végbeli sok panaszok felől mikor sokat tractáltunk volna az vezér-

rel végre ugyancsak az lőn az válasz, hogy nemcsak az Jenő s végekbéli dolgot, hanem az fejemet is reabíztam, és minden oly ki Magyarországba való dolgokat [BTN[2] 281].

3. tisztséget/funkciót bíz vkire; a încredința cuiva o funcție; jm eine Funktion anvertrauen. *1594:* Latuan eo kegmek mindenwt az vtaknak alkalmatlan voltat valastottak ennek gonduiselesere Nagi Baniai Balast ... eo kegme viselhesse Io modon gongiat annak, ammit varosul eo kegmek rea biztak [Kv; TanJk I/1. 234]. *1710:* Száva Mihály kuruccá lőn, s az erdélyi fiscalitást rábízák [CsH 337].

4. bízik benne; a avea încredere în el/ea; jm vertrauen. *1593:* Jmre deakne vallia ... monda az Lonai zolgaia, Ha megh iw, mond megh neki, hogi vram azt izente, hogy Jwieon ki mert miuet ad nekj, es vgian rea bizunk hogi el Ieoieon [Kv; TJk V/1. 321].

5. *~za magát* megbízik vkiben; a se încrede în cineva; zu jm Vertrauen haben. *1672:* Im én, Uram, egy süly gyógyító embert szerzettem ... Az debreceniek azt állatják, tízszer jobb ez a szoboszlainál ... kegyelmed, Uram, lássa, az mit jobbnak ítíl, kövesse el, de hogy hertelen reá bízza magát, nem jovallom [TML VI, 231 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

reábízandó vki gondjára bízandó; care urmează să fie dat în grija cuiva; js Sorge überlassend. *1705:* erős hittel meg is eskették, hogy reabizandó dolgokban híven eljár [WIN I, 375].

reábízatik vki gondjaira bízatik; a fi dat/lăsat în grija cuiva; js Sorge überlassen werden. *1813:* Bantya Nyikora mondotta, hogy ezen akkor szép Fiatalos Erdős Hellynek Conservatioja reá bizatott [F.berekszó Sz; BfR III. 12/9 Moldován Gábor (60) col. vall.].

reábízatott vkire bízott; care a fost dat/lăsat în grija cuiva; jm anvertraut. *1659:* Alsó János látván, mindjárt hozzám jőve és mondá, hogy reá bizatott dolog felől kellene velem beszélleni [TML I, 408 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz].

reábízattatik feladattal felruháztatik; a fi însărcinat cu ceva; mit Aufgabe betraut werden. *1800:* bizattassék ezen dolog(na)k ki-hirdettetése, rá politica linea, a' Dulo-Commissariusokra (:igy nevezi a' Székely a' Szolga Birákat:) [Márkod MT; IB. Gombási István lev.].

reábízattatott vmivel megbízattatott; care a fost încredințat cu ceva; mit etw. betraut. *1664/1681:* megh tekéntvén Vajda Hunyadi Kloka alias Miklos Deaknak Vajda Hunyadi Váramban, es ahoz tartozo Jószagomba reabizattatot hivatallya szerint valo hűséges forgolodassat az mely hazban mostan lakik azon hazat mindennemű paraszti szolgalat, ado, szedes ... alul kiveszem, es őrökös Nemesseggel megh ajandékozom [Vh; VhU 267 Zolyomi Dávid ad. lev.].

reábízhat vki gondjára bízhat; a putea încredința cuiva ceva; etw. js Sorge überlassen können. *1598:* hjzem az egiz orzagban talal kegd egj uagj ket igaz Istenfilő iambort, az kjre rea bizhattja dolgokat az zeginj aruaknak [BálLt 51 Kowachoczy János lev.]. *1667:* Csuthy uramra pedig nem Hunyad várát s abban való praesidiumot, de bizvást Murányt is reá bízhatom [TML IV, 20 Thököly István Teleki Mihályhoz].

reábizonyít vki bűnösségét/felelősségét bebizonyítja; a dovedi vinovăția/responsabilitatea cuiva; Schuld/Verantwortlichkeit von jm beweisen. *1569:* Az keoztek walo weghezes felwl penygh es Adossagh felwl azth mondom hogy ez Nylwan walo, es zembe walo ados rea byzonytottak ezth [BesztLt 77 Lucas Pistakj de Bongarth[a] a beszt-i bíróhoz és az esküdt polgárokhoz. — [a]BN]. *1570:* Orsolya Molnar Menhartne Azt vallia hogi hallotta hogy Borsay peter Lotthyo kwrwanak zytta az ferench Annyat Az azzon azt felelte neky hogi hazwd kwrwafyawl benne Myglen Rea nem byzonitia [Kv; TJk III/2. 109]. *1582:* Zekel margit ... vallia, hallottam hog Rengeo Anna ezt monda Igiartho Georgnek hog tudwa lakik az vey kwrwaiawal ki bagionba hozta el az fattiat, kit rea bizonitok [Kv; TJk IV/1. 69]. *1597:* teörúenihez hitta uolt az Actrix Tot Keleme(n)ne az I(ncta)t Reszi Matenet azert hogy eő feleólle azt mo(n)dotta hogy az virrazto tyznel adott feót perechet neki s abba betegh. Az Actrix ... Azt mo(n)dgia hogy rakia rah, bizonicha rah [UszT 12/129–30]. *1629:* Az Ak is penigh semmi oly bizonjos factumat rea nem bizonjtottak [Kv; TJk VII/3. 207]. *1637:* kezde mindgjart szidni szantajne Aszoniom Szabo Jakabnet, hogj te Ecclesia keöuetett kurua vagj, s az eöczedis nylua(n) valo hires kurua, s ra bizonitom egj nehany emberel hogj nylua(n) valo kurua [Mv; MvLt 291. 81a]. *1757:* az X(risz)tus kinszenvedesiert instalom Mltgs Grof Uramot méltoztassék munkálkodni hadd törjék le annak az maga el hitt Embernek szarva, ebbe nem félek belé süllyűnk, mert minden bizonnyal réá lehet bizonyittani [Fráta K; Ks 101 Csetri György lev.].

reábizonyítás vki bűnösségének/felelősségének bebizonyítása; dovedirea vinovăției/responsabilității cuiva; Beweisen von js Schuld/Verantwortlichkeit. *1572:* Az Jwh dolgaban penygh Jgy wegezenek hogy ha az Zenthmyhaltelkj Jwhot kewetetlen az Lekenczeyek az ew hatarakban megh kaphatthyak tehat haychyak be es ewek legyen, Az rea byzonytas wtan penigh tartozek farkas wram az ew Erdeme zerynt megh bwntetny [Galac BN; BesztLt 3616].

reábizonyíthat vki bűnösségét/felelősségét bebizonyíthatja; a putea dovedi vinovăția/responsabilitatea cuiva; Schuld/Verantwortlichkeit von jm beweisen können. *1812:* Török Ferenczné bizonyitsa reá G. M. Pistánéra a kurva nevet 4–d magával. Ha rá bizonyitja meg bűntetodik Török Istvánné tizenharmadfél Rforintal és a Templombol ki tiltatik s eklésiát követ ha pedig rá nem bizonyithattya Török Ferencznere háromol a bűntetés [Nagykapus K; RÁk 14].

reábizonyíttatik vki bűnössége/felelőssége bebizonyíttatik; a fi dovedit vinovăția/responsabilitatea cuiva; Schuld/Verantwortlichkeit von jm bewiesen werden. *1573:* Biro vra(m) tĕrwenie az hogi Miert Inmar keszeo alasfel Bwdosny es Mas hazat keresny Kadar Ianosnenak, Azert Maradion Bekeszegel De vgi hogi zomzedywal bekewel lakiek, hwl penig ez vtan vadoltatik zomzeditwl es Rea Byzonitatik, kj haniataszek onnath [Kv; TJk III/3. 414]. *1583:* Vegeztuk, hogy Valaki ha ez Varoson lopast gilkossagot uagy egieb szaruas bűnt czielekednek, ha az vetek rea bizonitatik az Cehbol szankiuetese legien [Kv; MészCLev.].

reábizonyosodhatik vki vétkessége bebizonyosodhatik; a se putea dovedi vinovăția cuiva; js Schuld bewiesen wer-

den können. *1657:* noha én máig is sem nem tudom, sem hallottam, sem hiszem, hogy árultatása és fejedelem személye s az haza ellen való dologban magát egyvelítése felől semmi reábizonyosodhatott volna, mindazáltal igen kemény sententiával convincáltatott [KemÖn. 166].

reábizonyultatik vki vétke/bűnössége bebizonyosodik; a se dovedi vinovăţia cuiva; js Schuld bewiesen werden. *1586:* egieb sok Aprolek lopasokis bizoniultatnak rea [Kv; TJk IV/1. 568]. *1604:* Amely vinczeler penigh az vegezes ellen hitettne az miúeseket, rea bizoniultatuan az kalikkaban (!) tettessek [Kv; TanJk I/1. 469].

reábízott vkire bízott; care a fost încredinţat cuiva; jm anvertraut. *1657:* Mikó Ferenc holmi praetextusok alatt az fejedelemasszonytól comissiót extrahálván az tárházban bébocsáttatása s reábízott holmi eszközök elhozásának megengedése felől, Fogarasban menvén az tárházból mindeneket elhozott [KemÖn. 113]. *1664/1681:* varga Andras Csatlosagaval ... szolgalvan, felessege penigh minden rea bizot dolgaimban igassagossa(n) szolgalvan Annakokáért az Alszegh uczaban levő hazat adom és kötem nekik két száz magyar forint summában [Vh; VhU 229–30]. *1676:* énnekem a tetszik, mindaddig légyen várakozásban, valamíg a királyhoz való menetelben mód lészen és reá bizott dolgainkot continuálja [TML VII, 295 a fej. Teleki Mihályhoz]. *1809:* mindeneknek előtte egy olyan Biztost állitsanak a ki a szükséges Bizonyitásokkal a réá bizott dolgot elő mozdithassa [UszLt ComGub. gub. 1208],

reábiztat vkit vmire felbiztat; a îndemna pe cineva la ceva; jn zu etw. ermutigen. *1840:* a' Benedeki Malomba jött égy idegen örlö Ember, mondván, hogy égy Tehén a' Sós patakba kinlódik, s ha segittség volna, könnyen ki lehetne onnan húzni, én a' malomnál volt Embereket rá biztattam, hogy mennének azon Tehén ki-húzására [Dés; DLt 116].

reábocsát 1. vhová/vmire ráenged; a lăsa pe cineva/ceva să meargă într-un loc; irgendwohin lassen. *1653:* De úgy lehet meg, ha addig senki innet a ti féléitekben rá ne jöjjön[a], sem a miéinkben reá által ne menjen, se mást is rá ne bocsásson, mert úgy meg nem készülhet [ETA I, 136 NSz. — [a]A hídra].

2. vhová legelni ereszt/terel; a lăsa să pască pe undeva; irgendwohin weiden lassen. *1564:* Az hol pedijg veteswnk vagion iletwnk barmat reia bochatia [SzO II, 180]. *1570:* Janos kenez Thyltya volt Balint Thywadart hogy az Tharlora Jwhayt Ne Bochatana Azert Balint Thywadar vgian Rea Bochiatta Jwhait az Tharlora es Tetetet kart az kalongyakba [Kv; TJk III/2. 11]. *1592/1593:* Ha az Christoff Vram Molnaban eórleóttenekis az eórleók, zabadon rea bochattak az eorleo barmot Az keoz porond volt mind eltigh [Szásznyires SzD; Ks].

3. vizet vmire ráenged/ereszt; a lăsa apa să curgă pe ceva; das Wasser auf etw. fließen lassen. *1757:* a' Bányából ki jövő ... vizre ... ládátskát tsinálúnk, a' vénat per partes réá töltyűk a vizet réá bocsáttyuk vonoval addig roncsollyuk mig zavarja el mégyen, az Arany pedig a' láda fenekére leszál [Zalatna AF; JHb Borsai István nyil.].

4. vkire/vmire ereszt/enged; a lăsa pe cineva (să se năpustească) asupra cuiva/a ceva; auf jn/etw. lassen. *1573:* Ferenchy Antal ... vallotta hogi tawaly Az kowachok hoztanak Eo Eleybe egy embert egy kasawal ... Kerdette hwl veotte az kasat Azt Monta hogi Bako Andras hazanal egy leantwl ... Azt halwan az kowachok Rea keowetzetek ely hordanj Eo Rea bochatta eoket | Botos Marton, Azt vallia hogi hazanal Mongia volt benedek hogi ha Matiasra rea bochatak volna, vagi meg Eolte volna azt vagi eotet eolte volna meg [Kv; TJk III/3. 176, 228]. *1599:* Makraj Peterteól hallotta(m) mo(n)dotta Zentleleke(n) hogy ha rah bochattak volna megh eólte volna Benedekfy Christophot [UszT 13/109].

Szk: *Isten a csapását ~ja. 1679:* Sárosi Mihály kinek az attya Maros Székb(en) mestersége(n) szolgált migle(n) I(ste)n csapását réá ne(m) botsátotta, mivel Schola mester fia volt kőtelezé seller képpe(n) à Nyárádtői Templomhoz magát [Nyárádtő MT; MMatr. 5].

5. (vmilyen perbeli cselekmény végrehajtására) kibocsát/küld; a trimite/delega (pentru a efectua un act procesual); (wegen des Verfahrens in einem Prozeß) schicken. *1570:* Aztalos peter Hozzw Jakab es wytez ferencz vallyak hogy, Eok nem latthak Thoroczkay Gergelt Mykor az haz Beochwlny hyttak eoket es Byro Vram bochatta rea eoket hogy megh Beochwltessek | Georgius Zegedy Juratus Ciuis fassus est, hogi Emlekezyk arrol Jol ... perel volt Kolb Miklos Thorozkaywal Kolb valamy Ideot vart volna, vyzont Beh Jeo az Tanach Eleyben es Satisfactiot kezd kerny Az Thanach Rea Bochatta hogi Annyera az Menyere az Theorwen Itelte hazabol vegien Igazat Myert hogy Egieb Marhaya Ninchen ez varoson [Kv; TJk III/2. 84, 145]. *1588:* Sombori vram keoz heljen vr mezeon[a] hagyoth helt az teorwennek hogy fogot nepek lassanak teorwent benne, Kopaczy Ferencz az nap el Jeowen rea bocziata feo nemes Embereket[b] En azokal rea mentem az theorwenyre [Zsákfva Sz; WLt Lucas Barlas jb vall. — [a]Örmező Sz. [b]Köv. a fels.].

Szk: *hitre ~* eskü alatti bizonyításra kibocsát/küld. *1641/1799:* mikor Fűzesi Mihály Kováts el adta az Verőt ... az dolognak nagyobb erősségére szoros hűttel meg esküttenek minden ellen mondás nélkűl az hűtre rábotsátották [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 283].

6. engedélyez; a aproba; erlauben. *1601:* Megh ertettek eo kgmek varoswl az mezarosoknak keonieorgeseket kewanniak az hws arranak neweleset: Eo kgmek annak okaert maturő dirimaluan az eo kewansagokat ... harmad fel penzre fontiat az hwsnak rea bochatottak [Kv; TanJk I/1. 382].

7. megenged; a permite; zulassen. *1570:* Sofia azzon pesthy Zabo Lwkachne ezt vallya, hogy Megen oda hozzaya Zeoch Jmrehne Es Mond neky Jo Jlona azzon Lasd Jol megh ha Tyednek Mondod ez gywreot Az legent ky nekem attha fogtasd megh Zabo Balinthne azt Monta hogy en Nem fogtattom, Mert lelky esmeretem Rea Nem bochat, Mert az en hazam kwzeoben soha beleol nem volt [Kv; TJk III/2. 65].

reábocsáthat vhová legelni ereszthet/terelhet; a putea lăsa să pască într-un anumit loc; irgendwo weiden lassen können. *1590:* az Darabontokis semmikippen rea ne bochatthassak Diznaiokat [Jobbágyfva MT; BálLt 89].

reábonyolít reáteker; a înfăşura pe un mosor; daraufwickeln. *1823–1830:* Itt[a] láttam előbb fonómasinákat, hogy egy fejérnép 120 orsóval is fonja a gyapottat úgy be vagynak deszkával a masinák oldalai csinálva, hogy csak a

felül járó orsókat láthatja az ember ... ezekre vastagon reábonyolítva a gyapot [FogE 246. — [a]Erfurtban].

reáborul a se lăsa (cu partea de sus a corpului) pe cineva/ceva; sich darauflegen/beugen. *1573:* Anna Bonciday Gergelne vallia hogy tyzeris Ment[a] az zolgalora az Eyel vegre vgian Rea Bwrwlt volt [Kv; TJk III/3. 56–7. — [a]Keresztury Péter]. *1710 k.:* Én is fordulék, ráborulék a lábára[a], és éppen a sebhely mellett kezdém csókolni [BIm. 1028. — [a]Jézusnak].

reábotlik megbotolva ráesik vkire; a cădea peste cineva împiedicîndu-se de ceva; auf jn stolpernd fallen. *1634:* egy Iffiu legeny ki akarva(n) jöni az hazbol megh bötlek, es Banfi Ferenczy Uramra szinte rá bötlek [Mv; MvLt 291.4b].

reábögöződik összebogozódik; a se înnoda, a se face un nod la ceva; sich verwickeln. *1805:* hugygyozni akarván a gatyámba hugygyoztam mèrt a gatyám madzaga reá bőgözödött [Dés; KMN 128].

reácitál törvénybe idéz; a cita/chema (pe cineva) în faţa unui organ judiciar; vor Gericht rufen. *1607:* my Ngod Paranczolattianak engedelmessek lewe(n), Fodor Andras Vramat, rea czitaltuk; Fodor Andras vram illien valazt teo(n) hogj tizteli az Nagod paranczolatiat, kiz eo keglme teóruint allania eó kegmeknek [Dés; DLt 288].

reácsap vmire csap/üt; a lovi (cu zgomot) în ceva; daraufschlagen. *1882 k.:* Gyulai Pál atyánkfia Azt mondta ... „milyen kegyetlenül ideghábórító, szomorú történet Olyan borús, mint Turgenyev beszélyei p. o. a Boldogtalan, csakhogy — s kezével rácsapott az iratcsomóra — ez jobb, mint a Turgenyevé" [PLev. 103 Petelei István Jakab Ödönhöz].

reácsapdos rácsapkod; a lovi de mai multe ori; mehrmals daraufschlagen. *1749:* jol rea tsapdosa András ur(am) a' korbattsal [Szentbenedek SzD; Ks].

reácsinál 1. ráerősít/tesz; a fixa/pune pe ceva; daraufixieren. *1736 u.:* donatio formára in patente[a] vagyon a levél, maga itt úgy subscribálta: gróf Apor Boldizsár, az pecsétje a közepin a levélnek akkora, mint egy három sustákos lengyel pénz ... kétféle színű egybensodrott selyem vagyon két felől rá csinálva a pecsét alatt [MetTrCs 446. — [a]Nyílt alakban].
2. ráír/fest; a scrie/picta pe ceva; daraufschreiben/malen. *1589:* Atta(m) Nyreo Lazlonak hogy az Zazlot meg festette es az varos Czimeret reya Chinalta, es az Chyllagot eztendeonek zamat Czinobriomal meg Irta f.—d. 85 | Attam Alczy Antalnak hogy meg heyazta az plehetes reya chinalta a Ziyozatra atta(m) f. 5 d. 50 [Kv; Szám. 4/VI. 28a Stenzely András sp kezével]. *1629:* az kadakat keozteok, megh osztottuk, es kinek kinek az neuet rea czinaltuk Cretaual [Kv; RDL I. 13].

readjudikál meg/visszaítél; a readjudeca; durch Gerichtsurteil zurückgeben. *1750:* (Egy) Mihálczfalvi ember ellenem panaszla, hogy bizonyos számu Juhait Vöttem Volna el, holott néki a' Tőrvény readjudicalta [O.csesztve AF; Ks 83 Szabó István lev.]. *1769/1802:* a contraversiában lévő nagy bükkös Erdőket a Meltoságos AA Uraknak, és Bezdédi Lakosaknak mint őrökős Posessoraknak readjudicálják [Torda; TJkT III. 27].

readjudikálás meg/visszaítélés; readjudecare; Zurückurteilen. *1749 k.:* a Nmes Vár(me)gye a Certificatoria Relatoriab(an) praetendalt portioknak readjudicálásánál, tovább nem mehetett nem is ment [H; JHb XXXIV/24].

readjudikáltat meg/visszaítéltet; a dispune să fie readjudecat; durch Gerichtsurteil zurückgeben lassen. *1646:* Miuel tőruent hallot volt az földről ... azert immar ... kiuano(m) readiudicaltatni az peres földet [Kv; TJk VIII/4. 116].

readjudikáltatik meg/visszaítéltetik; a fi readjudecat; durch Gerichtsurteil zurückgegeben werden. *1700:* megkivano(m) a' Jure hogy kőlcsegemnek es farattsagomnak refusiojaval readjudicaltassek ennekem felesegem jussan azo(n) specificalt Haz hejecske [Dés; Jk 308b]. *1715:* azon(n) szölö fundussaval edgjütt az Arvanak Tüzkö Jancsinak readjudicaltatik [Kv; TJk XV/1. 123]. *1734:* (A ház) nékem igaz Haeres(ne)k readjudicaltassek [Branyicska H; JHb XXXV/51. 26]. *1747:* (A jószág) edgjik része énnekem readjudicaltassek [Torda; TJkT III. 124]. *1748:* meg kévánjuk hogj az Czéhnak readjudicaltassék azon Mester asztal taxaja [uo.; i.h. 223]. *1799:* a' Fele-rész Mikola Lászlo által abalienaltatott és egészszen pereltetvén readjudicaltatottis [Magyaróság TA; JHbK LX/6. 25].

readmoneál újból megint/figyelmeztet; a avertiza din nou; noch einmal aufmerksam machen. *1792:* a' fenn le irt Instructiot szorol szora el olvasván, annak tartása iránt a' Tisztelt Groff Urat readmonéáltam [H; JHb XXXII/25].

readmoneáltat újból megintet; a dispune să fie avertizat din nou; noch einmal aufmerksam machen lassen. *1768:* tettzett kk annak utánna az Exponens Asszonyt modo quasi Legitimo réadmonealtatni, hogy kész kgd a már meg irt Jószágot Exponens Aszszony(na)k remittálni [Fejér m.; DobLev. II/405]. *1794:* readmonéáltatomis, hogy hozza el a pénzt; mert mingyárt kibocsátom az Jószágot [Mezőbánd MT; MbK XII. 100]. *1795:* Mlgs Groff Czegei Wass Dániel Ur maga, és több Attyafiai képekbenis Toldalagi Ferencz Urat Tiszti 's Hivatalbeli kötelességem szerént általam Tőrvényesen Readmoneáltattya ily okon[a] [T; WassLt. — [a]Köv. a részl.]. *1803:* én is Földős Uram rendelésiből a Mlgs Groff Exp(one)ns Ur eő Ngát readmonealtotom, hogy a fenforgo Szánto-föld Uramé, és ő Nga just hozzája ne tartson [Mezőcsán TA; Ks 65. 44. 11]. *1834:* kéntelen vagyok magam is az Exp(onen)s Urat Törvényesen réadmonéáltatnom, tessék a' Tutori esztendők alatt részére adminisztrált jövedelemnek hatod részét meg fizetni [Dés; BetLt 5].

readmoníció újból megintés/megkínálás; reavertizare; Neuaufmerksammachung. *1768:* az Exponens Asszony tartya magát egyenesen a kgd Contractussának rendihez mindenekben, a mint feleletét tette a kgd Réadmonitiojara [Fejér m.; DobLev. II/405]. *1795:* azonn Admonitiora a ... Groff Ur Testvérével edgyütt Readmonitiojokban miképpen feleltenek meg azonn readmonitiobol meg tettzik [Ádámos KK; JHb XIX/48]. *1817:* Ezen Re admonitio-

val el mentem Dobolyi Josef Vrhoz Ezen readmonitionak nintsen helye [Ne; DobLev. V/1009. 2a].

readmonitoria újból megintő/megkíváló levél; scrisoare de reavertizare; Aufmerksammachungsbrief. *1768:* kész kgd a már meg irt Jószágot Exponens Aszszony(na)k remittálni azon Readmonitoriajáb(an) expressált Conditiok szerint [Fejér m.; DobLev. II/405].

reádobol ráerőltet/vesz vmire; a constrînge/sili/obliga pe cineva să facă un lucru; jn zu etw. zwingen. *1670:* Irtam vala, Kende Ádám uramat elbocsátám vagy bocsátom reggel, de jobbnak, rendesebbnek ítélem már ő neki megvárni az expeditiot bizony nehezen doblottam reá, péntekig várakozzék [TML V, 395 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1672:* Bizony penig ha jól akarnók, sok ezer embernek találnánk még helyet. Én ugyan az szebeni királybíróval minap is beszéllettem, de az szász örökké lassú, ha rá nem dobolják [TML VI, 65 Bethlen Miklós ua-hoz]. *1699:* a nyárádszentbenedeki visitatio előtt Szent Benedeki Nemes Nagy Mihály repudiállya illyen okon kézen fogott mátkáját, hogy erővel doblották reá hogy el mátkásitsa, akkor sem szerette, most sem szereti [MvJk II/1. 184].

reádől 1. vkire/vmire dől/esik; a se răsturna/a cădea pe cineva/ceva; darauffallen. *1697:* tegnap előt oljan nagy szel volt kinek mássátt ember elig hallotta az palotának volt egy nagy magas kiminye ezen kiminy reá dült poszderjára törte[a] [Szilágycseh; BK. Kümíves Gergely Bethlen Gergelyhez. — [a]A palota padlását]. *1772:* azon szerentsétlenség nem szánt szándékbol esett, mivel a' kire ök döltek reá, ahoz harmadik volt azon szerentsétlenül keze ki marjult iffiu [Torockó; Bosla. Vidallyi Mada Száv (40) zs vall.].

2. nekidől; a se rezema de ceva; sich darüberlehnen. *XVIII. sz. eleje:* ugy kell Szűntelen vezetéken hordozni[a], és à ki hordozza ottan ottan ă kezivel döllyen rája, és törlegesse [JHb 17/10 lótartási ut. — [a]A lovat].

Szk: *seggel ~. 1668:* monda Drullya Mihály: De nem félek bizony én az eo puskajatol, seggel deoleok réá, tudom én mitsoda puska az [Diós K/Kv; Ks 65. 43. 10].

reádörgöl rányom; a pune (o ştampilă) pe ceva; besiegeln. *1672:* tegnap reggel kezde kérni a fejedelem, hogy egy arcus papirosra patenter az öreg pecsétet dörgöljem reá s vigyem be [TML VI, 129 Székely László Teleki Mihályhoz].

readszignáltat újra visszaadat/bocsáttat; a dispune să fie retrocedat; zurückgeben lassen. *1816:* az előre elfoglalt Marha legelő helyet ha azt az Exponens Közonség nem remittálna, ezen esetben Törvénj uttyánís kezek alá venni és magak(na)k readsignaltatni el nem mulattyák [Asz; Borb. II Rákosi Borbélly János assz. kezével].

reádühödik vkire megdühödik; a se înfuria pe cineva; auf jn zornig werden. *1660:* De mindezekben is Kegyelmedet kiáltják főnek lenni, egyszóval: Kegyelmedre reádühüdtek egynémelyek [TML I, 558 Teleki Ferenc Teleki Mihályhoz].

reáéget vkinek a fejére gyújta a házat; a aprinde casa cuiva (cu locatarii înăuntru); das Haus von jm anzünden. *1749:* a' detentus az Szilágyi János Házához bé menvén az meg irt Gazdát égetéssel fenyegedte hogj az ajtot rá zárván a házát rá égeti [Torda; TJkT III. 258].

reáéhezik megkíván, magának óhajt; a rîvni la ceva; etw. mögen/wünschen. *1676:* Édes Bátyám uram, ugyan rá eheztek az szegény Ebesfalvára; ismét meg gyújtották; öt ház még el égett [TML VII, 255 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz].

reáemlékezhet vkire/vmire emlékezhet; a-şi putea aduce aminte de cineva/ceva; sich an jn/etw. erinnern können. *1569:* Emlekezhethyk kegelmetheok Rea, hogy En kegelmetheoket Megh thalaltham egynehanzor Mjnd Emborym es leweleym althal [Nagysajó BN; BesztLt 62 Lucas Horwath Domby Gergely beszt-i bíróhoz]. *1612:* Emlékezhetik reá kglmetek, miképen az el mult időkben Törvénnyel hivtuk vòlt a' Bodoniakat kglmetek eleiben [HbEk]. *1627:* ott eokett ereos hittel meg esketeok, hogy az Toth Mihaly retinek hatarat igazan ki iariak; Annakokaert eok az Leorinczffalvi hites emberekkel edgiwtt el iarak es az mint ra emlekezhetenek, kys mutatak [Lőrincfva MT; Told. 21]. *1744:* mind az Attya Czifra Szabo Jánosnak mind pediglen maga Jobbágyok voltanak de ki Jobbágyának mondotta lenni eö kglmeket rea nem emlekezhetem [Szécs Sz; TKI Michael Gétzi (40) lib. vall.].

reáemlékezik vkire/vmire emlékezik; a-şi aminti de cineva/ceva; sich an jn/etw. erinnern. *1570:* Vichey Antal vallya, hogy Mykoron eo Byro volt eo Theorwen zerent Rea Bochata volt Botth Annat hogy Kalmar ferenchnenek hazat megh Beochywltesse adossagaert Es felys kyaltatta volt Egyzer vagy ketzer Jol rea nem Emlekezyk [Kv; TJk III/2. 183]. *1592/1609:* Az Nagy Retetis az mi wdeöre eö ra Emlekezik mindenkor Salfarithek birtak [Mezőbánd MT; WassLt Caspar Sebestien (35) vall.]. *1603:* myert rah emlekeznek az teörüenyben hogy mint firgett forgott az dologh [UszT 17/73]. *1608:* uagion egi darab hely aztis Becz Palne birta mitol fogva tudom s rea emlekezem [Kozmás Cs; BLt]. *1659:* Erre az írásomra pedig Teleki ráemlékezzél, mert bizony az erdélyiek alátok öntik az forrót [TML I, 343 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz]. *1682:* Miolta en rá emlekezem jol tudom hogy szabadoson korcsomaroltatot Sinka Georgy [Makfva MT; DLev. 5]. *1763:* ugy reméllem hogj az Aszszony eö Natsága rija emlekezik küllenben ha nem emlékeznék eo Natsaga mast Sokan rija emlekeznek [Kóród KK; Ks CII. 19 Szarka József tt lev.].

reáemlékeztet vkire/vmire emlékeztet; a-i aduce aminte cuiva de cineva/ceva; an jn/etw. erinnern. *1570:* Nemes Mathene fya palko hallotta hogi ezt Montha ferdeos Kelemen zeoch Myhalnak, Byzon Erre Rea Emlekeztetlek [Kv; TJk III/2. 187]. *1574:* Cratter Georg p(rae)dicator, Azt vallia ... hogi Mentek volt Be az thoromba az Aztalos legenhez, kerdezek hogy ha volna Resze az halalba az kerekes legennek, mondot (!) hogi had Iussak az spicre chiak meg mondom, Mikor Immar az perenger alat volna Rea Emlekeztette hogi Meg Mondana [Kv; TJk III/3. 372]. *1595:* Az zitok felóll, hul mondod hogy bizonyitaz, Arrúl azt mondo(m), hogy ha rah emlekezteth valazt tezek [UszT 10/71]. *1653:* akkor igírte vala oda Lippát és Jenőt[a], mikor a fejedelemséget néki adta volt a porta. Melyre akkor is

hogy én benn voltam reá emlékeztették vala [ETA I, 122 NSz. — [a]Bethlen Gábor]. *1667:* adja értésekre az interessatus uraknak török nélkül már semmit is ne cselekedjenek, mert elhiggyék az hatalmas nemzet ez mostani propositiojára az mi kegyelmes urunkat legelsőbb alkalmatossággal reá emlékeztetik [TML IV, 169 Baló László Teleki Mihályhoz]. *1705:* Most is nekie megírták az elsőkre is reáemlékeztetvén, hogy akkor is tudja, mint volt és mint salválták őket a dánus és muszka ellen [WIN I, 401].

reáenged (kérésre) enged, beleegyezik; a fi de acord, a consimţi; einverstanden sein. *1570:* Major Berezknek (!) Erzebet vallia, hogy ... Zas Janos Jgh zolt Ez Wallonak hogi ... zoly teis Borbely lazlonak Engedye nekem az harom labnye feoldet, Jm en azt fogatta(m) nekj hogy eltigh ely Thartom keozzel, Eois ez vallo zolt neky es Borbely Lazlo Rea engedet hogy ely tharchya keozzel mygh elynek | Anna azzon Borbel Janosne vallya, hogy Ew ely ment az Alcz Casparnewal Es zolt Nagy Salane azzonyomnak, hogy ely varna addeglan Mogyoro Estwant, Myglen Alcz Gasparnenak Megh fyzetne zabo Lazlo Nagy Salane Rea engedet, Es eo vyzza ment az Byronak megh Montha [Kv; TJk III/2. 162, 175]. *1573:* Illien keotelet vetetek keozykbe hogi ha mely fely megh nem allana, addeg egyik seh zolhason hane(m) fl 10 tegien leh az Byroye legen ket Reze harmada Az zerzeoke Rea engettek Mateis felesegest<wl> hogy Bator vgy legien [Kv; TJk III/3. 73]. *1579:* my eo keozteok ez ket feel akarattiabol meg oztottwk a iozagott, kyre mind az ket feel rea engede, io egenesseges compositio zerent [Burjánosóbuda K; JHbK XXIII/40]. *1704:* a Sárosi uram példája szerint, kiről specialis mandátuma volt őfelségének, hogy aresztálják ... mégis magát resolválván, hogy ... valamint őfelsége vele akar cselekedni, cselekedje, minthogy reá is engedték a statusok [WIN I, 131].

reáépít (telekre) épít vmit; a construi ceva (pe un anumit loc); bauen. *1743:* Kriszta luon Teleke féle, Puszta Ebbűl Toma Ignat el foglalt volt, es oklot, s valami olatskátis épitett rá [Kincsi KK; SLt 8. K. 15].

reáér 1. ideje van vmire; a avea timp pentru ceva; für etw. Zeit haben. *1886:* Mennyire szeretnék sokat írni neked! Hát ráérek-e? [PLev. 132 Petelei István Jakab Ödönhöz].

2. idejében odaér vhova; a ajunge la timp la locul respectiv; pünktlich ankommen. *1667:* Ha Kegyelmed 5. indul, lehetetlen reá érjen, mert 10. kedden leszen, urunk penig az gyűlés napja előtt be szokott egy-két nappal menni, s ha a vasárnapi járást el akarja kerülni, hogy útban ne legyen, én azt hiszem, szombaton bemegyen [TML IV, 252 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

reáereszkedik 1. beereszkedik (a partról a folyóba); a coborî (de pe mal în rîu); (in den Fluß) hineinsteigen. *1657:* Csak nagy hertelenséggel reáereszkedénk az vízre igen szoros helyen elnyúlva, és általkelvén olly mélységű vizen, hogy némely apró ló kevéssé meg is usszantotta [KemÖn. 75].

2. ráfekszik vkire; a se culca pe cineva; sich auf jn legen. *1794:* midőn gyakran az Gróffné Ágyban le ereszkedett, Czernaton Ur réá ereszkedett és ugy kívántak szerelmeskedni [Koronka MT; Told. 42/12].

reáereszt 1. vhová odaenged/ereszt; a lăsa pe cineva să meargă într-un loc; irgendwohin lassen. *1791:* meg parantsolá a' Titt. Executor Ur a' Falus Biro(na)k hogy a' fennebb el betsűlt Szánto Földeket maga Birtokában meg tartaná és senkit rá ne eresztene [Msz; MbK XII. 81].

2. vhová legelni ereszt/terel; a lăsa să pască pe undeva; irgendwo weiden lassen. *1570:* Thorsa peter vallia, hogy Ez Aratas korba, Janos kenez Thyltotta volt megh Balinth Thywadart, hogy Ne haytana Jwhait Az Tharlora Azzal Balinth Thywadar mit gondolt vgian Rea Ereztette az tylalmas helre Juhayth [Kv; TJk III/2. 9–10]. *1592/1593:* ha az Christoff Vram Malmaban eorlottewnkis zynte vgy rea ereztettewk az barmot[a], ha tul az Reti Malomban eorleottewnkis, akkoris zabadon iart az baromis [Szásznyíres SzD; Ks. — [a]A porondszigetre].

3. tanúvallomásra bocsát; a permite cuiva să depună mărturie; Zeugnis ablegen lassen. *1570:* Margith Thakacz Jstwanne hallotta az Ew hazanal Azt Mongia volt eoneky Nagy Janosne az en Eochem hamissan Theon hytet az zeoleo feleol, De Jgen felek hogi ha Az anyamat Rea ereztene(m) azys megh Eskennek hogy ky atta az en Rezemeth [Kv; TJk III/2. 142].

Szk: *hitre ~. 1809:* rá eresztvén a' Pásztorokot az Hűtre, meg esküvének azon, hogy ők a' lovat meg nem ütették [F.rákos U; Falujk 36 Sebe János pap-not. kezével].

4. perbeli eljárás foganatosítására kiküld; a trimite pe cineva pentru a efectua un act procesual; jn zur Urteilsvollstreckung aussenden. *1582:* a' teorweny rea erezte peter deakot hog az adossagert kiwel Neki eothweós Miklos tartozot volna, haz Rezt beochullenenek [Kv; TJk IV/1. 13–4].

reáérhet (lövés) odáig elérhet; (despre proiectile) a putea pătrunde pînă la locul respectiv; (Schuß) bis dahin reichen können. *1657:* az vár és annak kapuja s bástyái ahhoz az helyhez oly közel vala, hogy pistolylövés is reá érhet vala [KemÖn. 270].

reáérik 1. (betegség) elér/fog; a cuprinde, a-l apuca (boala); (Krankheit) erreichen. *1619:* 29 die hivatott az pasa, hogy újobban referálja az Alaj bék követségét, de igen reaért volt az köszvény s nem meheték hozzája [BTN[2] 252].

2. rájön vkire vmi; a-i veni cuiva cheful/dorinţa de (a face) ceva; zu etw. Lust bekommen. *1786:* Tot Jstvánra ráérvén az ital, bé hivutt az Utrizált Remeteszegi Fogadojában ő Nsgának és ottan kérvén az Fogadostol Pap Todartol égj kupa Bort hitelben, de az Fogados, nem akarván adni hitelben bort azért hánykalodni kezdett Tot István az Fogadossal [Hídvég MT; GyL]. *1796:* Ezen öt napokba igen rá ért volt a vendégelés az urfira[a] [ETF 182. 31 Gyarmathi Sámuel felj. — [a]Göttingában gr. Bethlen Elekre]. *1848:* Roza az imádságot már magától elmondja olykor azonban réá érik a' makrantz is, és bizony néha vesszőtis kap [Kv; Pk 7]. *1851:* a' lelkem Anyám mind maga után sovárog 's mindnyárt mindgyart érzékenykedik, mint szokott tenni máskoris, mikor rá érik, hogy magát lássa [Kv; Pk 7 Pákei Krisztina lev.].

reáérkezhetik 1. idejében megérkezhetik; a putea sosi la timp; pünktlich ankommen können. *1672:* Ugy hallom, gyűlés leszen Fejérváratt. Kérem tudósítson, és immár lenne 15. May, úgy én is reá érkezhetném [TML VII, 16 Teleki Mihály Bánfi Dieneshez]. *1676:* Már a portai válasz mi

leszen, én nem tudom, de inkább hiszem, meg nem engedi az én kimenetelemet, így én is ha szintén az eleire reá nem érkezhetem is az gyűlésnek, de az derekára vagy vége felé reá érkezhetem [TML VII, 308 ua. Nemes Jánoshoz].

2. lehetősége van/lehet vmire/vminek a megtételére; a avea posibilitatea de a face ceva; Gelegenheit zur Erledigung von etw. haben können. *1662:* ha reá elébb érkezhetett volna, megvinni főképpen Barcsai Ákosnak az Rákóczi fejedelemnek halálának hírét maga kívánta volna Stépán Ferenc, abból valami grátiát s az elmúltakról feledékenységet kívánván nála [SKr 561]. *1670:* Az ország gyűlésének én az elejére aligha bemehetek ... osztáng ha reá érkezhetném, ugyan bemennék örömest [TML V, 32 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz]. *1679:* Bizony dologh Tisztunk volna Ispwtalyt erigalnunk mindazáltal az előtt az Deakokat tartvan az Fiscus inkab ra erkezhettünk már most az Diakokat mi tartvan aligh erkezhetünk az Ispotalyra [Dés; Jk 40a]. *1690:* Mind ezeket kevannok hogy akar maga eő kglme köztünk es Jobbagyi közőtt igazitana ha penig maga eő keglme rea nem erkezhetik eő kglme bocsassa Törvenyre [Fog.; Szád. Boer Thamas és Peterek Postulatumi lev.]. *1710:* Az én tanácsom az: üljetek veszteg s legyetek hívek az uratokhoz várjatok Istentől s az időtől, mikor hatalmas császár rá érkezhetik, gondja leszen reátok [CsH 76 Köprüli török fővezér nyil. 1667-ben].

reáérkezik 1. el/odaérkezik, odamegy; a sosi/ajunge acolo/în acel loc; hingehen. *1573:* Nagy Jacab vallia, hogy latta Kapa Myhalt azon leo volt lowon Mond hogi ... Zwkra Megen tala(m) rea Erkezyk, de eo Nem twgia howa Menth [Kv; TJk III/3. 51]. *1618:* úgy megverték az kazult, hogy az fővezér az maga seregével csak rea sem érkezett az derék harcra, addig elfutott az kazul pas<a> [BTN[2] 154]. *1670:* Szegény Nádudvari uram is valóban várja Kegyelmedet holnaphoz egy hétre ... de fél attul, Kegyelmed sem érkezik reá [TML V, 46 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1705:* Ma ebéden az úr az asszonnyal, Bethlen Sámuel uram feleségestul[a] és Graven is a gyümölcsre rea érkezvén, azt monda hogy bélátta az egész kuruc tábort hun fekszik [WIN I, 518. — [a]Folyt. a fels.].

Sz. *1584:* Theob gondaym es banatym keozeot erkezek azys hogy azzonyom anyamis oztozny akkar velem most ... wagjok zynte ollyan mintt az mely Borsot wt felen wethnek walakj reya erkezyk megh akad bele [Kv; MNy XXVI, 77 Haraklyani Pál Kereki Jánoshoz].

2. vki ráér vmire; a avea timp pentru ceva; für etw. Zeit haben. *1570:* mosthan ez zekrwl wegyenek chyak haladekoth Masodik zekre Enys rea Jerkezem [Vermes BN; BesztLt 68 Lukas Pisthaky a beszt-i bíróhoz és hites polgáraihoz]. *1571:* ha k. theorúinth akar tetettny, hath mas napoth tegien k. med, es toúaba halazzon .k. ... merth en az holnapj napra rea nem jrkezem, mert Jol twgia .k. mynemy dolgom vagion [Nagysajó BN; i.h. 3496 Lúcas Chewj Zewch Gaspar beszt-i bíróhoz]. *1584:* ha hwl pedig rea ne(m) Irkeznek Tahat twdomán titellel tartozik az birak eleótt myerthog semmikippen az fejedelem dolgatwl ne(m) Irkezet rea és hogh Arra keóteles [Torda; DLt 212]. *1648:* az praefigalt nap semmi keppen rea nem erkezűnk [Alvinc AF; Szád. Casp. Bodo Petrus Zenas de Balliokhoz]. *1710 k.:* Az én udvarhelyszéki főkapitányságomat ekkor kapta el Bethlen Gergely, és bírta húsz esztendeig Húsz esztendő alatt soha rá nem érkezett, hogy törvényes derékszéket üljön csak egyszer is [BÖn. 691]. *1735:* Rüdeg Sertéseket vennj még edig Ra nem erkeztem [Pálos NK; Ks 95 Géczi László lev.]. *1788:* Eddig tellyességgel a Ludesdi épűlet dolgáb(an) nem mozdulhattam egy nyomotis a mezei takarodás mellől, ezen tul már réá érkezem a restántiák zaklatására is [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. *1808:* Ezenn Sellérek, a' Papi Mesteri Házok és Templom körül többet tartoznak tenyerekkel dolgozni, mint a' több Földes Urat szolgálo Emberek, jobban réá érkezvén ezeknél [Vista K; RAk 116].

3. vmi ráér vmeddig; a se putea aştepta cu ceva pînă la o anumită dată; noch verschoben werden können. *1604:* Azon közbe az al peres El Erkezwen az törwinnek fel kelese Elöt, Erötlennek monda az tisztasag adast, holot az zeknek fel keleseyg ra Erkezöt wolna [UszT 18/130].

reáerőlködik törekedik; a se strădui/osteni; streben. *1605:* minden Adossok a' kiknel restantia penz vagion ez leowendeo hetfeore rea ereolkeodgyenek, es kez penzwl administraliak [Kv; TanJk I/1. 532].

reáerőltet 1. erőltet/kényszerít vkit vmire; a obliga/sili/constrînge pe cineva să facă ceva; jn zu etw. zwingen. *1584:* Barbara Neb Janosne vallia Monda Olaios Georgy, Im rea ereoltet hozzw Marton hogy Menniek az eo Attia hazaba es eo ide akar Immar ily hamar Jeony [Kv; TJk IV/1. 291]. *1625:* az vesedelmes Jdéóben biro voltam sas Nyeresen. Akor egy nyhansor eréóltettek rea, hogy az Mikehazy hidra szegitsegel legiwnk [Szásznyíres SzD; SLt V.15 Kis Giergy (50) jb vall.]. *1652:* ennekeleőtte minden harmadik esztendeób(en) huzon nyolcz forintot attak Ostor Adob(an) most meg' eddig' rea nem ereőltettek eőkeőt [Egerbegy K; GyU 102]. *1676/1681:* Az havasokrol provenialo Proventust Udvarbiro Uram által kénszericze à be adásra; avagi ollyankor ot közel talalvan lenni P(rae)fectus vram, eo kglmenek jelencze megh, ugi hiszem rea erőlteti eő kglme [Vh; VhU 658]. *1677:* A' Belényes vidéki Vas Kohoz, és Réz Bányához ... bizonyos öl fa vágással tartozot minden Patronusok azt bé-szolgáltassák; a' Tisztek penig őket reá erőltetvén, jo és illendő helyeken-is vágassak [AC 49–50]. *1681:* Az hámorhoz, bányához, vámhoz és fűrészhez szolgáló rendeket ... az hámori és egyéb szolgálatra reá erőltesse [Szúv; CsVh 106].

2. rátukmál vkire vmit; a convinge/determina (prin insistenţe) pe cineva să accepte ceva; jm etw. aufschwatzen. *1568:* Zabo balint Jllyen walast thwn hog' twgya hogj benko gywrko ados wala dimiennek es Zekel dimien rea Eroltette barmayt be bochywlette hogj a wal meg nem Jre az adossagal [Abrudbánya; Törzs].

reáerősködik kényszerget; a obliga/sili/constrînge; zwingen. *1786:* tudván hogy ö lopta el ra erösködtek és visza adta [Kv; KLev.].

reáerősödik erősen fenekedik vkire; a se îndîrji împotriva cuiva; sich gegenüber jm aggressiv verhalten. *1570:* Anna Azzon Borbely Janosne, Es Lakatos Estwanne vallyak Az Byro azt felelte Eleozer Engeztellyek az perest Kwthy Antalt, Mert Jgen Rea Erészedet ... Kwthy Antalt es szok kenergě Bezedel keryk volt hogy Ne Ereoszednek Rea hogy kj Ne vernek [Kv; TJk III/2]. *1599:* Erzengyartho Mihaly vallja sok Aprolek lopasokat chelekeott valek oly zandekban hogy megh beontettessem de gazdam azzony addig esedezek hogy nem ereoseodem rea

hanem beket hagyek neky [Kv; TJk VI/1. 328]. *1662:* midőn semmi könyörgések, avégett való esedezések semmit nem használhatnának, csakugyan valóban rá erősödnék a szegény hazára fenyegető kényszergetésével az porta, nem lőn mit tenni [SKr 98].

reáesik 1. vkire/vmire esik/zuhan; a cădea pe cineva/ceva; auf jn/etw. fallen. *1745:* az vonakodásb(an) az katona el esik az ember reá esik [Tuson K; Ks 5. X. 6 Molduván Toder (30) zs vall.]. *1771:* az ökörnek jo kedve léven, meg szőké magát és egy tökében meg ütkezvén az tőke réja eset az lábára [Mezőmadaras MT; BK. Medve János (44) ns vall.]. *1804:* (Temettem) Nádasi Mártont a vizben esett a' Fenesi Gátnál az állás le romolván a Berbécs reá esett [Gyalu; RAk 144]. *1813:* Dósa Kis Mihályt a' földre le-csapta, s maga is réá esett [Dés; DLt 71/1814].

2. betegség támad vkire; a se îmbolnăvi de ceva; (Krankheit) jn überfallen. *1600:* vgy esset az rothadas az sebre es az rothadasbol ky tiztult vala, s vgy essek az has menes rea [Kv; TJk VI/1. 482]. *1777:* Kolumbán János Hazamenvén Varsolcra Csekelakáról, a hideg reáesett s megholt [RettE 381].

3. kártevő támad vmire; a fi atacat de dăunători; (Schädling) etw. angreifen. *1662:* Zab vetes vagio(n) Cub minor. 20 ket helye(n) de az balha rea eset nem sok remenseg vagio(n) hozza [Bábolna SzD; UtI].

4. vkinek nekiesik/ront; a se năpusti/repezi asupra cuiva; überfallen. *1794:* mitöl esik jol nem tudhatom, hogy ugy reá estenek mindenek, és kivánnyák el pusztittani [Déva; Ks].

5. (vmi evésének) nekiesik; a se apuca lacom (de mîncatul a ceva); (über das Essen) herfallen. *1851:* a' szőllő várva várt dolog volt, de azonnalis rá esett az egész Család aproja nagyja [Kv; Pk 7].

6. vkire jut vmiből; a-i reveni; bekommen. *1600:* az ho penznek megh adasaba a mi rea eset, az eö eppe(n) megh atta az Bironak [UszT 15/3 Enghi Lukach Bogardfalwy vall.].

reáesket, reáeskült eskü alatt vallat vmire; a face o depoziţie sub jurămînt; schwören lassen. *1571:* ez aszonyom Jobagya ... egy Louath vötth volth ... mely Lo Nem Igaz marha volt ez aszonyom Jobagyath megh Tartottak az Loual reyays eskwtek Jmar ez aszonyom Jobagya karos [Kodor SzD; BesztLt 3562 Horwath Jstuan kodory Tyzttartó a beszt-i bíróhoz]. *1589:* Az Chaplarok feleol valamit ez eleot eo kgmek varosul a' keossegh Jowara vegheztenek, Biro vra(m) a' vasar birak vraimat Rea eskesse haladek nelkwl [Kv; TanJk I/1. 114]. *1747:* az mely nyomra ra esketenek ... azon lo nyoma nem oly egyenesen ment mint az más 3 ló nyoma [Szilágytő SzD; Ks 27. XVIIb].

reáesküdhetik eskü alatt vallhat vmire; a putea face o depoziţie sub jurămînt; schwören können. *1704:* Joannes Laszlo de Dees ... protestat(u)r Hogy Des(en) lako Vizaknai István Vr(am) Laszlo János Vr(am) Fiának Mártonnak egy szeg sárga gyermek lovát magáénak foglalván, ország törvénye szerint septimose (!) réá esküdhetett és a lovat magáénak lenni meg nem bizanyithatta [Dés; Jk 344a].

reáesküszik eskü alatt vallomást tesz vmire/vki ellen; a face o depoziţie sub jurămînt referitor la ceva/cineva; unter Eid Aussage gegen etw./jn machen. *1559:* az En zolgaim azt mongiak hog nem volt vele az zegen ola az kit meg fogtak az fw orral Rea eskesznek vala, de en meg tartam törwenre [Retteg SzD; BesztLt 24 Christophorus arros officialis castri deserti Chichio a beszt-i tanácshoz]. *1570:* ra merne eskwdny hogy bako gergely wytte el az penzt [MNy XXXVIII, 131]. *1582:* Pulacher Istwan vram vallia Az veres Lukachot meg fogatta Az feiedele(m), mywel hog kinchet talalt volna, Ez Azzony penigh eg leannial akart rea eskenny [Kv; TJk IV/1. 47]. *1597:* vgy teczyek Az teorwennek hogy myel hogy mynd Az harom Bizonsag meg tartya Az fel perest, Az mynth kj fogott: keresen hatt embertt es hetedyk eo maga eskeogyek raya [UszT 12/67]. *1620:* ha rea(m) ereztenek az Jstentelen azzonalatoth vayda Janosnet rea eskudneyek (!) gyermekemre [Páncélcseh SzD; RLt O. 5 Kardos Demeter (48) jb vall.]. *1644:* 16 fortra eo rea mér eskunni hogj megh ert volna [Mv; MvLt 291. 431a]. *1677:* Ha Falukon, és Városokon kivül szálvánmeg, marhája el-vész valakinek, és nyomát fel-vévén azon határrol ki nem vihetik tartozzanak kárárol contentálni a' káros embert, a' nyomra, avagy meg-öletet marhára reá esküvén, és ezen fellyül a' Tisztek-is tizenkét forintra bűntessék a' falut [AC 231]. *1743:* Varga István Szőcs Györgynét fenyegette, ha az teheninek el fogy vagy el vész az teje; tehát az Nemes Vár(me)gye Tisztei előtt mingyárt rá esküszik Szőcs Györgynére hogy eő kurusolta el [Szásznyíres SzD; Ks]. *1749:* A Inctus edgj sákot lopott Turban lako Pro(vi)dus Andreka György és Felesége hazoktol lakat alol, a' mint ezen károsok in Figura judicii réa is esküttе(ne)k [Torda; TJkT III. 267]. *1761:* (Ferentz Lőrintz) a' Pap udvara előtt valo Ecclésia Mész Veremből Meszet lopott ... azon lopásra reá esküttek és a' mész hullást a' Házáig kísirték [Szászsztiván KK; BK. Andreas Senior Séra (43) jb vall.].

Szk: *hetedmagával/septime se ~. 1619:* Hallottam az Attjamtol hogy Gwtteo peter giapiat lopott uolt az Beczj Imreh Vduaraban s Endes Geörgj rea eskwtt uolt heted magaual [Szentmárton Cs; BLt 3]. *1697:* a' Kenezeknel talaltatott lora Kolosvari Erkedj Marton orszag törvénye szerint rea esküt septime se [Dés; Jk].

Ha. *1590:* rea eskenni [UszT]. *1597:* ra eskony [UszT 12/66–7]. *1598:* eskedgyek rah [i.h. 12/116]. *1599:* rea eskeowen [Kv; TJk VI/1. 377]. *1600:* rea eskeodgyenek [i.h. 386]. *1604 k.:* ra eskezik [UszT 18/179 Istuan Balas Homorod zentmartonj vall.]. *1641:* rea esköttek [Csokmány SzD; JHbK VIII/8]. *1650:* ra eskeonny [Nagykede U; UszT 8/64. 68d]. *1654:* rea Esköuenek [M.újfalu K; Ks 42. C.42]. *1675:* reá esküvén [Kv; TJk XII/1. 59]. *1768:* rá eskünni [Páké Hsz; SzentkGy Jos. Szörtsei kezével].

reáesküt l. reáesket

reáesküvés eskü alatti vallomástétel; depoziţie făcută sub jurămînt; Zeugenaussage unter Eid. *1745:* mind az károsoktól való réáesküvése, mind pedig az magok szájok vallása is nyilván bizonyittya, hogy azon emlitett két kanczákat magok lopták légyen el tolvajul [Torda; TJkT II. 49].

reáfed rátesz; a pune/aşeza (pe ceva); bedecken. *1573:* Anna Lowas tamasne azt vallia hogi eo Adot volt zalmat 55 kalongiat Matenak az haza Megfegie (!) Mert Igen hitwan volt latta hogi Rea fette [Kv; TJk III/3. 274]. *1614:* az Day-

ka az fedeöt kapuan, ra fedi az fazekra [VLt 53/5267 G. Keörtuelyesi (21) vall.].

reáfegyverkezik kb. rátámad; a se năpusti asupra cuiva; angreifen. *1597:* Deak Mathe wallia ... Sardy Janos giakorta el ewzte hazatol az felesseget, rea fegiewerkezet s az azzony el futot teolle, de minthogi en hazat ne(m) giakorlotta(m) nem thúdom mellyk adot okot az haborúsagra [Kv; TJk VI/1.99].

reáfekszik 1. (fekvő helyzetben) elhelyezkedik vkin/vmin; a se culca pe ...; sich legen. *1570:* Makay Benedek hythy zerent ezt vallya hogy Tegnap vgy minth Tyzorakor Menth Enedy Kelemen Az Monostor kapwra, Es eo otth Eoryz volt Es kerdezte az wrzękthwl Zeoch Demetert hogy ha latthak az leant az Eorzeok megh Montak hogy ky ment az Mayor fele Ew ely keretthzet az wrzeokthwl, Es ely Menth Kelemennel, Es mykor az kert melle Jwtotak volna Lattha hogy Zeoch Demeter az chwr fiaban az leant az zalmara leh Deoytette es Rea fekwt veleh keozeswlt [Kv; TJk III/2. 80]. *1585:* Catalin Varga Antalne vallia Kochis lukachne lakat Alat tartotta ez fogoly Azzont, es ez Markos Mihalt oda Jartatta, nekj keritette ... zememmelis eg' mason latta(m) eóket, eg kis fiachkamis Jelente Akor hog ra fekwt volna a' fogoly Azzonra Markos Mihaly, es megh Akarna eolny [Kv; TJk IV/1. 448]. *1606:* Zolalkottak uolt eozze Alberttal, ki uetek Georgiet, esmet be akara jeoni, s en az aitora menek, s mondek neki, ha semmit ne(m) kezdez, be boczatlak, s be boczatam, megh bekeltetem, azta(n) el menek egjkor riadast hallek hat Zoltan Pal uagdallia, Bako Albert rea fekwt de megh leott uolt immar [UszT 20/111 Basilius Giarffas Dallianus vall.]. *1761:* Sz: Iványi Mária nappal Kelemen Mihájjal öszve került, és ott hinnyogván edgjüt s markászván s leteritvén a szoknyáját réa fekütt s Kelemen is réá és edgjüt paráználkodtak [Nyárádsztlászló MT; Sár.].

2. vmi ránehezedik vmire; a se sprijini cu toată greutatea pe ceva; sich anlehnen. *1772:* Valóságos dolog az; hogy ezen utrizált Malomnak háza, à Silip felé volt hajolva; mind azonáltal az az emlitett két kerekeknek lassu forgását, vagy vesztég állását tellyességgel nem okozta; s nem is okozhatta; mert az Malom ház azon két Kerekekre reá nem fekütt vólt [Ádámos KK; JHb XX/27. 12].

reáfelel 1. válaszol, választ ad; răspunde, a da răspuns; antworten. *1569:* Em (!) ez leúel uiúeo emberinteol (!) Balogh Benedekteol, Zaz Andreasteol, kmed kezehez kyltem az conne (!) hyt leúelet, mely hyt leúelet megh ertwen, kerem k.det, k. agion az en emberjmnek eomaghat kezebe, mindt az hyt leúellel egietembe, Toúabba Az peteris noha eoneky hyt leúele ninczen, de ennekem eois rea felelt hogy meddigh az en vram hazan valo myúe el nem veghezedik, addigh eo az en vram haza myúe melleol el nem megien [Nagysajó BN; BesztLt 56]. *1570:* Zolgalatomat ayanlom k.nek mindt byzot vramnak Vram eo N:ga megh hagia ennekem hogy be kylgiek az Ablakokert, Azert kerem kedett hogy .k. vgian rea felelyen, mind az Rama chinalonak, mindt az Lakatasnak, smindt penigh az segeswarj jwegh ablak chinalonak, hogy megh eleghityuk eokett, es .k. kylgie ky eokett vgian ezen zekerrel, Jsten Tarchan (!) meg k.dett Ex Nagy Sayo pri(m)a Juny 1570 Lwcas Chewj (!). provisor curie ibidem Ez leúel adassek Zewch Gasparnak az Bezterczey Byronak, ennekem byzoth Vramnak [uo.; i.h. 58]. *1578:* Lazlo papis rea felele en eleottem hogy eois az nemes zemelyeket minden toruen zerint walo haborgatoy ellen megh oltalmazza benne es megh menti mindenewt az megh neuezet zanto feoldreol [Várhegy Hsz; Kp I]. *1665:* hogy Nagyságod jobban elhitesse magával, hogy az Imperium az békességet acceptálta, egy nagy imperiumbeli fejedelem levelét in specie az úr ő nagysága Nagyságodnak beküldte, úgy, hogy Nagyságod mind ezt s mind a Salisburgi püspök levelét visszaküldje, mert én reá feleltem [TML III, 374 Teleki Mihály a fej-hez]. *1678:* Valóban nagy fogyatkozás Uram az cancellariusnak Rez effendinek ... levelet nem hoztam; és hogy vele mint lehessek szemben, jó alkalmatossággal, Skerlet Uramat kértem hozzá, ki is reá felelt, végben viszi és a nemzet nevében köszöntvén, kérem azon, legyen segítséggel az vezér előtt dolgainkban, az nemzet is nem leszen hálaadatlan jóakaratjáért ő Kgmének [TML VIII, 140 Bessenyei Mihály Teleki Mihályhoz Konstantinápolyból].

2. perbeli állítást vitat; a răspunde la acțiunea cuiva; auf js Eingabe antworten. *1574:* eo kegek Illen tĕrwent p(ro)nuncialnak hogy myert Nem directe Zol orban, hane(m) chyak az hallomast vetette az Teorwennek, Es az vtan Rea felelne keresetire, Azert az dolognak Nylwaban valo ky teccesere Mynt leot volna az hallomas, Byzonichon [Kv; TJk III/3. 413].

3. el/felvállal vmit, vállalást tesz vmire; a se angaja la ceva, a accepta o sarcină; übernehmen. *1573:* Kolosy peter hity vtan azt vallia, hogy vagion hat Eztendeie Mikor az Ilona Azzony Molnar Mattet az hazba Bochatta volt hogy az keozt fely chinalna, Mert eo zomzedsagaba vagion az haz oztan vgy vegeztek Egimassal hogi az felet Molnar Matthe tartozzek Eomaga fely chinalny Es az heazatiatis fedelel ely tharca, kyre Rea felelt az Molnar, De azert vgian Nem chinalta Mind ez Ideig ely Ment az haztwl [Kv; TJk III/3. 273]. *1714:* Magokra vállalyák azon Rétnek meg kaszálását s fel takaritását Rea felelnek harmincz jo nyári szekér szénára mellynek ha hija lenne kötelezik magokat hogj masunnanis harmincz szekérre ki töltik [Veresegyháza SzD; WassLt].

reáfér elfér vmin; a încăpea pe ceva; Platz haben. *1619:* legelől egy szablyát visznek vala, kinél szebbet emberi szem lehetetlen hogy láthasson, mert valahova reafért, de az egészen csak drágakövekkel vala rakva [BTN[2] 279]. *XVII. sz. v.:* Tudom azt nylua(n), hogy az Labonczok előt el kelle futnunk it az haznal az Szekely Andras vra(m) jovaib(an) fel rakatanak az mi rea fert [WH. Joannes Fűzesi alias Laposi junior (25) prov. vall.].

Sz. *1899:* Szegény M.S. úron segítsen, édes fiam! s tanítson meg: mit kell tennem, hogy segítsek, ha lehet. Persze megint van elég dolga, de egy csepp víz ráfér akármilyen pohárra, ha rá akarunk tölteni [PLev. 203 Petelei István Gyalui Farkashoz].

reáfeszít (ajtót) kifeszít/feltör; a sparge/deschide cu forța (ușa); aufbrechen/sprengen. *1775:* a kortsmárosné bé szaladott a kamoráb(a) és bé zárván ajtajat mi hárman rá feszitettük az ajtot a más két társam főbe ütette, és földre esett [H; Ks 114 Vegyes ir.].

reáfigyelmez odafigyel vmire; a fi atent la ceva; aufmerksam sein. *1710 k.:* Ismét néha könyörgés vagy prédikáció-hallgatás, vagy egyéb tisztességes foglalatosságod

alatt, melyre ráis figyelmez az elméd, nem ütköznek-é elmédbe, mint a sebes nyilak, sokszor magadat is irtóztató, rút, gonosz, néha Istent is káromló gondolatok? [BÖn. 471–2].

reáfog 1. (fegyvert v. más eszközt) támadó szándékkal vki/vmi felé irányít; a îndrepta/ridica asupra cuiva (o armă sau orice unealtă care serveşte la atac); (Waffe o. anderes Gerät) mit angreifender Absicht auf jn richten. *1783:* a' Felesége hásártos botránkoztato maga viseletű Férjével veszekedik, Nyársat fog reá [DVJk 56b].

2. alaptalanul vádol/gyanúsít, vkinek vmit tulajdonít; a învinui/acuza (fără temei) pe cineva de ceva; anklagen, verdächtigen. *1573:* Cristina Hening Martonne Azt vallia hogi Ez elymwlt Napokban mykor Beteg volna Nagi Martonne Azkor eo ott forgodot keornywle vele Bant, hozatot volt valamy Lictarmot az azzon Maganak Egikort ely vez az lictarium, hogi keressyk volt es meg Nem Talalhattak, Miert hogi es (!) telman Benedekne is oda Jar volt az beteghez Rea leszen gyanwsagok felöle hogi meg Ieo esmet oda rea fogiak Ne(m) Tagadia meg hogi eo vitte ely [Kv; TJk III/3. 212]. *1586:* Margit Brozer Tamasne, Es Magdolna Borbely Martonne valliak, Mikor Nallok laknek ez Orsolia egykor el zeokek teollewnk, tekinteok ha myt el lopot volna, es latok hogy egy hymet es egy eleó ruhankat lopta el, megh hallam hol lakik, oda Menek, es rea fogham a' leanyra, Ne(m) tagadhata megh, hane(m) megh kelletek Adnj, megh ęrt volna d. 50 [Kv; TJk IV/1. 570]. *1591:* Damakos Matiasne Jlona azzoni vallia: Hiuata hozza engemet Cun Janosne leania, hogi giermek agiba fekzik vala, es kerni kezde zolnek vramnak, fogatna megh az Aztalos Jmrehne keozeosset, Mikor kerdettem volna kj volna az Monda, Naz Mihali; Es monda Aztalos Jmrehnenek megh ne tagad, mert tudod hogi tegedis ęlt Naz Mihalj kit eleozeor tagada az azzoni, de annak vtanna mikor esmet rea fogta volna az leani, monda az Azzoni, vgi vagion hogi ęlt engemet, de en nem vagiok nehezes teolle [Kv; TJk V/1. 83]. *1644:* Hogi nylua(n)sagalra fogta volna Cziszar Mihaline, Szigiarto Gergelinere az penz lopastt en azt nem hallottam, hanem gjanoval, gjanakodat ra, s ugian gjanoval fogatta meghis [Mv; MvLt 291. 400b]. *1688:* az Szénási Majorjában levő nemetek egj szegeny Embernek a gjermeket oda edesgettek szoktattak egj űdó el telvén aszt fogtak ra hogj az puskajokat el lopta ugj volte vagj nem, nem tudom [Kv; Utl]. *1695:* Gellért Mihaly szollittattya Törvenyre Csiki Laszlonet Szekely Catát illyen oko(n) hogy a feleségét loponak kialtotta rea fogvan hogy edgy ingét lopta volna el. a ne(m) eleg volt hanem felesegét mocskolta gyalázta [SzJk 293]. *1747:* (Az Incta) indirecte fogta reá azon sertés lopást s duggatást mivel a' melly sűldöre czelozott a' kié volt el vitte [Torda; TJkT III. 181]. *1761:* ã Praefectus aszt foga rea, hogy ezen buza az Melgos Josika Antal kostelljából hazatat volna oda mondattamis Szekely Boldisar U(ramna)k hogy oly Titulussal ne intitulalna azon buzat, mivel a kezem alat valo Biro, es koltsár tudgjak, s bizonyoson ki fogjak mondani, gyalazatat vallunk [Branyicska H; JHb XXXV/45.17]. *1771:* bánom hogj Tyiu Gjörgjet aggraváltam, mert ő azon szokat nem mondotta a mellyekkel ötett obprimáltam, hanem tsak haragbol találtam réá fogni [Bukuresd H; Ks 113 Vegyes ir.]. *1799:* Györfi Maris fogta réá azt, hogy az Exponens nevelte volna fel hasát [Dés; DLt].

3. megszorít, sarokba szorít; a încolţi, a prinde pe cineva la strîmtoare; in die Ecke drängen. *1591:* Benesi Mihali hiti vtan vallia, Latam hogj az ket olah Kis Thamassal eggiwt megjen vala ala Magiar vczan Hogi be estueledik megi vala zent miklosra, azonba latuk hat vtannunk ereossen iw ket ola fi es egi loűat hoznak, my es miert hogi valami gianosagunk vala vtokban, hozzank teritwk es azonnal megh esmerwk hogy az az ket olah az kiket Kis Thamassal lattunk vala, de az louat mi ne(m) ismerhettwk kie Mierthogi annak vtanna megh fogtak volna gianora, menenk az toronba, es mikor sokaig firtattuk volna, semmit nem valla, hanem mikor esmet rea fogtuk volna es yezgetnwk, monda vegre ha engem el boczatananak, en megh hozna(m) az louat [Kv; TJk V/1. 72]. *1593:* Berzeta Mihalne, Sophia azzoni vallia mikor az zallasra mentem volna ra fogam az Maiornet, es tagadast teon hogi semmi nich (!) abba ammit eo feleole mondottak[a] [Kv; i.h. 382. — [a]Ti. hogy gyermeket szült volna]. *1594:* Zegedi Mihali vallia mikor Giulai Mihalt rafogta volna ha eo dolga volna, hitire monta hogi nem eo dolga [Kv; i.h. 477]. *1633:* Hallotta(m) Erszenies Janostoll, hogy eo rea fogta volt leanj koraba(n) Zabo Jacabnet, de akkor semmit ne(m) vehetett raita, hane(m) azt igirte, hogy cziak most ne banczia az uta(n) inkab leszen mogia benne [Mv; MvLt 290. 127a].

4. (eviktorra/szavatosra) áthárít; a declina (răspunderea); (Verantwortung) übertragen. *1591 k.:* az mely feóldet ne(m) teörüeny zere(n)t vette(m) kezemhez, en neke(m) az Euictor Atta felesegeúel egjete(m)be, Ra fogok [UszT].

5. kb. (beszélgetést) ráterel/vezet vmire; a îndrepta/dirija (discuţia) asupra a ceva; (Besprechung) irgendwohin lenken. *1618:* Onnan azon nyomon mentem azon pasa tihajához, Jahia tihajához, azki az ura kajmekámságában igen jóakarója volt s most is az; valóban ajánlja magát. Azt is mindenképpen rea fogtam sok szép szókkal, Nagyságodnak sok szép ajánlásával. Sok külömb-külömbféle tractáink ... után végre ezen Báthori András dolgára azt is reafogám, ha mit tud benne [BTN[2] 145].

reáfogad (makkoltatásra) felfogad/vállal; a accepta/permite îngrăşarea porcilor la jir (pentru o anumită taxă); jn zur Eichelmast anwerben. *1679/1681:* Mikor I(ste)n à Mak(na)k termesét adgya, valaki marhait à Tisztek reá fogadgiák, az Urbariumb(an) specificalt jövedelemre jol rea vigyázzon[a], minden ember marhaiat Partialeb(an) Consignaltassa, az szerint percipialtathassek abbeli proventus [Vh; VhU 675. — [a]Az ub].

Szk: *gostinában ~. 1680:* Vagyon az Falunak bikkes erdeje az Falusiak(na)k is szoktak szakasztani mind(en) eszt(ten)döb(en) egy darabot, az többire ő nágok Disznat hajttjak a vagy masok disznait fogadgjak rea gostinab(an) az mint meg alkhatnak, noha tiz penz volna egy disznotul, de ha annyib(an) drágállyak s az Tisztek velek nem alkusznak, odais hadgjak az makkot más hellyt keresnek [Szeráta F; ALt Urb. 62].

reáfogás alaptalan vád, jogtalan gyanúsítás; acuzaţie/învinuire neîntemeiată; unrechtmäßiger Verdacht. *1804:* Még azt fogta réám, hogy a' mikor hozzánk jött a szalonnákért, éngem részegen talált; de a' nem igaz, hanem tsak rá fogás mert Inquisitoriámmal ellenkezöt bizonyitok [Dés; DLt 198/1807]. *1815:* Aztis alatson (:tsak ugyan tölle könnyen kitelhető:) reá fogással erösitti, hogy tsak szemszurásbol administraltatok égy két Majorságot és égy kevés Veteményt [Mv; Berz. 21]. *1817:* Soha Semmi Terhes Nya-

vallya (!) vagy betegsége nem volt, hanem az tölle tsak réafogás [Déva; Ks 116 Vegyes ir.]. *1826:* El enyészik a Felpereseknek azon reá fogások is, mintha az Alperes jussan Szelistyén 60 Forintokkal a Néhai Férje Joszágot váltott volna; mert az Alperes Özvegy váltotta ki [Ne; DobLev. V/1114. 9b].

Szk: *~sal él. 1840:* Sem a' panaszlo káros maga állatásait, sem az bé panaszlott pásztorok magok mentségeket volta képpen bé bizonyittani nem tudják, és égy más ellen inkább csak rá fogásokkal élnek [Dés; DLt 370] ✱ *bizonyítás nélkül való ~. 1826:* A Felpereseknek bizonyittás nélkül valo reáfogások az is hogy Néhai Férjének hibás tselekedeteinek, és a Felperesek hibái miatt következett convictionak az Alperes leg kisebb részben is oka lett volna [Ne; DobLev. V/1114. 8a] ✱ *helytelen ~. 1826:* helytelen reáfogás az hogy az Alperes édes Annyának ne lett volna honnan annyi ingo jokot adjon leányával [Ne; i.h. V/1114. 9b] ✱ *megszégyenítő ~. 1826:* meg szégyenittö reá fogások az is, mintha Néhai Férjének 5 ökrös szolgálo emberei valaha lettenek volna, mellyet a D alatti osztály Levele is pag. 35 merőben meg hamisitt és meg mutat hogy tsak 2 marhás szolgálo emberei voltanak [Ne; i.h.] ✱ *vegzáló ~. 1836:* A mi azt a szemre hányást illeti: mintha az Alperes a Testvéreit és attyafiait is a szöllöje jövedelmiböl minden napon tractálta volna, ez is gunyolo vádlás, mert az Alperesnek Testvérei, attyafiai arra nem szorultanak soha, a mely bizonyittás nélkűlt lett vexálo reá fogások az Felpereseket nem kevésbé ugy Characterizályák, hogy motskolodo irásaiknak leg kissebb hitele nem lehet [Ne; i.h. V/1213. 3b] ✱ *vétkes ~. 1836:* A mi azt az vétkes réá fogást illeti: Hogy az nehai Dobolyi István Vrat veréssel vette volna valaki azon Testamentomnak irására, ez ollyan vétkes réá fogás, a mellynek le írására tsuda hogy forgott a penna [Ne; i.h. V/1213. 1a].

reáfoghat vádolhat, gyanúsíthat; a putea acuza/învinui (pe cineva de ceva); anklagen können. *1817:* Falunkban teméntelen károk történtenek, de hogy ö okoztaé azon károkat (:mint hogy rajta nem találtatott:) nem tudom, reá nem foghatom [Déva; Ks 116 Vegyes ir.].

reáfogtat meggyanúsíttat; a face să fie bănuit (de ceva); anklagen lassen. *1598:* Wiczej Mathe ... vallya Bornemizzais reia fogtata esmet azuta(n) Bachi Petert hogi azt irta volna az vra Bodoni hogi chiak hetue(n) ket forintrol adot volna zamot, de Bachy Peter ereosse(n) affirmalta hogy zamba(n) atta mind az fl. 192. Abba(n) semmit ne(m) thudok volte zegeodeot zolgaia vagi ne(m), es ha za(m)adatla(n) me(n)te el vagi mint [Kv; TJk V/1. 186].

reáfojlódik kb. rászorul; a se strînge pe ceva; eng werden. *XVIII. sz. eleje:* Az lovat hoszszu kötéllel urokkal kel ki fogni ă Menesbűl tagicsák meg az urkot ... az után peczkes Szász fékel kantarozzak meg, és az urkot peczkellyék meg, hogy töbszer rá ne folylodgyék [JHb 17/10 lótartási ut.].

reáfoldoztat rátoldat; a pune să repare; reparieren lassen. *1595:* 2 February Az Tanacz haznal az pajta kapuiat czjnaltattam: Attam 2 szaal fat 3 ostor fanak tt d 12. 6 fûresz deszkat hozottam oda az Clastrombol ... azt rea foldoztatta(m) és szegesztettem [Kv; Szám. 6/XVIIa. 116 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

reáfolyó vhová lefolyó; care se scurge pe ceva; auf etw. herunterfließend. *1767:* a falubol essös idő alkalmatosságával ki follyo Patak, és az oldalakrol rá follyo záporak vizei gyakron el borittyák [Bö MT; LLt Fasc. 129].

reáfordít 1. ráborít; a întinde/aşterne peste ceva; auf etw. legen. *1710:* A jeleink penig magyarokul nekünk, kik a némettel voltunk, az vala, hogy bal kezünköt keszkenyővel általkötöttük. Erősen oda lévén kötve, hirtelen nem oldhatám le, hanem a farkasbőrt ráfordítám, s én is, mintha kuruc volnék, üzőleg viszem vala a hegyestőrt a német után. Ha megismernek vala, egynéhányszor levághatnak vala, de azt gondolván, hogy én is kuruc vagyok, amint az öltözetem s fegyverem formája volt, csak a németet vágták a törökök, kikkel összeelegyedtem vala [CsH 228].

2. (embert/munkaerőt) igénybe vesz; a recurge la serviciile cuiva; (Menschen/Arbeitskraft) in Anspruch nehmen. *1705:* Ugyan ma küldött ki a generális, hogy a sellemberki búzát kaszálják és arassák, mindenféle embereket reáfordítván és a szekereket is, mindenféle emberét reáfordították, hogy a búzát béhordják rajtok, akik kaszálnak [WIN I, 510].

Szk: *minden erejét ~ja. 1662:* ha el nem jöttek volna, Váradra is minden erejét ráfordítván, hacsak városát is mint s hogy tétette volna porrá [SKr 544].

3. (időt) áldoz/szakít vmire; a sacrifica (un anumit timp pentru ceva); (Zeit) opfern. *1710 k.:* Nem tudom, mások szavától indíttatott-é, vagy ugyancsak maga már üdejének ítílte, mondá egyszer[a] :Veni Nicolae, discamus et nos rhetoricam; két vagy három árkus papiroson való írást ada a kezembe, hat hetet fordíta reá, többet nem. Általmenvén rajta, csak megmutatá: ilyen a chria, ez az epistola, ilyen az oratio, nosza csak ad praxim et exercitia; számtalan epistolát írtunk, azután chriát és oratiót is [BÖn. 541. — [a]Az emlékíró tanára, Keresztúri Pál].

4. vmire felhasznál vmit; a se folosi de ceva; etw. verwenden. *1823–1830:* Az egész vár kereken meg van mináz va, és ha a szükség kívánná, a körül való helységet is mind vízzel borítanák el. Ide amit csak az elme felgondolhatott, mindent reáfordítottak az erősítésre [FogE 178].

reáfordíttat igénybe vétet; a dispune să fie folosit/utilizat; in Anspruch nehmen lassen. *1789:* A Gátnak tsak egy darabját vitte volt el a viz de az Malom egészszen meg maradott Silipjeivel edgyütt, és meg lehetett volna èpitteni, indittani, ha azon ügyekezett volna, s parontsalt volna az iránt a Méltosagos Groff Arendátor Ur, réá forditotván a Joszágot, és a körül valo Falukatis a kik ott szoktanak volt örölni, és azért a Gát kötésén tartoztanak volt dolgozni [Abosfva KK; GyL. Gligor Vasily (50) col. vall.].

reáfordíttatik igénybe vétetik; a fi folosit/utilizat; in Anspruch genommen werden. *1694:* Az regi D(omi)n(u)s terrestrisek idejéb(en) nagjob leve(n) a' jószág, hetek is engettettek nékiek a' magok dolgára; de az mostani üdőre szorulva(n) állapottjok, gjalok (!) szerrel minden szólgálatra reá forditat(na)k; az előtt telben semmit sem dólgozta(na)k; de most szőlő karokat is keszittet(ne)k véllek [Sebesel AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János urb.].

reáfordul vki felé fordul; a se întoarce spre cineva; sich jm zuwenden. *1633:* Varga Andrasis kj jöue mezitelen kardall es egy katonauall eőzue cziapa, az Hadnagy zolgaia

penigh hatul varga Andrast agion akaria vala az szekerczeuell vagni, de Varga Andras eszeben veuen rea fordula arczall, es kezde az legeni előtte hatra mazni azo(n)ba a legeny megh akada egi hontba(n) es el essek [Mv; MvLt 290. 116b].

reáforgat kikeres (könyvből vmit); a căuta (ceva într-o carte); (aus Buch) heraussuchen. *1660:* S több constantiájával együtt a fejébe verém, minemű atyafiságok volt az asszonyoknak. Akkor magátúl választ reá nem adhat, hanem másnap menjek hozzá és addig a bibliát is reá forgatja. Másnap azért odamenvén, szépen, szent írás szerint azt mondá, jó lelke ismereti szerint semmit az dologban akadályt nem lát, mivel Kegyelmednek egyik sem atyjafia; más az, hogy az asszonyok is távolvaló, mintegy ötödizre számlálván [TML I, 525 Veér Mihály Teleki Mihályhoz].

reáforr felbuzdul; a se înflăcăra/entuziasma; sich begeistern. *1662:* Mert hogy a gróf[a] igen modestus, minden dologban nagy okossággal, móddal járó, okos, elmés, tanácsos ifjú ember vala, amaz[b] ellenben, noha valóban mezei szolgálatra termett, serény, bátor szívű, vitéz és jó hadviselő ember volna, kinek hírére az egész magyar birodalombul valahol jó katona lehetett mindenünnen ugyan rá forranának, de mindamellett felemelkedett, hirtelen elméjű is vala, ki maga elméje, indulatja után nagyon vonatódnék, s másoktól függeni nem akarna [SKr 148. — [a]Ifj. Bethlen István. [b]Zólyomi Dávid].

reáfut meg/rátámad; a se năpusti asupra cuiva; angreifen. *1574:* Thorma Janos zolgaya szepzegj (!) Pal, az en hitem zerent ezt vallom hogi ottwes ambr(us)nak eg fya miclos estwe keszen Jw volt haza Lattia az miclos hog be akar volt bwnj az baranne hazahoz az ember eg hittwa(n) sekerce vala nala(m) Azt kapa vg vtte hoza, az keo falt talala, ketteo torek az nyele, megis reiafwt vala az ember, az sekerce Nyelewel haromsor vtte [Kv; TJk III/3. 386c]. *1619:* Mihelt Karakás Mehmet pasa uram Landorfejérvárra jutott, reafutván mindjárt az nép mint új pasára, azokat az sok mód nékül való panaszokat, azkiket újobban egy csausza által béküldte, kinek serio injungálta volt, hogy az dívánba vigye bé, ne az vezérnek, hogy ne suprimálhassák az panaszokat [BTN[2] 231–2].

reáfutamik 1. rátámad; a se năpusti asupra cuiva; angreifen. *1573:* Brozer Anna zekesfeyerwary Borbel Janosne hity vtan vallia, hogy volt Kapa Mihalne az eo hazanal Menekzeobe Mond eoneky Boncidaine De haly zep dolgot Myt Mond ez leany, hat azt Bezelly, hogy ez dolognak Mind azzonyom oka, Eo Rayta al megh ez dolog Mind eo Rea vallanak otth Mind az legeny Mind az Azzonyember Nagy eskwessel hogi az azzonembernek stamet zoknyat Igert es Barsont Rea hogi chyak Melleie hia Kerestwrit, az leantis Nem hatta vele halny mint az eleot, es Immar vyrrata fele volt hogi beh hywatta hozza vgy zytta myert Nem zerzy megh az myt Neky hagiot ha mayd meg vyrrad, oztan eo vgy kialtot Az legenyek vgy fwtamtak Rea es vgy vagdaltak, Es Mind ketthen azt Montak hogy ha megh kely halniokes az azzoniok Myat halnak meg [Kv; TJk III/3. 59]. *1585:* Orsolia Zattmari Miklos felesege vallia, Zinte vgy Iutek ky hogy Kelemen takach ezt monda: Ad megh Az zegheny embernek Az syweget mit vezed ereowel el teolle, Az legeny meg tagada, es Azonba esmeg vizza vete a' syweget De ottan Rea futamek az Iffiw a' takachra es hozza vere, De A takach fel fogha, Es monda: Meg lad te gonoz Jffiw hogy bizony panazt tezek Biro vramnak [Kv; TJk IV/1. 475]. *1635:* latam hogy Debreczieni Jstvan az kodmone alol ki ranta egy mezitelen szabliat, is ra futamek Lazar Marthonra [Mv; MvLt 291. 40a].

2. kifut (az utcára); a fugi (în stradă); (auf die Straße) laufen. *1635:* meny el mert ne(m) bekellem, mert nagy szegent töl ma en rayta(m) de bizony ne(m) feleytem el, azonban ra futamek Debreczieni az uaros utziajara, es ugy uagdala megh, az ki mia megh hala [Mv; i.h. 39b].

reáfutamodik rátámad; a se năpusti asupra cuiva; angreifen. *1597:* Czeplek uala s lata(m) hogy az víz mellett az keóueche(n) megh harcholottak, Ferench Keleme(n) el futamodek, el esek a' sineget a' uizbe eyte Andras Balint megh lata, rah futamodik, Keleme(n) megh tęre s el futa [UszT 12/78 Steph. Bondez (!) de Kisfalúd jb vall.].

reágondol 1. átgondol; a gîndi/cugeta; durchdenken. *1571:* Ez eleottis Jrtam wala K.nek hogy K. walamy drabantokat tartt feyeregyhazon kyk ez el múltt napokbais kergettek vramnak eo N.nak egy zabadossat, most esmet vram eo N.ga leúeleúel kyltem voltt harom olahott az Jtilj (!) mesterhez, azert, hogy az eo dyznayt az vram eo Naga hawasara haytanak, annak az ketteit megh fogtak es minden fegyúereket el veottek, tyllek az harmadikott egy Mil feoldnel towab iztenek (!) Azert K. agion túttomra ennekem, ez leúel Viúeo emberem altal, hogy ha k. tartyae afele Tólwaytt ott, vagy nem, hogy enis túgiak rea gondolnj, mert nem ertem az okat, my oka legien hogy az en kegielmes vram Jobagianak meegh az zabad vtonis se legien zabad iarny [Berlád BN; BesztLt 3573 Lúcas Chewj lev.] | eo K Byro vram Minden Thyzedesnek hagia megh Ereossen, hogy valaky es valamenje vagy drabant vagy katona zalland, Azonnal megh Ertekezwen ky legen es My laratban vagion Byro vramnak hyrre tegie hogy eo k. twgion Rea gondolny [Kv; TanJk V/3. 40a].

2. felügyel; a supraveghea; überwachen. *1571:* Az rawok ew Nagysága zawawal mynden falwnak, a hol ew felsegenek mayorsaga volt, ereossen meg haggyak, hogy azt azon zorgalmatossaggal kar nekewl be takaryak, es kyral byrak rea gondollyanak [SzO III, 336 Báthory István ut.].

3. *~ja magát* rászánja/elhatározza magát vmire; a se hotărî să facă ceva; sich entscheiden. *1710 k.:* Egyszer rágondolá magát, hogy idegen nyelveket tanuljunk, oláhul, tótvagy lengyelül, törökül, németül, franciául, de ezeket nem egyszersmind, hanem egymás után [BÖn. 541].

reágondolhat visszagondolhat/emlékezhetik; a se putea gîndi/aminti de ceva; sich erinnern können. *1854:* egyike voltam a legszelidebb s szófogadóbb tanulóknak, mégis annyi bőrölést álltam ki, hogy még jelenleg sem gondolhatok rá iszony nélkül [ÚjfE 92].

reágyak hozzávág; a împunge; stechen. *1574:* Thorma Janos zolgaya szepregj (!) Pal, az en hitem zerent ezt vallom hogi ottwes ambr(us)nak eg fya miclos estwe keszen Jw volt haza Lattia az miclos hog be akar volt bwnj az baranne hazahoz az ember az Legenj hog fel huza kezet es ketser giaka Tamas vramhoz az kessel ... megis kery hogi el menien onnet, nem Twdom vgmo(nd) ha or vage vag mordal, meniel mert gonoswl Jars Jg szolla Tamas

vra(m) nekj Az ember mind halalig az kessel rea giak vala de Tamas vram az kest kezeben nem lattia [Kv; TJk III/3. 386c].

reágyújt vki fölött meggyújt, vkire gyújt vmit; a aprinde casa cuiva (cu locatarii înăuntru); (js Haus) anzünden. *1584:* Zekel Balasne vallia hallam Jsac Peter zayabol hogy ziggya vala az gazdaia feleseget, Bestie lelek kwrwa vgmond Curwa vagy, az vrad Jambor de te Curwa vagy, Megh lad hogy reowid nap mas hirt hallasz, Azon keozbe eze(n) Isac Peter felesegeis haza Iuta, es azt (is) kurwaza zida, es Azt monda hogy rea rekezty a' hazat, es rea gyuthia [Kv; TJk IV/1. 207]. *1662:* Zólyomi Miklós pedig magát a vezér kimenetele után Hunyad várában megvonta vala. Kit Rákóczi fejedelem magához hívatván, hogy menni nem akarna, reája feles népet küldött vala, olly tanúsággal, hogy ha különben magát megadni nem akarná, a várat is rá vínák s gyújtanák [SKr 525–6]. *1736:* az egész falu közönségesen azon házra rohanván mellyb(en) az vrffi Olosz Ferencz vala részegek lévén kiáltyák és fenyegetik vala hogj reá gjujtyák az házott [Algyógy H; BK].

reágyűjt (vmilyen célból) be/odagyűjt; a aduna/convoca (cu un anumit scop); (zu einem Zweck) sammeln, zusammenrufen. *1595:* Az 2. porozlo faratsagat, es keúes fizetesset vetúen, panazolkodanak Biro Wramnak: Oe kegyelme az egez Tanaczot es az Örög Wraimat rea gyütüen. Oe kem(e)k egy akarattal el vegezek hogy fizeteseket esz esztöndöben meg Jobbjczák úgy mint egynek 2. köbel búzaúal: De azis ennek útanna ö km(e)k hatalmaba(n) leszen: hogy bjzonnyos Regúlat ebböl az szolgak ne szabyanak [Kv; Szám. 6/XVIIa. 232 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1722:* Az Fogarasi Biraja csak réá szokott minden esztendöbe(n) az Betthleni Tora, réágyűjti titkon embereit Gyalommal megjen csak halászsza [Fog.; KJ].

reágyűjtőzik be/összegyűl; a se aduna; sich sammeln. *1592:* Biro vram egi alkolmatos napon, eginehani valogatot vraimal az varos keozzwl giwiteozzek rea affele embereketís zemeli zerent birsag alat akkorra ra hivasson es gíwítessen [Kv; TanJk I/1. 186].

reágyűl összegyűl; a se aduna; sich sammeln. *1577:* az vallatasra rea Gywltek wolth kwlde En hozam zolokma falwa Kysmeodi Peter deakoth, az hatar dogath meg tudakoztatak teollem [DLev. 2. XVIIIB]. *1580:* eo kegmek tanachywl gywllyenek Rea Iozan orara Regwel, es visgallyak megh az varas zabadsagat minde(n) rendekról, es az Notarius Irya Rendzerent fel. es Az allion Az Notarius Almariumaba hogy Az Biro ha mykor zwkelkedyk annelkwl elo vehesse [Kv; TanJk V/3. 210a]. *1595:* Biro W. meg hagya hogy az harom kapúbely Legényeket se haggyam, hane(m) lenne meg az öúekis az sok futosasok útan ... hoztak 2 kenyeret d 18 ... 16 Eytel borth d 32 Mind az Loas Legennyek, hetessek és poroszlok rea gyültek volt [Kv; Szám. 6/XVIIa. 23 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1606:* Tudom hogy farkas Pal Peter gereb teöb feö vraimal azra az peres helyre ra giwltenek wala es Jgj vegezenek az ket falu keözöth [UszT 19/32 Blasius Farczadj de Zent lazlo pp vall.]. *1619:* Jenő megvételében nagyubb ellenségi az uramnak, ha arra jut, mert azok oly közel vadnak, hogy négy-öt nap alatt reagyűl 25 ezer ember annak segítségére [BTN² 207].

reágyűlekezik be/odagyűl; a se aduna (în acel loc); sich sammeln. *1598:* Az vta(n) esmet rah gylekezek az A Jobbagia megh Aratak az búzat, s migh Aratak Addigh valtigh kialtotta eóket [UszT 13/14 Dorothea relicta quondam prouidi Andreae Barchay vall.]. *1635:* tütta(m) hogy el jeó Tótórbe, hirtt tók Tótórbe benne, es rea gyülekezenk rea tamadank osztan [Esztény SzD; RLt O. 5 Kovacz Benedek (58) ns vall.]. *1662:* Ez idő közben a posonyi gyűlésre a rendeltetett napra a státusok reágyülekezvén, hogy az evangélicus státusnak gravaminájok ab anno 1649. usque ad 1655-ben celebráltatott generális gyűlésig halogattatott s azok mellett leendő articuláris executiók is sokképpen megtöröztetvén, elő nem mehettek volna is [SKr 676].

reágyűlhet összegyűlhet; a se putea aduna; sich sammeln können. *1710 k.:* Elvégzék a gyűlést ad 10. novembris; én mondám: Ha békesség lenne is, rá nem gyűlhetnének; ma 18. octobris fog lenni: míg írjuk, míg viszik a regalisokat, míg választanak követeket, míg jőnek etc? a törvényes gyűlésnek pedig egy holnappal kell elébb meghirdettetni [BÖn. 952].

reáhág 1. áront, megtámad; a se năpusti asupra cuiva; angreifen. *1653:* Mikor Fejérvárnál menne, talál 150 gyalog németet — Szebentől bódorgottak vala oda felé — azokat Fejérvárba szoritja, és a sok néppel reá hága és levágja Nagy Albert őket [ETA I, 83 NSz]. *1662:* De a fütyésző, prédáló nép megsajdítván a segestyét, könnyen ráhágák, s magát, hogy jó szabású, termetes és ifjú ember is volna, rabbá tevék, a sok munkával, költséggel szereztetett sok szép könyveket s leveleket is, és protocollumokat, avagy fejedelmi könyveket azon könyvtartóháznak közepire rakásra hordván, úgy gyújták és égeték meg rettenetes és becsülhetetlen kárral [SKr 439].

2. rámegy; a se urca pe ceva; daraufgehen. *1808:* ezen Tőrőkbuza földet attol ezt egy régi gyepes él vagy-is Borozda határozta meg s mindenkor a' fellyebb megmondott régi gyepes él Borozdáig miveltük, s még mikor Szántottuk, az iterált gyepes él borozda nagy lévén, s ara az Eke Taliga réá hágván az Ekét a' Földböl fel-vetette, s annál fogva a' gyepes él borozdáig nem Szánthatván; tehát annak utánna azon gyepes él borozda mellett a' Tktes Exponens Urnak ezen Málé földének Nap Nyugotti végét keresztül kellett Szántanunk az határ gyepes élig [Felőr SzD; BetLt 6 Joannes Junior Süket (44) col. vall.].

3. rámászik; a se sui pe cineva; auf jn steigen. *1799:* a Léány edgyikhez is másikhoz is olly feslettséggel viselte magát, hogy tsak a' volt már hijja, hogy réá hágjon, mint a Fojato tehén a' Bikára [Dés; DLt].

reáhágtat reáhajtat; a dispune să fie mînat pe acel loc; darauftreiben lassen. *1623:* Az feoldek igen ell Souaniottak, Azert Rendelyen es zakazon vagy keth hetet Arrays az Zegenysegh hetib(en) es kęth heten az Eott Eott zāz Embernek valamy barma lezen hagtassa rea es ganeoztasson velek [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.]. *1773:* Az obristerre, Libekre is megneheztelt, azért hogy letévén a nép fegyverét a földre, midőn parancsolt, hogy ki-ki fegyverét vegye fel, Libek lóháton lévén, nem tarthatta meg a lovát, hanem reáhágtatott egy vagy két puskára [RettE 303].

reáhagy 1. (ellentmondás nélkül) elfogad; a accepta ceva (fără a se opune); annehmen. *1661:* Asszonyunk is avval

biztat, hogy ha Kegyelmednek halála lenne, kit Isten szent fiáért ne adjon, én igen nyomorult árva lennék, az melyet magam is reá hagyék, az melytűl bizony éjjel nappal félek [TML II, 192 Veér Judit Teleki Mihályhoz]. *1681/1748:* az Udvarházán fellyűl lévő füves kertihez is kertelt ő Kigjelme, mint egy négy, vagy őt szekér szénára valo darab földet melyet magais Vadas Mihály uram rá hagy, hogy mint egy négy lépésnyit bé kertelt de annyit nem az mint az Esküttek referallyak [KvAkKt Mss lat. 236]. *1705:* szégyen volna commendans uramnak, ha idegen ember híre nélkül bejűne a kapukon, látom erősen vigyáznak, még magunkat is olvasva bocsátanak ki s bé. Hanem az magyaroknak is vannak officérek baráti, akik holmit mondanak nekik és osztán egymással communicálják, melyet is úgy reahagyja [WIN I, 539]. *1782:* Mikor a' Testvér Báttyát Mártont bojgatták a' Jobbágyokrol irott Contractusnak ki adasáért a' Székely Fiak, akkor is azt mondotta Veress Samuel őtsém, hogj semmit sem tudott annak valoságában, hanem a' Báttya mikor véghez vitt mindent akkor hivták elé Sámuelt rá hagyta, hogy ha jol van legjen ugj [Torda; KW].

2. rábíz; a încredința (cuiva ceva); jm etw. anvertrauen. *1571:* ne(m) gondolok vele ha ott ad zamotis te kdet kyre(m) hogy Jm Egj Emberemet kwde(m) (?) be kmed legyen segettsigel neky hogj ha zamot ne(m) akarna vettnj vagj ky n(em) akarna Junj fognais Megh vagj hogj legen toruin benne ktek Elot lasak ottan tőrvin zerint Megh az w zegotczzigihez kypest hogj myuel tartozik Ennek(em) En arais rea hagom Jsten tarczza Megh kdet [Buza SzD; BesztLt 3499 Gyarmatj Balasy Margit a beszt-i bíróhoz].

3. mérsékel; a reduce/diminua; mäßigen. *1662:* Sőt hogy vagy a régi adóra is az országot ráhagyván, az ötszázezer tallért elengednék [SKr 506]. *1818:* Bock Pál meg büntettetett elöszször 8 Rh. forintokig, de instálván, hogy azon büntetésböl engedne a' Czéh, azért kérésit meg halgattuk, s a' büntetést réa hagyta a' Czéh 6. Rh. forintokra, mellyet a' Remekező Bock Pál béis fizetett a' Czéhba állo Taxátis a' 30 Rh. forintokat az uttal bé fizette [Kv; ÖCJk].

4. odaenged; a ceda/lăsa (cuiva ceva); hinlassen. *1768:* azonn Motsárban lévő Kenderes helység Nap nyugot felin felyűl keuessel a Nyarad Vize kerűleti miatt hosszabban esnek egy nyihány nyilak de azok(na)k majd a hasonfele Vizes tonyás hely lévén Eszak felőll valo rèszében potolekra réa hattuk [Ákosfva MT; Told. 8].

reáhajigál reádobál; a tot arunca (cu ceva) în ceva; daraufwerfen. *1625:* Aztalos Pal Daniel Vasarhelinek, miúel Az Vcha feleöl, vagion az Kamora Ablaka, kere Igen hogí chinaltatnank Egi Tablat rea, mert giakorta rea haigalnak az giermekek es be rontiak az lantornat, chinalt Egi Tablat rea [Kv; Szám. 16/XXX. 27].

reáhajít reádob; a arunca (cu ceva) în cineva; daraufwerfen. *1573:* Eo Nem latta Mint leot chyak az sayra (!) keolt fely es fwtamat hatra vdvarara Megh Nadragat vagi gatiaiat Archwl hajtotak rea [Kv; TJk III/3. 86].

reáhajlik, reáhajol beleegyezik; a consimți, a fi de acord; einverstanden sein. *1584:* St(ep)hanűs Pulacher Regius Judex ... fassus est Pechy Jstwan ereossen keonyeoreogh hog lennenk engedelmesek Adossaganak megh hagiasaba(n), kire vgia(n) azon Napon rea hailank Es vy Comp(ositi)o lewel kele akor az eo Adossagarol es vgmint Ket zaz f(orin)tal leon Ados az Comp(ositi)o Altal [Kv; TJk IV/1. 326]. *1639:* Mely keuansagomra eö kglmekis rea haioluan, keuanak hogy enis ezekreól leuelet adgiak [Kv; RDL I. 117 Szakmari Marton Segesvar mellet Szent Lazlon lako vall.]. *1686:* Mind ã ketten reá hajlának edgy más akarattyára, azutánn ugyis birták, migh ã Nagyobbik Tibodi Péter élt [Kőrispatak U; Pf]. *1704:* Mindezekből azt concludálhatta volna akárki is, hogy a tracta félbeszakad, de az lutheránusok és kálvinisták jobbnak ítílvén magok vallásokra nézve, hogy ha per pacificationem megyen végbe a dolog, mintsem másképpen, azért az angliai oratort requirálták, aminthogy assecurálta is az udvart, hogy ő maga lemégyen és végbeviszi a békességet, aminthogy két punktumra olyanra hajlott rea őfelsége, kit nem is gondoltanak volna hogy rea hajoljon [WIN I, 307]. *1739:* mind maga, mind pediglen Felesége szabad Jóakarattya szerént réa hajla [Spring AF; JHb XXVII/14]. *1743:* Mellj conditiőkra megh egyezvén 's mind a' két részröl allandokeppen rá hajolván a' Venditorok a' megh irtt nyoltzvan forintokot jó folljo pénzüll paratis e(t) numeratis leválák [Torockó; Bosla]. *1754:* közönségesen el végeztük hogy azon helly kőrűl lévő gyepűket el hányuk, 'a melly végezésre tudom hogy azokis réá hajlottak akik azon Majorházban szőlőt fogtanak volt fel [Gálfva KK; Ks 66. 44. 17a]. *1768:* az Anyám kívánságod tellyesitésire réa hajla, de olly formán hogy, esztendö eltelésivel minden haladék nélkült meg szerezni elne műllasd [Szilvás AF; TKhf].

Szk: ~ *a békességre.* *1653:* menten emberét küldi Bocskai Segesvárba és egyéb helyekre is az hol németek valának: hogy ha akarják é a békességet vagy nem? Amazok reá hajlának a békességre, de úgy, hogy bántások ne légyen, hanem békével elbocsássák őket hazájokba, a kik ki akarnak menni; s a ki pedig benn akar maradni, az is szabados légyen [ETA I, 100 NSz]. *1752:* Tek. Senator Enyedi Jstván Uram és Tek. Senator Pataki István Uram Szivekre vévén hosszas és fontos adhortatioink után, mind azt, hogy ő kglmek Vér szerint-is egymásnak kőzel valo Atyjafiai ez okokra ... nézve meg-egyezett akarattal reá hajlának ő Kglmek a' Békességre [Kv; SRE 187–8].

reáhajt 1. (állatot) vhová hajt/terel; a mîna (animalele) în acel loc; (Tier) irgendwohin treiben. *1572:* Myert hogj hallo(m) hogj ktek fęle nem igen termet az Mak: Jt az vr haúassan nagj bowsegel termet: ha onnat az felöl az kik Dizno barmot akarnak rea haytani, semmi desmat egjebet nem wesnek, hane(m) p(er) sing: d. 2 [Vh; BesztLt 3693 Nic. Bodogfalúi prov. arcis Hwniad ac vice comes Greg. Timar beszt-i bíróhoz]. *1589:* 7 Decem(bris) Mykoron Gyulaj Pal. Dyznayat be hajtottúk valla, Koltottúnk az Nemes vrainkra, es Zolga Byrora Kyk elot az Dyznokat ky Attúk es P(ro)testaltúnk, hogy Teobe Reyaya ne hajchya Mert ha teobbe Reya haytya Mind le veretywk, Eoys Azon-keppen P(ro)testalt Azon Nemes vraink elot, hogy Reyaya haytya [Kv; Szám. 4/XII. 15]. *1592/1593:* azon az Porondon mind eltigh zabad volt minden fele baromnak Iarny; ot dilletik az barmot, minden feleól rea hajtottak [Décse SzD; Ks]. *1671:* a' Colosvárat lévő Praesidiariusok, elébbeni sopialtatott törvénytelen ususra czélozván, ujjobban-is hatalmasul reá hajtották volt ménesseket, melyröl valo panaszszát halván Mikola Sigmond Atyánkfianak, ez közönséges Nemesi szabadságnak meg bántodását látván abba(n) [CC 92]. *1675:* étszakának idején iga vonó marháit reá haitvá(n), az szőlőmet tapi(n)tätla(n) (!) vesztegette marhaival, kit midön arcealta(m) volna s marháit onna(n) ki akarvá(n)

haitani, ne(m) tudatik mi csuda lélektűl viseltetvé(n) reám támadott hatalmas karral vert, taglott véremet ki ontotta, halálomra igyekezett [Kv; TJk XII/1. 63]. *1682/1722 k.:* mely fellyűl meg irt fiatal Erdő ... ha makkor termene szabad legyen a Falu Disznait közönsegesen rea hajtani [GörgJk 109]. *1732:* felesed magokkal mera at absoluta potencia mediante oda menvén körűlötte lévő kertet le vágták, le vonták, és eadem potentia mediante az Varos sertéssit reá hajtották az belé vetett magott ki turattak [Sasvári pred. MT; EHA]. *1780:* azon kaszáló helyet Néhai Farkas Vaszilia Felesége meg vette egy részit maga kaszáltatta, de jobb részit Hesdáthi Bonda Szimnyion marháit potentiose réá hajtván rész szerént füvente de jobb részit szénául ell praedáltotta [Hesdát TA; JHb XXXI/28].

2. vminek a megtételére késztet vkit, rávesz vmire; a determina pe cineva să facă ceva; jn zwingen etw. zu tun. *1620:* hallottam az falusi biro hazanal czinighe Antaltúl hogy mondotta hogy w ne(m) iartata az bekeseget vayda Janossal hane(m) vayda Ianos iartata az bekeseget, mert nagy Pal megh ydeth (!) twle, en az en gyermekemet bottal haytotta(m) rea az bekesegre [Páncélcseh SzD; RLt O. 5 Szekely Mihaly (79) jb vall.]. *1633:* Asztis tudom hogy az Tiukosiak, Halmagiak egy egesz hetigh segittek eo kegnek az epitesben. Eröuel nem tudom hogy ualakit rea haytot volna[a] [F.venice F; UF I, 322. — [a]Nagy Tamás kománai provizor]. *1657:* Juditha Szekely de Puszta Kamaras dicit per procuratorem Michaelem Kis de Borzas. Engemet Pusztai Mihaly haro(m) uttal talaltatot meg, de magamat nem igertem neki, s nem kötelesztem, hanem negyed uttal az Tisztartoval Török Mihalyval es többekkel Novajba menven eröve l akaratom ellen vöttenek es hajtottanak rea, s' igy kötelesztem magamot, de azon nap meg banvan a dolgot harmad nappal az utan viszsza küldöttem az jegy gyűrűt [SzJk 81]. *1710:* A császár azért praescindálni akarván a magyaroknak a támodásra való fundamentomokat, azért akará, hogy kitöröltessék az a punctum a decrétumból. Akárki megítílheti, nehezen mentenek rá a szegény magyarok a császár kivánságira, de a palatinus ... maga is ráhajolván, az ország rendeit is ráhajtá [CsH 206]. *1720:* az Jró Diáknak parantsolatya van, hogy benneteket kemény médiumokkal is réá hajcson, ha szot nem fogadtok, vagy valami fogyatkozás lesz [Torockósztgyörgy TA; TLev. 8/4]. *1756:* a' viz hordásra reá hajtotta Munker Márton Uram Takács Lénárdot [Mv; Told. 16/42]. *1769:* Dobolyi Bálintot tudom, hogy a' mit egyűgyűségéhez képest birt, mindenre reá hajtották, Szőlőbeis el tipigott, tapogott [Ne; DobLev. II/408. 5a Beniamin Szegedi (76) ns vall.].

reáhajtás ráterelés/űzés; mînarea (animalelor) în acel loc; Tiertreiben. *1676:* ha mi olly dologh vagy alkalmatlanságh azon határ(na)k usuálasa, marhajok(na)k hatalmasul valo reá hajtása, es élése miatt talal esni, s intervenialni, tehat eő keglmek semmibennis ne okoztassanak [Asszonyfva TA; JHbK XLVIII/11].

reáhajtat 1. (állatot) vhová hajtat/tereltet; a dispune să mîne (animalele) în acel loc; (Tier) treiben lassen. *1597:* azt latam az ugarlaskor hogy be mene az Barabas Georgy negy eókre az Leorinch Pal kertibe, es egy gyermekkel oda mene leórinch Pal, eó maga megh alla az kertet az gyermekkel rah haitatta, s úgy úere az eókret egy feizeuel [UszT 12/132 Georgius Sofalúi de Benched jb vall.]. *1623:* Az feöldek igen ell souaniottak, azert rendelyen es zakazon vagy keth hetet arrays az zengenysegh hetiben es ketth heten az eott eott zaz embernek valamy barma lezen haytassa rea es ganeoztasson velek [UF I, 120 Bethlen Gábor gazd. ut.].

2. vminek a megtételére késztettet vkit; a determina pe cineva să facă ceva; zwingen lassen. *1664:* Azonban bárcsak ötezer sót szállíttatna urunk az dési sóaknárúl, mindenfelől reá hajtatván ő nagysága az falukat, avagy az mint ide küldené ő nagysága, úgy itt annak jó ára lenne, pénz nélkül jutna hozzája ő nagysága, azt is fordíttatnák praesidium számára [TML III, 78 Boldai Márton Teleki Mihályhoz].

reáhajtatik (állat) vhová tereltetik; a fi mînat (animalele) în acel loc; (Tier) getrieben werden. *1738:* Senki Városunk lakosi kőzűl senkinek mále alá búza termö földét ne adja, kivált idegenek(ne)k; Secus Maléjok az ollyanak(na)k le-kaszáltatik; vagj marhaink reá hajtatnak, és a quartais az ollyas földektől másunnan kivétettetik [Dés; Jk 501a].

reáhajtattat (állatot) vhova rátereltet; a dispune să mîne (animalele) în acel loc; (Tier) treiben lassen. *1757:* ezen Rétnek egy részét fel szantatta Lennye volt benne de eo kigjelme rea hajtattatta ... Menessét, s a rendet mind bele tapadtatta a Sárban a helj vizes lévén, s el predáltatta [Gyeke K; Ks 4. VII. 6 Biró János (32) jb vall.].

reáhajthat vkit rávehet vmire; a putea determina pe cineva să facă ceva; zwingen können. *1710:* Ez is Teleki factiója vala, mert az országgyűlésiben többen lévén a státusok, olyan szabadoson s olyan nyilván, amit akart volna Teleki, véghez nem vihette volna. De a Deputátióra akiket akara, olyanokot választa s többire olyanokot, kik Teleki Mihályhoz obligátusok valának, és azokot könnyen minden dologra ráhajthatta. Rá is hajtá, s az országot a német császár keziben ejté, mint alább megértjük [CsH 201].

reáhány rádob; a arunca (cu ceva) în ceva; daraufwerfen. *1591:* Zegedi Georg'ne ... vallia. Hogi ket keomies legini vala ot az Aztalos Jmrehne hazanal, es egimasra tazigalliak vala az Aztalos Jmrehnet es valami keodment hannak vala rea. Hallottam azt hogi az ket keomies legini velle egi agba fekwtt. eggik egi feleol masik mas feleol [Kv; TJk V/1. 83]. *1750:* (A) Sessio pusztán vólt mind addig (:Csak ganajt mit hánván rea a' falusiak:) mig ... egy Boldi nevet visele Jobbagy Czigánya házat Csinála reája, ki egy Telen benne is lakván, Tavaszszal mikor annak ideje vólt fell rakodvan ismét onnan más Falukra ment [Borsa K; Mk IV. XXIV. 262].

reáhányat rádobat; a pune pe cineva să arunce ceva în acel loc; daraufwerfen lassen. *1662:* A svéciai király főembere, Rebenstock még a más úttal fejedelem ottléte alatt fundált vala egy mesterséges sáncot azon megegyengetett árok szélire ollyan gerendákat, mellyekben lövőlyukak volnának vagdaltatva, vonogattat vala, s azokrul a gerendákrul a lábfákon való koszorúfákra általgerendáztatván, azon felül sövényt s holmi deszkát hányatván reá, felül földdel erősen megtöltötte vala [SKr 222–3].

reáhányatik rádobatik; a fi aruncat în acel loc; daraufgeworfen werden. *1767:* A' ... ház alatt vagyon egy hamarjában készült föld pintze; enek padlása őt vastag Cserefa gerendákra ág-bóg, és szalma hányatott réá földel együtt [Csapó KK; Berz. 3. 7. C. 6].

reáharagít megharagít, vki ellen haragra gerjeszt; a stîrni mînia unei persoane împotriva cuiva; zornig machen. *1614:* Ugyanebben az esztendőben[a] küldé bé az Portára Géczi Andrást Báthori Gábor, hogy megköszönje császárnak véle való jótétét. De Géczi András azt másra fordítá, és Báthori Gábort az Portán elárulá, és az török császárt úgy haragítá rea, hogy Géczi Andrásnak az fejedelemséget neki ígíré császár, csak vagy megfogja, vagy megölje Báthorit [BTN[2] 60. — [a]1612-ben].

reáharagszik megharagszik vkire; a se supăra pe cineva; zornig werden. *1570:* Racz Agotha Azt vallya hogy Annak vtanna Eccher esmet Megen hozzaya Ez Santha Cristina es Thanachot kerd volt Theole Megyen, Merth Az Vrah Rea haragwt hogy azt keoltetek hozza, hogi Kewel Peterrel halt volna, De Ew vgymond Nem Tagadom Mert haltam De Thyztessegel keoltem fely Melleole, Ez vallo Jgen fenytette hogy zenkynek Neh Mongya [Kv; TJk III/2. 146–7].

reáháramlik ráhárul; a-i reveni cuiva; jm zufallen. *1761:* Régi be vett szokasunk tartya, hogy akar kinekis, ha mi kára esik gabonájában, vagy fùviben, s nem constál ki marhája altal eset azon kár tehát midòn az kar tétel után valakinek marhája ottan deprehendaltatik, az egészszen tartazik meg fizetni, itt pedig az Instans marhaji talaltattanak, azért azon kár meg fizetése réá háromlik [Torda; TJkT V 65]. *1820 k.:* Intervéniálván Mihály Antal az Allperes Testvére maga meg esméri, hogy azon Bört maga adta el a' Testvérinek, melynél fogva az Itélet terhe réá háromlik Laszkai Antal pedig Absolváltatik a' Lopás terhe alol [F.szálláspatak H; JF 36 Prot. 2].

reáháramló ellene irányuló; care se îndreaptă asupra cuiva; gegen jn gerichtet. *1879:* Egy asszonyt rajzolok, aki a mindenünnen rá háramló gyanúsítások s vádak terhe alatt elbukik [PLev. 42 Petelei István Jakab Ödönhöz].

reáheredált örökségül rámaradt; care a fost transmis prin moştenire; geerbt. *1642:* Mely Sententiaban, Relatoriaban, es Regestrumban vilagosson megh vagyon osztva azon Ficz Ersébet Assonyra, ver szerent rea haeredalt Joszagh, ugy mint azon az Nagy Meregion, Ficz Jstvantol el perlet Udvarhaz ki most puszta hely, cum omnibus suis pertinentiis az Puszta telekek utan valo Feöldeket es Reteket, az ide ala megh irt Eoregh emberek hitek szerent mi nekünk oculata revisionkba ki mutogattanak [Nagymeregyó K; JHbK XVIII/20].

reáhí 1. megidéz, törvény elé idéz; a chema în faţa instanţei; vor Gericht laden. *1566:* hywanak Mynket Ez wytezleo ferfyak[a] Beoyt Mas honak heted Napyan gereomonosthorara Az Eo Josagoknak Meg oztassara, My Azert Jde Jeowen az Jozagot Meg oztok keozeotteok kynek kynek Mynd Jgazan Az mynth My Jgyenesben Twdok Rezet ky Adwan czedulayawal Egyembe, Eokys Teonek eot zaz forynt keotelet My Eleottewnk hogy valamellyk Azmy oztasswnkat es ozlassokat fel Bontanna Azt Meg Nem Akarwan Allany Ez fellyewl Meg Jrt Eot zaz forynton El Maradgyon ket Rezen Nekewnk harmadykon Aznak az ky Masykat Reya hya Az ozlas fel' Bontassara [K; KP — [a]Köv. a fels.]. *1570:* yol Erty ty keg:tek mynemw dologh tertynth fyzkwty Embereknek Wermesyekkel az Loo Nyom dolgabol, Mely dologra rea hyttak wermesyeketh fyzkwtyak warmegyere [Wermes BN; BesztLt 68 Lucas Pisthaky a beszt-i bíróhoz és hites polgáraihoz]. *1578:* Az factum penigh nezy Az varosnak meltosagat miert hogy varasnak zolgayra tamadot vegeztek eo kegmek hogy Az factumert hyak Rea varos keppebe es torwennyel bwntessek [Kv; TanJk V/3. 176a]. *1584:* Engedelmesek leue(n) ely mene(n)k chiuchra[a] es Talalok wdvar biraiat szolthai myhal deakot es az altal megh kenalok az Nag: leuele Tartasa szerint seger Anna Azzonth az lian Negedel, de illien valazt theon, hog io megh mo(n)gia vranak azzonianak hizem gongiok lezen ria az vtan mene(n)k egi Jobagiahoz es az altal ria hiuok Niolchad napiara az Terminusnak [DobLev. I/2. — [a]Csúcsra AF]. *1588:* az faluba ug hallam hogy bezillik űala az wtan az wayda Emberi hogy am ky Tiltok az Tomoriakat az ioszagbul, reays hiwk wket Jrette [Kövesd NK; SLt V. 14 Szandor Georgy tt keze írása]. *1590:* Azt bizonitsa megh az J. hogy akkor mikor az zek megh hatta volt az Jnek akkorra rea hitta volt az Euictort az Menedeket eztennapra megh bizonitsa [UszT]. *1598:* Az Attjam hitta wala rea Boliaj Miklost az ioszagert es perlette, de azon keozbe az attjamnak teortinnek halala [Kiskerék AF; JHb XXIII/33]. *1606:* az J. igy replical megy mondam en te neked hogy az leuelre igazat ne fogadgy, hane(m) vele teòrueny zerent megy vetekedgiel, mert Zuuatosod vagion nekedis nekemis, de te teóruennel kvl mingiart igazat fogadal megis fizettel en az leuellel el me(n)te(m) az en zuuatosomra neke(m) az semmit ne(m) ada mert azt monda az teòruenybe hogy teóruenj zerent ra kellet volna hinom kiben az teòrueny neki iolis zolgala, kibe en te miattad estem azert enis ne(m) tartozom neked [UszT 20/271]. *1757/1758:* Mikor Jonăs Păl Uram az maga Stompjăt akarta ĕpiteni engemet, Petrăskat, s kit mĕg nem emlĕkezem rĕă hivut volt oculatiora ide az Hersănyi Uram Stompjăhoz [Abrudbánya; Szer. Mesztekán Danila (58) vall.].

Szk: *okadásra* ~ indoklásra/megokolásra megidéz. *1590:* vgj vagio(n) hogy tilalmat tette(m) Az tilalo(m)nak ok adassara rais hittalak, Akkor mikor hittalak megh mondottam hogy teób dolgomis vagio(n) veled, teob keresetemis vagio(n), megh Bizonito(m) hogj azt mondotta(m) az hiuatalkor [UszT]. *1595:* Balint Albert ... ment egy feóldemre, mellyet megh zantott ez eleótt úalo ydeókbe bekeseges vrasagaba voltam, vgy uagio(n) hogy az el múlt 1594 eztendóben vgj minth gymeólchy olto bodog aszony nap taiba, menth volt rah ugyan az Dauid deak Jspannya, ugjan ott talala(m) zantotta, Ky tiltam belwlle, rais hitta(m) az ok adasara [i.h. 10/53]. *1605:* Peter Kouachine Borbara Bogartfaluj tiltotta volt meg mezaros gjörgjnek buzaiat veteset egy magzo diznaianak el vezeseiert meljnek ok adasara rais hitta az al pereseök nem Comparealúan minden gabonaiatúl veteseteöl el marada [i.h. 19/78] ✱ *pecséttel* ~. *1671:* Az migh az Birak elnek egy pöczettel reahiuan az Birakot, az Birak holtok utan Rea hiuan az Tiztököt egy Poronczolatal az megh allo fel az megh nem allo felen az fen megh irt vinculumot minden tòrueny nelkül megh vehesse [Szentábrahám U; Told. 21].

2. felszólít; a soma/invita; aufrufen. *1610:* ha mikoron a falunak szwksige uolt mind kert czinalasra, mind ut czinalasra rea hittak ha nem ment hat meg birsagoltak [Kadács U; UszT 37c].

reáhíhat megidézhet, törvény elé idézhet; a putea chema în faţa instanţei; vor Gericht laden können. *1607:* Ezek mi eleotvnk ... fogot Birak eleot igy menven veghez melj dolognak mi hatvk (!) ket szaz forint kotelett, hogi ha valamelik fel ezeket az vegezeseket fel bontana megh ne(m) allana, tehat az megh allo fel, az megh ne(m) alo felre, ezeket az Birakot Maros szekben valamelj tizt akkor lezen annak az peczetiuel rea hihassa, es igazat uehesse(n) az az megh ne(m) allo felen, semmi nemw teoruinbely oruossaggal penig az megh ne(m) allo fel elene ne alhasson se inhibitioual, se Repulsioual az az semi nemw Teoruinbeli oruossaggal [Msz; DLev. 2. XVIB. 1].

Szk: *rövidre ~. 1546:* Ez keeth feel kezeth yth Rannothon Ezer forynth ketheel alath, vgy hogy wamely (!) feel, az my zerzessynketh, meg nem allana, ez, Ezer forynth ketheelre, Egy masth, az rewydre, Ez orzag byraya eleybe, reya hyhassak [Radnót KK; JHbK XXXVIII/19].

reáhint rászór; a presăra pe/peste ceva; daraufstreuen. *XVIII. sz. eleje:* Az mely lovon holt tetem indul nem kel varni hogy meg keményedgyék ā Csomoja, jo idején gyengén és nem méllyen meg kell vagdalni ā Csontot, apro sót kel rea hinteni és le dőjtvén ā lovat, mogyoró fával mind addig kel dörgölni, még megh lágyul ā Csomoja [JHb 17/10 lótartási ut.].

reáhítatik hívatik; a fi chemat; gerufen werden. *1647:* az Vduarbironak arra szorgalmatos gongia legyen, es az Falusi Birak altal fel circaltassa ki kwldgiön Jspant es eskwt boert, s ez fele csalarkodo eggyütt lakokatt keoleon szalicsanak hellyet mutatvan nekiek, es ha kinek kwlleon valo hely mutathatik s megis ki szallani vgyon nem akarna, az szolgalatra egy attalyaban rea hitassanak [Fog.; UF I, 289].

reáhitegethet vmire csábíthat; a putea ademeni pe cineva să facă ceva; verführen können. *1636:* A' Pápa részegitö borának arulói-is hogy az ö elegy belegy vélekedésiket inkáb kedveltethessék, és az igaz vallást a' külsö pompasságrol és gyönyörüségröl bötsülö itéletlen embereket reá hitegethessék, sok költségben készült musicai eszközökre tesznek szert Orgonistákat fogadnak [ÖGr Aj.].

reáhívás törvény elé idézés; chemare în faţa instanţei; Zitation. *1587:* 11 die Mensis Juny mikor az Hauason az kalibakat el egettek volt vittwnk volt birot rea annak megh latasara es rea hiuasara d. 12. Keolteottwnk akkor birora es magunkra d. 50 [Kv; Szám. 3/XXXII. 9]. *1592:* My Az my intesewnknek, kereswnk es rea hiwasunknak moggiat tew kigteknek az my hitewnk zerint irtuk meg [UszT].

reáhívat 1. törvény elé idéztet; a dispune/ordona să fie chemat în faţa instanţei; vor Gericht laden lassen. *1569:* el kwlte wolna meg kyrni es rea hywatny [Msz; LLt 77/5]. *1591 k.:* elsőszer az gylkost es azhoz tanachyossokot ra akartam hyuathny Ez föld töruenye szerenth [UszT]. *1631:* (Forrainét) teöruenniel hiuatta(m), de bizonj tegedis rea hiuatlak [Mv; MvLt 290. 255a]. *1666:* Nemzetes Gávai Miklos Ur(am) vívén ki bennűnket Doboka varmegyeb(en) Olah Budakre Executiora Sententiaia mellet mellj mellet el menvén Executiot akarván peragalni Eötveös Peter Vram ... Az Olah Budakiak kepeb(en) ki iövén az egész Faluval edgyút Repulsiot tűnek mezetelen kardnak ki vonásival ... Nemzetes Gavai Miklos Vr(am) protestala én előttem ige(n) solemniter azon hogy Törvenyes Sententiaia mellőll el nem ál semikeppe(n), hanem annak törvényes processussa szerint, az Repulsionak ok adasara reá hivattya [O.budak BN; Ks 41. C. 7].

2. felszólíttat; a dispune să fie somat; aufrufen lassen. *1570:* Erthyk eo k. hogy Zuky Istwan kenallya Magath az hatar dombnak megh vytassara, Mely hatardombot Body Gaspar Iteleo Mester hanyatot volt fely, Azert Eo k. varoswl keryk Byro vramat es az Thanachiot Ne halassak azt Mezze, hanem hywassak rea az Zwkyakat, Es Innetis bochyassanak embert ky, es vychak Megh [Kv; TanJk V/3. 9b]. *1575:* Myert hogi fogiatkozas leot az Kiral Retiben honnat az feyedelemnek zwksegere zena Takartatot az espanokal hywassa Rea az falubelieket, Es lattassa meg eo keg(m)e biro vra(m) az Barnazibokal Iobban az zigetekben Talalny valamit aztis kazalyak meg Ahoz Minden fertaliokbol zakastasson byro vra(m) es egywnnet Masswnatis gywlyen Be az zena [Kv; i.h. 125b].

3. összehívat; a convoca/chema; zusammenrufen lassen. *1582:* A my á plebanossag Maioranak meg Epiteset Nezy, eó kegelmek vg Emlekeznek rolla, hog Akkor mikor Az plebanossagot eó kegl(me)k Attak, wegeztenek wolt rolla Ezt penig eo Kegelme Ne halogassa, hanem holnap hiuassa rea esmet az zaz wraymat [Kv; TanJk V/3. 253b].

reáhivatal tetemrehívás; probă de sînge, procedură de judecată (pentru aflarea vinovatului) cu aducerea bănuiţilor în faţa cadavrului celui ucis; Vorladen zum Bahrgericht. *1590:* Eleoszeor zolunk az Nemet Mihalyhoz kit vgy mi(n)t ffew gyolkost ez mostani kilencz orara szokott lako heliereol hazatul hiwattúnk az mi meg holt szegeny atiankffianak megh hwlt tetemere Hogy pedegh az rea hiwatalt legitime teottewk, megh bizonittiuk az tevrweniekkel kikkel rea hiwattuk, ha taghattatok es szewksegh [UszT II/1].

reához 1. vhová vezet; a conduce (într-)acolo; irgendwohin führen. *1627:* Az mikor az kiralj singet rea hoztak vala Egy feier lovon Hordozzak vala az kiraly singett [HSzj *királyi sing* al.]. *1710:* Csíkban létemben Rákoson a ládáimot a csürben elásattam vala, nékem ki kelletvén mennem Segesvárra a Gubernium parancsolatjából az országgyülésire, azalatt egy istentelen béresem a németeket ráhozta éjszaka a veremre, felhánták a ládáimot, felverték, sok száz forint érö egyet másimot elvitték [CsH 368].

2. vkire vmilyen bajt/kellemetlenséget hoz; a aduce un necaz/o neplăcere cuiva; für jn Schaden/Unglück bringen. *1614:* Az sok latrokat, hajdúkat minden ok nélkül reahozá országára[a], szabadon hadja dúlni, fosztani, kóborlani, s ő maga is másfelől azt cselekszi [BTN[2] 74. — [a]Báthory Gábor 1613-ban és előtte]. *1679:* Horsa Gabor az melj olah Pap louainak szovatossagat rea Hoztak En ugj tudom nem adhatta el magarul mais rajta vagjon [Iklód SzD; RLt 1 Szaz Marthon (67) vall.].

3. *~za a betegséget* megbetegít; a îmbolnăvi; krank machen. *1657:* És így az udvarhelyszéki Vargyas és Olaszteleke közt száldobosi határon lévő savanyúvízben menének, és ott talán három avagy négy hétig itatá véle az savanyúvizet, mely nemhogy használt volna, de egészlen reáhozá az vízi betegséget[a] [KemÖn. 94. — [a]Bethlen Gáborra].

4. rátelepít; a aduce colonişti; ansiedeln lassen. *1610:* Kolos Varmegiebe(n) leueó Kozma Telke Neueò falunak az Vitezleò Kraynik Laszlo ioszaganak, meliben ennek elótte Magiarok laktanak, de ez el mult ezte(n)deökbelj dis-

turbiomokba(n) el pusztulua(n), minthogi annak utanna sok heljekrul ideghe(n) Olah nepeket rea hoszua(n) ugi telepetette uolna megh, engettuk azert hogi az minemeó Immunitassal egieb dezma adatla(n) szabad Olahsagok ez Orszaghba(n) elnek, ugi mint Buzabol, Borbol, rosbol, Zabbol, Mehbeól, es egieb minde(n) vetemenjeknek dezma adasabol eókis azerint elhessenek [Gyf; BfN fej.].

5. vkinek a nyakára hoz vkit; a aduce pe cineva pe capul cuiva; jm jn auf den Hals schicken. *1582:* Anna Aztalos Imrehnę zantalanzor hallotta Igiarto Georg feleól ez mostani feleseget kwrvanak zitta Rengeo Anna ... Durko chizar Balinthnę vallia [a]Igiarto Georg feleol Rengeo Anna zaiabol Azt mondwan el kwldeotte az varosrol kwrwaiat Kerchetben hozta el az fattiat, kit hamar wdeo(n) rea hoznak zegenere[b], meg eo enge(m) meg Niomorit, addeg a' fattiat Zemele eleibe Jktatom [Kv; TJk IV/1. 70. — [a]Tollban maradt: hallottam. [b]Olv.: szégyenére].

reáhúz vkinek tulajdonít vmit; a atribui cuiva ceva; jm etw. zuschreiben. *1663:* Haller Gábor olyformán való megölettetése is nem igen jó hely, ezután már az követeket csak reá húzzák; másképpen maga személyében, azt hiszem, régen megérdemlette volna [TML II, 653 Teleki Mihály Bánfi Dieneshez]. *1704:* Azért egyáltaljában, ha nem erőnek erejével húzzák reá, de másképpen atyjánál jobb kegyelmes urával sohasem perel. Melyen is kimenvén a director allegálá, hogy Sárosi uram sokkal különböző, és különböző a dolog is, de ha minden embernek szabad volna ezzel elvetni magáról a vádat, soha a director senkit nem perelhetne, mert ezzel csak elvetné magáról [WIN I, 131].

reáidéz megidéz, törvény elé idéz; a chema pe cineva în faţa instanţei; vor Gericht laden. *1573:* Kolb Miklos Azt vallia hogi Nemel Nap mykor eo Eggywt volna Kiral Biro vrammal Ieonek oda Az Cristamus Napa Zeoch Palal panazolkodyk volt az azzony hogi az vey meg verte volna, Mond az Kiral Biro Idezd rea Ne engedel (!) Neky, Mond Zeoch Palis Byzon vgian sem engedy hane(m) Rea Idezy [Kv; TJk III/3. 108].

reáidéztet megidéztet, törvény elé idéztet; a dispune să fie chemat în faţa instanţei; vor Gericht laden lassen. *1590:* szent Andras nap eleótt valo Zombaton keretett volna ozlast az zek teorwínye es modgia Zerint Zent Demeteri birank Rosa Benedek altal es vgian aszon Rosa Benedek altal rais ideztetett volna az szekre, ez ide ala megh Jrt helyeknek oszlasanak nem engedesierth [Usz; Eszt.].

reáigazít 1. (célpontra) ráirányít; a ţinti (la ceva); (auf das Ziel) richten. *1662:* Az pattantyúsok is pedig ... a Tinnus generál sátora- s állapotjárul az kozák fogoly ifjú beszéde szerént idején tudósíttattak vala, kik az ostrom estin a Tinnus sátorára mindhárom lövőszerszámot jó proportió, illendőség szerént egyiket egyik szélire, másikat a másik szélire, harmadikat a sátornak közepire jó mesterséggel ráigazítván a pattantyúsok csak azt vigyázák vala [SKr 329].

2. vkit eligazít/vezet vhová/vkihez; a îndruma/conduce pe cineva într-un anumit loc/la cineva; jn irgendwohin/zu jm führen. *1573:* Ioannes Ecchert fassus est, hogi eztennap vit volt eo hozza egi vas Mozar teoret hogi meg venne ... oztan eo 12 d. adot neky chiak hogi oly helre Ne aggia hwl ely vezzen. hane(m) az kapuba hyrre teotte ha kye hogi Nalla talaliak Meg ... vgy Igazitotak Rea kolosy Istwant [Kv; TJk III/3. 140]. *1592:* Cyki Peter azt mo(n)dgia hogy eó latta volt halúa Az diznot, es eó igazitotta rah Por Thamast hogy megh nyusza bochkornak [UszT]. *1629:* Kadar Ianos oda mene az Boros Tamas kapuiara mene s monda hogj ez am az jo szomszedsagh hogy ra igazitottak az katonat az szekeremre, de ha el teöritek megh chinaltassatok [Mv; MvLt 290. 183a]. *1638:* az elmult niaron vala egj io erös barna lova(m) s el ueztette(m) vala it a hataro(n) s ugia(n) ez az Pragai Janos igazita rea, estue keseön [Mv; i.h. 291. 129a]. *1712:* az kaptalan Rakosi Peter uram ra igazitotta eő kegyelmet az Szegeny Apad leveleinek Legistromara mely Legistromba a többi kőzőtt az is bele vo(l)t irva hogy az Orszag Arendaiarol valo Legistrom-is ott lett volna [KCs. Árva Kemény Kata leányához]. *1731:* Togyer Gidu engem kért azon mennyek el az Vrhoz Kemeny György vramhoz és hozzam el én neki a Kalákot mert ő mingyart rea igazittya az Vrat az Jobbagyara Onya Gidura [F.gezés NK; KA. Juon Sopot (80) jb vall.]. *1767:* ezen Méltóságos Udvárban Tisztségeket szolgálatokat Viseltettek kőzzül, tudván Valamit azon Kintsnek dolgában elrejtezéseben ... valakit réá igazított volna ? [Kük.; Ks 4 vk]. *1806:* hallottam sokaktól hogy vólna Babczán egy Aszszony a' ki az el lopatott jószágot viszszá hozná, vagy arra a' Karost rá igazítaná, én mint Karos ehez follyamodtam [A.várca Sz; BfR 130/1 Papp Demeter (52) ns vall.].

reáígér 1. megígér; a promite (cuiva ceva); versprechen. *1660:* igirt rea tiz napi niari dolgost, de ha giermeket küld nem kel el veni, mert ugy vegeztünk, hogy io dolgost aliczon [HSzj *dolgos* al.].

2. *~i magát* elígérkezik, kötelezi magát vmire; a se angaja la ceva; sich zu etw. verpflichten. *1573:* Kolosy Istwan azt vallia, hogy Eotet kerte volt Istwan deak Kykellew varat Zent Istwan Kiral zokadalmaba Eotet kerte hogi zekerest zerzene valamy keotes poztoianak ... Eo penig Miert hogi Regy zekeresse volt Az Nagi Pal, Zol neky hogi Mas ember terhet fely neh venneh hane(m) az melliet Eo zerzene Neky, Azis Rea Igery Magat hogi hire nelkwl Nem chelekezyk, Mykor Istwan deakal szembe Iutatta volna es az terhet meg Mwtatta volna neky Meg zerzeodet vele [Kv; TJk III/3. 120]. *1591:* Zekel Thamas vallia ... Kepeljes Janos ... akkor ra igíre magat, hogi megh czinallia [Kv; TJk V/1. 152]. *1606:* az falú Zol wala az harom Embernek hogy Daniel Peter wramnak minden karaier lennenek kezeseök kjre rea Jgerek magokath eök be menenek az hazba en otth nem tudom minth hogy vegezöt eö kemekel az falu es kezesök [UszT 20/313 Andreas Jakab de fwle pix vall.]. *1638:* Monda Notarius Uram en ugj tudom hogj compositioja volt kgdteknek egj massal, effelöl az dologh felöl s ... rea igerted magadat hogi el uarod Hushagjo keddigh [Mv; MvLt 291. 141a]. *1677:* Ez jelen valo Gyülésben az Ország, a' Fejedelmek sok rendbéli expensáit, és a' fényes Porta contentalását elötte viselvén, Kapu Szám után valo adóban rendelt contribuálni Kapu Szám után, husz forintot, és azt a' szokot terminusokon bészolgáltatni végezte ... Mely tereh viselésre, a' Székelység és Szászság-is, kik Vármegyéken jószágokat birnak, magokat reáígérik, hasonlóképpen a' Partiumbéliek-is [AC 71–2]. *1697:* magais Totfalusi Ur(am) mint Ecclesiaja kárát nem kivano kereszteny Atyankfia minden maga vonogatása nelkul erre a' dologra rea igire magat [Kv; SRE 52]. *1748:* mivel azon Jószágot, Soha Contractusom szerint nem birtam ... ã Sem-

miben nem urgealhattam manutentiomat, hanem inkább kellett urgealnom realis és Solemnis introductiomat, minthogy urgealtamis gyakor izben ... de az Inhibens ő Kglme mindenkor kivánta Subterfugialni, jóllehet mindenkor rea igirte magát de ... kivánta mindenkor Subterfugialni, tartván à dolognak Sulljosabb es tsufosabb kimenetelitől [Torda; TJkT III. 231].

Szk: *~i magát a békességre. 1634:* az Molnar Mihaly Annya hozzam joue, es kere hogy megh bekeltessuk Bandineual; Akkor mi nekunk Zoke Matheval edgiut, ra igiré az bekeseghre magat [Mv; MvLt 291. 31a].

reáijeszt megijeszt vkit; a speria pe cineva; jn erschrecken. *1745:* az[a] bizony nem más, hanem a tőszomszédasszony Szabó Ferenczné Vizi Borbára volt —, mert én is gyermekemen emberi tétemény ismervén, ráijeszték Vizi Borbárára, mondván: letégye magát gyermekem és házam iránt, mert ha mégis nyomorú lesz gyermekem, soha többé gratia nem lesz [Kőrispatak U; Ethn. XXIV, 161. — [a]A boszorkány].

reáillik talál vmire; a i se potrivi; zu etw. passen. *1710 k.:* Kívántam pedig, te tudod Isten, azért, hogy az én hazám nyavalyája más úton gyógyulhatatlannak és bizonyosan halálosnak látszott, és nemcsak nékem, hanem másnak is, akinek esze volt. Jaj bizony reá illett, ami vagyon írva Esa. I: 4–10 [BÖn. 914–5].

reáimponált rárótt/vetett; impus cuiva; jm auferlegt. *1635/1650:* Szigethi Thamas nevw Eotues Legenj ne mivelhessen addegh valamegh az beczúlletes Cehet nem Contentallia, az rea jmponalt egy Gira Ezústreol; Mivel eo volt fw oka az Sarga rez Gywrónek megh faragasanak es Somanczolasanak, Es maga foglalta be az keovetis az rez Giűrűben, Melliert eo kglk miuet fel tiltottak mind addegh valamegh az beczűlletes Cehnek keduit nem talallia rolla es nem Contentallia [Kv; ÖCJk].

reáindít 1. vki/vmi ellen támadólag indít; a porni (oastea/armata) la atac împotriva cuiva/a ceva; angreifen. *1614:* Ebben nagyubb bizodalmat vevén Báthori magának ezen 1609 esztendőnek szinte az vége felé ... nagy véletlen hirtelenséggel reaindítá Havaselföldére mind hajdú és egyéb hadait [BTN[2] 57]. *1710:* Sok ideig lesködék az angliai generál a hajók után, végre rátalála, és minden haladék nélkül ráindítván a maga hajóit, addig lőteté s bombáztatá a francia hajókot [CsH 374].

2. rávesz; a determina (pe cineva să facă ceva); überreden, zwingen. *1606:* Az keóúyl ha valamit zolt volna teörüe(n)njel kellet volna keresni ... Jgy ez zok megh chendesedue(n), ne(m) kellet volna fegyűeres kezzel rah temj sem az teób tarsait rah inditanj, kiket comp(ro)balu(n)k hogy az szek megh zynese vtan tamadott, mas emberek oltalmoztak megh [UszT 20/76]. *1710:* Pekri hazug hírrel eltölti az egész országot, hogy a németeket mind levágatta Kocsárdnal, sőt Rákóczinak sem szégyenli azt megírni, rá is indítá, hogy jőjön be Erdélyben, mert Szebent mindjárt feladják a németek [CsH 382–3].

reáindíttat rákényszeríttet/vetet; a ordona să fie constrîns la ceva; zwingen lassen. *1571:* Az Torboncha Taligaknak fyzetesetwl Rendeltek eo k. varoswl fl 8 zazatwl, Es annak chinalasara Minden fele fa Myweseket, eo K. Byro wram Rea Inditasson[a]. Az felekyekre az Torbonchak chinalasaba vetettek eo k. Eotthwent [Kv; TanJk V/3. 35a. — [a]Előtte kihúzva az *Ereoltessen* és a föléje írt *Indichon* szó is].

reáindul rá/nekitámad; a se repezi la cineva, a ataca pe cineva; angreifen. *1570:* Hwnyady estwan ezt vallya ... Latta hogy Kowach Kalara az Zabo Balint Zeoleyebe Mywel volt, hogy az Mywet ely vegezyk Mond Zabo Balint neky Menny el Zegy karotth fely es vyd haza, Mond Kalara neky Nem Zedek Mert nem Thartozom vele Rea Jndwl Balint Kalara ely fwtamyk eleotte ky az Zeolebewl [Kv; TJk III/2. 55]. *1582:* Georgius Zolden fassus est mikor Danchak Janos Ieówe Megh foga Az Neg' legenyek keozzwl áz eggik ... Es az Sipos Deakne Zolgaya, zabliat rantha hozza á theobyes rea indulanak es alegh Zaladhata be a' hazba [Kv; TJk IV/1. 10]. *1591:* Sophia Georgy kowachne vallia ... az Eotweós Rea Intult vala chakaniawal, Az Vrat kere vala Iere Vra(m) waghd megh Az essez lelek Curwat, El uonak feyerdinet hamar onnat [Kv; TJk V/1. 113]. *1599:* egy chakany vala nallam, Rah Indulek, megh fütamek előttem, Azt ne(m) tagado(m) az chakany nyeleúel ythetem egyszer uagy ketzer, Azon (!) be mene Nagy Janosni [UszT 14/45]. *1657:* ímé esmét az pogányságnak fúriáját nem hagyák megcsendesedni, hanem az tüzet olajjal gerjeszték; mert 1637. késő ősszel porta engedelmével moldvai Lupul vajda reá indula havaseli Máté vajdára haddal, kivel már azelőtt szövetséget töttünk vala, az mint írtam, s meg kelle segítenünk [KemÖn. 185].

reáindulás rátámadás; atacarea cuiva; Angriff. *1597:* az A megh bizonitotta az elseözeri rah Indúlast vgy Indúlt rah, hogy megh verje, hogy megh ytette az A az J adott okot rah, Ahogy rah Indúlt [UszT 12/79].

reáingerel (vki ellen) felingerel; a monta/aţîţa (pe cineva împotriva cuiva); gegen jn aufreizen. *1629:* kerdeztük töle mirt czelekedte azt, minekünk azt mondotta hogy eötett mas ingerlette rea, egj szavaval mondotta hogj Redaj Ferencz ingerlette rea, de mas szavaval ismett mast mondott [Mv; MvLt 290. 144a]. *1632:* Hallamis ez minap egj katonatul az ki megh vagdalta Hamar Istúant, hogj bizony nagjob uetke vagjo(n) Meszaros Imrehnek abba(n), hogj semmint ennekem, mert eő ingerlet rea [Mv; i.h. 74b]. *1729:* Az Vrat a Fiscus Galacz iránt meg perelvén azt bizony szépen el szotyogtatá, s valamint azt el veszte, engem szintén ugy ki csinála Méhesböl, mivel Buda Miklos Vramot rea ingerlette, mint Felesége utánn közellyebb valo vért, s már meg is kináltatta [ApLt 1 gr. Haller János gr. Kálnoki Borbárához NSz-ből]. *1785:* Pasku Billye, a ki Látta vala hogy a Méh kosarakat hová dugjuk, meg Sejdite a Méh kasarakat, és réá ingerle hogy azokatis praedállyak fel [Piskinc H; GyK].

reáint 1. (törvényre) megidéz; a chema pe cineva în faţa instanţei; vor Gericht laden. *1566/1576:* Aldozo nap wta(n) walo hetffeo(n) ... rea inteok porkolab ferenczynet henge anna azzonyt felseged eleybe ok adny az felseged leuele tartasa zerint tizeneoted Napra [Kisszőlős KK; SLt XY. 21]. *1568:* Hoza mynekwnk Kabos gaspar felsegod lewelet Inibycyot (!) Hogy my mennenky hozwtelky Jstwanhoz s tyltanoky az felsegod lewele tartasa zerynt az Jozagynaky foglalasatwl es reya hinoky. my ... el menenky bothazara

Zemylye zerynt my ely tyltoky az Jozagy fogylalastwl es reya Jntoky az hywatalynaky tyzen otod napjara [M.nádas K; SLt J. 2]. *1575/1784:* mi az Nagyságod parantsalattya tartása szerént Oculi Vasárnap után Kedden réá intök ok adni Geréb Apolin Aszszonyt [Gyf/Gáltő AF; DobLev. III/586]. *1583:* Azerth vgyan otth myngyarast rea inteok az Contradictorth [Kézdisztlélek Hsz; HSzjP] | az Nagsagod paranczolattianak Engedvin, my el menynk Szylkerekre, w magat Somlyai Gasparth szemilie szerint nem talalok, hanem Jobagia altal arrol az haz heljreol my Niolczad napra, my Rea inteok ok adny [Szűkerék SzD; JHbK IX/9].

2. utasít; a îndruma; anweisen. *1561:* Miuel hogy penig ebbe es eg'eb zolgalatokbanis kiuel az iffiw mesterek az Cehnek tartoznak valami fog'atkozas ne thortennyek Az iffiw mestereknek myndenha egy elottok iaro legen az ky oket az syr asassra es egyeb zolgalatrais rea yntche [Kv; ÖCArt.].

3. bólint, bólogat; a da din cap; nicken. *XVIII. sz. eleje:* A melly Lonak ã marján alul van megesve a nyaka, nem tanácsos hoszszu utra ã felén indúlni, az illyen ló ã menyiszer lépik, annyiszor ã fejivelis rea inti [JHb 17/10 lótartási ut.].

reáintéz kiró vkire (vmit); a impune cuiva (ceva); jm etw. auferlegen. *1572:* Az gombos keonergesse feleol eo k. varosswl azt Mongiak hogi az Tawaly hazbert fl 4 Megh vegek rayta, ha Ez esztendeobenis benne akar Maradny megh kewanyak rayta, Annelkwl vonasatis megh aggya az myt rea Inteztek az Niolcz vraim [Kv; TanJk V/3. 60b].

reáír 1. vminek a felületére ír; a scrie ceva pe (suprafața a) ceva; auf die Oberfläche von etw. schreiben. *1710 k.:* A Béldi Bodolán felfogott levelei között egynéhányat én levelemnek hittek lenni, akik hányták; Baló László, s nem tudom, ki volt a társa, reáírták: Bethlen Miklós levele, és engem evocáltattak nótára; sőt a jószágomat is kérni kezdették a fejedelemtől, s ez is adni s ígírni [BÖn. 713]. *1750:* a Tabellákot mind ujjolag kellett compingáltatnom tizenöt Classis szerint tizenöt Libellusra, és mindennek az hátára egj darab tiszta papirossat ragasztottak, arra szépen ra irtam irattam: Domestica Conscriptio [ApLt 3 Rétyi Antos István lev.]. *1852:* A' Huntzfut Bírtsa Vanya azt állittya nékem 25 ftat bé fizetett, azt hamissan állíttya a gaz huntzfut ha fizetett volna vagy irást mutasson vagy hiteles bizonyságokkal hittel bizonyittsa bé, mivel Bírtsa Küláré ha bé fizetett az originális Contractus hátára réjá írtam hogy meg fizetett [Nagylak AF; DobLev. V/1375 Dobolyi Bálint nyil.].

2. vki terhére ró/kivet; a impune cuiva ceva; jm etw. auferlegen. *1634:* Mikor holmy kereskedesnekis edeye léuen, megh nem indul benne az Uduarbiro, söt ha hozza kezdis, abból maga hasznát keresy, inkab hogy nem az my jöuedelmünket, valamy haszon szerzést az számvételkor arányozhatnak hogy elnegligalta, uagy maganak contentált, akar penigh az my házunkból másnak indulgealt, rea iryak es meghis veszik rayta [UF I, 336–7 I. Rákóczi György gazd. ut.].

3. (írásban) felszólít/utasít; a soma pe cineva (în scris); jn schriftlich aufrufen. *1659:* Sonkolyosia<kr>a írj reá, szolgáljanak [TML I, 457 Teleki Mihály feleségéhez, Pekri Sófiához]. *1672:* Irja, Pál uramra úgy reá ír, soha úgy nem írtak reá etc. de nekem nem tetszik, senkinek írjon azon materiábúl [TML VI, 379 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

4. figyelmeztetően/megróvóan ír vkinek; a avertiza pe cineva în scris, a trimite cuiva o scrisoare dojenitoare; jm tadelnd schreiben. *1672:* Semmi új hírt Kegyelmednek nem tudok írni. Kucsuk Gyalura ismét reáírt; fenyegetőzik igen; Isten tudja végét, mi leszen belőle [TML VI, 2 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1704:* Azmely levélért az generál meg is haragudott, és rá is írt Pekri uramra, hogy olyan generálnak, mint ő, olyan ellensége őfelségének oly confidenter ne írogasson, hanem ha a feleségéhez akar küldeni, parasztembertől, s ha militare, egy trombitástól írjon vagy izenjen, ne másképpen [WIN I, 198–9]. *1778:* Ezen megindulván a császár, keményen reáír a ministeriumra. Kaunitz nevű ministert felküldenék a császárhoz, de nem admittálta. Ugyancsak ő bement, de a császár haragjában nem is szólott hozzá [RettE 390].

reáirányoz célba vesz; a lua la țintă; in Aussicht nehmen. *1662:* az Aranyas-bástya kasamátájárul s azon felül való szegeletrül nem lőhetni vala, mert a jancsárokban az ostromon hogy sok kár esett volna, a bosszúra olly igen nekidühödtek vala, az árok szélin való ároksáncokbul a fokokon levő lövőhelyekre annyira figyelmeznének, ráirányzanának, hogy csak valami mozdulást sajdíthatnának is akármi helyeken is a bástyákon, ottan az olly helyekre tíztizenkét jancsárpuska sül vala [SKr 612].

reáírat 1. vminek a felületére írat; a pune pe cineva să scrie ceva (pe suprafața a) ceva; auf die Oberfläche von etw. schreiben lassen. *1583:* Valaky, o Borat chaplarral akaria ky merethny es arultathny Tehagh a' Bornak gazdaia megh Mérettesse a' fwzerrel az ahoz Rendelt es Valaztot Zemeliekkel annak eleotthe Valamikor akaria amígh ky nem kezdenę harom forint Birsagh alath Es Veres Cretaual az Veder Zámoth rea Irassa az Valaztot Zemeliekkel, kik az meg meresnek nagiob bizonsagara tulaidon zokot pecheteketis a' hordora niomiak [Kv; PolgK 2]. *1763:* Rosnyai Jóseff Uram dictaturája szerént vélem iratta réá azonn Indorsatiot[a] [Koronka MT; Told. 33/27. — [a]A levélre].

2. rávéset; a pune pe cineva să graveze ceva pe (suprafața a) ceva; meißeln lassen. *1669:* Edes Batyam ur(am) kerem kidet szegődgyön kidgyelmed egy bokor kést nékem az kidgyelmed kése formajara ne legyenek igen nagyok kettö legyen az kés, es egy villa a nevemet irassa rea kigyelmed mint a maga késin lattam kid(ne)k [Novoly K; Ks 41. H].

reáismer felismer; a recunoaște; erkennen. *1705:* az pater<rel> egymásra reaismerénk, hogy mikor a Bessonpier regimentje ott járt minálunk, még akkor ismerkedtünk volt meg egymással [WIN I, 545–6]. *1728:* az Onya Burfa Felesége lópta az Iúon Róbul vásznát ... az melyböl az Komunitsné Léánya tsénált Aszszony ember inget, mely Vászonnyára réáis esmere az Juon Robul Felesége Mária [F.árpás F; TKI BB. III/15 Sztántsul Dobríte (40) jb vall.]. *1753:* az sákra pedig réá esmertenek az emberek hogy patrutz Ignát Anyáé volt, és ugy ismertenek réá hogy annak előtte az falusi emberek az alföldről gabonát hordottanak volt vélle [Grohot H; Ks 80. 40/5 Pirva Péter (40) jb vall.]. *1759:* egy alkalmatossággal Fekete Kőrősi emberekkel talalkozván azon bitangban felfogott lovakat nékiekis notificaltam, describálván az lovak(na)k szőrit és jegyeit, kik közüllis nemellyike káros(na)k áperiálván magát velem edgyütt az lovak után Dévára mentek, és ottan el veszet marhájokra réá ismervén, és Solito modo heted magokkal réájak eskü-

vén akkori Udvarbiro Uram ki adta [Bulzest H; Ks 101]. *1769:* valami Gyergyai nyigotz örmény oda menvén a lora riá ismére, hogy a dolog tuvább s elébb ne menne a lovat kezében atták, és harmintz forintotis attanak nékie [Told. 3a]. *1777:* Karátson Stefán midőn vette volna észre hogy némelly oda valo emberek réá ismérnének, elment ugyan a' Mezőségre Szilvásra; és ottan telepedett meg [Sajóudvarhely SzD; KS. Agrisán Ilie (48) zs vall.]. *1800:* Agrisán Joszip mintegy 46. Esztendős a Grof Exponens Aszszony ö Nga Erdó Pásztora[a] egy alkalmatossaggal kesö estve kerüllö Tásammal Brengye Györgyivel láttam egy Aszszonyt egy Nagy atalaggal menni, kinek utanna eredvén utolis ertük el ervén réa esmertünk [Somkerék SzD; JF. — [a]Vallja].

reáismerhet felismerhet; a putea recunoaşte; erkennen können. *1722:* Kozma Ur(am) szolgájára ha réá ismerhetünk, igenis incaptivaltatom [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

reáítél vki ellen ítéletet hoz; a da o sentinţă în defavoarea cuiva; gegen jn Urteil fällen. *1598:* Kenosfalúa az mikeppe(n) hitta volt az falús birot Vas Emrehet teórúenihez Ideótes vett volt ezte(n) nap, egy tehen arranak megh fizetese feleóll, mely Giepesi fabian Georgye volth, Ahogy az falut ky nem hitta volth az el vezett tehennek niomara, es az falú a(n)nak megh fizetesen maratt volt most pedigh az falú ra teriteny akaria, Ergo myert Absens az biro. Az teórúenj rah Itely, az Actorok presentiajokra, fizesse az bíró megh fabia(n) Georgynek [UszT 12/6].

reáítélendő meghatározandó; care se va stabili; bestimmend. *1840:* Zsamenc Juon ha Petetsán Kirillát Földes Urahoz elé nem állíttana az réá Itélendő Búzabéli kárt a Nemes Collégiumnak Petetsán Kirilláért meg fizetni köteles légyen [Ne; DobLev. V/1231. 1a].

reáizen felszólít, (megrovóan/fenyegetőzve) üzen vkinek; a trimite vorbă cuiva (cerînd în mod categoric să îndeplinească ceva); tadelnd aufrufen. *1574:* Dorotja porkolab[a] Azt vallya hogy semj vetket Nem latot az azzonhoz, Ezt hallota hogi Eccher hazaba feddy volt Istwan az Azzont Myre terjeztette ky dolgokat hogi Nem halgatot vezteg de Nem halhatta vegik (!) myt zolt rea az azzony Aztis vallya hogi egyzer Rea Izent volt Istwan hogy feozne, Mert barataival oda Mennek, Ez Margit rea keszwlt volt, Eo vasarlot volt Rea, de meg chialta Istwan Nem Ieot Rea [Kv; TJk III/3. 381. — [a]Tollban maradhatott a *-né* képzős keresztnév]. *1602:* Kuthy Janosne orsolia azzony vallia mikor Komor Jstwan megh fogatta volna Keomies Antalnet, mentem be â Toronba hozzaia, hallottam hogy monta, hogy izentek ra hogy iol lakot monta hogy ha iol lakott, keozeoneom ennek s ennek penzenek [Kv; TJk VI/1. 633]. *1629:* Ez mwhely az mely áruaié volt, az innen ell buidosot Csiszár Imreh ezt eszebe veőuén, keőteőtte magat beleje ily szin alat, hogy eő volt volna Tutora annak az el buidosott áruának, én magam az Taborban leuén Csiszár Imreh réá izent a' feleséghemre, hogy ha neki bért nem fizet â mwheliteöl tehát ki wzi belőle haza érkezuén én magamis Drabantokat hozott, hogy ki hánion beleőle [Gyf; EMKt VI. 228b]. *1704:* Ma reggel prédikálott Zilahi uram, Actor, 4:18, melyet a mostani időre applicált. Minthogy a generális parancsolatjából mind paterekre, mind szász papokra, s mind erre a miénkre ráizentek, hogy hagyjanak bék két a külső dolgoknak, azt ne egyelítsék a prédikációra, azért arról igen erősen prédikála, és csak megmondá, hogy inkább fogadja az Isten szavát, mert Istennek szolgája és nem emberé, azért bizony csak kimondja, ha halált szenved is [WIN I, 115]. *1759:* A' Péterlaki oláhok, innen Radnotra, egy husvét ünnepére, hogy illendő Agapét tarthassanak nagy kegyesen, két vagy három negyvenes bórt bévetnek a' Beszerikába de Kemény László Consiliáriusnak meg hozzák a' hirt, 's rá izen a' papokra, hogy a' Beszerikát Korcsoma házzá tették [Hermányi,EDem. 597].

reájár 1. ismételten reámegy; a umbla des/regulat undeva; mehrmals daraufgehen. *1568:* Ursula Petri Taligas R(elic)ta, iur(ata) fassa e(st), Ezt tudom hogy my az zǫlǫth 10 eztendeig birtuk, de soha oth zabad mesgye ne(m) volt, Rea Iartak azt tudom, és erǫssen feddettek felette [Kv; TJk III/1. 192]. *1687:* A' melly Buzát vetett az Udvarbiró, ha ä Csehi katonák ejtszaka reá jártak, étették, kertit rontották, pusztitották, mellyrül tiltva(n) Udvarbiró Ur(am) annál inkáb boszuságbúl réá jártak volna? [KSz; GramTr VIII].

2. legelni jár; a paşte regulat/des (în acel loc); zu weiden pflegen. *1588:* Jllyen Nyomorwsagonkis vagyon hogy ith zinte az falw zelen vagyon egy kis Erdeo hogy zinte az falwn az vege mellyet soha my twdasonkra ha zinte mak voltis a falwtwl ell nem zakaztottak sem meg nem tiltottak hanem marhaczykank zabadon rea iarth, mostan Sombori Lazlo vram azth meg fogta nekeonk semmi marhainknak nem zabad rea menny, Az biraianak meg hatta hogy ha az eo Jobagia barma rea megyen be haiczia de azert alattomba el boczyassa [Zsákfva Sz; WLt Mich. Talas jb vall.]. *1592/1593:* mindenkor zabad volt az porond vetis ... Az eorleo barom rea iarth, mikor few volt rajta, nem volt tilalma sem Zent Benedekieknek, sem az Deesi Malomba Jaroknak, seot en magamis mikor azon mentem altal ki bochátottam nemelykor az barmaimath senki nem zolot Irte [Mikeháza SzD; Ks 35. V 12].

3. (ételt/italt) megdézsmál; a tot merge să mănînce/bea din ceva (pe furiş); (Speise/Getränk) plündern. *1662:* De gyakorta, mikor osztán a szalonna megkezdetik, a sódar róla lemetsződik, a szalonnáját is mindaddig rá járván, metélik, szeldelik, valamíg egy darabjában tart [SKr 628]. *1747:* abb(an) az edényb(en) sokaig nem jo tartani mivel szovárog az borokat az mellyikből tanalsz inya bé pecsételd, mert bizony reá jár(na)k, Juczi Aszszony, s más [Buzd AF; Ks 96 Mikó Ferenc lev.].

4. győzköd, meggyőz vkit; a umbla/a se strădui să obţină ceva; überzeugen. *1584:* addig Jart rea hogi meghis engette volt [Dés; DLt 213]. *1639:* Hallottam ezt az fiamtul Dauittul, hogj ez egesz telen mind iart rea, hogi eölle megh az vrat, megh az szederjes szokniatis neki igírte, hogi czak eölle megh [Mv; MvLt 291. 195b]. *1770:* Addig jártak reá Száva Sándor, aki most vén korában bolondult meg az Aranyas széki kapitányságért <és> az az istentelen apostata Szilágyi Mihály, aki akadémikus pap lévén hat esztendeig volt Kocsárdon minister, azután kiesvén nyughatatlansága és ambitiója miá az ecclesiából, Bánffi Dénesné udvari papja lett s a múlt tavasszal felmenvén a grófnéval, pápistává lett [RettE 234–5].

5. *bab* (boszorkány) gyötör vkit; (despre vrăjitoare) a chinui/tortura pe cineva; (Hexe) jn foltern. *1629:* (A szolgálót) az haz keozepet talaltuk el terülue, mikor onnat fel keolt volna es megh eszmeledet volna azt mondotta hogy Sara Aszonj jeot rea egy ostor volt az nyaka keorül tekerue,

le foghta megh szidta miert mondotta megh hogy rea jar, ereossen megh verte az mint talaltuk magunk, seot az utannis gyeoteorte [Kv; TJk VII/3. 118].

reájáró reárúgó (föld); care se întinde pînă la ...; bis irgendwohin reichendes (Feld). *1761:* Agárd elöl réá járo nyilas földők végei [Jedd MT; Told. 45/3]. *1817:* a' Kükülö felöl a' bütüvel rájáró búza s kender földek szomszédságában [Csókfva MT; EHA]. *1839:* Kaszálo Réttye Szomszédi égy felöl a réájáro retek Bütüi [Nagyernye MT; LLt].

reájártat vki után járat; a dispune cuiva să meargă des la cineva (pentru a recupera ceva); zu jm zu schicken pflegen. *1853:* Bodo Kláritol az ingeimet keritsd haza s ted el jártas reä gyakran [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez Ádámosra].

reájő 1. vminek a tetejére/felületére jön; a veni pe ceva; auf die Oberfläche von etw. kommen. *1574:* Nyreo Iosa Azt vallia hogi Ez ely Mwlt veteskor volt hogi vetet Es Boronaltat volt, Azomba Rea Jeot Niolcz kylench dyzno az Eotthwes ferench vetesereol zabadon Eottek az ely hintet Buzat Annyera hogi egy neha(n)zor wzte kergette ely onnat ely ala haigalta az zeolek fele, Meg eggyet kerwltek Az Boronawal esmet ott voltak [Kv; TJk III/3. 359]. *1577:* En azt Byzonnial tudom hogy Myhalyfy Tamas rea Jeoth wala az Makfalwy es Zolokmay hatarra, Az ket falw keozeoth az Embergyepw patakath wethe hatarnak [Küsmöd U; DLev. 2. XVIIIB]. *1653:* Ezt megértvén a törökök, reá hajlának örömest. De azért a kik azután jöttek vala — nem értvén a végezést — reá jöttek volna a hídra, de egy akaratból, ők is túl s mi innet nem engedtük, hanem ellene állottunk [ETA I, 136–7 NSz]. *1673:* rea jöve(ne)k az szanto földre aratni felesed magokkal [Nagyegrestő KK; BálLt 44]. *1679:* leven egy darab nemes szölője most Zabalai Mikes Kelemen vr(am) Magyar Csesztvei gondviselője potentia mediante felesed magaval rea jüven meg szedette [JHb XXVIII/2 Háportonban (AF) lakó Kőrispataki Janos vszb kezével].

2. rátámad vkire; a se năpusti/repezi asupra cuiva; angreifen. *1585:* Orsolia Hertel Gergely felesege vallia, Igy Iutek oda hogy hat azt mongia Igyarto Georgy veres Peternenek, Ne Morogy mert megh verlek, Azonba Igyarto Georgy az Azzonra Mene az zeoleyebe tulajdon feóldere es hallam hogy wthe Igyarto Georgy, latamis zememmel, Maga Az Istenert kerte Az Azzony hogy Ne Jeoyeon Rea [Kv; TJk IV/1. 511]. *1611:* az al peres ... zent lukacz euangilista nap tayban ... ra Ieot hazamra oduaromban, ugj mint harom záz feö kaboztamot le kazalta [UszT 41a]. *1639:* Azután osztán nagy nehezen hogy elmene az az Miklós, otthon megbetegedett, s ide reá jöttek Kállainéra s úgy szidták, hogy meggyógyítsa az legént, mert bizony tüzet vetett az hátára [Mv; MvLt 291. 188 átírásban]. *1702:* Jött mi hozzánk Zalathnárol egy Sebastián János nevü Bányász Ur holmi materiáknak keresésére, a' ki a' völgyünkbe fekvö Materiákot meg probaltatván ... futtatatt bizanyas materiákat, mellyet a' mi Földes Uraink eszekbe vévén meg irigylettenek, és ottan ellenünk haragra fel indultanak minket Sebastian János Ur köztünk létiért rebelliseknek vádoltanak a' Mlgs R. Gubernium elött söt köztünk létibe reá jöttek, 's tiltották ki völgyünkböl, hogy ott ne kereskedgyék [Torockó; TLev. 4/3. la].

3. haddal támad/ostromol; a ataca cu forțe armate, a asedia; mit Heer angreifen. *1562:* 1541. Ferdinandus király hogy meghallotta volna a János király halálát, tehát azonnal megszállá Budát nagy erővel; kire reá jöve Szulimán török császár, és levágván Buda alatt a németeket Budába szálla és kihívatá Budából az urakat a király kis fiával és az anyjával Isabellával együtt, kik közül kifogá a vitézlő híres neves Török Bálintot, és a többit a gyermekkel együtt Budába bocsátá [ETA I, 14 BS]. *1649:* Colos Vari Mezej katonak jovenek rea es hatalmasul el foglal(a)k az mezej katonak mezeö szilvast Samos Uy Varhoz [Mezőölyves MT; JHbK XII. 27]. *1662:* Mindezek után ismét Rudolfus császárhoz hajolván, s maga 1602-ben Prágába felmenvén, s az országot Basta újabban el akarván foglalni, Székely Mojzest Fejérvárnál igen megveré, ki ismét 1603-ban törökkel, tatárral rájővén, az országot Szeben és Segesvár városain kívül magához hajtotta vala [SKr 84–5]. *1679:* Az mi nagyobb, az adó ki nem telnék. Az német is bizony reá jűne az országra. Az tractára való alkalmatosság is ha most el metsződik, soha többször az kereszténység előtt ő nagyságának hitele nem lenne [TML VIII, 490 Teleki Mihály a portai követekhez].

Szk: *haddal ~.* *1657:* Túl, római császár részéről is az palatinus Forgács Zsigmond haddal reá jütt, az említett Sorban vajda is újobban [KemÖn. 28].

4. (kártevő szándékkal) állatra/jószágra jön/támad; a se duce undeva (cu intențiа de a pricinui pagubă cuiva); (in schadender Absicht) angreifen. *1635:* Kamutj Janos ügy teót hirt czieffej Laslo vramnak, hogj ez eyel ide jeó ugj hitt minket Czieffej Laslo vram lesneje hogy ha rea jeó, lassük ha rea jeó az lora, alá jóüe Begani Georgj az loüak kőze, az maramarosi mate biro loüat oldozza vala, ugj tamadank reaja, az cheffej Laslo vram szolgaj ugjan ott meg lóúek s meg vagdalak, mely mia ugyan az helien holt meg [Kide K; RLt 0. 5 Henches Ferencz (65) ns vall.]. *1666:* Palfi Istua(n) Vram hatalmasul ra jöve Felekeön Feier varmegyeb(en) az Tot Mihalyne Mikes Ilona Azzon joszagara Jobbagit hatalmasul nemelliket megh fogatta, nemellyket az kiket megh nem fogathatot hosszaiok leódeset [Szkr; BálLt 50]. *1723:* Nemasági vr(am) az ökrömreis rá jü nagy véletlen mégh penigh a mészárostis el hozta magaval hogy le üttesse, alig tutták rolla el verni Szöcs János ur(am) Töb becsületes emberekkel edgyütt mely is hallatlan dolog lött volna ha jo emberimet hirtelen ne kapja(m) minde(n) rája valo okadás kivül, hogy azólta sem felejthetem [Msz; VGy]. *1803:* két Remetei Ember réá jött s a két ökrit Remetébe hajtotta, Márk Iuon az Ökreit ki kapta, de mi modon nem tudom [Toplica MT; Born. XVc. 1/130 Buzilla Iuon (35) col. vall.].

Szk: *kövedzetlen ~* kérezetlen, hatalmasul (halászni) odajön. *1583/1584:* Zylagy Petert Megh wttek azt az Theorweny Ne(m) vetette hatalmo(n), de Nadassy Mathet es az Jnast Petit az ket Zemelt Dyok zerint valo hatalmo(n) vetette az Theorweny, oka ez Miuel hogy keowetzettlen Rea Jeottek, Mert Senkynek Nem zabad keowetzetlen otth halazny [Újfalu K; Ks 42. B. 9].

5. (határrészt/erdőt) erőszakkal elfoglal/megszánt/termést elhord; a pune stăpînire pe ceva cu forță; (Feld/Wald) mit Gewalt nehmen. *1590:* Nekúnk vala Farchad faluaúl tilalmas erdónk, es vgyan ki púzta volt az erdeó keózben, Azis tilalmas volth azt az ... helyet az falú Farchad falwa fel oztotta tizes zamra, eöt tizesre, ez J azzal az eó rezzebeli feóldel megh nem elegedett, Jeótt rah ez my rezzink-

re, ki nekínk Jútott oztas zerint fel tizeswl megh szantotta az ... feöldbelj reszwnket, búszaúal az eztendőben be vetette [UszT]. *1591:* Abramfalwj Boldisar ez peres nyl feoldet mind megh kaszaltatta, chiak az alliaba(n) hagiot volt egj darabot megh. Az uta(n) arra az darabra ra jeot Dersi Leorinczj ... megh kaszala az el hagiot darab szena fwet [i.h.]. *1725:* Bule Avram az Babolnaj erdőre reá jött, aszt az Urak hirek es akarottyak ellen vágta hordotta es usualta ... az orszag Törvenye szerint a Potentiarius ... maga holt dijjanak id est negyven forin(tna)k le tetelevel keletik magat meg valtoni [Bábolna H; BK ad nr 1105]. *1742:* Mlgs Matskási Kata Aszszony eö Ngä Kintsi Jobbágyi ... az Oláhok Vizkereszt napja táján rá jöven ezen nyīl erdőre néhány izben egy szálig le vágtak Semmit nem hattak rajta, pedig volta(na)k szép fiatal fák benne, bővebben karonak s kertnek valok [Kincsi KK; SLt 8. K. 15].

6. (betegség) meglep/rátör; a (-l) apuca (boala); (Krankheit) befallen. *1574:* Molnar Kelemen hity vtan azt vallia hogi mykor beteg hiret hallota volna hogy az Malomba fekwnnek, Indwl hozza meg latny Azomba az Betegseg Jeot Rea es kezdy teorny, az zowais meg valtozig (!) [Kv; TJk III/3. 384]. *1722:* Az mely kis bűr elmenes latczott az orczajan Nimeth Sigmondnak tudgyae az Tanu hogy ez igy történt az nyavaja tőres rea juven felen esven Sietséggel hogy meg nem tarthattak ugy ütötte meg valamiben az orczajat, s abbol esett rajta azon kis Sebecske [Kük.; Szentk. vk]. *1728:* az Feleségem még bizony csak mind edgy forma allapotba vagyon, reggelenként meg lehetös képpen volna, de dél utánn mindenkor réá jü a forroság [ApLt 1 gr. Haller János gr. Kálnoki Borbálához Nsz-ből]. *1759:* az midőn le akartunk volna takaradni jobbanis ell álmosodván az Gyermek, azon szájocskája nyelve reszketése erősebben réá jött [M.csesztve AF; Ks Mikes Antal lev.]. *1768:* a nyavallya tőres rea jöven azon allapottyab(an) senki nem lévén mellette vgy őszve rontotta a nyovallya tőrés hogy az derekais kette tőrt az valla is le eset kiment hellyibol [Uraj MT; Berz. 14. XIV/7]. *1839:* tegnap délbe égések voltak felső szín utszába ... de Anyám ... égyszer sem ijedt meg ugy, hogy gőrcse rá jőjjen, pedig bízony jo formán kolopáltak a' harangozok [Kv; Pk 7]. *1852:* ma reggel is nagy fulladás jött rēā parnákkal potzoltam fel — gyenge igen gyenge [Kv; Pk 6].

7. *arcul* ~ szembejön vkivel; a veni înspre cineva; jm entgegenkommen. *1573:* Trozkay Imre Azt vallia hogy hallot Zaygast vachorakor Az Ambrus kowach hazanal, ki Jeo hazabol Azomba hat Archwl Ieo rea chisar Ianos veresen az borbel Myklos hazahoz, Kerdy my dolog, Mond hogy Am egy gonoz Ember hayta agion ketten Zabo gergyel, Ez zora oda Megien hat Immar meg fogtak, Es vgi attak volt fogwa eo kezebe hogi meg tarcia migh birot eryk feleole, Eo vgi tartotta meg addeg, Mint leot az kezdety nem latta [Kv; TJk III/3. 209]. *1574:* Katalin Bala Imrehne Azt vallia hogy ez ely Mwlt Napokba estwe hallot valamy zaygast az vchyan, ky Indwlt meg latny My dolog ... Azomba Archwl Ieot Rea egy veres kezzel feowel egi legenj, volt kezeben egy kes ... otth voltak valamy Baniay Emberek azok keotetek Be feiet kezet [Kv; i.h. 401].

8. (föld) vmeddig nyúlik; a se întinde pînă la ...; (Feld) bis irgendwohin reichen. *1590/1687 k.:* Vagyon égy darab föld ... sok nyilak jőnek reá [Nyárádmagyaros MT; MMatr. 226]. *1756:* Patak tön, döllö egyik felől a' földek jönek rá v(icinuss)a más felöl Orbán György [Sepsisztkirály Hsz; LLt].

Szk: ~ *véggel. 1611:* az Aszszw kwt patakia uagion mellette harmad feleol az szentegyhaz feolde ieo rea ueggel [Jedd MT; EHA].

9. (lidércként) megszáll; (despre strigoaie) a pune stăpînire pe cineva; (als Gespenst) überkommen. *1629:* en bűbajossagat nem tudom de hallottam ... Az Zolgalomnak mit czinalt, maga megh tugya mondanj hogy haza mentűnk az haz keozepet talaltuk elterülue, mikor onnat fel keolt volna es meg eszmelkedet volna, azt mondotta hogy Sara Aszony jeot rea egy ostor volt az nyaka keorül tekerue, le foghta ereosen megh verte | Mint egy delkor oztan enis haza menék az gyermekkel az gyermekre almot hoztak, es mind ot tuczikolták (?) estuere mideon fel keolthettem azt monta hogy Kerekes Züle kepeben jeot rea [Kv; TJk VII/3. 118, 121].

10. (álom) erőt vesz rajta; a(-l) copleşi/cuprinde (somnul); (Traum) ergreifen. *1662:* Ebéd után, hogy az nap estvére Vécsre akarna menni[a] hopmesterével és Bécsi István pataki régi föember szolgájával, ottan szekerében nagy nehéz álom jött vala reá, mellybül felserkenvén, hát nagyon megizzadott, csizmáját Bécsi Istvánnak nyújtván, levonta, dolmányát is aszerint és csak a kanavász zubbonkában, selyem kapcában egész Vécsig mind aludt [SKr 290. — [a]I. Rákóczi György].

11. felelősségre von; a trage la răspundere; zur Verantwortung ziehen. *1570:* Orsolya Sos Janosne ezt vallya, hogy eo ne(m) Thwd semmyt azban mynt leot Kowach Kalaranak Laba Theorese, De eotet kerte Zabo Balynt hogy egy leant Be kezkēnezne kyh Theole Tereben eszet volna, Eo nem akartha mywelny, hane(m) az vtan Meraba Jgazitotta es hogy az lean megh Montha hogy Teole vagion, az merayak Rea Jeottek erthe hogy megh kerdiek Rola, es ezt hallotta az Zabo Balint felesegetwl az vtan hogi az vrah haromzor eskwt megh Meraba hogy Nem eo dolga [Kv; TJk III/2. 56]. *1692:* az idők alatt az Ura ha rea jü és itt akarja törvenyel prosequalni [Dés; Jk]. *1705:* Ma is az úr szörnyű fájdalmit és kínjait sűrű jajaival continuálá, és egész négy órától fogva késő estig kínlódék a kólikában. Arenája pedig lészen még egészben, a doctorok sem tudják. Mégis Falkenheim, a főstrázsamester harmadmagával reajőve az úrra a Telekieken praetendált adósságért [WIN I, 527–8].

12. *mustrára* ~ mustrára előáll; a se prezenta la inspecţie/la trecerea în revistă; zur Musterung antreten. *1677:* Az új fogadott hadak felől sem írt Kegyelmed nekem választ. Már tizenkét zászlóalja lovasnak s egy zászlóalja gyalognak egészlen fizettem; van hátra a Bartsai uram hada; azok közzűl is Kassai nevű hadnagy ma reggel rá jű a mustrára, felveszi a fizetést [TML VII, 500 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz Kővárról].

13. (törvény előtt) megjelenik; a se înfăţişa/prezenta (în faţa instanţei); (vor Gericht) erscheinen. **Szk:** *a hagyott napra* ~. *1570:* Kalmar Janos hithy zerent vallya, hogi ew mykor Az Torozkay Gergelnen (!) Theorwenbe ely Erthe volna 18 fli(n)t Adossagat, Es Torozkay Rea Nem Jeot volna az hagiot Napra, Eotet aztan Rea bochatta volt az Byro hogi fely kyaltassa es el aggya az hazat [Kv; TJk III/2. 150] ✱ *a terminusra* ~. *1665:* azon kérem Kegyelmedet, azt is intimálná, Bánfi Sigmond, Kapi és Bethlen Farkas uraméknak is parancsolná ő nagysága, jűnének reá az terminusra s Kegyelmed se szánná fáradtságát, jűne oda, mert bizony, Sógor, oda leszen az Mezőség is tőlünk, soha penig, lelkemre írom, ily közel nem volt az romlásunkra való

alkalmatosság, mint most, ha meg nem orvosoljuk [TML III, 518 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1698:* Kovacs Jancsi Czigannak kezenel kaptak a' maga ellopotta (!) lovat Pap Gabor Orszag torvenye szerint rea is esküttt es appropialta; de minthogy a Praefigalt terminusra rea nem jött s nem exequaltatta, ezzel neminemű keppen velle accordalni lattatik; tetszett azert a' Tőrvenynek ha hodie per totum rea nem jűn es heted magaval rea ne(m) esküszik ha nem redimallya a' fel fûle vagattassek el; ha hol penig heted magaval rea esküszik akasztassék fel [Dés; Jk 267b] ✱ *a törvénynapra ~. 1606:* Citaltata az also Bodog azonj falwi Buczak Tamas wgí mi(n)t al peres az fel perest, apoldi fwlőp Janost, miert hogi az tőrwínj napra fel peres lewen ra ne(m) Jőt dolgat halnj hatta, az törwínj meg zabaditta az peres marhanak az belcz tarczia tehennek birodalmaba es az Anak keresetitől az It meg zabaditta, miert hogi az J. minden bizonjsagit el hozta es kezen wolt dolgahoz [UszT 20/299] ✱ *a törvényre ~. 1588:* (Sombori László) keoz helyen vr mezeon hagyoth helt az teorwennek hogy fogot nepek lassanak teorwent benne En azokkal rea mentem az teorwenyre oth varwan az mas felth mind nap estig de rea nem Jeowenek az teorwenyre kireol en tudomant teottem hogy en kez voltam minden igassagomal raytam nem mwlth hanem eo raytok mwlth [Zsákfva Sz; WLt Luc. Barlas jb vall.]. *1609:* Jeojen Reja az ola Ide Teorwenejre [Dés; DLt 318]. *1646:* Botha Thiwadar tartua(n) megh teoruenre egy barna es egi szeoke kesely eokreot 15 Napot ada à teorueny nekie hogy az kik(ne)k az marha sajattyok rea jeonek à teoruenyere [Kv; TJk VIII/4. 101]. *1693:* jűjjűn rea az tőrvenyemre [Dés; Jk].

14. (adósság fejében) elkoboz/lefoglal; a pune sechestru (pe bunurile unui datornic); (als Schuld) konfiszieren. *1774:* Keszeg Pált jol üsmertűk s tudgyuk hogy minden vagyonnyait anyiban el vesztegette sőt adossagokkalis magat annyira meg terhelte s végtére a kreditorok kevés házi portékátskájára reájőttek az Fiara Keszeg Győrgyre csak egy Fazakatska sem jutot [Gálfva KK; Ks 66. 45. 17c].

15. *szavatosság* ~ kezesség vkire esik/hárul; obligația de garant cade în sarcina cuiva; (Bürgerschaft) auf jn fallen. *1737:* Hadnagj Nztes Ersek–Ujvári Lászlo atyankfia ő kglme Várasunkról elábált Német Lémonnak egy Ládáját el-vitette vala, valami Szavatyosság reá jővén [Dés; Jk 488b].

16. beleegyezik; a consimți; einwilligen. *1705:* Jött olyan hír, hogy odafel Hágában az confederatusoknak plenipotentiariusi öszvegyűlvén concludáltanak volna, és a magyaroknak leizentek volna, hogy ha <a> császár valamely rendes punctumokra rájű, ezek is békéljenek [WIN I, 400].

reájöhet 1. vminek a felületére léphet; a putea păși/urca pe ceva; auf die Oberfläche von etw. treten können. *1653:* Mikor minden éléseket helybe adtunk volna, nagy félelemmel Jászvásár felé indulánk. De mikor a Sise hídjára érkeztünk volna, nem meheténk vala a hídra a számtalan általjövő török miá, a kik éléssel jöttek vala Jászvárosról a tábor felé. Egész délutánig mind ott várakoztunk. Egykor látók, hogy a híd bomlani és romlani kezde a számtalan teve és bivalos szekerek alatt. És nem kezde reá jöhetni a török; mert a ki reája jött, tehát azok beléértenek a hídba a lábai, és úgy húzták-vonták, emelték sokan, úgy vondozták a marhát s szekeret által, de nagy késedelemmel [ETA I, 136 Nsz].

2. (kártevő szándékkal) hatalmasul odajöhet; a putea veni acolo prin violență/silnicie (cu intențiа de a pricinui pagubă cuiva); (mit schadender Absicht) mit Gewalt auftreten können. *1581/1584:* az Lazlo wra(m) Zolgai hatalmaswl Jeottek az vram halas Thowaba ha zwksegh leze(n) megh Bizonitunk hogy Thilalmas volt es mostis Tylalmas, Azert Azt mondom hogy keowetetlen Rea ne(m) Jeohettek volna [Újfalu K; Ks 42. B. 9].

reájövő 1. rátámadó; care se năpustește asupra cuiva; angreifend. *1605:* Ez az zegeny varas penigh nem ollyan, ky ereyewel valamelly feyedelem ereyet elémeneteleben megh késlellye sem más ereosb rea jeoweo Fejedelem ellen megh otalmazhassa, awagy magath ellenzésképpen eleyben vethesse; hanem az kinek Jsten aggia az orzagnak birodal(ma)t azt fély, vrallya, es hywseges engedelmeűel bechiwlly [Kv; TanJk I/1. 504].

2. vmeddig nyúló; care se întinde pînă la ...; irgendwohin reichend. *1760:* ezen Kopacz Rét nevű hely határozodik meg egj ponkos borozda forma hellyel, melyen az felljül rá jövő szena fű nyilak dőlnek meg [Hsz; LLt].

reájut 1. (betegség) erőt vesz rajta; a(-l) apuca (boala); (Krankheit) ergreifen. *1671:* Tudom aszt hogy nehai Bartok Andrasne Kelemen Ilona nem vala jo Eszin, Elmein, mert füves vala, mikor rea jutot el futot imit amot ugy iárt az falun [Kvh; HSzjP Agilis Thomas Szalany de Sz. Katolna (55) ns vall.].

2. rájön vkire vmi; a-i veni cheful de ...; Lust haben. *1614:* Hegedws Mihalytol penigh azt hallottam hogy egykor rea Jutuan Bathori Gaborra az zerelmeskedes akarya volth az feöldre niomni uetekre Dengeleginet minden emberek lattara, maganak penigh az feyedelemnek Zayabol hallottam hogy mondotta: Soha keduesb testw embert ne(m) kostoltam Dengeleghinenél [Nsz; VLt 53/5267 G. Virginas de Ratisbona (25) vall.].

3. vmely időponthoz ér; a ajunge la o anumită perioadă; bis zu einem Zeitpunkt reichen. *1807:* Szinte ismét réá jutunk azokra a Napokra, melyekben uj esztendö elött egyszer ho olvadás, és árviz történni szokásban lévén a dugásokot és gátokot a viz meg Szokta probalni, de nyomban az az üdő, melyben a Zsemlések Malma miatt a Zajnak vískó tojulása okoztatik, és malmainkot ugy el fulasztya, hogy néha a viz kerekek alig látzanak, malmaink vizzel meg telnek [Kv; KmULev. 3]

reákap 1. rászokik; a se obișnui/deprinde cu ...; sich an etw. gewöhnen. *1710 k.:* Ennyi gonosz között inkább akartam a magnak önként való kiöntésével megmenekedni az ördög és testem sok kisértetétől, mintsem minden fertelmességre, paráznaságra kiáradni; mert ha ezt nem követtem, hanem a nőstény személyre rákaptam volna, bizony nem sok ifjú haladott volna meg engem a fertelmes életben [BÖn. 507]. *1771:* Még az Sztáncsesd Ohábai Erdökre 1770ben rá kapván abbol sok szép nagy Tőlgy fákat hordattanak V. Hunyadra [Sztáncsesd–Ohába H; JHb 93. XIX. 6]. *1775:* Megholt a szegény Rhédei József 43 esztendős korában s ez az Farkas születtetvén 1735. esztendőben, mintegy tíz esztendős korában elmaradott mind a boritalra, mind a ringyókra majdcsak gyermekkorában reákapván, holtig abban mértéktelen volt [RettE 352]. *1853:* erösen magasan <kell rakni> a' husokat, s tövisel bé takarni nehogy matskák kapjanak rēā [Kv; Pk 6].

2. visszatalál/szokik; a reveni; zurückkehren. *1765/1770:* a' régi járására a' Kűkűllő réá kap, réá kapván mégyen le Désfalváig [Széplak KK; SLt évr. Transm. 305].

reákapat rászoktat; a deprinde/obişnui; jn an etw. gewöhnen lassen. *1678:* Ott is jár az elméjek némelyeknek, fűre bocsátanának, ha csak egy hétig jártathatják is fűven, mivel ha az indulás lesz úgy is fűre kell csapniok a lovakat s ha most reá nem kapatják, akkor rosszabb lesz az lovaknak hirtelen hajtják reá, mindazáltal Uram valamint mind ezekben nekem parancsol Kgd, én a tévő lészek [TML VIII, 132 Wesselényi Pál Teleki Mihályhoz].

reákapdos hozzákapdos; a încerca să apuce/să prindă; zu fangen versuchen. *1610:* mikor be talalkozot volna menj Mihalj deak latta hogj az felesege veztegh úl, es Kun Peter eleótte al, es rea kapdos Kun Peter az felesegere, es kj fordulua(n) Mihalj deak onnet megien Torma Gyorgy Uramhoz es nagj zomorusagat mikor latta volna Torma Uram kerdette Mihalj deakot miert bankodnek, ez zerint megh bezellette maga Torma vra(m)nak mint kapta a' feleseget Kun Peterrel [Dés; DLt 321].

reákel rászánja magát vmire; a se hotărî/îndura să ...; sich für etw. entscheiden. *1630:* az hatalmas császár hadait eléggé meglátogatta, mustrálta, de azmely derék népe ide az ő maga szerdársága alá valók volnának, azokat is elvitte az vezér az perzsiai hadra, és akármint erőltesse meg magát, de ha rea kél, 16 ezer embernél többnek szerét nem teheti, azok is csak lovasok lehetnek, mert az végvárakból az hadat ki nem viheti semmiképpen [BTN[2] 427–8]. *1671:* Ha Isten akarja, mi bizony békességben maradhatunk, de én, higyje Kegyelmed jót nem reméllek; legalább az én kezem alatt való várak alkalmatlansági miatt hamar Erdélyben is szerencsés lehet az német. De ebben is az lehetségig és tehetségig vitézkedhetem, ha reá kelek [TML V, 927 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

reáken ráfog vkire vmit, vkinek tulajdonít vmit; a pune ceva pe seama cuiva; jm etw. unterstellen. *1841:* valamely el orozott szalannának gyanuját réá akarta kenni [Dés; DLt 109]. *1881:* A Rétivel való ostoba tréfámat a szedő rontotta össze. A levél alá R.L. volt jegyezve, ami azt is teszi, hogy r.l.: rendes levelező, meg azt is, hogy Réthy Lajos. Aztán a barmok R.K.-t szedtek. Szerettem volna rákenni [PLev. 89 Petelei István Jakab Ödönhöz].

reákent vkire ráfogott; pus pe seama cuiva; jm untergestellt. *1880:* Tőrös Vig Jánosné panaszolja, Tőrös Vig Istvánné illetlen szókkal illette miért megbüntetését kéri, mint rágalmazóét, vagy a rákent vádat bizonyitsa be [M.bikal K; RAk 347].

reákéntelenít rákényszerít; a forţa/sili/constrînge; jn zwingen. *1570:* Chaplar Jacabne azt is vallya hogi ... Varga Tamas mykor akarta ely Ment az zeolebe, ha Mykor nem akart menny hon Maradot, senky Nem ketelenitette Rea [Kv; TJk III/2. 125]. *1649:* Napoli Gieorgjne aszoniomnak, Egj Horvat Giorgj nevű szolgaja, az aszonial Egiűt be tóttík az ajtot, hanem Erővel kételenitettik ra az fia mellé allanj [Kv; RDL I. 135 Körtvíliesen Lako Tebri Lukatcz (65) jb vall.].

reákényszerít kényszerít/kötelez vmire; a forţa, a determina cu forţa pe cineva la ceva; zwingen. *1573:* Catalin Azzon Igarto Istwanne, Azt vallia, hogi mykor Megh hallota volna hogi testamentumot tenne Keresturj Megen oda, Mond neky Io peter vram az eleo Istenert kerlek hogy lasd Iol megh ha az Isten ky vezen Ez Nyawaliaba Lelkedet megh Ne Banchad hogi ez vylagonis zenwegy lelkednekis Bantasara legen, hogy valakyre Bwntelen Ne Valy Mond vgy Megh vagi zep vagy zeornyw az Mynt volt az dologh, Mond kerestury Io azzoniom byzon uagy ra kenseritel. (így!) De Nem Mondok egebet hogy ez en raytam Zantszandekal leon Kapa Myhaltwl es felesegetwl [Kv; TJk III/3. 64–5]. *1583:* Az Aztalosokatis rea kenszeritettek eo kmek varosul hogy az eó Torniokat meg epichek, Miwel hogy penigh zegensegeket Mutogattak, ezt tekinthwen hogy vgia(n) Iol meg chinaloggiek es epwllyeon varosul tiz forintot igirnek segitsegewl [Kv; TanJk V/3. 275a]. *1600:* Jspotaly mester Vraimat az egyhaz fiakkal egyetemben biro Vram kenzerittchye rea es az Jdegen chalard kwldusokat visgaliak megh, es coacte igazittchyak ky az varos hatararol, mert my magunknakis elegh nyomorultink vadnak az zeok eodeoben chyak azokat tartatthassuk biro vram ezt meghys kyaltassa hogy az kwldusok az hazak Alol ky tiztulyanak [Kv; i.h. I/1. 366]. *1614/1616:* az Colossiak, kett hűtős embertol küldtek Szamosffalúara akkori feiedelmünk Bathori Gabor paranczolattyat melynek tenora ez vala hogy meg intsük és ugyan reais kenszeritsük Arczul Janost és az Annyat hogy az Colossj Praedicatornak fizetesere rendeltetett Soot meg adgyak [Kv; RDL I. 100]. *1671:* Fejér-Vár megyében Tótfaludi, Sárdi, Kisfaludj, Nyirmezei, Wladházi, és Moroznai falubéli lakósok, hogy eddig az nyom felvétel dolgából edgyet nem értettenek: végeztük, hogy à moda deinceps éllyenek a' nyom fel-vételről, a' lopott marhákrol irott Articulusoknak continentiajok szerént. Kik ha azokhoz nem tartanák magokat, a' Tisztek sub poena in Articulus superinde expressa, reá kénszeritsék őket, meg-is büntessék kedvezés nélkűl az Articulusok rend tartása szerént [CC 88]. *1676:* Én bizony ha én dolgom volna csak, én Nagyságodat nem búsítnám, de mivel duplás kötelességem kényszerít reá, az Nagyságod java, szerelmese, azért cselekeszem [TML VII, 194 Teleki Mihály Bornemisza Annához].

reákényszeríthet kényszeríthet/kötelezhet vmire; a putea determina cu forţa pe cineva la ceva; zwingen können. *1662:* megviteték híre, hogy Szuhay Mátyás, Fráter Pál a fejedelem hadaival hat- vagy hétezer emberrel a váradi határba érkezendők volnának, kik ... azért küldettek és jöttek vala, hogy a város népét hacsak neutralitásra is annyival könnyebben rákénszeríthessék, azok miatt idehátra ne kezdjen semminémű akadálya lenni a dolgának [SKr 496].

reákényszeríttetik kötelezteti vmire; a fi forţat/silit; gezwungen werden. *1675:* Az lőuő szerszámokra, es egyeb munitiokra valo vigyazas tisztetekben jarán, az pattyantyusoknak az basztyakot, es kásamátákat, el kell köztők osztani midőn penigh ualamely oly munkara keuantatik, ugy mint por tőresre, szaraztasra, kanot szővetnek, golyobis öntesre, uagy tűzes szerszámok körűl uálo foglalodasra egy masnak szegiteni tartoznak, reais kenszerittessenek [UF II, 675 Bornemisza Anna ut.].

reákér 1. megkér vkit vmire; a ruga pe cineva să facă ceva; jn um etw. bitten. *1567:* Az w felsége parancholattia zerent my töruen zerent illien Concordiaban hoztuk mind a ket felt[a] az my zentenciank zerent mely mi vegezet Zentenciankat es el wegezet articulossinkat mind az ket fel tudny illik az tavaly folnagy Nagy Lazlo, es az Wy folnagy Istuan biro Tanachbeliek etc. es az kösseg kezűl[b] ielen leven, my elettünk ezen megh irth zentenciakat es wegezesünket elöttek ky pronuncialtuk, es reaya kertük, ha contentusok leznek wele [Vizakna AF; TT 1881. 191. — [a]Ti. a vizaknai folnagyot s a város közönségét. [b]Köv. a nevek fels.]. *1572:* Meghertettem en az kegd lewelet az Lekenczey hatarfoglalas feleol wegeztwnk beleole hogy foglalasra kel Hynnya farkas wramoth, Azwtan Jsmet Metalis paranchjolatothys es Metalistes kel wele Jarnunk es az feyedelemteol Mestert kel rea kyerny [Gyf; BesztLt 3737 Lukas Pistakj Gr. Daum beszt-i bíróhoz]. *1670:* Az római császár követe elérkezék; tegnap urunk szemben volt vele ... urunkat ő nagyságát rákértük volt, hogy mindent írásban kivánjon tűle, hogy inkább Kegyelmetek is láthassa, melynek páriájit Kegyelmednek elküldöttük [TML V, 129 Balogh Máté Teleki Mihályhoz]. *1747:* magam vettem ettzer egy véka Lisztet a Janos Feleségetől, és rá kért hogy ne tudná Iosiv [Déva; Ks 101]. *1761:* Maga Mlgos Baro Josika Imreh Ur ő Nga hogj valakit rá kért volna az két Udvarházok meg cseréléseknek munkálkodására vagj nem, en nem tudom [Branyicska H; JHb XXXV/46. 17]. *1783/1805:* már egy néhányszor rá kért, hogy tudositsom a' Méltoságos Urat iránta [Kv; SLt XLVI. 7 Ferentzi Gy. Suki Jánoshoz]. *1797:* a' melly két gyermek őrzőtte Marhajokot, azon gyermekeket tsalogatni kezdém hogy jönenek által a' Vantora Balás Apám hellyere mivel itt a' Marhák jobban laknának addig tsalám, a' mig által jövenek a' Marhákkal a' mü helyünkre mivel Imreh Daniel rea kért volt [Málnás Hsz; Mk II. 8/260 Czintos Pál (60) vall.].

2. többet/ráadást kér; a cere mai mult (ca suma oferită) pentru ceva; um mehr Geld bitten. *1586:* Sara Lakatos Tamas zolgaloia vallia, hogy vgy hallotta(m) az Azzonyomtol hogy husz frton hatta volt a' kertet Zok Peternek, de Nem Arulhattak mégh, hane(m) tiz forintot kert Rea [Kv; TJk IV/1. 580]. *1671:* Édes Bátyám Uram megírta uram ő kegyelme, kérjenek ott ben kölcsön, még az minap, noha tudom, kérnek rá, de itt benn is ugyancsak úgy adnak interesre [TML V, 635 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz].

reákérd rákérdez vmire; a pune întrebări referitor la ceva; etw. erfragen. *1559:* Elewzewr Byro Wram ew kegyelme Myndenyk Mezarost kyk yth Coloswarth lakyk (!), a Thanacz hazba Be hywassa Ees wgyan waloba Reya kerdgye ha Mezaros mesthersegewel akar elny az varoson ah wagy, Thewzerseggeth akar yuzny [Kv; TanJk V/1. 57]. *1570:* Gazda Georgy hithy zerent vallya, hogy Ew My kor ely akarna adny hazat, kenaltha volt Eleosser Nacz Jacabot vele De az Dragallotta az Arron mynt hatta volt, Annak vtanna Mykor fodor Albertal megh Arwlt volna, Jacabot oda hyttak az Aldomas Melle, Az koron Rea kerdettek Az aldomas Mellett valo emberek ha Melleje Akar allany Jacab azt Monta hogy Mostan Neky penze Ninchen [Kv; TJk III/2. 124]. *1572:* Eottwes ferencz fwzteoj ferencz azt valliak hogy Ez elymwlt hwswet tayban kwlte volt Eoket Lakatos Balintne Lakatos Leorinczhez Keore Janostwl valo fyawal egetembe, hogy Megh Keowetetnek vele leorinchet, Mykor Eok oda Mentek volna leorinch Eleot Rea kerdyk az germeket ha Megh zydogatta volna leorinchet, Mond az germek hogy Eo Nem zydogatta [Kv; TJk III/3. 31]. *1578:* Egy Jokorw tallatt penzel Sárga Arany forintal Elegy Meg teoltenek Az attyafiak es neky adak frwsinazzonnak, es wgian akor Rea kerdek ha megh Elegednęk welle amitt eok neky Attak [Kv; Thor. V/14]. *1590:* az praedicator mingiarast rea kérde, hogy mert adat volna eo neki ollian marhat, kith oly gonozul kereset [Kv; TJk V/1. 53]. *1594:* Lakatos Albert vallia mikor ra kerdettek ha akar engedni az Ceh vegezesenek keduettlen felelt rea, de vgian ra jgirte magat, hogi kez engednj [Kv; i.h. 456].

reákérdetik megkérdeztetik; a fi întrebat (cu privire la ceva); gefragt werden *1657:* Ezt az udvar fiai az fejedelemnek bémondván, hívattatik, s reákérdetik; amaz tagadást nem tészen, sőt affirmálja; ki felől könnyen hiszik, mert egyébiránt sokféle tudományokkal polleált; de excipiál azzal, hogy téntás ládájával együtt Brassóban hadta légyen [KemÖn. 22].

reákérdezősködik vki után kérdezősködik; a se interesa de cineva; nach jm fragen. *1748:* Ennek előtte mintegy tiz esztendőkkel Kolosvárat járván reá kerdezőkedem (!) Egri Kis Istvánra [Aranyosrákos TA; LLt].

reákéredzik kér/kérelmez vmit; a solicita ceva; beantragen. *1600:* ez el mult niarban fogattunk wala ket maiort, marhanknak gongya wiselesere, kinek az egyknek newe Nikola Jsthwan chelekede ezt mi raitunk, hogy a mikor az Juhunknak gywtemininek ideie wolt, akkor az Juhokat az maior haztol el wzte mas helre Zalasdi vramtol rea kerecczettunk, pechetet adot eö kegme, megh fogtuk, Peter Pap vram atta ki teörwenre [UszT 15/252–3]. *1635:* az kohazi kathalin házánál az fajat Zabo David hordata el az Tánaczytol keredzek rá [Mv; MvLt 291. 51b].

reákeres beperel vkit, vki ellen keresetet/pert indít; a intenta un proces împotriva cuiva, a da pe cineva în judecată; jn gerichtlich belangen. *1550:* mykoron zekely gergely az peres ffewldrewl, az kelesth ely wytthe wolth, azkoron, Jztrydy myhaly, zekely gergelth reya akarya wolth keresny, Es ewk, allattyak illyen modon megy az perth kezettek [Mányik SzD; BfR 192/23. — L. MNy LVIII, 491 Isztrigyi Mihály és Székely Gergely kötéslev.]. *1571:* az Tĕmeswary Istwan deak hazahoz Bochatak Megh latny az Negy vraimat ha my karah leot es az ky myat leot keresse rea [Kv; TanJk V/3. 38]. *1584:* Margit Regeny Tamasne[a] Sokzor monta(m) Bozorkannak zemebe sok Iambor eleót monta(m) Azt(is) es kenalta(m) hogy tegie(n) Bar tudoma(n)t es keressen rea, de chak el halgatta es chak kigionak mondoth [Kv; TJk IV/1. 263. — [a]Vallja]. *1592:* Kadar Menihartne, Orsolia vallia: Lonai Peterne panazolkodot azon hogi Mezaros fabianne azt mondana, hogi nem Igaz giermeke volna neki az eo giermeke, en azt monta(m) neki, hogi ha Igassaga vagion, ne zenueggie el, hane(m) keresse rea erette [Kv; TJk V/1. 233]. *1613:* Mikor en velem tractaltal volna az haza menes felól enis ea conditione mentem haza, hogi mind az Ispanokatt, es mind az szemeljeket kik az Ispan előtt emlekezetet töttenek felóled, rea keresed, De ha rea nem keresed, hanem alatta fekzell, az rut hir nevert en soha veled nem lakom [KJ. Joan. Csalanosy assz. kezével]. *1645:* Zathmari Czismasia Jstva(n) ... p(ro)testala azon hogy ez mult ejel tiz ora taib(an) Fundalo Jmreh harmad

magawal hatalmasul hazara menue(n) sok illetlen dolgokat teolteot el raita, p(ro)testal azért hogy teoruennelkűl nem hadgya, hanem suo tempore rea keresi erette [Kv; TJk VIII/4. 1]. *1726:* akik boszorkánysággal vadolták, Deliberatuma szerint réá nem kereste, sem pedig exmissioja után ártatlanságárol nem docéált [Dés; Jk]. *1775/1801:* szenajokat Nehai Groff Haller György Ur ket versen el vitette ... senki réá nem kereste [BSz; JHb LXVII/3. 119]. *1796:* ha nem álhatod, hogy le tolvajaztalak keres réá meg felelek [Bács K; RKA]. *1816:* Ezt el ne felejtse Ked; mert réá keresem Kedet [Dés; DLt 99]. — L. még CsH 405.

Szk: *potenciára ~. 1592:* Noha az potentiara az kyt ot chyelekeottel Rea kerestelek, de azzal az En dominiu-(m)omnak nem kellet Cessalny, es ez vtannis az dominiumot exercealni akaro(m), mind addegh az migh lehet [UszT] ✱ *törvénnyel ~. 1571:* wket chak bezidjvel tartia az napot eleb eleb halogatwa(n) holot az felsö Baniay Chiöff Urbanne nem varhatna towab az 36 forintnak meg fizetesit. Törwinniel rea kereste az kezeseket kyken az 36 forintot elys irtjk az törwin kinzerith, hog az kezesek harmad ezten napra az azzont meg eligiczik [Retteg SzD; BesztLt 3514 Barius Janos Rettegj porkolab a beszt-i bíróhoz]. *1573:* Ianos Zeoch gĕrgy zolgaia Azt vallia hogi az vra dyznaia Ment volt az Zabo gĕrgy Syteohazaba, Mond az Byllerne az vranak rekezd Be dyznodat mert altal verem az Niassal Mond Zeoch gĕrg soha Iambor Ne legi ha altal ne(m) vered, Enis terwenniel Rea kereslek [Kv; TJk III/3. 201].

reákerít reátérít; a mîna pe ceva; irgendwohin führen. *1569:* Lucas Custos Campi, Juratus fassus est hallotta ezt, hogy Janos deak ezt Monta Wicey Janos vramnak hogy te Vicey Janos Jgen kerengez Az halo eleot egzer rea kerytettelek vala, Azonban Az keobelere Mutat, es Mond hogy Byzon esmet rea kerytlek az halora ewel A sentenciawal ... Catherina Coniunx, petri farkas Jure fassa est Jdem q(ui) supra dictus testis, hogy egzer rea kerittettelek wala Az halora de Bizon esmet Rea kerittlek [Kv; TJk III/1. 172b]. *1597:* Az Aratas elótt lattam úala egyszer hogy megh Verte úala Lórinch Pal az Barabas Georgy eókreit az kertbe(n), az gyermek kerite rah az resre s ugy Verę megh [UszT 12/132 Catherina consors agilis primipyli Nicolai Gálfi de Kerched vall.].

reákerül vkire kerül a sor; a-i veni cuiva rîndul; an die Reihe kommen. *1657:* akarván elfelejteni az alkalmatlan beszédnek materiáját, köszönék el fejedelem egészségejért egy jókora pohárt, s megiván, mikor reá került volna, semmiképpen meginnya nem akarja vala [KemÖn. 164]. *1665/1754:* Az B. Társaság ládája az Asztalon lévén, Apró béres legény le ne üllyön mind addig, míg az Atya Mester háromszor nem mondja, mert ha le-űl akár asztalhoz, akár padra, vagy meg támaszkodik, büntetése egy heti bér. Az kérdés reá kerűlvén, Apró béres Társ legényt fel-ne panaszollyon, hanem ha mit tud Társ legény ellen valót, mondja meg más Társ legénynek titkon, mert ha panaszollya, büntetése egy heti bér [Kv; ACArt. 12].

Szk: *~ a szer. 1669:* Az Tizedes penigh mikor a' szer reá kerűl Circaloit vigye ellé az Hadnagy hazához es praesentallya bé az Hadnagynak az utan ugy mennyen hazához [Dés; Jk].

reákészíti magát felkészül; a se pregăti; sich vorbereiten. *1657:* egykorban Fogarasból hívata az fejedelem, nékem pedig igen köteles jóakaróim: Nagy Pál, ki akkor gyalogkapitány, Bornemisza Pál, ki udvari kapitány vala, megjelenték okát titkon, hogy Zólyominak némely szavait relatoriában vétetvén, az fejedelemnél azokról fognék examináltatni. Kit eleve tudván, én is réá készítém magamat [KemÖn. 162].

reákésztet rákényszerít; a obliga/constrînge la ceva; zwingen. *1662:* Minekokáért a királynét is rá késztetvén, ottani következendő decemberben ők s Posonyban gyűlést hirdettek vala, ahová még a János király[a] pártjai közül is, mint Batthyány Ferenc horvátországi bán Prínyi Péterrel és sokakkal egybegyülekezvén, Ferdinandust is királyoknak választák [SKr 77. — [a]Szapolyai János].

reákészül felkészül vmire; a se pregăti pentru ceva; sich auf etw. vorbereiten. *1574:* Dorotya porkolab Azt vallya hogi egyzer Rea Izent volt Istwan hogy feozne, Mert barataival oda Mennek, Ez Margit Rea keszwlt volt ... de meg chialta Istwan Nem Jeot Rea [Kv; TJk III/3. 381]. *1579:* minde(n) zam ado tyzt visseleo ember senkit ky nem vewe(n) vgy keozwllie(n) Rea hogy vala mykor eo kegmek eló zolyttia eoket minden ok vetetlen eló Alhasson es kezen legien hogy semmy mentseget ne vessen Akor hogy ezert vagy Imezert ne(m) alhat eló [Kv; TanJk V/3. 202b]. *1619:* Az uradnak bátor megírd, hogy reakészüllön, mert én magam elmegyek reátok kétszázezred magammal vendégségbe, meglátom, mint vendégeltek meg ? [BTN[2] 260]. *1662:* Végre egy bizonyos napra a viadalra úgy rákészülnek vala, hogy a várból eloszlattatásokra, néhány emberhalál is közöttök esni nem talál vala [SKr 629]. *1733:* concludaltatot volt hogy ez jelen valo Tavaszig, rákészülvén ki ki p(rae)tensiojára, veris Documentis edocealja, különben ha nem docealhattya azon Kis Kereki Sellerek a Falu földei fel osztassek [Kiskerék AF; JHb XXVI/44]. *1739:* minthogy illy készületlenek voltanak, a Törvényes idők bé következvén 's jobban reá készülvén ő kegyelmek, ha Compareálnak, az igazságnak ki szolgáltatását el-nem múlattyuk [Dés; Jk 312]. *1853:* te is jöj bĕ mulhatatlanul, adig készülj réá [Kv; Pk 6].

reákészülhet felkészülhet vmire; a se putea pregăti pentru ceva; sich auf etw. vorbereiten können. *1592:* Louas Thamas vallia: Ezt tudom az Teglas Antalne dolgaban: Danch Orban teot volt fogadast velle hogi ferhez megien: Az azzoni mikor ferhez ment volna, egi nehanizor monta nekem Danch Orban, Im ferhez mene Teglas Antalne, chak eztendeot sem vara, menniwnk rea, mert nekem egi ebeddel ados. Az azzontolis hallottam hogi azt monta, az fogados zerent eoreomest megh Adom az ebedet chak kezwlhessek rea [Kv; TJk V/1. 220]. *1658:* De mivelhogy végeztél immár, nem hagylak cserben, maga bizony pünkösdnél elébb nem volt akaratom reá, hanem ím hadd legyen az jövő keddhez egy holnap s akkorra készüljenek reá mindenképpen, s akkorra el várlak benneteket, noha bizony most is reá nem készűlhetek úgy, a mint kellene, mert a mostani időben az ember sem halat, sem csíkot nem foghat reá készülök akkorrá, ha ezt a végezésemet is el nem bontanátok [TML I, 111 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz]. *1783:* Dési pap és esperest Abacs János urammal oráltatni akartam, de reá nem készülhetvén, predicálott. Az idevaló pap, Musnai Mózes, is prédicálott, de igen gyarló módon [RettE 423].

reákészült felkészült; pregătit; vorbereitet. *1710 k.:* Másnap felmenék[a] és rá készült, tettetett nagy csendességgel fogadának, s mond a gubernátor s Apor is, hogy őnékik a pecsétre vagyon szükségek etc. [BÖn. 933. — [a]A guberniumba].

Szk: ~ *formán. 1710 k.:* A generális mindnyájan hívata, és csendességre componált ábrázattal fogada; leülvén rendre, egy keveset beszélgete az ágyából és osztán rákészült formán kezde orálni [BÖn. 972].

reákezd megkezd; a începe; anfangen. *1692:* Gerebenesen mikor az ur Haller Janos ur(am) ő naga számára két hordó Bort arulnak ki, ugyan az ur ő kglme számára is kettőt kellenék kí-árulni. Kovacs Jstván uram(na)k egyet; de most confundalodvän az korcsmállás, az ur ő kglme Borára, mind az Haller János wram ő naga, mind Kovacs István ur(am) Borat rea kezdették mellyet-is megh-orvosolni szükségh [Mezőbodon TA; BK Inv. 36–7]. *1710 k.:* A fejérvári korcsomára, elhiszem, Apor és a jezsuiták bíztatásából aperte először a magok házánál, de azután a városban fogadott korcsomaháznál is reákezdék a páterek a korcsomát [BÖn. 894].

reákiabál ismételten rákiált; a striga la cineve de mai multe ori; wiederholt ausschreien. *1846:* az eltiltott legényt midőn vólt gazdája meg látta, tűstént el utasitotta, s ajtot nyitván ki kűszöbölte, ezen tettiért a legény, gazdáját az uttzán hunzfutnak gaz embernek, szóval minden alacsony szavakat reá kiabált [Kv; ACLev. Kül. Perc. 51].

reákiált 1. (vádként) kiált/mond vkire vmit; a striga ceva la cineva (ca o acuzație); (als Anklage) jn anschreien. *1584:* Nagy Antal vallia filemmel hallottam hogy a' zegeny fazakasne azt kialta vala Az varganę Anniara, Mondwan sok Iambor hallottara, Im vgmond ez Eyel a' Bozorkany essez Curwa ennem hozot vala egy talachkaba, a' fal feleť valek Arczal, es monda forduly ele Im enned hozta(m) Eleó fordulek vgmond es Azonnal el vesze eleollem, Ezen kiweolis mind halala oraigh (!) rea kialta ez fazakasne [Kv; TJk IV/1. 280]. *1617:* Torok Borbara kobatfalui jurata. Antalfi Tamasnetol hallotta hogi zitta Antalfi Mattiast, hogi a kurua meg meccze torkunkot, aztis hallotta hogi zitta az maga leaniat, hogi jere híres kurua leania eskegiel meg batiad mellet az foldert, hogj az bükbeli tanorokot attuk neki, nem az zanto foldet. Az leania azt monda en nem eskezem, teis ne kialtanal ra [Kobátfva U; Pf Fr. Benczer de Medeser nb. és Th. Bőleoni rector Scholae Torcziafalvensis jel. a fej-hez]. *1655:* Mivel mas aszszony rea kialtot, hogy tűle, ugymint Laszlo Gyeörgytűl megterhesedet, s azert ment el mellőle felesege, Laszlo Gyeörgy mencze meg magat, expurgallya magat az alol az rut infamia alol, s az utan tartozik az felesege melleje viszsza menni [SzJk 77]. *1660:* Director Vraimek citaltatvan nehay itt valo Nemeth Andrasnak megh hagiatot eozvegiet Konya Annat teorvenyre vadolvan bubaiossagal boszorkanysaggal varaslassal melljeket az napokban exequaltatott Boszorkany aszszony Bartha Anna mint egy testamentaliter feleolle mondotta volna, szabad akarattia szerent rea kialtott volna [Kv; TJk X/3. 263]. *1694:* mind az egesz Szeki B. Tanácz elótt s mind mások elótt constanter egj nyomo(n) szantalan sokszor rá kialtott B. Mihalyra a' Lator szolgalo hogi tulle terhesedet meg [SzJk 286].

2. rákiabál; a striga la cineva; jn anschreien. *1855:* kocsisára rákiálta, hogy tűstént fogjon bé [ÚjfE 193].

reakkludál újra csatol/mellékel; a anexa/alătura din nou; erneut beilegen. *1828:* Gr. Vass Miklos Ur Procuratora Nagy István által pro Memorialissa mellett reaccludállya sub D azon Conscriptiot [Cege SzD; WassLt].

reákölt vmilyen célra elköltött; a cheltui (în întregime) pe ceva; für einen Zweck Geld ausgeben. *1568:* Mate deak Jacab, iur(atus) fass(us) e(st), hogy eo ezt hallotta, feyerwary Jmretoł hogy am fel akazthatom vala, Baiko Mihalt, de had iarion chiak a bestie kurua, a szyw vago bizon meg latia a bestie kuruafy hogy a mely kamoka szoknyat a felesege a faraúal lelt, bizon ra kolty az perre [Kv; TJk III/1. 238]. *1573:* Penteken Zent Vid Nap vtan Az Biro es Thanach eleot Bornemyzza Gergel azt Mongia hogi eo az kertet Bwday Tamasnak atta arron, Azert ha az Arrat Rea kely keoltenyes de meg akarya óltalmazny benne Mindenek ellen Těrwennyel [Kv; TJk III/3. 234]. *1624:* annak az harom ablaknak megh Czinaltatasat ueghez uizem az mit kgd io akarattiabol küld en egy fillyerig rea költóm [Mv; Törzs. Tordaj Pal Deak lev.]. *1634:* ne(m) gondol vele ha negyve(n) forintat koltis ra megis veghez vizi [Mv; MvLt 291. 21b]. *1644:* Katanak Jutot kesz penze in s(umm)a f. 209: 41 1/2 Az Annya az mit rea keolteot Zamuetes szerent teszen (:ki tudua(n) hat esztendeig valo Zolgalattyat:) ugy mint f. 90 [Kv; RDL I. 24]. *1671:* Orban Pal Uram absolutiot kivan matkajatol. 1.2. Hogj az kit ra költöt refundalja matkaja. 3. Hogy vinculumb(an) maradjon [SzJk 113]. *1740:* Darassón Residealó N. Szebeni S. János Vrammal mindenekrűl számot vetvén alkúdtam meg azon Házat szállásul nyolcvan Magyar Forintokban úgy mind azon által hogy a Háznál lévő rúptúrákat tartozzék eő Kglmeis meg igazittatni, hogy ha én igazíttatnám meg, tehát az mit reá költők tudógyék a Ház Bérb(en), vagy pedig ő kglme én nékem refundalni tartozzék [Nsz; TL. Teleki Ádám kötelezvényes bizonyságlev.]. *1776:* Én pedig akit vagy reáköltöttem, vagy készpénzül kezibe adtam, megyen 3344 forintra, melyet kész vagyok megmutatni akármely jólelkű bíró előtt is [RettE 364].

reákönyököl könyökével rátámaszkodik; a se rezema în coate pe ceva; sich mit den Ellenbogen darauflehnen. *1719/1724:* Mikor haza jőve Pesti Mihaljne Szilagyi Sophia Aszszony, es az agjam elött egy kar szek lévén arra rea kőnjőklék, és mongja ennèkem [Torda; JHb XIV/6. 58].

reáköszön (poharat/italt) ráköszönt; a închina (paharul) în sănătatea cuiva; auf js Gesundheit trinken. *1573:* Gal Benedek vallia Es hya ebedre Aldomas Italra, mykor otth lakozanak Meg Resegedik pwskar es kerkedny kezd vele hogi Eo ket ollian haznakis meg adhatna az arrat, Nytia meg egi ladajat vezen ky egi kehliet azt Rea keozeony es Iznak Beleole [Kv; TJk III/3. 167]. *1639:* elseöben Niuzo Giurka jöue be közinkbe s le űltete Balogh Ianos keözinkbe(n) ugian en keöszeönem rea az bort, s ketszer iuek [Mv; MvLt 290. 70a]. *1765:* Imre György ă keziben lévő égetbórt réá köszönvén, leg ottan Murvai melyben kapta, s ottan taszigálni kezdvén igy kezdődött ă köztök levő haj tépelődés, hurtzalodás [Torda; TJkT V 259].

reáköt 1. ráerősít/odaköt vmihez; a lega de/pe ceva; an etw. binden. *XVI. sz. m.f.:* Holt tetem oruossagha. Egy tikmoniat kemenyen kell sewttny es ketteo meczczeni io hewen ra kell keottny azt Haromzor kell chelekedny eggyk

keotest vagi két napig tartsa rajta [MNy XXI, 142 St. Galaczj kezével]. *1572:* Markos Antal vallya tanitya erre Seres Martonne hogy zedye(n) harom Zemeten harom kapza foltot es főzze Meg a leüeüel Mossa a fayadalmas (!) helt es Az kapczat kösse rea [Kv; TJk III/3. 86c]. *1598:* Zabo gieórgj hozta az Varos kùchiatt haza apa hidárol Egj kast keoteöttek rea f—://.25 [Kv; Szám. 8/V. 166]. *XVII. sz. eleje:* Orbantzrol valo Oruassagh az Zent illonazzonj Fwet vidzeletiuel Tőrie eözue es aual mossa es reais kösse meggiogul[a] probatu(m) apud Garamantas [Kv; TJk X/2. 1. — [a]Utána egy XIX. sz. végi kéz így egészítette ki: az kert oldala]. *1610:* Az parlagh felól azt tudom hogj minden embernek sabad volt rea kottnj louatt [Betlenfva U; UszT 40b]. *1731:* Az Lotanităsb(an) pedig ezt az modot kell tartani, hogy ha annyira szelidedik le kötö szijjat kell rá kötni elsőb(en) nem szoritván meg igen erőssen, Azután penig pokroczot őszve hajtván kell rá kőtni az hátára az lekötő szijjal, az hol az nyereg áll, Az után nyergetis kell reá kötni, és avval kell az Lo Iskoláb(an) meg hajtani [JF lovászmesteri ut.].

2. *~i magát* **a.** a nyakába varrja magát vkinek; (despre o femeie) a determina pe un bărbat prin manevre ingenioase să o ia în căsătorie; einen Mann zur Heirat zwingen. *1585:* Varga Martonne Sophia[a] tűdom hogy a 'leany feyerwarig el orzaglot búdoso volt es hogy Dabo Mihalrais ra keoti vala magat [Kv; TJk IV/1. 508. — [a]Vallja]. *1766:* Szilvási János kapitány öcsém is elvévé Bánffi Betát, néhai gr. Bánffi Farkas úr leányát, addig jára utána, míg reaköté magát [RettE 199]. *1846:* Bátyámmal Szamosujvár Németibe esmérkedett meg[a] s ott rá is kőtötte magát [Dés; DLt 352. — [a]A leány]. — **b.** kötelezi magát vmire; a se obliga de ceva; sich zu etw. verpflichten. *1618:* Ök reakötik magokat, hogy ezután az kozák ki nem megyen az Fekete-tengerre [BTN[2] 152]. *1641:* azon Szena fűre ada Rethy Istuan Vra(m) Benkeő Gasparnak flo: 30. Idest harmincz forintot, kesz penzt, talj Conditione, Atak eő kgmek az megh Irt summa penzt, hogy Eő kgmek addegh bjrjak, auagy eő kgmeknek posteritassa, migh Benkeő Gaspar eppe(n) az Derek summaual edgiütt ezt az harmincz forintotis megh ne(m) adgia, Errejs rea köte magát Benkeő Gaspar, hogy ha jo Euictor ne(m) lehetne, arrol az megh Irt Zalagos szena fűről, az derek summaigh, mind pedigh eddigh az harmincz forintigh akar mi neuel neuezet Jouajbol, Igazat vehessen [Altorja Hsz; Borb. I].

reáköthet odaerősíthet vmihez; a putea lega de ceva; an etw. festigen können. *XVIII. sz. eleje:* Az daras derekű ló leg nemesebb termetű; ă Csuka hasu leg inkább Madár húsu Szokot lenni; Az rovid derekű ab soluta deformitás, az köpenyegnekis nincs hellye hogy rea köthesd [JHb 17/10 lótartási ut.].

reákötöztetik odakötöztetik vmihez; a fi legat de ceva; an etw. gebunden werden. *1729:* Balás Vonja réá kötöztetet[a], ă melj rudn(a)k néhézsége miat fél odált dülve kellet patialni bövön 3 óráig [Sövényfva KK; TSb 51. — [a]A rúdra].

reákövedzik kérelmez; a solicita; beantragen. *1573:* Nilas Mate vallia hogy adot volt Eo ely hazanal egi kasat[a] ... Melliet hogi az kowachok meg lattak volt az Birotwl Rea kewetzetek volt az kowachok Teorwent kertenek rea ... az Biro Illen tĕrwent teot keoztek hogi valamykor az kowachok Idegen mywet arwlnak Eo nekyes zabad legen az piachon arwlny [Kv; TJk III/3. 180. — [a]Értsd: kaszát]. *1574:* Deak Matthe Azt vallia hogi Eleoszer meg akaria volt fogtattny Zekel Matthe Andrast, Eo veotte volt ky kezeszegen, Az vtan Tahat az hagiot birotwl Zeoch Mihaltwl esmet Rea keowetzet es Be vitette volt az varos haza eleol az Toromba, Esmet eo valtotta ky [Kv; i.h. 342].

reákövetkezendő bekövetkezendő; care urmează să se întîmple; folgend(e). *1619:* Azért éntőlem higgye azt nagyságod s őnagyságok is, hogy ha az én uramnak mostani kéváságára az hatalmas császár és fényes Porta nem néz is, de most alkalmatosságok lévén hozzája az csehek zűrzavara miatt, soha fejekre nem várják, hanem bizony eleit veszik, és csak magától is feltámad az magyar nemzet, és ha lehet, ő veszi eleit az reákövetkezendő veszedelemnek valamint jár s valahogy jár, meglátja nagyságod [BTN[2] 288].

reákövetkezik rákerül a sor vkire; a-i veni cuiva rîndul; an der Reihe sein. *1669:* Minthogy minden vegh helyekben mind az Eji, s mind az nappali vigyázás igen szűkséges, ezért minden ember az Assessorok kivűl a' mikor a' Circalás rá következik, vagy maga jó apparatussal eleo menynye(n) vagy arra illendeő jó fegyveres embert maga helyeb(en) külgyőn circalnj [Dés; Jk].

reákuporog rákucorog; a sta ghemuit pe ceva; auf etw. kauern. *1881:* Vajon te, Ödön, ki rákuporogsz egy gyékényre az Ellenzékkel, háborús gondolataid között nem eszmélsz-e arra, hogy mi nem valami irodalmi remekek közlésére törekedtünk, csak egy változatosan összeállított mellékletre, melyet valami igen magos szempontból megítélni igen gyarló dolog ? [PLev. 85–6 Petelei István Jakab Ödönhöz].

reaküld 1. (munkára) kiküld; a trimite pe cineva în acel loc (la lucru); (zur Arbeit) ausschicken. *1596:* kwldettem wala Rea zolga leaniomott teob segedimvel egyetembe(n) egy egy keorteowely famra, az al peres Rea tamadwa(n) szolgamra fayawal palchayawal. Nem hatta meg zednyk (!) [UszT 11/5]. *1604:* volt ennekem het veka buzan (!) vetet vetesem az Betlenfaluy hatarban arrais ra kwldeot es meg aratatta hatalmasul es el vitette [i.h. 20/274]. *1606:* az orban Janos zantasara es borozdaiara ra kwldue(n), ket Ekeuel zantatuan ez wgarlason meg benne [i.h. 20/300]. *1689:* Mint hogy koros ember vagyok emlékezem rá, hogy az Heviziek kertet csinálta(na)k vala marhák ellen, melly kertre rá küldvén Nehai Petki István Vr(am) elhányata, attol fogva ott kertet nem csinált senkiis [Kucsuláta F; Ks 67. 46. 21]. *1754:* a melly darab hellye vagyon ... a Serbán Fiai Házat is építettenek volt, de az Ur Lugosi Lászlo ur(am) a maga Tisztartoját Jepura Todort ide valo embereivel reá küldvén fejszékkel elhányottatta, de a fákot el nem vagdolták [Tóhát AF; JHb Iuon Csifudán (38) jb vall.]. *1755:* egy jo Földemet meg szántottam, a Pater ökeme ismét reá küldött s ujra meg szántotta [Illyefva Hsz; HSzjP Thomas Szabo (58) vall.]. *1820:* bátarkadott a Tktes Ur az emlitett Erdőre réá küldéni s vágatni [Bsz; SLt évr.].

2. vki után küld/üzen; a trimite pe cineva după cineva; nach jm schicken. *1570:* Mely fogoly Wy varba vagion ertem aztis hogy .k.tek rea kyld ez Jeoúe pynthekre [Nagysajó BN; BesztLt 95 Chewj Lukach nagy Sayoy tizt tarto Zewch Gaspar beszt-i bíróhoz] | kwltek ket Mestert

hogy Zalagyat vegyek, azt sem adot, Azwtan Rea kwltek hogy legenyt fely tylchak azt sem Engettę Es vegre az Ew engedetlensegyert vgy hatta az ceh hogi sem probat Ne vegyenek Teole Seh az Tablat ne Jartassak hozzaya [Kv; TJk III/2]. *1592:* nem tudgiak volt howa leott volt az kezes gianakodik volt ez J. hogy aztis eok teottek volna valahova miel hogy nem twdhatá volt hoůa leott, annak utanna az à Jobbagy megh hot, ez okon nem akarta az J. hogy az kezessegh le zallion. annak utanna eo kegme rea kwldeott az kezesekre [UszT]. *1671:* úgy parancsolá ő nagysága, hogy annak az búzának harmad részét, ha elvitték is Dévára, de reá küldvén gróf uram ő nagysága, adja vissza az udvarbíró [TML V, 477 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1752:* hallottam az Birak előt ezt mondani Boda Mihájtul Furu Péternek, hogy ő Törvinyt nem ál Furu Györgynének, hanem Tekts Ispán Uram eliben fogja a Törvinyt, mivel Tiszteletes Madarasi Ur(am) is az egj haz fit reá küldötte Furu Győrnére, hogj a Teheninek a tejit vigje visza, még ez alol nem tisztult ki [Diósad Sz; WLt Kis Márton jun. (36) ns vall.]. *1779:* Valami egy hét múlva az apácák azt találják fel, hogy vegyék vissza a gyermeket, aminthogy reküldenek a vendégfogadósra s kéretik tőle, de ő azt feleli, hogy ő bizony nem adja, mert neki gyermeke nem lévén, azt ingyen adta neki az Isten [RettE 407].

3. vmi után küld; a trimite pe cineva după ceva; nach etw. schicken. *1568:* Miklosy Kato iur(ata) fassa est Ezt is latok hogy ket tyuk Jar vala az Andras Kato vduaran, gergel deakne Rea kwlde suhul meg nem talalak [Kv; TJk III/1. 235]. *1570:* Zas Gergnek Byzonsagy, Vegh Kattho Ellen Marthon porozlo, hithy Zerent vallia, hogy Jol emlekezyk rea fodor Esthwan Birosagaba, Vegh Katalin 20 fl Maradot volt Zaz Gergnek ellen, es az Byro Rea kwldeot volt hogy zalagat vegyek, De semyet ne(m) Talaltam [Kv; TJk III/2. 6]. *1592:* Nem tagado(m) azt hogy mikor meg Erteotte(m) hogy az Incatusok az En diznaymra az Nagy veolgy Erdeyeben Jobagiokat Rea kwltek volna hogy Esmegh be haytanak, hogy azkor Enis Jobagiomba(n) Enis oda nem kwldeottem volna hogy ha ot hatalmaskodnak hogy ne pacial <jak> seot az potentiariusokat megis fogyak [UszT]. *1669:* Azonban maga is írna Kegyelmed Torma uramnak, hogy ha reá küldök a búzára, adja ki [TML IV, 590–1 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz].

4. (ellenséges szándékkal) vki ellen/vkire küld; a trimite pe cineva împotriva cuiva; (mit feindlicher Absicht) gegen jn schicken. *1588:* Kendi Sandor rea kwldeoth felesegemet meg fogatta, ell vitette vaydahazara tiztartoyawal, az fiam erte ment az anyaert eo magan valtotta ky [Zsákfva Sz; WLt Luc. Barlas jb vall.]. *1610:* az Bordoson lako Kws Miklos, eskwt uolt meg Balasy Ferencz Vramnak, Vdwar hely zeknek feó Kiraly Biroianak, hogi Jobbadgia lezen ... Azert ne(m) tudatik my okbol, annak utanna fel keolt, Fejedelemhez ment, hogy azt megh ertette Balassy Ferencz Urunk ... Reá kwlde, az my Marhaiat talala, azt el dulata [Bordos U; UszT 52]. *1625:* rea kwldeòt Benedekfi Peter Janos Deakra es ky haniatta potentia mediante beleölle [Kadicsfva U; i.h. 21b]. *1705:* Másfelől pedig a Gubernium is az generál akaratjából íratott Forgách uramnak, hogy a falukra rea ne küldjön és ne pusztíttassa, annál inkább ne vágassa, mert ha cselekszi, azzal causát adván a generálnak, mindjárt hasonlót követtet az Olton és Küküllőn túl lévő vármegyékben [WIN I, 374]. *1710:* Megintette a vajda, ne irkáljon ellene, mégis nem szűnt; a vajda éjszaka ráküld, mind magát, mind szolgáit megfogatja [CsH 234]. *1749 k.:* eő Exja Circiter 60 Számbol álló fegyveres embereit reá küldvén el foglaltatta magam mint Saját örökös Curialis helyemet ... reocupáltam, töltvén ottan valami negyed Napot el, ő Exja ismét Száz ötven fegyveres embereit kőltvén fel azon Curiát reocupáltatta [H; JHb XXXIV/24].

Szk: *hatalmasul ~. 1700:* Teleki Mihalne aszoniom Nem res mobilisből tétetet maganak Cancellarista Deakokal az országh törvenje szerent satisfactiot hanem rea küldöt hatalmasul ... Kolosvármegjeben egy Kőlesmező nevű örökös falumra fegyveres paraszt embereket és azt Nemesi szabadsagomnak es az közönseges igassagnak nagy meg bàntodàsaval elfoglaltatta Jobbagimat onnat kőtve Lonara uitette [EMLt].

5. vkinek a nyakára küld vkit; a trimite la cineva; zu jm schicken. *1597:* Lakatos Mihali wallia ... Chizar Peterne egizer le vetkeztette az leant ... minde(n) testet megh tapogatta, vegre monda neki, bestie hires kúrwa te hasas wagy mondot az leany mit tehetek rolla ha ne(m) thúdom howa teznekis az vramra wallok mert eo dolga, ha zinte masút lezekis ha mikor az zewlesnek napia el ieo bizony rea kewldeom az giermeket [Kv; TJk VI/1. 70].

reküldés odaküldés; trimitere în acel loc; Schicken. *1662:* Várad várasára parancsolatja ráküldése, neutralitásra kénszerítése s a váras és fejedelem egymásnak assecuratóriájok, váradi népnek fascináltatása, csábíttatása [SKr 491 Tartalomjelző fejezetcímből].

reküldetik (végrehajtás teljesítésére) kirendeltetik; a fi trimis/delegat o persoană (pentru efectuarea execuţiei); geschickt werden (zum Strafvollzug). *1810:* a provinciális bíró admoniálya Gábor Pált, hogy ha harmad nap alatt eleget nem tészen executio küldetik reá, s akkor az elégtétel mellett az engedetlensége büntetése is fel fog vétetni [Szárhegy Cs; RSzF 100].

reküldhet vmi után küldhet; a putea trimite (pe cineva) după ceva; nach etw. schicken können. *1656:* Édes Öcsém uram, kérem Kegyelmedet szeretettel, hogy az szegény Istenben elnyugodt uram adott volt az sátorcsinálónak egy sátort, hogy csinálja meg, az melyet meg is csinált, csakhogy én eddig reá nem küldhettem, mivel sok dolgaim voltak [TML I, 8 Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz].

reakvirál visszaszerez; a redobîndi/recupera; zurückbekommen. *1718/1786:* Romlott nevű Faluban bizonyos Portioja volt el zálogositva, és verségén ugyan maga Eordőg István Uram reacqviralta [Doboka; BetLt 5]. *1783:* Midön Néhai Donat Mihally Vr ... ezen egész Portioját el adta hány forintokb(an) adta volt el és Consequenter midön Donát Farkas Vr reacquirálta mitsoda modalitást tartott benne, az az penzt adott é [Farkastelke AF; RLt].

reakvirálandó visszaszerzendő; care urmează sa fie redobîndit/recuperat; zurückzubekommend. *1772:* magok, posteritassok, Legatariussok és Successorok, Evictiot válalván egyszersmind Patai Ersebet Aszszony Hogy azon által adott Ház és Fundus, nem külömben minden reacquiralando appartinentiaknak örökös és békességes birodalmába s birásába mindennemű Legitimus Impetitorok ellen meg oltalmazza ... Magyarosi Beniamin Uramat Feleségét ... és Successorit [Ne; DobLev. II/437. 2a].

reakvirálhat visszaszerezhet; a putea redobîndi/recupera; zurückgenommen können. *1772:* által adá N Enyed Várossában s annak határiban ... minden Majorok, szánto földek kaszállok szölök és Erdök s Rétekbeli reluitionis jussat s azokon kivül is valamit Tit. Magyarosi Beniamin Uram ... azon jusbol ... recuperalhatnak reacquiralhatnak, és viszsza szerezhetnek, mind azokat jure perpetuo et irrevocabiliter örökösön birhassak [Ne; DobLev. II/437. 22].

reakviráltatik visszaszereztetik; a fi redobîndit/recuperat; zurückbekommen werden. *1776:* A mi Nehai Gerendi Lászlo Uram holta után vagy reacquiráltatott, abalienáltatott vagy melioráltatott, az is a Divisorok altal láttassék el [Ne; DobLev. II/481. 1b].

reakvizíció visszaszerzés; redobîndire, recuperare; Zurückbekommen. *1669:* protestal iteru(m) atque iter(um) eő kglme ne láttodgjék pacifice Dominiumjaban praescribalni ne legyen kesseő Ezen Protestationak virtussávalis minden Törvenies utakat el keővetni, azon Dersi joszágnak, ahoz valo minden Portioknak, Pertinentiaknak reacquisitiojaban [JHb XLVII/10].

reáláttatik felbecsültetik; a fi estimat/evaluat; abgeschätzt werden. *1783:* minden praevaricator a mi kárt a Communitas erdejében tészen rá láttatván, aztis hogy meg fizesse modo legitimo Compellaltassék [Torockó; TLev. 10/3].

reálép, reálépik 1. rátapos; a călca pe ceva; auf etw. treten. *1819:* Koltsun Josziv itas volt pipára töltött, tűzet is probált beléje venni, de ki ejtvén kezéből pipáját rá lépett, s eltörte [Déva; Ks 116 Vegyes ir.].

2. beleegyezik vmibe; a consimţi, a fi de acord; mit etw. einverstanden sein. *1669/1768:* mely Conditiokra reá lépvén Sarádi Sigmond uram, léválá mi elöttünk az huszon öt Imperialis Tallérokot [Nagyteremi KK; DobLev. II/386. 9a]. *1674:* Bánffi Sigmond Ur(am) is reá lépnék az vellek való accordára [Havadtő MT; Told. 1a]. *1687:* Kötelenden lako Andreska Simon ... akarván örökösön azon Falub(an) megh Telepedni Suki Pal ur(am) földen es neve' alat, kivánván eze(n) Andreka Simon egj ugjan Kötelendy Marusan al(ia)s Bank Peter nevü öregh embernek kiis az Suki Pal vr(am) jobbagya minden házat és egjéb benne levő minde(n) jovait es marhait holta uta(n) neki maradni, es csak azon jokb(a) keszen bele szallani, mely kivánságat megh értven ... Suki Pal ur(am) illye(n) forman rea lepek [SLt O. 39]. *1728:* sok discursus után ra lépék az B. Chéé, hogj ad Terminum Sz. Gál napra, deponallyon f 15 [Kv; ACJk 140]. *1764:* Most olyan közönséges hír foly, hogy a török úgy nem indít hadat ellenünk, ha őfelsége annuatim négyszázezer forintot ád neki, s amint mondják nagy dolog, ha reá nem lépik őfelsége [RettE 164]. *1782:* arra réá lépem, hogy én Generalis Ur(amna)k ... adtam volt 200 R forintokot, mellyet Ratiombol ki felejtettem volt ... tudodgyék azon 100 Aranyban azon 200 Rft [JHbCs Árkosi Ferenc Csáki Katalinhoz].

reáles 1. megles; a pîndi; jm auflauern. *1657:* Viszont éjszakára is hálni, mint vendégfogadóban, kezdének béjüni s hortyogtak erősen, kit én természet szerént igen impatienter szoktam szenyvedni; reálesvén azért, midőn ízesen alunnának s hortyognának, ábrázatjokon jó csapásokat tétettem [KemÖn. 84]. *1748:* Csudálkoztunk hogy jő bé az uttza ajton, különben láttuk hogy az uttza ajto kilintse mindenkor sáros, edgj alkalmatossággal rá lestük mi sározza bé, hát a' Tatár Uram sertése tsak néki menjen s ki nyitta mellyet mondottunk eo Kglmének mitsoda sertésse vagjon [Torda; TJkT III. 241].

2. titokban megfigyel; a observa pe furiş; insgeheim beobachten. *1681:* (A telekiek) A Csonakosiaktol felette ighen Injurialtat(na)k; mert marhajokat hatalmasul ezek(ne)k hataroko(n) legeltetik, kivalkeppen mikor ezek à Boxakon (?) vannak nyárban; Effele hatalmaskodasra rea kellene lesni; marhajokat bé hajtani, es az utan Törvenyese(n) eligazitani [H; VhU 161].

reálesz beleegyezik; a consimţi, a fi de acord; einverstanden sein. *1813:* hát réá lészelé te Koma, melyre viszont felele réà bizén [Dés; DLt 56/1814].

reális 1. valóságos; real, efectiv; real. *1663:* Azomban, édes Páterem, onnét belül igértették az reális correspondentiát, de innét is hasonlót kivánnak, másképpen azt mondották, abban hagyják, mert csak árnyékért nem opponálhatják magukat az hatalmas nemzetnek. Mint lehet az realis correspondetia azokkal, az kik távuly laknak, ha mi tűlünk, kik köztök lakunk, titkolódnak? [TML II, 626 Teleki Mihály Kászoni Mártonhoz]. *1677:* Kérem is nagy bizodalommal, ha lehet, tetézze azzal is igaz sinceritását, hozzám mindenkor mutatott reális affectióját [TML VII, 329 Bethlen Farkas Teleki Mihályhoz]. *1705:* azt izené, hogy akik ide jóakaratjok szerint jöttenek bé magyarok, azokat, ha ki akarnak menni, kibocsátja őket, úgy mindazonáltal, hogy azután csak úgy tartja őket, mint reális rebelliseket és mintha itt nem szenvedtenek, hanem odaki fegyverkeztenek volna őfelsége ellen [WIN I, 584]. *1707:* My ki menvén az Generalis Glilkesperg külde hét officiert be hellyettünk. Proponalva(n) ... hogy az Hadakat szállitatna megh maga ís szallana megh migh az accordanak Punctumit el keszítenók de Semmi üdőt ne(m) engedvén arra, hitet és realís parolat szóval instante igíre [WassLt Irsay István szúv-i ub vall.].

2. hű, a valóságnak megfelelő; real, obiectiv; der Wahrheit entsprechend. *1676:* Egyébaránt Kegyelmed tökéletesen elhidgye, az mint egymással ketten az én szállásombeli kertben beszélgettünk, én a mellől nem recedálok, mindenekben ahhoz tartom magamat; várom az Kegyelmed reális, egészen világos, mindenekrűl való tudósítását s ahhoz alkalmaztatom magamat [TML VII, 304 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz]. *1699:* Minthogy a' főben jaro criminalis dolgokban a' probanak Deli Nap fényhez hasonlo vilagos(na)k és elegedendőnek kell lenni: Gönczi Mihalynak penig Isten ellen valo karomkodása es paraznalkodasa vilagossan es elegedendőkeppe(n) nem constal, jollehet nemely Fatensek mind káromkodását mind panaszolkodását vilagosittyak es bizonyittak tapasztalhato realis nagy circumstantiakkal de nem elegedendőképpen: tettzet azert a' Törvénynek[a] [Dés; Jk 280a. — [a]Köv. az ítélet].

3. ~ *divízió* valóságos/tényleges osztály/osztozás; diviziune/împărţire reală; tatsächliche Verteilung. *1621:* (A) Boliaj Adamrul reaiok vgi mint keözelb valo Attiiafiakra zalot portiokban realis Diuisio nem volt [Bolya NK; JHb XXII/19. 1]. *1680/1817:* tőnek mielőttünk minden Ület hellyekből örökségekböl joszágokkal Szánto Földekből ... illyen örökös és reális Divisiot [Dálnok Hsz; BLev.]. *1717:*

Mely dologh es realis Divisio, mű elöttünk igy menven veghez ... szaz Imperialis Taller Vinculum alat, hogy ha penigh valamellyik fél, Violalna, az megh allo fél azon az megh írt summat exequaltathassa [Kük.; DobLev. I/108]. *1735:* Ha közöttünk lett volna realis divisio, arrol iratott volna Divisionalis level [Torda; TJkT I. 82]. *1740/1778:* Hogy ha az el Szőkött Jobbágyok medio tempore, haza jőnek, tehát egyik atyafi is ne tentállya Szolgáltattni, meg ő kégyelmek között realis Divisio nem lészen azon Jobbágyok iránt [Pókafva AF; JHb XXV/57].

4. ~ *nemesember* valóságos/valódi nemesember; nobil/nemeş autentic/veritabil; echter Edelmann. *1666/1701:* Mivel eö kgek mosta(n) incorporáltatnak az Colosvári realis nemes emberek közzé, hogy kötelességek odais ne légy(en) az lehetetlen [KvLt I/188 ogy-i végzés].

5. gyakorlatias; practic; praktisch. *1670:* Én Uram, ez válaszon kívül többször nem fogok neki írni, mert az nem realis, hanem igen tökélletlen ember lehet [TML V, 18 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1710 k.:* sokáig kész, tekert, felporzott puskával, strázsával voltunk, kivált Haller Gábor, az atyám és Toldalagi Mihály szállásán éjszakákon, és a jancsársággal olyan correspondetiában, hogy a bástyákon lévő jancsár, ha valami támadás esik a városban, csak maradjon helyben a bástyán, a többi pedig Haller és az atyám és a polgármester házához jöjjön, mert a polgármester realis ember, vélünk volt [BÖn. 565].

reálisabban gyakorlatiasabban; mai practic; praktischer. *1675:* Kérem azon Kegyelmedet, a mik voltak eddig, muljanak el; vegye újabban jobban, reálisabban a dolgokat és ne tettesse az eddig való diffidentia adott alkalmatosságot; ne kételkedjék hozzánk, mert hidgyje el Kegyelmed, a mi kegyelmes urunk ő nagysága a közjónak igaz javát kivánó promotora [TML VII, 12 Teleki Mihály Szepesi Pálhoz].

realitás 1. valóság; realitate; Wirklichkeit, Realität. *1662:* Nekünk is azért, ha valami realitas volna az dologban, talám értésünkre adták volna [TML II, 331 Kemény Simon Teleki Mihályhoz]. *1704:* Kire az úr csak azt felelé, hogy önagysága nem ilyen bakatellák és nugákban tartja az öfelségéhez való hűséget, hanem a reálitásban [WIN I, 242]. *1710 k.:* de nékem semmi realitast nem mondának sem vétkemről, sem szabadulásomról, hanem hogy ők azon lesznek, hogy megszabadítsanak [BÖn. 683] *1762:* ezen fatensek subinferállyák aszt, hogy vastag lett volna, s azon üdö tajban ismét meg vekonyodot volna, de ebböl azt mongyák hogy nem merik subinferalni viselósségét, sem azt consequenter hogy gyermeke lett volna, mongyák pedig ezt minnyajjon olyan fatensek, a kik azon üdöben vagy tö szomszedok, vagy szolgák, és szolgalok voltanak, a' kik ha realitas lehetett volna ezen dologban, ezt leg jobban mindeneknél tudhatták volna [Torda; TJkT V. 94].

2. valóságérzék; simţ al realităţii; Wirklichkeitsgefühl. *1667:* Ezekről mindennyi búsulásink között is ne feledkezzünk, mert coniuncta causa coniunctum periculum; de Kegyelmed keresztény realitására bizom mindezeket [TML IV, 76 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz]. *1669:* Ha azért, Uram, Kegyelmetek valami állhatatosságot vagy realitast remél bennem, kérem, ne késsenek in rei veritate tudosítani mind két dologrúl: 1. Mi az gonosz emberek vádja? 2. Mi ok viszi Kegyelmedet arra, hogy igaz atyafiságábúl tisztemtúl búcsúznom jovalja? [i.h. 406 Bánfi Dienes uahoz].

3. ~*ból* valóságosan; într-adevăr, în mod real; wahrlich. *1668:* Zólyominak most egyszer elméje fellázzadott, olyat hirdetvén szolgája, hogy az fő vezértűl, Panajottúl levele érkezett, hogy jó reményben legyen, melyet noha nem örömest hihetnék, de megvallom, valamíg él, féltem az szegény hazát tűle. Egyébiránt szolgái, nem tudom, színbűl-e, avagy realitasbúl, gratiát sollicitálnak [i.h. 294 ua. ua-hoz].

realitásság valóság; realitate; Wahrheit. *1674:* az dolgok(na)k realitassághára nezve teőtt Nemes Tanácz deliberatuma azt contineallya, hogy Szőrős András Ur(am) tartozzék megh czináltatni[a] [Kv; TJk XI/1. 333. — [a]A csatornát].

reálövöldözhet reálőhet; a putea trage (cu arma) asupra cuiva; auf etw. schießen können. *1823–1830:* Ide amit csak az elme felgondolhatott, mindent reáfordítottak az erősítésre. Oly kemény erősség is[a], hogy alig lehet gondolni, az éhségen kívül mi vehetné meg, minthogy ide közel hegyek sincsenek, ahonnan reálövöldözhetne az ellenség [FogE 178–9. — [a]A csehországi Theresienstadt].

reályukaszt (árkot) rányit; a săpa o scurgere (spre şanţ); (Graben) öffnen. *1662:* Ezalatt, hogy jól tudnák, az árok vizét elvenni hol kellene, mihelyt alája szállanának, az Aranyas-bástya szegeletire a Körösalytól fogva, a parton által ottan árkot, lyukat az árok vizére beásni hajtani kezdettek vala, úgy, hogy azt mintegy három hetek alatt az árokra rá is lyukasztanák, mellyen két-három nap és éjszakákon az ároknak majd két singnyi magasságú vize elszálla a Körösre [SKr 599].

reámarad örökségül marad vkire; a-i rămîne cuiva ca moştenire; erben. *1604:* a battianak zegeódett zolgaia leue(n), rah maratt [UszT 20/130]. *1632:* mikor Melegh Andrasne megh hala az az kicsinj melegh Girko rea marada eö tartotta, czöcz szopó koratul fogua, mosta dajkat tartot neki [Mv; MvLt 290. 74b]. *1653:* Szabó Gáspár azon esztendőben meghala, maradának négy fiai: kikre reá marada a szombatlás. El is nem hagyák [ETA I, 30 NSz]. *1716:* hiszen az eb-atta kurvája, akarkivel csináltasson magának gyermeket, es (:salva pudicitia:) akarki szegellye megh, ugyis csak Harinai Miklos lesz az neve s, csak ugjan rá marad az joszágh [Nagyida K; Told. 22]. *1736:* az Inctát az A. megőlettetheti, és Jószága reá marad [Dés; Jk 198b]. *1770:* De hogy a szegény br. Inczédi Sámuel úrra térjek, minekutána az ipja, Lészai István és Barcsai Jánosné meghalának, reámarada Magyargorbó, Baboc egészen, tövisi udvarház hozzátartozó portiókkal s szép uraságban élt [RettE 229].

reámaradott 1. örökül maradt; (care a) rămas cuiva ca moştenire; geerbt. *1827:* a Ferjéröl réá maradott Joszágot ugy az erdöket is az Exponens Özvegy éppen nem pusztitotta 's nem pusztitya, söt minden lehetö modon igyekszik azt gyarapittani [Maroskoppánd AF; DobLev. V/1109.7 Boros Mihály (43) zs vall.].

2. elörökölt; moştenit, ereditar; geerbt. *1756:* Román Györgj, Faur Thoma, és Adás Petru ut Actores Contra Mátyás Igna ut Inctum exponalyak: Ezen embernek még Néhai Atyára is Matyás Juonra egész falustol nagy gyanuságunk volt, hogy örökösi Mesterséggel, boszorkánysággal elő gonosz ember let volna, mellyel károkot, s betegségeket

masoknak tett volna; melly szerént egész Suspicionk vagyon az Jnctus Mátyás Ignára is, hogj ő is emlitet Atyáról rá maradot gonoszságokban magát elegyittené, eczakánké(n)t hintoval boszorkánysági gonoszságokból hordoztattya magát [Vályebrád H; Ks 62/22].

3. örökölt, hagyományozódott (privilégium); (privilegiu) moştenit; geerbtes (Privilegium). *1621/1681:* Mogyorosdi Marcz Peternek mostan Hunyadi Drabantunknak minemű Szabadsagos Matyas kiralytul regen adattatot lőt levele legyen az Elejnek, mely őtet is Iure Successivo illeti, kglmessen ahoz igassagat ítélvén — hadgyuk kgltekneк paranczollyukis Serio ... mivel Eleitűl rea maradott Szabadsagaban megh akarjuk tartani [VhU 322 Károlyi Susanna ad. lev.]. *1678:* Az magyar nemzetnek elejektől reá maradott szép szabadsági, törvényi folyásában hagyatnak-e? [TML VIII, 251 a fej. Teleki Mihályhoz].

reámászik a se urca pe cineva; auf jn klettern. *1799:* Minden szemérem nélkűlt az Legények nadragjába akart nyűlni tsak hogy réá nem mászott a Legényekre [Dés; DLt].

reambuláció határkimutatás/jelölés; reambulare; Flurbestimmung. *1714:* per p(rae)sentes, Authorit(a)te functionis nostrae intimállyuk Kgltek(ne)k; omni modo abstineállyon Kgltek ezután, azon határnak maga részire valo vendicatiojától és az emlitett Kolosmonostoriakot, azok(na)k pacificum Dominiumjában ne impediállya, tartván magát a reambulatiokor ki mútatott magok jussának határaig [KvLt I/211 a gub. Nsz-ből]. *1748:* mentünk Maros-Vásárhely felé a Sasvariba az alat lévő, s a memoria humána fen describált Koronkai Nobilitaris Curiához tartozott, s biratatott földeknek Reambulatiojara, s Conscriptiojara [Sásvári MT; EHA]. *1752:* az Also Csobánkaiak az Nms V(á)r(me)gy(e)től Com(m)issariusokat kértek ki ad faciem loci Szelistye ki mentenek négy ... régi Őreg Embereket fenn a határ Szelyében mezitelen lábon álva meg eskettenek még engemet ezen reambulationak emlekezetire az határ szelyiben harmad magammal ... meg is csaptanak az Utrizált Szelistye nevű helly is a Specificált nagy Barozdáig Also Csobánkaiaknak itiltetett [A.csobánka SzD; JHbK LVI/32. 7 Georgius Bálint de Csáka ns vall.]. *1769/1802:* Titt Commissarius Uramék ki menvén a Cometaneusakotis ugy mint Zalkai és Hoszszumezeieket comparealtatvan fogtanak a Reambulatiohaz [BSz; JHb LXVIII/3. 18]. *1794:* Réz Borbára Aszszony Néhai Férjét illető M:Bándi Határon lévő Szánto, kaszálo, erdő, Szőllő hellyeit ahoz értő és tudo jo hírű nevű emberekkel akarna ki jártatni ... azon kérésinek engedelmeskedvén a' melly ahoz értő, és tudo járokat elönkben állittatott, Mi azokkal kezdetűk a Reámbulatiot [Mezőbánd MT; MbK XII. 102]. *1843:* reambulatioja à Sz: Benedeki határon a Mocsáros rétekben lévö Foszto rész egy negyed részének [Szentbenedek AF; DobLev. V/1244].

Szk: *~t peragáltat. 1772:* az Exponens Ur eö Kegyelme Concellistak altal Reambulatiot peragáltatott [Káptalan AF; i.h. II/439. 7a Salamon Lapudát (40) jb vall.] ✱ *~t tétet. 1785:* az Thorotzkaiak ... 3dik Andras király Diplomáját producálván, annak vigorával tétettek Reambulatiot, Enyed, és Gyorgy (!) közt [Torockó; TLev. 6/1 Transm. 18a] ✱ *határ felett való ~. 1823:* a' Kís Almásíakkal szomszédos Faluk Lakossai, a' Kis Almásiaknak egy rész erdejeket és Határjokat Just formálván hozzájok, Határ felett valo Reambulatio uttyán ugyan el tsovázták és az erdő máigis sequestrum alat van [Alpestes H; Told. 6] ✱ *metalis ~. 1722:* Felsö Veniczén micsoda Metalis reambulatio lőtt légye(n) sok volna le irni, az őreg Ur(am) jártatta ki a határat [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. *1776:* 15-ta Augusti confluáltunk Apahidára atyafi possessorokul az odavaló portiónkra tett költségeinknek számba vételére, de az én tavalyi metalis reambulatióra küldött 33 forintomat soholt sem találtam, úgy egybezűrte-zavarta Keczeli János [RettE 368]. *1785:* Producállyuk de A(nno) 1464ben költ Metalis Reambulatiot, mellyben Civitasnak titulaltatik his verbis Mons Varkő supra Civitatem Thorotzko [Torockó; TLev. 8/1 Transm. 17a] ✱ *országos metalis ~. 1797:* a Groff Ur akkor Országos Metalis Reambulatioban távul volt [Mv; Told. 42. 1] ✱ *valóságos ~. 1729:* minekelőtte azon Controversia valóságos reambulatio által végképpen sopiáltathatott vólna szegény Itélő-Mester Sándor Gergely Vram, és a Nemes székelly Natio részérűl denomináltatott Commissarius idvezűlt Kereszturi Mihály Vram, eő kglmek medio tempore decedálván méltoztassék más Commissariusokat denominálni [K; Ks 7. XV. 15].

reambulált (határjellel) megjelölt/kimutatott; care a fost reambulat; (mit Flurzeichen) gekennzeichnet. *1769/1802:* a Hosszumezei határ La Túrka Perajelor nevű helynél vagy ároknál kezdődett a ... reambulált ... de már controversiában hozatott Határnak napkelet felöl valo vége | a Bezdédiek a praedeclárált Erdőket a réámbulált keresztfákig víz arkokig régi időktől fogva birják [Torda; TJkT III. 18, 26].

reambuláltat határt kimutattat/megjelöltet; a dispune/ordona să fie reambulat; (Flurgrenze) kennzeichnen lassen. *1735:* Mikola László ur(am) az Commetaneusokat, és Vicinusokat bizanyos Regiusok(na)k eleiben convocaltotván, azon helljet és Deszmér(ne)k ott kőrűl való határát reambuláltotta az mikoron énis jelen lévén, hallottam hogj ... égj Györgyfalvi Vajas Lörincz nevű öreg ember ... monda hite után [JHbK XLII/27 Gábriel Popa kolosi gkat. pap vall.]. *1741 k.:* Gyeke nevű egész Falum és Légen nevű falunak határai égyben foljnak, s ezeknek Köz Métái felett régen Controversia támodván, még néhay édes Atyám ... reambuláltatta volt egy darabját [K; Ks 79]. *1748:* Város szolgabirája által admonealtatta az Emptor ő Kglme à Venditort ő Kglmét, hogy ã vett Jószágot reambuláltassa, introducalvan Statuallya, de az Venditor nem tseleküdte [Torda; TJkT III. 234]. *1761:* azon Kis Berkes hellyett, melly vagyon a' Kőrtvéfáji V. Szent Iványi felé fordulo Határban éppen a' Vajda Sz. Iványi Határ Széllyben V. Sz. Iványi, és Kőrtvéfáji feles Lakosoknak jelen létekb(en) és Hítek után Reambuláltattni metáját O. Sz. Ivány felöl ki kerestettni, és ennek szélét hoszát meg méretettni nem praetermittálya légyen [Kőrtvélyfája MT; EHA]. *1794:* azon erdőknek régi Métáját ki kerestetni és reambuláltatni el nem mulattyák [Ádámos KK; JHb XIX/43].

reambuláltatik (határ) kimutattatik/megjelöltetik; a fi reambulat; gekennzeichnet werden. *1780:* reambuláltatván es Commensuráltatván a remittált Curia Gyümöltsös, Veteményes, Tsürös, es Okol Kertivel, es Tseléd házaival edgyüt, in Suis veris, et antiquis metis afigáltatván extensioja ... az Dobolyi Joseff Vram Leanya pusztaja mellett [Nagylak AF; DobLev. III/544. 1b]. *1792:* Mai napon a maga

Sors szerént való része a Conscriptio, s annak mérteke szerént újra reambulaltottván a dolog ugy jött ki, hogy a Búzának fel szántatott földből 16. kalangyára való Búza földet az eő Exlaja részére az Udvari Biro vigyázatlanságából el szántottak az Úrnak és élete párjának ki botsátott földből [Ádámos KK; JHb XIX/35]. *1801:* meg edjeztenek azon, hogy értelmes és desinteressatus Lakosok által a mi praesentiankban azon Telkekre be járo uttza a sistalando Lakosok(na)k hitek le tételek mellett igasságoson reambulaltassék [Páncélcseh SzD; RLt 0. 1].

reambulátor I. *fn* határjáró, határjárásra kiküldött hites személy; persoană care execută/face reambularea; Flurbegeher. *1745:* Reambulatorok(na)k ... denominalt(atta)k Pápai István, Koródi Samuel, Szekely Ferencz, Vajda György és Heves István Vr(amé)k Ass(ess)orok [Torda; TJkT II. 61]. *1754:* midön járták volna az igaz határát az reámbulatorok ... Stoljka Miklos égj kardal s pálczájával Roska Illje egj vasvillával elönkben állának cum protestatione meg tartoztatának, akadáljozának [Mezőmadaras MT; Berz. 18]. *1774:* a hitet letett Reambulatorokis kentelenitettnek protestatiora fokadni [Ilencfva MT; DLev. IB. 3]. *1835:* Fel Őr és Cs. Keresztur határai kőzött lévö valoságos Meta ki járása, és tisztába hozatala végett ki rendelt Reambulatorok ki menvén a differentia alatt lévö meg nevezett hellyre a Certificatus Cs. Kereszturi Birtokosok részéről Ttes Torma Josef és István Urak a' Kereszturi Határ szélben elönkbe álván a' maga szokot modja szerént solemni cum protestatione repellaltak [Felőr SzD; BetLt].

Szk: *metális ~. 1801:* Nemes és Vitezlö Iffiab Diosi Nagy István maga és több condivisionalis Testvérei L. Báro Josika Imre Ur árva özvegyét a magok, és osztozo Testvérjeik és atyafiaik nevekben és képekben certificáltattyák Kolos Vármegyének Törvényes generalis székére Oculator Commissariusok és Metalis Reambulatorok ki kérése végett [K; JHb LXVII/4. 1–2].

II. *mn* határjáró, határt kimutató; care execută/face reambularea; (Flurgrenze) kennzeichnend. **Szk:** *~ komisszárius. 1764:* Meghivattattam ezen Tekintetes Magistratus eleiben, itten impetralando oculator 's Reambulator Commissariussal exmissiojak végett béadando Memorialisnak meghalgatására: de ottan égy szóval sem indigitáltatik mi okon fognák a' Commissariusokat ki kérni, és hová [Torda; TJkT V. 231]. *1857:* Reámbulator Comissáriusokat méltoztatott a' Tisztelt felsőbbség rendelni, melly oculatio és Reambulatio mindeddig halasztodván, annak végben vitelére a' follyo Holnap 22ik Napját határozván Terminusul, ujjra is kegyesen parontsalt [Born. XVd].

reámegy 1. vhová megy/rálép; a merge în acel loc; irgendwohin/auf etw. treten. *1677:* A' Lampérti vám azoktol vétessék-meg csak, kik azon határra reá mennek; más falu határára pedig az szekereseknek eleiben ne mennyenek; alioquin az ellen cselekedö Nemes ember evocaltassék: Ha pedig Jobbágya cselekedi, törvény kérettessék reája; és juxta poenam Articulorum büntettessék [AC 247]. *1799:* (A hely) nagy része forrásos és olly Seppedékes helly lévén, hogy az eröss marha is ha réá mentt beléje kelletett dölni, ez okbol, mint mivelhetetlen helly, eleitöl fogva miveletlenül állott, és egyéb nem termett rajta hanem tsak valami rosz sáté [Gyéressztkirály TA; Ks 89].

2. legelni megy vmely helyre; a se duce în acel loc la păscut; irgendwohin weiden gehen. *1588:* Sombori Lazlo Vram Az biraianak meg hatta hogy ha az eo Jobagia barma rea megyen[a] be hayczia de azert alattomba ell boczyassa, ha az myenket meg kaphattak hat Somborra haycziak [Zsákfva Sz; WLt. — [a]Az erdőre]. *1592/1593:* az Rithi Malomhoz valo zyget Ha az dizno barmok rea menthenek is zabad volt ot heuernj az feouenyben, mert az rigen az Kys Zamos foliasa volt [Szásznyíres SzD; Ks].

3. vhová/vkihez megy, megjelenik vhol; a se duce undeva/la cineva; zu jm gehen. *1573:* Kalachsitěne Azt vallia, hogy kerdezyk volt Kapanet My dologh leot volna hazanal, Mond hogi Am kerestwryt vagdaltak az azzonyemberen haromzor Ment rea ciak egi Ingbe, Mond eo hat az te Azzonembered Nem Iambor volt hogi aytayat beh Nem teotte hogi annyezor Rea hatta Menny [Kv; TJk III/3. 65]. *1574:* Ersebet oswald kowachne azt vallia hogy Mytwl fogwa eo Margitot esmerte Jo hirben Newben volt, hane(m) Mytwl fogwa ez Istvanal Esmerkedet az myat keolt szok Rea valo zoban zegenben[a], aztis twgia hogi Eccher vgian zokat keoltetet volt vele heaba feozetet volt Ebedre es Nem Ment Rea baratywal [Kv; i.h. 382. — [a]Értsd: szégyenben]. *1658:* Azt is beszélik, hogy ő nagyságát hivatták az gyűlésben s mivel nem akar ő nagysága reá menni, úgy végeztek felőle, hogy valamennyi jószága ő nagyságának Erdélyben megmaradt az tatártól, azt mind elfoglalják [TML I, 274 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz]. *1662:* Barcsai Ákos, már a vezértől állíttatott fejedelem, hogy a kapucsi passa vele lévén, a dolgot nagyon szorgalmaztatná, ad diem 5-am mensis Octobris Segesvár városába gyűlést hirdetett vala, mellyre a pártiumbéli vármegyék rámenni fővételnek büntetése alatt nem engedtettek vala [SKr 459–60]. *1899:* Mióta elkerültem Kolozsvárról, megváltozott minden, alig ismerek már valakit, de minthogy maga ott van, egészen nyugodtan megyek rá Kolozsvárra, ha valami bajom van, úgy, mintha ott laknám még s mindenkit ismernék [PLev. 202 Petelei István Gyalui Farkashoz].

4. (hivatalos szerv) kiszáll vhová/eljár vki ellen; a se deplasa în acel loc, a porni o procedură împotriva cuiva; (offiziell) delegiert werden/gegen jn verfahren. *1545:* Egymas akarathiabol vegeze<k> punkesth vtan tizen ǫtǫd napoth hogy az koron rea menjenek Es az Jozagoth meg oziak [Fiátfva U; MNy XXIV, 216 ozdy gergel és gaspar gerebh Fráter Györgyhöz]. *1589:* Demeter deak ez Zabo Thamas feoldere ... rea ment az Varos, miért hogy varasebannis kertelt vala hoza [Szu; UszT]. *1589 k.:* Tuggia az Zabo Thamas feoldett az Zeken hogy darab feoldeczjkett foglalt es rea ment az varas [uo.; i.h.]. *1590:* Az minth pedigh az A terehre keresne az el szantott feóldet Annak az az hatalma hogj ha az Igaz latok az hatarat el jariak, es eówenek mondgíak az feóldnek valamj reszet, az mith rajta talal annak az terhe vigie el. mert Jgaszal kenalta hogy Rah mennyenek s megh lassak hatar tudo Emberekel [i.h.]. *1599:* az eo felsege missilisse nekunk serio paranchiol vala hogj igenesen rea menue el foglalliuk ... az contradictio semmit nem fogna [Pocsfva KK; JHbK XIV/37]. *1620:* Attunk erre iambor Nemes embereket hogy ez sententia leuellel ra mennyenek az J. Joszagara, es ha leszen marhaia elsöben azbol, ha nem leszen, vetesseből satisfactiot impendallyanak az Actornak [Zsögöd Cs; BLt 3]. *1698:* A Rosa Hegy tetőn, maga Szőleje felett Horvat Sigmond, uera et absoluta sua authoritassabol egy darab földet elfoglalva(n), árkolva(n) kertelven communi consensu vegeztük hogy ket Tized rea menven, vagattassek le, töltessek be és annihilaltassek masok peldajara [Dés; Jk 268b]. *1717:* az lakojnak okrit tiltot-

ták volna megh az Császár eo Fge Portiojáért, az Esküttek rá mentek, osztán Janka Gyeorgy maga intette illye(n) szokkal itt ne tolvajkodgyatok [Kál MT; Berz. 12. 92/129]. *1821:* már itt a Teks Tisztségtől (!) azt a' kérdést bátorkodunk tenni, hogy vallyon a' Falusi Biráknak, Szabad volté a Nemes Ember Turmájára réá menni ugy láttyuk, és érezzük, hogy ez a Nemesi Szabadság meg Sértődésével esett meg [M.zsombor K; Somb. II Sombori Farkas kezével].

5. vkire/vkinek házára rátámad; a se năpusti asupra cuiva/a ceva; jn/js Haus angreifen. *1568:* Ezt lattam hogy az Kadar Markos leanya oszue haborodot vala az nemetneuel azon az anyokys meg Juta Kadar Markosne es Rea mene az nemetnere [Kv; TJk III/1. 214]. *1573:* Philep Ghereb zekely Jllyes Jobagy ezt walla, hogy Almady Andrast Senky nem Bantotta, Senky sem Menth Reays [Simontelke BN; RLt O. 5]. *1585:* Nagy Janos vallia Biro Mihalis azonkepen zidta seot biro Mihalj egy zekerczewel Akar vala Rea Menny Istuanra [Kv; TJk IV/1. 537]. *1596:* ez mostani 1596 ezt(endeo)be mindzenth napian az J rah menth Arra az hazra melybe lakott s lakik fia vthan, az haznak erezibe egy feízeúel le verte verebe keúerte [UszT 11/81]. *1599:* mihelt el irkeztek Jobbagy, minden tartozasnelkwl az en Alparethy hataromba Jobbagimra rea menth fegyueres kezzel verte, vagdalta, es vagdaltatta Jobbagyimath [Dés; Eszt-Mk]. *1606:* 1605 eztendöben Zent Jakab nap tauat ment rea Kws gaspar new lakomra, Aitaiat Chiakaniaual be teöruen Chiakaniaual verte az mint Akarta azkoris beteg volt mostis beteg faidalmat p(ro) flor 25 feöl nem vötte volna Az Jnuasioiert az hatalomnak terhen vagjon [UszT 20/97]. *1635:* egj darab szeker Laitora faual reja ment verte es kóuekkelis hagigalta [Bece AF; Told. 1a. II]. *1686:* Máté mihok rea mene az Kereszturi Mihaly ur(am) Béressére Láncsás kézzel hozza vagdala [Mezősámsond MT; Berz. 14. XVII/15]. *1730:* Goltner Andris reá ment Szőlödinére, és oszve banyalodván mindkét rendbéliek egjmás ellen támadván verekettek [Kv; TJk XV/7. 85–6]. *1752:* egy Közep Ajtai Vajda Mihálly nevü Jobbagya egy olah Legeny szolgajaval Posztó gunyát véven magára kardoson eczakának idein egy Marton István nevü Közep Ajtai Szabad emberre ra megyen aszt aluvo agyabol fel zaklattya, firtatni kezdi pénzért, palinkáért szalonnaert egy bivaját ele vitte hogy aszt le üsse [Nagyajta Hsz; ApLt 3 Donáth György Apor Péterhez]. *1807:* a' Nyavalyás Colonusnak Házára réament, ötet meg verte, meg pofozta [Balázstelke KK; DLev. 4. XXXVIII].

Szk: *erőszakosan ~. 1707:* Mivel Gyerőffy György Ur(am) megh hagyatott Eözvedgye Tekintetes Kemény Kata Aszony Kolosvary Házat Kegyelmes és Specialis Protectionk alá vettük: Annak okaert Lovas Hady Tiszteink(ne)k s directiojok alatt lévö Hadaink(na)k parancsollyuk hogy ã megh irt Aszony Hazára erőszakossan reá menni Seott hatalmassagokot exercealni Károkat javaib(an) avagy akar melly Joszágab(an) el követni semmikeppen ne méreszellyek [Ks 11. XLVI. 17] ✱ *fegyveresen ~. 1762:* Kitsoda ment réá fegyveresen, és fegyveres sokaságal, azon Házra? [H; JHb XXXV/51 vk]. *1827:* éppen éjjel történt az én Falusi biro koromba mikor az Exp(one)ns Aszszonyt Néhai Férje lako össi Curiájából Ladamotsi Horváth János Ur fegyveresen a Curiára rá menvén ki kergette [Maroskoppánd AF; DobLev. V/1109. 17] ✱ *fegyveres kézzel ~. 1766:* Josika Imreh Uram Januarius holnapnak, 27 Napját követő éjtzakán fél éj tájban maga mellett lévő feles számbol állo emberekkel fegyveres kézzel Udvarházomra és Curiámra ... réá ment bé menvén ott lévő embereimet szélyel kergette [H; JHb XXXV/54] ✱ *hatalmasul ~. 1615:* Toth Mihaly Derzej Jobbagi ezt ualla ... Eztis tudo(m) hogj magiar orzagbol be yóue az vezedel(em)be Pete Martony Szalla Köblósre az Nagy Georgy foldere, es Tholdalagy Georgy rea ment hatalmassul, s megh foghta az mas ember földén [M.derzse SzD; Törzs]. *1655:* kíre egy hordó borát s hogy néki nem adá szolgáival rá mene házára hatalmasul, s ot meg veré [Pagocsa MT; TSb 21]. *1722:* Sombori Mártan eö Nga Tulajdan Földin huva Tudni illik az Exponens Melgös Vrnak csorda Barmát halásra hajtani szokták hatalmasul Fegyveres kezzel azan Csordátt pásztorlo embereire ... estve késön nap haladatt után ráment [Mezősályi MT; Ks] ✱ *tolvajul ~. 1650:* fenyes nappal Duda Miklos Tolvajul ra mene az Bella Ferentz házara, az ereszi ajtaiatis mind le ronta [UszT 47/1] ✱ *vmilyen fegyverrel ~. 1782:* rea mentek vala puskával, kardal hogy teten verik [Szőrcse Hsz; HSzjP Donat Győrné Tompa Kata (60) ns vall.].

6. (földet/termést) erőszakosan elfoglal/birtokba vesz; a lua în posesiune (pămîntul/recolta) prin violență; (Feld/Ernte) mit Gewalt in Besitz nehmen. *1592:* (Az alperes) Nem tudo(m) honatt walo Jndulattboly ment Rea egy Jrtas feoldemre mely feoldet ennekem osztas zerent attak wala az oszto birok hatart attak wala benne, aznak az megh allasara hwzeon eot forinth keotellett wetek wala keozink ... w pedigh Nem gondolwan az Jgassagott az keszink walo keotel wetest attyafiwsagott ment Rea es kj foglalta keze(m)beol [UszT]. *1595:* Balint Albert ment egy feóldemre, mellyet megh zantott ... az eleótt úalo ydeókbe bekeseges vrasagaba voltam, vgj uagio(n) hogy az el múlt 1594 eztendóben vgj minth gymeólchy olto boldog aszony nap taiba, menth volth rah ugyan az Dauid deak Jspannya, ugyan ott talala(m) zantotta, Ky tiltam belwlle, rais hitta(m) az ok adasara [i.h. 10/53]. *1610:* Ezert hittam teóruenhez ez It hogi in anno 1609 Zent Janos nap tauat, ment ra egi szena fwuemre es szenaiat az megh irt szena fwreöl el takarta elis uitted [i.h. 12a]. *1647:* Vagion egy darab Tilalmas Erdejek, Epittesre valo de ereo szakkalis az szomszedsag rea megyen, puztittiak vesztegetik [Teremiújfalu KK; BK 48/16]. *1720:* Czegei Vass Daniel uram Kglmedet Getzi Pap Laszlo uram legitimo modo admonealtattja, super eo hogy ... ne potentiariuskodgjek a mellj Haz hellj compellaltatikis Geczi Pap Istvan Haz hejenek arra rea ne mennyen bele ne szalljon via facti, mert meg nem engedik [Szentgotthárd SzD; WassLt]. *1818:* az Exponens Ur(na)k Monostorszegi Tilalmas erdejére réá Mentél, abbol ép fent állo Nyers fát vágtál melly hatalmas Cselekedetén rajta tanáltatván el fogattattál [BSz; BetLt 6].

Szk: *erőszakosan ~. 1801:* Lá Strímturj nevü hellyen Providus Kornye Togyernek régi tiszta mezeje lévén s annak jussa utánn a körülette lévő Erdöt írtogatván Nemes Burzo Szímíon erőszakoson réá mégyen [F.szőcs SzD; TKl Páska Sztyéfán (42) col. vall.] ✱ *fegyveres kézzel ~. 1580:* Zanzandekkal fegiueres kezzel reia mentenek az en tilalmas Erdeomre [LLt]. *1732:* Nehai Groff Bethlen Lászlo Vram eö Nsga egy alkalmatossággal, mikor a Controversiáb(an) lévő hely bé volt vetve, minden udvari Cselédivel, edgyütt fegyveres kézzel réá menyen a helyre, Gabonájokat kit le arattatott s el hordatott Bethlenben, kit el gázoltak, az után mind birta maga életéig, mostis posteritassi birják [Omlásalja/Szentjakab SzD; TSb 51] ✱ *hatalmasul ~. 1590:* azok az megh newezet feoldek mi reánk

szallott feoldek voltanak benneis voltunk szantasunkba(n) eo penigh soha Nem birta ez eleott hane(m) az teorwenj keozbe(n) rea ment hatalmosul ezen 1590. Vrnap tavat [UszT]. *1625:* az Alperes rea ment ugi mint hatalmasul s megh kaszalta kaszalo szena fwuunkeőt el hordotta [i.h. 132a]. *1672:* Ezen Erdóre rea menven hatalmasul ... az edgik szeker s szan megh szaladva (!) el menven hogi annak az nyoma(n) el mennek aranykutra es fel Circalnam kik Czelekettek volna ... az szannak nyomat Egi hites Polgarral edgiűt követök [K; SLt P. 18] ✱ *haza törvénye ellen ~.* *1667:* a' Bekas Pataki szeolő hegjen leuő szőlőmre az Dnus Inctus ennek az hazanak reghi be vőtt szokása es Törvenye ellen rea ment [Kv; RDL I. 148a] ✱ *hír nélkül ~.* *1625:* egy feőldemre ... igy hirnelkul reà ment es az megh szantassal occupalni akarta [UszT 66a] ✱ *törvény nélkül ~.* *1603:* Miuel hogi igi törwën nelkwlt rea me(n)t s maganak igi foglalta azt a rèzet az nagi hatalo(m)nak terheuel keuanom meg magamnak es az oltatol fogua ualo haznayt böczitüeuel keuano(m) meg magamnak [i.h. 17/5].

7. (állatot) elhajt/rabol; a lua cu forța (animalele); (Tier) stehlen. *1590 k.:* Az En Timafalwy molnomnak az felseo gattianal, Ludaym fiaywal Egyeteomben ot Jarwa(n) az viz mellet az En saiat feoldeme(n), rea meont es ketteot vàgy harmatis megh vteot benneok, es el vittek [UszT]. *1592:* az Jnctusok Jobagi oda az Nagy weolgyre az En diznaymra rea meontek [i.h.]. *1652:* az el mult napokba(n) ualami latrok rea menuen a' Gyalui hauaso(n) leueő sertes marhainkra, egy nehan számut elis uittek uolt bennek [Berz. 7]. *1660:* minden eokreimet az mezeőre ki haitatuan egy gyermekkel Eger Banczi nevűvel eokreimre hatalmasul rea menven mostanis azon hatalommal oda tarttya nekem szegeny embernek nagy karomra es fogyatkozasomra [Kv; TJk X/3. 280–1]. *1756:* Udvarbéli Lovaira ... délután fényes Nappal kik mentek réá, és kik edgyiket ki választván, s Vas békobol ki vévén magokkal el vitték [Bácsi H; BK vk].

8. (haddal) megtámad; a ataca (cu oastea); (mit Armee) angreifen. *1605:* csak az tegnapi napon is, tudja csak nehezen tartóztathattuk meg az hadat[a], hogy Medgyesre a várasra reá ne menne [SzO VI, 11 Az erdélyi nemesség elöljárói Nsz városához. — [a]A hajdúságot]. *1614:* Onnat elszaladván, Mihály vajda béméne vissza Havaselföldébe, de oda is reajöve Zamoyski János, az nagy lengyel cancellarius nagy lengyel haddal (mivelhogy Lengyelországra is reament vala), és ott is igen megveré, hogy onnat is elszalada [BTN[2] 49]. *1653:* A nyár mind csatázásban telék el inkábban. Hanem kisasszony-havában Báthori Sigmond is készülni kezde hogy a bassára reá mennyen [ETA I, 43 NSz]. *1662:* Ugyanezen 1653-ban, ottan kikeleten (hihető porta engedelmébül, ha magátul Lupuj Máté vajdát extirbálhatná, kiűzhetné székibül), ottan kikeleten feles kozák s tatár segítségével Havasalföldre reament vala [SKr 324]. *1674:* a' Deakok nagy hamar vizza jöve(ne)k Örmenyesre, megh irák 'a dolgot 'a Feiedelem(ne)k postan el küldek, az után az Colosvári katonak(na)k parancsolt a' Fejedelem azok rea menvén, két felöl ütötték megh Mezö Szilvást, ugy foglaltak el s az Asz(ony) Kamuthi Miklosne Asz(onyom) szolgái Szaladva Szaladtanak [Mezőörményes K; JHbK XX/20]. *1704:* Ma jött levél Brassóból, akiben írták, hogy a kurucok megfelesedvén rá akartanak volna menni a Graven úrral lévő hadakra, de a mieink praeveniálván, egy hajnalban rájuk ütöttenek, és őket készületlenül találván, kétezeret bennek levágtanak, a többit dissipiálták [WIN I, 80]. *1710:* minden munítióit, prófontját, tábori eszközeit, a fővezérnek minden sátorát, cancelláriáját, nyolcvan öreg falrontó ágyúkkal elnyerének a keresztények. És hevenyiben rámenvén, Eszék városát megostromoltatá, azt is megvevé[a] [CsH 202. — [a]1687-ben].

9. (paráználkodás céljából) ráront; a se arunca asupra unei femei (cu scopul de a întreține relații cu ea); eine Frau angreifen (wegen sexueller Beziehung). *1597:* Nemethi Mihalne Martha vallia. Az Veres Pal mostoha leanya zaiabol hallottam az sewteo hazba mondotta ... hogi rea megien neha veres Pal az paplant le wonnya rolla az inget fel emeli [Kv; TJk VI/1. 84]. *1723:* Ezt hallottam Mariátol, hogy Timofi ... az ágyába reá mént és akkor páráznaitotta meg őtét [Szásznyíres SzD; Ks 27. XVI]. *1823:* az egyik fiam Lupuj haza jövén azt mongya: Jaj Anyám Mit láttam Csernátoni Samuel réá mént Vas Ágyira Szémeimel néztem a mig erő szakot tétt rajta [Radnótfája MT; TLt Praes. ir. 65/827 Sütö Parasztyiva (40) vall.].

10. (lidércként/kísértetként) megnyom; a apăsa (în chip de strigoaie/stafie); (als Gespenst) bedrücken. *1630:* miolta az Perleodes Jndultatot az Szasz Martonne hazanal hallottam, hogi azt mondta volna Nagi Peterne hogy eo beteg leuen almaban latta hogi teorök Györgyine rea ment volna [Kv; RDL I. 20 Fodor Lukachne Orsolia azoni vall.].

11. földdarab vhová/vmire rúg; a se întinde spre ...; (Feld) irgendwohin reichen. *1696:* Eger közе labjan földek labjai mennek rea (k) [Szemerja Hsz; EHA].

Szk: *lábbal ~.* *1643/1770:* Holványban 1 föld a' Földek lábbal mennek reá [Retteg SzD; EHA] ✱ *véggel ~.* *1737:* Kis Marjai Albert Ur(na)k adatott egj darab gaz örökösön Sz: Benedek felöll Város nyilai mennek reá véggel [Dés; Jk 477a].

12. (víz) vmerre kiárad; a se revărsa spre o anumită direcție; in eine Richtung über die Ufer treten. *1723:* a marha legeltetö Falu közönséges Berkire hamaréb kivét csak közönséges ár Viz idéjén is a Kükülló Vize, és azt nagyob mértékben borittya el, iszapollya, lyuggattya s vesztegeti az ár Viz, miólta ez a Malom ide épitetett, mint sem annak elöttе; de ellenben a Berek eleje nevü Közönséges Kaszáló Rétnek Hasznára vagyon inkáb ez a Malom, mint sem ártalmára, mivel mig ez a Malom nem volt, inkáb réá ment az ár Viz [Sövényfva KK; MbK 150]. *1770:* Malomnak való hellye semmiképpen nem lehet ... ha szinten az Mgös Exponens Ur régi Malom árkábol folyo viz réá ment volnais, mindazonáltal az ujj malom kerekinek bé kellett volna iszaposodni [Nagyrápolt H; JHb XXXI/17. 8].

13. (eső) vmire reáfolyik; (despre apa de ploaie) a se scurge pe ceva; (Regen) fließen. *1597:* Var Gergely wallia mosta(n) az chiatorna kewllieb wagion wetwe s az pincze thorok felet egy vendegh heazat vagion chinalwa(n) hogi az viz rea ne mennye(n) [Kv; TJk VI/1. 80].

14. vmely összeg rákölttödik vmire; a fi cheltuit (o anumită sumă) pe ceva; (eine Summe) für etw. ausgegeben werden. *1585:* 26. Octob: Az Tömöswary Bassa Czhyauzza Jöue Feyedelemhez Vrunk paranczhyola, hogy gazdalkoggyunk neky, Elsö Nap Ebedere fozettwnk Halat az varosseböl fözettem Eles (!) lewel Bors Saffrany ment rea d. 10 [Kv; Szám. 3/XXII. 67]. *1619:* Írtam volt Felségednek, hogy Halepből várunk egy áros embert, ki azfélét hoz, az is azközben megjuta, és azmit hozott onnat, ím külön Felséged meglátja: 20 vagyon külön, attól vöttem, ez volt mind az színe. Ez 57 türkez eggyel-mással, Kegyelmes uram, egészen reament az 100 forint [BTN[2] 294].

15. (bizonyos összeget) elér, felmegy (vmely összegre); a se ridica (la o anumită sumă); (eine Summe) erreichen. *1670:* Bethlen Jánosné Radnóton nagy sopákodással (!) mondta ... az fejedelemasszonynak, az Istenért, úgy halljuk, eladta Nagyságtok Husztot, de nem hiszem, tudta volna Nagyságod Husztot, micsoda hely; én sokat laktam ott s tudom, bizony reá megyen negyven ezer forintra az jövedelme [TML V, 376–7 Bánffi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1705:* A szebeni fiscalis proventust calculálván az urak, reáment circiter 50 000 forintokra, de a Comissiótól béadott lista szerint tízezerre sem ment [WIN I, 469]. *1808:* egy cselédnek Esztendei fizetése igen könnyen rá mégyen 100 v. farintokra [Szászerked K; LLt Szent Mihelyán Toma (33) vall.]. *1809:* A' Gyümöltsös kert Esztendei haszna, le huzván a' le huzandokot réá megyen Circiter Hf. 50 [Algyógy H; Ks 75 Conscr. 15].

16. vmely mennyiségű anyag/hozzávaló belemegy/elfogy; a fi necesar, a se consuma (la confecţionarea a ceva); (sämtlicher Stoff) gebraucht werden. *1585:* 15. Octob: Czhynaltatta(m) ket hal tarto ladat Eöreget az var alat valo Molnar mesterrel fwrez dezka me(n)t rea az kettöre 17 tezen f. 1 [Kv; Szám. 3/XXII. 76–7]. *1674:* 12. Febr(uarii) Horváth Adamnénak egy darakaly Tokot szabot Jnczedine Aszszonyo(m) ment reá huszon egy sing s egy fertály ul. 21 fer. [Utl]. *1829:* Az utza felöl valo kertet meg rénováltattam ment réa 15 Deszka 800 sendely [Pókafva AF; Born. F. la Bod László tt szám..].

17. beleegyezik/rááll vmire; a fi de acord cu ceva; einverstanden sein. *1583:* Myertt Illien eczczaka chelekedtek ezt Illien titkonn egimassal wegezwen mentenek ra [Kvh; HSzjP]. *1598:* hizem az egiz orzagban talal kegd egj uagj ket igaz Istenfilö iambort, az kjre rea bizhattja dolgokat a zeginj aruaknak, mert erre, uagj akarjuk uagy nem de minden embernek rea kel mennj [BálLt 51 Kowachoczy János kezével]. *1625:* ha megh napoza annak a Jobágjnak teöruiniet en kez uolnek reä mennj [UszT 30a]. *1648/1687 k.:* A' Somosdi megye béli Vraimék szolitották vala elönkbe ä Csokai Vraimekot ugy mint megye feleket ä Praedikátor házánál valo Csürnek épitése felöl ... à Csokai Uraimék réá mentek hogy ez után a Csürnek építésinek harmad részit fel vállalták [MMatr. 87]. *1655:* ha eö kglme Csepreghi Mihály Uram ezt cselekszi, hogy soha elö nem vészi azt a levelet én ö kglmevel megh egyezvén megh követem igy, megh bocsásson Kgld Edes Csepreghi Uram, a' mitt mondottam s cselekettem az bizony nem ugy vagyon, erre rá megyek, ha ö kglme is rà megyen [Kv; CartTr II. 896 Petrus Lázár al(ia)s Örmény de Dios (45) ns vall.]. *1691:* A főispánok ö nagyságok s ö kegyelmek sold-pénzt intimáltak, hogy ígírjen az vármegye, de nem mentünk rá [SzZs 724]. *1778:* Lévén controversiája csíkvárdotfalvi esztenatársaságoknak, közönségesen mü elöttünk lépének szép egyezségben, hogy rectificálják tizenhárom fontjával; bizonyos napon végbenmegyen. Az pásztorok is rámenének; készek lesznek mindenkor [Taploca Cs; RSzF 182]. *1807:* az vetés a mi a Földben vagyon, azt ugy által vészem, hogy az hellyet mikor viszszá mégyen az Joszág annyi vetést adgyak; ha pedig ... ugy nem adgyak, hanem Béres ökret, s egyebet végyek által, noha nem örömest arrais tsak réá mégyek [F.detrehem TA; Ks 65. 44. 11 Kemény Ignác nyil.].

Szk: *esküvésre ~. 1589:* Hozzw Janos es Schnelcer Leorincz meg eskeggyenek, hogy valamy Newel newezendeó Jowait tudnák Herceg Jstwannak es felesegenek eleó hozzak ... Mely eskewesre ez ket wraim Hozzw Janos es Schnelcer Leorincz Rea Menven, es ereós hittel megh eskewen, illien Jokat hozanak eleonkbe [Kv; KvLt Vegyes I/2. 29] ✱ *kondíciókra ~. 1668:* Melyhez képest fel menvén Dévában, ő kegyelme mindazokra az conditiokra reá ment s az dolog is az mi kegyelmes urunk parancsolatja szerént végben ment, melyről akarám Kegyelmedet tudósítani [TML IV, 268 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1710:* A rab urak időt kérvén magoknak, midőn a reversálist elolvasnák, noha magok ártatlansága már napfényre jött vala, és nem olyan megköttetett szabadulást, hanem inkább méltatlan szenvedésekért Isten s világi törvény szerint méltó satisfactiót érdemlének vala, mindazáltal a szükségtől s szabadulásoknak szerelmitől kénszerítetvén, készek lönek több minden condítiókra rámenni [CsH 131] ✱ *konföderációra ~. 1710:* Az angliai király könnyen rá is mene a confoederátióra, mert Jacobusnak, az előtte való angliai királynak leánya, ama dicsőséges hírű Mária királyné vala felesége, Jacobus penig a jesuitáktól megcsalattatván, alattomban pápista lett vala [CsH 218] ✱ *szabad akarat szerint ~. 1652:* Ere penigh maga szabad io akarattia szerent rea mene Nagy Andras fel aduan my keoz birak nekj az heőtetőt es ereős heottel megh eskeouek hogy ilete fottáigh semmi eodeo foltaban az Gavai Peter Vr(am) es posteritassj feoldekreól es neuek alol semmi forma(n) el nem szeokik buydosik idegenedik hanem eo kglket holtig szolgalia [Sófva BN; Ks 41. E. 22] ✱ *törekedésre ~* békéltetésre/egyeztetésre rááll. *1600:* leorinch peter hog teorekedik keoztwnk a teorekedesre rea menenk, azt mo(n)da az alperes, hog semmith Egyebeth Ennek(em) teorueni nelkwl meg ne(m) ad, hane(m) chak a mi a meg holt felesege(m)nek ami marhaia eo nala vagio(n) [UszT 15/177–8].

18. törvény elé állít, perbe fog/idéz; a chema în faţa instanţei; vor Gericht rufen. *1571:* chychyo petert az lw pastor el erwen az .k.tek varosaban megh tartoztatot mynt ollyan Embert, kynek .k.etek teorwentis hagyot dolgaban ... de mynd az attya es attyaffyay annyra fwtottak dolgat hogy az pereseket myndenkeppen megh elegetettyk hogy ewk rea nem mennek s nem perelnek [Kővár Szt; BesztLt 3528 Clemens Jspan és Francis(cus) Zalokj p(rae)fecti arcis Keowar a beszt-i bíróhoz és esküdt polgáraihoz]. *1590 k.:* az eö Batthia zagoni mihaly Ennekem verem húllasaert serelmembe Jgert wala Masfel forintotth kinek meg adasanak napia wala, keöteleis wala hat forint ha meg Nem adna az meg Mondotth napra, azert az zagony Mihaly az napra meg Nem ada az kötes zeörent ra menek hogy Jgazat weögiek mert magat Jgy keötte wala [UszT]. *1671:* mindazonáltal levele által tudosithatná, vagy egyéb aránt-is a Tiszteket annak módgya szerént arrol, hogy továbbá-is tarcsák meg a' foglyot ujjobban, mivel rá akar menni, in tali Casu post quindenam nyolczad napig ujjobban tarcsa-meg a' Tiszt, de akkor osztán végképpen igazodgyék-el dolga [CC 78–9]. *1677:* Jo fü vidékire senkinek Jobbágyi bé ne fogadtassanak, és ha ollyan találtatnék, az Ispánok, és Vármegye Tisztei sub missione Officiorum reá mennyenek, és restituállyák, comperiáltatván elöttök a' dolog, ab ulteriori litis processu [AC 221].

19. pert indít vmiért; a porni un proces pentru ceva; Prozeß anfangen. *1708:* Az mely két ökör vólt Verebesb(en), sokat faratta(m) erette, rä menvén heted magammal el esküttem de bizony ösztövérek [Kozmás Cs; ApLt 5 Molnár István a fej-hez].

20. (törvény előtt) megjelenik; a se prezenta/înfăţişa (în faţa instanţei); (vor Gericht) erscheinen. **Szk:** *törvényre ~.*

1588: (Sombori László) keoz helyen vr mezeon hagyoth helt az teorwennek hogy fogot nepek lassanak teorwent benne En azokkal rea mentem az teorwenyre oth varwan az mas felth mind nap estig de rea nem Jeowenek az teorwenyre kireol en tudomant teottem hogy en kez voltam minden igassagomal raytam nem mwlth hanem eo raytok mwlth [Zsákfva Sz; WLt Luc. Barlas jb vall.]. *1645:* Tórma Peter Vram megh igirte volt az falunak hogj az Teöruinyere rea megjen vellek eggiűtt Nemegjere, de ige(n) hirtelen búsulás iruin eo keglmit, el kelletek innet mennie, Immar touab kel az dologhnak haladnj; es megh tartatnj ez megh fogot embereket [Kisbudak BN; BesztLt 20 Retteghy István kezével]. *1671:* Lévén ez az szokás-is az Regius funduson lévő Városokon és Falukon, hogy némellyek meg-fogatván valamely embereket, törvényire rá nem mennek, és igy a' fogoly sok ideig az fogságban nyomorog, sőt meg-is hal a' fogságban, végeztük azért Nagyságod Kegyelmes tetczéséből, hogy ha kik foglyokat tartatnak-meg, ad quindenam mennyenek reá [CC 78] ✱ *(vmely kitűzött) napra ~. 1565:* Ha valamely fel, ez Napra[a] rea nem menne ez dolognak Rendi tartasa zerint valo vegezesre had, es feyedelem dolga, ky vetetwen beleolle, az feel, az masik feel ellen, harom zaz forinton maraggyon Tabla Teorwenye zerint, kett reze feyedeleme, harmadik az perese [Kv; BesztLt 42. — [a]Ti. a kitűzött napra]. *1571:* Touabba ott az kegteok varosaban tartotta volt megh eg' Ember vayda Benedeok louatt, keged Napotis hagiott volt benne: hogy az Napra Rea menne mykor az az Embeor Eoueüe akarna tennj De myuel hogi olj nagi arya volt Jth nalunk az Zamosnak, hogy Eoteod napig senki altal nem meheteott Rayta mégh haionnis, El nem Erkeozeott akkorra [Dés; BesztLt 10 St. Teoreok Judex Desien(sis) Gr. Timar beszt-i bíróhoz]. *1598:* menek az falús birohoz, kęręm hogy meg ne zabadicha teórúeny latatlan az choúat, teórúeny napotis hagia ben(ne) my Arra az napra ra me(n)tink, sem Jeott sem kyldett [UszT 13/18].

21. (kötelező munkára) kiáll/megjelenik; a se prezenta (la muncă obligatorie); (zur Pflichtarbeit) erscheinen. *1586:* wagyon ket Malom az falw patakan azt hagyok keozbe lenny keozeotteok hogy ha My Epwles zewkseg lezen Reya az keoz Jozagbol Epychyek Meg Es ha Mellyk Jobbagya Azt Nem akarna hogy Reya Mennyen Az Epytesre Az Masyknak Byraya Mynden Teorwyn nelkewl harom foryntot vehessen Rayta [Gyerőmonostor K; KP].

22. nekifog/kezd a munkának; a se apuca de lucru; die Arbeit beginnen. *1589 k.:* Tudom azt az Gyepu cziere dolgaban hogy megh tiltok vala az malom gatnak czinalasara, es mikoron rea menteonk volna az gat czinalasra le vagok azt az czieret [Szu; UszT].

23. rátelepedik (az örökségre); a lua în posesiune (moştenirea); (Erbe) in Besitz nehmen. *1607:* Vagion egi bizonsaga arrul az Alper(es)nek hogi zabadda hatta uolna[a] hogj ha rah nem megie(n) az nylra zolgalni el vehessek, ki techik azert hogj az eó maga zauahoz kepest vettek el, ha megh eskezik az J. falú haro(m) ember altal hogi Zabadda hatta velle: el vehettek Ha pedig most rah megie(n) az nylis kezenel marad az Actornak [UszT 20/80. — [a]Ti. a nyílföldet az Actor Veres Márton].

reámehet 1. odamehet; a putea merge în acel loc; irgendwohin gehen können. *1595:* Az húl azt mo(n)dgia rah ne(m) mehette(m), azt mondo(m), zabado(n) rah mehette(m) oka ez ... tizedebe birta [UszT 10/71].

2. (víz) reáfolyhat; a putea curge pe ceva; (Wasser) darauffließen können. *1772:* (A malom) silipestől le süllyedett, s régtől fogva ugj vánszarog, mikor a' Silipet egjszer egyszer foldozzák, s valami kevés Viz mehet reá [Kük.; JHb LXVII/249–50].

3. megjelenhetik (egy bizonyos napra); a se putea prezenta (la o anumită dată); (zu einem Termin) erscheinen können. *1677:* Feleségem mikor kelhet fel, nem tudom ... Igy ha szintén akkor felkelhetne is, de mentest útra nem vihetem. Csak Kegyelmed olykorra rendelje az terminust, hogy reá mehessek, mind feleségemmel együtt jelen lenni el nem mulatom[a] [TML VII, 338 Teleki Mihály gr. Csáki Lászlóhoz. — [a]Keresztelőn való megjelenésről van szó].

4. elérhet vmit; a putea obţine ceva; etw. erreichen können. *1793:* Diosadbol az ki osztás végett küldött pálinkat égy Hordo Borral viszszá küldötte az Vajda mivel Semmiképpen az Emberek fel nem vészik probálta Székely Josef is ot létib(en) hogy ki oszthassa de rá nem mehetett s még az Guberniummal fenyegetnek ha erőszakoson rájak vetyük [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.].

reámenés (erőszakos) elfoglalás/birtokbavétel; luare în posesiune (cu forţă); (gewaltsame) Einnahme. *1593:* Aztis az en Jobbagio(m) megh valtotta[a] hatalmasul rea mentenek az rea menesert 24 Gira(n) vagion kwleon kwleon mindenitek [UszT. — [a]Ti. földet]. *1596:* ez elsozery Rea menesert az minor potencyan wagyo(n) liceat plura loqui [i.h. 11/6].

reámenetel vmi után való elmenés; plecarea undeva cu scopul de a aduce ceva; (nach etw.) Gehen. *1726:* tudom azt hogy edgyűtt vegeztenek azon bornak rea menetele es el vetele irant [Mezőbánd MT; Berz. XV/19. 4].

reámenő vmely összegre rúgó; care se ridică la o anumită sumă; bis zur Summe von *1679:* Zólyomi Dévát igérte oda, bizonyoson végére mentem, egész Hunyadvármegyével, azonban az egész hódoltságot az váradiaknak, hogy a Szamos legyen az határ, azonkívül négy vagy ötszázezer tallérra reá menő, a kit igért [TML VIII, 592 Székely László Teleki Mihályhoz].

reámereszt (tekintetét) rászegezi; a(-şi) pironi (privirea); etw. anglotzen. *1637:* mondom neki hogi Istua(n) Uram ezt az liukat be czenallia kgd it mert en nem szeretem, s monda az felesege hogi be vagjo(n) az Czenalva, s az Ura czak rea merezte az szemet, az felesegere, s en monda(m) hogi be vagio(n) czenalua(n) mert most vonad be teöuissel, de az lator altal mene rajta: ezen czak el ueresedek mind az ember az Aszony [Mv; MvLt 291. 112b].

reámetsz rávés; a grava ceva pe (suprafaţa a) ceva; daraufmeißeln. *1588:* Ezen pince palazkokat hogy megh wytattam fonttiatol attam d. 11. vagion 39 font, es egy fertalj benne f. 4. d. 35. Az varas Cimeret hogy rea Meccettek atta(m) d. 37 [Kv; Szám. 4/I. 64]. *1692:* Vagyon egy kiűűl, bélől, aranyas trebellett Pohar az mellyen az Ceh Cimereis ra van meczue [Kv; ACJk 12]. *1748:* Csináltatott a Gegesi Ref. Eccla(na)k Curatora Lászlo István Ur(am) egy más fél ejteles fejér Onn kannát az Eccla pénzével mely három hellyt körűl Vélenczei rezzel folytatott, és fedeles, az Ecclesia neve reà van meczve [Geges MT; MMatr. 173]. *1782/1799:* A' melly Petséttel a' Torotzkai Communitás él

in Communi, azt hol vették az Méltoságos Torotzkai Famillia Czimerét mi okból 's mitsoda Privilegium mellett metzették réá? [Asz; TLev. 5/16 Transm. 329].

reámond 1. ráfelel; a spune ceva în replică; beantworten. *1590:* elseobe zitta Istuan kowachne az peter kowachnet eregh te luchkos kurwa, az masik akor rea mo(n)da ereg ereg te nagi seggw lutchos (!) kurwa [Kv; TJk V/1. 41 Gal kowachne Ersebet Azzoni vall.]. *1657:* Nemes Tamásnak ... Igírték az főkapitánságot, ki ma az mely vokson volt, holnap az tisztért perdítette az szekercét, az székelységet is inducálta, s reámondották, hogy meg lehetett fogni, s tartozzék megfelelni [KemÖn. 166].

2. vkire ráfog; a învinui pe cineva de ceva; jm etw. unterstellen. *1787:* Hallottam ... aztot is hogy Csia Lászlo lopta volna el 50. M(agyar) forintját, melyet a Josló is réá mondot [Cófva Hsz; HSzjP Sigismundus Nagy (38) prov. vall.].

reámos ráüt; a lovi, a aplica o lovitură; daraufschlagen. *1825:* Szöts János pedig maga ditsekedet aval nékem, hogy Molnár Sigára jol réá mostam a' kapa fokkal [Szentgerice MT; CsS].

reámutat vkire mutat; a arăta cu degetul pe cineva; daraufzeigen. *1573:* Somogy Leorinch es feyerwary Mate azt valliak hogy ... Mond veres peter ahwl vagion egyk az chigan bestie kwrwa fiajknak, Azt Mondwan hattra fordwl es vgian rea Mwtat kezel Syweges gergelre ky azkor egi tehenet hayt volt ky hazatwl de eok Ingen sem gondoltak hogi meg hallya [Kv; TJk III/3. 150]. *1585:* Ersebet halaz Gergelne vallia hallottam Zaiabol ez Margitnak hogy Lazlotul leót volna terhes, es monta Aztis az leany hogy ha el hozhattia a' gyermeket, hat vizza kwldy Lazlora, es vgia(n) Rea mutatot a' leany lazlora hogy ez az a' essez Aky engem megh terhesitet senky Nem egieb [Kv; TJk IV/1. 415].

reánéz 1. odanéz vkire; a se uita la cineva; jn anschauen. *1570:* Enedy Kelemen Varas Zolgaya, hity zerenth ezt vallya vgy latthyak hogi az leanyal zeoch Demeter az zalmara Mennek Es az leant leh deoyteotte, es Rea Neztek hogy vele keozěswlt [Kv; TJk III/2. 79–80]. *1574:* Darochy Boldisar Azt vallia hogy ez Margit ott al az Gěreg eleot es kezeben az gyolch Eleoser az Terdere Erezty az giolchot Az vthan tytkon egy bal giolch Mege vety, Es ely fordula onnat, Eo azt latwan kerdy az Gěreget ha veotte ezebe, Mond hogi Rea Nezek de zanam az kewesert zegent tenny Rayta [Kv; TJk III/3. 362]. *1630:* Hallotta(m) azt Az Anniatul hogj mondotta mikor enís beteg vagiok, ha mit eleömben hoznak, ha rea nezekis mindgyart megh Czemerlem [Mv; MvLt 290. 191a]. *1710:* mikor csak ránéztem is kedvetlenül[a], úgy félt, hogy magától lefeküdt a földre s megcsókolta a lábaimot, akin csodálkoztak vala, kik látták [CsH 129. — [a]A kisfiára]. *1793:* mikor vagy egyszer rá nézett és izzadva látván feketött mutatott [HSzj *mocskos* al.].

Szk: *szemmel ~. 1572:* Pal deak azt vallia hogi Zemewel rea Nezet, hogi egy zemely az padra deoytette volt Hegedws Janosnet Es azt mywelte neky az my kedve volt, Az wtan aztis hallotta hogy Mas zemelynek ez Zot Monta Hegedws Janos az en felesegem mostan hon Ninchen de mykor meg leo teis elyed az en felesegemet enis az Thyedet [Kv; TJk III/3. 32]. *1589:* Zemiuel rea Nizet egi nihanzor [Dés; DLt 226].

2. vkire tartozik; a cădea în sarcina cuiva; auf jn fallen. *1673:* Nagy Miklos kötelezé magát ... jobbágyságra fiurol fiura Az mi ă Templom adoja flor. 1 s négy véka buzát el szánt vét. Praedikátor Csűrős kertinek meg takarittásáb(an) à mi réá néz végb(e) viszi [Nyárádtő MT; MMatr. 7].

reánézhet odafigyelhet; a putea fi atent la ceva; darauf achten können. *1662:* Írja Kegyelmed, hogy a Gurzó előtt felkötötték az hájat; de ha felkötnék előtte, reá nézhetne, de talán még reá sem nézhet, de én ugyan csak az Gurzóra értem ezt a példabeszédet [TML II, 234 Lónyai Anna Teleki Mihályhoz].

reánittol részegecsel; a fixa cu nituri; nieten. *1852:* A Belső Ablakakhoz 5 darab réz trükereket a tribekbe pászoltam és kettőbe 2 uj vas stefteket keresztül furtam és ránittoltam és mind az 5 Darabnak srofot a végíre vágtam 2 Rf 30 xr [Kv; SLt Vegyes perir. Géng Ádám lak. mester szám.].

reánódíttatik felbiztattatik; a fi îndemnat la ceva; ermutigt werden. *1662:* És hogy a fejérnép is ránódíttatván, a cajtház törésébül a Veres-bástya romlása ellenében azt ott csak közel érvén, a hajgáló kővel nagy serénységgel hordanák és sűrűséggel hajgáltatnák arccal rájok [SKr 607].

reányílik vhová nyílik; a se deschide (în)spre/către ...; zu etw. öffnen. *1632:* Nagy palota Nilik rea egj bellet aito, beczi záár raita, vas sarkokkal pantokkal [Fog.; UF I, 165]. *1648:* Az czwrnek egik szegheleti deszkaval be czinalva melyben az wvegheket tartyak, nyilik ra egj fa sarkon forgo felszer ayto egj vas reteszfeievel hozza valo lakattal kolczaval [Porumbák F; i.h. 903].

reányíló vhová nyíló/vezető; care se deschide (în)spre/ către ...; zu etw. öffnend. *1674:* Az sütö kemencze veginel egj kis oldal kamarara, rea nyilo fa sarkos pántos ajtajaval [A.porumbák F; UF II, 608].

reányit vmire ablakot nyit; a descoperi; aufdecken. *1662:* Láthat vala[a] pomagránát-, citrom-, narancs- és fügefákat hatalmas nagy, majd kádakhoz hasonlítható zöld edényekben földbe beültettetve, mellyek illyen fel- s alárendozható edényekben azért neveltetnek vala, hogy a hideg előtt a fenn megírt kastély két szegletei felől való enyhelyekre ki- s behordoztathatnának, tudván a kertészek, mellyeket mikor kellene beállatni az ég alól, és mikor onnét helyére kivontatni, s ott helyében is mikor mellyiket befedni, s mikor az eget rányitni [SKr 262. — [a]Lichtenstein herceg kastélyának kertjében].

reányom (pecsétet) ráüt; a aplica (o pecete) pe ceva; besiegeln. *1570:* Lakathos peter, Lakatos Balinth, Zeoch peter Azt vallyak hogy Az Mynemw vegezes lewelet Irtak Balasy Lazlo es Sala Jmreh keozeot, Mindenkeppen azon Modon volt az dologh, Mert eok Jelen voltak es eouek az pechet az lewelen Sala Imre Myert Rea nem Nyomtha pechetyt Ne(m) Thwgya [Kv; TJk III/2. 60]. *1573:* Bonchiday Gergel, Boniay Eotthwes Janos, Eotthwes Antal ... valliak hogi, Az Mynemw ados lewelet adot az Zemlyesiteo pechy Matiasnenak Igazan vagion Irwa Noha pecet Ninch rayta Mert az zemlesiteo Azt monta hogi Nincen pechety kyt Rea Nyomion [Kv; TJk III/3. 125].

reányomás (pecsét) ráütése; aplicare (a unei peceţi); Besiegelung. *1831:* Hogy ezenn Régestrum ... Tar Aron Urnak kérésere a Nemes Aranyas széki Árvai Szék Leveles Tárából — az ottan pro Archivo deponaltatott eredeti Regestrumbol íratott légyen ki tulajdan nevem alá írásával és szokott petsetem rea nyomásával igaz Hűtem szerint bízanyitom Bágyonban ... az érdeklett D. Curator Ur Kéréșére Kiis adtam Bontza Sámuel mk. Nemes Aranyas Szék Árvai Székenek valasztott Bíraja s Actuariussa [Bágyon TA; Borb. II].

reányomtatott nyomtatásos díszítéssel készült; (făcut) cu modele imprimate; mit gedrucktem Muster gefertigt. *1648/1687 k.:* Vagyon más égy ezúst poháris csak fejér Ur vatsorájához valo adott ugya(n) Balog Lászlo Ur(am) égy Lengyel országi kamukás himmel szőtt abroszt, égy rã nyomtatott patyolat keszkenőt [Mezőkölpény MT; MMatr. 387].

reányomul előrenyomul; a avansa/înainta; vorgehen. *1657:* Lött pedig az dolog ekképpen: midőn az sáncból kijüttem volna, nem sok idő múlva hatalmas sűrőséggel mindenfelől az pogányság körülvette az sáncot előbbeni szokások szerént és reányomult az sáncig, csaknem kézből megüthetésig, az tractának, tött békességnek színével [Kemlr. 319].

reányúlik (föld) vmire rúg; a se întinde pînă la ..., (Feld) bis reichen. *1615/1628:* vagio(n) Egy három keobleos zanto feold melire az varga Gaspar al(ia)s Trepigier (!) Zanto feolde az hatolso vegel rea nyul [Kv; RDL I. 96c]. *1665:* Itten vagyon ugyan Házsongárdban egy hold szőlőm Szappan utcai Varga Jánosné szomszédságában, az felső szőlők lábbal reanyúlnak, vöttem volt az jó üdőben f. 90 [Kv; KvE 197 LJ]. *1692:* az Polyáni nyilak nyulnak rea [Várfva TA; EHA].

reáokol (föld) reárúg; a se întinde la ...; (Feld) bis ... reichen. *1744:* a nyilak végiben ráokolnak a földek [Fülelke KK; LLt Fasc. 67].

reáolvas *bab* kuruzsló szavakkal gyógyít; a descînta, a rosti descîntece pentru a vindeca o boală; mit Zauberwörtern heilen. *1584:* Chyszar Ianos vallia ... leowe hozza(m) ez Vargane Annia ... Ezen keozbe, a' giermeket onnet a' twzhely melleól a' felesegem fel vewe, mert keozel vala a' warganehoz, Es hogy a' kezenel fogva vizy vala a' felesegem, mingiarast el kezde esny a' giermek laba es a' giermek síualkodny kezde, es hamar ell hala es el valtozek chodakeppen, miwelhogy az gyermeket megh Akkoris felthiwk vala A vargane anniatol Ez Azony penigh azt monda hogy: de semmy gongia Ninch, Az Guttanak chak a' zele ęrte, el Mulik es rea teowe a' kezet, es Rea olvasa, fwwet(is) kwldeót, de velle Ne(m) orwoslotta(m) [Kv; TJk IV/1. 285].

reáossant odaoson/lopakodik; a se furișa acolo; hinschleichen. *1768/1771:* Ezt se kérdem senkitől, hogy kivel fertelmeskedet, mert néhai Sztánts Urszul Varvara nevő Özvegy Feleségével Lunka Bányi nevő helyben az actuson találtam az utrizalt Dominalís Bírót egyedűl réá ossantottam, s mikor éppen operalodott, akkor a kalapot az utrizalt Bironak fejéből ki kaptam s el futottam [Bukuresd H; Ks 114. 61. 41].

reáönt 1. (folyadékot) vmire rátölt; a turna (un lichid) peste ceva; (Flüssigkeit) auf etw. gießen. *1558 k.:* az elsọ 3 soth tọrd meg gienge porra es feliwl ọs rea az unọ teieth es keuerd Jol ọzue [Nsz; MKsz 1896. 283].

2. (fémből) kiönt; a turna (din metal topit); (aus Metall) gießen. *1653:* Szent András nap estin hozának három öreg faltörő ágyukat Szamos-Ujvárból Görgénybe, annak az egyiknek „Basiliscus" neve az öregbiknek, és ez a vers vagyon reá öntve: „Grandia contactu Basiliscus moenia rumpo" [ETA I, 147–8 NSz]. *1705:* Ugyan ma valami öreg ágyúkat, kiknek a gyújtólyuka igen kiégett volt és becsinálták, azokat próbálgatták az bástyákon, mint állják a lövést, ha szakadoznak-é el. A többi között egy Basiliscus nevű öreg ágyú is, kire ugyan Basiliscus vagyon reaöntve, köztök volt, kinek inscriptiója ez: Ardua contactu, Basiliscus moenia rumpo [WIN I, 378].

reáöntöget rendre rátölt; a turna treptat/puțin cîte puțin peste ceva; langsam daraufgießen. *1580:* Washoz es Aczelhoz valo Etetes vegy 1 loth timsot 1 loth grispant, 1 loth zalamiakot, Ezeket törd özue es vesd 1/2 galich köuet, 1/2 loth Mercuriomot Az vizben ezeket es ha valamit akarz etetny velle, öttögesd rea egy kalannal es Jo vyz Etetny [Nsz; MKsz 1896. 370].

reáösztönöz felbiztat; a îndemna la ceva; ermutigen. *1735:* kglmed az Cs: Györgj falvi határon jövén mi oktul viseltetvén Szakaturai Gliga Simon nevű Jobbágját találván pipáját tölle el akarván hatalmasul venni, az emlitett Jobbágj nem adván kglmed öszve Huczfutozta de azal sem elegedvén meg hanem az Executor Németet reá ösztönözte ott keményen azon Némettel magával edgyütt verte verette ugj anyira hogy ha mások nem lettenek volna megis ölette volna [BSz; TKI].

reáötlik rábukkan; a da peste cineva; entdecken, finden. *1705:* egynéhány-száz kuruc németek szöktenek volna be Szebenbe s úgy indultanak el ... azt is beszéllették, hogy a kétszáz tatárra reaötlöttenek, akik is le akarták őket vagdalni [WIN I, 610].

reáövedz derekára ráköt; a încinge (la brîu); (auf den Leib) binden. *1662:* Azonban a főhopmester, Kékedi Zsigmond Erdélyi Istvánnal (s Kékedi aemulusa lévén Zólyominak) kijővén fejedelemtől, az ebédlő házban megjelenté, hogy fegyverét letenné (mivel akárholott is kardja reá övedzve szokott vala járni), mert rab volna [SKr 151].

reápattanás ráesés/hullás; căderea peste/pe ...; Fallen. *1835:* Meghalt Kováts Jánosnak, és Szőts Ersébetnek János Gyermekek, s szerentsétlenül esett tűz réá pattanása által kinos halált szenvedve 10 Eszt. [Vista K; RAk 164].

reápök ráköp; a scuipa pe (ceva); daraufspucken. *1573:* Katalin Varga Ianosne Annos Botos Martonne, Sophia Kwn palne, Azt valliak hogi hallotak az vthan chiuka Mathiasne ezt Mongia volt kowach Benedek hazas leanianak Katalinnak Mytt Iars Te oda chosar (!) Azzony zegeny roz eb mit Iars apad vtan Min (!) Nem atthiad te Neked az hane(m) Bitangod, Meg vgian Rea peok volt ez zo keozbe [Kv; TJk III/3. 227]. *1783:* midön kérdette hogy miert fogattam el azon személyt, én a Tkttes V. Király Biro Szilá-

gyi Joseff Ur Comissioját és sub-scriptioját mutattam volna arra rá pökött [Mezőbánd MT; MbK IV].

reapplikáció visszacsatolás/kapcsolás; reanexare, realipire; Rückgabe. *1783:* Certificaltattuk a Tit. Tihai Possessor urakat és Asszonyokat azon Faluk Határához foglalt controversiaban forgo darab Határnak ki járására jártatására és consequenter Reaplicatiojára Rectificatiojára kivántató Commissarius urak kikérésire [Dob. JHbK LIV/7].

reapplikáltatik visszafoglaltatik/csatoltatik vmihez; a fi reanexat/realipit; rückerobert werden. *1677:* Beszterczén fellyül az hol a' Dorna Vize a' Besztercze Vizében szakad, mely az Erdélyi és Moldovai határt separallya, melyben valamely részt hogy el-foglaltak volna a' Moldovai Oláhok az Ország és a' Fejedelem semmiképpen meg ne engedgyek, ha bizonyoson Erdélyi határnak találtatik lenni, hanem ... az Ország határához reapplicaltassanak | Beszterczén fellyül a' Moldovához foglaltatot darab határ, az Ország határához reaplicaltassék [AC 169, 253]. *1736:* Hoszszu Szabados János háza után járando egy föld szederjesi embernél lévén zálloghban ez elött, és azon ember deficiálván, az föld simpliciter reaplicáltatott Uráságh számára, nem-is lévén eddigh colálására tehettsége ... Szabados Jánosnak [M.péterlaka MT; Born. XXIXa. 15]. *1793/1794:* A M Bagoi Reformata Ekklesia p(rae)tendalja, hogy mivel az Localis Unita Ekklesia Parochussa, a' localis Reformata Eklésiahoz tartozo ab Antiquo birt appertinentiakkal részesedet tehát azon Unitus Pap ő ke által a' Refor Eklésia appertinentiaibol valo Birtoka a' Reformata Eklésia számára reaplicaltassék, és az Unitus Pap ő kegyelmének Canonica portio szakasztassék [M.bagó AF; DobLev. IV/739. 10a].

reappropriáció visszaszerzés/nyerés; redobîndire, recuperare; Zurückgewinnen. *1844:* A Kosdardi[a] Joszág re apropriatioja iránt valo edgyezés 1815 [Ne/Nagylak AF; DobLev. V/1249. — [a]Tollvétség Koslárdi h.].

reáragad 1. rátapad; a se lipi pe/de ceva; kleben. *1710:* Bonchidán egy székely a pincében megrészegedvén eltántorodik a mézben s egészlen bele keveredik a sok tollú hevervén a földön, abban is beledől s a mézre ráragad a sok tollú [CsH 118].

2. (betegség) átterjed vkire; a se molipsi (de ...); (Krankheit) übergreifen. *1658:* Kegyelmed híre nélkűl nem megyek Kamarásra. De immár talán nem is merek oda menni; féltem Kemény Annist, hogy reá ragad az himlő, mivel az öcsém szolgálóleánya himlősödék itt meg [TML I, 170 Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz].

3. (név) rajta marad; a primi (numele respectiv); (Namen) bekommen. *1757:* minek hivtak Sipos Jánost hazai nevin és mitsoda nemzetségből valo nem tudom, itten Ifiu Legény korában egyeb nevit nem tudom hanem csak Janosnak hivtak; a Sipos név azért ragadat réá hogy Dudás és Furujás volt [M.bölkény MT; Ks 4. VII. 8]. *1817:* Azon Helység pedig, mely most P. Szarvadnak hivattatik, annak regi nevezete magyarul Kis Szarvad, olahul, Szarvazel, mely nevezetét az oláh nyelvben most is megtartja, 's annál fogva a P. Szarvad név ok nélkül ragadott rea, tsak annál fogva, hogy Peléhez vagy Pele Szarvadhoz közel vagyon [Peleszarvad Sz; EHA].

reáragadott rátapadt; care s-a lipit de cineva; geklebt. *1823:* Csernátoni Samuel Uram egy el hagyatot kutba belé esett, s Roska Mitrajal fél kupa pálinka igéretnél fogva huzták ki a nevezett aszszony[a] életin lévő kutbol, a kit mihelyest ki huztak ugy el futot, hogy a kutbol réá ragadot iszop ugyan szogyogot rolla [Radnótfája MT; TLt 65/827 Szilágyi Istvánné Imre Anna (41) vall. — [a]Vass Gergelyné].

reáragasztatott ráerősített; lipit de ceva; befestigt. *1803:* Vagyon égy kivül belőll Aranyazott különösön tsinált, és kivűlről réá ragasztatott szára közepin lévö tsötörtön (!), hat ezüst rosáju virágos, lábos fertályos Ezüst Pohár [Dombó KK; UnVJk 55].

reárak 1. rátesz; a pune pe ceva; darauflegen. *1705:* Tisztességesen temettettem, egyszersmind rakván rea a sok koszorút [Kv; KvE 245 GM]. *1736:* Igen viselték azelőtt mind az asszonyok mind az leányok, mind belső kis ingen, mind az külső ingen is sűrűn egészlen mindenütt megrakva rézből csinált igen apró, mint egy lencse szemnyi islógokot, mert az volt az nevi, úgy hogy egy ingre afféle apró islog két-három ezer is reá volt rakva s varrva; az olyan ing is a könyökiig bőv volt, azon alól a keze nyeliig szűk, azt hítták síp ujjú ingnek [MetTr 342].

2. nevet ad; a pune/a da cuiva un nume; jm Namen geben. *1740:* azt irja vala, hogy az kereszt néven nem egyezhetnek meg irta(m) hogy az Nagy Aszszony és edes Anya Neveit rakják réá [O.csesztve AF; Ks 99 Gyulafi László lev.].

3. rábizonyít; a dovedi acuzațiile aduse cuiva; beweisen. *1570:* Pesthy Kathws Azzon ... vallya ... Annak wtannah Az Azzon is ely fwtot volt Zabo Janostwl es Nem akar volt vyzza Menny hozza, Azt Mongya volt hogy ha gyanakodyk hozza hogy kwrwa volna Rakya Rea, vegre szok szo beszed es zerzes vtan Rea byriak hogy haza Mennyen, Es Zabo Janos vtanna Jew [Kv; TJk III/2. 33]. *1598:* Az A. procuratora ele allata az Demeter chigant, es terdre allata monduan: Jm hallom hogj ez chigant ornak mondgia. Azert teöruenj ala haitia fejet, ha rah nem rakia dian vagion [UszT II/2. D/57]. *1792:* Árkosi Bihari Zsigmond falusi notárius huszár őkegyelme megszólítván ugyan árkosi Bedőházi Mihály czimermant és testvérhúgát, Sárát a falutörvényén azért, hogy az actor őkegyelmének nagyobb léányát, Máriát rút, mocskos szókkal illették, amely egy becsületes leányhoz nem illik. Amelyért azt kévánja az actor őkegyelme, hogy azon mocskos szókat vagy reárakja a léányára az inctus, vagy ha nem tudja, annak büntetésén maradjon, homágiumon, mégis a laese személyeket kövesse meg [Árkos Hsz; RSzF 256].

reárakás rábizonyítás; dovedirea acuzațiilor aduse cuiva; Beweisen. *1599:* te nekedis sokzor teóltette meghi Petki Andras erzenjedet penzel Mikor Petki Andras élth en pedigh akkor leanzo voltam, myert in facie sedis mondod hoszam az teórúeny ala haito(m) fejemet, rakd ram Dixit Actrix. Az rah rakassal ne(m) tartozom, merth az mith en megh Irattam az eó magha kerkedsegebeól volth, megh mo(n)dhattam [UszT 14/45].

reárakodik felpakol; a încărca/pune pe/în ...; aufladen. *1726:* Csiszár Miklos Ur(am) a Sebiben nyulván vőn egy oláh izlotot s ... küld utánna egy négy okrű jobbágy szeke-

ret, mellynek eleiben az oláh izlottal ökreit ki valtván, fogja bé és rakodgyék mindenestől réa es el mulhatatlanul mennyen Borberekb(e) [Bózes H; BK ad nro 1113 Raid Togyer (50) jb vall.].

reárránt 1. ráhúz; a trage brusc; auf jn richten. *1660:* Puskát ránta hozza rea ránta az keővet hogy megh leője, mellyre mas ember egy kép nyellel hozza wte hogy láta hogy megh akarja leőni, az ercetis rea ranta az serpenjeőre melly hozza valo wtésen megh rugoszkodek el esuen mind Lovastol mideőn fel kelt rugaszkodek az Io Mihaly haza fele [Kv; TJk X/3. 317–8].

2. rávesz vkit vmire; a determina pe cineva să facă ceva; jn zu etw. überzeugen. **Szk:** *vki táncára ~. 1663:* ha ez vár Nagyságod kezénél marad, noha kárával leszen Nagyságodnak mind az tűle innen kívöl való számvétel, de ugyan senki sem kérdi meg, miért lett, de ha az ország s annak fejedelme kezében talál deveniálni, aligha kérdés nem leszen ben és őtet legalább az szegény Páskuly Péter és Sorbán István tánczára reá rántják, noha ezeknek mindkettőnek szegény jó emlékezetű idvezült Rákóczi György vala patronussok [TML II, 487–8 Teleki Mihály Lónyai Annához].

reáráz a scutura pe ceva; daraufschütteln. *1851:* a' szél valami fedelet le ver, egy kalangyának vagy asztagnak fedelét, meg bontya segittség őrőkké elegedendő nínts, leg alább réjá fel állani, s rá rázni [Nagylak AF; DobLev. V/1322 Dobolyi Bálint ut.].

reárekeszt vkire rázár; a închide pe cineva (într-o încăpere); jn (im Zimmer) einschließen. *1584:* Zekel Balasne vallia hallam Jsac Peter zayabol hogy ziggya vala az gazdaia feleseget, Bestie lelek kwrwa vgmond Cwrwa vagy, az vrad Jambor de te Curwa vagy, Megh lad hogy reowid nap mas hirt hallasz, Azon keozbe eze(n) Isac Peter felesegeis haza Iuta, es azt(is) kwrwaza zida, es Azt monda hogy rea rekezty a' hazat, es rea gyuthia [Kv; TJk IV/1. 207].

reárendel kirendel; a delega (oficial); (offiziell) schikken/delegieren. *1710 k.:* Bethlen Elek, Bánffi György, Frank Bálint, engemet reá rendelének, hogy mü vizsgáljuk, Teleki volt a praeses [BÖn. 758].

reárohan rátámad, ráveti magát vkire; a se năpusti asupra cuiva; angreifen. *1573:* Homlar Ianos azt vallia hogi latta azt Nagi Peter egi fillerara Bort Teoltetet es azt egi aztal Nepe keozybe Eontette az Mertekbeol Azon fely zaydwltak es meg zittak egimast, Azomba az Merteketis keozikbe haitotta peter, Azon fely vgrottak az Aztalnal Menyen voltak rea Rohantak peterre es az aytonak zoritottak [Kv; TJk III/3. 203]. *1591:* Valkai Georgi vallia Az legini megh ada magat azonba rea rohananak, es latam hog' valtigh taglak, verek [Kv; TJk V/1. 87]. *1635:* azonba(n) ra rohana Debreczieni is ugy uaga megh hanyota esek, is vgy vagdala az foldon, seot ugia(n) megh keringe es azon sebek mia hala megh [Mv; MvLt 291. 39b]. *1722:* a' meg irt Gondviselével lévő emberek réá ruhantak Oltján Oprára, és ott ugj meg verték, hogj pokrotzban hozák bé és soha többet nem is szolot [Velkér K; Ks 7. XV. 6]. *1747:* (A hesdátiak) azon furiajokban egj Sellérek lévén ott az Kis Fenesiek(ne)k arrais réá rohanta(na)k Szállását temető talpaig elpusztitották, minden edényit őszve rontották [Sztolna K; JHb 74]. *1764:* Imre György már előre lest álván, ugy ütette főben, hogy azonnal hátra esett, azt latván az Inctusok ra rohantak, vas villával, bottal, verezték, taglották, mind addig, mig holt elevenen hatták, melly miatt nyoltz napi élete után meg hólt [Torda; TJkT V. 226]. *1778:* A' Budnár Péter megverettetése alkalmatosságával magamis jelen voltam ... a' fejit tudomis hogy Kálo törte be egy Somfa Matsukával, az ország uttyán támadván meg az hol a' több Cziganyokis réá rohanván a' Földőn meg vontzolták [Záh TA; Mk VII. 20 Gruna Vonisie (30) jb vall.]. *1799:* reá rohonvan rutul öklöszték tépték [Dés; DLt].

reárohanó vkire váró; care revine cuiva; jm zufallend. *1710 k.:* Minden, és nemcsak a nagyméltóságos, hanem egyéb embereket is megbecsülőkké teszen ez a tudomány bennünket kinek koronát, pálcát, kinek kardot, kinek könyvet, kinek kaszát, kapát adott, hogy ebben a világban éljen utána és keresse a majd rá rohanó változatlan örökkévalóságbéli állapotját, melyet ez a világi különböző rend nem gátol meg [BÖn. 446–7].

reáront rátámad; a se năpusti asupra cuiva; angreifen. *1823:* Nms Szilágyi Istvánné aszszony amikor vetet bé a kementzébe réá rontot Csernátoni Samuel uram, akitől külömben meg nem menekedhetvén a keziben lévő sütő lapáttal verte ki, bé zárván az ajtott, az ablakon akart bé buni, és ki tudgya mitsoda boszuját rajta ki tölteni akarta [Radnótfája MT; TLt Praes. ir. 65/827-hez Sütö Parasztyiva (40) vall.].

Ha. *1827:* réá rontattak [Szind TA; HG].

reárúg rányúlik, vmeddig ér; a se întinde pînă la ...; bis reichen. *1792:* kegyelmetek Lak hellye, vagyis joszágai rugnak rá[a], más felől pedig a' Feketeügy vize oldalull, az az also betüjin pedig Ugron Jus feljül [Szőrcse Hsz; HSzjP — [a]A telekre].

Szk: *~ véggel. 1826:* a Tekintő alatt vagyon égy darabotska őrőkős hellyem, a' melyekre a' Városi Nyílak rugnak réá véggel [Dés; EHA].

reárugaszkodik nekirugaszkodik; a se năpusti asupra cuiva; sich einen Ruck geben. *1629:* Magyari Ferencz ... reais rugaszkodot hogy megh leoje [Kv; TanJk II/1. 43]. *1638:* az legeny monda hogi eö bizony nem haitia senki eökret s ugy rugaszkodek aztan rea a hegyes terrel szeöcz Istua(n) Uram [Mv; MvLt 291. 150a].

reárúgó reányúló; care se întinde pînă la ...; bis ... reichend. *1781:* lá Kadá Teuluj Nevezetű Hellyen lévő Controversiakat, a Dél felől való részén, reá rugo földek végei között, és a Napkelet felöl valo részin ... ki nyomták, és kövekkel ki métazták [JHb XXXV/63]. *XIX. sz. eleje:* ezen erdő vicin(usa) a' Követsesbéli földeknek réá rugó bütüjek [Kakasd MT; DLev. 1. II. 26]. *1810 k.:* a Bikásban, a vicinussa nap keletről a völgyről fel járo széna füvek reá rugo végei [Tűr AF; EHA]. *1834:* egyf(elől) a rárugó földök [Csekelaka AF; EHA]. *1846:* rá rugó erdő nyilak bütüje [Vadasd MT; PfM].

reárugtat hozzáépít/ragaszt; a construi lipit de ceva; dazubauen. *1858:* a másik fal, mellyre Dobál törvénytelenül reá rugtatta az épületyit — meglehetős állapotban van [Mv; TSb 39].

reáruház ráhagy; a da/ceda/läsa cuiva ceva; jm als Erbe lassen. *1573:* Olaz Myhal deak hity vtan vallia hogi Twgia azt hogi Darochy Matiasnak az vtolsory felesegetwl egi gywrko New fia Marat volt, ky Elt az Annya halala vtan teobet fely Eztendeonel, Az azzonj halala vtan Beh Jeot az annya, Es ely vytte az leant Mely Darochy Matiasnenak eleby vratwl valo volt, Es darochy Matias meg atta az leannak valamyt az Annya vele Be hozot volt, Az felet aztis neky engette myt Rea Rwhazot volt ezwst mywet mely teot vgmint fl. 50 [Kv; TJk III/3. 157]. *1599:* Tezek en testame(n)tumot az en iaúaimrol az en felesegemnek Agotha azzonnak minden penzemet, ezwsteőmet, araniamat ... eleo adúan, mindeneknek harmadat úehesse. Ezen kvweol(is) iegy ruhaia mindenek ... kit reia ruhazta(m) eoúe legien [Kv; RDL I. 5].

reásegít megsegít, hozzásegít vmihez; a ajuta să facă/obţină ceva; jm zu etw. helfen. *1671:* Az úrfiat kielégítjük mindjárt, ha Isten Kegyelmedet behozza; azután az másik könnyebben lehet; talám Isten rásegít, ha nekünk igérte [TML I, 519 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz]. *1720:* mihent annyira valo állapatban lészek hogy excurralhassak, ha semmissé maradokis, kevés jószágocskámat és egjéb Substantiácskámatis pinzé tészem talám Isten reá Segit hogj ezen hybernium el foljása alat énis azon nagj terhet magamrol le tehetem [Borosbocsárd AF; Ks 95 R. Boér Sámuel lev.]. *1762:* az őszi aratást Istennek hála Szinte végzem csak egy napra valo vagyan asztis ma le vágtom volna de Széna gyüteni forditatam, Széna csinálni valo még bizany felesen van itenis de az Isten csak rá Segit mais már az aratást Vegezvén forditam mind megint az Széna csinálásra [Gyeke K; Ks I]. *1799:* már az Szent Ur Isten azokra is réá segitett és már ollyan állapotban hoztam a Joszágotskáimat hogy már önként is szépecskén hoznak bé [Ne; DobLev. IV/810 Szánto Sándor fiához]. *1800:* méltoztassék a tudva lévő Capitálist nállom hagyni, talán az Istenn réá segilt (!), hogy jővő tavaszig valahonnan valamiből ki csinálhatom, és akkor becsülettel kedves Bátyám Uramnak bé számlálom [Kóród KK; Ks 101 Kornis Gáspár lev.]. *1844:* Az Isten tám réá segit haza mehetek a' jövő héten [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina lev].

reásegíthet hozzásegíthet vmihez; a putea ajuta să obţină/facă ceva; zu etw. verhelfen können. *1710 k.:* 1. Hogy a lélek a testtől külön gondolkozhatik, dolgozhatik. 2. Hogy azon üdőben, szempillantásban rásegítheti a lélek a testet a testi munkára, és mégis maga a lélek a lelki munkában, a gondolatban foglalatoskodhatik [BÖn. 434–5].

reásutol rányomkod; a tot apăsa (să se lipească de ceva); daraufdrücken. *1662:* az pecsét viaszostul más levélről vonatott volna le, s viasza gyertyánál melegíttetvén meg, csak úgy ragasztatott volna a levélre, a viasznak nedvessége ... általhatván a papiroson, mellyre a fejedelem öreg pecsétje rá vala sutólva, az okos ember abból vette vala eszében az álnokságot [SKr 168–9].

reásül vkire vmi rábizonyul; a se dovedi acuzaţiile aduse cuiva; (Anklagen) bewiesen werden. *1817:* hogy réá sült légyen az Exponensre a' törökbuza lopás, azt nem tudom [KLev.]. *1850:* ezt mint Rabbot ígaz el fogattam 's el küldöttem Maros ujjvárra ott(an) mi után vagy 6. hetig ült gyilkolások sülvén réjá el pusztitották [Nagylak AF; DobLev. V/1289 Dobolyi Bálint lev.].

reásüt 1. rávilágít; a fi luminat (de ...); daraufscheinen. *1811:* 'S Mint Memnonról irják az hajnal' fiáról, Hogy hires lett vólna oly' Mu'sikájáról, Melyre ha rá sütött a' Nap fel-jőtivel, Gyönyörün hangitsált tsengő pengésivel [ÁrE 193].

2. elsüt; a descărca/trage; schießen. *1818:* (Pisztolyt) réáis sütett [M.fráta K; KLev.].

reászab 1. vonatkoztat; a face referire la cineva; auf jn beziehen. *1710 k.:* Hasonlítja tovább Salamon Péld. 22:I. a nagy gazdagságokhoz, aranyhoz, ezüsthöz, és azoknál is feljebb becsüli a jó hírnevet, melyet is ha rászabunk, a hírnév magasztalására vagy ócsárlására egy kicsiddel tészen csak többet, mint a drága kenet, mert a gazdagságnak állhatatlanságát ugyan maga leírja [BÖn. 424].

2. vkire/vmire alkalmaz; a aplica cuiva/la ceva; anwenden. *1710 k.:* A táblán az asszony[a] nem urgeálván az appellatiót, Apor proclamáltatja, és bizony kérdés, ha igazán-é, a Decr. Part. 3 Tit. 35.-t rászabja a tábla az extra dominium tétetett appellansra [BÖn. 900. — [a]Kari Klára].

3. reáüt/sóz; a da (cuiva) un anumit număr de lovituri; schlagen. *1841:* a' Hajdu rá szabatt Bátorinéra mint hibásra egy nyihányat [Dés; DLt 36].

reászabadít ráenged, megenged vkinek vmit; a permite cuiva ceva; jm etw. erlauben. *1570:* Marthon es Demeter varas zolgay hytek zerent valljak hogi Mykoron Byro vra(m) Kelement Rea zabadytotha volna hogi megh fogassa az leant Eo ely hitta | Zwgoryan Kozta Ezt vallya ... horga peter Theorwen zerent Erthe volt Demyenen heted fel forint adossagot ... Megh bezelletek az bironak, Es Rea zabaditotta hogy megh thartassa Eretthe [Kv; TJk III/2. 88, 188]. *1602:* Zabo Andras es Schnelczer Leorincz Vramek hwteok zerenth recognoscalnak igy, amikor Pokos Peternenek marhayt Jowayt Inúentaltattuk az Notariussal eggyewt voltunk post Jnuentationem az be pechetelese mindeneknek az ket felnek egyenleo akaratiabol leot harmad vttal esmet mikor oda mentewnk volna ... kerdem ky zabaditotta rea vgy monda hogy biro Vram [Kv; TJk VI/1. 611]. *1603:* Albert Tamas Sofalwj Biro hwtj wtan ezt wallia Egikor monda hogi Imar hizem En meg zabadultam a peresnek keresetitöl, En mondek nekj hogj waj talam meg a poros[a] maskepen wiselj gongiat de Ennekem az Tiztasagat be nem atta, en rea sem zabaditotam [UszT 17/29. — [a]Értsd: pörös, azaz peres]. *1635:* a Kőhazi Káthalin hazat az szel ronta le, es Zabo David Urámát az Tánáchy szábádita ra, hogy el hordgia az le romlot fajat, de azt en nem tudo(m) miczioda adossagaert szábiditottak (!) volt rájá | ne(m) emlekezem rá, hogy ra szábáditotta úolná, hogy megh uerje [Mv; MvLt 291. 3a, 41a].

reászabadíttatik ráengedtetik, megengedtetik vkinek vmi; a fi permis cuiva ceva; jm etw. erlaubt werden. *1588:* az Meszarosok Menteól inkab eleyteól foghwant valo Ighireteket Nem Allottak megh Matol fogwan valamely Nap az Meszarosok Niolcz Zekre hust vagni Nem talaltattanak, es az Niolcz eókreót minden Nap le Nem vagnak az Meszar zekre Az hozzaiok lato vraim az ket vasarbirakkal egiembe mingiarast ez fogiatkozast Biro vramnak hwteok Alat minde(n) engedelemnelkewl be mongiak, Es ha ez mostany weghezesnek megh zeghesereol Biro Vramat az ket vraim bizoniossa teszik, Vegeztetet hogy mingiarast az Hentelerek az kylseo Magyar Meszarosok rea za-

badittassanak, hogy ennek vthanna egienleo Igassagal legienek a' Meszarosokkal, es minden Nap Vaghassanak [Kv; TanJk I/1. 85].

reászabhat vonatkoztathat vmire; a putea face referire la ceva; auf etw. beziehen können. *1710 k.:* Nincsen olyan bün, gyilkosság, paráznaság, lopás, hazugság s akármi, amiben ez így ne legyen, melyet mindeniken meg tudnék különösen is mutatni, de üdőt, papirost nem akarok véle tölteni, ebből az egy példából, mint paradigmából, akárki feltalálhatja s rászabhatja [BÖn. 474].

reászáguld rászalad; a se năpusti/repezi asupra cuiva; gegen jn anrennen. *1588:* Seómeór Anthal eztt walla, hogy latta(m) hogy negyed magawal megyen vala Erdeótheleky Marton Somlio fele, latam hogy el wewe eggik kezebeól Az kopiat, es reya zagwlda, Chyan Janosra [Perecsen Sz; WLt].

reászakadó rázúduló; care s-a abătut asupra lui; daraufströmend. *1662:* Azmint azt Szigeti Péter azután, már az haza fellobbant tüze alatt, urától ismét kibocsáttatván, sokaknak beszélette vala. És így a szegény nyavalyás haza a függőleg reászakadó romlást és veszedelmet meg nem tudhatván, annak orvoslásában módot nem kereshetett, s el nem távoztathatta vala [SKr 408].

reászakadólag rázúdulólag; abătînd (cu furie) asupra cuiva; daraufströmend. *1662:* ha a gyűlölségtől nem viseltetnének, avagy nem találhatják vala-e fel a méltóságos fejedelemasszony, ifjabb Rákóczi Györgyné mellett módját, maga ott kinn való várai fogyatkozása nélkül is a fejedelem késérésére nézve, ha ott nem hagyhatnák is, de Ecsedből az ország fizetésére, a várba visszabocsáttathatják vala, illyen rászakadólag való romlását látván az véghelynek? [SKr 621].

reászakadozik ráomlik; a se prăbuşi pe cineva/ceva; daraufstürzen. *1591 k.:* az orzag vta Mellyen mind vrunk Sawat Naponkint zallithatnak mind penigh Jaro keleo emberek Commealhatnak az hegyek Rea zakadozwa el vezet vgy Annyra hogy varosulis Semmikippe(n) elegek Nem lehetnének [Dés; DLt 233].

reászalad nekiszalad; a se năpusti/repezi asupra cuiva; gegen jn anrennen. *1797:* Szilágyi Mihály réá szaladván és le nyomván, a terdivel réá álván igen rutul meg dűbűtskelte és pofazta a' szegény élhetetlen embert [Náznánfva MT; Berz. 3.3. N. 21].

reászalaszt ráhajt; a mîna (animalele) în acel loc; darauftreiben. *1571:* az dezmasokis a hol kyral diznay voltak, azokat wztek es egieb keorwl valo nemes nipeket a makra, az eo diznaiokot penig eorizny kellet hogy erdeyekre ne mennyen, kyk ha zaladas kippen rea zalaztottakis ereossen erte meg birsagoztak es diznaiokat le vertek [SzO II, 330 a székelység panasza az ogy-hez].

reászáll 1. öröklődik; a trece în posesia cuiva prin moştenire; geerbt werden. *1598:* Az húl forgattia hogy az eó edes gyermekereól eppen rah zallott volna az a' rez marha Arrul az elóttis zoltúnk es Jó teórúeniunk lett [UszT 12/100]. *1605:* Az mely Zanto feöldek penig vadnak azokat eö az eö vraual Eggîwt Epiteötte ès rea Zalloth ... de az eö Atthîatol marat eörökseget es vraual eggjwt epitetek rez földet el nem vezteötte [i.h. 19/75]. *1631:* sohunnan semmi Aviticum rea nem szallot es masunnan külső idegen helyekröl semmi attia fiaval megh es fel oztot jokat soha ide nem hozot Ez mellet Testamentum tetellel is athiafia fellöl nem prospicialt, hanem intestatus decedalt [Kv; ACJk 45b].

2. férjként ráköltözik az asszony örökségére; a se stabili, prin căsătorie, în proprietatea soţiei; als Mann das Erbe der Frau in Besitz nehmen. *1688:* Nyászá Szeráká Ennek egy léánya levén Havasalföldi Popa Iuon szállot rá, Falusi Pap leven, eö birja örökségét [Korbi F; ÁLt Urb. 27]. *1699/1724:* Nagy Susanna Aszszony sokat panaszolkodott hogj az vra Möre Márton uram mitsoda roszszul tartya eotet, holott megh betsülhetně, mivel abban az eorökséghben mellyben mostan Möre Márton vram lakik, reá száll, négj eokörnél egjebet ne(m) vitt oda [Backamadaras MT; Told. 76]. *1724:* Idösbb Jérémiás kezére pedig ugy ment ált(al) azon ház, hogy réá szállott Varó Judithra [Ne; DobLev. I/106. 3a Helena Kádár cons. quondam Michaelis Nagy (70) ns vall.]. *1768:* Küsgyörgy Mihály rea szállott Hegyi Katára | mikor Küsgyörgy Mihály rea szállott Hegyi Katára, akkor volt a háznál marha föld [Bölön Hsz; HSzjP T. Tomas Nagy (68) lovas kat. vall.]. *1769:* Az én edes Atyám nagyobb Münsór Péter meghalálozván az Anyámra rá szálla Gyergyó Ditrai pplus Kovács János [Szárhegy Cs; MNy XXXIV, 330]. *1772:* ã Szarhegyi Kopias Mihály Szabad Székely nemes embernek volt egy Dorottya nevű leanya, arra Fiunak rá szállott Csomafalvabol olah Imre nevű Szabad Székely [LLt Fasc. 152].

3. (házba/birtokba) beleköltözik, rátelepedik; a se stabili (într-o casă, pe o proprietate funciară); (in Haus/Besitz) einziehen. *1593:* Miert hogi constal az bizonisagokbol hogi Mikes Peter ver zerent valo attiafia volt Theoreok Janosnenak az harmadot el veheti Mikes Peter, de mierthogi az eoreokseg veztegh allo marha, Immobilis, annak okaert kwleombe (!) abba reze nem lehet, hanem ha rea zal lakni es vgi biria az eo rezit: de ammi Ingo bingo marhak vadnak abbol el veheti az harmadot [Kv; TJk V/1. 392]. *1652:* Desert<ae> — Fund<i> — eleg' volna czak szallana Ember rea [Nagykapus K; GyU 109]. *1710/1770 k.:* (Egy földet) az Ekla consensusaból engedtunk Feldtói, vagy Nyirmezői Máténak tiz Esztendeig ugy hogy Esztendőnként deponáljon két forintot ... tiz Esztendő után ha valamelly Magyar ember találkozik, a' ki rá szálljon, meg-betsültetvén az épületet, remittálja [SzConscr. 41]. *1726:* egy puszta ház hely egy Zagran Illes nevű Szegeny ember szallot vot rea az csinalt volt hazat rea [Füge SzD; Ks 26. XI]. *1742:* a' Kurutz Világis bé állván, egjszer tsak elé vetődött Veres Samuel 's látta hogj pusztába áll Jószága rá szállott, rá szállván mindjárt adogatni kezdette, Bátsfalusiné Aszszonyomnakis egj darabot ez előtt 20 esztendővel [Kisenyed AF; JHb Georgius Petrikovits (46) ns vall.]. *1766:* a' ki a' Pásztor házaban lakot Fagyuval taxált a' Falunak, mikor a' Czigányok elsőben rá szállottak ... a Falu három versen is tiltotta hogy oda házokat ne tsináljanak [Szentegyed SzD; WassLt Lupsa Vaszilia (46) zs vall.].

4. rámarad, ráhagyományozódik; a-i rămîne (cuiva) ca moştenire; jm etw. als Erbe bleiben. *1700:* jelente Gyeröffi Borbara Asszony eö Nga Hogj idvezült édes Vra ... Groff Ratotthi Gyulaffi Laszlo Vram eö Nga szomoru halála alkalmatosságával minemű sulyos, es nagj Summa ados-

sag pinznek fizetese szallot legyen rea [Kv; Ks 90]. *1705:* Azért már reaszállván fataliter Josephusra a successio, ígírí és obligálja arra magát, hogy valamire koronázatjakor is voveálta magát, melyre meg is esküdt és pecsételte is mind törvények és egyéb szabadságok iránt, azokat mind observálja sancte, és akik in errone voltak, azokat is exacte corrigálja [WIN I, 448]. *1710 k.:* Bizony jól is jára, mert a fejedelem 1000 tallér fizetést, professzori hivatalt rendele néki, ottan csakhamar Bisterfeld is meghala, és az egész kollégium Fejérvárott, az előtteni nagyhírű Alstedius, Piscator, Bisterfeld híre, neve, tekintete becsületével együtt reá szálla, kivált, hogy ez is idegen, még pedig anglus nemzet [BÖn. 546].

5. (per) rámarad/öröklődik; a-i rămîne (cuiva) ca moştenire (un proces); (Prozeß) geerbt werden. *1606:* Deliberatum. Az teorueninek az teczek hogi miert niluan ki tetczik az bizonisagoknak feleletekbeol, hogi azt feleltek uolt hogi Eok attak uolt barta istuannak falu birsagaert 24 penzert az peres tanorokot most tagadiak raita vagion Lazlo peter az hitetlensegjnek terhin. De az azzonj chak az fel peres keresetin marat, miert hogj az megi holt Vra eskwt uolt megj kireol az per ria zallot [UszT 20/325].

6. részesül vmiben; a avea parte de ceva (neplăcut); an etw. (Schlechtem) Teil haben. *1657:* Ez[a], mivel csak egy szőcslegény paraszt emberségből ment volt nagyra, igen sok özvegyeknek, árváknak megnyomorításával, és sok nemes emberekével, és az nemesi szabadság ellen való ártalmas inventiókkal s tanácsadásokkal, melyek miatt lött sok égben-kiáltásokért, hihető, szállott reá Istennek ez ítíleti [KemÖn. 16. — [a]Pécsi Simon].

7. haddal rátámad, megszáll; a ataca (cu forţe armate); (mit Armee) angreifen | (várost/várat) megtámad/ostromol; a asedia (un oraş/o cetate); (eine Stadt/Burg) belagern. *1562:* 1530 esztendőben Ferdinandus király nagy erővel János királyra esmét reá szálla, Budát sok ideig vivá, de semmit nem tehete néki; mert Buda kőfalait belöll emberhússal megbérlették vala, holott számtalan népet elvesztvén, kényszeritteték haza térni Németországba [ETA I, 13 BS]. *1653:* De egykor meghallók, hogy Segesvárba költöztenek mind, amott nem bízták magokat, Bogáti azért reászálla Segesváratt Rácz Györgyre és a német kapitányra, és megtöreté a falát nagy darab helyen [ETA I, 99 NSz]. *1657:* Túl, római császár részéről is az palatinus Forgács Zsigmond haddal reá jütt, az említett Sorban vajda is újobban; Szebenben szorulván reá szállottak, de elfutottak alóla, mert Bethlen Gábor török segítség-hozásának hírét hallván, meg nem várhatták [KemÖn. 28–9]. *1704:* Azt is most írták, hogy maga a bavarus egy nagy erősségbe recipiálván magát, Badensis egy armadával reaszállott volna és erősen vitatja [WIN I, 233]. *1710:* A királyné nem akarja, rászállja Budát, szultán Szulimán segítségire jő, a német ármádát megveri, Budát az obsídió alól megszabadítja [CsH 66].

8. vki házára (erőszakosan) rátelepedik; a se instala (în mod samavolnic) în casa cuiva; in js Haus mit Gewalt einziehen. *1678:* Többi között az ide begyűjtött hadakra is volt panasz, nemes emberek házaira reá szálltanak és tíz ezer vider bor kelt el s kilencz ezer köböl abrak Besztercze vidékén, ezeknek orvoslását kévánták, de még tegnap délutánig válasz nem jött vala [TML VIII, 93 Macskási Boldizsár Teleki Mihályhoz]. *1749:* most is Gadnai ur(am) egesz Executoraival Hazamra akart szallani elöre maga absentiamb(an) midőn Exaction lettem volna most az el mult Szeredán rea is Szallot volt Hazamra [Imecsfva Hsz; ApLt 1 Imecs Antal lev.]. *1753:* Esett értésére az Exponens eo kglmenek hogy via facti nemelly Jobágjára az Exponensnek rea szálván az többitis alattomban el akarja maganak hallatlanul foglalni Nemes Hazank Törvenye ellen [Fejér m.; RLt]. *1758:* Doboka Vármegyében Solymos nevü Faluban T. Popa al(ia)s Porkoláb Jerémia exmittaltatott vala, a' N Sajoi T. Popa Vrsz erőszakosonn fel kerekedett s reá szállott Popa Jerémia eő kglmére, holott az Ecclesia inkább meg nyugodnék Popa Jerémia eő kglmével, mint T. Popa Vrszalyal [KvAkKt Mss 28].

reászállhat beköltözhet; a se putea stabili/instala într-un anumiit loc; einziehen können. *1751:* Hogyha az Isten ... Putnoki Istvánné Aszszonyomnak mostani Férjétöl valo Változást ád és ide a magájában talál visza jöni, tehát mint magájéra szabadoson rá szálhasson, abban diszponálhasson, minden Controversia nélkül [Mezőbánd MT; MbK VIII. 12].

reászállít 1. rákölteztet, betelepít; a aşeza/stabili (definitiv) într-un loc; ansiedeln lassen. *1605:* megh kenala az eórekseggel Molnar Janosne hogy uegie(m) megh, mert masnak idegennekis el adgia, nem león mit tenne(m), megh kelle venne(m), az el múlt eószen Zab arataskor úeom en megh, az en meg úetelem alat ozton mikor penzem rajta úolt úgy zallita Jobbagiot rah az fen megh irtam wdeóbe [UszT 19/1]. *1656:* hogy ha Gőcz Pal Uram avagy eo kegyelmenek maradeki valamit ra epitenek aztis megh bőcziültetven az aestimatio szerent az capitalis summan felylyel minden teorveny és perpatvar nelkül megh fizessek és ha Jobbagyot szallit ra eo kegyelme aztis minden jovaival edgiwt szabadoson el vihesse [Kv; SLt GH. 21]. *1662:* Pintek neueő Faluba(n) való puzta haz helyeimet, ualamellyek vadnak hogy ha Papay Imreh Vr(am), felesege, uagy gyermeki azokon az házhelyeken, ualamint eppetenek, auagy Jobbagiokat rea szallitanak, tempore redemptionis, ha ualaha lenne, az eppetesnek arrat, az Capitalis summa penzel edgyut tartozzanak refundalni [Dés/Beszt.; RLt O. 5]. *1702:* Kornis Jstvá(n) Ur(am) eő Nga Kolos var megjeb(en) Velkeren levő portiojat in fl: hung 150 ~ Száz őtven Magyari forintokb(an) adta zalogképpe(n) ugy hogy ha mikor eő Nga akarja ki valthassa ha Pap János Ur(am) Jobbagyokat reá szállítana a ki valtasnak idejen ha ki rajta akar maradni szabadossan meg maradhasson ha ki penig Pap János Ur(am) földere akarna menni szabadosson el mehessen [Ks 7. XV 1].

2. beszállásol; a instala (temporar) într-o locuinţă, a caza; einquartieren. *1695:* Mivel a' Sombori beczülletes Atyankfiara Nemetet szallittattanak, söt T. Zabolai Uramnakis meg izente a' kapitány hogy ket feleseges Nemetet szallit rea, szüksegeskeppen 4. magammal Gyalub(a) faradva(n) a' Gubernatorhoz ő Nghoz költettünk flor. 3 [SzJk 294].

reászállott 1. öröklődött; moştenit, dobîndit prin moştenire; geerbt. *1608:* Nem akarua(n) zere<lm>es Vranak nagy gondot es busulast hadni, hanem igy disponala my <e>leőttwnk Jouay feleől az eő kgme edes Attiarol es Anniarol rea zallot Testamentum zerint minthogy zabadoson hattak volt, hogy kinek mit akarna hadni zabad legien [Kv; RDL I. 85]. *1615:* Ezek az Anya ladajaban vadnak az hön az Anyarül raja zalot iok vadnak [Kv; RDL I. 97]. *1642:* Ficzj Ersébeth Assonyra, uer szerent rea szallot Nagy Mereghioj Joszagh ... Ficz Ferencz kezdet volt perlenj [Nagy-

mereghio K; JHbK XVIII/20]. *1672:* egy Csiki Ferencz sogora edes attyárol réá szállott haz üllés helyre epitven egy hazat az törvény találása szerént meghis kelletnek valtani [Mezőbánd MT; MbK]. *1679:* Mikoron volnank N:Enyeden az Nms Daballyi Lakatos Balint Uram házánál Mészáros Bálintné Asz(sz)anyom adá el a Forkospatocbeli szölö hegy málban edes Attjarul réa szállatt két darabbul állo egy hold szölejétt örök árran negyven forintokon [Ne; DobLev. I/28].

2. ráköltözött/telepedett; care s-a stabilit într-un loc; auf etw. angesiedelt. *1753:* az Elöl járo rendektől az Vraktol ollyan levelet mutattak azon Joszágról hogy az után Csáki Sigmond ur nem háborgatta, oda hagyta, mais egj Gyulából réá szállott Szabad ember Sáfár János lakik rajta [Nagyalmás K; JHb XXX/9].

reászán vmit vmire ráfordít/áldoz; a consacra/destina ceva pentru ceva; widmen. *1704:* Eddig még mind könnyebb volt, mert ezt az esztendőt már csak reaszántam volt az én számkivetésemre [WIN I, 169].

reászárad 1. odatapad, rátapad; a se usca (lipindu-se) pe ceva; antrocknen. *1771:* a férjem beszéllette hogy Nagy Josefné, Anuczával miképpen mentek réája Eczaka is hogy hozza is döfföt volna a konyha késsel más nap reggel pedig a konyha késnek véres volt a hegye, még réá is száratt volt [Dés; DLt 321. 35 Eva Szánto Georgii Hancz cons. (37) ns vall.].

2. rajta marad vkin vmi; a rămîne stigmatizat de fapta sa; an jm haften bleiben. *1764:* ennekelőtte égy néhány Esztendőkkel a' Mezőn a' Széna-kalangyájáb(an) Czégér Ferentznek találtak a' Falusi Esküttek égy vagy két kalangya buzát bé rakva Szénáb(a), melyért ha az Földes Ura nem intercédált volna, nagy baja lehetett volna, mely dolog valosággal réá száradt [Buza SzD; JHb IV/13].

reászed 1. becsap; a păcăli/înşela; betrügen. *1756 k.:* Petrutz György replicál hogy minket Pirva Petru két Aszszonnyal szedtenek réá igazitván Don Juon házához, hogy onnan két tyúkot hozzunk, s magok musikást szerezvén, hogy együt el költhessük [H; Ks 62/6]. *1764:* Így szede reá, minden igaz ok nélkül a jó Keczeli János uram [RettE 172].

2. *~i magát* pórul jár; a se păcăli, a o păţi (rău); sich irren. *1775:* De egy Csernovitz nevű korcsomárosával rútul réászedte volt magát. Mivel adós maradván valami bor árával, mindenit elvette, magát is láncra tétette [RettE 344].

reászedhet rávehet vmire; a convinge pe cineva să facă un anumit lucru; jn zu etw. bewegen können. *1797:* Kis Litza Kozma Bumbujjal ... fogadtanak, hogy ha feleségét rá szedheti és meg paráznitja, két ökrit néki adja; ha pedig ra nem szedheti, és bizonságok által meg bizonyithatja, hogy meg nem paráznásitotta, tehát Kozma Bumbuj adjon két juhot az Exponens Aszszony férjének [Nagyiklód SzD; LLt Vall.].

reászedő becsapó személy; escroc, persoană care înşală pe alţii; Ankohler, Betrüger. *1852:* ki oly dolgot ád el, mi nem tulajdona a' Törvény az ily Tényt csalásnak nevezi, 's a' rászedőt bűntetni szokta. Én magam mi kezembe jött meg oltalmazom, de miről éppen azt állítják mi szerént nem az el adóje, magának az el adonak kell sajáti Jogát bé bizonyítani mi evictiot fel tételez ellen esetben kényszerülve vagyok az el adot mint csalot perelni [Nagylak AF; DobLev. V/1351 Dobolyi Bálint nyil.].

reászegez szeggel ráerősít; a fixa bătînd în cuie pe ceva; mit Nagel befestigen. *1694:* (Az ajtó) külsö felire vastag fojtos szegekkel hozzaja szegeztetet Kereszt formara Ket Lapossa(n) ki vert edgyik szegeletitol az masik szegeletire erős szeles vas va(gyo)n rea szegezve, csinalva [Kővár Szt; JHb Inv.]. *1732:* ezen Palotában találtunk Asztalt nrö négjet, az edgjiken egy darab virágos viaszszos tőrök vászon Sárga szeggel rá szegezve [Kv; Ks 40. XXVIIIc].

reászegeztet 1. szeggel ráerősíttet; a pune pe cineva să prindă în cuie; mit Nagel befestigen lassen. *1749:* Az Uduarhaz kapuianak az Ostor faia el romlot vala, es az Deszkays el romladozua(n) le hullottak vala, az Ostor faiat megh toldottam, az Deszkayt az kik jok voltak vyola(n) ra szegeztette(m) [Kv; Szám. 26/VI. 483].

2. (lőfegyvert) ráirányíttat; a ordona cuiva să îndrepte (arma) spre cineva; (Waffen) auf jn richten lassen. *1657:* Az hová megindulván, én is immár dispositiókat tévén, midőn az árokparton jűne, felmenék magam is az várfokra; előtte az kapukat felvonyatván és lövőszerszámokat szegeztetvén reá megizeném: tisztuljon el, ha egészség kell; melyet ő is siketségre nem vévén, visszapironkodék [KemÖn. 138].

reászegődik el/megszegődik; a se tocmi/învoi; sich verdingen. *1771:* a' viz el menvén ... a Gáttja alatt a miá nem foroghattak[a], minek utánna pedig a' Sövényfalviakat reá szegődvén jol meg kötötték s földelték, forogni kezdettek [Ádámos KK; JHb LXVII. 165. — [a]Ti. a malomkerekek].

reászegődtet felfogadtat; a face o învoială (pentru executarea unei lucrări); anwerben lassen. *1659:* Az hintót, édes Öcsém uram, mihent Kamarásra megyek, beküldöm Beszterczére. Hámokra is reá szegődtetnék, csak tudhassam, mineműek legyenek [TML I, 390 Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz].

reászerez kb. megszerez vki számára; a procura ceva, a face rost de ceva (pentru cineva); etw. für jn erwerben. *1679:* Kegyelmedet kérem, engem szerezzen reá egy Tuanus historicusra, két jó fegyverderékra minden készségekkel és ha lészen min venni, hozzon 12 egész fekete rókát és egy franczia ezüstös kalamaris ládácskát [TML VIII, 449 Teleki Mihály Absolon Dánielhez].

reászerezhet (makkra sertést) szerezhet; a putea aduce/aduna prin învoială (turme de porci la jir); Schweine (zur Eichelmast) beschaffen können. *1634:* Joszagunkban mikor Jsten az maknak létét adgia, azt ideyn investigaluán, mindenfele hirt adgion, mennel töb sertés marhát rea szerezhet, szerezzen, seöt penigh maga industriayat mutatuan, mentöl iob haszonra nyereséghre valo hizatlan marhakatis vegien, es megh hizlaltatvan az makkon ugy adassa el, jöuedelmét joszagunknak igiekezuén ebbülis minden ió alkolmatossággal szaporitany [UF I, 334 I. Rákóczi György gazd. ut.].

reászokhat megszokhat vmit; a se putea obişnui cu ceva; sich an etw. gewöhnen können. *1710 k.:* Harmadik rendbéli kenyér Roggenbrot volt, és színére nézve mint a

szederjes vagy fekete posztó, nehéz mind a só, tömött mint a szappan, az ember nem is szelheti, hanem a késsel apró lepény vagy szeletekre reszeli. Ízét nem tudom, mert kóstoltam ugyan, és valami savanyú, sebes ízét érzettem, de soha reá nem szokhattam; ott igen eszik, még a gazdag kényes ember, asszony és leányok is, Csernátoni is jól ette [BÖn. 575–6].

reászokik vhová odaszokik; a se obişnui să meargă întrun anumit loc; sich daran gewöhnen, irgendwohin zu gehen. *1722:* Az Fogarasi Biraja csak réá szokott minden esztendőb(en) az Betthleni Tora, réá gyűjti titkon embereit Gyalommal megjen csak halászsza [Fog.; KJ].

reászoktat vmivel megszoktat; a obişnui pe cineva cu ceva/să facă ceva; jn an etw. gewöhnen. *1678:* Én ugyan mint minap is írám, már száz gyalognak megfizettem, de azok azt beszélik, ha oda ki nem, oda bé azok udvari gyalogok nem lesznek; nehezen tudtam a fizetést felvétethetni velek; én mindazáltal érte leszek, de nehéz az ördög fiait rávenni, mert rettenetesül rá szoktatták az praedára őket [TML VIII, 55 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz].

reászoktattat megszoktattat; a obişnui pe cineva să facă ceva; jn an etw. gewöhnen lassen. *1758:* Ezen kő Tornácz fedél nélkűl Lévén Notálni kell Számtarto Ur(am) manuductiojára hogy valamikor essőzések, havazások vad(na)k mínd anyiszor ã meg állo vízet, havat, haladék nélkűlt, darabantal Sűtőkkel kolcsár, kádárral le tisztitasson (!), sepertessen s őket reá szoktattassa, melly ijetén vigyázás à felső hijakon à bé szivárgo viz aránt is legyen szorgalmatos hogy mindannyiszor visgáltassa valamenyiszer esső vagy ho fuvatag lészen [Déva; Ks 76. IX. 8].

reászól törvény előtt feleletet ad; a da răspuns în faţa instanţei; vor Gericht antworten. *1567:* Thowaba: k: Jzenye megh Nekwnk ha Eothwes Antal es Peter Nech megh bekwltek Peter deakkal, awagy mynt wadnak benne Semyt Nem twdonk, merth Jth Jghen zolychak Napotys wettwnk benne Immaron annyra wagyon hogy rea kel zolnunk [Gyf; BesztLt 81 Thomas Krechmer és Lucas Pystaky a beszt-i bíróhoz és tanácsához]. *1593:* azban teth wolt az en prokathorom vetsegeth hogy ra zolt volt feleletire, mert Engemeth nem Emlekeözeöm rea hogy teörueniheöz hittal volna, walamikor pedig Engemet teörúenniel kerezs (!) meg felelek te neked protestalúnk ne legyen keseo teobet zollanúnk zaúa halúa [Szu; UszT 9/46]. *1620:* Actor ab una Szentgyörgi Molnar Jstuan Beldi Kelemen Vram Jobbagya, p(ro)clamaltata Kozmasi Kwsseb Mihaly Petert az breuisre Az J. sem maga sem p(ro)cur(atora) nem compareala, miert hogy p(ro)kator hiuastis izentetet uolt az Inak, azt keuana az A. hogj ha ielen uolna az J(n)ct(us) ra szolana [Zsögöd Cs; BLt 3].

reászolgál 1. rábizonyít; a dovedi vinovăţia cuiva (în ceva); js Schuld beweisen. *1597:* 1597. die 27 Septembris. Mierthogi Feórkeoly Mihaly harom Nemoba hatta magat az bizonsagis ige(n) rea zolgal mind felesegere magara fiara, Azert in actione Actricis conuincitur eomagat s feleseget harmad napigh az kalodaba tegiek az fiat az perengerre allassak, eyelre az kalitkaba tarchiak [Kv; TJk V/1. 108].

2. kiérdemel; a merita ceva; verdienen. *1787:* Bátorkodom alázatoson instálni Nsgod a szegény gyámoltalan öreg Bátyámért ki már két héttől fogva szorult mellém a Nsgtok kegyességekb(en) bizván, mig az Isten bé hozza az aratást, talám azután a szegény attyafiak mellé vonja magát leg alább a meg évő, kenyérre réáis szolgál, kivált a kertbe a Méhek kőrűl vigyáz, majd a széna tsináláskor jo hasznát vehetjűk [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

reászolgálhat (szolgálati időt) kitölthet; a putea sluji (durata de timp convenită); (Dienstzeit) ausfüllen können. *1597:* Taplass (!) istüannak Adatot wolt w kegelme ez ioüendo hora walo zolgalatiara de nem szolgalhatot semmit rea megh tekintuin w kegelmek Regy zolgalatiat es Nagy Betegsiget B. w meg hadgia halala wtan ne keriek Twlle hanem Megh Engedtek f 1 [Kv; Szám. 7/XIV 114].

reászóló bíráló; critic (răutăcios); Tadler. *1619:* ezt az adót azért felette igen szükséges most béküldeni az uradnak, hogy nem minden ember érti az urad dolgát, mi sem mindennek kiálthatjuk; sok nem jóakarója, reaszólója vagyon az hatalmas császár előtt [BTN[2] 303].

reászorgalmaztat ösztökél, felszólít vmire; a îndemna la ceva; jn zu etw. aneifern. *1577:* Az hyd vcza zorossaba valo meg Rekedet foliam feleól vegeztek eo kegmek hogi teob dolgai keozót Byro Vram zorgalmaztassa rea az korchioliast hogy tiztechya meg vagy fertalt vettet eó kegme Rea, vagy penig egyeb vton meg chinaltathattya [Kv; TanJk V/3. 151b].

reászorgat rábír/biztat; a îndemna pe cineva să facă un lucru; jn zu etw. bewegen. *1683:* innen az ado be ment, noha tisztem nem let volna Kgls Asszonyom, de mégis réá szorgattam őket[a] [Balázsfva AF; Utl. — [a]Ti. a tiszteket].

reászorít rákényszerít; a constrînge pe cineva la ceva; jn zu etw. zwingen. *1659:* Azt is mondja, hogy ne várja Kegyelmed, hogy békesség legyen, hanem mennél hamarébb csak rá szorítsa Kegyelmed, mert ma s holnap az élete [TML I, 477 Pekri Sófia Teleki Mihályhoz]. *1710 k.:* Szorítsák csak rá a maradékokat, hogy adjanak számot, kinekkinek mint gazdagult meg az atyja, megválik akkor [BÖn. 978]. *1823:* meg hagytam volt a D(ullo) Commissariusnak, kinek Commissioja mellett köttetett volt el a fogados marhája, hogy annak el botsáttatasára Rátzkevi Istvánt Szorittsa réá, ugy tudom, a' Rátzkevi marhája el is van kötve [DobLev. V/176]. *1836:* Szorosson rea kell szorittani a Halászt hogy Csikot fogján [Csapó KK; Berz. 21]. *1839:* Mindhogy Méra Gligor két jo ökörrel szolgál, s' ezen szolgálattyáhaz képest illendö kaszálokkal nem bir Meg hatalmazam ennél fogva Nutz Danyila Hajdumat, hogy Kalina Nikität a' 3 ~ háram Szekérre valo rétnek ki szakasztására réa szorittsa [A.szentmihályfva TA; Bosla. B. Miske Ferenc lev.]. *1867:* Az oskola mestereket[a] szorittsák rá rendes naplo készitésre [Gyalu K; RAk 139. — [a]A papok].

Szk: ~ *a munkára. 1808:* kezességet valolának költsönösön egymásra, hogy ha egyik vagy másik hátra alló lenne a' munka szorgalmatos folytatásáb(an) 's végbe vitelib(en), a' többi tartozzék azt rá szoritani a' munkára [Kakasd MT; DLev. 4/XLI].

reászorítás rákényszerítés; constrîngerea/obligarea cuiva să facă ceva; Zwang. *1836:* Meg-tanáltam a' Tekintetes Tisztséget a' Kepe bé Szolgáltatása, 's a' Szülők réá Szorit-

tása iránt, hogy Gyermekeiket oskolába jártassák [Vaja MT; HbEk].

reászoríttat rákényszeríttet; a constrînge/obliga pe cineva la ceva/să facă ceva; zwingen lassen. *1806 k.:* Folyamodom Excellentiadhoz mint Nemes Vármegyénk fő Administratorához méltoztassék ... Kozma Joseff Urat a feleletre rá szorittatni [K; Somb. II].

reászoríttatik rákényszeríttetik; a fi constrîns/obligat la ceva; gezwungen werden. *1700:* Remenkedenek it Aranyas szekben szekely Kocsardan Lako nemes Csuka János Uramnak hogy adgyan őkglme, tizen egy Zoltakat (!) mert reja szoritattak az porciora, s nincsen honnan le tenniek [Székelykocsárd TA; DobLev. I/52]. *1796:* a' Fell Peres hitelesen bizonyittya aztis, hogy ezen kért Levélnek originalissa, az All Peres Báro Urnál légyen; azért nincs egyéb hátra, hogy annak elő adására Tőrvényesennis reá szorittasson [Mv; TLev. 5/16 Transm. 79 tábl.].

reászorul 1. vkinek a segítségére szorul; a fi constrîns să recurgă la ajutorul cuiva; js Hilfe brauchen. *1584:* Anna Illyes Kowachne vallia Az hegedewsne azt(is) monta hogy rea kel zorűlnom, el Annyera fizettem megh Az vtannys hogy All f. 45. de Immar vagyon hat esztendeye, es vgia(n) ollia(n) benna [Kv; TJk IV/1. 255]. *1678:* Tegnap előtt kezdettem az doctorok praescriptiójával élni, ma küldtem egy vén asszonyért Szilágyban; már meglátom mit tehetnek egynehány nap, mert csak rászorultam [TML VIII, 53 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz]. *1811:* Ha a' Doctor ilyen különös másoktól, Öis különösenn láttatik azoktól ... Ha fő fáj, ha láb fáj, az ember hivattya, 'S A' mig-beteg addig a' leg-jobb baráttya; De ha egésséges, nem barát: lóduljon; Nem kivánja senki, hogy réá szoruljon [ÁrÉ 167].

2. rákényszerül vmire; a fi constrîns să recurgă la ceva; zu etw. gezwungen werden. *1637:* az Attiatul marat huszon niolcz forint erő dutka en el nem keölteötte(m) vgj mond, mert rea nem szorultam kerjetek az Istent hogj tys rea ne szorulliatok, ha rea szorultok kölczetek el [Mv; MvLt 291. 87b]. *1658:* Az pénzedet addig el nem költöm, addig, míg reá nem szorulok ugyan valósággal [TML I, 267 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz]. *1755:* ezen unokámra Székely Judithra ... Testalom egy szoval mindenemet pénzemet, jelen valokat és adosságaimat ugy egyéb minden nével nevezendő ezüst, Ón, Réz és gunyáimat, oly qualificatioval, hogy még nem tudom Isten eő Felsége meddig hadgya eletemet ez vilagon és ha réá szorulok mint magamébol élhessek [Asz; Borb. II néhai Székely György relictaja Csipkés Borbára végr. Szaniszló Sigmond keze írása]. *1811:* tudom, hogy azon Joszágon semmi terü nints, és néhai férjem azon Joszágra semmit nem levált ez valoságos igazság mivel az én férjem ara nem volt raszorulva, hogy valakitöl maga Joszágára pénzt léválljon [Borosbenedek AF; DobLev. IV/941. 1a].

reászorulás rákényszerülés; faptul de a fi constrîns să facă ceva; Zwang. *1826:* (A) Tanuk egyenlö vallomása tiszta bizonyittásaik szerint a Silvestris ordonak ellenére, az igaz haeresek(ne)k pedig nagy Praejudiciumokra, nem annyira haszon keresés, vagy reá szorulás tekinteteböl, hanem inkább a Fellperesek(ne)k boszontására az erdöket is pusztithassa a Pernek Czélba vett hoszszas hurczoltatásával [Ne; DobLev. V/1114. 3a].

reászökdös ráugrál; a sări pe ceva; auf etw. springen. *1818:* Annak utánna hijába ellenzették a Podárok, hogy gyalog emberek oly' sokan ne menjenek a' Hidasba, mert el fog sűlyedni de a' vásárra menő sokosággal nem birván a Hidasba erőszakoson sokan todulván 's még utoljára is a' Partol reá szőkdőstek alig menvén a' Hid a' partol edgy őlnyire mingyárt le kezdett nyomulni a' vizbe, hogy a' Hidas tetejen a viz bé kezdett folyni [Sülelmed Sz; IB].

reászökik ráugrik; a sări pe ceva; auf etw. springen. *1630:* Eyel az Juhot Eörizuk vala s Egi Vizoliai Ember az Sariut Eörizuen ot fekzik <val>a Eg' komondorunk reia Zeőkek es En oltalmazam hog' megh ne Maria [Nagycég K; VLt 16/1527].

reasszumál 1. megismétel; a repeta; wiederholen. *1710 k.:* Teleki mond: Mit parancsol nagyságtok, kegyelmetek ? Mikes az iménti propositiót reassumálá. Nosza discursusra [BÖn. 737].

2. (vmely tisztségbe) újra felvesz; a realege; (in eine Funktion) wieder aufnehmen. *1739:* Ferenczi István Atyánkfiát, Assessor Officiumára reassumáltuk, beeskettűk, engedelmeskedni kivánván, Mtgs Gubernator Urral ő Excellentiája Commissioján(a)k [Dés; Jk 511a].

3. újra elővesz; a relua; wieder hervornehmen. *1745:* (A leány) Kolosvárrol haromszoris à kurvaságért ki tsapattatván, uyabban azon gonosz természetit reassumalta és itten minden tartozkodás nélkűl egy bizonyos személlyel éjjel nappal promiscué paráználkodott [Torda; TJkT II. 38].

reasszumáltathatik újra elővétethetik; a putea fi reluat; wieder hervorgezogen werden können. *1765:* Harai Fejer Samuel Vram, mint a Fiscalis Cziganyok(na)k Inspectora, ab offo insinuallya hogy ... Peter Czigány ellen valo prosecutioban nős paráznaságа iránt, sub offo defungalt, őtet raboskodtatta, meg palczaztotta vélle Ecclatis követtetett, melly szerent ezen ő delictuma nem reasumaltathatik, és neki azért poenalitas nem irrogaltathatik [Torda; TJkT V 278].

reászűkül rászorul; a fi constrîns să recurgă la ceva; zu etw. gezwungen werden. *1632:* edes giermeke(m) ige(n) kerlek hog' az szólót masnak ne had na(m) egi mesgien uagion veled hane(m) ha rea szvkeóleónk az ruhadatis ad el es megis megh tarcs az szőlöt, mert az leueból megh valthatod az ruhadat [Mv; MvLt 290. 106b].

reátalál 1. megtalál, ráakad/bukkan; a da de cineva/ceva; jn/etw. finden. *1570:* Lazlo kenez hity zerent vallya, hogy Twggya Mykor vayda Jakab megh fogatta volt Demyent, Azonba Talalya eotet Ez vallot horga peter, Es azt Mongya neky lassad ha kezes ne(m) les Demyenert megh tartatom enis Es az wthan horga peter Rea Talalt esmet vyonnan Tarta megh [Kv; TJk III/2. 189]. *1574:* Katus Baly gergyne Azt vallia hogy Hunyadon egy Aztalnal volt Keower Martonnal Es ott hallota Azt Mongia volt Teowissy ferenchne feleol hogi valahwl Rea talalok Az Bestie kwrwara Byzon ely Mecchem orrat ayakastwl [Kv; TJk III/3. 366]. *1586:* Orsolyat nag' balasnet meg fogtak myert hog nehezes wolt fyzetem d. 8. Vgyan ezen nag' balasne meg eskwuek hog az hyteos vra talalt reya az sos veolgben es az Chinalta az gyermeket [Kv; Szám. 3/XXV. 3 Igyartho György sp kezé-

vel]. *1602:* mikor öys fut wolt az futas közbe ra talal miklos peterre hat az lon wl akor az mast el hatta wala, Enis talaltam wolna zinte akor lowat kit el hattak de keseo wala az Ideo hogy ra wlhessek [UszT 17/45 georfi tamas gagi[a] lofw vall. — [a]Gagy U]. *1630:* En ezen ez el mult Czeöteörteökeön talalta(m) rea az giermekre az kamora szekben s megh ugjan megis mozgata(m) az villaval, az kezett égj nagj bottal dürüczkeöltek le az kamora szekbe, ugjan ot allot az botis [Mv; MvLt 290. 191a]. *1668:* Tudom aztis hogy Mikor Az Kazmasi Antal Peterne Eokrit Virag vapabol, elloptak az niomat uyfalura adak: mű vagi harman farattig keresők. de nem talalok Az uttan Ez az Miklos, azt monda nekem hogi io Zerencze hogi ra nem talaltatok az mit keressetek, mert az te Eokrodot, vettem volna meg [Kászonújfalu Cs; CsÁLt 27. I/30 Hunadj Jstuan Kazon Vyfalui Drabant (22) vall.]. *1681:* Maga Todor azon marhat az kire rea talaltak az karosok mastol vette nekj szovatiossa mas, nem oltján Ianos [Héderfája KK; RLt]. *1729:* En rajtam vont az mostani szolgabiro vr(am) ket Máriást ket Sustakot egy Sajtott, elsőbben kalodába vetvén illyen okon. Hogj az erdőn az Sz. Léleki csordából egy Tinót meg évén az farkassok rea tanálván az Szilakját dirib darabját meg nyuzám s oda fel tevém az dirib darab bőrt az fára [Szárazpatak Hsz; ApLt 3 Andr. Szántó (40) jb vall.]. *1761:* minek utánna rá tanáltanak a Buzára Kosztin Togyer Rognai elís szőkött [BSz; Ks 25. III. 68]. *1807:* beszélték volt azon Atyaim és őregek hogy az Captalanba Levél vólna, tehát mi Falusiakul meg indulván és a Kolos Monostori conservatoriumot fel hányatván, reá is találtunk a Metalisra, és más Levelekre [Körösfő K; KmULev. 3].

2. elér; a atinge/ajunge; erreichen. *1864:* 4ik a Tunya Tetö mind hogy a ho Tavasszal legkésöbbre megyen el rolla s mind hogy a Vlegyásza tetöröl a szél rá talál fuvallásaival [Nyárszó K; KHn 124].

reátalálhat megtalálhat; a putea găsi; finden können. *1771:* égy részeges Lovas katonák káplárja is keresvén Szabo Ferköne szállását és rá nem találhatván hirtelen minékünk nagy rebegésünk volt miatta [Dés; DLt 321. 16b].

reátalálkozik 1. rátalál; a da de cineva; jn finden. *1583/XVII. sz. eleje:* Ha penig Nemellykunk itt ez varosy hatarban neminemw Eókreon arulna Es az masikunk hat mege meglesne, es titkon az elseo arossa ellen meg venne, annakis az maratsaga egy forint legien: De ha az arw elseoben ueghez nem mehetet uolna es az utan ualo rea talalkozuan meg venne, Azert semmin ne maradgion [Kv; MészCLev.]. *1584:* mikor Buda Janos oda fele chellegne nekwnk hyrwnk es akaratunk nelkeöl, az Jeney Theörekek talalkoznak rea, es ew maga Bwda Janos, chak alig zaladot el [Gyf; BáthoryErdLev. 178].

2. összetalálkozik; a se întîlni cu cineva; jm begegnen. *1570:* Myhal deak, hity zerent vallia hogy egykor Moldowabol hoz volt halat, Es Ment volt Beh Brassoba vele, Azonba Talalkozyk Rea Thymar Janos es hya hazahoz otth Ethelt ad neky, Es Mondia hogy Enys akarok vinny Beort es Bwzat oda Magiarorzagh fele es Koloswarra ha ely kelnek [Kv; TJk III/2. 153].

reátámad 1. megtámad, ráront; a se repezi/năpusti asupra cuiva; angreifen. *1570:* Ursula Molnar Boldyzarne hithy zerent vallya, hogy Egykor Sywalkodast hallot Kyralwchaba hwl zabo Janos Lakyk volt, Es Latta hogy hayadon fĕwel wzte ky az ayton zabo Janos az feleseget zablyas kezzel alah kergette az vchan, Es Jllen zowal zytta Eregy ely Kardos Myklos kurwaya, kyert az vendegek Rea Thamatak vala, es chyak alegh zaladot eleotek [Kv; TJk III/2. 34]. *1590:* Latam hogy az vczaban egibe veztenek wala egi Zurbeliwel tehat az Bernad Antal rea tamada vgj uteo (!) hogj mingiarth el weresedek az feie [Kv; TJk V/1. 37]. *1599:* maga az meg holt Rhadak Andras zolgamra rea tamadot, lovarul le verthe, Lowatis el vette, Az vthan gialogh eo magatis vyobban halalra persequaltatta [Dés; Eszt-Mk]. *1614:* Eosy Bertalan rea ramadott volt Kovaczj Mathera s azert keotte magat[a] neky [Selye MT; BethU 59. — [a]Ti. jb-nak]. *1631:* Fileki Gergelj maga oltalmaba(n) uagta Mihaly Deakot czak futtaba(n) mert mind rea tamattak [Mv; MvLt 290. 244b]. *1672:* Vas Janos Uram Szolgaira azon Földön Berenki (!) Balint ra Tamada es ůzni kezde őköt vgi vagdala az Vas Janos Uram Szolgait [Mezőméhes TA; WassLt Oztas Janos (28) jb vall.]. *1689:* Doceallya Actioja szerent Csusz Tamas, Kovacz Peterne ellen, hogy rea tamadot le taszittotta a földre' s a labat megh sebhette' [Kovászna Hsz; HSzjP]. *1712:* Üdösb Bernad Janos rátámadott Kolcsar Andrasra, Lázár Ferenc jobbágyára, verte taglotta, a verésért potentián fájdalmától borbélynak való fizetésétől tartozik contentálni Kolcsár Andrást [Szárhegy Cs; EHA]. *1744:* réá támodtanak a Béresek [Szászsztjakab SzD; Told. 11/81]. *1772:* riá támadot Veres János Jakab Istvánra [Héderfája KK; Pf.

Szk: *hatalmasul ~. 1598:* Mihalt ott az Jrotuaniban vgy vertek taglottak hogy holt eleuenwl hattak ... vgy czyelekettek minth hatalmas toluaiok, melyre sem(m)i okot az en vram Jobagia nem adot, hanem hatalmasul rea támattanak, vertek taglottak, holt eleuenwl hattak [Alparét SzD; Ks]. *1612:* Colosuarat lako Czizar Andras ada erteswnkre hogy Egy Buzas Janos new Ember, teob Complex tarsayúal edgiwtt hatalmasul igaz uttyaban ra tamadot volna, es minden jovaytol meg foztotta, es bizontalan helyeken búdosnejek [Kv; PLPr 47 fej.]. *1675:* az Hermán Mátyás házátol nállánál eléb el mente(m) megleste(m) es hatalmasul reá támadta(m) [Kv; TJk XI/1. 357] ✱ *tolvajul ~. 1593:* Galsai Ambrus zilahi hwteos ember vallia Krestel Marton toluaisagbannis talaltatot, mert egi vduarhelire (!) leginre toluaiul rea tamadtot, eo magat ereossen meg vagdalta, pinzet el vette, es megh foztotta, kiert ha el nem zaladhatot volna, az teorueni niarsba vonatta volna erette [Kv; TJk V/1. 401]. *1648:* (Franciscus Nagy és Michael Batasa) hatalmaso(n) es Toluaiul rea tamadua(n) Czengeri Mihalynak szolgaloiara, megh fosztottak, mely patratumokert megh keuanniuk ă jure hogi mint ollia(n) malefactorok erdemek szerent bwnteteodgyenek [Kv; TJk VIII/4. 264].

2. ellenszegül; a se opune/împotrivi; widerstehen. *1591:* Mielhogy Capitany vram kepebeli Ember Istwan deak Capitany vram pechietiwel megh hatta volt az bironak hogy az Janos Balas fiait meg fogia Mikoro(n) az biro rea ment s Capitany vram hagiasabul megh akartak fogny Janos Balas fiait az hazban be kwlte Es eo maga egy kepet veott kezeben es azt mo(n)dotta hogy migh eó kezbe adgia fiait addigh megh hal egy bennek. Mielhogy azert Capitany Vra(m) pechietire rea tamadot feye(n) s reze marhaian marad erette [UszT].

3. nekitámad, szemrehányást tesz; a reproşa ceva cuiva, a ataca pe cineva cu vorba; jn vorwerfen. *1618:* Ezek, azkik az hadból jönek, így beszéllik ... mondják azt is, hogy az

maga hada és országa népe is ugyan reatámadott volt az kazul pas<á>ra, hogy miért veszti országát, hogy nem békéllik meg véle, hiszem ők anélkül is egyek volnának, és úgy is cogáltatott az perzsa az békességre [BTN² 170–1]. *1662:* Melly nagy gonoszságokat azzal is tetézik, hogy nem hogy engedtek volna valamiben őszentfelségének, de inkább rátámadtak az ő igazmondó s őneki lelki hasznokat kereső hűséges követire, megcsúfolták, meggúnyolták őket a jóért eget-földet rájok támasztottak, megcsapdosták, megcsapták, tömlöcözték őket az igazmondásért és végtére kegyetlenül meg is ölték [SKr 709].

reátámadás megtámadás; atacarea cuiva; Angriff. *1597:* Sententia Sedis. Miúel hogy zoúal valo p(ro)positioiaban az Actor az rah tamadasert vt allasnak terhen zollott, es zablia vonaserth halal akaraso(n)nis ... Az bizonsagok pedigh megh vallyák az vt allast, es zablja vonast, Az vt allasert 24 ghira(n), Az zablia vonaserth halal akarasnak terhe(n) vagio(n) az J [UszT 12/19]. *1650:* az I ket zeker Zabomot eluette be uitte az ra tamadasert minor Potentian vagion, hogi megh nem atta az megh ne(m) adasert minapy megh tartasert harom haro(m) giran vagion erette [i.h. 46].

reátámadhat megtámadhat; a putea ataca (pe cineva); angreifen können. *1619:* (A fejedelmet) arra eskötik egyikre meg, hogy senkit hütiben, vallásában meg nem háborgat; ha penig megháborítja az ilyen országot szabados hitiben, vallásában — ez az értelme az keresztyén országnak ez dolog felől —, hogy szabadon s igazán reatámadhat urára, fejedelmire és kardat vonhat ellene, mert ő szegte meg az esküvést [BTN² 298].

reátámaszt reáuszít; a aţîţa împotriva cuiva; gegen jn anstiften. **Sz:** *1679:* Ha az quartély dolga és egyébiránt is az végbeli törökök alkalmatlankodási meg nem orvosoltatnak, bottal üti az nyomát az Porta az magyar dolgoknak; hijjában kedvez egyébiránt is az németnek, mert az német ha lehetne, az ördögöt is rá támasztaná az törökre, most is együtt munkálodják az muszkával, hogy az egész keresztyénséget rá támasszák [TML VIII, 412 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz].

reátanácsol (fel)biztat vmire; a îndemna la ceva; zu etw. ermutigen. *1597:* megh mondotta othon a felesegenek my tanachot atta(m) en neki hogi mint lesse megh ... mas nap hozza(m) ieowe az azzony ereossen feddek hogi miert tanachlotta(m) rea az vrat, s miert adok az bolond thot bestie kúrwa fiagebnek tanachot [Kv; TJk VI/1. 72].

reátanul beletanul; a se deprinde/obişnui cu ceva; erlernen, sich in etw. einarbeiten. *1710 k.:* Ezeknek a jegyeknek syllabusát, clavisát pedig akár elöl, akár hátul írják bé a bibliába, úgy rátanul és szokik az olvasó erre, hogy valamikor forgatja a bibliát, mindjárást megismeri, ez a locus erre a controversiára pápisták vagy unitáriusok ellen, vagy erre, vagy emerre való [BÖn. 543].

reátart 1. vhova tart/megy; a merge undeva/într-un anumit loc; irgendwohin gehen. *1662:* Hadainak szaporításával is azért nagyon elkészülvén, kiket Nyíren s Debrecenben, hogy az egész magyarországi végekbül ahol mi szabad legény volna, az hadaknak hírére ez darab földre nagyon reátartana, minduntalan fogadton-fogadnának, és a Berettyó-, Érmellékén quártélyoztatván, élödtetvén Váradhoz közel, gyakrabban a Bihar vármegyei szegénységnek s Debrecen városának miattok nem kicsiny károk, pusztulások vala [SKr 348].

2. rászokik; a se obişnui cu ceva; sich an etw. gewöhnen. *1662:* csak nemrégen, hogy fizetés nélkül s az enyett minden rend, fenyíték nélkül a szegénységen mindenütt szabadosan kóborolhatnának, szabad legényeknek hívattatni onnan szoktak vala, kik arra a szabados törvénytelen életre nagy kóborlásért valóban is rátartanak vala, de ímhol megláthatni gyümölcsét vitézkedéseknek [SKr 547].

3. kitart vki mellett; a fi fidel cuiva; neben jm bleiben. *1593:* Aztis vallia[a] hogi Komyatzegi ferencz iol esmeri az oruokat, es az oruok ahul mi io louat kaphatnak, neki vizik. Egi uti leueletis Irt az oruoknak, kiert eok f 20, fizettek nekj. Es Aczel Janos azzal jart kenezze teotte magat It ez varoson kwwl az hostadbannis vagion egi Mezaros, akki az oru marhat tudua vezi megh: Az oruok rea tartnak, es neki aggiak az barmot [Kv; TJk V/1. 415. — [a]Kis Tivadar].

4. ráfog, gyanúsít vkit vmivel; a bănui/învinui pe cineva de ceva; jn verdächtigen. *1743:* az Angyának is 6 márjásos potyolattya el veszvén rá tartyák de nem bizonyosak benne [Szásznyíres SzD; Ks].

5. *~ja magát* nagyra tartja magát, büszke vmire; a fi mîndru de ceva; stolz sein. *1766:* (Kászoni Rózát) vette a püspök fehérvári udvarbírája, Sánta András, fantaszta csíki székely, kit is a püspök úr Fehér vármegyei ordinarius vagy actualis assessornak is promoveált. Felesége szép asszony, de bizony reá is tudja magát tartani s ugyan ez által is ment annyira etc [RettE 198–9]. *1772:* A szegény Salánki Mózes kisded termetű, de jól tanult, friss ember volt. Bécsben is odajárt volt Teleki Károly úrral, de németül nem tanult volt. Jó gazda is volt, tudta, hogy ő életre való, jócskán is tanult, tehetős is és azért reá is tartotta magát [i.h. 285].

reátarthat hivatkozhat vmire; a putea face referire la ceva; auf etw. Bezug nehmen können. *1606:* mind hogj az Cirkalasnak rendin exhibealta vele propositioiat azkor penig az Attrixnak betegsegere tartotta volt nem sistalhatot, az teöruenys meg Engette hogj ra tarthattya azkor azzal halaztotta [UszT 20/19].

reátartozik megjelenni kötelezi magát; a se obliga să se prezinte undeva; sich zum Erscheinen verpflichten. *1600:* Az vta(n) Bardach szekbe valank es monda Almasi Jstvan deak es Antonia Benedek, Jo vraim, kegte(kne)k túdomant tezw(n)k hogy az mynt Bizonisagra bochatot vala ky az töruenj Vargias ellen, my ez Jeoúendeö kedre reggelre, vgy mynt nap tamatkorra ra tartozúnk, twis tartozzatok vargiasj vraim [UszT 15/15]. *1603:* Engy Jstuan sofalwj zabad zekel hwti wtan ezt wallia, Engem hiwa hazahoz a biro monda hogy Tartozak rea holnapra mert Sebe Gergelt lukaczi Jstuan ki czöueklötte egi földböl Jgazitanok közettek | Eö kegielme Engem kepeben hagi, es az dolgot, Törwin zerint El Jgazichiam közettek, Azert En azt meg megnapositam, es ra tartozanak Kerezturat az biro Borso gergelj hazahoz 1603 eztendöben mint Zent hauanak 14 napian [i.h. 17/29, 17/63].

Szk: *szék napjára ~. 1604:* Az el mult ... eztendeoben hittam volt az Circalas rendibe eleo az vicę kiraly biro vraim eleybe Az Incamattust Almason letwnkben, de akkor teorekedesre hattuk volt az dolgot hatra mjert az teorekedes nem lehetet s jo végre nem mehetet vola, vgy kellet az

kjraly biro vraymot vyobban meg talalnom es az dolgot megis napoztattam eo kegmekkel az vice zekre, megis Jzentettem hogy ra tartozzek az my zęk napyara [i.h. 18/3] ✱ *terminusra ~. 1639:* Director Sarosi Janos uram eö kegielme neueuel az birot uargha mihalt szembe talaluan Beldi Janos uramot ad monealtuk certificaltuk es euocaltuk, hogy eö kegielme az Nagod Tablaiara Segesuarra az mostani szekely terminusra ra tartozzek, es okat adgia Daruas Georgieot merth keotte Jobbagia [BLt 3] ✱ *törvényre ~. 1625:* most ujabban semienj falua Jzentetet volt Galam faluanak, hogi rea tartozzanak az toruenire [UszT 175a].

reátehet 1. ráhelyezhet; a putea pune pe ceva; darauflegen können. *1591 u.:* Az lo pedigh mi(n)denik labaúal santa, erkólches az embert megh marja, ha terhet Akarnak rah tenny hozza rugh, vgj Annyra hogy ne(m) hadgia rah tenny sem(m)i fele terhet megh keua(n)njuk az my magunket teólle, merth ollyan erkeólches hogy az feyet be kel boritani vgy wlhetnek rah, terhet ne(m) tehetnek rah [UszT].

2. *~i kezét* megkaparinthatja, megszerezheti; a putea pune mîna pe ceva; erwerben können. *1771:* Míklos Jánosné Széki Sára a mire rá teheti kezét akár házban akár kün, ő bizony el lopja [Dés; DLt 321. 15b Maria Szabo de Szék cons. Francisci Imbrefi alias Szöts (44) ns vall.].

reátekint 1. figyelembe vesz; a lua în considerare; beachten. *1619:* szultán Musztafa kötött frigyben volt minden frigyes országokkal, de mihelyt országa őtet letötte, kinek vagyon gondja s frigye szultán Musztafával? Senkinek. S ki tekint csak rea is szultán Musztafára? Senki [BTN[2] 301]. *1695:* Illyen feleletet adot eo kglme bizonyicsam megh hogy vér vagyok hozzaja[a], melyre az Nemes Tanacs törvénye istenesen ra tekencsen hogy vérsegemetis megh bizonyitom [Dés; Jk. — [a]Ti. egy házhoz].

2. észrevesz; a observa; bemerken. *1811:* A' méh ha meg-restül 's kassába nem épit, A' Méhész le-mettzi égy jó darab lépit, Mihelyt reá tekint ő ezen kárára, Azonnal felserken a' serény munkára [ÁrÉ 22].

reátelepedik (birtokra) beköltözik; a se stabili/a se aşeza într-un loc; (in Besitz) einziehen. *1742:* Jól esmérem Veres Samuelt Tudom aztis hogj az Apóldi határon két vagj hány embert feles pénzt látván nállok megölt tudom ... hogj a' Fis[a] minden Jószágát el foglalta Mint hogj Senki kezit nem tartotta a Joszagon a' Háborúságos időbe, Veres Samuel elé vetődék egjszer és senki nem háborgatván rá telepedett, ott hól meg rajta 's a' fiai is úgj maradtanak ott [Kisenyed AF; JHb Opra Óltyán (70) jb vall. — [a]Feltehetően: Fiscus].

reátelik 1. (idő) eltelik; a trece (timpul); (Zeit) vergehen. *1605:* Sigher Janos Apanknak atta vala az peres feóldet, Eóz Andras Birank vala, el foglala az feöldnek felét, Az masík felét nekünk hagia wdeó rah teluen, az Eóz Andras búzaiat megh tizedli [UszT 19/18 Petrus Gepesi de Kwsmeöd (28) lib. vall.]. *1612/1613:* ket zolgalo nehezesedett vdvaraban megh ... es ugi boczatta vegre bekevel el mikor az idő rea tölt [KJ].

2. (tízre) kitelik; a se ridica (la un număr de zece); (zu der Zahl zehn) erreichen. *1666:* Pázsitbér. Mikor makk nincsen, egy-egy malactúl két-két pénz, mikor makk vagyon, ha rátelik, tizedet adnak, ha nem telik, makk váltópénz den. 8/8, az öreg süldöktűl négy-négy pénz [Gyalu K; EM XLV, 28].

reáteljesít kiteljesít/egészít; a întregi/rotunji; ergänzen. *1570:* Megh Ertettek az Zaz vraim varoswl, Az Espotal Jozaga feleol Jndwltatot per dolgat Ew k. biro vram es az Tanach visselyenek gondot Rea mynt Joban Thwgyak Eo kegek espotal Mester vramat vigek ely welek es az perhez walo keolchegnek Tegye zeret ha penigh annyeh nem lehetne Menyet az zwksegh kewanna, Eo K. biro vra(m) es az thanacz az varosebol tellesiche Rea [Kv; TanJk V/3. 13b].

reáteljesíttetik kiteljesíttetik/egészíttetik; a fi întregit/rotunjit; ergänzt werden. *1575:* Meg tekintwen eo K. varosswl az Mostany zwkseget vegeztek azt, hogi az Tyzedekbeol keszitessek Az varosnak oltalmara zaz gialog De lo gondwiselessel, Es valaky valamelj Tyzedben Adayat meg Nem adna, Arra veteszek az tyzedbeol. Az ely keszwles, Es adaya melle Rea telesiteszek (!) Az ho penz [Kv; TanJk V/3. 123a].

reátennivaló felvennivaló, ruhanemű; îmbrăcăminte; Kleidung. *1776:* Én nem láttam életében soha azt az menyecskét, de soha talán halottat úgy nem szántam, mint ezt, mert noha sem atyja, sem anyja nem volt, de amint holmi egyetmásaiból (melyeket ládáiban láttunk, mikor holmi reátenni valót kerestek bennek) kitetszett, nem alávaló személy volt, sok szép köntöse, fejér egyetmása móddal volt [RettE 369–70].

reátér 1. ráhárul/háramlik; a reveni cuiva; jm zufallen. *1583:* ha mi igassaga wolnais minden melleol el maradot es az mit Raytunk keres az is ra ter, miert ket missilis mellet zollit. Patuarosnak mondom Erette es keresetj melleolis el maradott [Hsz; BálLt 80]. *1591:* valamith en raita(m) keres, aszok, mind rah ternek az felperesre [UszT]. *1592:* Azt mo(n)dom, Az mely kereseteket keres rah ter ha mit ezekbe(n) tagad hogy így nem chelekedett volna bizonitok [i.h.]. *1598:* Az melj terheket keres rah ternek ha eó teóruenihez ne(m) hytt volnais ugya(n) teoruenihez kellet volna en nekem hyno(m) [i.h. 13/28]. *1600:* ha en ezt tuttam wolna, hogy illien hozzu peörrel kell megh wenne(m) az en igasagomat, bizony talam maskeppe(n) gondolhattam felǫle az zek izent neki, hogy mierth ne(m) adgia az en igassagomat, es mi okon tartia oda ... Mierthogy penigle(n) igassagomat effelewel megh akaria tartani, es dolgat ollyra fundallia ki mëegh az teörveny elǫtt wolt, azt mo(n)dom hogy walamit raita(m) keres, azt mind rea ter, affelet eöreöksigemet minde(n) pertinentiaiwal megh tartozik adni, Tudomant tezek zawa halwa ne legye(n) keseö teöbbet zolnom [i.h. 15/247].

Szk: *a gira ~* a pénzbírság ráhárul. *1594:* Deliberatum. Mjert az J az felperes ellen Azt forgatta hogy eötet megh ne(m) gyraztathatta volna, A hogy megh gyraztatta es dolgok hatra maradúa wolt, az ghira rah tęrne. per hoc. myert megh bizonytotta az J Actioiat. Az ghira az Actorra Boldisar Ambrúsra tęr. melj keczeri ghirazas f. 2 [i.h. 10/81] ✱ *a patvar ~. 1595:* Deliberatu(m). El kellett volna men(n)j az Actornak Hoggiai Mihalnak az hoúa az kezes vitte volna, mennyen Vtan(n)a Valahoúa vizj az igaz tetelre. Az minth patúart keóúet Hoggiaj Mihalj fere(n)cz Palon A hogy Jo okat ne(m) adna tilalmanak Az terhetis pedig vizza teritene fere(n)cz Pal az kezes, Az patúar rah tér az Actorra Hoggiay Mihalyra [i.h. 10/85].

2. vmilyen/más kérdésre tér, vmiről beszélni kezd; a trece la subiect; zu einer anderen Frage übergehen, über etw.

zu reden anfangen. *1667:* Az elszállításának módjárúl s annak alkalmatosságával hozott beszédrűl volna materiam az írásra, ha győzném írni, csak hárman lévén együtt, magok s én; de nem dicsekedem vele. Meglőn válasza a Kegyelmed részérűl, a mint hogy maga is reátére. Az fejedelem csak hallgatott [TML IV, 237 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1881:* Most rátérek az én kínos karácsonyi történetemre [PLev. 86 Petelei István Jakab Ödönhöz].

3. vmilyen véleményre jut; a forma o anumită părere; zu einer Meinung kommen. *1671:* Hála Istennek penig hogy ő kegyelme is már réá tért; én is már több reménységben leszek az dolgoknak orvoslása felől [TML V, 491 Teleki Mihály Balogh Mátéhoz]. *1672:* Valóban megcsatázunk asszonyunkkal együtt érette. Ő nagysága is rátért immár, hogy jól cselekeszi, hogy az dolgokat kedvezés nélkül írja meg [TML VI, 244 Naláczi István Teleki Mihályhoz].

reáterít (terítőt) rátesz; a pune (o cuvertură) pe ceva; (Tischtuch) darauflegen. *1744:* Keregded Asztalis valami hitvan bakacsin van rá teritve [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67].

reátérít vkire hárít; a arunca asupra cuiva; jm etw. zuschieben. *1583:* Ember Janos ket vttal chak huzon eot f(orin)tot Adot volna A Notariusnak es az vta(n) f. 50 De azert teob czedulat Nem Adot kjn az Notarius keze Irasa leot volna, hanem chak eggiet kj huzon eot f(orin)trol zol, Azert rea theritik Ember Janos vramra az 25 forint dolgot hogy el Igazicha [Kv; Szám. 3/X. 20]. *1598:* Kenos falúa az mikeppe(n) hitta volt az falús birot Vas Emrehet teórúenihez, Ideótes vett volt ezte(n) nap, egy tehen arranak megh fizetese feleöll, mely Giepesi fabian Georgye volth, Ahogy az falut kj nem hitta volth az el vezett tehennek niomara, es az falú a(n)nak megh fizetesen maratt volt, most pedigh az falú ra teriteny akaria, Ergo myert Absens az biro [UszT 12/6].

Szk: *terhet ~.* *1602:* az J p(ro)curatora Fanchialy Lukacz Arra fogh hogy az Causa feleól Agiagfaluy Janost megh sententiazta wolna, rah teritette az terhet, per hoc az A ki kerheti az Exeqútorokot [UszT 15/80].

reátesz 1. ráhelyez; a pune pe ceva; darauflegen. *1584:* Chyszar Ianos vallia az gyermeket megh Akkoris felthiwk vala A vargane anniatol, el busulek ez nilwa(n)valo eseten es verny akarom vala chak zandekal de esmegh megh mertekelwe(n) magamat el hagyam, Az Azony penigh azt monda hogy: de semmy gongia Ninch, Az Guttanak chak a' zele ęrte, el Mulik es rea teowe a kezet, es Rea olvasa, fwwet(is) kwldeót, de velle Ne(m) orwoslotta(m) [Kv; TJk IV/1. 285]. *1591:* Feierdi Janos vallia, Lattam hogi az en korczomamon Kis Thamas az ket olahal egi pohart hozatanak borral megh teoltek, kinieret zeldelenek fellíwl rea, es kezeket rea teuen egibe eskwuenek [Kv; TJk V/1. 71]. *1637:* az legeny czak be dobban oda közinkben az hazba(n) mereő mezitelen, s ot setala feliel, s megh el mene mys utanna be menenk, s hat iznak ot megh az legeni a' Tanierra akaria vala tenni a farkat Balog Giórgjne el ragada â taniert eleőle s megh monda hogj ha rea teszi bizoni a fejeben rontia mind egi czeppeg [Mv; MvLt 291. 117b]. *1655/1754 k.:* Szűkség azért hogy az el készült Remekre a Remekes Legény Lineat, Czirkalmat, Szeg mértéket, horgas mértéket, rá tégyen; ha pedig az Asztal valami más műszerrel nyilik azis rajta légyen, a' melyel a' Láto Mesterek visgálására vihessék az el készitett munkát [Kv; ACJk]. *1806:* tartozik a pásztor oltalmazni és orvosolni, mihelyt észrevészi, és az orvoslás után, ha a dolog úgy kívánja, hazafelé indítani és ha úgy történik, hogy a nyavallyának súlyossága mián a barom lábairól leesik, akkor csuklyáját, zekéit vagy tarisnyáját rátévén, kiáltson kétszer avagy háromszor [F.rákos U; RSzF 196]. *1810:* mi a' nyom mértékét réá tettűk s rittig űtőtte [KLev.].

2. *~i a kezét* megszerez/kaparint; a obține/dobîndi ceva; bekommen, erwerben. *1725:* Mikor mi formáb(an) tötték kezeket réá azon széna füre [Hévíz NK; JHbT vk]. *1753/1781:* meg hólt Kun Gáspár uram is feleségestől Máramarosban, a Jószágaira reá tette a kezét mint Tutora Kun Miklosnak és birta is mind addig, mig a kurutz világ után gratiara meg jött Kun Miklos kinek meg jövetele előtt Gyógyról ki butsuzott Josika Imre Ur [Renget H; JHb LXXI/3. 286]. *1777:* En a kérdésben levő földröl azt tudom mondani hogy leg elsőben Praekup Toma tette réá a kezit, ő fogta fel, és ő irtotta ki az Erdöböl annak utanna Pap Györgyi Udvari Biro lévén keresztül rugtatta a maga földit a Prekup Toma irtásán [Gambuc AF; KP. Koman Gabrila (85) jb vall.]. *1782:* azon Jószág Sokáig pusztán állatt, Jármi Uraimék ismét réá tévén kezeket kertelgetni kezdettek, a' mikor eő kegyelmek bé kerteltették Groff Toldalagi Pál Ur eő Nga le vágatta és el hányatta [Galambod MT; Told. 29]. *1806:* Ilosvai Györgynének Getse Ersébetnek, az Apai és Anyai Jószágbol ha adtak é? ha ki nem adták ki tette kezit rea az Apai, és Anyai Jószágokra, ki adta el, és kinek mennyi áronn? [Dés; DLt 17/1809 vk]. *1814:* a' Czéhban én betegségem mián jelen nem lehettem, de fel gyogyulásom után meg jelenvén a' Czéhban akkor azon Határozása a' Czéhnak nem tanáltatott. Ki tette kezét réá, nem tudom [Dés; DLt 56. 7–8].

3. *~i elméjét* átgondol; a chibzui/cugeta bine; durchdenken. *1710 k.:* Az én tanulásbéli sok akadályaim és boldogtalanságaimból a Keresztúri Pál halála után én az én istenfélő ritka jó mesterem methodusáról ezt leírni szükségesnek ítíltem, melyből egy nagy tudós, jóra igyekező és buzgó ember, kiváltképpen immár ebben a mind természeti, mind lelki tudományoknak megvilágosított üdejében mit nem tudna csinálni, ha elméjét rátenné, és patrónusi, segédi lennének a méltóságok, de erről másutt szóljunk [BÖn. 541–2].

4. *gírára ~* pénzbírságot követel vkin; a pretinde să fie aplicat cuiva o amendă; von jm Geldbuße verlangen. *1593:* Mikor az kiralybirák Circalason kin valanak valami tilalomert engemet fel zolita, azt mo(n)da tilalmat teott az eo Jobbagia ellen Theoreok Pal ellen, kire ra is hitta(m) az kiraly birak eleybe(n) Azert engemet Girarais keres vala az hiűatalert az teorweny azt Itele hogy el eset keresetitul az Girara is ra teot kire engemet kereset ra Jtele az teorwenj [UszT].

5. *isteni szolgálatot ~* istentiszteletet tart; a oficia o slujbă religioasă; Gottesdienst halten. *1722:* Egj emberrél őszve veszvén Pap Péter ur(am); az Praeszkuráinkat közel hat hét mulva Penyészessen hoztuk ki az Templomból I(ste)nni szolgálatott ne(m) tött reá [Kecsed SzD; TL].

reátétet ráhelyeztet; a pune pe cineva să aşază ceva pe (suprafaţa a) ceva; darauflegen lassen. *1597:* Az keozepseo Zamoson valo palohoz, az Jspotali molna elleneben, vonatek az legeniekkel ket kozorofat, es ra tetetem, hogy meg meeg kezwl bizúasban iarhassanak raita ittal penzt adek ne-

kik f—d 8 [Kv; Szám. 7/XII. 16 Filstich Lőrinc sp kezével]. *1656:* Ozdy Tha(m)as az asztal szegeletin keresztet mecczet, es kezwnkeöt ra tetette, es magáis ra teötte, es mwnkeöt magahoz még eskwttetet [Kv; CartTr II. 904 Steph. Razmany sen. alias Ada(m) (41) vall.].

reátétetett ráfordított; care a fost investit în ceva; verwendet. *1792:* (A gáton) azon fa lemenő hely és réá tétetett munka betsű alá ne jöjjen, és mi Fenesi Possessorok azért bonificálni semmit ne tartazzunk [Egeres K; Ks 89].

reátétetik ráépíttetik; a fi construit pe/peste ceva; daraufgebaut werden. *1737:* Salánki Jóseff Deberke Hidján innen lévö zálogos földének (:minthogj most az Hid reá tétetett:) Oculatiojára exmittáltatnak[a] [Dés; Jk 481a. — [a]Köv. a nevek fels.].

reátódul ráözönlik; a da năvală pe ceva, a năvăli (undeva); daraufstürzen. *1662:* A nagy urak, főrendek látván a rajtok való veszedelmet, mihelyt a sáncot meg kezdék venni, ottan folyó hajókra ülvén, az bereg között a Tiszán általszaladának, hidasok is, ahol mik valának, megijjedt néppel megrakodván, és annyira rá tódulván a sokaság, hogy néhány hidasok merülő félben lévén, magok egymást hányják-taszigálják vala a vízbe [SKr 140]. *1806:* annyiban ottan állando pallot nem lehet tartani, hogy Sok izben mikor a' Vizek meg áradtanak, és a Tutajok a' kikötö Hellyekröl el szabadultanak, rea todultak és le rontották [Radnótfája MT; Born. XVI Tordai György (34) lib. vall.].

reátojul ráözönlik/tódul; a da năvală pe ceva; daraufströmen. *1710:* A megbódult pogányság rátoljula a hídra, leszakad alattok, s odahalnak a vízben számtalanon, és sokkal nagyobb veszedelme lőn itt a török nemzetnek, mint Bécs alatt, az egész végbeli hadak itt veszének [CsH 174].

reátojulandó feltoluló/torlódó; care urmează să se adune; sich auftürmend/ansammelnd. *1801:* A Parochialis Ház ... el rongyollott allapattya kérdőre hozatik a Nmes Ecclesia előtt ... végeztetett Hogy elsöbenis a Pap Házát az Udvarrol reá tojulando ganejtol meg szabaditani, és ha mi romlasai találtatnak igazitasba vétetödjenek [M.köblös SzD; RLt].

reátolulás rátódulás; năvală, năvălire; Zufluß, Zudrang. *1710 k.:* a király a tűz előtt fenn állván, kalap a fejében, egyet-kettőt ellépék a tűztől a palota közepe felé, bizony nem hiszem érettünk, hanem hogy a sok hercegek és urak körüle férhessenek, kik olyan közel állottak hozzá kereken, hogy alig volt egy singnyire a kezek a királytól, jobb kezeket mintegy a királyt rátolulástól oltalmazó formán fenntartották, akik legközelebb estek hozzá [BÖn. 586].

reátölt 1. ráönt; a turna (ceva) pe ceva; daraufgießen. *1583:* Palastos Jsthwan tegnapy Napon Az Maglas Tamas hazanal kezdette meg egy borat, ky mikoron meg zorgosodot volna, es az bor felben volna, Mas borat teolteotte rea Zegenyebet, es mikoron az bor viwek keseore ezekben veottek Volna, vg tauoztanak el onnet [Kv; TanJk V/3. 273a]. *XVIII. sz. eleje:* Az melly lonak ă lapoczkája Szárad, le dőjtve és vágó vassal meg kel a lapoczkáját vagdalni jő formában az után harapö fogoval fel kel Szedni ă lapoczkaja bőrit, apró tőrt sóval meg kel hinteni ă föl Szakadot bőrt, az után fa Olajjal megh kell kenni ă Sebes bőrt, bor eczetett kel ra tölteni, és igy erössen meg köll dőrgelni [JHb 17/10 lótartási ut.]. *1757:* ahoz valo Bányász vas Eszközekkel, Tsákányokkal, es irto kapákkal penetralunk mig Vénákra erűnk, mellyekben 'a Vénais lágy lévén könnyen engedi magát vágni, s minek utánna ki hordatik néholt a' Bányából ki jövő, néholt pedig Tokbol a' Bányá szájához csatornákan dirigált vizre harom arasz szélességű, és négy arasz hoszszuságu ládátskát tsinálúnk, à fedelét sűrűn meg furdallyuk, az illyen vénát per partes réá töltyük, a vizet réá botsáttyuk, vas gereblyével s vonoval addig roncsollyuk mig zavarja el mégyen [Zalatna AF; JHb Borsai István nyil.].

Sz. *1899:* Szegény M. S. úron segítsen, édes fiam! s tanítson meg: mit kell tennem, hogy segítsek, ha lehet. Persze megint van elég dolga, de egy csepp víz ráfér akármilyen pohárra, ha rá akarunk tölteni [PLev. 203 Petelei István Gyalui Farkashoz].

2. kiegészít/pótol; a întregi/completa; ergänzen. *1592:* Azt az Eoreokseget en vgy keresem annak az arwanak mint testamentarius twtor megh talalta(m) Demeter papot, erteni Atta(m), hogj az az eoreoksegh Albert Jstwan vnokajaje kinek en oltalma vagiok cziak zalogo(n) volt Thamas Janosnal fl. 9. Vgj kiwanta en teollem Demeter pap hogj fl. 9. teolczie(m) hogy megh ertette hogy abba(n) vagio(n) zalogban. Hogy az kilenczj forint ra teotette(m) kezest kiwanta(m) az paptol hogy kezembe(n) bocziatia, miert hogy az en penzem oda volt az kezeseket megh Inditottam [UszT].

3. kitölt/teljesít; a îndeplini/realiza; vervollständigen. *1614:* Hegedws Mihalytol penig azt hallottam hogy egykor rea Jutuan Bathori Gaborra az zerelmeskedes akarya volth az feöldre niomni uetekre Dengeleginet minden emberek lattara, maganak penigh az feyedelemnek Zayabol hallottam hogy mondotta: Soha kedvesb testw embert ne(m) kostoltam Dengeleghinenél, maga immar egy nehany zazal volt keözeom kit megh Ezerigh ne(m) teölthettem hane(m) ha rea teölteom, oztan az utan megh terek [Nsz; VLt 53/5267 G. Virginas de Ratisbona (25) vall.].

reátör 1. betör; a-i sparge cuiva uşa; einbrechen. *1662:* (Maurer Mihály) Morvábul alá jövő útban a tábortul külön szakadozván és csak maga szolgáival külön járván egy faluban megszállott, ahol éjszakára kelve az házban magát egyedül hagyatni parancsolván, otthon éjszaka csak nagy puskaroppanás lészen, reátörvén szolgái az ajtót, ágyában holt-elevenen találtatik, s azonnal illy nagy boldogtalanul ki is múlik [SKr 276].

2. meg/rátámad; a ataca (cu forţe armate); angreifen. *1619:* Ám lássa az fényes Porta, mit cselekedik, de ez világon magyar fejedelmet az hatalmas császár hűvségre olyant most nem talál, mint az én uram Bethlen Gábor. Ugyanis azért tör az német mindenkor rea, hogy látja az Portához való hűvségét s örömest kiszerzené Erdélyből, hogy ő oztán oly fejedelmet ültetne belé, azkit mind arra vezetne, azmire ő akarná [BTN[2] 179].

Szk: *fegyveres kézzel ~. 1606:* A keóúyl ha valamit zolt volna teörüe(n)njel kellet volna keresni Jgy ez zok megh chendesedue(n), ne(m) kellet volna fegyúeres kezzel rah ternj Az chelekedet megh zynue(n) ne(m) kellet volna vizont rah terni, sem az teób tarsait rah inditanj, kiket comp(ro)balu(n)k hogy az szek megh zynese vtan tamadott, mas emberek oltalmaztak megh [UszT 20/76].

reátranszferál átruház vkire; a transfera ceva asupra cuiva; jm etw. überlassen. *1657:* illendő declaratióval azért, kezemben tartván pecséti és kezeírása alatt való instructióját az fejedelemasszonynak, kimondám voksát, hogy Rákóczi Györgyöt választaná, akarná esméri fejedelmének, s ha mi praetensiója volna, azt is reá transferálná, és minden értékével, tehetségével abban oltalmazni is akarná [KemÖn. 133–4].

reátud vki javára beszámít/tud; a trece în socoteala cuiva; zugunsten jm anrechnen. *1595:* Mezaros Miklost az Zam vevö Wraim igazjtottak a Súpllicacioual az 2. Saffarra: Munkaiat miert hogy túdnok, az mellyet ez esztendöben mellettünk czelekedet, minden fele Alat keresessel, foglalassal, es meg vetelel, Az minemü az meszarosoktol Gazdalkodasnak ideien keúantatik ... Túttunk ez okaert rea f 3 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 314 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

reáugordik reászökik/ugrik; a sări pe cineva; auf jn springen. *1600:* Lata(m) hogy Dekan Gergely megh fogta az Gergely Lazlo lowa fekit rais vgordek hogy niakon ragadia es le wonnia az lorwl [UszT 15/138 Zabo Balasne, udwarhely zolgaloia Margit vall.].

reáugrik reászökik; a sări pe ceva; auf etw. springen. *1705:* A fejedelemasszony<t> szerencsétlenül találtam hogy járt, mert amely kávét amint elhozták rézzel, a kiskutyák közül valamelyik reaugrott és szintén a melyére beöntötte, hogy nagyon megégette a melyét, kit ugyan nekem is mutata [WIN I, 415].

reáun megun, megunatkozik vkitől/vmitől; a se plictisi de cineva/ceva; von jm/etw. gelangweilt werden. *1762:* Medio tempore confusiója lesz s reáun a pápistaságra, de elhagyni nem volt szabad, megmaradni abban nem szerette [RettE 139]. *1769:* elsö esztendöben a' sok essös üdö miatt, az árviz sok kárt okozván szénájokban, réá untanak azon hellyre, s pénzeket viszszá kérék [Szamosfva K, JHbK XXXVII/12]. *1771:* Reáunván a szegény Kádár az első feleségére, repudiálta, de semmi úton-módon meg nem válhaték tőle, mivel a felesége együgyű asszony volt ugyan, de nem rossz erkölcsű [RettE 252]. *1811:* Talám majd akadok égy danoló Szüzre, Kiről tudom, hogy rá unt a' párta büzre [ÁrÉ 111]. *1823–1830:* Itt a papi ház kapujánál leszállván, a copfom tekerő pántlikáját lehúztam s kaputom zsebibe dugtam, mert akkor még nem jött volt erősen módiba az egész hajlenyíratás, hanem a kurtacopf-tekerés volt még szokásban. Én pedig akármi módi követéshez fogtam, késöre cselekedtem azt, amikor már sokan reá is untak volt [FogE 272]. *1856:* 1855be Julius Végéig bé Fizetgetett Kölcsön pénz további fizetgetésére réá unván a Kösség el attuk a Kereszturi Patikáriusnak [Firtosváralja U; Borb. II Szederjesi Zsigmond jegyző kezével].

reáuszít támadásra biztat; a asmuţi asupra cuiva/a ceva; zum Angriff anstiften. *1717:* Bukur Györgynek egy fel esztendős Sűldőjét Kondrad Makave az kutyakot rea uszitvan ... egj karoba(n) utötte magat es meg holt [Szurdok Mm; JHbT]. *1780:* a' Béres reá uszitá a' kutyákot [Buza SzD; LLt Csáky-per 113. L. 20].

reáutasít rávezet; a conduce la cineva; daraufführen. *1843:* meg tudtam hogy a' Puska lopott ... azt mondá a' ki keresi utasitsom réá [Bágyon TA; KLev. Török István (26) vall.].

reáüget kb. odasiet; a se duce repede undeva; dorthin eilen. *1672:* Felette kérem Kegyelmedet, ha Isten az asszonyt szerencsésen megszabadítja és megáldja gyermekkel, az keresztelése nálam nélkül meg ne legyen, mert hacsak életben, annyira való egészségben leszek, reá igetek [TML VI, 223 Teleki Mihály Bánfi Dieneshez].

reáül a se aşeza; sich setzen | (lóra) felül; a se sui (pe cal); (aufs Pferd) steigen. *1568:* Apolina c(on)sors Fran-(cis)ci Zakacz iur(ata) fassa e(st) az the anyadat vgyan oth perengereztek ky, es annak vtana Monda az Borianosne, ted le az ǫz valagadath s wllye (!) Rea [Kv; TJk III/1. 184]. *1597:* (A legénynek) az Azzony agiaba wolt az eleot fekesse, es az túmultusban chak hertelen kapta az parnat es wgi ewlt rea, exquib(us) p(rae)sumitur hogi az ew búiasagokat zabadon wegbe wihettek [Kv; TJk VI/1. 26]. *1636:* az Sombori Jstvan loua ne(m) bocziato(m) Jsten ugy segellien, hane(m) megh nyergelem es raulok es megh nyergele, es ra ule [Mv; MvLt 291. 73a]. *1684:* ott valek akkor hogj az tuztöl el űzek, nem hadtak hogj czak megh fűteozzekis, megh az tuz helje(n) valo ruhatis utanna haitak hogj ra ült volt egj kiczinnegh [Torockó; Pk 7]. *1722:* A kgd Pej Gyermek Lova szerencsétlenül járt ... ă mint réá ültek volna, (:mivel ige(n) szilaj volt:) valahogy ugy szökött hogy az elsö Lapaczkája meg romlot, ige(n) Sánta, Peter kovács biztat hogy meg épül [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. *1723:* Tudom hogy a Luka V(aszily) fiat Illyet, hogy kérte az apját ki kezessegenn, Némasági ur(am) a szánb(an) kötözte ra ült ugy vitte Mogyoroig hogy Csak megh nem fulladott az Inas ott is ugy megh verte hogy marhatt sem kellet vólna ugy verni [Hodák MT; VGy. Prekup Juón (26) jb vall.]. *1741:* egy lovat találék nyügben és rea ülék [Mezősályi TA; Ks].

reáülés lóra való felülés; încălecare, urcare pe un cal; Aufsitzen (aufs Pferd). *1738:* Nztes Zilahi István Atyánkfia ö kglme is, ha jurál azon(n) hogy p(rae)cisě azon Inas nyargalása miatt döglött meg Lova, úgj ö kigjelmének egészsz Lova árra meg-fizettetik; ha Hiteket a Ménes Pásztorak deponállyák azon, hogy akarattyok ellen nyargalta az Inas, azon Lovat, úgj az Inas fizesse; ha pedig nem juráln(a)k, úgy magok a Ménes Pásztorok fizessék. Ha pedig Zilahi István Atyánkfia nem jurál, úgj medietassát az Ló árrán(a)k fizesse meg aki oka lészen a reá ülésn(e)k [Dés; Jk 289a].

reáülhet (lóra) felülhet; a putea încăleca; sich aufs Pferd setzen können. *1591 u.:* (A ló) ollyan erkeólches hogy az feyet be kel boritani vgy wlhetnek rah [UszT]. *1602:* mikor öys fut wolt az futas közbe ra talal miklos peterre hat az lon wl akor az mast el hatta wala, Enis talaltam wolna zinte akor lowat kit el hattak de keseo wala az Ideo hogy ra wlhessek [i.h. 17/45 georfi tamas gagi[a] — lofw vall. — [a]Gagy U].

reáültet felültet; a urca/sui pe cineva ...; jn aufs Pferd setzen. *1653:* Én szollitám a beszterczei hadnagyot, s megindittám a szekereket. Reá ültetém a bassa inassát, és én is a beszterczei hadnagyot mellém vőm és megindulánk [ETA I, 129 NSz]. *1703:* Végtére a lőn belőle, hogy adjon a 3 sereg 100 lovat, amelynek meg is kelle lenni, és nyergestől

készen; erre ráültetvén a német commendáns 100 német muskatélyost, elküldé [Kv; KvE 277 SzF].

reáüt 1. rácsap; a lovi pe cineva/ceva; daraufschlagen. *1762:* magát ugyan meg nem üthetem, de a lovára ugyan réá üték [Szucság K; AggmLt B. 3]. *1767:* Korcsomáros Lévén az praetendált időben az En házomnál ittonak az Falusi Legények s hogy bé őstvéledett el akarván menni tőllem ki kerekedenek az Utszára s ott ... Csenteri Minya kétszer jol réá űte Udvar Andrásra [Betlensztmiklós KK; BK]. *1782:* Sáfrányos Palko Gáborral valami marha bé hajtás iránt egybe szollalkozván, Szörnyü részeg lévén s belém bojtorkodván kéntelenségből két izbé rá ütettem [Koronka MT; Told. 4]. *1802:* Forro Lajos alig lépett kettőt nyomba találta a' Vasvillás kotsissa B. Bánffi Pál Ur eő Nagyságának, s olyant ütött edgyet réá hogy ha kalapja nem akadalyoztatta volna az ütés sebességét ketté esett vólna a' feje [Mv; Born. XXXIX. 53 Susanna Venus cons Jacobi Schreiber caupanis (19) vall.]. *1841:* látva azt, — hogy akkoris midőn a' Kováts Gyuri panaszszára a' rabak közzé bé mentem Bátoriné lármáz, 's rendetlenkedik akkoron égy nyihányszor kezembe lévő korbáttsal rá ütöttem [Dés; DLt 36]. *1844:* T. Jobbágy Moses Urnál lakva Pakulárja előmbe került és meg akart ütni, ezen ütését ki fedezvén réá ütettem botommal vagy kéttzer azzal el szaladtam [Bágyon TA; KLev. Bentze István (23) vall.].

2. (jellel/bélyeggel) ellát; a aplica un semn distinctiv (pe un obiect); (mit Zeichen) versehen. *1561:* Ha ualamelly mester valaminemw ezwstet meg oluazt es azt o tolle plikben el akaria vinni az kie az mester azt meg proballya ha az proban igazat tart az ew ielet az ki meg frisseli Rea wsse ha penig az probat meg nem allya tehat se ielet ne wsse rea se meg ne feieritche hanem vgian ollyan modon addia ky az mint meg ǫtti [Kv; ÖCArt.]. *1573:* Istwan kowach Azt vallia hogi mykor Mate kowachot zolgalta Latta hogi az Nemetorzagy kasat[a] Meg haytotta ettzette Beleget Rea wteotte, Es wgy atta el mynt kyt eomaga cinalt [Kv; TJk III/3. 178. — [a]Értsd: kaszát]. *1651:* Hozak be az Ceh eleiben az Kun Gergely Vr(am) szablyaiat, az melliet Eperiessi Balint vra(m) czinalt volt, de ... az belyeget rea nem vteotte volt az mikor ki atta kezeból, az Ceh leuele szerent vetettek egy lott ezúst búntetest rea [Kv; ÖCJk]. *1787:* minden Verős Czimborasagnak ugy nem külömben mind(en) Verős Kováts Gazdának, különös belyegző jegye légyen, mellyet tartozzék ki ki ... minden darab vas szál vasára (így!) rea ütni, a végre hogy meg ismertessék mely verőben keszült légyen [Torockó; TLev. 9/25].

3. rajtaüt/megtámad; a ataca (prin surprindere); angreifen. *1614:* Nagy Marton Veres drabant volt Domokos Istuan s Lazar Janos rea útóttek ejel, megh foghua(n) Jobbagja teottek, azt praetendalvan hogy eos Jobbagjok az feoldis szabad feold az kin lakik [Galambod MT; BethU 36]. *1662:* Ki midőn Dévan, a várhegy alatt való szép udvarházánál nagy bátorságban laknék, Kun István vagy harmadfélszáz lovassal egy éjszaka ráütött az udvarházra [SKr 154]. *1674:* Szintén ezen órában, reggel, vadászni akarván mennünk, érkezék postán Toroczkai István ő kegyelme Bánfi Dienes uramtúl ű kegyelmétűl, jelentvén, hogy tegnap estve megszállván ű kegyelme Bánffi uram Kopánjban, őt avagy hatszáz székely reá ütvén szállására ő kegyelmének, oly alkalmatlanságot tettek, hogy ha maga ű kegyelme Kolosvár felé nem szaladott volna, nem tudom magát is mi találhatta volna [TML VI, 647 a fej. Teleki Mihályhoz]. *1705:* Kimenvén tegnap valami portások, németek és rácok mentenek éppen Pókafalvához, holott is megnapolván, éjszaka ráütöttenek a falura [WIN I, 573]. *1710:* A német császár hadai Felső-Magyarországban a kurucokot vadászván és megértvén, hogy Debrecenből a kurucok számára sok élést és egyéb egyetmásokot adtanak volna, ráütvén a szegény debreceniekre, felpraedálják a várost, és megbecsülhetetlen sok praedával megrakodván, onnan elmennek [CsH 124].

Szk: *ellenségesképpen ~. 1710:* De a németek is természet szerint gyűlölvén a magyarokat, Csáky penig halálos ellensége lévén az erdélyieknek, a vele való magyar hadak is haraguván, hogy úgy nem kóborolhattak a Gyulaffi tábora miatt, amint akarák, nem tarták magokat az orderhez, hanem ellenségesképpen ráütvén a táborra, felesen levágának bennek, sokáig is üzék, vesztegeték nyavalyásokot [CsH 189] ✱ *hatalmasul ~. 1600:* Ewocaltam az It hogy az mostani 1600 eztendeóben Bodogh Aszon nap tayba Az Buni hatarban Kwkeólleó Var megieben valo maior hazamra hatalmasul rah ytúen, haro(m) zaz Juhomnal teóbbet el hoztak melljnek a feyeoje zaz tizen hat wolt, es azt egy hetigh oda tartottak, feitek, Az my ydeóre pedigh az Juhot esmet vizza vittęk eótúe(n) hya talaltatott mi(n)denesteól á Júhnak [UszT 15/81].

reáüthet rácsaphat; a putea da/aplica cuiva lovituri (drept pedeapsă); daraufschlagen können. *1840:* Marton Ilonka Bátori Györgyné ... részegen haza jövén, — rab Kováts Gyurit a' tüszej melletti pritsröl le lökte a Tktes Fő Hadnagy urtol azan parantsolatot kaptam, hogy a' páltza a' kezembe 's a' hibásra ha nagyon rendetlenkedik rá üthetek, — 's ezen parantsolatbol ki indulolag — látva azt, — hogy Bátoriné lármáz, 's rendetlenkedik, 's az ott lévő rabokis hibáztatják Bátorinét, akkoron égy nyihány szor kezemben lévő korbátsal rá ütöttem [Dés; DLt 36/1841].

reáütöget rá-rácsap; a lovi pe cineva de mai multe ori; mehrmals daraufschlagen. *1761:* az Apahidi Unitus Papot meg kötöttek s talám ráis ütegettek [Pata K; IB. Nábrádj István lev.]. *1799:* a' Tisztarto egy tekerő fát ragadván fel kezébe azzal réá ütegetett [Náznánfva MT; Berz. 4. 31. N. 27]. *1817:* ezen erőszakossaga miann osztán lett kéntelen a maga oltalmára réá ütegetni [Bos MT; Berz. 9. 73].

reáűz ráhajt/terel; a mîna să meargă pe ceva; darauftreiben. *1597:* Az a' hely az falú szamara valo de oztatla(n) wolt. Az resset ne(m) tudgia ha úolt akkor mikor Balinth az eókret rah yzte [UszT 12/89 Nicolaus Biro de Bogartfalúa jb vall.] | Míert az bizonsagok megh valljak hogy a' fiúet az felperesek reszekre hattak volt megh, Jol lehet az hatalmas ne(m) zabhatott oztast, de mind az altal ne(m) kellett volna teórúe(n) nelkyl ra wznj az barmot, ha ne(m) akarta patialnj, moddal kellet volna chelekedni es rah kyldeni, Ahogy mod nelkyl rah yzte az barmot, erte az minor potentia(n) vagio(n) [i.h. 12/90].

reávágat reácsapat; a pune pe cineva să i se aplice cuiva lovituri; daraufschlagen lassen. *1797:* jol réá kellett volna vágatni ... és azzal el botsáttani [Náznánfva MT; Berz. 3. 3. N. 21].

reávágyik vágyódik vmire; a dori ceva; sich nach etw. sehnen. *1761:* Ott volt gr. Bethlen Ádámné is, kit némelyek

Isten gyanánt imádnak s nagy nyereségnek tartják, ha kezit megcsókolhatják, melyre maga is igen reávágy, de én bizony soha nem csókoltam, nem is csókolom [RettE 120].

reaválik szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktion: *a halálra* ~ halálra válik, a halálhoz közeledik; a trage să moară; dem Tod nahe sein. *1629:* Tudom azt hogi mikor Eöttuös Jstuanne az halalra rea valt vala, engen (!) kere hogj hijam fel az leaniat Ersebetet, s ugj hiüa(m) fel, hogi megh mossa az Annia felseö ingett Patiolattiat s ing alliat s el vüve Ersebett, s megh mosta, az uta(n) haza hoza s ugjan ot szarazta megis az eöttwös Jstua(n) hazanal [Mv; MvLt 290. 185a].

reávall 1. vki ellen/terhére tanúskodik; a depune mărturie împotriva cuiva; gegen jn zeugen. *1575:* Menty magat nalwnk Chakany Balas, hogy azok az wallasok mind bozzwbol walok wolnanak. Azert ennek meg latasat byztwk read Meny wegere annakys ha bozzwbol wallottake rea [BáthoryErdLev. I, 372 fej.]. *1583:* Margit orosz Janosne vallia, Azt ertettem Vala hog Balas kowachne engemet kwldeòt volna az Toronyba a' fogoly leanyhoz, es kalachot kwldeòt volna theolle(m), az leannak hog rea Ne Zolna se vallana, De hiremmel Ninch soha zememmel se(m) latta(m) en azt az Ilona leant, Nem hog valaky en teolle(m) kalachot kwldeót volna Neky [Kv; TJk IV/1. 158]. *1585:* Gjeorgjteol hallam hogj monda. Jmez kyssebbik az vyres vezte engemeth oztan eoket meg sem fogtuk volna, de rea(n)k tamadanak vgj fögok meg, mentem az kwsebbikre Rea valla az Georgy az Sebes legeny [Gyerőmonostor K; KP]. *1586:* deliberantur ... Myert hogy Az tellies bizonsagok egy arant megh valliak, Mint ostromlottak az ferencz deak hazat, es ez peter olahra vgjan rea valnak hogy foitogatny Akarta ez peter teczik a' teorwennek hogy elegh a bizonsagh, es vilagos Ferencz deak heted magawal Allion Rea, es vonniak Niasba, Az Tarsay feleol az kerdezkedestis megh engedy az teorweny mindenkeppen [Kv; TJk IV/1. 563].

2. bizonyít; a dovedi ceva; beweisen. *1879:* Végezni akartam ezt a mocskos levelet, mely rávall arra, hogy nem saját íróasztalomnál, hanem egy láda tetején íratott — három nap olta —, mikor tegnap délben a levélhordó hozta a te utolsó leveledet [PLev. 54 Petelei István Jakab Ödönhöz].

reávallat vki ellen/terhére vallat; a pretinde cuiva să depună mărturie împotriva cuiva; gegen jn aussagen lassen. *1710 k.:* Hiszen még rávallatni sem szabad az ilyen köteles személyeket egymásra a mü törvényünk szerént. Árulónak nem mondja senki, mi szükségünk az írásira? tudom, csak mocskolódás lészen [BÖn. 953].

reávallott vki ellen/terhére tanúskodott; care a depus mărturie împotriva cuiva; gegen jn Zeugnis abgelegt. *1574:* Georgius p(re)sbiter Iuratus fassus est hogi ez ely mwlt Napokban otth ely vegezwen dolgait, Zeoch pal Ebedre meg Maraztotta ... otth pal elek hozza Az Rea vallot Thanuk Byzonsagit Es azt meg olwassak [Kv; TJk III/3. 335].

reávár kivár; a aştepta să/pînă cînd ...; abwarten. *1619:* Ennek az Tripolisnak az fejedelme látván hatalmát, birodalmát az török nemzetnek, nem várta rea, hanem hogy Egyptusra megyen volt az császár, ez az király minden hadával, élésével felkészül és eleibe mégyen a császárnak és magát jóakaratja szerént alája adja [BTN[2] 318].

reávarr 1. a coase pe ceva; daraufnähen. *1588:* Vagyon egy veres kamoka viselt Dolmany Apro Aranyas gombok vgmint 44 vagyon Rea varwa, kibe geongy és Almadyn Zemek vadnak [Kv; KvLt Inv. I/2. 13]. *1668:* Egy feier fatoly Elö ruha kek ezüstös czipke forma rea varva ... Egy teczin viragos fatyol [Mk 3 Kapi György inv.]. *1823–1830:* Gálább köntös volt pedig a vál, mely előbb együgyű volt, ma is némely parasztleányokon lehet látni ilyent hozzávaló övvel együtt, hanem nevezetes lett osztán a pozsonyi vál, mely selyem matériából gazdagon megposzomántozva volt, belöl meg tűzdelt vászon közé sűrűn halcsontok lévén rakva, s a selyem reávarrva, a poszománt a selymen felül [FogE 66].

2. ráhímez; a broda pe ceva; daraufsticken. *1633:* kett kezkenőt adot Zabo Jacabne Abruginak, egik Pellicanos aranias, az masik bőtős feketes, ez volt rea varua: Bucziumat veszem mar az en szeretőmtől, Nem külömben ugi mint egy ellensegemtőll [Mv; MvLt 290. 122–3].

reávarrott care este cusut pe ceva; daraufgenäht. *1766:* Más Paplan melynek a közepe Zöld tafata a körülete Czitz karton ugyan két Embernek valo rea varrot lazur szin veres és Zöld Selyemmel készitet aláb valo Gyolts Lepedővel [Lesnek H; Szer. Harsányi Éva inv.].

reávehet 1. meggyőzhet, rábírhat vkit vmire; a putea convinge pe cineva să facă ceva; jn überzeugen können. *1573:* Herman Iacab Azt vallia hogi Nemely Nap az piachon feddenek volt egmassal, Mongia volt Molnar Marton leorinchnek Immar ketzeris hittalak ky az zeolebe hogi ely Igazicchwk Egimas keozt az zeoleo dolgat, de Eccher sem vehettelek rea hogy el jeoy [Kv; TJk III/3. 261]. *1594:* Crestel Jstwan vallia Ezt bizonnial tudom hogi ejel ereozak zerent eskettek megh ez fwzesi petert egi gonoz zemieliel kit zent miklosrolis vertek volt ki, az papot penigh elseobe rea ne(m) vehettek hogi megh eskesse, hanem mas nap ne(m) tudom mint birtak rea hogi ejel eozue eskettek az Azonnial [Kv; TJk V/1. 419a]. *1601:* Zamot akaruan vetnj Kerekes Balintal az zwleo Miueltetes dolga feleol hogy houa es mit dispensalt volna az zeoleore abbol az penzbeol, kit en kezeheoz attam, de rea nem vehettem Jllyen valazt aduan, hogy mind az eo penzeuel egywt hazanal az sok koborlok el veottek volna [Kv; Szám. 9/XV. 22]. *1632:* az mintt szolottal vala el mentem vala Beldi Kellemen vra(m)hoz, bizoni sokatt zolottam eö kgnek, de semikeppen nem akarja vala megh czielekedni de adegh törekede(m) hogy am erted mas iobagiott ad Lazar Istuanne azzonjo(m)nak de neheszen uehettem rea, mert azt mondgja uala eö kgme hogj nem vett Lazar Istuanne azzonjom ellen haragjat nem veszi fel [BLt 3 Petrus Kantor de Kozmas[a] (45) col. vall. — [a]Cs]. *1724:* Ket kőből prebenda buzat ki attam Sz: Leleken s egy kőből ebed vekat, de annak az atkozott cseplőknék (így!) ketteit soha rea nem vehetni, hogy csepeljenek [Nyújtód Hsz; ApLt 2 Apor Péter feleségéhez]. *1764:* Hegyesi István ö kigyelme ollyan ember hogy ha etzer kettzer ínya adnak még a szokmányát is el lehetne tölle venni, s könnyen akár mire rá veheti akár ki [Udvarfva MT; Told. 44/25]. *1840:* Kereskedő Kapitány Kristóff Ur ... Susánna Léányunkat ... erőszakosan meg

tartotta Szolgálojának ... azzal biztatta, hogy ha igazságoson szolgálja és Catholizálni fog, tehát bizonyoson el veszi feleségül magának és ezen Csábitto szokkal annyira el tudta hoditani Léányunkat, hogy mi Szülékül nem vehettük rá hogy ottani Szolgálattyárol le mondván haza jöjjön lakni [Dés; DLt 1268].

2. *~i magát* rászánhatja magát vmire; a se putea hotărî să facă ceva; sich zu etw. entschließen können. *1664:* Már az levelemet meg írtam vala, hogy az Rottal uram ő nagysága levelével érkezék az katona. En mentest az commendans es az pater kezében adván, azokkal is meg olvastattam, de bizony még eddig reá nem vehette magát sem az pater sem az commendans, hogy az németeknek meg is említsék, úgy félnek [TML III, 289–90 Stepan Ferencz Teleki Mihályhoz]. *1710 k.:* Az atyám is januáriusban béjöve, noha nehezen vehette magát és kivált a mostoha anyámot reá, meg is hala szegény osztán 28. februarii, utolsó vendégsége lévén az én leányom keresztelője a maga szállásán, amelyben vígan is volt [BÖn. 707].

reávehető rábírható; care poate fi convins să facă ceva; überzeugbar. *1710 k.:* Teleki, Rhédei a sok hamis ember ellen, a nyavalyás, mindent hívő s minden rosszra reávehető fejedelem alatt meg nem oltalmazhat [BÖn. 706].

reáver 1. ráüt; a da/aplica cuiva mai multe lovituri; daraufschlagen. *1813:* Én magom is jelen voltam a' midön Feö Czéh Mester Dobolyi Mihály Uram az Ujvarine Talpait a' maga régi hellyére tette, de azt Barotosi Joseffné meg nem engedvén le rangotta a' Földre, s égy darabotska pofával Barátosi Joseffné, hadazván az Exponens ellen a' szeme közé Ütett és az engedetlenségért réá vert azon darabotska pofával [Dés; DLt 56. 17].

2. (pecsétet) rányom; a aplica (o pecete); (mit Siegel) versehen. *1797:* Mi meg kèrettetvén Nagy Enyedi Tktes Szánto Sándor Ur altal a végre, hogy el menvén Elekesre, ottan Also Fejér Vármegye Fö Birája Idèzö petséttye ereje mellett tennénk egy Törvényes köz Tudakozodást a Petsét igy volt[a] ... a közepibe pedig az allyának a Fö Biro Ur petsettye fejér ostyára réá verve [DobLev. IV/783. 1a. — [a]Köv. az idézö-pecsét latin szövege]. *1803:* közepe táján[a] az eö Felsége Királyi petséttye Veres ostyával réá verve es meg erösitve azzal [Ne; i.h. IV/862. 1b. — [a]Az iratnak].

3. *~i magát* megszerez/kaparint; a pune stăpînire pe ceva, a acapara ceva; erwerben. *1676:* Elég az, hogy nem várt ö kegyelme engem, csak megizente, hogy ö parancsol most s azt bizony csak visszaadatta. Ménesre bezzeg reá vertem volna magamat. Száz egynehány kancza volt s ökör is; ennek legalább fele nálam maradhatott volna, de az csak oda van [TML VII, 188 Vesselényi Pál Teleki Mihályhoz].

reávergődik (nagy nehezen) vmire jut; a realiza ceva (cu mare greutate); etw. (mit Ach und Je) schaffen. *1710 k.:* Disputatiót úgy mint respondens, sohasem bocsátottam ki, aetasom, rendem, erszényem, és elhiszem, tudományom is nem bocsátott reá, noha valami hitványkára én is rá tudtam volna talán vergödni, de láttam, hogy a főrendű ifjúság nem szokta, haszontalan büszkélkedésre költeni nem akartam [BÖn. 580].

reávert ráerősített; care este fixat/prins pe ceva; daraufbefestigt. *1849:* Egy gyalag árnyék szék vas sarkaival, — és rajta réá vert két vas füleivel [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

reávesz 1. rábír vmire, meggyőz; a convinge pe cineva să facă un anumit lucru; überzeugen. *1591:* Thudom mikor Perniczzj vra(m) Nemet Mihaljnak ada az Zabo Imreh hazat Nemet Mihalj tudakozni kezde az feoldeken (!), ez varostis ra vette vala hogy megh mutogassak, ez peres feoldet megh nem mutattak volt [UszT]. *1593:* Zabo Marton vallia azt monta, hogi eo ne(m) mivelte volna, de az masik vette volna rea [Kv; TJk V/1. 346]. *1618:* Mennyit szolgáltam az erdélyi fejedelemnek; semmi jóval nincsen érette, sőt még uraságában ígírte vala, egy kertemet, ki szálagban vagyon, kiváltja s nem váltá ki, de ím én is reavőm Kamuti Farkast, hogy magának kérje meg az fejedelemséget[a] [BTN[2] 163. — [a]Juszuf csausz szavai]. *1743:* az törvény harmad magával itt Szász Nyiresen Kimpán Onisifornak hitet itilvén, hogy eő az Mán Andrejka pénzit se el nem lopta, se nem részesült benne, melyre Kimpán Onisor az én fiamot is rá vette hogy eskűdgyék meg mellette, a mint hogy meg is esküt [Szásznyíres SzD; Ks]. *1755:* Vegezetre néhai Atyánk elméjeben, jobbanis meg fogyatkozván, rá veszik holmi kárunkat nagyon munkalodni kívánó Emberek hogy Házasodnék meg, es jovallanak néki egy meg eset személyt, kiis fatyat vetet [Albis Hsz; BLev.]. *1837:* Néhai Szabo Ferentz Vr beszéllette hogy Néhai Ferentzi Joseff Urat sogorát ő maga vette rá hogy Máriskót a leányát Hodorhoz adta Férjhez [M.fodorháza K; BetLt 1 Nemes Kis Mihállyné Boér Anna (37) vall.]. *1844:* Birtsa Simon, Vásárhellyi János, és Koptyil Juon egy éjjel az Apám házához jöttek, s engemet sok csalogato rá Beszéléssel rá vettek, hogy men(n)yek velek edgyütt Kövendre el menvén mind a négyen a' Dohánt el hoztuk [Bágyon TA; KLev.].

Szk: *közön-kézen ~.* *1797:* az öreg Büttner nagy részit el nem végzi munkájának ... meg igérém Bertach Urnak, hogy az Öregnek irni fogok, és bombárdirozom szüntelen levelemmel Igy talám tsak rá veszszük közön kézen, hogy még életibe szüljön valamit [MNy XXV, 261 Gyarmathi Sámuel Aranka Györgyhöz Göttingából].

2. *~i magát* elhatározza magát vmire, a se hotărî/decide să facă ceva; sich entscheiden. *1655:* Tudom azt hogy egy olykor, jövenek hozzám kétt Oláhok mutogàtvàn nèkem hoszukób(an) darab aranyat, majd harmadnapigh jártak ràm hogy vennèm megh töllök, mert három száz forintèrt adnàk, hat száz forintàra érő aranyat, èn szegènysègemhez képest rà vőm magamat, igirék pènzt nekik [Kv; CartTr II. Joannis Perecseni Relicta vall.]. *1745:* monda Kriszta János, Lőrincz ved réá magadat vonyuk le egy tinonak a' bőrit én el viszem s el adom, de én nem vettem réá magamat [Szásznyíres SzD; Ks]. *1761:* jelen voltam az midön már készek valának a' Nyil Czédolák Mlgs L. B. Josika Daniel Vrffi eö Nagysága azt mondá nékem: Vonjnjon Krakkai Vram nékem Nyilat de én recusáltam egj elsőbbenn, mind azonáltal rá vévém magamat és vontam ő Ngának [Branyicska H; JHb XXXV/46. 15]. *1810:* ezen hajto pénznek csekélly volta aztis okozza, hogy még bé hajtokra sem tehet az Ember szert, ezen kívűl az illy alkalmatosságokban valo szolgálatra sem igen bátorkodnak magokat réá venni a miatt hogy néha meg is támadtattnak, és akkor az Embernek minden világi vagyonnál drágább élete, tsak oltso krajtzárban koczkázik a' veszedelemmel [H; Ks 117 Vegyes ir.].

3. (ruhát) magára vesz/ölt; a îmbrăca/lua; ankleiden. *1630 k.:* Aztalos Janosne az gereznat rea veve s el mene onnat [Mv; MvLt 290. 44a]. *1656:* Istvánné is reá venné már az gereznát, ha elküldenéd [TML I, 11 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz].

4. (terhet) el/felvállal; a lua asupra sa (o povară); (Lasten) auf sich nehmen. *1574:* Akkoron allanak my Eleonkbe eggy feleol az Vytezleo Zanyzloffy Bathory Elek perecheny es mas feleol horwatt gergely Zechy. Elek wram rea wewen terheket fyaynak leanynak es Jobbagynak horwatt gergely azon keppen fel wewen felesegenek es annak az Annyanak Zechy Pirtalannenak (!) terheket Jeowenek my eleottwnk yllyen bekesegre es egyenessegre [Somlyó Sz; WLt].

5. (vízfolyást) felvesz, magába fogad/vesz; a înghiţi (un izvor/un fir de apă) schimbîndu-şi albia; (Quelle/Wasser) in sich aufnehmen. *1800:* Ezen Kedekistirol Malmokon alábbatska levő Sos Forrás penig ma nincs meg mivel néha az nagy essőzés és Patak Aradása miat, igen kőzél lévén a' Patakhoz az Fojamatyát a' Patak reá vette, és ma rajta foj [Indal TA; JHb].

reávet 1. rádob/hajít; a arunca ceva pe (suprafaţa a) ceva; daraufwerfen. *1630:* mikor megh fogokis az leany megh valla hogj eö teöle valo az giermek, s eö maga meczete el az keoldeoketis be ment s az talasba(n) is kereskedet s ugj talalt egj kest s aval meczette el a moslekos czeberben vetette s ot allot egj ideigh, s az után hogj megh ereöseödeöt eö maga vitte a kamara szekre gaztis eö maga vetet rea [Mv; MvLt 290. 193a]. *1633:* az Felej Gaspar gjermeke az eő fazoka oldalara az takniat rea vetette [Mv; i.h. 140a]. *1815:* Ha a' fèszek helyén lévő föld dorontsos lenne, és elég puha nem volna, kapával a' dorontsokat szélyel kell roncsolni, 's a földet egy jo kapavágásig meg puhitani, hogy a' mag krumpli alatt-is légyen parás föld Az el rakott krumpikra két jo kapa parás földet reá vetvén, a' kapa hátával kevéssé meg lapitjuk, hogy a' krumpi körül üreg ne maradjon [Kováts Sámuel, Utasítás a Krumpi termesztésére (nyomt.)].

2. rázár; a pune lacăt/zăvor pe ceva; zuschließen. *1572:* Orsolia Kalmar gasparne, Azt vallia hogy ez farsang vegebe volt hogi egy esthwe Ment volt az keomyes Georgnehez valamy dolgaiert Azonba Jeo beh oda az Jstwan vayda fia ... Mond gaspar deak En Igen Ittas vagiok leh fekenne(m) It ha egy fewalt adnal, Mond Keomyesne, hogi It Ne(m) akarom hogi fekegel, hane(m) Az Mas hazban Eoremest agiat adok, vezen egy derekalt kezeben vyzy az Mas hazban vtanna gaspar deak es otth Marad, Keomyesne rea vety az lakotot [Kv; TJk III/3. 10–1]. *1638:* az eő kglmek szolgajatis akkor tettek be az kalitkaba(n), en el menek s el kerem a lakatot de immar be tettek vala ä kalitkaba(n) eökett, s rea veteök ozta(n) mys az lakatot: de az uta(n) hogj el menenk onnet iszoniu keppen zőrgettek oda be az kalitkaban, azt tuttuk hogj mind le rontiak az aitot: szittak ez vilagon mindent [Mv; MvLt 291. 133b]. *1640:* Egykor kiáltást hallok, s hát az kisház ablakába szorult ez az asszony, s uram kimene s úgy szabadítá meg — s mondá az asszony, hogy az katonátul nem nyughatott otthon, hanem úgy jött vala ki az kisházba s az katona bosszúságában reá vetette az reteszt, s ő az ablakon akart osztán kibúni s úgy szorult volt oda [Mv; i.h. 291. 215 átírásban]. *1748:* az szuszékokra az Lakatot réá vetettéké [Buzd AF; Ks 96 Mikó Ferenc feleségéhez].

3. (pecsétet) rátesz; a aplica (o pecete); besiegeln. *1626:* My azert akkor az mit szaiabol hallottunk, io lelki esmeret szerint ez leuelb(en) meg irtuk, petsetwnketis rea vetuen, kinek elöttwnk ualo beszedenek sommaia illienkeppen keouetkezik [Kv; RDL I. 129].

4. *nyilat* ~ nyilat von/sorsot húz vmire; a trage la sorţi; Los ziehen. *1580:* Nylyat reja vetuen ez darab feold Juta in sortem. Vingarti rezre [Pókafva AF; JHb XXVI/8]. *1675:* nyilat vetven ra hun kezdődgyék [HSzj *nyíl-vetés* al.]. *1680:* Az Eos joszagot kette merven nilat vetven rea, az nil hoza Kovacz Peter uramnak az naptamadat felől valo felit [i.h. *főző-kutacska* al.].

5. kiró vkire vmit; a impune cuiva ceva; über jn etw. verhängen. *1568:* Michael eqtwes Zilagy, iur(atus) fassus e(st), Tudom azt hogy hamis hitqnek monda eqtues gergel, es ezen kqzbe az Ceh kqzikbe alla es meg bekeltete qket, egmast meg kquettek, es mindeniknek birsagot vetenek, ezt penig meg mondottuk nekik, hogy birsagnekwl le ne(m) zall es mindenik meg alla raita, azert mikor az birsagot ky mondak, vg monda qtues orban hogy mas biraia vagion neky halotta(m) az protestalast qtues orbantul, de ne(m) tudo(m) bizonial miert, es hogy Egyeb fele vetkeyth mongyak vala qtues orbannak, ezeket mind qzue tudua(n) vgy vetetek az birsagot rea [Kv; TJk III/1. 179]. *1570:* Ertyk eo kegek aztis hogy Feyerwary Imre adot Nem akar adny sem wrzeny ezt eo kegelme Byro vram ezt Neh engedye hane(m) wonast vessenek Rea es az adot mynden Engedelemnelkwl megh vegek Rayta [Kv; TanJk V/3. 13b]. *1647:* Telben az mennyi karot itilnek szwksegesnek lenni, minden Jobbagyra az menyi illik rea vetik, es az Ur Erdejebeol annyt chinalnak [Gergelyfája AF; BK 48/16]. *1784:* Vadnak igen szamoson helységünkb(en), kik ketten hárman azon egy haz hellyen lakván nagy szorossagb(an) és nem tagas Joszagb(an) ... külso appartinentiat majd semmit nem birnak, megis ... kinek kinek a Taxat rea vetik 's meg veszik [Torockó; TLev. 4/9. 13a]. *1809:* eztet hozzá nem tudván a mi Esztendei Vám gyül bé belölle rá lehet vetni Circit. 250 vékára minden féle gabonábol egybe gyűjtve [Csicsógyörgyfva SzD; Ks 76/56 Conscr. 15]. *1820:* a midön Epületre valo Nagy fákat vontatnak ak(k)or égy szál fát réá vetnek a gazdára, 's azt Nyoltz és tiz ökörrelis kell haza Szálittani, és még is égy Napba tudodik fel [Bács K; KmULev. 2].

6. *kalákpénzt* ~ jutalmat ígér vki kézrekerítőjének; a promite recompensă în bani colăcarului/denunţătorului; Fängerlohn versprechen. *1765:* mikor innét a Fulubul (!) el lopták a Todie Dávid Kantzáját, akkor Kalák penzt vettek reá, hogy ö lopta el azon Kantzát, de Izpáz eszre vévén, Cautio alá ment s a Fulus biro nem merte meg fogni az olta abban van dolga [A.preszáka AF; Mk III. XIV/67 Juon Sztojka (42) jb vall.].

7. vmit felhoz vki ellen, vkinek felró vmit; a imputa cuiva ceva; jm etw. übelnehmen. *1575:* Biro es Kiral biro vra(m) Eleot Herceg gaspar, vogner Mihal, Silassy Myhal es Zabo Istwan, hitek zerent valliak hogi mynd az fragmentawal egembe Mertek zerent Nem Talaltak teobet 13 zingnel az zoknyaba, Es eok vgian vgi Inteztek hogi ha cehbely Mester cinalta volnais az Mynemw fogatkozas benne vagion Melto volna Rea vetny Miert hogi c(on)stal az lato Mesterek vallasabol hogi Ninch benne Mind az cemelet az kereseo azzon Mondasa zere(n)t es az chinalasais Nem Iol vagion, teob fogiatkozasokis vadnak Benne [Kv; TJk III/3. 408].

8. (vmilyen munka elvégzésére) kötelez; a obliga (pe cineva să facă ceva); jn zu etw. zwingen. *1570:* Ertyk eo kegek aztis hogy Feyerwary Imre adot Nem akar adny sem wrzeny ... Byro vram ezt Neh engedye hane(m) wrzesre Rea vessek, hwl penigh Nem mywelne Byro vram ely Neh zenwedie neky [Kv; TanJk V/3. 13b]. *1583:* Ami nemeo Sarok mind ket feleol ... az Espotalnal Vadnak Azokra az Sarokra zwkseges helieken hidakat chinallianak Az harom vczat rea vessek, es minden keppen az saros helieket meg Epichek | Az melj vtat ez el mult Napokba(n) theoltenek, Jobban Akariak eo kgmek varosul meg Epitheny, Azert, Meg is az hideluieket mind kiweól beleol vessek rea, es Iobban eoreokeos keppen meg chinalliak, vgian azon Capitan vraym az hidelwiek viselliek gongyat az pallersagnak [Kv; i.h. 273–4].

9. reábíz, gondjaira bíz; a lăsa pe cineva în grija cuiva; jn der Sorgen von jm überlassen. *1586:* Catalin Paztor lacabne vallia, Simon Martonnal egy Wagiok en es az Arwak Anniawalis egy valek, Es My Attiafiak egy massal zolwan, kereok Mihaly Mestert hogy az Arwak hazaba Mennien lakiek benne es Ne haggya el pusztűlni, De Nem vetettewk my az Arwakat Rea vgy hogy tartozzek el tartany fel Newelni [Kv; TJk IV/1. 542].

10. ráfog/ken vkire vmit; a pune ceva pe seama cuiva; jm etw. unterschieben. *1704:* Azért ő el nem bocsáthatja kordéra, hogy valami nyavalyája legyen az asszonynak, s azután neki legyen baja mia. Vagy csak el akarja veszteni Pekri a feleségét, hogy azután reavesse, azért is küldött két olyan rossz lovat a leptikájába, hogy valahun nyaka szakadjon róla, minthogy azelőtt is nem szerette őtet [WIN I, 266].

11. *~i a kezét* megszerez, elbirtokol; a pune mîna (pe ceva); erwerben. *1700:* N Aknaj Cseh And(ras) Deak ura(m) micsoda oktol viseltetvén Aknai Kűműves Gergely Ura(m) borára rea vetette kezet elvitette maga őkren szekeren az hordotis megmerette: tettzet a' Törveny(ne)k az el vit Bor arrat Andras Deák Uram in toto fizesse meg [Dés; Jk 305a]. *1710 k.:* Adtak zalatnai udvarbíróságot, melyben is csakhamar annyit lopott, hogy Seauék nyolcezer forintig adósíták meg, és Szebenben lévő ládáira is reá vené a kezét in anno 1704 [BÖn. 886–7].

12. *~i magát* rászánja magát vmire; a se hotărî să facă ceva; sich zu etw. entschließen. *1697:* affele dolgairol feddette az Annya meg verte, Kinzotta affele dolgaiert, rettenetesen, mikor osztan az Anya keze alóll ki szabadúlt, hallotta(m) mondotta, csak héyáb(an) uersz s őrzesz, mert ha rea uetem magamot, csak oda lesz dolgom egj órában [Szentsimon Cs; CsJk 10. Gőve Mihály (38) pp vall.]. *1710:* A két gonosz között sokáig tusakodtam, csak rávetém magamot, s kimenék Vásárhelyre, s hát mára ládámot felnyitották, s ki is vettek sok jókot belőle, a megmaradott részit is rettenetes bajjal, supplicálással, ajándékozással tudnám visszaszerezni [CsH 368].

reávétetett rászedett, becsapott; care a fost păcălit/înşelat; betrogen. *1771:* Reáunván a szegény Kádár az első feleségére, repudiálta, de semmi úton-módon meg nem válhaték tőle, mivel a felesége együgyű asszony volt ugyan, de nem rossz erkölcsű; hanem factióval reávétetett nyavalyás, de kivilágosodván a dolog, úgy sem lehetett divortiálni [RettE 253].

reávethet szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *kezét ~i* birtokba vehet; a putea pune stăpînire pe ceva; erwerben können. *1721:* (Vamos Percsi Kováts István feleségével) puszta fundusokat az Ecclesianak perpetuo jure conferallya, ugy hogy az Ecclesia mindgyárt kezet rea vethesse [Kv; SRE 142].

reávettetett vkire kirótt; care a fost impus cuiva; jm zugemessen. *1740:* Kömives Szász Balás ő kglmének 1740dik Esztendőre reá vettetett egész quantuma relaxaltatik, mint hogj nem rég jött közinkbe semmit is ne(m) bir, és Nms Városunkn(a)kis, maga mesterségével eddig szolgált [Dés; Jk 534].

reáví kb. megostromol; a asedia; belagern. *1662:* Zólyomi Miklós Kit Rákóczi fejedelem magához hívatván, hogy menni nem akarna, reája feles népet küldött vala, olly tanúsággal, hogy ha különben magát megadni nem akarná, a várat is rá vínák s gyújtanák [SKr 525–6].

reávigyáz 1. ügyel/vigyáz vkire/vmire; a avea grijă de cineva/ceva; auf jn/etw. aufpassen. *1579:* Ertyk az Ielen walo es Jeowendeo karvallast az wyznek torlassa Myat io gond wysselessel kenzerichiek Rea, az Malom mestereket hogy fogaggianak embert ky eyel nappal Rea wygyazzanak hogy az torlas teobbe enyere ne hatalmaskoggyek [Kv; TanJk V/3. 182a]. *1589/XVII. sz. eleje:* Az Ceh Mesterek penigh iol rea vigiazzanak, hogi nemw nemw boszusagert, se az Mesterek, se az szolga rend az męszben tekozlast ne tegienek, vagi egięb utonnis boszubol kárt ne tegienek az Gazdanak [Kv; KőmCArt. 19]. *1595:* Mierthogi leot panazolkodas varosul eo kegmek elejbe, hogi az zeoleok alat valo vtak giakorta megh zoktanak vezni, feokeppen azok miat, az kiknek zeoleiek vegiben vtak vadnak, Azert ... minden ember zeolleje mellet valo vtakat tiztan tarcha be ne teolche, mert az vt chinalok rea vigiaznak, es bwntetes nelkwl ne(m) haggiak [Kv; TanJk I/1. 254]. *1627:* Az kádár mesterek igaz mértékre csinálják az ő míveket és reá vigyázzanak az czéhmesterek minden városon, falukon penig az bírák hütök szerint [Gyf; EOE VIII, 465–6]. *1671:* Nyilván valo kárunkat látván a' Vékának és ejtelnek nem egyenlő voltok miatt, kikből-is nagy confusio vagyon az Országban: Azért concludaltuk, hogy mindenüt az Országban méressék az ejtel és véka a' Colosvári ejtelhez és vékához, hogy ez iránt valo confusio-is minden hellyeken ez Országban tollaltassék, melyre a' tisztek mindenütt szorgalmatossan reá vigyázzanak sub poena Articulari [CC 88–9]. *1696:* En Nagy Gjörgj eskeszem az elő Istenre Meny(ne)k földnek Teremtőjere hogy Uram(na)k Aszszonyom(na)k azon szőlőben leuő gabonaira ejel nappal ra uigjazok gjakorta megh jarom nezem, mind bekeseges, s mind haboru időben, abban sem én kart nem teszek se masnak kart tenni nem engedek [Gyulatelke K; SLt AM.6]. *1760:* Bethleni Ketskés András Jobbágygyal az égetbort szöntelen főzetni kell, reá vigyázván hogy ne pazérolja [Szentmargita SzD; Ks 18. CII]. *1772:* Pekri Lőrinc ... ígéretet tett, hogy pápistává lészen. De valósággal sohasem volt, jóllehet Apor István éjjel-nappal reávigyázott hogy viseli magát s minden innepen pápista papot is küldött nekie [RettE 274].

2. odafigyel vmire; a fi atent la ceva; auf etw. aufmerksam sein. *1560:* De miert hogy az my prokatorunk Rea nem vigyazot volt az dologra az ew felsege tablaya hogy yelen nem voltunk nekwnk terhes teruent tewt volt [Kv; SLt ST. 6]. *1584:* Hannes Dauer vallia hogy semmy bizoniost Nem tud Orsolia a' felesege vallia ... egy Sophia Neweó hugo-

mat tartom vala hazamnal kerem ez Katalin Azont hogy meg giogicha arra igire magat hogy Negy hetig variam, es Amely Nap Negy hete lenne, Meg latna(m) my lelne a' lea(n)t Igen Iol rea vigiazek a' Negiedik het Napiara [Kv; TJk IV/1. 256]. *1596:* Ebben vettem az Uj Jtileteth es hoztam holott az en p(ro)catorom arra ra ne(m) tudott volth vigyazni mikor en az felperes ellen ki fogtam volt bizonsaghra az en dolgom feleóll [UszT 11/73]. *1597:* Endres Reisz wallia Lattam az húst hogy az piaczon altal wywek, de mint hogy tawol walek, nem vigiaztam rea minemew hús volt [Kv; TJk VI/1. 6]. *1653:* még mostan is az a tanács: cautusok légyünk dolgainkban nem csak abból a dologból, hanem vagyon egyéb is a mire igen reá vigyázzunk; mert nincsen soha igaz jó akarattal mi hozzánk a székelység, sem nemességnek nagy része [ETA I, 89 NSz]. *1679/1681:* Mikor I(ste)n à Mak(na)k termését adgya, valaki marhait à Tisztek reá fogadgyák, az Urbariumb(an) specificalt jövedelemre jol rea vigyázzon[a], minden ember marhaiat Partialeb(an) Consignaltassa, az szerint percipialtathassek abbeli proventus [Vh; VhU 675. — [a]Az ub]. *1705:* Az úr úgy beszél, hogy rea fognak vigyázni, kik gyászolják meg a császárt magyarok és kik nem [WIN I, 447]. *1720:* az Familia nagy Zelussal kivannya coláltatni az Bányákat kikben ezüst on Minerákat talalhatni, itt pedig szűk levén, az nap-számos parancsolják az földes Urak, az városi Biráknak hogy tized számra minden két héten az Jró Diák keze alá álicsanak egy tizedből annyit az mennyi egy tizedben van, ne hogy egy tized nagyob lévén mint más, meg is annyit agyon, arra jol réá kel vigyázni [Torockósztgyörgy TA; TLev. 8/4].

Szk: ~ *vki szavára. 1619:* Mondám erre Én az Istenért kérem nagyságodat, ne nehezteljen, igen jól reavigyázzon az én szómra, hadd tégyek választ erre [BTN[2] 299].

3. figyelembe vesz, tekintettel van vmire; a ţine cont de ceva; etw. beachten. *1736:* az uri fő asszonyok mind lakadalmakban, mind temetési alkalmatossággal palástban mentek. A palást úgy volt bérelve, mind az kinek rendi volt, mert akkor igen reá vigyáztanak kit miféle egyetmás illet meg [MetTr 343].

reávigyázás vigyázás, felügyelet; supraveghere; Überwachung. *1588:* Byro vram p(ro)positioiara therwen eo kgmek varosul Melyek keozzewl legh elseo, az hatarnak visitalasa Az hatar domboknak vytasa, es el zantasa Seot kewannia eő kglme tanachawal egie(te)mbe, hogy Bizonios Negy vraimat valaztananak az hataroknak megh latogatasara es Rea vigyazasara, Mely dolgot miert hogy ighen haznosnak latnak Jtilnek eo kegmek Valaztottak illien Vraimat az hatarok latogatasara[a] [Kv; TanJk I/1. 65. — [a]Köv. a nevek fels.]. *1779:* Soha nem is gondolt volna senki hozzája affélét, mégis meggyermekeskedett volt, melyet alattomban kiküldött Magyarországra s ott felnevelkedett az anyja költségével s alattomban való reávigyázással [RettE 401].

reávigyázhat odafigyelhet vmire; a putea fi atent la ceva; auf etw. aufmerksam sein können. *1677:* Hiszem azon kívűl is Kolosvárhoz elég had van rendelve; praesidium is feles van benne, rá vigyázhat Gyalura, Aranyasszék sem messze lévén tülle; itt létek is azoknak az országnak bizony hasznára vagyon, mert hírek csak már is messze menvén, ha mit akama is az ellenkező fél, mégis megtartózkodik [TML VII, 415 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz].

reávigyáztat odafigyeltet; a face să i se acorde mai mare atenţie la ceva; auf etw. aufmerksam machen. *1576:* Az Monostorol kyk Bort Behordnak vigiaztasson Rea biro vram [Kv; TanJk V/3. 135a]. *1593:* Mierthogi penig lelkeuel valo zitok felette igen el aradot Keoztwnk, eo kegme az elebbj vegezes zerent rea vigiaztasson, es ereossen megh bwntettesse [Kv; i.h. I/1. 220]. *1667:* Költségére is igen reá vigyáztasson, csak annyi költséget engedjen adni neki, az mi illendő, mert ő feles költséggel bírván, ha bővön adnak kezéhez, megvesztegetheti a praesidiumot azzal is, vagy csak némelyeket közüllök, kik által szabadulást vehessen [TML IV, 87 a fej. Teleki Mihályhoz].

reávigyorog rávicsorog; a rînji la cineva; anblecken. *1597:* Iffiu Georgi Balasne Angalit wallia Chizar Peternet Feorkeol Mihalj az felesegewel eggyewt mind egyarant zittak vgia(n) rea vigiorgottak mintha az fogokkalis megh akartak volna zaggatny [Kv; TJk V/1. 107].

reávihet rávehet; a lăsa pe cineva sufletul să facă/comite ceva; jn von etw. überzeugen können. **Szk:** *~i a lélek. 1796:* midön Also Miklos Urfiis oda érkezett volna és látta volna meg erössen meg verték a Bérest azt mondá, hogy vihette réá a Lelkek hogy ojjan taglást tegyenek a Béresen [Fodorháza K; RLt Odorheján Nyikite (30) zs vall.].

reávisz 1. odavisz; a duce/conduce la locul respectiv; hinbringen. *1596:* Mynket rah ujttek úala s megh kereseók az ő gyepy helyet, azon helyet gyepilte vala mostis el Palfi Peter [UszT 11/64 Georgius Ambrus de Tarchafalúa jb vall.]. *XVII. sz. e.f.:* Rea wyn Engemeth ferenz Pal s megh mutatha [Szentegyházasoláhfalu U; OfLev.]. *1735:* az Nimet monda, hol vadgjon az az ember, az Nemes ember az Nimetet reá vivén az emberre az hová butt volt, mind ketten az embert meg kerülek s meg fogák, edgyik, edgyik karját az Nimet erössen megh veré [Gáncs SzD; TKl Pintye Petre (22) jb vall.]. *1797:* Ha az áldomás ivokkal meg nem alkothadtak ezt, hogy tölle vásároltál, miért nem vivéd a zuvatost rá? [Barót Hsz; HSzjP]. *1833:* (A föld) szomszédgyait most meg nevezni nem tudom, hanem mikor szűkség lesz én réá viszek akkár kit, 's meg mutatom melyik az s ott meg esküszem arra, hogy azt a' földet Apám vette volt a N. Denyén Istvántol [Marosgombás AF/Ne; DobLev. V/1201 Lazar Vaszilia (46) szolgáló ember vall.].

2. (vminek a végrehajtására/elvégzésére a helyszínre) kivisz vkit; a duce pe cineva la faţa locului (pentru a executa/efectua ceva); jn zu dem Ort bringen (zur Erledigung von etw.). *1579:* ezt penig Toldalagy ferenc es Theke gaspar Vg Vigeztiuk hog eskut embereket Vigyenek reia kik egink Jobbagy se legenek azokat ozak fel keozteok Igazan ket fele [Néma MT; Told. 31/1]. *1598:* Dalljai Zabo Mihaly hitta az Dalliay lofeyeket drabantokot vgymynth igaz tetelre, nyl feöld feleóll, holott ennek elótte ualo 1596 eztendeöben az teörúeni megh Itelte volt hogy nylat adgianak, ky ne(m) attak, noha az Zek attakot rah vitte most az zek 24 ghira birsagh alatt hadgia hogy ki mennyenek feyenkent es Illendeó nylat adgianak neky Vigye rah az A az zek attakot, Eghey Nagy Thamast ... Jastfalúi Nagy Emrehet (is) [UszT 12/131]. *1637:* az en kezessege(m) uta(n), varos szolgajat vit rea, az Aszonj s megh ugj vette el fevalliat derekalliat, pokroczat [Mv; MvLt 291. 78a].

3. *szavatosságot* ~ kezességet/teljesítési kötelezettséget vkire ráhárít; a transfera garanția/obligația de a face ceva în seama cuiva; (Bürgschaft/Pflicht) jm übergeben. *1735:* Morar Togyer dolgozott 'a F.llosvai vdvárházonn, de tudom hogy velle eö Natsaga Tizenkétt Magy(ar) forintokb(an) alkudott meg, Ugy Talpos Lup is dolgozott de nekije is meg fizetet, minthogy egy Tehenért az Szovatyóságott réá vítték, és Szeki Teleki Páll Vram eö Natsaga nagy nehezen mentette ki a szovatyosság aloll [Szakatura SzD; TKl Szakaturi János (60) jb vall.].

4. rábír/vesz vkit vmire; a determina/convinge pe cineva să facă ceva; jn von etw. überzeugen. *1573:* Bor Egetteo Lwkach Azt vallia hogy Aztalos Leorinchnetwl hallotta hogy az Eleby vratwl Marat hazat f. 93 attak volt ely Zep Martonnak, Az vtan Rea vitte es zaz forintra Tellesitette vele [Kv; TJk III/3. 196]. *1704:* Mindazáltal az atyafiság reavivén, egynéhány pohár borokat ugyan megittunk, de a sok szép étkeiben nem ehettünk, aki annyi volt, hogy otthon is meglehetett volna és megérte volna véle [WIN I, 203].

Szk: ~ *az atyafiság* → ~ *a kereszténység* ✱ ~ *a bizodalom. 1658:* Kegyelmed, édes Öcsém uram, megbocsásson, hogy Kegyelmedet terhelem véle, mert az Kegyelmedhez való bizodalom viszen reá [TML I, 107 Kemény Kata Teleki Mihályhoz]. *1679:* Megbocsásson Kegyelmed édes Öcsém uram, hogy búsítom sok gondjai között is, de az Kegyelmedhez való bizodalom viszen rejá [TML VIII, 465 Árva Bornemisza Kata ua-hoz] ✱ ~ *a bosszúság. 1593:* Margit Azzoni Kemiues Esaiasne vallia monda Teolcheres Leorincz erre, vgi vagion hogi nekem karomra lezen hogi anniert chinalom megh, de az bozzussagh ra vizen, hogi enis megh chinalliam [Kv; TJk V/1. 321]. *1716:* csak az boszszuságh vitte rea, hogj megh bolondullyon es megh házasullyon [Nagyida K; Told. 22] ✱ ~ *a kénytelenség. 1778:* szokot ugjan ö Nsga nékünk maga embereinek külön-külön minden Gazdának két-két szánotskára válo fát adatni, de aztis oly nehéz helyen, nagy árokban, a' honnan valo el hordását a' Fa alig érdemli meg de a' kételenség a' szegénységet réá viszi [Bányabükk TA; BLt 11]. *1796:* El menetele alkalmatosságával Natságod a Zojkás Leveleit meg nem talála, hogy az ö Literaleit neki ki adtuk volna mivel ö szegény azon igyekezett volna hogy azok által Natságodat a vásárolt Telekbe meg tartsa, ha pedig meg nem tarthatya a penzét Natságodnak vészszá adhassa melyet ö addig nem Cselekszik, mig ketelenség ra nem viszi, mert ö mais a vinculum szerént a vásárhaz tartya magát [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.] ✱ ~ *a kereszténység. 1699:* Kgtek lassa magok közöt mit tsinál, ha kglmedet mind az Attiafiság, mind a kereszténység ráviszi, nékèm nints semmi közöm hozzája [Bögöz U; BálLt 1] ✱ ~ *a lélek. 1559:* Engem az En lelkem nem vytt Rea hogj Bwtelen (!) Embert kezbe agiak, kgmetek Engem ebbe higen meg, mert En is hitüsz vagyok, az En Vramnak, elecsander Vaydanak, es kgmeteknek es az orsagnak Nag hywsegel tartozom, mert ha az törwen kgteknél lött volna En meg hinem kgmeteket, kgmetekis meg higgen Engemet [Retteg SzD; BesztLt 27 Cristophorus arros officialis pertinentiarum castri deserti chichio a beszt-i tanácshoz]. *1699:* én idegennye vagiok Donath Mihaljnak de Soha lelkem rá nem vitt volna, hogi oly conditiokra szoritsam [Tövis AF; BálLt 1]. *1763:* ugy tanáltuk a pincét hogj ha a lelkem Ria vit volna eleget duskaszhattam volna de semiben sem duskasztom az egj sujos betegsegen kivül [Kóród KK; Ks CII. 18 Szarka József tt lev.] ✱ ~ *a lelkiismeret. 1701:* Mint hogy az előb valo Visitatioban vegeztetett hogy a' marhatlanok is szántsa(na)k, a' kik addig kaszáltak a' Pastor(na)k. Azért hogy továbbrais a marhatlanok(na)k nyakokban vessük a' kaszálást nem viszen rea lelkunk isméreti, hanem mind marhás, mind marhátlan az ő rendi szerént kaszállyon [Tompa MT; MMatr. 256] ✱ ~ *a nagy ambíció. 1710:* Noha nem mindeniknek, de némelyiknek még elég volt, mivel éljen a várakban, de a nagy ambítió rávitte, azt gondolták, már egy lábig elvész a német s ők uraság nélkül maradnak, ha idejin ki nem mennek Rákóczi mellé [CsH 357].

reávitel odavivés; (con)ducerea cuiva la un anumit loc; Hinbringen. *1604:* volt Enneke(m) ezen tarchiafaluy hatarban ket vermem az Erdeó(n) mely vermemben volt enneke(m) kwleomb kwleomb marham Elesnemy es ruhazat nemy, mely vermemre az J. az Idegen nepeket Rachokot hajdukot rea vitte es onna(n) mynden benne leweo marhaymot el vittek azokot az J. rea vitelebeol vittek el, si iuris azt mondom ezekkel ennekem meg tartozyk [UszT 18/17].

reávitet odavitet/szállíttat; a dispune să fie transportat în acel loc; hinliefern lassen. *1602:* az en eöreksegemre molmotis chinaltatott, mely malomra egi bokor keóuet witetett rea [UszT 16/3].

reávon 1. (lőfegyvert) felhúz/von; a ridica (trăgaciul); (den Hahn) aufziehen. *1594:* Kis Demeter vallia Ghedeo Peter megh zolita az Drabantot Jstwant mingyarast ragada Mordalj puskajat es Aczelliat rea vonnwa(n) Akara leonj, Istwan ezt latwa(n) vg vte kj kezebeol Az puskat [Kv; TJk V/1. 468]. *1647:* eö nalok volt fegyver puska, ă mellet az sarkanniat rais uonua(n) hozza(m) cziapontatta a Tarsa, jo szerencziemmel nem sült el [Kv; TJk VIII/4. 231]. *1736:* Már az kitől mint tölt ki, vagy egy pár stuczot, vagy egy pár tersényi puskát, vagy egy pár pulyhákot hordozott, töltve felporozva, az hintóban hátúl az ülés mellett kétfelöl; ettöl nem kellett félni mert ha fel nem tekerték, ércz lévén benne, az is távul a gyujtólyukhoz, magára soha az gyujtólyukra nem ment, ha reá nem vonták soha el nem sült mint az mostani gyilkos flinták miatt mennyi veszedelem s véletlen halál történik [MetTr 372].

2. nyilat/sorsot húz/von vmire; a trage la sorți (la partaj); Los ziehen. *1574:* Zent Georgy Nap vthan valo Negyedyk wosarnap hywanak Mynket Az wytezlo Frathay Janos es Myklos, hogy Az Nehay megh holt frathay gergel wramtol maradot tehen barmot twlkokat es egyeb tyno bynot meg oztanok kóztók Nyolcz rezre elozor niolcz boryus tehent walaztank Arra Niolcz Nylath wonank es hyt zerent myndenykre Rea wonok Aban egy egy Jwta myndenyknek [Fráta K; SLt 13]. *1579:* Nilat vonua(n) rea ... az Nil hoza az felso felit Toldalagy Annanak es mag(dol)nanak mynd az hatarozasig es az Bircig az poliakek gatia(n) alol attul az hatarozastul valo fele Juta Toldalagy Balasnak [Néma MT; Told. 31/1.].

3. (vétket) ráfog/süt vkire; a pune pe seama cuiva (un păcat); jm (Sünde) unterstellen. *1710 k.:* Belé nyomhatom vala most fejét, de minthogy in conscientiae meae foro vétkesnek lenni nem ítíltem, nem cselekedtem, hanem az Istentöl féltem; másként ha reávonják vala rigide, úgy amint ők majd bánnak az én vömmel, Teleki Sándorral, bizony nem tudom, mint adott volna számot [BÖn. 975].

◇ Sz. *1657:* midőn Haller Istvánt valami újforma törvénnyel vexálta volna az fejedelem ad tertium evocáltatván, és az ellen contendált volna, ejtett volna Zólyomi olyan szót, hogy ha ő suspicióra való dolgot cseleküdnék bátor meg fogattassék; azt azért recognitióban vévén, csak rávonták az rámára [KemÖn. 166].

reávonít ráhúz/csap; a da/aplica cuiva lovituri; daraufschlagen. *1761:* mondván Vaszily Uram miért verél meg bűntelen, azzal a Tiszt ismét űtni, verni kezdvén vagy kétszer azon pálczájával ismét réá vonita vagy kéttzer s talám tőbszőr is meg ütötte vólna [Mikeháza SzD; Ks 25. III. 69].

reázár (ajtót) vkire rácsuk; a încuia uşa, reţinînd pe cineva închis în încăperea respectivă; jn einschließen. *1749:* a' detentus az Szilágji János házához bé menvén, és onnat nagy tüzes szenet akarván pipájáb(a) ki vinni, hogj azt tselekedni nem engedték, azért irtozatos I(ste)n ellen valo karomkodás(!) fokadott attával teremtettével szitkozodott, és az meg irt Gazdát égetéssel fenyegedte hogy az ajtot rá zárván a házát rá égeti [Torda; TJkT III. 158].

reázuhant reáesett; prăvălit/căzut peste ceva; daraufgefallen. *1846:* (A) Fogado Házat a' rázuhont kövek károsan rombolják [Dés; DLt 856].

rebarbara rubarbă, revent; Rhabarber. *1811:* Ezen Dosis por leszsz, a' koporsó pora, Hidd-el, hogy hasznosabb mint a' Rebarbara Por vagy, porrá részel! sokszor emlegessed, Fel ne fuvalkodj [ÁrE 116].

rebarbarum rebarbarából készült gyógyszer; revent; Arzneimittel aus Rhabarber. *1710 k.:* A doktor mit adott osztán s mit segített, nem tudom, de az Isten meggyógyita, s felkelék egy hétre, de a gyomrom úgy megháborodott volt az étel csak emésztetlen többre általment rajtam, míg Isten azt a Basiriust odahozá, s ő ada rebarbarumot, mely három vagy négy széken való tisztulás által helyben állítá az egészségemet [BÖn. 526].

rebeg *átv* reszket; a tremura; zittern. *1717:* most is Csak rebég az Lelkem hogy az Gyermekeim felől valamit hallok [Altorja Hsz; ApLt 2 Kálnoki Borbára férjéhez, Apor Péterhez]. *1724:* Laczika csak fajtattya az Lepit bizony gyengecskén vagyon minden nap ketczer meg kenetem, de csak badgyadva van csak rebegek ha ez az gyermek roszszabbul talál lénni, én orvossagát nem tudom [Nyújtód Hsz; ApLt 2 Apor Péter feleségéhez]. *1758:* Mi csak rebegűnk hol besztercze felől, hol Maramaros felől halunk a Tatarok be űtese iránt rosz hireket [Zsibó Sz; WLt Árva Daniel Polixena lev.]. *1783:* a' Tts Tablanak a p(rae)missis lejendő provisoria Dispositioját rebegve várván vagyok a' Mgs Fő Király Biro Ur(na)k és a' Tks Táblának alázatos szolgája M. Bándi Kováts Ferencz [Mv; MbK XI. 68]. *1791:* Ez előtt valo esztendőkben, én Szolga lévén Popa Jakob Romannál kiis akkor Lepadatus Popa volt, történt hogy egykor az Marosan tul lévő Némely Padurán Barátyai valami Lovakkal Fejér várat el fogattatván, azon idő allat még azak a Tömlötzböl ki szabadultak ezen Popa Jakab Román mindég bukált, ugy hogy ha tsak vagy egy Gornyik, a vagy más valaki Levéllel az Faluban bé jött már eö rebeget bukált, helyit nem lelte [Sebeshely AF; JHb Andrej Hincza (38) jb vall.]. *1810:* szegény Kis Antim mind kinlodik ... ezeket a leg erössebb ember is bojoson álhatná ki, a jo Isten tudgya e hogy álja, és álhattya é ki? benne bizva rebegve várom a kimenetelt, sokáig a nyavalya nem tarthat, talán 24 ora is el választya [Buza SzD; JHb Jósika János lev.].

Sz. *1738:* Rákóczi József ... magától is már fél, rebeg és tart, mint a gyilkos a fa levele zörgésétől, nem tudván ingyen is, mikor terem rajta büntetése [SzO VII, 391].

rebegés *átv* reszketés; tremurare; Zittern. *1771:* égy részeges Lovas katonák káplárja is keresvén Szabo Ferkőne szállását és rá nem találhatván hirtelen minékünk nagy rebegésünk volt miatta mert a kaplár erővel bé akart bujni az ablakon Szabo Ferkőnét kerdezven erösen [Dés; DLt 321. 16b Barbara Szölösi cons. nb Ladislai Mak (25) vall.]. *1783:* mostoha Fiam ... MVásárhelyröl elszabadulása után éczaka kétszer jött bé az udvaramra alattamban, mellyet én az ebek ugatására észre vévén ki mentem kialtoztam ki légyen, szollyan; de nem felelt, hanem a' kert mellett el ment; melly mián en felette meg rémültem elöttem hordozván azt hogy égetessel s ölessel fenyegetett, ugy hogy egesz étzaka sem én sem házam népe nem nyugottunk, sünten valo rebegésben vo<ltun>k [Mv; MbK XI. 68]. *1806:* szűntelen rebegésbe vagjúnk a sok árviz miatt [Adámos KK; Pk 5]. *1817:* Alkalmasint tudjuk, hogy 8 Napoknak eltelések alatt minémű két nevezetes Fátumok a Haramia Tolvajok által történtek vallyon minémű rebegés, és tsak nem élete vesztésével-is folytathatna azon egynéhány Napokbol állo Conscriptioját [Déva; Ks 118 Vegyes ir.]. *1827:* esedezűnk a Királji Fö Kormány Széknek tetemes nagy kárt vallott Atyánfijáért (!), hogy annak kára az Istentelen fenyegetődző által a maga uttyán térittessék meg; s így ez által valahára a mi életűnk és vagyonunk felett valo rebegésünk lelhessen már enyhülést, és nyugadalmat, ne kellessék tovabbis magunkat vagyonunkot Ellenségűnk rosz szándékátol éjjel nappal öriztetni [Nagylak AF; DobLev. V/1125]. *1848:* itten egy bujtogato járt ... azt mondá hogy Bétsből jött meg hagyta hogy gyakorolják magokat a fegyverforgatásba — a legnagyobb rebegések kőzt vagyunk [Nagycsán TA; Born. F. Id].

Szk: *szíve ~e. 1667:* Effelett nagy szivem rebegésével várnék valami hírt Zöldi felöl [TML IV, 75 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz]. *1783:* Szivem rebegésével félek hogj valami véletlen Cásus Történik én rajtam [Torda; KW].

rebeghet félhet; a se putea teme de ceva; Angst haben können. *1846:* maga az épület is oly rosz lévén hogy abba a lakás leg veszedelmesebb 's különösön a gyulástol mindég rebeghetni lehetett [Dés; DLt 1040].

rebegő 1. reszkető; tremurător; zitternd. *1854:* Susika gyalázatos kis Aszszonyt haza küldöttöm, most rebegö pennámmal alatson sok lopásait s keserteseit nem irhatom, de kedves Ninám meg fog mondani mindent [Csapó KK; DobLev. V/1372 Réz György vejéhez, Dobolyi Bálinthoz].

2. ~ *nyelvű* dadogó; bîlbîit, gîngav; stotternd. *1755:* Kállo Istok ez nyelviben Rebegő a rebegö nyelvü Fiára nem emlékezem [Zentelke K; BfN]. *1769:* Sztán Czigány 35. Esztendős középszerű termetű, sárga, ösztövér ábrázatu rebegő nyelvű, fél szemű, zekében harisnyában bocskorban van fel öltözve [UszLt XIII. 97]. *1826:* Serbán Péter rebegö nyelvü [DLt 968 nyomt. kl].

3. ~ *szemű* pislogó; care clipeşte (mai) des; blinzelnd. *1832:* Vassadi Samuel ... rebegő szemű lévén [DLt 838 ua.].

◇ **Szn.** *1574:* rebegö Simon [Kv; TJk III/3. 390]. *1590:* Rebegeo Antal. Rebegeo Teglas Antal [Kv; Szám. 4/XX. 8–9 Hooz Lőrinc sp kezével]. *1613:* Róbögö (!) Szabo Istuan [Kv; TJk VII/2. 129].

rebegőül dadogva; bîlbîindu-se, bîlbîit; stotternderweise. *1631:* Az mikor More Laszlo az hadba el ment vala az utolso hadi expeditiokor, Georgy Deak vram hazanal valank egy nehanya(n), ott vala Valasz uthj Jstua(n) vramis es monda; Jm el ment More Laszlo az hadba, de gongya leszen az fiamnak rá, s az mint eszemb(en) vehete(m) szauabol (:mint hogy itas koraba(n) mayd rebegeoül szoll:) aszt monda hogy haza nem jeo teobzeor [Abrudbánya; Törzs. Joh. Barannyai (27) concionator vall.].

rebellál lázadozik, zúgolódik; a se revolta, a fi cuprins de revoltă; revoltieren | fellázad; a se revolta/răscula/ridica; sich erheben. *1619:* De ha Nagyságod predecessori elvétette volt actióikot, hogy az keresztyénség biztatásához képest rebelláltak volt az török ellen s nem lött semmi effectusa, annak poenája az Nagyságod idejére jutott [BTN[2] 214–5]. *1657:* Huszref pasa fővezér nagy triumphussal jüve, meghozván azt az híres Abaza pasát, ki még Oszmány császár megölettetésének alkalmatosságával rebellált, csilalivá lött vala [KemÖn. 88]. *1662:* Az oláság oda Lápos és Kővár felé valóban kezdtek rebellálni. Kegyelmednek arra is igen szükséges vigyázni s meg is öletni bennek kegyelem nélkül [TML II, 254 Ebeni István Teleki Mihályhoz]. *1701:* Colonellus Ebergényi Vr(am) Regimentyéből hat Compania kgls Vrunk eő Flge ellen rebellálván Faluknak felveréssével és nagj predálással s sok gonoszsaggal Török országra és más hellyekre elszéllettenek, és tartunk attol, hogj ide Erdélybenis bé hatnak [UszLt IX. 77/30]. *1716:* az elmult Esztendőkben az Nimet vitézek alkalmatosságával az Laboncz es Kurucz nevezeti alatt az magyar nemzet egymás ellen Rebelálván edgyik az másikot rontotta pusztitotta [A.csernáton Hsz; HSzjP]. *1759:* Annak utána pedig az király ellen rebelláltak egynéhányan, melynek okát sokképpen írják [RettE 82]. *1796:* Jussok volt a' Földes Uraknak őket[a] mindenkor ugy tractalni, mind Jobbágyokat nem volt hatalmok magokot Földes Uraiknak opponalni; és azok ellen Rebellálni [Mv; TLev. 5/16. Transm. 96 tábl. — [a]A torockóiakat].

rebellálhat lázadozhat; a se putea revolta; revoltieren können. *1705:* a székelységet és a kuruc németeket is mind elosztották a kevés magyarországi had közé, hogy ha valami riadás lesz, a székely el ne szaladhasson, a kuruc német pedig ne rebellálhasson [WIN I, 552].

rebelláló lázadozó; care se revoltă; rebellisch. *1724:* Hunczfut, Istentől rebellálo Calvinista kutya [Kantafva Hsz; MNy XXXVI, 269].

rebellált fellázadt; revoltat, răsculat, rebel; revoltiert. *1704:* És a lovasok elszaladván, azmennyi lövőszerszámok ott volt, a gyalogokkal együtt; kiknek nagyobb része rebellált németségből, úgymint besztercei, görgényi, bethleni, gyalui és több szökött németségből állottanak, azokat otthagyván, azokat mind levágták, [WIN I, 247]. *1710:* De meghalván és más fővezér constituáltatván, aki igen hadakozó, nyughatatlan ember vala, és nemrégen a lengyel korona ellen rebellált kozákok causája mellett a lengyelek ellen szerencsésen hadokozván s Kamenyicet per proditionem a töröknek feladta volna s azzal együtt az egész Podóliát majd száz mérföldnyire behódoltatta volna [CsH 160]. *1778:* Már az anglus győzedelmet vett az Americában rebellált népeken, a franciát is kiverte, újabban békességre ment a dolog, mely szerint a mi felséges császárunk frustrálódott reménységében [RettE 390].

rebelláltat fellázaszt; a răscula; aufhetzen. *1710 k.:* Amott a kuruc a boncidai és több szénát, abrakot elpusztitá, tékozlá; a nagy kapun béjöve, és a vármegyéket, székeket rendre rebelláltatá; pro complemento ismét Rabutin az asztagokat a Szamosok és Sajó mellett, mikor már az ország majd mind kuruc vala, felégetteté, sőt Bethlen Sámuelnek is tizenöt öreg asztagát Hévíznél elégetteté, az én szentpáli házamat, csűrömet is [BÖn. 941–2].

rebelláns lázadó; răsculat, rebel; Rebell. *1662:* Minket sem ők az jó vitézek, sem mások ne kárhoztassanak, mert Istennek tartozó jó lelkünk ismereti szerint írjuk, soha az erdélyi párthoz való rebellansokkal, vagy azoknak hadaival nekünk semmi corespondentiánk nem volt s most is nincsen, sem szándékokban, sem jövetelekben semmit külömben nem tudtunk, hanem mikor már itt jelen voltanak [TML II, 279 Csehi János Teleki Mihályhoz Nagybányáról].

rebellió 1. lázadás, felkelés; rebeliune, răscoală; Aufstand. *1648:* Enyedi Mihaly Ura(m) azt mondotta, hogy minde(n) esztendeőb(en) fel tettek, és fel szettek az adot, az Praelatusok es Executorok houa teöttek ne(m) tudgya, Vad(na)k mar eök ket szazan s teöbben is az kik mar az elle(n) consentialta(na)k, Azert az rebelliora valo szauaiert megh keuano(m) hogy re testimonys comprobata feje vetessek es minden jouai confiscaltassanak [Kv; TJk VIII/4. 306–7]. *1678:* Oct 3: Állott bé a gyűles, mely gyűlésben a rebellionak szerzői az országtól megsententiáztatván rabságra vitettenek [AMN 218]. *1702/1799:* soha többszőr mig élünk affele Rebellioba és Urunk ellen valo Insurrectioba magunkat nem elegyittyűk, söt maradékunknakis meg' hadgyuk, hogy többszőr affeléket attentalni ne merészeljenek [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 320]. *1711:* Hát azon márhat és ménest, az emlitett Esztendőkbe recurralt Rebellio alkalmatosságával, kik p(rae)dalták el és kik kezén forgottanak s miképpen [Gysz; WLt]. *1739:* (A rétet) az Rebellio[a] előtt adták által [Dés; Ks 28. V — [a]A kuruc felkelés]. *1744:* az illyen tumultuosa Oppositio ha nem rebellionak speciesseis de legitimus Magistratus, es Publica Directio ellen valo fellázadás, es Seditio, mellynek omni jure büntetése szokott lenni [Hsz; INyR]. *1796:* a' Torotzkaiak ... hogy magok hibájokot, és Földes Uraik ellen valo Rebelliojokat meg esmervénn magokat az engedelmessegre, és Földes Uraikhoz valo hivségre Reversálták, ezt impugnálni [Mv; TLev. 5/16 Transm. 96 tábl.].

Szk: *~ra indít/lázaszt. 1702:* Hogy ha valaki kezdeni akarna közzűlünk, vagj masunnan jőne, es tamadna olljan Ember, ki bennünket akarna fel űltetni, es lazasztani effele dologra, es Rebelliora, mihelt megh erthettyűk megh fogjuk Vrainknak hirré adgjuk [Torockó; Thor. XIX/16]. *1710:* Mi soha a császár ellen semmit nem vétettünk, sőt a császári háznak boldogulásaért a templomokban Istennek mindenkor könyörgöttünk Szent Pál apostol tanítása szerint, a községet is a császár ellen való rebellióra soha nem indítottuk | Csíkban penig Sándor János ... Tamás Deákkal, és

egy sohonnai, tolvaj Horváth Györggyel együtt ... ezek, mondom, az egész csíki hadakot a rebellióra indíták, a főkirálybírót, Henter Benedeket árestálák, s erőszakoson Rákóczi hűségire esküték [CsH 96, 338] ✱ *~t indít. 1710:* De már Rákóczi Bercséni Miklós tanácsából a francia királyhoz küldvén, azzal confoederátiót tett vala, hogy Rákóczi indítson rebelliót a császár ellen Magyarországban, és a bavárussal conjugálja magát, ő is túl minden erejivel rajta leszen, és az austriai házat egészlen fordítsák ki [CsH 331] ✱ *ázsiai ~. 1662:* Az ásiai rebellió miatt úgy kellett a vezérnek visszasietni, hogy mindenek ítíletiből, ha egy hét alatt Jenőt fel nem adták volna, és Barcsai Ákos oda nem ment volna az vezérhez, mind Jenőt oda kellett volna hagyni, mind Rákóczi fejedelemmel meg kellett volna békéleni [SKr 456] ✱ *magyarok ~ja. 1710:* Valának dívánban nagy tanácsú, okos vezérek, kik a Béldi Pál causáját igaznak látván, kívánják vala promoveálni, kivált a főlovászmester (amaz híres Küpüri vezérnek a fia, ki Candiát megvette vala, és aki a magyarok rebellióját a császár ellen soha nem jovallotta és ha akkor élt volna, Béldi Pálnak nagy patrónusa lett volna ...) [CsH 145] ✱ *magyarországi ~. 1710:* Ez jövendőlte vala meg a magyarországi rebelliónak tragoediáját, mert azt írja a zsoltárok resolútiójában egy helyen: „A magyar nemzet addig akarja a szabadságot keresni, úgy jár, mint a teve, aki elmenvén Jupiterhez, szarvat kér magának, azt sem adnak, sőt mind a két fülit elvágják" [CsH 192] ✱ *oláhok ~ja. 1787:* (A) Contractust az 1784. esztendőben az oláhok rebelliojok s pusztitasok alkalmatossagaval az ő Nsga tobb Leveleivel edgyütt el égették [Szászváros; JHb XXXI/52] ✱ *Rakotziana ~. 1730:* Midon az el mult Rakotziana Rebellio támadott volt, s mikor az nyavalyás Székelyek Sz: Benedeknél le vágattattak akkor is a Sz: Benedeki kastélyhoz biratotté[a] ? [BSz; Ks 28. V vk. — [a]Egy rét] ✱ *Rákóczi Ferenc ~ja. 1710:* Kiknek[a] dícsiretes dolgokot Eugénius nagy recommendátióval írta meg a császárnak s kívánta, hogy bárcsak nyolcezer magyar hadat küldjön a császár melléje. El is kezdették vala Magyarországban a hadak gyűjtésit, de Rákóczi Ferenc rebelliója meggátolá [CsH 326. — [a]A Mediolánumot ostromlók közötti magyar katonáknak].

2. lázadozás, elégedetlenkedés; revoltă, indignare; Empörung, Erhebung. *1671:* (Az alperesek) az el mult napokban (con)tra decreta Civitatis et edicta in Ar(ticu)lis Albae Juliae emanatis, magok közőt titkos tanáczot forralva(n) rebelliot és seditiot akartanak movealni ez várasba(n), kötelességek ellen [Kv; TJk XV/1. 145]. *1710:* Szükség, ha nagyságod provideál rájok, s más kapitányt praeficiál elejekben, én pedig alkalmatosabbat nem tudok Mikes Kelemennél, aki nagyságodnak mely hűségesen, hasznoson szolgála Béldi Pál rebelliójában, nagyságod maga jól emlékezhetik rája [CsH 180]. *XIX. sz. köz.:* Nem atollották ... tsupán az Ivás kedviert azon Fogadoban Congregatiot indittani[a] jol meg reszegedni, ez által Rebelliot s Ladzadást a Mesteremberek ellen inditani [Kv; ACLev. — [a]A békétlenkedő mesterlegények].

Szk: *~ban van vki ellen. 1644/1775:* Mivel Gergellaki Janos es Miklos, nekünk adott hitek es erös Reversalisok ellen hivsegünk mellöl el álván, magokott Ellensegeinkel conjungaltak, es mostanis Rebellioban vadnak ellenünk; Ez okon minden nevel nevezendö Ingo bingo Jovakat es Joszagokatt, valamik abban maguk szemelyet concernallyak Nemes es Vitezlö Franzner Ianos Hivünk(ne)k adtuk kezekb(en) [DobLev. II/460. 9–10 fej.].

rebellióforma lázadásszerűség; un fel de revoltă; Art Revolte. *1619:* Ma az divánba Ibraim csausz kezdé ebegni, hogy az az híre, hogy az lengyel főkövet Erdélyen jő által ide az főkövetségre; ő mondá, hogy sokat szólnak felőle az pasák, hogy nincs az ok nélkül, hanem Nagyságod akar először véle confederálni; valami rebellió forma lehet benne [BTN[2] 190].

rebellis I. *mn* lázadó, lázongó; răsculat, revoltat, rebel; rebellisch. *1657:* de azonban Prágánál Fridericust meg vervén, az rebellis confoederatusok confundáltattak, hát megé pedig Homonnai György lengyel hadakkal kiütvén Magyarországra és Rákóczi György hadát megvervén, kire volt bízattatva az ide hátra való vigyázás, az fejedelmet Bécs alól revocálta [KemÖn. 33–4]. *1665:* Ez rebellis magyar gyalogok közül is, az kik okai voltak, parancsoljon urunk Ebeni uramnak, vallattatván felőlök, törvény szerint revideáltassa s exequáltassa is, mert csak egy nehány az oka [TML III, 498 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1674:* Sikárlobol[a] égy falubol ez rebellis katonák ki nyargala(na)k elónkb(e), kik(ne)k borra valot adtunk flo. 4 hung. [PatN 10b. — [a]Szt]. *1704:* Azért ez ilyek iránt a Gubernium conferáljon a generállal, és az ilyenek ezután eltávoztassanak, és akik redeálnak őfelségéhez a rebellis atyafiak közül, azokat sub verbo regio assecurálják, hogy csak redeáljanak, elébbeni tisztekben, dignitasokban őfelsége őket meghagyja, acceptálja [WIN, I, 197–8]. *1723:* hallotta az fatens az Ott János uram szájából ördög atta, ördög teremjék az lelkében mind rebellis [MNy XXXVI, 269]. *1763:* Oláh Benedek Nblis exponállya, hogy Uzoni Dánér Mihály ... motskolta szidta hunczfut rebellis embernek [Sepsisztián Hsz; HSzjP].

II. *fn* lázadó; răsculat, rebel; Rebell. *1664:* Mert az Isten tudja, édes Fiam, Kegyelmednek syncere írom, hogy azon rebelliseket fegyverrel is repetálni fogjuk; hogy pedig az az rossz eltávoltassék, jobb jó idején azon rebelliseket reducálni. Ő felsége most is mind az méltoságos fejedelemhez ő nagyságához, mind az országhoz azon affectioval vagyon, mint azelőtt, és ezen rebellisek dolgában nem kell sok consideratiokat forgatni, mert bizony félek rossztól, kitől Isten oltalmazzon. Nem jó az császár szakálába kapni egy nehány rebellis miatt, melyet, úgy gondolom, okos ember nem is cselekszik [TML III, 43 Kászoni Márton Teleki Mihályhoz]. *1703:* Semmit esztendőnél tovább bé nem hozhatnak, sokan az éhségtől, sokan a német fenyegetésétől a városból kiszöknek s kurucokká lesznek; mi, kik itt maradtunk, ez alatt az üdő alatt fizettünk a németnek ötvennégyezer forintokat, mégis csak rebellis volt előtte nevünk [Kv; KvE 242 GM]. *1710 k.:* Ah, ah, monsieur chancelier, néked minden munkád a rebellisek protectiója, eleve tudtad te, hogy ennyi rebellis lészen, Bethlen László követsége is csak azok jószági protectiójára való [BÖn. 960]. *1759:* A spanyol király meg nem holt, hanem igen crassa melancholiában van. A portugáliai király csak procedál az exequtióban a rebellisek ellen [RettE 82]. *1764:* Ugy is hallatik, hogy egész Erdélynek rebellis a neve. Tudod Isten, abban semmi nincs. Én félek, úgy ne járjunk mi szegény magyarokul, mint amaz rossz kutya, kit ha másképpen el nem veszthetnek, azt fogják reá, hogy megdühödött s azonnal agyonverik [i.h. 164].

Szk: *~nek hivattathatik. 1705:* ezek mindjárt fejedelmet választottanak magoknak ... és declarálták is magokat, hogy soha az Ausztriai-háztól nem akarnak függeni, inkább

a török alá adják magokat, és a mostani Guberniumo<t> és minden igazgatásnak rendit, amely a császár idejében volt, generalatust és mindent proscribáltanak sub anathemate. Azért méltóbban hivattathatnak rebelliseknek, mint a magyarországiak, mert azok efféléket nem cselekedtenek [WIN I, 501] ✱ *~nek ír. 1704:* Ma jött onnan felyül is levél, akikben a kurucokat nem írják rebelliseknek, sed male contentis, amely igazán való nevek is [i.h. 68] ✱ *~nek mondatik. 1704:* Mely eziránt való nehéz izenetin nem kevéssé szomorkodván, votumunkért rebelliseknek pronunciáltatván, holott mindenünket, sokan feleségeket, gyermekeket elhagytuk az őfelsége hűségéért és idejöttünk. Mégis mikor meritumot várnánk, akkor rebelliseknek mondatunk, szívünknek nem kevés gyötrelmére [i.h. 136] ✱ *~nek pronunciál. 1704:* Ma condamnálá az ország a szentpáli nemességet a magok levelére meg és rebelliseknek pronuntiálá | Ma reggel pronunciálták Száva Mihály uramat — az szász órás fiának attestatiójára, kit a minapiban fogtanak el Szászsebesnél — rebellisnek, minthogy arról attestált, hogy ő is odaki lévén tudja hogy Száva uramnak olyan instructiót adtanak odaki, melyet idebe el is követett, hogy a szászoknak közönségesen promulgálja, hogy csak ők is keljenek fel a német ellen övélek együtt, Isten boldogítván, hasonló szabadságok lészen a magyarokkal és nem alábbvaló semmiben [i.h. 103, 108] ✱ *~nek pronunciáltatik → ~nek mondatik* ✱ *~nek tart. 1710:* Felséged neve alatt Magnus Marcus Forstall augustiniánusi barát által tett nekem arról ígíretet, hogy engemet[a] semmiképpen rebellisnek nem tartanának, vagy hitetlennek, semmi bántódásom nem lenne sem életemben, sem jovaimban, becsületemben, szabadságomban, tisztemben, hívatalomban, méltóságomban vagy privilégiumimban, ha idején engedelmeskedem, ha a fiamot zálogul, ha charta biancámot kezemmel subscribálván, az én Felségedhez való hűségemnek és engedelmességemnek bizonyos jeleül Felségedhez sietve elküldöm [CsH 83. — [a]Zrínyi Pétert] ✱ *~nek vádol. 1702:* Jött mi hozzánk Zalathnárol egy Sebastian János nevű Bányász Ur holmi materiáknak keresésére, a' ki a' mi völgyünkbe fekvő Materiákot meg probaltatván ... futtatatt bizanyas materiákat, mellyet a' mi Földes Uraink eszekbe vévén meg irigylettenek, és ottan ellenünk haragra fel indultanak minket Sebastian János Ur köztünk létiért rebelliseknek vádoltanak a' Mlgs R. Gubernium előtt söt köztünk létibe reá jöttek, 's tiltották ki völgyünkből, hogy ott ne kereskedgyék [Torockó; TLev. 4/3. la] ✱ *~t ruház vkire. 1740:* az elöl járok oda disponált Comissariusinkkal rutul bántak, elég teremtetétt, hunszfontot rebellist ruháztak reájok, veréssel is fenyegetvén meg nem álhatták a Sárt, hanem kéntelenittetek felre állani [Kéménd H; Ks 83 Zejk István lev.] ✱ *reális ~. 1705:* akik ide jóakaratjok szerint jöttenek bé magyarok, azokat, ha ki akarnak menni, kibocsátja őket, úgy mindazonáltal, hogy azután csak úgy tartja őket, mint reális rebelliseket és mintha itt nem szenvedtenek, hanem odaki fegyverkeztenek volna őfelsége ellen [WIN I, 584].

rebencesség ijedtség, ijedősség; spaimă, sperietură; Angst, Erschrecken. *1854:* A komoly tanitvány egész professiot csinált most tanitoja rebenczességeit újabb meg újabb jelenetekben nevetségessé tenni s az altal lelki betegségéből kigyógyitani [ÚjfE 67]. *1855:* Két sovány székely faju lovát egész ut alatt egy szem abrakban sem részeltette, de a feneketlen sarakban mégis soha fenn nem akadtak, sőt rebenczességből néha meg is ragadtak [i.h. 153].

rebesget mondogat, emleget; a spune/pomeni mereu; mehrmals sagen/erwähnen. *1656:* Jóllehet hogy rebesgették, hogy urunkat[a] Lengyelországra hívják királyságra, de azt senki nyilván nem tudta [ETA I, 161 Nsz. — [a]II. Rákóczi Györgyöt]. *1665:* Nádasdi uram ötöd magával ment postán Romában, oly species alatt, búcsú járni, de azt rebesgetik az emberek, hogy császár töröknek adott hitinek felszabadítására [TML III, 460 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1696:* Hallottam edgjtölis, mástolis, hogj rebesgették, hogj Zádor híres részszes lett volna, az Fekete Clára Aszszonj el veszet aranj mives ládájának elveszésében — s — hozásában [Mv; BálLt 85]. *1705:* Azt is rebesgetik, hogy a békesség iránt nagy reménységek volna mindeneknek. Itt Isten tudja mi okon, a németek erősen készülnek, adják pénzen éléseket és borokat a tisztek [WIN I, 527]. *1731:* zugattak és rebesgettek egyís másís afféle hireket hogy Fogarasi a mostoha leanyát élné és aztis beszélték nemelyek hogy meg is terhesitette volna [Mezőbánd MT; Born. XXXIX. 16]. *1752:* sók az Ifiu máris rebesgetik tágas az világ igen ki kapának M: Országra soha egy is viszá nem jöve hanem mégis napónként haladnak útánnók [Gagy U; Ks 83 Péterffi Sándor lev]. *1759:* a mint minapi levelemben is irtam, ujabban rebesgetik a tatár hirt, én Ngdhoz bizom hogj ha valami félelmes hir lenne, Ngd rollam is ne felejtkeznék [Zsibó Sz; WLt Árva Daniel Polixéna lev.]. *1764:* Különben, ha tudtak volna félni, talán egy katona sem ment volna el onnet életben, így is azt rebesgetik, hogy hatszáz kalapnak odalett az ura [RettE 161].

rebonifikáció kártalanítás; despăgubire; Entschädigung. *1752:* Az Szabó András 77. pinzbéli praetensiojat meg orvaslattam, tuáb ne(m) lészen véle adós, többet nem urgéál kárt rebonificatiot [Szentdemeter U; Ks 83 Borbándi Szabó György lev.]. *1805:* Summa Hf 242 Dr 72 De ebböl a fellyebbiekben kelletö rebonificatiot le vonvan in Hf 7 Dr 14 Fixe fizetendö Hf 235 Dr 58 [Marossztimre AF; DobLev. IV/874. 20]. *1819/1825:* midön az Dési nagy Réten az Bernád szigete nevezetü hellyb(en) már ki ásott Ároknak ásásához kezdett volna ezenn nemes Dési Tanáts és Universitas Protocolative determinalta vala hogy az kiknek azan ásando Árak miatt károk esnék rebonificatioja légyen valamikor [Dés; EHA].

rebonifikál megtérít, a restitui, a plăti (ca despăgubire); (Schaden) zurückzahlen. *1744:* tartozik eö Nacsaga felit a summanak rebonificalni [Ks 73/55 Kornis Antal kezével]. *1759:* Tyei Panna nevű Aszszony exponallya hogy az közlebb mult 758-beli Fársángban Kamaráját fel vervén 15 sing vásznát, 9 kalongya ecsellet kenderit 16 vforintját, s egy meg kezdett szalonnáját el lopták, az Dom(inalis) Biro a falusiakot Convocaltatta és a kik(ne)k el nem engedte hitit és gjanuja volt magokot meg mentették ugjan, de azután tanálkozott Kalákos Popa Bálinth kinek 8 forintokot fizetett Kalács penzt és utositotta hogy Sajka Josziff felesége Piro János Léánya és Maga veje Muntyán Lapadáth hárman lopták volna el, kivánnja azért hogy a kárt fizesség meg, s a kalács pénztis rebonificállyák [Tyej H; Ks LXII/19]. *1771:* Szentes Uramnakis a' Dálnoki posteritások tartoztak volna rebonificálni 12 1/2 öl földet, de ö kegyelmeis remittálá, és relaxálá [Fejér m.; DobLev. II/428. 29a]. *1780:* Conferala Komaromi Kristina Aszszony Szánto Elek Ur(am) és kedves Elete Parja moston született Fiak-(na)k ... tizen öt Mgr Forintokot mellyeket jo follyo ezüst

penzekül ki szamlalván effective elöttünk Levalta is Szánto Elek Ur(am) eö kglme, nem külomben Szánto Elek Vris in recompensam kivánván ezen szeretetböl Tött Atyafisagot rebonificalni, offerala és legala két hold Törökbuza Földeket [Ne; i.h. III/551]. *1788:* (A nem teljesített szolgálatot) a falusi provincialisták tartoznak a dominus terrestrisnek rebonificálni [Árkos Hsz; RSzF 95]. *1804:* Hogy ha valamellyik osztozo fél a nékie jutott osztállyos Jokbol vagy Zállagbol léjendö ki váltás, vagy más uton lejendö ki pereltetés által a más osztozo felek felett meg terheltettnék, tehát azon esetben tartozzanak a más felek annak kárát hasonlo ingatlan Jokban rebonificalni [Szentimre AF; DobLev. IV/874. 5b–6a].

rebonifikáltat megtéríttet; a dispune să fie despăgubit/rebonificat; (Schaden) zurückzahlen lassen. *1795:* eö Nsága regibb ujjadon uj Molmának, karait rebonificalni s rebonificaltatni kivánnya [Ádámos KK; JHb XXX/49].

rece necc, hálószerű anyag; rețea, împletitură de fire; Netz | csipke; dantelä; Spitze. *1596:* Hat gyolch kendeo, ky varrot, kybe recze, kybe feyer keotes Huz gyapottos abroz yok feyer keotessel chinalt [Kv; RDL I. 65]. *1628:* Egy Szepetben Valami reczek. Egy eleó ruha [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 5]. *1640:* Egi surcz recze benne f.—d. 32 [Kv; RDL I. 123]. *1651:* Harom reczes Abrosz kettei Tablas az harmadiknak az kozepiben vagyon recze [WassLt Wass Judit kel.]. *1668:* Egy gyolcz Abrosz Tablankint czinyalt Recze bénne Egy Abrosz Tablankent Recze benne [Mk 6 Kapi György inv. 6]. *1676:* Egy Csomo recze, egy csomo fejér kötes Egy darab köteske [Gyf; JHb XXX/2]. *1686:* Hatodik elö ruha potjolat három rend recze benne; keskeny csipke körüllötte [BK. Bánfi Farkasné Bethlen Krisztina kel.]. *1699:* Ket gazdagon szkofium arannyal ezüstel sellyemmel varrot Abrosz tablankent recze kószte [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 150] | Egy koczkassan arany fonállal karmasin szin Selyemmel es arany fonalas retzevel varrott abrosz [Kv; KvRLt X. 43b]. *1704:* Nyolcz darab kék fejtöbül kötött recze Sárga s fejér czérnával töltött nro 8. Hét darab recze, fejér és szürke czérnával töltött nro 7. ezek vánkos hejáb(a) és Lepedöb(e) valok [Kv; WassLt]. *1735:* Patyalat Elöruha, Ször Selljemböl kötött recze ket rend benne [Sv; Hr]. *1743:* Egy Zabolai elö ruha szélyes recze kürüllette [Nagyercse MT; Told. 29/30]. *1789:* Egy Len Gyolcs két vége tot Csipkés és az Tsipkézésen fellyül mind a két felöl széles Retze belé kötve, a' Közepe a' Pulpitusra helyheztetésiért meg lyukasztatott kendö [Szentiván-Laborfva Hsz; Palotay 19]. *1816:* Egy iskotulyába holmi rezek ... 2 Rf 31xr [Kv; Born. IV. 41]. *1823:* égy Kis Fekete Fükűtö Kis Keskeny Retzével [Dés; DLt]. *1842:* Egy gyapot gyolts Abrosz, fejér, retzével csipkezve Készittette M. Kabos Ferentz és felesége Gáborfi Klára 1795e [M.nádas K; RAk 93].

Vö. a *cérnarece* cimszóval.

Szk: *~re cifrázott. 1729:* Egj felljeres abrosz. öt varrott rettzere czifrazott, rojtos [Hídvég Hsz; SVJk] ✱ *ágy eleibe való ~. 1628/1635:* Egjetmas apro ruha ezkozók ... Egj agj elejben ualo recze [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béldi Kelemen inv.] ✱ *aranyos ~. 1673:* Egj fejereses elö kötójért edgj aranyas reczét [Marossztkirály AF; IB] ✱ *árpaszemes ~. 1728:* Fodor fatyol reczes elö ruha Szélles árpa Szemes recze a kőzepiben [Told. 19] ✱ *brüsszeli ~. 1807:* Egy fejér muschelin Köntös és egy fertáj szélességü fain Brüsseli recze [DLt 378 nyomt. kl] ✱ *előruhába való ~. 1629:* Egy szep Reczes eleo ruha tt f l d. 50 Egy Giolcz Reczes kendeö aestinaltuk tt f—d. 80 ... Egy Eleö ruhaba ualo Recze tt f.—d. 50 [Kv; RDL I. 132] ✱ *fejér ~. 1682:* Attam kett len uaszon Uy lepedött, eggik giapottal, az masik len Cernaual öltött, mindenikben szelies feier Receek uadnak [Fog; Borb. II Rákosi Anna kel.]. *1694:* Az fejer Reczék kötesek 5. darab val: 24 [Kilyén Hsz; BLt 4]. *1746:* Egy asztal keszkenyö kotzkás, melly(ne)k egyik rendbéli táblája aranyas, körül fejér recze vagyon [Uzon Hsz; SVJk] ✱ *hajszín ~. 1692:* Feier fatiol elö kötö ezüst csipkével es ezüstös haiszin reczevel [Bilak BN; JHbK L. 36 Mikola Ágnes lelt.] ✱ *lepedőbe/lepedőre való ~. 1642:* egy Lepedőben valo Recze [Bun KK; Berz. 3. 47/46]. *1752:* egy Lepedőre való Recze [Eszt. gr. Petkiné lelt.] ✱ *párnának való ~. 1804:* azon Buzát az Négy Párnának valo Retzéért fizetésiben adta [Marossztimre AF; DobLev. IV/875. 6b Gazda Ferentz (54) ref. préd. vall.] ✱ *töltetlen ~. 1673:* Vagion egi lepedőb(e) valo töltetlen recze [WassLt Borsai István hagy.] ✱ *töltött ~. 1714/1770 k.:* Anno 1714. 7. Martii Fejér Istvánné Homanna Kis Anna Aszszony conferalt a' Batzai Refor Ekla számára, egy Krakkoi Sahos Abroszt, melly(ne)k a kőzepin vagyon töltött retze [Baca SzD; SzConscr.] ✱ *varrottas ~. 1816:* Virágos varattas retze 1 Rf [Kv; Born. IV. 41].

réce 1. ruca, kacsa; rață; Ente. *1594:* Az Krasznai Maior haznal Lud wagjon No. 70. Recze vagjon No. 15 [Somlyó Sz; UC 78/7. 19]. *1601:* Thywk az haznal Nro 20. Recze Nro 1 [Kv; AggmLt A. 41]. *1632:* Also Porumbaki Uduar ház Maior ház Lud N 55. Recze N 26 [UC 14/38]. *1657:* Erogaltam a' hüteos kulcsar altal, Tiukra, Ludra, Reczere, Puikaro, Teletzaka korpat, Cub. Sax. N(o) 12 [Borberek AF; WassLt Perc. 10]. *1681:* Réczék Pajtaja, Keregded sövényes, szalmaval fedet; Ajtaja felszer; vas Sarkos, hevederes, retez(es) retezf(ő) [Vh; VhU 568]. *1694:* vagjon Ennek vegib(en) egj rendib(en) ragasztatott, hasonlo Barona fákbol fel rotatott, Tjukok(na)k, Ludak(na)k, Réttzek(ne)k és egjeb apro majorsagok(na)k valo Olatskak is [Kisenyed AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János urb.]. *1714:* Récsze n. 15. Öregh Pujka n. 2 [Kászonfelsőfalu Cs; LLt Fasc. 85]. *1725:* Küldottem Kolosvára Tyukfijat nyolczot szarnyas majorságot. Kolosvára Tyukot nr 5 Ludot negyet Reczet nr 2 [Sármás K; TKl Szeleskei István tt lev.]. *1736:* Téli malatz nro ártány és eme 15 Lud, Gunár és eme nro 11 Pipe nro 9. Rétze promiscue nro 8 [Földvár TA; CU XIII/1. 291]. *1749:* Rétzék ... Nevendék Korában döglött meg, Nro 5 [Kiskend KK; Ks 70/51 Szám.]. *1750:* Az Vdvar körüll találtatott Majorság ez szerént Lúd Nro 27. Rétze Nro 15 Tyúk Nro 38 [Szamosfva K; JHbK LVIII/4. 5]. *1774:* A mult összel tsalyánt Szedvén a Takátsok Háza véginél tanáltam egj Rétzének a Fejit [Oprakercsesora H; TL]. *1789:* Rétze Nro 27 [Mihályfva NK; JHb XLVI/2]. *1817:* a Pujkák is tojtak, már vagy Huszan öt tojás vagyon, a rétzék még halgatnak a tojogatás felöl [Héderfája KK; IB. Ütö Bálint tt lev.]. *1836:* 9 Pujka 58.2. Lud 16.3 Rétze [Mezőszakál TA; TGsz 59].

Vö. a *ruca*, valamint az *eme-, fiú-, gácsér-* és *tojóréce* cimszóval.

Szk: *hízó ~. 1697:* Ez Udvaron ... vad(na)k szárnyas majorsag(na)k valo olacskák és szin Ebben vagjon szárnyas majorság ez szerint ... Tojo Recze nro. 13 Hizo Recze nro

3 [Borberek AF; Mk Alvinczi Péter inv. 6] ✱ *kövér ~.* *1684:* Kövér Lud nro 10. Rideg Lud nro 50 Kövér Récze nro 10. Rideg Récze nro 30 [Fog.; Utl]. *1761:* Egy kövér Recze 9 Der. Egy rudeg Recze 6 Der. [Dés; DLt] ✱ *nagy ~.* *1789:* Nagy Rétze nro 6. fiü retze 2 [Branyicska H; JHb XXXV/65] ✱ *öreg ~.* *1677:* Eőreg Recze vagyon jelen Nro 19 [Radnót KK; Utl.]. *1692:* Öregh Récze Gunarral nro 25 [Mezőbodon TA; BK Inv. 26]. *1770:* Öreg Récze 2 Récze Fiak 16 [Esztény SzD; Told. 29] ✱ *rideg ~.* *1682:* Balásfalván Rűdeg Tyuk s Tyukfi nyoltzvan Rűdeg Rétze s Retzefi Hetven egy [Utl]. *1684:* Rűdeg Pujkák nr. 12. Rűdeg Réczek nr. 40 [A.komána F; Utl]. *1744:* Rüdeg pujka nro 13 Rüdeg Récze nro 4 Maladzo Sertes Rideg nro 1 [Buza SzD; LLt 181.B]. *1761:* Egy köver Recze 9 Der. Egy rudeg Recze 6 Der [Dés; DLt] ✱ *száraz ~.* *1755:* Szaraz pujka No 2 Száraz Lud No 1 Szaraz Recze No 2 [Buza SzD; LLt].

Sz. *1710 k.:* Különben is dicsérék azt a hajót, hogy az kicsid, épen borított, csak úgy jár a vizen, mint egy tök vagy réce, és ezeriben vész el vagy egy afféle hajó [BOn. 589].

2. récehús; carne de rață; Entenfleisch. *1736:* egj Nap a' Falun egj ebedre tíz tyukott réczet, Malaczot exigalnak [Kővár (Szt) vid.; TL]. *1841:* Pulyka, rétze, lud, hartsa, nyul, fris kolbász, 's még egyébb minden jo mikel tük birtak jol esnék [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

3. vadréce; rață sălbatică; Wildente. *1705:* Ugyan ma Bethlen Sámuel uram, Bethlen Ferenc uram, Lázár György és Haller György uramék, a Kemény urak, Vay uram, Naláczi Lajos uram, kimenvén sétálni a citadellába, ott lévén egy káplár maga alattvalókkal strázsán, ott magok mutogatták a németek, hogy lövöldözzék a récéket [WIN I, 405]. *1772:* itt régebben derék Télben is a' Viz Sebessége miatt be nem fagjván, a' Réczék mikor másunnan a' Jég miatt ki szorultak, ide jöttek [Ádámos KK; JHb LXVII/298] | a' Silip árkaban derék Télbenis bé nem fogjott a' Viz én magamis benne Reczét löttem [Sövényfva KK; JHb LXVII/282]. *1775:* észrevévén az asszony, kiáltozott utánok s kérte az Istenért is, hogy térjenek vissza. De nem fogadtak <szót>, hanem elmentenek a tóra, az holott a csizmadia lött is egy récét, de hogy s mint lött nyavalyásoknak dolgok, nem tudják [RettE 343–4].

Sz. *1710:* Hallottam azon a harcon jelen levő becsületes embertől, hittel mondotta, látta, hogy öt rác két zászlóalj kurucot üzött, senki nem fordult meg közülök, a drassai tóban számtalanon beléhalának, mert a németek a partról mint a récéket, úgy lőtték őket [CsH 398].

4. ~ *módra* ruca módjára; la fel ca o rață; wie eine Ente. *1799:* Rajka Mihály rétze modra kétfelé szapara menésü [DLt nyomt. kl].

receabrosz csipkeabrosz; față de masă de dantelă/croșetată; Spitzentischtuch. *1657:* Vagion egj tizta recze abrosz [Mihályfva NK; JHb XXII/42].

rececérna finom cérnafajta; ață foarte fină/pentru dantelă; feine Zwirnart für Spitze. *1825:* A legfáinabb vagy is Retze Czérna [DLt 986 nyomt. kl].

recedál 1. visszavonul; a se retrage; sich zurückziehen. *1705:* A medgyesi actus ma ismét úgy beszéltetett, hogy a kurucok már majd két hónaptól fogván lüttetvén Medgyest, egyszer ezenkívül még ostromnak mentenek volt, de recedálni kellett [WIN I, 434]. *1765:* Mihok Péter ... el is indula és Rusz Gligoras minden igaz ok nélkül utánna menvén nálla lévő kardgyával főb(e) vagdalta, vérit kiontotta, és ha magát kezéb(en) lévö pálczájával nem defendálta volna talám ketté hasitotta volna fejét erre a lármára a több Limitaneusok is mind fegyvert ragadtak de Mihok Péter el butt, a Limitaneusok is recedáltak [Aranykút K; Ks]. *1776:* Meg latván ... Szilágyi Sándor Uram, hogy a Nagy-Laki és Káptalani Őrőgők most az ő kigyelme birodalmában lévő hellyre, és kaszállora réá mentenek, hogy azonnal viszszá térjenek, és az ő kigyelme hellyére menni ne mérészellyenek nem tsak meg kialtotta, sőt hogy recedallyanak, szitkokkal, és kemény meg kőtőzéssel fenyegetvén, szándékokban, és letett hitek után tejendő mutagatasokban, és világositásokban impediálta [Fejér m.; DobLev. II/477. 1b Kövesdi Boër Pál hites assz. kezével].

2. eltávozik vhonnan; a pleca de undeva; von irgendwo weggehen. *1755:* Constalván az in vinculis adstans Margítai Kovács Mariának Sok izben általa végb(en) vitt kulön külön hellyeken fertelmes paráznasága azért végeztetett hogy hi(n)c et nünc a deresben sullyos és kemény korbács ütésekkel verettessék meg, és annak utánna az város határárol ugy recedállyon, hogy akár városon, akár az Hostáton, akár holott is az Város határán találtatik azonnal az Hohér kezéb(e) adatik [Kv; TJk XVI/8. 107].

3. visszatér; a se întoarce; zurückkehren. *1677:* A' Catholicus Papoknak Kolosvárrá, mivel többire hostátyokban laknak, és Városokban-is promiscuè azon religion lévők közzül vadnak, betegeknek ... látogatására, gyontatására, keresztelésre, halottaknak ki-késérésére, bé-menniek szabados légyen; ezeken kivül valo semmi ceremoniákot ne peragálhassanak, melyeket el-végezvén, ismét helyekre recedállyanak [AC 6].

4. eltér vmitől; a se abate; von etw. abweichen. *1670:* Dioszegi Istua(n) ... regi elöttünk profitealt Schismaticusságát Pünkösdi publicum Scandalumjával nevelte Semmi ujjitást az Régi be vöt tudományo(n) kivül ne(m) hinteget sem publicè, sem privatim. In ritibus mostani szokasunktol semmib(en) ne(m) recedal [SzJk 110–1].

5. eláll vmi mellől; a renunța la ceva; etw. aufgeben | elpártol vkitől; a părăsi pe cineva; von jm abweichen. *1663:* megvallom, ha lehet, Nagyságod kegyelmessége is accedál, csak úgy elszenyvedni nem akarom és semmiben is kötés levele mellől ő kegyelmének nem recedálok [TML II, 630 Teleki Mihály Lónyai Annához]. *1676:* en Ura(m) az Contractus mellöl semmiben nem recedálok [Ádámos KK; MvRKLev. Mikola Zsigmond lev.]. *1704:* Ezzel az urak bémenének, de egynéhányan megfogván a statusok közül Teleki László uramat, megmondák neki, hogy úgy légyen a dolog, hogy ők nem recedálnak a deliberatumtól [WIN I, 201]. *1710:* Teleki penig kiíra a német generálisoknak, hogy noha ő kész a maga részről mindent elkövetni a német hűség mellett, s már a fejedelemnek is persvadeálta, de mivel az erdélyi hazafiai s az egész ország nem akar könnyen a török mellől recedálni, a török penig közel lévén Erdélyhez, ha esziben veszi, hogy a német mellé akarnak állani, az országot könnyen elpusztíthatja [CsH 185]. *1732:* ēn soha a Testamentu(m) mellől egy nyomig sem recedalok [Kóród KK; Ks 99 Kornis Ferenc Kornis Istvánhoz]. *1742:* minden szolgalatok, és praestatiok mellyek közönsegesen tangaltak Nemes 3szeket, sine controversia három részre repartialtattnak vala, egj harmad Sepsit, más Kézdit, az másik harmad rész pedig Orbaj és Miklosvár széket aequalicter contingalta, mely ... igen régi is lévén Tiszteinknek re-

cedalni az mellől nem is lehet vala [Hsz; ApLt 4]. *1784:* az erdők conservatiojarol valo szentséges hasznos Rendelesek igen szorosok, és azaktol recedalni valaminthogj káros, ugy nem is batorsagos [Torockó; TLev. 10/4].

recedálhat 1. eltávozhat; a putea pleca; weggehen können. *1758:* Collegam Szelyes Mihály ura(m) eő Kglme már két hetektől fogva Szebenbe lévén es viszsza jövetele is bizontalan lévén az Archivum mellől tsak egy napi járo földre is nem recedalhatok szabadságom erre nem lévén [Kv; Ks 101 Páll Samuel conv. reqv(isitor) lev.].

2. elállhat vmi mellől/vmitől; a putea renunţa la ceva; etw. aufgeben können. *1676:* Az mustrában is ilyen difficultas vagyon, hogy ha mind jovának, roszszának fizetünk, az pénz jobb részének s a jovának nem jut; ha penig hánni kezdjük instructiónk szerint üket (mely mellől nem is recedálhatunk), félünk, hogy jobb részére a más pártra megyen s az többi is eloszlik [TML VII, 136 Pernyeczy Sigmond és Inczédi Mátyás Teleki Mihályhoz]. *1768:* azon Articulusnak szoross observatiojától, és tenorától edgyik se recedálhasson s abban dictált paenat a' Czéh se relaxálhassa [Kv; ACJk 38].

recefabrikáns csipkegyártó; dantelar, fabricant de dantele; Spitzenfabrikant. *1797:* Retze Fabrikáns [KvLt 1997/324].

recefátyol csipkefátyol; voal de dantele; Spitzenschleier. *1733:* Edgj varrott recze fátjol, boriték fátjolnak való [Marossztkirály AF; Told. 18]. *1734:* Egy Recze fatyalbol kék tetzin Sárga és fejer Selyemel szott virag felsö Ing keskeny fekete csipkével s tettzin Szalma panlicas tazli [Born. XXXVIII.3 Kornis Krisztina inv.].

Szk: *fejér ~. 1734:* Fejér recze fatyalbol csinált felsö fökötö keskeny Ször Selyemmel csipkéböl csinalt tarejaval edgyüt [Born. XXXVIII.3 Kornis Krisztina inv.] ✱ *főre való ~. 1686:* Egy Sing Főre valo Fejér rece fátyol [BK. Banfi Farkasné Bethlen Krisztina kel.] ✱ *kávészin ~. 1764:* Kávé Szin retze fatyol nyakra valo ezüstel és Selyemel varrot [Pókafva AF; Kath.] ✱ *kontyoló ~. 1816:* Kontyolo viragos fatyol 5 Rf 2 xr Kontyolo retze fátyol 2 Rf 43 xr [Kv; Born. IV. 41].

recefátyol fökötö scufiţă/bonetă de dantelă; Spitzenhaube. *1703:* Egy veszös rece fátyol fö kötö harmincz egy test szin pantlikábol csinált rosa rajta [LLt Fasc. 115].

recefátyol keszkenö csipkefátyolból való kendö; bäsmălută de dantelă; Spitzenkopftuch. *1790:* Egy fejér retze fátyol keszkenyö [Mv; MvLev. Poka Katalin hagy. 4].

récefi 1. récefiú, kisréce; pui de raţă, răţuşcă, boboc; Entenküken. *1647:* öregh Recze nro 5. Reczefi nro 34. Egj kotlo allja Reczefiak [Marosillye H; VLt 55/5415]. *1676:* Recze es Reczeffi nro 23 [Szúv; Utl]. *1680:* Talaltunk Reczeket örögeket es Récze fiakot no 30 [A.porumbák F; ÁLt Inv. 30]. *1688:* Ludfi nro 33 Reczefi nro 10 [Vh; Utl]. *1699:* Récze fiak nro 39 Csürke fiak nro 63 az vad Lud fiu nro 1 [O.csesztve AF; LLt Litt. C]. *1700:* Gacsir nro 1. Tojjo Reczé nro 8. Reczefi nro 4 [Fog.; Utl]. *1715:* Tyukfiak nro 40 Récze fiak nro 15 [Pálos NK; LLt Fasc. 140]. *1717:* Valami pipekétt Reczefiakot ha arulnak Tornajne Aszszonjom Ngtök számára vegyené [Abosfva KK; Ks 96 Mátis István lev.]. *1755:* Öreg gátsér Rétze 2 Öreg tojo Rétze 12 Rétze fiak 3 [Bencenc H; BK sub nr. 1020 Naláczi conscr.]. *1770:* Retzék 10 Rétze Fiak 26 [Rücs MT; Ks 21.XV.24]. *1824:* A' Tisztartoné az idei szaporitásbol ádott a' Majoros keze a'lá rétze fiat 8 [Erdőszengyel MT; TSb 43].

2. vadrécefi; pui de raţă sălbatică; Wildentenküken. *1636:* Kis Mihali eczier egj Nehani rece fiatt fogott vala az vizben [Kovászna Hsz; HszjP].

récefiú récefi, kisréce; pui de raţă, răţuşcă, boboc; Entenküken. *1686:* Tyukfiu no 24 Ludfiu nro 55. Reczefiu nro 6 [Marosillye H; Utl]. *1700:* Lud Nro 17 Ezek(ne)k Pipey Nro 13. Recze Fiu Nro 6 [Póka MT; Ks 9. XXXVIII]. *1753:* Öreg retze N 3 Retze fiu N 6 [Szászbesenyö AF; Told 18]. *1763:* Öreg Récze 11 ... Récze fiu. 6 [Szakatura SzD; TGsz 70]. *1802:* 3 Rétze, Rétze Fiu 7 és egy Pipe [Szászerked K; LLt 60/1681]. *1838/1839:* Tojo rétze — 4. gatsér 1. Rétze fiu 12 [M.péterlaka MT; TGsz 18].

recefodor csipkefodor; volan de dantelă; Spitzenkrause. *1683:* Ször Selyem reczcze fodor s edgy darab réczcze (!) forma [Utl].

receforma csipkeszerű; ca dantela, asemănător unei dantele; spitzenartig. *1684:* l. Egj par Agjra való retze forma fejeres az edgjik Vastagab [Utl].

rece fökötö csipke fökötö; scufiţă/bonetă de dantelă; Spitzenhaube. *1576:* Wagion esmegh harom fëketeo, egyk igen zep nyomassos gazdagh Aranyal ezeostel, Selyemys wagion keozte weres es kek, masik esmegh Recze feóketeo nywmas Benne, ezeost fonalal Aranyal wy azes [Szamosfva K; JHbK XVIII/7.4].

recegarnér csipke-szegélydísz; tivitură (ornamentală) de dantelă; Spitzenrandverzierung. *1824:* Egy fejér fökötö retze gárnyérral [Fugad AF; HG Mara lev.].

rece ingujj csipke ingujj; mînecă de cămaşă dantelată; Spitzenhemdärmel. *1797:* Egy pár retze inguj [M.igen AF; DobLev. IV/777. 11].

recekeszkenö csipkekendö; bäsmăluţă de dantelă; Spitzentuch. *1816:* Retze keszkenyö ... 15 xr Varattas retze keszkenyö 50 xr [Kv; Born. IV.41].

recekesztyű csipkekesztyű; mănuşi de dantelă; Spitzenhandschuh. *1788:* Egy pár kötöt Retze kesztyü tsipke nélkül [Mv; TSb 47].

recekötés 1. csipkekészítés; lucrarea dantelei; Spitzenfabrikation. *1723:* Retze kötéshez való páltzák — s — Tök [Koronka MT; Told. 29]. *1733:* Edgj Varro ladátskáb(an) recze köteshez valo botokák, és ugjan holmi dib dáb portekátskák [Marossztkirály AF; Told.2].

2. kötött csipke; dantelă tricotată; gestrickte Spitze. *1794:* borshímes kender abrosz a közepén fejér retze kötessel [Szemerja Hsz; HSzjP].

recekötö csipkekötéshez használt; de confecţionat dantele, pentru lucratul dantelei; zum Spitzenstricken verwendet. *1733:* Edgj kis Veres posztos Ládátskában vagjon

holmi elegj belegj recze kötö eszközek [Marossztkirály AF; Told. 2].

récemajorság rațe; Enten. *1759:* Lud Majorság Recze Majorság Pujka Majorság Csûrke Majorság [Szőkefva KK; Ks 72/53].

recens 1. jelenlegi, folyamatban levő; actual, de acum, din prezent; gegenwärtig. *1762:* az I(nct)a ... ujjabb motsakkal infamalván az A(ct)ort Mak Miklos Uramat es Feleségét, annak megbizonyittására exhiballyuk ezen recens Inquisitoriat a recens motskaiért az I(nct)at Mak Miklos és Felesege ... in Jus adtraháltak [Torda; TJkT V. 135].

2. érvényben levő; (care este) în vigoare; gültig. *1785:* A' mi a Vasbol a törvényes dézmá(na)k ki adását illeti, tudván az Ország(na)k a Dézmákrol emanalt Articulussait és a recens Felseges Kirallyi Ordinatiokat mi azoknak inhaeralni kivánunk, tsak hogy eo Nadságokis, mit Mlgs Patronus Urak ha a vasbol a tizediket kivannyák, méltoztassanak a magok részekről a vas keszitésre meg kivántato materialékrol ugy mint szenelésre valo erdőkről, Bányák, Kohok, Verők építésére fákat és vasatis rendelni, 's azokrol ugy provideálni, hogy azok iránt fogyatkozásunk ne legyen [Torockó; TLev. 4/11. 2a].

3. kb. egyetértő; care este de acord cu ceva; einverstanden. *1737:* Minthogy Nms Várasunk Protocollumib(an) feltaláltatik és mind a Tktes Nms Tanáts 's Universitas recens abb(an), hogy Hentes Atyánkfiai, a melly Hentességi Characterekb(en) ma vagjnak, ex Consensu et annuentia D(omi)noru(m) Laniorum lőtt, egjgjmás között meg-egjgjezvén(n); azért in Statu quô, Hentes Atyánkfiai meg-maradnak [Dés; Jk 255a].

recenzeál, recenzál 1. ismertet; a face cunoscut, a aduce la cunoștință; bekannt machen. *1623:* Dehogy azt[a] Jobban es keonnyeb(en) Jn effectum vihesse az Egez Tartomant[b] be hyuassa egy Napra feyenkent es Ez My Eö feleolleök valo keues distinctiokot zep rendell eleykb(e) aggia velek Joll megh Ertesse az ratiokotis ell hitesse hogy ... az zolgalatt eleött zokasok zerent ell ne buyanak hyuatlan ky ky az Eo hetibe(n) eleö Jöyeön es az zolgalatott melyet akor eleybe(n) adnak vegb(en) végyek (!), mert valakj keozulleök ell marad az bwntetesnek formayatt recensalliak [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut. — [a]Ti. a jószág szolgáltatását. [b]Fogaras földe]. *1704:* kéreti az asszony Acton urat, hogy ezeket a generál előtt recensálván, munkálódja szabadulásokat, elhitetvén azt az asszony magával, hogy ha neki kedve lészen hozzá, úgy, mint a másikhoz, ezeknek dolgokat is efficiálhatja | kijüvén a házból, Acton uram ezeket a praemissákot újobban is előttem recenseálá egészben [WIN I, 300, 596].

2. bírál, bírálatot ír; a recenza; rezensieren. *1798:* De bezzeg most van dolog a Schlözer Szász-könyvinek Engel által (:képzelt:) Récensiojával Előre kikukorékolja, hogy ő akarja recenseálni a Szász könyvet ... azt hiszi hogy igazán ő is recenséalta [MNy XLVI, 156 Gyarmathi Sámuel Aranka Györgyhöz Göttingából].

3. előszámlál; a prezenta/înșira; aufzählen, anführen. *1739:* Az Militiával valo Computust igyekeztünk hogy accuraté véghez vihessük, de 'a szégénység el ijetkezet, felét sém merté recenzeálni, aztis a Militia nem agnoscállya excessus(na)k, az tavalyi normához ragaszkodván [H; Ks 99].

recenzeálás ismertetés; prezentare, expunere; Bekanntmachung. *1714:* én ezeknek[a] recénseálasával sem magamot a munkátol, sem pedíglen az jószágot nem mentégétem, hanem a mire el érkézhetem, bizony el nem mulatom [Szentdemeter U; Ks 96 Fodor Márton lev. — [a]Nehézségeknek].

recenzens bíráló; recenzent; Rezensent. *1882 k.:* A jó az: hogy legalább <meg>tudtam, hogy te vagy a recenzens, és bedugtam az asztalfiókba egy veszedelmes — mert paraszt — támadást, melyet ellened intéztek Dévaról [PLev. 102–3 Petelei István Jakab Ödönhöz].

recenzió bírálat; recenzie; Rezension. *1798:* A Schaeseusrol irt Recensiot nagy gyönyörüseggel olvastam Fontos, velős, ügyes Recensio [MNy XLVI, 156 Gyarmathi Sámuel Aranka Györgyhöz Göttingából].

réceorrú széles fejű; cu cap lat; großköpfig. *1851:* A' malom hijján egy avatég kéregben találtatott 255 káva készen és hozzá való récze orru szeg; három használható — két használhatatlan csiga kerekek, 145 malom fog, nyolcz darabotska gráditsnak valo zsilip deszka vég, három korong fenék, tizenegy nyárfa köldök [Erdősztgyörgy MT; TSb 34].

receöltözet csipkeruha; rochie de dantelă; Spitzenkleid. *1777:* Egy Recze öltözet, Hozzávalo Fő kötővel, Jng ujjakkal, hármas Tászlikkal, elő ruhával, belső gallérral, Udvari gallerral és nyakba vetővel [Nsz; JHbB 406 Bethlen Rozália kel.].

recepció 1. átvétel; preluare, primire; Übernahme. *1764:* a quietantiak irantis ugjan maga Veniczei Ur(am) referalta, hogj azok hitelesek nem lehetnek Veniczei Ur(am) azon pénzek(ne)k receptiojara nem facultalta [Torda; TJkT V. 195].

2. (vallomás) bevétele; audiere, luare (a mărturiei); Anhörung einer Aussage. *1762:* Jelentyük alázatoson Nattságtoknak s kigyelmeteknek, Quod in ist hoc Anno p(rae)sente 1762. Die 5ta Mensis July kére bennünket Méltoságos Groff Petki Anna Aszszony hogy egy néhány fatensek fassiójok recepciojokra mennénk el N: Doboka Vármegyéb(e) Gyekébe és amelly utrumokat eö Nattsága elönkben adott, azonokra az elönkben convocalt fatenseket erös hittel meg esketven, Amit hitek utan vallonok curiose irnok fel [Dob; Ks 4.VII.12].

récepislen récefiú; pui de rață, rățușcă, boboc; Entenküken. *1804:* Negyven Récze-pislen [Mezőszopor K; MkG].

recepisz, recepisze feladóvevény; recipisă; Aufgabeschein. *1666:* Sub dato 14. és 16. Julii írtam Erdélybe, postán ha el tudna menni, néha afféle levelek elvétele felől való recepissét, mit Kegyelmed is írhat, affelől postán csak az bányai német praedicator Eperjessi György uramhoz küldje, mindazáltal ugyan jobb más útakon küldeni [TML III, 595 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz]. *1849:* Postán bécsbe köldetvén egy levél recepisse 30 krajczár [Somb. II].

recept orvosi utasítás; rețetă, prescripție medicală; Rezept. *1852:* küldem a' Rektornénak Annikonak ã görts elle-

ni réceptet, mikor szükséges lesz tsinaltassa meg [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

recepta[1] elfogadott, bevett; recept, admis, recunoscut; akzeptiert. **Szk:** ~ *nació. 1792:* Minden Recepta Natiok(na)k akár melyik Országunkban Lévő Szabad Városokban lehető meg telepedhetés [Zilah; Borb. II hiv.] ✱ ~ *religió. 1605:* az Tanachbely Vraim zorgalmatoson vigyazzanak es az recepta religion kyweol semmynemeo idegen praedicatorokat ne engedgyenek ez varoson praedicallany [Kv; TanJk I/1. 493]. *1614:* az Pwspekek es Seniorok, ki ki mind az eo zokot vallaszat recepta religioian vallokat mindennwt ez orzagban zabadon visitalhassak [Ks 87 ogy-i végzés]. *1638/1762:* meg ujitván és confirmálván a' Nemes Ország annak előtte a' Sido tevelygésben[a] élő emberek(ne)k a négy Recepta Religiok kozüll akar mellyikre való meg térésekről lett végezést és Articulusit [KvAkKt Mss 263. — [a]Szombatosságban]. *1657:* noha ő[a] az országban sine discretione religionis kedvellette, promoveálta az embereket, lévén négy recepta religio hazánkban, kinek idejében szép egyességben is éltenek az haza fiai, és nem olyan hideg atyafiszeretetben, mint most [KemÖn. 101. — [a]Bethlen Gábor]. *1662:* De akik a recepta religiók közül akármellyikre tér vala, abban való állhatatosságárul hitlevél vétetvén tőlök, békével bocsáttatnak vala [SKr 193]. *1677:* En T. és T. esküszöm az élő Istenre, ki Atya, Fiu, Szent Lélek, tellyes Szent Háromság egy igaz Isten, hogy a' négy recepta Religioknak ez Hazában valo meg-tartására igyekezem tellyes tehetségemmel, és soha annak oppressiojával a' magam Religioját promovealni nem akarom | Recepta négy Religiok pro receptis hagyatnak | Recepta három Religion lévő Ecclesiák Püspökök által; a' Romano Catholica pedig Erdelyben, Vicarius által, igazgattassanak [AC 65, 266]. *1698:* mig ez a porcziozo üdö tart, lehetetlen hogy eök[a] is tellyességgel immunisok lehessenek, akar mellyik recepta Relligioval uniallyak is magokat ha nem Bekesseg(ne)k idejeben elhetnek avval a szabadsággal, amellyet az unio hoz magával [UszLt IX. 76/63 gub. — [a]Ti. az oláh papok].

recepta[2] kb. ajánlás; recomandare; Empfehlung. *1657:* Felkereste az orvosságot, és annak receptája az, hogy légyen helyben Brassóban, és ott semminémű fegyver és lövőszerszámok, akármely öregek is, Havasalföldéből meg nem sérthetik; mely receptát az az ars ekképpen svadeálván, ő ott fogja megvárni az harcnak kimenetelit, az fejedelemnek és másoknak is azont consulálja [KemÖn. 22].

receptakulum (folyadékot) felfogó edény; vas de captare; Wassertopf. *1558 k.:* Nagiobich meg az tuzeth, Mikor latod az elsọ feier vizeth Meg veressodny es tegy mas receptaculomoth alaya, Melyben Megien arany zinọ viz, ky hivattatik aiernek [Nsz; MKsz 1896. 286].

receptcédula recept; reţetă, prescripţie medicală; Rezept. *1667:* Mellékelve egy recept czédula: Confectio Alkermes 1 fl.[a] [TML IV, 32 Fleischer András Teleki Mihályhoz. — [a]Folyt. a fels.].

receptiváció visszavétel; reluare; Zurücknahme. *1792:* minekutánna Ngd a Plenipotentiát kezére vette, azonnal ne terheltessék Ngd Méltoságos Fő Ispány Türi András Urnak által küldeni, és kérni, hogy a Ns Vármegye Notáriussa által exhibitáztatván a receptivátio iránt exmittálja V Szolgabiro Köntzei Farkas és Assessor Rápolti Pál Urakat [Brassó; Ks 101 Tamási András lev.].

receptus visszavétel/fogadás; reprimire; Rücknahme. *1665:* az B. Cehb(en) recipialtatott eo kge: ugy mindazonáltal, hogy ennek utanna affele rend kivűl valo wdeobely receptusok ne observaltassanak [Kv; ÖCJk].

recés 1. csipkés; dantelat, împodobit cu dantele; mit Spitze. *1625:* Egy ket szel galler gyolczi lengeteg lepedeo eleol reczés megh er f. 1/50 [Kv; RDL I. 126]. *1633:* Hett giolcz kendeó kezkenók himesek es reczesek [Ks Vesseleni Kata kel.]. *1634:* Ket wankos hajastol eggyik reczes az masik veres szeles f. 2 [Kv; RDL I.105]. *1637/1639:* I. kett szel gjolcsj lepedeo Reczes, csipkes f. 2 [Kv; i.h. 111]. *1656:* Itt(em) vagyon eöt vankos; kettey feketes, nyomtatott haju; harma Reces, viseltesek [Doboka; Mk Inv.1]. *1657:* Vagion egj hai szin fatiolos arani csipkes szelw Galler. Vagion mas egi fen allo reczes fatiolos csipkes Galler [Mihályfva NK; JHb XXII. 42]. *1673:* Egj seljmes gjolts kendő, két reczes, két sponjal (!) himes | Egy fatyol kötő, reczés [Marosszentkirály AF; IB]. *1674:* Két elő ruha, az eggyik reczés. Egy végh abrosz reczes is [Szászvárosi ref. lt Halics Mihály lelt.]. *1703 u.:* Hat jeles Abroszok, reczések, varrottak Sahosok [Somlyó Sz; SzVJk 64]. *1728:* Abrosz koczkás rettzes Bethlen Sofi Aszsz(onyom) coll(atuma) [Oltszem Hsz; SVJk]. *1801:* Három ordinár Vászon Párna Hajak, edgyike retzés, ketteje kék fejtös virágokkal kivarva [Gyalakuta MT; LLt 106/1].

Szk: ~ *abrosz. 1674:* az Bánfi Dienes romlásakor hozattam bé tőttem bőr ládában, a fenekere, egy ezüstős kardot, hegyes tőröstől. Egy tablas Reczés abroszt egy spanyor himes kendőt [Beszt.; WassLt 72/6]. *1728:* Egj rettzes uj abrosz Egj reczes töltöt abrosz Szekel Mihalyne Asz(szonyom) collatuma [Killyén Hsz; SVJk] ✱ ~ *ágyravaló. 1734:* Várallyai Gyolcs Király Szin Selyemből kötött Krakkai fejér czérnával töltött Reczés adgyra valo edgy pár Lepedő hasonlo három vánkas hajával edgyüt [Born. XXXVIII. 3 Kornis Krisztina inv.]. *1743:* Egy tablás Reczéss Agyra való [Marossztkirály AF; Told. 19] ✱ ~ *csúpú párnahaj* csipkés csúpú/végű párnahaj. *1819:* egy pár rettzés csupu párna haj más két totos csupu párna haj egy fekete Szörrel varrot darab derekaly Csup [Kv; Pk 3] ✱ ~ *derékalj csúp* csipkés derékaljvég. *1714:* Egy ágy főtől valo gyolcs reczés derekaly csup [Kv; Pk6] ✱ ~ *előruha. 1599:* Erzengyartho Mihaly ... vallja Ez fogoly leanyzo ... elseo vttal el zeokek teollem Monostorra az sebembeol egynehany penzemet lopta volt el ... 3dzoris vizza fogadam, es 3dzoris sok Aprolekot lopa el teollem gazdam azzonynak valamy ingejt reches eleo ruhajt [Kv; TJk VI/1. 328]. *1629:* Egy szep Reczes eleo ruha f l d. 50 [Kv; RDL I. 132]. *1672:* Ket reces elo rua patyolat [SLt A 52 Suky Krisztina lelt.]. *1682:* attam ... egi feier Cernaual agakra uarrott Uiseltes Potiolat elő Ruhat, es Egi Csillian Uaszon Sarga Seliemmel es Feier Cernaual kött (!) Reczes elő Ruhat [Fog.; Borb. II Rákosi Anna kel.]. *1728:* Fodor fátyol reczes elő ruha, Széllés árpa Szemes recze a közepiben [Told. 19]. *1780:* 1 viseltes Lyukatos retzés elő ruha [Kv; Pk 4] ✱ ~ *gyolcsabrosz. 1643/1687 k.:* Az Mosoni Ecclab(an) vagyo(n) ... égy varrott reczés gyolts abrosz égy selyemmel varrott keszkenő mellyeket Marko Vajdáné Aszszonyo(m) ő Nga ... conferalt ... égy tarka materia prédikállo székre valo [Moson MT; MMatr. 262] ✱ ~ *gyolcs*

ágyfőtől való. 1673: Vagion egi reczes gjolcz agi fötöl valo [WLt Borsai István hagy.] ✱ *~ gyolcskendő. 1746:* Egy fekete selymes reczés likatos szép gólts (!) kendö N(e)mzetes Tsiszér Jánosné Batsó Mária Aszszony collatuma [Eresztevény Hsz; SVJk] ✱ *~ gyolcskeszkenő. 1647/1687 k.:* Domokosné aszszonyom ã Pulpitusra adott egy szép reczés vékony gyolcs keszkenőt [Mezőmadaras MT; MMatr. 374] ✱ *~ gyolcslepedő. 1627:* Keouetkezik az elseö Aniay Harmadbol Jutot Feyrnemw Ruhak Wicej Mathenak Egy reczés giolcz lepedeö tt f. 2 [Kv; RDL I. 132]. *1628/1635:* Egj fejer reczes gallos gjolcz lepedeo Egj reczes keoteses uekoni gallos gjocz (!) lepedeo [Bodola Hsz; BLt néhai Béldi Kelemen inv.]. *1668:* Egy bokor Reczes gyolcz Lepedö. Egy bokor Rostos vegű reczes vaszon lepedö [Mk 8 Kapi György inv. 8]. *1788:* Virágos forma retzés égy gyolts Lepedö, hozzá valo két tsípkés párna haj [Mv; TSb 47] ✱ *~ haj. 1681:* Aszszony Háza Févoly, (:vagi párna vánkos:) egyiknek reczés haja, kettónek diktas Nro 3 [Vh; VhU 537, 540] ✱ *~ ingujj. 1797:* Retzés ing uj Dr24 [DobLev. IV/775] ✱ *~ kenderlepedő. 1770:* Egy reczés kender Lepedö, Csüpü Lepedö kettö viseltes [Usz; Pf] ✱ *~ kendő. 1629:* Egy vy Giolcz reczes kendeo tt f. 1 d. 50 [Kv; RDL I. 132]. *1673:* Vagio(n) egi giolcz reczes kendö [WLt Borsai István hagy.] ✱ *~ kendőkeszkenő. 1628:* Egy reczes kendö kezkenö [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 10] ✱ *~ lepedő. 1692:* hatt gyolcs reczés lepedő, külömb külömb féle seljmekkel töltve [Bilak BN; JHbK I. 36]. *1706:* Egy pár vekony varallyai gyolcsra keszittetet igen szep reczes lepedö [LLt Fasc. 146]. *1733:* Egy par reces lepedö, egy abroz [Cssz; Borb. I]. *1788:* Páva farkas formáju retzés Lepedö 1 [Mv; TSb 47] ✱ *~ lepedőhajtás* csipkés lepedőszél. *1787:* Egy retzes Lepedő hajtás [Mv; MvLev. Vadadi hagy. 2] ✱ *~ pántlika. 1798:* 13 sing sélyes retzés Pántlika 39 xr [Déva; Ks 73. 74. VII. 137 1/4] ✱ *~ párnahaj. 1748:* Láttam reczés párna hajakot [Torda; Borb.] ✱ *~ vánkoshaj. 1655:* Hat gyolts fejer szeles retzés vankos hajak f. 4 [Kv; RDL I. 29]. *1714:* Egy tarkás Selymes reczés vánkos haj [Kv; Pk 6]. *1736:* Egy lengetég reczés vánkos hajj [Kv; Pk 6]. *1747:* Pistának jutot Egy reczés vánkós haj, és egy nyomtatásos // 36 ... Samukánakis ... egy nyomtatásos gyolcs vánkos haj [Kv; Pk 6] ✱ *~ vászonlepedő. 1673:* Vagion egi gjolcz fejeressel töltöt lepedeo. Vagion egi fejer reczes vaszon lepedeo [WLt Borsai István hagy.].

2. fogazott, csipkézett; cu marginea dinţată, crestat; gespitzt, geriffelt. *1849:* két Konfektes aranyas virágas Tángyératskák, hat finsia Tálok, — mellyek aranyazatt szélűek és retzések [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

Szk: *~ szélű. 1761:* On Edények. Öreg Leveses Tál gombos fedelével Nro 2 Nagyobb rendü retzes szelü On tál Nro 7 Vgyan retzés szejü on tángyerök Nr 32 [Vessződ NK; JHb XXIII/31. 25] ✱ *~ tál. 1837:* Öt Jápániai Findzsia, kivül csokoládé szinü, belö (!) kék világu táljával édgyüt ... Jápániai Findzsia Fedeles, hozza égy retzés tál nagy retzés festéssel [Szentbenedek SzD; Ks 88.8] ✱ *~ taréjú. 1823–1830:* A sarkantyúja mindennek recés taréjú [FogE 64].

3. *~ festés* receminta; model dantelat; Spitzenmodell. *1837:* Jápániai Findzsia Fedeles, hozza égy retzés tál nagy retzés festéssel [Szentbenedek SzD; Ks 88.8].

4. *~ vas* fűrész (a fűrészmalomban); custură, pînza ferestrăului (de la joagăr); Säge. *1813:* Vagyon egy Gangos, egy Csap, három nagy karika, a retzés Vas, Pofa Vasak szoritto karikával együtt, Párnába valo két fogantyu bele járo horogal együtt [HSzj *gangos al.*].

récés vadrécés, vadrécében gazdag; cu (multe) raţe sălbatice; reich an Wildenten. **Hn.** *1840:* A Rétzés Toba (irt., sz) [Zágor KK; EHA].

recéses recés, csipkés; dantelat, împodobit cu dantele; gespitzt, geriffelt. *XVIII. sz. eleje:* fejéressel varrott reczéses Szala abrosz [Kv; LLt 71]. *1705:* egj reczeses gyolcs lepedö Vagjo(n) egj gjolcs kendö viseltes [Kv; Pk 6].

réceszaporodás rucaszaporodás; înmulţirea raţelor; Entenvermehrung. *1834:* Rétze Szaparadás 20 [Hosszúaszó KK; Born. F. la Bod Péter tt kezével].

recesszus szeglet, zug; ungher; Winkel. *1745:* vagyon egj tölgy fa talpakra, Sas-fákra kötésesen épitett deszka Padimentumú ujj Tornátzotska ujj Sendelyezés alatt erröl a' külsö Recessusra szolgál egy kis Folyosótska hasonló épületü Melly kis Folyasotskával a' keritésre szolgál le egj kis paraszt ujj fa-gradits [Marossztkirály AF; Told. 18].

recetászli csipke-ingmell; plastron de dantelă; Spitzenvorhemd. *1816:* Retze tászli 12 xr [Kv; Born. IV. 41].

récetojás rucatojás; ou de raţă; Entenei. *1744:* edgy Tyuk ül 16 recze Tojason [Ádámos KK; JHbK XXVIII/11]. *1844:* a' szakáts s Biri ügyeljenek a' lud 's rétze tojásokra, ha kotolnak ültesek meg Todora tud hozzá [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez]. *1866:* Bányabükki udvarbol küldöttek 57 darab Pujka tojást, 2 liba Tojást, 83 Rétze Tojást [Bányabükk TA; KCsl 3].

recevágó recét/rovátkát vágó szerszám; moletă, randalină; Werkzeug zum Riffeln. *1810:* Egy jukaszto és retze vágo xr 2 ... Egy kaputzán Rf 1 xr 12 [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy. 23].

récézik vadrécére vadászik; a vîna raţe sălbatice; Wildente jagen. *1758:* Réczézni puska porra xr 45 [TL Teleki Ádám költségnaplója 179b]. *1772:* Csizmadia Kerekes István Réczézni ment Legenynyestöl Vasárnap reggeli Templom elött [Dés; DLt 321. 72a St. Gazdag de Szathmár (36) ns vall.]. *1807:* ã Spotály Fölgyén égy olljan To lévén ã hová Puskások Rétzézni is ki jártak [Kv; AggmLt B. 21]. *1844:* hallam lármázni Tolvajt kiáltani Kállyán Istvánét s erre ember dubogást, s réám szaladtak utomba Kis Zsiga, Kis János, és Török Pista kikis két Szál fenyö Szaru fát hoztak el orozva Kallyántol kérdeztem hová viszik — akik azt mondák hogy a Tora, Tutajt csinálnak Rétzézni — Mit azon éjjel megis csinaltak [Bágyon TA; KLev.]. — L. még RettE 343.

recidál vkire átszáll; a reveni cuiva, a fi de resortul cuiva; jm zufallen. *1760:* Az Ur Isten(ne)k maga Házán-is gjakorlani szokott itéletiből 1760nadik esztendőb(en) tavaszszal ki szollitá Isten Tisz. Borosnyai L. János ur(amat) és a' G(ene)ralis Notar(ius) Tisz. Szathmári Sigmond ö kglmeis nagy hirtelen meg hala mely üdötöl fogva Püspek és G(ene)ralis notarius nélkül maradván az Erdélyi Sz. Papság recidalt az inspectio ã Mlgs Supr(emum) Consistoriumra, Honnanis botsáttaték ki pro 15 Junii G(ene)ralis gyülésre valo convocatoria, Mlgs Statuum Praesidens Gyalakuti L.B. Groff Lázár János Ur ö Ecclája conceptussa és Sollicitudója által M.Igenbe [ArJk 51].

recidíva 1. (betegségbe való) visszaesés; recidivă, recădere; Rückfall (in die Krankheit). *1657:* Nem hadtam felségedet, s nem is hagyom éltéig s éltemig; hanem engedelméből menvén vén atyám s anyám látásokra magam is igen gyenge erővel, kit azután esmét más nyavalyabéli recidivám követett, melyből ím most lábbodoztam fel [KemÖn. 97]. *1720:* Az felesegem ugyan láttatik edgy kevesse jobban lenni, de csak felek az recidivátol mivel mar edgy nehanszor lattatot jobban lenni, s meg el nehezedet, mivel igen dagadva van, s dagadoz [Ks 96 Apor Péter lev.].

Sz: *~ba(n) esik. 1673:* Az asszonyt is hozza be holnap, hadd állapodhatnék meg szegény; én bizony féltem, ez kemény időben recidivában ne essék [TML VI, 432 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1710 k.:* Forróhideg vagy hagymázban egyszer egy hétig voltam, másszor kettőig, de akkor vadászat miatt kétszer estem recidivába, tizenhárom hét tölt el a sok jó és rossz egészségben [BÖn. 528]. *1737:* A Cánicula elein melj nagy igyekezettel voltam azon hogy Ngodnak Udvaroljak bizonjságot tehetnek a Mélt. Urak Josika Moses Uramék, az holott két három nap mulatozék, de alig érkezém haza és 17 hetekig felettébb valo betegséggel maczeráltattam ... bár csak anyi erőt vehetnék, hogy Ngod Méltgos személjének a szűreten édj két napot udvarolhatnék, de ez is el mulék tőlem, mert erőltetvén magamat recidivában esém, és még mostanigis ki nem épültem belőle [Ne; TL. Onodi B. Josef gr. Teleki Ádámhoz] ✱ *~t kap. 1796:* most Istennek hálá anyi erőm vagyan hogy ma Szindről által jőttem Koppándra de még gyengélkedem és a Daktor Ur azt mondotta hogy ne erőltessem magamot mig nem erősödőm mert ha recidivát kapok Száz Doktor sem gyogyit ki [Koppánd TA; GyL. Csia Moses lev.].

2. újra feltámadás, felkelés; reînnoirea insurecției; Wiederauferstehung. *1710:* Generál Rabutin az armistítium alatt sok élést szállíttata Váradra, és noha ordere vala udvartól, hogy öt lovasregimenteket hagyjon Erdély oltalmára generál Klöckesperg commendója alatt, bezzeg úgy csendességben maradhat vala a szegény ország, s nem esik vala újabb recidivában, de a mi szerencsétlenségünkre meghala a jámbor, kegyes, nagy vitéz tanult generál Klöckesperg Kolosváratt, ott is temeték, ki a magyarokot igen szerette [CsH 371. — 1706-ra von. feljegyzés].

recidivál (betegségbe) visszaesik; a recidiva; (in die Krankheit) zurückfallen. *1705:* Amikor is aztán ugyan betegen megindítván magamat Örményesről hozattam szánon egy nap Vásárhelyre, másnap Nádasra, azután ismét ide Segesvárra, amikor is az útnak nehézsége miatt újobban recidiválván, ismét egynehány napig nehezen valék, de viszont egy hónapi fekvésem után Isten akaratjából meggyógyulék [WIN I, 615]. *1766:* Meghala a szegény sógorom Enyedi István uram is pleuritisben, melyből már a természet jóvoltából jobban kezdett volt lenni, de az hidegvíznek itala miá recidivált [RettE 204]. *1771:* Húsvéti feriákra nézve elbomolván a tábla, hazament s húsvét napján igen hideg, fergeteges, havas, esős idő lévén Gyulából a nagy buzgóság miá Kidébe templomba ment, az úton általvervén a hideg, recidivált s meg is holt[a] [i.h. 249. — [a]Györfi József].

recipiál 1. (vallomást) bevesz; a lua mărturie (de la cineva), a supune la un interogatoriu; (Aussage) anhören. *1628:* Mi azért meg beczwluen fwispan vrunk peczjetit el menenk az meg nevezet Cegeben ... es az melj vallokat vgian fw ispan urunk peczjetiuel mi elönkbe hiua es statuala ... azoknak vallasukat fide mediante igi recipialtuk mj [Dob.; WassLt]. *1630:* aminemw tanukat Vas Janos Vram hiuatta, azokat eleozeor meg eskwtuen hwthok uta(n) ualo ualasokat recipialtuk [Mezőcikud TA/Torda; WassLt]. *1658:* Mely tanuk(na)k vallasit az szerent recipialta(m) [K; SLt G.16]. *1684:* Ezek Kglmes Urunk az fen megh irt bizonyoknak, es Valloknak hűt szerint valo vallasok, mellyeket mű is fide n(ost)ra median(te) recipialva(n) az D(omi)na Exponens(ne)k az szokot Apertara ki adtunk [Szentmiklós Cs; Borb. II]. *1691:* Exhibeala Nekunk Erdély orszaganak haro(m) nemzetbol allo Consiliu(m) statusinak Compulsoriu(m) mondatomat Nemzetes Horuat Miklosne Nemzetes Sarosi Susanna Aszony a vegre hogi az mily Semelyeket elonkb(e) alitana azokat mu elsobb(en) is eros huttel meg eskussuk es az utrum szerent meg is exa(mi)nalvan vallasokot recipialiuk [K; SLt AM.36]. *1714:* Mindezeket mindenekben a fen megh irt mod szerent viven vegben a fatenseketis hűtök utá(n) valo fassiojokot recipialvá(n) irtuk megh fide nostra medeante (!) Szokott pecsetonkel es tulajdon magunk subscriptionkal mind harman Corroboralván [Usz; Orb.]. *1723:* Falu Eskutye Lukács Péter házánál az melly Fatensek mi elönkb(en) comparealának azok(na)k hitek utan ualo Fassiojokat, recipialtuk s irtuk le e szerint [M.köblös SzD; RLt]. *1765:* elsőbben erős hüttel meg eskűtvén fassiojokat e' szerint recipiáltuk [Bereck Hsz; HSzjP]. *1807:* A Szolga Biro Ur(na)k hogy két Fatens Fassioját recipialta, és arrol Bizonyság Levelet adott Diurnuma és Intertentioja Hf 2 [Szu; UszLt ComGub. 1753u].

2. vallat, kikérdez; a interoga; ins Verhör nehmen. *1674:* Talamár András falusi eskütt polgár hazanal recipiáltuk az aláb megh irt vallokat [Mezőörményes K; JHbK XX/20].

3. elfogad; a accepta; annehmen, akzeptieren. *1619:* (A) vajdaságot el fogta hadni[a], főképpen az Startzer uram persvasiójából, minthogy nem azféle nemzet és religiója is más, nem recipiálnák [BTN[2] 190. — [a]Gratianus]. *1639:* Az Ecclesia Christophorus Rivulinust recipialta illien Condicio alat, mivel az el mult eztendőben az Eccl(es)ianak hozza valo io akarattiat recusalta hogi mutatta[a] volt Bothazara, s, rea nem ment, Mostan denuo mutatta[b] Sz.Marthonra; de illjen okkal hogi ha magat dissolute viselne es valamiben impingalna, minden kegiessegnek remensege nelköl explodallia az societasbol [SzJk 44. —[a–b]Így, mutálta h.]. *1662:* a városok szabadságokhoz adhaereálnak s nem recipiálják a német praesídiumot [SKr 676]. *1688:* hallottuk, hogy Brassó nem akarja semmiképpen recipiálni a praesidiumot [SzZs 517]. *1760:* azon turmában csak unter-lieutenant úr önagyságához, aki ezen turmát fogja recipiálni, bemenvén százkilencvenen, azok közül csak 16 recipiáltatott mert a szászok is praetendálván, hogy a calculus szerint négyen az ő részekről is acceptáltassanak, de Rhédei János úr stafétát küldött őfelségéhez s ha parancsolni fogja, hogy recipiáljon szászokat is, úgy fogja recipiálni [RettE 109–10].

4. befogad; a accepta/admite/primi; aufnehmen. *1635:* az akkori Birak es Tanaczi, tisztek keotelessege szerent az Wargak priwilegiumahoz tartuan magokat, ugy rendeltek; hogy noha az Czismasiak nem szinten legitimè consequaltak volt akkori wdeoben mestersegeket; megis az bekessegert az Wargak wegyek be eoket es eokis allyanak be. Akkor azert is Anno D(omi)ni 1614 recipialuan az Wargak az Czismasiakat, annak utanna mind bekewel laktanak [Kv; KvLt Céhir. I. 15]. *1662:* Az catholicus status mint recipiálta az németet s mennyit s hová rendeltek, annak is pariá-

ját elküldtem [TML I, 340–1 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1678:* Így ha én üket ide nem recipiáltam volna, az egész lovas, gyalog idegen had az magyarok mellől elment volna [TML VIII, 252 Teleki Mihály a fej-hez]. *1759:* Hogj pedig Sztrancz Peterrel Koroj Kirilának valami Czimborája lett volna annak inkabb Sztrancz Péter oljan Ludas embereket vagy lopott marhakat magahoz recipiált és lappangtatott volna nem tudom [Bulzest H; Ks 101]. *1773:* De nehezen recipiálta a romano-catholica ecclesia őket[a] circa annum 1550, minthogy statuáltatott volt, hogy több szerzet ne acceptáltassék [RettE 313. — [a]A jezsuitákat].

5. visszafogad; a reprimi, a primi înapoi; zurücknehmen. *1671:* az Praedikátorok, kötelesek legyenek hitek mellé redealni; és Istenesen élni; ha hol rabságbol megszabadult, vagy meg-szabadulando atyánkfiainak feleségek férhez ment lészen: s' meg-szabadult Ura mellé viszsza redealna, 's Ura nem recipiallya el-vit és tékozlot javait tartozzék Urának viszsza forditani [CC 3]. *1688:* T. Madai Sámuél Uramat annak elötteis cum conditione recipialta volt a' sz. Társaságh ugy hogy életét ö kglme meliörállya [SzJk 223]. *1751:* Vidrai Stefán Szimion exponállya, Ez elöt 7, Esztendővel az léányomot adtam férj(ne)k Bulzesti István Prekup(na)k ... Léányomot verte, melly miá Sok izben hozzám futot, haza vittem, utallyán pedig el bujdosott meg kivánom azért hogy vagy a Léányomot recipiállya, vagy a Néki adatot Zesztrét refundállya [H; Ks 62/5].

6. fogad, üdvözöl; a întîmpina/primi; empfangen. **Szk:** *triumfussal ~. 1619:* Most az az híre hogy az fővezért az triumfussal recipiálják az fővezérségben, kire immár hagyva is minden rendeknek, hogy Iszkiderből általjővén a tengerparton várják, és nagy pompával vigyék bé császár eleibe [BTN[2] 193].

7. kap; a primi; bekommen. *1766:* Az I ö kegyelme Attyának Szaniszlo Sigmond Vram nem adhatott el többet, hanem tsak azt, a' mit Sárátol recipiált [Torda TJkT V 307].

Szk: *kezéhez ~. 1742:* recipialja eö kigielme kezéhez [Bh; Told. 25]. *1774:* akár magam akár Posteritásim az helyet kezekhez recipiálni Salvam légyen [Somlyó Sz; SzVJk 172].

8. *~ja magát* menekül, megvonja magát; a se retrage/refugia; fliehen, Zuflucht suchen. *1657:* kik[a] egyébiránt el nem mehetnek vala azokon az szoros utakon, ha jól viseltek volna gondot, és bizonnyal el is végezve volt nálok, hogy az lengyelországi határra recipiálják magokat, s azon salválják az ármádát s így menjenek feljebb [KemÖn. 228. — [a]Ibrányi Mihály, Bakos Gábor és Huszár Mátyás]. *1717:* az Utrumban Specificalt Szemellyek Szakaturárol nem szökve mentek el, hanem a nagj Tereh viseles miatt meg maradasnak okaert az egesz Szakaturaj Lakasokkal edgjütt, pro tempore recipialtak volt magokat N: Belsö Szolnok var-(me)gjeben Csomafalvara [Szakatura SzD; TL]. *1724:* Todor észre vévén hogy az földös ura keresj, Kolos monostorra recipiálta magát [Kisnyíres SzD; Ks]. *1731:* Egy Onodi Mihály nevü nemes ember ... a kortsomára ment, meg részegedet, es ki vont fegyverel az utzán dühüskedet ugy hogy a kik látták, ki a Török buzáb(a) ki masuvá recipiálta magát [Vh; Ks 83]. *1734:* Minthogy nem tsak énnékem kellett magamat feles Bonumimmal erös helyre recipialnom, azert jelen nem lehettem [Branyicska H; JHb XXXV/51.24] *1759:* Bartok Mihályné Csomos Margit Aszszony ... panaszszát hallottake, hogy fogadások szerint nem tartják is kikni kételenittetett magát sokizben recipiálni [Albis Hsz; DobLev. I/292. 1a]. *1777:* Igaz dolog hogj az haborus idökben oda recipiálták magokat, az hol leg nagjubb és Sürüb Erdö volt, és nem vigyáztak arra ha más Földje is az, tsak hogj subsístálhassanak [Révkörtvélyes SzD; TL.Csotsán Demján (65) ns és Nán Luka (56) vall.]. *1829:* a' meg ijedett Bika a' Felsö Erdöben recipialta magát, itt se hagyott békét a' másik, hanem egy mélly árokba bé verte, az hol egészszen öszve romlott [Sorostély AF; IB. Toth Elek udv. regius kezével].

Szk: *vkihez ~ja magát. 1764:* Az Tordai Mag(istra)tus Nmztes Mike Gáspár Vram, mint ezen Városnak actualis fungens Hadnagját admonealtattya super inde; ennek elötte elfolyt üdökben mely üdök alat bizonyos gyilkosságot patralt szemellyeknek Ca(us)ajok itten in Foro Mag(ist)rali agitaltatott, azok közzül nemellyek repetaltatván, kézben nem adattanak edgjik az Városon külenes gazdajahoz recipialván magát, onnan széltiben ide stova a Városra ki járván, s interceptiora elég alkalmatosság lévén, hogj el mulhatatlanul intercipialtassa, de eökegyelme mind ezeket negligalta [Torda;TJkT V. 239–40]. *1799:* (Bérese) falba rugván a Groff Ur ö Ngã szolgálattyát, minden hir és engedelem nélkül el-szökvén, magát Titt. Szabaszlai György Urhoz recipialta szolgálattya mellé nem akar állani, kitis a meg nevezett Urtol a bévet mod és Törvényes szokás szerént l(e)g(iti)mo modo Repetaljak [Mezőcsán TA; Ks 65. 44. 11]. *1807:* ez elött mint egy hét Esztendőkkel ... Albisb(an) Magos Pal Ur maga örökseginek rendbeszedése véget hozzam recipiala magat, s itten letib(en) az leveleit elevette olvasta [Albis Hsz; BLev.] ✱ *vkinek a szárnya alá ~ja magát. 1768:* néhai Várodi János elégtelen lévén maga élete taplálására, elsöbben meg kináltotta volna az Attyafiait hogy tartanák és táplálnák mert különben kételenittetik idegen Gyámolt maganak keresni, és ugy azután látván kérésinek, és meg kináltattásának Attyafiai, előtt valo foganatlanságát néhai Mlgs Groff Kornis István ur eő Excellentiája Szárnyai alá recipialta magát [Röd K; Ks 33. III. 3].

recipiálás 1. vallomásbevétel; audiere, luarea mărturiei; Aussagenverhör. *1675:* Mely vallok vallasok(na)k recipialasa mü altalluk (!) ez szerent menven veghben es mü is irtuk Ngtok(na)k es keglmetek(ne)k [Kv; JHbK XIV/33]. *1741:* Requirála bennünket Tkts Nzts Bothází Egri János Ur(am) Eökegjelme és kére minket azon hogj mennénk el M.Frátára némü némü vallok(na)k hütek után teéndö fassiojak(na)k recipialására és le irására [BLt 1]. *1758:* Liber Baro Magyar Gyerö Monostori Kemeny Samu Ur öe Naga Meg hagyatt Melgos özvegye Matskasi Kata Asszany öe Naga ... kére hogy mennek el Nms Fejer Varmegye Also Jarasáb(an) Czintosra bizonyos Fatensek Fassiojanak recipialasara [Fejér m.; TKI 19/42]. *1764:* Alázatos kész szolgálatunk ajánlásával Jelentyük Quod in hoc Anno Domini 1764 maga expressussa altal requiraltatván minket Nztes Mihállyi Joseff uram keretett arra hogy menenk el ... Bögözben a Szekelly János szabad személy maga lako Házához egy Néhány Bizonyságok Fassioja(na)k recipialasara [Bögöz U; IB]. *1774:* requirala benünket Tött Andrasné Lászlo Jutka Groff Daniel Sofia Aszszony Jobbágy Aszszonya hogy el mennénk Szökefalvara, bizonyos Számbol állo fatensek(ne)k hütek után valo fassiojok(na)k recipiálása véget [Kük.; Ks 66. 44. 17c]. *1792:* kere mínket Nemes Kereszt Ur fi széki szent Ersébeti Agilis Móses György Móses Dániel és Móses

János Hogy mőnénk el az Szakáts Adám nemes Házához egy nehány fátensek fasiojoknak Récipiállásokra [Szenterzsébet U; Borb.].

2. vhová való menekülés; refugiere (undeva); Flucht (irgendwohin). *1661:* Az Istenért, Uram, mind Kegyelmetek szorgalmatoskodjék, mind pedig reménkedjék, legyen hamar, ha minek kell lenni és hogyha oly erő érkezik, az szélben recipiálnunk magunkat hadainkkal, nem ellenzik-é propter coniunctionem Az szélben valo recipiálás[a] [TML II, 75–6 Kemény János Teleki Mihályhoz. — [a]Ez a szövegrész a címlapon Teleki Mihály kezével].

recipiálhat 1. megkaphat; a putea primi; bekommen können. *1766:* Az I ő kegyelme Attyánok Szaniszlo Sigmond Vram nem adhatott el többet, hanem tsak azt a' mit Sárátol recipiált Saratol tsak fele részét recipiálhattya az egész Fundusnak [Torda; TJkT V. 307].

2. *~ja magát* menekülhet, megvonhatja magát; a se putea refugia/retrage; fliehen Zuflucht suchen können. *1710:* Eljöhet vala békivel a német ármáda, vagy erős városokban, lévén közel oda, recipiálhatja vala magát, míg Magyarországból succursusa jött volna, de már semminek tartják vala a törököket [CsH 216]. *1763:* oly dűhűsségel verték hogy ha hamar a Vultur Szimion Udvarára nem recipiálhatta volna magát éppen ötetis meg ölték volna [Nagyida K; Told. 9]. *1777:* a' Kapu Sarkánál levő Házacskáb(an) magát lakosul recipialhassa [Backamadaras MT; Hr 1/17].

recipiáltat 1. (vallomást) bevétet; a dispune interogarea/audierea cuiva; jn ins Verhör nehmen lassen. *1671:* az Száz Atyánkfiai az Exponenstöl denominaltatott napra, és helyre ki-menni nem akarnak, hanem a' magok székes hellyekre kivánták mindenkor hogy a' Exponens fáradgyon, ott-is penig magok emberi elött akarták a' fassiokat recipialtatni, concludaltatott azért a' Nagyságod bölcs tetczéséböl, hogy az eddig való usus tartassék-meg annyiban, hogy Pólgár lehessen az Cancelaristák vagy egyéb legitimus Regiusok mellett tempore attestationis, illyen qualificatioval mindazáltal, hogy mind a' Fejedelmi méltóság az Compulsoriumnak authoritassa mellet, mind az interessatus más Statusbéli rendek meg ne bántódgyanak [CC 60].

2. elfogadtat; a dispune să fie acceptat; akzeptieren lassen. *1677:* Hogy senkit idegen nemzetet azon kivül ha kit ő Felsége benemerita personat Gubernator Urunk, és Tanács, és Ország közönséges suffragiumábol recipialtatna, a' Tanácsba bé ne végyen az haza fiain kivül, és idegen nemzetnek, tiszteket, főképpen Várakban ne adgyon, idegen nemzetböl állo praesidiumot, se Várakban, se maga mellett ne tartson, körülötte lévő belsö udvara népén kivül, kiknek numerussa, két száz personát omnibus computatis ne excedallyon [AC 23].

3. befogadtat; a face să fie primit; aufnehmen lassen. *1671:* Hogy Nägod kegyelmességéböl arra lépett, az Szász Nation lévő Atyánkfiainak kévánságokra, hogy ennek utánna senkinek, se Nemesseknek, se egyéb rendeknek valakik ez hazában laknak javokat valamely Városban magokkal edgyütt recipiáltattyák, soha sem személlyekben, sem repositumokba megne károsittassanak és ki se adassanak a' Fejedelmek parancsolatyára [CC 67].

recipiáltatik 1. elfogadtatik; a fi acceptat/recunoscut/admis; angenommen werden. *1639:* Vegezte ezt az Eccl(es)ia az Schola Mesterek feleöl hogi valakj mas Diocesisböl uagi Scholakbol Jőnek be mi keózinkben tartozzanak denecesse (!) senioroktol, auagi Mesterektől illendő gaz Teztimonialist az Dioecessisnek (!) tekintetes Senioranak mutatni es hozni, es az obedientiara ez mellett, kezetis be adni: mind Seniornak es Pastornak, ha peniglen erre obedientiaiat nem promittallia ne recipialtessek [SzJk 46]. *1653:* Hanem osztán Báthori Sigmond idejében circumscribálta az ország a gyűlésben: hogy négy vallás recipiáltatván, a többi ha volna, vagy lenne valami oly innovatio, tehát sub amissione capitis et bonorum letétessék és ellene álljanak és exequálják | És így osztán ez a négy vallás, ugy mint: pápista, lutherana, calviniana és ariana ez országban recipialtatott és országgyülésben confirmáltatott [ETA I, 29, 34 NSz].

2. befogadtatik; a fi primit; aufgenommen werden. *1665:* az B. Cehb(en) recipialtatott eo kge: ugy mindazonaltal, hogy ... ennek utanna effele rend kivül valo wdeobely receptusok ne observaltassanak [Kv; ÖCJk]. *1677:* Jofü vidékére ha kinek jobbágyi recipiáltatnának, a' Vármegye Tisztei sub omissione officiorum reá menvén, restituállyák [AC 261].

3. visszafogadtatik; a fi reprimit; wiederaufgenommen werden. *1780:* ha valamelly Bányász akár különös Tzimbora, akár egész Tzimboraság, avagy béres télben, nyárban, éjjel vagy nappal Sűtt felett tolvajul dolgozni comperialtatik az illyenek comperiáltatván, Bányájokbol örökkösön ki veszszenek irremisszibiliter, ha különös Tzimbora cselekedné, a' többinek hirek nélkül, 's akarattyok ellen, maga részét amittálván, ez a' rész a' Tzimboraságtolis elveszszen, és a' többe (!) Tzimborának ne recipiáltassék [Torockó; TLev. 3a].

recipiáltatott 1. bevett; care a fost obţinut prin interogatoriu; verhört. *1592:* Sigmond derek lewele, illien dolgokrol, hogy az publicus Notarius, procurator Ne lehessen. Hogy kilseo helien recipialtatott vallatasnak inter Ciues helj ne adattassek [Kv; DiósyInd. 33]. *1677:* A' legitimè recipialtatott collateralis Attestatiok, és azon Falunak lakosinak hiteles bizonysági, mind penig a' más félnek maga mellett lévöknek vallási ez Casusokban admittaltassanak, utrinque reciprocè, kiváltképpen azon helybéli Papoknak, Mestereknek, és Deákoknak is Fassioi [AC 158].

2. elfogadott/fogadtatott (tanú); acceptat (ca martor); akzeptiert (als Zeuge). *1677:* ez Ország törvénye szerint valo modon recipialtatot bizonyságok admittaltassanak [AC 132].

recipiens edény, tartály; recipient; Topf. *1789:* Retorta es Recipiens nagyobb és kisebb Üvegek Nro 30 Rf 15 xr | Egy nagy üveg Recipiens Rf 1 xr [Mv; ConscrAp. 9, 42].

reciprokáció viszonzás; reciprocitate; Erwiderung. *1764:* Kováts nevű Praefectussa hamis lélekkel irott hazug informatiojára Bétsböl 4ta 9br(is) hozzám inditott Levelét Bátyám Uram(na)k vettem, okozhatott volna haborodást olly sok szolgalatommal reciprocatio nélkül obligált Atyafiutol illy motskos levél vétele [Középlak K; BfR].

reciprokál meghálál, viszonoz; a recompensa/răspläti; erwidern. *1710:* Apafi Mihály fejedelem az országban támadott háborúkot mely okosan, szerencsésen sopiálta, a haza békességit háborító pártos urakot debellálván. Melyekért méltó s illendő volna az országnak is háladatossággal nemcsak megemlékezni, hanem cselekedettel reciprocálni

is [CsH 157]. *1722:* Míltónak iteltük, hogy Tapasztalt gratiajáért, haladok lennénk, es avagy Csak in parte reciprocalnak [Bürkös NK; Ks 19]. *1792:* jo Barattyít ... az Exponens is kivánván reciprocálni jo akarattyokat ottan borral pálinkával, s egyébb eledelekkel bővségesen tractálta [Laszó H; Ks 80. XLVII. 5]. *1808:* most ujra is atyafiságos barátságát kérém, égy klávir Mester után tudakozodni ne terheltessék, en magamis Sogor Uram ébbeli fáradtságat, más Szinű, s lehető allapotokban reciprocalni el nem mulatom [Borberek AF; Mk RN. IX/109-hez].

reciprokálandó viszonzandó; reciproc; zu erwidernd. *1757:* jövének Mü elönkben Torotzkon lako két Bányászi Czimboraságok egy más között perlekedő Jobbágyaink minekelötte mü elöttünk léjendő pro et Contra reciprocálando Actiojokot felvennök, kérök mindenik felet, hogy Actiojok(na)k megvisgálása után kimondando Deliberatumokon mind két részröl acquiescálnak, és mostani Controversiájokot legottan Sopiáljak, 's erre adjanak kezet [Bosla].

reciprokálódik viszonzódik; a deveni reciproc, a căpăta caracter de reciprocitate; erwidert werden. *1761:* Eleinktöl reánk Szállott, s mind ez mái Napig meg tartott rend tartásunk, és szokásunk az volt, azis vagyon hogj minden Leányát ki házasito ember tartozik az eö tehetsége szerént Leányával ... leg alább egj darab szöllött adni a' Dézmais azon Jobbágj Földes Urának administráltatik, a kinek Jobbágja vészi azon Leányt ha ma egj részröl a' más részre egj Leány férjhez mégjen, holnap azon részröl más mégyen viszszá, melly szerént a Szölökis circulálodván azoknak Dézmája reciprocálodik [Gergelyfája AF; JHbK LXVIII/1. 715].

recsel, reccsel edényféleség; un fel de vas; Art Topf. *1573:* Orsolia veres Lwkachne vallia Kowach Benedek felesegestwl ky fwtottak az hazbol ... az felesege chiuka Matiasnet tazitia az hatra essik volt egi Recchelis Nala Borral vagi vyzzel azt Az feoldhez very volt | Botos Marton vallia Kowach Benedekne Ream tamada giolchomat Leh vona zaggata[a] az Reccheltis ely teore | Veres Mathe azt vallia hogi Latta azt hogi chiuka Matiasne az feoldre wlt volt Es az Recchel az feoldhez very volt vgian ky lochiog volt beleole Bor vagy vyz [Kv; TJk III/3. 227, 228, 229. — [a]Mondta Csuka Mátyásné]. *1587:* 24 die Juny Esmeg veottem 3 Rechelt p(ro) d.9. Esmeg veottem 1 Beor Rostatt d.9 [Kv; Szám. 3/XXVI. 66]. *1591:* Recchelek II. Regelek VI Chiebrek Aprostol VI. Vay kepwlleó l. Sajtar III [Kv; AggmLt A. 53]. *1600:* Hat Czebret, Egy Recczelt veottwnk es harom fa talakat d 50 [Kv; Szám. 9/XII. 68 Igyarto Simon isp. m. kezével].

Szk: *tiszafa ~. 1651:* Egj tiszafa recsjel d 15. Egj legelj f.—d. 16 [Kv; RDL I. 28].

redarguál meghazudtol/cáfol; a combate cu/prin argumente puternice; widerlegen | megdorgál; a mustra; rügen. *1737:* a M. Fö-Ispán Ur Szaniszlai Uramat, igen severè tractalta, redarguálta; mellyértis Fö-Biro Uram, az At, rútúl redargualta [Dés; Jk 248a].

redarguáltatik megdorgáltatik; a fi dojenit/mustrat; gerügt werden. *1737:* az A juramentumat violálta, mikor a város terhét supportálo szegény emberek(ne)k ... borokat bé nem vette ... hanem ezenn Városon kivül Commoráló és itt nem Contribuáló betsülletes emberek(ne)k meg-fordúlt roszsz borait vötte bé, és mind a szegénységnek praejudiciumára; mind a Nms Városnak közönséges kárára; mivel a Nms Város kortsomája, az Anak idejeb(en), úgj mint kellett vólna nem is fojt; hanem fenn akadt; mellyért, akkori Hadnagj (:Tit.:) Lötsei Jóseff Uramtól redarguáltatottis [Dés; Jk 247a].

redeál 1. vkire visszaszáll; vki birtokába visszakerül; a reveni/a i se cuveni cuiva; in js Besitz zurückfallen. *1656:* (A jószágok) redeallyanak testver attyamfiaira [Ádámos KK; BálLt 93]. *1657:* Ez az Serothin nem vala pápista ember, hanem lutheránus, ki elméne ugyan udvartól, de az Prényi uraknak lévén esméretségekben, azok tarták sok ideig Ugocsa vármegyei házoknál s néha Szatmár vármegyében, mivel fejedelem[a] halála után azok az vármegyék császár birodalma alá redeáltak vala, ahhoz képest az is ott bátran latitál vala, s alattomban az fejedelemasszonytól is foveáltatott [KemÖn. 107–8. — [a]Bethlen Gábor]. *1662:* Gellyér Menyhart megh fogyatkozott allapottal léue(n) Kére Kouacz Ferencz Ur(am)tol fl. 3 egy hold szánto földre retivel edgyütt tiz esztendőkigh várás fejében, hogy Kovacz Ferencz, felesege es maradeki az specificalt esztendókigh szabadoson birhassák ha maga Gellyer Menyhárt retractalni akarná, nem evincalna, vagy evincalni nem akarná, tehát, Kovacz Ferencz Ur(amna)k, Felesegenek es Posteritasinak mind az harom forint redealjon, es az földis örökösön maradgyon [Mv; MbK]. *1695:* adanak egj darab üles helyet mely fundus vagy üles hely redealyon viszontag ... Sera Geörgjre [Illyefva Hsz; BLt]. *1701:* ekkor mind Kajánto — s — mind Darocz nevű Possessiok, ott lévő Jobbagyokkal, epületekkel, és minden akkori Majorkodásokkal edgjütt, redeálljanak immediatē Naláczi Lajos Ur(am)ékra [Kv; SLt FG. 55]. *1710:* hogha eö kgme vagy Fiu agon Levö maradeki sine semine deficiálnának (:melyet Isten tavoztasson:) in illo Casu azon hely az faluhoz redealyon [Kászonfelsőfalu Cs; BCs]. *1723/1770 k.:* Ez uj Parochialis Fundus, ahoz assignalt szántó Földek Kaszálló hellyek redealjanak a' Vajda-Kamarási akkor biró Hereditarius Possessorra [Vajdakamarás K; SzConscr. 144]. *1733:* Gombási Szőcs Samuel ur(am) s Felesége tartozzanak most az közelebb meg esendő karacson napjara az pénz felét tovább valo halogatás nélkül le tenni mellyetis deponalni ha ne(m) akarna(na)k az meg adott 20 forint is oda veszszen es az Szölőis az előbbeni Haeresre redeallyon [Mv; MbK VI. 2]. *1759/1766:* a' Jószág, Epületek, Erdők, és Berkek ... ne deterioralodjanak, hanem ha jobban nem, leg alább abban az Statusban redealjanak, a' melyben most transponaltattanak [Mv; DobLev. II/372. 2a]. *1768:* a föld penig nékem redeállyan [O.sályi KK; Berz. 3. 7. C. 7].

Szk: *gratis ~* ingyen visszaszáll vkire. *1773:* Mind a Nemes Barthos jusson, mind Anyai Nemes Eczken jusson valo Joszagainkot és szánto földeinket Néhai édes Atya(n)k Nemes Barthos Márton Vram el tikozlotta volt, mellyet Királyi Parantsolattal meg akadályoztattunk Contradicalván minden el adásai ellen amellyek(ne)k jollehet Gratis kellet volna redealni mert a Királyi parantsolat ellen Vásárlatta(na)k, de mivel hogy Pap valtam, arrakat le tettem [Hsz; BLev.] ✱ *simpliciter ~. 1759:* 14 Decembris perelvén Viski Józsefet valami Ébeni- és Dobai-rész házhelyekért Felsőtökön, a megírt napon partialis-szék lévén Borsán oly com-

positióra mentem vele, hogy amiről producál, azt deponálván remittálja, amiről pedig nem producálhat, simpliciter redeáljon [RettE 97]. *1761:* Ha a Tiz Esztendőket egészszen el telni el várja Mélgos Baro Josika Antal Urfi a Tiz Esztendők el telésével a Branyitskai Jószág Simpliciter redeál Mélgos Baro Josika Antal Urfira [Branyicska H; JHb XLV]. *1785:* ö Nsgoknak mind ketten halálok történvén, mellyet is Isten ö Flge meszsze távoztasson, a' Fogado kertyével együtt simpliciter redeáljon az Eklesiának, ha szinte maradékot adna is Isten ö Nsg(okna)k [Kv; SRE 240].

2. vhová visszamegy/tér; a reveni, a veni înapoi (la locul de unde a plecat); zurückkehren. *1682:* Lattiuk nilvan valo erős hüt alat Bethlenb(en) in Anno 1671 die 16 Marty kolt reversalissat Üdvözült Berki Istvan Ur(am)n(a)k ily conditioval hogy az Husvet innepe utan heted nappal Uionnan ratioiaval redeal Bethlenb(en) es ratioiat finaliter el igazittia [Kv; RDL I. 161]. *1735:* Illyés Péter a Budaj Gergelly házánál veszekedet s Tepelődőt, meg látván mások roszra valo hajlandoságát, az házához haza vitték kevés üdő mulva, egj baltát őve mellé dugván, rediált Budaj Gergelly házához, ott veszekedet veszekedéséért meg vertêk s Taglalták [Szentbenedek SzD; Ks 27. XVI]. *1757:* egy Pál Ersok nevü bestelen személy már sok versben találtatván kurvaságb(an) es azon gonosz tselekedetiért megis korbátsoltatván, 's a' városbol ki igazitatván végeztetett felöle, hogy ha többször a' Városban redealna, Hohér által eliminháltassék [Kv; TJk XVI/8. 350]. *1758:* A szamtarto szállasa előtt Lévő tornáczba redealtunk [Déva; Ks 76. IX. 8]. *1769/1802:* Redéálván az Pojána Nyikiti nevü Ösvényre fel menvén mintegy délre, holottis egy ösvényre kapván ... két bükfában két kereszt látzott [BSz; JHb LXVII/3. 50–1]. *1777:* Ennyiben végeződvén az Határ Osztály a Co(mmi)ssio redeált, az Határ több részeinek fel osztásában nem elegyedvén [Asz; Ks 89].

3. (vki mellé/vmilyen helyzetbe) visszaáll/tér; a reveni, a se întoarce (la cineva); (zu jm/zu einer Lage) zurückgehen. *1664/1750 k.:* A Contumax redealni nem akaró Pársnak, ki minden igaz ok nélkül el hadgya Férjet vagy Feleséget, mi legyen az Ecclesia előtt valo Processus(na)k modalitassa, ekkeppen determináltatik: 1. Az Eccla meg halván vadlásokat es ha kivántatik bizonysagokat is bé vévén, ha nem talál elégséges okot az el válásra, pronunciallyon hogy redeallyon a Deserens Pars [Kv; KvRLt 12]. *1670:* Simon (:alias:) Geörgy Déák eő Ngánál szolgálván, mostan penigh redealt réghi kötelességhe mellé, mivel ugy nobilitálták volt T. Nemzetes Vass János uramék, az akkorj Barcsay familiaval edgjüt, hogy valamellyik kivánnya az vas familia közül szolgálattyat tehát tartozzék illendő fiszetésért szolgálni [Mezőméhes TA; WassLt]. *1671:* Isten itiletiből e' veszedelmes idökben sok hellyek el pusztultanak és ellenség miá kik meg-maradtanak-is, lako hellyekben nem lakhattanak, hanem kénszerittettek magok életek táplálására olly hellyekre menni, az hol magokat táplálhatták, mostan már sokak elébbi fészkekre akarván redealni örökös Urokhoz [CC 59]. *1677:* A' Mely Jobbágyok Fogaras földéről el-mentenek, akármi okbol-is, ha szabad akarattyok szerint redealni akarnak, bocsáttassanak békével minden javokkal edgyüt [AC 61]. *1718:* (Az inasnak) optioja volt az Blts Chetöl hogj Gazdát valaszszon, es valasztottais Kövendi Gjörgj Ur(am)at, de eo kglme ne(m) acceptalta es Szabo Gjörgj Ur(am)hoz ketelenîttetett redealni [Kv; ACJk 106]. *1760:* tettzett a' Venerabile Consistoriumnak illyen resolutiot adni: hogy az Instans maga Férjéhez redeáljon [Kv; SRE 194]. *1765:* egy Borbándi Götza Avrám nevü adozó nemes Ember Sárdi Samukának leányát Feleségül vévén Esztendö mulva Férjétöl meg szomorittatván azt deserálta, és redeált az apja házához [Marossztimre AF; Eszt-Mk Vall. 223].

Szk: *hite mellé ~. 1671:* némely ember Feleségét, és felesége-is Urát el-hagyván, azonban rabságban lévő atyankfiainak-is feleségek némellyek Urokat életben lenni tudván, hitekröl meg nem emlekezvén ferhez mentek, s' –mennek; Rab Uroknak-is javokat el-hordván s' -tikozolván, ha az Papok székin viszsza itiltetnek-is, hitek mellé nem redealnak melyröl concludáltunk ugy, hogy ha mely személyt, akar Férfi, akar aszszonyiállat légyen az, de viszsza itélnek az Praedikátorok, kötelesek legyenek hitek mellé redealni [CC 3–4]. *1691:* Tárkányi Kata a' Törvény szerént redeált volt hüte mellé Férjéhez de a' Férje repudialta [SzJk 254] ✱ *jobbágyság alá ~. 1650:* Azert aszt keuano(m) hogi az Jobbagisagh ala redeallianak, mivel az batiam az en karomra ky ne(m) bocziathattak volna eostöl maratt Jobbaginkot, ha tagadnak hogi az Atiam connumeratus Jobbagia, az Jobbagiakrol valo urbariummal megh bizonyttom [UszT 8/64. 74d] ✱ *szolgálatra ~. 1699:* Levén Lukács Ist(ván) es Peterék(ne)k ègy el bujdosott Biro Balas nevü jobbagjok ki is mostan latitalvan Kézdi szekben Felsö Torja(n) sem(mi) hasznát ne(m) véhettek mivel az szolgalatra nem akart sem(m)ikeppen redealni hanem az buidosásra adta magat Azert Lukacs Peter es Ist(van) Ur(am)ek Danfalvabol él budosott Biro Balas nevü Jobbagyokot Adák Nemz. Altorjaj Mohalcz Miklos Ur(amna)k [Szentmihály Cs; Borb. II] ✱ *vki hűségére ~. 1670:* Zrinyi uram iratott minden vármegyékre egy manifestum forma parancsolatot, melyben sub poena notae infidelitatis parancsolja, hogy az kik Rákóczihoz hajlottak vagy inhaereáltak, azok redeáljanak az ő felsége hűségére [TML V, 244 Újhely Pál Teleki Mihályhoz]. *1671:* Ezt-is fen tartván hogy ha a' Méltoságos Fejedelem Rákoczi György Uram ö Nága az fényes Portatol kegyelmet nyerhet, az ö Nága hüségére redealnom szabad legyen, a' Porta engedelméböl, ha ö Nága addig ez Nemes Ország ellen hostilitást nem mutat, és semmi úton módon meg-gátloja nem lészen, hogy a' fényes Portanak, engedelmesek lehessünk [CC 11]. *1704:* Ma reggel subscribálák az urak a pátenseket, akiket az őfelsége parancsolatjából ki kellett bocsátani a vármegyékre és székekre, kikben is sub verbo regio assecurálják öket, hogy valakik redeálnak az őfelsége hüségére, semmi bántódások nem lészen [WIN I, 231].

4. újból vmilyen állapotba jut; a reveni/a se întoarce la o stare anterioară; wieder in irgendeinen Zustand gelangen. *1757:* Guraszáda Határán(a)k olyan állapottya, és természete vagyon hogy ha minden esztendőb(en) munkás irtogatás által nem tisztogattatik, és nem tágasittatik erdőháton fekvénn szaporán a' Bokor fel vészi, és gyökeret vervénn maganak, az aeconomia folytatásra alkalmatlan allapottyára redeal [Guraszáda H; BK ad nro 144].

5. eláll vmi mellől; a renunţa la ceva; von einer Sache zurücktreten. *1663:* Rontja el immár ezentúl az ő nagyságokhoz való kötelességem, mely mellől, vagy élet vagy halál, bizony nem redeálok és valamint az előtti uraimat az mely igazsággal, hüséggel szolgáltam, hasonlóval szolgálom ö nagyságokat [TML II, 475 Teleki Mihály Gillány Gergelyhez]. *1664:* Instructióm mellől semmiben nem is redealok, hanem a szerint ágálom Nagyságod kegyelmes parancsolatját [TML III, 146–7 ua. a fej-hez].

redeálás vki mellé való visszatérés; revenire îngă cineva; zu jm zurückkehren. *1682:* Nem lehet reminyseg az Attrixnek feje melle valo redealasa felöl az Annyanakis bizonysag <te>tele szerint mostannis ne(m) tudatik hol vagyon [SzJk 168].

Szk: *vki hűségére való ~. 1663:* Az minthogy bizony soha ő nagyságátúl nem is idegenkedtem volna, ha sok gonosz akaróimnak practicájoktúl nem féltem volna, mely(re) most is adatott ok nekem, holott két helyrűl dissvadeáltatódott nekem az bemenetelem és nagyságok hűségére való redeálásom [TML II, 475 Teleki Mihály Gillány Gergelyhez]. *1664:* Az benne[a] levő németeknek, ha az ő felsége hűségére való redeáláshoz van kedvek, igéri ő felsége gratiáját, az mint hogy gratiájok ő felsége subscriptió(ja) alatt is meg van [TML III, 283 ua. a fej-hez. — [a]Székelyhíd várában].

redeálhat 1. visszaszállhat; a putea reveni/a i se putea cuveni cuiva; (Besitz) jm wieder zukommen können. *1677:* Ha mely joszágban Jus Regium löt volna-is valamikor, és annak Possessori decedalván, mások akar kik-is ollyan joszágot apprehendaltak volna, és ad Fiscum Regium nem redealhatott volna, harmincz két Esztendönek forgása alat, és annak a' joszágnak pacificum dominiumjában lehettenek volna, ez illyen modon valo idö töltéssel absolvaltatot a' Jus Regiumnak praetensioja alol, és ismét a' régi örökös haereditarium jusra redealt, s' azzal birattathatik subjaceallyon a' Jus Regiumnak [AC 150]. *1681:* Nicula nevű Jobbági, Zalogositott volt Nalaczi Istvan ur(amna)k egi szölött már jobbagira myert nem redealhat nem tudhatik; az D. Terestris jussa es haszna abalienaltathatik ezzel is [VhU 120]. *1781:* De az inctus meghalálozásával néhai édesattyának, Holló Damokosnak azután meghalálozott testvéreccsiről egyedül maradván a jószágba, mint fiúleány, a szerént nem redeálhat az actor Holló Simonnak az jószág, hanem marad az incta, Miklós Istvánné Holló Katalin kezébe [Taploca Cs; RSzF 231].

2. (korábbi helyzetébe) visszajuthat/kerülhet; a putea reveni (la o stare anterioară); (in frühere Lage) zurückkehren können. *1668:* ha szintén az vezértől jó válasz nem lenne is, az feljebb megírt keresztyének confederatiója is véghez menvén, Isten kegyelméből egymásnak succurrálhassanak, hogy az megromlott magyar haza még egyszer elébbi dücsőséges állapotjára redeálhasson [TML IV, 304 Pelei Ferenc Teleki Mihályhoz]. *1671:* Az magyarországi atyafiak dolga csudálatos, kirűl is coram plura. Én nem tudom, mint leszen dolgok; most azért ha akarna ő nagysága s az ország, úgy hiszem, segíthetnének nekik, de hogy in pristinum statum redeálhassanak, alig hiszem [TML V, 469 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

redeált 1. (korábbi urához) visszatért; care s-a întors (la stăpînul său feudal); (zum früheren Herrn) zurückgekehrt. *1677:* A' mely Jobbágy elébbi residentiájára magától viszsza mégyen, nem tartozik a' temporaneus Urának restituálni, hogy ha örökössége és hozzája valo competentiaja-is eléb valo, ha szintén kezesek volnának-is az ollyan redeált emberért, a' kezesek addig ne exequaltassanak, hanem a' praetendens, és a kezeseknek urai elsö következendö Székre contendállyanak, és finalis Deliberatiot vegyenek rola [AC 193]. *1740:* Az Dombon[a] Teleki Familiám földére redeált s vissza szállot, nehai ott valo Pallér Biránk Njégován Juan nagjob Házas fiainak ... U: Sz: Péteri Gondviselőnk adgjon mingjárt Török buzát Két vékát Arpát is Két vékát [TKhf. — [a]Meződomb K].

2. áttért/keresztelkedett; care a trecut la o altă religie; umgetauft. *1785:* A R Catholica Vallasrol hat héti fel járás utan Redealt Tót Jánosné Dobos Ilona öszve eskettetett R. Catholicus Pap által már jó darab idövel avertalt es mostis a' R. Catholica vallást tarto Butzi Mártonnal [Gyalu K; RAk].

redempció 1. haszonbérlet; arendare; Pacht. *1761:* Fundusok redemtioja a mely is áll abban, a midön valaki magáévá teszi, annak apprehensiojáért fizett egy pénz érő Taxáirt, tiz pénzt, és consequenter egy forint érő Taxáért tiz forintot, a minemű fundusok rèdentioja ad Annum 1760 importált Hf 112, 44 [Törcsvár F; BrÁLt Conscr. Dom. Törtsvár 111]. *1780:* melly Summa emergált ebből, hogy az vicinált Szölök el lévén a Kortsoma redemptiojáb(an) 8. ~ nyoltz Forintokban betsülve, ezt emptor Ur eö Kegyelme le tévén, és még superaddált 27 ~ huszonhét Vonás Forintokat Venditor eö Kegyelmek(ne)k [Zilah; Borb. II].

2. kiváltás; răscumpărare; Zurückkauf, Auslösung. *1764:* az irt atyafiak ezen portionak redemtiojára éppen elégtelenek, s kéntelenitettnek vérségeken kivűl akárkihez is folyamodni, hogy ezen portiotska régi örökös el idegenités alol valo ki szabaditásában jobban progrediálhassanak [Mv; DobLev. II/357. la]. *1774:* Motsrol 48. krajtzáris Méhek Redemtiójában ment [Mocs K; KS Conscr. 19]. *1789:* A Majoros Sertésse redemptiojában 2 Rfr 15 xr [Déva; Ks 95].

3. megváltás; compensație; Ablösung. *1820:* a Falusbiró' Szólgálata' redemptiojában, egy egy napot szoktunk szolgálni [Báld K; BLt 6].

redempcionális haszonbérleti szerződés; contract de arendare; Pachtvertrag. *1844:* A Szőllősi házáról valo redemtionalis in H. F 32—1772 [Ne/Nagylak AF; DobLev. V/1249].

redemptibilitás megválthatóság; posibilitate de răscumpărare; Auslösungsgelegenheit. *1742:* Egy Hamar Farkas nevü Jobbágy fitzkaja az Ur Atyám Vr(am) ö Naga(na)k fogva esett vala ... azert hogy ket lovak talaltattak a kezin ... azon lovakot senki meg sem törvényezte, annál inkább el nem eskütte mégis ludicialiter azzal aggravaltatott hogy a homlokára akaszto fa süttessek irredemptibiliter, Instáltam és kértem a Nemes Kézdi sedriát hogy változtassa azt az irredemptibilitást redemptibilitásra ne kénszerittessék az a ki soha nem lopott ollyan czégéres rút belyeget viselni [ApLt 2 Apor József Hsz rendeihez].

redes sovány; slab; schwach. **Hn.** *1706:* az Kecske kutnáll az Redes szőllők felöl [Ne; EHA]. *1739:* Nagy Rédes [Ne; EHA]. *1744:* az Felsö Rédesben az oldal gyepje mellett (szö) [Ne; EHA]. *1765:* a Rhedes (szö) [Ne; EHA].

redigál 1. meg/összeszerkeszt; a redacta/redija; verfassen. *1677:* Noha a' Törvénynek processusirol valo Constitutiok az idöknek külömb külömb változásihoz képest, sok rendben varialtattanak, de ebből valo abususokat és inconvenientiakat következhetni látván az Ország, az ackori Fejedelem és Statusok tetczésekböl, in anno 1619. minémü processusokat, az ackori idönek állapottyához képest, a' Causansoknak jobbaknak s' hasznossabbaknak itiltek lenni,

egy corpusban redigalták [AC 177]. *1690:* Nemzetes Sarosi Janos uram eö kglme Olyan valasszal bocsatvan Leszai Istvan ur(ama)t hozank hogy ha mi bantodasink az eo kglme jobbagj miat volnanak azokat bizanyas punctumaiban redigalvan, ha miket eö kglme illendönek itelne meg orvaslana, A melyeket penig meg nem orvasalhatna Törvenyre bocsatana [Fog.; Szád. Boér Thamas es Peterek Postulatumi].

2. összeállít; a alcătui/compune/întocmi; zusammenstellen. *1685:* Mind lucrumat mind restantiakat computalvan es redigalvan ad Tall: Imper. ugjan Fő Perceptor Ugron Ferenc Uram kezevel Tall. Imper 4292 3/4 [Fog.; Törzs]. *1710 k.:* Nagy secretuma volt Keresztúri Pálnak etiam in majoribus disciplinis tradensis ez: hogy valamit lehetett, mind in quaestiones et responsiones redigált, és a quaestiót láttuk az írásban, a responsiót bétakartuk papiroskával, melyet kezünkkel alá s fel vontunk, mint szintén a vocabulák tanulásában [BÖn. 538]. *1713/1750 k.:* ha hol Pium Legatumok volta(na)k s vagy(na)k ugy adosságok[a] is hol s kinel volta(na)k s vagynak, es talám latital(na)k szorgalmatossan investigallyak et in bonum ordinem redigallyak, es az affélek(ne)k interessibűl restauraltassa(na)k az afféle ruinák [RGyLt A. 12. — [a]Értsd: követelések].

3. rávezet; a învăţa/îndruma; hinführen, lehren. *1766:* A szegény Berki László is megholt. Ez olyan hegedűs volt, hogy hozzáfogható ezelőtt 30 esztendővel nem volt. Ugyan ő redigálta az erdélyi cigány muzsikásokat arra a fogásra, melyen most muzsikálnak [RettE 204].

redigáltathatik megszerveztethetik; a putea fi organizat; organisiert werden können. *1757:* Sombori János Vr(am) keresztenyi kötelességit s atyafiságos igaz szeretetit is contestalni kivánván, hogy mind maga Sigmond vr(am), mind pedig háza népe élete modja in bonum ordinem redigáltathassék, gyermekeiis keresztyéni tudományb(an) neveltethessenek, a' Rakosi kilentz populata Sessioért ... adá által Tit. Sombori János Ur(am) Sombori Sigmond Vr(amna)k Borzován három populata sessiot [Kisesküllő K; Somb. I].

redigáltatik 1. megszerkesztetik; a fi redactat/redijat; verfaßt werden. *1662:* Melly békesség condítiói s a bécsi pacificátió s annak punctumai mint confirmáltattak azután 1608- és 1609-ben közönséges országgyűlésben, megtetszenek azon esztendőbéli articulusokból, mellyek ab anno 1649. egy corpusba redigáltatván, Patakon is utóbb kinyomattak volt [SKr 86]. *1737:* ezenn Rehabealando Rétekről való Literalék, a Protocollumokból és egjébűnnenis, egjb(e) kerestessenek és in bonum ordinem redigaltassanak [Dés; Jk 468b].

2. összeíratik; a fi recenzat/înregistrat; konskribieren. *1779:* Már most hogy leomlott egy része[a], nem tudják, mihez fogjanak, mert azt is bizonyosan beszélik, hogy minden rendbeli papok elegyesleg ad certum gradum et numerum fognak redigáltatni s úgy beszélik, hogy a quadragesimalis bőjti napok tolláltattak [RettE 406. — [a]A Gyerőffi-háznak].

redimáció megváltás; (sumă de) răscumpărare; Auslösung. *1774:* Emberek Taxájából, és Szolgálot Redimatiojából, ugy Karátson adójából ... Hajokról, Révekről Hidak vámjaibol mi gyülhetett Pálinka Főző Házakbol, Fogadokbol s kortsomákrol mennyi jöhetett bé? [KS gub. vk].

redimál 1. meg/visszavált; a răscumpăra (un bun imobil); zurückkaufen, auslösen. *1643:* ha mi, azokhoz[a] valo eöreöksegeket vagy pertinentiakat maga industriaiaval es költsegevel Veres Istvan Ur(am) vagy successori medio tempore azon Joszaghoz reducalnanak idegen kéztűl azokra expendalt keoltsegetis tartozzanak az capitalis summaval eggyüt refundalni ha kik redimalnak [Doboka; JHb III/70. — [a]A zálogos falukhoz]. *1651:* Nyluan lehet kegyelmeteknel minemw sok bajal es wgyel faratsaggal keoltséggel Kegyelmes Vrunk annuentiajabol idegentól mint redimalta(m) az Hidutszai hazat felesege(m) versege uta(n), de Szeöreös Andras vra(m) niughatatla(n) elmejenek ductussat keöuetue(n) Dioszégy Kis Anna kepebe(n) minemw protestatiot, es haza eppittese elle(n) ualo contradictiot exhibealt, mind kisseb uèr képeben, holot peníg az kisseb uer jussat tempore diuisionis az eósröl szállot haz(na)k aproprialasaval el uete [Kv; TJk X/2. 142]. *1654:* mindeneknek eleotte Csepregi Mihaly my eleottunk proponalia az Diuisionak edigh valo halaztásá az Hidutczay Agoston Peter házának elidegenitese volt az oka en Csepregi Mihaly sok keoltsegemel faratsagomal es nagy summaval redimaltam idegentol az Hidutczay hazat [Kv; RDL I. 142]. *1677:* ha holot pedig Bojer 'Sigmond Ur(am) idegenektűl ezen Fundushoz valo földeket ki valtat volna, penzet le teven Sarasi Janos ura(m), az miben redimalta, Tartozek Bojer Sigmond Ura(m) Remitalni és penzet fel veni [F; Szád.]. *1749:* második Sessio ... ezt is az öreg Tordai egy Josika Ur(na)k zálogositotta volt, Miske Imreh Ur(am) onnét redimalta [Berkes TA; DobLev. I/236. 17a Szász Silip (50) jb vall.]. *1768:* Vass György Ur(am) Attyafiának Köblös Sámuel Vr(am)n(a)k katonasági Tisztségben lejendő promotioja véget Nemes Fejér V(á)r(me)gyéb(en) találtato possessionaria portiojit és Joszágit e(gy)gy néhány ezer Forintokon redimálván, rész szerint pedig vévén, Szűkségképpen némelyeket azokbol ... örökösönis abalienalni kenszeritetnék [Ne; i.h. II/403]. *1783:* A pedig, hogy örökös Vásár vagjon némely Belső Epületekről, vagy külső appertinentiákrolis, több Just a Jobbagjnak nem ád s többel nem is élt soha hanem azzal, hogy mivel az Epületekhez pénzével jutott az afféle vásáros Jobbágy, azt pénzen másnak el is adhatta Egy szóval azt redimálta az afféle örökös Vasárral, hogj az Uraság ötet maga Lako hellyéből más Joszágba ne translocálja [Torockó; Thor. XX/5. 53–4].

2. (tömlöcből) kivált, büntetéstől megvált vkit; a scăpa pe cineva din închisoare/de ceva (plătind suma de răscumpărare); (aus dem Gefängnis) auslösen. *1698:* Kovacs Jancsi Czigannak kezenel kaptak a' maga ellopotta (!) lovat Pap Gabor Orszag torvénye szerint reais eskűtt es appropialta; de minthogy a Praefigalt terminusra rea ne(m) jött s nem exequaltatta, ezzel neminemű keppen vele accordalni lattatik; tetszett azert a' Törvenynek ha hodie per totum rea nem jűn es heted magaval rea ne(m) eskűszik ha nem redimallya a' fel füle vagattassek el [Dés; Jk 267b].

Szk: *haláltól ~.* *1714:* (A jobbágyot) haláltól redimalta az Szebeni Tömleczbűl [Fejér m.; Told. 2].

3. (dézmát/kötelező szolgáltatást) pénzen megvált; a plăti suma de răscumpărare (pentru diferite dări şi obligaţii stăpînului feudal); (Verpflichtungen/Frondienste) mit Geld auslösen. *1681:* Azo(n) Erdő hatiak semmi nemű Mezei vetemenjekbol dezmaval nem tartoznak; hanem Juhoknak, Disznajok(na)k, meheknek Tizedet adgiák, ha Tizre nem telik, per den. 4 redimallyak | Valaholott az Erdő háti határon, Hunyad várahoz valo makkos Erdö talaltatik, makk termesnek idejen minden oda hajtott tiz disznobul egyet tartoznak dézmáb(an) adni; ā kibül Tized nem esik husz

husz pinzel redimallya, à kieből penig tized esik, ã Tizeden alol az mi marad per den 4 redimallyak [Vh; VhU 65, 202]. *1740:* a' Makkon hízott sertés infra decimáját penig 8–8 pénzel váltják meg ha jó kövér, ha pedig fél-húsban vagyon négj negj pénzel redimállyák [Kőrösfő K; BfN]. *1743:* az Grohotiak A Gabonának Dézmáját redimallyák minden Esztendőben Urbarium Szerént Rf 2 xr 30 [H; Ks 62/6]. *1750:* Szabados Puskasok leven ezek is hat ökörig inclusive Szoktak vono ökrököt redimalni Rf 4 cr 40. akar mennyi ökrök legyen azonkivül semmit nem p(rae)stalnak [Kozolya H; Ks 94/XXVIII]. *1762:* Vallyebrad Hetenként volo marhával Levö szolgálattyakat redimályák Rft. 70 [Déva; Ks 76. IX. 12]. *1768:* ezen Falu határán teremhető gabonábol a dézmát ki szokták adni, vgy szintén juhokboly minden Tizből egyet, anyira pedíg ki nem telvén őtt bárányos jutol egy bárányt, azon fejűl pedig tizig minden bárányos juhat 4., meddűt 2 denarokkal redimálnak [Mezőmadaras MT; Ks 74/55 Conscr. 70]. *1774:* jöt Pénz három Rf. és 6 xr. akkoris égy Sustákjával redimálván Égy egy Juhot [Tálasfva/Mocs K; KS Conscr.]. *1787:* Minden Gazda Ember tartozik egy harangozo kenyérrel és egy Tsirkével ha Estvénként harangoz a kis harangal, mint szokták nevezni takaradzot, a kinek nintsen redimallya a kenyeret négy Poltrával [Ördöngösfüzes SzD; SzConscr.].

4. megfizet/térít; a plăti/achita (o anumită sumă pentru ceva); bezahlen, ablösen. *1750:* a' Magnasokon kivűl ha az Házasulando személyek két külőmbőző Eklésiákban vagynak, mind a' kettőben Publicaltassanak A' kik pediglen ezt redimalni és magokat Publicatio nélkül Copulaltatni akarják, azok fizessenek egy öreg Tallért [Gyalu K; RAk IVb] | végezte a' Venerabile Consistorium, hogy ezután a' kik Publicatio nélkül akarják magokot copuláltatni, a' Publicációt redimálják egy aranyjal [Kv; SRE 183]. *1756:* a' mult esztendőben rendeltetvén ã Piaczon a' Dévai Bulgarusok(na)k is aproság Portekacskájok ki árulására is különös helly, redimallyák aztot Rf 6 [Déva; Ks 101]. *1779:* A gubernátor úr indul Bécsbe, udvarhoz hívattatik. Azt mondják, hogy a császár őfelségének az <a> szándéka hogy a status equestris három részre classificáltassék s mindenik a maga rendi szerint obveniálandó gradusát, melynek lészen valami jele és különböztetése, bizonyos summa pénzzel redimálja minden esztendőben [RettE 399]. *1816:* Kortsomárlás a' Szász helyeken sehon sem szabad az Uraságnak, mivel a' Szent Márton adoját azért szokták adni hogy az Kortsomát redimálják [Hr 9/15].

5. *~ja magát* (büntetéstől) megváltja magát; a plăti suma de răscumpărare (pentru a fi scutit de executarea unei pedepse); sich von Strafe auslösen. *1700:* Deliberatum. Minthogy az exhibitakbol mind a' Parte A. Laszlo Janosne Birta Ersebetth reszeről mint a' parte Inctae Dosa Mihalyne Regeni Sophia reszeről vilagossan constal hogy edgyik a' masikat ocsmány es emberseges embereket irtoztato es botrankoztato diffamatiokkal mocskolta s diffamalta: tettzet a' Törviny(ne)k mind ketten masok peldajara a piaczi kalodaba(n) tetessenek es estig ott pironkodgyanak vagy 12 forintal redimallyak magokat egy mast kővessek meg [Dés; Jk 310a]. *1740:* Noha, a' Tktes Nms Tanácsn(a)k olly Deliberatuma vala Bedő Mihály ellen, hogy ha fizethet pénzűl, deponállya a' flor. Hung. 35 de minthogj tehettsége nincsen, pénzűl magát redimálni a' jövő szombaton, a' Piaczon, meg-pálczáztatván bocsattassek békével, olly Conditioval, hogj Reversálist adjon arról, hogy többször egj becsűlletes embert sem mocskol, és semmi kárt nem tészen s tétet senkinek ezen Deliberatum effectualtatásáért [Dés; Jk 529–30].

redimálhat meg/visszaválthat; a putea răscumpăra (un bun imobil); zurückkaufen können. *1648:* valamit Mikola Sigmond Vr(am), es az Aszony eö Naga az Város, és Joszagban epittene, azt ... Josika Vr(am), vagy posteritassi, az Mikola Sigmond Vr(am) declaralt posteritassinak be teúen, redimalhassak azon Mikola Sigmond Vram posteritassys, tartozzanak az summat leúalni, es az Joszagot remittalny [O.fenes K; JHbK XLIX/32]. *1659:* kénálá ... egy Lonkafalua[a] néueö faluczkaúal hogy zalagosul venne kezehez egy ideigh, bizonyos sum(m)a penzigh, meddig az Ur redimalhatna [Dés; Ks 32. — [a]Talán SzD-ban]. *1666:* azon Onok nevü Falutskat meltoztassék keglsen én nékem adni, hogy örökös joszágát Feleségemnek ... penzemmelis toldva(n), redimalhassam [JHbK XXIV/24 Mikola Zsigmond foly.]. *1679/1681:* Ket Szaz forinton valtana ki ő kglme az négy Szaz forintban inscribalt őrökséget ha mi fa épűletet teszen ő kglme, vagy Posteritassi, hogy cum aestimatione redimalhassam En es Posteritassim, annak annualok [VhU 457 Thökölyi Imre vál.]. *1731:* Marsinán Simujon adá Gáborffi István Vramnak szőlőjét zállogban 20 M. forintokban, his conditionibus hogy maga és nem másoktol kölcsönvett pénzel redimálhassa a szőllőt, mindenkor szüret után az 20 forintot Marsinán Simmyon tartozzék refundálni [Abosfva KK; JHb XXVII/38]. *1785:* a betsünek idején azt adatta a káros elönkb(en) hogy ha el betsült Joszágunkat ad 15-denam redimálhattyuk tehát remittalja, en pedig azon summát joval a 15 nap elott meg vittem, de nem akarta elvenni azt mondván, hogy magát tartya azon szánto földhöz [Török Bertalan gyűjt. Vizaknai Kontz József lev.].

redimált meg/visszaváltott; răscumpărat; zurückgekauft. *1790:* ennekelötte mintegy 38 esztendőkkel léven a' Havadtői Communitasnak egy Köz réttye a' több Commune Terrenumok között melly rétet el kerülhetetlen szükségéből kényszerittetvén el-adott volt a betsületes falu annakutánna ... egy darab közönséges Erdönek a' faját adta vólt el hogy abbol pénz szerezvén az el-adott rétet redimálhassa de annakutanna a' Havad-tői Possessorat(us) azért hogy az el adott Erdő közönséges lett vólna a' redimált rétet a falutol el-vette és birodalmából egészszen turbálta [MMatr. 145–6]. *1844:* Várhellyi örökség után redimált földökröl valo Levél [Ne/Nagylak AF; DobLev. V/1249].

redimáltathatik visszaváltathatik; a putea fi răscumpărat; ausgelöst werden können. *1677:* Fiscale bonumok Possessorinak érdemességek visgálása, penes Principes et Consiliarios s Ily joszágok, proventusok redimáltathassanak [AC 256]. *1716:* Mind ezeket adom Zalogban oly Conditioval hogy a data praesentiu(m) intra unius Anni Revolutionem sem maga(m), sem successori(m) ne redimalhassak az ki valtasnak ideje légyen karacsontol fogva Pünkestig az Esztendönek mas resziben ne redimaltathassek, de egy Esztendönek el telese utan valamikor szerit tehettyük az penznek, tartozza(na)k Antos György ur(am) ö kglme magok penzeket levalni es az impignoralt Bonumokat kezekböl kibocsatoni [Hari AF; DobLev. I/90].

redimáltatik 1. meg/visszaváltatik; a fi răscumpărat; zurückgekauft werden. *1726:* El látvan az eddig efele egjenet-

lenségekbűl kővetkezett Sok inconvenientiakott Authoralljuk Csulai Pál Vramat ő Kglmet akar mellyik Atyafinak Joszagat (:ha refractariuskodnek:) foglalni, azt ha nem redimaltatnek intra Octavum a kőlcseg(ne)k depositiojaval s ő kglme kezehez való administratiojaval annak a ki ezt a kőlcseget deponalna altal adni s el adni [Kv; JHb XLII/123].

2. (dézsma/kötelező szolgáltatás) megváltatik; a fi plătit suma de răscumpărare (pentru diferite dări şi obligaţii); (Verpflichtungen/Frondienste) ausgelöst werden. *1677:* Minthogy a' mely helyekben Arendának adásával redimaltatik is Fiscustol a' Dézma, még-is az ollyan helyeken a' bárány Dézma Fiscus számára exigaltatik: annál inkáb illendő, hogy az egész Szászságon (mely a' Fiscusnak peculiuma) a' bárány Dézma, Fiscus számára exigalssék (!), Besztercze vidékén és Barczaságon kivűl; mivel ők nem a' magok, hanem inkáb az Havasalföldi határon tarthatnak juhokat [AC 52]. *1681:* Tizedet exigallyanak[a], ha tizre nem telik per den. 20 redimaltassek az földes Úr jo akarattyáigh determinaltatott; hogy az Joszagh disznajabol Tized. valtoja penig den. 4 légyen [VhU 65. — [a]A makkoltatásra hajtott disznókból]. *1701:* Ha mi portiott kelletik a D(omi)nus emptor(na)k érettek Contribualni redimaltassék és refundaltassék a venditorokan vagj jobbágjin exigálhassák az emptorok vagy posteritássok [Déva; JHb XXXVII/23]. *1735:* Decima tartoznak Mehből, Jubol, Baranybol a tizediket ki adni; ha penig a Méh a tizet nem úti, redimáltatik, denar. 2 egj kosár, a Juhok, és Bárányak, még eddig nem practizaltatott, hogy mikeppen redimaltassanak [Mezősztjakab TA; JHb X/19. 22–3].

3. (büntetés) meg/átváltatik; a fi schimbat/mutat (o pedeapsă); (Strafe) umgeändert werden. *1751:* teczet a Judiciumnak, hogy Sztrencz Mihaila azon földecskét birhassa és a J. nyakosságáért, azon Szegénj őrőg Pap meg motskolásáértis poenam fl. h. 12 incurálni Ezen Deliberatumban Itéltetet poena redimaltatott 25 forára ütött páltza ütésékkel [H; Ks 62/5].

redimens ki/megváltó; care răscumpără ceva; auslösend. **Szk:** ~ *fél. 1653:* Ha mit Bánffy Sigmond vram eő kglme azon megh irt házon epittetni fogna száz forintig valot azt az megh valtas idejen megh bőczűltessek, ahoz ertő mester emberekkel, mit irendő lejend es annak arratis az redimens fel elsőben deponalni tartozzek [Gyf; Told. 1a].

redintegrál 1. (vki becsületét) helyreállítja; a restabili (buna reputaţie a cuiva); (js Ehre) wiederherstellen. *1648:* Benkeo Balint contra honorem dignitatúque Magistratus Becsűletes Feő Bira(n)k Kovaczi Gaspar Urúnkat, ez haza(na)k s varos(na)k Birajat illien szokkal diffamalta: hogy hamis aztis mondotta, hogy Eb. An(na)k okaert megh kevanniuk hogy szauait comproballia Alioquin ã jure azt kivanniuk hogi nyelue kj vagattaszek, ha hol penigh az teorueni azt ne(m) dijudicalna, kevanniuk hogy in foro publico reclamallia szauait Feo Biro Uram(na)k ugy magistratusnak becziwletit redintegrallia [Kv; TJk VIII/4. 325].

2. megújít; a reînnoi; erneuern. *1756:* az Dévai határra tavaszi és őszi legeltetésre bé fogadott Juhokból obvenialó beneficiumot a' Városiak magok Számokra Szokták volt venni, az után pedig az Inspectoratus aztot ã mostani Dnis Terrestrisnek redintegralta [Déva; Ks 101].

redintegráltatik helyre/visszaállíttatik; a fi restabilit; zurückgegeben werden. *1748:* az Dominus Terrestrisek Jussa certo certius cum poena potentiae restitualtatnek s redintegraltatnék cum omni pleno Jure Dominy [T; Ks 7. XV 31].

reditus jövedelem, bevétel; venit; Einkommen. *1693:* A Relicta pedig Ura neve viseleseig, edgyik hazban benne lakhatik A masikot pedig berben adhattyak, melynekis Reditussa, az harom Gyermek szamara forditassek [Ne; DobLev. I/38. 6b]. *1746:* Makffalván a Kortsamárlás rendit Esztendőnként harom rendben esendő Sokadalmi Reditusakor limitalnok [Mv; DLev. 5]. *1757:* Ha mind kezibe lett volnais az a Jószág a mit ma bir, ugyis lehetne ẽ olly reditussa hogy abbol annyit acquirálhatott volna [Fráta K; Ks 101 Cserei György lev.].

reditusocska jövedelmecske, bevételecske; venit modest; kleines Einkommen. *1733:* Malom vagjon a Berekb(en) a Dobokai Patakonn két kövű mikor szárazság nintsen, akkor vagjon reditusocskája, de ha az vagyon mint a Njáronnis nem forog és oljkor semmi proventus nem redundál belöle [Doboka; DHn 11]. *1737:* Mint hogj l(ste)n ő Sz: Felsége kglmességéből szintén el-kőzelget az az idő, mellyb(en) a Nms Város Privilégium szerint való Három Hónapi Kortsomája bé állyon a meg-iható Dési borok szedettessenek bé a kortsomákra mas felével 1:/:1 m. forinton(n) Borbirák atyánkfiai ez után(n) ne expendállyanak a borok(na)k kortsomákra való vecturáztatásokért; hanem minden betsűlletes atyánkfiai magok vecturáztassák boraikat a kortsmákra; ha ki pedig maga nem vecturáztathatná, valamelly rationabilis ok miatt, tehát mikor borok árrát bé fizetik Borbirák atyánkfiai, akkor az ollyan magok borokat nem vecturázott betsűlletes atyánkfiai, a vecturáért remittállyanak 12:/:12 hogj ezen reditusotskával is augeáltathassék Nms Városunk Proventussa [Dés, Jk 476].

redős ráncos; ridat, cu riduri; runzelig, faltig. *1846:* Reizmann Adolf kevéssé redős homloka [DLt 734 nyomt. kl].

redukál 1. (szökött jobbágyot) visszavisz/vezet; a reduce (un iobag fugar); (den flüchtenden Leibeigenen) zurückbringen. *1640:* ugj mint el buydosott Jobbagiat, s ugy reducala Uaslabba [Vasláb Cs; EHA]. *1656:* Manyikon lako Halasz Janos nevű jobbagyom szoköt el földemröl. Ment Zabolai Istvân Uram hazahoz ki akkor Arpaston lakot Kerettem az kezesek altal kezhez, de nem atta, az en jobbagiom mostis oda vagyon. Azert vagy reducallja, vagy ha nem annak orszag törvenye szerent valo poenajan convincaltassek [SzJk 79]. *1666:* Az fugitivus Jobbagiokot Eö kgmek Eggiüt reducalliak, ha pedigh eő kgmek keőzzül, Akar mellikjs hol mit Es kjt reducalna, keőltesit az masik fel refundallia, resze Szerent, Es ha Indiuisus volt az Jobbagy, Eö kgmek diuidalliák aequaliter [Altorja Hsz; Borb. I]. *1679:* Balas Jakab és Balas One' ha ... el szöknék az kezesek akarmi nével nevezendö szabad es szabadtalan helyeken mégh fogatvan ... reducálni tartozzanak, mely kezesék hogy ha modo aliquali nem reducálhatnak vágy reducálni nem akárnák tehat ... az specificalt kezeseken az mégh nevezét 40/40 magyari forintokat cum duplo exequaltassak és exequaltathassak [Mánya SzD/Dés; Ks 9. XXX]. *1705:* mely Gábor Jánost adott vólt el Szegény Néhay Mihálcz Pál öcsém, ugy reducáltam [Altorja Hsz; Borb. II Alsó Torjay Mihálcz Miklos senior test. a Nic. Márton scho-

lae magister pp kezével]. *1717:* tartozzék az meg irt kezes Sokszor fen forgatt Váradi Mártont intra quindenam Sistalni, es Dominiuma alá reducálni, kiket is ha nem reducalna, vagj reducalni nem akarna vagj nem reducalhatna tehát a' kezesen Száz Rhenes forintokat exequaltassa s exequaltathassa [Kv; Ks 89]. *1742:* ez ide alább irt Elekesi lakosok önként ... valalának magokra kezességett Gáta Jákóbért és Todorért, a kiket Szanto Mihály Ur(am) ö kglme Maros Ludasrol reducalt [Elekes AF; DobLev. I/198]. *1783:* Bocska Gligort ... Szamosfalvárol az Iklodi Tiszt reducalván egy elöszer Ujfalub(an) beszállitotta, onnan Bocska Gligor választása Szerént ide Fodorházára által telepedvén mind holtáiglan Jobbágyképpen Szolgálta eö nagysága Mlgs Praedecessorait [M.fodorháza K; Eszt-Mk].

2. (feleséget) maga mellé visszavisz; a readuce (soția); (die Ehefrau) zu sich zurückbringen. *1683:* az Aszony oka az hütetlenseg(ne)k, nem levén remenysegeis hogy együt lakhassanak akar menyiszer reducallya. Per hoc tetzet hogy az artatlant az hütetlentül diuortiallyiuk. Tovab ne periclitaltassuk et ad secunda vota admittalljuk [SzJk 194].

3. visszavált; a răscumpăra; auslösen. *1643:* ha mi, azokhoz[a] valo eöreöksegeket vagy pertinentiakat maga industriaiaval es költsegevel Veres Istvan Ur(am) vagy successori medio tempore azon Joszaghoz reducalnanak idegen kéztül azokra expendalt keoltsegetis tartozzanak az capitalis summaval eggyüt refundalni ha kik redimalnak [Doboka; JHb III/70. — [a]Ti. a zálogos falukhoz]. *1650:* Dersen, Olah kekesen, kekes nyarlon es Romlotton levö tellyes resz portioim kiket Kolosuari hoszu Sophia posteritasitul reducalta(m) es redimaltam volt [Kv; JHb III/7] | Bizonyitsa az J hogy idegentöl penzen reducalta az eorökséget, az A(ctri)x Annia adta volna el Sombocretinak [UszT 6b]. *1688:* vadnak még ollyan földekis, és széna füvek, az kiket ö Kglme Hütös Társával Nagj Margit Aszonyal reducalt innend a' monnand [Uzon Hsz; BLt]. *1712/1781:* Tekintetes Nagyságos Branyitskai Josika Imre Uram minde ügyes bajos dolgainkban oltalmazta Jószáginkot ugy hogy nem mondhattyuk hogy mind ez mái napig, Jószágunkból egy talpalatni is el idegenedett vólna, söt rehabealni, és reducalni igyekezett mely mia nem kevés ellensége is szaparodott [Algyógy H; JHb LXXI/3. 459]. *1719:* Ezken Istvan joszagat vettem meg Örökósón, meljik(ne)k onussa Contractusombol ki fog tedczeni. ehez vagjon az Kapolna felöl valo mezöben harom darab föld meljet reducaltam a joszághoz mastul [Imecsfva Hsz; Borb. I]. *1744:* A Zágoni Határon vagyon egy föld, mellyért Bartok Uram szék maradcsagaban négy forintokat tött le s ugy reducalta [Feldoboly Hsz; DobLev. I/211]. *1773:* szánto földeinket Néhai édes Atya(n)k el tikozolta meg sok vagyon mellyeket nem reducaltunk ezek(ne)k Catalogussát le irom [Hsz; BLev.].

4. csökkent; a reduce/scădea; mindern. *1711:* Onnan Bécsben a maga residentiájában jöve[a] nagy pompával, ahol is Jósef császár udvarát egészlen reformálá, a ministereket amoveálá, a sok ezer cameralistákot kevesebb számra reducálá, a musikásokot, számtalan vadászokot, sok comediajátszókot azoknak mind búcsút ada [CsH 462. — [a]III. Károly]. *1782:* ö Felsége maga Birodalmaban égy néhány ezer Pensionistaknak járni szokot fizetéseket egészen meg vonta, s a' mellett Papokat, Klastromokat reducalt [SLt XL Ágoston Márton Suki Jánoshoz]. *1800:* minthogy a fel hagyott és sok esztendök alatis bé nem romolhato Torku Bányát nem mivelhetesiböl Tarsaságunknak a Vas köre nézt nevezetes kára vagyon, méltoztatnak és méltoztatnanak Nagyságtok Közönségesen, az illyen forma Bányák fel foghatása iránt az Esztendök számát Kevesebre reducalni [Torockó; TLev. 9/31].

5. átszámít; a calcula/socoti într-o altă unitate de măsură; umrechnen. *1794:* e' szerint fel-mért Kőfalakat quadrát, vagy négy szegü ölökre reducalván tésznek mind öszve 189 quadrat ölöt [Szentbenedek SzD; Ks 68. 49. 41].

redukálandó visszavivendö (szökött jobbágy); (iobag fugar) care urmează să fie readus; zurückzubringend (flüchtender Leibeigener). *1712:* Biro Samuel Uramis ... cserében ada az Falu Nagjlak teriben egj puszta fundust, hová mostan Arannyas szekröl reducálandó egy fugitivus Jobbágját akarná Boër Samuel Ur(am) telepitteni [Nagylak AF; DobLev. I/76].

redukálás (szökött jobbágy) visszavitele; readucere (a unui iobag fugar); Zurückbringen (flüchtenden Leibeigenen). *1673:* Mindenek felett pedig, az fugitivus Jobbagjoknak reducalásában, azokrol valo Inquisitiokba(n) s, fel kereseseben szorgalmatoskodgiék[a] [Szászerked K; LLt Lázár István lev. — [a]Jenei Pál tt]. *1677:* Jobbágy kérés, reducalás, holdolt helyekre nem extendáltathatik [AC 260].

redukálhat 1. (szökött jobbágyot) visszavihet; a putea readuce (un iobag fugar); (den flüchtenden Leibeigenen) zurückbringen können. *1650:* Akar mi vton es modon el idegenedet es el zallittot, szeöktetet, es szeökeöt Jobbagitis, Czakani Geörgi(ne)k Kendi Janos Vram reducalhasson, reducalvan az plenipotentia virtussaual fele leglen Kendi Janos Vrame es ket Agh maradekie [Kelementelke MT; Ks 19/IV 4]. *1668:* Mivel Recsei Boër Sigmond Vr(am) Désanyba(n) lako Raduly Vladhoz valo jussát Praetensiojat világossa(n) és eléghsegesse(n) dócéallja Teczczik az eo Nga Szekinek mint saját Jobbágyát reducalhassa s birja pacifice [Fog.; Szád.]. *1677:* A' Mely Jobbágyok Földes Urok engedelme nélkül Zászlók alá mennek, avagy akarmi egyéb helyekre-is; feleségek hon maradván; miglen urokat legitimo modo Földes Urok nem reducalhattyák, állapotytyok szerint valo szolgálatot, és egyéb tereh viselést supportállyanak [AC 105]. *1684:* Jovon Mihalj nevü örökös jobbagy ... Ha mire valo gondolatjabol el találna szökni s bujdosni, tehát az kezesek admonealtatva(n) tizenötöd napra tartozzanak reducalni kik ha nem reducálhatnák, vagy reducalni sem akarnak az meg irt kezesek(ne)k akarhun lévö jovokbol akar mely üdöben is az meg irt negyven negyven forintokot exeqvalhassak [Ks 67. 46. 24a Csíkszéki Delnej Csato Janos keze írása]. *1702/1798:* mikoron ezzelis[a] mint meg keményült nyaku és Vakmerö Embereket nehezen reducalhattak, meg érdemlettük volna közönségesen, hogy példás büntetésünköt el vettük volna [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 320. — [a]Ti. a militáris exekúcióval]. *1742:* Ha pediglen az Mihálcz Miklos Uram, vagy ö kglme Posteritássi kezek alóll aufugiálnának, és más ember keze alá allanának az Országban, vagy akár mi modon laknának más helyt ez országban, ö kglme vagy Posteritássi, mint ollyan fugitivus jobbágyit vigore p(rae)sentiu(m) Litterar(um) nostrar(um) akár kik kezek alóll, és akár mi nével nevezendö hellyekröl reducálhassák, vagy reducáltathassak minden törvény nélkül [Altorja Hsz; Borb. I. Márton Miklós deák keze írása]. *1755:* Drágány János ...

mint örökös Jobbágy ha aufugialna ... akar holott el foghassa, es fogatthassa, s mint örökös Jobbágjat reducalhassa, ha pedig az oláh országra transfugialna, ott is az meg irt negjven forintokot meg fizetni tartozzek [DobLev. I/265. 2a].

2. visszaválthat; a putea răscumpăra; auslösen können. *1650/1667:* A Zágoni jószágbol ... ha mi oszlás szerént jut Csákány György részében, másnak ne adhassa semmi uton, modon, es p(rae)textus alatt hanem az Plenipotentia virtusával Kendi János vram vehesse kezéhez zálagos joszághiis, örökségeiis akarhol lévők, es akarmi nével neveztettek Csákány Györgynek az kik másnál volnának, reducálhassa Kendi Janos Vr(am) mind perrel és pénzel [Kelementelke MT; Ks NN 25]. *1719:* Gelenczén léven tőb földem es vet jószágom melyeknek vicinussát nem tudván a Joszághoz reducalhassák [Imecsfva Hsz; Borb. I]. *1743/1789:* Szutsákban vagyon ègy kevés Portio másnál lévén Zálogban jutott Csáky Borbára Aszszony eö Nagyságának hogy maga számára reducalhassa [Kv; JHb VI/35].

redukált visszavitt/vezetett (szökött jobbágy); (iobag fugar) care a fost readus; zurückgebracht (flüchtender Leibeigener). *1728:* Dioszegi Mihalj Atyank fia eö kglme Industriaja által reducalt Jobbagjok(na)k Incaptivaltatásokra Kezesseg alá valo vettetések végett Exmittaltattak[a] Atyankfiai eö Kglmek [Dés; Jk 377b. — [a]Köv. a nevek fels.]. *1782:* Bocska Gligorrol miolta fel tseperedtem mindenkor kőz hallomassal azt hallottam hogy az Mlgos Urak(na)k Szökött állapottyábol ide Fodorházára redukált Jobbágy volt [M.fodorháza K; Eszt-Mk].

redukáltat visszahozat/vezettet; a dispune/ordona readucerea persoanelor respective; zurückbringen lassen. *1623:* Az jozagboll valahonnet valameny ember ell budosott patens mandathomokott emanaltassan es mindenwnet reducaltassa bizonyos emberett kuldven ky erettek minden fele hogy jgy az Vrbariumban connumeralt jobbagysagnak hea ne legyen s az zolgalattra erkezhessenek ell jnkab [BGU 119]. *1729 k.:* Tarcsafalvárol az ket Iffiu Legeny Jobbagjot reducaltatni kel. laknak Palfi István Uram keze alat, Pakularsagot viselnek [TKl Petki Nagy család szám. 33a]. *1735:* tudom hogj fugitivusokat is reducaltatott Teleki Pál uram eö Nga [Kendilóna SzD; TKl Beniamin Cseh de Akna (29) ns vall.]. *1749:* nékiek tobb Attyokfiai is vad(na)k Maramarosb(an) és ugy reducáltatta volt őket ide eö Excelliaja de az után egjenként mind viszsza olvadá(na)k Máramarosba [Szásznyíres SzD; Ks 81. IIII. 17]. *1759:* Szentpáli Ferentz Uram Csáklya nevü Falubol reducaltatott Jobbagyokat, ide ez elött cir(citer) három esztendőkkel de mitsoda Jussan nem tudjuk [Girbó AF; JHb Trif Rula (60) jb vall.]. *1782:* Ignáth Juont ... eö Excellentiaja reducaltatta volt, mert sok idők alatt tekergöjében volt, de reducáltatvan ide Adámosra szállitották, immár a' fiai most heljt állo és Szolgálo Jobbagjok eö Excellentiajának [Ádámos KK; JHb XIX/22. 39]. *1817:* A repetalt ember Uram ö Nsga heljére hirünk nélkül transmigrálván semmi Jussunkat sem tartyuk hozzá; méltoztasson 'a procedáltato Tekintetes Földős és Exp(o)n(en)s Ur a' Járásbeli Szolgabiro által maga heljére reducaltatni [Dob. Somb. II].

redukáltathat visszavitethet; a putea dispune/ordona readucerea persoanelor respective; zurückbringen lassen können. *1692:* jövevény emberek ... Ha ... az Kálnaki Sámuel uram ökegyelme földérül elszöknének, akarhonnan is mint feje kötött jobbágyot reducálhassa es reducáltathassa ő kegyelme ezen levélnek erejével [Köröspatak Hsz; Barabás,SzO 386]. *1702:* obligálá magát ... Poroszka Thodor Nmzs Mihálcz Miklós Ur(am)nak, és ö kglme Posteritássinak örökkös jobbágyságra tali conditione, hogy mig Erdély Országában lakik, vagy ha maga Országába menne is ... és ismét viszszá jöne senkit mást Nmzs Mihálcz Miklós Uramon, és ő kglme Posteritássin kivül nem szolgál jobbágy képpen sem maga, sem Posteritássi, ha pedig aufugiálna ő kglme minden Törvény nélkül akár hol meg foghassa, vagy meg fogathassa, és mint ollyan fugitivus Jobbagyát, vagy maga vagy Posteritássi reducálhassák, vagy reducáltathassák [Altorja Hsz; Borb. I Nicolaus Márton ludi magister gymnasy Al Torjensis keze írása].

redukáltathatik 1. (szökött jobbágy) visszavitethetik; a putea fi readus (un iobag fugar); (flüchtender Leibeigener) zurückgebracht werden können. *1677:* A' Mely Jobbágyok Fogaras földéröl el-mentenek A' kik viszsza nem akarnának menni, comperialtatván, hogy ab anno 1628. mentenek légyen-el, reducáltathassanak, juxta Articulum anni 1648 | A' Fugitivus, de egyébiránt rovás alatt lévő Jobbágyok a' midőre reducaltathatnak, adojokat a' kik érettek fizették, azoknak refundalni tartozzanak, ha más emberek Jobbágyi [AC 61, 105].

2. (vmilyen helyzetből) visszatérittethetik; a putea fi readus/reîntors (dintr-o anumită situație); (aus einer Lage) zurückgebracht werden können. *1670:* Scandalizantes cu(m) publicâ resipiscentiae testificatio(n)e exemplo presente gonossagokbol nem reducaltathatnanak [SzJk 110].

redukáltatik 1. visszavitetik/vezettetik; a fi readus; zurückgebracht werden. *1680:* Radul Pjetrar vel Stephan Nőtelen most reducaltatott, fogsagban vagjon meg kel kezesiteni [A.porumbák F; UF II, 980]. *1738:* Czegei Wass Dániel Uram ... Iffju Legény Trippon Andre nevü Jobbágya egy néhány napokkal aufugiált vólt, és ide említett K. Lónára reducaltatott és itt fogva detineáltatott, mostan pedig sok emberséges ember interpositiojokra ezen reversalist adván magárol, és erös hitetis deponálván eliberalodott [Kendilóna SzD; TKl]. *1757:* Az Kurutz világ után ... Terpe alias Rika Irimia ket fiaval ... miképpen, es ki által reducaltattanak Pestesre ? [Kővár (Szt) vid.; Ks 9. XXXI. 20]. *1778:* mikor inprocessualtak reductioját ezen Todornak, vagy eleinek, én arrol semmit sem tudok, mint hogy én idébb élt ember vagyok; hanem az előtt mint egy hat esztendővel hallottam valami lármáját hogy ezen deutrat(us) Katona Todor reducaltatni intendaltatik [F.orbó AF; Born. sub nr 908]. *1784:* az Apja igaz é hogy Vén ember, és egyszersmind absitos katona is lévén tsak azért, és nem egyéb okon nem reducaltatott volna ö is a fiával edgyütt a Mlgos Grofné Aszszony ő Nga Iurisdictioja alá ? [Fejér m.; BK ad 465 vk].

2. csökkentetik; a fi redus; gemindert werden. *1760:* Item ezen esztendőben történt az is, hogy egy debreceni híres tudós ember, Szilágyi Sámuel ... katonának állott a Kálnoki regimentjébe, ki is megmaradott ugyan a regimentivel, igazábban jövén a relatió, de úgy, hogy ad 15-um Aprilis ötszáz recrutát kiállítson, mert különben reducáltatik a regiment [RettE 101]. *1772:* nagjobb igasság lenne igj is, hogy az eö Excellentiaja Malma három sőt ket kerekekre

reducaltatnék inkább, mint sem az én csekély két kerekű Molnomtol én meg fosztatnám [Kük. JHb LXVII/268]. *1787:* Minthogy ... az Árvák Fundusa annyi számu Árváknak intertentiojokra, a' hányan mostan vagynak, nem sufficiál, az Árvák száma reducáltassék annyira, a' mennyire a' Fundus elégséges lészen [Kv; SRE 255].

3. átszámíttatik; a fi calculat/socotit într-o altă unitate de măsură; umgerechnet werden. *1824:* minden Allodiumok felmérettettek s reducaltattanak is Jugerumakra és □ ölekre [Szásznyíres SzD; Ks 79 Conscr. 132].

4. (pénz) leértékeltetik; (despre bani) a fi devalorizat; (Geld) devalviert werden. *1723:* Az Olá Zlotok mivel az hazát vgj el boritották, hogy már arany és ezüst egyéb pénzek alig láttattnak annakokáért Mlgos Commendáns G(ene)ralis Excellentiája intimatiojából lévén az Excelsa Camera Aulica rendelése, hogy a pénzek deválváltassának és reducaltassan(a)k rendeltetett, hogj a 1ma Juny, az Olá Zlotok egj garassal kevesebbé ugj mint csak huszon egj garasb(an) az az Szaz huszan hat penzb(en) járjanak [Kv; Ks 18/XLIII. gub.].

redukáltatott átszámított; (care a fost) calculat/socotit într-o altă unitate de măsură; umgerechnet. *1814:* az Exp(o)n(en)seket illőtö egész belső Fel méretvén alkalmatlan állásáért két Figurákra szakasztatott: az 1ső Fig. Déli vége 9 □ öl Eszaki vége 14 4/6 Közép Hossza 29. — melynek quadrata orgiákra reducáltatott áreája foglal magába 334 1/6 rész □ orgiakat [Benedekfva Sz; BetLt 3].

redukció 1. (szökött jobbágy) visszavitele/vezetése; readucere (a iobagului fugar); Zurückbringen (des flüchtenden Leibeigenen). *1671:* Noha a' melly Jobbágyok ab Anno 1657. el-bujdostanak, azoknak reductiojokrol jó és hellyes Articulusink extalnak, de még-is sok hellyeken azo(n) Articulusoknak vigoraval nem procedalhatnak, ha fel-kérik az el-szökött Jobbágyot meg adgyák [CC 58]. *1673:* Lőnek kezesek mű előttűnk Kis Sármáson lako, Molduvaj ifiu legényért Moldován Lupuljért, hogy el nem bujdosik hogy ha penigh el bujdosnék, ha szintén Molduvában menneis, mivel oda valo fiu, Az kezèsek tartozzanak reducálni, requiráltatván a kezeseket reductioja felől legitime [Szászzsombor SzD; RLt 0. 5]. *1677:* A' Fugitivus, vagy akarmint el-idegenedet Jobbágynak reductiojában, annak gyermeki vagy iffiui aetassa semmit nem obstál a' Földes Ura jussának, egyaránt repetalhattya, és reducalhattya specificatis modis [AC 194]. *1716:* olyan fugitivus jobbágyoknak reductiójába is és jó kezesség alá való vetésében, melyek Kraszna vármegyében laknak szorgalmassan munkálódjék [BfN Krasznai cs. Rhédei Pál ut. Mészáros Ferenc krasznai ub-nak]. *1741:* az Havasalföldib(e) Jobbágjok után menő emberek(ne)k menyi pénz adattassék méltóztassék Ngad determinálni Groff Teleki Samuel Uram az Jobbagjok Havasföldiből valo reductiojak állapatjával Horváth András Uram opinioját exprímálhatja és tehet egész relatiot azok(na)k miképpen és mi modon lehetne Ngtok kára nélkül reducaltatniak [Árpás F; TKI Mohai Mózes Teleki Ádámhoz]. *1773:* Hogy ha az emptor Ur a' most zálogasitott Portiokbol az előtt el szökött Jobbágyokat reducalnak, azoknak reductiojára téjendő költségeit és farodtságait a' menyit legitimalhat tartozzék a' Venditrix Aszszony a' ki Váltáskor deponálni és meg fizetni [Nagylak AF; DobLev. II/448a]. *1781/1785:* az fugitivus Jobbágyokotis az Atyafiak oszszák égy más között négy egyenlő részekre ha reducaltatnak, usque ad reductionem penig indivisē maradnak, ha mellyik atyafi penig Jobbágy reductiojára valami költséget tenne, mig azt a többi a proportione nem refundállyák oszlora botsattani ne tartozzek [Szentbenedek AF; i.h. III/596. 235].

2. (házastárs mellé való) visszavitel/térés; readucere/reîntoarcere (în casa conjugală); Rückkehr (zum Ehepartner). *1670:* Martin(us) Sigmond, contra Annae Nagy consorte Vadollya az A(ctor) hitetle(n) el hagyassal az 1(ncta)t azert reductiojat kévannya Deliberatum. Teczet hogy redeallyo(n) Urahoz [SzJk 106].

3. visszaváltás; răscumpărare; Auslösung. *1718/1781:* az Bakai Jószágnak reductiojában költségét, fárattságát Láttatott magának meg tartani, azt is nullo sub pretextu ezután nem moveallya [Nagyrápolt H; JHb LXXI/3. 485].

4. csökkentés; reducere, scădere; Minderung. *1664:* Az Kegyelmed munkálkodását Isten tegye gyümölcsössé. Mégis kérem Kegyelmedet, az Istenért munkálkodjék az praesidiariusok reductiojában, hogy valami rendkívül való villongások ne következzenek | Egyéb aránt az hatalmas Istenért, ha lehet, Kegyelmetek az németek reductiojában ne temporizáljon, mivel már Zuza[a] is útban vagyon, és lenne hamar, annál dicsíretesebben cselekednék Kegyelmetek, minél hamarébb azt effectuálná [TML III, 43, 59 Kászonyi Márton Teleki Mihályhoz. — [a]Souce császári tábornok].

redundál 1. vmiből származik/jut (vmennyi haszon/jövedelem); a proveni/rezulta din ceva (un anumit cîştig/venit); (Einkommen/Profit) herrühren. *1662:* azhová Erdélyből a váradjai portusról, kiváltképpen a vízaknai, tordai, kolosi aknákbul kikelő temérdeki sót nyaratszaka a Maros hajós folyóvizén számos hajókon szüntelenül szállítván és Lippán lerakván, csak ott való harmincadbul is, de annál inkább az onnan mind vízen, szárazon való nagy kereskedésbül minémű temérdeki jövedelem redundált, térült az ország fiscusára, akárki megítélheti [SKr 97–8]. *1721:* abbol is a' Servicz, és egyébb bonificatiokkal a' Contribuens Varmegyeknek és Székek(ne)k notabilis Summa fog redundálni [Ks 18/XCIII a gub. Nsz-ből] | (A) Vad kert ... az előtt kaszálo rét volt de propter injurias temporum hol füve, hol szénája vesztegetődvén ell hogy az uraknak valami haszna inkáb redundállyon belőle kilenczedire tengeri buza földnek osztatot fel [Somlyó Sz; EHA]. *1783:* A Rapolti és Aranyi Erdőken, Circit. Negyedik esz(tendő)ben, szokot teremni Makk; ebböl is haszon redundal [JHb XXXI/28]. *1784:* Erdős, és bokros helly vagyon az Somos berekbe, melly tsak marha legeltető helynek tartatík, mind az által az rajta tálaltato kévés Somfákbol s azoknak gyümöltseiből mikor termés vagyon szokott egy egy kévés haszon redundálni belőlle [Galambod MT; EHA]. *1785:* Ezek felett mint hogy Városunknak esméretes Pecséttye vagyon, azutan is Testimoniumak, Contractusak, Deliberatumak, és égyéb szükséges irásaknak meg erösittésében redundál egy kevés haszon Városunk számára, mint hogy az ettzeri petsétlésnek Taxája 48 pénz [Torockó; TLev. 6/1 Transm. 12a]. *1797:* semmi Beneficiumok, vagy Haszon-vételek az Udvarszámára sem égy sem másbol innen nem redundálnak [Pujon SzD; WassLt Conscr. 486].

2. örökül marad; a rămîne ca moştenire; als Erbe bleiben. *1711:* Néhay Mihálcz Mihály Uramtól az Testamentom Szerént maradott jók az Fiaknak redundálnak, tali conditione hogy ő kglmek, abból in praejudiciu(m) Filiarum praedeclarataru(m) senkinek el ne abalienálhassanak, hanem ha

deficiálna az egész Ferfiuj Ag, maradhasson visszá a Leányokra [Altorja Hsz; Borb. I].

3. vkire hárul/háramlik; a reveni cuiva; jm zukommen. *1649:* ighenis teneal ezek(ne)k fassiojok Azertis inkab hogy ha uetkesek(ne)k laczottak volna az J elle(n) ne(m) vallottanak volna ugy mert rajok redundalt volna az panaz [Kv; TJk VIII/4. 365]. *1676:* Bánfi Dénes halálával semmi jó nem redundált az országra, sőt most az dolgok rosszabbul vannak [TML VII, 209 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz]. *1677:* ha penig ugyan nem volna miböl satisfaciálni ad requisitionem Officialium Praefectusok avagy azon Tisztviselőnek elötte jároi fizetesekböl és egyéb javaibol satisfaciallyanak; egyébiránt magokra redundal a' büntetés [AC 120]. *1695:* az károsnak kőlcsege faracsaga augealodik, melly is az legh utolso szavattyosra redundal [Dés; Jk]. *1740:* (A) viz szaporgatás, melly soha Privatus emberre nem redundál, hanem, ha szaporgatás, immediatē Communitásra, ha pedig átallyaban szakosztás oda, az hunnét szakasztatik [Dés; Jk 324a]. *1753:* nagy kár redundál Exlltokra ha incultè maradnak azon portiok [Illye H; Born. XXXIX. 50 Hodor József lev.].

4. részére jut; a reveni cuiva ceva, a i se cuveni; jm zugeteilt werden. *1736:* Tsáki Lászlo Vr és Pap Jánosné Aszony eö kegyelme meg irt 11. Sessiokra redundálnak kortsomárlo napok in Sum(ma) 44 napok [Ne; DobLev. I/136].

redundáló 1. vmiből származó; care provine din ...; von etw. stammend. *1761:* A Szopo borjukbol redundalo Proventus áll abban, hogy Majusban Porkolább krainík connumerálván a Borjukat, a szerént egy borju után másfél fertály vaj, a mely is ejtelül computáltattván, minden ejtel vajért is paratis fizetnek Denaros 36 a mely is ad Annum 1760 importált 17 fl 102//24 [Törcsvár F; BrÁLt Conscr. Dom. Törtsvár 112].

2. vkire háruló; care revine cuiva; jm zukommend. *1746:* Vadnak az dominális falukban apróság, dirib-darab nemességek is; de vannak olyanok is, kik a Bánátusból feljövén az dominális falukban lakó személyekre házasodnak és maguknak egész exemptiót, határon, erdőn való élést praetendálnak; meglássa azért krajnik uram, hogy a féle csavargókra redundáló onust az szegény contributoria plebs ne supportálja [Déva; ErdO II, 35].

reexhibeált újból előterjesztett, benyújtott; care a fost înaintat/prezentat din nou; noch einmal vorgelegt. *1808:* Itélet. Valamint a' praetendens Novizata Felpereseknek, ugy a' Novizáns praetensus Alpereseknekis Novum mellett tett Allegatioit, és exhibealt 's rész szerént reexhibeált Documentumait meg olvasván, és Biro figyelemre vévén ezen Divisionale Forum, ugy nezte ki a' Novizans Alperes által tett Allegatiokbol, és Productumokbol, hogy egész erővel azon ügyekezett a Novizáns, miképpen reformáltathassa ezen Divisionale Forum előbbeni Itéletét, arra törekedvén ... Hogy az exhibealt Testamentumnak váliditássa meg állyon, és Törvényesnek itéltessék, s annál fogva mind a maga mind Leánya a' testalt Jokkal maradgyon [Asz; Borb. II].

reexmittáltatik újra kiküldetik/kibocsáttatik (bírósági tárgyalásra/döntésre); a fi luat din nou în discuţie; noch einmal verhandelt/besprochen werden. *1780:* A Méltoságos Groff A. Vr Sem kivánta ezen Processussát az intravillanumoknak adaequaltatására ki terjeszteni, hanem tsak az indivise' lévő Terrenumoknak fel osztását kérte, és Nyerte meg a Tekéntetes Táblától, a Divisio is tsak azokban reexmittáltatott ... mely mind a Birot, mind a Parsokat regulázza, az intravillanumnak adaequáltatását Nem praetendálháttya [BSz; JHbK LIV/25. 7].

refektórium (internátusi) ebédlő; refectoriu, sală de mese (într-un internat); Eßzimmer (im Internat). *1736:* (A) Farkas-utcza felé ... volt egy ház, az refectorium, abban ettenek, vacsoráltanak[a] [MetTr 431. — [a]A páterek és a diákok].

referál 1. előad, jelent; a relata/prezenta; vorstellen, melden. *1573:* Az Zaz vraim keozzwlis eo k. az Tanachbolis Bochassanak meg latny az helyeket melyeket az Zemlyesiteok kewannak, Es valamint es valahwl Intezyk eo k. mykor Massod gywlesek leszen eo k. varosswl referalliak azkor Intezeseket, de valahwl leszen Mindazaltal vgian az varas zamara akaryak tartany [Kv; TanJk V/3. 77b]. *1582:* Megh ertettek eo kegelmek Biro vram panazolkodasat az viz foliassanak Niawaliaiarol Azert wgiekezwen amenyiben lehet eo kegmek Mostannis erre gondot viselny, Valaztottak keozzwleok Niolcz zemelt az viz foliasanak meg latasara es Circalasara walamith ez valaztot zemeliek oculalnak es vegeznek, azt aminth referalliak, Biro vram, eo kegelme wgiekezzek exequalny [Kv; i.h. 267a]. *1598:* Referala Fekete Pal az dolgot hogy az karot az lokeoteó parlaghba kyllyeb úerte az hatarnal Sofalui Tamas, zabadsagot ker rah Capita(n) Vra(m)tul hogy ky haniathassa az karokat es megh engettetik [UszT 12/131]. *1613/1631:* hoza my nekwnk az felseged paranchiolattiat, az Uitezlö Czeghei Uas Janos hogi az minemw vallokat az Exponens my elönkben hina, azoknak vallasokat, my hwt szerint be ueüen, hwtwnk szerint felsegednek referalnuk [Kv; WassLt]. *1633:* Emreh Janos azo(n) megh eskvuese uta(n) el felejtet dolgait igi referallia [Mv; MvLt 290. 138b]. *1640:* Gonos Mihaly Uram mi eleöttünk referala es fateala, hogy Vitezleö Thasnadj Jstvan Deak Vram(na)k adot volna el az el mult Kedden egy kerek hatt holdni szena retet [Ne; DobLev. I/10]. *1642:* Jo akaro somsed Uram kgmetek büczulletes attyafiait ide kulduen, az hauasok felöl ualo leueleket is ertuen latuan mind beselgettünk eo kgmekkel tudo(m) kgmednek referaltak [Sófva BN; BesztLt 115 Petrus Gauay a beszt-i főbíróhoz]. *1674:* eö kigyelme ezen levelben be irt savait el vegezven, eö kgyelme Versendi Miklos Ura(m), erös hitelis mi elöttünk Confirmala, hogj ezen kiuül ninczen hanem mindenekben igy van, az mint elöttünk referalta [Pókafva AF; JHb XXIII/9]. *1681:* Az mint ā hites Birak referallyak Boldogfalva felöl vala hatara, hit utan törvenyessen rectificaltatott, es mutattatott ki, arra rendeltetett Deputatusok es Convocaltatott szemelyek által [Hátszeg; VhU 151]. *1789:* Ezen közelebb declarált Házban levö Loculusok felsö Poltzán találtattak ezen Portékák: 20. kötés Vétsi 2dik Pappiross és 12 Kontz mellyröl az Háznál lévö János nevü Patikarius Legény azt referállya, hogy a' Vetsi Joszágh(na)k ez elötti Praefectussa Köpetzi Sandor Felesége, el adás végett Néhai Patik(árius) Vladár Adám(na)k akarattya ellen, mintegy eröszakoson hagyta itt [Mv; ConscrAp. 24].

Szk: *bona fide* ~ jóhiszeműen előad. *1789:* A' mint bona fide referallyák mint Titt. Belenyesi Elek Vr mind pedig az Néhai Wladár Adám öttse adott Nevezett Vladár Titt Grof Toldalagi Vr Szakáttsának az ö Nga Parantsolattyábol

Rf 83 xr 20 item a' Grofné ö Ngának 20. Császár Aranyokat Rf 90 [Mv; ConscrAp. 94] ✱ *fide mediante* ~ eskü alatt előad. *1632:* Ez falubeliek keőzeőnsegesen fide media(nte) referalliak hogy az el mult negy eztendeőkteől foghua huzon niolcz jobbagy futott el keözzwllek, kik mostannis oda vadnak [Kocsolata F; UC 14/38. 143]. *1691:* Katona Czire György nem hogy a' citatiora compáreálna de meg à citalot és a' pecsét adotis öszve szidalmazta, mint a' Decsei hütes Egyhazfi fide mediante referallya [SzJk 248] ✱ *hallomásképpen* ~. *1767:* halamás képpen referállyuk [Berz. 3. 7. C. 6] ✱ *hallomást* ~. *1762:* azon fatensek tsak bizonytalan hallamást referalnak [Torda; TJkT V. 121]. *1775/1802:* Tsernye Gligor ... Zalkai Cometaneus tsak hallomást referal [BSz; JHb LXVII/3. 78] ✱ *hite szerint* ~. *1583:* Colosvary Balint vram es Zeoch Balint vram vgimint hiteoseok megh oculalwan az Peres Aytot, hiteók zerent referaltak ekkeppen, hogy vgy esmertek es itiltek hog amelj zeoleo Kadar Gergelye volt, arra az zeoleore sohol vt Ne(m) lehetet hane(m) az Peres Ayton, es az volna a' Kadar Gergel zeóleyere az vth [Kv; TJk IV/1. 180]. *1636:* Azon tul vagyon kett Aztagh melybe(n) Kett ezer, uagy tize(n) egy szaz kalongia buza, az mint hitek szerent referalttak az hites emberek [Siménfva U; JHb Inv.]. *1695:* Az eggyik jstállóban találtunk kilencz ökröt, tiz volt, de eggyik meg betegedvén, ell kellett volt adniok tíz forinton, az mint az hámorosok referálák hütök szerint, hogj teljességgel kárba ne mennyen [CsVh 116]. *1713:* midőn Aranyra[a] érkeztűnk volna, és ottan a falut egyben hivattuk volna, kérdeztűk hütek szerint referállyák, hogj ki, mellyik résznek, hány sessioi lehetnének ezen faluban [Nagyrápolt H; JHb XXXI/5. — [a]H] ✱ *hite után* ~. *1640:* Popa Salamon absens betegh maga. Mindenestöl vagion szanto földe az mint az fia referallia hiti utan 28 köbölre valo, reti 10 szekerre valo [Dragos F; UF I, 791]. *1671:* Ezeket hiti után igy referala Paládi Radnothon [Törzs. Baló László keze írása] ✱ *hittel* ~. *1652:* Negy Rotth ember Adaja volt rajtok; De azt is Eoregh Ur(un)k meg engette nekik Leuelek vagyon rula hittel referallyak [O.kályán K; GyU 140]. *1671:* Haromszéki Atyánkfiai-is, kik a' két Oláh Országból szoktanak magok szükségekre gabonát hordani, mint szintén más Nemesek, ugy ezen Atyánkfia-is sohult vám, és harminczad adással, ne aggravaltassanak; Mindazonáltal ha hüttel referallyák hogy nem nyereségre hanem magok szükségekre hozzák a' gabonát, másképpen a' vám adással és harminczaddal tartozzanak [CC 35] ✱ *jóakaratából* ~ → *maga szájával* ~ ✱ *kötelessége szerint* ~. *1612:* Mindezeken küüül egyeb dolgokatis mindeneket, valami minket és Thár hazánkat illetnek, az fele dolgokatis mindeneket, mindenektöl, külsöktöl és belsöktöl, Nemessektöl és Varosiaktol, minde(n) kedúezes nelkül, erös hitt szerent inquirallyon, meg tudakozzon és elö keressen, és minekünk hüseges kötelessege szerint referalyon [Kv; PLPr 51 fej.] ✱ *lelkiismerete szerint* ~. *1789:* Gligor Vaszily Annorum circiter 50 Jo lelke esmérete szerint referállya hogy a malom jo állopatba volt [Abosfva KK; GyL] ✱ *levélben* ~. *1766:* Nincs is ez valami nélkül, mert soha igazán öfelségét azirán nem informálták, sőt ha valaki valamit kimondott, vagy levélben valakinek referált, s öfelségének megjelentetett, Brukenthal s mások, kik azoknak a limitaneusoknak felállításának svásori, mindjárt hazugságban hagyták az igazmondókat [RettE 198] ✱ *maga szájával* ~. *1733:* Mü Nemes Aranyas szék Törvényes szeki hütös Assessorai Adgyuk tudtara mindeneknek ... Jövenek mű elönkben az ide alab le irt Rakosi es Varfalvi Lakosok, kikis magok szajokkal s magok joakarattyokbol referalak mű elöttünk hogj Rakosi Nemzetes Rakosi Boldisar Uram, hitelben, költsön, Varas fejeben Interesre adott ennyi szamu penzeket es forintokot [Aranyosrákos TA; Borb. II] ✱ *mint hallomást* ~. *1765:* azon házban ... voltanak másokis, attya annya, testvérei, kik azon dologrol semmit is nem tudnak ... hanem tsak vgj referallya annya, és testvér nénnye, mint hallamást, hogj hallatta a fatenstöl beszélleni [Torda; TJkT V. 91] ✱ *personaliter* ~ személyesen jelent. *1605:* ha myre szorgalmaztatnakis ide Appellallianak mindenekel, melliett ha lehettseges personaliter referallianak, ha az nem engettetik tehatt Lewelek altal rescriballiak [Kv; TanJk I/1. 513] ✱ *rövid szóval* ~. *1619:* Az pasa erre csak igen placide tött választ Molardus uramnak, hogy semmit abban nem értett s nem kell hinni. Ezeket azért ma 27 die Septembris az pasa éppen referálá, rövid szóval [BTN[2] 328] ✱ *sok szóval* ~. *1619:* Sok szóval referálá mind pasáknak, egyéb fö törököknek Nagyságod ellen való indignatiójokat, azokat, azmelyeket immár Nagyságod bőségesen megértett [i.h. 251] ✱ *szóval* ~ szóban jelent. *1619:* Arra is, Kegyelmes uram, volt gondom, Török Zsigmond Nagyságodnak szóval is tudja referálni [i.h. 253] ✱ *viva voce* ~ élőszóval jelent. *1619:* Ökegyelme Mikó Ferenc uram maga szájából az vezéreknek eleget hallott, mind az előtt való követnek állapotjáról, Felségedhez való hűvségéről és szolgálatjáról, s mind az én méltatlan szolgálatom felöl; ökegyelme, tudom viva voce mindeneket referál Felségednek [i.h. 293] ✱ *voce tenus* ~ szóban jelent. *1618:* en ezt kegteknek megh Jruan, melliet eök nekem, hitek szerint uoce tenus, referalnanak, en is keresekre engedelmes leuen, akaram kegteknek ertesere adnom [Vajdasztiván MT; RDL I. 12].

2. felel, válaszol; a răspunde; antworten. *1705:* Kire az úr így referála, hogy korcsmát önagysága nem tart, hanem minthogy a magyar förendek megszűkültenek és pénzen is bort a városon nem kaphatnak ... kérték az urat, hogy adasson bort nekik az úr [WIN I, 608].

3. beszámol vmiről; a raporta/relata despre ceva; von etw. berichten. *1802:* Forro Lajosnak a' Fejit bé törték, ezen még nagyobban tsudálkozván az Baro Urfi eö Nga parantsolta ujjabbanis, hogy mennék a Policzáj Director Urhoz és a' Nemes Szék Tiszteihez kérnék illendö elégtételt, és a dolgot tudakoljam ki jól 's referállyak [Mv; Born. XXXIX. 53 Jos. Bako de Siklód (30) táblai scriba vall.]. *1879:* Majd egyébiránt referálok neked a fogadtatásról [PLev. 40 Petelei István Jakab Ödönhöz].

4. *vminek/vmilyennek* ~ vminek/vmilyennek tart/mond; a considera că este ...; für etw. halten. *1600:* Noha az Directorok Praetendaliak azt hogy az Bochkaj koborlo hada keozeott leott volna kit egy bizonisagal megys bizonitanak, in c(on)trarium penigh harom bizonisagawal az fogoly legeny magatt attol immunisnak lenny referalia [Kv; TJk VI/1. 419]. *1705:* Másnap pedig hozzám jöve Venus nevű tótos ember hatodmagával, ki is referálá magát lenni Forgách regimentjéből valónak, és hogy főstrázsamester lött volna azon regimentben [WIN I, 626]. *1744:* mentűnk az Him Berke nevű hellyre melyet egeszszen referalnak Falu erdejeböl valo iratványnak lenni [Koronka MT; EHA]. *1775:* Czigány vagyok ugy tetzik hogy Kis Muntselen lakom Ennek egyögyöségit látván s mások is közönsegessen annak referálván el botsáttatott [H; Ks 114 Vegyes ir.].

5. *~ja magát* hivatkozik vmire; a se referi la ceva; sich auf etw. beziehen. *1664:* Én magamot mindenekben az Cob

uram ő nagysága írására referálom, mindazáltal az minemű dolgokról én és Cob uram írtunk az méltóságos fejedelemnek ő nagyságának, kérem Kegyelmedet, édes Fiam uram, azon dolgokot promoveálni el ne mulassa, mert abban áll mind az ország és ő nagysága securitassa [TML III, 68 Kászonyi Márton Teleki Mihályhoz]. *1761:* Referalom magamat hetedik punctumban tett fasziomhoz | az expedialt Leveleket p(enig) divulgalnom nem szabad, hanem Relationkra magamot referalom [Branyicska H; JHb XXXV/15. 12, XXXV/46. 9] | A mi nézi ă háznál lévő leányt úgyis referállya ă fiu ág magát ă citalt 99dik Titulushoz, és az exhibealt originalis levelekhez [Oroszfalu Hsz; BLev.]. *1777:* A Joszágok Szănto Földek(ne)k dolgaban referalom magamot az Bartos Uram és a Mihally Uraimek le iratosokhoz [Albis Hsz; BLev. St. Csomos (60) pp vall.] | ezek bövebben meg tedzenek az ezekreöl ineált Contractuálisbol, melyre magát in omissis referállya az Exponens Uram, és kész kigyelmetekkelis (:ha kivánnyák:) in Copiis communicálni [Dés; Borb. I]. *1786:* Juditha Trauzner reponit: Az Aszszony-n(a)k és fiának fenn állo Processussa vagyon 'a Titt. Tábla előtt, és abban bövebb feleletet tettek, és arra referállya magát [Nagylak AF; DobLev. III/607. 6].

referálás jelentés, előadás; relatare, expunere; Meldung, Vorstellung. *1586:* Legh elseoben megh erthwen Biro vramnak referalasabol Mynemeo io gondwiselessel Iart es Munkalkodot Vrűnknal eo Nganal kiraly Biro vrammal egye(te)mbe mind az Nagy Summanak el halaztasaban, s mind penigh Az Gialaj Vamnak megh Nyereseben [Kv; TanJk I/1. 22]. *1591:* Ertuin az vrunk Commissariussa az sowagoknak eo Magok Referalasabul hogy Semmi Mogyok Ninchyen az Teoruini dolganak Igazgatasaban eo Naga aggyon Annuentiat arra hogy chyak desy bironak legyen arra Iurisditioya (!) hogy Senki eo ellene Semmi nemeo teoruini dolgat varosbeli dolgat ne administralyon [Dés; DLt 233]. *1600:* Deliberatum ky tettczjk ez zemelyeknek egymassal valo Istennek theorwenye ellen valo vetkek holott penigh az Zent Zeknek peospeok vra(m) referalasabol Azis constal hogy Gereb Marton felesegeteol nem absolualtatott volt az hazassagnak zabadsagara seott interdictuma volt [Kv; TJk VI/1. 501]. *1603:* az teob bizonisagoknakis vallasok Alkolmasent accedalnak az ket vallashoz, az leankanakis referalasa, noha illegitimae aetatis, de mindazaltal p(ro)pter rei declarationem accedal [Kv; i.h. 671].

referálhat előadhat, jelenthet; a putea relata/expune; melden/vorstellen können. *1642:* miuel penigh az elebbi kgmetek azon peres hauasok felöl ualo fassioit lattam, io-uallomis hogy ugy fatealtak hogy az uiznek felen innet Erdely felöl molduuai bìradalom nem uolt az elöt hanem Erdeljhez biratot es kgmetek hatara volt, czyak hogy azok az ola emberek kik akkor uallottak uissa menuen molduuaban laknak, es elebbi fassioiokot tagadhattjak, talam az uaidatol ualo feltekben, azert az kik ökót fatealtattak Sigeti es Galaczi Uram ot lennenek es az Vayda oda boczyattando feö commisarius Boeri elöt ore tenus es in specie in personis suis referalhatnak [Sófva BN; BesztLt 115 Petrus Gauay a beszt-i főbíróhoz]. *1653:* igy lött az végezés, és úgy ment véghez, mellyet jo lelki ismeretem szerint irok, söt mégh Ozdi Uram is jo lelki ismeret szerènt más képpen nem referálhattya [Kv; CartTr II. 872 Casp. Veres Marti past. eccl. orth. nyil.]. *1664:* Istennek kegyelmességéből én jó egészségben meg érkezém és minek előtte Kegyelmednek udvarolhatnék és magam az dolgokat referálhatnám, akarám elsőben tudósítanom [TML III, 48 Teleki Mihály Kászonyi Mártonhoz]. *1809:* A vadász Sereg verbungjárol nem Sokat referálhatok: a Bunyi Járásban praeferenter ment a verbung, 8tzat kaptunk, de mind Nemeseket [Kisbuny Szt; EMLt Katona lev.].

Szk: *szóval ~. 1664:* Számtartó uram is holmi dolgai végett be mene, Uram, egyszersmind az én akaratomból is, hogy minden dolgokról szóval is referálhatja Kegyelmednek az itt való állapotokat és alkalmatlanságokat [TML III, 101 Katona Mihály Teleki Mihályhoz]. *1783:* Penteken az Határ ki jarast el kezdék ... éppen Boér Uris akkor érkezék ide, magais jelen volt tudom hogj szoval bővebben referalhattya Excellentiádnak, de Repulsioval obviálák [JHbCs Árkosi Ferenc Csáki Katalinhoz].

referálta vki által jelentett; care a fost relatat de cineva; durch jn gemeldet. *1620:* Ezek a flandriai követ referálta hírek a velenceiek híréből [BTN[2] 400].

referáltat jelentet; a dispune (cuiva) să relateze ceva; melden lassen. *1670:* Az diószegiekben is öreg embereket leküldtem Fejérvárra, vigyék eleiben az kapucsinak és referáltassák, mint lött az katonák levágása [TML V, 131 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

referáltathat jelenthet; a putea dispune cuiva să relateze ceva; melden lassen können. *1710 k.:* Késő és rendetlen öszvegyűlése a guberniumnak, ott a sokféle materiáknak egymás hátára való rendetlen hordása, mert én az én instructióm szerént semmit rendesen nem proponálhatok, sem a secretariusokkal semmit nem referáltathatok [BÖn. 973].

referáltatik 1. jelentetik, előadatik; a fi relatat/prezentat; gemeldet/vorgestellt werden. *1703:* 1703 die 21 Augusti virradólag verték fel Somlyót, amely dologra ennek előtte harmadnappal elmenvén innen Kolozsvárról valami 180 rác circiter és másfélszáz német lovas. Ezek, amint referáltatik, morálván erdőn, ezen az említett napra virradólag verték fel Somlyót, ahonnan sok szép öltözeteket, sok egyetmásokat hoztak. Ma, úgymint 22 Augusti délben érkeztek meg. Ott, amint referáltatik, a mestert levágták, sok gyermekeket házakban égettek, fegyverre hányták az asszonynépet [Kv; KvE 277 SzF]. *1740:* Noha ez elöttis p(rae)moneáltatott vala Néhai Imreffi Szűcs Jánosné; mostan pedig Baróti Jánosné, hogy magát örökös Leveléb(en) megirt Telke metáihoz tarttsa; de mind eddig sem cselekette; söt úgy referáltatik, hogj djetim kertét ottan ottan killyeb killyebb tészi [Dés; Jk 537b]. *1775/1802:* A szurdoki Lakosoknak öte által referaltatik mind Vadászasban mind egyéb szolgálatban jártanak ezen eszakos oldalban s itt jártakban ugy hallottak s ugy értették, hogy ezen északos oldalbeli nagy bükkös Erdő egészszen a Bércz tetőig Nagy Krístolczhaz valo [BSz; JHb LXVII/3. 79]. *1785:* ugy referaltatik; ezen kalongyákban felesen volna elegyesen rosz Széna, mínt hogy az Árviz mint Fű korában, mind midőn Szárogattatott nagy részit meg járta [Szu; Ks 73/55]. *1789:* Tiszta Buza más kissebb asztagban referáltotik Gel 35 [Mihályfva AF; JHb XLVI/2].

2. vmi közé számíttatik; a fi inclus între/printre ...; unter etliche Sachen gezählt werden. *1784:* A Bányák és Banyászság felett valo controversiakbol származo Causák az

eddig bé vett Rendtatás, és Constitutiok szerint az Torotzkai forumon folyhattnak, és ... a Mlgös Possessoratus eleiben appellaltatthatnak, ugy mind azon által, hogy ha az Banyákon veszekedések, verekedések, diffamatiok, Lopások, Gyilkosságok, Paráznaságok, egy szoval akkármely Personalis dolgok intervenialnanak azok az Bányák béli Controversiához ne referaltassanak, hanem a személyes actusokbol származo Casusok közzé számláltassanak [Torockó; TLev. 2/6. 3b–4].

referendárius (hivatali) előadó; referent, referendar; Referent. *1777:* Azt is végben vitte, hogy a bécsi cancellárián ne légyen több egy referendáriusnál, melyre kilyéni Székely Dávidot küldik, aki is ítélőmesternek tétetett volt, melyre inhabilitással vádoltatott [RettE 379].

referens (hivatali) előadó; referent; Referent. *1806:* A' Krassai ellen valo Pert meg mozgattam, és 100. aranyokat igértem a' Referensnek tsak hogy az elébbeni Itélet tételt a' novum mellettis meg állitsa [Mv; Ks Thuróczy Károly lev.]. *1809:* azon Criminalis keresetek, mellyek ... Tolvajság vétkéért raboskado gonosz tévők ellen meg indittattak, és már a' keresetnek derekára nézve is Itélet alá botsáttattak az azt illető Referensnél vagynak [UszLt ComGub. 1672 gub.].

reficiálás helyreállítás; refacere; Reparieren. *1746:* Géczi Dávid Vr(am) egy néhány Juhait idegen ember(ne)k maga nyájjai közzé elegyitteni engedvén, annak fia az A. ő Kglme ki hordott tőredékét az Szántó földén elégette az melly Tuzis felette káros à szántó földnek ... Géczi Dávid Vr(am) mint P(rinci)palis az elégett Tőredék helyén két annyit hordattasson és hordgyon az elégett szánto föld(ne)k reficialására [Torda; TJkT III. 93].

reflektál 1. mond, kijelent; a afirma/spune; aussagen. *1734:* Erre egjebet nem tudok hanem reflectalak hogj valamellyik Urfinak hoztak volt valamit az Néhai Ur hire nélkül ... haragudott érette és meg intette hogj többzer ne legjen [Kv; TKI Joun Farkasdi (27) preceptor rhetorum vall.]. *1782:* arrol reflectálok, hogy egyszer Veress Márton Gálffi István uramnál ... a' Jobbágyokkal Divisiot tettenek vala [Torda; KW Vall. 13]. *1785:* Tudom bizonnyal a' vissza térések a' mint reflectálok volt reggel felé, a' lövöldözes viszsza jövet volt [F.gerend TA; KS. Abots János (40) ref. pap vall.]. *1798:* A' Fell peres Aszszony reflectál a' tisztelt Groffne tehetné, hogy ezen alkalmatossággal, ezen uij Conscriptiora ne lépjék producaljon, és mutassa, hogy mellyiktől, mennyit, és mennyi pénzig vett zállogban, és ennél fogva minden vetélkedés el enyésznék [Gergelyfája AF; DobLev. IV/797. 1b]. *1826:* Az Esketés ellenére tett objectiokra nézve tsak ezeket reflectallyák a Felperesek hogy az[a] törvényesen ment végbe [Ne; i.h. V/1114. 11a. — [a]Ti. az esketés]. *1837:* A Gujabeli Marhak által tett széna, Sarju és tőrőkbuza kárra nézvén Dregan Vonutz azt reflectálja: hogy a Marhákat meg kell vala kötni, és en réám ugy betsültetni [Dés; DLt 332. 5].

2. felel, válaszol; a răspunde (la ceva); antworten. *1765:* Hallottam, de nem reflectalok arra, kitől hallottam [Sárd AF; Eszt-Mk 47]. *1766:* vittem Medgjesre el adni négy Sák Buzát de hánj Véka Volt arra nem reflectalok es meg mondani nem tudom [Abosfva KK; Ks 8. XXV. 18]. *1828:* A' Felperesek azt réflectálják ezenn kitsapongásra[a] — hogy a' közelebbi Iratás sem Exceptio sem meritum nem lévén cassáltassék, hogy az emlegetett Levélnek és Réportatios Pernek; ezen Articularis Perrel, semmi egyben köttetése nintsen [Ne; DobLev. V/1129. 1a. — [a]Az alperes kifogására]. *1833:* Levelét tiszteltem — melyre szokott alázatosságommal tsak azt vagyok bátor reflectalni — hogy En Kolosvárrol eppen most érkezvín meg — Holnap akarok hordani fogni [M.süllye AF; i.h. V/1207 Zudor Elek Dobolyi Sigmondhoz].

3. megjegyzést füz vmihez; a face observație cu privire la ceva; eine Bemerkung hinzufügen. *1705:* Addig pedig a maga confessariusával és Murandóval beszéllettem az pater<rel> egymásra reaismerénk, hogy mikor a Bessonpier regimentje ott járt minálunk, még akkor ismerkedtünk volt meg egymással, kire ő is reflectálván, holmi dolgainkat egymásnak eszébe is juttatók, akik akkor, az időben estenek [WIN I, 545–6]. *1739:* Jól reflectalunk arra, hogj Posta Mester atyánkfia ő kglme maga requirálvan Instantiája által az iránt, hogy egj embert engedne meg a Nms Város a Posta kertb(en) lakni, hogj az által oltalmaztassa 's megtartassa ő kglme, hogj minden Esztendőb(en) ne kellessék kertelni [Dés; Jk 513–4]. *1743:* Butzi Istvánné Körösfői Sára megbotránkoztatván Ecclankot motskos Szavaival, Reflectála egész Ecclánk arra, hogi ... Esperest Boros Gáspár vram idejéb(en) ă Templombol ki vezették, és Ecclán kivűl való személy volt [Kszeg; RKAk 171]. *1791:* A' midön ... a' V Quártásság iránt kezdett volna a' beszéd folyni, eddig volt Fö Quártás T. Deáki Sámuel Uram kéré a' V. Consistoriumot hogy a' V Quártás választásáb(an) ö Kgylme iránt is reflectálnának [Kv; SRE 272]. *1816:* Látom hogj az Exponensek Szoszolloja ezen Instructiobannis valamint a Tisztséghez irt Instantiajab(an) nem átolja prostitualni Betsülletemet; meljbe még eddig piszok nem esett, Kérem azért engem kíméljen meg, mint a kire állatásait meltatlanul fogta s fogja járjon végére én mitsoda Velekedesbe voltam vagjok e Tárgj iránt ahaz képest temperálya pennáját, külemb(en) protestalok meltatlanittatásamrol, azamb(an) pedig a Tárgyra nézve reszemről tsak ezeket reflectalom [Asz; Borb. II].

4. igényt tart vmire; a pretinde ceva, a ridica pretenții; auf etw. Anspruch haben. *1759/1786:* én birok egy darabb Ördőg rész kaszálo Rétet Zálogban és Levélis van rola, de menyiben nem reflectálok, a Levél meg mondja [BetLt 5 Benedictus Varsányi (80) ns vall.].

reflektálhat 1. mondhat, kijelenthet; a putea afirma/spune (ceva); aussagen können. *1753:* Kliczet, Muntselt, Tottszállást ugj értem, hogj egészen az Szurdoki odvarházhoz (!) szolgáltak; nem reflectalhatok honnet, de ugj tartom, hogj mások(na)kis volt azokban valami jussa [JHb XXX. 9 Steph. Rettegi de Kis Budak jur. not. com. Dobocensis (39) vall.]. *1767:* többen is voltak, de a nagy Zur Zavar, s' lárma mian nem reflectalhatom (!) rolok [Mocs K; JHbK XLVIII/1. 37]. *1785:* el szökvén Léányom Házamat fel verték ... Ekkor a' mint Reflectálhattam; vittenek el a' Ház fel verők ezeket[a] [Nagylak AF; DobLev. III/600. 1 Dobolyi Josef kezével. — [a]Köv. a fels.].

2. megjegyzést füzhet vmihez; a putea face observație cu privire la ceva; Bemerkung hinzufügen können. *1823–1830:* Mihelyt szállásomra mentem, a jegyzéseimből, a most említett könyvből s az eszemből amire reflektálhattam, hol miket leírtam, mely írást külön ezen könyvecském mellett meg is tartottam, abba még belé vagynak írva né-

mely nevezetesebb épületek és az elektornak mulató helyei [FogE 188].

reflektens vmit igénylő; pretendent, solicitant; Anspruchsteller. *1835:* nem lévén procuratori Kenyere, mind a reflectensnek, a ki a nádbol pöffedez [KCsl 1].

reflexió 1. megjegyzés, észrevétel; remarcă, observaţie; Bemerkung. *1710 k.:* Ebből meglátszik, hogy mi lett volna, ha a gubernátor az én oda feljebb említett 1701. októberi tanácsomat megfogadja, annál inkább, ha szeptemberben supplicatiójokra reflexio lett volna a guberniumtól [BÖn. 881]. *1761:* Minek utánna tehát a' véghez ment Conscriptiokból a' Nyilakot ā fennebb meg irt mod szerént kitsináltuk vólna, Communicáltuk a' Mltgos osztozó Atyafiakkal hogy ha kinek valami Reflexioja lehettne, azokot tempestivē emendálhattnók [H; JHb XXXV/6. 40]. *1764:* Minthogy többire ujjak a Fatensek, ugy a kérdésekis, olvastassék fel a Relatoria, és azután ha mi reflexioja lészen az A vrnak, leszen szabadságában objicialni [Torda; TJkT V. 202]. *1790:* égy különös Perfexióm vagyon, méltoztassék Ngod elméjére venni [Szásznyíres SzD; Ks Lengyel János lev.]. *1803:* az illyetén Reflexioknak irásban valo kőzlése, és arra meg kivántato felelettétel, igen késön mégyen [Mv; JHb XLVI/6 Cserei Farkas kezével]. *1831:* a Rab mindeneket helybe hagy ily reflexioi mellett[a] [Dés; DLt 332. 7. — [a]Köv. a részl.].

Szk: ~ *tétetik. 1791:* azon Joszágoknak elsö fele részében Ispányságot viselt Titt Szakmári Ianus Urra nézve is a' bé adott számadásábol ki tett Difficultasokra tejendő feleletje iránt hasonlo reflexio tétetik [Kv; SRE 277] ✱ *~t (meg)tehet. 1761:* sub nrö 46. ā mely Testamentum expressaltatik p(rae)tendállya ā leány ág, hogy publicě fel olvastassék, és az iránt maga reflexioját sub suis rationibus tehesse [Oroszfalu Hsz; BLev.]. *1821:* Minthogy a fennebbi Itéletbe ifflabb Noda Máté vagyon inferalva, a nélkül hogy ö sistáltatott volna a Falu Itélö Széke eleibe, s meg tehette volna a maga reflexioit, tehát ezen Itelet viszá vettetik a Falu székére [F.rákos U; Falujk 114 Könczei Beniámin szb kezével] ✱ *~t (meg)tesz. 1761:* refugiál az I. Aszony és tészen reflexiot [Oroszfalu Hsz; BLev.]. *1781 k.:* Méltoságos L. Báro Ur Altalunk Birák által a' vas bé váltása iránt küldett Punctumokat a' verős kovátsi Társasággal Communicalvan, hogy Nagyságod kivánsága szerént Reflexioit meg tegye [Torockó; TLev. 9/20]. *1817 k.:* Tegnap a' Geometra itt járt a' Tisztség rendeléséböl hogy a' Küküllö vize kártételei ellen bé adott Instantiára, meg nézve a' hellyet tégye meg a' reflexiot [Héderfája KK; IB. Ütö Bálint tt lev.]. *1825:* A fennebbi feladásokhoz képpest ... Czetz Vártán ... a következendökben tészi Reflexioit [Dés; DLt 288] ✱ *írásban tett ~. 1778:* a Condividens Felek irásban tett Reflexiojikban Szent Benedeken kivül egyebütt lévö hellyeken situalt Bonumokrais ki terjedtek légyenek ... mü Itéletünket egyebütt lévö Bonumokra, ne extendallyuk, hanem tsak azokra, a mellyeket Néhai ... Trauzner Sigmond Uram itten Szt Bendeken birt [Szentbenedek AF; DobLev. III/513. 1b] ✱ *vmi iránt teendő ~. 1768:* Kolosvári Bir. Tit Pataki István Uramnak Városi meg eshető és történt bajok iránt tejendő reflexioja végett discretioba adtam Sajt Nro 2 [K; DobLev. II/390. 13b].

2. véleményezés; referat; Begutachtung. *1825:* A M.N. Sombori executioba tartott Colonusoknak Köz tereh hordozása alá vonattatások aránt Tisztségünk végső határozását a' Flgs K. Gubernium Rendelése szerént tévén meg, a' Kérelmes Aa Kérésének deferáltathatik abba, hogy egy hosszasabb processus tsinálására, a' publica Investigatiot 's opiniot reflexiora szükségtelenül ki adja, hanem tartsa magát a' ki adott Determinatiohoz [Kv; Somb. II]. *1826:* a' Kelementelki Mlgs Possessoratus pedig az ide sub E mellékelt Reflexiot és Reprotestatiot adta bé [Msz; GyL]. *1832:* az Tekeiek Kérések, a' Possessorokkal és Fiscalis Directorral közöltetvén azoknak Reflexiojok mellett a' Guberniumis küldje fel opinioját [Borb. II].

3. válasz; răspuns; Antwort. *1717:* Jollehet a Haza mind à Pogánjság invasioja, mind az marha dögi, mind mindenféle naturáléknak kevés, kivált képpen à pénznek szűk volta, mind penig az Istennek látogatásábol sok hellyeknek a pestisi contagioért lett conclusioja miatt, és ezeken kivül à sok Militaris nyári Statiok és condescensiok miatt naturalékbéli sok consumptiot alázatosson repraesentálván eö Felségenek kglmes reflexioját és a Haza téli Quantum béli Consolatióját remellyük [KvLt I/220 gub.].

4. törödés, odafigyelés; grijă, atenţie; Besorgung, Aufmerksamkeit. *1716:* Köszönöm azert nagy bőcsülettel az M. Urnak szegeny hazamhoz valo nagy affectiojat, es reflexioját [Ks 95 Apor Péter Kornis Istvánhoz]. *1738:* Concludáltatott, hogy Mltgs V. Colonallus Franciscus Ludovicus Tyrrhám Ur ő Nga konyhajára pénzen administrálandó Culinárekat administrállyon 's szerezzen Lénárt Kerekes Mihály atyánkfia ő kglme, ki is ezen szolgálattyáért a Postálkodástól immunitáltatik, és ha magát serinyen viseli, ez utánn is ő kglme iránt, lészen egjébbenis reflexioja a N. Városnak [Dés; Jk 491a]. *1740:* Méltoságos kolosvári Bellicus Commissarius Ruperstoffen Úr számára, hogy az Úr is szegény Városunk iránt reflexioval legjen, facultáltatik Hadnagj atyánkfia ő kglme hogj adhasson 's adjonis két veder vajat, vévén ugj ejtelit a mint ő kglme leg-jutalmasabb(an) meg-veheti [Dés; Jk 529b]. *1773:* ezen betsületemnek nem reméllet fatumāt Ngod kegyességiböl mostan vigasztalásomra kivánván fordittani, alázatoson könyörgök, méltoztassék elébbi kegyes reflexioját most is érdemelten cliensitöl nem tsak meg nem vonni, hanem egyszersmind nékem tellyes consolatiomra, ellensègimnek pedig confusiojokra meg tartani [Nsz; Borb. II Motok András lev.]. *1791:* A' Consistorium mind T. Deáki Samuel mind penig T. Hadadi Sigmond Atyánkfiait ö kgylmeket érdemesek(ne)k és ollyanok(na)k esmervén a' kik reflexiot érdemlenének, abban meg egyezék hogy mind ketten candidáltatnának, és pluralitate votorum határoztassék meg mellyiké legyen[a] [Kv; SRE 273–4. — [a]Ti. a vicekvártási tisztség]. *1799:* elegedendőnek gondollya a' Fel-peres fél a' Sütmegi Lakosokat két felé hányni, és a' Praedialis Hellyetis két-felé méretni, millyetén reprotestatioját mint a' Méltóságos Felperes Groffnénak Mandatariussa a reflexioba inseraltatni, és ezen Executio-rendében observaltatni kivánom [Magyaróság TA; JHbK LX/6. 29].

Szk: ~ *tétettetik. 1785:* Ezen dolog Felseges Urunk parantsolattya mellett fügvén, az ő Felséges Keglmes Decisiojaig nem alteraltathatik, annyivalis inkabb Hogy az hasonlo urburariusokra mint mü, circa usum Sylvarum, különös keglmes Reflexio, és praecautio tétettetett, mely ellen mü praejudiciumot szenvedünk, ha a Melgos G Földes Uraink(na)k, minden változásokot magok teczczések szerént tenni el szenvedtetik (!) [Torockó; TLev. 9/22].

5. vmire való tekintet; considerent; Betracht. *1739:* Fagarasi Jóseff atyánkfián(a)k hütöségi faradságáért kivánt

reflexioval lenni a Nms Universitas, Cum Metr. Tritici kettővel [Dés; Jk 509a]. *1772:* ezen hajlása az emlitett Malom háznak az első Revisio seriesseben feltétetik, de a' két also kerekek foroghatásara, vagj nem foroghatására valo minden reflexio nélkül [Kük.; JHb LXVII. 218]. *1789:* a Forspontozasra, s mas közönseges tereh viselesekre Nézve Szükséges mindenkoron illendő Subdivisot tenni és a Banyaszságra oly reflexioval lenni, hogy az a végre Szolgalo Tereh hordozo Lovak s őkrők azoktol mente tétessenek s külőnosőn vigyazni hogy magok a Bányászok is a vas miveles munkajatol egyszeris el ne vonattassanak [Kv; TLev. 7/8].

Szk: *~t tesz. 1667:* Noha tudom, oly considerabilis személy nem vagyok, hogy egy ország gyűlése én nálam nélkül könnyen végbe ne mehessen, minthogy eddig is sok ment végbe, nem is itílem, arra igen nagy reflexiot tegyenek, Kegyelmed és apám uram ott jó patronusim lévén [TML IV, 142 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz].

reflexióadás észrevétel-tevés, véleménynyilvánítás; exprimarea unei păreri; Meinungsaussage. *1789:* (A memoriálist) a végre nyujtottam vala a Nemes Magistratushoz mint prima Instantiahaz, hogy ab Officio Magistruali engemet az erőszak ellen manuteneállyan és Titt. Benedek Ferentz Vrat a Tőrvény uttyára ... igazitván ha házambol szép szerént ki menni nem akarna kedvetlen eszközekkel is onnet amovéállya, de a Nemes Magistratus csak el mellőzte a dolgot Resolutioja által csak versengésre nyitott utat, a mikoris Reflexio adásra a más félnek alkalmatosságot adott [Ne; DobLev. III/653. 1a Árva Szánto Drusiána Néhai Magyarosi Beniamin özvegye foly.].

reform változás; schimbare, reformă; Änderung | újítás; înnoire; Neuerung. *1854:* A kül események beléletünket is roppant reformoknak tették ki [ÚjfE 4].

reformáció 1. megújítás, átalakítás; schimbare, înnoire, reformă; Veränderung. *1662:* Ugyanebben a helvética, orthodoxa relígión levő evangélicus praedicátoroknak Szatmárt die 18. Junii generális gyülések lett vala, ahol a váradi két prédicátorok, Magyari Benedek és Kovásznai Péter az ecclésiai fenyíték avagy presbitérium és bizonyos némelly rítusokban leendő reformátióra, megjobbításra való igyekezetekért a fejedelem akaratjábul megfogattak és bizonyos ideig Szatmár várában fogva tartattak vala | hát ha immár úgy megzabolázattak volt azon városban minden derekas cégéres vétkek és olly szépen kezdtek volt folyni minden Isten tiszteletére s külső közönséges jóra nézendő minden dolgok is, mi okon találta volna hát szinte azon szép reformátiójában, minden zúrzavarinak jóra való fordításában az romlás, veszedelem? [SKr 342, 631]. *1710 k.:* Anno 1698. Bécsben létünkben resolválá ő felsége a szász natio memorialéja alkalmatosságával az usurák reformátióját az egész országban; nagynehezen terminálánk üdőt néki; melyet kiíránk az országra, hogy az szász nation kezdjük [BÖn. 896]. *1823–1830:* A kollégyom reformátióját vitte véghez Domokos mint kurátor [FogE 165].

Szk: *vallás ~ja. 1823–1830:* Csudálatosan is jött ki, hogy ahol a vallás reformációja kezdődett, ahol az akkori fejedelem fogságot, levettetést szenvedett, ott a későbben uralkodott fejedelem egy változó királyságért, mint a lengyel királyság is volt, esmét pápistává lett, mely királyságot úgyis ma a maradékai nem bírnak [FogE 196].

2. hitújítás; reformă religioasă; Glaubensreform. *1677:* in externis ritibus directiones Ecclesiastica lehessen a' reformatio avagy variatio (semmiben meg nem illetvén a' hitnek és vallásnak fundamentumiban, s' articulusiban valo dolgokat), ellenben penig a' dolog nem jovaltatván sem acceptaltatván, afféle opiniok interdictumban legyenek, ez meg-irt modon kivül semmi rendek magokat afféle dolgokban ne elegyitsék [AC 2–3/1]. *1710 k.:* Minél nagyobb a Felséged véle való dajkálkodása vala, annál nagyobb vala az ő hálátlansága, mert soha a Felségedtől kezébe adott szent igédet a reformációig maga nyelvére nem fordítá, nem olvasá, nem tanulá, hanem adá magát egészen csak a világnak, a testnek, a bűnnek üzésére [Blm. 1039]. *1761:* De ami nagyobb, Spanyolország, Portugália, Szardinia s más tartományok is az evangyeliomnak tiszta igazságát megesmérték s az reformátiót amplectálták, a papokat, kivált a jezsuitákat kihajtották, melyet nemcsak titkolnak, hanem szégyenlenek is a pápisták [RettE 119].

Szk: *~ históriája. 1823–1830:* A leckeadás négyféle: úm. publica, melyet minden ordinarius professzor tartozik adni szeredán vagy szombaton ingyen, de ebben nincs haszon, mert csak olyan tudományokat tanít, melyet olvasásból is megtanulhat az ember. P.o. Planck tanította az reformáció históriáját, melyet ő különben is, kivált a vége felé, még igen bővön is kinyomtattatott [FogE 236] ✱ *igaz ~. 1710:* Ezt az igazvallás-égető tüzet az igaz ítéletű Isten a püspökök, urak vérivel oltá meg, a királynak a száját penig, kinek szájából származott vala az a kegyetlen parancsolat, a folyóvízzel tölté meg s úgy fojtá meg, s vagy akarák, vagy nem, csak beplántálá Isten az igaz reformációt az országban | Így játszódtatá meg Isten a jesuitáknak istentelen intentiójokot, kik az igaz reformációt Magyarországból kiírtani akarják vala, el akarják vala szaggatni a Jézus Krisztus köteleit: nem lehete, mert a pokolnak kapui sok győzedelmet nem vesznek az Isten ecclesiáján [CsH 66, 99].

3. perújítás; revizuire; Prozeßerneuerung. *1677:* Az alsob Székeken indittatot causakban, ha ki uj itilettel akar élni, minekelőtte a' Transmissio ki-adatnék, annak előtte élhet véle, a' mint eléb-is meg-vagyon irva, és a' Transmissionak kiadása elöt reformaltasson, mert a' Táblárol reformatiora viszsza, nem bocsáttatik, mivel a' Transmissiohoz semmi nem ragad | Törvényes Székeken adassanak-ki a' Transmissiok, s' reformatiok azokban, a' pársok instantiáira, mint lehetnek [AC 181, 271]. *1770:* Inctus dicit: hallom az actornak íratásából, hogy a novumot casáltatni kívánja, hogy a 8-ad, vagyis 15-töd napot meghaladta; de post festum ellene mondása — mert ha ellene akart volna mondani, nem kell vala azt várni, hogy az egész reformatziómat szeme előtt és füle hallatjára béíratni s documentumaimat mellette bényújtani — azért exceptiója az actornak méltatlan onusát megvárám, mert nemes Udvarhely széknek oly protocoláltatott törvénye volt, hogy 60 nap fekszik egy novumban | Reformatiómban ezt újítom és adom bé, hogy Veres János Veres Ábrahámnak és feleségének egy házban lakó, egy kenyéren lévő osztozatlan édes gyermeke [M.hermány U; RSzF 208–9, 268].

reformál 1. újít; a reforma/înnoi; erneuern. *1677:* Az Ecclésiai directiokban és ritusokban penig reformalniok, vagy varialniok az Ecclesiáknak eleitől fogva szabados volt, mely keresztyéni szabadság ez után-is el nem rekesztetik, és tiltatik; de ugy a' mint más keresztyén országokban, s' ez miénkben-is éltenek, és élnek mostan-is; tudni-il-

lik, hogy in minoribus, és a' mellyek csak az Egyházi rendeket illetik, magok az Egyházi rendek-is concludalhatnak, és constitutiokat csinálhatnak, de azokat-is közönséges Generalis gyülésekben [AC 2].

2. átalakít; megváltoztat; a schimba/modifica; verändern. *1592:* Mys azert Meg halwan es meg Er<tw>en az feleol meg irt fogoth Emberekteol az feleleteket Annak vtanna vyon<nan> My eleotteonk az minemeo bizonsagokat allatta Janos deak in defensione(m) suis Azoknak vallasokatis meg ertwen Isten zerent es az my lelky Ismeretewnk zerent ebben reformaltwk az varosbeli birak polgarok teorvenyet [Szilágycseh; Borb. II]. *1605:* Noha ennek eleotte valo Eodeobennis az en fiamnak Almadi Balintnak sokszor valo eztekelessebeol es haborgatassabol teottem volth Testamentumot az Colosmonostori Conuentek eleoth leanimoth ki rekeztuen beleolle ... az eleobbi megh irth Testamentumot telljessegel ereotlenne hagyom, es igi reformalom ez vtolso es megh maradando telljes akaratommal [JHbK XXIV/16]. *1704:* Ma reggel feljövén az urak, és az ország is felgyülvén, akiknek voxokat rejiciálták volt, azok az új voxokat az urak kívánsága szerint reformálták és béadták, és akiknek betegségek miatt nem lehetett fenn lenni, azoknak is magok votumokat deákok által kivévén, azokat is a többivel együtt combinálták [WIN I, 191]. *1711:* Onnan, az Impérium dolgait rendben vévén, Bécsben a maga residentiájában jöve nagy pompával, ahol is Jósef császár udvarát egészlen reformálá, a ministereket annoveálá, a sok ezer cameralistákot kevesebb számra reducálá, a musikásokot, számtalan vadászokot, sok comediajátszókot, kikben Josefus császár igen gyönyörködött, és sok százezer forintokot költött minden esztendőben rájok, azoknak mind búcsút ada, és minden dolgokot császári méltóságához illendő rendben állítá[a] [CsH 462. — [a]III. Károly]. *1791:* Nsgod az Régiusokat adománybéli igéretekkel arra kénszergette hogy azt[a] reformállyák [Kv; JHb XLIV/4. — [a]Ti. a végrendeletet].

3. felújít; a renova/repara; renovieren. *1677:* Fejérvárat a' keritésen belöl szalmával fedet házát, és tövisses sövény kertet, ad certum terminum, kiki reformalni tartozik sub poena [AC 257].

4. kicserél; a schimba; tauschen. *1673:* Csudálom, az Szentpáliné asszonyom veszekedő szolgáit nem reformálta és szörnyen el nem verette [TML VI, 424 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

5. református vallásra átkeresztel vkit; a reforma, a converti pe cineva la credinţa protestantă/reformată; jn zum reformierten Glauben umtaufen. *1847:* Damosi Sűtő Bara Márisko 16 éves hajadon leány a mai napon a R. Catholica vallást el hagyván ... Reformálám, és azután Confirmáltamis [Damos K; RAk 167]. *1849:* Kolgya Mitra a Görög nem egyesült vallást önként el hagyván kivánván Reformáltam 16 éves korában; — kinek is oláhos neve hejet Kolgya Márton név adatott akkor az ő kivánsága szerént [Jákótelke K; RAk 167]. *1878:* Eskettem öszve Kolosvári születésü Ns Fegyveresi Károlyt özvegy ember minek utánna Reformáltam, Ns Moricz Julianna elleányzott (!) Személlyel [Szucság K; RAk 43].

6. pert újít; a înainta o cerere de revizuire; Prozeß erneuern. *1771:* Incta novizat minémű terhes actiót adott vala bé énellenem verbis hermányi Veres Ábrahám apósom ökegyelme ut actor ... az akkori protocullumból világosan kitetszik. Mely miá novizálnom kellett eodem die et anno stante sedria, s be is írattam. Mely simplex novumom mellett így reformálok [M.hermány U; RSzF 268].

reformálás 1. átalakítás, felújítás; renovare, înnoire; Sanierung. *1625:* neha felged chyak megh hit emberi altal paranchyolt nemelj dolgokrol; Kivaltkeppen penigh varasunkban az felged Zallasinak reformalasa es epitese feleol [Kv; Szám. 16/XXVII. 6].

2. református vallásra való átkeresztelés; convertire la credinţa reformată; Umtaufe zum reformierten Glauben. *1662:* Rákóczi Györgynek és Zsigmondnak schólátul való elbúcsúzások, tisztekre való elémozdíttatásuk, bizonyos várakkal való ajándékoztatásuk, Rákóczi György mátkásodása, fejedelemmé választatása, lakadalma; ifjú fejedelemasszony reformálásában való igyekezet[a] | Elvégződvén nagy pompával a menyegzői lakodalom is, a keresztyén szülék az ifjú fejedelemasszony reformálásában valának foglalatosak, mind magokban, férje és az Isten házában való üdvösséges sok szép tanítások és prédikállások által [SKr 195, 198. — [a]Tartalomjelző fejezetcímből].

reformálhat 1. megváltoztathat; a putea reforma/schimba; verändern können. *1614:* Az Ecclesiasticus ordo miert hogi iob pelda adassal, nem cziak tanitasaual oktattia Jozagos czelekedetekre az halgatokat giakor visitatiokkal az Pwspekek es Seniorok, kiki mind az eo zokot vallaszat recepta religioian vallokat mindennwt ez orzagban zabadon visitalhassak, fogiatkozasokat reformalhassak, es az Jokatis Jobitani, Es a vetkes Embereket erdemek zerint ualo bwntetessel, minden ereiekkel haznos Iozagos es dicziretes czelekedetekre indiczak [Ks 87 ogy-i végzés].

2. módosíthat; a putea modifica (o sentinţă dată); modifizieren können. *1763:* Melyre nézt minthogj az A(ct)or penes Novum semmi uj Documentumakat, és azokon fundalhatott ujj allegatiokat in sui defensum nem producalt, söt ujjabb fatenseket olvastat Documentumaiban, kikkel nem hogj magat exculpalna, elebbeni Deliberatumat reformalhatna, de söt inkabb Bőszörmenyi eő kegjelme Inassa részéröl fatealt fatensek számát sokasittya, és hogj maga Inassa Boros Miska által eset, azon tüznek gerjesztetése, bizonyittya [Torda; TJkT I. 159].

reformálódik 1. megváltozik; a se schimba; sich ändern. *1817:* Irhatom Nagyságodnak, hogy a' mikor az Isten szerentsésen haza hozza, más uj, és jobb rendbe talál mindeneket — mindenek reformálodtanak — kivévén egy két nyakos embert — kik iránt nevezetesen a' Bivalosra nézve, ujra instálom a' Nagyságod rendelését, mellynél fogva regulázhossam [Héderfája KK; IB. Veress István tt lev.].

2. a református vallásra átkeresztelkedik; a se converti la credinţa reformată; sich zum reformierten Glauben umtaufen lassen. *1767:* 1-ma Aprilis Spanyolországból a jezsuita szerzet exterminláltatott gr. Aranda commisiója alatt Az a híre, hogy általmentek volna Angliába, s reformálódtanak, kiknek lett admissiója bizonyos conditiók alatt. Erdélyben s Magyarországon sem zsákkal ijedtek meg [RettE 210]. *1793:* minden kénszerittés nélkül Reformálódott[a], mind kettő a' Templomb(an) a' Gyülekezet előtt bé esküvén erre a' Vallasra [Gyalu K; RAk 87. — [a]Két legény]. *1842:* Ns Rákházi (!) Mihály G. Catholicus Reformalodván Házassági Szövetséget kötendő Ns Horváth Lászloné hajadon léányával Evával [uo.; RAk 38]. *1858:* Re-

formálodott Bakos Julianna a' Graeci Ritus vallásbol a' törvény szabta négy hét után [uo.; RAk 48].

reformálódott reformátussá lett; (care s-a) convertit la credinţa reformată; zum Reformierten geworden. *1722:* Műk minyajon Unitariusbol lett Reformatusok vagjunk de mű az mi igaz hűtűnk szerint valljuk hogj minket senki nem kenszeritett hogj Reformatusokka legyűnk, se fenjegetessel, se foksaggal Műk nemis hallottuk egj Reformalodot embertöll is hogy azon Panaszolkodott volna hogy őttőt veressel vagj fogságol fenjegettek vólna es feltiben kelett volna Reformatussa lenni [Hévíz NK; JHbT]. *1734 k./1770 k.:* Minthogy a' Rfta Ekla harang nélkűl nem lehetett ... Grof Uram ő Nga addig igyekezett, mig mind a' reformálodott, mind pedig még az Unitaria Részen valókat arra inducalta, hogy a' nagyobbik harangot az Unitaria Statusnak kezéből ki-nyerte [Vajdakamarás K; SzConscr. 145]. *1782:* (Temették) Tsak most nem régen Reformalodott lager Győrgyőt [Gyalu K; RAk 130].

reformált 1. megújított; înnoit; erneuert. *1653:* Mikor János király felserdült volna az attya halála után kétfelé tekintvén, látá azt: hogy az egész keresztyénségben immár oly változás lett volna, hogy kiki mit akarna azt vallaná a Luther Márton újításának utánna; mert immár Erdélybe is béhatott vala a Luther Márton reformált tudománya, melyet elsöbben egy Johannes Huntherus nevü déák ... úgy hozott alá a Luther Márton könyveibe, és úgy serpált azután az egész szászságon a lutheranismus, melyben az egész szászság megnyúgodt és megerősödött mind e mai napiglan [ETA I, 26 NSz].

2. reformátussá lett; (care s-a) convertit la credinţa reformată; zum Reformierten geworden. *1855:* Binder Anna 28 éves, reformált, s meg esett személy [Gyalu K; RAk 97].

reformáltat 1. átalakíttat, megújíttat; a dispune să fie renovat/înnoit; renovieren lassen. *1625:* Keouetkezik rend szerént, az miket Vrunk eo felge Colosuaratt Szallasin reformaltatni és ujolagh epitetni kegesen paranchyolt ... oda czinaltak az Asztalosok egy ui harsfa aitot bellettel festue f. 4. | It(em) Ket aitot megh bellettek hars faval megis festettek f. 4 [Kv; Szám. 16/XXVII. 23]. *1666:* Az versek dolgát én eligazítottam és mivel az tituluson kívül nagy szükséget reá nem láttam s el sem fért volna az ezüst czimerre, csak lehagyattam, az titulust reformáltattam [TML III, 630 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

2. módosíttat; a dispune să fie modificat; modifizieren lassen. *1808:* Mi Kövendi Nagy Péter, Gál Mojses, és Tanka Mojses mind hárman Nemes Aranyos Széknek hites Assessorai Törvényesen ki rendelt Divisor Commissariusok ... Iteletet tevén, azt kiis mondottak és ā praetensus Fiunak nem tettzvén ā Deliberatum Novumat insinualt s ā mellett ā Deliberatumat kévánta reformáltattni némely részíben [Asz; Borb. II].

3. pert újíttat; a cere revizuire; Prozeß erneuern lassen. *1677:* Az alsob Székeken indittatott causakban, ha ki uj itilettel akar élni, minekelötte a' Transmissio ki-adatnék, annak elötte élhet véle, a' mint eléb-is meg-vagyon irva, és a' Transmissionak kiadása elöt reformaltasson, mert a' Táblárol reformatiora viszsza nem bocsáttatik, mivel a' Transmissiohoz semmi nem ragad [AC 181]. *1775:* a' Titt. Ik uj itilet által a' fen meg irt terhes deliberatumot reformáltatni, Nemes Hazánk Törvényei szerint igyekeznek [T; DobLev. II/463. 1b].

4. *~ja magát* reformátussá válik; a se converti la credinţa reformată; zum Reformierten werden. *1849:* Kelemen Béni unszolásából reformáltatnam kelletett magamat mi iránt rendelést kérek tétetni hivataloson a Zsibói református, és egyesült görög hitű lelkészekhez, hogy mind reformáltatásomról, mind férjhez menetelemről hiteles bizonyitványokat küldjenek ide át [Kv; Végr. Vall. 28].

reformáltatás 1. reformátussá válás; convertire la credinţa reformată; Reformiertwerdung. *1849:* Krizsán Mária ... azt valja mikép Kelemen Béni unszolásabol kellett reformaltatni magát arra azt mondja Kelemen, hogy Krizsán Mária panaszolt volna mikép a' sok böjtölést mejje ki nem állja, s ezért javasoltatta volna a' reformáltatast [Kv; Végr. Vall. 75].

2. módosíttatás; modificare; Modifizierung. *1677:* Novummal valo élés az Alsob Forumokon a' Transmissio kiadatása elöt lehet. A' reformaltatás-is; a' Táblárol, nem remittaltatván arra-is [AC 271].

reformáltathat 1. megváltoztathat, kijavíttathat; a putea schimba/îndrepta; verbessern können. *1786:* a' minthogy azon mostani excisionak semmi részben nem annuálok, ugy egyebekben-is cum protestatione facultást reserválok magamnak ès Condivisionalisimnak, hogy ha mik mostan bizonyoson meg nem tudattak, vagy ha mikben ezen Divisio vagy Executio által valamelly hibák irrepáltanak reformáltathassunk 's meg igazíthassuk [Nagylak AF; DobLev. III/607. 12].

2. módosíttathat; a putea modifica; modifizieren lassen können. *1808:* egész erővel azon ügyekezett a Novizáns, miképpen reformáltathassa ezen Divisionale Forum előbbeni Itéletét, arra tőrekedvén Hogy az exhibealt Testamentumnak váliditása meg állyon, és Törvényesnek itéltessék [Asz; Borb. II].

reformáltatik 1. kijavíttatik; a fi îndreptat/corectat; verbessert werden. *1677:* Levelekben esendö errorok, ha az Executorok, Mesterek, avagy Cáptalanok által lésznek, reformáltassanak [AC 273].

2. módosíttatik; a fi modificat; modifiziert werden. *1677:* Donatiok a' régi stilus szeint (!) emanaltassanak: Clausula, salvo Jure fisci, delealtatik, kikben inseraltatot volna reformaltassanak [AC 254]. *1733:* Novum mellett meg kivánom a jure hogy az én ellenem ez elöt emanalt Deliberatuma a Nms Tanáts(na)k reformáltassék, ennekem uj itilet p(ro)-nuncialtatvan Itöl occupalt Jószágom s örökségem resignaltassék, hasonló képpen gyalázatoson meg motskolt becsületem restitualtassék [Torda; TJkT I. 3]. *1734:* ezen Deliberatum(na)k reformaltatni kel [uo.; i.h. I. 77]. *1762:* meg kévanom, hogy az elebbeni Deliberatum reformáltassék, és én ... absolvaltossam Simpliciter [uo.; i.h. V. 87]. *1772:* meg kévánom hogj az ante Novum pronuncialt Deliberatum reformaltassék, emendaltassék [Kük.; JHb LXVII/231].

reformáltatott reformátussá lett; care a trecut la credinţa reformată; zum Reformierten geworden. *1781:* az Erdélyi Reformáltatott Ecclesiáknak, Collegiumoknak és Oskoláknak Fő Curatora [Bonchida K; SzConscr. 178].

reformata protestáns, református; reformat; protestantisch | megújított felekezetű; de confesiune creştină protestantă; von protestantischem Glauben. *1710 k.:* Ekkor Bongardus keze alatt vala Bethlen Farkas, Gergely és Elek, de az atyjok ekkor halván meg: Bethlen Ferenc, anyjok, Kemény Kata, noha reformata, a bátyja Kemény János és a fejedelem unszolására nehezen adá a két nagyobbat Keresztúri Pál keze alá [BÖn. 544]. *1756:* Szilagyi Györgj Uram ez után az Catolica részén valo Candidatioban ne observaltassek es ne admittaltassék, hanem a T. Reformata részen légjen [Kv; KCLev.]. *1758:* Religióm amaz Krisztus evangelioma szerént való tiszta tudományon fundáltatott igaz evangelica, vagy reformata, melyet mind a szentírásból, mind pedig más tudós emberek s controversiás s egyéb polemicus könyveiből Isten szerént való vallásnak, s idvességesnek, a mostani sok elegy-belegy vallások felett legigazabbnak lenni tapasztaltam [RettE 80]. *1775:* Mikor Bíró Katát elvette a szegény Rhédei József, unitaria volt, de azután reformálódott és jó reformata volt [i.h. 352]. *1784:* meg is mátkásodám véle háromszor ki hirdete a Pap de meg nem esküttenek mert Reformata volt s nem lén Catholica [Gelence Hsz; HSzjP Johannes Fodor de Haraly (42) gy. kat. vall.]. *1831:* Pap Tamásné Séra Máris mintegy 40. esztendös, Reformata [Angyalos Hsz; i.h.]. *1842:* Szöts Kriska 18 éves Reformata Hajadon Léány [Dés; DLt 1452].

Szk: ~ *eklézsia. 1676:* Udvarhelyen Letenyei Pál, ezen udvarhelyi Réformáta Ecclesiának Scola mestere [Szu; Borb. I]. *1712:* mostani Visitationkb(an) rendeltük, hogy ez után Iklando(n) lako Ujfalvi Jstván legyen Curator az Iklandi Reformata kitsiny Ecclesiaban, ugy hogy az egyházfiai is ö Kglmétöl függjön, és ha ki engedetlenkednék meg büntetthessék [Ikland MT; MMatr. 273]. *1722/1814:* Az ország uttya és a' ... Lonai Patak között egy Darabotska Fetske farku Circiter három köblös Szánto Földetske hagyattatott az Reformata Ecclesia számára [Kisjenö SzD; BetLt 1]. *1793/1794:* A MBagoi Reformata Ekklesia p(rae)tendalja, hogy mivel az Localis Unita Ekklesia Parochussa, a' localis Reformata Eklésiahoz tartozo ab Antiquo birt appertinentiakbul részesedet tehát azon Unitus Pap ő ke által a' Refor Eklésia appertinentiaiboi valo Birtoka a' Reformata Eklésia szamára reaplicaltassék, és az Unitus Pap ö kegyelmének ... Canonica portio szakasztassék [M.bagó AF; DobLev. IV/739. 10a]. *1812:* (A) Berket az én időmtöl gyermekségemtöl fogva soha senki sem birta hozzá számot nem tartott, hanem tsak egyedül a Nagy Laki Réformata sz. Eklésia [Nagylak AF; i.h. IV/943. 35b Hetzegán Juon (40) jb vall.] O **Hn.** *1835:* a' Reformata Eccl(esi)a toja [Erösd Hsz; EHA] ✱ ~ *evangélika religió. 1677:* Kolosvár városában az Orthodoxa Evangelica religion lévö Papoknak bé-vitetések, etiam publico statuto végeztetett, mely mostan-is confirmaltatik, és azon reformata Evangelica religion lévöknek inter caetera Kolosváratt az O Várban lévö puszta templom conferaltatik in anno 1612. arrol emanaltatott Donatiojoknak conditioi szerént, mely az Országtol-is confirmaltatott [AC 4] ✱ ~ *megye* református egyházmegye. *1748:* (A föld) Vi(cinusa) Koronkai Reformat(a) Megye földe [Koronka MT; EHA] ✱ ~ *oláh eklézsia* román református eklézsia. *1710 k.:* osztán a gubernátor és több református urakkal aperte pártját fogók[a], collocálók Hunyad vármegyében reformata oláh ecclesiában, fizetést is rendelvén néki, de lehetetlen lön ab occultis insidiis et a violentia in Nagyszegio experta ott bátorkodnia, hanem el kelle bujdosnia [BÖn. 882. — [a]Czirka Jánosnak] ✱ ~ *paróhia. 1732:* a Reformata Parochia, a Templom és Sombori György Ur(am) Nms Curiaja [M.zsombor K/Szentjakab SzD; TSb 51] ✱ ~ *partikula* református elemi iskola. *1814:* En a' Déési Reformata Partículaba tanulván tanulásom alkalmatosságával egy Borbely Istvánné nevezetü özvegy mészárosnénál voltam szálláson [Dés; Ks 79. 29. 795] ✱ ~ *püspöki rezidencia. 1802:* Nemes N: Enyed Várossában a Miriszloi uttzában a Tiszteletes Reformáta püspöki residentia [Ne; Incz. XII. 1a] ✱ ~ *religió. 1630:* Martius 1–14 E tájban a pápista vallást elhagyván, állottam az reformata religióra, mely miá az atyám uramnak haragját vettem s azonkül is nem keveset szenvettem, kiváltképpen Németországban, mindenektöl elhagyattatván De a ki mellett az Isten, kicsoda az ellen [HGN 3]. *1657:* Ezeken kivül is ha mit többet kelletnek a jóbb epülethez képest ezekhez adni vagy penig meg jobbitani el változtatni ezekben, arra valo szabadságot magúnknak és maradékinknak, söt ezutan is ez Fagarasi földnek igaz legitimus vallásunk ~ a reformata religion lévö vrainknak fenn hadgyúk és tartyúk [UF II, 189 Lorántffy Zsuzsanna ut.]. *1710:* Maga én akkor Brassóban voltam, nem akartam odamenni, ne mondhassák, hogy magamra voxoltatok erövel. Én megértvén a dolgot, hogy az én személyemben a reformáta relígiót persequálják az ország úniója, a császár Diplomája ellen, megírám mind a Guberniumnak, mind külön a szebeni református uraknak, de a generált a jesuiták s Haller István már praeocupálta vala, a Guberniumban az egy Haller István vala magyar, ő pedig az én relígiómnak halálos ellensége vala, a két szász úrnak kevés gondja lön a reformáta relígióra, mint azelöttt, csak ök a magok relígióját oltalmazhassák, a református urak is könnyen elmúlaták, holott ha vala egyszer, akkor kell vala megmozdulni relígiónk mellett [CsH 418]. *1752:* a reformata religion lévö emberek égy haranglábocskát emeltenek [Nyárádsztlászló MT; EHA] ✱ ~ *vallás. 1769:* amiképpen a Reformata, és Lutherana Valláson lévök Negyedik, harmadik, és Második izen lévö Atyafiaknak eo Felsége a Jegybe Házasodást (így!) bizonyos taxát Le tévén dispensalni Méltoztatik, Ugy az Unitaria Religion Lévöknekis azon moddal kegyelmesen meg engedi, tsak hogy az Unitarius super intendenstöl authenticum Testimoniumot az ollyanok az Atyafiság Gradussárol vegyenek, és a Mlgs K. Guberniumnak bé adgyák és Dispensatiojokot onnan ugy várják [UszLt XIII. 97]. *1774:* Ugyanis vannak olyanok, akik, elhagyván a reformata vallást, pápistává lesznek s oly szörnyü buzgósággal viseltetnek ahhoz, hogy a született pápista sem buzgóbb [RettE 339]. *1783:* Reformalodván Dobos Ilona Fiával Jánossal ... azután ujjabb Parantsolat szerent kelletett hat Heteket Sz Fenesre Plebanus Kováts Elek Vram instructiojara feljarván kitölteni, melly hat heteket minekutana fideliter ki jártak volna és még is a' Reformata Vallástol el nem idegenittethettek volna, adott Nevezett T. Plebanus Vram illyen Czedulat nekiek [Gyalu K; RAk 76]. *1840:* (Pávai Rozália) Catholica lévén T. Csiszár Sámuel ur által a' Reform(áta) vallásba bévitetödöt [Burjánosóbuda K; RAk 35] ✱ *kálvinista* ~ *eklézsia. 1755:* az cálvinista Reformata Ecclesiának most kántora [Torda; AbN].

reformátum református; reformat; reformiert. **Szk:** ~ *kollégium. 1733:* a Nemes Nagy Enyedi Reformátum Collegium Auditoriuma alatt lévö Parochialis házhoz [Ne; EHA] ✱ ~ *templom. XVII. sz. m. f.:* Vagyon ... Curia ... a

Falu felső végén az Reformat(um) Templam alatt [Csekelaka AF; EHA]. *1759:* Vagyon egy fából csinált harangláb a reformatum és unitarium templom között, közös az unitária eklézsiával, amínthogy együtt is curalják [Körösپatak Hsz; ETF 107.8]. *1770:* a' két Sikator közöt mellyek à reformatum Templom felöl le jönek [Marossztkirály MT; EHA]. *1783:* Nagy Király Uttzába a Reformatum Templom ellenébe Báro Henter Antal Nobilitaris Curiaja [Dés; EHA].

Hn. *1767:* a Magyar Reformatum puszta templomra Jároban (sz) [Nyárádtő MT; EHA].

református I. *mn* kálvinista vallású; reformat, de confesiune (creştină) protestantă; von reformiertem Glauben. *1662:* Első[a] Hogy az praesbytérium, ecclésiai egyházi fenyítékrül való tudomány az szentírás tanítása és református keresztyén doctorok igaz értelmek szerint mindenütt tanítassék a nép között a szent gyülekezetben [SKr 277. — [a]A szatmári zsinat végezései közül]. *1710:* Kivált azt neheztellik vala a magyarok, hogy a német császár megbékéllvén a török császárral Magyarország felett, a magyar urakot nem admittálták a békesség tractájában, a református s evangélicus magyarok pedig azt sajnállották, hogy minden helyeken a templomokot tölök a jesuiták elvették, a collégiumokból a tanuló deákokot kikergették, s még csak szolgabíróságra sem vették be, ha csak pápista nem volt [CsH 332]. *1736 u.:* Egyszer Kolosvártt husvét napján mikor ebéden voltunk[a], eljövének elsőben a kolosvári református deákok, egy husvéti éneket egészen elmondának; nyomban jövének a catholicus deákok azok három verset éneklének el; mondja a szegény ur Gazda Mihálynak: Adj tizenkét forintot a feleségem deákjainak, mert az egész éneket elmondották, a pápista deákoknak adj három forintot mert csak három verset énekeltek [MetTrCs 459. — [a]A katolikus gr. Apor Istvánnál]. *1763 u.:* A' három esztendőnként esni szokott nagy Innepekben, meg Cantálván a' Városon minden Reformatus Gazdákat Négy Togás Deákok és Négy Neotralisták, ugy négy Discantisták abból mindenikéből dupla portio a' Seniore, egy a' Contrascribájé, a' többi proportionaliter a' Cántálő Déákoké, Neutralistáké és Discántistáké; mellyöl minden Innepen bé-jö Fl. hg 10 [Kv; BK Kv-i ref. koll. ir.]. *1776:* Gróff Lázár János szüntelen unszolt, hogy jönnék el MVásárhellyről, mert sok Szenvedése vólna miannam, sok Reformatus Mlgs Uri Attyafiaitól, és én mentem ki Kóródra Groff Kornis Ferentzne Udvarába, és ezeket beszéllém a Dispensatioról, és Reversalisrol [Szentdemeter U; GyL. St. Henter (37) vall.].

Hn. *1735:* vic(inu)ssa az Reformatus megye erdeje [Udvarfva MT; EHA]. *1804:* Református Temető [Mv; MvHn].

Szk: ~ *eklézsia. 1761:* az Ó Tordaj Reformatus Ecclesiab(an) Papot nem marasztat Ecclesia Tagjaj kepekb(en) Constitualjak[a] Plenipotentiariussaknak Ifiab Blenyesi Csapo Istv(án) Ur(ama)t a Pappal Tiszt. Abats Márton Urammal fen forgo Causanak akár holotis folytatásáb(an) az nem marasztás dolga iránt [Torda; TJkT V 32. — [a]Előbb felsorolva a 19 név] ✱ ~ *esperes. 1670:* Kovásznai Péter Püspők Ur(am) által conferáltak ã Reformata Kali Ecclahoz égy virágos pohárt melyb(en) van tall. 13 két dutka hijja. Ea conditione mig perseueralnak ebben az igazságba(n), de ha deficialnak ã Reformatus Esperes vegye kezéhez [Kál MT; MMatr. 269] ✱ ~ *iskolamester. 1859:* a Kutyfalvi Reformatus oskola Mester [DE 2] ✱ ~ *kántor. 1842:* az Udvarrol egy Német öll fát vittem bé ... a Református Kántor Urni [Bereck Hsz; Bogáts 4] ✱ ~ *magyar pap. 1770:* Beszelletek az Bogdandi Rheformatus Magyar Pappal, hogy oda Jövén ot Irassák meg eö Kglmevel az Instantiat [Egerbegy Sz; EMLt] ✱ ~ *mester* református tanító. *1781:* magam bizonyos idökig Fogadomot kortsomárolhatásra és abban valo kortsomárlásra valo Fundusul, magam Boromot feles számmal bizonyos ideig magam Vámos Hidam Vámját, és bizonyos időben Makk bérből jövő hasznomot adtam a Reformáta Ekkla hasznára olly véggel, hogy ezek állando Fundusul ki tétetvén mindaddig ennek Interesse Capitalissá tetettessék az Erdö Sz. Györgyi Református Mesternek az Erdő Sz. Györgyi Mater, és Havadtöi Filialis Ekklában lévő Református Gyermekek szorgalmatos, jo tanitásáért valami rész fizetés ki szakosztassék esztendönként [MMatr. 487 özv. gr. Rédei Zsigmondné br. Vesselényi Kata nyil.] O **Hn.** *1765:* a' Reformatus Mester Kertyere végével rugo [Csávás KK; EHA] ✱ ~ *pap. 1715/1722 u.:* Minthogy a Szász-Fülpösi Ref. Eccla majd végképpen evertalodott, azért conferálom azon Szász-Fülpösi Ecclába menendö, és lakását continuálo Reformatus Pap(na)k Beresztelki határonn, Lutz Patakán mostan három köre forgo, régi ös malmomnak decimáját irrevocabiliter [GörgJk 86]. *1756:* mikor az itt valo szegénység vagy egyszer Instantiat iratott az itt valo Reformatus Pappal, akkor Molduán Vanya rutul gazolta, a Papot érette [Galac BN; WLt Oltyán Pétre (25) jb vall.]. *1761:* Ezen nevezett Malomnak, à Pénteki Vámját Josika Joseff vr eö Naga, Cedalta volt az Illyei reformatus Papnak e sem ertetödik a fellyebb meg irt Summához mikent valami gyült mingyárt a meg irt Pap ell vitte [Szirb H; JHb LXX/3. 182]. *1765:* Sárdi Tiszteletes Reformatus Pap Uramnal meg számláltattam vala s ugyan eö kegyelmével bé is pecsételtettettem vala a pénzt [Sárd AF; Eszt-Mk Vall. 31] O **Hn.** *1796/XIX. sz. eleje:* a Molnár András irtoványa a Reformatus Pap Canonica portioja végiben (sz) [M.lapád AF; EHA] ✱ ~ *prédikátor. 1799:* Ér Körösi Reformatus Praedikator Tóth Mihály ... rekedt, vagy-is inkább süket beszédü [DLt nyomt. kl] O **Hn.** *1744:* a Reformatus Praedikator rittye mellet [Deréte K; EHA] ✱ ~ *püspök. 1710 k.:* (Váradi Miklós) A Bethlen Gábortól az ecclesiának és kollégiumnak hagyatott 76,000 forintoknak is, Gelei István akkori református püspök akaratjából, kurátora volt sokáig, az ecclesiának nagy hasznára [BÖn. 489] ✱ ~ *püspökné. 1741:* Reformatus Püspekné Bonyhay Györgyne Aszszonyom [Lőrincfva MT; SLt 12. V.4] ✱ ~ *szent szerzet. 1736:* Épített vala ezen református szent szerzetnek az méltóságos Hallerház egy klastromot Fejérvármegyében Fejéregyház mellé de az erdélyi kálvinista fejedelmek megtilták az fejéregyházi klastrom elpusztúla ugyan s ma is pusztán áll [MetTr 437] ✱ ~ *vallás. 1823–1830:* Ez az úr katolizált volt fiaival együtt, de a felesége leányaival együtt, ámbár sokat kényszergették, megmaradott a református vallásban, voltak pedig négy leányai [FogE 109] ✱ *erdély(ország)i ~ püspök. 1732:* Applicáltam magamat Tisz Bonyhai György ur(am) Erdély országi Rftus Püspök és M.Vásárhelyi fö pap hejeben valo káplánságra [ArJk 39]. *1735:* Erdély országi Tiszteletes Refformatus Püspök Urunk Nemes Városunkb(an) Generalis Visitatiora az addig practizalt usus szerint gazdalkodas irant töttunk dispos(itiot)[a] [Dés; Jk 457b. — [a]Köv. a fels.]. *1760:* Azt is hallám, hogy Borosnyai Lukács <János> erdélyi református püspök megholt, ki helyett lett Szathmári Pap Zsigmond kolozsvári pap [RettE 104] ✱ *magyarorszá-*

gi ~ prédikátor. 1710: Nem is halaszták messze, mert a császár ugyanezen esztendőben Posonban extraordinariára citáltatá a magyarországi református és evangélicus praedikátorokat, és a törvénytételre pápista bírák ülének le, akik egyszersmind actorok is valának, s keresztény világon Krisztus urunk születésitől fogva addig az ideig sehol sem hallatott s nem practicáltatott szörnyű s irtóztató sententiát mondának a praedikátorok ellen [CsH 95].

II. *fn* **1.** református vallású személy; reformat, protestant calvin; Reformierte(r). *1664:* Holt megy Gyurkó fiam Katonában Temették el a kolozsvári reformátusok templomában [AMN 89]. *1693:* Az régi Ecclesiaj földeket az Reformatusok el vöttek [Kál MT; UnVJk]. *1702 k.:* In Anno 1667. a' mint eszemb(e) jút, Keglms Úrúnk idősbik Apafi Mihály, az oda Telepedet Réz Bányai fugitivus Reformatusok instantiájára, az az ötös (!) Mihály intima(ti)ojából Templomat erigaltatván illyen rendet is tartani parancsolt, hogj túdniillik a' Borral kereskedő Reformátusok, nem az Unitáriusoknak, hane(m) az Reformáta Eccll(esi)á-(na)k Contribuállyák a' Dolgosiát de mivel az reformata Eccl(esi)a résziről való Réformátusok felesen kereskednek Borral, Eget borral, Méserrel Némellyek tellyességgel Semmit sem Contribuáltanak [Born. XXXIX. 6]. *1722:* Műk minyajon Unitariusbol lett Reformatusok vagjunk [Hévíz NK; JHbT]. *1741:* praetendáltatik azis, hogj minden Expeditiókra, aequali nro adhibeáltassan(a)k a' Catholicusok az Reformatusokkal [Dés; Jk 548a]. *1764:* ottan a' Réformátusoknak Temploma volt és ő kegyelmét abban az Templomb(an) copulálták őszve [Kv; KvRLt IV 11 Samuel Kolosvári sen. (74) vall.]. *1776:* Generalis Dispensationak Kellene lenni, hogy egy reformatus egy Catholicát el venne [Szentdemeter U; GyL. St. Henter (37) vall.]. *1842:* Elöálitatik Gy(alog) katona Incze Danielné Moritz Mária Szent Györgyi 46 Éves feladása szerint Református, hite után kérdeztetik [Sszgy; Bogáts 10].

Szk: *erdélyi ~. 1710:* Ha felséged ezeket a dolgokot meg nem orvosolja, és az erdélyi reformátusokot tovább is úgy engedi, hogy a pápisták üldözzék, bizony soha az angliai fegyver felséged mellett tovább a francia ellen nem hadakozik [CsH 324] ✱ *magyarországi ~. 1710:* Itt már a szegény magyarországi reformátusokkal úgy bánának a jesuiták, mint a farkas a báránnyal, mikor a farkas maga zavarván meg a forrást, ráfogá a szegény ártatlan báránya a víz felzavarását és megölé érette s megevé a húsát [CsH 93].

2. *~okul* reformátusokként; ca o comunitate de reformați; als Reformiertengemeinde. *1784:* Ez előtt mintegy négy Esztendőkkel tudom azt, hogy az Málnási Erdőnek Makbeli hasznából a Málnási Catholicusok ugy az oláhokis nem részszesedtek, mivel annak haszna csupán Reformátusokul az mi Templomunknak építtésére fordittatott vala [Málnás Hsz; HSzjP Martinus Zilay (44) jb vall.].

reformátusság vki református volta; calitatea cuiva de reformat; Reformiertsein. *1710 k.:* Együtt tanultam Farkas[a] és Gergellyel[b] az udvarnál, és Rákóczi Ferenccel, ennek a mai Ferencnek az apjával a Keresztúri haláláig, de Eleket[c] otthon taníttatta az anyja imígy-amúgy, mégis alkalmas latinus, és in historicis versatus volt, de igaz reformátussága holtig kétséges volt az emberek előtt [BÖn 544. — [a–c]Bethlen].

reformidál visszaretten/borzad; a se sfii; sich grauen. *1765:* az I ... Iff. Bágyi Mihály eökegyelmét szörnyüképpen káromolni, ördögteremptettével, s egjébbel mind eökegjelmét, mind másokat szidalmazni nem reformidalt [Torda; TJkT V. 295].

refraktárius ellenkező, szembeszegülő; refractar, care se împotrivește; widerstehend. *1765:* Hogy p(e)d(ig) a Causab(an) Tiszt: Görgényi Senior Atyánkfia a refractarius Mestert ámbár a Tiszt. Sz. Simoni Atyánkfia unszolására pro vocalta és mint engedetlent törvényesen gravalta: ez ugyan de vigore legii (!) jol esett; mert a discipliná(na)k az illyen személlyek ellen vigealni kel, mind az altal a nagyobra terjedhető tüz el oltására a Sz. G(ene)r(a)lis Synodus azon Deliberatumat mitigalja [GörgJk 201–2]. *1782:* meg zabalásztottván az Erdélly országban grassalodo Parasztság Toroczko is azon Refractarius Parasztokra tett Articulusokban bé van rekesztve, de nem tsak árticulusok hanem Felséges VIdik Károlly Császár által sokszori Földes uraik ellen valo rugodzásokért Sententiatusokis [Thor. XX/4].

refraktáriuskodás ellenkezés; împotrivire, nesupunere; Widerstand. *1664:* Én ma ide érkezvén Székelyhidra valami nagy bajjal, az egész praesidiumot convocálám, az előmben adatott dolgot voltaképpen, az mint tudám, nekik megmondottam, minden ez ellen az dolog ellen való refractariuskodásnak micsoda veszedelmes végei következhetnek az szegény Erdélyországa és az egész kereszténységnek szép békességének felbontására, elejekben adtam nekik [TML III, 286 Stepan Ferenc Teleki Mihályhoz].

refraktáriuskodik ellenkezik; a se împotrivi/opune; widerstehen. *1664:* ő nagysága ... azt akarta, hogy ha az székelyhidiak nem refractariuskodnak, egészen lehetne meg az conclusum is [TML III, 308 Teleki Mihály a fejhez]. *1666/1793:* ha valaki a végzéseinknek nem állana refraktáriuskodnék akárhol a marháját fogják ki és bűntesse meg a birságok szerint [A.csernáton Hsz; SzékFt 21]. *1679:* Ugy adatik édes Teleki uram értésünkre, hogy volnának odaki némelyek, kik magok s az közjót néző dolgokban refractariuskodnának, s cissiót akarván az nemzet között csinálni, minden fundamentum nélkül vissza akarnák vinni az németeket [TML VIII, 464 a fej. Teleki Mihályhoz]. *1693:* mivel Recognoscallyuk azt magunkis, hogy eddig regen veghez ment volna az Divisio, ha Dobai Uram eleinte ne refractariuskodgyek, es az mi igazitasunkat fel ne rugja; Azert kellet az Relictanak nyakaban vetnünk, mind az Szölöknek, mind egyebeknek gondgya viselesit [Ne; DobLev. I/38. 13]. *1726:* El látvan az eddig efele egjenetlenségekbűl következett Sok inconvenientiakott Authoralljuk Csulai Pál Vramat ő Kglmet akar mellyik Atyafinak Joszagat (: ha refractariuskodnek :) foglalni, azt ha nem redimaltatnek intra Octavum a kölcseg(ne)k depositiojaval s ő kglme kezehez való administratiojaval annak a ki azt a kölcseget deponalna altal adni s el adni [Kv; JHb XLII/123]. *1777:* Hogyha pedig valaki refractáriuskodni akarna és a bért nem akarná megadni, tartozik a bíró hitesseivel együtt felvenni [Zalán Hsz; RSzF 189]. *1782:* a mű Toroczkai Jobbágyink ha továbbis Refractariuskodnak nem tsak fenyegetödzni fog az irtt Praefectus hogy tiz nyakas Embert a Földel egyenlövé tészen, hanem a Familia aztt fogja véghez vinni, hogy nem tsak tiz, hanem többis magok Reversalissak mellett Fűgni fog [Thor. XX/4].

refraktáriuskodó I. *mn* ellenkező; refractar, care se împotriveşte; widerstehend. *1726:* Ha valamellyik Linean levő Atyafi reluctalna, annal ínkab az reaja eset költő pénzt Nem exolvalna Vagyis exolvalni recursalna egjszeri reqvisitiojara Csulai Páál Vram(na)k ... facultaltatik Csulai Páál Vram eő Kglme az olljan költseg adasaban refractariuskodo Atyafinak akar holott keze igjeben levő Joszagahoz valo Njulhatasra, Melly ellenis semmi Törvenjbéli remediumokkal egjik Linean levő Atyafiis Ne elhessen s ne akadekozkodhassek [Kv; Ks 123].

II. *fn* ellenkező személy; persoană care se împotriveşte la ceva; Widerstehende(r). *1682:* Ez rajtunk forgo, és sok tekintetekbe(n) el kerülhetetle(n) szoros állapotokhoz képest bizonyos summa penzt, buzát és zabotis ketelenitettünk mellettünk levő becsületes Tanács vri, és fő rendű, Deputatus Hiveink velünk meg edgiezett tecczésekből bizonyos szemeljekre az eő Felsége Vitezi szamokra fel vetnünk, mellynek minél hamaráb valo őszve szereztetesevel s administráltatásavalis szegeny Hazánk securitassa(na)k consulalni akarva(n) Kgltek és Hűsegtek Tisztei alatt levő szekbe(n) Fő kapitány Toroczkai Istva(n) becsuletes Hivünket rendeltük azo(n) summa(na)k szorgalmaztatasara, s administraltatásarais: sőt ha az szükség ugi hozza azon summa meg adása iránt refractariuskodok elle(n) irott s includalt Deliberationak hűseges exequáltatásara [Borb. I fej-i rend. Asz főkapitányához, király- és alkirálybírájához].

refrenál féken tart, zaboláz; a înfrîna/struni; zügeln, im Zaum halten. *1645:* az kurtánokat refrenálni kell, s ugyan valóban is meg kell őket büntetni [RákCsLev. 348 Rákóczi György feleségéhez]. *1664:* Mely dolognak megorvoslásáért ő nagyságának alázatosan könyörgöttem, mint szegény hazánk s nemzetünk méltóságos fejedelmének hogy ő nagysága ő kegyelmét, Kopasz István uramat vagy többeket is, ha kik lehetnének, méltóztassék refrenálni, és ezféle innovatiot meg nem engedni [TML III, 142–3 Zólyomi Miklós Teleki Mihályhoz]. *1671:* eo potentiose fegyverrel, puskával, kardal, aytok rugdosasiual, rontásokkal Veihez ne(m) ment, sem szitkozodással, hane(m) mint veihez gyermekéhez Atya ugy ment, ha mibe(n) refrenálta volnais szabad volt azzal [Kv; TJk XI/1. 126]. *1690:* Az hadak(na)k penig mennyi Excessussi estenek és esnek minde(n)nap azt lehetetlen ki mondani Mellyeket mi nagy reszent az General ő kglme absentiajanak tulajdonitunk, de hogy ugyis ő kegyelme refranallya (!) in futurum, et de p(rae)sentibus Excessibus satisfactiot tetessen, kérje nevűnkel ő kglme [Ebesfva; Törzs. Bethlen Sámuel fej-i ut.]. *1710 k.:* Teleki az uralkodó, valóságos fejedelem, és az ő ellenségeit nemhogy refrenálná ... sőt ő ellene felülteti, és így őnéki el kell veszni [BÖn. 694]. *1762:* Mely iszonyú dolog s nagy istentelenség a földesurok hírével ment többire végben, mert jól tudta jobbágyinak gonoszságokat, de nem refrenálta úgy, amint rendi lett volna őket, sőt sok lopott marhát találtak gyakorta udvarában [RettE 139].

refrenálás féken tartás; înfrînare, strunire; Zügeln, Niederhalten. *1639:* az nemes országgal ... articulusban iratuk, hogy az egész erdélyi birodalmunkban az oláh valláson levő Genadi György vladika esztendeiben minden nemű inquisitiora ki mehessen mindeneket tiszti s hivatalja szerint meg büntethessen parancsoljuk minden esztendőben egyszer minden vármegyékben, szász székekben és városokban az oláh papoknak megcircálására és azoknak illetlen cselekedeteknek refrenálására az oláh vladika Genadi Gjörgjöt magát vagy arra rendeltetett emberit bemenni megengedje [Gyf; Veress,Doc. X, 62 I. Rákóczi György Beszt. városához]. *1677:* Latroknak refrenálásokban, ki-keresésekben, büntetésekben a' Tisztek szorgalmatossan eljárjanak; Meg-sententiáztattaknak gratiat adni, meg-sanczoltatni, el-bocsátani, sub poena flor 500 prohibitum [AC 262]. *1681:* Ha ā mészárosok à hus vágást nem Continuallják, a Dnus Terrestrisnek Liberum arbitriumaban vagyo(n) azok(na)k megh büntettetése, refrenalasa, es ugyan hus vagattatásais [VhU 52]. *1837:* a' szükséges Documentumokat meg szerezve, melyekbol a' Tekintetes Úr kártetele meg <t>etszvén, ezek refrenálások, és Törvényesen leendő refundáltatások <v>égett certificáltattja a' Tekintetes Urat [Dob.; Somb. II]. — L. még AC 224.

refrenálhat megfékezhet; a putea înfrîna/struni; zügeln können. *1665:* Az kővároiak alá való szekerekről én teszek rendelést, de már Nagyságod a puskásoknak jobb részét bevitetvén, nem ártana talán, kegyelmes Uram, a szamosújvári puskásoknak Nagyságodnak parancsolni, én kezemben küldvén a commissiot, hogy ha mikor nekik írnám, jönének által Kővár vidékére, hogy így annál inkább refrenálhatnók a kijövő németséget [TML III, 374 Teleki Mihály a fejhez].

refrenálódik megfékeződik; a se înfrîna/stăpîni; gezügelt werden. *1716/XVIII. sz. köz.:* az Parasztember ha mi potentiat és kárt tett valakinek, igen latus Terminus alá vetetődöt volt, melly miatis ā gonoszság inkabb nevekedet mintsem refrenalodott [TLev. 11/1]. *1718:* Mltsgs Generalis Ur(am) ő Excellentiaja előtt promoveallja az en Memorialisomot hogy ez ā licentiatus njelvű ember refraenalodnék, Külőmben éppe(n) Consternalodom hogy illj szabadon mocskoltatom [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

refrenáltathatik megfékeztethetik; a putea fi înfrînat/strunit; gezügelt werden können. *1600:* Egíeb abusuosis valamelliek az eő fogiatkozásokra[a] wolnanak, az eő kegyelmek megh maradasara es haznara refrenaltathassanak [SzO IV, 141. — [a]Ti. az asz-i székelyekére]. *1675:* A magyar hadakbeli némelyek dolgai, praedálási nem javalltatnék a mi részünkről is, de higyje Kegyelmed, nem refrenáltathatnak oly könnyen [TML VII, 71 Teleki Mihály Hortyáni Andráshoz].

refrenáltatik megfékeztetik; a fi înfrînat/strunit; gezügelt werden. *1677:* a' Fejedelmeket circumvenialo méltóságok ellen való dolgokat impetrálni igyekező személyek-is refrenaltassanak | Neha ez Hazának, és legitimus Fejedelminek sokszori veszedelmes állapottyokban való forgásokbol, és károkkal tapasztalt experientiakbol sok időktől fogva erős tilalmak végeztettenek, hogy semminemű rendbéli emberek más idegen Országokra, Fejedelmek engedelme, és Salvus Conductusok nélkül ki 's bé ne járjanak, hogy az által-is a' gonosz igyekezetű emberek refrenaltassanak [AC 81, 85]. *1680 k.:* igy végezénk hogy ennekutána az sok kár tétetők refrenáltassanak, hogy ennek utána ha valakit vádolnak valakik, zálogoljanak meg egy forintig; ha mentheti magát az vádlo(tt), bene quidem, semmi nélkül megmenekedjék [Zágon Hsz; Barabás,SzO 383–4]. *1735:* senkiis az Falusiak közzül semminemű Bor, égetbor, ser, vagy Méser és Pálinka kortsomát akarmi szin és p(rae)-

textus alattis, titkon vagy nyilván Czégér alatt vagy Czégér nélkülis tartani ne' mérészellyen, és ha kik affélékben deprehendaltatnanak a' Ns Var(me)gye Tisztyei által az Articulus szerént poenaztatván refraenaltassanak akarmely Compossessornak instantiajára [Mezőcsán TA; Born. X. 7]. *1741:* 'A mi az Rét subdivisioját illeti. Aztis, hogj subdividáltassák, cselekettűk azért, hogj, láttuk, a' sok jövevények-(ne)k szenafű nemlételeket; attunkis, kinek hol, a' sors szerint jutott; ha az igasság ellen doceálnak, hogj cselekettünk légjen ... meg-kivannyuk, hogj mind azok, kik ezen dolgot reánk fogták, refrenáltassan(a)k; külömben, becsülletünket periclitálni, nemis szenvedhettyük [Dés; Jk 548a]. *1754:* Vályebrádi Mattyás Márk felesége Annók exponállya, hogy az el múlt húshagyáskor Csőtőrtőkőn Bulza Vaszily engemet â Tornáczból a' Kamarába bé rántott besteleségemre igjekezett, jollehet gonosz szándékát rajtam ki nem tőlthette, azutánis itt a faluban sok Emberek előtt engemet becstelenit, hiremb(en), nevemben Sért; meg kivánom azért hogy mélto bűntetéssel afféle gonossága refrenáltassék, mint hogj nem csak rajtam, hanem más Aszszony Emberekenis afféléket tentált [Vályebrád H; Ks 62/22].

refrenáztat megfékeztet; a fi înfrînat/oprit/împiedicat; bändigen lassen. *1735:* a Falusiak közzűl senkiis semminémű Bor Eget bor ser vagy méser es palínka kortsomát tartani ne mereszellyen, akár mi szin és praetextus alatt, titkon vagy nyilván, Czégér alatt vagy Czégér nélkülis, és ha kik effélébe(n) deprehendáltatnak, a Nemes Vármegye Tisztei által az Articulus szerént paenaztatván refrénáztassák akár melly Compossessorn(a)k Instantiájára [Mezőcsán TA; DobLev. I/160. 14–5].

refrikál felújít; a înnoi; erneuern. *1775:* jó Relatoriánkot sajditván maga is az praetendens, a' Causat in pendenti félben hagyta, 's mostanig circiter 22 Esztendőktől fogván nem háborgatott, ha talám azt mondotta volna Kováts Márton ő Kegyelme, hogy Néhai Mlgs L.B. Thorotzkoi György Ur eo Nga az alatt meg halálozván, az osztozás nállunk találta, confirmálta, mellyet nagy onusnak le tétele nélkül nem lehetett azután refricalni; az éppen nem igaz; mert az után, hogy ezen Causa sopiálodott, élt a' praet(itulált) Ur talám hat esztendeig is [Torockó; Bosla].

refugiál 1. menekül; a refugia; flüchten. *1661:* Lássa azért urunk, lássa az ország, előttök mindkét rész most, de ha az két várakban az praesidium cum hac securitate be nem vétetik s nekem teljes plenipotentia nem küldetik, nem sok embertűl búcsuzom el Bécsben; bánom csak azt, soha bizony már az ő felsége birodalmiban sem mernék refugiálni [TML II, 58 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1677:* Ha valamely czégéres vétkekben comperialtatot, és legitimè convincaltatot ember, Udvari, Mezei, Várakbéli, Hadak és Praesidiumok közzé, Akna helyekre, Bányákra, vagy egyéb állapotbéli szolgálattyokra a' Fejedelmeknek adnák magokat; a' szerint akarmely privilegiatus helyekre refugialnának-is, azon helybéli Tiszteknek hit szerint valo rescriptumokra, avagy legitimè emanaltatot Sententiakra, etiam ad simplicem requisitionem Exponentium, annál inkább Fejedelmek parancsolattyára, affeléknek Tisztviselői tartozzanak arestalni, és érdemek szerint meg-bűntetni [AC 129].

2. szándéka mellől eláll; a renunţa la ...; auf dem Willen verzichten. *1761:* refugiál az I. Aszony és tészen reflexiot [Oroszfalu Hsz; BLev.].

refugiált menekült; refugiat; geflüchtet. *1677:* a' mely Fiscalis Várakat valamely privatus emberek birnak, ha egyébaránt nem suspectusok, sem idegenek, hanem igazán indigenatus hazafiai, a' helynek és abban lévő minden rendeknek Kapitánysága ne idegenekre, hanem a' Várnak Urára transferáltassék, az lévén hitelesb securitásokra mind Országnak, Fejedelmeknek, és az helyben refugiált minden rendeknek, mint sem valamely idegen, vagy közrendből állo Kapitányok és Hadnagyok [AC 58]. *1761:* Repetaltattom Vala kegyelmedtől, az kegyelmed hazához refugialt publicus malefactort Kótóles Mártont karonkadásáért, vérengezéséért, és Szátsvai Gergely halalra valo főben ütéséért [Torda; TJkT V. 43].

refúgium menedék; refugiu; Obdach. *1594 k.:* Latvan penigh ezt az raitunk ualo nagy inseget, es el uiselhetetlen nagy igat, sokan keozwllwnk külemb kwlemb fele refugiomokat keresuen magoknak, nymellyek keozwllek ide Nagysagodhoz conflualnak, es exemptiot, auagy Nobilitatiott magoknak impetraluan immunisak leznek azokis az keozenseges tere uiselesteol, es ez keppen minden feleol mind az postasagnak, mind az zegeny uarosnak zwkseginek es ado fizetesnek terhe, azokrol is zaltan zaluan reank tellieseget el nyomorottunk [Dés; DLt 247]. *1672:* Lött ily izenet is: ha mit akarnak császár elen indítani (kit ő nagysága és mi sem javallunk ez úton); kezdjék másunnan, ne Erdélybűl, de onnat is úgy, hogy többször itt refugium nem adatik [TML VI, 155 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1701:* Colonellus Ebergényi Vr(am) Regimentjéből hat Campagnia kgls Vrunk eő Flge ellen rebellálván Faluknak felverésével és nagj predálással s sok gonoszsággal Török országra és más hellyekre el széllettenek, és tartunk attol, hogj ide Erdélybenis bé hatnak, és ... valahun magoknak refugiumot keresnek [UszLt IX. 77/30 gub.]. *1710:* A magyarországiaknak jó refúgium volt Erdély, de ha mi kiszorulunk Erdélyből, vajjon melyik nemzet fogad be bennünket [CsH 107]. *1732:* már I(ste)n után egj bizodalmunk csag (!) az N: Urban vagyon, és refugiumunk, melyben is hogy manuteneajon alázat(o)son kérem az Ns: G(róf) Urat [Kóród KK; Ks 99 Kornis Ferenc lev.].

refundál 1. megtérít, visszaad/fizet; a refunda/restitui/rambursa; zurückzahlen. *1592/1594:* Mierthog az Actor az haznak venditioianak à tempore venditionis kinek vagion 16. eztendeye nem contradicalt p(rae)scriptiois teolt benne, Azert cum poena Jnd(ebi)tę le zal az Actor kereseti, az exponensetis penigh refundalni kel az kit az Jnctussal keöltetet az Jnctusnak perpetuallia à teòrweni ã hazat [Kv; RDL I. 63]. *1599:* hogy az plebanos az plebania haznal az kapw keozet az pince boltosban (!) valo vas Rostelyeket meg chinaltatatta, keoltet vasra az Rostely chinalastol mit fizetet az keomiwes münkaiawal egietemben, kik birák vraym akarattiabol refúndaltúnk tezen f 9/39 [Kv; Szám. 8/XVI. 40]. *1602:* hytiuel mongia megh Balasfy Pal min veotte az zeoleot es mith keolteot rea, kit az Actorok refundaluan neky tartozik kezeteol ky bocsatanj [Kv; TJk VI/1. 591]. *1650:* mivel az Joszagh peres volt, költöttem rea sokat, asztis aszt kevanom hogi refundallia en nekem en kesz vagyok remittalni az Joszagot [UszT 8/64. 20a]. *1677:* A' Fundus Regiusrol a' Szász Natio közzűl disturbium alat el bujdosot Jobbágyok ha elébbeni lako helyekre viszszá akarnának menni, (ha Jobbágyságra nem kötötték magokat, vagy egyéb igazitásra való akadállyok nincsen) el-bocsáttassa-

nak, minden féle javockal és marhájockal, refundalván azt ha mit földes Urok adot volna [AC 159]. *1697:* ha az eő kglme földin kaszalt, ugis az kaszalas arat refundalja az Diosine Aszszonja(m) Jobbagjanak [M.köblös SzD; RLt I]. *1701:* Mivel az Relicta eorőksegere is épittettek házat es jo kerteket azért azokis megh intéztetvén becsültetvén annak fele resze nagj Balasi Boldisarek Feleségevel edgjütt, az fele az Relictáje azért egjb(en) vetvén az két eorokségen lévő épületeket ha az nagj Balasi Boldisar es Feleséghe resze töb lészen annál, mellyet az Relicta reszén épittettek refundallya az Relicta(na)k [Kissolymos U; BLev.]. *1736:* a' mely epületeket epitt a' joszagra ha harom vagy negy esztendeig laknek rajta, az epületek aestimaltatvan, ha el akarja vinni vagy adni, felit a' Szacsvai becsületes Possessorok(na)k refundallya, ha penig tiz tizenket esztendeig laknek rajta, ugy csak az harmadát tartozzek megfordittani [SVJk]. *1794:* A' Fogado Ház, és minden még egyéb ki árendálando Epületek most hitelesen conscribáltatván, ha azokban vigyázatlansága és hibája miatt az Arendatornak valami Deterioratiok lennének, azokat refundálni tartozik [Kv; SRE 308]. *1808:* a Contractust tartazzam által adni és ha többre menne a' zállag summa tartazzék Kiss Pál László nékem refundálni ellenben ha kevesebb volna, En tartazzam a percipiált pénzből viszszá fordittani [Szőkefva KK; Kp II. 74]. — L. még AC 105, 154; RSzF 124, 136, 296.

Szk: *kárt ~. 1646:* Diosi Mihaljne foglia: Nagi Istok hat okör utan ualo Zeker szenaiat penzen el atta. Azert kiuanom Az töruentöl hogi az káárt refundallia, s az utan az pelenger alatt meghwerettessek auagi ha az töruennek arra tekinteti nem lenne czak fel allassak az pelengerre, s szenat az nyakaban kötuen [Kv; TJk VIII/4. 130]. *1677:* ha a' joszágot a' Dotalista pusztitaná a' Vármegye exmittállyon bizonyos embereket, és a' dolgot szorgalmatoson meg-értsék, a' Dotalistát admoneáltassák; az esztendő eltelvén penig, a' kárt-is vagy a Dotalistának cedalando részből, vagy egyéb találtathatando javaibol refundallyák [AC 101] ✱ *készpénzül ~. 1580:* addig az mig az Eo koltseget faratsagat kez pinzwl meg Nem fizetik es nem refundallyak az meg Neweztot (!) Katalin azzony es Keserw Janos addig az Eo portioiokat meg Nęm addya zalanczy gyorgy seot maganak tartya [Pókafva AF; JHb XXVI/8]. *1623:* Euictiotis fogadanak mi elöttwnk Benkeő Gieőrgi es Benkeő Gaspar az fellieb megh irt szena fw helyreől az vitezleő Retthy Istuannak es posteritasinakis minden teőruen szerent ualo haborgatok ellen. Ha hol pedig nem Euincalhatnak auagi nem akarnak Euincalni tehát kész pénzwl tartozzanak refundalni az felliéb megh neuezet summa pénzt Retthy Istuannak auagj posteritasinak egjzersmind [Markosfva Hsz; Borb. I] ✱ *költséget/fáradságot ~. 1699:* mivel azon feleleti[a], hivatalom szerint valo bücsületecskemnek nem kicsiny Praejudiciumomra vagyo(n), meg kivano(m)[b] a' Jure hogy in poenam vivi homagy juxta Constitution(em) incurrallyon, insuper kölcsegemet farattsagomat refundallya [Dés; Jk 287b. — [a]Az alperesé. [b]A felperes a város hadnagya]. *1701:* Hogy ha pedig ő kglme[a] költene vagy pedig but latna tartozzam akar en akar pedig maradekom vagy legatariusom ő kgl(ne)k minden költseget faratsagat refundalni [Hosszúaszó KK; MbK 96. — [a]A kölcsönt adó, Fekete Mihály]. *1759:* Hallottam hogj Docz Péter el veszet okrét a káros Topanfalvi Szoroj Kirilánál találta, a kitis a Fiscalis Ispanj el fogattatván mint Tolvajt feje dijján valtozott, és az marhát a káros(na)k szörin elé adván kölcséget és faracságat is refundalta [Bulzest H; Ks 101]. *1770:* hogy peniglen ő kegyelmek Erdőnkbe vitték vágásokkal Métájokat, mely tselekedetekért az Magyistratusok ellen 12 Forintig Convincáltassanak, a Szék ellen 3 Forintig a levágott Erdőnk helyet tartozzanak mást adni, költségűnket fáratságunkat refundálni [Torockó; Bosla].

2. *átv* meg/visszafizet; a răsplăti/revanşa; zurückgeben. *1672:* Hidgye el Kegyelmed, ha velem való beszédinek ura nem lészen, felkeresem útját mindenképpen, hogy a miben lehetnék, megmutassam, hogy én nemes ember vagyok ez hazában és rajtam tett boszszuságot hasonlóval refundállyam, ha nem nagyobbal [TML VI, 57 Teleki Mihály Barkóczi Sándorhoz].

refundálás megtérítés; refundare, restituire, rambursare; Zurückzahlung. *1617:* az éppétésnek meg fizetésének refúndalasa Galthwy Eőrsebetre es maradekyokra szallyon [Gyf; Berz. 17]. *1664:* Kegyelmed elprédált búzájának refundálására is van, volt, leszen gondom [TML III, 83 Teleki Mihály Kászonyi Mártonhoz].

refundálhat 1. megtéríthet, visszafizethet; a putea refunda/restitui/rambursa; zurückzahlen können. *1595:* Kerik varosul Biro vramat eo kegmet zeretettel, hogi eo kegme Tanachbeli vraimmal egietembe keolcheoneozes altal tegiek zeret valami pinznek addig ammegh az jeouendeo beli Adobol refundalhattiak [Kv; TanJk I/1. 268]. *1612:* Az J azt keúannya, hogy az mint ő az marhát vötte refúndalhatna az törueny az Arat [Kv; PLPr 1612–15, I/3]. *1738:* ezen 1738 Esztendőben egyszeris mászszoris vőttem kölcsön Interesre kezemhez Groff Haller Kata Aszonytol fl. hung 500//id est őt Száz Magyar Forintakat és ha nem refundalhatnám, obligálom ... Ádámosi Joszágomat Contractusom tenora szerént [O.fenes K; JHbK XLV/24]. *1756:* Libertinus Régeni Kis Győrgy Uram mind eddig sem refundálhatván a' praeattingált három forintakat; már most Titt Vásárhellyi Kata Aszszonynak adá zalogban a' Nagy Enyedi Határon a' Reformata Ecclesia pusztás szölö földeinek vicinitassiban levö ugyan puszta szölö földet rajta levö egy nehány gyümölts fatskáival egygyütt [Ne; DobLev. I/271. 1a].

2. *átv* meg/visszafizethet; a putea răsplăti/revanşa; zurückgeben können. *1664:* Az mi az székelyhidi dolgot illeti, látom abbúl is Kegyelmednek írását, az melyet udvarnál mint magyaráztanak, ott nem lévén, nem tudom, mindazonáltal elhiszem, az holott Kegyelmed írja, abból lett végezést orczczal küldi Kegyelmetek, által értik, mit tegyen, mindazonáltal, ha úgy akarják, hasonlóval többel refundálhatják [TML III, 89 Teleki Mihály Kászonyi Mártonhoz].

refundáltat megtéríttet, visszafizettet; a dispune refundarea/restituirea/rambursarea; zurückzahlen lassen. *1604:* Myert hogy az procatorok miatt felette nagy Zertelensegh lattatik Az mely it valo Attiankfiaitol fizetest veottenek fel, tehat amyre nem Zolgaltanak azt ... birak Vraim refundaltassak vellek [Kv; TanJk I/1. 469]. *1703:* Hogj penig abol a valagatas vagj iragatasbol valami kereskedés ne legjen, Kgld mig őszve nem gyűlnek a Hadnagjok, és egészen végb(en) nem menjen az elírás, neis jelentse meg senkinek hogj illyen valagatás vagj iragatas lészen, hogj az Hadnagjok megh otthon az Hazoknal el ne kezdgjék az alatok valoival az alkuvást és Kottja vettjét. Meg leven penig az elírás Kgld előtt, ne legjen szabad az után se Hadnagjnak sem senkinek el változtatni fizetésért ... valamelly Hadnagj

penig Kereskedésb(en) depraehendaltatik cum duplo refundaltattjuk velek azt, a mit el vontak azert az alatta valoján [UszLt IX. 77/69 gub.]. *1744:* az Querelans Instantiáját azzal concludallya hogy Excellentiatok és Nagyságtok committallyon Nemes Doboka Vármegje Fő és Vice Tiszteinek hogy praetensivẽ el praedalt Gabonáit Sz: Egyeddel, refundaltassák, kárait restitualtassák, el hánt és égetett Kerteit restauraltassák [WassLt Czegei Wass Ádám lev.]. *1757:* a mit inique el huzott vont tartott Egri ur(am) refundáltassák, Istentől vészi Mltgs Gr ur(am) jutalmát ha az szegény földhőz ragadott nép mellett fel szollal [Fráta K; Ks 101 Cserei György lev.].

Szk: *kárt ~. 1677:* Ha residentiatlan Nemes ember, Urak, vagy fő rendek szolgai, a' falu fel-kelvén, személyeknek meg-sértések, és meg-kárositások nélkül, ha magokat megadgyák, fogják-meg, és vigyék Tiszt kezéhez, a' ki törvényt láttatván, és a' dolog meg bizonyosodván, a' kárt refundaltassa, s' magokat pedig dijok le-tételével válthassák-meg [AC 222]. *1792:* ha Törvényesenn meg esett ki jártatás szerént káromat az ő Exlaja Törvénytelen, és erőszakos hatalmaskodó Tisztye által méltoztatik refundáltottni, ugy igenis kőszönöttel acceptalo<m> [Ádámos KK; JHb XIX/35]. *1812:* kárát a' F: Peres ... a' pásztorok által refundáltatni mint Gondviseletlenségek mián történt, kiványa [F.rákos U; Falujk 77 Barabás Áron pap-not. kezével].

refundáltatás vkivel való megtéríttetés/visszafizettetés; dispoziţie de refundare/restituire/rambursare; Zurückzahlen. *1837:* a' szükséges Documentumokat meg szerezve, melyekbol a' Tekintetes Úr kártetele meg <t>etszvén, ezek refrenálások, és Törvényesen leendő refundáltatások <v>égett certificáltatja a' Tekintetes Urat [Dob.; Somb. II].

refundáltathatik visszatéríttethetik; a putea fi refundat/restituit/rambursat; zurückzahlen lassen können. *1747:* A' mi az Jnek az szöllön tött fele munkáját illeti, nem refundaltathatik, mivel az J is más szántó földek(ne)k kaszálok(na)k hasznát vötte [Torda; TJkT III. 125].

refundáltatik megtéríttetik, visszafizettetik; a fi refundat/restituit/rambursat; zurückgezahlt werden. *1669:* eddig a mit lehetett, adtam, de annak sem volt semmi hálája, annál inkább nem refundáltatott egyszer-is; még csak kérdésben sem vették [TML IV, 592 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz]. *1706:* (A város kőfalán) eddég elé erőnk felett is munkálkodtunk, de mivel már, ugjan el állottunk a mindennapi szolgálatban; alázatossan instálunk ezen is, hogy segittessünk másunnét is ez munkában; és ẽ felett ezen epitésre ment és menendő kölcségunket meg mutogatván, annak idejében, ã ns országtol refundáltassék [Kv; KvLt I/193 Kv városa a gub-hoz]. *1711:* Vagyon egy ház Szentegy ház Uczáb(an) ... az ki most benne lakik sok pusztaság lévén rajta mikor belé ment a mit reá költött ha el adová tétetődnék az ház, refundáltassék az ő Epitese [Kv; Pk 6]. *1724:* az Buzát edes Attya vötte fel, és az ház kőzőnséges szükségére költötte, kevannya azért hogy az az Buza az közből refundaltassék [Asz; Borb. I]. *1738:* Nékünk arról, hogy acceptáltatni fognak minden hejes Administratumink 's szolgálat tételink, arról sub authentia adjon Assecuratiot a Tktes Nms V(á)r(me)gje Hogj ha pedig quantumunkat superálnák praestatumink, az supererogatum refundaltassék [Dés; Jk 507b]. *1748:* Az Ak(na)k költségek ... legitimalván, refundáltassék, az öregek pedig a' költségeket ... nem p(rae)tendalhattyák [Torda; TJkT III. 224]. *1770/1771:* A' szántó földekben, s kaszállo hellyekbe, a mellyík rész Possessornak ... nagy munkával valo Extirpatiuma vagy egyéb industriáléja volna, ha attol Divisionaliter el vétetik, az arra tett Industria refundáltassék [Fejér m.; DobLev. II/428. 2b]. *1786:* A Sámsondi emberek kaszálojokot el atta áréndára, mely mián a' szólgálatot díficultáják, s kiványák, hogy réfundáltassék nékik, más ként a' szolgálat meg csonkul [Mezősámsond MT; Berz. 15. XX/18].

Szk: *kár ~. 1677:* A' Kik penig a' Harminczadhoz tartozo személyekre ... támadnának, affélék, pro qualitate delicti büntetödgyenek Forumjokon elsö törvényes Széken. Ha jobbágyok lésznek penig, a' fellyül meg-irt mod szerint, Földes Ura elöt kezdettessék a' törvénye; és akár mellyik rendböl állók-is ha convincaltatnak, cselekedeteknek érdeme szerint büntettessenek, azon fellyül a' Fiscusnak-is kára refundáltassék [AC 57]. *1747:* Noha Praetendallya az A hogj a' nagjobbik fia Miklos négj jó ökrökkel cum appertinentiis elabalt, s, azok(na)k ketteje fele ötet concernalta volna, és per hoc a' Joszágnak s bonumok(na)k más dimidietassabol refundaltassék azon kára, de, minthogj azon dimidietas(na)k á testvérek között valo diremtiojára exmissusok nem vagjunk, azt nem tangállyuk [Torda; TJkT III. 126].

refutáció cáfolat, elutasítás; refutaţie, refutare; Ablehnung. *1704:* Az minthogy sok szók és allegátiók után maga projectumának explicatióját sub nomine apologiae így írásba tévén, másodszor, az director allegátiója ellen is hasonló refutatiót papirosra tévén, maga procurator Sándor Gergely által eképpen olvastátá, amint is következik [WIN I, 173]. *1776:* Azt az könyvet és abban maga nevét és refutatióját maga mutogatta nekem, németül van írva [RettE 372].

refutál cáfol, elutasít; a refuta, a combate prin/cu argumente puternice; ablehnen. *1619:* Legelőször az zsitvatorokbali articulust így refutálák, kit Görcsi uram is azonképpen refutála, hogy: Az az articulus meg nem állott [BTN[2] 202]. *1671:* az J. megh hazuttolta az At, arra kellet réá hini az Anak az It, az mitt ackor mondot, melylyért meg hazuttolta ... szavait akarva(n) megh bizonyittani, és az Inek hazuttolását refutalni [Kv; TJk XI/1. 35] | Felette szomorua(n) ertettük volt, hogy eő kglmek, noha mindnyaja(n) az igaz Reformata religio(n) levő Ecclesiak(na)k lelki pasztori volnának, mind az altal eo kglmek Episcopalis es Presbyterialis nevezetek alat egymástul szakadást czinálva(n) az egy ügyű halgatok(na)k nagy botrankozására, a'mit az edgyik p(re)dikal a masik refutallya [SzJk 116]. *1746:* az Vener. Catholica Eccla piaczi Temploma kőrűl lévő bóltokban lakő Sellérek[a] ã fertály közzé ã kzgs postálkodásnak praestatioja végett állitott Lovaknak intertentiojára s requisitumoknak reparatiojara kivántató költségben másokkal edgyütt contribualni nem akarnak excusallyák magokat illyen ratioval: hogy az Eccla földin laknak, azért nem is contribualnak, melly ratiojokat refutállya[b] [Torda; TJkT III. 20–1. — [a]Köv. a nevek fels. [b]Köv. az okok fels.]. *1796:* mind ezeket az ellen vetéseket igen könyen refutálná az Fell Peres Rész, ha ehez a' Processushoz tartoznának [Mv; TLev. 5/16 Transm. 79 tábl.]. *1812:* Ezeknél fogva edgy Betüig refutalva lévén ezen egész meritumot tárgyazo Hellytelen kifogás, meg kévánnya a Fellperes Ur, hogy ez

cum animadversione meritumra rejicialtassék, és az allperesek egyenesebb Feleletre szorittassonok [M.bölkény MT; Born. G. XIII. 16].

refutálhat visszautasíthat; a putea refuta/combate prin/cu argumente puternice; ablehnen können. *1738:* ezen Tktes Nms Tanács Törvényes Forumán minémű Controversiáb(an) fórgó Almafa iránt allyával egjgjütt litigalódván, a mostani I En velem hogj én azon Vicinitássit nem tettem fel az I ellenem terhes sententiát obtineált, p(rae)tendálván hozzám Potentiát, azokon fulciálván maga p(rae)tensioját Relatoriamat corrualtatni kivánta az I Competenter nem refutálhatta(m) és magam mentségére nem exhibeálhattam holott én akkoris a Vicinitásokat megirtam vala circum Circa [Dés; Jk 276–7].

refutáltatik megcáfoltatik; a fi refutat/combătut prin/cu argumente puternice; abgelehnt/widerlegt werden. *1776:* Azzal is dicsekedett, hogy olyan órát csinál, melyet esztendőben egyszer kelljen feltekerni. Melyet a bécsi novellistának megírván, a novellákban feltette, hogy Erdélyben micsoda órás támadott, de Lipsiából egy egész tractatus jövén ki az órás mesterségről, refutáltatott s megmutogatta, hogy az lehetetlen [RettE 372].

refúzió megtérítés; compensație (în bani); Ersatz, Zurückzahlung. *1663:* Bánfi uram is igíri abbeli jóakaratját, csak Kegyelmed is igyekezzék ő kegyelmének Sebesvárban elköltött búzájának (kinek refusiojárúl Vallis uramnak assecuratiója is van) árának refusiójával [TML II, 625 Teleki Mihály Kászonyi Mártonhoz]. *1677:* A' Mely Szolgáknak, hadakozásnak, vagy az had meg-hirdetésének ideje alat telnék-el esztendejek, Urokat akarattyok ellen el ne hagyhassák, mind az had le-szállásáig, azok-is elébbi szokot fizetéseket igazán ki-jártatván; mellyet ha ki cselekednék, mind a' Zászlók alól, mind egyéb helyekröl ki-adni tartozzanak, két Nemes személy által valo kézben kéretésre, és ha ki meg-adni nem akarná, eo facto, az Hadi Birák, Generalisok peremptorie revideállyák, ha a' Tisztek lennének meg nem adói; ha pedig privatus emberek, Ispánok és Kapitányok igazitsák-el, a' dolog comperiáltatván, ha mi kárt vagy expensat allegal a' Praetendens, annak refusiojával itiltessék viszsza, és adassék kezében-is minden poena nélkül [AC 196]. *1722:* Ha ugjan refusioja lenne affélék(ne)k, à melljek necessario ã D(omi)nus Terrestrist illethették volna, jobban administralodnék ez husz ezer Rh(enens)es [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. *1734:* Az Kerek Dombi szölönek eladásárol és visza valtásárol mint hogy égyik fél sem doceal bizonyoson, refusiot nem adjudicalhatunk, különbenis az Anak aviticuma lévén az I. Férjével együtt el nem adhatta volna [Torda; TJkT I. 32]. *1741:* Minden esztendőben a piricskei sánczot ujitanunk kell, házokot, istállókot építenünk, a melynek sohunnan refusioját nem érezzük [Gysz; SzO VII, 412]. *1751:* Dsurke Mihaila Expositioja. A minapiban Klákát tartván itt valo Mikla Jion maga házánál, mellyre a többi közöt az Falusi Legénjekis velem edgyut Comparealtanak, és némelyek közzülök verekedést magok közöt inditottak én vesztég ültöm, mégis Ujbár Péter Nikola nevü Fia minden ok nélkült meg vert meg kivánom azért, hogy mind aféle verengező testemnek fájdalma, és dolgom az miá veszedelmezése refusiojab(an) el marasztassek, az után törvénjes poénájával büntetődgyék [Vályebrád H; Ks 62/22]. *1759:* egy darab buzajat ... több solymosi lakosoknak lovai s kanczái el gazoltak ettek es tapodtak volna el gazlott s etetett buzajának refusioját kivánván [LLt 154]. *1789:* Ezekröl Grof Toldalagi Ur azt erősiti hogy maga Wladár, D(oktor) Mátyus és Titt Biro Urak előtt ezeknek refusioját el engedte [Mv; ConscrAp. 93].

Szk: *~t kván. 1665:* Nem írtam megkérése felől, mivel tudtam, oda megyen az komornik, referálván, refusiot kéván, kit eddig, tudom, meg is értett Kegyelmed [TML III, 479 Béldi Pál Teleki Mihályhoz] ✱ *expenzá(já)nak ~ja* kiadás megtérítése. *1677:* ha az In Causam attractusok még-is exmittáltatni kivánnának bizonyitásra, meg-engedtessék ugya(n), de annak reportatioja után, mind a' Harangnak aestimatiojával, mind penig az Actorok expensajának refusiojával tartozzanak meg-adni [AC 99–100]. *1734:* Minden esztendőben be ment az Joszagombol 1500 forint Circiter öt száz ha ram költödet is ezerel az adosag meg fizetődhetődöt volna es igy en meg valamit az adóság fizetésin kivül Praetendalhatnek mivel Csak két ezer forintig extendalodat az adosag és két esztendőben kifizetődhetet volna De megis semmit sem praetendalok egyebet hanem mostan tett Inquisitionak expensának refusioját [TKl Teleki Sámuel kezével] ✱ *fáradságának ~ja. 1711:* Ezenkűül fáratságoknakis hasonloképpen kész pénzül való refusiojaval tartozzanak az venditorok az Emptoroknak [Kv; DE 2] ✱ *fatigiumnak ~ja* fáradságának megtérítése. *1775/1802:* A Fatigiumnak refusiojaval ... az Mlgs Inctus Urak nem obnoxiáltathatnak, eleget faradhatván magokis a Causajaknak Defensiojában [BSz; JHb LXVII/3] ✱ *kár(á)nak ~ja. 1658:* Bala Georgy az iduőzült, idősbik Rakoczi Georgy Kgls Urunk Fejedelemsegeben Vice poharnoksagaban, eo Nga pohar szekiben tűz által let karanak refusioiara, az mely harom száz Imperialis Tallerokat nehai vitézlő Benediki Balas Deaktol ... fől vet vott azon specificalt harom szaz Tallerokrol eő kglmet contentalnak elsőben[a] [Ne; Incz. II. 8a. — [a]A hagyatékból]. *1677:* Valakiknél Fejedelmek Specialis Salvus Conductusok arról nincsen, ingyen valo gazdálkodásra senkit ne kénszeritsenek; mellyet ha valaki cselekednék, a' helynek Patronusa a' cselekedöt, ha Nemes ember lészen, evocaltassa, ha akarja Székes helyre vagy Táblára, akar Gyülés alat, akar Octavalis Terminuson, és convincaltatván két száz forintal büntettessék, a' kárnak-is refusiojával [AC 222]. *1756:* Pétert vagy Pált nevezze meg általok lett meg károsodását legitimállya, és úgy karának refusioját remélheti [Vályebrád H; Ks 62/22]. *1763:* eökegjelme a kárnak refusiojat nem effugialhattya [Torda; TJkT V. 155] ✱ *kártétel ~ja. 1677:* Dotalistáktol mint vehetik ki a' haeresek joszágokat; kártételek refusiojának, nálok lévö levelek, abalienaltatot joszágok recuperalásának modgya, dotalitiumokon kivül valo just praetendalván, quid? [AC 254] ✱ *költésének (fáradságának) ~ja. 1662:* Kegyelmed azért jelen lévén, mint resolválá magát mind az ő nagysága költésének refusiója és az ő felsége híveinek sustentatiójok felől az herczeg, sollicitálja azont írásban is [TML II, 319 Teleki Mihály Kászonyi Mártonhoz]. *1778:* melyeket[a] megkívánok, hogy testvérnéném, Holló Zsuzsanna maga vagy férje cum fructibus a possessiójának ideitől fogva költésemnek, fáradságomnak refusiójával restituálja [Taploca Cs; RSzF 227. — [a]Szántóföldeket] ✱ *költségének (és/s fáradságának) ~ja. 1700:* megkivano(m) á Jure hogy kölcsegemnek es farattsagomnak refusiojaval readjudicultassek ennekem felesegem jussan azo(n) specificalt Haz hejecske [Dés; Jk 308b]. *1734:* egy Szena fünek az arrával, mellyet meg vásarlott

énnekem nagy pr(ae)judiciumomra kinaltattam meg az It, de nem levalta, azert meg kivanom a jure hogy költségemnek fáradságomnak refusiojaval azon szena fu nekem adjudicaltassek [Torda; TJkT I. 28]. *1747:* az Inctus eo kglme in poena major(is) Potentiae convincaltatik, az Anak itten legitimalando költsegenek refusiojaval edgjüt [uo.; i.h. III. 160]. *1748:* meg kévánnyuk hogj az intentalt poena retorquealtassék, és végre ezen Ca(us)ara tött költségünk(ne)k s, faradságunk(na)k refusiojara judicialiter cogaltassa(na)k [uo.; i.h. 195].

reg reggel; dimineață; Morgen. **Szk:** *~től fogva/fogván. 1657:* az Gôrogh hogy ot halt. regtűl fogvan ebedigh Arult ot nem mondotta semmi kárát az utan talalta azt az fortelt hogy nallünk vallotta volna kárt (így!) [Lozsád H; BK Misc. 1143]. *1710:* a török császár példa nékül való poenitentiát rendele az egész Impériumban hogy az első hónak első péntekin minden ember regtől fogva estig, míg a csillagot meglátná, böjtöljön, és se enni, se innya feje vesztése alatt ne merészeljen [CsH 199].

rég 1. régen; demult, cu mult timp înainte; vor langer Zeit. *1822:* A' mi a' Veniczéből eredett vizet nézi, mig észre vettem volna, a' Sertések alolis ki folyt egy kevés csunyaság, de már azt rég el rekesztették [Dés; DLt 633]. *1823:* Királyi parantsolatbol rég fogattatott fel a' Marosra járo nevezett alatt lévö hely a' mellette lévö Porgolátra járo Nevet viselt hellyel edgyütt Ökör Tilalmosnak [Körtvélyfája MT; EHA]. *1839:* a Tkts Urak Részekröli két Transmissioknak ki váltásokrol szoval izentem volt, még rég [Szu; Pf]. *1894:* Ödön te! Ezt a levelet elég rég írtam neked, de nem tudtam a címedet [PLev. 165 Petelei István Jakab Ödönhöz].

2. régóta; de multă vreme; langher. *1732:* e' parlag rég hogj nem szántyák [Feketelak SzD; EHA]. *1773:* Meltosagos Baro Boros Jenöi Korda György Ur eö Excelentiája, Tisztye Istvan Janos eö Kglme szokott Jussam letétele mellett, kénszerite hogy mind az most fel osztot erdö részeben mind pedig annak elötte rég tilalomba Levö Szálos erdejeben hogy az Falusiak Marhajokat ne legeltessek ... el tiltsam erősítvén esztet, szűntelen tundeklö Királlyi ordinatiokis [K; IB]. *1794:* ezen két Bätor émberek az Exp(onen)sre rēg fenekednek [Déva; Ks 79. XXVI. 10]. *1799:* tudom hogy a mikoron a már rég el mult Burgus Háborura ki indultunk volna ... a felesége eleiben hozá férjének Konya Antalnak kis fiát [Egerpatak Hsz; HSzjP Fejér András (55) lovas kat. vall.]. *1812:* Jol tudom a' ... Berket hol fekszik mert rég e' körül szoktam vala halászgatni [Vajdaszeg AF; DobLev. IV/943. 6a Popa Nyíkuláj (80) jb vall.]. *1823–1830:* az anglus békességszerző követ már rég Párizsban van [FogE 217]. *1826:* A Felperesek várják rég az Igasság kiszolgáltatását [Ne; DobLev. V/1114. 11b]. *1838:* be messze találom magamat ennyi idő baromkodás utánis a' czéltol, mire mások sokan oly hamar, oly kőnnyen, — tehát csaknem ingyen, már rég el jutottak [Kv; Pk 7]. *1851:* a' gát rég bé van kötve [Dés; DLt 161].

3. *~ (az) ideje* hosszú idő óta; de multă vreme; seit langer Zeit. *1772:* Soktol hallottam hogy az öreg Gázmér a Templomat rég az ideje hogy nem gyakorolja [Dés; DLt 321. 48a St. Gyarmati alias Kováts (62) vall.]. *1777/1780:* az Italnak vékony kelete lévén, innet rég az ideje miolta az Mlgs Possessoratus kortsmát itten nem tartott [O.vásárhely SzD; JHbK LII/3. 271]. *1786:* Már rég ideje hogy Semmi hiredet nem hallotta(m) [Bolya NK; IB gr. Toldi Zsigmond I. Bethlen Sámuelhez]. *1791:* rég az ideje hogy irtogatott Kriszte s Fakat kerekitett ki minyájan hortuk a faját Falusiakul és senki sem tiltotta [Farkasmező Sz; Somb.]. *1806:* Most ollyan jó Vásár voltt, hogy rég az ideje hogy illyen jó vásárba nem voltam [Torda; UszLt ComGub. 1753u].

4. *~ időtől fogva* régóta; demult, de multă vreme; seit langer Zeit. *1780:* Már rég időtől fogva az Excellentiád Rév hajoja Communitásunk kevés földében azon által járok által felettébb nagy kárt tészen [Déva; Ks 75. VIIIb. 112]. *1806:* rég üdötől fogva pallagba hagyatt szánto födjek [Kv; AggmLt A. 73].

5. *~től* régi időtől, régóta; de multă vreme; seit langer Zeit. *1711:* Az falu örzö Zab regtöl asualtatot[a], ugy hogy Senki nem emlekezik rea mikor kezdetödöt [Somlyó Cs; Born. XXXIX. 50 Cssz és Ksz tisztei és rendei. — [a]Nyilvánvaló elírás *usualtatot* h.]. *1765:* (A) barázdában álló fejér kőtől jövő barázdának a' Maros felöl való szelin belöl semmi Jussa 's kereseti nintsen a' Titt. Zejk Uraknak, mert tsupán tsupa régtől biratott Josika Juss [Haró H; JHb XXXIII/19].

Szk: *~től fogva* régóta. *1567:* regtöl fogua valamy az Birak Jöuedelme uolt tudnyillik czeger penz etc. annakis az kösseg my elettünk cedalanak engedenek [Vizakna AF; TT 1881. 191]. *1570:* Ennekem Jo gazdaym es Emberym Regtwl ffogwa voltanak [Dés; BesztLt 17 Jo. Ewtwes Zewch Gaspar beszt-i bíróhoz]. *1590:* Ezt az megh newezet vtat tiltottam volt megh hogy be ne kertelhesse, mert az ennekem hazamhoz Jaro wta(m) volt, reghteol fogwa [UszT]. *1598:* Kalmanchehy Miklos deak wallya Ez Palastos Jstwanra regteol fogwa bozonkodnak, mert hallotta(m) az zolgaitol hogi ha megh kaphattiak bizony karba eytik [Kv; TJk V/1. 181]. *1647:* Itt regteol fogúa Arendat nem adtak [Nagyteremi KK; BK 48/16]. *1755:* olljan kemény Zuzmarás Derek járnak régtűl fogva hogj az föld is a hidegség mián nagjakat hasadat [Szentmargita SzD; Ks 18. CII Kosa Sigmond tt lev.]. *1773:* Régtől fogva Szándékozom Ngödnál Személyesen Udvarlani, de mái napig is beteges sorsom nem engedi [Pálfva Cs; Ks 65. 44. 13] ✱ *~től fogván/fogvánt. 1585:* az harom olah falu[a] tartozik zabbal kitt regtwl fogwa(n) fwst zabnak hittanak cub. 25 [Kv; Szám. 3/XVI. 28. — [a]A.- és F.füle, Aszszonyfva TA]. *1589:* Az meszarosok feleol Regteol foghwant veghezten weghesztenek varosul eó kgmek [Kv; TanJk I/1. 106]. *1594:* Pasith disznot is azonkeppen vesznek raitok, ki reghteől foghuan valo teórueniek [Győrtelek Sz; UC 113/5. 46]. *1640:* Koman Grozavul ... Szkutar es Erdeó eorzó volt regtol fogvan [Sinka F; UC 14/48. 38]. *1719:* régtól fogván sullyos nyavallyákott szenvedek [F.csernáton Hsz; HSzjP] ✱ *~től fogvást. 1659:* egy regtűl fogvast el pusztult szölö helly ... sürü tövis bokrokkal igen el tölt volt [Dés; Hr 3/11]. *1662:* Már régtől fogvást ott fenn levő embereink mit írjanak, noha tudom, Bánffi uram bővön tudósította Kegyelmedet, mindazonáltal én is eltitkolni nem akarom, sőt az mit hallottam Kegyelmednek ez alkalmatossággal megjelentem [TML II, 342 Bethlen Farkas Teleki Mihályhoz]. *1679:* Czicz hégye(n) egy régtűl fogvást el pusztult szőlő hely tövis bokrokkal ige(n) el tölt volt [Dés; Hr 5/39] ✱ *~től óta. 1841:* A' lakom Házámnál már régtöl olta kinlodok egy otska pajtával [Dés; DLt 81].

regál[1] hordozható orgona; regală; Regale. *1594:* Az piacz feleől ualo kerek Basttiaban ... Vagyon egi hituan regall egi nihani cheöuel No. 1 ... Ket Bokor fwo Regalhoz walo No. 2 [Somlyó Sz; UC 78/7. 32]. *1636:* az ének szóval való Instent ditsöités-is két nemű; Avagy mesterséges eszközökkel, avagy penig tsak természet szerént valóval lévő. Az ének szóval való ditséretbéli mesterséges eszközök, az orgonák, regálok, kornéták, hegedük, lantok, cimbalmok, trombiták, és több effele kintornák [ÖGr Aj. 7].

regál[2] nagy ívű finom papiros; coală mare (de hîrtie) de calitate foarte bună; großes Blatt Papier von guter Qualität. *1684:* vettem Három Arkos Regált is f // 36 [UtI].

regál[3] királyi meghívólevél; regalii; königlicher Einladungsbrief. *1749 k.:* már a Regálokis ki mentenek vólt az országban az Dietara való Confluxus iránt [H; JHb XXXIV/24].

regálhat irányíthat; a putea dirija/conduce; führen können. *1757:* (Sombori János) Kis Esküllön ad által egy házat Sombori Sigmond Vr(am) háza népével együtt rajta lakhatik regalhassa, dirigalhassa, moderalhassa, és szent szándékát tökélletességre vihesse [Kisesküllő K; Somb. 1].

regális királyi/fejedelmi meghívólevél; regalii; königlicher/fürstlicher Einladungsbrief. *1629:* Az regalisokat kednek meg küldeottem [KCs IV/116 Kemény János lev.]. *1662:* mivel Medgyesi varosunkba(n) akarjuk az gyülést ki szolgaltatni, akarjuk Kgltek(ne)k ertesere adni. Paranczolva(n) kglsen szekeben minden rendek(ne)k az kik Regalissal szoktak hivatatni, adgya ertesere, mind feo rendek(ne)k varosok(na)k, hogy oda Confluallyanak [UszLt IX. 75/44 fej.]. *1667:* Az gyűlés hol és mikor leszen, regalissábúl megláthatja [TML IV, 237 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1671:* Desi Atyánkfiai mellett valo instantiankra, hogy Nagyságod kegyelmes resolutioja szerént arra lépett, hogy ez után privatim gyulésekre Regalissal ne hivattassanak ... végeztetett, hogy ez után az Vármegyével azon dologbol-is edgyet ércsenek [CC 82]. *1675:* Mint hogy az Nemes ország szokásb(a) Tette már azt, hogy az Regalis ki jövetele utá(n) efféle dolgok ne agitaltassa(na)k, kik appella(ti)ob(an) mehetnek, per hoc eze(n) Claus(a) in tempore nem agitaltathatik [Kv; TJk XII/1. 120]. *1677:* Sz. György napban, és Szent Mihály napban celebraltattanak a' Gyülések mely Gyülésre minden Regalissal hivot személyek, és Gyülésben választot emberek, a' Gyülésnek elsö napján, compareálni, és mind addig ot lenni, mig az Articulusok ki-kelnek, sub poena ducentorum florenorum tartozzanak | Ország gyülési Sz. György napban celebráltassanak; Kire Regalissal hivattatot fö rendek sub poena flor. 200 jelen legyenek mind végig [AC 90–1, 264]. *1704:* Ma hallottuk, hogy ad quintum Julii országgyűlést hirdettek volna a kurucok, kire regalisa is jött volna Rákóczi uramnak mind az ittvaló embereknek A helye pedig Fehérvárott lészen, holott Pekri uram lesz az fejedelem locumtenense [WIN I, 112]. *1710 k.:* Elvégzék a gyűlést ad 10. novembris míg írjuk, míg viszik a regalisokat míg jönek etc ? a törvényes gyűlésnek ... egy hónappal kell elébb meghirdettetni [BÖn. 952].

regálisos királyi/fejedelmi meghívott; care a fost chemat la o adunare prin regalii/înştiinţări emanate de la un rege/ principe; vom König/Fürst zur Tagung eingeladen. *1659:* Ma minden vármegyékről s székekről csak az elei közül egy-egy, azonkívül az regalisos emberek is csak válogatva az fejedelem palotájában gyűltenek [TML I, 408 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz].

regális-papiros nagyívű, keményebb fajta finom papiros; coală mare (de hîrtie) de calitate foarte bună; großes hartes Blatt Papier von guter Qualität. *1585:* Neg' eoregh keonywek, hartiasok Egy Regalis pappirosra Niomtatot Eoregh Deak Biblia [Kv; Szám. 3/XIX. 5]. *1662:* a nagy regális papirosokra írott leveleket hogy pecsételni kellene látván, mire valók volnának azok, csak azt sem vizsgálván, csak pecsételten-pecsétlik vala [SKr 399].

regalista 1. királyi meghívott (az országgyűlésre); persoană care a fost invitată (la dietă) prin regalii; königlicher Eingeladener (zum Staatsrat). *1700:* parancsollyuk azt is igen serio es kemenyen, hogy a Regalistakon kivül lévő Fő, Úri és Nemesi Rendet exactiss(im)e vegye hiteles Regestrumb(a), és mentül hamaréb a Guberniumnak külgye be [UszLt IX. 77/4 gub.]. *1704:* Ezen a voxon lévén a szász natio egészben és vagy két regalista [WIN I, 146]. *1710:* Mindnyájan a több uraknak is, regalistáknak, vármegyék, székely és szász székek követjeinek az lön voxok, hogy a magyarországi dolgokhoz a fejedelem ne nyúljon [CsH 108]. *1737:* injungallyuk Kglmdn(e)k ... Solemniter publicaltassa kglm(e)d, hogy az Ország Gyűlese Continuatiojára Szent Marton napra ide a Fő Tisztek a Deputatusok, Királyi Tabla Fiai, Itélő Mester, minden Regalisták, és Taxás Varosok Expressussi conflualni tartsák szoross kötölöségek(ne)k [ApLt I a gub. Apor Péterhez]. *1781:* Pro 21-a Augusti diaeta volt Szebenben ... a guberniumi fötisztek és regalisták, úgy az deputatusok is homagiumokat ítélőmester Zejk Dániel előtt letették [RettE 414]. — L. még CsH 233.

2. királypárti; regalist, adept al regalităţii; royalistisch. *1672:* Az secularis tanácsrend az clerussal vissza vannak, semmi közönséges jóra valót nem végeznek. Ki regalista, ki hetmányista [TML VI, 319 Baló László Teleki Mihályhoz].

regál-muzsika hordozható orgona; regală; Regal. *1714:* Regal Musika két fujtatoval fl. Hung. 15 [AH 46].

regál-papiros nagy ívű, keményebb fajta finom papiros; coală mare (de hîrtie) de calitate foarte bună; großes hartes Blatt Papier von guter Qualität. *1789:* Nagy Regál Pappiros 9 Kontz Rft 8. xr 15 7. Kontz kissebb Regál Pappiros Rf 5. xr 36 [Mv; ConscrAp. 24]. *1807:* Egy kontz Regal-pappiros [DLt 78 nyomt. kl]. *1824:* Lajosnak régál pappirosra [Kv; Pk 5].

rege mese; legendă; Legende. *1662:* (A nyírt papok) az ő megrögzött csalárdságok szerint azon regéjöket dúdolják, mivelhogy a farkas szőrét szokta változtatni, nem erkölcsét [SKr 105].

régebb régebben; cu mult timp înainte, mai demult; früher. *1619:* mi abban bizonyosok vagyunk, hogy Mátyás

császár idejében is ennek az tumultusnak nem Mátyás császár volt az oka, hanem őfelsége Ferdinandus. Kinek ez az egyik fő bizonysága, hogy őfelsége régebb s több helyeken is az mi religiónkon való böcsületes fő atyánkfiainak régen megholt és rothadt testeknek csontjait kiásatta és tűzzel megégettette [BTN[2] 307]. *1864:* Tokés (!) oly erdő lévén melyből régébb fürész Tökék hordottak ki [Gyergyóalfalu Cs; EHA].

régebbecskén kissé régebben; cu ceva mai înainte; etwas früher. *1761:* Galambadon a menyi Drágány vagyon mind edgy féle, ennek az itt valonak Szamontzája régebbetskén jőttek volt Galambadra, mert ez sokat budoklott imit, amot [Mezőcsávás MT; TL. Burdusán Gligor (60) jb vall.]. *1767:* Az ide valo Possessor Urak közűl mostanában, vagy régebbetskenis a közönséges falu földiből mennyit fogtanak fel ? [K; JHbK XLVIII/1. 8 vk].

régebben korábbi/megelőző időben; mai înainte/de mult; vor einiger Zeit. *1723:* az Circum Jacens falukat bé ültettűk volt, egjéb iránt az hol régebben nem volt Militia ollyan hellyeket igyekeztem localni [Mihályfva NK; Ks 95 Csongrádi Farkas lev.]. *1760:* Az Falusi birosag eddig ezen Faluban rendre administraltatott, rend szerént mindenkor az régibb gazdát consideralván az ki régebben nem viselte [Novoly K; BLt]. *1772:* a' Silip árkában régebben oly sebessen foljt a' viz mintha kö szálrol esett volna, s csekély is volt, de most mélj és lassu [Ádámos KK; JHb LXVII/315]. *1786:* (A) Toroczkoi vas, és régebben ezüst Bányák Cultoriis igyekeznének a' Styriai vas mivesek, ès Ezüst bányászok Reguláihoz mogakat conformaltatni [Mezőmadaras MT; TLev. 5/5 Medve Mihály ügyvéd lev.]. *1799:* (A föld) széle régebben bé nyult ... le egészen a' kaszalo rétig [Gyéressztkirály TA; Ks 89]. *1812:* azon hely regebben a' szomszédság legelője volt; mig a Dumestyiak kezdettek egy egy Darabot bé kertelni [Petrilla H; JF 36 Prot. 19]. *1821:* A küldott 30. Harmintz forint ... árenda pénzt vettem, mellyet régebben is elküldhetett volna Ötsém Uram, hogy ne kéntelenitettem volna ennyi alkalmatlansagot szenvedni [Szentbenedek AF; DobLev. V/1042]. *1844:* ezen ket falunak határát a' Gorbopataka valasztja el mind azon helyig hol régebben a' Szamosba bé szakadott volt [Szászfenes K; KmULev. 1].

Szk: *ez előtt ~. 1781:* ö Nga ez előtt régebben a Malaistyát a Nagy Oklosi Határ mellet egészszen a Rárig ki jedzette, és el foglalta | ez előtt régébben az Exponens Ur, a Malaistyát a Malaistya Arkáig, ès a Rárig kí íntézte, s el foglalta, az Erdős reszit meg tiltotta [F.nádasd H; JHb XXXII/32].

régebbi 1. a mostanit megelőző, korábbi; de mai înainte; vorangehend. *1843:* Tudja-é a tanú bizonyosan, hogy a bucsumi, abrudfalvi és kerpenyesi fiscalis colonusok, amennyire visszaemlékezhetik, a régebbi időkben földesuroknak mennyi taxát fizettek ? [VKp 130].

2. korábban élt; de odinioară, din vremurile trecute/de altădată; früher Zeit gelebt. *1823–1830:* Gálaszoknyájok a régebbi úriasszonyoknak morból virágos varrott matériákból állott, és oly kemény volt, hogy ha felállították, magára megállott, mint a tyúkborító vesszőketrec [FogE 65].

régecske 1. meglehetősen régen; cu mult timp înainte/în urmă; recht lange vorher. *1827:* (A) rectificatiot tárgyazo Perfolyásátt nekem meg mutatta, de hogy menyibe lett, effectum azt nem tudom mint hogy már régetske a meg mutatas idejenek [Albis Hsz; BLev.].

2. meglehetősen régóta; de multă vreme; seit ziemlich langer Zeit. *1806:* A mostani jó vásárhoz képest, mellyhez hasonlóba régetske hogy nem voltam, mondhatom, hogy ö Klmének ... igen sok kára következett [Torda; UszLt ComGub. 1753u]. *1814:* ezen barátsaga már régetske hogy foly [Ne; TSb 12].

régecskén elég régen; cu mult timp înainte/în urmă; recht lange vorher. *1712:* nem emlekezem jol rea mivel regeczken volt [Dés; Hr 6/28]. *1743:* fa Záros régecskén csinált ajtaja [Boroskrakkó AF; BN dobozolt anyag VI]. *1778:* a melly Recruta Transportok az Eszterházibol és Gyulaiboll már régecskén itt által mentek az Ármáda felé, azok ezenn két három napok alatt meg itt lésznek [Dédács H; Ks 96 Gyulay Ferenc lev.]. *1793:* régetskén vivén Bort a' Falukra, vagy két hejt fogyatékján tudom lenni a bort [Hadad Sz; JF 36 LevK 294 Benkő Elek lev.]. *1796:* láttam már régetskén, hogy egy Lakadalmi alkalmatassággal egy Kamarában egygyűtt ittak szerelmeskedtek [Kv; AggmLt D. 15]. *1813:* Groff Korda Anna Vr Aszszony fogattatott fel egy jo darab fiatalos Erdőt ugy hallottam, hogy az akkori Udvari Tiszt az eő Nga emberei által fogattatta fel már régetskén ... imitt amott a régi fogásnak jelei és valoságos kereszt jegyei a Fákon találtatnak [F.berekszó Sz; BfR III. 12/9 Fluerás Mikás Vonucz (40) col. vall.]. *1824:* a' már régetsken vólt [Szentdemeter U; Told. 40].

régel légely, hordócska; botă; Tragfäßchen, Lägel. *1591:* Recchelek II. Regelek VI. Csiebrek Aprostol VI Saitar III [Kv; AggmLt A. 53].

Vö. a *légely* címszóval.

régel-acél finomított acél; oţel fin; eredelter Stahl. *1732:* Az Beszterczei czeh Mesternek küldettem 2 régel aczélt 2 Zlotba Marton Kovátstol Tordarol [Torockó; Bosla]. *1787:* minden Verős Kováts a vasat a solitorium Officium Házhoz bé vivén meg masaltassek, meg másáltatván, annak árra a Vajda Hunyadi vas árrához proportionaltatván, a durva és közönséges az az: a Kosza vasaknak mása Fl. h. Kilentz M.forintokkal, a subtiliseknek pedig ugy mint a szánto és két fülü vasaknak, és a finum regel attzelnakis masaja ... Fl. h. 10 Tiz Mforintokkal fizettessek ki, ezekhez accomodalván gradatim a fontok számát [uo.; TLev. 9/25].

regelő brekegő; de orăcăit; Gequack-. *1768:* Mert az olly alatson szoross, viz fészek, hogy Tó áll rajta, és Salva venia, Békák regeló hellye [Köpecz Hsz; Köpeczi lev.].

regélő szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: ~ *hét* vízkereszt (jan. 6) hete; săptămîna Bobotezei; Woche der Dreikönige/des Epiphaniasfests. *1552:* mindiárást, à mi WRunk Iesus Christus születésénec napia vtan, köuetkezic az ördegnec nagy innepe, à regelö het, ottan à farsáng etc. [HeltDial. A 3] ✱ ~ *hétfő* vízkereszt hetének hétfője; lunea din săptămîna Bobotezei; Montag der Woche der Dreikönige. *1570:* Margith Az Nehay Gereb Balasne vallya Eotet Regelew hetfeon veotte volt[a], Es pinkeost tayba holt meg [Kv; TJk III/2. 155. — [a]Feleségül]. *1585:* 11 Janua: ... Tyzta bor költ Regelö hetfön 24 eytel eggyk 3

penzes d. 72 [Kv; Szám. 3/XXII. 55]. *1587:* Regeleo hettfeo wtan walo kedden [Kv; i.h. 3/XXXIV. 1]. *1594:* Zechi Marton vallia: Mikoron az leginiek es Eottues Jnasok en nallam mulatnanak regeleo hetfeon, valami talneros iatekot inditanak keozteok [Kv; TJk V/1. 457]. *1640:* Regeleo hetfeon ha ki veszekedest es eoszue veszést inditana bűntetese f. 1 [Kv; KovCLev.] ✱ ~ *vasárnap* vízkereszt hetének vasárnapja; duminica din săptămîna Bobotezei; Sonntag der Woche der Dreikönige. *1582:* Dorotia Chisar Balint felesege vallia Tudom hog Regeleo vosarnap vala mikoron Igiarto Georg Zabo Martonnal es Nilas Antallal Az Zekel Illies hazanal voltanak [Kv; TJk IV/1. 32].

L. a *hét*[3] 2. alatti jegyzetet.

regely keresztfa; cruce; Kreuz. *1666:* csinaltam egy Aztalt az regelyet hevederet magam fajabol d. 65 csinaltam egy Aztalt az regelyet hevederet, lab niugotojat magam fajabol d. 65 [Kv; ACJk 80b].

régen 1. hosszú idővel ezelőtt, korábban; mai demult; vor langer Zeit. *1550:* wk reghen mykor walkaj thamassal otth halaztak eszt mondotta nekyk hog' az Cylla mezö walkaj hatarba vagion es twggiak hog' oda eltek [Szentkirály K; MNy XXIV, 291 Lad. Kanta jb vall.]. *1558:* Jeoth vala Jde my Eleonkbe az tizteletes Aszony allath, tudnya (!) Myszaros peterne, kj Rygen bezterchey szeoch Vynchene volth [BesztLt 9]. *1568:* Kys Janos fassus est Ezt tudom Ahúl Regen a kőz vala, belyeb czynalt Annal balas koachy [Kv; TJk III/1. 169]. *1569:* az En Maiorom adoth Meg Regen Amaz hyttwan chalard Embernek Besseneny (!) Josanak walamy Baranth. Ewtth forintal ados semmy keppe(n) Meg Nem wehetnj Raytha, chak Bwdosyk Ellewtte [Szentmihálytelke MT; BesztLt 54 Erdely Sebestien Gr. Tymar beszt-i bíróhoz]. *1571:* az az Lo rygeón megh Holth, de ez Lo akyth el wittek az mas [Kodor SzD; BesztLt 3562 Horwath Jstuan kódory Tyzttartó a beszt-i bíróhoz]. *1590/1593:* Rigen az zamosth tudgia hogj az Nagy fwzek helien folt el [Mikeháza SzD; Ks]. *1595:* voltt az folliamon rigen Hid az varos ku falla mellet [Kv; Szám. 6/XV. 64]. *1606:* Az azaloig volt rege(n) zabad zekeren iarnik [UszT 20/231 Thomas Fekete de Reczenyed (60) lib. vall.]. *1607:* regen az kertt ... az hol akkor az viz iar uala, annak az partyaba(n) uala [Dánfva Cs; Eszt-Mk]. *1609:* Az Bernald Ferencz szilvas kerten kwl ... valanak regen az Bernald Ferencz aztagi [A.csernáton Hsz; HSzjP Laurentius Molnar (80) pp vall.]. *1628:* azok az riz jozagok vas joszagok uoltak rigen, vasok birtak es egi dragasagban vetettik volt Zallagban az Nagi Kendi ferencnek [WassLt Helena Haceki de Zenteged[a] rel. Val. Toluaj (50) ns vall. — [a]SzD]. *1733:* ameddig a patak járt régen, mindenik addig kaszáltatta [Hévíz NK; JHbT]. *1755:* vagyon egy talpakra boronabol régen épittett, Szalmával fedett, tornátzos, paraszt Koltsár vagy Cseléd ház [Ludesd H; BK sub nr. 1020 Naláczi conscr.].

Szk: *annak előtte ~. 1748:* annak elötte régen fel keregették vólt a Joszágnak az árrát [Uzon Hsz; Kp l. 160b St. Pünkösti relicta Ersók (80) vall.]. *1820:* a' Rákosi Pap Tiszt Ferentzi Uram is Feleségestől edgyütt ugy tapasztalom nem leg jobb akaroi a' Baronénak; mert ha jo akaroi lennének mostis ugy járnák az Udvarát, valamint annak elötte régen [Aranyosrákos TA; JHb 48 Bárdutz Moses (31) ns vall.] ✱ *azelőtt ~. 1573:* Ferenchy Ambrus hity vtan azt vallia hogi Ban Ianostwl es felesegetwl hallota azt Montak hogi ely aggyak az hazat, Megh olchobannis hogi ne(m) mynt meg beochwltek, Eotet is kertek hogi arost Zerezzen Rea, de Immar az Eleot Regen meg volt Beochwlwe az haz [Kv; TJk III/3. 136]. *1597:* Palfalúiak feleóll ieott szo be hogy az sora íaroknak az ky ereztett helyekreól marhaiokot be haitiak holott az eleott Regennis ki erezteó helyek voltak [UszT 12/97]. *1663:* Noha azon dolgokat, kiket Bánffi uram ő kegyelme ír, már azelőtt régen tudtuk, nem kell kétségben esni, míg azok lesznek ... lecsapnak az emberek füle mellett [TML II, 640 Kászonyi Márton Teleki Mihályhoz] ✱ *ennek előtte ~. 1652:* Vagyon egy Eőreg' Teolgyfas Erdeő, mellyet Apad Erdejenek hijnak. Ennek eleőtte regen, mikor ezt az joszagot az Apat Urak birtak Egy az Apat Urak keőzzwl az Colosvariak(na)k el atta volt [Km; GyU 135]. *1751:* Eleitől fogva Vándorekot Istentelen gonosz törvénjtelen embereknek tudom lenni ugj hogj ennek elötte régen megh erdemlették volna az Akasztofat [Kissáros KK; IB]. *1766:* En ezen földnek a végit tudatlansagbol meg szántottam volt ennek elötte regen [Kőrispatak U; Pf] ✱ *ezelőtt ~. 1705:* Ma reggel érkezék bé egy cigány a kurucoktól, akit a generál még ezelőtt régen küldött volt holmi levelekkel [WIN I, 572]. *1770:* Tudgyae a' Tanu Hogy ... Néhai Gróff Betleni Betlen Samuel Urnak a' Kis Küköllön ez előtt régen lett volna Lisztező Malma ? [Kük.; JHb LXVII/153 vk]. *1826:* azért: hogy ez az árka annak a víznek[a] minden emberi emlékezetet felyül mulo időktől fogva állott, praescriptiokkal is roboraltatott, és mostis ha jó moddal kitisztittatik 's jo gondviselés alatt fog tartatni, a vizet minden nevezetes kártétel nélkül, valamint ez előtt régen bévitte, ugy ezután is bé fogja vinni a' Küküllöbe [Msz; GyL. — [a]Ti. a Csulokáj völgye patakának] ✱ *nem felette/felettébb ~. 1629:* nem felette regen, hallom hogy altal futot volt hozzam [Kv; TJk VII/3. 110]. *1694:* vagjon ... egy vastag fa Talpakon allo, Boronakban fel rótt, kivül belöl tapaszos nem feletteb regen Sindelyeztetet, hosszu tágos Istallo [Kővár Szt; JHb Inv.]. *1770:* nem felette régen jöttöm ide Lakni [Ádámos KK; JHb LXVII/127] ✱ *nem igen ~. 1759:* égykor nem igen régen Urszuj másodmagával midön Frincsenben az ott lévő Nemes Pap Familiához ment volna hogy magokat Attyokfiainak recognoscaltatnák ... az ott lévö Atyafiak telyeségel Attyokfiának nem vallották [BSz; GyL hiv.]. *1777:* Nem igen régen egyezett meg az Utrizált két Falu Udvari Tisztyekkel edjütt hogy a Sztrimturába amint addig is volt határozodjék a két Falu Határa egybe [Ködmönös SzD; JHbK LVIII/28]. *1784:* Vagyon egy nem igen régen Lábra keszitett jo gabonás [Burjánosóbuda K; JHbK X/18. 8] ✱ *nem olyan felette ~. 1804:* itt a' mi határunkon ma is egy helyet Ur Dombjának hivnak, erről az Ur Dombjáról pedig azt beszéllik, hogy ott lett volna Báthorinak a' Bagosi Udvarháza; ennek a' fundamentomát nem ollyan felette régenn ... fel hányták volt egyszer bizonyos Cancellisták parancsolatjából [Bagos Sz; EHA] ✱ *nem oly ~. 1765:* eo Nsága nem olly régen pásintból felvágott vetéses szánto földének vége egy lévén: a' más pásintossal ki mégyen emez sátelyos árokig [Kéménd H; JHb XXXIII/18]. *1772:* most nem oly régen Zilahiné Aszszonyom az Ura mellet találván Gàzmér Kriskát égy ágyba fekünni égy Eczaka foro vizzel nyakon öntötte mind a kettöt [Dés; DLt 321. 79a]. *1783:* en nem olly régen Serdülvén fel régi dolgaitt ezen kérdet Nanya Makavéjnak egyébképpen nem tudom hanem másoktol hallottam hogy

még régen ez elött ki furta volna a Mlgs Uraság Gabonássát s onnat buzát lopott volna [Faragó K; GyL. Báts Petre (30) jb vall.] ✱ *nem ugyan ~. 1664:* Egy levelet írtam vala Nagyságodnak, melyre válaszom nem jöve, nem ugyan régen, igen bánnám, ha eltévelyedett volna [TML III, 54 Teleki Mihály Lónyai Annához].

Sz. *1710:* Ugyanakkor Rákóczi Ferenc is arany numismákot verete, Herculest íratván rája, a hétfejű hidrának mint szedi a fejeket, magát Herculeshez, a római császárt a hidrához hasonlítván. Mintha régen megfogta volna a madarat, már mellyeszteni akarja vala, de közel sem úgy succedála a dolog [CsH 361].

2. hosszú idő óta, régóta; de multă vreme; seit langem. *1572:* Innetys Reghen el mentem wolna De Jmmar egy Eghez hete el mult hogy mynd fekettem megh chyak az hazbwl ky sem mentem [Torda; BesztLt 3704 Lucas Pysthaki es Colomanus Fekete Gr. Daun beszt-i bíróhoz és a hites polgárokhoz]. *1599:* mikor az Alparethiak ky irkeztek az Varosrul, Immar Az Actrixnak meg holt vra régen ky menth volt az Alprethy hatarbol az ew maga hataraba [Dés; Eszt-Mk]. *1601:* Makay Lazlo, es Zabo Jstwan ... valliak Soha semminemeo gonoz hyrt nem hallottunk my Zabo Mathehoz maga regen esmeryok [Kv; TJk VI/1. 506]. *1615:* ha ezeknek Jndulatoknak Chiendesedeset nem erttiwk, es ellensseges igiekezeteket tapasztalliuk, kettseg nelkwl azok Segitsegeben sem fogiatkozunk megh, kireől ualo parancziolatok regen kezwnknelis vadnak [Gyf; Törzs. Bethlen Gábor rend. Usz-hez]. *1644:* hallom azt hogj Haidu Marton Lakatos Janost Or kuruanak ziggia vala hogj Regen megh erdemlette volna az Akasztofat [Mv; MvLt 291. 435b]. *1747 k.:* Pap Vonka felől régen hallom, hogy soros és rosz hirben forgo Tolvaj ember [Szilágycseh; Ks 27/XVII]. *1761:* én már régen hogy a ns Székeket nem Frequentálhatom betegségem miat [Harangláb KK; Ks CII. 20 Sam. Szatmari (56) ns vall.]. *1767:* menyire valo lészen azon devasztalt erdô, mivel már régen roszul látok, nem tudom [Galgó Sz; JHbK LIV/1. 8]. *1817:* Régen várt és ohajtatt leveledet vettem [Vingárd AF; KGy].

3. *~től* régóta; de multă vreme; seit längst. *1840:* Ígyíre nemes falunk a fenn írt esztendőre a fennebbi személyeknek mint sertéspásztoroknak a következendő 1841-dik esztendőre egy-egy sertésre négy krajcárt váltóba és kupa gabonát, úgy a régentől szokásba vett részt szénafühelyet a Kerthely nevezetű réten [Taploca Cs; RSzF 200–1].

Szk: *~től fogva. 1704:* 18 Martii holt meg nemzetes Rainer Márton uram ... Ez igen becsűs ember volt, sok esztendőkig főhadnagyságot viselt, tanácsbeli ember régentől fogva [Kv; KvE 287 SzF].

régeni a (Szász)régen (MT) tn *–i* képzős szárm., derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului (Szász)régen/ Reghin; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Reen. **1.** Régenben lakó; din/care locuieşte în (Szász)régen; in Reen wohnend. *1783:* Azon lovak ... Nanya Makovej által let elkárosodasakban enyit tudok hogy amikor el vesztek a lovaink, akkor nem sokára Beresztelkén Lakó Pap Flora kalákolta ki Nanya Makovéjt mi nékűnk Négy Régeni szászok bizonyságok előtt ugyan ott Szász Régenben [Faragó K; GyL Blága Thodor (40) jb vall.].

Szn. *1591:* Regenj Tamas [Kv; TJk V/1. 123]. *1599:* Regeny Mihaly [Kv; TJk VI/1. 381]. *1700:* Regeni Sophia [Dés; Jk]. *1701:* Regeni Janos [Kv; ACJk 41].

2. (Szász)régenben gyártott; fabricat/făcut în (Szász)régen; in Reen hergestellt. **Szk:** *~ pántlikás kalap. 1791:* 99 Régeni pántlikás Kalap 80 Den. [Mv; MvLev.] ✱ *~ rezes nyelű kés. 1791:* 10 Pár Régeni rezes nyelű kés [Mv; MvLev.].

régen-régen régesrégen; foarte demult, cu foarte mult timp în urmă; vor uralten Zeiten. *1766:* az ... Belavár nevezetű hellyben vagy völgyben fenn az fenékben tud é az Tanu ollyan darab szánto Földet mellette lévő Bongordgyával edgyütt melly régen régen hajdoni Veres Kelemen földe féle lett volna ... ? [BSz; Ks 33 Szásznyíres II. 15 vk].

régens 1. uralkodó, fejedelem; regent; Regent, Fürst. *1672:* Az leveleket szorgalmatosan megolvasvan Kegyelmed kévánságit értem. Ad I. Mostani directio vagy regimen alatt nem féltem Kegyelmedet; törvényes úton ura parancsolatját követte ... Quod scriptum, scriptum: azt az regens is nem revocálhatja [TML VI, 339 Sárpataki Márton Teleki Mihályhoz].

2. szemináriumi igazgató/rektor; regent, director de colegiu; Seminardirektor/rektor. *1736:* A Convictus Regensenek a M:Urfi intertentiojáért pro A 1734 fizette(m) f hung 60 [Kv/Szentbenedek SzD; Ks 72. 53]. *1737:* Groff Csáky Istvantul adatatott kezemben Seminariumbéli Régensnek Magyar for. 20 [JHbK LIII gr. Mikola László kezével]. *1743:* En Páter Pataj Andras, a Kolosvari Catholicum Nemes Seminariumnak mostani Régense [Kv; TJk XVI/3. 150].

Szk: *páter ~. 1763:* A T. Pater Regens ă Dominale Forum celebrálását terminálta a jövő Pünköst csonka hetiben esendő Csötörtekre [Kv; SLt ZJ. 18a].

3. *alk* irányító; diriguitor; Leiter. *1811:* Áldott légy Plánétáknak fénnye![a] Ezen Esztendőnek Régense s reménnye! [ÁrE 121. — [a]A Nap].

régens-fejedelem uralkodó fejedelem; regent; regierender. *1667:* Specialiter kell íratni arrúl az instructioban, ha Rákócziné fejedelemasszonynak[a] követe ott lészen, az főhelyet cedáljam-e ? nem-e amannak ? Meo judicio nem kell cedálni, mert ő nagysága az regens fejedelem és az fejedelemasszony ő nagysága nem volt soha fejedelem, hanem csak mulató társa volt az fejedelemnek [TML IV, 210 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz. — [a]II. Rákóczi György özvegye, Báthori Zsófia].

regensburgi Regensburgban gyártott; fabricat/făcut în Regensburg; in Regensburg hergestellt. **Szk:** *~ kés. 1609:* Az Ayton Alloknak[a] Biro Vram eo maga distribualta (!) hat Remespurgi kest ... f 1 d 50 [Kv; Szám. 12b/IV 297. — [a]A fej-i udvarban]. *1614:* 8 Apro Regenspurgj kes [Kv; PLPr 1612–15. 113].

régente, régentén, régentend 1. régen, korábban; odinioară, pe vremuri; vor langer Zeit. **A.** *1728:* kit regente Genyet Szurdoka(na)k hitak [Kide K; BHn 88].

B. *1557:* (A föld) volt volna regenten az kouach miclosy [Beszt.; BesztLt 49]. *1561:* Melly leuelekben ualaminemw articulusok istentelen Baluaniozasra ualok uolnanak az oltarhoz kit regenten ok az it ualo zent mihaly new eghazban tartottanak es annak tizteletihez illendok. mellyeket immar el hattanak uuolna [Kv; ÖCArt.]. *1576/XVIII. sz. eleje:* az szánto foldeket, az olt vize mellet ... Az mint re-

genten élték ugy ez utannis minden üdöb(en) ellyek [Szemerja Hsz; LLt Fasc. 1117]. *1628:* (A területet) mind Vas riznek vallottak az eleimis rigenten en elöttem az rigi öreg emberek [WassLt Nic. Ratoni de Zent eged (65) ns vall.]. *1652:* Szanto feöld Regenten mind az haro(m) fordulora volt nyolcz, nyolcz hold [Vista K; GyU 99]. *1676:* regenten egy Kis hazaska volt rajta [Backamadaras MT; Told. 8]. *1681:* Vajda Hunyad Vára ... Kápolna, vagi régi Templom; Kö bóltos; Ajto felett levő Keresztül valo Chorus (:meljb(en) regenten az Urak a Cultust giakorlottak:) áll ighen szèp Faragot Két Kő Labako(n) [Vh; VhU 502, 525]. *1700:* Ehez applicaltatott ã Szabo Kerestely ház helyetskéje, az melly régentenis onnat Szakasztatott volt [Kv; Szám. 40/II. 15]. *1729:* Tudgjuk aztis hogy régenten Vizaknai Nagy István Uramis birt itt Ohábán 12 Sessiot [Ohába AF; Told. 2]. *1741:* Kis Gyekei Határ(na)k a' széllye a Légeni Határ felöll régentén meddig extendalodot ... ? [K; Ks K. 73 vk]. *1744:* Ben a Faluban a hol régenten Pastor ház volt [Csöb U; LLt Fasc. 67]. *1750:* Régentén a Törvényfa ott volté a hol most, vagy pedig alább Szemerja felé ? [Sszgy; HSzjP vk]. *1763:* hallottam egy örög embertöl mondani, hogy ez a' Patak régentén még azon ã rozoron tul valo kerten felöl folyt [Szecsel Szb; JHb Dán Grip (55) jb vall.]. *1781:* A' Fog Ház Vagyon az írt kapu között ... az hova régentén a' foglyokat vagy Rabokat szokták vólt bé dugni [Pálos NK; Hr] | azon Pitvarból jártanak ki régentén a' Gyűmöltses kertbe [Petek U; Hr]. *1808:* Nyir Mezőben a Vetés Kapunál, mely Regenten Csobot kapujanakis hivattattott [Szentsimon Cs; EHA].

C. *1840:* Ezen Csitkos kert régentend Csitko legelésre használtatott 's bé is volt keritve [Udvarfva MT; EHA].

Megjegyezzük itt, hogy a *régente* és a *régentend* változatra mindössze egy-egy adalék került elő, míg a *régenten* ~ *régentén* változat példáit több tucat adalékból válogattuk ki.

Szk: *ez előtt ~. 1753:* ez a' rész Jószág ez előtt régenten Csákány Jószág lett vólna [Balavásár KK; Told. 27] ✱ *mostan is, mint ~. 1622:* Praedicator Jovedelme Az Malombol ismegh Sabbatalis iar mostannis, mint regenten [Bonchida K; SzJk 7] ✱ *valamikor ~. 1662:* Értsd meg, úr, a sáncoknak is állapotját. Ez valamikor régenten volt valami sáncforma, de nem nagy, sem reguláris, hanem csak egy lineában levő, de már megavult és omlott gyepes hely [SKr 381].

2. a távoli múltban, régen-régen; foarte demult, cu foarte mult timp în urmă; in uralten Zeiten. *1739:* mint régenten Ábrahám és Lót Patriarchák között, vagy mint Sz. Pál Apostol és Barnabás között, esék valami kevés atyafiságos Controversia; mivel a' Magyar Nation viselték a' Curatorságot a Szász Natio lattatott ez officiumból excludaltatottnak lenni [Kv; SRE 173–4].

regény roman; Roman. *1879:* A papod azt véli, hogy te valami roppant summa pénzt kölcsönöztél a Róza apjának, s most követeled a leányát vagy a pénzedet. Tudod! ahogy regényekben szokás [PLev. 47 Petelei István Jakab Ödönhöz]. *1886:* Te dolgozol ? Hallom, regényt végeztél be. Sok örömed legyen benne [i.h. 129 ua. ua-hoz].

regényes regénybe illő; ca de roman, romanesc; romanhaft. *1848:* Az, hogy a szegény nemest és nem nemest megnyúzzák elevenen, kapujára kiszegezik, a mellközepéig földbeássák és éhen halni kényszeritik, nyárson megsütik stb. mind ilyen regényes, de tényleges dolgok, holott a grófok és bárok pazsurát kapnak Urbántól, azaz sauvegarde levelet, hogy senki se merje bántani, mivel alkalmasint nem ellenzői a kétfejü sasnak [Kv; RevRTr III, 206].

regényszerű regényes, regénybe illő; ca de roman, romanesc; romanartig. *1854:* Szülöim regényszerü nőszülések után nemsokára Báró Wesselényi Miklós, némelyek szerént Gr. Haller Jánosnak gorbói kastélyán tett merényért; de voltakép némi bátor honfi nyilatkozataiért, József császár önkényes parancsára Bátoson elfogatván német katonaság által M. Vásárhelyre hurczoltatott [ÚjfE 32].

regerál válaszol; a răspunde/replica; antworten. *1826:* A Fell-Peresek, az All-Peresek Sükeretlen, és tővel hegyel egyben zavart fundámentum nélkült valo tilalmas Restauráta Responsiora e szerén régerálnak[a] [Ne; DobLev. V/1114. 6b–7a. — [a]Köv. a válasz].

regesztráció, regisztráció lajstromozás, nyilvántartásba vétel; înregistrare, înscriere într-un registru; Aufnahme ins Register. *1752:* Már az it valo Morhák registratioja(n) által estem [Szentdemeter U; Ks 83 Borbándi Szabó György lev.]. *1777:* ezenn Protocollumot és Processualis Levelek confrontaltatása és regestratioja iránt legyen szorgalmatosabb, mint Antecessori vóltanak [BK Inv.]. *1797:* a Levelek regestratiojához nyulván találtattak azok illy rendel[a] [M.igen AF; DobLev. IV/777. 24. — [a]Köv. a fels.] | ezen Regestrationak végben vitelét erőssen siettették | (A) Regius Urak azonnal a Leveleknek Regestratiojakhaz fogtak | a Regestratio már az előtt jo darab idővel bé vólt végeződve [Mv; Told. 26, 42/1]. *1844:* Regestratioja a fel Doboi levelek(ne)k [Ne/Nagylak AF; DobLev. V/1249].

regesztrál, regisztrál lajstromoz, nyilvántartásba/számba vesz; a înregistra, a trece în registru, a lua în evidență; registrieren. *1586:* Míkeppen az felseó Espotalybeliek kichinded Meraj Joszagat Inuentaltak, Az ot valo Jobagioknak Neweket, fiayt, Eokreyt Iuhayt rend zerent denotalwa(n) Azonkepen, ez harom falut[a] Regestralliak, panazolkodasokat megh halgassak Erchek, es el Igazgassak [Kv; TanJk I/1. 40. — [a]A.- és F.fûle, valamint Asszonyfva TA]. *1593:* teoreok Janos Jowaibol a ky Registralva vagion ezek a Waros zamara valok[a] [Kv; Szám. 5/XX. 167. — [a]Köv. a fels.]. *1661:* az leveleket Regestralni iszszonyu munka leot volna, s hejaba valois nemellyk, csak az megh latogatassanis ne(m) keves munka(m) leven [Kv; Ks 41. C. 1 Val. Benkő Lev.]. *1682:* A. 1682 Diebus 9bris Registraltuk a ménest es a gyermek lovakat szőrőkrűl, mely Registralás igy következik [Balázsfva AF; Utl]. *1701:* ã ki még Buza Zab Magazinumb(a) lett administratiojárol valo Német quietantiáját nem producalta hozza Fejérvárra hogy had Compilállyák, és registrállyák [UszLt IX. 77/22 gub.]. *1714:* A Szásznyiresi Kömives Kalacsolta ki azon ökröket, regestralta az eö szava szerint Csonka György Vram [Dés; Ks 26. XIII St. Gönczi (28) ns vall.]. *1768:* Leveleímet is jó rendben szedtem, Fasciculusok szerint Regestráltam, tsak a Regestrumot kell nézni, míkor vala mellyik Levél kívántatik, a meg mutattya, mellyík Fasciculusban, hányadik Numerus alatt legjen [Kp III. 149 Havadtöi Máthé Izsák kezével]. *1796:* jo lenne Kedves Ötsém Uramnakis ide fel jönni, a' mikor a' Leveleket registráljuk [Kv; Incz. XI. 22b Josintzi Sándor lev.]. *1813:* Minek előtte az elveszett és elé adattatni kivánt Levelek

aránt határozás tétetődnék Néhai Fö Notarius Ajtai Joseff aanál lévö hivatalos és közönséges Leveleket Regestrályák [Kv; RLt O. 3].

regesztrálás, regisztrálás lajstromozás, számbavétel; înregistrare, înscriere într-un registru; registrieren. *1639/1687 k.:* Ernyei földeknek és Parochialis Örökségeknek Regestrálása [MMatr. 279]. *1646:* miuel az Bardosi iobbagiok latogatasara es Regestralasara is ki kelletet egi nap meniek ot sem lehetet ember etel ital nelkül mind ezekkel eggiüt az keöltsegh teszen miuel meg tauali restantiais madat (!) f. 8/93 [Mv; AAll. 6]. *1664:* Toab az registralasban nem mehettem mert Balogh laszlo ur(am) el kapá elöllem az leveleket megh haraguva(n), hogi registralom [Kv; RLt 1]. *1679:* Anno 1679. die 24 Marty Fogarasi Majorban jelen talaltatott ö ngok Ménese Regestralasa [UtI]. *1688:* Melly bonomok(na)k registralassa specifice mi előttünk menvén Végben mellyet mi is pro futuro testimonio ez szerént jrtunk megh [Beszt.; Ks S. Misc. 27]. *1730:* Nehai Szabo Márton Ládainak fel nyitására s abban talaltathato Levelek(ne)k es akarmi Talaltathato bonumok(na)k regestrálasara Exmittaltatnak[a] [Dés; Jk 393b. — [a]Köv. a nevek fels.]. *1777:* Melly Regestralas, és dolognak rendi, mi általunk mindenekben a fenn le irt mod szerént menvén végb(en), irtuk meg miis, a mi igaz hitünk szerént, szokott petsétünkel, és subscriptionkal meg erössitvén futuro pro Testimonio [Nagylak AF; DobLev. III/503. 4a]. *1827:* a Régjestrátor Urak nem végezték el a levelek sokasága miatt a Régjestrálást nemis fogják el végezni Karátson elött [Bögöz U; IB. Káli Nagy Boldisár gondv. Bágya Sigmond inspektorhoz].

regesztrálatlan I. *mn* nyilvántartásba/számba nem vett; neînregistrat; nicht registriert. *1802:* Egy 1783ba készült Négy szegeletü zöld fenyö, záros Láda, melyben vagynak ... holmi elegy belegy regestrálatlan mindenfèle Levelek az fenekére bé hányva [Ne; DobLev. IV/858. 4b]. *1843:* A K Monostori Papiros gyár enyvezett, Timsozott, de hasogatlan és regestralatlan ìro papiros Tizenhét Mázsa és két font [Km; KmULev. 2].

II. *hsz* számbavétlenül, nyilvántartásba nem véve; neînregistrat; nicht registriert. *1777:* Dominalis Székeken agitalt Causak Protocollumai 's egyéb Literale Instrumentumok Fasciculusokra regestralva az idönek rövidtsége egy felöll, más felöll pedig a' sok féle rendeletlenségek(ne)k igazitására való vigyázás nem engedtek, hogy azokat revidealjuk ... Tavalyi Tisztarto Szabó Andras Vr(am) ö kglme Úgy érte nagyobb reszent öket regesztrálatlan [BK Inv.].

regesztrált, regisztrált nyilvántartásba/számba vett; registrat, trecut în registru; registriert. *1695:* ezen levelben legistralt (!) szanto földeket, reteket es erdököt ... eo klk közt distribuáltok [Kakasd MT; DLev. 1. VIIIB. 7]. *1738:* Concludáltatott, hogj lovas atyánkfiai, mikor magok rendekenn kivül postalkodásra menni kintelenittetnek, tehát a már Registrált lovatlan Atyánkfiai, minden Mértföldröl egj egj lóért fizessenek Den. 12 :/: 12 [Dés; Jk 491a]. *1824:* Az Enyedi Bibliothéca, sokakat bir a' regestralt MSScriptumokbol [Ne; DLev. 3. XXVIIIA].

regesztráltat, regisztráltat lajstromoztat, nyilvántartásba/számba vétet; a dispune să fie înregistrat/trecut în registru; registrieren lassen. *1653:* Bémennek azért a palotába[a], és mikor már ott volnának a várakozásban, de nagy félelemben, várván halálok óráját: Básta kiküld és a neveket registráltatja mindennek, és látja azt, hogy a bakja nincs ott [ETA I, 84 NSz. — [a]Déván, az ogy tagjai]. *1741:* Az administrálandó fákat pedig Hadnagy atyánkfia registráltassa, mennyit, honnan és kik hoznak [Dés; Jk 549]. *1746:* Harkányi Samuël ö Kglme fassiojából, kivelis ö Kglme registraltatott vilagoson ki jö hogy tiz forintoknál többel ados nem maradott [Torda; TJkT III. 22]. *1771:* minden on partékákat az idvezült Teleki Ádám Ur eö Nga regestaltatván e szerént vagyon [Kendilóna SzD; TL. Teleki Ádám hagy. Cseh Benjámin de Miske vall.]. *1814:* Minden Ekkla regestraltassa a' Ládájában találtato minden Levelet [Nagykapus K; RAk 27]. *1828:* elöbször a Leveleknek ki adását sürgeté B. Apor Joseff Ur, azokot csakugyan regestráltatván szám szerént által adám [Martonfva Hsz; BetLt 1].

regesztráltatik, regisztráltatik lajstromoztatik, számba vétetik; a fi înregistrat/trecut în registru; registriert werden. *1665/1675:* Tudode hogy nehai Iffiabbik Rakoczi Gyeorgj idejeben mikor az Fiscalis Joszagok Erdelyben Registraltattak, Kolos Vár Megyeb(en) leuö Mezö Szilvást az Fejedelem erövel iratta volna az purē Ficalisok (!) közé ? [JHbK XXIV/4 vk]. *1746:* Az Egerpataki (!) bonumi inventaltatvan, ugy találtattak a' Sz. Visita(ti)o elött, a' mint urbarizaltattak volt in A(nn)o 1728, a' mik az után accedaltak, regestraltattak [Egerpatak Hsz; SVJk]. *1753:* (A) Sessiok után feles Mezei örökség lévén másoknál zálogban, minthogy azon el zálogasitatt Földek meg ez elött régestráltattan(a)k és rendben szedettettenek volt, azon Regestrum az Várallyai Lakosoktol mostan is approbáltatott [Bálványosváralja SzD; JHb IV/12]. *1755:* Registraltatván azan Mobiliak mellyeketis Leányam Kovács Ágnes Házamtol az Budai Házhoz vitt: Mellyeknekis Seriessek kovetkeznek ez szerént [Mezöbánd MT; MbK 19]. *1762:* Esztendöként (!) az Taxalistak száma Szokott regestraltatni, és a midön többen talaltatnak az Taxais augealtatik [Déva; Ks 76. IX. 12]. *1770:* érkezett a guberniumból olyan commissio, hogy mágnások, nemesemberek regestráltassanak [RettE 224]. *1772:* Anno 1763 Mense Januar(ii) a Bodoni Refr Eklesia Adosságai registráltatván találtattak e' szerint [HbEk]. *1792:* azon Levelek a' mellyek még nem Regestráltattak engem illetnek nékem hit és Regestrum mellett által adattassanak [Ne; DobLev. IV/700].

regesztránsné lajstromozóné; soţia înregistratorului; Frau des Registrators. *1823–1830:* 16-ik augusztusban Bethlen Krisztina kisasszony, aki ma Biró Józsefné guberniumi regestránsné, írt [FogE 219].

regesztrátor, regisztrátor lajstromozó; înregistrator; Registrator | jegyzökönyvvezető; persoană care întocmeşte un proces-verbal; Protokollant. *1701:* Horthi István Nemes Erdely Országának hűtes Registratora[a] [Gyf; WLt. — [a]Aláírása: Stephanus Horthi S. C. R(egi)ae M(ajes)t(a)tis Cancellariae Major(is) Tra(n)sylu(an)iae Registrator mp.]. *1710 k.:* Meg is hagyám a registratornak, hogy ezt az én voksomat felírja [BÖn. 954]. *1726:* Mü Sepsi Sz. Iványi Henter Elek, az mi klmes Urunk eö Felsége Erdélyi Mlgs Guberniumán(a)k edjik Registratora [BLt]. *1746:* Az Posta

azért késet, mivel Secretarius és Regestratorok absentiájáb(an) máig Sessió nem celebráltathatot [ApLt 1 Jos. Baló lev. Nsz-ből]. *1774:* Kraszna vármegyében succedált Kemény Simon úr helyett gr. Wass Ádám úr Maros széken a szegény Domokos Antal úr helyett lett főkirálybíró Halmágyi István, aki elsőben volt consistorialis cancellista, azután regestrator, azután secretarius, azután tabulae regiae assessor [RettE 332]. *1827:* a Régjestrátor Urak nem végezték el a levelek sokasága miatt a Régjestrálást [Bögöz U; IB. Káli Nagy Boldisár gondv. Bágya Sigmond inspektorhoz].

regesztrum, regisztrum, regesztum 1. jegyzék, lajstrom, kimutatás; registru, tabel; Register | (könyv alakú) nyilvántartás; registru de evidenţă; buchförmiges Register. *1551:* nam az Legistromok (!) mind kezednel wadnak [BesztLt 1549–51. 83a Janos deak kezével]. *1560:* Az temeswary Janos gyermeky Ezwsth es Egyeb Marhayaról walo regestom [JHb QQ Temeswary Janos reg.]. *1578:* Az melj adossagok wadnak Regestrom wagyon Rola fel zeggyek [Pókafva AF; KCs 47]. *1584:* Michel Lonner Ac Hannes Nirely[a], Kere minket Olaios Georgy ezen hogy azt a' Regestumot kit irt volt veres Thamas az olaios Georgynek Adot marhak beochwlesereol arrarol (!) kit Adot volt beochw zere(n)t Hozzw Marton, Azt Vinneok Veres Thamasnak, mert valamy cotak valtozottak volna meg benne, Es ketelkednek a Regestumhoz hogy Nem Veres Tamas emendalta volna vgy [Kv; TJk IV/1. 292. — [a]Vallja]. *1596:* Vegezetre vagion adossagh az Regestúmnak tartassa zerint f 1487/64. kit be kel zedny [Kv; RDL I. 65]. *1602:* Zep Janos mondotta Jgyarto Simonnak Jmmar koma vond ky Regestumodbol ezt az Adossagot mert mostan halandok vagiunk, es ha holtom teortenyk felette nehez volna ha felesegemet awagy gyermekimet busitanak erette [Kv; TJk VI/1. 573]. *1608:* Az Pettkj Janos vram foglalasaban penig ennyit tud hogi egizer Kornis Balas vram idejeben Mustraiok volt, akkor penig az Kornis farkas vram Musnaban lako iobbagj es az szabad szekellyekkel az Mustran valanak, Pettkj Janos vram az Regestromot veue, es az Kornis vram iobbaginak neweket kj vonogala [Muzsna U; TSb 21]. *1637:* Az Görgényi[a] joszágrol valo levelek legistroma [BálLt 47. — [a]MT]. *1656 k.:* Vagyo(n) megh[a] az ked legistroma(n) (!) küllyel az meljről emlekeztenek az emberek [Hsz; BLt. — [a]Ti. jobbágy]. *1673:* Eőrőg Redai Ferenczne aszszonjom edgjetmasi Registoma [Marossztkirály AF; IB]. *1674:* Defectus az első legistromban [Beszt.; WassLt 72/6]. *1695:* Romai Császár Kglmes Urunk ő Felsége Decretumihoz conformáltatott, és ez jelen valo esztendőb(en) Juniusban Fejérvár Várossában celebráltatott Ország Gyűlésében publicáltatott, ā Nemes Ország Statussinak Regestruma [Borb. I hiv.]. *1700:* Szárhegyi legyistrom marha számrol [SzO VII, 156]. *1709:* A torjai föddökról valo Legistorom [Altorja Hsz; LLt]. *1712:* az kaptalan Rakosi Peter uramra igazitotta eő kegyelmet az Szegeny Apad leveleinek Legistromara [KCs Árva Kemény Kata leányához]. *1727:* Legyistrom az mit ki hoztunk brasobol [Árapatak Hsz; ApLt 1 Apor Susánna Kálnoki Borbálához]. *1736:* Erkedi Törökbuza Dezmànak Legistruma (!) [Szászerked K; LLt]. *1756:* Kováts Ágnes minden maradék nélkül decedalt ... minden Mobile Bonumi és Paraphernumi ... marattanak az Kegyld[a] Keziben mint hogy pedig az Fiu és Léány a Decretum tartása szerint az Atyának hal meg Tessék azért Kegyldnek minden nével nevezendö Bonumit az arol irt Registrum szerint ki adni [T; MbK VIII, 21. — [a]A férj, Beretztelki Nzetes Budai Mihály]. *1824:* A Dobra Vidéki Krajnik Vr kezénél lēvén ökrös Szolgálatrol valo Regestromak [Déva; Ks 106]. *1844:* Folytatása a' ... folyó Sep-<tem>ber ho 20 és 21ik napjaiban számbavett N: Enyeden a Dobolyi háznál föltalált levelek regestrumának September 30án kezdve [Ne/Nagylak AF; DobLev. V/1249].

Szk: *~ba felír* nyilvántartásba vesz. *1700:* semmi Marhánk egyeb egy egy rosz lovunknál ninczen, megis marhasok(na)k irtanak az registromb(a) fel [Usz; UszLt XIII. 94] ✱ *~ba felírattatik. 1583:* Walamy marhaia, arany mywe gyengyeos es keowes draga marhaia, es egieb aprolekia maradoth wolt az zegeny azzonyonknak[a], azt Registomban felyrattatwan ynkab mind oda attuk eő Nagawal [BáthoryErdLev. 31 Az erdélyi hármastanács Báthory István királyhoz. — [a]Báthory Kristófné Bocskay Erzsébetnek] ✱ *~ba ír. 1592:* Bonczidaj Gergeli vram, Eotweos ferencz Hooz Leòrincz es Notarius vram, kezdenek az Tanachi haznal à priuilegiumnak megh latogatasahoz es azokat Regestumba irtak [Kv; Szám. 5/XIV. 118 Eppel Péter sp kezével]. *1714//1789:* hivata minket Albisban Etzken Andras Uram nobilis hogy valami le-v<e>lei volnanak irno(k) Regestrumba [Albis Hsz; BLev.] ✱ *~ba tétet. 1569:* kereom te .k. hogy myndeon dolgokat Es karokat walamy az .k. tyzty Alat az kyral Jozzagan esseot, horwat lwkachtwl Es az hagymassy Jobbagytwl, te .k. myndeoneoket ez lewel latwan suma szerent Regystromba tetessen [Mihálcfva AF; BesztLt 87] ✱ *~ba vesz. 1696:* in A(nn)o 1696 ban Tavasz félt en vettem volt legistromb(a) Nehai Tek. Nem. Thordai Gabor Uramnak holmi res mobilisit magyar Bükkösön[a] [BálLt 71. — [a]AF] ✱ *~ot tart. 1602:* A' kinek masut Vagion barmays hewt Alat minden Mezaros tartozzek az beliegzesre el hoznj az Lato mestereknek, kireol Regestumot tarchyanak az Latomesterek [Kv; TanJk I/1. 407]. *1604:* Az marhas emberek feleol az ket Safar Vraim tarchanak regestumot [Kv; i.h. I/1. 471]. *1622:* Hogj ha penigh Istokra valamit keöld arol io modgiaual regestromot tarczio(n) hogj Jeöuendeöben eö klmek zamot vehesse(n)ek [Kv; RDL I. 119] ✱ *derék ~. 1595:* Syleszter Istvánnak földe vagyon nálunk zálogon pro fl 5. tíz oszpora héján. Irasd fel a derék regestrumba[a] [A.csernáton Hsz; SzO V, 159. — [a]Fejes Mihály lev. feleségéhez a havaselvi hadakozásból]. *1604:* Az gywlesben fel vettetet eotwen es huzon eot penzes ado feleol, melyreol eo Naga Basta Vramis paranchyól, tettczet hogy Az derek regestumbol Az ket Ado zedeo mellet ielen lewen Heltus Caspar Vram es az Notarius chinalianak regestumot az gazdakrol, Desertakrol es Relictakrol [Kv; TanJk I/1. 471] ✱ *hiteles ~. 1700:* parancsollyuk azt is igen serio es kemenyen, hogy a Regalistakon kivül lévő Fő, Uri és Nemesi Rendet exactiss(im)e vegye hiteles Regestrumb(a), és mentül hamaréb a Guberniumnak külgye be [UszLt IX. 77/4 gub.]. *1713/1780 k.:* Valaholott akarminemű Perceptum es Erogatio esik, valakik altal annak vegben kell menni, azok(na)k hiteles Regestrumok légyen, hogy a Curatorok előtt producalhassák, mi honnan és mit hova költötte(ne)k [Kv; RGyLt V] ✱ *igaz ~. 1672:* igaz vederrel, ejtellel, es iczevel percipialok, es erögallok minden Perceptumokrol, es erogatumokrol igaz Regestrumat tartok [Utl]. *1675/1688 u.:* Minden nevel nevezendő itt valo joszagomb(an) levő jövedelmeket, pénzbeli, es

egyeb haszonra valokot, szorgalmatoson fel circaly, es az honnet mit be kell szolgaltatni, azt fel szedven, azokrol igaz registromot tarcz [Borb. I Petki János ut. csíkcsicsai jb-bírájához] ✱ *könyvek ~a. 1637:* Keouetkezik az Keonyuek Registruma [Kv; RDL I. 24] ✱ *ország ~a* székely hadi szolgálatra kötelezettek nyilvántartási könyve. *1635:* meltoztassek Nagod magamot fiamot és eőreőksegemet Lazar Istva(n) Vra(m) keze alol ki szabaditani es az orszagh registomaba be iratni [Ditró Cs; LLt] ✱ *pecsétes ~. 1673:* Mivel penigh Drusianna in capillis van ehez-kepest mindennemű res mobiliseket az ezüst marhán küvűl, fen hadtunk, ugj hogj aequiparaltassék, mindenekben valamint szinten üdvözűlt attjok, Betlen Domokos Uram, elocálta volt Betlen Kata aszszonjt, meljben az peczetes Registrumatis investigálván e szerint procedáltunk [Marossztkirály AF; IB] ✱ *vármegye ~a. 1673/1681:* Hadi expeditiokor kopiaval szolgaltam az Nemes Varmegyet az Nemes Varmegye Registromaban fel vagyon irva [Vh; VhU 461].

2. jegyzőkönyv; proces-verbal; Protokoll. *1550:* My the N lewelenek Engedwyn mykippen tartoztonk engednye az napon oda Damosra[a] gywlenk, es mynd a keet fele bizonsagot kiket my elonkbe hozanak ewket erossen meg esketwyn meg kerdezők es a myt wallanak rend zerynt azon Igywel ez be kötöt registomba the N huwtünk z<erynt> my peczettönk alat meg Jrtuk [MNy XXIV, 289–90. — [a]K]. *1634:* Szabo Davidne valami leveleket latogattat vala velem az Koteles Lorinczy Testamentum leuelevel vala egy regestum [Mv; MvLt 291. 27a].

Szk: *falu ~a. 1714:* ã Bölöni Birois el érkezék ã Falu Regestrumával, mellyet én meg látván kezemben vök hogy azzalis ne retrahalodgyèk dolgunk [Bölön Hsz; INyR Tako András (60) ns vall.].

3. számadáskönyv, számadás; registru de evidenţă/socoteli; Rechenschaftsbuch. | adókönyv; rol (fiscal); Steuerbuch. *1560:* az ew kewlchegeeth ha melthonak Jtęlyk hath azokrol Lagistromokath (!) hozhasson, Nemellyeketh Embery Byzonssagales megh Byzonythhasson [Dés; SLt AB. 3]. *1570:* Megh Akaryak eo k. varoswl latny az Regestumokatis ky Mint attak megh adayat [Kv; TanJk V/3. 16b]. *1582:* az Legistrum megh kezwlwe(n) adot vetnek fel, Es abbol ky tellyesytik a' mit kólchyeneznek [Kv; i.h. 249a]. *1583:* Ez Egesz Regestumba halaggia megh Az Introitus Az exitust In summa ez 1583 esztèndeoben in toto f 70/28 [Kv; Szám. 3/IX. 14]. *1585:* Katonay Eötues Myhaly Regestruma, Az Colosuary Varos Zwksegyre ualo Kólczhygek (!), mellyek rend zerent igyen köuetkeznek [Kv; i.h. 3/XXII. cl]. *1586:* Emrich Bogner Safar Polgar Keolteót esmegh az Vtan hogy az Legestrumat (!) be Adtha f. 21 d. 60 [Kv; i.h. 3/XXIX. 9 Gr. Diosy not. kezével]. *1589:* Az Zam weweo Wraim meg Circalwan az Zabo georgy wram Regestrumat talaltanak w kegmek benne defectust ky teszen f. 53 d. 96 [Kv; i.h. 4/X. 88]. *1589 k.:* Tudom azt mert en nallam volt az legistrűm (!) hogj mikor az adott fel vetek igy vola hogy az kj egez adott adot annak eleotteis tehat mostis 50 penzt adgion [Szu; UszT]. *1590:* tellyessegel az varos azt el nem vegezte, hogy menyuel aggianak azok teőbetth, Az mint penig az vegezes volt hizzwk azt hogy biro vram feöl vetette az kj penig tellyessegel meg nem attais, my mindenkor azt montúk hogy az mint az registrumban wagion azonkepen feöl Jgazittassa [Szu; i.h.]. *1621:* marat uolna meg nalla(m) Szab Cub 35. M. 2 melibeöl disponaltam az mint Safarsago(m)rol ualo Regestru(m)bol ki latczik [Kv; Szám. 15b/VII. mell.]. *1658:* Regestrum szerint megh orikalva(n) ki minemű hazakat es hany hazat bir, talaltattak ollianok kik két, s három hazakatis birtanak [DLev. 3. XXXIA. 9]. *1826:* Légistromért a Titt Rectificator Comissarius Urnak Rf. 1 [Szkr; Borb. I].

Szk: *generale ~. 1671:* Az kik az adorol valo Quietantiakat el-vesztettenek, az Generale Regestumok megvagyon, azokbol uj Quietantia adassék, melyből meglátszik ki mit adott, s' mikor [CC 99] ✱ *számadó ~. 1585:* az eo Zam Ado Regestrumaban Vgian ez Caputba, menj penzt percipialt, arult beleole megh Iria [Kv; KvLt Vegyes III/19]. *1586:* (Az isp. m.) az eo Zam Ado Regestumaban Masodzor zallyon az zeoleok hasznara, Iria megh Meny hordo Bora leott [Kv; PolgK 19]. *1614:* Az Szamado Regestromotis igy adgya be ilyen rendel [Kv; AggmLt A. 83]. *1667:* Szabo Istva(n) Buzer György es Kouacz Szabo Isuan Urayméknak szam ado Regestrumak [Kv; SzCLev.].

Ha. *1690:* legystru(m) [Usz; UszLt C. 78]. *XVIII. sz.:* legistroma [Szentsimon Cs; Hr 10/81]. *1712:* legistrom [Torja Hsz; JHbK III/9]. *1748:* Legistrom [Msz; Ks 13. XV].

regesztrumbeli számadáskönyvbeli; din registru de evidenţă/socoteli; des Rechenschaftsbuchs. *1588:* Ez Regestumbeli tellies expensa tt f: 1727/1 [Kv; Szám. 4/I. 44].

regesztrum-írás, regisztrum-írás jegyzék/lajstromírás; întocmirea/alcătuirea unui tabel; Evidenzschreibung | számadáskönyv-írás; trecerea datelor în registru de evidenţă/socoteli; Rechenschaftsbuch-führung. *1591:* Gergely deyaknak[a] az Notariiûsnak attam az Registrum Jrasertt f 6 [Kv; Szám. 5/I. 105. — [a]Diosy Gergelynek]. *1621:* Mivelhogy az pappirossat penze(n) veszem es Jeőuedelmem ninch rea, Azert az kegtek beőlcz Itiletire tamoztom az Esztendeo Forgasaba(n) Regestum Irasra, Czedula es egyeb szwksegekre men(n)y pappiros keólt legien ell [Kv; i.h. 15b/XI. 307].

reggel I. *hsz* **1.** dimineaţa; morgens. *1552:* mostan ez aldozo napian, regel beminenk[a] hozza mert w maga megh hatta valla, hogh akkor menek bee [Torda; LevT I, 94 Bank Pal, Peter porkolab és Chakor Ferench Batori András erdélyi vajdához. — [a]Értsd: bemenénk]. *1570:* Zeoch Janos zebeny hyty zerent ezt vallja, hogy Regwel az gazdaia hazanal hallotta hogy Zeoch Adamneh feddik volt altal fekete Mathenewal Es egymast Zydalmazzak volt | Molnar Kelemen vallya, hogy Egy vasarnap Ment volt ky az Monostor kapwn Regwel [Kv; TJk III/2. 71, 105]. *1573:* valamely Meszaros Barmot akar vagny, Az Estwere valot Regwel het orakor vagia meg [Kv; TanJk V/3. 86b]. *1589:* En ki menek regel lata(m) hogi hat az Aztagh alat fekzik [Dés; DLt 226]. *1590:* Aztis tudom hogi az azonember olj gonoz ember volt az Vra hire nelkul el ment Reggel, estwe iót meg [Kv; TJk V/1. 43 Gabriel Hercegh vall.]. *1595:* Mikor Sofalúi Ferenchen esett úolt a' dologh, Reggel ki menek az falu keósze [UszT 10/41]. *1631:* (Az asszony) reggel az palast alat kisire ki az legent, s ugia(n) az nap szöktek ozta(n) elis | Megh reggel vala az dologh hogj zerdülest hallek [Mv; MvLt 290. 55b, 231b]. *1670:* az I. mégh reggelis reszegh volt mikor kerestettenek azon Lovak házánál [Kv; TJk XI/1. 20]. *1737:* Bereczkben mentünk ökör látni hogy haza jöttünk kenyeret, Turot, sert,

Bort, eget Bort Regvel attunk de 75 [Kvh; HSzjP]. *1829:* regvel meg jelentem az Ispotájnál [Dés; DLt 829]. *1872:* Látám regvel, hogy jönek vala le felé az erdőn Molnár András és István loháton [Esztelnek Hsz; HSzjP Andreas Szőts (26) vall.].

Szk: *~ és délest. 1740:* Mikor Nms Várasunk tagjai közzül valaki Lova után küld, azon Lovakat meg-fogni 's fogatni tartozik minden nap ordinarie kettzer reggel és Dellyest [Dés; Jk 534b] ✱ *~ és este. 1596:* 28 Die Octobris, Az nagi felelmes ideonek miatta eo kegmek Tanachwl ... azt wegeztek vala, hogi Minden Ember keze Mũnkaiatol magat harom nap meg tartoztassa poenite(n)ciat tarchianak, es Regel es estwe egi orakor az nagi harang zot halwa(n) a' templúmba gywlienek [Kv; Szám. 7/II. 29]. *1731:* A hágatás iránt azt a rendet kel tartani tavaszkor, akit edig tartotta(na)k, hogy túdni illik a fekete kanczákat a fekete szekeres németh lovakkal kell hãgatni, reggel, és estue, egyszer egyszer, rendre fogatván meg a kanczákat nékik [JF lovászmesteri ut.] ✱ *~ jókor. 1800:* Reggel jokor el küldötte Szolga biro Ur, haza Tobiás Andrást [Torockó; TLev. 5]. *1842:* reggel jokor a' Laczi Czigány Lován elis akart illantani [KLev.] ✱ *~ későn. 1715:* az oeconomianak nagy ũgygyel, bajjal akadallyoskodassal reggel későn, estve idejekora(n) zárván bé a kapukat, nem akkor a mikor kellett, hanem a mikor lehetett, és a kapukat meg nyitották férhettũnk, a munkanak tételihez [Fog.; Utl] ✱ *~ napfeljötte előtt. 1761:* mihent o Nga jelentette hogj el szándékozik menni, késö éjjelig dolgoztunk azon munkán, reggel nap fel jöte elött jo idején hozzá fogtunk iteratõis öltözetlen, elis végeztűk [Branyicska H; JHb XXXV/46. 11] ✱ *~ napkelet előtt. 1633:* Tevék ismét fel az nagy gombot, újólag öszveforrasztván, és tevék reggel napkelet előtt fel, és vonák az lábasház felől fel [Kv; KvE 166 SB] ✱ *azon ~. 1733:* A Harangra egy reggel kötött új kötelet az én Uram, azon reggel maga volt harangozni [Hévíz NK; JHbT]. *1758:* Azon reggel ki vállogatta ki igen sietve onnét Juhait mig Sárosi György Ur(am) ki érkezett, hogj ott ne érje ? [Msz; Sár. vk] ✱ *egy ~. 1570:* Katalyn Zeles gergelnę, Kathalin nehay farkas leorinczne vallyak hogy az feyerdy Balint egy Regwel Mint het orakor hittah ky az hazbol eoket [Kv; TJk III/2. 114]. *1573:* Sophia nehay veres Martonne, Sophia nehay dobos Benedekne Asz(szony) valliak hogi eok ne(m) Twgiak mykorba leot oda lakni Adam Vince, hane(m) chiak egy Regel vgy lattak otth [Kv; TJk III/3. 199]. *1726:* midõn templombol egy reggel az Cultusrol jöttünk volna ki; Hadnagy Ur(am) ... engemet hiva irjak egy levelet [Ne; Ks 90]. *1756:* hallottam egy reggel, itt az Aszszony Napom Aszszony Házánál, hogy az Úr Henter István Uram, száz Rhénes forintokat el vesztett vólt a Nagy Várdán [Kv; Mk IX Vall. 112] ✱ *egykor/egykort ~. 1570:* Jlona pogacz Zwtheo, Ezt vallya egykort Regel chyak azkor keolt volt fely, Azonba Tapazto estwan Megien az Kwthy Antal ablakara [Kv; TJk III/2. 102]. *1629:* egykor reggel fel kelue(n) chyudalom hogy sem az leant sem az legent nem latom [Kv; TJk VII/3. 147] ✱ *holval ~* kora reggel. *1583:* Marg(i)ta Bereczk Mathene vallia mind hazamhoz mind pithwaromba be leot az Deak Adam Diznaia elegzer, mind holwal Reggel de Nem bantottam [Kv; TJk IV/1. 121] ✱ *igen (jó) ~. 1573:* Borbara Eotthues Antalne azt vallya hogy Igen Regwel leot volt oda kalachsitẽne Mely Nap meg holt Zitane ... Es Tyltotta Biro pechetewel Mind kylseo Belseo Marhaiat myglen az Eowe meg leszen [Kv; TJk III/3. 240]. *1753:* (A katonák) igen jo reggel kiványák, hogj harmatos Fűvet vigjenek, ha nem harmatos nem acceptállyák [Hídalmás K; Ks 91]. *1776:* Csizi Hadnagy-is fel jöve ã Gróffal, és engemet kiküldé E volt igen jó reggel, ott azután mit beszéllettek, miről egygyeztek magok között, az házban ben nem lévén, nem tudom [Egrestő KK; GyL. Jos, Székelly (28) parochus cath. vall.]. *1806:* igen jo reggel még virradta előtt ment ki Balás Mártonnal Annyastol, Tot Martonnal Annyastol és ezeken kivűl egy Csoport gyűlevész Cigánnyal [M.sáros KK; DLev. 4. XXXVIII] ✱ *jó ~. 1592:* Molnar Thamasne, Anna azzoni vallia. Mosok vala Jo reggel az Zamoson, es latam hogi Kotro Mihaly egi Ingben hazatol ele ballagh [Kv; TJk V/1. 212]. *1596:* Byro vramis megh kialtassa hogy minden myes yo reggel allion mywehez [Kv; TanJk I/1. 278]. *1647:* en akkor io reggel menek az Vitos Mihalj haza fele [CsÁLt F. 27. I/13 Antal Tamas szent kiralj vall.]. *1747:* ki menvén jo reggel nap fel jövetele elött az Szőlőb(en) álla(na)k, és nap halladatig becsülettel dolgoz(na)k [Hagymásbodon MT; Berz. 1. 8/2]. *1838:* Jo reggel el indultam Brassoba [Bereck Hsz; HSzjP] ✱ *korán/koránt ~. 1831:* A mely éjtzaka a Gazdám Lovai el lopattattak, koránt reggel mindenfelé keresgélni kezdettem azakat [Dés; DLt 332. 13]. *1840:* Désen járt koránt reggel [Dés; DLt 277]. *1849:* égy versen korán reggel Kelemen Bénit, és a' menyetskét meztelen találtam [Kv; Végr. Vall. 61–2] ✱ *ma ~. 1570:* Dorotthya Enyedy Tamas deak leanya vallya, hogy Ma Regwel hogy oda Ment volna az Zeoch Adam hazahoz vgy hallotta hogi fekete Mathene Mongya volt Zeoch adamnak [Kv; TJk III/2. 71]. *1600:* Posta vagyon fogva, ki ma reggel havasalföldében akart menni, hogy segitség jöjön onnét, detineálták [SzO IV, 137]. *1755:* ötet meg kinzatta ma reggel a' Groff Teleki Sandor Ur ő Nga [Gernyeszeg MT; TGsz 33] ✱ *(majd) minden ~. 1584:* Minden reggel penigh az Chaplarok az wasarbirak eleót ielen legienek tiz, tiz, pinz bewntetes alat [Kv; PolgK 11]. *1731:* Mikor magunk otthon leszünk, minden reggel reportumot kell hozni, a lovak állapottyáról, vgy estvén parancsolatot kell venni, a más napi dologrol [JF lovászmesteri ut.]. *1765:* (A cigány) Sohová Sem volt a ménestől s a menest minden estve ő hajtotta bé s minden reggel ő hajtotta ki [T; Mk V VII/6 vk]. *1785:* Basa Istvan Uram felöllis majd minden reggel tudokozodott hogj mint vagjon [Mv; DLev. 4. XXXVI] ✱ *minden este ~. 1584:* Bek Balinth vallia, Hallottam ez Kowach Ianos felesegeteól hogy monda Zabo Caspar felesegenek, Netalam latrod az en vram the neked es talam te veled latorkodik, hogy minde(n) estwe Regel oth Nallatok lakozik [Kv; TJk IV/1. 369] ✱ *mind estve, mind ~. 1595:* Az Nemet fegyüeresek bö (!) löuenek Rosas Ianos tarsom szerzette egyben az ajandekot adatot Biro Wram, Az Com(m)issariús Wraimnak Elest es Abrakot kj, mind estwe mind penig regwell [Kv; Szám. 6/XVIIa. 185 ifj. Heltai Gáspár sp kezével] ✱ *mind ~ s mind estve. 1676:* (A castellanusnak) erre légye(n) egi atallyab(an) elsöb gondgya, hogi az alatta valok mind reggel s mind estve elsöbenis az I(ste)nt áldgiák; hálá adassal és könyörgessel nyissak megh ã vár kapuját; hasonlo keppe(n) vonnyák fel-is [Vh; VhU 664]. *1756:* Molduán Vonya sok izben, mind reggel, mind estve, mind nappal Aszszony emberekkel az Urak eo Ngok házában bé rekeszkedett. Itt edj Nákul Gávril nevű embernek a' Feleségit szereti [Galac BN; WLt Koltsár Ilia (30) jb vall.] ✱ *most ~. 1674:* Isten jóvoltából tegnap ide Somlyóra érkezém; Kegyelmednek levelét azonban most

reggel vöttem [TML VI, 563 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] ✱ *némely nap ~. 1574:* Illes Zazwarossy pozto Meteo Istwan deak cepleoye, Azt vallia hogi Nemely Nap Regel Breda Mongia volt hogi Ne zydna Mert eo Nem Masset hane(m) az eomaga adossagat kerneh kyt neky adot penzet azt kewanna, Zakanne Mongya volt hogy Nem volna ados semywel [Kv; TJk III/3. 407] ✱ *tegnap ~. 1664:* Tegnap reggel írtam vala Nagyságodnak az vajda dolgairól [TML III, 298 Teleki Mihály a fej-hez]. *1741:* a Felesége nem is látta azon egjgjet másokat, miúlta viszsza jött tegnap reggel az halászatból[a] [Dés; Jk 554b. — [a]Ti. az asszony férje] ✱ *ugyanakkor ~. 1631:* ugian akkor reggel mindenet latta(m) hogi fel horda az aszony az apia hazahoz [Mv; MvLt 290. 55a].

2. másnap reggel; a doua zi dimineaţa; der nächste Morgen | másnap reggelre virradva; în a doua zi de dimineaţă; am nächsten Morgen. *1568:* Demetrius szeoch, Gregorius siweges, Vitaliús Nyerges, Joannes Twry fassi sunt Eǫk bwchwltek el az fenessy mihalnak eǫth lowat, ad f. 35 az szekeret ad f. 5. hamot es Nyerget affele szerszamot, ad f. 2 d. 50, ky tezen f. 43 d. 50, Es harmad fel forint marada hatra, kyt fogada fenesy Mihal hogy Regel meg adya [Kv; TJk III/1. 240b]. *1573:* Bachy Tamas deak Azt vallia hogi Eowelle Iratta[a] Barlabas ely olwasta Eleotte Regel hogi meg pechetlette az koris meg olvasta [Kv; TJk III/3. 210b. — [a]A levelet]. *1629:* egykor az eokreok mellet leweo Inas nem jeoue be, hane(m) kün marada halnj az mondá reggel hogy eotet megh nyomtak az boszorkanyok [Kv; TJk VII/3. 122]. *1640:* Lattam azt, hogy az Andras Kovaczi fiat estue be ereztette, s reggel megh ki ereztette [Mv; MvLt 291. 246a]. *1672:* akkor etzaka mikor azokat a Tulkokat el loptak, estve le vetkeződek s le fekűvek, regelis onnet kele fel az hova estve fekűt vala s ugj eőltőződek fel [Septér K; BfR]. *1724:* ha csak Laczika roszszabbul nem leszen reggel enis Torjára rugaszkodom, onnet Sz: Lelekre [Nyújtód Hsz; ApLt 2 Apor Péter feleségéhez]. *1763:* ő Nga Vatsora előtt, vagy utánna a Conceptust meg tette, reggel osztán kivel parizaltatta eő Nga nem tudom (Koronka MT; Told. 33). *1770:* Groff Kun Sigmond ur eő Nsga oda ment az Ur Udvarában, s ott hált s reggel midőn a' cselédeket ki leste volna a' házbol, az ajtott be zárta, és az Vr Ládáját fel nyitotta [Bencenc H; BK sub nro 1017 Nic. Szászvárosi (23) lib. vall.]. *1849:* Kelemen Béni azt hagyá meg nekem, miszerint készülnék útra, ugyan is reggel 4. órakor Szebenbe kelletik elutaznam [Kv; Végr. Vall. 38].

Szk: *holnap ~. 1567:* ty Keg. Ne keslellyen Benneonketh valazt Aggio(n) k. Im mys holnap reggel Ala Megiunk Lekenczere, ot az Valazt Meg Varywk [Szászmáté SzD; BesztLt Nic. Thomory Beszt. városához]. *1597:* Balogdy farkas wallia azt gondoltúk hogi holnap reggel ki wigyewk eoket ... valazútra [Kv; TJk VI/1. 6]. *1671:* Isten egészségemet adván, holnap regvel én is Hunyad felé indulok [TML V, 538 Keczer Menyhért Teleki Mihályhoz]. *1819:* ezer forintat szerzek Ncsádnak méltoztassék Ncsád hólnap reggel bé jőnni [Mv; DLev. 3. XXXA] ✱ *másnap ~. 1574:* Valazto gergel Azt vallia ... az mely estwe feyerwarra Iwtot volt azon Masnap Regel azon Zekeren vyzza Ieot velek [Kv; TJk III/3. 396]. *1644:* Mas Nap reóggel(is) oda kuldenek [Mv; MvLt 291. 427a]. *1697:* uiszszajővén Gergely Mihalyné, masnap reggel haza uiuők az eged bőrt[a] Gergely Miklosek(na)k [Kotormány Cs; CsJk 5–6 néhai Janos Benedek relictája Borbara (37) pp vall. — [a]Értsd: égett bort]. *1756:* Nagy Sigmond a' Dézmáját az Udvari Csűrhőz vitte ... de másnap reggel ott nem kapták [Galac BN; WLt Nemtzisor Thodor (50) jb vall.].

Sz. *1638:* maga tutta rege(n) kēd amaz ineket estue danům dano(m) reggel bano(m) báno(m) [KJ].

3. a hét vmelyik napjának reggelén; în dimineaţa zilei de ...; am Morgen eines Tages der Woche. **Szk:** *csütörtökön ~. 1667:* Zöldi Demeter uram szerdán délben érkezvén, csötörtökön reggel mindjárt Ebesfalván volt [TML IV, 82 Keczer Ambrus Teleki Mihályhoz]. *1806:* (A hárfát) Tsötörtőkön reggel ki vihetik [Ks 94 Thuroczy Károly lev.] ✱ *hétfőn ~. 1573:* Michael Herbert fassus est, hogy Ez ely mwlt Napokban egy Hetfeon Regwel hogi megh Nitotta volna az Thorda vcha kis aytot tahat valaky az hidon az Erkelben al [Kv; TJk III/3. 49]. *1585:* kerik Biro vramat eó kgmęt hogy ez Ieoweó hetfeon Reggel kedre iartassa el a czedulat [Kv; TanJk I/1. 11]. *1696:* mikor az Tolvay kiáltás essék Hetfűn reggel [Mikháza MT; Berz. 17. XIII]. *1733:* Hétfűn reggel harangozni mentűnk [Hévíz NK; JHbT] ✱ *kedden ~. 1669:* Ha Isten Bonczidára hoz, édesem, onnét küldd ide kedden reggel Jancsit vagy Tordait [TML V, 512 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz]. *1770:* az ő elkárosodott marhája jelen volt a nyáj között kedden reggel és a pásztor szolgájának hírt is tött [M.hermány U; RSzF 209] ✱ *szerdán ~. 1612/1723:* a' Pap ... minden Szeredán reggelis Bodonba praedikállyon [HbEk]. *1665:* Isten velem lévén, szeredán reggel innen meg indulok [TML III, 459 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1843:* (A tutajok) ha Szeredán reggel meg indulnának, gondolom Csőtőrtőkön 8–9 ora tájt Miháltzfalváig le mennek [Veresegyháza AF; DobLev. V/1242] ✱ *szombaton ~. 1562:* Onnét szombaton reggel elindulának a derék táborra [ETA I, 19 BS]. *1823–1830:* Másnap, azaz szombaton reggel küldi a gróf a legényt a szállásomra [FogE 297–8] ✱ *vasárnap ~. 1570:* Molnar Leorincz ... vallya, hogi Mykor ew az varallia Malomba Laknek, Eggywt Jakabal, Egy vasarnap Regwel Mond Jakabnak [Kv; TJk III/2. 105]. *1607:* ez el mult Vasarnap reggel az Harangozoneűal ... vezekedjk vala Bartha Antal [Mv; MvLt 291. 437b]. *1772:* (Gazmér György) Vasárnap reggel Templom előt magát Musikáltatta a Kortsomán [Dés; DLt 321. 64a Mich. Szavai (48) ns vall.].

II. *fn* **1.** a hajnalt követő napszak; dimineaţa; Morgen. *1664:* Az asszony ű kegyelme későn küldte estve meg az Kegyelmed levelét, nem mondhattam az Kegyelmed köszöntését meg fűkapitány uramnak, hanem ha Isten reggelt adja érnem, első alkalmatossággal köszöntöm Kegyelmed nevével ű kegyelmét [TML III, 169 Veér György Teleki Mihályhoz].

Szk: *~ felé. 1807:* Sőtét Hajnal hasadtában Reggel felé [M.fenes K; KLev.]. *1851:* sokszor egész éjjel nem alszunk tsak reggel felé, de nékem nem tereh, már meg szoktam [Kv; Pk 6] ✱ *őszi ~. 1847:* Ma fölleges hives komor őszi reggel van [KCsl 13 Kemény Dénes kezével.].

2. köszöntésben; în formulă de salut; in Grußform. **Szk:** *jó ~t;* bună dimineaţa; Guten Morgen. *1787:* Dragamér István is azonnal bé jöve s jó regvelt monda nékem s kérdé hogy nyugottam az éjtszaka [Kézdimartonfva Hsz; HSzjP Popa Juon Toma Graeci ritus in Kanta residens (40) vall.]. *1810:* jo reggelt Hugam [KLev.].

Vö. a *jóreggel-mondás* címszóval.

III. ragos alakban; prevăzut cu sufixe; in suffixierter Form. **1.** *~ig* pînă dimineaţă; bis morgens. *XVI. sz. v.:* Az

kinél megmarad a ferula avagy az deákságnak a jele reggelig, azon hármat üssen reggel minden ember[a] [Barabás,SzO 350. — [a]A kézdisztléleki (Hsz) iskola rendszabálya]. *1639:* reggeligh hat ökrét szekeret az ki iob it hagja [Mv; MvLt 291. 187a]. *1676/1681:* az Strasak(na)k vagi Circalok(na)k minden estve jel adattassek ki hogi azo(n) jel mellet jobban vigiazhassa(na)k ha kit jel nelkül ot jarni találnak, aszt megh foghják, es reggelig à várta alatt tarcsák [Vh; VhU 661–2]. *1717:* A szolga biro A Farkas Petertöl valo kezes levelet mingyárt kezembe adta. de a másikot magánál tartotta reggelig [Buzásbocsárd AF; BfR Sigmond János lev.]. *1791:* Látam hogy Filip Csukur a pinczébe bé megyen egy lapoval Lesködö két társai azonnal el szaladának ötet pedig hazunkban bé vivém, regvelig ott tartám regvel pedig masokis magokat interponálván az Atyám ... nekiek meg is engedett [Sebeshely AF; JHb Koman Sztanus (59) jb vall.]. *1806:* Odamaradván az hazajáró csordabéli valamely marha, tartozik a gazda is legottan hírt tenni a pásztornak de mivel a gazda is reggelig halasztotta a kérést, azért a pásztor csak felét fizesse meg [F.rákos U; RSzF 196–7]. *1807:* Reggelig a' többb Cselédekkel aludatt, 's virttára tünt-el a' szobából [DLt 197 nyomt. kl].

Szk: *estvétől fogva ~ig. 1831:* Dregán Vonutz ... mostis azt erössiti, hogy estvétől fogva reggelig mind a Guja mellett hált [Dés; DLt 332. 3] ✱ *ma ~ig. 1676:* Szombaton estve érkezvén ide, ma reggelig tanácskozván egymással, bebocsátának bennünket, mindnyájan k(egyelmes) urunk ő nagysága hűségére megesküvének [TML VII, 219 Sárosi János és Inczédi Zsigmond Teleki Mihályhoz].

2. *~re* pe dimineață; am Morgen. *1595:* Czakor Peter ment Gyalúban Warga Istúan 2 loan Reggelyre tęrt meg, vitte Deesig Jakob Marek 2 loual f 1 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 68 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1600:* A vargiasiak azt ieleontek hogy regúelre volt ahoúa mynkött hittak vala, elis mentwnk volt [UszT 15/17 Boda Janos Fwlej vall.]. *1639:* estuere megh iü s hadgjuk reggelre az dolgot biro Uram elejbe [Mv; MvLt 291. 187b]. *1659:* Az asszony ő kegyelme pénzét ma is sollicitáltam ... reggelre, úgymint csütörtökre igérték megadását [TML I, 404 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz]. *1704:* Holnapra hagyák, hogy felgyűljünk reggelre [WIN I, 191]. *1807:* kezdet az idő jobbatskán hidegedni Meg fagyott reggelre jotskán [Dés; KMN 269]. *1865:* Bogártelke Községnek lakoi f. ho 9re szomoru reggelre viradtak fel. Gonosz ember által támasztott tüz 30 házat hamvasztott el [Gyalu K; RAk 100].

Szk: *~re kelve/kelvén. 1615/1616:* En ozton haza menek és reggelre kelúe fel menek az Birohoz [Kv; RDL I. 100 Emericus Nagy Bikfaluinus vall.]. *1653:* Reggelre kelvén, tehát az egész tábor jő, és az eleje oda ére a kastélyhoz [ETA I, 108 NSz]. *1715:* Az Bunda Szalavesztra Szolgajanak buzaját ... reggelre kelvén már el hordottak volt azon etczakán [Középfva SzD; SLt 29. Y 24 Mester Urszuly (40) jb vall.]. *1844:* Kis János reggelre kelve Vasárnap el hivutt Sinfalvára azt mondván, hogy egy Czigánnak adgya Musikálásért[a] [Bágyon TA; KLev. — [a]Ti. a bugyogó nadrágot] ✱ *~re virradólag. 1685:* Üdvezült Atyám Ur(amna)k I(ste)n sok szenvedesit meg elégelvén reggelre virradolag öt ora tájb(an), vagy valamivel utánna, szep csendesen, sok könyörgesi után az Urb(an) ki mulék [PatN 45b] ✱ *~re virradva. 1718:* az mely éczaka az major haz el eget reggelre vírradva két nemet oda jüve ... és két karjánál fogva fél vivék az kastelyb(a) Fülei Csak Ferencz Uramat arest(um)b(a) [Branyicska H; JHb Repás Peter (40) jb vall.] ✱ *ma ~re. 1806:* Ma reggelre meg lehetős hoharmat volt, egy kevés kárt tett is [Dés; KMN 177–8].

3. *~tól* reggeltől kezdve; (începînd) de dimineață; seit dem Morgen. **Szk:** *~tól fogva. 1704:* ember is jüvén tegnap Hársságról, mondotta, hogy tegnap reggeltől fogva egész délig nagy puskaropogást hallottanak volna Balázsfalva felé [WIN I, 243]. *1719:* En T N: Zt Nemes Orbai Szeki Imecs-falvi Imecs Mátyás ... latván sok peldákbol, hogi Némely Kerezten Atyank fia regveltöl fogva más vagy harmad regvelig minden dispositio nelkül vilagbul ki múlt, Ugi en nem akarván olj utoljára hadni Csendes elmevel es jo egèsségben rendelem hagyom es Testalom alab következö rend szerem (!) [Imecsfva Hsz; Borb. I] ✱ *~tól fogva estve felé. 1774:* Tisztarto Uram két versben égy más után 25ott 25ött vagatott ream, s annyira el veretett volt, hogy regeltöl fogva estve felé Vetsernyéig alig tudtam itten az Faluban levő hazomhoz menni [Mocs K; KS Conscr. Argyens Danyila (40) jb vall.] ✱ *~tól fogva estvéig. 1724:* Jóvenek mi elönkben Karai Lakosok az egész falu képib(en) és kérének az emlitett Mlts Groff Vrtol hetven Magyar forintokot esztendeig kölcsön dolog fejiben, ugy hogy esztendö illyenkor, ha meg akarja eö Nsgä Venni à Summät tartozzanak jo el kelhetö Monetaul eö Nga(na)k meg adni, addig valo Várakozásért minden forintrol egy egy nyári napi dolgost Sarloval ... adgyanak értvén jol dolgozhato embereket szokás szerint reggeltöl fogva estvéig [Szamosfva K; Ks 25. B. 2].

reggelenként rendszerint minden reggel; în fiecare dimineață; morgens. *1654:* Jm Edes Fia(m) küldeötte(m) egy Juegh palaczk vizet, melybeölis harmad naponként igyek égy egy kalankaual reggelenken [Gyf; BesztLt Kemény Jánosné Kállai Susanna aláírásával]. *1704:* Orvossággal nem éltem, hanem csak terjéket vöttem bé reggelenként mindennap [WIN I, 110]. *1745:* Egy alkalmatossággal, mikor csordapásztorok voltunk, mikor a csordát reggelenkint hajtottuk, mindenkor üres fazékkal kijött[a] a csorda elébe [Kőrispatak U; Ethn. XXIV, 165. — [a]A boszorkánysággal gyanúsított Szabó Ferencné Vízi Borka]. *1748:* mikor bé mentünk enni, az Tatár Vr(am) sertéssi mingjárt az eo Kglme Csűrös kertiben termettenek, reggelenkéntis ott kaptuk a' Tatár Vr(am) sok sertessit [Torda; TJkT III. 241]. *1794:* reggelenként sokszor látták ők, hogy a' tolyásnak hijja vólt a' Domnu Frater tsipegetett belőle [Kővárhosszúfalu Szt; TKhf Jakab Gábor gr. Teleki Imréhez]. *1819:* reggelenként a néhai Ur Kávézott, Ebéden Vatsorán mindenkor bort ivatt [Kv; Pk 2]. *1828:* a Teheny Pásztor tartozik ... mikor a Csordát regvelenként ki hajtsa mindenkor kürtölni [Étfva Hsz; HSzjP].

Szk: *~jó idejekorán. 1806:* Valamikor a' közönség Birája porontsol, akármi idö tájbanis, a' Nyájat legottan ki hajtyák, annak idejéb(en) pedig reggelenként jó ideje korán [F.rákos U; Falujk 17a Sebe János pap-not. kezével] ✱ *minden ~. 1654:* Az mely Kömeny vizet az éleöt adtam abbol minden reggelenként igyik [Gyf; BLt].

reggelent reggel; dimineața; am Morgen. *1589 k.:* Az Azzonj Azt keuannya hogi az zaz forintrol leueleth agi teolle ne keryek Azt monda hogi adok akar ma aggyak, mas nap reggelent hagiok, mas nap egibe gwlnek, es egi masnak leueleth Adanak, de nem tudom mjnt Irtak volth [Szu; UszT].

reggeli I. *mn* **1.** reggel levő; care este/are loc de dimineață; am Morgen passierend. **Szk:** ~ *idő. 1662:* Melly ostromlás és a várbéliek ellen való kemény viadal ollyan reggeli vagy inkább hajnali, világosodni kezdett időtől fogva, mintegy kilenc órakorig tartott vala [SKr 606–7]. *1843:* A' kérdett időnek reggeli idején (így!) ... bé mentem a' Piatzon lévő azan Fogadojába, — mellybe csismadéa Bako András a' fogados [Dés; DLt 586. 13] ✱ ~ *óra. 1696:* Tiszteletes Tudos Szathmári Pap János kezdette az mai napi reggeli orán szolgálattyát az Ecclesiaban [Kv; SRE 47]. *1722:* Soha a' Curator dél után gyűlést[a] (:kivált képen törvényes dólgok(na)k el igazitására:), hanem hogy a' dolgok bóldogabbul folyhassanak, légyen reggeli orákon ezen választott embereknek[b] egybe gyűlések [HbEk. — [a]Tollban maradt: ne hirdessen. [b]Ti. a presbitereknek] ✱ ~ *vhány órakor. 1662:* azon napon reggeli 11 órakor az élők társaságábul kiköltözött vala [SKr 291–2]. *1749:* Isten kegyelméből még vasárnap reggeli hét orakor ide Szebenbe érkeztünk [ApLt 1 László András lev.]. *1823–1830:* szombatonként reggeli hét órakor disputatiót is tartattattam a tanítványokkal a classisban [FogE 125]. *1839:* a' jövő csötörtökön reggeli 5 Orakor [Dés; DLt 1075]. *1842:* Reggeli 3. orakor ifju Molnár Josefet árestomba késertettem [Bereck Hsz; HSzjP] | Reggeli 1. Orakor az az Északa Éfele után a' Stokházot meg visgáltam [Kvh; i.h.]. *1847:* Bécsből Prága felé Május végén reggeli 6 órakor indulék el gőzszekeren [Méhes 1] ✱ ~ *vhány óra tájban/tájt. 1704:* Ma, gróf Székely Ádámné Bánffi Anna asszony reggeli tíz óra tájban lelkét teremtő Istenének szép csendesen megadá [WIN I, 61]. *1838:* 1829-ben November 25-ik Napján reggeli 2 ora tájt ismég föld indulatott szenvedtem volt [Bereck Hsz; HSzjP] ✱ ~ *vhány óra tájtól fogva. 1657:* És így reggeli kilenc óra tájtól fogva árestumban tartattunk az vezér házánál délyesti négy óra tájig [KemÖn. 89] ✱ ~ *vhány órától fogva. 1762:* az l(nct)a ... karonkodásáért ... az következendő vásár Napján ugjmint holnap reggeli 9 orátol fogva 11 oráig, fa lóra ültetvén ott tartassék [Torda; TJkT V. 139].

2. reggel szokásos; (care se face) de dimineață/în timpul dimineții; am Morgen üblich. **Szk:** ~ *ebéd. 1821:* hozánk jött itt M(agyar) Hermányban a falu Malmához Reggeli ebéd tájatt [Zalán Hsz; HSzjP] ✱ ~ *étel. 1814:* azt hogy is kivánod, hogy én olyan meszsze Flustukra valót küldgyek, eleget fizetek éretted, a reggeli étel ugy sem használ sem egésségnek, sem tanulásnak [BálLt 1] ✱ ~ *felkelés. 1667:* Hijába fut, fárad az ember, ha Isten munkáit meg nem áldja bőven, mi(n)t Dávid is mondja, hijában a ti reggeli felkeléstek és estve lefekvéstek [AUt 5 Bornemisza Anna fejedelemasszony kezével] ✱ ~ *frustuk. 1859:* küldött 2 pfrt kenyeremre, reggeli frustukomra [Mv; DE 2] ✱ ~ *ital. 1736:* Brassóban főzték az fahéj-vizet, azon kivül az reggeli italt hivták aquavitának, vagy tiszta égettbort ittanak [MetTr 321] ✱ ~ *kávé. 1736:* Legelsőben is reggeli kávé, herbathé, csukolátának hire sem vala [MetTr 321].

3. reggel viselt; care se poartă dimineața/în timpul dimineții; am Morgen getragen. *1823:* Fein jejér (!) Perkál reggeli Iberrok Thüllel, rózsaszin pántlikával, és Csipkével fel czifrázva [LLt Csáky-per 601. L. 1].

4. reggel történő; (care se produce) de dimineață; am Morgen geschehend. **Szk:** ~ *harangozás. 1596:* Az nap allatattak meg az regelli Extraordinariae valo harangozast [Kv; Szám. 7/II. 33]. *1662:* die 28. Decembris egy officért tíz- vagy tizenketted magával arra rendelvén ... kettőnként, hármanként, fegyverek, palástjok alatt elrejtve a városba bejővén, reggeli harangozás után azonnal a quártélyok felől való kapun strázsáló őrzőkre rohanván, egynéhányat bennek meglövöldözének, levagdalának [SKr 682]. *1811:* Kozma János azt vallotta, hogy Kudor Pálnak hütős Felesegét meg Ferteztette ... tehát mint házasság ronto Vasárnap reggeli harangozás előtt a' Templom előtt lévő kalodaba tétessék [M.bikal K; RAk 86] ✱ ~ *istentisztelet. 1791:* A' Nös Paráznák egy hét alatt a' Templom ajtajaba fel járván ugyan a' Templomba Vasárnap Reggeli Isteni tisztelet végén kövessenek Eccl(esi)at [M.bikal K; RAk 10]. *1803:* szoross és el mulhatatlan kötelességeknek esmérjék valamint vasárnap ugy hetedszaka is mind a' reggeli 's mind az estvéli Istentiszteleteknek rendes oráin harangoztatni [Széplak KK; UnVJk 213] ✱ ~ *konzultáció. 1710 k.:* Apor szállásomra jövén szokott reggeli consultatiónkra, unszolni kezde, a Szász János leveleit vétessük kézhez [BÖn. 953] ✱ ~ *kultusz* reggeli istentisztelet. *1796:* 1796-ban Tartatott Grlis Synodus két végezése Isö különös kötelesség lévén a' Sz. György naptol fogva, Sz. Mihály napig a' vasár nap reggeli Cultus után a' Legények Estvéli Cultus után pedig a' Leányok oktatása a' Tanulo ifiak égy égy napot dolgozzanak [HbEk] ✱ ~ *prédikáció. 1704:* Ugyan ma reggeli prédikáción kezdett rosszul lenni Bethlen Ferenc uram [WIN I, 73]. *1705:* Reggeli prédikáció Ézsaiás 20: 22–25 [i.h. 431] ✱ ~ *templom* reggeli templomozás. *1736:* A Tizedesekkel jártassa el Hadnagy atyánkfia ő kglme ma estve, hogy hólnap reggeli Templom utánra, minden Gazda Ember a Nagy Porondra ki-mennyen Sub poena fl. 1 [Dés; Jk 463a]. *1772:* Tit Kováts Josef kortsomáján elégszer hallottuk mások(na)k nagy botrankozással midőn a reggeli Templomba mentünk még akkor Dorbézoltak jobban [Dés; DLt 321. 65b G. Nagy (52) ns és Joannes Nagy (22) ns vall.]. *1780:* az első fatens vallja hogy husvét első napján ... a reggeli Templom alatt Dosa Antal és felesége othon voltanak [Ilyefva Hsz; HSzjP].

II. *fn* reggeli étkezés; micul dejun, masa de dimineață; Frühstück. *1736:* Reggel osztán mikor megindultanak, mindenkor felestökömöztek az hintóban, az frajoknak is adtak az egyszer való felestökömből; az reggeliből ha valami megmaradott, azt a kocsisnak és felejtárnak küldötték [MetTr 370].

regget berekeszt/zár; a închide; einschließen. *1605:* Megh lassak Adoszedeo vraim extraordinarie semmy vysagot ne chelekedgyenek varos kapwyban az zegeniseget ne reggessek hanem az regy modot obserúaliak eo kgmek [Kv; TanJk I/1. 526]. *1715:* Hallottam hogj a Gyogjiak ezekről az helljekről az előtt bé hajtogatták és reggették az Ponoriak Marhájokat [Bucsum AF; WH. Bárb Krácsun (56) jb vall.]. *1727:* Hogy azon Szalcsváb(an) lévő földein a Varosiak(na)k Marhajokat ne reggessék, s ne hajtogassák [Dés; Jk 364a]. *1746:* Éltető Ur(am) Az emberek(ne)k Marhájit reggette és külömb külömbféle képpen kinzotta [Szentegyed SzD; WassLt Barbotz Prekup (34) zs vall.]. *1756:* ezen utrumban Specificalt Tatárcsa nevű helly, csak valami szabad helly volt, és edgj idő mulva ugj kezdette volna az őreg Snyága hatarolni, és a marhakat reggetni [F.borgó BN; BK. Paszere Györgj (30) jb vall.]. *1767:* eleintén csak nem három esztendőkig annak határát mindenütt békességesen birák, de azután lassankènt ... kezdenek az Kis Kapusi lakósok bellyeb jöni

s fûvèltető helyeket gyarapitván, bennűnkőt onnan tilalmazván, marháinkat reggetni [Gesztrágy K; Born. III. 2. Avordán Gavrik (40) zs vall.]. *1773:* az Nyomasbolis ottan ottan hajtogattyák reggetik, nevezetesen pedig a szomszédok Juhait nem szenvedik hatarokon [M.léta TA; JHb]. *1783:* a csüdötelkieknek az usoráért többire minden esztendöben reggetik marhajokat erre gyermekségemtöl fogva emlékezem [Szökefva KK; Ks 92]. *1804:* az falusiak marhájit hajtogatják, reggetik huzzák, vonnyák [TLt 690].

reggetés berekesztés; închidere; Einschließen. *1737:* Mioltatól fogva a Tarló fel szabadúlt, igen sok panaszok jöttenek elönkb(e), hogj betsülletes atyánkfiainak marhájokat reggetik és taxallyák Azért mivel nyomásb(an) tilalmast kert nélkül nem lehet tartani, à modö, in posterüm a kert nélkül valò hejekbe(n) való marhák reggetése, és kötöztetések s taxáltatások penitüs tolláltatik [Dés; Jk 486a].

reggetődzik kb. berekeszt; a închide; zumachen. *1715:* Hallottam aztis, hogy a' Gyogjak azokrol az helljekröl a Ponoriakkal reggetöcztekis a Marhák aránt [F.gáld AF; WH. Baltje Iljie (53) vall.].

reggettetik bezáratik; a fi închis; eingesperrt werden. *1662:* akik azon sectán[a] lenni tanáltattak volna, megbizonyosodván a directornak actiója, kereseti, mindnyájan fejök, jószágok elvesztésén maradtak vala; a megsententiázás után, az kamaraház előtt lévén egy szép öreg puszta egyház naponkint abba reggettetnek vala [SKr 192–3. — [a]A szombatosokén].

régi I. *mn* **1.** hosszabb idő óta meglévő/fennálló: vechi, veche, care există de mult timp; seit langer Zeit existierend. *1560:* vagion Regy haz egez XXVIII [Banyica K; Makkai, SzDPuszt. 53]. *1579:* Fwlo Mattyas rigy hazawal [Kajántó K; BLt]. *1580:* Mosta(n) az wy gatot keossek megh Ennek vtanna penigh ... keossegh (!) megh az Regy gatot [Kv; TanJk V/3. 225a]. *1594:* Az Varbeli hazakban ualo Inventarium Az reghi Konihaban, Vagjon füresz harss deszka No. 170 [Somlyó Sz; UC 78/7. 22, 27]. *1647:* egy reghi szalmas Gabonas haz. harom wres szüszek benne [Nagyteremi KK; BK]. *1652:* van egy agasokon allo hitván régi marha szin, avatag szalma fedele, mely már veszni tért [Görgény MT; Törzs]. *1681:* Vajda Hunyad Vára Kápolna, vagi régi Templom [Vh; VhU 502, 525]. *1720:* Vagjon ezen meg nevezett Galgai határon edgj Malmok, igen reghi megh romladozott [Galgó Sz; JHbK XXVI/12]. *1725:* a' két malom helly közzül mellyiket tudgya a' Tanu régieb malom helynek [Türe K; Told. 28 vk]. *1736:* A' Záhi régi Udvarház minden épületekkel marad egészszen az Urnak Bánffi Sigmond Uramnak [Záh TA; Mk V VII/10]. *1746:* eö Nga Malma igen regi, es ó malom [Ádámos KK; JHb XIX/7]. *1769/1802:* A mutatott keresztes fák határt distingválo jegyeknek nem tartathatnak: mind azért hogy azok nem régiek ? mind pedig azért hogy azok tsak olyanak, hogy privatus Emberektöl vágottanak [Torda; TJkT III. 38]. *1774:* a kö kastélly régibb részén lévö fedele és szarvazattyának fundamentoma elrothadott, és senyvedett [T; CU]. *1817:* A Kortsoma fekszik a Falu közepin ... régi alkotmány Zsendelly fedél alatt [Ördöngösfüzes SzD; ÖrmMúz. 6].

Szk: ~ *barázda. 1681/1748:* a régi barazdanak ket végihez, alkalmaztatott ã közepeis, és határhalmocskákkal meghatároztatott [KvAkKt Mss lat. 236]. *1772:* eö Nga Csibai Joszaga után valo szánto föld mellyet klmed el szantott (:régi gyepes borozdáit el rontván:) [Csiba MT; Told. 8]. *1803:* Vagyon a' Tisztelt Exponenseknek egy Nyil Erdejek mely meg Szómszedosittott nyil Erdejek(ne)k régi Bórózdáit igyekeznek ki jártatni ahoz értö falusi Lakósokkal [Ádámos KK; JHb XIX/63] ✱ ~ *gyepű. 1606:* Tilalmat teöt uala kys Janos tiltotta uolt megh egj kortöuel fankat melj Swkeöben Wduarheljzekben uagio(n), az regj gepw foliasaba(n) [UszT 20/275] ✱ ~ *halom. 1749:* A' régi Halmokat hannya fel ujjolag az Ekkl(esi)a [Angyalos Hsz]. *1876:* a földek bütüjén, a bodoki veteményes határ keleti bütüjén lètező régi halom [Bodok Hsz; MkG] ✱ ~ *határ. 1678:* Az Diszno szeren mutatanak egy Nagy darab szanto földet hazul felól valo szomszedgya az Regi hatarigh valo hegy tető [Kocsárd TA; DobLev. I/26]. *1713:* az dominus Exponens-(ne)k fellyeb meg' nevezet erdejének nap nyugot felöl valo határát nem itilek szükségesnek az ki járásra, mivel régi határában határ fákkal ki vagyon határozva [JHb XVI/42] ✱ ~ *határdomb. 1572:* annat az Byrch teteyre Igyenesen fel Menwyn Talalank Jsmet egy rygy fel hant hathar domboth Job kez feleol egy Leyteochkeben [Dés; DLt 184] ✱ *határdombocska. 1572:* Ez kylencz Thanwknak megy vallasok wthan az Arok fewre Jgyenessen fel Menwyn eg' Ther helyen Talalank ugy mint egy ryghy fel hant hatar dombochkat [Dés; DLt 184] ✱ ~ *határfa. 1625:* az Apa<m> az regj hatarfat ennekem mutatta; kj most eggik le eget [Kénos U; UszT 181c]. *1861:* Imreh Mihálynak a Déli szomszédjával régi élö határ fái vagynak [Kakasd MT; DE 1] ✱ ~ *határhalom. 1699:* az rëghi igaz Hátár Halmokot, Hányásokot, Kitsodák hánták, rontották tëvesztetették el ? [BSz; JHbK II/14 vk] ✱ ~ *határjegy. 1846:* tőrökbuzás Föld kijárására elindulván ... egy kökény bokor régi határ jegynek meg állittatván, 's fel hompoztatván [Nyárádkarácsonfva MT; Told. 70] ✱ ~ *határkö. 1741:* az Legeni és Gyekei Hatarok között emelt régi Hátár követ érte volna még irásos lett volna az köü, de ki vetetteké onnét, vagj csak el nyomult az földben aszt nem tudhattyuk [Légen K; Ks K. 73] ✱ ~ *kereszt. 1676:* az hol reghi keresztek uad(na)k [Gyalu K]. *1725:* mind két Erdök; mind régi, mind uj és most csinált Keresztekkel mind két felöll a' más szomszed Erdöktöl meg vadnak különböztetve [Gergelyfája AF; JHb XXVII/4]. *1782:* az a fa az Biro Sigmond Uram kaszáloja véginek, és az Kidei Nms Rfta Ecla Erdeje szélinek Határ fája melyb(en) régi keresztis esmérszett [Kide K] ✱ *keresztes fa. 1769/1802:* Innet alá felé vagy elébb menvén Buda Juonnez nevü Embernek hűte után tett ductussán, az holott mutatott ket nagy és régi keresztes fákat [BSz; JHb LXVII/3. 19]. *1813:* a honnét a régi keresztes fa el veszett oda halmot ástunk [F.berekszó Sz; BfR III. 12/9] ✱ ~ *keresztjegy. 1791:* mindenütt az Orotványok végiben a borz likaknál mutatván, egy néhány nagy fákban valo régi kereszt jegyeket is találtunk [Jobbágyfva MT] ✱ *méta. 1753:* eö Nga földére azon ekék belé rugtattanak, és borozdáját regi ös métáját bontogatták és szántották [Nyárádsztbenedek MT; Told. 28]. *1754:* azon Szigetbeli Hellység régi Métaja emlitett Maros Solymosi Határ felöl amaz el hányott Kertig extendalodott e ... ? [H; GyK vk]. *1771:* Eleitöl fogvást ezen Rétnek régi Métait

ugy tudgyuk, s ugy értük bírattatni amint most Kigyelmetek előtt kijártuk [Burjánosóbuda K; JHbK XLIX]. *1779:* Tudgyaé a Tanu ... aztis hol és micsoda hellyen vadnak a két Határnak régi Metái, és azok mivel jegyeztetek meg [Dob.; WassLt] ✱ ~ *metális. 1769/1802:* aki régi metalisakot olvasatt vagy olvasni hallott mindenkor a Méta Arkon, folyaman, hegyen, hegy éllin szokott terminháltatni [Torda; TJkT III. 38] ✱ ~ *vetéskapu. 1848:* A Falunk Tartsafalva a Telkek meg álittásához kezdet; — de az utasittás azt tartya; hogy a melly birtokok a régi vetés kapuk hellyein kivül talaltatnak fel nem vétetődhettnek [Tarcsafva U; Pf].

2. korábbi, korábban (meg)volt; vechi, veche; früher existierend (heute nicht mehr). *1590/1593:* Az derik zaamosth az Regi foliasarol ahol mostan az fwzek vadnak Christoff vram zakaztatta ide az mostani helyre [Bálványosváralja SzD; Ks]. *1592:* Az orzagh vta sok helyeken saros Az Arkot Azert Az eórekes Jobbagj Arokollia az Regj foliasba [UszT]. *1600:* Elseőben zolunk az Zenth Jmreh vczaban lakok felǫl. Ertywk hogy vrunkat eö Nagat talaltak keönieőrgesek altal, hogy eö Naga haza bochatana eöket az reghi faluiok helere [i.h. 15/258]. *1607:* az fwzek mellet most lato(m) hogy benneb vette az kertet es az viznek regy folyasa helyét eouehez foglalta [Dánfva Cs; Eszt-Mk]. *1714:* Nem Tudom, hogy az Meltoságos R. Gubernium altal admonealtattunk volna mi Romosziak, hogy az vizet, merre most folly, viszá vigyük az régi follyamattyára [Romosz H; BK. Georg. Apoldi (60) vall.]. *1777:* Tudgyaé az Tanu nyílván és bizonyoson, hogj ezen Nagj Bunyrol Illondára menö Ország Ut ez elött nem régen fogattatott fel, és hogj a' régi Ország Ut ... alkalmatlan sáros feljárására nézve el hagjatott ... ? [Révkörtvélyes SzD; TL vk]. *1780:* Idegeneknek a' Thoroczkai határban Ezüst és ón bányákat kezdeni, vagy régi fel hagyott Bányákban ércz után bányászkodni meg engedtetik [Torockó; TLev. 3b]. *1785:* az régi ország utya nem at van az hol most nem régiben kezdettenek utatt verni [Körösfő K; LLt Csáky-per 577. L. 7]. *1794:* régibb Temető hely vagyon a' Szászok Temetkező hellyén fellyül [Hosszúaszó KK]. *1805:* a Viznek mostoni folyamottyát, és régibb folyamottya helyét, ugy nem külőmben a régi Gátot is ki járván, ki intézvén, és ki nézvén, azok iránt vélekedésünket tsak ennyiben adhattyuk [Rusor H; Ks 92]. *1812:* a' Falunak a régi hellyéről valo el költözödése alkalmatosságával kik mentek a' Falu mostani hellyére meg mondani nem tudom [Galponya Sz; Somb. II].

Hn. *1671:* az regi mezőre ki járo utt [Szentimre Cs]. *XVIII. sz. eleje:* Az reghi Gátnál (sz) [Dés]. *1718/XVIII. sz.:* A mostoni Szilágj arkán tul a régi holt Szilágj mellett (k) [Monó Sz]. *1732:* a' régi Malmos To hely (k) [Buza SzD]. *1763:* A Pogyéráj nevü helyben a régi Magyar Templom hely mellett (sz) [Szamosjenö SzD; THn 31]. *1774:* az régi járása hellyén az Aranyasnak (k) [Aranyosgerend TA]. *1784:* a' régi veszett ország uttya hoszszába (sz) [Szásznyíres SzD]. *1804:* az Régi Falu Hejen (sz) [Udvarfva MT] | a' régi gyepü helly szomszédságában [Kövend TA; Borb.]. *1816:* az új Tanorok' lábján régi ország út hely (sz) [Kisadorján MT]. *1845:* a' régi Kapjoni ut mellett (k) [Dés].

3. romladozott, roskatag, omlófélben levő; vechi, veche, dărăpănat, ruinat; baufällig. *1638:* Az Uduar haz fedele negj reszbeöl allo reghi rosz lyukadozott sendelyes [A.porumbák F; UF I, 660]. *1647:* egj rosz reghi, le omladozott keo haz [Megykerék AF; BK]. *1656:* Ezen gabonas haznak sendeli hejazattia reghi rosz restauratiott kevan | vagyon egy halas to az tonak belseö szeli reghi rosz kertelessel vagyon megh kertelve [Fog., UF II, 143, 181]. *1695:* Be jövén az nagj kapun találtuk az régi kiss hámort balkéz felöl, mely el vagjon romolva, meljetis hogy meg épitsenek szükséges [CsVh 116]. *1706:* Vagyon edgy régi le romlott semmire kellö kö ház [Hsz; Törzs. Rákóczi inv.]. *1726:* azon Kereszturi Joszágb(an) akkoron régi viseltes Hazak voltak [Sajókeresztúr SzD; BLt 7]. *1756:* A Major és Akolynak valo kert rész szerént mostan épittendö rész szerent meg romladozott sövény régi kertel vetettnek körül [Branyicska H; JHb LXX/2. 35–6]. *1757:* vagyon körülette többire régi és hitván Lészás kert [Nagyercse MT; Told. 18]. *1773:* Nagy regi majd meg romladozott Csűr [Kozmás Cs; Ks]. *1777:* voltanak holmi Csűr, Istállok Pajták, de régi senyvedt épületek voltanak [Dés; Ks 79. 29]. *1810:* egy avaték szalmával fédett Sorvadt fedelü régi Epület [Doboka; Ks 76 Conscr. 24].

4. használt, elkoptatott; vechi, uzat, tocit (prin folosire îndelungată); abgebraucht. *1625:* Az Alpret Malomrol valo Regestum Az egyk korong karika regi foldozot leuen el töröt [Kv; Szám. 16/XXXII. 2]. *1681:* Kinzó Bástya Vagyo(n) itt Régi, igen viseltes, temerdek kender kötel [Vh; VhU 511–2]. *1706:* Edgj régi rosz vásatt malom kö [H; UtI]. *1744:* Lapos nyelü ezüst régi vásott kalánkak 2 [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]. *1758:* Malomhoz valo meg váslott regi korond (!) vas Nro 1 [Déva; Ks 76. IX. 8]. *1825:* (A) Tornatzotzskábol (!) a bemenetel vagjon egj régi vásott és el romladozott Záru bérlett Deszka ajtonn [Szárazpatak Hsz; SzentkZs Conscr. 327].

5. régóta használatban levő; uzat/tocit prin folosire îndelungată; seit langer Zeit gebraucht | ócska; vechi; alt. *1596:* Egy fekete hitwa(n) reghy lada [Kv; RDL I. 65]. *1629:* Egj reghi ladas aztal [Szentdemeter U; LLt]. *1652:* Ezen Palotanak ... kemenczeje belöl fűjtö Zöld mázos kalyhabol valo regi, elöl két kályha hijja [Görgény MT; Törzs]. *1675:* egy rosz hitván regi ajto vas sarkon panton forgo fa kilincz kilincz tartojaval [Dés; Borb. II]. *1679:* Sindelyezéshez valo régi bárdocska nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 72]. *1688:* Ha mi hazbelj portekak uagi eszközök regiek uadnak an(n)ak az harmada leszén Czutak Istuané Aszoniomé [Ksz; BCs]. *1699:* egy nagy regi lanczos zabola [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 150]. *1711/1770 k.:* Egy igen régi meg romlott kisded on Pohár az Ajaka kivülröl virágos öntésekkel, alább veres abrontsal [SzConscr.]. *1741:* a padláson fenn ki bontottak egy régi ajtotska hellyet [Meggyesfva MT; Ks 184]. *1744:* Fal oldalán harom régi parasztos fogosok [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]. *1793:* az also Pintzében a' fa Abrantsos hordokatt, mivelhogy régik voltak az Abrantsai és tsak szakadoztak majd mind ujj abrantsokbe vétettük [Hadad Sz; JF 36 LevK 286 Benkő Elek lev.]. *1801:* Vagyon 3rom Romladozot Gabona tarto Szuszékok, Vagyon Ismét két Nagyobbatska regibb [Vargyas U; CsS]. *1817:* (A) cseléd Házba vagyon még égy régi avattég szegelet almárium [Ördöngösfüzes SzD; ÖrmMúz.]. *1819:* A Molnár házban egy régi Hordo egy feneke nélkült [Baca SzD; TSb 6].

6. viseltes, kopottas; vechi, uzat, ponosit; verschlissen. *1591:* Reghy teoreok karpit 1 [Kv; AggmLt A. 53]. *1627:* Egj Islogos reghi feo keteo [BLt Béldi Kelemen inv.]. *1647:* Vagjon két reghi karpitoczka, ember kep rajta [Marosillye H; VLt 55/5415]. *1681:* Török Czafragok .1. Regi Török Arany fonallal rosason ezustt fonallos tüdzesü

varrott rojtos czafrag | Regi viseltes rojtos habos aranyos fonalas szuvesü czafrag [Utl]. *1683 k.:* vagyo(n) ... Réghi ocska Abroszis Ur asztalara valo [Balla Sz; SzVJk 174]. *1728:*Egj kis szkofiumos igen regi keszkönö [Nagyborosnyó Hsz; SVJk]. *1743:* Egy pár Czafragra valo ezüst fonal Varrás régi meg is feketedett [O.fenes K; JHbK XXIX/28]. *1744:* Tarka dufla szönyeg régi lyukatos 1 [Branyicska H; JHb 103/151]. *1756:* Régi meg szakadozott Párnasák [Nagyrápolt H; JHb XXXV/35. 20]. *1805:* Egy viseltes zöld bársony régi Magyar nyereg takaró, ezüstel varva, a' közepe ki-vágva [Mv; TGsz 52]. *1816:* egy régi török rongyollott Szönyög [Gálfva MT; UnVJk 58]. *1825:* Durva tángyer törlö régi [Szentdemeter U; Told. 41]. *1850:* Miklosnak nints pàrja ... egy régi mántsester szaknyám volt abbol van egy bö öltönnye [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

7. régebbi készítésű, régies formájú; (de model) vechi, (de fabricaţie) veche; von veralteter Form/veraltetem Muster. *1587:* Vagyon zalogba Egy Eoreg Aranyas Regi dombos Partha vw Tezen f. 17 Mas parta v regy Aranyas lapos ... vagyon becsulve Eggyut f 10 d 50 [Kv; KvLt Vegyes I/2. 6]. *1589:* Ket Labas Coronas Reghy pohar M. 3 p. 15 Megh Eer f 26/50 [Kv; KvLt Inv. I/2. 31]. *1618:* az pasának nem kell ... azféle hintó, mint azkit béhoztunk, hanem amaz régi erdélyi kolyának kit hínak, olyannak describálá az lovászmester hogy legyen [BTN[2] 111]. *1637/1639:* Egy regj, antiquitas Gyemantos Gyúrú, kiben uagjon negj gyemant [Kv; RDL I. 111]. *1655:* Egy Abrontsos reghi sellegh — M. 1 p. 15 [Kv; RDL I. 29]. *1681:* Magyar Pallosok. 1 Regi fekete czapás aranyos pallos [Utl]. *1683 k.:* Vagyon egy Reghi velenczei Rez Pohar [Mocsolya Sz; SzVJk 168]. *1732:* Egy nagy régi Magyar hinto fedeles [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 34–5]. *1737:* Egj régi csuda forma sarkantyú [Brassó; ApLt 5 Apor Péter inv.]. *1744:* régi kurta Csöjú paraszt flinta [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]. *1768:* Két régi Rubintos Arany fülbe valocska [Nsz; TGsz 51]. *1769:* Régi Pallos 1 [Nagyercse MT; Told. 19]. *1787:* Egy falra valo régi fa ora Hf 2 [Mv; MvLev. Nagy György hagy. 4]. *1800:* ha ni(n)cs szekered küldek eg rēgi pirocselt azon edíg el jöhecz [Megygyesfva MT; JHb Torma Éva Bálintitt Susannához]. *1818:* által adott ... égy régi 'sebbéli orátskát [Mezőbánd MT; TSb 35]. *1823:* Egy aranyazott ezüst régi monstrantia. ez ritkaság [Szentbenedek, SzD; Ks 38. V Clenodia fam.]. *1823–1830:* Innen mentünk ugyan a japanische(s) palaisba(n) lévő régiségek házaiba[a] ... Bemenvén a külső házba, az ajtón belöl vagyon két kőoroszlán, amely a legrégibb egyiptomi faragás [FogE 183. — [a]Drezdában]. *1849:* 1 Régi furnérozott szekrény tiszafa 50 Rft [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVd]. *1850:* 11 pár régibb batizi porcelán findzsa s 6 pár ujabban vett Batizi porcelán apro findzsiák 7 vft 30 xr [Algyógy H; Born. F. Ii].

Szk: ~ *divatú. 1846:* Égy régi divatu fületlen findsia a' tála meg van hasadva [SLt 17] ✱ ~ *formájú. 1835:* A' nagy nappali Szobaban Egy-régi formáju Klávir [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.] ✱ ~ *formán. 1668:* Egy teczszin viragos Atlacz szoknia, melynek az allyan vagyo(n) régi forman czinyalt hat rend prem elegyes [Mk Kapi György inv. 1] ✱ ~ *formára. 1629:* Egy regy formara czinalt Lo nyakaba valo Ezwst remekek uadnak az szijara szegezue [Kv; RDL I. 132] ✱ ~ *módon. 1595:* Egy regy modon chjnalt ezwsteos kard Aranjas [Zsombor K; Somb. Sombori László reg.]. *1633:* Attam egy regi modo(n) czinalt safilos arani fóggött kiben lehet tizen eött arani [Ks Vesselini Kata kel.] ✱ ~ *módra való. 1573:* Katalin nehay Bwday Zabo Ianosne vallia pwskar hozot volt eleh ... Appro ezwst poharokat gombokat ket kis regi Modra valo Eowet tĕret kapchokat [Kv; TJk III/3. 168] ✱ ~ *mód szerint. 1728:* valamelly B. Mester Atyánkfia szép Öreg koporsot keszitt gjantaroso(n) lapos tetejut regi mod szerent volt fl 4 [Kv; ACJk 138].

8. korábban forgalomban volt; vechi, care a circulat într-o epocă anterioară; in einer früheren Epoche gebraucht (Geld). *1634:* Az Posoni Franciscana Szwzek Conuentyenekis hagiok szaz forint arra barna pinzt reghit; orent pro me [WassLt Cegei Vass János végr.]. *1637/1639:* harom Egyes Arany forintok regjek [Kv; RDL I. 111]. *1653:* Igen rút fertelmes állapotra jutottunk vala a régi apró pénzért [ETA I, 140–1 NSz].

Szk: ~ *ezüstmonéta. 1801:* Règi ezüst Monéták Nro 25. Két ujj ezüst moneta [Mv; MvLev. Tóbiás Antal hagy. 4] ✱ ~ *forint. 1705:* A Bethlen László szolgájának, Zöld Ádámnak izené tölem az úr, hogy már 200 forintot adván neki költségére a régi forint szerint, azért ha akar indulni, induljon, s ha nem, azzal a pénzzel mást is felküld az úr a levelekkel | Általam az úrtól újobban kölcsönpénzt kértenek Toroczkai Istvánné asszonyom Lázár György uram, de az úr úgy akarja adni, hogy jövendőben az régi szokott hosszú forinttal fizessenek [WIN I, 386, 609] ✱ ~ *garas. 1628/1635:* Arany, taller es o dutka[a] ... Ezeken kwwl regj apro es louas garasokot megh nem zamlaltak [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béldi Kelemen inv. — [a]Folyt. a fels.]. *1637/1639:* Regj Eott Penzes Garas no. 20 f. 1 Regj harom Penzes garasok nyom(na)k M. 1. p. 8 [Kv; RDL I. 111] ✱ ~ *horgas. 1705:* szükségesnek itiltük ki irnj, mint determinaltatot volt az pénznek állapattya A' mostani Szebeni uj vagj reghi de Császár kepere vert horgasok negyven penzben járjanak és számláltassanak [KvLt I/192 a gub. Nsz-ből] ✱ ~ *krajcár. 1823–1830:* adtanak egy ónpénzt, akkorát, mint egy régi vastag krajcár és megmondották, hogy másnap, mikor az Úr asztalához megyek, azt adjam vissza [FogE 195] ✱ ~ *máriás. 1769:* melly régi márjások petákok meg vadnak láthato képpen vagdalva azok nem vétetödnek el, hanem Fejér várot a pénzverő Háznál, a menyit ér a materiája annyiban felváltatnak [UszLt XIII. 97a] ✱ ~ *ópénz. 1560:* egy halastot zaz forinton valtot megy nekyk az my anyank ... kyert mynd Regi o penzt adot volt [Kv; SLt ST. 6]. *1625:* Wagion regi oh penz Matyakiraly (!) penze f. —/17 [Kv; RDL I. 126] ✱ ~ *pénz. 1707:* Levala mű előttűnk ... Horgos penzűl harom forintot melly in Summa ... tészen hetven eőt Majar (!) forintokot, az regi penznek valora és folyása szerént, mostani folyása szerént pedig tenne kilenczven hat Majar (!) forintokot [Ne; DobLev. I/61]. *1790:* Egy Skatulyába, holmi dirib darab ezüst arany lántzolás paszamánt és égy néhány régi Pénz Dr.20 [Mv; MvLev. Kis Ferenc ács hagy. 3]. *1826:* találtunk egy őszve maroknyi apro fejér régi haszontalan pénzeket [Szentdemeter U; MvLev. Usz-i anyag 8] ✱ ~ *peták* → ~ *máriás* ✱ ~ *pogány arany. 1705:* huszonöt régi pogány aranyakat az úr megváltott magának és mást adott helyettek az ezer aranyban [WIN I, 561] ✱ ~ *tallér. 1637/1639:* Regj kopaz tallerok, uagyon kilenczuen Eott [Kv; RDL I. 111]. *1705:* (Voltak) Nagy Sándor-i arany és több régi tallérok [WIN I, 561].

9. régebben használt; care a fost utilizat într-o epocă anterioară; früher gebraucht. **Szk:** ~ *font. 1688:* az sokadalmi

alkalmatossaggal, megh engedtetik az Meszarosok(na)k harom napok alat hogy az Tehen husnak fontyat negy negy penzen arullyak az utanis Becsi fontal ha mérik megh engedtetik, Mely Becsi fontokat Hadnagy Vram csinaltasson ujjulagh, az regi fontokat el szedven tőllek [Dés; Jk 26b] ✱ ~ *öreg véka. 1683 k.:* A' Nemessek közzöl, minden házas ember ad az Reghi öregh vekával ket ket öregh veka buzat sine ulla limitatione [Mocsolya Sz; SzVJk 168].

10. ~ *kalendárium* ó-kalendárium, Julianus-naptár; calendarul vechi, calendarul iulian; Altkalender, Julianischer Kalender. *1586:* Torday Caspar vallia Nagy dolog ez Tamas hogy ket Matkad vagyon, Mert Ide haza leóz, es ha feyerwarra megys Matkad vagyon ez karachon vta(n) vala a' Regi Calen(dariom) zerent [Kv; TJk IV/1. 548]. *1598:* Elseó fizetes legyen hus hagio vosarnap, az Regy Calendariu(m) zerent, az Masodik fizetes Dominica misericordia, az vy Calendariu(m) zerent [A.jára TA; Berz. 7 LXV/8].

11. régebben szokásban/használatban volt; (de tip) vechi, care a fost folosit pe vremuri/într-o epocă anterioară; in einer früheren Epoche benutzte (Schrift). *1807:* Bodo István káptalan mellett ifju korában, a régi irást tanulván, olvasni tudja [Ördögkeresztúr K; Somb.].

Szk: ~ *barát-írás. 1819:* A' Levelek ki keresésébe (!) Kelemen Zsigmond Cancellistát leg jobban recomendalom, mint hogy ő leg jobban tudja a' régi Barát írásokat olvasni [Császári SzD; WassLt gr. Wass Miklós lev.].

12. régebben kelt/írott; vechi, veche, care a fost întocmit/scris pe vremuri; früher ausgestellt. *1653:* Ezt[a] én nem a kisujjamból szopom, hanem a magok régibb és mostani írásokban szemmel látom és olvasom naponként [ETA I, 27 NSz. — [a]Az angliai vallási megoszlásra von. tájékoztatást]. *1803:* Illyetén meg feddetések elöre bocsátása mellett a' fen említett regibb és ujjabb számadásoknak revisioihoz fogunk [Kv; FésCJk 23].

Szk: ~ *céhlevél. 1589/XVII. sz. eleje:* Miképpen az eő Céhekröl regen ki keolt Leuelek ez regisegnek miatta telliesseggel erötlennę löttenek volna, el annyra hogi abban az eo reghi Ceh leuelek beli Articulusok, semmi keppen nem szolgalhatnak az mostani wdöben az ő Ceheknek erössegere es megh maradasara [Kv; KőmCArt 13] ✱ ~ *deliberátum. 1810:* Kádár János nemis tud bizonyittani, hogy Appellált lègyen, melly szerènt én mint régen már meg holt pert, ujba fel nem vehetem; hanem itéletem szerént meg kell állandoul maradni a' régi Deliberatum(na)k [F.rákos U; Falujk 56–7 Sebe János pap-not. kezével] ✱ ~ *divízió. 1779/1785:* valami régi Divisiotis mutatván nékem Sándor Sigmond uram, ottis Détsei Joszágnak láttam ki téve az ide valo Joszágot [Torda; DobLev. III/596. 86] ✱ ~ *dokumentum. 1788:* Rigi Documentumaimbol és Inquisitoriájimbol is nyilvánságos volt; ugy hasonlo képen haszna, es fructufica(ti)oja az én részemn(e)k azokbol ki tettzett [Nagyrápolt H; JHb XXXI/34] ✱ ~ *írás. 1726:* Az ház Telekek igen ell nyomottak, elegyedtenek, régi irásokbol az mint találhatni [Vajdasztiván MT; JHb IX/5]. *1757:* a régi originális irásokbol irnánk ki mi igaz Hütünk szerint vagy Két darabotska zálogos török buza földet [Backamadaras MT]. *XVIII. sz. v.:* Én Beke Jánost a régi irásokbol ez szerint tudom hogy az néhai Beke Anával édes egy volt [F.csernáton Hsz; HSzjP Stephanus Torjai (52) gy. kat. vall.]. *1828:* ezen Nemes Dées Várossának 1799 beli Protocoluma meg vagyon vitialva, ugy hogy a regibb Irás hellyet Uj Irás iratott oda [Dés; DLt 87] ✱ ~ *klauzula. XVIII. sz. v.:* az én régi Clausulam ki ne maradjon: Azért T. Kontz J. vr mindenekben ugy tractallyon és végezzen hogy az Edes Anyánk ő Nga meg ne sertettessék [GyL. N. Solymosi Kontz József lev.] ✱ ~ *konskripció. 1784:* Mű Udvari Tisztekül semmit ezen kérdesre nem felelhetünk, mivel ha a szolgálatnak különös meg határozattya volt az elött ... azt mutattják meg a régi Conscriptiok Urbáriumok [Torockó; TLev. 4/9. 11a]. *1824:* a kérdett Kastéj szomszédlása a régi Conscriptio és az 1784ki osztáj szerént meg vagyon [Szentbenedek SzD; Ks 79] ✱ ~ *kvietancia. 1592:* Reeghy Quietanciak, mikor a' feiedelmek Summath kęrtenek arrol valok, Nem ighen zwksegesek [Kv; Diósylnd. 62] ✱ ~ *levél. 1657:* ha úgy fog kévántatni s tetszeni, és Istentől is engedtetni, rendes formában kelletnék meglenni[a], kiszedegettetvén az régi levelekből [KemÖn. 11. — [a]Az író genealógiájának]. *1744:* Fejér s zöld festékü kitsin záros ládátska, misilis régi levelek benne [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]. *1779:* Dobolyi Jósef Ur(am) a Hoszszuaszai Joszág dolgában valo ügjünket maga inditotta meg, régi Leveleink mellett, igasságunk el nyomulva lévén [Mv; DobLev. III/559. 1a]. *1780:* azon régi Levelekből az igasság ki tettzvén de vicinitate ad vicinitates eruálnák hogj kik(nek) lett volna ott földek, és kiktöl lehetett volna de bono jure Vásárolni [Msz; MbK X. 57]. *1793:* a' vallok rész szerént hallomásbol, rész szerént pedig régi Levelek olvasásábol meg vallyák már a' fellyebb régibb Levelekkel meg mutatott Genealogiàtis [Mv; A Zabolai Hadnagy família prod. pere tábl. (Mt)] ✱ ~ *minuta* régi feljegyzés. *1653:* Ezeket az írásokat régi minutáimból én Nagy Szabó Ferencz, kezeimmel kezdettem kiírni die 20 febr. 1653 [ETA I, 155 NSz]. *1762:* vagyon mentio az szöllő föld irántis azon régi Minutában [Perecsen Sz; IB IV 76 Adr. Veres (56) ns vall.] ✱ ~ *oklevél. 1831:* mutatok én egy olyan régi Ók Levelet ebben meg vagyon külömböztetve a Toplitzai határ a Ditraitol [Remete Cs/Toplica MT; Born. XVb] ✱ ~ *osztály* régen kelt osztálylevél. *1798:* a' mely régi osztályok, és egyezések Ngod Prokátoránal vagynak, a' ki irásra velem valo közlés iránt méltoztassék Ngod parantsolni [Torda; Borb. I Jánosi Péter lev.] ✱ ~ *osztálylevél. 1807:* Ezen régi osztallj Levelet, mostani ujj Esketésivel elsemis (!) ronthattya, mivel arrol a mostani Emberek mint azon osztállj dolgában jelen volt Regiusok(na)k Bizonyittásainál hitelesebb Bizonyittást nem tehettek [Aranyosrákos TA; Borb. II] ✱ ~ *urbárium* → ~ *konskripció.*

13. korábbi, hosszabb idő óta bevett/szokásban levő; uzual, obișnuit; seit langer Zeit üblich. **Szk:** ~ *mód. 1571:* Emlekezzek meg ty kegielmetek orszagul mi nemy allapatban az zekelseg állapottia volt soha semmi ravas sem ado vetel egieb nem volt regy mogiok zerint valo eoker sytesnel ez eleot valo fejedelmek Ideyeben [SzO II, 322]. *1583:* Az melly Zenefwekbely Nylakfeleol, az per wolt keozteok Azokat Almady Gaspar wram my Eleottunk megh Bochiata hogy az Regy Mood zerint Ilhesse orros Kelemen [M.palatka K; JHbK IX. 21]. *1590:* Az zemetbironak hogy a miwessek mellet forgolodott a regj mod zerent attunk d. 20 [Kv; Szám. 4/XIV 10]. *1597:* hogy pwspeok wram meg holt wala az regy mod zerint hogy Mynekünk kelletet az ladaiat meg chynaltatnünk, fizetúnk Aztalos Lukachnak f. 1 [Kv; i.h. 7/III. 36]. *1607:* Ketekis azert szeretettel intiük hadgjükis az megh irtt helire es Napra az reghi mod szerint minden okvetetlen bizonios Attiokfiait olj telljes tanüsaggal bochiassa [Dés; DLt 296]. *1622:* A juhtól tilalmas határ

az régi mód szerint Boczihegyese ... observáltassék [Szentmihály Cs; SzO VI, 66]. *1717/1770 k.:* Ezt pedig úgy adják ha a' Prédikátor Vitzéb(en) lakik; ha pedig másunnét jár oda, nem adják, hanem a' régi mód szerint fizet(ne)k [Vice SzD; SzConscr. 202]. *1806:* A' Pásztorok a' régi mód szerént tartoznak a' Vérhetéstől, Vérártol, Békátol, 's Más Nyavallyátol oltalmozni | Igéré a' közönségis az irt Bátsoknak, a' régi mód szerént ezen Bért[a] [F.rákos U; Falujk 11, 19 Sebe János pap-not. kezével. — [a]Köv. a részl.] ✱ ~ *mód és szokás. 1575:* Elseobe meg Ertettek eo K. varoswl Biro vram Bezedeběl az feiedelem parancholatiat, hogi regy Mod es Zokas zerent az partosoknak Marhaiat ky keresnek Minden Emberektwl, kyreol eo K. Byro vram kewan Informaciot [Kv; TanJk V/3. 124b]. *1801:* a Romano Catholica Graeci Ritus Unita Ecclesia, avagyis a régi mod és szokás szerént a Monostérium Az Oláh Monastéria felől [Nagynyulas K; DLev. 5] ✱ ~ *praxis. 1738:* egj mért földre egj egj Lótól Den 12 :/: 12. Egj Emberre, egj mert földről Den 6 :/: 6 régi közöttünk való praxis szerint [Dés; Jk 507a]. *1778:* Viselvén az Ecla Joszagiban való Ispányságot már régtől fogva Betsek Miklós ő kglme, jónak itéltetett, hogy őkglme változzék, bizonyos okokra nézve és regi Praxissa-is vólt az Ecclának az Ispánynak minden két esztendőkben valo bútsuzása [Kv; SRE 235] ✱ ~ *rend. 1676/1697:* Mint hogy fide mediante recognoscallya bizonysagok, en sem kivano(m), hogy régi io rend ellen terheltessenek Ako Zab fizetésre ez Supplicansok [VhU 479 Thököly Imre vál.]. *1701:* az csinálása az Posztoknak az regi rend szerent légyen széllyességere nézve [Kv; PosztCArt. 2]. *1776:* mivel Néhai Tisz Soos Ferentz vram decessussán az Ecclesiasticus rendin valo Domesticus Fő Curatorság vacantiaba esett, arra a Hivatalra, a régi jo rend szerint, Tisz. Intze Mihály uram, mint első Pap tétetett [Kv; SRE 232] ✱ ~ *rendelés. 1564:* Az hatalmas Jstennek Ręghj rendelese zerent, vettem Magamnak hazas tarswl az Nehaj vitezlew Pathoczy ferencz leyanyat Anna azzont, kynek Menyegzoyenek Napyat vegeztuk zent Janos Nap vtan valo keden lenny [Marosillye H; BesztLt 41] ✱ ~ *rend és szokás. 1705:* Parantsollyuk hogy az eo Felsege Atyai Kglmességét és Gratiajat amplectalvan az régi jo rend és szokás szerént az praefigált napon és hellyen az országh dolgainak folytatására, és eo Felségéhez valo engedelmességek(ne)k s hüségeknek declara(ti)ojara maga követtyei által comparealnj el ne mulassa [KvLt I/192 gub.] ✱ ~ *rendtartás. 1572:* Keryk eo k. biro vramat es kyralbyro vramat Ereys hogy keowessek az zamadas dolgaba az regy Io rendtartast [Kv; TanJk V/3. 52a]. *1602:* elseoben zolottanak eo kgmek az kiralybirosagnak allapottyarol, Nem akarwan semmyt vytany, hanem a regy io rendtartast kel keowetny [Kv; i.h. I/1. 411]. *1613:* Eo felsege[a] Mindezekre[b] esmett vioban mindenre az orzaghnak megh eskedgiek, ugi hogi minden rendekett zabadsagaban megh tartt, teoruentelen es oknelkeoll senkitt nem bantt, megh nem fogatt, és az orzaghnak regi rend tartassytt es teoruenitt keouety [KJ. — [a]Báthori Gábor. [b]Az előbb felsorolt 11 pontra]. *1677:* Hidakat, Palánkot, a' Nemesség közzűl, a' ki csinálni nem akarja az ő részét, a' régi bé-vett jo rend tartás szerint, a' Kapitány küldgyön-ki az ollyannak jószágára, s' hajtassa-bé jószágát, s' csináltassa-meg azzal [AC 227]. *1791:* az eddig fungált Fő és Vice Quártások rendes idejek el telvén a' régi rendtartás szerént szükséges volna azok(na)k hellyekb(e) másokat substituálni [Kv; SRE 272–3] ✱ ~ *ritus. 1622:* Praedicator Jóuedelme, Mindenfele őszy es Tauaszy vetemeniból igaz quarta az Regy ritus szerent [Szentmargita SzD; SzJk 7]. *1759:* Popa Nyikulának az lova ó szerint eset Pünkőst elsö Napján estve veszett el, a melly napis a régi ritus szerint falunkban ... Njégyéja Celebráltatván Sztrancz Péteris vellem alkanyotig ott mulatott [Bulzest H; Ks 101] ✱ ~ *szokás. 1577:* minde(n) tyztek az Regy io zokas zerent karachionba wegezeggyenek el [Kv; TanJk V/3. 155b]. *1580:* Ezeknek vtanna eo kegmek az Regy Zokas Zerent tablahoz Iarwan zamweoweket valaztottak[a] | Az palleroknak penig fizetessek legie(n) minde(n) napra 12 pinz az Regy zokas zerent [Kv; i.h. 232a, 269b. — [a]Köv. a fels.]. *1617:* szent György napiara az regy szokas szerent — Balintfaluara az kiket az köz biro hiuát tartozzek fel mennj [Msz; Törzs]. *1628:* Orszagunknak Regi szokassatt keóuetue(n) kelletett Orszagul hewsegteknek ad Dominicam Iudica Feierwary varassunkban Generalis gewlest Promulgaltatnunk [UszLt VIII. 69 fej.]. *1715:* Az Fog(a)r(a)si Majorság Gabonák kalangjainak számlálását a régi szokás szerént a város birakkal szokták volt fel olvastatni [Sárkány F; Utl]. *1761:* Az régi Jó szokás szer(e)nt Tizenkét Esztendősen fejjül valo Férfiunak az Nagy harangal szaggassanak Hármat [Torockó; TLev. 2/2]. *1794:* a régi szokás szerént a' plenum Consistorium Tagjai légjenek a' Curatorokon, Papokon és Professorokon kivül a' Városi elö kelöbb Civisek és azok között a' Centum paterek [Kv; SRE 295–6] ✱ ~ *tradíció. 1837:* a Falu Erdeje, a melyhez régi traditio szerént a Falu Just tart és magais használja [Méra K] ✱ ~ *úzus. 1619:* Találának megh minkett Lewelek, es megh hitt arra walaztott Emberek altal az mi io akaro Atyankfiai, mostan Coloswaratt lako Abrugybaniai Maczko Sandor, es Maczko Dawid es kewanak azt mi teöllwnk hogy akar mi helien walo Ceheknek, reghi io megh veghzett Usussok es szep rendtartasok szerentt, Irnök megh nekik az eö Nemzettsegekreöl walo Leweleketth [Abrudbánya; RDL I. 108]. *1623:* mostan Cziak nem mindennek zabad bortt be vynny hogy mar Czeger nelküll titkon keönteös alatt eleget ad, Annak okaęrtt Tiztessege veztese alat parancziollíuk neky senkinek az Bor be vitelt megh ne engegie hanem az Regy vsust obseruallia [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.]. *1673/1681:* Vassal avagy annak árával az régi Usus szerint megh elègednem, de a szerint ő kglmek contentalni nem akarnak az elejekben rendelt Instructiojok kivűl [Vh; VhU 465]. *1677:* A' mely Nemes ember Hajdu Városokra futot Jobbágyát akarja repetalni, a' Váradi Fő avagy Vice Kapitánytol, az eddig bé-vet régi usus szerint pecsétet kérvén azon Hajdu Városnak (a' honnan repetalni akarják) Kapitánnyát vagy Hadnagyát requirallya érette | meg-maradván mindenekben, a' Végbéli Kapitányoknak az ő régi authoritasok, és az ő Tisztekhez, vigyázásokhoz, gondviselésekhez tartozo dolgokban valo régi ususok [AC 172–3, 226]. *1741:* It az Excellenciád Jobbágj Legenyi Kényen Házasodni kezdettenek az régi ususs szerént bort kérnének [Pálos NK; Ks 99 Fogarasi János lev.]. *1807:* az Határt ki jártottni, és az régi Usus szerént meg Határoztottni és magokat régi usussokban volt, de erő hatalommal el foglalt Birtokokban reponáltattni el sem is mulattyák [T; Born. XVd].

14. régebben végbement/megtörtént; care s-a petrecut cu mult timp în urmă; vor langer Zeit passiert, vorgegangen. *1598:* megh tekintuin az mi rigy sok iambor zolgalatunkatt [BálLt 51 Kovachoczy János lev.]. *1599:* megh

ertettek eo kgmek Kosa Janos vram az itt valo magyar praedicator keoniergesebeol az eo kgme regy iambor zolgalattjatis zemek elejben vewen, az egy eztendeoben sallariumiat megh iobbityak keez penzel eotwen forintal [Kv; TanJk I/1. 345]. *1665:* Reghi osztas szerent vala üleo helly vagyo(n) kettő [M.régen MT; BLt]. *1670:* Úgy látom, azért szólnak olyan gyengén az dologhoz: az a donatio régi s arról sonál, az melyet én a fővezértől megnyertem volt [TML V, 89 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1741:* Eleitöl fogvan azt hallottam, hogj az egész Hatarunknak regi fell oszlasakor az Mlgs Kornis Familia részére jutott volna az Kaszile Albe nevû marha legeltetö Havas [Ks 69. 50. 44]. *1760:* A hogy az Fatensek Subinferalyak fele ... a Mosianak emlétett régi Divisiokor jutott volt Néhai Mlgos Branicskai Iosika Moses Ur részire [T; SzentkGy]. *1827:* A Görény fogo Ládát még a' régi inventálás elött fel dolgoztatta volt a' D. Biro Székely András [Koronka MT; Told. 34]. *1884:* Josika Daniel Ur eö Nsga Nogyer nevezetű kaszálloja az Aranyi határhoz tartozík az mostani Falusiak által ki nyomozott metákig, és a regi osztállykor fel ásatott kövekig [F.nádasd H; JHb XXXI/51. 7].

15. korábbi időtől/régóta érvényben levő; care este în vigoare de multă vreme; seit langer Zeit gültig. *1703:* Lévén Kgldtek Szekin az Szebeni Cithedelahoz rendeltetett dolgosok(na)k az Réghi fel vetis Szerint 3283 Rest(ant)iaja parancsollyuk azert Kgk(ne)k hogy mind az Antíqua Impositio Szerint valo Restantiat mind penig az Mostani fel vetisb(en) Kgldtekre háromlot embereket fogjatkozás nélkül ide Szebenbe el küldeni el ne mulassa [UszLt IX. 77/76 gub.].

Szk: ~ *árenda-taksa. 1804:* Jékei a' Vice Ispány a' Fő Ispány előtt meg szollitván engemet, mint Ngod képét, valami régi Arenda Taxáért, adtam Ngod részire 10. Rh. For. Bethlenért és Málomért [Szásznyires SzD; Ks 94 Thuroczy Károly lev.] ✱ ~ *artikulus. 1757:* Végeztük azt is, megegyezett akaratból régi arti<culu>sunk is azt tartván, hogy vendégség alkalmatosságával az új asszonyok tartoznak adni egymásnak jóakaratban egy veder bort, egy fazék ételt, egy pecsenyét és egy házi kenyeret [Dés; DFaz. 19] ✱ ~ *konstitúció. 1726:* A pénz béradás iránt a megyéknek régi constitutioi tartassanak meg [Somlyó Cs; SzO VII, 324] ✱ ~*konszvetúdó* korábbi szokásjog. *1599:* miuel patronj prędecessores few Maiorsagokat Alparethon tartottak az dezmaya azoknak az feoldeknek oda jart. Mostis az Regi consuetudot obserualua(n) oda Jar az dezmaia [Dés; Eszt-Mk] ✱ ~ *kontraktus. 1723:* bizonyos az hogy az közös es ă reghi contractusba(n) Specificalt Havasnak ă tövebe(n) epitetek a' Csúrt [O.fenes K; JHb Mikola László br. Jósika Imréhez]. *1751:* Tartozik a' Nemes Város az Ecclesiának Flor. Hung. 5648. Den. 42, mellyek a' Régi Contractus szerint feküdtenek Feleken úgy a' Tartsaházi, Ondótelki, és Királyréti Portiokon [Kv; SRE 185] ✱ ~ *konvenció. 1673/1681:* Hedri Ur(am) rendelt az verő disznok helyében fl 5, mely czelekedete mint edgyezhessen az egyenes régi io rendelt Conventioval, Ngd megh itélheti [Vh; VhU 465] ✱ ~ *limitáció. 1774:* azon régi Limitatiot meg akarván ujittani [A.jára TA; BLt 9]. *1796:* a Törvény szerint a Falub(an) és a körül, a Határ széllekig Vendég Fogadoja egy Mlgs Poss(ess)or Urnak se légyen, mivel most is a miatt bomlot el a Limita(ti)o ez előt néhány esztendőkkel, hogy a Mlgs Exp(onens) Ur ... Tisztyei is a Falub(an) s Falu mellet Vendég Fogadokat állitottak fel, s annál fogva hogy el bomlott a régi Limita(ti)o magok okozták [Ádámos KK; JHb XIX/55] ✱ ~ *törvény. 1571:* Vannak az dezmasok miattis nagy es feleteb valo dezma vetelek regy teorvinyek es zokasok fellet valok [SzO II, 330 a székelység panasza az ogy-hez]. *1593:* minden rendbely Ceh tarto embereknek rigi io teoruinyeket es zabadtsagokat turbalni es subuertalni akaryak [Dés; DLt 241]. *1632/1687 k.:* Proventus Pastoris Ez ă régi bévőtt törvény ă mi megyénkb(en) hogy akar Nemes ember legyen akar Paraszt ember legye(n), tiz kalongya buzát ád, d. 10. Három Kalongya Zabot [Tompa MT; MMatr. 256]. *1710:* Magyarországban a régi fundamentális törvények fenekestöl felfordulának [CsH 67]. *1716/1793:* az Tilalmas határ dolgárol régi irott törvénye vagyon aratásig senki semmi féle marháját ott ne legeltesse a metzet lovakon kivül [A.csernáton Hsz; SzékFt 29]. *1737:* lévén az nemes Céhnek az rigi törviny szer<ént> való céh gyülise és céh mester titele [Dés; DFaz. 15] ✱ ~*végezés. 1573:* Azonkeppen senkinek eo k. Biro vram vam lewelet Ne aggyon seh Lakonak sem zellyernek, kylĕmben hanem Meg Eskwdiek azon hogi Idegen Ember kezebe Nem aggya vele elny, Mert ha kyt kyleomben talalnak varos Newewel elny Az Regy vegezes es priuilegiumba meg Irt Bwntetest meg akaryak eo k. varoswl obserualny az fele Embereken, Az az feiek Jozagak veztesen Marad erte [Kv; TanJk V/3. 71b]. *1577:* Meg Ertettek eo kegmek Byro vram zawabol az Mezaros vraim felol valo panazt eo kegmek azert az Regy vegezest az feyedelem lewele c(on)tinentiaia es rendtartassa zerent ... minde(n)be helye(n) haggyak hogy valamely barmot ez hataron veznek az varas belege ala vegyek [Kv; i.h. 145b]. *1677:* Azt kivánván a' Nemesi szabadság, és a' régi végezések-is, annakokáért Nemes ember semminémü gabonájából, se egyéb javaibol Dézma adással nem tartozik maga határibol, ha szintén paraszt földeit élné-is, cédula pénzel sem tartozik | Az Arany, Ezüst, és jo féle Moneták állapottyárol néhány rendbéli, azok penig külömb külömb formában lévő, mind régi, s' mind ujab végezési az Országnak voltanak az idöknek és állapotoknak mivoltához képest meg-is tartassanak [AC 50, 61].

16. egykori, korábbi, vkit/vmely közösséget régtől megillető; de odinioară, care se cuvine cuiva de multă vreme; seit langer Zeit jm zukommend. **Szk:** ~ *juss. 1757:* Bartok Andras igj felele mi szólhatunk mint nagjob és regibb jussunk mellett s az torvény sem vethet el, mivel az illyen szinü dolog Sokszor meg probáltatott s helyben hagjatott [Torockó; Bosla] ✱ ~ *lófőség. 1571:* Wannak zeginsig miat es az hadakozas myatt sok zeginy lofew attiank ffiay, kiket az keosseg keozzy zamlaltattanak, kyk az keossegel mind ado fyzetesbe minden zolgalatban egy terhet viselnek kiket kyvánnank hogy az eo regy lofeosegekben valo allapatba jeoienek es az teobbyvel eggyutt hadakozasban zolgallyanak [SzO II, 327 a székely nemzet az ogy-hez] ✱ ~ *nemes prerogatíva. 1635:* Nagy Peter fia Marton, haza Nemes, de ennek elötte valo Esztendökben jo akarattyabol az Varas közze fizetet valami adot, de most immar ki akar közzülök allanyi es reghi Nemes praerogativajaval elni [Szu; UszLt XIV 102] ✱ ~ *privilégium. 1587:* mj is Nagodhoz valo io indulatunkbol akarünk (!) Nagodhoz foljamodnj hog mjnket ha Nagod az mi regi zokot priuilegiumunkban es immunitassunkban meg tart es Nagod az Nagod jozagaban Eormezeön portust jgirjuk (!) arra magunkat hog Nagod oltalma ala hajtiuk fejunket [GyK A dési cellérek végezése Gyulafi Lászlóval az

őrmezői portusról]. *1677:* Hogy Urakat, Nemesseket, Keritet és Mező Városokat, Szászságot és Székelységet, régi Priuilegiumokban, Donatiojokban, Annuentiakban, Inscriptiokban meg-tart[a], a' Szent András Király Decretumának continentiája szerént | Udvarhely Városának régi Privilegiuma menyiben confirmaltatik [AC 25, 273. — [a]l. Rákóczi György]. *1843:* Magoktól ezen helységek lakosaitól hallottuk, hogy ők régibb privilegiumoknál fogva fizettek évenként 300 pizéta aranyot a szolgálat megváltására [VKp 132] ✱ ~ *szabadosság. 1841:* hív jobbágyai Felségednek ... esedeznek Felséged legkegyesebb, igazságosabb és bölcsebb szent trónusa előtt: először azért, hogy nékiek az, hogy régi szabadosságaik s már törvénnyé vált szokásaik felsőbbi kegyelmes rendelések következtében-é vagy más és mi oknál fogva rontattak el [VKp 62] ✱ ~ *szabadság. 1570:* Megh Ertettek varoswl eo K. az Mathias kyral parancholatyat, az Jdegen Bornak beh hozasa feleol Azert eo felsegewel megh kellene c(on)firmaltatny Az my Regy zabadsagunkat es zokasunkat [Kv; TanJk V/3. 17b]. *1580:* eo Naga is Assecurált hogy regy Zabadsagunkba megh maradunk [Kv; i.h. 129a]. *1613:* Eo felsege[a] ez egez Szekelisegett semi teoruentelensegel ki regi szabadsagoknak ellene volna, seminemeo ado fizetessel, zedessel, vedessel es zokatlan tereh uiselessel ne banczia [KJ. — [a]Báthory Gábor]. *1736:* Az régi szabadság szerént az fő királybíró megdulathatta az főkapitányt, de az főkapitány nem dulathatta meg az főkirálybírót [MetTr 414]. *1753:* a' régi szabadságot ha meg nem adnákis, leg alább az adonak könnyebedésit nyerhessék [Gidófva Hsz; Törzs. L. Balog (28) pp vall.] | hallottam hogj Orbán Miklós Bétsbe járt, és hogj eó zsizsegette azon hirt hogj eö Flge a régi szabadsagot meg igirte volna [Markosfva Hsz; i.h. Sam. Gelei (36) pp vall.].

17. eredeti, ősi, ősöktől/elődöktől örökölt; ereditar, moştenit (de la strămoşi), strămoşesc; von Vorfahren geerbt. *1578:* Az olahok azt walliak, hogj Olah Monostoron az Zent Egy haz alath Egy haz hely regy Eős hely Kemenj Peter Jobbagiae wolt [Gyerömonostor K; KP]. *1792:* azon helyben, már régi ös Földit, a' Követses nevű helybe a' Mlgs Udvar a' lakosok(na)k fel osztotta [Szentanna MT; MMatr. 246]. *1794:* Az lévén az Possessorok kivánsága, hogy elsőbben Jtélet arrol légyen, hogy ezen Falu és ennek határa, hány regi, és egy máshoz egyenlő részekre birattatott; ugy jött ki, hogy ezen Falu ab Antiquo három egyenlő részekre birattatott, ugymint Keresztesi, Bágyoni, és Sárdi részekre [M.bagó AF; DobLev. IV/739. 5b]. *1817:* az Eccla régi Jovatskáiról való Conscriptiok [Csokfva MT; UnVJk 381].

Szk: ~ *birodalom. 1600:* A mint az kett falu Malomfalwa es Orozhegy falwa contendalnak az Fekete Palne neweö hell' felol, Orozhegyfalwa eö hataranak, Malomfalwa penigh reghi eös birodalmanak, méégh az reghi Zabadsaghnak ideinis affirmalia lenni [UszT 15/71] ✱ ~ *birtok. 1843:* minden oljan Jokért perelnék minden régi birtakok igy fel vagynak ölölve [Mv; Ks 94 Vegyes lev.] ✱ ~ *erdő. 1816:* Az ugy nevezett Bos Cserén ... az Ekklésia régi ös Erdeje [Nyomát MT] ✱ ~ *fundus. 1760:* azon Pars ... contentalodék az Határb(an) az Tertialitassal, az Falub(an) pedig mindennémű Possessiok régi és ujjabb Curialis Fundusak, nyilas és nyilatlan Házhellyek maradván [Szava K; RLt 0. 4 hiv.] ✱ ~ *házhely. 1737:* (A) régi Ház hellyek kőzűl ... edgjik ... az Henter részből szakasztatott ki [Mocs K; JHbK LIX/26]. *1768:* Tudok ... 20 régi nyilas házhellyeket hárma Sellérekkel impopulálva vannak [Pagocsa TA; Ks 8. XXI. 36] ✱ ~ *jószág. 1753:* Gorbo nevü egész Falu, es ehez tartozo Salamon nevű egesz Falu igaz valoságos regi Csáki joszagoke mind egeszszen, vagj, vagj ezekbennis vólt valami kevés más reszis, ha volt, mi volt ? [JHb XXX/9. vk] ✱ ~ *kúria. 1782:* Tudgya é a' Tanu Hogy N. Rápolton a' régi Rátz jusson lívő Curianak Terrenuma amplificaltatott é vagy nem ? [H; JHb XXXI/21. 2 vk] ✱ ~ *malom. 1771:* Tsere falvann, à Seculis fenn állo régi Öss Malmamra a' vizet fel-tollya a' miatt kerekei Malmomnak nem foroghatnak [Told. 9] ✱ ~ *mósia. 1744:* (Gánya Petrunak) háza volt ott, de igaz dolog hogy ne(m) volt régi mosia ott [Nagyalmás H; BK sub nro 181 Sidera Filip (58) jb vall.]. *1797:* Tudom bizonyoson hogy itten Csombordon Ezen következendő régi Moséák, Sessiok vagynak [Csombord AF; CU III/2. 18] ✱ ~ *nyíl. 1760:* az régi Nyilak kűlőnősön nem observaltattanak [Novoly K; BLt] ✱ ~ *szénafű. 1748:* a Verö fényen lévő oldalon ... régi, ös Széna fü [Nagyercse MT] ✱ ~ *szesszió. 1756:* Josika Moyses Ur eo Nga Branyitskai Udvar Házához birt ött régi Sessiokot, mellyeken most az alább fateálando Hetesek, és Sellérek laknak [Szirb H; JHb LXX/2. 69]. *1763:* vagyon egy más széltiben hat régi Nyilas Sessio | vagyon még két Sessio, de egyik sem régi Nyilas sessio, mert mezőből fogták fel [Udvarfva MT; Told. 44/8] ✱ ~ *szőlőhely. 1798:* az Öreg Lupsa luonis körül járkálván a régi szöllő helyet ki mutatta [Nagykristolc SzD; JHb Bornemisza Anna Mária lev.] ✱ ~ *telek. 1810:* Első régi, egész Telek ... Lakik rajta Fogados és egyszersmind az ide valo Dominalis Bíroságot vívő Birtokatlan Nemes Pap Ignáth [Doboka; Ks 76 Conscr. 227]. *1828:* Tizedik régi nyilas Telek vagyon a Falunak Hurubás uttzájában [Szentegyed SzD; WassLt] ✱ ~ *udvarházhely. 1782:* a' regi Rátz jusson lévő udvarház helylyen Baro Josika Daniel Ur eö nga Sokat munkálodtatott s költött [Nagyrápolt H; JHb XXXI/21. 4] ✱ ~ *üléshely. 1803:* Pápai Sándor Urnak Csegézi Klára Napája Asz(sz)ony Jussán, tsak két régi Ülés hellyek találtatnak [Torda; JHb XIII/68].

18. hajdani, régen volt; de odinioară, de pe vremuri; aus alten Zeiten. *1609:* Tudom az Reghi tamadas utan mjndgjarast zalla ide maxara janko Ferencz [Maksa Hsz; HSzjP Jacobus Varga de posse(ssione) Erezteveni vall.]. *1674:* tempore divisionis percipialtunk égy pàrtha eovet ... mellyet divisor Uramék akkor az régi boldogjab üdeobeli aestiomatiob(an), ugy mint eotven forintban hagyván, mi fellyeb el nem adhattuk 46 forintnál [Kv; Szám. 34/L. 1]. *1687/XVIII. sz. köz.:* az melly ket Harang itt vagyon annak az nagyobbikja az régi haborusagos es veszedelmes időkb(en) el veszet volt [Köbölkút MT; GörgJk 174]. *1736:* Kévánom azért, adjon Isten hazánkban régi alázatosságot, együgyűséget, igaz atyafi szeretetet [MetTr 421]. *1769:* az régi veszedelmeiben az Hazának ezenn Sz Nyires is el pusztulván, annak utánna ímínnet Amonnat jött ... Jobbágyokkal ugy telepitették volt meg az Groff mostani Földes Uraink eö Ngok[a] eleji ezen Falut [Szásznyíres SzD; Ks 33 Szásznyíres 33. — [a]A gr. Kornisok]. *1778:* minthogy azokott a régi időket nem értem hallamásbol és értekezésből tudok ennyit vallani [F.orbó AF; BK sub nro 908 Bonka Gávrilla (40) vall.].

Szk: ~ *idő(k)ben. 1632:* Tiukott az eleött ualo reghi wdeökben attak egy eztendeőben huszoneőtett [Grid F; UC 14/38. 3–4]. *1676:* noha az reghi üdőben meszeb volt az hatarok, de eleghtelenek annak ki keresessere [Körösfő K;

KHn 66]. *1736:* az nagy embereknek régi időben mikor mulattanak, igen kedves muzsikájok volt az török síp, egyszersmind az dob [MetTr 330]. *1766:* az hellynek állapottya is azt mutattya hogy az régi időkben irotvány helly lehetett [Szásznyíres SzD; Ks 33 Szásznyíres II. 16]. *1769:* az Atyám Jól üsmerte, s nékem bizonyoson beszellette, hogy Vásár helyre es masuva a' hol kivántatott sokat katonáskodot a regi táborozó üdökben [Szárhegy Cs; LLt 1] ✱ ~ *idő(k)től fogva. 1561:* wk regi wdoktolēn fogua neminemw leuelek zerent mellyeket o nekik az my meg holt eleink polgari(n)k ki attanak uuolt magoknak ualo cehet tartottanak uuolna [Kv; ÖCArt.]. *1573:* Nyreo Janos Azt vallia hogy Mond eo Im egbe gywtēm az Ides Mestereket, ha Eok Mongiak megh lezen az k. Marhaia, Mert ezzel eltwnk Regy Ideotwl fogwa ha ky lelet el weztette [Kv; TJk III/3. 77]. *1606:* Reghj wdeótúl az emlikezetemtúl fogúa vgj tudo(m) hogy mi(n)denkor az Keczet megiebelyek tartottak diznajokot az Veres Patakban [UszT 20/71 Clemens Antal de Varallia (56) pp vall.]. *1712:* lévén ab antiquo egy szoros Vámos Ősveny Gyergyóból Molduvára, mellyetis régi īdöktöl fogva Erdéllyi bóldog emlékezetü Fejedelmek Conferaltak vólt Szegeny Eleimnek [LLt Fasc. 67]. *1778:* (Az) erdök a' Jobbagjfalvi két fordulo Hátárban régi időktől fogva, szabadon voltanak, szabadon élte a' Falu [Jobbágyfva MT]. *1785:* Emberi emlékezetett fellyűl mulo régi időktől fogva nem volt semmi fövebb gongya Torotzko Várossa Lakossinak, mint maga biradalmáb(an) lévő Erdőket őrizze, oltalmazza [Torockó; TLev. 4/11. 1a] ✱ ~ *idő óta. 1845:* Czikudon a' falusi egész közönség meg egyezésével, a helységi Jegyzőségért, biroságért és bikáért egy egy napi kalákára nézve a' három birtokos között már régi idö olta gyakorlott szokás létez [Torda; TLt 1039] ✱ ~ *szabadság. 1600:* Az reghi zabadsaghkor[a] is, az vtanis tudgia hogy mindenkor keözeöl birtak, eggik falu ellenzette az masikat belole [UszT 15/272. — [a]Az 1562. évi székely felkelés leverése előtti időkben]. *1610:* Tudom azt hogj mikor beóge mate es Beóge Peter ki kele onnet azbol az heljbeól az hol most Damokos Albert lakjk az az Regj zabadsagba uala [Alfalu Cs; Törzs. Kouacz Istuan (70) lib. vall.]. *1619:* az Régy szabadsagkoris eö Jobbagia uala [Tusnád Cs; BLt] ✱ ~ *szabadságidő. 1599:* Tudom hogi a' reghi zabadsagh ydeóbe az Nyres mezeón fellyel orzagh hauassanak hyttak [Oroszhegy U] | Az honna(n) mútatak hogy be yztek az orozhegiek a' lengelfalui diznot my birodalmu(n)k uala a' regy zabadsagh ydeon [UszT 14/13 Joannes Menihart de Jlke (46) lib. vall.]. *1606:* ez dologh az reghi zabadsagh ydeóbe(n)is volt mikor Benedek Gereb keresi vala az Korondiakot [i.h. 20/68 Thomas Georgy de Orozhegy (65) lib. vall.].

19. előbbi, a mostanit megelőző időkre jellemző; vechi, de pe vremuri; frühere(r). *1570:* Az felekyek Theorwenyenek Rend tartassat eo k. Megh Engettek az Regy allapatba lenny [Kv; TanJk V/3. 10a]. *1605:* Bornemizza Boldisar es Mindzenti Vramekatt seőt megh egieb io akaro Vrainkatis salútallianak Es keriek hogi reghi lo akarattiokatt ne Vonniak megh az zegeni Varostul [Kv; i.h. I/1. 513]. *1612:* hadgyúk parantsolyúk is, mint affele Jstentelen és hitetlen nemzete ne(m) zano ember, ha izengetne vagy irogatna is kteknek, annak hittelt kgtek ne adgyo(n), hane(m) söt inkab reghi Jo hjret neúet meg gondolua(n) es terieztue(n) ktek, az elöbbeli igaz hüseghez tarcsa magat [Kv; PLPr 73 fej.]. *1677:* Fogaras Vára és tartománya az ő régi állapottyokban maradgyanak [AC 60]. *1696:* Bizodalmas kedves Peregrinus jo Uram(na)k, régi igaz Affictum (!) szerintt, kötelesen Szolgálok kgld(ne)k [Vécs MT; TKl Kemény Simon Teleki Pálhoz]. *1716:* Feleség(em) régi becsülettel köszönteti az Vrat [Kiskend KK; Ks 95 Bíró Sámuel lev.]. *1779:* régi jo hirűnket nevünket, mint azelőtt volt, tehetetlenségunk miatt tellyességgel el vesztettűk [Torockó; Thor. 21/20]. *1854:* nemzetünk régi álmából kiócsudva, férfias öntudatra ébredett [Kv; BLt II. 12 nyomt. kl]. *1896:* maga, édes fiam, a régi vonzalomból őrizzen meg egy kicsit az én részemre [PLev. 188 Petelei István Gyalui Farkashoz].

20. régen történt/feledésbe merült (dolog); (eveniment) care s-a întîmplat demult; früher, vergessen (Ereignis). *1574:* Barbel ferench vallya hogy Meg ne(m) Emlekezyk Az Ideiereol mykor volt Mert Regy dolog hogi egi Nap Ieot volt hazahoz Zabo Symon [Kv; TJk III/3. 314]. *1736:* Mikor megittasodtanak az emberek soknak énekes inasai voltanak, akkor énekelni kezdettek, valami szép régi magyar dolgokról énekeltették [MetTr 330]. *1739:* mivel regi az dolog a Levelek penig könyü hellyen nintsenek, melyből ki tanulhatna az ember ezen földek árrát [Ne; Incz. IX. 9b]. *1755:* Nem értem én azt mikor Jobbagjosodtak meg mivel reghi dolog [Tarcsafva U; Pf]. *1769:* az Attya háza magára Bálintra szállott s' maradott ház beli portékais elég maradt Légyen, de ki kezére jutott légyen nem tudom, minthogy régi dolog [Ne; DobLev. II/408. 4b Anna Dobolyi Samuelis quondam Sipos Rlcta (75) ns vall.]. *1797:* régi lévén a dolog meg felejtettem, neveiket is a Faluknak elő számlálni nem tudom [O.fenes K; JHb]. *1804:* A Nagy Laki Trauzner just, mellyet Gerendiék elnyeltek volt, alig ha ki nem kurkászom, a' dolog régi, de a' levelek meg közelitik 's ki világositják [Palatka K; DLev. 1. II. 24]. *1823–1830:* Messzecske távoztam nemzetségem leírásától, de akarom, hogy a régi dolgokból is vegyetek valami kevés esméretet [FogE 79].

21. vkivel hosszú idő óta ugyanabban a viszonyban levő; vechi, veche, cu care cineva are relaţii de multă vreme; mit jm seit langer Zeit dieselbe Beziehung habend. *1555:* ertem azt hog k kiralj ew felsege valami sot adot, enis azzon kernem k mind regy bizot vraimot hog nekemis kiraly ew felsege adot valami sot désen venne el k az adossagerth [Gyalu K; BesztLt 5]. *1579:* az w Regi Jambor szolgaianak ada egi Berket [Vajdasztván MT; BálLt 54]. *1584:* az felseged regy Zolgakhoz zokoth kegyelmes yo akarattya kjth remjllek hogy felseged en thewlemjs zyginj regy zolgayathwl meg nem wonzon [Komlód K; WLt Petrichewich Kozma lev.]. *1598:* kegdetis ... kyrem mint rigj bizot vramat, baratomat [BálLt 51 Kowachoczy János lev.]. *1610:* sohul sem nem találkozot, sem attiamfiay sem vramnak regy io akaroy keőzzolis, ky enraita(m) es arua giermekimen keőniőrőlt volna [i.h. 62]. *1653:* ilona Aszoni regi Szolgalom imar fizetesen feliúl hagiok neki egi boriuzo tehenet es egi diznot[a] [JHbK XLII/3 Kovacsóczy Zsuzsanna végr. — [a]Folyt. a fels.]. *1658:* minden idvességes jókat Istentől buzgóságoson kíván az Őnagysága régi, igaz és máig is azon tökéletességben maradott szegény rab szolgája Kemény János [KemIr. 330]. *1663:* Isten Kegyelmedet sokáig éltesse, mint régi barátomat, jóakaró uramat [TML II, 338 Béldi Pál Teleki Mihályhoz]. *1741:* Tudom hogy a' réghi Czimborák maradékiból vagjon Borbellj Daní, és Borbellj Mihállj [Torockó; Bosla.Varga András (50) jb vall.]. *1756:* Egy Vajai[a] régi ismeröm(ne)k Tiszá-

(na)k xr. 20 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 62a. — [a]MT]. *1792:* En Mezö Ujlakon[a] lakó Ajtai János ugy mint ezenn Méltoságos Udvarnak régi szomszédja, elejitöl fogva leg többet gyakoroltam ezenn Meltsgs Udvart [LLt 67/1843. — [a]K].

22. előttünk élt; care a trăit într-o epocă anterioară; vor uns gelebt. *1614:* Soljom Márton reghi veres drabant fia volt de Balogh Janosne Jobbagja aszonnjal gjarloskodott azert teottek Jobbagja [Kölpény MT; IB 13]. *1674:* Anno 1643 esztendőben Szent Mihály napján kérettem meg[a], és aznap az régi jámboroknak szokások szerént lött kézfogásunk is [Kv; KvE 190 LJ. — [a]Hosszú Katát, későbbi feleségét]. *1716:* az regi emberekis kik(ne)k idejekben Coláltattak az udvarház után járando földek deficialtak [Kecsedszilvás SzD; JHb III/68]. *1736 u.:* Gercinát is viseltenek a régi magyar asszonyok, még az alávaló renden valók is [MetTrCs 466]. *1782:* N. Rápolton és Kis Rápolton a régi Rátzianus Jobbágyok kőzül kik micsoda Familják holtanak ki, Sine Semine kik deficiáltak ? [H; JHb XXXI/21. 2 vk]. *1791:* az Régi Lakos Jobágyok(na)k Sellerek(ne)k meg halálazásokkal ugy el Változtatták az Földők métáit hogy nints ma ember a ki asztat meg tudgya mondani, mellyik Vass rész, vagy Váradi rész [Kecset SzD; WassLt]. *1808:* Közönséges gyülése lévén a Betsülletes Czéhnek egyenlő akaratbol végezte, hogy az ött Jfjak tartoznak a sír ásással, mint eddig tartották a régi Mester Emberek [Kv; KCJk 21a].

Szk: ~ *atyáik.* *1577:* az Regy Attyanknak (!) es eleinknek Io rendelesse es zertartassa Tartassek most is Megh az Also Tanachynak le wltetessebe [Kv; TanJk V/3. 140a]. *1582:* Amy (!) Reghi Attiaink zorgalmatos es hyw gonduiselesekkel egzeris Maszoris wdeo zere(n)t draga es Nemes priuilegiumokat zabadsagokat wgiekeztenek Nierny es zerzeny [Kv; i.h. 267a]. *1724:* Az Bozzai birodalmat az régi Atyáinkrol maradot szabadsagal birják az falusi lakosok [Kisborosnyó Hsz; SzékFt 33]. *1790:* Vegeztek Az mi regi Atyajink Ezen Articulusak megtartasat ug mastanis vegezet Az Che hogy köteles legen minden Betsületes mesterēmber meg tartani azon Büntetes mellet [Kv; KCJk 20b] ✱ ~ *eleik.* *1592:* az Vensegh Nem emlekezik, hogy ez illie(n) reghy varos Zabadsaga zerzeo eleink eztendeonkent valo fizetest kewantanak volna [Kv; TanJk I/1. 176]. *1748:* az emlitett Mester asztal nem a' mostani öregek al(ta)l forditatott pénzre, hanem régi elejekröl igy szallott rájok [Torda; TJkT III. 222]. *1753:* (A falukat) edes Attyok Csáki István, vagj nagj Attyok Csáki Lászlo, vagy regibb Elejek tette volna magáénak ? [JHb XXX/9 vk]. *1775:* azon Erdös hellyet régi eleinkis mindétig közül élték, miis Fajat a szerént usuallyuk [Bodok Hsz; Mk II. 2/71]. *1797:* Melly Plenipotentia adásunknak nagyobb erösségére és tökélletesitésére a' mü régi Eleinkröl ránk maradt Szokott petsétünkel ezen Levelünket roborallyuk [Torockó; TLev. 5/13] ✱ ~ *fejedelmek.* *1606:* az Regi feiedelmekis [Dés; DLt 285]. *1681:* Ezen madarasiaknak régi, s boldog emlékezetü fejedelmektöl conferaltatott, s mostani kegyelmes urunktól is confirmáltatott szép privilégiumok vagyon [CsVh 99]. *1755/1797:* Hát az tudjaé a' Tanu nyilván és bizonyosan hallottaé, hogy ezen Exponensek(ne)k ... Praedecessori itten ... Kis Dobán és Nyirmon nevü Helységben Régi Fejedelmektöl conferált Donatio és Statutio mellett hány Teleket birtanak, és actu is hányat birnak ? [Szság; Borb. II vk] ✱ ~ *királyok.* *1589:* priuilegium lewelek volna[a] az Regy kiralyoktul adatwa(n), erról hogy az Barany beort Innet az orzagbol kj ne wynnek [Kv; MészCLev. — [a]A mészáros céhnek]. *1592:* Kegielmes Vrunk meegys keónieórgeunk Nagnak sok fele bantasínkrol, az reegi kiraliok feiedelmek ydeieben soha az Eotwessy Rend keózeót Mezeo varasban, Chiehes Eotwes nem lakot [Kv; ÖCLev.]. *1631:* Mivelhogy az regi Sz: kiralyok, es bodogh emlekezetü Feiedelmek az it köztünk lakos mindenkor maghua Szakat embereknek, minden jovait, az mü eleinknek hü és tökeletes Szolgalatiokert, ez Varossunknak Kolosvarnak Conferaltak, azon plenum jussal az mint magokat az Feiedelmeket illethe volna [Kv; ACJk 45a]. *1792 k.:* a' Székelyek még a' régi M. Királlyok(na)k idejébenis mind(en) Kőzönséges terü viselésektöl üress, és mentseges szabadsaggal birtanak [UszLt X. 80 Plánum a székely nemzet állapotáról] ✱ ~ *öregek.* *1776:* a régi ös, örögöktöl s eleinktölis ugy hallattuk hogy ezen végit terminállya a' Közönséges Ut [Ádámos KK; JHb XIX/18] ✱ ~ *öregemberek.* *1628:* az Tiukmonjas Boldisar hazajg mind Vas riznek vallottak az eleimis rigenten en elöttem az rigi öreg emberek [WassLt Nic. Ratoni de Zent eged (65) ns vall.].

23. hajdan/a régmúlt időkben élt; care a trăit într-un trecut îndepărtat; in einer alten Epoche gelebt. *1570:* Mint hogy az regy doctorok is zolnak felölle, hogy de superioribus gerentur et reguntur Inferiora, Azon kepen reuellaltatik meg Minden embernek az ö bölchessege az planetak altal [Nsz; MKsz 1896. 366–7]. *1636:* Az régi Pogányokot tudgyuk, hogy az friss vendégségekben, s kazdag lakodalmokban, az hegedü, lant, és egyéb kintorna mellett, az ö Isteniknek, és nagy hirü nevü, hazájok, s nemzetek felöl jól erdemlett Vri eleiknek dicséretes viselt dolgaikat énekelték légyen [ÖGr Aj. 8]. *1704:* Ma lön a szegény Gyulaffi Klárának koporsóba való tételének ceremóniája, ki felett prédikálott pater Talian, Mathei quinto ahonnat elöhozá limbus és purgatoriumot mintha a régi szent atyák Krisztus urunk eljöveteléig nem idvezültenek volna [WIN I, 286]. *1759:* az törökkel való hadakozás alatt annyira felvettük vala a kard s tarsoly viselést, hogy ritka ifjúember járt a nélkül. Még pedig nem hosszú, hanem rövid, széles kardokat viseltünk, aminemüeket a régi magyarok viseltenek [RettE 90]. *1782/1799:* Közönségesen eleitöl fogva ugy tudom Városunk irásaibol sót régi Historicusokbólis ki lehet nyomozni hogy mint Zalakna, Abrudbánya, és Offenbánya, ez is Bányász Városnak irattatik [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 329–30]. *1811:* És ki ne halgatta vólna figyelmezve[a], Mikor ez öreg igy beszélt örvendezve ! Régi Pátriárkák jutottak eszembe Valahányszor vélle találkoztam szembe [ÁrÉ 100. — [a]A százesztendősnek tartott szász parasztot]. *1823–1830:* Itt[a] egyik vasárnap németül, a másikon franciául prédikálnak, mert a régi hugenották maradékai közül sok emigráns franciák telepedtek volt ide [FogE 195. — [a]Lipcse egyik ref. templomában].

Szk: ~ *görögök* → ~ *rómaiak* ✱ ~ *rómaiak.* *1772:* 1733 esztendőben a szegény Verestói uram Vitéz György úr felett tett oratiót többire a régi rómaiaknál és görögöknél micsoda szokás volt a katonáknak szedésében [RettE 280–1]. *1896:* A kaszinó igen becses alkotás. Már a régi rómaiak és görögök s Széchenyi István hasonló alkotásokkal lepték meg a világot [PLev. 187 Petelei István Gyalui Farkashoz].

24. kipróbált, tapasztalt; încercat, experimentat; erfahren, ausprobiert. *1611:* Az Radul vajdának mely ezer

kurtánia volt, ki régi jobb hada volt, ennek is hat száza ő Fölségéhez uisszajött [Somlyó Sz; Veress, Doc. VIII, 134 Cheythy István Dóczy Endre kapitányhoz]. *1663:* Nagyságodnak az itt való régi praesidiumnak kiváltképpen egészen való elbocsátásában módját sem látom, mert azok még országtól s annak fejedelmétől állíttattak volt ide [TML II, 489 Teleki Mihály Lónyai Annához]. *1679/1681:* mit kévannak à Szanto földek, kertek, Rétek, es Szőlők, régi gazda lévén Udvarbiro Ur(am) jol tudgja [Vh; VhU 668–9]. *1681:* à regi gozdák már elegge experialtak, s nemis tartyak borokat kaposztájokkal egi pinczeb(en) [Hátszeg; VhU 600]. *1734:* Ujsagul írhatom Ngod(na)k hogy Brassóbol a Nemetek kemenjen szöknek altal a Török Pártra Molduvába, innét a mi jótska régj katonák voltak ki vittek egjnéhány nyomoru ujjakat hoztak helyiben [Nsz; BK. Bethlen Ferenc anyjához, özv. gr. Bethlen Lászlóné Folthi Máriához]. *1760:* Az Falusi Biróság eddig ezen Faluban rendre administraltatott, rend szerént mindenkor az régibb gazdát consideralván, az ki régebben nem viselte [Novoly K; BLt] | már régi Molnár lévén többszöris Sokaktol láttam aszt a Dolgot, hogj vizet vettek a Malom kerékről orvosságnak [Kóród KK; Ks 17. LXXI].

25. koros, öreg; bătrîn; alt. **A.** *emberre von. 1573:* mjert hogy az pap rigj Ember volt, Nem hinne el az feiedelem hogy chak illyen kewes volt volna az marha [Szúv; BesztLt 3750]. *1583:* Zep Andras, Nireo Simon, Grusz Peter valliak hogy Noha eók Regy Emberek de soha eok Azt Nem tuggiak sem ertettek hogy valamikor Szabo Simon es Az Gabriel deak vram Attia meg osztosztanak volna [Kv; TJk IV/1. 123]. *1599:* 1 Testis Nagy Mihalne Ilona azzonj Vasarhely regj eltemes azzonj allat jurata et fassa est [Kvh; HSzjP]. *1642/1813:* az réghi eöregh üdös emberek(ne)k az Nadgyát keözönségesen vallassák meg [Brassó; Eszt-Mk]. *1724:* Götsön[a] lakott néhai Csibi Mihály, Csibi István, és Hajdu Mihály igen erötelen réghi emberek valának [Ks 12. III Joannes Kolthér de Göts (70) ns vall. — [a]MT]. *1728:* én már réghi ember vagjok, s makkos Pásztor sokszor voltam, de minket ezenn hellyen ã hol mostan vagjunk Soha Senki nem háborgatott Tavalyigh [Hídvég Hsz; Mk I. Nic. Mihály (71) jb vall.]. *1769:* hallottuk a nállunknál régieb Emberektöl [Vadad MT; VK]. *1777:* egy öreg régi Ember Csunye Vaszij Nevezetű, ki is a Nevezett kutra állván, ugy kopogatta Páltzájával a kutnak a' kövit mondván, ide jöjetek mert itt van a Határ kö [Resztolcs SzD; JHbK LVIII/28]. *1797:* Az Apám Elekesen leg régibb Ember volt, és nem régen halálozott meg [Elekes AF; DobLev. IV/783. 2a Gátya Todor (56) jb vall.]. *1842:* Ezen vallomasaimat a nallamnál régibb emberektöl tudom, és Öreg levelekböl olvasni hallottam [Páncélcseh SzD; RLt Kimpán Antonia (60) vall.].

B. *állatra von. 1627:* Az reghi kek paripa [Bodola Hsz; BLt]. *1681:* Béres eökör vagyon nyolc ~ 8, ezék régiek és eöregek [CsVh 96]. *1711:* itt négy béres ökrei levén az urnak az regi majorság marhák közül; azoknak ketteit hajtotta el az az ember [Búzásbesenyő KK; BfR IV 30/26 Szabó István (52) jb vall.]. *1718:* emez régib Ménj Lo de semmi járása, Lépése nincse(n) mint a Szászok Lova ugj lépik lassu ügetéssel [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

26. vn + kn előtt v. után; înainte sau după nume + prenume; vor oder nach Familien- und Nachnamen: az idősebbik; tatăl (considerat în raport cu fiul); der ältere. *1584:* Zekeres Jacab vallia ezt, Tudom hogy Beuchel Andras az Regy veowe Theremy Martat [Kv; TJk IV/1. 338]. *1609:* ezt az peres Jozagot az Reghy Beldi Kelemen es Beldi Janos holtokigh bekessegese(n) birtak, es az vtan az fel peres is[a] Zekeli Moses be Jeoueteleigh [Uzon Hsz; BLt. — [a]Ti. Béldi Kelemen].

27. eredeti, ősi, régi hagyományokkal rendelkező; cu vechi tradiţii, străvechi; ursprünglich, uralt, mit alten Traditionen. *1751:* az, az, régi Gombás a Csontos házb(an) házasodot volt, Csontos pedig a Gazdag házb(an) kik is mind egy ágbul valo familia [Borb. I Ladislaus Boldisár de Nagy Devecser (36) ns vall.]. *1757:* az Édes Atyámtolis Csepegő Simontol ugy hallottam aki ide valo régi tős gyűkeres ember volt [Hosszúmacskás K; BetLt 7 Popa Filimon parochus graeci ritus (66) vall.]. *1772:* Én ezen szókat Bogdánnak discursus közbe e szerint megbeszéltem, de ő nem úgy adta fel Sombori Gergelynek, mint elbeszéltem, hanem úgy hogy én mondottam volna, hogy nem a régi, igaz Somboriak a mostani Somboriak [RettE 292].

Szk: ~ *donatarius* eredeti adományos nemes. *1753:* vilagos lévén az Instans Praedecessorainak Donatarius Nemes volta Tetczett hogj az Instans mint régi öss Donatarius immunitaltassék ha szintén mostan Jobbagji nintsenek is [UszLt IV. 49] ✱ ~ *família. 1618:* Egykor Kamuti urammal ketten csak nagy placide szokás küvül beszélgetünk vala, hogy mely igen elfogyott az nagy régi Báthori família [BTN[2] 104]. *1710:* az Apor família ... a Székelységen eleitől fogva nevezetes régi úri família volt [CsH 78]. *1719/1751:* Az hajadon Leánynak édes Annya akarattya szerént viola szin vagy kökörtsin szin Velentzei Kamuka szoknyát vállastol kötöstöl determináltunk, ugy mind azonáltal, hogy régi szép Familiáját meg ne gyalázza [Sükétfva MT; DobLev. I/95a]. *1736:* Adná Isten, hogy ma is vigyáznánk az szegény érdemes familiákra; de mint vagyon dolga az régi familiáknak, kérlek, keservesen observáld [MetTr 420]. *1758:* Szülő édesanyám volt Dobai Klára, Dobai Péter leánya, amaz mostan is jó hírrel-névvel fénylő szilágyi Dobai régi familiából való [RettE 59] ✱ ~ *gróf. 1710:* A régi igaz magyar grófoknak penig jó, ha csak asztali szolgája is lehetett volna Sárpataki uram [CsH 425] ✱ ~ *hazafia. 1710:* Kegyelmed régi ős hazafia, nagy nemzetből álló úr, s miért engedi meg, hogy ... Bánffy Dénes kegyelmed előtt járjon ?[a] [CsH 110. — [a]Teleki Mihály szavai Béldi Pálhoz] ✱ ~ *lófő. 1554:* Az Regy ewstewl maradoth ló feyek, kyk nem layos kiraly halala vthan ló fewwe letthenek, azok megh maradgyanak az fyzetésbewl [Mv; SzO II, 108] ✱ ~ *magyarok. 1736 u.:* (Gr. Apor István) is a régi igaz vérű magyarok közül való lévén, nem szégyenlette nálamnál alább való rendűeket atyafiainak híni [MetTrCs 482]. *1791:* honnan tudhatták jobban annak Határát, mint sem az idevalo Sámsondi öss Haza Fiak és régi Magyarok [Berz. 14. XIX/33] ✱ ~ *nemes. 1819:* a' nemesség nagyon fel zudult kezdettek protestálni hogy azt meg nem engedik, hogy a' Teleki Familia el foglalya régibb törsökös nemesek, mintsem a Groff a vidékben [Berkeszpataka Szt; Ks 67. 47. 28] | több jussa is van a' nemességnek azon Joszágokhoz, mert régibb és gyökeres Nemesek ők, 's öket illetné az elsőség ebbe is [Remete Szt; Ks 67. 47. 28] ✱ ~ *nemzet* eredeti, ősi nemzetség. *1663:* Megírtam ezelőtt is Kegyelmednek, sem nekem, sem más régi nemzeteknek nincsen idejek, úgy kell lenni, valamint Isten akarja [TML II, 585 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] ✱ ~ *posszesszor/posszesztrix* eredeti tulajdonos. *1711:* szilvasine nevü regi Possestrix Asz(szo)ny ... az

Branyest nevű helyet ... adta az Salykoi Lakosok(na)k; hogj meg ircsák Colallyák s a dezmát rolla meg adgják [Salkó NK; JHb XXIV/2. 5]. *1760:* Ammiket Ttes Mósa Lászlo Uram itten Omlás allyán[a] vásárólt, hogy azakkal jure praeemtionis, az Exponens Mlgs Groff Bethlen Lajos Ur ő Nga, mint Omlás allyi régi Originarius Possessor és vicinus meg kináltatott volna soha sem hallattuk [BK. — [a]SzD] ✱ ~ *primipilus. 1671:* Végeztük a' Nagd tetszéséből, hogy az Veress Darabantokkal edgyütt mind a' mostani lovas Puskások mind a' régi Primipilusok, re(n)d szerént visellyék a' Falusi Biroságot [CC 36] ✱ ~ *posszesszor/ posszesztrix* eredeti tulajdonos. ✱ ~ *rend. 1671:* Mely panaszokra eleo hiuatua(n) az Desi Hadnagyott, teób varasbeliek(ne)k reghi rendyuel egywtt, es megh visgalua(n) szorgal(ma)toson Mideőn ezek ellen semmiben nem contradícalnanak teczet hogy ez utannis igen el tauoztassanak eő kglk minden gywleőseghett (!) nemzeò legh kissebbik alkalmatossaghotis [Dés; Borb. I ogy-i bizottság hat.].

28. korábbi, korábban a megnevezett tisztségben volt; care a îndeplinit în trecut funcţia menţionată; früher die Funktion ausübend. *1640:* Poiana Marulliat Herseli Christoph az regi biro biria, Urunk eo Nga inscribalta neki utolszor 3000 forintban [Szevesztrény F; UF I, 754].

29. hagyományos, eredeti; vechi, tradiţional; traditionell. **Szk:** ~ *székes hely. 1613:* Eo felsege Szebentt az Szazsagnak restituallia, es regi Szekes helliere Feieruarra mennien lakny[a] [KJ. — [a]A szászság követelése Báthori Gáborral szemben]. *1644:* mikoron mw ... Itt Fogarasban az mw reghi Székes hellyiűnkben Teorueninek Discucialasara szekünkben leh ültűnk volna, Akkoron mű eleőttűnk az szek szinén Compareala Egi feleőll Bojer Ztanczull mas feleőll Bojer Simonne Aszoniom [Fog.; Berz. 17. XII/36].

30. korábbi, eredeti; original; original. **Szk:** ~ *név. 1761:* Sztanisa[a] nevű Falubol szökteneke el ős őrőkős Jobbágyok, ha igen változtatták neveket vagy megtartották a régi neveket ? [JHb LXVIII/2. 12. — [a]H]. *1799:* a patakra le járo Földek Táblája melyek régi nével a' kenderes földeknek hivattak [Mv; MvHn]. *1864:* Íritván régi neve Írtvány több magaslat és süllyedező halmokkal alakulva, nevét nagy ki terjedésre ki irtott korátol (így!) vette [Szék SzD; Pesty,MgHnt XLI, 558a] ✱ ~ *nevezet. 1817:* Azon Helység pedig, mely most P. Szarvadnak hivattatik, annak regi nevezete magyarul Kis Szarvad, olahul Szarvazel [Peleszarvad Sz].

31. szokásos, hagyományos; uzual; gebräuchlich. **Szk:** ~ *mondás. 1696:* az Régi mondás szerint: meg holt az Gyermek el költ az komaság [Monostorszeg SzD; Ks 11. XLVI. 12 Budai Zsigmond Győrőffi Györgyhöz]. *1724:* magam is hallottam egj időb(en) ama régi fontos mondást: kezes fizess [Algyógy H; BK 1182].

32. megszokott/rögzött; vechi, obişnuit; eingewurzelt, verstockt. *1752:* Várczán Páskuj olj böv mértékben nem gjakorolhatta azon régi szokot mesterséget[a], mivel sokat betegeskedet a Télen [Bikáca Sz; BfR Elek Miklós (56) jb vall. — [a]A tolvajságot].

33. ~ *per* régebbről indított/régóta folyamatban levő per; proces vechi/început cu mult timp în urmă; früher angefangener Prozeß. *1574:* Zabo Georgy hity vtan Azt vallia hogy Ez ely mwlt Ideoben egi nap zolitya be Eotet hazaban Eottwes orban es vezen ky egi keoszentywt ... Mond hogi Bornemyzaneye volt Es az fogot Emberek atthak kezehez hogi Borbel Ianosnak adnak az Regy per dolgaert [Kv; TJk III/3. 322]. *1677:* A' Régi pereknek másra valo szállitásában observaltassék illyen mód[a] [AC 185. — [a]Köv. a részl.].

34. nagyra nőtt, öreg; bătrîn, mare; groß, alt (Baum). *1718/XVIII. sz.:* A Bükben a' régi Nyárfánál van égy kis irtás rét szomsz(édja) a' gaz és szakadás [Monó Sz]. *1744:* Ezen házak elött egj régi nagy bukros Zádok fa [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 12]. *1763:* a Mozgat alatt ... in vicinitatib(us) ab una Dobollyi Moyses Uram kaszáloja a Kövesdi uton alol kit is kihatároz égy régi mostan le égettetett Tölgyfa [Désakna]. *1766:* Zakarias Kovátsnak ... mejik lehetett azonn meg kérdett gyümöltsös bongordos hellye itt az Szilágyban nevezet szerént ki nem mutatthattyuk, hanem ... azt tudgyuk bizonyoson mondani, hogy ... értünk gyermek korunkban affele igen régi gyümölts fákat [Szásznyíres SzD; Ks Szásznyíres II. 16]. *1767:* ki vivén azon helynek színére Nagylakon Commoralo hat korosobb ès őregebb személlyeket[a] az nevezett Törökbuza földnek also véginek határát ... nyomozák és nyomák ki ... tavalyi Esztendőn gyepből fel rontott Tőrökbuza földén keresztül Dél felé valami régi Tserefának tőrsőkénél [Nagylak AF; DobLev. II/374. — [a]Köv. a fels.]. *1795:* lévén ... egy darabotska Nyil erdeje, és annak Kegyelmed felől valo részéb(en), a métán belől, egy régi nagy vad gyümőltsőt termő Kőrtve fa, mellyet eleitől fogva ... birtanak, ès Gyümőltsével éltenek [Ne; i.h. IV/754. 1a]. *1797:* Hargos magu Szilva fák Nro 203 ezek közül némelyik fiatalotskákis találtatnak de nagyobbára régi meg vénhedettek [Kőrispatak U; Pf].

35. nem ez idei termésű/készítésű; vechi, din recolta anilor anteriori; aus den vorigen Jahren. *1638:* Buza asztagok. Reghi buza aztagh no. 2 Taualyi elegjes buza aztagh no. 3 ... Ez idei buza aztagh no. 7 [A.porumbák F; UF I, 668]. *1656:* Reghi aszu vad gyümölcz cub. circiter 12 [Fog.; UF II, 98]. *1684:* Az idei s Réghi, őreg s miliora gyapju vagyon nro. 7880 [Ebesfva; Utl] | Hehelt Len Regi heheletlen Len [Radnót KK; Utl]. *1688:* Tavalyi, és regieb méh ser nr. 14// — ez idei méh ser nr 2// | Tavallyi és regieb Kender mag Sax Cub 12 // [A.porumbák F; Utl]. *1747:* Uj Komlo Nyaláb 1 Régi Komlo Nyaláb 1 [Borsa K; Told. 24]. *1748:* Regi kitilolt avatag kender [Nagyida K; i.h. 11/95]. *1753:* Szin buza egy hambárb(an) tanáltatot Gelin 143 Ősz és Tavasz elegyes buza Gelin. 74 regi o szin buza Gelin. 134 ... Masod buza ősz és Tavasz ... Gelin 300 [Szentmargita SzD; Ks 18. CII]. *1761:* valami idei szaroz almais volt osztani valo a Regi szaroz almat penig ã ki volt 3 kaddal két fele osztottak [Branyicska H; JHb XXXV/45. 17]. *1814:* Az Asztagokis ... ollyan régik voltak, hogy már rővid idő alatt az asztagban semmivé lettek volna [Banyica K; BfR 117/1 Kertész Ursz (60) hortulanus vall.]. *1818:* Az alsó Csűrnél 6. Asztagok fenekére és fedelére avadékok és régik lévén 1 1/2 kazal[a] [Déva; Ks 103. — [a]Ti. széna]. *1836:* Sem a regi sem az iden vágando Nádát eladni vagy el traficálni nem szabad [Csapó KK; Berz. 21].

Szk: ~ *borital. 1678:* Úgy is veszem eszemben, hogy Bethlen Gergely uramnak oda fogták tenni conditiói közé, hogy elé vegye az régi bor italt, kit ha ő kglme nem tartóztat, félek, az székely karó nélkül is ki rugaskodik az világból [TML VIII, 123 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz] ✱ ~ *szilva pálinka. 1824:* Egy nègy vas abrantsos hordoba régi szilva pálinka 40. veder [Dés; Újf. Újfalvi Samu hagy. 1].

36. romlott, nem fogyasztható; alterat, stricat; verdorben. *1632:* Semmire kelleö reghi seniuett teömleö turok N. 3 [Fog.; UF I, 173]. *1639:* Regi o hitvan zalona no. 23 [Kővár Szt; RákGlr. 437]. *1648:* Regi molyos hariczka kasa vagyon cub. 2 | Anno 1648. die 30 Julii be adot extractus szerent regi es tavaly temleő turo es orda volt temlőkben no. 423 [Fog.; i.h. 524–5]. *1678:* Régi molyos korpa vagyon jelen Cub 200 // [Radnót KK; UtI]. *1708:* Edgy fejer eskatulya afele regi apacza kalacs benne [Altorja Hsz; HSzjP]. *1738:* Egy atalagban egy vekani regj avas dio [Gysz; LLt]. *1747:* Régi nagy avas diszno láb Nro 1 [Spring AF; JHb XXV/88. 4]. *1748:* Uto Buza gazos és régi [Koronka MT; Told. 11/95] | Szalonna valami régi meg veszet [Szászsztjakab SzD; Told. 11/95]. *1758:* Régi meg veszet Ürmös bor [Csapó KK; Berz. 1]. *1814:* a' Groff Ur ő Nagysaga ... a' régibb és meg bogarasodott asztagokat eltsépeltette 's Tőrőkbuzátis veretett el [Banyica K; BfR 117/1 Budelesán Parasztyiva (40) villica vall.].

37. állott; stătut; abgestanden. *1558 k.:* Sal armoniacomot Igy chinaly: Rp. 2 p(arte)s regy vizeleteth es egy paros kǫz soth es egy paros kormoth es ted egj fazekban [Nsz; MKsz 1896. 283].

II. *fn* **1.** régen élt személyek; persoanele care au trăit într-un trecut îndepărtat; die früher gelebten Personen. *1597:* most is kewannyak ew kegmek hogi ez mostani vasarbirakis az reghieknek nyomdokat keowessek [Kv; TanJk I/1. 295]. *1763:* Tudom hogy az Exponens Ur ő Nga ... fel akarta osztani a' Falu közönséges Terrenumait De a' falusiak nagy része, a' Nemesek(ne)k egy része nem akarták illy okra valo nézvé: hogy ne légyen személlyes embereké, hanem birattassék úgy mint a' Régiektől birattatott [Zágon Hsz; Szentk. Petrus Demeter (40) jb vall.]. *1804:* a' mint a' régiektől èrtettem, és más kőz hirből beszéllik [Makfva MT; DLev. 5]. *1815:* a régi Szabad Szokás szerént, tilalom nélkült Szabad lévén erdős hellyen a' nyìtás, nem ellenztetthettenek a' régiek által irotványát Szabadon birta [Orsova MT; Born. G. XV/13 Mány Tyényá (59) vall.]. *1823–1830:* a régieknek hegyes orrú csizmájok is ezelőtt valami húsz esztendőkkel módiba jött volt, de kevés ideig tartott [FogE 65].

2. régebben emelt épület; clădire veche; vor langem gebautes Gebäude. *1637:* Uagyon egy Juegh Czwris; kitt most kezdettek epitteni; Az reghi hellyett [F.porumbák F; UC 14/42. 169]. *1726:* a ki latta az elöbbeni epületeket azt mondgja hogy a mostaniak igen sokkal fel haladgyák a régieket [Sajókeresztúr SzD; BLt 7]. *1750:* Mgos Folti Maria Aszszony, mind a régieket renováltotván, mind pedig mas ujjab vendég, cseléd, Sűtő házokat és konyhát erigaltatott [Déva; BK ad nro 144 Mich. Somlyai (50) ns vall.]. *1777:* Gróff Teleki Károly ő Nagysága a' Régiek mellé építtetett Kováts Műhelyt (:s.v.:) árnyék széket, Granaríumat, Tisztarto házat, Hinto szint [Dés; Ks 79. 29].

3. régen készült, régóta használatban levő dolog/tárgy lucru/obiect vechi; vor langem angefertigtes Ding. *1585:* chynaltatta(m) az molnokhoz vy merteket mert az Elebbelyek Eöregek valanak kyssebbet czhynaltattu(n)k az mynt az Regy volt [Kv; Szám. 3/XXII. 75]. *1636:* Jób vólna azokat a' nagy tőmlőjű furollyákot, és sok süvöltőjű fűvokat, a'hol vagynak-is, a' templumokból ki hányni, és az kovátsok műhelyében adni. Azok talám még-is menthetöbbek az kik a' régieket meg tartyák, hogy az meg avult rosz szokáson kapdoso egyűgyű kösséget le hányattatásokkal fel ne zajditsák [ÖGr Aj. 9].

4. korábbi településhely; locul vechi al unei aşezări; früherer Siedlungsort. *1815:* a' régi Valoságos Galpanya Sűllyedezesei mia el hagyattatatt es a' Lakosak más Falut formáltanak ugyan tsak a' réginek szomszédtságában [M.derzse SzD; Somb. II].

5. régebben ültetett fa/szőlőtő; pom bătrîn, viţă de vie bătrînă; alter Baum/Rebstock. *1782:* Kűküllővárolis hordott feles számu Tö Szöllőkkel épitették azon Uj Szöllőket, és allitották heljben a' regiebbeketis [Dombó KK; JHb XIX/22. 12]. *1811:* Ujj Gyümölts fák ültettetnek, a' régiek ki-vágattatnak [ÁrÉ 29].

6. régebben termelt/előállított élelem; aliment vechi; vor langem hergestellte Speise. *1634:* Várunkat udvarházunkat vayal, turoual lisztel, abrakkal kertbely veteménnyel es mindenfele éléssel megh takarva, az réghiebbeket költuén mindennapy szükséghre uyobbakat tegyen helyekben [UF I, 338 l. Rákóczi György gazd. ut.].

7. korábban lefektetett szabály; regulă veche; alte Regel. *1752:* Már pedig az Üdőknek járása szerint, nem minden Articulus mű nékünk hasznos, hanem az regiekböl jóll meg visgálván, mostani Üdőre applicáltuk [Kv; KCJk 16a].

8. *orrában áll a ~* emlékezetében van a régi bántalom; aşi aminti de o ofensă veche; in seinem/ihrem Gedächtnis hat er/sie die alte Kränkung. *1634:* Fekete Janos mondgia vala Lako Istva(nn)ak az Istenert kerlek meny el, mert megh az orromba(n) al az regi seot ugian megh utogete az arrat | monda neki Fekete Janos, meny el ne aly it, mert megh az arromb(a) al az regy bizony meg ontlak [Mv; MvLt 291. 17].

A címszó forrásjelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

régia fejedelmi udvar; curte regală; fürstlicher Hof. *1662:* Ugyanazon szegletben az fejedelmi házakon kívül amelly nagy két öregszárnyú bástyát Bethlen fejedelem építtetett vala, mellyben a regiának, fejedelmi udvarnak nagyobb része foglaltatva volna, annak az éjszak felől való kasamatáján felül a fejedelemasszony számára gyönyörűséges házakat építtetett vala [SKr 300–1].

régiben régen; demult; vor langer Zeit. *1746:* a' mi penig a' Gátnak, és Malomnak meg ujjittatását nézi, nem egyébért ujjittatott meg hanem tsak hogy nem oly régiben épittetett Malmának a' Gáttya fel tolyván, a' Mlgos Exponens Aszszony eő Nga malmának a kerekei alá a vizet, két kerekeinek kelletett állania két vagy három esztendők alatt vesztegségben, a' hólt viznek miatta [Ádámos KK; JHb XIX/7].

régicske 1. meglehetős régen épült; a fost construit cam demult; vor ziemlich langer Zeit gebaut. *1771/1817:* Cseléd ház fedele régitske [Kadicsfva U; Mk Török-Rhédei transmiss.]. *1825:* egy régitske fenyö Boronábol épült Ház [Csomakörös Hsz; SzentkZs Conscr. 317]. *1837:* Egy borona Sertés ol régicske [Várfva TA; Borb.].

2. meglehetősen ócska; cam uzat; ziemlich abgenutzt. *1788:* Palatsínta sűtő vas égy, régitske [Mv; TSb 47].

3. meglehetősen régen learatott; care a fost secerat cam demult/cu mult timp înainte; vor recht langer Zeit geerntet. *1755:* eresztett a' Buzánakis kalongyája edgy vékát, s többecskètis; hanem az edgyik — buza asztag régitske

Lévén két kalogyais alig adott abból edgy vékát [Gernyeszeg MT; TGsz 35].

4. elég régen történt; care s-a întîmplat cam demult; vor langen Zeit passiert. *1749:* arrol éppen bizonyost mondani nem tudunk minthogy régitske a dolog [Koronka MT; Told. 29/42]. *1808/1809:* Már most nem emlekezem régitske lévén a' dolog, a' kérdett rendelés publicáltatott volté vagy nem [UszLt CombGub. 1753u].

5. idősecske, meglehetősen idős; cam bătrîn, bătrîior; ziemlich alt. *1761:* Én jóllehet régitskének látatom lenni Esztendeimre nézve [LLt 38/18]. *1793:* ez iránt ámbár régitske szolgája vagyok Nagyságodnak Parantsolattyát nem tuttam mivel az én Időmben Istené a' ditsőség ollyas Marha dőgi nem volt [Drág K; JF 36 LevK 261 Tollas György lev.].

régiebbike (két dolog közül) a régebben készült; care a fost făcut mai înainte (dintre ele); früher hergestellt (von zwei). *1637/1639:* Váras czedulaia vagjon ketteo, melynek az Regiebbiken Restal megh szaz tizen Eott (!) forint, es nyolczuanegj penz Ittem az Vyabbikon vagjon f 113 [Kv; RDL I. 111].

régies régimódi; (de modă) veche; altmodisch. *1763:* Sasokb(a) Csinalt regies rongyos Gabonas Nro 1 [Pókafva AF; JHb XXV/77. 3].

régiféle régi vágású; de concepţie veche; aus der guten alten Zeit. *1886:* Írj, Ödön ! Valahogy kifutja a honorárium is. Hanem ha e hó 23-ig itt lenne a versed, az igazán arra vallana, hogy te a régiféle jó gyerek vagy [PLev. 130 Petelei István Jakab Ödönhöz].

régiforma régi divatú; de tip vechi; altmodisch. *1589:* Reghi forma Serlegh pohar Aranias zelew [Kv; KvLt Vegyes I/2. 64]. *1633:* Tiz ezeóst kalan regy forma aranias az Nyele gombos [Ks Vesselini Kata kel. Zanthay Ferenc keze írása]. *1637/1639:* nyolcz Aranj gjúrúk, Regi formak, es kett aranboglar [Kv; RDL I. 111]. *1652/1655:* Egy reghi forma párta Eőv lánczával es egy pohár [Kv; CartTr II. 875 Csepreghi T. Mihálly vall.]. *1655:* Egy kesentyü reghi forma M. 1. p. 6 5 kesentywk regi kopottak M. 3. p. 6 [Kv; RDL I. 29]. *1657:* Vagion egj reghi forma slogos feő keöteő [Mihályfva NK; JHb XXII/42]. *1673:* Egj portai fekete czapas regi forma kard szijjaval [Marossztkirály AF; IB]. *1710:* Egj regi forma szkofium ezüst, arannyal merőn varrott fetske farku loding, Tarsoly [Told. 19].

regimen 1. kormányzat, vezetés, uralom; guvernare, regim, regimen; Regierung, Führung. *1669:* A császár anyja más regiment akarna kezdeni Konstantinápolyban; császárt is mást creálni [TML IV, 473 a fej. Teleki Mihályhoz]. *1672:* Mostani directio vagy regimen alatt nem féltem Kegyelmedet | Ha ezaránt való nehézsége az hatalmas nemzetnek, kit Isten ne adjon, az regiment változtatná, azaránt maga személyére nézendő jovaiban s személyének becstelenitésében hogy ne szenvedne, alig hiszem [TML VI, 339, 341 Sárpataki Márton Teleki Mihályhoz]. *1677:* Mivel a' Méltoságos Rakoczi Ferencz ő Nagysága in aetate tenera választatot a Fejedelemségre szükségesnek itéltetett, hogy miglen az időt el-érné, melyben a' Regimen az ő Nagysága kezében assignáltatnék, Gubernator rendeltetnék ... ő Nagysága mellé | Fejedelem Rákoczi Ferencz ő Nagysága gyermeki ideje alat valo gubernalásnak modgya, a' Regimennek apprehendalásáig [AC 34, 256]. *1710 k.:* javallottam hogy az erdélyi egész regimen vagy politia vétessék olyan jó és állandó rendbe, hogy a király nyughassék meg a mü hűségünkben, informatióinkon [BÖn. 906].

Szk: *a ~hez nyúl. 1658:* Petki uramnak, Mikes uramnak az tetszik, ha Nagyságod, ha az regimenhez akar nyúlni, ne késsék [TML I, 114 Teleki Mihály II. Rákóczi Györgyhöz] ✱ *~re termett* vezetésre termett. *1767:* temettetett zágoni Aranka György erdélyi református püspök Széken. Derék ember vala, és valóban regimenre termett [RettE 210] ✱ *törökös ~. 1662:* azt hitetjük inkább el magunkkal, hogy az törökös regimennek kell hazánkban megmaradni [TML II, 318 Teleki Mihály Kászoni Mártonhoz] ✱ *viseli a ~t. 1661:* kegyelmes uram, veszedelmes dolognak látom Ngod háta megé oly tiszteket s főtiszteket penig hadni, kik nem Ngodhoz, hanem máshoz kötelesek s az regiment viselik, de nem Ngod hűségére, hanem máséra [EMLt Cserei Miklós a fej-hez Brassóból].

2. gyógyeljárás; cură, tratament; Kur, Behandlung. *1710 k.:* Egyszer a szemem sokáig fájván, purgatiót vevék egy híres és bizony tudós doktortól, valami liktárium-forma vala, rámbízá a véle való élésnek módját és regimenjét [BÖn. 528].

regiment 1. ezred; regiment; Regiment. *1657:* annak[a] maradéka még az az regiment, mely Alvincen szokott vala quartírozni [KemÖn. 39. — [a]A Bethlen Gáborhoz átállott német gyalogságnak]. *1690:* Es az mikor harmad iden husz Regiment volt itt Erdellyben Quartellyban, még is jol el fértek mind ő kglk mind mü [Ebesfva; Törzs. Bethlen Sámuel fej-i ut.]. *1696:* semmiképpe(n) végire nem mehettünk ki Regimentiből valo Németek és ökrök voltak azok [Balázsfva AF; BK. Veniczei Sándor Bethlen Gergelyhez]. *1700:* az eő Fege ez Hazában lévő Militiaja Melgs G(ene)ralis Rabutin Urammal eő Kglmével valo meg egjezésünkből Qvártélyából mezőre fog ki szállani Regimentenként, ki elébb, ki hátrább a' mellyik Regiment az Hova, a Mikor, és a' Mennyit a' specifikált Naturákban kiván administráltassa [UszLt IX. 77/9 gub.]. *1711:* ennek előtte tőb Regimentekis a Gyimes lakan voltak meltoztassek oda dislocalni az holis elegendő Fü vagyon [Csíkszereda; Born. XXXIX. 50]. *1724:* Colonellus Degenfeld Ur(am) ènnékem azt izente, nagy praejudiciumara lenne az Regimentnek, ha az Nemes Vármegye dénominálna, hol mellyik Compania legyen [Veresegyháza AF; Ks 83]. *1740:* kenyeret is ... kivált mikor egész Regementel marscheroztak mindenkor az Magazinumbol adtak [Kéménd H; Ks 83 Zejk István lev.]. *1774:* 'a Mlgs Groff Generalis Tutor Ur egesz Regiment Tisztyei számokra lora valo Szij szerszámot csináltatott volna Brassóban [Szentdemeter U; LLt Vall. 41]. *1800:* a Fiam masirozik olosz országban a Regementhez [Torda; DobLev. IV/833. 1b]. *1801:* azokat magok Regementyekhez tösténi utasitsák visza [DLt nyomt. kl Kv-ról]. *1809:* Simo Janos a regimentnél meg holt [Nagygalambfva U; UszLt ComGub. 1549]. *1829:* régen az olyan katonát, ki alattomoson el árulta a' maga regementjét fel-akasztották [Kv; MészCLev.].

Vö. a *gyalog-* és *lovasregiment* cimszóval.

Szk: *dánus ~. 1705:* meghozák hírül, hogy amely dánus regiment ott Bonchidán volt ... a kurucok őket elfogták és

elvitték [WIN I, 646] ✱ *dragonyos ~. 1810:* Thordai Musikus Czigány Suki Vojsza Latzi az itten Quartélyban lèvö Baro Knézovits N. Dragonos Regementyéhez tartozott Káplárt agyon ütvén, azonnal elszökött [Torda; DLt 151] ✱ *első székely ~. 1811:* (A) Lázár Familia birt régi időktől fogva Két Havasokat Gazréz, és Kápra nevezetüeket ezen Két Havasokat Második Joseff az elsö Székely Regementnek ajándékozni méltoztatott az több Revindicalt Havasokkal együt [DE 3] ✱ *erdélyi ~. 1794:* Felséges örökös Fejedelmünk kivanja az Erdellyi Nemes Regimenteket a' mennyire lehet egységbe fen tartani [M.bikal K; RAk 7]. *1809:* Az Erdeli Regimentek ki potlására a' Fgs K. Fô Igazgato Tanáts méltoztatot ezen Ns székre 150 számbol állo Tyrokat repartialni [UszLt ComGub.1704] ✱ *magyar ~. 1762:* Az Adomány mostanában Rimonta Lovakbol áll a' Magyar Regimentekben esset fogyatkozásoknak ki potlasara [Ks 84 gub.]. *1774:* Úgy is van, mert az ő[a] inventiója az hogy a magyar regementekben a közkatonák is hátra tekerve czapban viseljék a hajukat, akik addig nyírt kurta hajat viseltek [RettE 323–4. — [a]Lasci (Lacy) Ferenc Móric gr. osztrák tábornagy, az osztrák hadsereg újjászervezője] ✱ *német ~. 1710:* Szeged alatt két lovas német regimenttel és ötszáz labanccal három ízben többet hatvanezer töröknél megvert vala[a] | Vala egy Longeval nevű, francia nemzetből álló, német regimentből való colonellus, ki a regimentek reformátiója alkalmatosságával kiesett vala tisztségiből [CsH 223, 328. — [a]Veterani generális]. *1711:* nemet Regiment kurvájának és fekete boszorkány(na)k szidott [Dés; Jk] ✱ *reguláris ~. 1794:* az ollyan önkent magokat kato(na)sagra szánt Iffjak jelentsek magokat az Országba lévő akar Regularis Regimentekbe levő Tsoportok Tisztjeinek akar a' Limitaneusoknál [M.bikal K; RAk 7] ✱ *székely huszár ~. 1790:* Nemes sepsiszéki körispataki András György, a Székely Huszár Regimentben egész invalidus qua malmos gazda és ökegyelmével együtt mostan Árkoson az kegyelme malmában lakó Kelemen Farkas molnár liberae emigrationis mint actorok kegyelmedet, ugyan Árkoson lakó infanterist Lörintz Józsefet mint inctust ezen fórum eleiben meghívták törvényre [Árkos Hsz; RSzF 261] ✱ *szürkecsákós ~. 1816:* a' Szürke Csákos Regementbe katonának allott [Torda; KvAkKt 363].

2. vn, ill. vn-ből képzett jelző után az ezred megnevezéseként; după un nume de persoană sau după un atribut format dintr-un nume de persoană ca denumirea regimentului; nach Familiennamen oder nach aus dem Familiennamen abgeleiteten Attribut als Benennung des Regiments. *1687:* A generalisságokat ezeknek most igy osztották onnét felyül: Kolozsvártol fogva Beszterczéig es onnat Maros Vásárhelyig mind a Taff regimentye is legyen a Picolomini commandoja alatt [NSz; DanielO 73–4]. *1688:* Szállott be négy compania dragon, Herbavilla[a] regimentje féle | jött ide az Manczfeld regimentje toldalékba [SzZs 518–9. — [a]Herbeville]. *1694:* Az szebeni statioban quarteljozo Hajszter Regjmentje szamokra Aprilisre disponaltatott bor árráb(an) administrált Széplak fl. 20//48 [SLt AQ. 34]. *1695:* Ma szallottak be az Varb(a) az Hussin Regime(n)tiből valok [Fog.; BK]. *1700:* Az Rabutin Regimentyéből ott lévő két Companiák(na)k administráltak in Naturalibus Buzát Cub 339//2 [UszLt XIII. 94]. *1702:* 1702 die Martii. Ment el innen Kolozsvárról a Pálffi regimentje [Kv; KvE 273 SzF]. *1703:* beszállván az Stainville regimentiből két compania kaszálo helyeinkben ... menni füvünköt, kaszálo helyeinket etették meg lovaikkal s marhájokkal, ngtoknak s kgltekenek istenes consideratiojára bizzuk [Csíkszereda; SzO VII, 111]. *1731:* Hadnagj Atyánkfia eo kglme az Patoczki Regimentibúl valo ket kapitanynak kételeníttetett etczakának idejen nagj hamarsaggal az Postatul 4 Lovakat fogadni hóllomezőig [Dés; Jk 124b]. *1740:* az Philippianum Regimén ma Dévára érkezik [Hesdát H; Ks 83 Zejk István lev.]. *1759:* Nemes Kálnoki, és Bethlen ... Regimentekbol commendérozott Verbungis minél hamarább bé is fog Hazánkban érkezni [LLt a gub. Nszből]. *1761:* Úgy hallám tegnap, hogy a szegény br. Naláczi István úr is megholt, ki is kapitány volt a Gyulai regimentiben [RettE 118]. *1776:* Csizi István Nevezetű Reformatus Hadnagy a' Ns Gyulaianum Regimentből való [Kóród KK; GyL. Georgius Vizi (30) rk kántor vall.]. *1809:* A Benyovszki Regimentje Depojátol el-szökött két gyalog Katonák mind a' ketten Katona mundurral, u: m: tsákoval, bajonéttal, réklivel 's a' t szöktenek el [UszLt ComGub. 1703 nyomt. kl]. *1815:* az Hohenzollern Regement Reserva Escadronjánál való Ispotallybéli szolgálatra még alkalmatosnak találtatott Krizbay Márton [TVLt rtlen]. — L. még CsH 400, 477; RettE 222, 400; WIN I, 386, 523, 656.

3. jelzői haszn-ban; cu funcție de atribut; in attributivem Gebrauch: vhány ezrednyi; de un anumit număr de regimente; von einigen Regimentern. *1705:* Találtunk ott benn a városon[a] öt regiment németeket és három regiment rácokat Schlick generállal [WIN I, 618. — [a]Gyf-t]. *1710:* Thökölynek penig az erdélyiek jovallják vala, hogy a hadakkal Vaskapuhoz menjen le, ott levő három regiment németet dissipálván, menjen Lándorfejérvár felé | Már azelőtt egy héttel Rákóczi a maga társzekereit Szamosújvárhoz küldötte vala, tartván a kitudjától, a futott hadak is oda gyűlének, és ha bárcsak két regiment lovas német jött volna hevenyiben utánok, mind Rákóczit, mind szekereit elfoghatják vala [CsH 230, 364–5].

regimentbeli I. *mn* vmilyen ezredből való; dintr-un anumit regiment; aus einem Regiment kommend. *1698:* Jollehet nagyok es botrankoztatok Segesvari Kepiro Györgynek cselekedetei; mind tavaj Gondolianum Regimentbeli Signifer itt lévén; mind most közeleb ettzakanak idejen complex rosz tarsaival kialtozott szitkozodott lövöldözött es garazdalkodott mulctalis poenaval fl.12 büntettetik meg [Dés; Jk 274]. *1737:* Venczel Wallis Regime(n)tbéli kapitány Vagenhaimb ur(am) hat Németet s kaplárt Executióúl az Torjai Házamra küld ... Kèrém adgyák elé az ordereket, azt felelék, nékik csak Szóval adott ordert a kapitány [Altorja Hsz; Ks 99 Apor Péter lev.]. *1745:* Tudgyae a' Tano hogy a' melly emberekkel az Nms Gyulaianum Regimente béli Varbualo Katonak veszekedték hová valok voltak? [K; Ks 5. X. 6 vk]. *1772:* Perich Mihály Uram ö klme Betlenianum Regimentbeli akkor Standár firer Uram ezt kèrdi vala töllem[a] [Dés; DLt 321. 70a Adalbert Török (26) ns vall. — [a]Köv. a kérdés]. *1775:* Az asszony[a] is jó szál, kevéssé hímlőhelyes, nem is szép, nem is rút ki még az ura életében ígérte volt magát egy Gregorovits nevű tót fi Kálnoki regimentbeli kapitánynak [RettE 355. — [a]Szombatfalvi Lászlóné]. *1796:* a' Császár Regement béli absitos Katonának absittyát vitte magával [DLt nyomt. kl]. *1811:* A Perecsenbe[a] bé quartelyozott Erz herzeg János regementjebéli katonaságnak reitschulera lévén szüksége ... egy majorság földemnek nagy részét el foglalván ... a' sok reá hordott po-

rondal haszonvehetetlenné tették [Szentk. gr. Korda Anna Kraszna megye tisztségéhez. — ªSz].

II. *fn* vmilyen ezredből való katona; soldat dintr-un anumit regiment; Soldat aus irgendeinem Regiment. *1688:* hat őreg szekér szenámat hordották el a három Regyimentbéliek [Kv; Utl]. *1705:* amikor odaki az mezőre kiérkeztenek volna, szemben találnak három németet, az Ulfeld regimentjebeliek akik voltanak [WIN I, 595].

regiment-borbély ezred-felcser; felcerul regimentului; Regimentfeldscher. *1738:* Hogj Regiment Borbély Ur(am) ö kglme Zabolai Mihályné Aszszonyom Házából, Vasass Joseff Ur(am) Házához menyen, ott a kementze rectificáltatván végeztetett [Dés; Jk 489b].

regiment-felcser felcerul regimentului; Regimentfeldscher. *1749:* az Regiment Felcsérnek egy Levelet küldöttem Samutol mingyarást küld meg nekije [Buzd AF; Ks 96 Mikó Ferenc feleségéhez].

regiment-páter tábori lelkész; preotul regimentului; Regimentpfarrer. *1777:* Mohai Elek az öccse vagy bátyja temetésére jövén ki Gezséről Désre ment az obersterhez, Baranyai Jánoshoz, mivel a regimentpater nem akarta, hogy református papnak engedje eltemetését [RettE 375].

régimódi ódivatú; de modă veche; altmodisch. *1714:* Egy kisded karabin fa agja elephant tsont viragokkal kerekes, régi modi fl. Hung. 2 [AH 26]. *1748:* Regi Modi öreg Nagj Hinto Jo nro 1 Ujmodi kis Hinto jo és ép nro 1 [Koronka MT; Told. 37/29] | hoztak egy régi modi párta övet [Torda; Borb.]. *1757:* Edgy nagy régi modi ontálok ... három kissebb régi modi on tálok Öt mostani modi ontálok [Jobbágyfva MT; BálLt 71]. *1761:* Szolgálnak ki ezen házból két régi módi Ablakok Nap nyugutra [Szászvessződ NK; JHbK LXVIII/1. 206]. *1763:* 1. Ferfi lmegh régi modi arannyal ezüsztel es Selyem(m)el gazdagon varva minden felől [Nsz; Szer. özv. Harsányi Sámuelné Tisza Ágnes inv.]. *1774:* fenyőfa Gerendakkal szarvazatt sendellyel fedett régi modi Kastélly [T; CU]. *1797:* festetlen ajto régi modi Szebeni zár rajta [Ajton K; CU IX/2. 10b]. *1798:* Egy régi modi filegrán munka Párta öv [Kv; Pk 6]. *1802:* Két kétágu régi modi puska [Ne; DobLev. IV/858. 7b]. *1805:* Egy Tőlgy Fa régi modi kanapé Kartany parnakkal [A.jára TA; BLt 9]. *1813:* Egy kék mármorizált Festékű régi módi almárjom [Folyfva MT; Told. 18].

régimódilag ódivatúan; într-un mod caracteristic vremurilor trecute; auf altmodische Weise. *1823–1830:* A Kantából járt be egy fogatlan vén barát a szinódusra, aki avval dicsekedett, hogy ő 40 esztendeig volt teológiaprofesszor. Ez szünötlen disputált, mégpedig régimódilag syllogistice [FogE 289].

régimódú ódivatú; de modă veche; altmodisch. *1589:* Ket Aranias pohar, eggik keortwely forma masik Regy modw Megh Eer f 19 [Kv; KvLt Inv. I/2. 31].

régiség 1. vminek régi/avult volta; vechimea unui lucru/obiect; Veraltetheit einer Sache. *1622:* Banfj Petternek vagio(n) egj palossa, harom keöttö vas, egj fark uassal az kereztj buritot ezwstel, de az regjsegnek miatta a' rosda kj hasitota, a' chjnalastol maradot uolt ados f. 2 d. 25 [Kv; RDL I. 119 Tóthází Eötues Mihály hagy.]. *1635:* arra emlekezem, hogy az Malom ház az regisegh miatt ige(n) el veszett vala; hane(m) Vayda Marton mas helyre fel eppitte [Abrudbánya; Törzs. Plese Nicolane (80) vall.]. *1652:* ugymond eö kglme az parochialis házamnál levö Csűr mind az regisegh s mind az haboru üdö es szél vesz miatt az el mult üdöb(en) mindenestöl fogva földigh le romla [Déva; Szer. Sothi János ref. esp. nyil.]. *1727:* ezen fellyeb specificalt fa ház mind a' régiségtöl s, mind pediglen a' sok vàltozásoktol igen meg pusztittatott ès el sorvadott [Kv; RGyLt IV. 7]. *1746:* egy vetegetett végü kendö a régiség miatt elszakadozott [Feldoboly Hsz; SVJk]. *1767:* Udvarház igen el rongyollott lyukasodott, es az régiségnek miatta, meg mohosodott, Sendelly fedél alatt [Nagyernye MT; LLt Fasc. 129]. *1770:* a régiség mián nyomulhatottis alább az Adámosi malom [Sövényfva KK; JHb LXVII/114]. *1774:* a' régiség miatt meg rongyollatt rosz kapu levelek két jo kemeny Vass sarkakan forgok [T; CU]. *1781:* keritése a' Curiának régisége miatt meg romladozván semmíre kellö, ujjitást vár [Petek U; Hr].

2. régi korból való (becses) emlék; monument istoric; historisches Denkmal. *1822:* Miután az óvár a város egy nevezetes része és régisége, e mellett mulató helye is, a kerités és a kapu elromlása óta az odajáró szekeresektől rondíttatik, Kötelességévé tétetik Csomafái Dániel a(tyánk)fiának ezen a Tavaszon az Ovárba bé járo szorossan jo kőfalat tsináltatni egy ajtot hagyván az ott valo mulato helynek bé járhatására [Dés; EHA]. *1857:* Régi alakú temploma, <ezzel> egybekapcsolva kőtorony, mely mint a régiségnek szép példánya tűnik fel [Kusaly Sz; ETF 107. 26].

3. muzeális tárgy; obiect de muzeu; Gegenstand im Museum. **Szk:** *~ek háza. 1823–1830:* Innen mentünk ugyan a japanische<s> palaisban<n> lévő régiségek házaiba (Antiquiteten Zimmer) [FogE 183].

4. öregség; bătrînete; Alter. *1656:* En Kezdi szekben Polyanban lako Sideki (!) Peter, noha mind az regjsegtól megh nehezedven, s mind penigh az betegsegtöl ualamenyre megh erötleneduen, de mind azon altal epp elmeuèl es eszemen luen, Teszek illyen allando Testamentaria dispositiot [BálLt 93].

5. a múltban élt elődök; strămoşii noştri; Vorfahren aus der Vergangenheit. *1582:* Megh ertettek eö kegmek az Be Iratas dolgat biro vra(m) p(ro)positiojabol Jollehet eo kegmek varassul minden koro(n) tekintettek Az Regysegnek dichyretes zokassat vegeztek eo kegmek varossul lówendeó nyawalyanak es vezedelemnek el tawoztatassaert hogy ennek vtanna a varos konywebe senkit be Ne Irjanak az varos hyre nelkwl [Kv; TanJk V/3. 250].

6. hajdan élt emberiség; predecesorii noştri; Menschheit aus der Vergangenheit. *1798:* Tsudálkozott a' régiség hogy Saulis a' Profeták közi elegyitette vala magát; enis tsudálkozam most, hogy az mostani Proféták engemet az profetálásra kénszerittenek, a' ki ahoz nem tudok [Komjátszeg TA; Pk 7].

7. vmely család ősi volta; originea străveche a unei familii; uralte Herkunft einer Familie. *1710:* A szegény úrª a káptalanokot tisztességesen megajándékozván, az originál leveleket tőllök kezihez vevé és felmenvén a Guberniumban, producálá előttök, azt mondván: „Urak! Ti mindenkor a magatok famíliáját hántorgatjátok s az én famíliámot gyalázzátok. Ihol én az én famíliámnak régi úri geneológiáját világoson megbizonyítom, mutassatok nekem a

magatok famíliájának régiségiről hasonlókat" [CsH 78. — [a]Gr. Apor István]. *1795:* a' Familia igen régi Fő Nemes Familia tsak hogy nem Grof és Báro, de régiségére és neméssségére nézve sok ujj Grofokat s Bárokot fellyül mul 's mindenektől elébb betsültetik [Mv; BfR ifj. gr. Bethlen Sámuel anyjához].

8. vmely esemény régen történt volta; vechimea unui eveniment; Altheit eines Geschehnisses. *1782:* mind a' dolognak régisége, mind pedig egyéb Sok különös dolgaim nem engedik hogy emlékezzem rolla [Torda; KW Vall. 13]. *1804:* A' kérdezett dolog aránt a' felettébb régiség miatt Semmi bizonyost nem tudunk vallani [Makfva MT; DLev. 5]. *1812:* a Fok nevezetű Berek mennyi ideig lehetett a vén Berekkel egybe ragadva a dolognak régisége mián meg nem tudom mondani [Káptalan AF; DobLev. IV/943. 13a Isztrátye Kosztán (68) col. vall.].

9. *az időnek ~e* az eltelt idő hosszúsága; vechimea timpului respectiv; Länge der vergangenen Zeit. *1735/1772 k.:* mind az időn(e)k regisége és consok Viszontagsági miatt következett Törvénytelenségekre és confusiokra nézve Boldutzn(a)k és Mező Csánnak Birodalmát ... egyik fél is nem edocealhatta volna [T; DobLev. I/160]. *1812:* Hogy az Őblőgetés vagy is Viz mosása után szaporodott Berek az ujj Berekkel mennyi ideig lehetett egy azt az ődőnek hosszszas volta és règisége mián meg nem határozhatom [Nagylak AF; i.h. IV/943. 25a Vajda Czigány Juon (60) col. vall.].

10. a birtoklás jogának/jogcímének régi volta; vechimea dreptului de proprietate; Altheit des Besitzrechtes. *1784:* Az inctus Bálint Péter relatoriájában bizonyít 7 bizonság által, egy fatens 84 esztendős, 66, 50 esztendős emberek, az régisége az birodalma, hogy az inctus Bálint Péter néhai attya, Bálint Márton békességesen <bírta> egész életiben felesége jussán, úgy Bálint Péter is [Jenőfva Cs; RSzF 236].

11. régen kiadott irat meghaladott volta; nulitatea unui act oficial eliberat demult/cu mult timp în urmă; Überholtheit einer alten Urkunde. *1589/XVII. sz. eleje:* Mikeppen az eő Céhekröl regen ki keolt Leuelek, melliek Zechy Miklosnak, es akkorbeli kömiues mestereknek, az eő el holt Attiaiknak, regenten az Vrban el niugut Birotol, Polgaroktol ki adattattanak uoltak (így!) ez regisegnek miatta telliesseggel erötlenne löttenek volna [Kv; KömCArt. 1].

regiszter írásbeli parancsolat; poruncă scrisă; schriftlicher Befehl. *1670:* Már ki is ment az parancsolat az certificatiorúl, az register [TML V, 352 Teleki Mihály Katona Mihályhoz].

regisztráció l. regesztráció

regisztrál l. regesztrál

regisztráltattatás bejegyeztetés; înregistrare; Einschreibung. *1688:* Reqiraltatván Haller János Vramtol ő Ngatul Franck Susanna Asszony ő klme házanál lévő Szállason le tőtth ladabeli és azokon kivülis lévő bonumok(na)k is az mi praesentiankban valo megh latogatassa és Registraltattatasa véget [Beszt., Ks S. Misc. 27].

regisztrátor l. regesztrátor

regisztromáltat lajstromoztat, lajstromba vétet; a dispune să fie înregistrat/trecut în registru; in registrieren lassen. *1688:* Requiraltatván Haller János Vramtol ő Ngatul Franck Susanna Asszony ő klme házanál lévő Szállason le tőtth ladabeli bonumok(na)k is az mi praesentiankban valo megh látogatassa és Registraltattatassa véget. Mi is azért meg látogatván es Registromaltatvan az ladakot be pecsételtették [Beszt.; Ks S. Misc. 27].

regisztrum l. regesztrum

regisztrumocska lajstromocska; registru mic; Kurzregister. *1768:* kérem ezen emberem által, ezen acludalt registromacska szerent valo leveleket külgye el öcsém Uram [Marossztgyörgy MT; Ks 61 Kornis István lev.].

régiusz[1] **1.** királyi ember, hiteles személy, biztos; comisar regal; Kommissar. *1671:* Mint az inquisitio dolgában, ugy az executioban-is in arbitrio exponentis légyen, kit akarnak Regiusnak iratni, csak légyen Ordinarius és arra competens személy és Executor [CC 61]. *1738:* Stephanus Murvai Nobilis ... fatetur en voltam az Regius azon földnek meg zalogosittásában [Kisváros KK; Ks 39. XVI. 8]. *1753:* edgyik Sessiot az mellyet az Patak es utt kőzött valonak az Specificalt Relatoriab(an) expressaltak az meg nevezet Regiusok azt meg nem tudak mutatni [Kük.; Ks 8.XXV. 11]. *1755:* Szüretkor az Regiusok 2 hordoba meg hibázván ... találtatott defectussa azon két hordonak 9 veder [Kiskend KK; Ks 71/52 Szám.]. *1763:* Az Aszszony eö Nga se az Mérőket se pedig az annotáló Regiusokott nem adhibeálta azon Argenteriak-(na)k mérésére [Kóród KK; Ks 22/XXIa]. *1770:* a' mi a Bagoi Osztályt illeti, ugy beszéllettünk volt hogy Sogor Vr(am) két Regiusokkal conscribaltassa [Mezőbánd MT; DobLev. II/421]. *1772:* ő Excellentiája Malmában, mind őrlés kedviért; mind pedig, Vám mérésnek alkolmatosságával, mint Regiusok igen sokszor meg fordultunk [Ádámos KK; JHb XX/27. 35]. *1774:* én qua Regius a midőn a kalangyakat a mezőn Szamba vettem, arrol valo attestatiomat a Tiszteknek bé adtam [Mocs K; KS Conscr. 174 Mich. Antal (55) tt vall.]. *1807:* Ezen régi osztallj Levelet, mostani ujj Esketésivel elsemis (!) ronthattya, mivel arrol a mostani Emberek mint azon osztállj dolgában jelen volt Regiusok(na)k Bizonyittásainál hitelesebb Bizonyittást nem tehettek [Aranyosrákos TA; Borb. II]. *1835:* Minden Jószágokban ... minden némü felkelhetö Jok égy atallyában két Régiusak által öszve irattassanak [Doboka; BetLt].

Szk: *adhibitus ~* meghívott hiteles személy. *1721:* Mi Echárt Mihály, Nánasi Rácz Abrahám mind ketten Kolosvár Várossának hites Szolga-Birái Ugy Szilágyi András Jurat(us) Civis ez ide alább meg irt dologban adhibitus Regiusok 's jövendőbeli Tanubizonyságok [Kv; KvRLt VII. 15]. *1746:* edes Atyam Nemzetes Tordai Marko György és szent Györgyi Andras Uramék, mint ezen dologban adhibitus Regiusok elött engemet maga tutoranak es gond viselöjenek be vallott [Torda; TJkT III. 88] ✱ *exekutor ~. 1812:* a két rendbeli adosság legitimáltatott ad florenos Hungaricales 4373om Dnr 33om Mely Legitimatiot mind ket felek igaznak lenni esmérvén, annak ki elégittesére Dobolyi Josef Ur önkéntes ajánlása szerínt elöttünk ki rendelt Executor Regiusok elött által is adá a tisztelt Collegiumnak Nemes N. Enyed várossában lévő egész Fundussát, rajta lévő minden epületekkel kő házakkal [Ne; DobLev. IV/944. 2a] ✱ *hiteles . 1802:* Ollyan nyilvánságosan hitelesittetik a Sub Nro 1o

levö Contractussal az adosság, hogy annak igaz volta iránt leg kissebb kétség sem lehet, azt hiteles Regiusok expediálták [Torda; TLt Közig. ir. sztlan Gálfi Joseff vice ispány nyil.]. *1809:* a' midön a nevezett károk[a] meg történnek, azok hevenyébe két hiteles Regiusok által ki nyomoztatván, az arol valo munkájok késedelem nélkül küldettessenek bé [UszLt ComGub. 1677 gub. — [a]Árvíz, jég és tűz okozta károk] ✱ *koramizáns* ~ előttemező hiteles személy. *1818:* Én előttem Kárán S.[a] Sebesi Károly mp Coramizans Regius előtt Nms Also Fejér v(árme)gje(ne)k hűtős assessora [Nagylak AF; DobLev. V/1016. — [a]Olv.: Karánsebesi] ✱ *osztoztató* ~. *1821:* az osztoztato régiusak [Csittsztiván MT; MvLev. marosszéki anyag 8] ✱ *procedens* ~ eljáró hiteles személy. *1840:* minthogy a dolgot elenyésztetni igérte, égy kupa bortis vettem, melyből magamis Darvas Uris valamint a Procedens Regius urak is ittunk [Dés; DLt 166] ✱ *rekvizitus* ~ felkért hiteles személy. *1849:* Doos István mtk Belsö Szolnok megyének Eskuttye, 's ezen (:Inventarium:) Látlelény végbe vitelére requisitus Regius [Szentbenedek SzD; Ks 73/55] ✱ *testifikáns* ~. *1808:* a' Testificáns Regiusok ezen Testamentumrol a' ket Felek által producalt Esketésekben difformiter fateáltanak [Asz; Borb. II] ✱ *udvari* ~. *1820:* esmèrtem még a' Compositionalistis magam fogtam irni, mint Udvari Regius [Várfva TA; JHb 48 Bíró Zsigmond (49) hütes assz. vall.]. *1837:* Az udvari Regius Tisztelendö Kerekes László Urnak Regiusságáért adtam 24 Rf [Budatelke K; Born. F. lh] ✱ *uradalmi* ~. *1831:* Kolozsmonostori Uradalmi Regius és erdösz Kézdi polyáni Máté Péter [SL]. *1850:* Dombi Josef Uradalmi Regius [Bács K; KmULev. 3].

2. vallató biztos; persoană însărcinată cu conducerea interogatoriului; Befrager, Verhörer. *1621:* 14. Aug. Az kett regius Kuti Jstvan es Zekj Jstuanek jt leuen, az Varos huteolteteseben. B. V h. atta(m) nekik[a] [Kv; Szám. 15b/IX. 80. — [a]Köv. a fels.]. *1656:* Ozdy Thamas ur(am) regius leue(n) az Geöreóg Geörgy Deák uallatasaba(n), az colligalt fassioknak felet sem atta ki [Kv; CartTr II. 1073]. *1764:* az Szentkirállyiak Regiussais el jövén hozzám fátéáltatni ... tudom hogy azon erdöröl légyen a kérdés [M.bagó AF; JHb XXVIII. 48]. *1772:* az emlitett Malmak dolgában Inqviralván, volt Regius elöbbszer sövényfalvi Nagy Sándor Vram [Ádámos KK; JHb LXVII/2. 375]. *1776:* a székely kotsárdi Regiusak az odavalo Convocatus örögoket meg esketvén a Munkához hozzá fogtunk [Fejér m.; DobLev. II/478. 1a]. *1778:* Etzken Moses itt Albisban Inquisitiott peragaltatott Miklos Ferentz Uram a 3rom Regiusokkal Collateraliter ben ült hol a Regiusokot igazgatta, hol pedig az Fatenseket [Albis Hsz; BLev.]. *1800:* Ezen Utrumok szerint 'a Törvényesen végbe viendö esketésre Regiusoknak ki neveztetnek Adorján Gábor és Sipos Josef Jurassor Vraimék [Ne; DobLev. IV/837. 2a].

Szk: *esketö* ~. *1782:* (Az) esketésbe éngemetis belé tettek azon Esketö Regiusok és sokat hamisan írtanak az én Nevem után [Csákigorbó SzD; JHbK VIII/18]. *1808:* ha az esketö Regiusak jok volnának, az dolgot értenék, az igazság szépen ki világosodnék [F.detrehem TA; Ks 65. 44. 11 Kemény Ignác lev.] ✱ *feleltetö* ~. *1803:* A feleltetö regiusokra magokra, lovokra, kétnapi intertentiójokra 5 Rft 23 krajcár [Bodos Hsz; RSzF 299.] ✱ *inkvirens* nyomozó biztos. *1772:* azon Inquirens Regiusok némelyeket, mellyek tzéljokkal Ellenkezni láttattak fel irni el mullatták [Drág K; TSb 21] ✱ *vallató* ~. *1691:* Az azon Statiobeliek söt azokon kivülis excurrálo, s, utazo vitézek miattis, vagy azon Statiobéli, vagy ot környül lévö Falubéli szegényseghnek, vagy akarkinek akarmi panaszszok lehessen, azoknak mingjárt per Inquisitione(m) menynyen vegére, és ha kévántatik az Nemet Colonellus vagy vice Colonellustol vagj egyszoval az ot közél Commendirozo Nemet feo Tiszt viselötöl keressen (így!) értelmes Auditort vagy vallato Regiust, az ki az mü részünkröl valo Regiussal edgyüt vallasson az dologhrol [Kv; Törzs].

3. fogott közbíró; arbitru ales; Gemeinrichter. *1700/1808:* Szegény Atyam lévén Regius benne Harko Balintal nemely okokra a Contractust nem petsételte meg, melyért Szegény Atyámra Sok ideig nehezkedett Néhai harko Péter Deak Uram [Vaja MT; VH]. *1711:* Melly alkalmonn eo Keẽmek egymás között mi eleottünk igy egyezvénn megh, mind minékünk Regiusoknak s mind egymas(na)k kezeketis bé adván, Ugyan ezenn alkalmot Aldomas itallal, és egymásnak való Áldas kivánássalis confirmalák [K; DE 2]. *1719/1724:* Tudom bizonjossan minthogj én voltam egyik Regius, hogj Szilágyi Sophia Aszszonj maga szabad jo akarattjából alkuvék meg Banhazine Aszszonjommal [Torda; JHb XIV/6. 62]. *1720:* Mü az ide aláb meg irt Regiusok, adgyuk tudtára mindeneknek az kik(ne)k illik q(uo)d jöve mü elönkb(en) szabad jo akarata szerent Körösi Miklos nevü ember, es adá magát Taxa fizetöül a T Nmztes Suki Pál Ur(am) meg hagyatott Eozvegienek [Újfalu K; SLt HI. 18]. *1768:* kivanak mint egj Regiusnak hogj közöttök holmi aproság házi portékát és egj nehanj marhàtskát meg oszszak [Kissolymos U; Márkos lev.]. *1798:* Mi ide alább neveinket akik felirtuk a Csegezi Nemes Tar János ö kegyelme Nemes Házához avégre hivattattunk, hogy az meg irando vásárban vagyís Cserében Regiusok, Kőz Birák Tanubízonyság tévök lennénk [Csegez TA; Borb. I Csegezi Csongvai Pál hütös assessor keze írása]. *1871:* Nemes Maros Székben Szováton az egyikkünk Bereczki János n(eme)s Lako házánál létünk alkalmával jövének és állánok elönkben kétt részröl valo vásárlo személyek u.m. egy részröl maga Bereczki Janos nöje Sándor Rosália Aszony ö kelmek más részröl Sándor István a kik mü elötünk meg bizott Régyíusok elött tövének ilyen alkalmott és vásárt [Szováta MT; Bereczki József lev. (Mt)].

Szk: *~nak fog. 1664:* Nemzetes Soofalvi Gavay Miklos, es Kis Jeney Nad Udvary Janos Uramek, és Gyroti Szakoczy Petter, és viz szilvasi Borsay Istvan Uramek hivatak minket Sarvarra Doboka varmegieb(en) Regiusoknak fogvan mi bennunket [Sárvár SzD; Born. XXXIX. 4] ✱ *hites* ~. *1740:* ab una Providus Bartók András Mlgos L.B. Torotzkai János vr ö Nga Jobbagya, mint Emptor; ab altera Providus Varga Ferentz Ketzeli Borbára Aszszonnak Jobbágya mint Venditor tettek volt Conventiot legitimo modo az akkori Providus Hites Regiusok elött az Tóbisok verejében lévö Varga Ferentz, tizenött vas tsinálásra való Portioja iránt [Torockó; Bosla] ✱ *kézbeadással megbírált* ~. *1817:* Melly zallagos vasart mü kéz bé adással meg birált Regiusok a szerént a mint a vásárlo felek meg egyeztek igaz hitünk szerént meg irtuk nevünk fel irásaval s szokott petsetünkel megis erosittettük ki adtuk Bözödön [Bözöd U; Borb. II Nagy György ns keze írása] ✱ *megbírált/megbíráltatott* ~. *1747:* Mi kik az ben meg irt dologban meg biralt Regiusok vagyunk ezen házhely(ne)k külsö appertinentiájit ekképpen járok ki [M.újfalu K; RLt]. *1776:* az Nms Thorda var(me)gy(é)b(en) levö

Joszágok(na)k osztása mennyen véghez két betsúletes Szolga Birák vagy más a Pársok edgyezéséből meg Birált Regiusok által [Ne; DobLev. II/481. 1a]. *1806:* Műis a' két felek egyezéséből 's kerelmére, Mint a' felek által e' végre megbiráltatott Regiusok jövendőbéli bizonyságul, igaz Hitűnk szerént megirok, tulajdon neveink all-irásával, szokott Petsétűnkelis megerősitve [F.rákos U; Falujk Sebe János pap-not. kezével]. *1863:* Szovátán Jövének és állának ellönkbe két Részről vallo örökös vásárt tévő Személyek a Kik mű ellöttűnk meg birált Régyiusok elött tön(e)k illyen alkalmat és örökös vásárt [Szováta MT; Bereczki József lev. (Mt)].

4. birtokba iktatásnál eljáró hiteles személy; persoană oficială însărcinată cu punerea în posesiune a cuiva; offizielle Person bei der Besitzeinweisung. *1597 k.:* harmad fel Curiat (?) Adott az Regius en kezembe, kit az te magad valloies meg fatealnak [JHb XXIII/3]. *1617:* az mostanj Kegy(el)mes Vrunktoll ezen felljwll megh specificalt ioszagroll Paczolaj Christoph Vram, fiajra ... Donatiot extrahaluan, kezdejs iktattny az ioszagban az feljwl megh neuezett fiajtt az Donationak continentiaja szerent zekely Miklos es az Cancellarjan lako Giar(m)ati Ferencz deak altal ugj mint Regiusok altall [Benedek AF; JHb XXII/14]. *1630:* eö volt az Regius az Kaptala(n) mellet, mikor iktata magat az szegeni megh holt Uas Geörgi Vra(m) Balashazaba(n) [WassLt N. Ratoni de Szentegeod (60) ns vall.].

5. határjáró hiteles személy; persoană oficială însărcinată cu efectuarea hotărniciei; offizieller Flurbegeher. *1735:* Mikola Lászlo ur(am) ... az Commetaneusokat, és Vicinusokat bizanyos Regiusok(na)k eleiben convocaltotván, azon hellyet és Deszmér(ne)k ott körűl való határát reambuláltotta [JHbK XL/27 Gábriel Popa kolozsi gör.kat. pap nyil.]. *1736:* a Litigans Felek(ne)k exhibitájok Subinferallya azt: hogy Kaptalant is hozta(na)k ezen Controversias helynek dirimálására ennek elötte Circiter 40 esztendökkel, annak utánna ismét ket betsülletes Regiusok által is Inquisitionaliter jártattak [K; SLt F. 40]. *1784:* ha ... a Tit. Fő Biro Váradi Moses Ur Regiusai, a Falusíakkal ide le ezen hellyre jöttenek volna, könnyen ki nyomozhatták volna a Metalis köveket [Bánpataka H; JHb XXXI/51.10] | ezen irásunk mindenik felől e' szerint határozodik meg ... a' mint ki járhatám és meg mutagathatám Régius Uraiméknak [Vormága H; JHb XXXIII/36].

◇ **Hn.** *1840:* Grof Nemes Ádám egy gátotis köttetett volt, mely Regius gáttyának hivattatik most is [Bükszád Hsz; EHA].

régiusz[2] szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: ~ *fiskus* királyi/állami kincstári hivatal; fisc; Schatzkammer. *1751:* Mundráék a Tavasz kezdetin ujjobban Nemes Thorda Vármegyében Orbo nevű Faluban a Regius Fiscus földere aufugialtak es máigis ott vadnak, a' mint tudgyuk és hallottuk [Nyárádtő MT; SLt]. *1778:* A mint emlékezűnk vagyon mintegy 20. vagy 21. esztendeje miolta a' Regius Fiscustol meg vásárlotta Mlgs B. Alvintzi Gábor Ur édes Asszony Annya a Bánya büki Portiot [BLt 11] ✱ ~ *fundus* állami/kincstári telek; telechi/loc de casă care aparţine fiscului; zur Schatzkammer gehörendes Grundstück. *1666:* (A szász jb-oknak) viselni szabad legyen posztó dolmánt, nadrágot, süveget csizmát is, annál inkább a regius funduson lakóknak [EOE XIV, 183–4 ogy-i végzés] ✱ ~ *perceptor* királyi adószedő/adótárnok; perceptor fiscal; königlicher Steuereinnehmer. *1746/1792:* En Kézdi Széki Albisi Barabás András Házasodtam Szoporban Frata mellett Zalnai Klárára, és a' Vármegyeben lettem volt Regius Perceptorrá [Albis Hsz; BLev. Transs. 40]. *1765:* az mű falusi Biráinkot nem praemoneáltatta Regius Perceptor uram arról hogy a rendes üdöre legyünk készen a pénzel, mert külömben Executiot küld reánk | Regius Perceptor Uram a nagy pénzt mindenkor rendben ki rakta az asztalra, de a garast és annál apróbb pènzt mind az két kezivel vetette [Ompoica AF; Eszt-Mk Vall. 20]. *1769:* Keményen porontsoltatik mind a Cont. Tablának hogy Regius Perceptor Atyánkfiainak assistentiaval Légyen az Adonak haladék nélkül valo fel szedésében [UszLt XIII. 97]. *1771:* En a szörnyű káromkodok közül ezeket tudom Botskor Regius Perceptor Ur fel szemű Béresse ... Korodi Ferentz Uram Jobbágya most az öröl szüntelen a szároz malmában es ingemet öléselis fenyegetett, sőt tarsaimat is [Dés; DLt 321. 5a Al. Huszar (30) ns vall.]. *1775:* Daniel Mihály ... ugyan főemberszámba vagyon de csekély facultasú ember, most regius perceptor [RettE 345]. *1807:* 1802-ik Esztendőben Augustusnak kőzepe táján Mlgös Torotzkoi Sándor Ur azt kezdette hirdetni a tizen két Krautzáros akkori Monetáknak járása meg Szünnik ezenn okbol akinek aféle pénze volna váltona fel ... tud maga ègy ollyan Regius Perceptort ... hogy az minden pénz, és jutalom nélkűl Bánko Czédulákkal Örömest fel váltya [Torockó; TLt Bir. ir. Torockai jb-ok perei földesuraikkal] ✱ ~ *perceptorság* királyi adószedői hivatal; funcţie de perceptor fiscal; Funktion als königlicher Steuereinnehmer. *1766:* Meghala a szegény Kászoni Sándor is Belső-Szolnok vármegyei regius perceptorságában [RettE 198]. *1773:* A szegény Nyárádi Imre is megholt feleségestől Pókában Torda vármegyében regius perceptorságot viselt, de nemessége kétségben forgott [i.h. 298].

régiuszi a régiuszt megillető; ce i se cuvine unui comisar regal; dem Kommissar zukommend. *1818:* Kolumban Elek Urnak Regiusi fizetésibe 2 véka tiszta buza 2 véka szemes málé [Kv; Born. IV 41].

régiuszkodik régiuszként eljár; a proceda în calitate de comisar regal; als Kommissar verfahren. *1754:* Also István vrammal pro Testimonio hivattattanak volt azon el petsétlésekre, hogj Regiuskodjanak [Gernyeszeg MT; TGsz 33]. *1834:* e' mellett könyörgök ! méltoztasson Nagyságod ezen Tisztnek mindenekben maga mérséklest parantsolni, vagy engemet a' Regiusság alolt fel menteni mert igy velle regiuskodni a' leg utolso hivatalnál alabb valo [Bögöz U; IB. Bentzédi Sándor ref. pap lev.].

régiuszság 1. (hitelesen eljáró) biztosi/régiuszi tisztség; funcţie de comisar regal; Funktion als Kommissar. *1753:* mennénk el ... Olah Kotsárdra Gyulasi Horvath Laszlo Nms Kűkűllő V(á)rm(e)gye Notariussa, az masik Olah Kotsárdi Debretzeni Andras Nms szemellyek Regiussagok alatt azokot az Paroszt fundusokot ad faciem eor(um) ki menven nezzűk meg [Kük.; Ks 8. XXV. 11]. *1774:* Nékem pedig qua kántornak négy köböl Buza égy Esztendőre 5 Véka Török Buzátis applacidáltanak volt az Uraságok de a Tisztek égy Szer sem adták ki, azon kivűl 8. Mforint 5. Veka Zab, 2 sajt a Regiussagért, minden Holnapra, égy Veka Buzát, egy pár Csizmát adtanak [Mocs K; KS Conscr. Jos. Osváth de Zetelaka (31) rk kántor vall.]. *1801:*

bé adtanak Egy Csere Contractust Egy Somai Gergely és Magyari Gyorgy Regiusságok alatt költ Esketés Levelet [Dob.; RLt]. *1814:* Egy, a Sinfalui közönséget a Betsű mellé hivato Admonitiorol valo Relatoriát (juttatott kezükbe) Szék Assessora Rákosi Nemes Borbély János Ur Regiussága és Petséttye alatt költet [Asz; Borb. II Kövendi Létai Péter hütes assz. nyil]. *1820:* én egy Darabotska Erdőt, az A. Ilosvai Határon Fartzádi Joseff és Tállyai Nagy András Jurassorok Regiusságok alatt nyílván és nem alattamason vásároltam [BSz; SLt évr.]. *1843:* 1836k év November 22én Balás Anna ès Tolvaj Ferentz ... Sala Mihaly, Szigethi János és Fábián Josef Urakat meg birálván osztályos differentiás ügyökben, Sükesd Mihály akkori város[a] Hadnagya és Veress Lászlo hites v(á)rm(e)gyei assessor Ur Regiusságok alatti ezennel közlött egyezmén(n)yek szerént [Mv; Tolvaly lev. Haraji Fejér György hites assz. kezével. — [a]Egerbegy TA].

Szk: *viszi a ~ot. 1841:* a pap a maga dolgát a Regiusságot nem viszi a mint kellene, hanem a hellyet egyébbel bajlodik és kötelességét a kántorra, és Csűr birákra bízza [Görgény MT; Born. G. XXIVb Csiki Sámuel lev.].

2. vki (hitelesen eljáró) biztosi/régiuszi tisztségének ideje; timpul cît este în funcţie un comisar regal; Zeit der Funktion als Kommissar. *1737:* Azon Contractus dataltatott in A(nn)o 1712 Die 25 Juny, expedialtatott egyik Regius Petki Samuel ur(am) Regiussaga alatt, kinek is Regiussagab(an) emanalt expeditiok a Nms Vár(me)gyen Cassaltattak [Torda; TJkT I. 138]. *1782:* Magyarosi Beniamin Ur(am) Regiussága alatt adtam némely M. Bagai gazdák(na)k eke interesre 40. Vfr mely után öt öt forintra egy ekét adni tartoznak [Fejér m.; DobLev. III/571. 1a]. *1805:* Tudgyaé, a Tanu Hogy ... a Korod Szent Mártoni paraszt Közönség ... Groff Kornis Sigmond ö Ngok(na)k kaszálóját ell atta volna? ... kik Regiusságok alatt? [Kük.; Ks 67. 47. 21 vk] | volt itt Szamosfalván a Tsür Fölgyin 150 Veka ros, a mellyet azon Tiszt az Papista kántor Regiussága alatt méretett fel, és ezt a Csür Fölgyéröl aztán az hazba be hordottak [Szamosfva K; BLt 12 Jos. Nagy (38) ns tt vall.].

régiusz-társ biztos-társ; persoană care îndeplineşte funcţia de comisar regal împreună cu cineva; Mitkommissar. *1782:* Processualis Szolga Biro Vram, és adjunctus Regius Társa Tktes Palatkai Lászlo Vr(am) jelen létekben s általlak meg betsültetvén a' kárr ä mellyet Marhákkal le ètettek Tizen két Szekér Szénára Valo [F.zsuk K; SLt XLII. 5. 31 Vakár Andrej (28) zs vall.]. *1798/1800:* a perbe(n) Jakab András Ur Esketett, de a' más Régius társa ki volt meg-felejtkeztem [Harasztkerék MT; Told. 30].

regnál 1. uralkodik, a domni (peste cineva/ceva); herrschen. *1562:* László király, a Kasimir fia, magyar király regnála huszonkét esztendeig | 1506. Budában az ifju Lajos király születik. Lajos király elég nagy ifjuságában tizenöt esztendeiglen regnála | 1520. esztendőben szultán Szulimán a törököknek tizenkettődik császára avagy fejedelme regnál igen jó szerencsével mind az mostani ideiglen [ETA I, 10–12 BS]. *1607:* Holt penig meg 51 esztendős korában[a], regnált csak kevéssel többet egy esztendőnél [Kv; KvE 137 SB. — [a]Bocskai István]. *1622:* Holt meg az jámbor, istenfélő keresztyén, szász prédikátor Joannes Broserus Jadensis, az ki az városnak 24 esztendeig prédikállott orozva is, mert akkor az németek regnáltak rajtunk [Kv; KvE 154 SB].

2. hatalmaskodik; a face abuz de putere; machthaberisch sein. *1705:* Haller István uramnál az úr Bethlen Sámuel uramra megharagudott vala, minthogy ez a mi urunk csak azokon tud regnálni, akik hozzája közelebb járnak [WIN I, 518].

3. eluralkodik; a se intensifica; intensiver werden. *1626/1770 k.:* Testi egességem valtozek nagy kenra, Melly fél Esztendeig mind rajtam regnála [ItK XLI, 75 Fiátfalvi György pokolbeli látomása 11].

4. pusztít; a face ravagii; verwüsten. *1662:* Itt, Uram, az pestis igen kezde regnálni [TML II, 343 Bethlen Farkas Teleki Mihályhoz].

regnálás 1. uralkodás; domnie; Regierung. *1662:* Szent László király (ki 1095-ben regnálásának 19-ik esztendejében szóllítván ki az élőknek társaságokból ...) építette volna azon helyben a nagy két friss magos tornyú monostort [SKr 415]. *1669:* Alazatos szolgalatunkat ajánlyuk Nagyd(na)k mint keglm(e)s Urunk(na)k az Ur I(ste)n Nagyd(a)t Kegls Ur(u)nk minden nemu jokkal hoszu ideiglen valo boldog regnalassal hogy megh algya szivünk szerent kevanyuk [Utl]. *1689/1695:* Ezek után Isten eo sz. Felséghe Ngdat mint kgelmes vrunkot, országunk(na)k tsendes békeségében sok számu esztendőkig valo szerentsés regnálással áldgya megh [Széplak KK; SLt AM. 10].

2. önkényeskedés; samavolnicie; Eigenmächtigkeit. *1617:* Ez vdeo alat peniglen latham Gazdam Azzon az Sok Gonoz Embereknek Raythunk valo regnalasat [HSzj *gazdasszony* al.].

regnáns uralkodó, országló; care domneşte peste cineva/ceva; herrschend. *1764:* Mlgos L Baro Magyar Gyerő Monostori Groff Kemény László Ur a Felséges Regnáns Királyi Majestas Belső Titkos Tanács Hive, Arany kolcsos komornyikja[a] [Kv; TGsz 35. — [a]Folyt. a címek fels.].

Szk: *~ császárné. 1761:* Regnans Császárnétól[a] adott Numisma, mellyben vagyon Gyémánt hét, apro pedig felesen [Nsz; Ks 73/55. — [a]Mária Teréziától] ✱ *~ fejedelem. 1736:* Tudom hogy csak egy lakadalomban, az melyben az regnans fejedelem jelen vala, csak az kárpit az kit az asztal feli csináltak vala, öt száz oroszlányos talléros vala, ugy hozták vala Konstanczinápolyból | Nem vala az catholicusoknak magára személyiben sok panasza az regnans fejedelemre, az öreg Apaffi Mihályra, mert miatta akár, ki is az maga vallásában nyughatott, de vala az feleségire [MetTr 392, 440]. *1755:* ezen kezemb(en) lévö Armálist bizonyoson néhai Szodos György extráhalta volt, Néhai boldog emlèkezetû akkori Regnans Fejedelémtôl Apafi Mihálytól [Mezőbánd MT; MbK VIII. 17].

regnikola lakos; locuitor; Bewohner. *1657:* Ezen Imrefi több hasonlókkal az törököt, németet, azoknak császárokat contemnáltatták, az regnicolákkal öszvevesztették | az ifiú fejedelem engemet kételenségböl böcsül vala ily okokból Mert az egész regnicoláknak is, de kiváltképpen az vitézlő rendnek szemei egészlen és kiváltképpen énreám néznek, éntőlem fülgenek vala [KemÖn. 28, 308]. *1664:* Higgye azt is Kegyelmed, ez részrül is eleget írhatnának, elég bántódások lévén az regnicoláknak [TML III, 91 Teleki Mihály Kászonyi Mártonhoz]. *1671:* Az Városi atyánkfiai-is generaliter találának-meg minket, hogy Városokban refugii causa menvén az Regnicolák szállást fogadván ki ki az Regnicolák közzül, szállásokon deponált bonumokat, a' Városi Tisztektöl repe-

tállyak mandatummal némely praetendensek, ki nem adván és adhatván, Evocaltatnak érette [CC 67]. *1677:* akarmely Natiobéli, Statusokbéli Regnicolaknak szabados házak és örökségeknek vétele, adása, vévése [AC 161].

régóta hosszú idő óta; de multă vreme, demult; seit langer Zeit. *1662:* Az Tatárok felől valo hírt penigh az mi nézi, regolta Erdelyben hirrel mind veszet az Tatár, de méghis ugy megh szaparodot mindenkor eö volt az nyertes fél [BLt 9 Apafi Mihály Béldi Pálhoz]. *1703:* vasárnapra virradólag olyan rettenetes zuhatar indula, olyan szél, amilyen régolta nem volt [Kv; KvE 281 SzF]. *1734:* Énis régolta szándékozo Testamentum tételemet ma ugy meg határoztam igaz Lélek esmérettel [Szárhegy Cs; LLt 60/1679]. *1793:* Serbán Petert régvolta (!) jol esmerem [Récse Sz; TKhf 13/34 Fr. Utö de Komolo (46) ns vall.]. *1800:* Szègyen hogy ollyan rég olta tartyák magoknál [Dés; DLt]. *1836:* Itt már régota sok féle lopogatások történnek [Zsibó Sz; WLt Kelemen Benjámin lev.]. *1843:* régolta minden háborgatás nélkül használta [Bodola Hsz; EHA]. *1867:* a' régolta tervezett nép Iskolai Tan raktár meg alakult, gyarapodása, és többre terjesztése attol függ, hogy minô melegen pártoltatik [Gyalu K; RAk 129].

Szk: *~fogva. 1574:* vegienek Katanak egy zokniara valo pürgomalt barsontis rea Es czinalliak meg neki mert Engemet regulta fogva zolgalt [Gyf; JHbK XXI/12. 4] ✱ *~tól fogva. 1741:* Pènz iránt az Mlgs Urat éppen nem biztatom regoltatol fogva Constringaltam az korcsomarosakat de a bor roszszul kelvén, éppen Semmi pénz nem gyül [TKl Mohai Mózes Teleki Ádámhoz]. *1803:* a melly Circumvicinalt Szánto Földött ő Nga régoltátol fogva birja [Mezőcsán TA; Ks 65. 44. 11].

régótai hajdani; de odinioară; aus alten Zeiten. *1686:* Fel(ese)gem kereszt Attya volt Csanadi Janos, Onadi dicsiretes Vitéz regultai vice kapitány [PatN 47b].

regrediál 1. visszakozik; a se retrage; kehrtmachen. *1619:* az ember Mondják, az lélekkel az Istenhez megyen. Az bizony igen szép, szent dolog, az ki odamehet; de sok embert láttam, hogy szinte az olyan dolognak az idején örömest regrediált volna, hogy Úristen, csak ne vesszek vala így, még élhetek is vala [BTN[2] 229].

2. meghátrál; a se da înapoi, a se retrage; sich zurückziehen. *1700:* Engemet Dées Varossa constitutioja szerint facultalt arra hogy excipialhassak azert czelom mellől nem regredialok, Protestatur [Dés; Jk 314a].

regresszus 1. visszamenetel/térés; reîntoarcere, înapoiere; Wiederkehr, Rückkehr. *1747:* Josziv több izekben a malmokat pusztájában hadta regréssussa lévén a felsö malomhoz nyilvánságoson tudom [Déva; Ks 112 Vegyes ir.].

2. viszontkereset; acțiune reconvențională; Rückgriff, Widerklage. *1778:* in Casu a mellyben Ezen Nova Curianak Nobilitaris Praerogativaja abrogaltatnék, s per hoc közönseges Tereh viselés alá esnék Trauzner Judith Aszszonynak a meg nevezett Aviticalis Antiqua Nobilitaris Curiabol igaz fele részének revindicatioja vegett; mind magának mind pedig Successorinak praett. Trauzner Ersébèth Aszszonyra, Successorira és Legatariussira, szabados regressusok légyen és lehessen [Szentbenedek AF; DobLev. III/513. 4a].

regula 1. előírás, szabályzat; regulă, prevedere; Vorschrift. *1781 k.:* az özvegyis ezen regulákat observálni tartozzon [Told. 27]. *1786:* (A) Toroczkoi vas, és régebben ezüst Bányák Cultoriis igyekeznének a' Styriai vas mivesek, ès Ezüst bányászok Reguláihoz magakat conformaltatni [Mezőmadaras MT; TLev. 5/5 Medve Mihály ügyvéd lev.] *1796:* mind a' Bányák mívelésinek, mind pedig a vas futatásnak, és verésnek, bizonyos meg határozott reguláji vagynak, és attól el állani nem szabad [Mv; TLev. 5/16 Transm. 27].

Szk: *~t szab vmiből* előírást csinál vmiből. *1595:* Oe ke-m(e)k egy akarattal el vegezek hogy fizetesseket[a] esz esztöndőben meg lobbjczák ugy mint egynek 2. köbel búzaúal. De azis ennek útanna ö km(e)k hatalmaba(n) leszen: hogy bjzonnyos Regulat ebböl az szolgak ne szabyanak [Kv; Szám. 6/XVIIa. 232 ifj. Heltai Gáspár sp kezével. — [a]A poroszlókét].

2. utasítás; dispoziție, ordin; Beauftragung. *1572:* eo k. varoswl ky adot regula az Safar vraimnak, hogy eo k. Byro vramhoz vgi halgassanak es vgi Beochwlliek hogy az eo k paranczolatyara kessek es Engedelmessek legenek Minden Ideoben [Kv; TanJk V/3. 54b]. *1575:* Az ado zedeo vraim penig vgy chelekedienek az Adonak fely zedeseben hogi az Regulakat kyket Eleykben attanak varoswl ely larjanak benne es fely zedyek az adot [Kv; i.h. 170a]. *1827:* A' Gyámoltalan Ur három darabbol állo Erdeinek Pásztoroltatására oly moddal köteleztetik az Arendator Vr, hogy mindenekben az Erdők conservatiojárol ki hirdettetett, és közönségessé tétetett rendtartásunk reguláihoz Szabja magát [Ne; DobLev. V/1128. 1b].

3. katonai szabályzat; regulament militar; militärisches Reglement. *1657:* palatinus ily választ tőn: Az generálok magoktól az ő regulájok ellen, és hogy hasonló casusban az haditanácstól ezelőtt is volt animadversiójok, azért ők nem, hanem én magamra vöttem, császár és az haditanács előtt okot adok róla [KemÖn. 210]. *1676/1681:* Nappalis szükséges ã P(rae)sidiarius itt fen lételek, (így!) (: Porkoláb, vagi Frejt hire nelkül neis mérészellyenek ide s tova setalni :) legh inkább ã ki azok(na)k hirek nelkül etzakara kin maradna, ã Nemetek között observáltatott regula szerint büntettessék [Vh; VhU 663].

Szk: *hadi ~. 1657:* az hadi regulák ellen felette messzére szintén Galgóchoz az hadnak derekától elküldvén Faragó András mezei kapitánt az ki szemben tanálkozván azzal az derék csatával, kit Puchám egyik német generál expediált vala oly ordinanciával, hogy egészen Kapronczaival való hadat megpróbálnák, hátakon vivék soknak elhullásával Kapronczaira [KemÖn. 200]. *1671:* azt dictálja az hadi regula is, hogy az Bethlen János uram vélekedése szerént cselekedjenek [TML V, 491 Teleki Mihály Balogh Mátéhoz]. *1704:* Toroczkai István uram olyan dolgot akar elkövetni, azmely minden hadi regulával és szokással ellenkezik [WIN I, 107]. *1710:* Mind azért, hogy a hadi okos regula szerint, Komárom, Pozson, Győr és más fortalítiumok hátok megé maradván, ha valami cásus találná Bécs alatt őket, praecludálnák visszajövő útjokot, mind kiváltképpen azért, hogy Bécset eliberálja az obsídió alól [CsH 167].

4. jogszabály; regulă de drept; Rechtsregel/satz. *1616:* Az Regulanak penig igaz magyarazattya meg mútattya hogy ez Török Martton testis leúen, most ő ebben az Causaban nem Júdex, hanem az Colosúarj Biro és Tanacz elöt ezen C(aus)a forogúan, ő kgmktöl var az Actoris

saniorb reúisiot [Kv; RDL I. 100]. *1647:* az juristak keözeonseges regulaja az hogi Inctus debet ductu(m) Actoris sequi [Kv; TJk VIII/4. 218]. *1699:* A' Juristak Regulaja szerint: Contra tacen(tes) et absentes omnia Jura clamant [Dés; Jk 296b].

Szk: *törvény ~ja. 1840:* Léányomnak Szüzességébe valo erőszakos meg rontásáért férjhez mehető Szerentséjétől 's vallásától valo meg fosztatásáért nemtsak illendő törvényes büntetésen marasztam, hanem Léányomnak Szerentsétlenségre valo jutását a' törvény Regulája szerént meg fizetni [Dés; DLt 1268].

5. céh rendtartása/szabályzata; regulamentul/statutul breslei; Zunftsatzung/statut. *1568:* Tomas buday Magister Cehae aurifabroru(m) et Tomas Tekǫli, Visky Jmre ezt vallottak eǫttwes orban mind bekeseg zerzeswnket, mind Regulankath mind magúnkath meg vete, es meg vtala [Kv; TJk III/1. 179]. *1710/XVIII. sz.:* Szabadittotta fel az Aprod Esztendőiből Perpeti Andras uramat, az B. Czeh maga regulája szérent [Kv; FésCJk 46]. *1711/XVIII. sz.:* Az Becsűletes czéjnek Rend tartassa szerént valo kolatiojanak Regulaja [Kv; i.h. 16]. *1742:* Szegótette be Simon István ur(am) az B. Czenek regulája szerént az Aprodra Csoma Tamást 3 Esztendeig [Kv; i.h. 58]. *XVIII. sz. köz.:* Azmely Leggeny pedig akaratoskodnék ezen regula ellen, az illyen Legyenynek lészen bűntetese Denar 24 [Kv; i.h. 45]. *1764:* más <nemes> céhok jó regulájokhoz is alkalmazhat<ják mago>kat őkgmek [Dés; DFaz. 22]. *1801:* Czéh Regulája szerént egyik sem kéván experiálni, hanem alig, hogy tanulo Esztendőkből fel szabadulván, mingyárt Maisterek kévánnának lenni [Kv; ACLev.].

Szk: *~n kívül. 1831:* Raisman Ferentz az Mühelyjekben válogatot, és allatomasan regulán küvül máshoz ment [Kv; ACProt. 1] ✱ *~t tart. 1633 u.:* a mi eleink és atyáink a több privilegiumos városbeli czéhoktól tanuságot és értelmet vévén, javaslották, hogy bizonyos czéhot tartsanak és hogy nagyobb előmenetelt vehessenek, kezdettek ezen czehok valami bizonyos regulát tartani [Mv; EM XVIII. 449–50].

6. egyházi előírás; regulă bisericească; Kirchenstatut. *1662:* Hogy az úr vacsorája s az szent keresztség után való ceremóniák, az hitnek ágazati, ecclésiák igazgatásiban való regulák, az egész magyar nemzet között azon vallásbéli keresztyén ecclésiákban, gyülekezetekben mindenütt egyformában lévén, aszerint egyenlőképpen taníttassanak[a] [SKr 277 — [a]A szatmári nemzeti zsinat határozatának ötödik pontja].

Szk: *Krisztus ~ja. 1697:* Teczett az Sz. Partialis(na)k hogy az artatlan fel az Xtus regulaja szerint az Paraznatol el rekesztessek [SzJk 304].

7. szokás, szabály; obicei, regulă; Brauch, Regel. *1662:* Rossz és Isten bosszúságára való tiszt az, aki ezek ellen indulatiban nem a jó lelkiismeretet, hanem a maga vétkes humorát, vonyódását követi, s az a regulája [SKr 693]. *1710:* magát sem felejté el,[a] megtartván ama közönséges regulát: cum fueris divisor, potiorem summito partem[b] [CsH 313. — [a]A francia király. [b]Jegyzetben: Ha te leszel a felosztó, vedd el a nagyobb részt]. *1812:* Mlgos Aszszony! ha a' Groffné eő nsga eleitől fogva ezen Regulák szerént folytatta volna a Groffal valo eletét, ma ennek a' Háboruságnak nem volna semmi nyoma [Héderfája KK; IB. Molnár György (58) ref. esp. vall.].

Szk: *atyafi/atyafiságos szeretet ~ja. 1631/XVIII. sz.:* jöve mi elönkbe edgy felöll ... Zólyomi Ersébeth Aszsz(on)y Havasalföldi Gabrillás Vajda Felesége, más felöll Albisi Zólyomi Dávid Uram harmad részről ... Apa nagy falvi Apaffi György Uram ... és minden viszszavonásokot, azokbol következett perlekedéseket penitus le hagyván, és csak az edgy atyafiságos szeretet(ne)k Regulájához akarván magokot conformálni edgyezének meg edgymás között mi elöttünk [Ks 65. 44/11]. *1657:* nem is adománt kerestem, hanem az atyafi szeretetnek reguláját követtem ez dolgokban [KemÖn. 275] ✱ *becsület ~ja. 1675:* az böcsületnek regulája s tartozó kötelességem szerént ezt írhatom magam aziránt való állapotjárul [TML, VII, 25–6 Szepesi Pál Teleki Mihályhoz Drinápolyból]. *1758:* Udvar Istvánné maga természete szerint tréfás, tisztességes dolgokban magát vidámúl alkalmaztató betsülletes Asz(on)y ember de a' betsúlet(ne)k reguláján kivül nem tselekszik [Betlensztmiklós KK; BK]. *1826:* eleink a' köztök valo jó rendnek megháborítói s a tisztesség, a' becsület regulái ellen vétőknek 's a' társaságot megbántóknak büntetésekről Articulusokat is irtanak [Kv; EM XI, 373 A külközép-utcai Kalandos-társaság art.] ✱ *irgalmasság ~ja. 1680:* Haydu Borka diuortiumot kiva(n) Nagy Matthetol, ferjetöl. Deliberatu(m). Hogy Is(te)n nyomorusaggal meg latogatta s alkalmatlanna tötte az hazassagi allapatra arrol nem tehetünk, és azert nem diuortiallyuk még mosta(n), seöt inkab intyük az aszonyi allatot nem arra ugya(n) hogy eggyüt ellyen velle hanem hogy taplallya, azt kivanva(n) az irgalmassagnakis regulaja [SzJk 149] ✱ *keresztény ~. 1568:* en mindenbe thw k: attyafia Barattya Zomzeggia wagiok, walamybe tw k: zolgalhatnek, az illyen dologba penegh ugyan kenzeritethetwnkys, kereztyeny regulank zerynth, Jsten zerynth, es feyedelmónknek, orzagunknak wegezese zeryntis, hogy illyen dolgokba zolgalnank egimasnak [Magyaró MT; BesztLt 29] ✱ *kereszténység ~ja. 1705:* az keresztyénségnek regulája azt kívánná, hogy az ilyeneknek irgalmassággal lenne [WIN I, 593] ✱ *tisztesség ~ja → becsület ~ja* ✱ *vadászat ~ja. 1710 k.:* Vadászatban egyszer, amint őközöttök szokás, hogy ha ki a vadászat regulái és szólásoknak formái ellen vét valamit, a vadászat végén általfektetik a fogott vadon és széles jágerkés lapjával magok a fejedelmek egyet-kettőt ütnek csak gyengén az alfelére [BÖn. 572].

8. rend, fegyelem; ordine, disciplină; Ordnung, Disziplin. *XVIII. sz.:* Az utolsó eresztő helyen penig hazajövén az útban az minémű közönséges <kérdé>se vagy valami egyéb bajoskodása esik, <erős> regula tartassék [Dés; DFaz. 31].

9. nyelvtani/verstani szabály; regulă gramaticală/prozodică; grammatische/metrische Regel. *1710 k.:* Mikor osztán a stylusokban sokáig exerceált, és látta annyira való profectusunkat, és a prosodia reguláin is csakhamar általment, vitt, egy nem tudom micsoda írást ada kezünkbe, abc után szedett vagy írt vocabulákból állott [BÖn. 536]. *1806:* a Syntaxis reguláit kezdettem tanulni [Dés; KMN 174].

10. a természet törvénye; legile naturii; Gesetz der Natur. *1710:* ugyan Fejérváratt létünkben, 28. Februarii estve nyolc-kilenc óra között rettenetes villámlások, mennydörgések s esők voltanak, holott olyan időben a közönséges természet regulája ellen szokott olyan tempestas lenni [CsH 328]. *1811:* Ez égy Régulája a' nagy Természetnek, Hogy a' mely állatok későbbre érhetnek Tökélletességet, azok nemesebbek [ÁrÉ 144].